LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ		20 շլ.	40 շլ.
ԵԳԻՊՏՈՍ		»	»
ԻՏԱԼԻԱ		250 ֆրանք	
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286
Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
1
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1931

1 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1687

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶԻՆԱԹՈՒԼ ԵՒ ԶԻՆԱՐՇԱՒ

Զինադուլը՝ այստեղ կը հասկնանք սպառազինութեանց դադար, իսկ զինարշաւը՝ ճիշդ հակառակը,— յարաճուն սպառազինութիւն։

Ազգերու Դաշնակցութեան 12րդ ընդհ. ժողովը փակուեցաւ բարի մաղթանքով մը։ Ճարտասանական տեղատարափներէն յետոյ, միաձայնութեամբ քուէարկեց բանաձեւ մը, որուն համաձայն մէկ տարի զինադուլ պիտի հռչակուի։ Ուրիշ խօսքով, պետութիւնները յանձն պիտի առնեն մէկ տարի չաւելցնել իրենց սպառազինութիւնները, որպէսզի ճամբայ բացուի ընդհանուր զինաթափութեան համար։

Ինչպէս Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումներուն մեծ մասը, այս բանաձեւն ալ ունի բարոյական արժէք։ Ա. Դ. Խորհուրդը պիտի հարցնէ մասնակցող պետութիւններուն, որ 1931 Նոյ. 1էն առաջ պատասխանեն թէ տրամադի՞ր են մէկ տարուան համար ընդունելու առաջարկուած զինադուլը։

Ուրեմն, հասնելիք պատասխաններէն կախում ունի բանաձեւին զօրացումը կամ տկարացումը։

Այս առաջարկը սեղանի վրայ դրաւ իտալական պատուիրակութիւնը։ Այսինքն այն երկիրը որ կատարելութեան հասցուցած է սպառազինութիւնը, ուրիշ կարգ մը պետութեանց եւ Խորհրդային Միութեան հետ։

Առաջարկին ուժ տուին սկանտինաւեան երկիրները, որոնց դերը չորրորդական է միջազգային քաղաքականութեան մէջ։ Վիճաբանութեանց ընթացքին, ջերմ պաշտպանողական մը խօսեցաւ բրիտանական ներկայացուցիչը, Լորտ Ռոպըրթ Սէսիլ, որ տեսակ մը գաղափարապաշտ բացառութիւն է։ Ժողովուրդները կա՛մ զինաթափութեան պիտի յանգին, կամ պիտի անհետանան, յայտարարեց աշխարհի ամենամեծ աշխարհակալին պատուիրակը։

Տարօրինակէս գաղջ ընթացք մը բռնեց ֆրանսական պատուիրակութիւնը։ Նախապէս լուռ մնալէ յետոյ, վերջին պահուն, Ֆրանսայի գլխաւոր պատուիրակը ըրաւ կարգ մը դիտողութիւններ, որոնք աւելի շատ չկամութիւն կ'արտայայտէին։ Բայց քուէարկութեան առեն, ֆրանսականն ալ միացաւ միւս պատուիրակութեանց։

Այսպէս, բանաձեւը քուէարկուած է, եւ մինչեւ նոյեմբեր, յայտնի պիտի ըլլայ անոր ճակատագիրը։

Այս առթիւ, Փարիզի ձախակողմեան թերթերը դիտել կուտան թէ՝ Ֆրանսայի Խորհրդարանը պիտի վերաբացուի նոյեմբերին. հետեւաբար կառավարութիւնը ժամանակ չպիտի ունենայ իր պատասխանը հաղորդելու նոյեմբեր 1էն առաջ…

×

Այս բանաձեւն ալ, օրուան միւս մեծ դէպքերուն հետ, կ'ապացուցանէ համաշխարհային տագնապին ծանրութիւնը։ Վիճակ մը՝ որուն առջեւ ահ ու դողի մատնուած են բոլորը։

Զենք ուզեր կրկնել սովորական ճշմարտութիւն մը, ըսելով թէ այս կացութիւնը հետեւանքն է տիրող կարգ ու սարքին, եւ մանաւանդ Մեծ Պատերազմի ձախող հաշուեյարդարին։

Խնդիրը այն է որ, յաղթական թէ պարտեալ մատնուած են գարհուրելի անելի մը։ Կը գտնուին ահաւոր հաւանականութեանց առջեւ։

Ազգերու Դաշնակցութեան բանաձեւն ալ, թէեւ շատ զգուշութեամբ խմբագրուած, կը խոստովանի այս պարագան։ Մասնաւորապէս կը շեշտէ ազգերու միջեւ տիրող անվստահութիւնը, եւ համոզում կը յայտնէ թէ՝ «զինարշաւի վերսկսումը ճակատագրականօրէն պիտի առաջնորդէ միջազգային եւ ընկերային աղէտի մը, փլուզումի մը»։

Զինադուլի առաջարկը փորձ մըն է միայն, գետին պատրաստելու համար սպառազինութեանց սահմանափակման, եթէ ոչ ընդհանուր զինաթափութեան։

Այս վերջին խնդիրը սեղանի վրայ պիտի գայ յառաջիկայ տարի։ Արդ, մինչեւ այն ատեն յայտնի պիտի ըլլայ թէ աշխարհը տրամադի՞ր է գոնէ ճամբուն կէսը կտրելու։ Այլապէս, դէպքերը պիտի հետեւին իրենց բնական ընթացքին, փութացնելով փլուզումը,— տնտեսական, քաղաքական եւ ընկերային։

Տնտեսական տեսակէտով, կացութիւնը չափազանց պերճախօս է արդէն։ Չկայ երկիր մը որ իր հարեւանէն նախանձելու պատճառ ունենայ։

Մէջտեղն է Մեծն Բրիտանիոյ կացութիւնը։ Եւ մեր տեսածը դեռ նախաբանն է։ Ոչ մէկը պիտի կրնար նախատեսել զայն։ Ամենակալ եւ ամենակարող սթերլինը, որ ասպարէզ կը կարդար բոլորին, խաղալիք է դարձեր միջազգային շահադէտներու, նոյն ինքն Լոնտոնի սեղանաւորներուն ձեռքը։

Ֆրանքը հազիւ կը տոկայ օրուան ցնցումներուն եւ ճնշումներուն, եւ մանաւանդ վաղուան անակնկալներուն։ Տոլարին բախտը սերտօրէն կապուած է սթերլինին եւ ֆրանքին հետ։ Ուրիշ խօսքով՝ միշտ ենթակայ միջազգային սեղանաւորութեան քմահաճոյքներուն եւ անյագ ախորժակներուն։ Միլիոնաւոր տոլար բաց ունի ամերիկեան ելմտացոյցը։

Միւս յաղթական կամ պարտեալ պետութիւններէն ո՞րը աւելի լաւ [illegible] է։

Փորձենք տալ, վաղը, համառօտ պատկեր մը, փաստերով եւ թուանշաններով։

Եւ այն ատեն աւելի պայծառ պիտի երեւայ զինադուլի անհրաժեշտութիւնը, փոխան խելայեղ զինարշաւին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՄԱՔՏՈՆԸԼՏԻ ՎԱՐԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Անգլիոյ Թագաւորը վերադարձաւ Լոնտոն, ուր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Մաքտոնըլտի հետ։ Անգլիոյ վարչապետը Թագաւորին պարզեց օրուան կացութիւնը, որմէ վերջ կրկին, ժողովի նստաւ նախարարներուն հետ։ Ընտրութեանց վերջնական թուականը տակաւին չէ ճշտուած։ Մաքտոնըլտ եւ իրեն հետ նաեւ դահլիճը կը վարանին։ Սակայն յայտնի է թէ ներկայ պայմաններու մէջ, ընտրութիւնները տեղի չպիտի ունենան նախապէս ենթադրուած թուականին, այսինքն հոկտեմբերի վերջերը, այլ աւելի ուշ։

Դահլիճին տասը անդամներէն հինգը դէմ են մօտաւոր ընտրութեանց։

Խորհրդարանի աշխատաւորական խմբակը լսեց իր պետին Հէնտըրսընի զեկոյցը ընտրութեանց ծրագրին մասին, որուն գլխաւոր կէտերն են.— Աշխատաւորական կուսակցութիւնը դէմ է մաքսային որ եւ է քաղաքականութեան. դէմ պիտի ըլլայ նաեւ ոսկի-չափանիշի դրութեան կրկին կիրարկման, ինչպէս նաեւ, նոր թղթադրամի շրջաբերութեան։

Հէնտըրսըն հերքեց այն զրոյցները թէ Մաքտոնըլտ առաջարկներ ներկայացուցած է իրեն, որպէս զի Աշխատաւորական կուսակցութիւնը մասնակցի կառավարութեան։

Հէնտըրսըն կը կարծէ թէ Խորհրդարանը իր աշխատանքը պիտի շարունակէ մինչեւ յառաջիկայ շաբթու վերջը եւ թէ նոյեմբերին կրկին պիտի գումարուի կարճ նստաշրջանի մը համար։

Աշխատաւորականները որոշած են առաջարկել միջազգային պարտքերու ջնջումը՝ առանց այլեւայլի։

Սթերլինը շարունակեց իր ելեւէջները, թէեւ աւելի հանդարտութեամբ, քան նախորդ օրերը։ Բարձրացաւ մինչեւ 99 3/4ի, իջաւ 98ի, վերջացնելու համար 97.875ով։

ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐԸ

ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ՋՆՋՈՒՄ ?

Ամերիկայի մէջ, հետզհետէ տեղ կը գտնէ այն կարծիքը թէ, այս կամ այն կերպով, աշխարհի գլխաւոր ազգերը պիտի ստիպուին վերագնահատման ենթարկել ոսկիին դրամական արժէքը, նոր եղանակով մը գոհացում տալու համար աշխարհի փոխանակութեանց պէտքերուն։ Որով, ոսկին, Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի համար նուազագոյն արժէք մը պիտի ունենայ։

Նիւ Եորքի ելմտական կարեւոր շրջանակները գրեթէ միաձայնութեամբ կը նկատեն թէ ներկայիս, պատերազմական պարտքերու ջնջումը պիտի կազմէր միակ դարմանը կացութեան, որ ստեղծուած է ոսկենիշի դրութեան գրեթէ ընդհանուր լքումով։

ԱՌԱՋԻՆ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հանքի յատուկ գերաններու արտածումը Ֆրանսայէն դէպի Անգլիա կանգ առած է ֆրանսացի արտածողներու եւ անգլիացի ներածողներու միջեւ ծագած վէճին հետեւանքով։ Անգլիացիները կը պնդեն թէ վճարումները պէտք է կատարեն անգլիական ոսկիով, համաձայն կնքուած պայմանագրութեան։ Մինչ Ֆրանսացիները կը պահանջեն որ վճարումները կատարուին անգլիականի նախկին արժէքով։ Քարտիֆի առեւտրական սենեակը հաւանութիւն յայտնած է անգլիացի ներածողներու ընթացքին։

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ՍՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

Հնդկաստանի մեծ դրամատուններէն մէկը դադրեցուց իր վճարումները։ Դրամատան տնօրէնները կը յայտնեն թէ դրամատունը ի վիճակի է լրիւ գոհացում տալու իր յաճախորդներուն, սակայն, ստիպուեցաւ փակել իր դռները, այն պատճառով որ վերջին օրերս, բազմութեամբ խուժող եւ դրամ քաշող յաճախորդները պատրաստ դրամ չձգեցին արկղերուն մէջ։

ԱՆԳԼԻԱՅԷՆ ՅԵՏՈՅ

Դանիոյ խորհրդարանը վաւերացուց օրէնքը որ ոսկեղէնի դրութեան կիրարկումը կ'առկախէ մինչեւ Նոյեմբեր 30։ Օրէնքը անմիջապէս կիրարկելի է։

Ինչպէս գրեր էինք, Նորվէկիա եւ Շուէտ եւս յատուկ օրէնքով նոյնը ըրեր էին։ Որով, սկանտինաւեան երեք երկիրները հրաժարած կ'ըլլան ոսկեղէնի դրութենէն։ Ֆինլանտա կը պահէ իր դրամական ներկայ դրութիւնը։

ՈՍԿԻ ԿԸ ՂՐԿԵՆ

Նիւ-Եորքէն կը հեռագրեն թէ «Աքուիթանիա» շոգենաւով 7 միլիոն տոլարի ոսկի ղրկուած է Ֆրանսայի համար եւ 5 միլիոն տոլարի ոսկի Զուիցերիոյ համար։ Անցեալ ուրբաթէն ի վեր՝ ղրկուած կ'ըլլայ 22 միլիոն 845 հազար տոլարի ոսկի, մեծ մասամբ Ֆրանսայի համար։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Անգլիական ոսկիին անկումով ամենէն շատ վնասուած եւ նեղուող հաստատութիւններէն մէկն ալ Պոլսոյ մաքսատունը եղած է, դիւրութեան համար սակարանի վարչութիւնը ամէն օր անգլիականին գինը փարիզի սակարանէն առնելով, կը հաղորդէ մաքսային վարչութեան։

Արտածող վաճառականները սպասողական դիրք բռնած են։ Դեռ յայտնի չէ թէ նախապէս ապսպրուած բայց դեռ չյանձնուած ապրանքներուն գինը ինչպէս պիտի կարգադրուի։

*** Իզմիրէն կը հաղորդեն թէ հրապարակը կայուն վիճակ մը ունի։ Անգլիականի վրայ ոչ մէկ գործառնութիւն տեղի կ'ունենայ եւ թուզի մթերանոցի տէրերը չեն կրնար իրենց ձեռք գտնուած սթերլինը ծախել։ Այս մթերանոցներուն մէկ մասը փակուած են։

Իզմիրի Առեւտրական սենեակը կացութիւնը հեռագրով պարզած է ելմտական գործավարութեան եւ հարցուցած է թէ ուրիշ քաղաքներու մէջ յանձնելի վաճառումը ի՞նչ կերպով կը կատարուի։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԴՐԱՄ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

«Միլլիէթ»ի տեղեկութեանց համաձայն, նախորդ ելմտական գործավար Սարաճ Օղլու Շիւքրիւ մօտերս Ամերիկա պիտի երթայ, կարգ մը Թուրք ելմտագէտներու հետ։

Կ'ըսուի թէ Սարաճ Օղլու Շիւքրիւ պէյ Ամերիկայի մէջ շփումներ պիտի ունենայ ելմտական ծանօթ դէմքերու եւ շրջանակներու հետ։ Բայց եւ այնպէս, այս շփումներուն բնոյթը առայժմ կարելի չէ եղած ճշդել։

Կը յիշուի որ Սարաճ Օղլու Շիւքրիւ անցեալները եւրոպա ճամբորդութիւն մը կատարեց եւ ատեն մը այնտեղ մնալէ վերջ, վերադարձին, ուղղակի Էնկիւրի գնաց եւ տեսակցեցաւ վարչապետ Ըսմէթ փաշայի հետ։

Ֆրանքօ-գերման մերձեցում

Ֆրանսայի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը արդէն վերադարձած են Պերլինէն Փարիզ։ Վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.—Շատ նուրբ առաքելութիւն մըն էր որ կատարեցինք Պերլինի մէջ։ Գերման վարչապետին եւ արտաքին նախարարին փոխ-այցի երթալով, ուզեցինք դիւրացնել երկու երկիրներու միջեւ մերձեցման աշխատանքները։

«Գերման վարչապետին թելադրեր էի ֆրանքօ-գերման տնտեսական յանձնախումբի մը կազմութիւնը։ Ծրագիրը իրականացաւ մեր տեսակցութեանց ընթացքին։ Յանձնախումբը անյապաղ պիտի կազմուի եւ պիտի ուսումնասիրէ երկու երկիրները շահագրգռող տնտեսական հարցերը։ Յոյս մըն է որ կը ծագի. նոր եղանակ մըն է որ որդեգրուեցաւ։

«Լուծելի հարցերու ծանրութեան եւ դժուարութեան առջեւ, այս ձեռնարկը կրնայ շատ համեստ նկատուիլ. պէտք է արդիւնքին սպասել դատելու համար։ Այսօր, պէտք է նկատի ունենալ միայն անոր տուն տուող մտադրութիւնը։ Մեր երկրի շահերէն ոչինչ զոհեցինք, ներկայ պայմաններու մէջ, միջազգային համերաշխութեան անհրաժեշտութիւններուն, զանոնք հաշտեցնելու միջոցները փնտռելով մէկտեղ»։

Երէկ, նախարարաց խորհուրդին մէջ, Պ. Լավալ զեկոյց մը տուաւ, Պերլինի այցելութեան արդիւնքներուն մասին։

Պուլկարիոյ Հրեաները կ'ուզեն Սպանիա վերադառնալ

Մատրիտէն տրուած լուրի մը համաձայն Պուլկարիոյ Հրեաները կ'ուզեն վերադառնալ Սպանիա, ուրկէ իրենց նախնիքը վտարուած էին 1492ին։ Այս Հրեաներու մէկ պատուիրակութիւնը Մատրիտ գացած է պատրաստելու համար իրենց 12,000 ազգակիցներուն վերադարձը Սպանիա։ Այս փափաքը Հրեաներուն մէջ ծնունդ առած է պուլկար թերթերու այն լուրին վրայ թէ Սպանիոյ կառավարութիւնը որոշած է իրենց օրինաւոր ժառանգորդներուն վերադարձնել արտաքսման պահուն բռնագրաւուած կալուածները, որոնց դռներու բանալիները կը պահեն տակաւին՝ շատերը։

Տրուած լուրին համաձայն, ճիշդ է թէ կառավարութիւնը համակրանք կը տածէ այս Հրեաներուն հանդէպ որոնք հակառակ հինգ դարու աքսորին, պահած են սպաներէն լեզուն. բայց դիտել կուտայ թէ, այս միջոցիս 12,000 անձերու վերադարձը՝ պիտի ծառայէ ստուարացնելու անգործներու շարքերը։

Չինեւճապոնական պատերազմը

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՉԻՆԱՑԻՆԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄ Կ'ՈՒԶԵՆ

Չինաստանի արտաքին նախարարը որ Նանքինի մէջ, խոշտանգուեր էր չինացի ուսանողներու կողմէ, երեք խոր վէրքեր ստացած է դէմքէն եւ գլխէն։ Սակայն վիճակը ծանր չէ եւ կը յուսացուի որ մէկ քանի օրէն, պիտի կրնայ իր պաշտօնին գլուխը անցնիլ։

Շանկհայի չինացի ուսանողներու մեծ խումբ մը, ուզեց Նանքին երթալ ցոյցեր կատարելու եւ պատերազմ պահանջելու ընդդէմ Ճափոնի։ Ոստիկանապետը ուզեց զանոնք համոզել եւ յայտնեց թէ հրաման ստացած է արգիլելու իրենց երթը դէպի Նանքին։ Ուսանողները այնքան աղմկեցին եւ այնքան կրակոտ ճառեր արտասանեցին որ, ոստիկանապետն ստիպուեցաւ յատուկ կառախումբ մը տրամադրել անոնց։

Նանքինի ուսանողները կրկին ցոյցեր կատարեցին եւ խումբով գացին Քուօմինթանկի կեդրոնը, ուր ներկայացուցին հետեւեալ պահանջները, 1) Վերջնագիր տալ Ճափոնի եւ հրամայել որ արագօրէն պատերազմի պատրաստութիւններ տեսնուին, 2) Հրաժարեցնել այն բարձր պաշտօնատարները՝ որոնք չափաւոր կը նկատուին, 3) Վարել յեղափոխական քաղաքականութիւն։

Հոնկ-Քոնկի մէջ, ամբոխը յարձակում գործեց մէկ քանի Ճափոնցիներու վրայ եւ զանոնք սպաննեց։ Ոստիկանութիւնը հրահանգ ստացաւ կրակելու խռովարարներուն վրայ, եթէ կրկին փորձեն Ճափոնցիներու դէմ ցոյցեր կատարել։

Մանչուրիոյ մէջ, անջատողական շարժումը հետզհետէ կը տարածուի։ Շարժման գլուխը կը գտնուին զինուորականներ մանաւանդ։

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

III

ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՅՈՅՍԵՐ

Ներգաղթի ծրագրի իրականացման յոյսը, ինչպէս տեսանք, կապւում է Հ. Բ. Ը. Միութեան, Հօկի եւ Հայրենակցականների հետ։ Հետեւաբար ենթադրւում է թէ այս կազմակերպութիւնները ի վիճակի են հայթայթելու հայկական աղբիւրներից,— քանի որ օտար աղբիւրների վրայ դժուար է յոյս դնել — այն հսկայական գումարը որ պահանջւելու է առաջիկայ երկու տարւայ ընթացքին՝ 24,000 տարագիրներ Հայաստան տանելու եւ բնակեցնելու համար՝ տրւած լինելով որ 6000ի խընդիրն արդէն կարգադրւած է։

Այս կազմակերպութիւններից ամենածանրակշիռը Հ. Բ. Ը. Միութիւնն է անշուշտ, որ դրամական ակնառու միջոցներ ունի։

Ի՞նչ կարող է տրամադրել Հ. Բ. Ը. Միութիւնը իր գանձարկղից՝ 24,000ի ներգաղթը յաջողացնելու համար։ Կարծում ենք շատ քիչ բան։ Այսպէս ենք կարծում երեք պատճառով.—

Առաջին՝ Բարեգործականի դրամագլուխը մեծ մասամբ անձեռնմխելի է՝ կտակներով յատուկ նպատակների յատկացւած լինելով, իսկ նրա ընթացիկ եկամուտները հազիւ են բաւարարում իր ձեռնարկների մատակարարման եւ կազմակերպական մեքենայի պահպանման համար։

Երկրորդ՝ Բարեգործականի ուսերի վրայ է դրւած Սուրիայի 15,000 հայ տարագիրները տեղաւորելու գործը որ, ըստ հրապարակւած տեղեկութիւնների, նրանից մօտ 70,000 տոլար է պահանջում։ Որքան գիտենք լրագրներից, Բարեգործականը պիտի լրացնի այս պահանջը արտակարգ հասոյթներով, որոնցից առ այժմ միայն 800,000 Ֆրանկ կամ շուրջ 32 հազար տոլար է արձանագրւած սուրիական գործի համար։

Մնացած 38,000 տոլարի հոգսը դեռ եւս մնում է ցցւած Բարեգործականի առաջ, որովհետեւ, ինչպէս Կ. Վարշուեան վերջին զեկոյցից երեւում է, նա չէ լքել այս գործը, եւ յոյս ունինք որ չպիտի լքէ։

Երրորդ՝ 6000 տարագիրներ Հայաստան տեղափոխելը շուրջ ծախսեր պիտի պահանջէ Բարեգործականի ձրի շոգենաւերի ստանալուց յետոյ եւս։ Նա ըստիպւած է լինելու առնւազն մի քանի տասնեակ հազար տոլար տրամադրել Ներգաղթի կազմակերպութեան եւ մեկնողների ճանապարհորդական ծախսերի համար։ Պէտք է նկատի ունենալ, որ այս ծախսերի մէջ է մտնում եւ մեկնողների մի քանի օրւայ ապրուստը ո՛չ միայն ճանապարհորդութեան ընթացքին, այլեւ Հայաստանում, որպէսզի նրանք, մինչեւ աշխատանքի լծւելը, մուրացկանի վիճակի մէջ չընկնեն։

Այսպիսի խիստ լուրջ պահանջների առաջ դրւած լինելով, Բարեգործականը հազիւ թէ կարողանայ իր գանձարկղից որեւէ յատկացում անել 24,000ի ներգաղթի համար։ Ի՞նչ պէտք է նա անի, ուրեմն, որպէսզի այս գործը ընթացք ստանայ։ Պարզ է, որ ընդհանուր հանգանակութեան պիտի ձեռնարկի, այսինքն պիտի դիմի հայ հասարակութեան օգնութեանը։

Արդ, մենք գիտենք որ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը մասնաճիւղերի բաւական ընդարձակ ցանց ունի եւ որոշ համակրանք էլ վայելում է հայկական զանազան շրջաններում։ Բայց գիտենք նաեւ որ նա, իր ամենահամակրելի ձեռնարկներից մէկի՝ Նուբարաշէնի կառուցման համար՝ ընդհանուր հանգանակութիւն բանալով, չկարողացաւ ձեռք բերել ակնկալւած գումարը, թէեւ այս ձեռնարկի վրայ ահագին եռանդ սպառեց։ 15,000 տարագիր Սուրիայում տեղաւորելու համար սկսւած ժողովարարութիւնն էլ շատ դանդաղ է ընթանում, չնայած որ ամէնքն զգում են այս գործի կարեւորութիւնը։

Ի՞նչ է սրա պատճառը։ Պատճառը մեր կարծիքով այն է որ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, չնայած իր շատ համակրելի նպատակներին, համազգային հաստատութեան համարւում չունի հայ հասարակութեան մէջ։ Սա էլ, ինչպէս յայտնի է, երկու բացատրութիւն ունի։ Առաջին՝ որ ժողովրդական լայն զանգւածները զրկւած են նրա մէջ գործօն դեր կատարելու հնարաւորութիւնից՝ շնորհիւ նրա սակաւապետական (օլիգարշիկ) կազմակերպութեան եւ երկրորդ՝ որ ժողովրդական լայն շրջաններում, արդար թէ անարդար տեղը, արմատացած է այն համոզումը, թէ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը մի որոշ հոսանքի գործիք է հանդիսանում միւսների դէմ — որքան էլ նրա այժմեան նախագահը դուրս նկատւելու լինի բոլոր հոսանքներից։

Ճիշդ լինի այս բացատրութիւնը թէ ոչ՝ անհերքելի է, որ Բարեգործականը մինչեւ հիմա չէ կարողացել համազգային համակրանք եւ գործակցութիւն խտացնել իր շուրջը՝ նոյնիսկ ամենահամակրելի գործերի օգտին իր ձեռնարկած հանգանակութիւնները յաջողացնելու համար։ Հետեւաբար ոչ՝հիմն լաւատեսութիւն կը լինի յուսալ՝ թէ ներգաղթի գործում նրա հանգանակութեանը յաջողելինք է սպասում։

Գանք Հօկին։ Աւելորդ է ասել, որ նրա մշտադատարկ գանձարկղից ներգաղթի համար որեւէ օգնութիւն ստանալու ակնկալութիւնը պարզ տղայամտութիւն է։ Աւելի եւս մեծ տղայամտութիւն է մտածել, թէ Հօկը կարող է յաջողութիւն ունենալ, եթէ հայ հասարակութեանը դիմէ այս գործի ծախսերը հայթայթելու համար։ Մօտ տասը տարւայ իր ապիկար եւ ղաւադիր գործունէութեամբ, այս «կազմակերպութիւն»ը շատ է վարկաբեկել իրեն՝ հանրութեան առաջ՝ նրա մտքի եւ սրտի վրայ ազդել կարենալու համար։ Մենք մինչեւ իսկ երկիւղ ենք կրում որ Հօկը, այս գործում Բարեգործականի կողքին կանգնելով, պիտի սուեր ձգի վերջինիս վրայ եւ է՛լ աւելի դըժւարացնի նրա խնդիրը ընդհանուր հանգանակութեան պարագային։

Ինչ վերաբերում է Հայրենակցական Միութիւններին՝ պէտք է ասենք, որ սրանցից ոմանք — մանաւանդ Ամերիկայում գտնւածները — ի վիճակի են, սեփական գանձարկղից պատկառելի միջոցներ տրամադրելու ներգաղթի համար։ Բացի այս, նրանք ամէնքն էլ կարող են արժէքաւոր դեր կատարել ընդհանուր հանգանակութիւնը ժողովրդականացնելու տեսակէտից։

Բայց ի՞նչ են ներկայացնում Հայրենակցական Միութիւնները, եթէ ոչ մի մասը այն ժողովրդական զանգւածի, որին Հ. Բ. Ը. Միութիւնը չէ կարողանում համախմբել իր շուրջը՝ իր հանգանակութիւնները յաջողացնելու համար, եւ որը աչքով աչք չունի Հօկի հետ։ Եւ որպիսի միամտութիւն է կարծել թէ այս կազմակերպութիւնների մէջ մտած ժողովրդական խաւերը կը լեղաշրջեն իրենց տրամադրութիւնների մէջ, հէնց որ «Հայրենակցականներ» հաւաքական անունը՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Հօկի հետ միեւնոյն մակարդակի վրայ դրւի ներգաղթի հարցում։

Հայրենակցական Միութիւնների նիւթական եւ բարոյական ուժերը ներգաղթի համար հրապարակ քաշել — դա նշանակում է հայ ժողովրդական զանգւածների մէջ խանդավառութիւն եւ գոհաբերելու սրտագին պատրաստակամութիւն առաջ բերել այս գործում։ Իսկ սրա համար բոլորովին ա՛յլ բան էհարկաւոր քան այն, որ տրամադիր է երեւում անելու Հ. Բ. Ը. Միութիւնը։

Այս ամէնը աչքի առաջ ունենալով՝ առաջուց կարող ենք ասել, որ, եթէ ներգաղթի զարթը ներկայ ընթացքի մէջ մնայ, — «հրաշքը» կարող է փրկել նրան։ «Հրաշքն էլ այն կը լինէր. որ հայ ունեւորները, կամ նրանցից մի քանիսը, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ նոյնիսկ Հօկի սեղանի վրայ դնէին ներգաղթի համար անհրաժեշտ գումարը ամբողջովին կամ խիստ մեծ մասով եւ ասէին.— Ահա՛ ձեզ դրամական միջոցներ. տարէ՛ք 24,000 հայ տարագիրներ Հայաստան եւ բնակեցրէք այստեղ..

Սակայն որովհետեւ հրաշքները մեր տեսողութեան սահմաններից դուրս են, աւելորդ ենք համարում նրանցով զբաղւել։

Ի՞նչ է ուրեմն մեր եզրակացութիւնը։ Արդեօք ա՞յն է թէ անհնարին է ներգաղթի համար անհրաժեշտ գումարը հայթայթել, հետեւաբար պէտք է լքել այս կենսական գո՞րծը։ — Բնաւ եւ երբե՛ք։ Այսպէս մտածելն իսկ յանցանք է հանդէպ մեր հայրենիքի ընդհանուր ազգային շահերի եւ տարագրութեան մէջ քայքայւող հայ աշխատաւորութեան։

Ներգաղթը կարելի է իրականացնել նոյնիսկ զուտ հայկական միջոցներով, եթէ միայն հայ հասարակութեան ղեկավար շրջանները այս գործի մեծութեանը համապատասխան լըրջութեամբ, ազգային լայնախոհութեամբ եւ եռանդով մօտենան նրան։

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԵՐԷՆ

II.— ՈՒՐԻՇ ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐ

Արեւելահայերէնի ճակտին դրուած դափնիներէն մէկն ալ անոր պարզութիւնն է։ Ու իբրեւ անմիջական հետեւութիւն՝ Թրքահայերէնի ճոռոմութիւնը կը մատնանշուի յաճախ։

Պարզութիւնը, անշուշտ, լեզուի մը պատիւ կը բերէ, եթէ մանաւանդ անոր կ'ընկերանայ եւ ուժը։ Ճապաղութիւնը հաբատութեան նշան չէ։

Բայց երբեմն անհրաժեշտ է եւ սեթեւեթը՝ եթէ ծեքծեքուն, արուեստակեալ չըլլայ։ Արուեստին գաղտնիքը հոն է որ մարդ կարենայ իրենց տեղը գործածել պարզն ու զարդարունը։

Կարելի չէ Հայկ Դիւցազնին ոճովը ժողովրդական երգ մը յօրինել, ոչ ալ ժողովրդական երգի մը լեզուն տալ Վարուժանի ձեռքը, որպէսզի քանդակէ իր Հարճը։ Իր Թատերախաղերուն լեզուովը Շիրվանզադէ չպիտի կրնար իր վէպերը գրել, մանաւանդ երբ պէտք ունենար հոգեբանական վերլուծումներու։

Արեւելահայերուն պանծացուցած պարզութիւնը յաճախ կը զաւածանէ անոնց լեզուին գեղեցկութեանը, երբեմն եւ անոր ուժին։ Որովհետեւ ռամկութեան կը տարուի յաճախ։ Բանաստեղծութեանց մէջ իսկ այդ ռամկութիւնը զգալի է շատ անգամ։ «Ժողովրդական մօթիֆ»իպատրուակը չէկրնար փրկել քերթուածը», երբ մանաւանդ նիւթը հեռացած է ժողովուրդին հոգիէն։

Աւետիք Իսահակեան իր Երգեր ու վէրքերու լեզուովը չպիտի կրնար երգել այն ապրումները զորս ներշնչած էր իրեն Աբուլալա Մաճարին։ Սիրերգ մը չերգուիր աղօթքի մը եղանակովը, ոչ ալ պարերգի մը մէջ դիւցազն մը կարելի է փառաբանել։

Յովհ. Գազանճեան շատ ճիշտ կը նկատէր.

— «Մենք բարբառներու լաւագոյն բնիկ տարրերուն, բառ, ոճ, ասութիւն — ո՛ր բարբառին ալ պատկանին անոնք, մինչաշխարհի թէ ուրիշ գաւառներու — գրականացուելուն համամիտ եւ նոյն իսկ այդ գաղափարին ջատագովներէն ըլլալով հանդերձ, չենք հասնիր սակայն ռուսահայ կարգ մը գրողներու, իբրեւ թէ ժողովրդական դառնալու համար, ռամկանալու ձգտումին։ Գրագէտը պէտք է ընտրութիւն մը ի գործ դնէ բարբառներու տարրերուն մէջ եւ պէտք չէ երբեք ռամկանայ։ Գրագէտը պէտք է որ ինք, դէպի ժողովուրդը խոնարհելով հանդերձ, միեւնոյն ատեն ժողովուրդը դէպի իրեն բարձրացնէ, եւ մենք կը կարծենք թէ Թրքահայ գրողները այդ ուղղութեամբ շարժած են։»

Երբ կը մեղադրենք Թրքահայ գրողները թէ շատ են հեռացած ժողովուրդէն, անոր համար պէտք չէ ըլլայ որ զգուշացած են անոր ռամիկ լեզուէն անոր ռամիկ արտայայտութիւններէն։ Անոնց մեղքը այլուր է։ Զանոնք պէտք է մեղադրել, որովհետեւ հեռացած են ժողովուրդին հոգիէն, ու իրենց հոգին մշտական հաղորդութեան մէջ չեն պահած անոր ապրումներուն հետ։ Որովհետեւ իրենց խորթ կուգար դաւառի հողը ու անոր գեղեցկութիւնները դժուար կ'ընդունէին իրենց սրտին մէջ։

Մանաւանդ ատեն մը Չերմանոցի մէջ բացուած ծաղիկ էր Թրքահայ բանաստեղծութիւնը, ու հոն ալ թերեւս թօշնէր՝ եթէ արտասահմանի ազատ երկինքին տակ ստեղծուած երգերու աշխուժը, բայց մանաւանդ գաւառէն թարմութիւն մը, նոր շունչ մը չգար։ Մեծարենց պահ մը խորթ թուեցաւ՝ երբ, Չերմանոցէն ձերբազատած իր հոգին, հեռաւոր հորիզոններուն, իր մանկութեան գաւառին բացաւ զանիկա։ Բայց տակաւ ան հող գտաւ, նոր շունչ մը ցանեց։

Թրքահայ գրողները կարելի է կծել իրենց նիւթին համար, իրենց ընդգրկած հորիզոնին համար։ Բայց չմեղադրենք զանոնք որ ռամիկ չեն պահած իրենց լեզուն։

* *

Դուք նախ ճշդուած քերականութիւն մը չունիք, կ'ըսեն արեւմտահայերուս։ Յաճախ ես ինքս կը հանդիպիմ ռուսահայ մտաւորականներու որոնք իրենց աչքին պոչովը միայն կը ճանչնան արեւմտահայ միտքը, եւ որոնք ինծի կ'ըսեն թէ կազմուած չէ իբր թէ մեր աշխարհաբարը, թէ մեր բարբառը ճշդուած քերականութիւն մը չունի տակաւին։

Այդ ճիշդ էր ասկէ կէս դար առաջ, երբ բիւրեղացած օրէնքներ չունէին երբեք, Ռուսահայերն ալ, իրենց լեզուին համար։

Անցեալ դարու վերջին քառորդին, արդէն սկսաւ փարատիլ քաոսը ուր մեր բարբառը կը պտտէր, անձեւ ու անկերպարան։ Այդ շրջանին նմուշներովը կարելի չէ մեր արդի բարբառը դատել։

Այնպիսի շրջանի մը երբ կը դեգերէին մեր լեզուին զոյգ մը բարբառները, կը խարխափէին մանաւանդ մութի մէջ՝ Վիէննայի Մխիթարեանց ծոցը պատկառելի դէմք մը երեւան եկաւ։

Հայր Արսէն Այտընեանն էր։ Անկէ է որ կը սերի մեր նոր աշխարհաբարին քերականութիւնը։ Անոր շնորհիւ է որ մեր գրողները կրցան մը կրցան ունենալ իրենց խարխափումներուն ատեն։ Գրաբար քերականութիւնները որ իրմէ առաջ կային՝ դասական լեզու մը սորվելու միայն կը զօրէին շատ շատ։ Նոյնիսկ Բագրատունին իր ի պէտս զարգացելոցովը չէր կրցած ու չէր կրնար ուղեցոյց դառնալ։

Այտընեան մը պէտք էր։

1866ին էր որ Վիէննայի մէջ լոյս տեսաւ անոր պատկառելի երկը,— քննական քերականութիւն Արդի Հայերէն լեզուի։ Այտընեան մանրակրկիտ ուսումնասիրեց մեր լեզուն ու հերքեց այն կարծիքը թէ հայերէնը մաքուր եւ անխառն մնացած է մինչեւ 12րդ դարու վերջը եւ յետոյ աշխարհաբարի փոխուած, ինչպէս մինչեւ այն ատեն կը կարծուէր, եւ հաստատեց թէ վաղուց ի վեր մատուռական մարդոց խօսած լեզուին հետ կար նաեւ ռամիկներու խօսած լեզուն։ Ան պրպտեց քայլ առ քայլ 4րդ դարէն ի վեր բոլոր մատենագիրները՝ ապացուցանելով աշխարհաբարի կազմութեան զանազան դրուագները։

Բայց մանաւանդ ան կրցաւ ապրող լեզուին հիմերը գտնել, ճշդել անոր կապը հին լեզուին հետ, ու կապը ապրող զանազան բարբառներու միջեւ։

Հայր Արսէն Այտընեան (քննական քերականութիւն, էջ 161-236) վերլուծելով հայ գաւառաբարբառները՝ չորս խումբերու կը բաժնէր զանոնք.—

1.— Առաջին միջին գաւառական (Վան, Միջագետք, եւյլն.) Այս գաւառաբարբառը ունի առատութիւն մը սեփական ընտիր բառերու եւ ոճերու, մեծ մասամբ ազգային հնութիւններ. լեզուն իր առոյգ հնչումը կորսնցուցած է՝ գոհհիկ արտասանութիւններով։

2.— Երկրորդ միջին գաւառական (Պոլիս, Փոքր Ասիա). Համեմատաբար աւելի կանոնաւոր է՝ բայց նուազ հարուստ բառերու եւ բացատրութեանց տեսակէտով։

3.— Երրորդ գաւառական (Լեհաստան եւ Թրանսիլվանիա). Բացատրութիւններով աղքատ, քերականութեամբ թերակատար, հնչումով աղաւաղ։

4.— Չորրորդ գաւառական (Ատրպէյճան, Պարսկաստան, եւ մինչեւ Հնդկաստան). Աւելի հարազատ է մայր ժողովուրդին, ունի աւելի ուժ եւ պարզութիւն,

Այտընեան մեր լեզուին համար թուական մը բացաւ։ Ճիշդ է, շատ բան փոխուեցաւ անոր մատնանշած օրէնքներէն ի վեր, բայց կորիզը անկէ կուգայ։ Ան էր որ բոլորին թելադրեց բնութեան օրէնքներէն չհեռանալ։ Ան էր որ ապրող բարբառներէն օգտուելու ճամբան որոշ մը գծեց։

Մեր քերականները, անկէ յետոյ, չփորձեցին երբեք քմահաճ օրէնքներ դնել, կանոն ու քերականութիւն պարտադրել գրողներուն եւ ժողովուրդին, ինչպէս կ'ընէին երբեմն, ինչպէս ըրած էին Ռուսինեան, Օտեան, Չերազ եւ ուրիշներ, որոնց մասին խօսեցանք արդէն։

Մարդիկ սորվեցան աքացի չտալ Բնութեան եւ անոր օրէնքներուն, ընդհակառակն սկսան անոնցմէ դաս առնել եւ ուղի։

Արդարեւ, բոլոր անոնք որ մեր աշխարհաբարին քերականութիւնը գրեցին ի վերջոյ, նոր բան մը չխմբագրեցին իրենցմէ։ Այլ անոնք գրի առին միայն ինչ որ արդէն կեանքը կազմեր էր իբրեւ լեզու եւ իբրեւ քերականութիւն։ Անոնք գրողներու գրչին տակ ու ժողովուրդին լեզուին վրայ կազմուած, ճըշտուած, վերջնականացած քերականութիւնն էր որ արձանագրեցին թուղթի վրայ։

Ու հոս պէտք է երախտագիտութեամբ յիշել անունը գրագէտ ամոլի մը, Զապէլ եւ Հրանտ Ասատուրներուն, որոնք այդ մեծ աշխատանքը կատարեցին։ Հետեւեցան իրենց ժամանակակից լաւագոյն գրագէտներուն գրչին տակ նուիրականացած կանոններուն, ու զանոնք հիմ առին իրենց քերականութիւնները խմբագրելու ատեն։

Անոնք իրե՛նք կ'ըսեն իրենց Քերականութիւններէն մէկուն յառաջաբանին մէջ.—

— «Մեր Գործնական Քերականութեան գ. դասընթացին մէջ ջանացած էինք ճշդել կ. Պոլսոյ աշխարհաբարին մէջ նուիրագործուած կանոնները։ Սիպիլ եւ ես ուսումնասիրեր էինք նախ քննելով աշխարհաբար Աստուածաշունչին լեզուն, եւ Բազմավէպի, Եւրոպայի, Հայաստանի, Բանասէրի՝ Մասիսի, Մասեաց Աղաւնիի, Մեղուի, Արեւմուտքի մէջ գրող գրագէտներու այդ ատենները գործածած աշխարհաբարը։ Ցետոյ ուսումնասիրեր էինք 1860էն 1890 գործածուած լեզուն, ուր շարունակ գրա... րէն առնուած ասութիւններ ... քերականական ձեւեր խանգ... րեր էին նախկին պարզութի... Գարագաշեանի, Պէրպէրեան... Գուրգէնի չափազանց գրա... բամոլ նորութիւններէն մնկ... իւթիւճեանի, Մամուրեանի, ... րոնեանի, Տէմիրճիպաշեանի ... դունած ձեւերը, ուր գրաբ... ազդեցութիւնը նուազ զգալի... Ուսումնասիրած էինք նա... Բազմավէպի եւ Հանդէս Ամս... եայի աշխատակից երիտասա... Մխիթարեան վարդապետներ... եւ մանաւանդ 1889էն ետքի ... տանդնուպոլսեցի եւ գաւառ... նոր գրագէտներու խումբ... գործածած աշխարհաբարը, ... արդէն իսկ կազմակերպու... ձեւ մը առած էր՝ ներշնչուել... մանաւանդ 1840էն 1860ի գր... ներուն գործածած ժողովրդ... կան լեզուէն, խղճմտօրէն աչ... անցուցեր էինք Այտընեանի ... կան Քերականութիւնը, որ ... խարհաբարի պատմութեան ... օրէնքներուն ճոյակապ յիշա... կարանն է, Ռուսինեանի Ուղղ... խօսութիւնը, Չերազի Ընդ... կան Աշխարհաբարի Քերակ... նութիւնը, եւ արեւմտեան ... խարհաբարի բոլոր քերական... թիւնները որոնք հրատարա... ուած էին 1896էն առաջ»։

Համեստ են Ասատուրներ... րենց յաւակնութիւններուն ... բայց մեծ եղաւ անոնց կատա... րած դերը մեր աշխարհաբար... կանոնաւորութեան եւ տարա... ման տեսակէտով։ Բան ... չհնարեցին իրենք՝ բայց ... սականացուցին իրենց ճշդ... կանոնները, եւ տարածեցի... Սերունդը որ այդ Քերական... թեանց յաջորդեց, այլեւս պէ... չունեցաւ խարխափելու, որո... հետեւ արդէն պատրաստ ... իրեն համար իր լեզուին ... նոնները, արդէն կայուն ... ճշդրիտ։

Գաւառացի գրող մը, Յ... հաննէս Գազանճեան, հետեւ... ցաւ Ասատուրի օրինակին, ... իր հեղինակած քերական... թիւնն ալ կրթնեցաւ նոյն ղը... թեան եւ կանոններուն։

Այսօր մեր աշխարհաբար... քերականութիւնը ունի՝ կեան... է որ մեզի տուաւ զայն, ու մե... պարտադրեց։ Կեանքն է դա... եալ որ պիտի ճշդէ այն ք... մը տարակարծութիւնները ... րոնք դեռ կը մնան կարգ մը ... ւերու մասին։ Շէնքը կայ, եկե... միայն պիտի կատարէ վերջ... զարդարանքները։

ՍԻՐՈՒՆԻ

Ո՞ՒՐ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՆ 150ՆՈՑՆԵՐԸ

Թուրք Թերթերը կը գրեն.—

Ինչպէս յայտնի է, 150նոցներ... կարեւոր մէկ մասը Նախապէս ... նաստանի, եւ մասնաւորաբար ... մտեան Թրակիոյ մէջ բնակութ... հաստատած էին։ Բայց Թուրք... Յեւլէն համաձայնութեան ազդ... թեամբ, հեռացնել ստիպուեցան ... ռանալ Արեւմտեան Թրակիայէ ... Յունաստանէն։ Առոնցմէ Կիւմիւրճ... նալը Իսմայիլ Հագգը՝ Նիս, ... Նուրի՝ Եգիպտոս գացած են։ ... Թաֆա Սապրի եւ տղան ալ ... են հոն երթալ, բայց Եգիպտ... կառավարութիւնը ընդունած ... լով, Յեւլէն կառավարութիւնը ... բնակութեան արտօնութիւն ... Փաթրասի մէջ, ոստիկանական ... կողութեան տակ։ Չէրքէզ ... Ներկայիս Աթէնք կը գտնուի ... եալը Անգլորգանան պիտի ... Իզմիրի գրաւման միջոցին ... բանակին իբր հայթայթիչ իր ... գած պաշտօնը գանձելէ յետոյ ...

Չէրքէզ Էտհէմ, եղբայրը ... եւ Չէրքէզ Թէվֆիք ատեն մը ... ռաջ, Րիզա Թէվֆիքի ... Անգլորգանան գացած են։ ... տականներէն Վէհիպ (փաշա) ... կառավարութեան կողմէ ... դուրս հանուած եւ Հալէպ ... է։ Աթէնք գտնուած 150նոցներ... Կիպրոսցի Խալիլ ալ Եգիպտոս ... ցած է։ Րաֆէթ, որ գրաւման ... բերուն Իզմիրի մէջ Քէօյլիւ ... կը հրատարակէր, Բշուստ ... մէջ Եգիպտոս երթալու ... կ'ըսէ։ Գալով Չաքըր Իսմայ... գըի, Յեւլէնաշպան ... լով, Կիւմիւլճինէի մէջ ... է։ Այս մարդոց հեռանալէն ... Նոր տաւերը սկսած են ... Թրակիոյ Թուրքերուն մէջ։

ԱՐԴԻ ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

L'Echo de Versaillesի մէջ, Պ. Roger Viroux-d'Aoustի կը գրէ.

— Մերձաւոր Արեւելքը բաւական հանդարտ կը թուի ըլլալ, բայց չինծու հանդարտութիւն մըն է։ Միայն, Ֆրանսան եւ Անգլիան են որ այս շրջանով շահագրգռուած են եւ այնտեղ, երկուքն ալ իրենց հողերը ունին։ Ֆրանսա ունի նաեւ, բնակչութեան կարեւոր մասին կողմէ սիրուած ըլլալու հոգը։

Ֆրանսա, միջազգայնօրէն կը պաշտպանէ 1) Սուրիան եւ անոր կցուած հողերը, 2) Լիբանանը, 3) Տիւրզիներու երկիրը։ Գալով Անգլիոյ՝ անոր հոգատարութեան յանձնուած երկիրներն են 1) Պաղեստինը, 2) Անդրյորդանանը 3) Հնդկաստանը։

Քննենք, այս զանազան պետութեանց ներկայ կացութիւնը։

Սուրիան իր ուղղակի վարչութեան տակ ունի Հալէպը եւ Դամասկոսը։ Բնակչութիւնը աւելի շատ բաղկացած է մահմետական Արաբներէ։ Քրիստոնեաները մեծ համեմատութիւն մը կը կազմէին Դամասկոսի շրջանին մէջ, բայց, անկից ասդին, Թուրքիայէն եկած 200,000 քրիստոնեայ գաղթականներ, 50,000 Քաղդէացիներ եւ զանազան ազգեր, և 150,000 Հայեր հոն հաստատուած են, ո՛չ թէ բաղդատաբար նեղ շրջաններու բնակչութեանց մէջ, այլ անապատային շրջաններու մէջ, ուր ո՛չ ոքի վնաս կը հասցնեն։ Հայերը այն ժողովուրդն են որ ամենէն աւելի տառապած են պատերազմէն, ջարդուած Թուրքերուն ու Քիւրտերուն կողմէ, այն պատճառով որ Դաշնակիցներու դատը կը պաշտպանէին. մասնաւորաբար 1914-18ի պատերազմին, երեսի վրայ ձգուեցան բոլոր դաշնակիցներուն կողմէ, որոնք, իրենց խոստացեր էին ազգային հող մը։ Ֆրանսա, ի չգոյէ տրուելիք հայրենիքի մը, գոնէ ժամանակաւոր կերպով զանոնք կ'ընդունի. բայց այս գործին մէջ, կը միայ մինակ։

Սուրիոյ իսլամները, որոնք տակաւին մեծամասնութիւն կը կազմեն, վախ չունին փոքրամասնութիւն դառնալու Պաղեստինի մէջ եւ այնքան ալ լրջօրէն չեն նայիր այս քրիստոնեայ գաղթականութեան։ Այս մահմետականները, մասամբ թշնամի կը թուին ըլլալ Ֆրանսայի։ Իմ կարծիքով, սխալի մէջ են, որովհետեւ իրենց պաշտօնական պաշտպանէն զատ ուրիշ որեւէ երկիր, աւելի ամուր գաղթային հիմեր պիտի նետէր, կամ Թուրքը իրենց պիտի ընէր, ինչ որ Քիւրտին ըրաւ, պայմանաւ տակաւին, որ սուրիական այս մահմետականները չկորսնցնեն իրենց ազգեցութիւնը՝ արաբական դաշնակցութեան մը մէջ՝ ուր փոքրամասնութիւն պիտի միային։

Սուրիոյ պետութեան իբր ինքնավար շրջան կցուած են Ալեվիներու երկիրը եւ Ալէքսանտրէթի սանճաքը։ Ալէվիները կը սիրեն Ֆրանսան, գիտնալով որ պիտի կորսնցնէին իրենց ներկայ յարաբերական անկախութիւնը առանց անոր։

Գալով Թուրքերուն որոնք բազմաթիւ են Ալէքսանտրէթի մէջ, կը վայելեն լայն ինքնավարութիւն։

Այս մահմետական Սուրիացիները կը փափաքին կցել Լիբանանը, որ գոհացում չի տար իրենց փափաքին։ Զանազան աղանդներու պատկանող քրիստոնեաները, Անդրլիբանանի Տիւրզիները եւ Լիբանանցի մաս մը մահմետականներ չեն ուզեր լուծուիլ սուրիական պետութեան մէջ։

Ֆրանսա ուրեմն, կը միայ անբաժեշտ պաշտպանը Լիբանանի, ուր քրիստոնեայ եւ մահմետական զանազան աղանդները հաշտ են իրարու հետ եւ իրարու մէջ բաժնած են հանրապետութեան գլխաւոր պաշտօնները։

Մեծ մասամբ քրիստոնեայ, բազմաթիւ Լիբանանցիներ, 1914-18ի համաշխարհային պատերազմին, զրկանքներու հետեւանքով կորսուեցան։ Ուրիշներ գաղթեցին տնտեսական տագնապի հետեւանքով։ Արտասահման դժբախտաբար ընդունեց գաղթականներու մեծամասնութիւնը։ Ֆրանսայի համար պարտականութիւն է փարախ մտցնել Լիբանանցի գաղթականները, ըլլան քրիստոնեայ, ըլլան մահմետական։ Լիբանան, Ֆրանսայի մէկ երկարաձգումն է, զոր Փարիզի կառավարութիւնը պէտք է անդադար զարգացնէ։

Վերջացնենք մէկ քանի խօսք ըսելով՝ Տիւրզիներու մասին։ Այս ժողովուրդը, Ֆրանսայիդէմ ըմբոստացման մը հակառակ, տեսաւ որ իր մասնակի ինքնավարութիւնը կը պահպանուի։ Կ'ըսեմ մասնակի, որովհետեւ, Լիբանանի մէջ հոծ զանգուածով տիւրզի տարրեր կան։ Լիբանանի կորուստը Տիւրզիները պիտի վերածէր անշան փոքրամասնութեան մը արաբական երկիրներու մէջ։

Բայց, եթէ ֆրանսական կառավարութիւնը պարտաւոր է յարգել տալու Սուրիոյ, Լիբանանի, Ալէվիներու, Տիւրզիներու եւ Ալէքսանտրէթի սահմանները, ինչպէս որ կազմուած են, եթէ կրնայ հայ ցեղը ընդունիլ Սուրիոյ մէջ, (ազատ հողի վրայ, անշուշտ) իր փափաքը պիտի ըլլայ անոնց հաշտութիւնը տեսնել։ Լիբանան փոքր տարածութիւն մը ունի՝ իր բնակիչներուն համար։ Սուրիա, տակաւին ամայի շրջաններ ունի, բայց մշակելի, ուր Լիբանանէն դուրս ելլելու ստիպուած Լիբանանցիներ եւ Հայեր տեղ կրնան գտնել։ Տիւրզիները պիտի փափաքէին միանալ։ Բոլորին միացումով, ապահովուած պիտի ըլլար ապագական հոգատարութեան մը տակ իրենց զարգացումը։

Եթէ ազատօրէն կնքուած հոգային համաձայնութիւնները մասնաւորաբար Լիբանանցիներուն ապահովէին հողային շրջաններ, ուր կարենային ժողովուրդ տեղաւորել ներկայ անապատին մէջ, եթէ մեծ թիւով ընդունուած Հայերը յարգէին Սուրիոյ մահմետականներուն զարգացման անհրաժեշտ վայրերը, եթէ Տիւրզիները ապահով երաշխիքներ ունենային իրենց ազգային պահպանման, եթէ Ալէվիները չպատուէին գիրենք Սուրիոյ կապող պայմանագրութիւնը, Ֆրանսան ուրախ պիտի ըլլար միալով իր պաշտպանեալներուն մէջ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Յօդուածով մը ներկայացուցեր էինք Հայաստանի մէջ կատարուած թանկագին քարերու հետազօտութեանց արդիւնքը։ Այս անգամ կը ներկայացնենք ճարտարարուեստական հանքերը։

Զանգեզուրի, Ալլահվերդիի, Գետաբեկի հանքերէն, չէչաքարի, (ponce). *Թորաքարի* (infusorite), կրանիտի, մարմարի նորագիւտ հանքերէն զատ, հետախուզական աշխատանքը ցոյց կուտայ, որ, ինչպէս Զանգեզուրի պղնձահանքերը տակաւին բազմաթիւ անծանօթ երակներ ունին, նոյնպէս Ագարակի, Ապկիդի, Փիրղովղանի, Օխչիչայի, Լիճքի մօտերը պղնձահանքի շերտեր կան։

Նախ առնենք ՊՂՆՁԱՀԱՆՔԵՐԸ.— Զանգեզուրի շրջանին մէջ կը գտնուին Տէյի, Միսմազանի պղնձահանքերը։ Դիլիջանէն 2 վերստ հեռու եւս կը գտնուի պղնձահանք մը։ Այս գաւառին մէջ պղնձահանքեր ունին Միջլմատ, Արջաքար, Եալփայա, Կօշադաղման, Ճամբարակ, Նսուրի, Կողբի, Բարանայ շրջանները։

Ալլահվերդիի պղնձահանքերը եւս զանազան երակներ կը ներկայացնեն։ Ասկէ դուրս, նոյն շրջանին մէջ պղնձահանքեր ունին Ալլըկառար, Մեծ Սար, Սալքուտ, Ջամուբ, Բուլաղ, Մարտաձոր, Եակշատի Բալկա, Ֆլորովի Բալկա, Էշակ Մէյդան, եւայլն։

Նոր-Բայազեդի գաւառին մէջ պղնձահանքեր կան Թոխլուջա, Սատանախաչ, Ուռումբասար, Մեծ Գիւզալղարա գիւղերը, ինչպէս նաեւ Դարալագեազի լեռները եւԿայլու։ Դարաչիչակի շրջանին մէջ կը շարունակուի հետազօտութիւնը Միխանայի պղնձահանքերուն։ Պղնձահանքեր կան այս շրջանէն Թայչարուխի Այգին Թաղա, Սուրինջան, Աղջի, Ուլայաշիկ, Մէյմախ գիւղերուն մօտերը։

ԱՐՃԱԹ, ԱՐՃԻՃ ԵՒ ՑԻՆԿ.— Այսպիսի հանքեր կը գտնուին Դարալագեազի շրջանէն Կազմա, Գիւմուշխանա, Լէյլի-կաչան, Թերպ, Թարփ գիւղերը։ Հանքային առաջին երկու տեղերուն մէջ վերջացած են հետախուզական աշխատանքները։ Պէտք է կատարել տակաւին գէթի աշխատանք։ Նոյնպէս հանքեր կան նաեւ Ճամշադինի շրջանէն Կուշչի գիւղին շրջակայքը, Հասանսու գետակին հովիտը։ Լոռի գաւառին Մարցի շրջանին մէջ կայ ցինկ, ինչպէս նաեւ Դարաչիչակի շրջանին մէջ, Արզաքեանդէն 10 վերստ հեռու, դէպի հիւսիս Աղրար կամ Տեշթափա կոչուած տեղը։

ՔԱՐԱԾՈՒԽ.— *Քարածուխի* հանքեր մամ Ջաջուռի շրջանին մէջ, Բէյիւք Վեդիի Զերմանիս գիւղին շրջակայքը։ Կը կարծուի թէ քարածուխ կայ նաեւ Շիղլուի Արխաշան, Արմիկ, Քիսուս գիւղերուն մօտերը, Լոռիի գաւառին մէջ Գիւլաքերակի, Կորթանի, Ստեփանաւանի շրջակայքը, Դիլիջանի գաւառին մէջ Բաշքեանդի, Գէօլքեանդի, Հայծամբարակի մօտակայքը, Զանգեզուրի, Մեղրիի, Դարալագեազի, Լէնինականի շրջանները։

ԾԾՄԲԱՔԱՐ.— *Այսպիսի հանքեր կան* Ղարաքիլիսայի շրջանին Տանձուտ կոչուած վայրը, ու Չրխլու գիւղին մօտերը, Դիլիջանի գաւառին Հասանսուի հովիտին մէջ Սադեր կոչուած վայրը։ Բէյիւք Վիդիի շրջանին Մանդիւկ գիւղին Իստիսու կոչուած տեղը։

ԳՐԱՔԱՐ.— *Գրաքարի հանք* կայ Լէնինականի Մելիքենդ գիւղին մօտ Գոմաձոր կոչուած վայրը։ Կը կարծուի թէ գրաքար կայ նոյնպէս Զանգեզուրի Վարմազեար գիւղին մօտ։

ԿԱՆԱՉԱՔԱՐ.— *Կանաչաքար* (chromite) *կը գտնուի Սեւանայ* լճին հիւսիս-արեւմտեան ափը, ուր կը շարունակուին հետախուզական աշխատանքները։

ՄԱԳՆԻՏ ԵՒ ԳՈՐՇԱԳՈՅՆ ԵՐԿԱԹ.— *Այսպիսի հանքեր կը* գտնուին Երեւանի Գէօյքիլիսա, Քարվանսարայ, Բժնի, Բաբաքիշի գիւղերուն մօտ Լէնինականի Հայ Փամպ, Մելիքենդ, Զաթուռ, Եադուբլի, Չոբան-Գէօրքմազ գիւղերուն մօտ, եւ Բախրիկոնտ կոչուած արօտատեղիներուն մէջ, Փամպակ գաւառին Շինխ անտառամասին մէջ, Շնող, Ալլավար, Որթնաւ գիւղերուն մօտ, Դիլիջանի Կողպ, Բարանա գիւղերուն մօտ, Քարվանսարայի անտառամասին մէջ, Հաղարծնի, Խօշատարակ, Կուշչի գիւղերուն մօտ։

ՄԱՐԳԱՆԵՑ.— *Մարգանեց կը* գտնուի Լոռի Փամպակ գաւառին Եադուբլու գիւղին մօտ, ինչպէս նաեւ Գիւլի Դաղան կոչուած վայրը, Դիլիջանի Ղլիջքենդ, Սեւքար, Աչաջուր, Ալիբեկլու գիւղերուն մօտ։

ՄԱՐՄԱՐ.— *Մարմարի հանքեր* կը գտնուին Դարաչիչակի Նոխո Միխայելովկա գիւղին մօտ, ինչպէս նաեւ Հայ Աղբաշ եւ Աղհամզալու գիւղերուն մօտ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ժամանաւոր նամակի չսպասել, բաժնեգին կամ ծանուցումի փոխարժէք վճարելու համար։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԲԱՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՎԱԼԱՆՍ, 29 Սեպտ.— «Յառաջ»ի 1983 թիւին մէջ գրած էի թէ Վալանսի հայ բանուորները շատ տխուր օրեր կ'անցընեն· եւ օրինակներ տուած էի։ Նկատի ունենալով տագնապին աճումը ու զարգացումը, կը փութամ հաղորդել վերջին տեղեկութիւնները։

Բոլոր բանուորները նոյն մտահոգութեան մատնուած են։ Բայց ամէն քաղաք կամ գիւղ իր յատուկ ցաւերն ունի։ Գրած էի թէ Մալատիր վակոնի գործարանը 52 աշխատաւոր մէկ շաբթուան համար տուն ղրկեց։ Եւ այսօր 52ի վրայ ուրիշ հոգի եւս աւելցնելով, 60 աշխատաւորներ բոլորովին դուրս ձգեց։ Անոնց մէջ 7 տարուան գործաւորներ կան։ Բոլորն ալ ձեռնածալ մամ կուգան։ Ոչ գործ գտնելու յոյս կայ եւ ոչ ալ պետական նպաստ։ Երբ կը ներկայանան նպաստի համար, ժխտական պատասխանն է· «Ուրկից որ եկաք հոն գացէք, տեղացիներն ալ անգործ են»։ Շատ շատեր 3-4 զաւակի տէր են, չունին արտաքին ո՛ր եւ է օգնութեան։

Փոխած է նաեւ կառավարական պաշտօնեաներուն եւ տեղացիներուն ընթացքը՝ մեզի հանդէպ։

Այս վիճակին առջեւ, ո՞վ պիտի օգնէ անճարներուն.

Մենք Վալանսցիներս որ իրարու շատ մօտէն ծանօթ ենք եւ շատ լաւ գիտենք թէ մեր մէջ որքան թշուառներ կան, նոյնքան անտարբեր ենք։ Գաղութին թիւը աւելի քան 3000է։ Միջին հաշուով ունինք 500 գործաւոր։ Օրական մէկ մէկ ֆրանքէն մէկ օրը կ'ընէ 500 ֆրանք։ Եւ կրնանք հիմը դնել փոխադարձ օգնութեան, ինչպէս կը թելադրէ «Յառաջ»ը։ Կուսակցական խնդիր ալ չկայ այստեղ։

Սեպտ. 15ին, Շապին Գարաժի սարի Հայր. Միութիւնը նախաձեռնարկ եղաւ Անդրանիկի մահուան Դ. տարելիցը տօնելու եւ քաղաքապետութենէն սրահ՝ մը խնդրեց։ Մէկուկէս տարիէ ի վեր Հայերուն չէին տրամադրեր, բայց այս տարի հաւանեցան։ Միութիւնը բոլոր կազմակերպութիւններուն հրաւէր կարդաց թէ հոկտեմբեր 3ին քաղաքապետարանի վերնայարկը մեր տրամադրութեան տակ է եւ այն կազմակերպութիւնները որ պիտի մասնակցին, կը հրաւիրեն խորհրդակցական ժողովի։ Հրաւէրին պատասխանած էին ինը կազմակերպութիւններ, որոնց լիազօրներն ալ ներկայ էին ժողովին։ Երբ ժողովը կը բացուի, ռամկավար պարոնը ոտքի կ'ելլէ ու կ'ըսէ.— Սգահանդէսին եթէ «Մեր Հայրենիք»ը չերգուի եւ եռագոյնը չպարզուի, մենք կը մասնակցինք, եթէ ոչ չենք մասնակցիր։ Դեռ խօսքը չաւարտած, միացեալ 8 ներկայացուցիչները ճամբայ կուտան, ըսելով.— «Քանի որ «Մեր Հայրենիք»ը երգուելուն եւ հայկական դրօշակը պարզուելուն համար է որ չէք մասնակցիր, երթաք բարով»։ Ութը միութիւնները իրենց խորհրդակցական ժողովի որոշումով, Մարսէյլ կամ Փարիզ դիմած են բանախօսի համար։ Եւ ահա քաղաքապետութենէն նոր նամակ մը կուգայ թէ չեն կրնար Հայերուն տրամադրել սրահը...։

Թող չնեղուրտի «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը, եթէ յաճախ կը ստիպուինք անախորժ երեւոյթներ գրի առնել, ամէն օր ականատես ըլլալով։

Ն. Թիպօեան

ԿԵԱՆՔԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆ 28 Սեպտ.— Հ. Յ. Դ. Վիէնի Պատ. Միութիւնը, տակաւին երկու ամսուան կեանք ունի, կազմուած՝ տասնեակ մը անդամներով։ Ան, իր բացման հանդէսը կատարած էր, կազմութենէն քանի մը օր վերջ եւ բանախօսութեան հրաւիրուած էր ընկ. Մ. Մարութեանը։ Այս երկու ամսուան ընթացքին, Պատ. Միութիւնը կրցաւ իր ակումբընթերցարանն ալ ունենալ, 50 փր. ամսավճարով եւ մօտ 250 կտոր գիրքերով։ Ակումբը կը գտնուի Էստրէզէնի (Փասկալ) շրջանին մէջ, ուր կ'ապրի 600նոց հայկական գաղութ մը։

Շաբաթ իրիկուն ունեցաւ նաեւ իր գրադարանի բացման հանդէսը, իր ակումբին մէջ։ Ներկայ էին քանի մը տասնեակ երիտասարդներ, քաջալերելու համար Պատ. Միութեան ձեռնարկը։ Ակումբը զարդարուած էր պատշաճ նկարներով եւ դրօշակներով— հայկական եւ ֆրանսական։ Կը նախագահէր ընկ. Ե. Եայլըեան, որ քանի մը խօսքով բացատրեց Պատ. Միութեան կեանքը եւ հրաւիրեց ուժ տալ եւ քաջալերել, տղոցինք սպասելու համար։ Օրուան բանախօսն ընկ. Բ. Աղաբէկեան (Լիոնէն) բացատրեց Պատ. Միութիւններու օգտակարութիւնը եւ պարտականութիւնները մեր ազգային կեանքին մէջ։ Տեղեկութիւններ տուաւ կարգ մը շրջաններու Պատ. Միութիւններու կեանքէն ու գործունէութիւններէն, եւ վերջացնելով ըսաւ. «Հ. Յ. Դ. իր հովանաւորութեան տակ Պատ. Միութիւններ կազմելով, ո՛չ միայն ապագայ դաշնակցականներ կ'ուզէ պատրաստել, այլ և հայ քաղաքացիներ և գիտակից երիտասարդներ»։ Եղան արտասանութիւններ եւ երգեր, նապաստակ մը աճուրդի դրուելով, քառորդ ժամուան մէջ գոյացաւ կոկիկ գումար մը եւ շահեցաւ ընկ. Փ. Մելքոնեան։ Հանդէսը վերջացաւ ժամը 11ին եւ մեկնեցանք գոհ տպաւորութեամբ։

Ինչպէս ժամանակին գրած էինք, Վիէնի երկու հայկական շրջաններու մէջ գոյութիւն ունին երեք տեղ գիշերային դասընթացքներ հայ փոքրիկներու համար, մէկը Փոնթէվէքի շրջանին մէջ, իսկ երկուքը Էստրէզէնի։ Փոնթէվէքի շրջանին դասընթացքները։ Երկուքուկէս ամիս էր որ դադրած էր փոքրիկները օգափոխութեան գացած ըլլալով։ Պիտի վերաբացուի հոկտ. 2էն սկսեալ։ Անցեալ տարուան նման, Ազգ. Միութիւնը ստանձնած է դասաւանդութիւնները, Հ.Յ.Դ. «Խաժակ» ակումբին մէջ։ Էստրէզէնի շրջանը — (Հայր. Միութիւնները,) — միայն 15 օր արձակուրդ տուաւ, եւ ներկայիս արդէն սկսած է կանոնաւոր կերպով։ Երրորդ դասընթացքը որ տեղի կ'ունենայ Հնչ. ակումբին մէջ, նոյնպէս կը շարունակուի։

*** Բանուորական կեանքը նոյնն է, ինչ որ ամիս մը առաջ գրած էի։ Փոն տ'Էվէքի շրջանին մէջ — կօշիկի գործարան — մաս մը կ'աշխատին, շաբաթը 40 ժամ, իսկ մաս մը սովորական, 48 ժամ։ Էստրէզէնի շրջանի — կերպասեղէնի գործարանը — (Փասկալ) մաս մաս կ'աշխատին 30-35-40 ժամ շաբաթական։

Իսկ միացած քանի մը փոքր գործարաններուն մէջ, ուր ունինք քիչ թիւով հայրենակիցներ, սովորական 48 ժամը կ'աշխատին առ այժմ։

Ն. Գուէ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (139)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

Գալու օրը, միաբանութեան ըսինք.

— Ի՞նչ կայ ներսը։

Նրանք ըսին.

— Ոչինչ չկայ։

Բացինք երեք դուռ։ Մի տեղ գտանք երեք գլուխ շաքար, մի տեղ 3-4 օխայ իւղ եւ 50 հաւկիթ, Շաքարն ու իւղը առնեցինք, հալուայ պատրաստեցինք։ Այդ եւ այն 150 հաւկիթն էր մեր ճանապարհի պաշարը։

***

Կոմսէն փամփուշտ ուզեցի։ Տուաւ 400 հատ։ Բայց գետնի տակ թաղած ըլլալնուն՝ ժանգոտած, փճացած էին, գլուխները ճայթած, գնդակները վար ընկնէին, մէջի վառօդը խոնաւ, թաց։ Այնպէս որ հանել տուի, չորցուցի, նորէն լեցուցի 15ական տուփերով բաժանեցի տղայոց։ Կը կասկածէի, որ հրացանի մէջ կը դրուէին ու կը մնային. բայց ինչ արած, ուրիշ չունէինք։

Լուր եկաւ Կարկառից, թէ Բաղէշէն զօրք է եկած խուզարկութիւն ընելու, Ընդհարումներու առաջն առնելու եւ կարգադրութիւններ ընելու համար, Իշխանը երեք ընկերներով գնաց Կարկառ։

Մենք հինգ տղայով էինք։ Բոլորիս թիւը, թէ՛ Վանեցի եւ թէ՛ դրսեցի, հասաւ 100-120ի։

Իրիկուն մը, ժամը 1ի առտենները, Սեպուհ Արշակի տասնեակը տեղափոխուելու ատեն, դուրս եկած դաւրիան (1 փոլիս, 15 զօրք) կը նկատեն ծառերու մէջէն, թէ էս մարդիկ ո՞ր տնէն դուրս եկան։ Տղայոց կը պոռան.

— Օլա՛ն, սիզ քիմսինիզ. Թասլիմ օլընըզ (է՛յ, դուք ո՞վ էք, անձնատուր եղէք)։

Տղերքը գնդակներով կը պատասխանեն։ Մէկը կը վիրաւորուի, մէկը կը սպաննուի, միւսները կը փախչեն ու կը յայտնեն։ Ընկերները փոխադրուած էին մի ուրիշ տեղ եւ ապահով։ Մեզ ալ լուր եկաւ այդ մասին։ Մենք որոշ չափով հող կը լսէինք Կոմսէն, որովհետեւ տեղական պայմաններուն մեզնից աւելի ծանօթ էր։

Առաւօտուն կուսակալ եւ Ֆէրիկ փաշան կը վերցնեն 400 զօրք եւ կը պաշարեն այդ երեք տունը։ Տեղական խուժանն ալ պատրաստ, գրգռուած էր։ Ֆէրիկ փաշան հրաման կ'ընէ մի երկուզալպ (համազարկ) զարնել այդ տուներու պատուհաններուն, գիտնալով թէ ներսը մարդ կայ։ Մենք, ինչպէս եւ միւս տասնեակները, կը կարծէինք, թէ որեւէ տասնեակ բռնուած է. չգիտէինք թէ նոյն տան վրայ կը զարնեն։ Ես թոյլ չտուի ոչ ոքի դուրս գալ, ըսելով թէ սա մի փորձ է, ոչ մի տղայ չէ բռնուած։ Եթէ լուր հասաւ թէ կռիւ կայ, կամ հրացանաձգութիւնը կը շարունակուի, այն ատեն դուրս կուգանք։

Տղայոց դուրս եկած տներէն՝ տնեցիներէն ալ դուրս էին եկած։ Գիշերը գացած էին ուրիշ թաղեր. տուները դատարկ էին։ Երբ կուսակալը կը տեսնէ, որ տուներու մէջ մարդ չկայ, հրաման կ'ընէ, որ վառեն։ Տներէն մէկը կ'այրի, իսկ միւսը կիսավառ դրութեան մէջ՝ հրաման կ'ընէ, որ մարեն, որպէսզի իր վրայ չհասատատուի ամբողջ գիւղը այրելը։

Այդ առեններր Վան կը գտնուէին ռուս, ֆրանսական, անգլիական, ամերիկեան եւ պարսկական կոնսուլները, որոնք իրար հետ կը հաւաքուին եւ հեռագիր կուտան Պոլիս իրենց ընդհանուր հիւպատոսներուն, թէ քաղաքի մէջ դրութիւնը անտանելի է։ Անդրանիկը 150 հոգով ներս է մտեր եւ տիրապետած ամբողջ քաղաքին։ Մենք քաղաքամէջը չէինք տիրապետած, բայց Այգեստանը ամբողջապէս մեր տրամադրութեան տակն էր։

Այդ այրուած տներու եւ հրացանաձգութեան սարսափի տակ, ամբողջ հայ ժողովուրդը իր ամբողջ ունեցած-չունեցածը հաւաքեց եւ գնաց մտաւ կոնսուլներու հովանաւորութեան տակ։

Կոնսուլները իրենց դրօշակները շատացնելով՝ պարզեցին ուսումնարաններու, որբանոցներու եւ այլոց վրայ։ Բայց ամբողջ ժողովուրդը չէր կրնար տեղաւորել այդ շինութիւններու մէջ, որի պատճառով մարդիկ լեցուեցին կոնսուլներու յարակից այգիներու մէջ։

Ամբողջ քաղաքի մէջ կեանքը դադրած էր։ Փողոցներու մէջ մարդ չկար։ Միայն հատհատ մարդիկ կ'երեւային, որոնք կը շտապէին քաղաք այս կամ այն ապրանք վերցնելու եւ ապահով տեղ դնելու։

Մենք մեր այգիներու տէրն էինք։ Վայրկեան առ վայրկեան կը սպասուէր կռիւը։ Կառավարութիւնը շատ լաւ գիտէր մեր տեղը։ Արշակի եւ Առաքել ադայի տասնեակը, այդ դէպքը պատահելուց, կ'երթայ Վարագայ տակ գտնուած գիւղը, որ Վանէն մէկ ժամ հեռու է։

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ թղթակիցներէ եւ յօդուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով։

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները վաղը Ուրբաթ ժամը 8.30ին, 60 Rue des Ecoles, Chope Parisienne սրճարանի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ զեկուցումներ եւ լրացուցիչ ընտրութիւն։ Դաշնակցութեան Օրուան հանդէսի կազմակերպիչ յանձնաժողովի անդամներէն կը խնդրուի ժամը ճիշդ 7.30ին գտնուիլ նոյն տեղը։

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. կազմին ընկերները, այսօր հինգշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ։

Հ. Յ. Դ. ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԴՀ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այս Շբ. իրիկուն ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ։ Օրակարգ.— Զեկոյց եւ ընտրութիւն կոմիտէի։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ։ Կը զեկուցանէ ընկ. Ս. Վրացեան։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպութեամբ Ա. Ե. Հ. կարմիր խաչի ցեսինի մասնաճիւղին, ղեկավարութեամբ դերասան ԹՐԱԳՕՇի։

Այս կիրակի ժամը 2.30ին Սօսիէթէ Լիոնէզի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ՊՌՕՇԵԱՆԻ ՍՈՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ

(երաժշտական տրամա 4 արարուած) Մուտք 5 ֆրանք

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ց. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ

«ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

բազմագոյն, մեծադիր, հայրենի բազմաթիւ տեսարաններով զարդարուած եւ մանրամասն տեղեկութիւններով։ Ցեսնել մանրամասնութիւնը «Յառաջ»ի յաջորդ թիւին մէջ։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԼԻՈՆԻ կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները այս կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին, 262, Rue Duguesclin, Դաշնակցութեան Ակումբ ընթերցարանը։ Կը խնդրուի ճիշտ ժամանակին ներկայ գտնուիլ։ Ներկայութիւնը պարտաւորիչ։

ՎԻԷՆԻ նորընտիր կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Ապառաժ եւ Ռոստոմ (Շաս) խումբերու բոլոր ընկերները այս կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, կոմիտէի խաժակ ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ Զափնեցի Արթին, հայրը՝ Յակոբ, մայրը Պէօյիւքքէշիշեան, Օհաննէս Բըլըճեան, Եարասարցի, հայրը՝ Մանուկ, Մկրտիչ Ճանիկեան, որ կը կարծուի խոհարար ըլլալ բժիշկի մը քով (Փարիզ)։

Գիտցողներէն կը խնդրուի յայտնել,—M. Topalian Vartan s/o Sarafian V. S. Bavebet el-Kasab Alep (Syrie).

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ա. Ե. Հ. Կ. խաչի փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս կիրակի ժամը 2ին 71 Ave. Kléber, անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ժողովէն յետոյ տեղի կ'ունենայ ընկերական թէյասեղան։ Կը հրաւիրուին նաեւ բարեկամներ եւ համակիրներ։

ՍՐՓԱՆ երգչախումբի փորձերը «Անուշ»ի ներկայացման համար տեղի կ'ունենան չորեքշաբթի իրիկունները Maison de la Mutualitéի մէջ, ուր կ'ընդունուին նոր անդամներ։

ALLIANCE FRANÇAISE
101 Bld. Raspail, Paris (6e)

Ֆրանս. լեզուի գործն. վարժ. Հոկտեմբերի մէջ կուտայ 1) Ցերեկուան դասընթացք մը, ֆրանսերէնի գործնական 15 ժամերով՝ շաբթուան մէջ, 40 դասախօսութիւններ Փարիզի մէջ եւ շրջանները՝ 10 դասախօսական պտոյտներ, գին ամիսը 180 ֆրանք։ 2) Գիշերային դասեր, շաբթուան բոլոր իրիկունները, բացի շաբաթ եւ կիրակի օրերէ։ Չորեքշաբթիի դասերը յատկացուած են առեւտրական ֆրանսերէնի ուսուցման։ Գին՝ ամիսը 100 ֆրանք, հինգ ամիսը 350 ֆրանք։ Տեղեկութեանց համար դիմել տնօրէնին Robert Doupouey*ի*, 101 Bld. Raspail, Paris (6).

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս՝ Brébant Marseillais սրահին մէջ՝

կը նախագահէ՝ Ընկ. Հ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

կը խօսի՝ ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին *Մ. Մարութեան, Յ. Ուզունեան եւ Մ. Գաբրիէլեան։*

Հայկական եւ եւրոպական պարեր կէս գիշերէն մինչեւ լոյս։

ԿԱՐՏԱՆ

Այս կիրակի ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

կը խօսի՝ Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Երգ. արտասանութիւն, նուագ

ՎԻԷՆ

18 Հոկտ. կիրակի օր: կը խնդրուի գաղութիս բոլոր կազմակերպութիւններէն եւ միութիւններէն, նկատի ունենալ յիշեալ թուականը:

IMPRIMERIE - **MASSIS** - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (56)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

9.— ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Երբ ցոյցը ցրուեցաւ եւ պարագլուխները ձերբակալուեցան, Աղասի Հ. Պօյաճեանի եւ քանի մը ընկերներու հետ յաջողեցաւ Ամերիկա փախչիլ։ Քանի մը տարի յետոյ, այսինքն Պապը Ալիի դէպքէն եւ Անատոլուի խռովութիւններէն 2 տարի առաջ, իր անիծեալ եւ խռովարար ընկերներով Կիպրոս կ'երթայ։ Ու Կիպրոսէն մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթ հայթայթելով, առագաստանաւ մը կը վարձէ ու Սուէյտիոյ կողմերը ցամաք կ'ելլէ։ Աղասի յեղափոխական շարժման կեդրոն դարձուց Սուէյտիան։ Իր քարոզչական եւ աշաբեկչական կոմիտէներուն մէջ հռչակ հանած էին Մլեհ, Ապահունի, Հրաչեայ անունով աւազակները։ Շնորհիւ այս եռանդուն գործիչներուն, շրջականերուամբողջ հայ բնակիչները Հնչակեան կուսակցութեան անդամ արձանագրուեցան։ Աջագին դրամ հաւաքեցին։ Արդիական հրացաններ ու զէնքեր հայթայթեցին, շարունակ զինելով շրջանի հայ գիւղացիները, որոնք անդամ արձանագրուած էին կուսակցութեան։ Այնպէս որ, երբ Զէյթունի դէպքերը պատահեցան, Աղասիի հրամանին տակ կը գտնուէին 15,000 զինեալ կոմիտէճիներ։

Երբ հայ յեղափոխականները գրաւեցին Զէյթունի անձնատուր զօրանոցը եւ անողորմաբար սուրէ անցուցին բոլոր թուրք զինուորները, չափազանց խանդավառուեցան, կարծես թէ գրաւած ըլլային ամբողջ Թուրքիան, տապալած ըլլային Օսմանեան Կայսրութիւնը եւ կառավարական բոլոր հաստատութիւնները, պարտութեան մատնած ըլլային թրքական ամբողջ բանակը։ Եւ յանդգնութիւնը այն աստիճանին հասցուցին, որ սկսան առպատակել շրջակայ գիւղերը, կողոպտել Թուրքերը, սպաննել այրերը, բռնաբարել կիները։

Զէյթունի շրջանին մէջ կը գտնուի Ալապաշըը գիւղը, որուն բնակիչները կը բաղկանան Հայերէ եւ Թուրքերէ։ Լուր առինք, որ Պ. Աղասի իրեն երկրորդ ռազմախարիսխ ընտրած էր Ալապաշըըն, ուր հաւաքեր էր մեծ քանակութեամբ ռազմանիւթ։ Քննութեան համար պաշտպանորդի գունդէն երկու հոգի, Ուրֆալը Մուսթաֆա եւ Տէօնէքլի Սիւլէյման, ծպտուած Ալապաշըը ղրկուեցան։ Սակայն հայ յեղափոխականները լուր կ'առնեն եւ երկու դժբախտ զինուորները ձերբակալելով կը սպաննեն, յետոյ կը կտրեն անոնց լեզուն ու շրթները, յետոյ անոնց դիակները կը նետեցնեն երկար ձողերու վրայ, ցոյց տալու համար Ալապաշըը գիւղի ժողովուրդին։

Երբ այս դէպքերուն լուրը ամենայն արագութեամբ կը հասնի մինչեւ հեռաւոր շրջանները, անմիջապէս Զէյթունի մօտակայ գիւղերէն սկսեալ Մարաշի, Այնթապի, Ուրֆայի, Հալէպի, Իսքէնտէրունի, Կեսարիոյ, Սըվազի, Խարբերդի, Վանի, Տիարպէքիրի, Պիթլիսի կոմիտէճիները եւս կուգան կը հաւաքուին Աղասիի ապստամբութեան դրօշին տակ, գրեթէ բանակ մը կազմելով այսպէս։ Ու երբ Զէյթուն կեդրոն կը դառնար այսպիսի մեծ բանակի մը, զանազան շրջաններու մէջ եւս անընդհատ կը շարունակուէին սպանութեան եւ աւազակութեան դէպքերը։

Այսպէս, Մարաշի Շէյխ թաղէն Կէլուզօղլու Յովսէփ երբ կը փորձէր շուկային մէջ խռովութիւն հանել, ոստիկան Ահմէտ էֆէնտի կը ձերբակալէ զայն ու պահականոց կ'առաջնորդէ։ Ճամբան ոստիկանին վրայ կը յարձակին հայ յեղափոխականները եւ կը սպաննեն զայն։ Կէօվլէքսիզօղլու Մէհմէտ, Հաֆըզ, Մէհմէտօղլու Ալի եւ Իպրահիմ պին Եուսուֆ եւս, երբ կը փորձեն պաշտպանել ոստիկանը, կը սպաննուին նոյն Հայերուն կողմէ։

Աղասիի ապստամբական խումբէն ջոկատ մը կը յարձակի Նա... գիւղին վրայ, կը հրկիզէ բոլոր տուները, գրաւելէ յետոյ բոլոր ստացուածներն ու անասունները, կողոպտելէ յետոյ բնակիչները։

Այս դէպքէն յետոյ կը յարձակին Չուքուր Հիսար գիւղին վրայ, հրկիզեն, եւ յետոյ անողորմաբար կը սպաննեն 150 այր, 40 կին, 95 ... տասարդ տղաք եւ աղջիկներ։

Եւ յետոյ կը յարձակին Քըյան գիւղին վրայ, կը վառեն ամբողջ ... ղը, բնակիչներն ալ, կին, այր կամ երեխայ, սուրէ կ'անցընեն։

Այս դէպքերուն առթիւ, Աղասի ճառ մը կը խօսի Զէյթունի մէջ.

— Հայ ժողովուրդ, սիրելի եղբայրներ, կը շնորհաւորեմ ձեր յա... նակը, հայկական հարցը լուծուած է, ազատութեան եւ անկախութեան ... րացանք, այժմ մեր առջեւ փոքր ճամբայ մը միայն մնաց։ Այս անգամ ... ալ յարձակինք Էլպիստանի վրայ, ուր բաւական թիւով թուրք բար... զինուորներ կ'ապրին։ Մարաշի մէջ ինքնապաշտպանութեան համար ... թիւով զինուոր հաւաքուած է, պէտք է զերի վարենք այս զինուոր... եւ գրաւենք Մարաշը, յետոյ՝ Այնթապը։ Անկից ետքը յաղթական ... մտնենք Հալէպ։ Արդէն այնտեղ մեզի կը սպասեն մեր եղբայրները։ Ու... ներկայիս մեր նշանակէտն է Էլպիստան։ Օ՜ն, յառա՜ջ, միշտ յառաջ։

Երբ այս աւազակախումբը Էլպիստան կ'արշաւէր, լուր կ'առնէ... Կէօքսունի մէջ թրքական զինուոր համախմբուած է, ուստի կ'որոշէն ... յարձակիլ Կէօքսունի վրայ։

Այն թեւը, որ պիտի յարձակէր Կէօքսունի վրայ, կը գտնուէր Աղ... հրամանատարութեան տակ եւ կը բաղկանար 6,000 հոգիէ։ Սակայն ... սւնի զինուորները թուրք զինուորներ էին։ Ընդամէնը 2 վաշտ, ... կատարեալ Մէհմէտճիկներ։ Իրենցմէ երկուքուկէս անգամ աւելի մեծ ... կական ուժի մը դէմ, որ զինուած էր արդիական զէնքերով, չուզեցին ... ինքնապաշտպանութիւն մը փորձել։ Այլ հակայարձակման անցան եւ ... զակները ետ մղեցին։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ		20 շլ.	40 շլ.
ԵԳԻՊՏՈՍ		»	»
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
,ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ
2
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1931

2 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1688

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆԿՈՒՄԷ ԱՆԿՈՒՄ

Յիշենք, ցիր ու ցան, քանի մը երկիրներ եւ Թուանշաններ, իբրեւ ժամանակակից երեւոյթ։

Անգլիոյ մասին խօսեցանք արդէն, երէկ։ Աւելցնենք որ, վերջին վեցամսեայի բացը հասած է 118,176,655 սթերլինի։ Մնացեալը աչքի առջեւ է արդէն։

Չենք խօսիր Գերմանիոյ մասին ալ, որուն վիճակը ո՛րեւէ գաղտնիք չունի։

ԱՒՍՏՐԻԱ միջազգային դրամատիրութեան փշրանքներովը կ'ապրի, ելմտացոյցը հաւասարակշռելու համար։

Ազգերու Դաշնակցութիւնը Աւստրիայէն պահանջած է ելմտացոյցէն կրճատել 11,500,000 սթերլինի գումար մը, ինչ որ կը նշանակէ հարիւրին 17։ Այս երկրին առեւտուրն ալ խանգարուած է, եւ քսան միլիոն սթերլին ինկած են ներածումն ու արտածումը, հաւասարապէս։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ելմտացոյցի բացը կը նախատեսուի, մինչեւ Օգոստոսի վերջ, հինգ միլիառ ֆրանք։ Առեւտրական բացը՝ 9,057,000,000 ֆրանք (73,000,000 սթերլին, հին հաշւով)։

ԻՏԱԼԻԱ հարիւրին 15 աւելցուց մաքսատուրքը, ելմտացոյցին բացը գոցելու համար։ Անցեալ Նոյեմբերին եղած խնայողական հաշիւները ի դերեւ ելան, իբրեւ հետեւանք գերմանական տագնապին։ Օգոստոսի վերջը—ելմտական տարեշրջանի երկրորդ ամսուն—պետական ելմտացոյցին բացն էր 553,000,000 լիրէթ, իսկ անցեալ տարի նոյն շրջանին՝ 345,000,000 լիրէթ։ Մեծագոյն հասոյթը կը սպասեն քարածուխի վրայ հաստատուած հարիւրին 10 տուրքէն, քանի որ Իտալիա ամէն տարի 12—13 միլիոն թոն կը ներածէ, կէսէն աւելին՝ Անգլիայէն։

ՍՊԱՆԻՈՅ տնտեսական կացութիւնը լրջօրէն վտանգուեցաւ, թէ՛ ներքին յեղափոխութեան եւ թէ՛ Մեծն Բրիտանիոյ տագնապին հետեւանքով։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ելմտացոյցը բաց կը ցուցնէ 25 միլիոն լէյ։ Շատ մը միջոցներու կարգին, անհրաժեշտ կը համարուի արտաքին փոխառութիւն մը։

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱՆ անբաւական համարելով կատարուած կրճատումները, աւելցուց բոլոր պետական մենաշնորհներուն տուրքերը, իսկ ծխախոտի տուրքը՝ 20առ100 համեմատութեամբ։ Բանակին եւ Նաւատորմին համար Թոշակներու կրճատում հրամանագրուեցաւ 5 — 6 առ հարիւր, իսկ պետական պաշտօնեաներուն համար՝ 5 — 8 առ հարիւր։ Նախարարներուն Թոշակներն ալ կրճատուեցան 25 առ հարիւր։

ԼԵՀԱՍՏԱՆ երէկ, հոկտեմբեր 1ին արտասովոր նիստի հրաւիրած էր Խորհրդարանը, ելմտացոյցի մասին խորհրդակցելու համար։ Հակառակ եղած կրճատումներուն, ելմտացոյցը մինչեւ սեպտ. 1 բաց կը ցուցնէր 136,000,000 զլոտի։ Կը խորհին աւելցնել եկամուտի եւ գարեջուրի տուրքերը։ Անգործներուն Թիւն է՝365,000 հոգի։ Այս երկրին մէջ ալ կը մտածեն կրճատել աշխատանքի ժամերը, որպէսզի գործ ճարեն անգործներուն։

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ եւ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ Թախանձագին օգնութիւն խնդրած են Ազգերու Դաշնակցութենէն։ Աւելի բախտաւոր չէ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԸ, որ քիչ մը առեւտուր ապահովելու համար, ընդառաջ գնաց Թուրքիոյ։

Ակնարկ մը՝ դէպի ԱՄԵՐԻԿԱ, նոյնքան մռայլ պատկեր մը կը ներկայացնէ։ Հարաւային Ամերիկայի Հանրապետութեանց դրամները կորսնցուցած են իրենց արժէքը, ինչ որ կը նշանակէ գերի դառնալ տոլարին։

Իսկ Միացեալ Նահանգներուն մէջ, գործազրկութեան ահաւոր տագնապին հետ, առեւտրական կշիռն ալ խախտած է։ Ճարտարագործական ընկերութիւնները արդէն սկսած են կրճատել բանուորներու աշխատավարձը, հարիւրին 10 համեմատութեամբ։ Միայն պողպատի ճարտարագործութեան մէջ այս գրկանքին պիտի ենթարկուին մէկ միլիոն բանուորներ։ Գաղափար մը տալու համար ելմտացոյցի բացին վրայ, ըսենք թէ միայն եկամուտի տուրքը այս տարի եղած է 1,200,000,000 տոլար, մինչդեռ նախապէս 2,400,000,000 էր։

×

Այսպէս, ուրեմն, անկումէ անկում կը գլորին բոլոր երկիրները, տնտեսական ճակատին վրայ։

Արդ, քաղաքական եւ ընկերային կեանքը սերտօրէն կապուած է տնտեսականին հետ։ Աւելի ճիշդ, ենթակայ է անոր պիրկ, անողոք օրէնքներուն եւ պահանջներուն։

Հետեւաբար, երբ կը խախտի, կը ճարճատի տնտեսական յօրինուածքը, խոր ճեղքեր կը բացուին նաեւ քաղաքական եւ ընկերային ճակատին վրայ։

Եւ մենք արդէն կը տեսնենք ամենօրեայ փաստերը։ Ուրիշ բան չեն ապացուցաներ անվախճան ժողովներն ու խորհրդակցութիւնները, փոխադարձ այցելութիւններն ու դաշնագիրները, տքնաջան երկունքներն ու ծրագիրները։

Միտքերը այլեւս կ'ըմբոստանան պատերազմին դէմ։ Վէպեր ու գիրքեր՝ «Զէնքերը վա՛ր» կ'աղաղակեն սրտառուչ միամտութեամբ մը։ Եւ պետութիւններն ալ, իբրեւ թէ զգաստացած, շանթարգելներ կը փնտռեն պատերազմին դէմ։

Բայց, բոլոր նախահաշիւներուն մէջ, առիւծի բաժինը միշտ ալ կը մնայ զինուորական վարկերուն։ Նեղը մնացողը՝ տուրք տուրքի վրայ կը բարդէ։

Զինաթո՞ւլ թէ զինարշաւ...՝

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՓԱԿՈՒՄԸ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7ԻՆ

ՎԵՐԱԲԱՑՄԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԸ ԳԱԼ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ

Խորհրդարանին մէջ, ընդդիմադիրներու պետը՝ Հէնտըրսըն հարցում ուղղեց Մաքտոնըլտի թէ որեւէ յայտարարութիւն չունի՞ ընելիք եւ ե՞րբ կը յուսայ փակել ներկայ խորհրդարանական նստաշրջանը։

Պահպանողականներու կողմէ ծափերով ողջունուած, Մաքտոնըլտ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.— «Տնտեսական օրինագիծը վաւերացուեցաւ։ Այս շաբթու վերջը կը յուսանք թէ վաւերացած պիտի ըլլայ ելմտական օրէնքը։ Այդ պարագային՝ վիճելի մնացած միակ հարցերը պիտի ըլլան պարտքերու եւ կիրակի օր սինեմաներու բացման վերաբերեալ օրինագծերը։ Հաւանական է որ յառաջիկայ չորեքշաբթի վերջացուցած ըլլանք»։

Այս յայտարարութենէն վերջ, առանց խօսքը ընելու ընտրութեանց, Հէնտըրսընի ուրիշ մէկ հարցման պատասխանելով, Մաքտոնըլտ յայտնեց թէ յառաջիկայ չորեքշաբթի օր միայն պիտի կրնայ ճշտել Խորհրդարանի վերաբացման Թուականը։

ԱԶԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԻՐՔԸ

Լոյտ Ճորճ որ առ այժմ հեռու կը մնայ քաղաքական ուղղակի գործունէութենէ, օրը օրին կը հետեւի կացութեան եւ դէպքերու ընթացքին։ Մաքտոնըլտի յանձնեց իր կողմէ ստորագրուած գրութիւն մը, որ կը պարզէ ազատական կուսակցութեան դիրքը։ Այս գրութիւնը յստակօրէն կը յայտնէ թէ Ազատականները դէմ են անմիջական ընտրութեանց։ Լորտ Ճորճ կը յայտնէ նաեւ թէ Ազատականները համամիտ են մաքսատուրքի ենթարկելու ներածուած կարգ մը ապրանքներ։ Սակայն նախ քան այդ, անհրաժեշտ կը նկատեն որ [illegible] կատարուի։

ՊԱՌԱԿՏՈՒՄ ԱԶԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Եթէ Մաքտոնըլտ որոշէ լուծել խորհրդարանը, հաւանական կը նկատուի որ պառակտում ինկնայ ազատականներու մէջ։ Լորտ Ռիտինկի գլխաւորութեամբ, մաս մը ազատականներ պայքար պիտի մղեն ի նպաստ կառավարութեան, մինչ Լոյտ Ճորճ, մնալով ջերմ պաշտպան ազատ փոխանակութեան, իր ջանքերը պիտի միացնէ աշխատաւորականներուն-ընդդէմ մաքսատուրքի կիրարկման։

ՄԱՔՏՈՆԸԼՏԻ ԵՒ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒՆ ՎՏԱՐՈՒՄԸ

Երբ ազգային դահլիճի հարցը ծագեցաւ, Մաքտոնըլտ եւ իր աշխատաւորական գործակիցները արդէն բաժնուած կը նկատուէին իրենց կուսակցութենէն. սակայն կապը՝պաշտօնապէս չէր խզուած Մաքտոնըլտի եւ կուսակցութեան միջեւ, որուն նախագահած էր ամբողջ 31 տարի։

Երեքշաբթի երեկոյեան իր ժողովին մէջ, աշխատաւորական գործադիր կոմիտէն, որոշեց յայտարարել թէ «ազգային» կառավարութեան բոլոր անդամներն ու կուսակիցները, ինքնաբերաբար եւ անմիջապէս կը դադրին Աշխատաւորական կուսակցութեան անդամակցութենէն։

Այս կերպով, կուսակցութենէն վտարուած կ'ըլլան Մաքտոնըլտ եւ իր զաւակը, Սնօտըն, Թոմաս (գաղթային նախարար) եւ 10ի չափ ուրիշներ։

ԱՆԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ

Նախորդ օր, հազարաւոր անգործներ հաւաքուեցան, խորհրդարանին առջեւ երթալու եւ ցոյց կատարելու համար։ Ոստիկանական ուժեղ խումբ մը յաջողեցաւ կտրել անոնց ճամբան։ Անգործներու պատուիրակութեան մը միայն թոյլ տրուեցաւ որ մտնէ խորհրդարան։ Պատուիրակութեան պաշտօն յանձնուած էր խորհրդարանին յանձնելու անգործներու բողոքագիրը որ 200,000 ստորագրութիւն կը կրէր։

Պատուիրակներու վերադարձին սպասելով մէկտեղ, անգործներու հսկայ խումբը կը պօռար «անկցի՛ ազգային կառավարութիւնը» եւ կ'երգէր ընկերվարական քայլերգը։ Ոստիկանութիւնն այդ օր ձերբակալեր էր մէկ քանի աղմկարարներ։

Յաջորդ օրը ցոյցը կրկնուեցաւ։ Անգործները հաւաքուեցան կարգապահական դատարանին առջեւ, ուր նախորդ օր ձերբակալուածները կը դատուէին։

Ձիաւոր ոստիկաններն ետ մղեցին անգործները, որոնք փոքր խումբերով ցրուեցան եւ մօտակայ թաղերը շրջեցան սպառնալիքներ կարդալով։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆԻ ԱՄՐԱՑՈՒՄԸ

Անգլիականը այս օրերս կանգ առած ըլլալ կը թուի, ոսկեդրամի բաղդատմամբ 100ին 20 նուազ սակի մը վրայ։ Անգլիականի ամրացումը մեծ մասամբ կախում պիտի ունենայ արտասահմանի դէպքերէն, որովհետեւ ուրիշ երկիրներու կողմէ ալ ոսկենիշի(*) դրութեան լքումը, ինչպէս նաեւ դրամատուններու դժուարութիւնները կրնան նոր տատանումներ եւս ստեղծել։

(*) ՎՐԻՊԱԿ.— Երէկուան լուրերու բաժնին մէջ, երկու տեղ, ոսկենիշը սխալմամբ շարուած է ոսկեղէն։

Նախորդ օր, Լոնտոնի մէջ Սակարանի բացման, անգլիական կը գնահատուէր, Նիւ Եորք՝Տոլար 86, Փարիզ՝ 97.50 ֆրանք, Պրիւքսէլ՝ 27.50 պելկ., Մատրիտ՝ 42.50 փըզ., Միլան՝ 79 լիր, Սթոքհոլմ՝ 16.50 քուրօն, Ամսթէրտամ՝ 9.50 ֆլոր՝, Ժընեւ 19.50 ֆրանք, Պերլին՝ 16.50 մարք։ Իսկ երէկ կէսօրին, Լոնտոն՝ 100, Փարիզ՝ 99,87, Նիւ Եորք 25,39։

ՊԻՒՏՃԷԻՆ ԲԱՑԸ

Ելմտական նախարարութեան կողմէ հրատարակուած վիճակագրութեան մը համաձայն, ներկայ ելմտական տարուան առաջին վեցամսեան կը լրանայ 118 միլիոն 176,655 ոսկիի բացով (11 միլիառ 817 միլիոն 665,000 ֆրանք)։ Մուտքը եղած է 267,606,442 սթերլին, իսկ ծախքերը 415 միլիոն 786,000։

Անցեալ սեպտեմբերին բացն էր 81 միլիոն ոսկի։

Չինաճափոնական պատերազմը

Ազգերու Դաշնակցութիւնը երկար աշխատանքներէ յետոյ, յաջողեցաւ բանաձեւի մը շուրջ համաձայնեցնել Ճափոնի եւ Չինաստանի պատուիրակները։

Այս բանաձեւով, Ճափոն յանձն կ'առնէ քաշել իր զօրախումբերը, Չինաստան՝ ապահովել Ճափոնցիներու անդորրութիւնը։ Բանաձեւը պարտք կը դնէ փութացնել կանոնաւոր յարաբերութեանց վերահաստատումը երկու երկիրներուն միջեւ եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը տեղեակ պահել կացութեան մասին։

Խորհուրդը կրկին պիտի գումարուի հոկտ. 14ին, քննելու համար կացութիւնը։ Սակայն, եթէ կացութիւնը բարւոքած ըլլայ, խորհուրդին նախագահը պիտի կրնայ ջնջել 14 հոկտ․ի ժողովին հրաւէրները։

Չինաստանի արտաքին նախարարը Վանկ որ խոշտանգուեր էր ուսանողներու կողմէ, իր հրաժարականը ներկայացուց։ Կառավարութիւնը նոյն պաշտօնը առաջարկեց Լոնտոնի չինական դեսպանին, որ մերժեց։

Քիրինի մէջ (Մանչուրիա) սպայակոյտի նախորդ պետին գլխաւորութեամբ կազմուեցաւ ժամանակաւոր կառավարութիւն մը, որ անկախ յայտարարեց Քիրինի շրջանը։

ւիկեան զօրախումբ մը մտած է չինական հողը։ Չինական կառավարութիւնը անմիջապէս բողոքեց։ Ռուսական հիւպատոսը բացատրեց թէ ճերմակ պահակներ փնտռելու համար է։ Կը կարծուի սակայն թէ Ռուսիա այդ կերպով փորձած է վախ ազդել չինական կառավարութեան։

Մեղադրանքներ հնդիկ իշխանութեան դէմ

Պոմպէյէն տրուած տեղեկութեանց համաձայն, քննիչ յանձնախումբ մը ծանր յայտնութիւններ ըրած է Կալկաթայի կառավարութեան գլխաւոր անդամներուն դէմ։ Այս յայտնութիւնները կապ ունին, վերջերս Շիթթաթունկի մէջ ծագած խռովութեանց հետ։ Կառավարութիւնը կը մեղադրուի թէ դիտմամբ խռովութիւններ յարուցած է մահմետականները գրգռելով Հնդիկներուն դէմ։ Այս խռովութեանց ընթանքին, բազմաթիւ անձեր սպաննուած եւ վիրաւորուած էին։

Համբաւաւոր բանաստեղծը Թակոր, հաղորդեց կառավարութեան թէ ծանր կացութիւն ստեղծուած է, երկու փախստականներու գնդակահարման հետեւանքով։

Ֆրանքօ-խորհրդային յարաբերութիւնները

Ֆրանսայի առեւտրական նախարարութիւնը հետեւեալ դեկոյցը կը հաղորդէ մամուլին։

— Կարգ մը թերթերու մէջ լոյս տեսած ակնարկութիւններ կը ձգտին հաւատացնել թէ վարկեր պիտի բացուին խորհրդային կառավարութեան, ֆրանսական ճարտարարուեստին հետ առեւտրական յարաբերութիւնները դիւրացնելու համար։ Արտօնուած ենք յայտնելու թէ ո՛չ ֆրանսական կառավարութիւնը, ո՛չ ալ ճարտարագործները՝ որոնց կարծիքը ուզած է, որեւէ ատեն չեն նախատեսած ուղղակի կամ անուղղակի վարկ բանալ։»

Ամերիկեան գայթակղութիւն մը

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ամերիկեան քոնկրէսի անդամներէն մէկը յայտնեց թէ, քոնկրէսի բացման, ամբաստանագիր մը պիտի ներկայացնէ ընդդէմ Ամերիկայի ելմտական նախարարին Մելլընի, եւ թէ, պիտի կրնայ հաստատել որ, օգտուելով իր նախարարի իրաւունքներէն, Մելլըն, յաջողած է ապահովել առեւտրական շահեր՝ զանազան ձեռնարկներու մէջ։

Զօկու թագաւորին դէմ եղած մահափորձը

Ռոմի մէջ (Վերին-Աւստրիա) դատավարութիւնն սկսաւ երկու ալպանացի ուսանողներուն, որոնք վերջին փետր. 20ին, Վիեննայի մէջ փորձեր էին սպաննել Ալպանիոյ Զօկու թագաւորը, երբ օփերայէն դուրս կ'ելլէր։

Ամբաստանեալներն արդէն 1924ին եւ 1926ին դաւեր սարքած էին Ալպանիոյ թագաւորին դէմ։ Մէկը խոստովանած է թէ իր ընկերոջ հետ նախապէս համաձայնած էր և 7 ձեռք ատրճանակ պարպած է թագաւորին դէմ։ Երկրորդ ամբաստանեալն եւս խոստովանած է թէ գործած է իր ատրճանակը։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Էտիսըն ծանրօրէն հիւանդ.— Համբաւաւոր հնարիչը Էտիսըն, ծանրօրէն հիւանդ է։ Իր առողջական վիճակին մասին հրատարակուած տեղեկագիր մը կը յայտնէ թէ տկարութիւնը հետզհետէ կը շատնայ։

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ի՞ՆՉ Է "ԿՈԼՏ ՍԹԱՆՏԱՐՏ,,Ը

Հետաքրքիրներ կը հարցնեն թէ՝ *ի՛նչ է* Gold Standard*ը կամ* étalon - or*ը որուն մասին այնքան կը խօսուի ոսկերլինի տագնապին առթիւ։*

Ինչպէս յայտնի է, դրամը կը ծառայէ մարդոց միջեւ տեղի ունեցած տնտեսական փոխանակութեանց ենթակայ նիւթերու եւ ծառայութեանց արժէքը որոշելու։ Դրամը ուրեմն արժէքներու չափն է, ինչպէս մեղրը երկայնութեան չափն է կամ կրամը՝ ծանրութեանց։ Ահա արժէքի այս չափն է որ étalon կը կոչուի եւ որուն հայերէն կրնանք չափանիշ ըսել։

Իր պաշտօնը լիովին կատարել կարենալու համար, պէտք է որ դրամը հիմնուած ըլլայ այնպիսի նիւթի մը վրայ, որուն արժէքը ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակի մէջ կարելի եղածին չափ անխախտ մնայ։ Հազարաւոր տարիներէ ի վեր, մարդիկ փորձած են ամէն տեսակ նիւթեր. եզներէն (Հին Աթէնքի մէջ) մինչեւ աղը (Սումաթրայի եւ Մեքսիկայի մէջ) եւ սա եզրակացութեան յանգած թէ՝ոսկի եւ արծաթն են այն նիւթերը՝ որոնք ամէնէն աւելի կը ծառայեն այդ նպատակին։ Այս պատճառով է որ, աշխարհի գրեթէ բոլոր երկիրները իրենց դրամական դրութեան հիմ ընդունած են այս երկու մետաղները։

Երկիրներ կան որոնք միայն ոսկին եւ կամ միայն արծաթը ընտրած են իբրեւ հիմ իրենց դրամական դրութեան, ուրիշներ երկու մետաղները հաւասարապէս։

Ասկէ ծագում առած են երկու *տարբեր դրութիւններ*.1.— Միամետաղեան դրութիւն *(*monométallisme*) եւ* 2.— երկմետաղեան դրութիւն (bimétallisme*)։*

Միամետաղեան են այն երկիրները՝ որոնց մէջ միայն ոսկի դրամները *(*monométallisme - or*) եւ կամ միայն արծաթ դրամներն* (monométallisme-argent) *են որ օրինական դրամ ճանչցուած են* եւ հետեւաբար պարտաւորիչ կերպով կ'ընդունուին ամէն տեսակ վճարումներու մէջ, որքան ալ խոշոր գումարներ ներկայացնեն այդ վճարումները։ Օրէնքով ընդունուած մետաղէն զատ՝ միւս մետաղներէն շինուած դրամները պզտիկ վճարումներու մէջ կը գործածուին միայն։ Ընդհակառակն, երկմետաղեան երկիրներու մէջ, ոսկին եւ արծաթը հաւասարապէս հիմ կը կազմեն դրամական դրութեան։

Ուրեմն gold standard*ը կամ* étalon - or*ը այն դրամական* դրութիւնն է՝ որուն համեմատ դայն ընդունող երկրին դրամական միութիւնը մետաղ ոսկիին վրայ հիմնուած է։ Այսպէս՝ այս դրութիւնն է որ ընդունուած է, օրինակի համար, Ֆրանսան, քանի որ այս երկրին դրամական միութիւնը որ ֆրանքն է, 25 յունիս 1928ի օրէնքին համաձայն, հիմնուած է դեղին մետաղին վրայ, հաւասար ըլլալով 65,5 միլիկրամ ոսկիի։ Իսկ արծաթի միամետաղեան երկիրներու մէջ կրնանք յիշել Չինաստանը որուն դրամական միութիւնն է «թաէլը», 1,207 ունկի արծաթի ծանրութեամբ։ Միջանկեալ ըսենք որ այս երկրին մէջ չորս տարբեր թաէլներ կան, զանազան ծանրութեամբ, բայց ամէնուն ալ նիւթը արծաթն է։

Արծաթը կամ ոսկին, դրամական դրութեան հիմ ընդունելով, երկիր մը իր դրամին ճակատագիրը կապած կ'ըլլայ այս մետաղին մէկին կամ միւսին։ Այսպէս՝ օրինակի համար, ֆրանսական ֆրանքին արժէքը — ուրիշ զանազան պատճառներէ անկախաբար — ենթակայ է առաւելապէս մետաղ ոսկիի գինին կրած ելեւէջներուն, մինչդեռ չինական թաէլին արժէքը կապուած է մետաղ արծաթի արժէքին։ Ուրեմն ամէն անգամ որ ոսկին իյնայ,ֆրանքն ալ կ'իյնայ։ Ընդհակառակն՝ եթէ արծաթի գինը անկում կրէ, չինական թաէլն է որ իր արժէքէն մաս մը պիտի կորսնցնէ։

***

Ոսկի-չափանիշի դրութիւնը ընդունող երկիրներու դրամական օրէնքով՝ պետական դրամատունը պարտաւոր է հրապարակ հանուած թղթադրամները որեւէ ատեն եւ որ եւէ քանակով ետ ընդունել, փոխարէնը հնչուն ոսկի վճարելով։ Այս պարագային կ'ըսուի թէ՝ այդ երկիրներուն թղթադրամները ոսկիի վերածելի են։

Վերոգրեալ տեղեկութիւններէն կը հետեւի, ուրեմն, որ՝ եթէ շատ մը օտար եւ նոյնիսկ ֆրանսական թերթեր ծանուցին թէ՝ Անգլիա ոսկի չափանիշի դրութիւնը ջնջեց, սխալ բացատրութիւն մը գործածած եղան։ Իրականին մէջ, Մեծն Բրիտանիան իր դրամական դրութեան հիմը չէ որ փոխեց, այլ պարզապէս Անգլիոյ Դրամատունը, 21 սեպտեմբեր 1931ի օրէնքին շնորհիւ, ազատեցաւ շրջաբերութեան մէջ եղած թղթադրամներու փոխարէն ոսկի վճարելու պորտաւորութենէն։ Ուրիշ խօսքով, ոսկերլինին պարտաւորիչ արժէք (cours forcé*) սահմանեց, ինչպէս որ, մինչեւ սա վերջին տարիները, Զուիցերիա ալ իր ֆրանքին պարտաւորիչ արժէք սահմանած էր։*

***

Տնտեսագէտներ gold standard *բացատրութեան տուած են աւելի լայն իմաստ մը, դայն հակադրելով* gold exchange standard *բացատրութեան։*

Պետական դրամատուները իրենց հրապարակ հանած թղթադրամներուն ընդհանրապէս մէկ երրորդին փոխարէն ոսկիի մթերք մը պահելու պարտաւոր են։ Երբ այս մթերքը մետաղ ոսկիէ կազմուած է, այն ատեն կ'ըսուի թէ՝ այդ դրա*մատուները* gold standard դրութեան կը հետեւին, որ ցարդ առհասարակ ընդունուած դրութիւնը *եղած է երկար տարիներէ ի վեր։ Սակայն* gold exchange standard *անունով նոր եւ հրապարակիչ* տեսութիւն մը մեծ թուով կողմնակիցներ շահեցաւ մասնաւորաբար Մեծ Պատերազմէն ետքը։

Այս տեսութեան համաձայն՝ անհրաժեշտ չի նկատուիր որ երկիր մը իր դրամին ամրութիւնը ապահովելու համար, մետաղ ոսկիի մթերք մը ունենայ, այլ կը կարծուի որ ոսկիի համահաւասար արժէք ունեցող թղթադրամները(տոլարը եւ դեռ մէկ երկու շաբաթ առաջ, ոսկերլինը) լիովին կրնան տալ մետաղ ոսկիէ կազմուած մթերքին ընծայած ապահովութիւնը, քանի որ այս թղթադրամներն ամէն ատեն ոսկիի վերածել կարելի է, զանոնք շրջաբերութեան հանող պետական դրամատուններուն ծատուցանելով։ Առաջին դրութեան հետեւողներուն մէջ կարելի է յիշել Ֆրանսան, Միացեալ - Նահանգները, Ճափոնը եւ մինչեւ անցեալ սեպտեմբերի քսանը՝ Անգլիան. իսկ երկրորդ դրութիւնը գործադրողներուն մէջ՝ Յունաստանը, Պուլկարիան եւն.։

Երկիրներ ալ կան որ խառն դրութեան մը կը հետեւին, այսինքն՝ իրենց պետական դրամատուններուն իրաւասութիւն տուած են թէ՝ ոսկի մետաղով եւ թէ ոսկիի հաւասար արժէք ներկայացնող օտար թղթադրամներով փոխանակելու իրենց թղթադրամները։ Այս դրութիւնը գործադրող երկիրներէն են Իտալիա, Լեհաստան, Ռումանիա, Զուիցերիա եւ Չեխօսլովաքիա։

Այն տագնապը՝ զոր կ'անցնէ ոսկերլինը ատենէ մը ի վեր, պերճախօս կերպով ցոյց տուաւ թէ՝ որ*քան խախուտ է* կօլտ էքսչէնճ սթանտարտ *դրութեան հիմը։ Եւ* արդէն իրենց ոսկի մթերքին մէկ մասը ոսկերլինէ բաղկացած ըլլալուն համար չէ՞, որ եւրոպական պետական դրամատուներէն շատեր ենթակայ են այսօր, բազմաթիւ դժուարութիւններու որոնք կը սպառնան լրջօրէն վտանգել այդ դրամատուններու պատկանած պետութիւններուն դրամական դրութիւնը։

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՆԱԽԿԻՆ ԵՒ ԱՐԴԻ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Հայ մամուլը մեծագոյն չափով, աշխատանքի է լծուած, հայութեան ներկայացնելու իր դարաւոր թշնամին՝ Թուրքը ու նաեւ երկիրը՝ Թուրքիան։ Ու փոխադարձաբար, Թուրք մամուլը, իրեն առաջնորդ ունենալով «Վագըթ»ն ու «Միլլիյեթ»ը, կը ճգնի արդարացնել հայկական ջարդերը, ներկայացնելով Թաշսին և Նազըմ փաշաներու յիշատակները,ուր ընթերցողը առաջին իսկ գլուխէն կը նշմարէ թէ դերերը փոխուած են, ինչպէս որ իրենք ալ կը գրեն՝ «Հայերն են որ Թուրք ժողովուրդը ջարդեցին»։

Թուրք պետութիւնը այժմ հրապարակ նետուած է, ու աչքերը յառած Սուրիոյ վրայ, ուր ամէն քայլափոխին կարելի է հանդիպիլ Թուրքիոյ հաշուին աշխատող լրտեսներու։

Դեռ վերջերս Հալէպի մէջ ձերբակալուեցաւ Թուրք մը, լրտեսութեան յանցանքով։ Այս ցանցը կ'երկարի բովանդակ Սուրիոյ մէջ, ուր Ընդհանուր Ապահովութեան Տեսչութեան աչալուրջ հսկողութեամբ, շուտով կարելի է երեւան հանել այս գործելիները, որոնց. իրենց կարեւոր օժանդակութիւնը չեն զլանար նաեւ համայնավարները։

Եւ ահա՛ ձեզ, անունը նաեւ սուրիական թերթերու, որոնք կը յարձակին Ազգերու Դաշնակցութեան Տեղաւորման Յանձնախումբին վրայ, ամբաստանելով դայն թէ հայկական հայրենիք կը կառուցանէ Սուրիոյ մէջ, սահմանամերձ հողերու վրայ։

Թուրք կառավարութիւնը ազդարարագիր կը ներկայացնէ ֆրանսական եւ լիբանանեան կառավարութիւններուն, որ վերջ տրուին տեղաւորման աշխատանքներուն, նկատի ունենալով, որ կրնան խախտել ֆրանսեւ Թուրք յարաբերութիւնները։

Թուրքիոյ աշխատանքներն էին, որ պատճառ դարձան արգիլելու Հայերու մուտքը Սուրիա։

Պէտք է ճանչնանք սոյն աշխատանքներու ներկայացուցիչ Թուրքը, եւ իր երկիրը Թուրքիան։

Դժբախտաբար հայերէն ստուար հատոր մը չունինք Թուրքիոյ մասին, իր ամբողջական պատմութիւնով։ Եղածները անբաւական են, թէեւ ունինք դէմքեր որ կրնան այս գործը գլուխ հանել։

Օգտուինք օտար հրատարակութիւններէ.—

***

ԹՈՒՐՔ ՑԵՂԸ.— 12րդ եւ 14րդ դարերու Սելճուկ հովիւներու սերունդն է։ Անոնք շնորհիւ իրենց պատերազմական ձիրքերուն, յաջողեցան պաշարուած Յոյներու ձեռքէն առնել Կ. Պոլիսը։

Այդ ժամանակէն սկսեալ, անոնք իրենց բնակութիւնները հաստատեցին ծովեզերեայ եւ կամ երկրագործական յարմարութիւններով օժտուած վայրերու մէջ։ Թուրք ցեղը բռնած էր Փոքր Ասիոյ եւ արդի Թուրքիոյ ամբողջական մասը։ Բացի Արքիպեղագոսի ափերուն վրայի քանի մը յունական գիւղերէ եւ քաղաքներէ, մնացեալը կը պատկանէր Թուրքիոյ։

Զնայելով որ նախկին Թուրքը բնաւ ճաշակ չունէր նաւավարութեան եւ ծովային վաճառականութեան, բայց գիտամբ ծովեզերքի վրայով սփռուած էր, որպէսզի քրիստոնեայ ներքին գաւառներու ժողովուրդը չկարենայ ծովային ընդարձակ յարաբերութիւններու մէջ գտնուիլ։

Թուրքերը իրենց նախկին թաթարական տիպարը չեն պահած։ Նախկին Սելճուքներէ մնացած Թուրքեր գրեթէ չկան։ Ինչ որ կը տեսնենք այսօր, մեծ մասամբ հայ, յոյն, պուլկար եւ սերպ ազգերէն մահմետականացած եւ Արաբ եւ Քիւրտ ցեղերէ թրքացած անհատներու խառնուրդ մըն է։

ԺԴ. դարուն, երբ Սուլթան Օրխան ենիչէրի զօրագունդը կազմեց, «ֆէթվա» հանել տուաւ թէ «քրիստոնեայ ծնած բոլոր մանուկներն իրենց սրտի մէջ իսլամի սերմը կը կրեն։ Ուստի մեծ առաքինութիւն է զանոնք խլել անհաւատ ծնողներէն եւ մահմետականութեան մէջ մեծցունել։»

Ամէն տարի մօտաւորապէս 40,000 մանուկներ կը յափշտակուէին, եւ Ֆէթվային համեմատ իբրեւ մահմետական մեծնալէ ետք ենիչէրի գունդին մէջ կը մտնէին։

Թաթարական բնազդումներու ժառանգորդ Թուրք ցեղը իշխող ցեղ մըն է։ Ան պատմութեան ընթացքին եղած է միշտ իշխող։ Թուրք քաղաքացին աշխարհի ամէնէն անբարոյական եւ աւերիչ կառավարութիւնն է, որ 600 տարուան ընթացքին, աշխարհի ամենագեղեցիկ մասերէն մէկը աւերակ դարձնելու եւ ժողովուրդները կոտորելու եւ սարսափեցնելու միայն աշխատեցաւ։

Նախկին Թուրքիոյ մէջ պաշտօնական ճիշդ վիճակագրութիւններ բնաւ չեն եղած։

Հին Թուրքի կարծիքով մահմետական կրօնի ոգիին հակառակ է, մարդահամար կատարել եւ գիտնալ թէ ո՞րչափ բնակիչ կայ Թուրքիոյ մէջ։ Անոնց կարծիքը այն էր, որ Աստուծոյ գիտնալիք բանն է այս։

Սըր Լայըրտ, անգլիացի հնախոյզը իր Մուսուլ ժամանումին առթիւ, ներկայանալով Գատըին, կը հարցնէ թէ որքան բնակիչ ունի Մուսուլը եւ որքան տուներ։ Գատըն կարեկցական յանդիմանութիւնով մը կը պատասխանէ.

— «Ո՛վ իմ ականաւոր բարեկամ, ինչ որ կը հարցնես ինծի, բոլորովին անօգուտ է եւ վտանգաւոր։ Թէեւ իմ բոլոր կեանքս այս քաղաքին մէջ անցուցած եմ, սակայն բնաւ ուզած չեմ գիտնալ թէ ո՞րքան տուն եւ ո՞րքան բնակիչ կայ քաղաքին մէջ։ Եթէ երբեք դուն աւելի գիտութիւն ունիս քան ես, այդ գիտութիւնը երկու սատանայս պիտի տայ քեզ, եւ այն ազգերը որոնք ամէն կողմ կը խուզարկեն, պիտի գտնել տա՞ն արքայութեան ճանապարհը»։

Ահա իսկական հին Թուրքի տիպարը։

Իսկ Նորը կը ձգտի դառնալ արդիական։

Վիճակագրութիւնները երկրի մասին միշտ կը պատրաստուին, ըլլան մարդահամարի, բանակի եւ կամ տարբեր գործերու համար։ Արդի Թուրքիան ունի իր մէջ եւրոպական տարազով քաղաքագէտներ։

Եւրոպական գիծակը իր երեսին, Թուրքը աւելի վայրագօրէն կը գինուի այսօր, քան անցեալին մէջ։ Տարեկան պիւտճէին մէկ երրորդը կը յատկացնէ բանակի եւ զինամթերքին։

Թշնամին կը յառաջխաղայ զանազան ձեւերով. իսկ ի՞նչ կ'ընենք մենք եւ մեր խորհրդային կառավարութիւնը։

Բաժան բաժան գաղթահայութիւնը, դեռեւս չի զգար վտանգը, եւ կայ նաեւ զանգուած մը, որ չէ թօթափած թրքական բարքերը։ Դեռ եւս ունինք ժողովուրդ մը, գաղութներու մէջ, աւելի քան 160,000 որ կը խօսի Թուրք լեզուն, ունինք եկեղեցիներ հոս, Պէյրութի մէջ, ուր դեռ Աւետարանը թրքերէն կը կարդացուի, արտօնութեամբը մեր սեւագլուխներու։ Դեռ կը տպուին հայատառ թրքերէն Աւետարաններ, որոնց յառաջաբանները նոյն լեզուով գրած են մեր առաջնորդներէն ոմանք։ Կան կրօնական աղանդաւորները։ «Ռուհճի»ները, «Պիրատեր»ները Ուրբաթականները, Շաբաթականները, Մորմոնները եւն. որոնք Թուրք լեզուով կ'աղօթեն։ «Կարկուտ Տեղաց»ի մը, եւ կամ ուրիշ ազգային երգի մը եղանակը Թուրք բառերով կ'երգեն իրենց աղօթարաններուն մէջ։

Ունինք խայտաբղէտ միութիւններ, Հայրենակցականներ, Բարեգործական. Կարմիր Խաչեր, ու դեռ շատ շատ։ Բայց չունինք, դժբախտաբար Միութիւն մը, պաշտպանը հայ լեզուի, որ դուրս վանէր Թուրք լեզուն հայ տունէն։

Այս մարզին մէջ մեծ դեր է վիճակուած գպրոցներուն, որոնք բուն նախանձելի վիճակի մը մէջ չեն գտնուիր։

Կը յառաջխիժէ Թուրքիան։ Իսկ մենք...։

ՓԱՐ-ՍԱՄԷԼ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Քաջախ խմած կատուներուն պէս, հայ ժողովուրդը շուարած եւ կորսնցուցած է իր հաւասարակշռութիւնը։ Մասնաւոր ճիգ կը թափենք, կարծես, ամէն բանին հակառակն ընելու։

Կը քնանանք, երբ պէտք էր արթուն մնայինք։ Ոտքի վրայ ենք, երբ պէտք էր տեղը նստէինք։ Կը խօսինք, երբ պէտք էր լռէինք։ Քրքիջներ կ'արձակենք, երբ թեթեւ ժպիտ մըն ալ կը բաւէր։ Կուլանք, վայնասուն կը փրցնենք, երբ երկու կաթ արցունք կրնայ ին արտայայտել մեր ցաւը։

Համոզուելու համար՝ քննեցէք մեր ազգային պատմութիւնը 1918էն ասդին։

Անհեռատես, կամ թեթեւսոլիկ, եթէ ծանր չէ այս բացատրութիւնը։

Այս անլուրջ խառնուածքին հետ, որ զարգացուցինք պատերազմէն ի վեր, կորսնցուցեր ենք ժառանգ մեր քաղաքակրթութեան, մեր մշակոյթին, մեր լեզուին հանդէպ յարգանք ունենալու ընդունակութիւնն ալ։ Այո՛, մասնաւորաբար մեր լեզուին հանդէպ չունինք որեւէ յարգանք կամ խղճահարութիւն։

Ի՛նչ էր սա «Մեծասքանչ» հայերէնը եւ ի՛նչ բանի վերածեցինք։ Ահաւասիկ քանի մը նմոյշներ, ցոյց տալու համար անկումը.

Էր երբեմն...

երկնէր երկին եւ երկիր
երկնէր եւ ծիրանի ծով
երկն ի ծովուն ունէր զկարմրիկ
եղէգնիկ
ընդ եղէգան փող ծուխ ելանէր
ընդ եղէգան փող բոց ելանէր
եւ ի բոցոյն պատանեկիկ վազէր
նա հուր հեր ունէր ապա
եւ աչկունքն էին արեգակունք։

Եւ կամ...

— « եւ արդ՝ ի վերայ այսքանեաց յուսաչատութեանց եւ ահարկու սրտաբեկութեանց, պակուցանողական սաստկութեանց, աստուածային բարկութեանց՝ տագնապեալ ոգւով թախծութեան ի սպառ, աղաչեմ զքեզ Սուրբ Աստուածածին. ճրեշտակ ի մարդկանէ, մարմնատեսիլ քերովբէ երկնաւոր արքայութի, անխառն իբրեւ օդ, մաքուր որպէս զլոյս, անշաղախ ըստ նմանութեան պատկերի՝ արուսեկին բարձրութեան գերազանց քան զընակութիւն, անկոխելին սրբութեանց, երանաւոր խոստման տեղի, եդիմ շնչական, ծառ կենաց անմահից բոցեղէն սրովն պարունակեալ...»։

Պատմական այս օրերէն մինչեւ ժամանակակից շրջանը,հայերէնը կրեց մեծ փոփոխութիւններ։ 19րդ դարուն գր... ցինք գրաբարախառն աշխա... հաբար։ Լեզուին հետ զուգը... թաց յեղաշրջում ունեցաւ նա... մեր նիւթը։ Երգեցինք Արեւ... Լուսինը, Գեղեցիկը, Արուեստ... Պայքարը, Ազատութիւնը, Հա... րենիքը, Կեանքը։ Գրեցինք ... մէն բանի մասին, եւ երե... վրայ ձգեցինք լեզուն։ Համ... մատաբար լաւ էինք մինչ... պատերազմ։ Աղէտը ծաւալեցա... վերջին երկու տասնեակ տար... ներուն։

Այսօր Հայաստան աշխար... մէջ կը գրենք... չինարէն։ ... հաւասիկ.—

— «Լուսժողկոմատի ծառա... ներից մին կալիֆորնիայից ստա... ցել է մի գրութիւն ըստ որու... պարիզում դաշնակցական ... ւանտուրիստներն իրանց 16րդ... կոնֆերանսում ինչ որ որոշու... են կայացրել ցեփլիններով օկու... պացիա անել Երեւան քաղաք... Ասւած է էդ նամակում որ պր... լետարների Թշնամի էդ օրկա... նիզացիան իդէոլոգիայի րէա... լիզացիայի ճամար ինչ որ դի... մում է արել իմպերիալիստ ... բուրժուա կառավարութիւննե... րին որպէսզի էդ ագիտացիա... մեխանիզմին ճամար նշանակե... մի ցենտրալ ադմինիստրացիա... մի բրիտանացի պրէզիդէնտով... ասւած է նոյնպէս որ էդ քոմու... ռամկավարներն էլ ինչ որ ին... վիզիցիա են սարքել բայլշեւիկ... ների անունից, դաշնակցակա... պրովոկատորների դէմ...

Ջանուորնե՛ր, բոլոր երկիր... ների, միացէ՛ք...

Իսկ Եւրոպահայ սալոնի ... մէջ կը բարբառինք այսպէս...

— Mon cher, look here, ... *ժողովուրդին* indépendance*ը* ... topie *է. եղածով գոհ ըլլա...* *ենք, չինքի այս մարդիկը ...* *... անցունեն. «Դուն փուսուլադ ...* *շրմիշ ըրեր ես» ըսի Օննիկի...* He is a gead fillow, you know ամա նա՛ խաֆա, նա՛ տուվ... օղլում *չի հասկնար կոր քի ...* *ըսածները* impossible *են, ...* preuve...

— Եօ՛ֆ աման, *ձգէ սա ...* լաֆերը, պաշգա գաբուսա... Say *այս գիշեր պրիճի բա...* *թի կայ, գալիս ես...* mon Dieu... *առջի օր* casino *գացեր էի...* *ի՛նչ աղջիկներ կային* beauté... 16,000 *ֆրանքս գնաց, ծօ՛ ...* *բար, ըլլալիք բան չէր* 21 co... *իրարու վրայ* ronge ... nearly went mad,*ամա* *ումո՛...* *չէ. աղէկ* enjoy *ըրի...*

×

Կա՛մ ցնդեր ենք, եւ կամ...

ԺԻՐԱՅՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՊԵՏԱՆՈՑ

Քրտական վարժապետանոցը, որ բացուեցաւ Երեւանի մէջ 1931ի յունուարին, նախ ունէր 60 ուսանող, 4ը աղջիկ։ Յառաջիկայ ուսումնական տարուան ընթացքին ուսանողներու թիւը պիտի ըլլայ 200, որոնք կուգան Անդրկովկասի բոլոր անկիւններէն։

Ներկայիս վարժապետանոցը շէնք չունի, այս պատճառով դասախօսութիւնները կը կատարուին առժամեայ շէնքի մը մէջ։ Ուսանողներու համար եւս կը շինուի պանդոկ մը, որ թերեւս աւարտի 1932ի գարնան։ Մինչեւ նոր վարժապետանոցին շինութեան աւարտումը, ուրիշ յարմար շէնք մը յատկացուած էր, սակայն բնակիչները չեն յօժարիր դուրս ելլել։

Կրթական գործավար Դրաստամատ Սիմոնեան հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ քրտական վարժապետանոցին մասին («Խորհ. Հայաստան» սեպտ. 15).

— «Ուսուցիչի պակասը շատ է։ Քիւրտ ուսուցիչներու պակաս կը զգան նաեւ Ազրբէջան ու Վրաստան։

Անդրկովկասեան քրտական վ... ժապետանոցը, որ հիմնուած է Եր... ւանի մէջ՝ ուսուցիչ պատրաստե... համար Անդրկովկասի երեք հանր... պետութիւններուն, կը ներկայացն... մեծ հեռանկարներ։ Անդրկովկաս... երկրային կոմիտէն եւ գործավար... ներու խորհուրդը քաղաքական ... մշակութային մեծ նշանակութի... մը կը վերագրեն այս վարժապետա... նոցին, այդ պատճառով եռապա... կուած է ուսանողներու թիւը։ Ան... կովկասեան գործավարներու խ... հուրդը քրտական վարժապետանո... եւ ուսանողներու պանդոկին շին... թեան համար յատկացուցած ... 60,000 րուբլի վարկ, նոյնքան գ... մար մըն ալ յատկացուցած է ... յաստանի կրթական գործավար... թիւնը։ Սակայն շինութեան աշխ... տանքները գոհացուցիչ չեն։ Որպ... զի յունուարին պատրաստ ըլլայ ... շէնքը, պէտք է լարել բոլոր ... ժերը։

Քիւրտ ուսանողները եւ ու... ցիչները մեծ եռանդ ու խանդ... ութիւն ցոյց կուտան։ Դժբախ... բար կը պակսի քրտական գիր-գ... կանութիւնը։ Կրթական գործ... րութիւնը երկու ամիս առաջ ... տական հրատարակչականին

չիմնեց քրտական բաժին մը, այնտեղ պաշտօնի կոչելով քրտական գրականութեան երիտասարդ ուժերը։ Մինչեւ հիմա լոյս տեսած են երկու դասագիրքեր, զորս գոհացուցիչ չի համարեր կրթական գործավարութիւնը։ Դանդաղ կ'ընթանան նաեւ քրտական այբուբենի յանձնախումբին աշխատանքները։ Կրթական գործավարութիւնը յանձնարարեց այդ մարմինին, որ կապ հաստատէ Ադրբէջանի եւ Վրաստանի գիտական խորհուրդներու եւ Մոսկուայի գիտութեան ակադեմիայի հետ, մշակելու համար գիտական բացատրութիւններու բառարան մը, ինչպէս նաեւ ուսումնասիրելու համար քրտական զանազան բարբառները։ Այդ վերջին նպատակով ալ, կրթական գործավարութիւնը ծրագրած է արշաւախումբ մը ղրկել Հայաստանի քրտական գիւղերը, այն յանձնարարութեամբ, որ ոչ միայն ուսումնասիրուին քրտական զանազան բարբառները, այլ նաեւ քրտական ֆոլքլորը»։

Նոյն թերթին մէջ քիւրտ երկու ուսուցիչներ, Ջասմէ Ջալիլ եւ Հաջիէ Ջնդի, հետեւեալ լրացուցիչ տեղեկութիւնները կուտան քրտական վարժապետանոցին մասին.

— Երեւանի քրտական վարժապետանոցը կը յաճախեն երիտասարդ Քիւրտեր, որ եկած են Վրաստանէն, Աջարստանէն, Ադրբէջանէն, Նախիջեւանէն, մասնաւորաբար Ախալքալակէն ու Ապարանէն։

Վարժապետանոցի անցեալ տարուան ուսանողները կարեւոր աշխատանքներ կատարած են քիւրտ ժողովուրդին, մասնաւորաբար քոչուորներուն մէջ։ Քրտական գիւղերուն մէջ հետզհետէ կը բացուին ընթերցարաններ ու մանկապարտէզներ։ Իգական սեռը մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը հետեւի դասերուն։

Շնորհիւ գիր-գրականութեան այս դասերուն, կարծես եղբայրացած են մահմեդական քիւրտերն ու Եզիդիները։ Կը յուսացուի որ Երեւանի վարժապետանոցը մինչեւ հոկտեմբեր անպայման կ'ունենայ պահանջուած բոլոր դասագիրքերը եւ 200 ուսանող գալ տարի դուրս կուգան վարժապետանոցէն, պատրաստ աւելի եւս լոյս տարածելու քիւրտ ժողովուրդին մէջ։

ՏԱԿԱՒԻՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ՞...

«Խորհ. Հայաստան» (10 սեպտ.) կը գրէ թէ օգոստոս 27ին Թալինի արօտավայրերուն մէջ «գազազած կուլակները» սպաննեցին Սոլոմոնովը։

Սոլոմոնով մինչեւ 1924 վարձու աշխատաւոր մըն էր Ռուսիոյ գիւղերուն մէջ, յետոյ կ'անցնի Թիֆլիս եւ կ'աշխատի մշակութեանց մէջ։ Ի վերջոյ կը հաստատուի Հայաստան, Թալինի Ցակօ գիւղը, ուր կը զբաղէր գիւղատնտեսութեամբ։ Շրջանային կառավարութեան հրահանգիչն էր։ Եռանդուն քարոզիչ մըն էր հաւաքական գիւղատնտեսութեան, քանի մը անգամ եղիզի շրջաններուն մէջ փորձէ հաւաքական գիւղատնտեսութեան բջիջներ կազմակերպել։

Բայց ահա կուլակները (սեփականատէր գիւղացիներ) կը լուծեն իրենց վրէժը, սպաննելով զայն։ Թերթը կը պահանջէ Չեկայէն, որ սպանիչները պատժուին արժանի ձեւով մը։

Այս լուրին կարեւորութիւնն այն է, թէ տակաւի՛ն ու տակաւին կը շարունակուին սպանութիւնները Հայաստանի գիւղերուն մէջ, պարզ այն պատճառով որ գիւղացին չուզեր համայնացնել իր հողերն ու արդիւնաբերութեան միջոցները։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՏԷՍԻՆ 27 Սեպտ.— Ժամանակին «Յառաջ»ի գրած եմ այս նորաբաց մանկապարտէզի մասին։ Գաղութիս հոգեւոր հովիւ եւ մանկապարտէզի ուսուցիչ եւ հիմնադիր Եսայի քահանայ Ալթունեանի կազմակերպութեամբ եւ մասնակցութեամբ բոլոր Հայր. Միութեանց, տրուեցաւ հանդէսը, 27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ, Պ. Ա. Սատոյեանի սրճարանին մէջ։ Ժամանակէն առաջ խուռներամ բազմութիւն մը լեցուած էր սրահը,— որ շատ նեղ կուգար—եւ անհամբեր կը սպասէր փոքրիկներու խաղերուն։ Վարագոյրը կը բացուի։ Ահա քառասունէ աւելի երկսեռ փոքրիկներ կարմիր, կապոյտ եւ նարնջագոյն տարազներով կ'երգեն «Մեր Հայրենիք»ը մանկական թոթով ու անոյշ ձայներով։ Յետոյ մանկապարտէզի իւրաքանչիւր փոքրիկները արտասանեցին պզտիկ գոցիկներ, տրամախօսութիւններ, երգեր ու զանազան հաճելի պատմուածքներ։ Երեք ամսուան ընթացքին — յուլիսէն սեպտեմբեր — յայտնի եղաւ թէ որքա՜ն բաներ են սորված մանուկները։ «Բամ Փորոտան»ի պէս դըժուար ու բարձր երգը երգեցին 6-10 տարեկան փոքրեր, ընդամէնը երեք ամսուան մէջ սորվելով։ Մասնաւորապէս նշանակելի են այն երեք մանչերը, որոնք արտասանեցին Ահարոնեանի «Արարատեան Դաշտ»ը, ծափահարուելով ներկաներէն։ Իսկապէս գնահատելի է քահանան, որ իր բոլոր կարողութիւններն ու եռանդը ի սպաս դրած էր թէ՛ փոքրիկներուն ուսուցանելով հայերէն եւ թէ հանդէսը փայլուն ընելու համար։

Հանդէսի վերջին պահուն, հոգեւոր հովիւը կարգ մը տեղեկութիւններ տուաւ դպրոցի մասին։ Յայտնեց թէ տեղական դպրոցներու վերաբացուելուն համար, մանուկները չպիտի կրնան հայկական մանկապարտէզ յաճախել։ Ուստի այսուհետեւ պիտի բաւականանայ հինգշաբթի եւ շաբաթ օրերը՝ հայերէնի դասեր տալով։

Հանդիսականները մեկնեցան գոհունակ տպաւորութեամբ, իրենց հետ տանելով մանկական հանդէսի գեղեցիկ ու հաճելի պահերը։

․*․ Հայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղը կազմակերպած է ներկայացում մը «Սօս եւ Վարդիթեր», հոկտեմբեր 4ի կիրակին, ղեկավարն է դերասան Թրազօշ։

Խաղը ըլլալով հայկական եւ մանաւանդ սիրային կեանքէ, վստահ ենք որ Տէսինի հասարակութիւնը պիտի քաջալերէ մեր քոյրերուն այս ձեռնարկը։

Լ. Գայաճանեան

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆ ՌՈՆՏՈՅԻ ՄԷՋ

ՌՈՆՏՕ, 27 Սեպտ.— Նախորդ թղթակցութեամբ գրած էի թէ Société de la Viscoseի գործարանին մէջ բանուոր կ'առնեն։ Իսկապէս առնել սկսած էին Մարտ 13ին եւ կը շարունակուէր։ Սակայն սեպտ. 21էն սկսեալ կանգ առաւ բոլորովին։ Մեր տուած լուրին վրայ կարգ մը Հայեր եկան Ռօնտօ գործ առնելու համար։ Բոլորն ալ գործ առին։ Ոմանք մինչեւ հիմա կ'աշխատին, իսկ ուրիշներն ալ ձգեցին գացին, գործին չհաւնելով։

Անցած շաբաթ մաս մը Հայեր ալ այգեկութքէն վերադառնալով, իրենց շունչը Ռօնտօ առին, գործ գտնելու յոյսով։ Սակայն արձանագրութիւնը փակուած էր։ Շատերը այգեկութքի յոյսով, իրենց մէկ երկու օրուան ուտելիք դրամը տուած էին երկաթուղիի տոմսի։ Մաս մը Մարսէյլէն էին եւ մաս մըն ալ Լիոնէն եւ Փօն տը Շէրիւիէն։ Մեր պարտականութիւնն էր զանոնք ներկայացնել chef de personnelին։ Դաշնակցական պապային առաջնորդութեամբ մտանք գրասենեակ։ Պապան, որ ծանօթ էր գործակատարին, բաւական խնդրեց, աղաչեց եւ վերջապէս պաշտօնեան խոստացաւ գործի առնել մեր անգործ եղբայրները որոնք 12 օրէ ի վեր կը թափառէին, իրենց ետին ձգած կին ու զաւակ, խեղճ վիճակի մէջ։ Յաջորդ առաւօտ տարինք բոլորն ալ եւ ընդունուեցան։

Կը լսեմ որ Pont de Claix հանքի գործարանէն դուրս ձգուած են 30 գործաւորներ։ Վակոնի գործարանէն արձակած են 17 հոգի։ Յաջորդ շաբթու աւելի շատ պիտի արձակուին, անգործութեան հետեւանքով։ Ուրեմն աւելորդ է այստեղ դիմել։

Արսէն Գլանեան

ՄԱՆԳԱՂԸ ԿԸ ՀՆՁԷ...

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆ.— Ահաւասիկ երիտասարդ մը եւս... Հազիւ 26 գարուններ բոլորած Ահարոն Պալապանեան (Մուրատեան)։ Ինկաւ աշնան տերեւի մը նման։ Երիտասարդ մը՝ տոգորուած ազգային յոյսերով, եւ պապենական աւանդութիւններով։ Դեռ երէկ աշխոյժ եւ գործունեայ իր բոլոր գործերուն, եւ ազգային բոլոր բարենպատակ ձեռնարկներուն մէջ։

Ածխահանքի արկածի մը մէջ վիրաւորուած էր արդէն։ Բոլորովին սեւածուխ դարձած էր։ Թաղման առթիւ մատուռը լեցուած էր հայ, յոյն եւ ֆրանսացի բանուորներով։ Ծաղկեպսակներ բերած էին Պ. Պ. Գ. Կլազեան, Հ. Տէմիրճեան, Պետրոս Պէրպէրեան, Ն. Փիլոսեան, Յ. Յովսէփեան, Հ. Գարակէօզեան, Յ. Տէմիրճեան, Անդրանիկ Տօնապետեան (Սէն Շամօն), Նիքօլա և Խրիսթօ երկու յոյն սրճարանապետները, ինչպէս նաեւ Հայ Ազգ. Միութիւնը։

Արարողութենէն յետոյ դամբանական խօսեցաւ վարդապետը։ Այս մահը շատ ծանր ազդեց բոլորին, մանաւանդ Յ. Տէմիրճեանի, որ կարելին ըրաւ ամէն պէտքերու համար։

Ողբացեալ երիտասարդին ծերունի մայրը եւ փոքր եղբայրը կը գտնուին Պոլիս։ Բազմութիւնը մինչեւ գերեզմանատուն հետեւեցաւ դագաղին։

Հանգի՛ստ ոսկորներուդ, սիրելի ընկեր։

Նոր Ազատ

ՓԱՐԻԶԻ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՏԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Զեկոյց Բարեգործականի Գրասենեակէն).—

Ներկայիս կը յայտարարուի թէ Փարիզի Մարի-Նուպար Ուսանողական Տան մէջ բնակելու փափաք ունեցող հայ ուսանողները պէտք է անյապաղ դիմում կատարեն Պ. Պ. Գ. Սինապեանի եւ Մ. Հէքիմեանի՝ Միութեան Փարիզի Կեդր. Գրասենեակը, առաւելն մինչեւ 31 հոկտեմբեր 1931։ Այդ թուականէն վերջ կատարուած դիմումները կը մնան անհետեւանք, բոլոր տրամադրելի սենեակները արդէն գրաւուած ըլլալով։

Հայ Ուսանողական Տունը սովորական օթեւանմըչէ,այլ, որպէս Փարիզի Համալսարանին ենթակայ եւ Համալսարանական Ոստանի յարակից ճիւղ մը, մտաւորական կեդրոն մըն է, ուր արժանաւոր հայ ուսանողներու կ'ընծայուի ամէն հնարաւորութիւն՝ լաւագոյն պայմաններու մէջ հետեւելու իրենց բարձր ուսման։ Եւ որովհետեւ անոր ծախքերը կը հոգացուին ուսանողներու վճարած սենեակի վարձքերով, պէտք է գիտնալ թէ բացարձակապէս ոչ մէկ սենեակ ձրիաբար կը տրամադրուի եւ առ այդ, ոչ մէկ բացառութիւն կրնայ ըլլալ։

Ընդունելութեան գլխաւոր պայմաններն են.

1.— Կրնան ընդունուիլ միայն այն հայ ուսանողները որ վաւերագիրով ի վիճակի են հաստատելու թէ՝ արձանագրուած են եւ կանոնաւորապէս կը հետեւին կամ պիտի հետեւին Համալսարանի որեւէ մէկ ճիւղին եւ կամ բարձրագոյն վարժարանի մը մասնագիտութեան։

2.— Կը ներկայացնեն ծննդեան վկայագիր, ինչպէս նաեւ դպրոցական վերջնագոյն վկայագիրը, եւ ի հարկին իրենց արժանիքը հաստատող ուսուցչական յանձնարարականներ։

3.— Կանխիկ կը վճարեն սենեակին վարձքը որ ամսական 200 ֆր. է եւ յանձն կ'առնեն ամէն ամիս կանխիկ վճարել նոյն գումարը. հակառակ պարագային իրենց սենեակը անմիջապէս կը տրամադրուի ուրիշ ուսանողի մը, առանց որեւէ պայմանաժամի։

4.— Ստորագրութեան տակ կը խոստանան նաեւ կէտ առ կէտ յարգել Ուսանողական Տան մասնաւոր, ինչպէս Համալսարանական Ոստանին ընդհ. կանոնագիրները, նախանձախնդիր ըլլալով կարգապահութեան եւ բարձր բռնելով Հայ անունը։

ԾԱՆՕԹ.— Իրենց բնակութեան իրաւունքը կը կորսնցնեն այն ուսանողները, որ երկու տարի յաջորդաբար տարեվերջի քննութեանց մէջ չեն յաջողիր, անցնող տարեշրջանի միջոցին ձեռք բերուած արդիւնքներու մասին վկայագիր չեն ներկայացներ, կամ իրենց անգոհացուցիչ աշխատութեամբ եւ կամ վարմունքով տնօրէնութեան կողմէ անարժան կը նկատուին,

Հիմնադրին ցանկութեան համաձայն կարգադրուած ըլլալով հայերէնագիտութեան շաբաթական դասախօսութիւն զոր կը կատարէ Պ. Արշակ Չօպանեան, հայ ուսանողները պարտին կանոնաւորապէս հետեւիլ եւ այս բացառիկ պատեհութենէն օգտուիլ։ Նոյն դասախօսութեանց կրնան նաեւ ներկայ ըլլալ Փարիզաբնակ հայ ուսանողները եւ երիտասարդ մտաւորականները։

29 սեպտ. 1931

ՏՈՔԹ. ՊԱՐՈՆԻԿԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԳՈՐԾԵԼ...

Լոնտոնէն կը գրեն.

Քանի մը օրէ ի վեր այստեղ է համբաւաւոր Տոքթ. Պարօնիկեան։ Համաձայն ստացած տեղեկութիւններուս, զորս վերապահութեամբ կ'արձանագրեմ, գաղթային վարչութիւնն է որ հրաւիրած է զինքը, չենք գիտեր ինչ ընելու համար։ Պ. Ա. Սաֆրաստեան որ առաջնորդի դեր կը կատարէ այս մարդուն, բարեխօսած է Լոնտոնի հովիւին, որպէսզի թոյլ տրուի պարզելու իր հայրենասիրական ծրագիրները՝ եկեղեցիի բեմէն։ Հովիւը վճռապէս մերժած է, հակառակ ատոր, երկու հայրենակիցները միասին բանախօսութիւն մը սարքեցին։

ՄԱԶԸ ԵՐԿԱՅՆ...

ԷՐԻԿԸ.— Վտանգաւոր բան է արժեթուղթերու վրայ խաղալ. օր մը կը շահիս, օր մը կը կորսնցնես։

ԿՆԻԿԸ.— Ուրեմն, երկու օրը մէկ անգամ խաղալու է...

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ թղթակիցներէ եւ յօդուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը խորհրդակցական ժողով գումարեց Սեպտ. 24ին, Րէնսիի վարժարանին մէջ։ Կարեւոր որոշումներ տրուեցան բացուելիք մանկապարտէզներուն համար։ Ժողովը զբաղեցաւ նաեւ ընկերութեան 50ամեայ Յոբելեանին առիթով կատարուելիք հանգանակութեանց խնդրով։ Այդ հանգանակութիւնները պիտի սկսին մօտ ատենէն, նախ Ֆրանսայի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, վերջը Փարիզ, Ամերիկա, Եգիպտոս, Սուրիա, Անգլիա եւ Պելճիքա։ Յետոյ պիտի կատարուին հանդէսներ։ Դպրոցասէրի Սանուց Միութիւնը Յոբելեանին ի պատիւ պիտի սարքէ թատերական ներկայացում, ժողովրդական պարահանդէս եւլն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏ»Ի ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի թերթին «Հայ Սկաուտ»ի մօտաւոր հրատարակման առթիւ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի բոլոր երկիրներու վարչութիւններէն կը խնդրուի իրենց մարզական եւ ֆութպոլի գործունէութեան վերաբերեալ տեղեկութիւններն ու նկարները անյապաղ եւ փութով ղրկել Ժպտունի 12, Passage du Caire, Paris.

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Վարչութիւն

ՏՄԱՐԴԻ ԸՆԹԱՑՔ

Ամերիկահայ Կարմիր Խաչի (Ժողովրդական) Կեդր. Վարչութիւնը 500 տոլար ղրկած էր Երեւանի Կարմիր Խաչին, Զանգեզուրի աղէտին առթիւ։

Երկար ատեն լռութիւն պահելէ եւ ընկալագիր չղրկելէ յետոյ, Երեւանէն վերադարձուցեր են 500 տոլարը, ինչպէս կ'իմանանք «Հայրենիք»էն։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱԶԴ

Մարսէյլի ազգ. վարժարանի շէնքին գնման Հանգանակիչ Յանձնախումբը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր Հայրենակցական Միութիւնները եւ անհատ նուիրատուները, որոնք արձանագրուած եւ ՎՃԱՐԱԾ են։ Ժողովը տեղի պիտի ունենայ հոկտ. 4ի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին Առաջնորդարանի սրահին մէջ, ուր Յանձնախումբը դեկուցում եւ հաշուետուութիւն պիտի ներկայացնէ։

Հայրենակցական եւայլ Միութիւններէ կը խնդրուի երկուքական լիազօր ներկայացուցիչներ ղրկել։

(Կնիք)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ կը վճարէք օտար թերթերու։ Ի՞նչու դըժուար կուգայ ժամանակին յիշել նաեւ հայկական թերթերը...։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (140)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

Վանի մէջ սպաննեցին 5-6 հոգի, իսկ գաւառները 55 հոգի, որոնք ջաղացներու մէջ, որոնք ճանապարհներուն։

Տոքթ. Աշըրը (Ամերիկացի) Կոմսին լուր ղրկեց, թէ գիշերով 13 հոգի դուրս են եկեր, կուսակալը չուզեր կոտորած ընել, բայց չի կրնար խուժանի առաջն առնել։ Ուստի, խորհուրդ կուտայ, որ Անդրանիկը իր խմբով դուրս գայ։ Նմանապէս իմացուցած է, որ օտարականները թուով 15 հոգի են, իսկ մնացածները՝ տեղացիներ, ո՛րը Ախլաթցի, ո՛րը Մշեցի եւայլն։ Մենք մինչեւ այդ ատեն չէինք գիտեր, թէ քանի՞ օտարական կայ մեր մէջ։ Հաշուեցինք, տեսանք որ իսկապէս 15 հոգի ենք։ Այդ միջոցին հասկցանք, որ հէնց մեր մէջ կան բացբերաններ կամ ուղղակի մատնիչ։ Կոմսը լուր ղրկեց թէ՝ «մեր մէջ ոչ մի օտարական չկայ, բոլորս էլ տաճկահպատակներ ենք եւ մենք կռուելու մտադրութիւն չունենք, բայց եթէ կառավարութիւնը գայ՝ մենք մեր ինքնապաշտպանութեանը կը դիմենք»։

Օր մըն ալ անցաւ։ Եկան երկու վարժապետ, որոնք աւարտած են Էջմիածին։ Դրանք ղրկուած էին հայ հարուստներից իբրեւ չէզոք մարդիկ եւ կ'առաջարկեն.

— Ժողովրդի արեան մէջ մի մտնէք։ Թէ Դաշնակցութիւնը ուժ ունի, թո՛ղ մեզ ալ ցոյց տայ, մենք ալ միանանք. Թէ չունի, թո՛ղ հեռանայ։ Կառավարութիւնը ամէն բան իմացած է. գիտէ, որ Անդրանիկը իր ընկերներով հոս է. թո՛ղ էդ մարդը հեռանայ։

Ես այդ ատեն հոն նստած էի, բայց չէի խօսեր։ Կոմսը կը խօսէր նրանց հետ։

— Թէ Դաշնակցութիւնը ինչ ուժ ունի, էդ ձեր գիտնալիք բանը չէ,— ըսաւ ան,— Անդրանիկը հոս չէ, նա դուրս է գնացեր։ Մենք կռուելու տրամադրութիւն չունենք, բայց եթէ կառավարութիւնը գայ, մենք մեր ինքնապաշտպանութեանը կը դիմենք։ Մեզ հետ կը միանաք թէ չէք միանայ, էդ ձեր գիտնալիք բանն է։ Միանաք ալ պիտի կոտորուիք, չմիանաք ալ՝ պիտի կոտորուիք։ Ընդունեցէք, որը որ կ'ուզէք։

— Է՛հ, ի՞նչ կ'ըսէք, ըսին, մենք շատ լաւ գիտենք, որ Անդրանիկն ալ հոս է, իր խումբն ալ։

Անցաւ օր մըն ալ։ Անգլիական կոնսուլը լուր ղրկեց, թէ ո՞ւր կարելի է իրարու հետ տեսնուիլ։ Կոմսը պատասխանեց թէ՝ «գիշերը կը յայտնեմ թէ ո՞ւր է յարմար, թող հոն գայ»։ Ես ու կոմսը, նաեւ քանի մը լաւ ընկերներ գացինք մի տուն, ուր ժամը 4ին եկաւ նաեւ անգլիական կոնսուլը, լապտերը ձեռին, մարդ մըն ալ առաջ գցած։

Կոմսը ինձ խորհուրդ տուաւ չներկայանալ։ Ինքն ալ միշտ կ'ուրանար իմ հոն ըլլալս։ Այդ պատճառով ես կը գտնուէի հարեւան սենեակը, իսկ Կոմսը եւ կոնսուլը միւս սենեակը կը խօսէին։

Խօսակցութիւնը երեք ժամ տեւեց, 4էն 7։ Կոնսուլը պատմեր է Սասունի, Մշոյ, Ախլաթի անցած-դարձածներէն եւ ըսեր է, թէ ռուսաճապոնական պատերազմի պատճառով քաղաքականութիւնը Հայոց հանդէպ նպաստաւոր չէ, ուստի խորհուրդ է տուեր ոչինչ ընել, եւ թէ Անդրանիկն ալ իր խմբով պէտք է հեռանայ։

Կոմսը ուզեցեր է հաստատել, որ Անդրանիկը Աղթամարի կռուից յետոյ գացեր է Կովկաս, բայց կոնսուլը ըսեր է. «Դու կ'ըսես հոս չէ, ես կ'ըսեմ հոս է եւ պէտք է անպատճառ դուրս գայ»։ Նոյնիսկ կուսակալն ալ իմացեր է, որ Շահէն ըսուող մարդը հէնց ինքը Անդրանիկն է»։

Կոմսը ըսաւ, որ այդ բանը տարածողը մեր ամենամօտիկ ընկերն է, բայց այժմ ժամանակ չունինք քննելու։ Նոյն ատեն մեր բանտարկեալ ընկեր Գիսակը նամակ գրեց թէ՝ «որեւէ բան չպատահած՝ Անդրանիկի կեանքը ապահովելու համար, պէտք է նրան ղրկել արտասահման»։ Մեր ձգձգելու պատճառն այն էր, որ աշիրներն ու քոչերը դեռ սարերն էին, կ'ուզէինք, որ նրանք իջնեն եւ այնպէս դուրս գանք։

Սեպտեմբերի սկիզբն էր։ Մտածեցինք, որ բոլորս միասին դուրս գալն անկարելի է, պէտք է մաս-մաս դուրս գալ։

․*․

Վաննցի Յարութիւն անուն ընկեր մը, որ գէթ ինձ այնպէս թուաց որ ազնիւ մարդ է, գնաց քիւրտ Ապտուրահման բէկի քով, որ Բէտըրխան բէկի հօրեղբօր տղան է։ Նա իր խուլամներէն մէկը ղրկեց Վան, իբրեւ վալաղ. Վանէն հեռացանք մի չորս ժամ հեռաւորութեան վրայ մի հայ գիւղ։ Այդ օրը հոն մնացինք։ Կոմսը ղրկեց Վան մնացած մեր չորեզէնները։

Այդտեղից անցանք Ապտուրահման բէկի գիւղի տակի բոստանները։ Վաննցի Յարութիւնը, նաեւ ուրիշ հայ մը հոն էին։ Տղերքը կերան քանի մը ձմերուկ։ Հանեցի մի արծաթ տուի։ Խուլամն մեզ բարձրացուց գիւղի յետեւի սարը։

Երկրորդ օրը հացերնիս քիչ էր, այլեւ մի ուրիշ գիւղ չունէինք մինչեւ սահմանագլուխ։ Բոստաններու քով տուած էի Յարութիւնին 2 արծաթ, որ մեզի հաց եւ քանի մը հաւ եփէ ղրկէ։ Մենք ունէինք 7 հատ մօսին։

Երեկոյեան մօտերը քովերնիս եկաւ ինքը Ապտուրահման բէկը, որ իրեն շուտ չգալու պատճառները բացատրեց թէ՝ գիւղը զօրք էր եկեր, հարկ կը հաւաքէր, այդ պատճառով ուշացաւ։ Նա պատմեց իրեն անցեալ ծանօթ յեղափոխականներու մասին, որոնք կենդանի են դեռ կամ մեռած։ Պատմեց նաեւ Պէտրխան բէկի ըրած բարիքները Հայերուն։

(Շար.)

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այսօր Ուրբաթ ժամը 8.30ին, 60 Rue des Ecoles, Chope Parisienne սրճարանի վերնայարկը․

Օրակարգ՝ զեկուցումներ եւ լրացուցիչ ընտրութիւն։ Դաշնակցութեան Օրուան հանդէսի կազմակերպիչ յանձնաժողովի անդամներէն կը խնդրուի ժամը ճիշդ 7.30ին գտնուիլ նոյն տեղը։

Հ. Յ. Դ. ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԴՀ.

ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, վաղը Շբ. իրիկուն ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ։ Օրակարգ.— Զեկոյց եւ ընտրութիւն կոմիտէի։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ։ Կը զեկուցանէ ընկ. Ս. Վրացեան։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԼԻՈՆԻ կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները այս կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին, 262, Rue Duguesclin Դաշնակցութեան Ակումբ ընթերցարանը՝ կը խնդրուի ճիշտ ժամանակին ներկայ գտնուիլ՝ ներկայութիւնը պարտաւորիչ։

ՎԻԷՆԻ նորընտիր կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Ապառաժ եւ Ռոստոմ (Շաւ) խումբերու բոլոր ընկերները այս կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, կոմիտէի խաժակ ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Զաւարեան, Եռազոյն եւ Կոբիւն խումբի ներկայացուցիչները, այսօր, Ուրբաթ իրիկուն ժամը 7ին, ընկ. Կարօ Օհաննեանի սրճարանի ներքնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ներկայացուցիչներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ Զափնեցի Արթին, հայրը՝ Յակոբ, մայրը՝ Պէօյիւքքէշիշեան, Օհաննէս Բըլըճեան, Նարսարցի, հայրը՝ Մանուկ, Մկրտիչ Ճանիկեան, որ կը կարծուի խոհարար ըլլալ բժիշկի մը քով (Փարիզ)։

Գիտցողներէն կը խնդրուի յայտնել,—M. Topalian Vartan c)o Sarafian V. S. Bavebet-el-Kasab Alep (Syrie).

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, *մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան, վեներ. հիւդթ. եւ փաբխի։ Ամէնօր 9-12, 2-8, Կիր. 9-12։*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ա. Ե. Հ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս կիրակի ժամը 2ին 71 Ave. Kléber։ Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ժողովէն յետոյ տեղի կ'ունենայ ընկերական թէյասեղան։ Կը հրաւիրուին նաեւ բարեկամներ եւ համակիրներ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ստեփանեան (Ֆրանսա), եւ բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որ հաճեցան անձամբ կամ գրաւոր իրենց ցաւակցութիւնը յայտնել իրենց սիրելի մօր, Տիկ. Վ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆի (Ամերիկա) մահուան առթիւ։

ALLIANCE FRANÇAISE
101 Bld. Raspail, Paris (6.)

Ֆրանս. լեզուի գործն. վարժ. հոկտեմբերի մէջ կուտայ 1) Ցերեկուան դասընթացք մը, ֆրանսերէնի գործնական 15 ժամերով՝ շաբթուան մէջ, 40 դասախօսութիւններ Փարիզի մէջ եւ շրջանները՝ 10 դասախօսական պտոյտներ, գին ամիսը 180 ֆրանք։ 2) գիշերային դասեր, շաբթուան բոլոր իրիկունները, բացի շաբաթ եւ կիրակի օրերէ։ Զորեքշաբթիի դասերը յատկացուած են առեւտրական ֆրանսերէնի ուսուցման։ Գին՝ ամիսը 100 ֆրանք, հինգ ամիսը 350 ֆրանք։ Տեղեկութեանց համար դիմել տնօրէնին Robert Duppouey*ի*, 101 Bld. Raspail, Paris (6).

Կ'ուզուին *բանուորուհիներ ասեղնագործ թրիքոյի համար։ Դիմել նմոյշներով 10* Rue Montholon, Micheline.

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

TRICOT ի ԹԻՒ 10

մեքենայի վրայ աշխատող façonnièreներ, շատ լաւ վճարում, դիմել Terzian Tricotի գործարանը 20 Rue Mélingue Paris (19) Métro Buttes-Chaumont, Tél. Botz. 22—98։

EMPIRE Միւզիք-Հօլ՝ 37 Av. Wagram

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Brébant Marseillais սրահին մէջ՝

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Հ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Կը խօսի՝ ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին *Մ. Մարութեան, Յ. Ուզունեան եւ Մ. Գաբրիէլեան։*

Հայկական եւ եւրոպական պարեր կէս գիշերէն մինչեւ լոյս

Կ Ա Ր Տ Ա Ն

Այս Կիրակի ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

Կը խօսի՝ Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Երգ. արտասանութիւն, նուագ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպութեամբ Ա. Ե. Հ. կարմիր խաչի Ցեսինի մասնաճիւղին, ղեկավարութեամբ դերասան ԹՐԱԳՕՇի։

Այս կիրակի ժամը 2.30ին Սօսիէթէ Լիոնէզի սրահին մէջ՝

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ՊՌՕՇԵԱՆԻ ՍՈՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ

(երաժշտական տրամա 4 արարուած) Մուտք 5 ֆրանք

ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ (ՊԱԼԵՆՑ)

51 Rue Monsieur - le - Prince, PARIS (VIe)
Հեռաձայն՝ Danton 88—65 Մէթրօ՝ Odéon

Գրատանս մէջ կան Հայերէն եւ Ֆրանսերէն ամէն տեսակ գրքեր, գրական, գիտական, դպրոցական, թատերական, առողջապահական, լեզուական (բառարաններ, զրուցատրութիւն), ինչպէս նաեւ երաժշտական կտորներ (Կոմիտաս վրդ.ի, Հայաստանի երաժիշտներու, Սինանեանի, Սրուանձտեանցի, Պարթեւեանի, եւայլն։)

Գաւառէն եւ արտասահմանէն ստացուած ապսպրանքները կը կատարուին արագ եւ խղճամիտ կերպով՝ գործառնութիւնները միշտ կանխիկ դրամով։

Կը գնենք եւ կը փոխանակենք հին կամ գործածուած գիրքեր։ Օրը օրին կը ստանանք նոր հրատարակութիւնները, Հայաստանէն եւ գաղութներէն։

Վարձու կը տրուին վիպական գրքեր
շաբաթը միայն 3 ֆրանքով (ամիսը 10 ֆր.)
ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ՀԱՄԱՌՕՏ ԳՐԱՑՈՒՑԱԿԸ
ՈՒՆԻՆՔ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ, ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԵՆՔ ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԱՄԷՆ ԿԱՐԳԻ ԳՈՐԾԵՐ

Գործաւորուհի կ'ուզուի *Սէն Մօրիս տը Պէյնոյի* (St. Maurice de Beynost (Ain) SoieArtificielle*ի գործարանը պէտք ունի գործաւորուհիներու առանձին կիներ կամ աղջիկներ։ Բնակարանը ապահովուած է։ Գրել կամ ներկայանալ գործարանը, բացի շաբաթ կէսօրէ վերջ։*

ՍԱՊՈՒՆՋԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

39 Rue de Trévise, Paris (9), մէթրօ՝ Cadet, Tél. Prov. 05-91

Ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ փոքրաքանակ եւ մեծաքանակ վաճառում։

Յաճախորդներու փափաքին գոհացում տալու համար մեծ խնամքով սկսած ենք պատրաստել ամենավերջին սիսթէմի գերմանական մեքենայով անարատ եւ թարմ սուրճ։

Ապրանքներուն ամենալաւը՝ անմրցելի գիներով։

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ (Հաստատուած 1923ին)

CABINET **V. YARJANIAN**

Հասցէ՝ 54 rue Lafayette, Paris (9). Tél. Prov. 87-53, Métro Cadet

կ'ընդունի ամէն օր, 9էն 12 եւ 2էն 7, բացի կիրակիէ եւ տօն օրերէ՝ ՇԱԲԱԹ ՕՐԵՐԸ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ՕՐ։

Գաւառներէն եւ արտասահմանէն եղած դիմումներուն կը պատասխանուի անմիջապէս։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐ ՀԱՍՑԷԻՆ

ՏՕՔԹ. ԵԱՂՈՒՊ

8 Ave. Perichont Prolongée (angle du 44, Ave. de Versailles) մէթրօ՝ Mirabeau, հանրակառք թիւ 1 եւ 2, Station Pont Mirabeau.

կ'ընդունի Դշ. Ուր. Շբ. ժամը 2—6 եւ ժամադրութեամբ

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ԱՐԱՄ ԹԱՀԹԱՃԵԱՆ

վերաբացած է իր գրասենեակը Փարիզի մէջ

վարկ՝ բնակարաններու շինութեան համար

Հասցէ՝ 285 Rue Paradis, Marseille
18 Rue Claude Vellefaux, Paris (10)

խորհրդակցութիւն՝ ժամադրութեամբ

ՑՈՒՐՏԸ ԵԿԱՒ, սնունդէն անմիջապէս վերջ ձեր ամէնէն անհրաժեշտ պէտքը վերարկուն է՝ եկէք մեզի, առէք ձեր հաւնած կերպասին նմուշն ու գինը, բաղդատեցէք ամէն տեղ, եւ յետոյ միայն վերադարձէք ձեր չափը տալու, ունենալու համար ձեւաւոր, տոկուն ու խնամուած վերարկու մը՝ նուազոյն գիներով՝ ՄԱԼ ՏԷ ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ԴԷՄ 5 ՐԻՒ ՄԻՆԵՕՆ ԴԵՐՁԱԿ ԳԱՐԱԵԱՆ, մէթրօ Սէն Միշէլ, թելէֆօն 41—45 Ցանթօն։

Columbia

Agence exclusive

REGISTERED TRADE MARK

H. ARTINIAN, 26 rue Lessage, Paris XX. Tél. Ménil. 61-85

1931ի Հայերէն, յունարէն եւ Թուրքերէն ամէնավերջին փլաքները հասած են. նուագուած եւ երգուած նշանաւոր արուեստագէտներու կողմէ։ Գին 18, 20, 24, 27, 36, 39 ֆր.։ Ունինք նաեւ ամենամեծ գործարաններու ֆօնօները (երաշխաւորուած) 300—2000 ֆր.։ Կրնանք հայթայթել նաեւ La Voix de son Maître*ի* Courant continu*ն, գին՝ 478 ֆր. 75։ Մեր գիները գործարաններէն նշանակուած են։ Ծախուածները ետ չենք առներ։ Բաց է ամէն օր ժ. 8էն իրիկուան 9։*

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

ՃԱՇԱՐԱՆ ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑՆԵՐԸ

1 Bld. du Nord, Le Raincy (S. et O.) Tél. Raincy 172

կը գոհացնեն ամէնէն դժուարահաճ յաճախորդները, դիւրամատչելի պայմաններով։

Հագուստեղէններ եւ ճերմակեղէններ, նուրբ ձեռագործի աշխատանքներ, օժիտի պատրաստութիւն։ Վարիչ խնամակալուհին այցելութիւններ կ'ընդունի երեքշաբթի օրերը՝

Օգտուեցէք առիթէն։

CORDONNERIE «AKAP»

Maison A. KAPIKIAN

17 Ave. Philippe Auguste, PARIS (11) Tél. Roq. 39-89

Մէթրօ՝ ԱՎՐՈՆ կամ ՆԱՍԻՈՆ

Ջափու վրայ տոկուն եւ ճաշակաւոր կօշիկ ունենալու համար ոտքի կազմախօսական ձեւը ուսումնասիրած կօշկակարը միայն գոհացում կրնայ տալ ձեզի։ Մասնագիտութիւն *Քաէֆ տը Շէնի*։ Հեռաձայնով իսկ կրնաք խորհրդակցիլ՝ ժամադրութեամբ չափ առնելու կուգայ։

Մասնաւոր արհեստանոց կօշիկներու նորոգութեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (57)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

9.— ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Աւելի քան 600 մեռեալ ու վիրաւոր ձգելով, Հայերը նահանջելու ստիպուեցան։ Թուրք զինուորները հետապնդեցին զանոնք, մինչեւ որ Հայերը ապաստանեցան Զէյթուն։

Այս առաջին նահանջը չյուսահատեցուց Աղասին։ Իր բանակը վերստին զօրացնելով, աւելի քան 15,000 հոգի երեք թեւի բաժնելով, կը խորհէր նորէն յարձակիլ Կէօքսիւնի վրայ։ Սակայն այդ շրջանին Թուրք հեծեալ եւ հետեւակ զօրախումբերը, չորս կողմէն յառաջանալով, պաշարեցին Զէյթունը։ Աղասի ամէն գնով ուզեց յարձակում գործել այս ուժերուն վրայ, սակայն շրափնելի աճաւոր կրակի մը տակ ստիպուեցաւ նահանջել եւ Զէյթուն ապաստանիլ։ Այլեւս Հայոց մէջ ոչ ուժ մնացած էր, ոչ ալ կարողութիւն, փորձելու համար հակայարձակում մը։ Բոլորն ալ խոր մտածման մը մատնուած էին։ Այսուհանդերձ առատ ռազմանիւթ ունէին, պարէնն ալ պակաս չէր։ Զէյթուն կրնար տակաւին երկար պաշտպանել ինքզինքը։ Այդ պարագան յեղափոխականները քաջալերեց եւ ինքնապաշտպանութեան գործին լծեց։ Միւս կողմէ գաղտնի ճամբով Հալէպ լուր ղրկեցին, օգնութիւն ուզելով։ Հալէպի մէջ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած էին, այնպէս որ, երբ կառավարութիւնը իմացաւ թէ Հալէպ մտած են յեղափոխականները, ձերբակալեց զանոնք եւ նամակներն ալ գրաւեց։ Համաձայն այս նամակներուն եւ ձերբակալուած յեղափոխականներու խոստովանութիւններուն, Աղասի կը մտածէր անձնատուր ըլլալ, եթէ Անատոլուի խորերէն օգնութեան չփութային իրեն՝ խորտակելու համար պաշարման շղթան։ Սակայն անձնատուութեան պարագային, պիտի պահանջէր, որ Հալէպի օտար հիւպատոսները ներկայ գտնուին իրենց անձնատուութեան, որպէսզի երաշխաւորեն յեղափոխական պետերուն արտասահման անցնիլը եւ միւս յեղափոխականներուն համար կայսերական ներման շնորհը։

Այս շրջանին հեռագրական գիծերը ամէն կողմէ հաղորդակցութեան մէջ էին Կայսեր դիւանին հետ։ Ապտիւլ Համիտ շուարեր մնացեր էր։ Պոլսոյ դեսպաններէն ոմանք կը թելադրէին Սուլթանին ընդհ. ներում յայտարարել Զէյթունի ապստամբներուն համար։ Միւս կողմէ Զէյթունը պաշարող զինուորական ուժերուն հրամանատարը կ'իմացնէր թէ երկու օրէն պիտի յաջողէր աւազակները ամբողջովին փճացնել։ Ապտիւլ Համիտ հրաւիրեց զիս։ Հարցուց թէ ի՞նչ կը մտածէի։ Պարզեցի տեսակէտս.

— Եթէ կոմիտէճիները այսքան շփացած են եւ յանդգնութիւն ցոյց կուտան, միակ պատճառը մեր վարանումին ու տկարութեան մէջ է, որովհետեւ կոմիտէին վարիչները շարունակ ներման կ'արժանանան։ Իմ կարծիքովս, երբ թոյլ կը տրուի որ Եւրոպացիները միջամտեն մեր երկրի ներքին կենսական խնդիրներուն, պետութեան պատիւն ու ուժը կը տկարանան յաչս կոմիտէճիներուն, նոյնիսկ Թուրք եւ խլած տարրերուն, վնասակար ազդեցութիւն եւ գէշ տպաւորութիւն մը թողլով անոնց վրայ։ Երբ կոմիտէին վարիչները ներման արժանանան եւ Եւրոպա փոխադրուին, Օսմանեան կայսրութեան մէջ անոնց ցանած խռովութեան սերմերը դարձեալ պիտի ծլին ու աճին, եւ ապագային նորէն յեղափոխութիւն պիտի ծագի։ Պաշարման ուժերու հրամանատարը կը տեղեկացնէ թէ երկու օրուան ընթացքին պիտի բնաջնջէ աւազակները։ Իմ կարծիքովս, լաւ է որ պատերազմով գրաւուի Զէյթունը, ժանիքաւոր աւազակապետները փճացուին, եւ ներում շնորհուի միայն աւազակապետներուն յարած մարդոց։ Ուստի դեսպանները խաբելու պէտք է երեք օր խաղցնել զանոնք, գաղտնօրէն լուր տալով մեր հրամանատարին, որ արագօրէն կատարէ իր ծրագիրը։

Սուլթանը մտածկոտ եւ տխուր կը թուէր։ Թագն ու գահը կը մտածէր, կը վախնար որ Սուլթանութիւնը կը կորսնցնէր, ուստի պիտի նախընտրէր երկրին մէկ մասը կորսնցնել, քան թէ իր թագն ու գահը։

Ուղիղ համարեց տեսակէտս ու գնահատեց զիս, սակայն մեկնելէս ետքը, դիւանի հասարակ մէկ պաշտօնեային, նոյնիսկ պարտիզպանին, եւ քինիին կամ հանդերձապետին խօսքովը միտք կը փոխէր։

Այսպէս դեսպաններուն խնդրանքին տեղի տալով, հայ յեղափոխական կոմիտէին վարիչներուն ներում շնորհեց, Եւրոպա անցնելուն արտօնութիւն տուաւ, եւ առանց պայմանի ներում շնորհեց այն բոլոր Հայերուն, որոնք հարիւրաւոր Թուրք գիւղեր այրեր, հազարաւոր Թուրքեր սպաններ էին։ Ներման որոշումը Պալատին կողմէ տեղեկագրուեցաւ կառավարութեան, իսկ դեսպաններուն կողմէ՝ Հալէպի հիւպատոսներուն։

Այդ շրջանին «Հնչակ» թերթին մէջ (15 փետր. 1895, թիւ 3) ... յաւ հետեւեալ խմբագրական յօդուածը.—

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

«Այս օրերս աննախընթաց դէպք մը պատահեցաւ։ Աշխարհ ... այսպիսի պատուաբեր դէպքի մը ականատես չէր եղած։ Փոքրիկ ... գի մը մէկ փոքրիկ մասը քաջաբար կանգնած է Սուլթանին, նոյնիսկ ... եւրոպական պետութեանց առջեւ։

Շաբաթէ մը ի վեր մեծ պետութեանց ներկայացուցիչները ... դեր կը կատարեն։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ			
	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ		20 շլ.	40 շլ.
ԵԳԻՊՏՈՍ		»	»
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire
SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝
Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՇԱԲԱԹ
3
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1931

3 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1689

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Հետզհետէ հաստատութիւն կը գտնէ այն լուրը, թէ Սարաճօղլու Շիւքրի պէյ, քեմալապետութեան ելմտական նախորդ գործավարը, Ամերիկա պիտի երթայ, կարեւոր պաշտօնով մը։

Թերթերը կը խօսին ոչ միայն փոխառութեան մը, այլ եւ մասնաւոր դաշնագրի մը մասին։

Ուրիշ տեղեկութեան մը համաձայն, գացողը պիտի ըլլայ արտաքին գործավար Թեվֆիք Ռիւշտի պէյ։ Կամ երկուքը միասին պիտի ճամբորդեն, մասնագէտներու հետ։

Ամէն պարագայի մէջ, ստոյգ է որ մօտերս թրքական պատուիրակութիւն մը պիտի այցելէ Ամերիկա։

Գետինն ալ պատրաստ է արդէն։ Թրքանպաստ քարոզութիւնը ուշադրաւ համեմատութիւններ առած է վերջերս, Մ. Նահանգներուն մէջ։ Բազմաթիւ Ամերիկացիներ բան-գործ ըրած են հրաշապատում հեքեաթներ պատմել արդի Թուրքիոյ մասին, ժաքրել անոր արատները, եւ աջակցութեան հրաւիրել։ Թուրքեր եւ Հրեաներ ալ, առաջնորդութեամբ Խալիտէ Էտիպ հանըմի, կը լրացնեն պակասը։

Քանի մը տարի առաջ, երբ եռանդով կը գործէր հանրածանօթ «Փրէս-Պիւրօ»ն (Տեղեկատու Դիւան), հեղինակաւոր Ամերիկացիներու աջակցութեամբ լուսաբանելով հանրութիւնը, Թուրքերն ու թրքասէրները չէին համարձակեր արտայայտուիլ ճակատաբաց։ Տեղեկատու Դիւանը ի դերեւ կը հանէր բոլոր խաղերը։ Անկէ առաջ, եւ անոր հետ զուգընթաց, վճռական դեր կատարած էր Հայաստանի Անկախութեան կոմիտէն, խանգարելով Լօզանի դաշնագրին վաւերացումը։

Ժամանակները փոխուեցան։ Տեղեկատու Դիւանը կէս ճամբան մնաց, նիւթական անձկութեան հետեւանքով, եւ հրապարակը բնեց թրքական պրոպագանտը։

Մասնաւորապէս վերջին ամիսներու ընթացքին, այնքան յառաջ գացած է այդ խաղաղ թափանցումը որ, մեր ամերիկացի բարեկամները կը զարմանան մեր անտարբերութեան վրայ։

Ո՞վ պիտի մտածէ հակազդեցութեան մասին, երբ ամէն մարդ զբաղած է ներքին վէճերով։ Խօսքի տակ չմնալու, դիմացինը պզտիկ ձգելու մոլեռանդութեամբ...

×

Տարակոյս չկայ որ Թուրքերու առաջին գործը պիտի ըլլայ դրամ ճարել։

Յուսակտուր՝ միւս երկիրներէն, քէմալապետութիւնը յաջողելու հաւանականութիւններ կը տեսնէ Ամերիկայի մէջ։

Դիտելի է որ, գացող գործավարին պիտի ընկերանայ նաեւ թրքական «Իշ» դրամատան տնօրէնը։ Սարաճօղլու Շիւքրի պէյ չի ծածկեր իր առաքելութեան բուն միտքը։ Իր իսկ յայտարարութեամբ, պիտի ջանայ վերջ տալ միջնորդներու դրութեան, եւ ուղղակի ստանալ ամերիկեան դրամագլուխը։ Յետոյ, պիտի առաջարկէ ստանձնել Թուրքիոյ ճամբաներու եւ նաւահանգիստներու շինութեան գործը։

Գիտենք, նաեւ, որ Թուրքիա կ'ուզէ շէնցնել «արեւելեան նահանգները», ճամբաներ եւ գիւղեր շինել, եւ հարիւր հազար կամ աւելի գաղթականներ տեղաւորել։ Այս գործին միջնորդն է՝ Պոլսոյ նախկին բարունապետ Խալիլ Նասում էֆէնտի, որ սերտ կապ ունի ամերիկեան դրամատէրներու հետ։

Դրացիներու հետ կնքուած բարեկամութեան դաշնագիրները եւ հուրով ու սուրով հաստատուած խաղաղութիւնը ուժ կուտան Թուրքիոյ, օտար դրամագլուխ հրաւիրելու։ Դրամը, եթէ գայ, անշուշտ ամէն բանէ առաջ պիտի ծառայէ ելմտացոյցը հաւասարակշռելու։ Ինչ որ հանրօգուտ շինութիւններ կը կոչեն Թուրքիոյ մէջ, ամէնէն առաջ պետութեան կ'օգնէ քան ժողովուրդին։

Այսպէս կամ այնպէս։ քէմալապետութիւնը լուրջ փորձ մը կը կատարէ օտարները, եւ մասնաւորապէս Ամերիկացիները հրապուրելու համար։

Եւրոպական պետութիւնները մինչեւ այսօր խուսափեցան թրքական խայծէն, նախ չվստահելով տիրող վարչաձեւին, յետոյ դնելով այնպիսի պայմաններ, որոնք սուլթանական օրերը կը յիշեցնէին։ Ամէնէն մեծ փոխատուն, Ֆրանսան, ունի նաեւ հիմնական պատճառ մը՝ չկամութեան,—Օսմ. Հանրային պարտքերու խնդիրը, որ կը մնայ առկախ։

Իսկ Եւրոպայի ներկայ վիճակին մէջ, գրեթէ անկարելի է մտածել թրքական փոխառութեան մը մասին։

Կը մնայ Ամերիկան, որ միշտ ասպարէզ կը փնտռէ իր միլիոնները շահագործելու համար։

Արդ. բոլոր դրամագլուխները պահպանողական են, իսկ ամերիկեանը՝ երկու անգամ աւելի։ Միւս կողմէ, թրքական բարբարոսութիւններն ու դասական անապահովութիւնը խորապէս ազդած են Մ. Նահանգներու հանրային կարծիքին վրայ։

Որքան ալ յառաջ գացած ըլլայ թրքանպաստ շարժումը, պիտի կրնա՞յ վստահութիւն ներշնչել։

Այս հարցն է որ մինչեւ Ամերիկա դրկել կուտայ թրքական մասնաւոր պատուիրակութիւն մը,— առաջինը իր տեսակին մէջ։

Եւ այստեղ կը ծագի նաեւ հարց մը՝ մեր գործունէութեան մասին։

Աչքի առջեւ են թրքական ձեռնարկները։ Իսկ հայկակա՞նը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

■■■■■■■■■■■

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԻՆ ՆԱՒՈՒՆ ՄԷՋ

ՄԷԿԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ, ՄԻՒՍԸ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ

Պոլսէն տրուած տեղեկութեանց համաձայն, Թուրքիոյ վարչապետը, Ըսմէթ փաշա Աթէնք մեկնեցաւ պաշտօնեաներու եւ լրագրողներու խումբի մը ընկերակցութեամբ։ Ըսմէթ փաշա Աթէնքէն պիտի երթայ Պուտափէշթ եւ անկից Հռոմ ու Վիեննա, ուր տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Մուսոլինիի հետ։

Ըսմէթին ողջերթի գացեր էին Մուսթաֆա Քէմալ, դեսպաններն ու կառավարական բարձր պաշտօնատարներ։

Պոլսէն հոկտ. 2ին տրուած հեռագիր մը, հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ իբր թէ սարքուած մահափորձի մը մասին.—

Թրքական ոստիկանութիւնը երեւան հանեց Ըսմէթ փաշայի դէմ սարքուած դաւ մը, Ոստիկանութեան ուշադրութիւնը գրաւած էր Պիրէոնէն եկած երկու հայ ճամբորդներու կասկածելի ընթացքը։ Երկու Հայերը Պոլիս եկեր էին, Ռումանիա գացող ռումանական շոգենաւով մը։

Կարելի եղաւ ինքնութիւնը ճշդել այս երկու ճամբորդներուն որոնք ինքնութեան որեւէ թուղթ չունէին,— մէկը կը կոչուի Երամ Ճանիկեան, միւսը Յակոբ։

Երամ Ճանիկեան ձերբակալուելու վրայ էր, երբ նաւուն խցիկներէն մէկուն մէջ ապաստանելով՝ անձնասպան եղաւ, Յակոբ ձերբակալուեցաւ։

Անձնասպան Հայուն վրայ գտնուած թուղթերէն կարելի եղած է հաստատել թէ, երկու ճամբորդները որոշեր էին մահափորձ մըկատարել Ըսմէթ փաշայի դէմ, Մահափորձը տեղի պիտի ունենար Պիրէոնի մէջ։ Բայց դժուարութեանց առջեւ, անոնք որոշեցին իրենց ծրագիրը գործադրել Պուտափէշթի մէջ, Ըսմէթ փաշայի այցելութեան պահուն։

Քննութիւնը նոյնպէս երեւան հանեց թէ Երամ Ճանիկեան, Մոսկուա կատարած իր մէկ ճամբորդութեան ընթացքին, փորձեր էր սպաննել Գարախանը, Ոստիկանութիւնը երեւան հաներ ու ձերբակալեր էր, բայց յաջողեր էր փախչիլ։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԱՆՈՐՈՇ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԽԻՍՏ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՇԱՀԱԴԷՏՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Անգլիոյ Թագաւորը խորհրդակցութիւնմըունեցաւ արտաքին նախարարին լորտ Րէտինկի հետ, որ իր կարգին, գնաց տեսակցելու Լոյտ Ճորճի հետ։

Քաղաքական շրջանակները ո'չ մէկ կասկած ունին թէ լորտ Րէտինկ (ազատական), որ ազգային միութեան ծրագրի հիման վրայ, համամիտ է պահպանողականներու հետ գործակցութեան, գացած է ազատական ղեկավարին՝ Լոյտ Ճորճի պարզելու իր տեսակէտները եւ զայն համոզելու թէ անհաշտ ընթացք մը՝ ընտրութեանց եւ մաքսային օրէնքի հարցերու մասին, համապատասխան չէ երկրին շահերուն։ Կ'ըսուի նաեւ թէ լորտ Րէտինկ յայտնած է Լոյտ Ճօրճի թէ, եթէ իր տեսակէտները չընդունուին, ինքզինքը ազատ պիտի զգայ գործելու ըստ իր հայեցողութեան։

Թագաւորը նախագահելէ վերջ նախարարաց խորհուրդի մը, տեսակցութիւններ ունեցաւ նաեւ Պոլտուինի եւ Չէմպըրլէյնի հետ։ Թագաւորին այս տեսակցութեանց նպատակը կը թուի ըլլալ ամրացնել Մաքտոնըլտի ազգային դահլիճին գոյութիւնը։

Նախարարները երկու անգամ ժողովի նստան։ Երեկոյեան դէմ գրոյցշրջեցաւ թէ ազատական հինգ նախարարներ որոշած են չբաժնուիլ կառավարութենէն, նոյնիսկ եթէ, հակառակ իրենց կուսակցութեան տեսակէտէն, ընդհանուր ընտրութեանց որոշում տրուի։

Այս լուրը թէեւ տակաւին չէ հաստատուած, սակայն մեծ տպաւորութիւն գործեց քաղաքական շրջանակներու վրայ, որոնք կ'ենթադրեն թէ կամ Լոյտ Ճորճ տեղի տուած է լորտ Րէտինկի պնդումներուն առջեւ եւ կամ ազատականներուն մէջ պառակտում ինկած է։

ՏՐԱԿՈՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ

Սննդեղէնի շահադէտներուն դէմ շատ խիստ օրինագիծ մը յանձնուեցաւ խորհրդարան, որ լսեց անոր առաջին ընթերցումը։ Այս օրինագծի տրամադրութեանց համաձայն, ով որ տրուած հրահանգներուն դէմ կը շարժի, պիտի պատժուի երեք ամիս բանտարկութեամբ, կամ 100 անգլիականի տուգանքով։ Պարագային համեմատ, պիտի կրէ նաեւ երկու պատիժը միանգամայն։ Ասկից զատ, սպառողներու շահագործման ծառայող մթերքները եւ ստացուած շահերը պիտի գրաւուին։

Այս օրէնքով, կառավարութիւնը կը յուսայ առաջքն առնել շահադիտութեան, որովհետեւ արդէն, սննդեղէնի վերաբերեալ կարգ մը նիւթերու գիները անտեղի կերպով բարձրացած են։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆԸ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Մէկ քանի օրէ ի վեր, անգլիականը կը բարձրանայ․ նախորդ օր, գիները հետեւեալներն էին․ Նիւ-Եորք 3,94 տոլար, Փարիզ՝ 100 ֆրանք,—Միլան՝ 76 լիր,—Սթոքհոլմ՝ 17 քուրոն, —Ամսթերտամ՝ 9,75 ֆլորին, Պերլին՝ 16,75 մարք։

Իսկ երէկ կէսօրին անգլիականի գինն էր Լոնտոն 100,25, Նիւ-Եորք 25,39։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՎԱԽԸ

Անգլիոյ առեւտրական շրջանակները մտատանջութեան մատնուած են։ Մեծաքանակի գիները արագօրէն կը բարձրանան սթերլինի անկման հետեւանքով։ Եւ բնական է, փոքրաքանակ վաճառումներն ալ յաւելում պիտի կրեն։ Արդէն սննդեղէնի ամէնէն շատ սպառող նիւթերը յաւելում կրած են։

Գերմանական նոր հրովարտակներ

Գերման կառավարութիւնը նոր հրովարտակներ հրատարակեց, կարգադրելու համար Ռուրի հանքագործներուն օրավարձքի վէճը։ Նորօրէնքը յայտարարուեցաւ անթելով և չպիտի հրատարակուի պաշտօնաթերթին մէջ։ Առաջին անգամն է որ կառավարութիւն մը օրէնքի մը կիրարկումը կը յայտարարէ այս միջոցով։ Նոր հրովարտակներուն համաձայն, Նոյեմբեր 30էն սկսեալ օրավարձքերու վրայ 7 առ 100ի նուազում մը պիտի կատարուի։ Սակայն, թէ գործաւորները եւ թէ գործատէրները չպիտի վճարեն անգործութեան տուրքերը։ Այդ պարտքը պիտի ծանրանայ միայն կառավարութեան վրայ։

Կառավարութիւնը խորհրդակցութիւններ կը կատարէ նոր հրովարտակներ եւս յայտարարելու համար՝ յառաջիկայ շաբթուան մէջ։ Հաւանաբար նոր կրճատումներ պիտի կատարուին ելմտացոյցի կարգ մը գլուխներուն վրայ եւ պաշտօնեաներու թոշակներու 10 առ 100ի նուազում մը պիտի կրեն։

Պերլինի ճարտարագործներն ու առեւտրականները կ'արձակեն իրենց պաշտօնեաները։ Այս շաբթու մէջ, մօտ 2000 պաշտօնեաներ արձակուած են։

Ֆրանսայի վարչապետին ճամբորդութիւնը դէպի Ամերիկա

Գրեր էինք թէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը Հուվըր հրաւիրեր էր Ֆրանսայի վարչապետը իրեն այցելելու Ուաշինկթընի մէջ։ Պ. Լավալի ճամբորդութեան թուականը վերջնապէս որոշուած է։ Փարիզէն պիտի մեկնի հոկտ. 16ին։ Պ. Լավալ Ամերիկա պիտի մնայ 4 կամ 6 օր։ Անոր բացակայութեան փոխ-վարչապետութիւնը պիտի վարէ դատական նախարարը։

Չինաճափոնական պատերազմը

Չինաստանի արտաքին նախարարին հրաժարման պատճառ ցոյց կը տրուի իր ստացած վէրքերը, որոնք շատ աւելի ծանր կը թուին ըլլալ։ Իր հրաժարումը պիտի դիւրացնէ Քանթոնի կառավարութեան հետ համաձայնութիւնը, որ ցարդ կարելի չէր եղած Քանթոնի եւ արտաքին նախարարին միջեւ գոյութիւն ունեցող թշնամութեան հետեւանքով։

Նանքին կը բացատրէ թէ Մանչուրիոյ անջատողական շարժումը գործն է ճափոնական կառավարութեան։

Թոքիոյէն տրուած լուրի մը համաձայն, Մուքտէնի մօտերը բուռն բախում մը տեղի ունեցած է ճափոնական զօրախումբի մը եւ չինական 3000նոց ուժի մը միջեւ։ Չինացիները ստիպուեցան նահանջել, մեծ կորուստներ կրելէ վերջ։

Կանտի կը յենադատուի իր կարգին

Կլոր Սեղանի Փոքրամասնութեանց Յանձնախումբը, որուն անցեալ երկուշաբթիի նիստը յետաձգուեր էր, թոյլ տալու համար որ Կանտի եւ Աղա Խան համաձայնութեան եզրեր գտնեն մահմետականներու եւ հնդիկներու ներկայացուցչական վէճերը հարթելու մտքով, հաւաքուեցաւ նախորդ օր։

Վիճաբանութիւնները ցոյց տուին որ համաձայնութիւն չէ գոյացած եւ թէ միւս կողմէ, «անխօսելիներ»ու աղանդը (Սիխերը) տակաւին որ եւ է գոհացում չեն ստացած։ Այս վերջիններու, ինչպէս նաեւ հնդիկ քրիստոնեաներու ներկայացուցիչները քննադատեցին Կանտին թէ բացայայտօրէն կ'անտեսէ իրենց իրաւունքները։

Յոյնեւպուլկար յարաբերութիւնները

Պուլկար կառավարութիւնը քննեց յոյն կառավարութեան հետ, Աթէնքի մէջ ներկայիս կատարուող բանակցութիւնները՝ Մոլօֆ-Քաֆանտարիս համաձայնութեան գործադրութեան մասին։

Կառավարութիւնը որոշեց յետաձգել վճարումները որոնք պիտի կատարուէին հատուցումներու անունով, մինչեւ որ բանակցութեանց արդիւնքը յայտնի ըլլայ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Օդանաւորդի մը ձախորդութիւնը.— Աւստրիալիացի օդանաւորդ մը Սմիթ, որ Աւստրալիա—Անգլիա մրցանիշը կոտրելու համար ճամբայ ելեր էր թեթեւ օդանաւով մը, ստիպուեցաւ իջնալ Իզմիրի մօտերը։ Վերջին անգամ, Հալէպէն մեկներ էր Աթէնք եւ Հռոմ երթալու համար։ Սակայն Հալէպէն մեկնելէն ի վեր իրմէ որեւէ լուր չէր ստացուեր եւ վախ կար որ արկածի մը զոհ գացած կ'ըլլայ։

Փարիզի ցուցահանդէսը.— Փարիզի գաղթային ցուցահանդէսին վերին վարչութեան վիճակագրութեան համաձայն, մինչեւ սեպտ. 30, ցուցահանդէս այցելողներու թիւն եղած է 25,050,638։

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

IV

ԳՈՐԾԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱԿ ՄԻՋՈՑԸ

Հրապարակ հանուած Ներգաղթի ծրագրով, արտասահմանի հայութեան հայրենասիրութիւնը փորձաքարի վըրայ է դրւում։ Եթէ այս փորձի տակից նա պատւով դուրս չգայ՝ իրաւունք պէտք է տայ ոչ միայն Հայաստանի ներկայ վարիչներին, այլ եւ նրանց ձեռքին տապակւող հայ մարդկանց, որոնք մեր ազգային իտէալներով են ապրում, սին բարբաջանք համարելու այն բոլոր խօսքերը, որոնք օրը հազար ձեւով հոլովւում են հայրենիքի ուժեղացման եւ տարագիրների ազգապահպանման մասին։

Մինչեւ այժմ արտասահմանի հայութիւնը կուրծք էր ծեծում ի տես այն ազգային այլասերման, որ ճարակում է մեր մատաղ սերունդը։ Դրա հետ միասին, նա խոր կսկիծ էր արտայայտում, որ հայ մարդիկ իրենց քրտինքը թափում են օտար երկրների շէնութեան համար, որ մեր հայրենիքը զրկուած է մնում շինարար ձեռքերից, որ նա, շնորհիւ իր բնակչութեան փոքրութեան, յետին գծի վրայ է ընկած անդրկովկասեան երկրների մէջ եւն. եւն.։ Այս տրամադրութիւններից մեկնելով՝ մենք ամէնքս, մե՛րթ բացայայտ, մե՛րթ քօղարկուած ձեւով պահանջել ենք Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնից՝ բանալ երկրի դռները տարագիր հայութեան առաջ եւ բողոքել եւ տրտնջացել նրա յայտարարութիւնների դէմ՝ թէ հնարաւորութիւն չկայ դրսից մարդ ընդունելու երկիր։

Այժմ այդ իշխանութիւնն ասում է.— Հնարաւորութիւն կայ 30,000 տարագիրներ ընդունել Հայաստան՝ նրանց համար աշխատանք եւ ապրուստ ապահովելով։ Սրանցից 6000ի համար բնակարաններ էլ կան։ Հասցրէք այդ 6000ը անմիջապէս Բաթում, իսկ մնացածների համար հոգացէ՛ք որ բնակարաններ շինուեն, որից յետոյ նրանց էլ կարող էք ճամբել Բաթում։

Թէ ի՛նչ պատճառներից դրդուած կամ ի՛նչ նկատումներով է արւում այս յայտարարութիւնը — մեզի համար երկրորդական, երրորդական նշանակութիւն ունի։ Փաստն այն է, որ Հայաստանի այս օրուայ վարիչներն ասում են, թէ հնարաւորութիւն եւ տրամադրութիւն ունեն որոշ պայմաններով 30,000 հայ տարագիր ընդունել երկիր, եւ մենք էլ այս անգամ հիմք ունինք հաւատալու նրանց խօսքին։ Ու ոչ միայն հաւատում ենք, այլ եւ հասկանալի ենք համարում այն պայմանաւորումները, որ անում են նրանք 30 հազար մարդ ներս առնելու համար. որովհետեւ մեզ յայտնի են հնգամեակի խելագար վազքին ենթարկուած Հայաստանի նիւթական նեղութիւնները։

Այս պայմաններում, եթէ առաջադրուած ներգաղթը վիժի, պարզ է, որ դրա պատասխանատուութիւնը պիտի ընկնի արտասահմանի հայութեան վրայ։ Եւ որ առանձնապէս ցաւալի է, վիժումը պիտի բացատրուի նրանով, որ այս հայութիւնը, օրն ի բուն տարագիրներին ազգային ուծացման եւ այլասերման վտանգից փրկելու եւ հայրենիքը ներգաղթով ուժեղացնելու մասին ճառելուց յետոյ, երբ հերթը խօսքից գործի անցնելուն հասաւ՝ չկամեցաւ նիւթական զոհողութիւններ կրել՝ իր փայփայած գաղափարներն իրականացնելու համար։

Չկամեցաւ !

Բայց կարող է՞ր։

— Անկասկած կարող էր — պիտի պատասխանէինք մենք, եթէ այդպիսի մեղադրանքի հանդէպ գտնուէինք։

Մենք տեսանք որ, Ներգաղթի ծրագիրն իրագործելու համար, անհրաժեշտ է, երկու տարուայ ընթացքին, մէջտեղ հանել առնուազն 1,500,000 տոլար։ Տեսանք նաեւ որ եթէ այս գումարը չստացուի օտար շրջաններից կամ չնուիրաբերուի «Հըրաշքով», եւ հայկական աղբիւրների վրայ միայն նրա հոգսը՝ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, Հօկը եւ Հայրենակցական Միութիւնները չպիտի կարողանան գոյացնել այն՝ ո՛չ սեփական միջոցներին ձեռնամուխ լինելով եւ ո՛չ էլ հասարակութիւնից գանձելով։ Բայց եւ այնպէս համոզուած ենք որ եթէ ներգաղթի խնդրին մօտենանք ինչպէս հարկն է, արտասահմանի հայ հասարակութիւնը չի թողնի որ այս գործը, դրամի պակասութեան պատճառով, երեսի վրայ մնայ։

Գործի մեծութիւնն ու լրջութիւնը պահանջում են, որ ապահովուի նրա համար արտասահմանում գտնուող ամէն մի Հայի *եթէ ոչ իրաւապէս՝ գէթ բարոյապէս* պարտադիր *օժանդակութիւնը*։ Գործը պէտք է դրուի այնպիսի պայմաններում, որ Հայ անունը կրող ամէն անհատ զգայ եւ համոզուի, որ օժանդակելու չկամութիւնը պէտք է *դիտուի մեր* ազգային ամբողջ ճիաւաքականութեան *կողմից իբրեւ* ազգային պարտազանցութիւն։

Իսկ որպէսզի այս հոգեբանութիւնը ստեղծուի՝ անհրաժեշտ է որ ներգաղթի կազմակերպման եւ մատակարարման գործը գտնուի ոչ թէ այս կամ այն հոսանքի, խմբակցութեան կամ միութեան ձեռքը, այլ *սեփականութիւն դառնայ մեր* բոլոր ճանրային կազմակերպութիւնների՝ *առանց որեւէ խտրութեան*։ Ո՛չ մի քաղաքական կուսակցութիւն, ո՛չ մի թեմական կամ համայնական խորհուրդ, ո՛չ մի մշակութային, բարեսիրական, երիտասարդական եւ ընդհանրապէս ազգային-հասարակական նպատակներ հետապնդող ընկերութիւն, ո՛չ մի հայրենակցական միութիւն, մամուլի ո՛չ մի օրգան եւն. եւն. — որքան էլ նրանք փոքր լինեն, որքան էլ նեղ լինի նրանց ազդեցութեան շրջանակը, չպէտք է դուրս մնան այս գործից, եթէ միայն նրանք ինչ-ինչ պատճառներով հակառակ չեն ներգաղթին։

Մեր բոլոր ազգային հաստատութիւնների եւ կազմակերպութիւնների համախմբելը այս ընդհանուր ազգային գործի շուրջը եւ նրանց բոլորի անունից հանրութեանը դիմելը այնպիսի մի նպաստաւոր մթնոլորտ կը ստեղծի ներգաղթի ծրագրի համար, որպիսին, մինչեւ հիմա չէ ունեցած ո՛չ մի ձեռնարկ, ինչքա՛ն էլ օգտակար եղած լինի եւ ո՛ւմ կողմից էլ հետապնդուած լինի։ Այս համախմբումը ոչ միայն կը մեղմացնի խմբակցական ինքնասիրութիւններով եւ փոխադարձ ներհակութիւններով պայմանաւորուած չկամութիւնները առաջադրուած գործի հանդէպ, այլեւ ընդհանուր վըստահութիւն, ընդհանուր խանդավառութիւն առաջ կը բերի դէպի նա։

Ծանօթ լինելով արտասահմանի հայ ժողովրդական զանգուածների հոգեբանութեանը եւ տրամադրութիւններին՝ համարձակօրէն կարող ենք ասել, որ նրանք, վստահութեան եւ խանդավառութեան այս մթնոլորտում, աննախընթաց չափով հանդէս կը բերեն զոհաբերութեան իրենց պատրաստակամութիւնը։ Ինչ վերաբերում է հայ անհատներին՝ նրանց հետ ծանօթութիւն չունինք, այս մասին որոշակի մի բան ասելու համար։ Բայց կարծում ենք որ ազգային գիտակցութեան եւ համերաշխութեան այս ոգեւորիչ արտայայտութիւնը նրանց համար էլ առանց ազդեցութեան չի մնայ։ Եւ ո՞վ գիտէ թերեւս նրանցից ոմանք այնքան լայն բանան իրենց քսակները, որ իրապաշտներն էլ սկսեն հրաշքների մասին մտածել...

Սա՛ է միակ միջոցը ներգաղթի գործը յաջողացնելու համար, եթէ միայն նրա յաջողութիւնը ամբողջովին կամ գերազանցօրէն կախուած պիտի լինի արտասահմանի հայ հասարակութեան նիւթական զոհողութիւնից։

Կարծում ենք որ մեր ազգային ուժերի եւ տրամադրութիւնների համախմբման այս գեղեցիկ գործի նախաձեռնութիւնը իր վրայ պէտք է վերցնի Հ. Բ. Ը. Միութիւնը՝ մէկից աւելի պատճառներով։ Սրանց մէջ կարեւոր տեղ է բռնում այն փաստը որ ներգաղթի նոր ծրագրով նա է մինչեւ հիմա զբաղուել եւ գործնական քայլեր կատարել ծրագրի առաջին մասը իրականացնելու համար։ Եթէ Բարեգործականը նոյն կարծիքին է, ապա պէտք է որ նրա կ. Վարչութիւնը յարաբերութիւններ մէջ մտնի վերոյիշեալ ազգային կազմակերպութիւնների գլխաւոր մարմինների հետ, որպէսզի կարելի լինի, ընդհանուր խորհրդակցութեամբ կամ այլձեւով ճշդել նրանց գործակցութեան պայմանները եւ հնարաւոր դարձնել, որ նրանք միացեալ ճակատով հրապարակ իջնեն եւ իրենց առաւելագոյն ճիգերը թափեն առաջադրուած կենսական գործը գլուխ հանելու համար։

Եթէ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը եւ միւս կազմակերպութիւնները, որոնց յանձնարարուած է «հնարաւոր ընծայել այս բանը», չկամենան իրականացած տեսնել այս ազգային համերաշխութիւնն ու գործակցութիւնը նրա համար անհրաժեշտ նախադրեալներն ստեղծելով, կամ եթէ Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը, ուղղակի կամ անուղղակի միջոցներով արգելք հանդիսանայ նրան, տարակոյս չունինք որ հրապարակ հանուած ներգաղթի ծրագիրը անխուսափելիօրէն պիտի կիսակատար մնայ եւ «ամէն Հայու սիրտին վրայ ծնշող կնճռոտ հարցը», խաղաղ միջոցներով, իրարհասկացողութեամբ լուծելու յանկութեան տեսակէտից՝ նորից օդում կախուած պիտի մնայ։

Բայց այս դժբախտ պարագային, ներգաղթի տարեգրութիւնը՝ արձանագրելով 30,000 հայ աշխատաւորներ եւ կարիքաւորներ Հայաստանում տեղաւորելու ծրագրի ձախողումը՝ պիտի պարտաւորուի աւելացնել նա՛եւ, որ ձախողանքի պատասխանատուութիւնը արտասահմանի հայ ժողովուրդի վրայ չէ ընկնում, այլ ուրիշների վրայ...

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՎԵՐՋ

ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

10.— ՍՈՒՐԻԱ—ՄԵԾՆ-ԼԻԲԱՆԱՆ

Մարգարիտի մը պէս սիրո՜ւն եւ արժէքաւոր տաղաւար մը։

Պալա՜տ մը, որ խառնուրդն է՝ երկու պալատներու։ Դամասկոսի Աղեմի պալատին եւ Պէյտ-էտ-տինի ապարանքին։

Տասնութերորդ դարու արաբական ճարտարապետութիւն։ Եւ, կարծես թէ երկուորեակ են՝ Ալճերական տաղաւարին հետ։

Դուրսէն՝ թանձր պատեր, զորս կը հիւսեն կարմիր ու սեւ մարմարներ։

Դժխեմ դուռ մը, որ կարծես դէմք դարձուցած է՝ դուրսի ազատութեան։

Հարթ տանիքին վրայէն տեղ տեղ, քարէ հաստ «ջորթան»ներ փողոցը կը լրտեսեն։

Արեւե՜լք։ Եւ ամէնէն գողտրիկը։

Խոտաղէմ դուռը կը բացուի, Շէյխի մը ժպիտին պէս հազուադէպ։

Ահա բակը։

Պարտէզը՝ որ գորգի նման փռուած է անոր վրայ՝ Սպահան կը բուրէ։

Ջուրերը կ'երգեն։ Կ'երգեն ռախկները։ Ծաղիկները կը հեւան, եւ աչա սիւնազարդ պատշգամներուն վրայ՝ լուսնի պէս դէմքեր։

— Փատմա՜։

— Փատմա՛յ...

Արեւելքին գեղուհիները։

Եւ ի՛նչ խմաստութիւն։ Ներսը՝ պա՜ռ, բայց, դուրսը՝ բանտուած։

Ընդարձակ այս պարտէզին մէջ, անոնք համարձակ կը կրեն՝ մարմաւակերտ ծանրութիւնը՝ իրենց ճերմակ կուրծքերուն։ Ինչպէս սարփինան, որ իր քաղցրահամ ողկոյզները կը տանի։ Ինչպէս մարտիկները, որ իրենց վահանը կը կրեն՝ կռուի դաշտին վրայ։

Արշալոյսի պէս անոյշ՝ կը խնդան անոնք, իրենց սեւ աչքերուն թախիծը ցանելէն՝ ծաղիկներուն, ծառերուն եւ աղբիւրներուն վրայ։ Ինչպէս արեւը, որ իր լոյսը կը տարածէ, եւ ինչպէս լուսինը՝ որ իր կաթը կը կաթէ։

Թախիծ մը, որ միայն սէ՛ր կը ճանչնայ։

Կը ճանչնայ՝ Նախա՛նձը, մա՛հը եւ... Աստուա՛ծ։

Աչաւասի՛կ, առաջին տպաւորութիւնը, որ այս տաղաւարին մէջ, կը գեղու այցելուին վրայ։

Կարծես բոլոր այցելուները դասական են։ Գիրք ու գրքոյկներով զինուած։ Կամ տեսած են՝ Անտօնիսի երկիրը, եւ կամ իմացած են զայն՝ Շաթօպրիանէն, Լամարթինէն, Ռընանէն եւ կամ Անրի Պորտօէն ու իր դուստրէն՝ Փօլ Անրի Պորտօ։

Եւ, տեսնողները, հաւանօրէն, ինծի պէս, կը վազեն, գէթ՝ քանի մը ժամով նորէն վերապրելու համար ցնդած երազ մը... երազով։

Քառակուսի տաղաւարը՝ ունի երկու յարկ։ Գետնայարկ եւ առաջին։

Իւրաքանչիւր յարկէն համար բոլորակ դարպաս մը՝ սիւներով։ Վերէն, սիւները իրարու կը միանան՝ Աստուծոյ գօտին կառուցուածքով։

«Ցիվան» մը՝ ամէն յարկի վրայ։

Հրաշալի որմանկարներ, որոնց կը հանդիպինք Պէյրութի, Դամասկոսի, Հալէպի, Համայի եւ Հոմսի ազնուական տուներուն մէջ։

Հարթաքանդակներ՝ Պա՛ալպէքի եւ Պալմիրի աւերակներէն։

Գետնայարկին սրահները՝ սիրո՛ւն եւ կոկիկ, յատկացուած են տեղական կեանքի ցուցադրութեան։ Պատմական դրուագներ։ Տարազներ։ Զբաղում։

Լամարթինի ընդունելութիւնը՝ Էմիր Պէշիրի կողմէ։

Ալեզարդ Էմիրը՝ բազմած է բեհեզէ «սէտիր»ի մը վրայ։ Ձեռքը համրիչ եւ դէմքին վրայ փառատալ մը։

Արեւելապաշտ բանաստեղծը՝ ոտքի վրայ, ներս կ'առաջնորդուի Էմիրի մարգոց կողմէ։

Ուրիշ տեղ մը ճէպել Տրիպոլի կառավարութիւնը՝ պատճէնը դրած է Սուէյտայի ընդունելութեան սրահներէն մէկուն, որուն պատերուն վրայ՝ հին արձանագրութիւններ կան՝ հռոմէական դրաւումի օրերէն։

Այս յարկին վրայ, Լիբանանի Հանրապետութիւնը վերաշինած է՝ Պէյթ-էտ-տէնի պալատին սրահներէն մէկը։

Հոյակա՛պ սրահ։

Ցիվան մը՝ կլոր։ Պոլսաբայլի գորգեր։ Պատերուն վրայ՝ արաբերէն վերտառութիւններ։ Մի՛շտ վասն սիրոյ։ Քառեակներ՝ Օմար-Իպն-Ֆարրատէն։

Պատերը լազուարթ խճաքար, բեհեզ, մուշտակներ, բիւրեղ։ Առաստաղէն կախուած է ջայլամի հաւկիթ մը։

Աղեմի պալատին մէջ, Լիբանանցի նկարիչ՝ Մուրանի ոգեկոչած է իր երկրին աւերակները։

Առօնիս գետը։ Խաւիշա կամ «սուրբ հովիտ»։

Լիբանանի մայրենները։

Քաղաքներէն՝ Սայտա, Պէյրութ, Տրիպոլիս։

Լիբանանի լեռները։ Խրոխտ, կենսատու։ Կանանչազարդ։ Մինչեւ 3000 մեթր բարձրութեամբ։

Ժան Մարշանի կողմէ՝ նկարուած են՝ Հօմսը, Համան, Հալէպի բերդը։

Որոնդէսը, որ կ'ողողէ Հօմսը, Համան, Անտիոքը։

Տարօրինակ կերպով երիտասարդ է այս գետը։ Ըմբոստ։ Որմէ ներշնչուած են՝ Պարէս եւ Տ'Անունցիօ։

Վերնայարկը կը պատկանի՝ Սուրիոյ պետութեան։

Դամասկեան ոճով ներքնասրահներ։ Անցեալին եւ ներկային։ Գիւղին ու գաւառին կեանքը։ Ճեռամաբուծութիւն։

Դամասկոսը մետաքս է եւ շաքար։ Հալէպը՝ բեհեզ։

Դեղին եւ կարմիր պղինձի վրայ՝ համբերատար բանուածներ եւ կիտուածներ։ Հրաշալի փորագրութիւն։

Կը մտածեմ Սուրիոյ հռչակաւոր Գալէմքեարեան եղբայրներու մասին։ Այս սափորները եւ այս սկաւառակները՝ իմ տաղանդաւոր հայրենակիցներուս գործերը ըլլալու են։

Սատափեան կահեր։

Բայց, ի՛նչ հարկ նկարագրել։ Դուք արքայ մը եղէք, եւ երեւակայեցէք՝ ձեր ապարանքին համար։

Սուրիոյ տնտեսական եռուզեռէն զատ, այս յարկին վրայ կայ նաեւ այդ երկրին բնական գեղեցկութիւններուն ցուցադրութիւնը։ Աղուոր գիրքեր, ինչպէս Պարատայի ձորը։

Ճոխ է Շրջագայութեան յատկացուած գրասենեակը։

Ցետոյ, աշխարհագրութիւն, պատմութիւն, հնագիտութիւն։

Ուսումնասիրութիւն մը՝ բանակին կողմէ։ Քարտէս։

Առանց դոյզն ճիգի գիտեցէք զայն ու վերահասու կ'ըլլաք այս հոգեւոր քաղաքական կարեւ[...] թիւնը։

Երեք մեծ ցամաքամասերու [...] ուղին։

Շատ գեղեցիկ, լուսաւոր [...] քարտէս մը կ'ըսէ, որ Սուր[...] Արեւելքի Դուռն է։

Այս դուռէն ներս՝ շա՜տ [...] կը ճանչնան Ֆրանսան։ Տաս[...] վկայ, որ անոր ազդեցութիւնը [...] եղած է այդ երկրին մէջ։

Հնագիտութեան մասին [...] աչա Բոչակիններէն միացած [...] հիւսուն բերդին գեղեցիկ մէկ [...] քէթը։

Ահա գամբռը՝ Պիպլոսի [...] ւոր Աչիրամի։

Կիսանդրիներ Պալմիրէն։ քրիստոնէական հարթաքանդակ[...]

Թերթերու մէջ, դուք ան[...] հետեւած կ'ըլլաք Ֆիպէլլի վ[...] պեղումներու արդիւնքին։

Շատ մը հանքեր կան Սուր[...] մէջ եւ քարիւղ։

Մեղր ու կաթ երկրին մէջ [...] զը հանք մըն է արդէն։

Ահա Հալէպի պաշտը։ Ա[...] դրախտավայել պտուղներ։ Ձիթ[...] ներ, բամպակ։

Այսպէս է Բանանի երկ[...] Պարտէզը՝ Փիւնիկեցիներուն։

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԼԱՎԱԼ ԵՒ ՊՐԻԱՆ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՑՈՅՑԵՐ

ՊԵՐԼԻՆ, 28 Սեպտ.— 1878 թուականէն ասդին, առաջին անգամն է որ, Ֆրանսայի նախարարներ պաշտօնական հանգամանքով դրացի մեծ պետութեան, Գերմանիոյ մայրաքաղաքը կ'այցելեն։ Պրիւնինկի եւ Քուրցիուսի հանդիպումը Ֆրանսայի կառավարութեան հետ Փարիզի մէջ, ասկից երկու ամիս առաջ, դիւրացուցած եւ նախապատրաստած էր այս փոխայցը Լավալի եւ Պրիանի կողմէ։

Սկիզբէն իսկ յայտնի էր սակայն, որ Ֆրանսացիներու ճամբորդութիւնը դէպի Պերլին՝ սոսկ քաղաքավարական փոխայց մը չպիտի ըլլար, այլ պիտի հետապնդէր նաեւ հեռաւոր նպատակներ։ Առով բացատրելու է մասամբ, որ ծրագրուած հանդիպումը Պերլինի մէջ՝ մէկ-երկու անգամ յետաձգուեցաւ։ Պէտք էր գետինը աւելի լաւ մշակել, հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ լաւագոյն կերպով արդիւնաւորելու համար այս հանդիպումը, որ կրնայ պատմական կոչուիլ։ Նախօրոք Պրիւնինկի արտասանած ճառը Պերլինի մէջ եւ Հավասի ներկայացուցչին ըրած յայտարարութիւնները այդ իսկ նպատակը ունէին։ Նոյնը՝ Լավալինը Փարիզի մէջ։

Գերման կառավարութիւնը եւ Պերլինի ժողովուրդը ամէն ինչ ըրած էին՝ իրենց ֆրանսացի հիւրերուն արժանավայել ընդունելութիւն մը կատարելու համար։ Պրիւնինկ, Քուրցիուս եւ ուրիշ պաշտօնական անձնաւորութիւններ ընդառաջ էին գացած քաղաքին երկաթուղիի կեդրոնական կայարանը ուր եւ հասան հիւրերը, շաբաթ առաւօտ, սեպտ. 27ին։ Կայարանին շուրջը հաւաքուած բազմութիւնը ուրախ բացագանչութիւններով եւ կեցցէներով դիմաւորեց Ֆրանսայի նախարարները։ Ամէնուն բերնէն կը լսուէին «կեցցէ՝ խաղաղութիւնը», «խաղաղութիւն տուէք աշխարհին» բառերը։ Մամուլի ներկայացուցիչներ եւ լուսանկարիչներ ներկայ էին մեծ թիւով մը։

Այսպիսի արժանավայել շուքով շրջապատուած՝ Ֆրանսայի նախարարները առաջնորդուեցան դէպի քաղաքին լաւագոյն պանդոկը, «Ատլոն», ուր եւ մնացին երկու օր, իբրեւ գերման կառավարութեան հիւրերը։

Ինչպէս արդէն կը ցուցնեն Փարիզէն ստացուած հեռագրական տեղեկութիւնները, այնտեղ լաւագոյն տպաւորութիւնը ձգած է Պերլինի հանդէս բերած արտակարգ ընդունելութիւնը։ Աւելին՝ ոչ ոք կը սպասէր։ «Պերլինը կրցա՛ծ է խաղաղ[...] թիւնը կազմակերպել»,—աչա բեր[...] նուր տպաւորութիւնը։

Տեղի չունեցաւ ո՛րեւէ ան[...] ձայ դէպք կամ բացագանչութիւն [...] կրնար սպասուիլ անհաւասարակ[...] տարրերու կողմէ։ Ընդհակառակ[...] Պերլինի ժողովուրդը հանդէս բե[...] արտակարգօրէն վայելուչ եւ քա[...] քավար, մինչեւ իսկ ջերմ վեր[...] բում՝ հանդէպ օտար բարձր [...] բերուն։

Ֆրանսայի նախարարներուն [...] ռաջին գործը եղաւ, տալ պաշ[...] նական այցելութիւններ։ Ին[...] սպասելի էր արդէն, Պրիան [...] ռաջին պարտականութիւններէն [...] կը սեպէր՝ այցելել Շթրեզեմանի [...] բեզմանը եւ յարգանքի տուրքը [...] տուցանել իր վաղամեռ բարեկ[...] յիշատակին։ Ինչ որ քաղաքական [...] ծանր եւ պատասխանատու, որ[...] խորապէս կը զգացուի ամէնուն [...] մէ, գերման մեծ քաղաքագէտ[...] պակա՛սն է ողբերու շուրջին մէջ։

Ֆրանսեւգերմանական մերձեց[...] գաղափարին, Լոքարնոյի քաղաք[...] կանութեան ջերմ կուսակից[...] Շթրեզեման, Պրիանի հետ եւ [...] փաղաշաս կորուստը այսօր խոր[...] կը զգայ ոչ միայն Գերմանիա, [...] Պրիան։ Այդ կը զգան նաեւ [...] պայի Միութեան բոլոր անկեղ[...] բեկամները։

Լավալ եւ Պրիան անձամբ [...] լեցին նաեւ գերման Հանրապետ[...] թեան նախագահին, մարաջախտ [...] աէնպուրկի։ Այս պարագան [...] կը շեշտուի ամէնուն կողմէ, [...] նոր ապացոյց մը ֆրանսեւգերմ[...] կան մերձեցման ծրագրին։

Այդ այցելութիւնը նշան [...] մարուի նաեւ այն բանի, որ [...] բազմի մասին նաեւ յիշողութիւն[...] րը երկուստեք մոռնալ կ'ուզեն [...] կեցձօրէն։ Ցայտնի է որ [...] Դաշնակիցները պատերազմէն [...] ջապէս յետոյ գերման կառավար[...] թեան ներկայացուցին ցանկ մը [...] տերազմի պատասխանատուներ[...] որոնց առաջին շարքին [...] գտնուէր նաեւ Հինտենպուրկ[...] նաեւ։

Այդ բոլոր անձնաւորութիւ[...] Դաշնակիցներուն պիտի յանձնէ[...] պատուհասէ համար։ Բան մը [...] նաեւ տեղի չունեցաւ։ Փաշտէ[...] թուղթի վրայ միայն, թէեւ [...] օրէն չհերքուեցաւ։ Քաղաքա[...] թեան մէջ արդէն փաստեր են [...] բուռը, եւ ոչ թէ անաւ[...] թիւնները։

Լավալ եւ Պրիան ուղեց[...] սակաւօրէն եւս իրենց կողմէ [...]

ցած համարել սեւ արձանագրութիւնը, այցելութիւն տալով Հինտէնպուրկի եւ յարգանքի խօսքեր արտասանելով անոր՝ գերման ժողովուրդին ընտրեալ ներկայացուցիչին հանդէպ։

Այդ այցելութեան քաղաքական իմաստ մը եւս կը տրուի, իբրեւ մաս Լավալի եւ Պրիանի ծրագրին, կապուած իրենց ճամբորդութեանը հետ դէպի Պերլին։

Անշուշտ, առաջուընէ եւ դիւանագիտական ճանապարհով նախապատրաստուած էր այն աշխատանքը որ կատարուեցաւ Պերլինի մէջ, այս երկու օրս։ Բայց եւ այնպէս, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ վարչապետներուն եւ արտաքին նախարարներուն կրկին հանդիպումը եւ անձնական շփումը մեծապէս նպաստած է փոխադարձ համակցութեան գործին եւ առնելիք միասնական քայլերուն։ Այդ տեսակէտէն, առանձնապէս կարեւոր նշանակութիւն կը տրուի այն խօսակցութեան, զոր ըրած են Պրիւնինկ եւ Լավալ, դէպի Պերլինի շրջակաները կատարած իրենց ինքնաշարժի պտոյտի միջոցին, կիրակի օրը։ Ուրիշ ո՛չ ոք ներկայ եղած է այդ խօսակցութեան։

Միւս կողմէ, Պրիան եւ Քուրցիուս եւս առիթներ ունեցած են՝ առանձին խորհրդակցելու բոլոր այն հարցերու շուրջը, որ կենսական նշանակութիւն ունին Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի մերձեցման տեսակէտէն։ Վերջէն, յատուկ եւ աւելի լայն շրջանակի մը մէջ ընդհ. խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած է, որուն մասնակցած են, վարչապետներէն եւ արտաքին նախարարներէն զատ, նաեւ ուրիշ նախարարներ եւ բարձր պաշտօնատարներ։ Այդ խորհրդակցութեան մէջ ալ ձեւակերպուած են բոլոր այն եզրակացութիւնները, որոնց յանգած են երկու երկիրներու պատասխանատու վարիչները։

Վերջապէս, մամուլի ներկայացուցիչներուն առջեւ եւ հրապարակաւ յայտարարութիւններ եւս եղած են, որոնք դարձեալ աւելի կամ պակաս յստակութեամբ կը գծեն այն ուղին, որով պիտի ընթանան ֆրանքօ-գերմանական յարաբերութիւնները, առաջիկայ ամիսներու ընթացքին։

Այդ մասին՝ առանձին։

Փ.

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՄԷՋ.— Հ. Ս. Խ. Հ.ը կը Թարգմանեն այսպէս.— *Հայաստանի Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետութիւն...*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ.— Հ. Ս. Խ. Հ.ը մեծամասնականներն անգամ, կը Թարգմանեն այսպէս.— *Հաւաքուեցան Սոտհակներ Խորտակելու Հայաստան...*

Ո՞րն է աւելի ճիշդն ու ընդունելին...

100 ՄԻԼԻՈՆ ԱՆԳՈՐԾ 30 ՄԻԼԻՈՆ ՄԵՌԵԱԼ

Այս հրէշային խորագիրը կը ներկայացնէ Չինաստանի ներկայ վիճակը, համաձայն «Էնթրանսիժան»ի յատուկ թղթակցին, որ իր պրպտումներուն իբր նախաբան, կը վերարտադրէ 4 սեպտեմբերի հետեւեալ հեռագիրը.—

ՆԱՆՔԻՆ, 4 սեպտ.— Չինական հանրապետութեան ներքին նախարարութիւնը այսօր, հրատարակութեան տուաւ պաշտօնական թիւեր, որոնցմով կը յայտնուի թէ 100 միլիոն մարդեր անգործ են։ Նախարարութեան քննութիւնները երեւան բերին թէ վերջին ողողումներուն հետեւանքով, զոհերուն թիւը բարձրացած է 30 միլիոնի, առանց հաշուելու անոնք որ մեռան ուրիշ աղէտներու հետեւանքով, (սով, համաճարակ, եւայլն)։ Ասոնց թիւը կը հասնի 34 միլիոնի։ Չինաստանի բնակչութեան կէսը զուրկ է ապրուստի որեւէ միջոցէ...

Ժամանակին, երբ երկրէ երկիր, կամ նոյնիսկ աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը՝ ճամբորդութիւնը կը կատարուէր մարդու կամ անասունի ոտքով, երջանկութեան եւ հրաշալիքներու պատմուածքներկը պտտէին բերնէ բերան։

Իսկ հիմա որ հեռաւորութիւնը յարաբերական իմաստ մըն է եւ ժամով կը չափուի, ժամանակը դարհուրանքինն է...

«Էնթրան»ի թղթակիցը, չինական դարհուրելի գժբախտութիւնը կապելով խորհրդային հեռանկարներուն եւ աշխատանքներուն, կուտայ հետեւեալ տեղեկութիւնները եւ կ'եզրակացնէ.

— Պոլշեւիկեան հնգամեայ ծրագրին մէջ, 360 միլիոն ոսկի տոլար նախատեսուած է Կեդր. Ասիոյ ճարտարարուեստացման համար։ Չինական սահմանագլուխի երկայնքին, Մոսկուայի հրամանին տակ, ամերիկացի ճարտարագէտներ կը կառուցանեն աշխարհի ամէնէն արդիական երկաթուղին։ Տոմսկէն 200 մղոն դէպի հարաւ, հսկայ մետաղագործարան մը Քուզնէթոք, շինուելու վրայ է, դարձեալ ամերիկեան ճարտարագէտներու կողմէ, շինութիւն եւ սարքաւորում պիտի նստին 150 միլիոն տոլարի։ Ուրալի մէջ Մանիէթիկորսքը գրեթէ աւարտած է։ Այս վիթխարի պողպատարանը, նոյնպէս շինուած է համաձայն ամերիկեան նորագոյն եղանակներու։ Այս երկու գործարանները որոնց դէմ կարելի չէ յարձակում գործել ո՛չ արեւելքէն, ոչ ալ արեւմուտքէն, կրնան 30 օրուան մէջ վերածուիլ ռազմանիւթի գործարաններու։ Երկուքն ալ կապուած են երկաթուղիին որ չինական սահմանագլուխին զուգահեռաբար կ'երկարի։ Այս սահմանագլուխին երկայնքը կատարուած բոլշեւիկեան յամառ փրոփականտը շատ խոր տպաւորութիւն է գործած։ Ստալին ամէն առթիւ կը կրկնէ.— Ամբողջ Ռուսիան պէտք է խորհրդային դառնայ»։ Հողը կը պատրաստէ ամէնէն արդիական արհեստագէտներով, առաջուց կը ստեղծէ անհրաժեշտ պայմանները։

«Եւ ահա, ճիշդ այն պահուն որ այս փրոփականտները վերջ պիտի գտնէին, ջրհեղեղը կուլեց Չինաստանը։ Սով՝ որուն նմանը չէր տեսնուած աշխարհի մէջ, հարիւրաւոր միլիոն մարդեր թշուառութեան կը մատնէ։ Երկիրը հասունցած է եւ դուները բացած բոլշեւիկեան նպատակներուն եւ հեռանկարներուն առջեւ։

«Սով, ամէնէն վտանգելի գործակիցն է այն մարդոց, որոնք «կանոնաւորաբար կը պատրաստեն համաշխարհային յեղափոխութիւնը»։

Եւ յետոյ միակ շուկան որ այսօր կրնայ փրկել Ամերիկայի և Եւրոպայի գերարտադրութիւնը, Չինաստանի շուկան է որ տակաւին չէ օգտագործուած։ Անցեալ տարի ամերիկեան ներածումներու գումարը հասեր էր 150 միլիոնի։ Այս գումարը պիտի կրնար 2 միլիարի հասնիլ, եթէ կարելի ըլլար գոհացում տալ Չինաստանի անսահման բնակչութեան պէտքերուն։ Այս տարի Չինաստան ոչինչ պիտի կրնայ գնել։ Այս անօթի Չինացիները պիտի կասեցնեն գործարաններու աշխատանքը ամբողջ աշխարհի մէջ։ Անոնց անօթութիւնը պատճառ պիտի ըլլայ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի հազարաւոր գործաւորներու անօթութեան։ Չինաստանի աներեւակայելի թշուառութիւնը, թշուառութիւն կը պատճառէ ամէն տեղ։ Չինաստան այնքան հեռու չէ մեզմէ, որքան առհասարակ կը կարծեն Եւրոպայի մէջ։

ՋԱՐՈ ԱՂԱՅԻ ԴԺԲԱԽՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԻՐ ԳՈՐԾԱԿԻՑԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Պէլֆասթի մօտերը (Անգլիա) այս օրերս երեւան հանեցին Թուրքի մը՝ Աճմէտ Մուսայի դիակը, գործակիցը համբաւաւոր Քիւրտ Ջարօ աղային։

Գիտենք թէ նոր օրերս այս նահապետը իր 157 ձմեռները պտտցնելու ելեր էր Ամերիկա, Ֆրանսա եւ Անգլիա, դրամ շահելու, իբր հետաքրքրաշարժ երեւոյթ։ Նմոյշ չէ հարկաւ։ Մարդ կը շահի, ինչ ձեւով որ կրնայ։ Կը բաւէ որ վաստակը արդար ըլլայ եւ անշուշտ, Ջարօ աղա իրաւունք ունի հպարտօրէն իր թարմ ծերութիւնը ցուցադրելու, փոխան մէկ քանի դրուշի։

Բայց ահա, Ջարօ աղայի դժբախտութիւնը։

Ջարօ աղա, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ, իր պատկառելի անձին ցուցադրութիւնը կազմակերպած էր երկու Թուրքերու Աճմէտ Մուսայի եւ Ասըմ Րըտվանի, ինչպէս նաեւ Ամերիկացիի մը ընկերակցութեամբ։ Ամերիկայէն դէպի Եւրոպա, Մուսա եւ Ամերիկացին օր առաջ մեկնեցան պատրաստութիւններ տեսնելու եւ Ջարօ աղայի ցուցադրութիւնը կազմակերպելու։ Սակայն, Պէլֆասթի մէջ, Ջարօ աղայի այս երկու ընկերակիցները աւելորդ չսեպեցին ի միջի այլոց, երկու գեղուհիներու հետ պտոյտներ կատարել եւ օր մըն ալ մէկ մէկ կին գրկած՝ Պէլֆասթէն մեկնեցան ինքնաշարժով։

Ասըմ վերադարձաւ այլ եւս։ Ցաջորդ օրը անցորդ մը, Պէլֆասթի փողոցներուն մէջ կը գտնէր արիւնոտ զգեստ մը։ Քննութիւն բացուեցաւ եւ հաստատուեցաւ որ Ասըմի զգեստն էր։ Փնտռտուքներ կատարուեցան եւ դաշտի մը մէջ գտնուեցաւ Ասըմի դիակը։ Ասըմի եւ Ամերիկացիի ընկերակցող աղջիկները գտնուեցան, սակայն սպանութեան պարագաները կը մնան մութին մէջ։

Իսկ Ջարօ աղա դատարան կանչուած է իբր վկայ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ

ՎԻԷՆ,— Վիէնի Էսթէրէյէն թաղամասի հայկական մանկապարտէզը, որուն խմբանկարը զրկած ենք «Յառաջ»ի՝ հրատարակուելու համար, բացուած է Կէմէրէկի Հայր. Միութեան նախաձեռնութեամբ եւ յանձնուած հինգ հոգինոց հոգաբարձութեան մը։ Ամէն գնով կ'աշխատին տեւականացնել մանկապարտէզը, որ արդէն վեց ամսուան շրջան մը բոլորած է։ Լիայոյս ենք որ այս տագնապալի օրերուն ալ գաղութը պիտի քաջալերէ ամէն ձեռնարկ ի նպաստ մանկապարտէզին։ Ծնողքները արդէն սիրայօժար եւ առատաձեռնութեամբ կ'աջակցին։ Գնահատելի է նաեւ մանկապարտէզին վարժուհին Օր. Հ. Թադէոսեան, վկայեալ Մարզուանի Գօլէճէն։ Դասաւանդութիւնները կ'ըլլան շաբաթը 4 անգամ, օրական 2.30 ժամ։ Փոքրիկները եռանդով կը հետեւին դասերու պահուն։

Հոգաբարձութիւնը քանիցս դիմեց Բարեգործականին օժանդակութեան համար։ Դժբախտաբար մեր դիմումները մնացին ապարդիւն։ Հոգ չէ։ Գիտակից հայրենակիցներ եւ ծնողները կ'օգնեն մեզի։

Կը մաղթենք որ ուրիշ գաղութներ եւս հետեւին մեր այս օրինակին։ Աճաւասիկ միակ միջոցը այլասերումը սահմանափակելու։ Սիրելի հայրենակիցներ, ուր կամք կայ մէկզի դրէք կուսակցական նեղմտութիւնը եւ տուէք ձեռք ձեռքի, գէթ այսպիսի ազգօգուտ եւ նուիրական խնդիրներու շուրջ։ Ցիշենք Սմբատ Շահազիզի խօսքերը.

—Ո՛վ դուք հայ մարդիկ ո՞ւր
ազնուութիւն
Քանի եղել էք ապականութիւն,
Չըկամիք սակաւ սէթափւել քնից,
Թափել «եսերը», զարթնել դագաղից:

Հոգաբարձութիւն

ԽՄԲ.— Խմբանկարը տեսնել «Յառաջ»ի վաղուան թիւին մէջ։

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գերման կառավարութիւնը որ ձեռնարկած է մշակելու ձմեռնային ծրագիրը, կը գտնուի մեծ դժուարութեանց առջեւ, որոնց հետեւանքները տակաւին կարելի չէ նախատեսել։ Պրիւնինկ կը գտնուի երկու ծընշումներու միջեւ։ Մէկ կողմէն ճարտարագործները, որոնք կը ջանան որ գերման վարչապետը իրենց տեսակէտներն ընդունելով, միջոցներ ձեռք առնէ ընդդէմ բանուորական շահերուն։ Կը պնդեն որ օրավարձքերը նուազին, կառավարութիւնը որեւէ կերպով միջամուխ չըլլայ անհատական գործերու, օրավարձքի վէճերու մէջ, կառավարութիւնը իրաւատարութիւն չկատարէ, անգործութեան հատուցումները վերնան, եւայլն։

Աշխատանքի նախարարը վաւերացուց Ռուրի ծանր ճարտարուեստի եւ հանքերու գործաւորներու օրավարձքերուն վրայ 7 առ. հարիւրի նուազման որոշումը։

Միւս կողմէ, կառավարութիւնը, հաղորդած ըլլալով թէ օրավարձքերու ընդհ. նուազման մասին, հաւանութիւն կը յայտնէ ճարտարարուեստին ընկերակցութեանց կեդր. վարիչ մարմնին առաջարկներուն, ընկերվարականները իրենց թերթին միջոցով կը յայտնեն թէ, եթէ առաջարկը ընդունուի, իրենք պիտի անցնին ընդդիմադիր շարքերուն մէջ։

ԱՄԱՆՈՒԼԼԱՀ ԵՒ ՏՐՕՑԿԻ ԲՈՎ ԲՈՎԻ

Պոլսէն առնուած տեղեկութեանց համաձայն, ամերիկեան թերթ մը կը հաղորդէ թէ Աֆղանիստանի գահընկէց թագաւորը Ամանուլլահ այցելութիւն տուած է Տրոցկիի, որ ինչպէս յայտնի է, աքսորի իր օրերը կ'անցընէ Փրինքիփօ կղզիին մէջ։ Ամերիկեան թերթը այս լուրով կ'եզրակացնէ թէ այսպիսով ձեռնարկ մը կը սառի այն դաւերը որոնք կը սարքուին քանի մը նպատակներով,— Ամանուլլահը վերահաստատել Աֆղաններու գահին վրայ։ Տրոցկիին վերադարձնել խորհրդային պատերազմական գործավարի իր անցեալ փառքերը եւ կազմել կարմիր մեծ բանակ մը, որ սպառնայ Հնդկական սահմաններուն։

Ամերիկեան թերթը Ամանուլլահի այցելութեան պարագաները կը պատմէ հետեւեալ կերպով։ Ամանուլլահ Ջրասառնակով մօտեցած է Փրինքիփոյի։ Բայց որովհետեւ կառավարական արգելք կայ, Թուրք պաշտօնեաներ մը մօտեցած է քննութեան։ Պաշտօնեաները երբ հաստատած են ճամբորդին ինքնութիւնը, թոյլ տուած են որ ցամաք ելլէ՝

Դեռ մէկ քանի օր առաջ, Ջրասառնակը Փրինքիփոյի առջեւ էր։ Իսկ ուրբաթ առտու արդէն մեկնած էր։ Իսկ Տրոցկիի տան շուրջ ոստիկան պահակները նուազած էին եւ վերածուած սովորական թիւին։

Թրքական շրջանակները կը կարծեն թէ Մուսթաֆա Քեմալ շատ գոհ պիտի մնայ եթէ Տրոցկի մեկնի. որովհետեւ անոր սադրանքները դժգոհ են ձգած են գինքը։ Եթէ Տրոցկի ուզէ մեկնիլ Պարսից ծոցին վրայով, ո՛չ ոք գինքը պիտի արգիլէ. բայց Թուրքիոյ արտաքին գործավարը յայտնած է թէ անկից վերջ, չպիտի կրնայ վերադառնալ Թուրքիա, անգլեւթրքական բարեկամութեան պատճառով։

ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

1932ին, Գաղթային Ցուցահանդէսի վերաբացման մասին խորհրդակցելու համար, երկու օր առաջ, ժողով գումարեց ցուցադրիչներու շահերու պաշտպանութեան մարմինը։

Փարիզի երեսփոխանը Սապաթիէ յայտնեց թէ Փարիզի առեւտրականները որ օգտուեր էին Ցուցահանդէսէն, վստահ են թէ յաջորդ տարի եւս պիտի օգտուին եւ չպիտի մերժեն մասնակցիլ վերաբացման անհրաժեշտ ծախքերուն։ Թէ ճարտարապետները վստահեցուցած են որ մէկ քանի անհրաժեշտ նորոգութիւններէ վերջ Ցուցահանդէսին շէնքերէն շատերը կրնան մէկ քանի տարի եւս տոկալ։ Թէ շատ երեսփոխաններ համամիտ են այս նպատակին եւ ցուցահանդէսին ընդհանուր վարիչն ալ դէմ չէ։

Խորհրդակցութիւնները տակաւին որեւէ որոշման չեն յանգած։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ե. Ե. Մ. ՇԱՎԻԼ

Անցեալ կիրակի Վիռօֆլէյի դաշտին վրայ տեղի ունեցաւ Շավիլի Երգ. Երիտ. Միութեան եւ G. S. Sèvres (1) խումբերու ընդախաղի մրցումը հայ եւ օտար խուռն բազմութեան մը ներկայութեան։ Առաջին խաղամասի վերջաւորութեան, ոեւէ արդիւնք չէր գոյացած. հակառակ որ երկու կողմի բերդերն ալ վտանգի տակ կը գտնուէին։ Երկրորդ կիսախաղին, Հայերու կողմէ աւելի լաւ խաղարկութիւն մը տեղի ունեցաւ, ինչ որ խումբին ապահովեց երկու նշանակէտ Օի դէմ։ Ե. Ե. Մ. Շ. կը յաղթէ G. S. Sèvresի 2ով Օ։ Այս կիրակի խումբը կը մրցի C. A. Boulonnais (1er b)ի դէմ հակառակորդին դաշտին վրայ։ Ժամադրավայր մարզիկներու «Aux Puits sans Vins» ժամը 1.30ին։

Կ. Թ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ կը վճարէք օտար թերթերու։ Ի՞նչու դըժուար կուգայ ժամանակին յիշել նաեւ հայկական թերթերը...։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

Բայց նա չգիտէր Անդրանիկ ըլլալս։ Մեր հետի վալադ-խոլամին պատուիրեց, որ այդ իրիկուն մեզ տանի մինչեւ իրենց ղօղանները, ուր կը մնանք մինչեւ երկրորդ իրիկուն։

— Եթէ հոն,— ըսաւ,— ես կրցայ գալ, ինքս կը բերեմ հաց եւ կերակուր, եթէ չկրցայ, խոլամիս ձեռքով կը ղրկեմ։

Այնտեղից երեկոյեան կ'երթանք Սպաղան Գօլ։ Հոդ ես երկու ոսկի հանեցի եւ իրեն կուտայի, բայց շատ նեղուեցաւ, ըսելով.

— Թէ որ փողով է, ա՛լ իմ կողմերս չանցնէք։ Եթէ ես կ'օգնեմ, չէ՞ որ ես ալ իմ նպատակներն ունեմ։

Ես իսկապէս տեսայ, որ մարդը նեղուեցաւ, փողը գրպանս դրի։ Տեսայ, որ հին զոնտուրաներ ունի հագած, չափը վերցրի եւ երբ Սալմաստ եկայ, հոն ճիգմէ շինել տուի եւ ուղարկեցի։

Երկրորդ ամբողջ օրը մնացինք ղօղանները։ Եղաւ երեկոյեան ժամը 11ը, մարդ չեկաւ։ Ես շատ յուսահատուեցայ, որովհետեւ հացերնիս քիչ էր։ Արդէն ուշ էր։ Հրամայեցի առաջ քալել, բայց աչքերս միշտ յետին էր։ 200 քայլ չանցած, տեսայ մի ձիաւոր, որ սրարշաւ կուգար դէպի մեզ։ Ես ուրախացայ։ Սպասեցինք, որ ձիաւորը գայ։ Տեսանք՝ խոլամը բերաւ 8 հաւ, պանիր, ժաժիկ, բաւականին հաց։ Բարեւներ աղայից եւ ներողութիւն, որ ինքը գործերի պատճառով չկրցաւ գալ՝ ճանապարհ դնելու։ Ես երեք արծաթ տուի այդ խոլամին եւ ըսի.

— Քեզ համար բան կ'առնես, աղային ալ իմ եւ ընկերներու կողմէն բարեւներ կը յայտնես։ Խոլամը շնորհակալութիւն ըրաւ եւ ներողութիւն ըսաւ, որ չի կրնայ ճանապարհ դնել գործի պատճառով. ապա թէ ոչ՝ աղայի հրամանով մինչեւ Ս. Թադէոս Առաքելի վանքը պիտի ճանապարհ դնէր։

Ղօղանից մինչեւ Սպաղանքօլ ձիաւորը ինչպէս կ'երթար, մենք էլ էնպէս կը քալէինք, որպէսզի հասնենք մեր որոշեալ տեղը։ Սպաղանքօլի մի ժամ մնալուն՝ Հայտարանցոց կօներն էին։ Շները մօտիկից զարնուեցան, հաչեցին, հովիւները ձայն տուին, բայց առանց նկատուելու անցանք։

Արդէն լուսանալու վրայ էր։ Հասանք Սպաղանքօլի հիւսիսարեւելեան կողմը գտնուած քարերը, ուր նստեցինք, առանց նկատուելու։ Կէսօր չէր եղած։ Մեզնից 400 քայլ հեռաւորութեան վրայ քօլի վերեւ կային 20-30 ձիաւոր, կային նաեւ ոտաւորներ։ Մուրատը երկու երեք ընկերներով աւելի ցած էր մեզնից։ Տղայոց մի քանիսի ոտքերը կը ցաւային։ Առհասարակ, երբ հացը տղայոց քովն էր, մէկ մասը կ'ուտէր, միւս մասը անօթի կը մնար։ Աժէնքից շատ ուտողը Մուրատն էր։

Երբ առաւօտ տեղերնիս հասանք, հացերը քովս հաւաքեցի, մեր ապահովութեան համար ոչ մի ընկեր տեղերնէն չպիտի շարժուէր... Եւ Մուրատը հետի ընկերներով, հոն անօթի մնաց։

Մշեցի Նազարը (Փոխիկի խմբի հետ վերադարձաւ եւ սպաննուեց) կամաց խօսիլ չգիտէր, որովհետեւ ջաղացպան էր։ Ամէն հասարակ բանի համար աղմուկ կը բարձրացնէր։ Ես կ'ըսէի.

— Անաստուած, ցած խօսա՛յ, կը տեսնե՞ս՝ հոն մարդիկ կան, կ'իմանան մեր հոս ըլլալնիս։

Նա էլի ցած չէր խօսեր։ Բանի մը անգամ նախազգուշացնելուց յետոյ, բռնեցի մի լաւ զարկի, ձեռքս դիպաւ աջ աչքին։ Ինձանից հեռացաւ, գնաց ուրիշ ընկերներու քով։

— Անդրանիկը կը կարծէ, թէ ես աջ աչքովս նշան կ'ըննեմ. նա չգիտէ, որ ձախ աչքովս նշան կ'ըննեմ,— ըսեր է նա եւ սկսեր է ծիծաղել ու ծիծաղեցնել ուրիշներն ալ։

Երեկոյեան Մուրատն եկաւ եւ ըսաւ.

— Անաստուած, հիմա ուրիշ օրերու վրէժը հանեցիր, մինչեւ իրիկուն առանց հացի թողիր։

Հող հաց բաժնեցի՝ կերան. քիչ մըն ալ դաղտնի պահեցի, որ իրենք չտեսնեն։

Երեկոյեան դեռ մի ժամ կար։ Տղերքը քաշուեցան, վեր կեցան գնալու։ Ճանապարհը շատ երկար էր, կ'ըլլար 9ուկէս 10 ժամուան։ Ձիաւորի մը պէս կը քալէինք։ Հասանք Ալիքեալա (այս այն սարն է, որ Վազգէնի խմբի հետ անցած ատեննիս, օր մը մնացինք) սարի առաջ, ուր մի փոքրիկ հովիտ կար։ Ես մեր քիւրտ վալադին հարցուցի։

— Հոս յարմա՞ր է ծխել եւ ուտել։

Ըսաւ՝ «յարմար է»։ Տղաները չէին գիտեր, թէ քովս հաց կար։ Երբ տեսան՝ շատ ուրախացան։ Բայց երբ հանեցի Վանից վերցրած հալւան ու խուրման բաժնեցի, ալ ուրախութեան չափ չկար։

Քիչ մը հանգստանալուց յետոյ, սկսանք քալել, բայց պիտի կրկնեմ՝ ձիաւոր չէր կրնար հասնել։

Լուսաբաց էր, երբ հասանք Նազարաւայի կողքը, ուր 7 տուն հայ կայ։ Մնացածը գանազան գիւղերի մէջ՝ Հայտարանցոց Համիտէ Քիւրտեր են, որոնք մի հրացանի ձայն դուրս գալուն, մի ժամուան մէջ կը հաւաքուեն 1000-1500 ձիաւոր։

Քիւրտն ու երկու հայ ուղարկեցինք գիւղ հաց բերելու. Մուրատը, Սմբատը եւ 2-3 ընկեր հոդ թողինք, որ սպասեն, իսկ մենք սկսանք բարձրանալ սարը։ Դեռ մենք սարը չբարձրացած՝ Մուրատը եւ ընկերները հասան մեզ, բայց քիչ հացով։ Խօսրով անուն Նազարաւան գիւղացի հայը խոստացեր էր հոգալ հացի մասին։

(Շար.)

Հ. Յ. Դ. ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԴՀ.
ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այս իրիկուն ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ։ Օրակարգ.— Ջեկոյց եւ ընտրութիւն կոմիտէի։ *Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։*

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ
կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ։ Կը զեկուցանէ ընկ. Ս. Վրացեան։

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ
Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս
Brébant Marseillais սրահին մէջ՝
կը Նախագահէ՝ Ընկ. Հ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
կը խօսի՝ ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին *Մ. Մարութեան, Յ. Ուզունեան եւ Մ. Գաբրիէլեան։*
Հայկական եւ եւրոպական պարեր կէս գիշերէն մինչեւ լոյս

Կ Ա Ր Տ Ա Ն
Վաղը Կիրակի ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ
կը խօսի՝ Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
Երգ. արտասանութիւն, նուագ

Տ Է Ս Ի Ն
Հոկտ. 11ին, կիրակի օր ժամը 2.30ին, Սոսիէթէ Լիօնէզի սրահին մէջ

Վ Ի Է Ն
18 Հոկտ. կիրակի օր: կը խնդրուի գաղութիս բոլոր կազմակերպութիւններէն եւ միութիւններէն, նկատի ունենալ յիշեալ Թուականը:

«ՄԵՆՔ»Ի ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՆ
Այսօր՝ Շբ. գիշեր ժամը 8.30ին Սօսիէթէ Սավանթի Salle D*ի մէջ*
Կը խօսին՝ Շաւարշ Նարդունի՝ *Հայաստանի արդի գրականութիւնը,* Վազգէն Շուշանեան՝ *Արտասահմանի նոր գրականութիւնը։*
Արտասանութիւն՝ Ն.Պէշիկթաշլեանէ, Ռստանիկէ, Ռ. Զարդարեանէ, *եւայլն։ Ընթերցում՝* Ն. Սարաֆեանէ։ *Մուտքը ազատ*

Հ. Յ. Դ.

Փ Ա Ր Ի Զ
ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան ենթակոմիտէի ընկերահաւաքկրական դասախօսութիւնը այս իրիկուն ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ։ կը խօսի ընկեր *Հ. Զօրմիսեան։*

Գ Ա Ւ Ա Ռ
Լիոնի կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 8-30ին, 262, Rue Duguesclin՝ դաշնակցութեան Ակումբ ընթերցարանը՝ կը խնդրուի ճիշդ ժամանակին ներկայ գտնուիլ՝ Ներկայութիւնը պարտաւորիչ՝

Վիէնի նորընտիր կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Ապառաժ եւ Ռոստոմ *(Շաւ)* խումբերու բոլոր ընկերները վաղը կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, կոմիտէի խաժակ ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ՝

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ
Ա. Ե. Հ. Կ. Խաչի փարիզի մասնաճիւղի ընդհ.ժողովը վաղը կիրակի ժամը 2ին 71 Ave. Kléber՝ Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: ժողովէն յետոյ տեղի կ'ունենայ ընկերական Թէյասեղան՝ կը հրաւիրուին նաեւ բարեկամներ եւ համակիրներ ՝

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ
ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ Զափնեցի Արթին, հայրը՝ Յակոբ, մայրը՝ Պէօյիւքքէշիշեան, Օհաննէս Քըլըճեան, Եարաասարցի, հայրը՝ Մանուկ, Մկրտիչ Ճանիկեան, որ կը կարծուի խոհարար ըլլալ բժիշկի մը քով (Փարիզ)։
Գիտցողներէն կը խնդրուի յայտնել,—M.Topalian Vartan c)o Sarafian V. S. Bavebet-el-Kasab Alep (Syrie).

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ
TRICOTի ԹԻՒ 10
մեքենայի վրայ աշխատող façonnièreներ, շատ լաւ վճարում, դիմել Terzian Tricotի գործարանը20 Rue Mélingue Paris (19) Métro Buttes-Chaumont, Tél. Botz. 22—98՝

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)
Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (58)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

9.— ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

«Գիտէ՞ք, այս միջնորդութիւնը ո՛ւր կը կատարուի, եւ որո՞ւ համար.— Զէյթունի մէջ եւ Զէյթունի ապստամբներուն համար։ Յաղթական ըլլալով հանդերձ, Զէյթուն համաձայնեցաւ հաւասարէ հաւասար կանգնիլ։ Հաշտութեան իր պայմանները վեց մեծ պետութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ քննութեան ենթարկուելէ յետոյ, հաղորդուեցան Սուլթանին։ Քանի մը ամսուան ընթացքին հարիւր հազարներով Հայերու արիւնը խմելէ յետոյ, այդ նոյն մարդը կը ծռէ իր գլուխը հայ յեղափոխականներուն աղաղակէն, բոլորովին պարտուած Հայոց զէնքէն եւ ուժէն։

«Զէյթունի վրայ յարձակող Թրքական բանակը պարտուեցաւ հայ յեղափոխականներուն հարուածին տակ եւ իր ուժերուն կէսը, այսինքն 9,000 հոգի կորսնցուց։ Այս պարտութենէն յետոյ, Սուլթանը դիմելով եւրոպական պետութեանց, կը խնդրէ ազատել զինքը Զէյթունի յաղթական հերոսներուն հարուածէն։

«Հնչակեան կուսակցութեան ծրագրած եւ յաջողցուցած յեղափոխութիւնը, այսպէս, Զէյթունի տուաւ միջազգային քաղաքականութեան մէջ կարեւոր դիրք մը։ Նակէ աւելի ի՞նչ մեծ ապացոյց՝ հաստատելու համար թէ որքա՛ն կարեւոր էր յեղափոխութեան եւ ապստամբութեան միտքերը տարածել ամէն կողմ։ Հայոց ներկայ կացութեան համաձայն, ահա կը տեսնենք թէ յեղափոխութիւնը որքա՛ն օգտակար եւ պատմութեան տեսակէտով որքա՛ն անհրաժեշտ էր մեզի։ Կարելի չէ աչքէ հեռացնել Հնչակեան կուսակցութեան թափած ջանքերը՝ իրագործելու նպատակով այդ միտքերը, ոչ ալ կարելի է մոռնալ վարիչ կոմիտէին պատմական եւ կարեւոր գործը։ Սակայն եթէ ուզենք բաց խօսիլ, այսօր միայն Զէյթունն է որ հասած է այն յաջողութիւններուն, զորս կը փափաքէինք ամբողջ Հայաստանի համար։ Եթէ մեր ներքին թշնամիները, մեր կոմիտէին խեթիւ նայող կարգ մը ցեղակիցները սադրանքներ չփորձէին մեզի դէմ, Հայաստանի միացեալ շրջաններն ալ կ'արժանանային Զէյթունի բախտին եւ սպասուած փրկութիւնը կը ժպտեցնէր մեզ բոլորս։

Եթէ բարոյական կորովէ, լրջութենէ եւ քաջութենէ զուրկ այդ Հայոց վրայ կը նայինք պժգանքով եւ արհամարհանքով, իրաւունք ունինք անշուշտ։ Զէյթունցիներուն յաղթութենէն սարսափահար եւ ապուշցած Սուլթանը կը խոստովանի իր պարտութիւնը եւ, դիմելով մեծ պետութեանց դեսպաններուն, խնդրեց միջնորդել հաշտութեան համար։ Դեսպանները Հալէպի իրենց հիւպատոսներուն հրահանգ տուին, որ Զէյթուն երթալով հաշտութեան համար բանակցութիւն կատարեն։»

* * *

Արդարեւ հիւպատոսները Զէյթուն գացին եւ բանակցեցան ապստամբութեան վարիչներուն հետ։ Ապստամբութեան վարիչները երկու օր միջոց ուզեցին եւ յետոյ հաղորդեցին հաշտութեան իրենց պայմանները։

1.— Առանց որեւէ պայմանի՝ ընդհ. ներում։

2.— Զէյթունի համար նշանակել քրիստոնեայ (հայ) կառավարիչ մը եւ քրիստոնեաներէ բաղկացեալ վարչական խորհուրդ մը։

3.— Ջնջել այն տուրքերը, զորս Զէյթուն կուտար Սուլթանին, եւ նշանակել տարեկան որոշ տուրք մը, զոր Զէյթուն պիտի վճարէ միանուագ։ Զէյթուն, վերջին դէպքերուն պատճառով չափազանց վնասուած ըլլալով, այդ տուրքին վճարումը յետաձգել քանի մը տարի։ Զօրանոցը հիմ[...] քաշիլու[...]։

4.— Թուրքերը զինաթափ ընել։ (Զէյթունցիներն ալ զինաթափ ըլլային, բայց Թուրքերէն ետքը)։

5.— Վեց մեծ պետութեանց կողմէ երաշխաւորութիւն, որ պիտ[...] գործուին հաշտութեան այս բոլոր պայմանները տառացի։

Հիւպատոսները տեղեկացուցին այս պայմանները իրենց դեսպան[...] որոնք սկսան բանակցութիւն վարել Պալատին հետ։ Պալատը փոխա[...] բար հետեւեալ պայմանները կ'առաջարկէր.—

1.— Պապը Ալին կը խոստանայ ընդհ. ներում շնորհել Զէյթուն[...] չակեաններուն հեռացումէն յետոյ։

2.— Զէյթունցիները արտօնուած են իրենց մօտ պահել զէնքեր[...] Նոր զէնքերը պարտաւոր են յանձնել։

3.— Քրիստոնեայ կառավարիչ մը նշանակելու հարցը պետ[...] կողմէ առաջարկուած ընդհ. բարենորոգմանց ծրագրին մէջ գրուած [...] այս մասին պայման դնելը աւելորդ է ներկայիս։

4.— Տուրքերու ջնջումին, տարեկան նոր որոշ տուրքի մը հա[...] թեան, վերստին զօրանոց չշինելու մասին Պապը Ալին ինք ուղղակ[...] բանակցիլ Զէյթունցիներուն հետ։

5.— Բոլոր այն Հայերը, որոնք Անատոլուի զանազան անկի[...] եկած եւ Զէյթունի յեղափոխականներուն միացած էին, պէտք է Զէ[...] հեռանան հիւպատոսներուն աչքին առջեւ եւ իրենց ծննդավայրը [...]

Ի՞նչ հարկ երկարելու։ Պապը Ալին, Օսմանեան կայսրութեան [...] րութիւնը վեր վար համաձայնեցաւ հաշտութիւն կնքելու հերոս (?) Զէ[...] ցիներուն հետ։

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ
3 ամս. 6 ամս. Տար.
ՖՐԱՆՍԱ 35 ֆ. 70ֆ. 140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ . 20 շլ. 40 շլ.
ԵԳԻՊՏՈՍ » »
ԻՏԱԼԻԱ 250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ 6 տլ. 10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ 100 ֆ. 200ֆ.

"HARATCH"
Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286
Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ
4
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1931
4 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1690
ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԻՒՍ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Ձեռքերը դէպի Ամերիկա երկարած ատեն, Թուրքիան հետեւողականօրէն կը գործէ նաեւ ուրիշ ճակատներու վրայ, ներքին թէ արտաքին։

Ճիշդ մէկ տարի յետոյ, վերջապէս տեղի ունեցաւ փոխայցը՝ դէպի Աթէնք։

Ըսմէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի այսօր հիւր են Վենիզելոսի, ինչպէս, անցեալ տարի այս օրերուն, իրենց հիւր էին ծերունի կրետացին եւ Միխալաքոփուլոսը։ Թուրք թերթերը թղթակիցներ փութացուցած են Աթէնք, և միաբերան կը փառաբանեն Թուրքեւհելլէն բարեկամութիւնը, որ նուիրագործուեցաւ 1930 հոկտեմբեր 30ի դաշնագրով։ Հելլենական մամուլն ալ կը հետեւի օրուան կարգախօսին, թէեւ միշտ զօրաւոր են ընդդիմադիր ձայները։

Կնքուած դաշնագրով, Թուրքիան դարձաւ լրացուցիչ տարր մը Պալքանեան գործերու կարգադրութեան համար։ Յունաստան կը կարծէ ամրապնդած ըլլալ իր սահմաններուն ապահովութիւնը, մասնաւորապէս հիւսիսէն։ Իսկ երկու երկիրները կ'ուզեն փոխադարձաբար օգտուիլ տնտեսական գետնի վրայ։

Համաշխարհային տագնապը եւ միջազգային քաղաքական կացութիւնը ստիպեցին Վենիզելոսը՝ բռնելու այս ճամբան, մէկդի դնելով բոլոր զգացումները։ Քար դնելով սիրտերու վրայ։ Բայց տարակոյս չկայ որ ամէնէն աւելի շահեցաւ Թուրքիան, թէ բարոյապէս եւ թէ քաղաքականապէս։

Ըսմէթի փոխադարձ այցելութիւնը պիտի ծառայէ աւելի ամրապնդելու բարեկամութիւնը, եւ որոշ ուղղութիւն տալու պալքանեան քաղաքականութեան։

×

Թուրքերը յաջողութեամբ կը գործեն նաեւ արեւելեան ճակատին վրայ։

Ամէն խարդախ միջոցի դիմելով, անոնք յաջողած են լայն ճեղքեր բանալ քրտական աշիրէթներուն միջեւ։

Թերթերը գրեցին թէ երկու հազար Քիւրտեր ճամբայ հանուած են դէպի Թրակիա, եւ թէ անոնց 350ը պիտի տեղաւորուին Ռոտոսթոյի մէջ։ Քանի մը տարի առաջ ալ, 1500 ցեղապետներ իրենց ընտանիքներով տեղահանուեցան եւ ցիր ու ցան տեղաւորուեցան Գոնիայի, Սեբաստիոյ, Կեսարիոյ, Պրուսայի եւն. նահանգներուն մէջ։ Ասոնց մաս կը կազմէր հռչակաւոր Մուսա պէկը, որ փախաւ եւ մեռաւ Հալէպի մէջ, եւ նոյնքան հռչակաւոր Քէօր Հիւսէյին փաշան։ Այս վերջինն ալ Կեսարիայէն Հալէպ ապաստանած էր իր երեք զաւակներուն հետ, եւ դէպի իր շրջանը, Ջիլան երթալու համար ճամբայ ելաւ, բայց դաւադրութեամբ սպաննուեցաւ ուրիշ ցեղապետի մը կողմէ։ Իսկ տղաքը կրցան հասնիլ Ջիլան եւ վարել 1930ի ապստամբութիւնը։

Նոր տեղահանութիւնը մէկ մասն է միայն Թրքական քաղաքականութեան, վերջնապէս խաղաղեցնելու համար «արեւելեան նահանգները»։

Ծրագրին միւս մասը կը ներկայացնէ դիւային խաղ մը՝ Արարատը Թրքական ազդեցութեան տակ առնելու, կազմակերպելու եւ ուղղելու Պարսկաստանի դէմ։

Կարգ մը ցեղապետներ առատ պարգեւ եւ զէնք ստացած են, այս ծրագրին գործադրութեան համար։ Իրանը որքան անկեղծութեամբ կը գործադրէ իր յանձնառութիւնները, Թուրքիան նոյնքան խարդախութեամբ իր բուրդը կը մանէ։ Եւ այս քաղաքականութեան մէջ իր կողքին ունի խորհրդային իշխանութիւնը, որ կ'օգնէ թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս, որպէսզի խափանուի Թուրքիոյ —միայն Թուրքիոյ— դէմ ուղղուած քրտական շարժումը։

Տեղը չէ յիշելու այս գարշելի եւ արիւնոտ խաղերուն մանրամասնութիւնները։ Բայց հարկ է արձանագրել պատմութեան համար, որ Երեւան ապուշի տեղ դրած է իր հետեւորդները, քրտական շարժումը կապելով Անգլիոյ հետ, եւ զայն ուղղուած համարելով... Խ. Հայաստանի կամ Կովկասի դէմ։

Մոսկուան եւ Էնկիւրին ձեռք ձեռքի կը գործեն այս ճակատին վրայ եւս, ամէնէն առաջ սպառնալով Պարսկաստանի, որ աչքի փուշ է դարձած իր անկախութեան ձգտումներով։ Թուրքիան իր աչքերը ուղղած է պարսկական Ատրպատականի վրայ, իսկ Խ. Միութիւնը գիտենք թէ ի՛նչ բանի կը ձգտի։

Թուրքիան կը դեգերի, վերջապէս, Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ ալ։ Թէ կ'ուզէ անդամագրուիլ եւ թէ կը խուսափի։ Այս ճակատին վրայ իրեն հետ ունի Վենիզելոսի Յունաստանը, որ տրամադիր է նոյնիսկ փոխանորդի դեր կատարելու, ցնոր տնօրինութիւն։

Մէկ խօսքով, Էնկիւրին անընդհատ կը գործէ, իր աւարը բոլորին ալ նուիրագործել տալու, իր քաղաքական դիրքը ամրապնդելու եւ մանաւանդ մեծագումար դրամ ճարելու համար։

Իսկ մենք այս բոլորը կ'արձանագրենք... պատմութեան համար։

Ա՛յնքան բարձր է մեր քաղաքականութիւնը, որ չենք գիջանիր նայիլ ընթացիկ, ամենօրեայ քաղաքականութեան եւեւէջներուն եւ ըմբռնել անոնց իմաստը։

Եւ դեռ աւելին,—կը յաւակնինք աւելի ճարպիկ եւ իմաստուն համարել մեզ—Երեւանն ալ միասին—քան հարեւան «լէպլէպիճի»ն, որ անընդհատ կը գործէ, կը նորոգէ եւ կը նորոգուի։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՈՉ ՄԷԿ ՆՈՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ԿԱՐԾԵՑԵԱԼ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ՄԱՍԻՆ

Երէկ հրատարակեր էինք Պոլսէն զարնուած հեռագիր մը, որ կը հաղորդէր մահափորձի մը պատմութիւնը, իբրեւ թէ ուղղուած՝ Ըսմէթ փաշայի դէմ։

Այդ հեռագրին համաձայն, Պոլիս հասած ռումանական շոգենաւին մէջ գտնուեր էին երկու կասկածելի Հայեր, որոնց մէկը անձնասպան եղած, իսկ միւսը ձերբակալուած է Թուրք ոստիկանութեան կողմէ։

Ուրբաթ իրիկուան եւ շաբաթ առտուան ու կէս օրուան ֆրանսերէն եւ անգլիերէն թերթերուն մէջ, ոչ մէկ նոր տեղեկութիւն՝ այս մասին։ Առաջին լուրն ալ, քանի մը թերթեր միայն տուած են, իսկ մեծամասնութիւնը ոչ իսկ արտատպած է։

Կը մնայ սպասել Պոլսոյ թերթերին, իմանալու համար Թուրք ոստիկաններու այս «քաջագործութեան» մանրամասնութիւնները։

ՃԱՆԻԿԵԱՆ ԿԸ ԿԱԽԷ ԻՆՔԶԻՆՔԸ

Պոլսէն կը հեռագրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի (3 հոկտ.).—

Միլլիյէթ այսօր (ուրբաթ) կը գրէ թէ երեւան հանուեցաւ դաւադրութիւն մը որուն նպատակն էր Ըսմէթ փաշան սպաննել փէշթայի մէջ. Ճանիկեան անուն Հայ մը երեկ փէշթա կ'երթար Քոնսթանցայի ճամբով, երբ անցագիրներու քննիչ ոստիկանութեան կասկածները հրաւիրեց «Ռոմանիա» շոգենաւին մէջ. Ճանիկեան նաւուն լուացարանը փախաւ եւ կախեց ինքզինքը. մէկ տարի առաջ ձերբակալուած էր խորհրդային իշխանութեանց կողմէ, Գարախանը սպաննել փորձելու ամբաստանութեամբ, բայց յաջողած էր փախչիլ.

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Ազատականները պիտի պառակտի՞ն

50.000 ԱՆԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԵՐԸ

Քաղաքական կացութիւնը դեռ չէ պարզուած ու ելք մը գտնելու համար, խորհրդակցութիւնները կը յաջորդեն իրարու, անորոշ արդիւնքով։

Թագաւորը այս անգամ տեսակցութիւն մըն ալ ունեցաւ ազատական նախարարին Հէրպըրթ Սէմուէլի հետ, որ տեսակցութենէն անմիջապէս վերջ, փութով ժողովի հրաւիրեց խորհրդարանի ազատական խմբակը։ Այս խորհրդակցութեան ընթացքին որ մօտ երկու ժամ տեւեց, ազատական երեսփոխանները դէմ արտայայտուեցան, կառավարութեան հետ որեւէ նոր գործակցութեան, եթէ մաքսային օրէնքի կիրարկումը պայման դրուի։ Ի վերջոյ, աննշան մեծամասնութեամբ մը, 17ի դէմ 19 ձայնով, ազատական երեսփոխանները շատ անորոշ բանաձեւ մը որդեգրեցին։ Յստակ կարծիք չեն յայտներ մաքսային օրէնքի կիրարկման մասին եւ իրենց նախարար ընկերները ազատ կը ձգեն մնալու ազգային կառավարութեան մէջ, եթէ կ'ուզեն։

Ազատականներու այս վարանոտ դիրքը՝ փոխ-վարչապետին Պոլտուինի հաղորդեց Հէրպըրթ Սէմուէլ։ Երկար խորհրդակցութենէ վերջ, Պոլտուին ազատական նախարարներուն թելադրեց ուրիշ բանաձեւ մը մշակել։ Վերջնական արդիւնք չկայ։

ՄԱՔՏՕՆԸԼՏ ԻՐ ԸՆՏՐՈՂՆԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ

Մաքտօնըլտ իր ընտրական շրջանակը մեկնեցաւ, իր ընտրողներուն պարզելու համար իր դիրքը։

Հաւաքոյթը հրապարակային չէր. միայն ընտրողներուն յատուկ, այնպէս որ մամուլի ներկայացուցիչներուն թոյլ չտրուեցաւ ներկայ ըլլալ։

Մաքտօնըլտ Լոնտոն կը վերադառնայ այսօր, եւ նոր տեսակցութիւն մը եւս կ'ունենայ Թագաւորին հետ։

50.000 ԱՆԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ

Լոնտոնի ցոյցերը իրենց ազդեցութիւնը ունեցան նաեւ ուրիշ շրջաններու վրայ։ Նախորդ օր Կլասքովի մէջ տեղի ունեցաւ վիթխարի ցոյց մը, որ տեւեց կէսօրէն մինչեւ կէս գիշեր եւ տեղի տուաւ բուռն բախումներու, ցուցարարներուն եւ կառավարական ուժերուն միջեւ։ Կէսօրին անգործները հաւաքուեցան եւ քաղաքին գլխաւոր անցքերուն վրայ ցոյցեր կատարեցին, յետոյ գացին քաղաքապետարան, ուր թաղապետական խորհուրդը ժողով կը գումարէր։ Անգործներու պատգամաւորութիւն մը ժողովին ներկայացուց անգործներու պահանջները եւ մանաւանդ, նպաստի կրճատման դէմ անոնց բողոքը։

Երեկոյեան՝ 50,000նոց հսկայ հաւաքոյթ մը տեղի ունեցաւ։ Հաւաքոյթէն վերջ անգործները պատրաստուեցան ցոյցերը շարունակելու։ Ոստիկանութիւնը ուզեց արգիլել։ Անգործները ոստիկաններու բիրով յարձակումներուն պատասխանեցին քարով, երկաթ ձողերով տապարներով եւ ամէն բանով որ իրենց ձեռքին տակ գտան։

Ամբոխը կոտրեց շատ մը խանութներու փեղկերը եւ կողոպուտի տուաւ մասնաւորաբար նպարեղէնի վաճառատուններ։ Բազմաթիւ ցուցարարներ ձերբակալուած են։ Վիրաւորներ շատ կան։

Այս իրարանցումները տեւեցին քանի մը ժամ։ Դէպի կէս գիշեր, պահ մը հանդարտութիւն տիրեց։ Սակայն կէս գիշերէն վերջ, անգործները կրկին սկսան խմբուիլ եւ նորէն կողոպուտի տալ նպարատուները։ Ոստիկանները դարձեալ փորձեցին արգելք հանդիսանալ, ինչ որ նոր կռիւներու տեղի տուաւ։

Այս ցոյցերուն մասին, խորհրդարանին մէջ, հարցապնդում ուղղուեցաւ կառավարութեան։

Ուրբաթ գիշեր, նոր ցոյցեր եւս տեղի ունեցան։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՆԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ

Անգլիական վերջին վիճակագրութեան մը համաձայն, Սեպտ. 21ին անգործներու թիւն էր 2,811615, ըսել է 22595ի յաւելում մը նախորդ շաբթուան վրայ։ Իսկ անցեալ տարուան վրայ, 70100ի յաւելում։

ՎԻԷՆ-ԷՍԹՐԷՋԷՆԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ ԽՄԲԱՆԿԱՐԸ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, այս մանկապարտէզը բացուած է կէմբրէկի Հայր. Միութեան նախաձեռնութեամբ եւ արդէն վեց ամսուան շրջան մը բոլորած։

Խստութիւններ Փարիզի Սակարանին մէջ

Փարիզի Սակարանի միջնորդներու ընկերակցութիւնը որոշեց խստացնել իր զգուշական միջոցները, անտեղի շահադիտութեանց դէմ։ Սեպտ. 30էն սկսեալ, վաճառումները կ'արտօնուին եթէ ցոյց տրուին վկայականներ, կամ այնպիսի փաստեր որ ապացուցանեն թէ անոնք ծախողին ձեռքն են, կամ կանխիկ 40 առ 100 երաշխաւորութիւն կը ցուցնեն։

Այս կարգադրութիւնները եղած են, որովհետեւ վերջերս աւելցած էին արժեթուղթերու անկման վրայ կատարուած գործառնութիւնները, հակառակ նախորդ տնօրինութեանց։

Անգլիայէն վերջ Գերմանիա

Ոսկեփիշի դրութեանլքումը օրուան հարց դարձած է գերմանիոյ մէջ: Ռայխսպանքի բացը հասած է 1200 միլիոն մարքի, կ'ուզեն զայն փակել ընկերային ապահովագրութեանց վրայ կատարուած խնայողութիւններով: Գերման ճարտարարուեստը լրջօրէն կը վախնայ անգլիական մրցակցութենէն եւ կը պահանջէ որ Գերմանիա եւս հրաժարի ոսկեփիշի դրամական դրութենէն:

Գերման վարչապետը առայժմ կը վարանի, սակայն լաւատեղեակ շրջանակներ կը հաւաստեն թէ այս մասին, գաղտնօրէն խորհրդակցութիւններ կը կատարուին։

Հաւանական կը նկատուի ուրեմն, որ մէկ օրէն միւսը Գերմանիա եւս հետեւի Անգլիոյ օրինակին:

Ռայխսպանքի երաշխաւորութեան ոսկի մթերքը, որ անցեալ շաբթու կը ներկայացնէր 40,1 առ հարիւր, յանկարծ ինկաւ 31,2 առ հարիւրի, մօտենալով սակի օրինական սահմանին: Այսպէս, իբր երաշխաւորութիւն մթերուած ոսկին 160 միլիոն մառքէն իջաւ 139 միլիոնի, իսկ թղթադրամի շրջաբերութիւնը 436 միլիոնէն բարձրացած է 4609 միլիոնի:

Ամբողջ օրը, գերման կառավարութիւնըզբաղեցաւ իր տնտեսականծրագրին գործադրութեան յատուկ հրովարտակին մշակումով։

Պերլինի մէջ կազմուեցաւ խմբակցութիւն մը՝ Ֆրանքեւգերման յարաբերութեանց ուսումնասիրութեան համար։

Գերման շրջանակները կը զբաղին արդէն ֆրանքեւգերման տնտեսական յանձնախումբի կազմութեամբ։

Ռուսիա ընդդէմ Մանչուրիոյ

Մանչուրիոյ անջատողական շարժումը մտատանջութեան մատնած է բոլշեւիկեան շրջանակները։ Ռուս գործավարներու խորհուրդը որոշած է ո՛չ մէկ յարաբերութիւն մշակել Մանչուրիոյ անջատողական կառավարութեան հետ։

Բոլշեւիկեան շրջանակները այն կարծիքն ունին թէ Ճափոնի կառավարութիւնը կ'ուզէ իր ազդեցութիւնը զօրացնել Մանչուրիոյ մէջ, ինչ որ վտանգ կը ներկայացնէ Մոնկոլ հանրապետութեան համար, որ խորհրդային ազդեցութեան տակ է։

Ֆրանսայի անգործները

Սեպտ. 26ի վիճակագրութեան համաձայն, անգործներու թիւն է 38,524, նախանցեալ շաբթու, այդ թիւն էր 39,364։ Որով, մէկ շաբաթուան ընթացքին, 1440ի նուազում մը։

Սեպտ. 21էն 26 Ֆրանսա մտած են 5400 օտար աշխատաւորներ։ Մեկնած են 3147 գործաւորներ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Անգլիայէն վերջ Ամերիկա.— Ամերիկայի ելմտական շրջանակները բուռն պայքար կը մղեն, որպէսզի Ամերիկա եւս, հետեւելով Անգլիոյ օրինակին, հրաժարի ոսկեփիշի դրամական դրութենէն։ Պաշտօնական շրջանակները դէմ են այս պայքարին։

Սպանուհիները պիտի քուէարկեն.— Սպանիոյ խորհրդարանը 121ի դէմ 160 ձայնով քուէարկեց կիներու քուէարկութեան իրաւունքը, 22 տարեկանէն սկսեալ։

Երկրաշարժ Գահիրէի մէջ.— Նախորդ օր, առաւօտեան դէմ, երկրաշարժի ուժեղ ցնցում մը զգալի եղաւ Գահիրէի մէջ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՖՐԱՆՍ - ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՄԵՐՁԵՑՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Դժուար է գտնել Եւրոպայի մէջ երկու ուրիշ ժողովուրդներ, որոնց քաղաքական յարաբերութիւնները պատմականօրէն այնչափ ձըգտուած ըլլան, ինչպէս ֆրանքօ-գերման յարաբերութիւնները: Գրեթէ մէկ հազարամեակի անցեալ ունի այդ հակամարտութիւնը: Հակամարտութիւն մը, որ դժբախտաբար շատ սուղի նստած է ոչ միայն այդ երկու ժողովուրդներուն, այլեւ ամբողջ Եւրոպայի, մինչեւ իսկ ամբո՛ղջ աշխարհի:

Եւ անկարելի է կարծել, թէ Եւրոպայի ու աշխարհի տեւական խաղաղութիւնը կ'ապահովուի, առանց այդ երկու մեծ ժողովուրդներուն, առանց եւրոպական ցամաքամասին այդ ամէնէն մեծ երկիրներու փոխադարձ եւ հիմնական հասկացողութեան: Շատերու երազած «Համեւրոպայի» անհրաժեշտ նախադրեալներէն մէկը ֆրանքօ-գերմանական մերձեցումն է արդէն: Եւ զուր չէ որ, ինչպէս մէկ, այնպէս եւ միւս գաղափարին ամենաջերմ պաշտպանները եւ հեղինակները Պրիան եւ Շթրէզէման եղան:

Երկու ազգերու միջեւ փոխադարձ հասկացողութիւնը եւ մերձեցումը հնարաւոր են այն ժամանակ միայն, երբ հաւասար չափով կամք եւ ցանկութիւն հրապարակ բերուի՝ ըմբռնելու դիմացինին կարիքները եւ արդար պահանջները: Իսկ այդ ընել կարելի է միայն մէկ ճանապարհով — փոխադարձ զիջումներով:

Լոքարնոյէն ասդին, շատ անգամներ փորձեր կատարուեցան այդ ուղղութեամբ:

Դժբախտաբար, Շթրեզէմանի մահէն ետք չշարունակուեցան անոնք: Աւելին ըլլալով, գերմանեւաւստրիական մաքսային միութեան ծրագիրը խանգարիչ գործօն մը հանդիսացաւ: Այժմ ջանք կը թափեն վերցնելու այսպիսի խոչընդոտները եւ նոր ուղիներ հարթելու, ֆրանքօ-գերմանական մերձեցման համար: Այդ գաղափարին կը ծառայէ նաեւ Լավալի ու Պրիանի այցելութիւնը Պերլին:

Կը թուի թէ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ քաղաքագէտները ներկայիս տարբեր մեթոտ մը որդեգրած են, յաջողելու համար իրենց գործին մէջ: Դիւանագիտական սեղանի վրայ բերուած են, առաջին հերթին, այն խնդիրները միայն, որոնց շուրջը այնչափ ալ մեծ չե՛ն տարակարծութիւնները: Հետեւապէս, բաղդատաբար դիւրին է հասկացողութեան գալ:

Ապահովութեան, զինաթափման, սահմաններու խնդիրներ եւայլն.. որոնց լուծումը այնչափ ալ դիւրին գործ չէ, ըստ երեւոյթին մէկդի են դրուած, գոնէ առժամապէս: Անոր փոխարէն՝ քննութեան առնուած են առաջին առթիւ զուտ տնտեսական - ելեւմտական խնդիրներ: Եւ պէտք է ըսել, որ Գերմանները սկիզբէն իսկ ա՛յդ տեսակէտը պաշտպանած են — քաղաքականէն առաջ՝ տնտեսական համաձայնութիւն:

Այդ է եղած եւ Պերլինի այցելութեան նպատակը: Ու բոլոր նշաններէն կ'երեւայ, որ յաջողա՛ծ համարելու է այս ծրագիրը: Մինչեւ իսկ ֆրանսօ-գերմանական տնտեսական դաշնակցութեան մասին կը խօսուի հրապարակաւ: Կը նշանակէ թէ, այնչափ առաջ-գացած են բանակցութիւնները երկու երկիրներուն միջեւ: Աւելորդ չէ, առաջ բերել մէկ երկու հատուածներ, Պրիւնինկի եւ Լավալի ճառերէն:

Պրիւնինկ կ'ըսէր ի միջի այլոց.

— «Գերմանեւֆրանսական յարաբերութեանց նշանակութիւնը տառապող բոլոր ժողովուրդներու ճակատագրին համար՝ ապացոյցի կարօտ չէ՛ այլեւս: Ամբո՛ղջ աշխարհ գիտէ այդ: Միայն ա՛յն ատեն ապահովուած կարելի է համարել Եւրոպայի ժողովուրդներուն գործակցութիւնը, ամբողջ աշխարհի տնտեսական փոխանակութեան ամրապնդումը, այլ եւ Եւրոպայի խաղաղութիւնը, երբ դրացի երկու մեծ երկիրները՝ Գերմանիա եւ Ֆրանսա հոգեպէս յաղթահարե՛ն անցեալը, երբ երկուքը մէկ՝ իրենց աչքը այլեւս ապագայի՛ն դարձնեն, կազմակերպելու համար իրենց մտաւոր, տնտեսական եւ քաղաքական կեանքը: Հարկաւ, մենք գիտենք որ յիշողութիւնն իսկ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի անցեալի մասին՝ շատ մը անջատող բաներ ունի իր մէջ, բայց եւ այնպէս, այդ յիշողութիւնը պէտք չէ խանգարէ, որ մենք գիտակցինք թէ ֆրանքօ-գերմանական գործակցութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է, եթէ միայն կ'ուզուի, որ Եւրոպա եւ ամբողջ աշխարհ փրկուի՛ն սպառնացող տնտեսական փլուզումէն: Ուստի հարկ է մէկդի թողուլ մեզ իրարմէ բաժնող ազդակները ու ոտք դնել այնպիսի գետնի մը վրայ, ուր հասարակաց են մեր շահերը»:

Լավալ իր պատասխանի ճառին մէջ ըսաւ.

— «Աշխարհի տնտեսական վիճակը վերջին երկու ամիսներու ընթացքին՝ երբեք լաւացած չէ՛: Ան կը պահանջէ պետական վարիչներէն՝ հանդէպ բերել բարի կամք եւ գործակցութիւն: Առանց ատոր չի կրնար ըլլալ բեղմնաւոր աշխատանք: Այն օրինակը, որ Գերմանիա եւ Ֆրանսա կրնան տալ այդ մասին, ապահովաբար լաւագոյն տպաւորութիւն մը պիտի ձգէ: Ու մենք կ'ուզենք՝ մեր երկու ժողովուրդները մերձաւոր գործակցութեան մը եւ փոխադարձ վստահութեան վրայ հիմնուած յարաբերութեան մը մղել տնտեսական հարցերու շուրջը եւ այն շրջանակի մէջ, որ մինչեւ գծուած են քիչ առաջ: Կը յուսանք որ մեր բանակցութիւններուն շուտով պիտի հետեւին գործնական, արդիւնքներ եւս: Պէտք է ստեղծել ոչ միայն մէկ միայուն կազմակերպութիւն, այլ եւ բոլորովին նո՛ր մեթոտ մը»:

Անշուշտ, դիւանագէտներու եւ քաղաքական գործիչներու խօսքերը այնչափ միայն արժէք ունին, որ չափով որ գո՛րծը, շօշափելի արդիւնքը կը յաջորդէ անոնց: Ու կը թուի թէ, այս անգամ յուսախաբ չպիտի մնան դրացի երկու մեծ ժողովուրդները, որոնք ա՛յնչափ կարօտ են հանգիստի եւ խաղաղ աշխատանքի: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է, որ ֆրանքօ-գերմանական մերձեցումը Պերլինի այցելութեամբ իսկապէս մեծ քայլ մը կատարած է դէպի առաջ: Եթէ մէկ կողմէ կը չափազանցեն շատեր, կարծելով թէ «նո՛ր դարաշրջան մը» կը սկսի ֆրանքօ-գերմանական յարաբերութեանց մէջ, միւս կողմէ ալ պզտիկցնելու չէ՛ ձեռք բերուած արդիւնքը:

Թէեւ առաջիկայ շաբաթներու եւ ամիսներու ընթացքին միայն կրնայ որոշ կերպարանք մը առնել Պերլինի բանակցութեանց արդիւնքը, բայց իր ընդհանուր գիծերուն մէջ՝ ան այսօր արդէն յայտնի է հանրութեան:

Ուրիշ յօդուածով մը կը քննենք այդ հարցը:

Փ.

ՉԱՐՉԱՐԱՆՔԻ ԵՐԳԵՐ

1

...Խուցըս դատա՛րկ է նորէն, ցո՛ւրտ է, անձրեւ ու հեղե՛ղ...
Կեցի՛ր պահիկ մ'ալ, ո՛վ քոյր, հոգիս տըխո՛ւր է կըրկին,
Նըստէ՛ քովկս ու կարդա՛ հիւանդ Դուրեա՛նը շըքե՛ղ...
Քիչ մ'ալ Պոլէօ ու Վէրլէյն... սէրը՝ տանջանք մ'է անգին:

Կարդա՛, մեղմիւ ու սահուն, տո՛ւր բառերուն յոյզ ու գոյն,
Դի՛ր գլուխըդ՝ տենդավառ կուրծքիս, ուսիս, թեւերուս,
Օծէ՛ հոգիս հաւատքով, մըկըրտէ՛ զիս անանուն՝
Աւազանիդ մէջ լուսե՛ղ, շընորհէ՛ կեանք յոյսերուս:

Շոյէ՛ գլուխըս կրա՛կ... համրէ կընճիռը ճակտիս...
Չափէ՛ անդունդն աչքերուս, ու չարչարանքն հոն գրուած...
Յետոյ սըփռէ՛ այտերուս, մազերուդ բոցն օրհնուած...

Ու քաղցրօրէն պարզուէ, սուրբ խրախճանք մը սրտիս,
Եւ հոգիիս որ ճանչցաւ, սրտիդ խորհուրդը գողտրիկ,
Եւ որ տըւա՛ւ քեզ կամաւ, ի՛նչ որ ունէր գեղեցիկ:

2

Զգո՛յշ, քալէ մատներուդ նուրբ ծայրերուն յանձնուած...
Անձայն, անխօս, անհառաչ, ժամն այս վայելքն է կեանքին,
Նըստիլ մութին մէջ դըժնէ, սրտատըրոփ, ամփոփուած...
Եւ սպասել անոր, որ պիտ' բերէ լոյսը սրտին:

Պահն այս խորհուրդ է, ո՛վ քոյր, նըստէ ծունկիս քով լըռիկ,
Ոս ձեռքերըս ձեռքիդ մէջ, ու քոյր մ'իբրեւ գըթութեան,
Համրէ զարկերն երակիս, մերթ՝ ալ սրտիս խեղճ մենիկ:
Տաքցուր շունչիդ բոցին տակ, կեանքըս՝ կեանքիդ զոհ-խորան:

Աղօթական եղիր միշտ, բարի ու շատ զգայնիկ,
Ու մինչեւ լոյս, ինծի հետ, Չինջ սարսուռով մը լեցուն,
Նըստէ անխօս ու հանդարտ: Ու ո՛չ իսկ հեւք մը զողուն,

Խըռովել գայ թո՛ղ մերին պահն այս հեշտին ու գողտրիկ,
Որպէսզի՝ սէրն երկուքիս, աստուածօրէն քրտընի՛...
Որպէսզի՝ ո՛չ ոք գիտնայ մեր հանդանակը բարի՛:

Ա. Թէնք 1925

Մ. Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

10.— ՍՈՒՐԻԱ—ՄԵԾՆ-ԼԻԲԱՆԱՆ

Հիմա, դո՛ւրս գանք՝ կողքին այցելութիւն մը տալու համար՝ Պաալպէքի աւերակներուն:

Մուտքը սուղ չէ: Մէ՛կ ֆրանք:

Անհատական նախաձեռնութիւն մըն է ասիկա: Գեղեցի՛կ գաղափար, որ պատիւ կը բերէ յղացողին: Պ. Ժան Տէպսին:

Սուրիացի արուեստագէտը, կը ներկայացնէ մեզ՝ ծանրանկարը Պաալպէքին:

Երկու «մաքէթ»ներով ան ողեկոչած է Պա՛ալպէքը: Մեհեանը՝ Արեւ-Աստծուն:

Մէկով՝ աւերակները, ինչպէս որ կան:

Միւսով՝ վերաշինած է բուն մեհեանը: Ինչպէս շինած էին՝ մեհեանը՝ Անքօր-Վաթին:

Կ'ըսեն, որ Քրիստոսէ առաջ, երկու հազար տարուան հնութիւն ունի այս մեհեանը:

Փիւնիկեցիները գայն նուիրած էին Արեւ-Աստծուն: Հռոմայեցիները՝ Արամազդին:

Իրականութեան մէջ տաճարը երկու հատ է: Շատ մը ուսումնասիրողներ կը միտեն՝ Բագոսի Տաճար եւ Արամազդի Տաճար: Ուրիշներ սխալ կը գտնեն այս կարծիքը: Անոնք կ'ըսեն, որ Մեհեանը՝ նուիրուած էր մի միայն Արեւ Աստծուն: Ապա ուրեմն, շատ շատ, «Մեծ Տաճար», «Փոքր Տաճար»:

Ես կ'ուզեմ որ ան ձօնուած ըլլար՝ Բագոսին: Խոյակներուն վրայ այս որքա՛ն խաղող:

Բայց, մեր ինչո՞ւն պէտք: Լաւ է չէգոք մնանք:

Պա՛ալպէքը՝ գեղեցիկ է: Ցո՛յժ գեղեցիկ:

Ես այլ եւս անուն չեմ հարցներ:

Կը դիտեմ:

Անտոնիոս Պիոսը շինած է զայն:

Հի՜ն, հի՜ն օրերուն, մարդիկ իրենց ստեղծիչին չափ բանաստեղծ էին...

Գաւիթ, վեցանկիւն, դարպաս, բագին, քրմարան:

Մեծ Մեհեանը՝ 62 սիւներով, որոնցմէ, աւա՜ղ, 6 հատը միայն դիմացած են ժամանակին:

... Les six colonnes du temple du dieu Soleil... se perdaient dans la ciel bleu du désert comme un autel aérien pour le sacrifice des Géants (*).

Ի՜նչ լաւ կը խօսի Լամարթին:

Ահա՛ եւ Օր. Փօլ Անրի Պօրտօն.

... Si les colonnes de Baalbeck s'ecroulaient, il y aurait un peu moins de beauté dans le monde, un peu moins de poésie dans le ciel profond du Liban.

Անտարակոյս, անտարակոյս:

Տխո՛ւր է դիտել վերակոչուած Մեհեանը, ոսկեձոյլ արձաններ, աստուածներու դըրակներ, կիկլոպներ, ... եւ յետոյ... քանդուած քարեր, խոյակներ, տապանաքարեր, սիւներ, եւ վերջապէս ծո՜վ մը աւերակներու:

Խոնարհակողմի քարեր կան, որոնց մեծութիւնը չի կրնար ըմբռնել ներկայ գիտութիւնը:

Ինչպէ՞ս, ով մարդիկ, կրցաք այդ քարերը պոկել, ի՞նչպէս կոփեցիք եւ ի՞նչպէս հեռաւոր քարահանքերէն մինչեւ հոս բերիք:

Քարեր՝ քսան մեթր երկայնութեամբ, չորս մեթր բարձրութեամբ եւ չորս մեթր լայնքով:

Մարդկային տարողութեան հաշուով՝ իւրաքանչիւրին համար պէտք 100,000 հոգի:

Եւ ահա՛ անոնց մէկ հատը, կէս ճամբան մնացած, մինչ իր ընկերները Մեհեանին փառքը կը կազմեն ու իրենց վրայ կը հանգչի մոխիրները Աստղիկի արեւին:

Ես տեսայ զայն, տարիներ առաջ, երբ պատանի էի: Մանկօրէն մագլցեցայ անոր խածուած կռնակին վրայ, երբ դեռ ժամանակին անգթութիւնը անծանօթ էր ինծ:

Հիմա, յանկարծ, Վէնսէնի հաճեստ տաղաւարի մը մէջ, ճակատս կը տամկանայ բազմութիւններու քրտինքով եւ աչուըներս՝ արցունքներով՝ բոլոր անցած աստուածներուն...:

Ա՜հ, արեւելք, արեւելք, ի՜նչ անսահման նուագ ես դուն, ի՜նչ անանուն բո՜յր, ի՜նչ անհասանելի երազ եւ քու լռութիւնդ՝ որքա՜ն յուզիչ...:

Սուրիոյ բաժնի շուկան ուրախ է: Դամասկոսի շուկաներ: Պղինձ, դաշոյն, կաշի, գիրք, սատափեայ աթոռներ, սեղաններ, մետաքս, անուշ, անուշահոտութիւն:

Մարդիկ, կարծես չեն ծախեր: Կը հրամցնեն: Թաշկինակդ կ'օծեն լիզով եւ թուշերդ կը պարարտացնեն՝ անուշով եւ Այնթապի պիստակով:

Ի՜նչ կարեւորութիւն ունի: Հին Կոտակարանին եւ Քուրանին երկիրները՝ ձեռնաբաց են:

Այսպէս, սիրուն բանաստեղծութեան մը պէս կարճ եւ տպաւորիչ է իմ երկրորդ հայրենիքիս տաղաւարը:

Հոս ես հպարտ եմ Լիբանանցիութեամբս:

Այս երկիրը, Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ վստահուած է Ֆրանսային: Անոր իրարու յաջորդող մարդպանները՝ Կուրօ, Վէկս... Սարայ, Ժուվնէլ, Փոնսօ քիչ ժամանակի մը ընթացքին գայն հասցու... ցին՝ իր իշխանութեան եւ ապա... ւութեան սեմը:

Սուտանցի հայրենակիցս հե... հիմա պիտի երթանք, Լիբանանի սրճարանին մէջ՝ Զահլէի օղիով եւ «մեզէ»ներով մաղթելու իրեն աւե... բարեբաստիկ օրեր:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

(*) Արեւ-Աստծուն մեհեանին վեց սիւները՝ ինչպէս երկնային սեղան՝ կը մխրճուէին անապատի կապոյտ երկնքին մէջ, Հըսկաներու պատարագին համար:

ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱ...

ԺԷ.

ԶՈՒԳԱՒՈՐՈՒՄ

Ամէն մարդ կարող է կ... տարեալի կարօտն ունենա... Բայց ամէն մարդ կարո՞ղ ... կատարեալին հետ Զուգաւո... ուիլ...:

Ահա խորութեան առա... սրահը. ուր ընտրուածնե... միայն կարող են մտնել...

Ո՞վ կարող է փակել Սիր... ճարութեան դռները, ամէն... Թշուառականին առաջ... Ո... կարող է արգիլել Ամուսնութեա... մուտքը, ամէնէն տխեղծին... մար... Ո՞վ կարող է խափա... «Մեղրալուսնի ուղեւորութիւ... ները եւ անտեսել Առագաստ...

Երկիրն ազատութեան բա... մաթիւ խուցեր ունի Անկոչն... րու համար, բայց խորութե... առաջին սրահը վերապահուա... է անոնց՝ որոնք ճշմարտապ... Զուգաւորուիլ կարող են...

— Ո՛վ սիրելի Վահան: ... ոք կարող է արգիլել որ սիր...

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻ ԲՆՈՒԹԵՆԷՆ

Նկարագրական գրականութիւնը, մասնաւորաբար գիւղանկարչական (paysagiste), աւելի յաջող է, Հայաստանի մէջ, քան պաշտօնական գրականութիւնը, այն որ կը կոչուի պրոլետարական: Կու տանք քանի մը քաղուածքներ, առնելով Հայաստանի անուանի եւ անանուն գրողներու նկարագրութիւններէն, թէ իբրեւ նմոյշ Հայաստանի գրականութենէն, թէ իբրեւ կարօտալի տեսարաններ հայրենի բնութենէն: Քաղուածքները կատարուած են Երեւանի թերթերէն:

ԽՄԲ.

ԾԱԹԵՐ ԳԻՒՂԸ

Փոքրիկ գիւղ է Ծաթերը՝ նստած Դեբետի ձախ ափի ժայռերի տանիքին, Դսեղի դիմացը, Զորագէսի ճիշդ երկրորդ մասի վերեւը:

Տներն ուղղակի կառուցուած են ժայռի շրթունքին եւ հետաքրքրութեամբ նայում են 'վար' անհեղավազ Դեբետին, օձագալար երկաթգծին եւ Զորագէսի ամբողջ կերպարանաւորմանը: Ի՜նչքան անասուններ են ընկել այդ ժայռից: Ծաթերը միշտ միս ունի:

Ծարաւ գիւղ է Ծաթերը, խմելու ջուր չունի: Գիւղի ծայրին, ժայռի խոռոչների մէջ նրա աղբիւրը հազիւ է արտասւում: Գիւղի հարսներն ու աղջիկներն իրենց օրւայ ամբողջ ժամն անց են կացնում այդտեղ, մանաւանդ ամառները: Այդպէս է հնուց ի վեր...

Այդ աղբիւր կոչուած խոնաւութեան մօտ, քիչ վար, ուր հողոտ է եւ աւազոտ, շինուած են զարմանալի ջրհորներ՝ մի տասնեակից աւելի: Այդ հորերում հաւաքւում է անձրեւաջուրը անասունների համար: Օ՛, այդ հորերը շա՛տ թանկ են: Ամէն մարդ հոր չունի: Այդքան հորի տեղ չկայ: Հորերն ունեն... կողպէք՝ բանալին միշտ տիրոջ գրպանում: Գիւղի մէջտեղը, այդ անջուր գիւղի մէջտեղը, կայ մի գողտրիկ... պտղատո՛ւ այգի: Զարմանալի է, ի՞նչպէս են առանց ջրի աճել այդ ծառերը: Բացի այդ այգուց, Ծաթերում ուրիշ ոչ մի ծառ չկայ: Ո՞վ է այդ այգու երջանիկ տէրը: Այդ... գիւղի սեփականատէր գիւղացի Մովսէս Կիրակոսեանի այգին է..., այդ ծառերն աճել են երկար տարիներով գիւղի չքաւորութեան ուսերով կրած ջրով, փոքրիկ փայտէ կժերով կրած ջրով, հազիւ արտասւող աղբիւրի ջրով... հէ՜յ գիդի ժամանակ, հա՜...: Զարմանալի՜ է այդ այգին:

Փոքրիկ գիւղ է Ծաթերը, սակայն առաջնակարգ է իր շատ օրինակելի կողմերով: Հարեւան գիւղերը, Ղաչաղան ու Մղարթը, Այգեհատն ու Արդուինը, նոյնիսկ Ուզունլարը, ասում են՝ «նայեցէք Ծաթերին» եւ օրինակ են բերում Ծաթերը: Ծաթերից արդիւնաբերութեան մէջ աշխատում են 60 բանւոր, լաւ տիպի բանւորներ: Ա՛յ, տեսէ՛ք, Ղաչաղան գիւղում, որ կպած է Ծաթերին. ապրում է «բանւոր Ասատուրը»: Նախկին բանւոր, կուսակցութեան մէջ մտած 1919 թւից: Գիւղում չքաւոր տնտեսատէր է, Տարիքաւոր չէ, բաւական ջահել է, սակայն բոլորովին անգրագէտ: Եղել է կուսբջիջի քարտուղար, մինչեւ վերջերս էլ արտադրական ընկերութեան նախագահ: Ասատուրը կոմունիստ է, սակայն... չի մտնում կոլտնտեսութիւն, ինչո՞ւ: Դէ՛, «ի հարկէ», Ասատուրը կոլտնտեսութեանը «դէմ չէ»: Հապա ինչո՞ւ չի մտնում: Նոյն պատճառաբանութիւնը՝ ինչ որ անում են դեռեւս կոլտնտեսութիւն չմտած գիւղացիները: Ասատուրը տուն ունի շինելու: Ասատուրը պարտք ունի, Ասատուրը մի քանի խնդիր ունի լուծելու...: Զուր են աշխատում ընկերներն Ասատուրին բացատրել, որ այդ բոլորն աւելի շատ եւ աւելի լաւ կը լուծեն, երբ նա կոլտնտեսութիւն մտնի: Չէ՛, Ասատուրն ուրիշ տեսակի մարդ է:

— Հազիւ դընջացայ, ասել է Ասատուրը իրեն կուսակցութիւնից վտարելու առթիւ:

Ծաթե՛ր, դու «Ասատուր ունե՞ս»:

Կոլտնտեսութիւնն արդէն տիրում է Ծաթերին: «Այս աշնանը մենք հաւաքաբար ենք» ասում են Ծաթերցիք:

Փոքրիկ գիւղ է Ծաթերը: Ունի ընդամէնը 90 տնտեսութիւն, որից 4ը ունեւոր: Ունի դպրոցի սեփական կոկիկ շէնք՝ կառուցուած 1924ին:

Հոյակապ Զորագէսի վրայ է կախուած փոքրիկ Ծաթերը: Նա ձգտում է յետ չմնալ Զորագէսի կշռոյթից, նա արագ վերակառուցւում է:

Ծարաւ է Ծաթերը: Նոր Ծաթե՞րն էլ ջուր չի ունենալու: Դեռմի քանի տարի առաջ Ծաթերն ու հարեւան Ղաչաղանը բաւական աշխատանք են կատարել Զորագէսի ներկայ ամբարտակի տեղում ջրհան մեքենայով ջուր ստանալու համար: Զորագէսի կառուցումն սկսելով պետական մարմինների որոշմամբ, Ծաթերն ու Ղաչաղանը դադարեցրել են իրենց ուժերից վեր աշխատանքը: Նրանց խոստացել են՝ «Զորագէսի ուժով ձեզ ջուր կը տանք»:

Ծաթերը, ծարաւ Ծաթերը շուտով կը ստանայ ոչ միայն ջուր, այլեւ լո՛յս, ելեկտրական լո՛յս Զորագէսից:

Վ. ՆՈՐԵՆՑ

ԴԱՇՏԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

Բարակ անձրեւ էր մաղու...

Ինքնաշարժը պտըտւում... բլուրների արանքով, սլա... կապոյտ Սեւանի հարաւ... ափով:

Կանաչ ու ծաղկազարդ ... ներ: Գագաթները ծածկուած ... սպիտակ ձիւնով: Սառը ք... փչում է լեռներից, ալեկո... կապոյտ ծո՛վ ու աւելի կա... դի դարձնում...: Ահա ... դաշտեր, արօտներ...: ... անթիւ անհամար բլուրներ...

Ցորենի եւ գարու ար... Հազիւ երկու թիզ բարձրացա... սպիտակ ցորենի ու գարու ... սերըծածկել են կանաչ խոտ... Խոտը խեղդում է հացահա... կին: Ասես արտերն իրենց ... բողոքում: Նւազ ցորենն ... ղոքում:

Այնտեղ փոքրիկ գարու ... տի մէջ կուչ է եկել Նորաշ... ցի չքաւոր Երօն: Ինքը ... 12 տարեկան աղջիկը: Զո... տել են գետնին, ձեռքերը ... տել ու փետում են կծղած գ...

— Ի՞նչ անեմ, չք... բախտն էսպէս է, ինձ ... ճակել, դժգոհում է Երօ... ձան:

հարուինք... — Բայց ի՞նչ օգուտ... — Պետրոսին պէս Զուգաւորուիլն է կարեւորը, Պետրոսին պէս Գեղեցիկ Տաղեր ու տողեր ստեղծելու համար...

— Կարելի է պաշտօնապէս ամուսնացած յայտարարել ինքզինքը... բայց այս դեռ չի՛ նշանակեր, ո՛վ սիրելի Յովհաննէս, որ պերճաղիճները չե՛ն տիրեր մեզ, որ, վերջապէս, կա՛րող ենք հանգուցուիլ անոր հետ՝ որու իրր թէ, ամուսինն ենք...

Ես չե՛մ գիտեր թէ ինչո՞ւ տենչեր կան, որոնց կարող են հասնիլ հզօրները միայն... Կամ ինչո՞ւ բոլորն ալ հզօր չեն, որ կարենան հասնիլ իրենց տենչանքին..., Ես գիտեմ միայն որ շատեր կարող էին տենչալի դառնալ, եթէ ճշմարտապէս Զուգաւորուիլ կարողանային...

— Ո՛վ դու, որ կ'ունկնդրես ինձ.— Նետուիլ բազկաթոռի մը թեւերուն մէջ, եւ կցուի՛լ կարողանալ անոր հետ, բնա՛ւ չի նշանակեր հրաւիրուած ըլլալ եւ զուգաւորուիլ կարենալ...

— Ունենալ միայն պարպուելու տենչը եւ յանձնե՛լ իր աբարչահիւթը մէկուն որ երկրորդ է ու երկրորդակա՛ն, բայց ո՛չ զոյգ ու Զուգակի՛ց, բնաւ չի նշանակեր կոչնական ըլլալ եւ զուգաւորուիլ կարենալ...

— Զգալ վերահաս ուժի մը ներկայութի՛ւնը, յուլօրէն հպատակի՛լ անոր եւ հաճոյքո՛վ ենթարկուիլ հարստահարութեան ...Բնա՛ւ չի նշանակեր հաւասարիլ օժտուածներուն եւ զուգաւորուիլ կարենալ...

Փաղոցներէն անցած միջոցին ես տեսայ որ «ամէն կարգի դիւրութիւններ ու յարմարութիւններ կան ամէն կարգի ուղեւորութիւններու համար»...

Ո՛վ «Մեղրալուսնի ուղեւորութեան» ձեռնարկողները, կարեւորն այն է թէ «ամէն կարգի դիւրութիւններ ու յարմարութիւններ» պիտի ունենա՞նք, որ ձեր «Երկուութիւնը» զուգակցի, հաւասարելով «Երրորդութեան»։

Ամէնէն կատարելի կարօտն ի՛նչ է որ... Ամէնէն կատարեալ Զուգաւո՛րումն է կարեւորը...

Կարելի է արհամարհել ընդունուած բազմաթիւ պատշաճութիւններ, եւ կարելի է նախընտրել մի ճճի ու նորէն դառնալ ծնո՛ղ... Բայց անոնք՝ որ յարգելով բոլոր պատշաճութիւնները, նախընտրեցին մի կին, կարողացա՞ն զուգաւորուիլ այնպէս՝ որ դառնան ծնող...

Ահա՛ ես կը տեսնեմ Երկրի գրգարանը եւ անոր մուտքի վրայ քանդակուած է.

— «Այս դռնէն չեն կարող չեն մտնել իրենք իրենցմով գոհացողները եւ եղբամայրերու այն խումբը՝ որ կը կոչուի Սիրող»...

«Այս դռնէն կարող են մտնել անոնք՝ որ ո՛չ միայն կը քամուին, այլ եւ կարող են քամել»...։

ՄՈՒՍԱՄԻՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳՐԱԳԷՏՆ ՈՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

La Vie կը հրատարակէ Վերհառնի մէկ անտիպ նամակը, ուղղեալ Օքթավ Միրպոյի.

— Ինչո՞ւ կը գրեմ։ Կը գրեմ, որովհետեւ բան մը կը մտրակէ զիս, որովհետեւ գրականութիւնը արեանս մէջ մտած է։ Երբ այդպէս է, ինչո՞ւ հետաքրքրուիլ թէ գրածս արժէք ունի՞ կամ ոչ։ Բոլոր այդ հոգերը, իրենց խորքին մէջ, մի՞թէ չեն անձնասիրութիւն կամ սնապարծութիւն։ Մի՞թէ արուեստը կը հետաքրքրեն այդ բաները։ Այն արուեստը, զոր դուն եւ ես կը հասկնանք, այն արուեստը, որ հոյատեղծ է եւ ինքնակալ, որ գոյութիւն ունի իրմով և ինքնիրեն համար, ինչպէս Աստուած։ Մենք թշուառ արարածներ ենք, որ կը չարչարուինք հասկնալու համար թէ ի՛նչ կը մտածէ ժողովուրդը մեր մասին։ Ժողովուրդը, զոր պէտք էր ճանչնայինք այնքան տարտամ եւ հարեւանցի, որքան հեռաւոր Չինաստանը։ Ժողովուրդը, զոր, իբրեւ բառ, պէտք էր գործածէինք միայն փարկածի տեղ։ Իրաւ ալ որքա՛ն անհաստատ, ծփուն, յարափոխ է ան եւ փոքրիկ։ Դուն տեսա՞ծ ես զայն, ժողովուրդը, ճշմարիտ ժողովուրդը, որուն մասին կը խօսին օրագրողները՝ գլխարկը իրենց քթին։ Ես, երբեք չեմ տեսած այդ ժողովուրդը։ Այդ ժողովուրդը, արդէն, գոյութիւն ունի միայն գիրքերու եւ օրաթերթերու մէջ, այդ մասին փաստ եղիր։ Ըստ իս, համոզուած եմ, որ արուեստագէտը կը ստեղծագործէ միայն այն ատեն, երբ առանձնապէս ինք գեղեցիկ կը համարի ինչ որ կ'արտադրէ։ Արուեստը կը կայանայ այն կարողութեան մէջ, որով տեսնելու ինքնայատուկ ձեւ մը կը պարտադրես ուրիշին։ Եթէ չյաջողեցար, հոգ ընելու ի՛նչ կայ։ Բայց կը յաջողիս, և Հիւկօ, Պօլէր, Մալարմէ կը դառնաս անպայման։

1920

Փարիզեան գրական թերթ մը հարցարան մը բացած է՝ ճշդելու համար 1920ի գրական սերունդին բնաշրջման գիծը։

Պերնար կրասէ, — որ ֆրանսացի նոր գրողներու հրատարակիչն է եւ նոյն ատեն խորունկ գրող մը, — կը գրէ.

— «Հանդիսատես ենք բարոյական կերպարանափոխութեան մը։ Անցա՛ւ շրջանը հաճոյքի ախորժակին, խաղաղասիրութեան, հուչակաւոր դառնալու ցանկութիւններուն։ Որովհետեւ ժողովուրդը ներկայիս կը պահանջէ պատմութիւն, վաւերագրութիւն, հոգեբանութիւն ու վերլուծում»։

Ժան Փոլ'ան, La Nouvelle Revue Françaiseի խմբագրապետը, կը գրէ իր կարգին.

— «1920ի գրական սերունդը ինծի կը թուի թէ զբաղեցաւ լուծելով և ընդհանրացնելով այն հարցերը, զորս 1913ին, կը դնէին Փրուսթ, Ժիտ, Քլօտէլ, Մաքս Ժաքոպ՝ իրենց գործերով։

Փիէր Պոս, կարծես ուզելով շարունակել Ժան Փոլ'անի տեսակէտը, կը գրէ.

— «Անոնց համար որ պիտի յաջորդեն այլ եւս 1920ի գրական սերունդին, շատ թանկագին պիտի դառնան բոլոր այն չափազանցութիւնները, բոլոր այն խենթութիւնները եւ բոլոր այն սխալները, որոնք գործուեցան յետպատերազմեան շրջանին սկիզբը»։

ԿԸ ՍԻՐԷ՞Ք ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ

Խոստովանեցէք քիչ մը, որ շատերուս մէջ ախորժակ մնացած չէ բանաստեղծութիւն կարդալու։ Մեր աշխատակիցը, Քրծիկ, յօղուածով մը այս թերթին մէջ ներկայացուց այն վախը թէ իրապէս կը մեռնի՞ բանաստեղծութիւնը։

Հրատարակիչներուն ցուցակն իսկ կը վկայէ թէ քիչ են հիմա ոտանաւորի վարպետները։ Այսուհանդերձ ինչպէս հարցարանի մը պատասխանները ֆրանսական թերթի մը մէջ ցոյց կուտան, դեռ սիրահարներ կան չափածոյ գրականութեան։

Աստեղագէտ Պոնէ կը գրէ թէ շատ կը սիրէ բանաստեղծութիւն կարդալ, մանաւանդ Ռոնսարը, Միւսէն, Վէրլէնը, Ժամը, Քլօտէլը։

Տիեզերագէտ Քուտէր եւս կը գրէ թէ կը սիրէ բանաստեղծները, մանաւորաբար Լըքոնթ տը Լիլը։ Հիմա կ'ուսումնասիրէ Վալէրին, որուն արձակներուն մէջ աւելի շատ «քերթողական հիւթ» կը գտնէ, քան ոտանաւորներուն մէջ։

Փարիզի Դիտարանին Տնօրէնը, Էսքլանկոն, կը գրէ թէ շատ ու շատ կը սիրէ բանաստեղծութիւն կարդալ, թերեւս մանկութենէ մնացած վարժութեամբ մը, որ տարիքին հետ, ինչպէս կը խոստովանի, հետզհետէ կը տկարանայ։

Ծիաքոպինի, դարձեալ աստեղագէտ, կը գրէ.— «Կ'ատեմ բանաստեղծութիւնը, կ'ատեմ, որովհետեւ կը ստէ եւ մեզ կը խաբէ։ Յառաջդիմութեան եւ գիտութեան ներկայ դարուն՝ տեղ չկայ սուտին ու երազին, որքան ալ գունաւորեն, չափ ու ոտք տան անոր»։

Ծիաքոպինիէն զատ, բոլորը գիտուններ, սիրահար են բանաստեղծութեան։ Հարցարան մըն ալ մեր մէջ, ի՞նչ արդիւնք պիտի տար արդեօք, ո՞վ պիտի սիրէր բանաստեղծները, եւ ո՞ր բանաստեղծները։ Հետաքրքրական չէ՞։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՕՐ

ԽԻՍՏ ՇԱՀԵԿԱՆ ՅՕԴՈՒԱԾ ՄԸ

Թուրքեստանի Թուրքերը Թուրքիա փոխադրելու ծրագրի մասին :

Թ Ո Ւ Ր Ք Ի Ա

ԻՐԵՆՔ ԱԼ ՍԿՍԱՆ ԶԱՐՄԱՆԱԼ

Ըսմէթ փաշայի այցելութեան առթիւ, բազմաթիւ Թուրք լրագրողներ ալ գացին Աթէնք։

Անոնք սկսած են իրենց տեսածները նկարագրել Պոլսոյ թերթերուն մէջ։ «Ճիւմհիւրիյէթ»ի թղթակիցը կը զարմանայ որ Թուրքիայէն քշուած ցոյները աճագին գործ կատարած են Յունաստանի մէջ։ Թղթակցին լեզուն առաջ չերթար, ըսելու համար թէ Թրքական սարսափներէն փախստական հայ գաղթականներն ալ մեծ դեր ունեցած են Յունաստանի տնտեսական զարգացման մէջ։

Խօսքը տանք Թուրք թղթակցին.—

Հիմակուան Մեծ Յունաստանը մէջտեղ հանողները Թուրքիայէն եկող յոյն գաղթականներն են։

Անկէ տասը տարի առաջուան հին քաղաքին վրայ աւելցած գաղթական ժողովուրդը, որ կը կազմէ մեծ Աթէնքը, 300,000 հոգի է։

Զարմանալի գործունէութիւն եւ կենսունակութիւն ցոյց տուող այս մարդոց շինած շէնքերով 30 թաղ երեւան եկած է, եւ այդ շէնքերը իրարմէ մեծ եւ շքեղ են։

Այս թաղերէն մէկ քանիներու Նոր Իզմիր, Նոր Ֆիլատելֆիա (Նոր Ալաշէհիր), Նոր Հալքիտոնի (Նոր Գատըքէօյ) նման անուններ տրուած են։ Գաղթականական թաղերու մէջ մասամբ Թուրքերէն խօսակցութիւնը կը լսուի, Թրքական «սանթուր»ը եւ «ուտ»ը եւ մինչեւ իսկ «չիֆթէ թելլի»ն կը նուագուի։

Աթէնքի ժողովուրդին մէկ մասը ասոնք տեսնելու համար, մերթ ընդ մերթ գաղթականական թաղերը կ'երթայ։

Բայց գաղթականներու Աթէնքի եւ ամբողջ Յունաստանի տուած կենդանութիւնը միայն այս 30 թաղէն չի բաղկանար։ Գաղթականներու Յունաստանի մէջ նոր հաստատած թաղերու եւ գիւղերու թիւը 2200 անցած է։

Գաղթականները իրենց հետ բերած են Յունաստանի համար անծանօթ արհեստներ։ Օրինակի համար, գորգագործութիւնը առաջները անծանօթ էր Յունաստանի, մինչդեռ հիմա, հոս 31 գորգագործութիւն սորվեցնելու յատուկ արհեստանոց եւ 30ի չափ գորգի աշխատանոց կը գտնուի։

Այս աշխատանոցները անցեալ եւ առջի տարիները աւելի շատ էին, բայց ընդհանուր առեւտրական տագնապը նուազեցուցած է գորգի պահանջը։

Ցինուած գորգերու համար պէտք եղած բուրդին մեծ մասը Թուրքիայէն կը բերուի։ Գոյները բնական են եւ չեն ներկուած։

Դարձեալ՝ ձկնորսութիւնը գրեթէ

անծանօթ էր Յունաստանի։ Երեք տարի առաջ Յունաստանի մէջ սպառած թարմ ձուկը սառի մէջ իտալական նաւահանգիստներէ կը բերուէր։ Մինչդեռ հիմա թարմ ձուկը այնչափ առատ է որ նոյնիսկ արտածում կը կատարուի։

ՏԱՍԸ ՀԱԶԱՐԻ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ՄԻԼԻՈՆՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱՐԷՆ

Տուրքերու մէջ եղած կարգ մը փոփոխութիւններու հետեւանքով կուսակալութեան եւ քաղաքապետութեան հասոյթներու մէջ նուազում յառաջ եկած էր։ Այս պատճառով յետաձգուած էին օժանդակութեան գումարները, որոնք սկսած են տրուիլ հիմա։

Օժանդակութիւն ստացող հաստատութիւններն են Գօնսէրվաթուարը, Տարիւլպէտայիին եւ օփէրէթի ծախքերու համար 48,000 ոսկի, համազգային անկելանոցի պիւտճէի բացը գոցելու համար 45 հազար, մանկանոցի թերութիւնները ամբողջացնելու համար 10 հազար ոսկի եւն։

Իսկ ոչ-իսլամ փոքրամասնութիւններու պատկանող հաստատութիւններու եւ վարժարաններու 10 հազար ոսկիի օժանդակութիւն ըլլալու համար քննութիւն կը կատարուի։

ՄԱՔՍԱՏՈՒՐՔԻ ՀԱՐՑԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Մինչ այսօր, անգլիական շատ կարեւոր շրջանակներ կը մտածեն մաքսատուրքի դրութիւնը ընդունիլ եւ կիրարկել, վերջին գարնան, անգլ. կառավարութիւնը կարգ մը առաջարկներ էր ներկայացուցեր Ֆրանսայի, փոփոխութիւններ մացնելու համար մաքսային օրէնքին մէջ՝ ի նպաստ անգլ. կարգ մը արտադրութիւններու։

Այս մասին, անգլիացի եւ ֆրանսացի պետական մարդոց միջեւ փոխանակուած գրութեանց հետեւանքով, Ֆրանսա կը հաղորդէր անգլիական կառավարութեան թէ նման որոշում մը տալէ առաջ, պէտքը կը զգար կարծիքն առնելու առեւտրական եւ ճարտարարուեստական շրջանակներուն։

Այդ թուականէն աղին, Ֆրանսայի առեւտրական նախարարը դիմեր էր առեւտրական սենեակներուն, որոնք դէմ արտայայտուեր էին մաքսատուրքերու նուազման։ Ասոր վրայ անգլիական առաջարկը մերժուեր էր։

Սակայն հիմա, ֆրանսական շրջանակները իրենք է որ կը պահանջեն որ կառավարութիւնը ջանք չխնայէ ֆրանսական արտածումները պաշտպանելու համար ընդդէմ Անգլիոյ մաքսային ծրագրին։ Անգլիականի անկումը մեծ վնաս կը պատճառէ ֆրանսական կտաւին եւ ասուեղէնին։ Այս կացութեան առջեւ, Թուրքուանի առեւտրական սենեակը պատրաստած է տեղեկագիր մը, ուր ներկայ տագնապին պատճառներուն եւ հետեւանքներուն վրայ ակնարկ մը նետելէ վերջ, կ'եզրակացնէ թէ պէտք է նոր շուկաներ փնտռել Փոքր Ասիոյ, Հնդկաստանի, Ծայրագոյն Արեւելքի, Արեւելեան Եւրոպայի կամ թերեւս, Ռուսիոյ մէջ։

Արդէն երկար ամիսներէ ի վեր ֆրանսական արտածումները Անգլիոյ մէջ կը վաճառուէին ինկած գիներով։ Արդ, ստերլինի անկումէն կը նպաստաւորուին՝ դրամի փոխանակութեան վրայ՝ հարիւրին 15-20 համեմատութեամբ։ Այս կերպով, ֆրանսական կտաւեղէնը կարելի չպիտի ըլլայ ծախել Անգլիոյ մէջ, եթէ տեսակը աւելի լաւ չըլլայ, կամ չարտադրուի ապրանք մը որ յատուկ ըլլայ միայն ֆրանսական ճարտարարուեստին։ Ասկից զատ, անգլիական հիւսկերը պիտի կրնան ֆրանսականին դէմ յաջողութեամբ մրցիլ, նոյնիսկ Ֆրանսայի մէջ։

Ի հարկէ, կացութիւնը այսպէս պիտի տեւէ մինչեւ որ Անգլիա սպառէ իր նախանիւթի մթերքը, բայց այն պահուն որ ստիպուի նախանիւթ գնել դուրսէն, պիտի վըճարէ աւելի սուղ։ Այն ատեն է որ ապրուստի գիները եւ օրավարձքերը պիտի ձգտին բարձրանալ եւ գիները պիտի հաւասարակշռուին։ Բայց վախ կայ որ տագնապը անմիջական եւ աւելի մնայուն հետեւանքներ ունենայ, ինչպէս օրինակ՝ մաքսային դրութեան որդեգրումը եւ կիրարկումը Անգլիոյ կողմէ։ Այն ատեն ի՞նչ վիճակի պիտի մատնուի ֆրանսական արտածումը։

Անգլիոյ մաքսային օրէնքը անխորտակելի պատնէշ մը պիտի կանգնեցնէ ֆրանսական ճարտարարուեստի կարգ մը կարեւոր ճիւղերուն առջեւ։ Արդ, ստերլինի փոխանակութեան գիները բանելու համար, Անգլիական Դրամատունը երկու անգամ դիմում կատարեց Ֆրանսայի նիւթական օժանդակութեան, ինչ որ չըլլացուեցաւ։

Եւ Թուրքուանի առեւտրական սենեակը կը պահանջէ որ Ֆրանսա դիմումներ կատարէ Անգլիոյ եւ պահանջէ որ ֆրանսական արտածումները վայելեն մասնաւոր դիւրութիւններ, նման անոնց որ տուած են գաղթապետութեանց եւ կամ գոնէ ֆրանսական արտածումներու վրայ մաքսատուրքերը աւելի չըլլան անգլիական ապրանքներու վրայ դրուած ֆրանսական մաքսատուրքերէն։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ կը վճարէք օտար թերթերու։ Ի՞նչու դըժուար կուգայ ժամանակին յիշել նաեւ հայկական թերթերը . . .։

— Առանց էդ էլ կանաչածն էս նաքարին չէր հերիքի, համա որ էդ խոտերն էլ խեղդել են զարուն, էլ մէջը զատ չի մնացել, մենակ լաւնիւթով զարման կը լինի անասունների համար։

— Քաղի՛, դիր կտուրդ, ձմեռը կը տաս տաւարին։

— Է՛հ, հոգիս, քանի տաւար ունեմ որ, էդքանը տամ նրանց. հօ՛, կոլխոզի նախիրը իմը չի, որ քաղեմ, սարի չափ դէզ դնեմ։

Եւ իսկապէս, մենակ, Սեւանի ափին, Քեավառի կանաչ կանեփի դըկում քեասիբ Երօն իր փոքրիկ աղջկայ հետ զարի էր քաղում, մանր խուրձեր էր շարում։

Իսկ քիչ հեռու, ամբողջ դաշտը ծածկուել էր կոլեկտիվի խոտի դէզերով, գիւղացիների օղակներով, ուր եռում է համայնական աշխատանքը։ Կովերի նախիրը, ոչխարների հօտը քշել են սարի լանջից մինչեւ գագաթը։ Արեւ չկար, երկինքը պատել էին սեւ ամպերը։ Մենք մտնում էինք դէպի Նոր Բայազետ։

Ահա գիւղը։ Կարմիր թիթեղներ։ Սպիտակ շէնքեր։ Հեռուից երեւում է Արհեստանոցի զարդարուած դահլիճը։ Սեան վրայ ամրացուած քամու ալիքներից ծածանւում է արնագոյն դրօշը։ Հեռուից գալիս են պատգամաւորները Մարտունուց, Բասարգեչարից, Ախտայից։

Դրսում մի խումբ կոլտնտեսականներ դըհօլ-զուռնայի նուագի տակ պարում են։ Կանանցից մէկն առաջ ընկաւ՝ կարմիր դրօշը ձեռքին։ Շարքը նրա յետեւից պտտւեց նստարանների արանքով, եւ բարձրացաւ։ Նրանց յետեւը շարւեցին Դլլաղի, Նորադուզի կոլտնտեսականները, ձեռքերին՝ ցորենի հասկեր, կանաչ ծաղկախառը խոտի փնջեր, սրածայր ու արծաթափայլ գերանդիներ։ Մի ծերունի մոլախոտ էր գրկել։

Ծափերի տարափի տակ սկսւում է իր «ճառը» Ախտայի շրջանի Քաղսիի միջակ գիւղացի Ղեւոնդ Գրիգորեանը։ Ծերունի Ղեւոնդի սրտում ալեկոծում է։ Կարմրել է դէմքը։

Վերջանում է համագումարը։ Բաժանւում են դաշտի հերոսներին պարգեւներ՝ որսորդական հրացաններ, կօշիկներ, շորեր։ Դաշտի հերոսները՝ հրացանները ձեռքերին փողային նուագախմբի նուագի տակ, դուրս եկան դահլիճից՝ դաշտերում աշխատանքը նոր եռանդով շարունակելու ցանկութեամբ։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ

ՃԱՄԲԱՐԱՅԻՆ ԱՌԱՒՕՏ

Բացւում է լուսածիծաղ առաւօտը։ Գիշերային խոր քնից արթնանում են Ծաղկաձորի աղեղնաձեւ բարձունքները։ Կանաչազարդ բլուրի լանջին, սպիտակաթեւ ահագին թիթեռների նման փռուած են պատանի մարզիկների վրանները։

Առաւօտեան ժամը 7ուկէսն է։ Հնչում է շեփորի արծաթահնչիւն կանչը։

Պատանի մարզիկների աքաղաղն է այդ...

Բոլորն արթնանում են եւ զբաղւում վրանների կանոնաւորմամբ ու լւացւելով։ Ժամի 8ից 10 րոպէ անց՝ ջոկատները՝ պատւի առած՝ սպասում են մինչեւ դրօշը կը հասնի կայմի ծայրը։ Նուագախումբը հնչում է «Ինտերնացիոնալը»։ Կարմրավառ դրօշը ծածանւում է վեր՝ օդում։ Այդ նշանակում է, որ ճամբարն անցաւ օրւայ աշխատանքների կատարմանը։

Ժամը 8ից 20 րոպէ անց, սկսւում են առաւօտեան մարզանքները, որոնք տեւում են մինչեւ 8.50։ Այժմ թէյ խմելու ժամանակն է՝ մինչեւ ժամը 9,30, որից յետոյ սկսւում է աշխատանքային ժամը։ Ոմանք գնում են երեկոյեան խարոյկի համար ցախ բերելու, գիւղատնտեսականները գնում են մօտակայ գիւղերին օգնելու, զրոյց ու զեկոյց կազմակերպելու։ Մի խումբ մարզիկներ էլ բժիշկների հետ միասին զբաղւած են ճամբարի առողջապահական դրութեան հետազօտութեամբ։ Վրանները մաքուր են թէ դրսից եւ թէ ներսից։

Աշխատանքը վերջանում է ժամը 11ին։ Հնչում է նախաճաշի շեփորը, բոլորը գնում են նախաճաշելու։ Դրանից յետոյ գնդերով ու ջոկերով ցրւում են անտառում, արեւի լոգանք ընդունելու համար, լոգանքին հետեւում է շփումը։

Ժամը 12ից սկսւում են խմբակային պարապմունքները,— խմբակներ պարի, լուսանկարչութեան, գաւառաբնագիտական, կարմիր վկայի, ռազմական եւայլն։ Խմբակային աշխատանքները տարւում են բացօթեայ, անտառի թաւշապատ եւ ազատ գրկում։

Այսօր ճաշից յետոյ մեռեալ ժամ չկայ։ Ամբողջ ճամբարը պէտք է իջնի Ծաղկաձոր՝ ցուցահանելու իր ինքնագործունէութիւնը։ Ժամը 5ին հնչում է շեփորը եւ ձայնը տարածւում է Ծաղկաձորի անտառազարդ գըրկում։

— Ձգա՛ա՛ա՛ստ, քայլ առաջ, մա՛րշ։

Նուագախումբը հնչում է քայլերգը։ Ուրախ ու զւարթ, շարքերն իջնում են Ծաղկաձոր։ 15 րոպէ ազատ ժամ գալուց յետոյ, շեփորի կանչով բոլորն անմիջապէս հաւաքւում են։ Սկսւում են մարզանքները, երգերը, պարերը, արտասանութիւնները։ Այդ բոլորին մասնակցում է նաեւ հոկտեմբերիկների գունդը։

Կանաչազարդ դաշտավայրի չորս կողմը կանգնած են հովիկների խմբերը ու դիտում։ Երկուս ու կէս ժամ Ծաղկաձորում մնալուց յետոյ վերադառնում են ճամբար։

Հնչում է թէյի շեփորը։

Արդէն երեկոյ է, արեւը թեքւում է արեւմուտք, իսկ լազուր երկնակամարը ստանում է ծիրանավառ տեսք։

Ժամը 9ից 40 րոպէ անց, շեփորի կանչի հետ գնդերը հաւաքւում են խարոյկների շուրջը եւ սկսւում են զրոյցները։ Նայեցէք խարոյկի շուրջ նստած են Գուրգէնը, Նազարը, Արշիկը, եւ ուրիշ շատերը, որոնք դեռ երկու տարի սրանից առաջ չափչփում էին Երեւանի փողոցները, «խուժանութիւն» էին անում։

Արդէն քնելու ժամն է։ Բոլորը պատւի առած շրջապատել են ճամբարային դրօշը։

Դրօշի իջեցումից յետոյ, բոլորը ցրւում են քնելու։ Ննջում են պատանի մարզիկները, եւ միաժամանակ ննջում է նրա հետ Ծաղկաձորի անտառապատ բնութիւնը։ Միայն մերթ ընդ մերթ ճամբարի գիշերային լռութիւնն ընդհատում են պահակների փոխադարձ սուլոցները։

Ցո՛ւրտ է գիշերը Ծաղկաձորում։ Ոռնում է անսանձ քամին ծառերի գրկում, իսկ պահակներն ամուր կանգնած են, հսկում ճամբարի անդորրութիւնը, մինչեւ մօտենում է գիշերւայ վախճանը ու բացւում է նորից ճամբարին լուսածիծաղ առաւօտը։

Ա. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

«ՑԱՌԱՁ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

9.— ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Եւ ապստամբութեան վարիչները, որոնց բնաջնջումը երկու օրուան խնդիր էր, իրենց ձեռքերը փարտելով, ճեծարանօք եւ խաղաղութեամբ, մեկնեցան Եւրոպա:

1 մարտ 1896 թուակիր ծածկագիր հեռագիրով մը Ատանայի ոստիկանական տեսչութիւնը ինծի կը հաղորդէր թէ վերջ գտած է Կիլիկիոյ ապստամբութիւնը:

— «Հայ խռովարարներուն վարիչը, Աղասի եւ ընկերները, որոնք Զէյթուն մտած էին, այս հինգշաբթի Մերսինէն Մեսաժըրի ընկերութեան նանթ շոգենաւը նստան եւ մեկնեցան Մարսիլիա»:

Այո, վերջ գտաւ Կիլիկիոյ ապստամբութիւնը: Սակայն իրական վերջ մը չէր այդ: Յեղափոխութեան ուղեղն ու ձեռքերը, աւելի ազատ աշխատելու համար, մեծ պետութեանց պաշտպանութեան տակ, ցրուեցան օտար երկիրներու մէջ: Անշուշտ հանգիստ չպիտի նստէին անոնք: եթէ Կիլիկիոյ ապստամբութիւնը առժամապէս վերջ գտաւ, չէր նշանակեր թէ հայ յեղափոխական շարժումը բոլորովին կանգ առաւ: Երկրին միւս շրջանները իրենց խորէն կ'եռային ու կ'եփէին: Ինչպէս քիչ յետոյ պիտի կարդաք մանրամասնութիւնները, դէպքերը կանգ առած չէին երբեք:

Աղասի եւ իր վայրագ ընկերները սահմանէն դուրս հանուեցան: Սակայն երկրորդ եւ երրորդ դասակարգի կոմիտէճիները, որոնք երկրին մէջ կը մնային, կը շարունակէին յարձակում գործել Թուրք գիւղացիներուն վրայ, ու թէեւ առաջուան չափ չէին կրնար, բայց եւ այնպէս չէին դադրեր սպանութիւն գործելէ, կենդանիները գրաւելէ, աղբին անդին կրակ ձգելէ եւ տուները հրկիզելէ:

Յեղափոխական կոմիտէին այս մնացորդները ամէնէն աւելի կը գործէին դարձեալ Զոքմարզուանի, Տէօրթ-Եօլի կողմերը, ինչպէս նաեւ Մարաշի շրջակայքը եւ Այնթապի բոլորտիքը: Զկայ ուրիշ կուսակցութիւն մը որ Հնչակեաններու պէս, պարտուած ու կիսովին փճացած ըլլալով հանդերձ, տակաւին յամառէր խռովութիւն յարուցանելու Թուրք հայրենիքին մէջ:

Զէյթունի մէջ պաշարման ենթարկուելէ, պետերուն փախուստը տեսնելէ յետոյ, այս երկրորդական կոմիտէճիները նոյն յամառութեամբ յարձակեցան Մարաշի Փազարճըք գիւղին վրայ: Սպաննեցին քանի մը Թուրքեր, նահատակեցին մուէզզինը, որ մզկիթին աշտարակէն աղօթքի կը կանչէր հաւատացեալները: Այս դէպքը խուժները գայրոյթէ գայրոյթ գլորեց, «չիլէ»էն հանեց այլեւս: Բոլորն ալ փորձեցին յարձակիլ Հայոց տուներուն վրայ, սակայն կառավարութիւնը, ցաւալի դէպքերու առաջքն առնելու համար, արգելք հանդիսացաւ: Եւ այսպէս ոչ մէկ Հայու քիթ արիւնեցաւ:

Վերջապէս, երբ Կիլիկիոյ ապստամբութիւնը այս ձեւով զսպուած ու մարած էր, յանկարծ Անատոլուի զանազան կողմերէն յեղափոխութիւնը գլուխ ցցեց նորէն, լրջօրէն մտածելու մղելով եւ ծանր կացութեան մը մատնելով կառավարութիւնը: Անատոլուի հայ յեղափոխական դէպքերու պատմութեան մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւեն Պիթլիսի խռովութիւնները:

10.— ՊԻԹԼԻՍ ԿԸ ՎԱՌԻ

13 հոկտեմբեր 1895ին, ուրբաթ օր, առաւօտուն, խուռն բազմութիւն մը լեցուցած էր Պիթլիսի Սուրբ Խորէն եկեղեցին: Այս հաւաքոյթը աննախընթաց եւ արտակարգ երեւոյթ մը ունէր: Ներկայ էին ոչ միայն Պիթլիսի հայ երեւելիները, այլ եւ բազմաթիւ Հայեր եկած էին շրջակայ քաղաքներէն ու գիւղերէն: Քիչ յետոյ ներս մտաւ սեւ մօրուքով, թուխ դէմքով մարդ մը: Բոլորն ալ յարգալից ձեւով ոտքի կանգնեցան: Եկողը բոլոր միսիոնարներէն՝ Ճօրճ կը կոչուէր:

Այս Ճօրճը Հնչակեան կուսակցութեան ոտքն ու ձեռքն էր, …խութեան վարիչը այդ շրջանին մէջ: Ճօրճ հպարտ նայուածք մը գնելով իր շուրջը, բարձրացաւ ամպիոնը, քանի մը անգամ հազալէ կարծես մագնիսացնել ուզեր՝ ամէնուն աչքին խորը պահ մը նայելէ սկսաւ խօսիլ.

— Գիտէ՞ք, այս օրերուս կը գրուի հայ ազգին պատմութիւնը… պատմութիւնը այսպէս կամ այնպէս գրելը, փառքով սկիզբը եւ… փակելը ձեր գործն է, հայ ազնիւ ցեղին ձեռքն է: Յեղափոխութիւնը… է Անատոլուի բոլոր շրջաններուն մէջ: Մայրաքաղաքի յեղափոխ… նորէն վերակենդանացաւ: Հայկական դրօշը կը ծածանի ամէն… Այդ դրօշին վրայ գրուած է «Ազատութիւն, Անկախութիւն եւ Անէ… բարոս Թուրքերուն»: Բոլոր մեծ պետութիւնները հայ ժողովուրդին… Անգլիա ձեզի ղրկած է արդիական զէնքեր: Գիտէք թէ ես այդ… բաշխեցի անոնց, որոնց անհրաժեշտ էր տալ: Անոնք որ զէնք… թող դիմեն ինծի, զէնք տամ: Մեր Հնչակեան կուսակցութիւնը… ձուց իր դիւցազնային ձայնը քաղաքակիրթ աշխարհին: Ձեզի հա… հովեց զէնք եւ դրամ: Այսօր բարբարոս խուժներուն աղօթքի օրն է… բարբարոսները, լեցուած են իրենց մզկիթներուն մէջ, ինչպէս կը… իրենց փտած ու գարշելի կրօնքը: Այսօր Հայաստանի բոլոր… վրայ յարձակում պիտի գործուի Հայոց կողմէ: Կոմիտէին ինծի… հրահանգովը, ես ալ ահա ձեզի կը հրամայեմ Աստուծոյ Տանը մէջ… տունծոյ եւ Յիսուսի Քրիստոսի առջեւ:

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ

	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ		20 շլ.	40 շլ.
ԵԳԻՊՏՈՍ		»	»
ԻՏԱԼԻԱ		250 ֆրանք	
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
,ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
6 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1691

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱԿՆՈՒՎՐԱՅ ՎԻՃԱԿ

Սելանիկէն մեզի կը գրեն թէ՝ ամէնէն թշուառ կայաններէն 3500 հոգի արձանագրուած են ներգաղթի համար։

Աթէնքի մեր թղթակիցն ալ մինչեւ 2000 հոգի կը հաշուէր թեկնածուներու թիւը։

Արդ, կա՞յ ո՛ր եւ է շարժում, որ ապացուցանէր թէ այսօրվաղը շոգենաւ կը դրուի այս հայրենակարօտ բազմութեան։

Պատասխանը,— ոչ։ Անցեալ Յուլիսէն ի վեր է որ շրջան կ՚ընեն ներգաղթի լուրերը, բայց տակաւին կը տեւէ յապաղումը։ Տակաւին արձանագրութիւններ միայն կատարուած են պաշտօնական կամ անպատասխանատու շրջանակներու կողմէ, եւ այդ արձանագրութիւններն ալ վերջնական չեն։ Անոնք պիտի անցնին երրեակ մարմինի մը քննութեան բովէն, եւ յետոյ պիտի յանձնուին Երեւանէն գալիք ներկայացուցիչներու քննութեան։

Մինչ այս մինչ այն, ահա տխուր անակնկալ մը Աթէնքի ամէնէն շէն կայանին, Ֆիքսի մէջ։

Կառավարութիւնը, կարծելով թէ ամբողջովին պիտի մեկնի 4—5000նոց այդ գաղթականութիւնը, արգիլած է անոնց շինած խրճիթներուն վաճառումը։ (Այս հողը միշտ վէճի տակ է, 1922էն ի վեր, երբ գաղթականութիւնը ապաստանեցաւ Յունաստան)։

Եւ այս դեռ մէկ օրինակն է անորոշութեան, ջղագրգռութեան մատնուած ժողովուրդի մը տառապանքին։ Մանաւանդ որ, ոչ մէկը գիտէ թէ ո՛վ պիտի արժանանայ առաջին կարաւանին, եւ ո՛վ պիտի մնայ երկրորդին կամ չորրորդին։

Սելանիկի «Հորիզոն»ն ալ իրաւամբ դիտել կուտայ.

— «Հոկտեմբեր 1 է այսօր եւ Մակեդոնիոյ աշունը սառնաշունչ ծմեռ է արդէն Հայաստանի մէջ։ Ձիւն-ձմրա՞ն կը սպասեն. որպէսզի կարաւանը ճամբայ հանեն, փոխադրուելիք բազմութեանց քթէն բերնէն բերելով, ալեկոծ ծովերու վրայէն ճամբորդութիւնն ու սառած հողերու վրայ անոնց զետեղումը»։

Որքան գիտենք, տակաւին ոչ ոք ճամբայ ելած է Երեւանէն դէպի Աթէնք, վերջնապէս կազմակերպելու համար առաջին կարաւանին փոխադրութիւնը։ Թէ Յունաստան եւ թէ Պուլկարիա ձրի շոգենաւեր տրամադրած են, և կը սպասեն իրաւասու իշխանաւորներուն։ Աւելի մեծ անհամբերութեամբ կը սպասեն գաղթականները իրենք, իմանալու համար իրենց վերջնական վիճակը։

Ո՞վքեր են այս յապաղման պատասխանատուները։ Փարիզի մունետիկնե՞րը, թէ Երեւանցիները իրենք։

Ահաւասիկ չորս ամիսը կը լրանայ առաջին աւետիսէն ի վեր (հրատարակուած յուլիս 10ին), եւ տակաւին մակոյկ մը անգամ ճամբայ ելած չէ։

Ձենք ուրանար գործին դժուարութիւնները։ Բայց այդ բոլորը չեն կրնար արդարացնել այս երկարաձիգ եւ տնավարի ձգձգումները։ Հազարաւորներ մղել տուն-տեղ ծախելու, բեռ կապելու, եւ յետոյ տնտնալ, խաղցնել ամսն «ռէքլամ»ներով,— կը նշանակէ վնասել բուն իսկ ներգաղթի գործին։

Անոնք որ պատրաստուած են անմիջապէս մեկնելու, անշուշտ պիտի սպառեն իրենց գոյքերուն վաճառման արդիւնքը, կամ ճղճիմ խնայողութիւնը, եւ պիտի դառնան բեռ՝ Հայաստան մտած առնե։ Իսկ եթէ իրենց արձանագրութիւնը ջնջուի կամ յետաձգուի, անկասկած պիտի մատնուին թշուառութեան, քանի որ չեն կրնար նորէն ծայրէն սկսիլ, եւ առնել խշտեակը կամ նորէն գործի մտնել։ Մանաւանդ Յունաստանի ներկայ վիճակին մէջ, երբ կառավարութիւնը արտակարգ խստութեանց դիմած է, տրախմին պաշտպանելու համար։

Գիտենք որ չնաշխարհիկ հայհոյութիւններ միայն պիտի լսենք, իբրեւ պատասխան այս հարցապնդման։

Ոչի՛նչ։ Եթէ հայհոյելով կը շահին, պատի՛ւ իրենց։ Իսկ մեր գիտցածը այն է որ, անպայման կը շահին, խօսքերը գործի վերածելով անյապաղ։

Աներաբախղճութիւն է, անգթութիւն է ամիսներով լարուած պահել հազարաւոր բազմութիւններ, եւ թուղթ մրոտել Փարիզի պողոտաներուն վրայ։

Որո՞ւ համար գաղտնիք է որ, յապաղումը կը դժուարացնէ նոյնիսկ փոխադրութիւնն ու տեղաւորումը։

Ամէն գործ իր եղանակն ունի։ Իսկ մասնաւորապէս հազարաւոր բազմութիւններու տեղափոխութիւնը Սեւ ծովէն մինչեւ Պաթում, եւ յետոյ մինչեւ Երեւան,— կը պահանջէ լաւ եղանակ եւ արագութիւն։ Եթէ գացողները չեն գիտեր, ղրկողները գիտեն թէ ինչպիսի ճամբաներէ պիտի անցնին կարաւանները, մինչեւ որ հասնին Հայաստան։

Մենք, թէեւ «թշնամի», չենք մաղթեր որ փոխադրողները իրենք ալ մատնուին անելի, այս փոթորկալից եւ ձիւն-ձմեռ օրերուն։

Շոգենաւը պատրաստ։ Դրամը նոյնպէս։ Ցանկերը՝ արդէն կազմուած։ Ո՞ր օրուան կը սպասեն, անստուգութիւնը փարատելու համար...

Որո՞ւ ձեռքն է, վերջապէս, լուծել այս թնճուկը։

Գաղթականները չեն կրնար սպասել որ մեռելները ողջնան։ Ողջնան մեռելածին Հօկերը, եւ ձեւ ու մարմին տան գործին։

Քանի որ Բարեգործականն ստանձնած է դիւրացնել ներգաղթը, ամէնէն առաջ ա՛ն պէտք է բան-գործ դարձնէ առաքման փութացումը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԲՈՂՋ ԳԱՂԹԱԿԱՅԱՆ ՄԸ ՑՈՒՐԱԾ

ՁԵՆ ԹՈՂՈՒՐ ԾԱԽԵԼ ՏՆԱԿՆԵՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ին մէջ կը կարդանք (30 սեպտ.)

—Մեր գաղթակայանը ունի հինգ հազարի մօտ բնակչութիւն։ Հայաստանի ներգաղթի ցանկը դեռ աւարտած չէ, ամէն պարագայի, հազիւ թէ հազարի հասնի։ Միւս կողմէ Հ. Բ. Ը. Մ-ի պաշտօնական զեկոյցը կ՚իմացնէ թէ հին Յունաստանէն միայն 1500 հոգի ներգաղթի մաս պիտի կազմեն։ Այս հաշուով Ֆիքսէն հազիւ մէկ կամ երկու հարիւր հոգի առնուին։

Մինչդեռ ներգաղթի շուրջ յայտարարութիւնները եւ կառավարութեան մօտ կատարուած նոյնքան մեծադղորդ դիմումները պատճառ եղան, որպէսզի պետականացուած յայտարարուին Ֆիքսի հայ բնակչութեան տնակները եւ արգիլուի անոնց առուծախը։ 5 հազարի հասնող այս բնակչութիւնը իր ճակտի քրտինքով շինած է տախտակէ տնակները։ Անշուշտ, կառավարութիւնը կարծելով թէ ամբողջ Ֆիքսի հայութիւնը կը մեկնի եւ տուները ծախելով մեծ գումարներ երկրէն դուրս պիտի տանի, ձեռք առած է այդպիսի տարօրինակ միջոց մը, բայց ի վերջոյ ո՛վ է պատասխանատուն, Ֆիքսի թշուառ հայութեան գլխուն իջեցուած այս ծանր հարուածին։

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

ԿԱՍԿԱԾ՝ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՊ

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ըսմէթի դէմ իբրեւ թէ սարքուած մահափորձին պատմութեան մասին՝ ո՛չ մէկ նոր տեղեկութիւն՝ վստահելի աղբիւրէ։ Իսկ Աթէնքի այցելութեան մասին Աթէնքէն հետեւեալ երկու հեռագիրները, որոնց առաջինը կը յայտնէ իբր նախազգուշական միջոց՝ կասկածելիներու (անշուշտ, Հայեր ըսել կ՚ուզէ) ձերբակալումը։

Աթէնք 3 հոկտ.— Թուրքիոյ վարչապետը Ըսմէթ փաշա եւ արտաքին նախարարը Թէվֆիք Րիւշտի պէյ Պիրէօն հասան այս առտու ժամը 10ին, ընկերակցութեամբ իրենց կնոջ եւ բազմաթիւ հետեւորդներու։ Զանոնք դիմաւորելու գացեր էին Պ. Վէնիզելոս՝ վարչապետը եւ Պ. Միխալաքոփուլոս՝ արտաքին նախարարը։

Վախնալով որ հայ գաղթական շրջանակները ոճրափորձ մը սարքած կ՚ըլլան, կառավարութիւնը ամէնէն խիստ միջոցները ձեռք առաւ ապահովելու համար իր հիւրերուն անդորրութիւնը։ Գիշերը ոստիկանութիւնը ձեռնարկեց 40ի չափ կասկածելիներու ձերբակալման։

ԹՈՒՐՔԵՒՅՈՅՆ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄԸ

Աթէնք 4 հոկտ.— Թուրքիոյ վարչապետը Ըսմէթ փաշա եւ արտաքին նախարարը Թէվֆիք Րիւշտի պէյ որոնք խանդավառ ընդունելութիւն գտան Աթէնքի մէջ, այս երեկոյ հիւրասիրուեցան Նախագահ Զայիմիսի կողմէ։

Վաղը, փոխանակութիւնը պիտի կատարուի անցեալ տարի, Էնկիւրիի մէջ ստորագրուած յոյնեւթուրք համաձայնութեանց վաւերագրերուն։ Թուրք նախարարները շեշտեցին Թուրքիոյ եւ Յունաստանի միջեւ, մերձեցման անհրաժեշտութիւնը։

Շաբաթ երեկոյ, Ըսմէթ փաշա, պաշտօնական խնջոյքի մը ընթացքին, յայտնեց թէ այլեւս երկու երկիրները չպիտի գտնուին հակառակորդ ճակատներու վրայ, այլ ընդհակառակն, համերաշխաբար պիտի ընթանան դէպի խաղաղութեան ամրացումը Մերձաւոր-Արեւելքի մէջ։

ՓԱՌԱՒՈՐ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ, ԽՆՋՈՅՔ, ՃԱՌ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ,

Աթէնքէն հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդուին Թուրք նախարարներու գտած ընդունելութեան մասին.—

Յունական յածանաւ մը եւ երկու թորփիլահալածներ բաց ծով մեկներ էին, դիմաւորելու Թուրք նախարարները փոխադրող շոգենաւը, որ ողջունուեցաւ թնդանօթի հարուածներով։ Յունական մարտանաւերը շոգենաւին ընկերացան մինչեւ նաւահանգստին մուտքը, մինչ 50 օդանաւերէ բաղկացած տորմիղ մը կը սաւառնէր շոգենաւուն վրայ։ Նաւահանգիստի բոլոր նաւերը դրօշազարդուած էին։

Ցամաքի վրայ Թուրք նախարարները ընդունուեցան վարչապետ Վէնիզէլոսէ, կառավարութեան անդամներէն, Պիրէօնի քաղաքային եւ զինուորական իշխանութեանց, եւ բազմաթիւ անձնաւորութեանց կողմէ։ Ծովային հրացանակիրներու ջոկատ մը, զինուորական պատիւներով ողջունեց անոնց ժամանումը եւ ծովային նուագախումբը հնչեցուց յունական եւ թրքական ազգային երգերը։

Պաշտօնական ներկայացումներէն վերջ, Թուրք նախարարները ինքնաշարժով մեկնեցան Աթէնք։ Ճամբուն երկու կողմերը հաւաքուած բազմութիւնը համակրական ցոյցեր կը կատարէր։ Աթէնքի գլխաւոր հրապարակներն ու պողոտաները դրօշազարդուած էին։

Երեկոյեան, խնջոյքի մը պահուն, Պ. Վէնիզելոս հետեւեալ ճառը արտասանեց.

— Էնկիւրիի համաձայնութիւններէն ասդին, դեռ տարի մը չէ անցած եւ սակայն, գրեթէ անկարելի է չափել կտրուած ճամբան։ Երկու ազգերու բարեկամութիւնը ոչ միայն հաւանութիւնն ստացաւ բոլոր կուսակցութեանց եւ բոլոր քաղաքական անձնաւորութեանց, այլ նաեւ երկու ժողովուրդներուն։ Մենք՝ Յոյներս, Թուրքեր, իրաւունք ունինք հպարտութեամբ հաստատելու թէ առաջինն եղանք հաշուեյարդարի ենթարկելու անցեալը, որ կը ճնշէր մեր յարաբերութիւններուն վրայ, եւ իրականացնելու կատարեալ հաշտութիւնը։ Թող թոյլ տրուի մեզ առանց կեղծ համեստութեան հաւատալու թէ, եթէ մեր օրինակը հետեւորդներ գտնէր, անոնց մէջ զոր անցեալը դեռ կը բաժնէ, մարդկութիւնը անշուշտ պիտի ընթանար դէպի լաւագոյն ապագայ մը։

«Պալքանեան ժողովուրդներու մերձեցման եւ գործակցութեան շարժումը, դեռ խոչընդոտներու կը բախի։ Չենք կրնար գիտնալ թէ ո՛րքան ժամանակ պէտք է զանոնք հարթելու համար։

«Ինչ որ ալ ըլլայ, գոնէ այս ժողովուրդներէն երկուքին համար, Յոյներ եւ Թուրքեր, կրնանք կատարեալ գոհունակութեամբ հաստատել թէ այս մերձեցումը եւ գործակցութիւնը չեն ներշնչուած միմիայն մեր յատուկ շահերով։ Խաղաղութեան նուիրակին դատին մեր նուիրումովը, այս խաղաղութեան ամրացումովը, որ ա՛յնքան ազդու կերպով կը նպաստէ Մերձաւոր Արեւելքի, մեր բարեկամական համաձայնութիւնովը, վստահեմ թէ նշանակելի ծառայութիւն մը կը մատուցանենք աշխարհի խաղաղութեան»։

Վէնիզելոս իր բաժակը բարձրացուց կենացը «համբաւաւոր պետին, մեծ բարեկարգիչին որ գլուխը կը գտնուի նոր Թուրքիոյ ճակատագրին, եւ անոր գործակիցներուն, Ըսմէթի եւ Թէվֆիք Րիւշտիի, Թուրք ազգին երջանկութեանը բարգաւաճմանը եւ Թուրքեւյոյն բարեկեցութեանը»։

Ըսմէթ փաշա, նոյնպէս, բաժակաճառով մը պատասխանեց Վէնիզելոսի։

«Ազդարար» խափանուած

Ճամբորդէ մը կ՚իմանանք թէ Պոլսոյ «Ազդարար» օրաթերթը խափանուած է կառավարութեան կողմէ։

Մանրամասնութիւններ կը պակսին։

⁂ Վերջին պահուն Պոլսէն հասած թերթերուն մէջ կը կանդանք (29 հոկտ.).—

Կուսակալութիւնը նկատելով որ հայերէն «Ազդարար» լրագրին արտօնատէրն ու խմբագրական տնօրէնը մամուլի նոր օրէնքին պահանջած պայմանները չի լրացներ, փակեց այդ թերթը։

Լուրջ վախեր տրախմի մասին

Ինչպէս պիտի կարդաք Գ. էջին մէջ, Յունաստան ալ բացառիկ օրէնք մը հրատարակած է, տրախմիին պաշտպանութեան համար։

Այս առթիւ մեծ մտահոգութիւն կը տիրէ Յունաստանի մէջ։ Պ. Վէնիզելոս հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ առեւտրական սենեակին մէջ.—

— «Եթէ տրախմիին հաւասարակշռութիւնը խախտի, մի կարծէք որ ստերլինին հետ պիտի պահէ համեմատութիւնը։ Անյուսալի չէ որ ստերլինը յառաջիկայ վեցամսեային, վերստին հասնի իր նախկին դիրքին, բայց նոյնը չի կրնար ըլլալ տրախմիին համար։ Եթէ սայթաքի անգամ մը, ձեզ մը վստահեցնեմ որ ստերլինը մինչեւ 500 տրախմիի կրնայ բարձրանալ։

Այս վիճակին չհասնելու համար խիստ միջոցներու դիմեցինք։ Միջոցները բաւական չեն, եթէ առեւտրական եւ ճարտարարուեստի դասակարգը իր աջակցութիւնը չբերէ տրախմիի պաշտպանութեան պայքարին։

Որպէսզի պահենք տրախմիի ներկայ վիճակը, անհրաժեշտ է որ սահմանափակենք օտար դրամի արտածումը։ Իսկ ասիկա չենք կրնար առանց դժգոհութիւն պատճառելու պետութիւններուն, որոնց հետ առեւտրական դաշնագիրներով կապուած ենք։ Բայց դուք կրնաք տարբեր կերպով օժանդակել մեզի։ Ապսպրանք մի տաք, գոհացէք ձեռուննեցած ապրանքի քանակով։ Ահամիակ միջոցը օտար դրամի արտածումը արգիլելու։

Մենք բոլոր միջոցներով, կը պայքարինք չարաշահութեան դէմ։ Չպիտի ձգենք որ մութին մէջ անծանօթ ձեռքեր դաւեն մեր դրամին դէմ։ Հաստատած ենք խիստ պատիժներ օրէնքը անսաստողներուն համար։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԼՈՐՏ ՐԷՏԻՆԿ ՓԱՐԻԶ ԿՈՒԳԱՅ

Անգլիոյ արտաքին նախարարը Լորտ Րէտինկ Փարիզ կը հասնի այսօր, հանդիպում մը ունենալու համար Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին Նախարարին հետ։

Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանը, եւ դեսպանատան ելեւմտական կցորդը կիրակի օր արդէն Փարիզ հասեր էին, նախապատրաստելու տեսակցութիւնը։

Անգլիական թերթի մը քաղաքական աշխատակիցը սոյն այցելութեան առթիւ կը գրէ.— Պարագաներն արդէն անխուսափելի դարձուցին որ յառաջիկայ ամիսներու ընթացքին համաձայնութիւն մը գոյանայ Ամերիկայի, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ, ընդհ. քաղաքական երեք կարեւոր կէտերու շուրջ։

1) Հուվըրի առաջարկին տրուելիք ընթացքը։ 2) Հիմնական գիներու անդրադարձումը Ոսկի դրամին վրայ։ 3) Զինաթափումը։

⁂ Քաղաքական կացութիւնը կը շարունակէ մնալ անորոշ։ Կառավարութեան անդամները տակաւին չեն կրցած համաձայնիլ ընդհ. ընտրութեանց մասին։

Կը կարծուի թէ վաղը կամ հինգշաբթի օր, Մաքտոնըլտ պիտի կարդայ խորհրդարանի լուծման հրովարտակը։ Մինչ այդ, հաւանական կը նկատուի որ կարգ մը փոփոխութիւններ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԵՍՏԱՆ ԵՒ ԹՈՒՐԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔՄԷՆՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱ ՓՈԽԱԴՐԵԼՈՒ ԾՐԱԳԻՐԸ

«Շիքակօ Թրիպիւն» թերթի լուրը, լոյս տեսած «Յառաջ»ում, Թուրքեստանի պատւիրակների Լոնտոն գալու մասին ու Անգլիոյ բարեխօսութեամբ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան աջակցութեամբ հրապարակ հանել Թուրքեստանի վեց միլիոն ժողովուրդին արտագաղթը դէպի Թուրքիա — պատահական լուր մը չէ։

Թուրքեստանի պատւիրակութիւնը, անշուշտ, ուղիղ հասցէին է դիմում։ Չէ՞ որ այս խնդրին շուրջ շատերի ցանկութիւնները միանում են։

Արդարեւ, Ռուսաստանի հաւաքական տնտեսութեան ծրագրի գործադրումով, յատկապէս հիւսիսային կովկասում եւ կեդրոնական Ռուսաստանում, դժգոհ գիւղացիութեան իրաւունք տրուեցաւ գաղթելու Սիպերիա եւ Թուրքեստան, այնտեղ իրենց համար նոր տնտեսութիւն հիմնելու։ Միլիոնաւոր դժգոհ գիւղացիներ Ռուսաստանի ամէն կողմերից դիմեցին Սիպերիա եւ յատկապէս Թուրքեստան։

Ռուսերի ներգաղթը դէպի Թուրքեստան ունէր եւ մի այլ հրապուրիչ կողմ։ Այդ՝ Թուրք-սիպերի երկաթգծի կառուցումն էր։ Թուրք-սիպեր երկաթգծի թէ բանուորները և թէ մասնագէտները լաւ էին վարձատրւում ու կենսամթերքով լաւ բաւարարւում։ Թուրքեստանի ժողովուրդը՝ անսովոր նման աշխատանքի, համարեա թէ անմասն մնաց այս աշխատանքին։ Ռուս ուշիմ գիւղացին, Ռուսաստանից գաղթելով, դարձաւ միայնուն բանուոր Թուրք-սիպեր երկաթգծի վրայ։ Նրանց մեծագոյն մասն էլ, ուր հնարաւորութիւն կար ստեղծեց իրեն համար անհատական տնտեսութիւն, իսկ դժւարութեան դէպքում, օտար երկրի մէջ, սիրաժոժար մտաւ «կոլխոզ»ներում եւ «սովխոզ»ներում։ Սկսւեց ցեղային ու ազգային հակամարտութիւն յատկապէս Ռուսերի եւ տեղացի բնիկ ժողովուրդին միջեւ։ Երէկի հակայեղափոխական ռուս գիւղացին սկսեց ծառանալ Թուրք-թաթարական ցեղերի դէմ ու սկսւեց նրանց միջեւ պայքար. մի պայքար, որ 1929 թւից մինչեւ այժմ, փոխւեց արիւնոտ կռիւների։ 1930 թւի համայնացման ուժեղ տարում՝ վտարւող կուլակային տարրերի մեծագոյն մասը գնաց ու տեղաւորւեց Թուրքեստանում։ Ռուս իշխանութիւնը, կարծես թէ դիտմամբ Հիւսիս. Թուրքեստանում իր գործակցական (կոոպերացիա) ծրագրերը այնպիսի խըստութեամբ ու հետեւողականութեամբ չէ գործադրած։ Քաղաքականութիւնը այնտեղ շատ մեղմ է։ Այնտեղ դեռ եւս «Սպեկուլեանտը» (շահադէտ) հնարաւորութիւն ունի շուկայ դուրս գալու, առեւտուրը դեռ եւս մասնաւորի ձեռքից չի խլւած։ Այս թոյլ քաղաքականութիւնը, Թուրքեստանի վերաբերմամբ, դարձել է մի հրապուրիչ խայծ բոլոր այն տարրերի համար, որ իրենց միջավայրում զրկւած ապրելու եւ գործելու ամէն տեսակի հնարաւորութիւններից՝ իրենց ապաստանը այնտեղ են գտնում։

Համառուսական բամպակամշակութեան ընկերութեան ծրագիրները Թուրքեստանի բամպակամշակութեան մասին, հանդիսացան մի բաց դուռ, Ռուսաստանից եւ Ուկրայնիայից վռնտւած ու ամէն բանից զրկւած գիւղացիութեան համար. ան սիրով գնաց ու աշխատանք որոնեց Թուրքեստանի բամպակի պետական արտերուն վրայ։ Երկրի բնիկ ժողովուրդը տեսնելով որ շուկայում առեւտուրը իր ձեռքից դուրս է գալիս, որ դաշտերում հողը հետզհետէ խլւում ու հաւաքական տնտեսութեան ենէ վերածւում, որևոր ոռոգելի տարածութիւններ բամպակի մշակութեան յատկացւում ու այդ հողերի վրայ տեղաւորւում է «կապուտաչուխ» մարդը, թէեւ քանիցս փորձեց ընդվզման դիմել, բայց աջակցութիւն չգտնելով ոչ ոքից, ոչ Աֆղանիստանից, ոչ Հնդկաստանից, ոչ Պարսկաստանից եւ ոչ էլ Թուրքիայից, սկսեց ինքն իր մէջ յուսահատիլ։ Դառնանալ իր երէկի բարեկամների վրայ։

* * *

Թուրքեստանի առաջին բարեկամը հանդիսանում է Թուրքիան։

Թուրքիան մանաւանդ համաշխարհային պատերազմի ընթացքին եւ անկէ վերջն էլ ջանք չխնայեց արթնցնելու Թիւրքմէնների ազգային զգացումները, հայրենասիրութեան ու հայրենիքի անկախութեան գաղափարները։ Էնվէր փաշայի հրոսակային խումբերը եւ նոյն իսկ կարճ ժամանակի մը համար զանազան ցեղերի ու խանութիւնների միացումը ընդդէմ Ռուսերի, իրենց խոշոր դաստիարակչական նշանակութիւնն ունեցան։

Բացի սրանից, սովետների ազգային քաղաքականութիւնը մեծագոյն ազդակը հանդիսացաւ որ ազգային ձգտումները եւ անկախ հայրենիք մը ունենալու գաղափարը աւելի ուժեղանան ժողովուրդին մէջ։ Բայց այն հանգամանքը որ Թուրքեստանի ազատագրական շարժման ղեկավարներ հանդիսացան Թուրքիոյ Թուրքերը, հետզհետէ Թուրքեստանցու մէջ բուռն փափաք ծնւեց Կասպիականի վրայ տեսնել մի կամուրջ և կամ դարձնել զայն Թուրք-թաթարական մի լիճ, Անդրկովկասի կամուրջով Սեւ ու Կասպից ծովերը միացած տեսնել թրքական գայլախոնի ներքեւ։

Այս պրոպագանտի հետեւանք պիտի համարել Թուրքիոյ հանդէպ եղած սէրը, ինչպէս Թուրքեստանի ժողովուրդների նմանապէս եւ Ղազանի Թաթարների մէջ, ինչպէս Ազրբէջանի Թուրքերի, նմանապէս եւ Հիւսիսային Կովկասի մահմետական ցեղերի մէջ։

Անուրանալի ճշմարտութիւն է որ Թուրքիոյ Թուրքերը, Ռուսաստան գերի քշւած իրենց սպաների միջոցով, յառաջ տարան համաթուրանականութեան իրենց գաղափարները։ Ու, տակաւին ներկայիս Ռուսաստանի զանազան մասերում, ուր Թուրք-թաթար ցեղեր զգալի թիւ մը կը կազմեն, դուք կը հանդիպիք երէկի Թուրք սպային, որ այսօր կոմունիստի ու ուսուցչի դիմակին տակ, համաթուրանական ծրագրի շուրջ աշխատանքներ է կատարում։

Այս միանգամայն հայրենասիրական աշխատանքի արդիւնքները ոչ միայն կարելի է տեսնել հին սերունդի վրայ, այլ և նոր սերունդի վրայ։ Նոր սերունդը աւելի է խանդավառւած ու անձնուիրութեան աւելի պերճախօս ապացոյցներ է տալիս, երբ անվերապահօրէն եւ առանց քաշւելու խնդիր է դնում, «ինչո՞ւ անգլերէն եւ գերմաներէն լեզուների կողքին չկայ եւ Կ. Պոլսոյ Թուրքերէնը, մենք ուզում ենք Կ. Պոլսոյ Թուրքերէն սովորել, մենք ուզում ենք Պոլիս գնալ սովորել» եւայլն։

Սակայն չէ՞ որ Կասպիականը կը խանգարէ ու Թուրքիան չի կարող օգնութեան իր ձեռքը մեկնել Թուրքմէն ապստամբ ցեղերին, մնում է միայն հիւրասիրութեան իր փափաքները յայտնել Թուրքմէն ժողովուրդին ու գրել որ դժգոհները, ապստամբները անել կացութեան մէջ դնեն իրենց դրացիները, Աֆղանիստան, Հնդկաստան ու Պարսկաստան։

Թուրքիոյ քարոզիչները սկսել են բացատրել ու հալածական Թուրքմէն ժողովուրդին ներկայացնել Թուրքիոյ թափուր մնացած հողամասերը, իրենց հիանալի դաշտավայրերով, արօտավայրերով, կլիմայով, ջրերով ու եղեմական պարտէզներով։ Սովետական սարսափներ, կրօնական հալածանքներ ու անհատական սեփականութեան վերացումը, նրան խրօք Թուրքիայի գիրկն են նետում։ Նա խրօք երազում է այդ դրախտը։

* * *

Թուրքիան իր այս ծրագրի իրականացման համար դիմում է գործնական միջոցների՝ Նա, Թուրքիան բնաւ յոյս չէ դրած Թրակիոյ իսլամութեան վրայ։ Նա շատ լաւ գիտէ, որ Պալքանեան երկիրներում սեփականութիւն ունեցող Թուրքը իր եւրոպական կեանքը բնաւ չի փոխանակի Թուրքիոյ արեւելեան նահանգների անմարդաբնակ, աւերակ, վայրի գազաններով ու թունաւոր օձերով լցւած երկրին հետ։ Դեռ նրանց յիշողութեան մէջ թարմ է 1925 թւականի իրենց պատգամաւորութեան զեկուցումը, որ նոյնիսկ Դերջանի նահանգը վտանգաւոր էին համարում բնակութեան համար։ Նոյնիսկ Ռուսաստանից փախած վաչկատուն քիւրտ ցեղերը չկարողանալով մի նոր կենցաղ ստեղծել Վանի լճի շրջակայքը, երբեմնի ծաղկեալ Գաւաշի, Հայոց Ձորի, Արճակի, Աբաղայի շրջանները նորից իրենց շունչը առին սովետական Հայաստանի Դարալագեազի լեռնալանջերում(*)։

Սակայն Թուրքիան այս անգամ վստահ է որ եթէ ինք ժողովուրդ ունենայ, իրեն այս անգամ չպիտի պակասին բնակեցման հնարաւորութիւնները։

Թուրքիան այս անգամ իր ետեւը ունի ամերիկեան դրամագլուխը։ Ամերիկեան դրամագլուխն է որ ժողովուրդը պիտի հաստատէ, որ երկիրը պիտի վերաշինէ ու զայն պիտի դարձնէ հաճելի ամէնուն։

Ահա թէ ինչո՛ւ «Շիքակօ Թրիպիւն»ը մունետիկի դերն է ստանձնել ու մեծ հետաքրքրութիւն է ցոյց տալիս եւ աշխարհի ուշադրութիւնն է հրաւիրում «Թուրքմէնիստանի պատուիրակութեան» ուղեւորութեան վրայ։

Տակաւին 1910 եւ 1911 թուականին ամերիկեան ընկերութիւններ (Չեստրի ծրագիրը) մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տւին Արեւելեան նահանգների երկաթուղային մենաշնորհի խնդրում։ Նրանք ամէն ինչ կը վերջացնէին ու աշխատանքը կը սկսէին, եթէ ցարական Ռուսաստանը չխանգարէր ու չմիջամտէր։ Ամերիկեան ընկերութիւնները շատ լաւ հասկացան, որ Արեւելեան նահանգների մենաշնորհը բացարձակապէս Ռուսաստանից կախւած մի հարց է, ուստի վերջնականապէս ձեռնթափ եղան ու այդ ծրագիրը մոռացութեան տւին, որպէս չեղեալ։

MOOR

(մնացեալը յաջորդով)

(*) Թող լսեն Ներգաղթի պարոնները, թէ հազարաւոր թուրքերի եւ քիւրտերի ներգաղթը ինչպէս կատարուեց անաղմուկ եւ անտոյար։

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԵՐԷՆ

12.— ՄՈԼՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒՍ

Արեւելահայ մտաւորականներէն շատերը, ու բանաստեղծ մարդի՛կ ալ անոնց մէջ, բերնի-ծամոց ըրած են թէ Պոլիսն է որ խեղաթիւրած է հայեցի տառադարձութիւնը։

Բոլորովին սխալ։

Տառադարձութեան դրութիւնը որ այսօր որդեգրուած է արեւմտահայ գրականութեան կողմէ եւ որ կը տարբերի Արեւելահայոց պահպանած տառադարձութենէն, երբեք պոլսական չէ։ Ան կրնայ Կիլիկիայէն եւ Փոքր Ասիայէն թափանցած ըլլալ հետզհետէ Պոլիս եւ տակաւ ինքզինք պարտադրած արեւմտահայ գրողներուն, բայց անիկա չի բխիր երբեք բնիկ Պոլսեցիներուն հնչաբանութենէն։

Բուն Պոլսեցիները եթէ ոչ բոլորովին Արեւելահայերուն պէս, գոնէ անոնց մօտեցող հնչումով կ'արտասանեն հայ լեզուին տառերը։

Ու ահա քանի մը օրինակ.

Ջուր բառը հիմա մենք կ'արտասանենք »Tchour»ի պէս. բուն Պոլսեցիները «Djour» կը հնչեն։

Դուռը «Tour» կը հնչենք մենք. Պոլսոյ բնիկները «Dour» կ'արտասանեն։

Բացը մեր լեզուին մէջ «Patz» դարձած է. հիները կը հնչեն «Batz»:

Գիտնալը «Kidnal» կը հընչենք, մինչ անոնք «ghidnal» կ'ըսէին։

Ձիւնը մեր հնչումով «Tziun» է, հին Պոլսեցիները կ'արտասանեն «Dzoun»։

Պոլսոյ նոր սերունդը՝ այն որ կրթուած է դպրոցներու մէջ՝ արդէն իսկ կը հեգնէ պառաւներուն հընչումը։ «Պառաւական» կը կոչենք մենք այդ հնչումը, որովհետեւ ան ծերունիներու մէջ կ'ապրի միայն։ Դպրոց չտեսած պառաւ կիներն են որ դեռ կը պահպանեն Պոլսոյ այդ հին հնչումը, որ երթալով կորսուելու վրայ է։

Ձեզ հանդիպած երգիծաթերթերու մէջ հատուածներու՝ ուր գրողը զանազան պառաւներ կը խօսեցնէ։ Ձե՞ք տեսած թէ ի՛նչպէս կը հնչեն բառերը զանազան Թոփխանա Խաթուններ կամ Հոռոփիկ Տուտուներ։ Անոնց արտասանութիւնը իր հարազատ ձեւովը գրելու համար երգիծաբանը չի՞ ստիպուիր միթէ սալէս արձանագրելու բառերը.

— Ցունր կլխուս, տուռը պաց. ճուրը պեր. ի՛նչ կ'իտնամ.

Վերջերս ձեռքս անցաւ ութսուն տարի առաջ Վենետիկի մէջ տպուած Բազմավէպի յաւելուած մը, ուր Պոլսոյ կեանքէն առնուած կատակախաղ մը կար, գրուած պոլսոյ ռամկօրէնով, եւ անոնց հնչածին պէս արձանագրած բառերը։ Հիմա չկայ այդ ռամկօրէնը, բայց անոր հետքերը դեռ կ'ապրին պառաւներու բերնին մէջ։ Իմ պզտիկութեանս, Խրնամալըչա թաղը բնակող հայ ընտանիքներու մէջ կը մտնէի յաճախ. հին Պոլսեցիներ էին, ու կատարելապէս պահպանած հին հնչումները։ Ուսուցիչներէս մէկը, Գրիգոր Մարգարեան, որ երգիծական նիւթեր կուտար «Կավռօշ»ին Թոփխանա Խաթունի կեղծանունին տակ՝ այդ պառաւական լեզուով ու հնչումով է որ կը գրէր։

Ստեփան Լիսիցեան, Պոլիս այցելելուն, ալշած մնաց այդ «պառաւական» նիւթերը կարդալով։ Զարմացած էր որ հեղինակը փոխած է բառերուն ուղղագրութիւնը, դուռը՝ տուռ գրելով եւ ձին՝ ծի։ Բացատրեցինք թէ մեր պառաւներուն հնչումը ճիշդ արձանագրելու համար էր որ երգիծաբանը փոխած է բառերուն ուղղագրութիւնը։

Այդ առթիւ էր որ գրեց Լիսիցեան.

— «Մի ժամանակ, երբ առիթ չէի ունեցել անմիջապէս տեղն ու տեղը լսելու պոլսական բարբառը, տանը ու փողոցում, խանութների և արհեստանոցների մէջ, ես էլ այն համոզմունքի էի թէ Պոլսի հայերէնն է հիմք եղած Արեւմտեան գրալեզուին։ Մի քանի ամսւայ դիտողութիւններս Պոլսում, բոլորովին հակառակ եզրակացութեանը հասցրին ինձ։ Ինձ համար այժմ մի անվիճելի ճշմարտութիւն է այն, որ այդ արհամարհւած, ծաղրւած «պառաւների» լեզուն չէ, որ հիմք է պոլսահայ ներկայ գրական հայերէնին»։

Ահա թէ ինչո՛ւ ճիշդ չէ արեւմտահայ հնչաբանութիւնը ծաղրելու համար՝ զայն պոլսական անուանել։ Իրաւ է որ Պոլսոյ բնիկը ճիշդ արեւելահայերուն պէ՛ս ալ չի հնչեր տառերը, մանաւանդ երբ գտնուին բառերուն մէջ։ Բայց ճիշդ է գոնէ որ անոր հնչումը չէ որ հիմք ծառայած է արեւմտահայ տառադարձութեան օրէնքին։

Չէ՛, «Պոլսոյ Հայեվար»ը մեղք չունի։

Քիչեր միայն գիտեն թէ ի՛նչ է այդ Պոլսոյ Հայեվարը։

Մեր ներկայ արեւմտահայ աշխարհաբարէն տարբեր բարբառ մըն է ան, հայեցի եւ ինքնատիպ։ Անոր գաղտնիքը քիչերը միայն սերտեցին։ Անոր լաւագոյն խուզարկուն Թէոդիկը եղաւ, ու տքնաջան երկի մը մէջ՝ ուր իր կինը Արշակուհի Թէոդիկ ալ քրտինք թափած է՝ տուաւ Պոլսոյ Հայեվարին պատկերը, իր բառերով, ոճերով, ասութիւններով։ Ու եթէ խելքին չփչէր իր կեանքը սպառել Տարեցոյցներով, թերեւս մեզ աւելի ապրող երկեր տար։ Գոնէ պիտի կրնար լոյսին հանել մեռնող բարբառ մը, ուրկէ մարդիկ խոյս կուտային, եւ որ անսպառ գանձեր ունէր իր մէջը՝ ընդունակ մեր նոր աշխարհին թանկագին տաղձներ հայթայթելու։

Լիսիցեան շատ ճիշդ դիտել կուտար.

— «Բայց լեզուի կանոնաւոր զարգացման համար աւելի վտանգաւոր է այն բացարձակ արհամարհանքը, որով պոլսական «ղասական» համարւող գրագէտներից շատ շատերը վերաբերւում են տեղական «պառաւական» բառամթերքին եւ ասութիւններին։ Միայն երգիծաբանութիւնն է, որ հարկադրւած է յաճախ դիմելու պառաւական լեզուին»։

Այդ արհամարհանքը միշտ տեւեց. արեւմտահայ գրողները միշտ խորշեցան «գռեհիկ» բարբառէ մը, ու Արեւելահայերը միշտ հեգնեցին «հօսհօս»ներու բարբառը։ Մէկը սիրտ չըրաւ հերքելու այդ մոլորութիւնը փաստով։ Ոչ իսկ գանձերուն շտեմարանը բացող մը եղաւ։

Ու արհամարհանքը դեռ կ'ապրի։ Վկայ են նետուած կծու ակնարկութիւնները։

Ի զո՞ւր կը պոռար Զօպանեան.

— «Պոլսոյ հայերէնը, որ հիմքը եղած է արեւմտեան հայերէնին, սխալ է կարծել՝ ինչպէս կ'ընեն ոմանք՝ թէ հայկական դրոշմէ զուրկ օտարախորթ լեզու մը ըլլայ՝ միմիայն Պոլսեցւոց յատուկ։ Պոլսահայ բարբառը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ Փոքր Հայքի եւ Կիլիկիոյ բարբառներուն մէկ մօզայիքը, որուն մէջ խառնուած կան նաեւ Մեծ Հայքի բարբառներէն տարրեր, որովհետեւ Պոլսահայ բռնած հասարակութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ գաւառներէն եկած եւ դեռ ամէն օր գալ շարունակող Հայերու (եւ ամէնէն ձեռներէց եւ ուշիմ Հայերուն) համախմբում մը։ Պոլսահայ բարբառը շատ աւելի մօտիկ է միջնադարեան աշուղական լեզուին՝ քան թէ Վանայ կամ Մշոյ բարբառը։ Արեւմտեան հայերէնը ուրեմն մնաս չէ կրած, իրեն հիմք առնելով պոլսահայ բարբառը»։

Որքան ալ հերքումը տեղաց՝ մարդիկ կարծես կը յամառին իրենց մոլորութեանը մէջ։

ՍԻՐՈՒՆԻ

ՌՈՒՍԻԱ ԿԸ ՎՃԱՐԷ...,

Պոլշեւիկեան «Իզվեստիա» թերթը բացարձակ կերպով կը հերքէ այն զրոյցները թէ Խորհրդ. Ռուսիա յետաձգում պիտի առաջարկէ իր արտաքինպարտքերուվճարմանհամար։ Այս թերթը կը յայտնէ թէ,այս մասին, արտասահմանի մէջ հրատարակուած լուրերը անհիմն են և յերիւրուած են այնտեսակշրջանակներուկողմէ,որոնք Խորհրդ. Միութեան հետ որեւէ առեւտրական յարաբերութիւն չունին ու կը ջանան վնասել անոր տնտեսական բարգաւաճման։

* Վարշաւիոյ լաւատեղեակ շրջանակները կը հաստատեն թէ Վարշաւիոյ խորհրդային առեւտրական պատուիրակութիւնը կարեւոր վնասներ կրած է, կարգ մը առեւտրական տուներու նիւթական դժուարութեանց պատճառաւ։

Այս տարուան ընթացքին, Վարշաւիոյ խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան վնասները հասած են 1,5 միլիոն տոլարի, որուն մէկ միլիոնը միայն մուշտակի գործերու մէջ։ Այս պատճառաւ ալ, Մոսկուա որոշած է եղեր ջնջել Վարշաւիոյ պատուիրակութիւնը։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆ...

1926էն ի վեր Սելանիկ... Միջազգային Ցուցահանդէս... թուականէն սկսեալ ամէն... կանոնաւոր յաջորդականութ... շարունակուի գրեթէ ան... թուականներու մէջ, եւ երկ... բաց տեւողութեամբ։

Ցուցահանդէսը առաջին... ունեցած է 500 ցուցադրողնե... տարի անոնց թիւը բարձր... 2000ի։ Ցուցահանդէսին... ներքին ու արտաքին գործ... թիւնները եղած են նոյն հ... տութեամբ։ Դրացի Պալքանեա... գերը աւելի մօտէն ծանօթ... հելլէն արտադրութիւններու... փոխադարձաբար։

Սովորութեան համաձայ... ցուցահանդէսին ալ պաշտ... բացումը կատարուեցաւ ի... յութեան նախարարներու, դր... ներու, մամուլի ներկայացուց... ինչպէս և հրաւիրեալներու մ... մութեամբ։ Խօսեցան նախա... եւ կազմակերպիչներ, վեր... Սելանիկի Միջազգային Ցու... դէսին դերը՝ տնտեսական... վրայ։ Քաղաքիս մետրապոլ... նեց ձեռնարկը, ուրկէ վերջ... պատուասիրուեցան եւ... ստացան ժողովուրդէն առա... լելու աչքի զարնող տաղաւա...

Այս տարի չտեսանք սա... փոնական եւ հունգարական... ցիկ տաղաւարները, որոնք իրե... խութեամբ եւ հետաքրքրակա... լագանութեամբ առաջին տե... գրաւէին նախորդ ցուցահան... րուն մէջ։

Ցուցահանդէսին կէսէն... Յունաստանի զանազան նահ... րու երկրագործական եւ ճար... ուեստական արտադրութիւնն... Նուրբ եւ ընտիր յունական... խոտներուն մօտ կը նսեմանա... մանական, աւստրիական եւ... կան ծխախոտները։ Միւսկէն... գոյն ձէթը կը պսպղայ շիշեր... որոնց քով շքեղօրէն կը... անարատ եւ հաճելի բոյրով... ները։ Մասնաւոր տուփերո... շարուած չամիչն ու թուզը,... ձը կը գրգռէ օտար այցելու... Արեւոտ ու մեղմ կլիմաներ... առատօրէն աճող լեմոնն ու... տարինը, անպայման կը հրա... ուղներու քիմքերը։ Հարկ... տեսակ ըմպելիներու մօտ,... սպասեն բազմատեսակ թարմ... ները, ու անկարելի է կանգ... անոնց շարքին՝ տեղական գոր... մետաքսեղէններու, տնական... սիններու եւ զանազան ձեռար... ներու վրայ։

Զգելով յունական տաղա... րուն մէջ մեղրն ու կ... կաթն ու կաթնեղէնները,... ու ձիթապտուղը, կ'անցնինք... ցուցադրողներու։

Եուկօսլավիա առաջին... կը գրաւէ իր ընդարձակ ու... եալ տաղաւարով։ Վառ գոյն... գեղեցիկ ներդաշնակութեամբ... ուած ազգային տարազներ,... տիպ առարկաներ արծաթով... ուած։ Փայտի եւ ածուխի հ... լոր տեսակներ, ըմպելիներու... համեմներու, չոր պտուղներու... գին շուկայ մը։ Զարմանալի... թեամբ ցորենի, գարիի եւ եգի... ցորենի նմուշներ՝ սերմնցուի... կաշիի եւ հանքային քարեր... լագան ցուցադրութիւն՝ եւ... ալ մխախոտ։

Խորհրդային տաղաւա... դարձակ ու անփոյթ՝ երկ... մէջքին վրայ։ Հետաքրքրա... իր ցուցադրած մեքենաշարժ... ները։ Գլխաւորաբար բե... ձգախեժի ճարտարարուեստ... ներ, լաստիկ-կօշիկներ ու... թիւ կարմիր դրօշներ՝ իրենց... դաստիարակութիւնը խորհրդան...

Ջուիցերիացիները կը... դրեն, տնական գեղեցիկ... կարի մեքենաներ, ջօզօլա... եւ անխուսափելի սիրուն... ցոյցներ։

Լեհական փոքր տաղ...

հարուստ ու ճոխ է իր չոր խոտերէղէններով փարթամ հաւաքածոյով ու սքանչելի ճաշակով։

Կիպրոս կը ներկայանայ երկրագործական արտադրութիւններով, ծորթերով ու ծուշտակներով, ինչպէս նաեւ ձեռական ճարտարարուեստով, որոնք չունին նորութիւններ։

Սքանտինաւեան թերակղզին զրկած է իր պաշտօնոյ ձուկերուն ընտրեալ տեսակները։

Չեխերն ալ ջութակով ու կիթառով ծածկած են իրենց տաղաւարին մէկ մասը։ Մնացեալ բոլոր տեղերը լեցուցած են կնոջական պարզ ու ինքնատիպ զարդեղէններով։

Թուրքերն ալ տաղաւարի մը մէկ մասին մէջ բերած են ցուցադրելու Մուսթաֆա Քէմալի պատկերը, թռչնափետուրով բարձեր, կակուղ վերմակներ, պոռոտ գոյնով համրիչներ։ Կը պակսի միայն նարկիլէն։

Մնացեալ տաղաւարները նշանակելի ոչինչ ունին իրենց մէջ։

Ցուցահանդէսին միակ հայ ցուցադրողն է նկարիչ Լ. Գազազեանը, որուն նկարները առաջին տեղը կը գրաւեն նկարիչներու տաղաւարին մէջ։ Մասնաւորաբար աչքի կը զարնեն իր «Ձմերուկ ծախող տղան», «Եգիպտացի շէյխեր՝ աղօթքի պահուն», «Երկու վանականներու աղօթքը», «Դեռատի բեռնակիրները» ու անոնց մէջ ամէնէն հետաքրքրականը՝ Մէնէմէնի յետադիմականներուն վերագրուած բարբարոսութիւնը, — շէյխի մը սաղայելական ու կրօնական ծէսը դեռատի հարսի մը ստինքները քամելու պահուն։

Ասոնք նկարուած են պաստառի վրայ, ուրիշներ՝ գերմանական սթիլոյի վրայ «սփաթիւլ»ով։ Բոլորն ալ ծախուած են։ Սպառած են նաեւ իր 50ի մօտ ջրաներկ գծագրութիւնները։ Այս համեստ ու տաղանդաւոր հայրենակիցը գիտէ հարազատօրէն ցուցադրել արուեստին նրբութիւնները։ Իր գործերէն շատերը գնահատուած են դժուարահաճ օտարներէն։ Մեր հայրենակիցները, խօսքս հարուստներու մասին է, կը սքանչանան, կը գովեն ու կ'անցնին...։

Ցուցահանդէսին ամէնէն աղմկոտ մասը Լիւնա Փարքեան խաղարաններն են։ Անոնց շուրջ խռնուած ժողովուրդը ոգեւորուած կախօրրաններէն եւ օդանաւի պատրանքը տուող վերելակներէն, շատ անգամ կ'անտեսէ տաղաւարներու ցուցադրութիւնները, որոնք այս տարի չստացան ակնկալած արդիւնքը։

Այս տարուան 6րդ ցուցահանդէսը միջակ էր, բաղդատելով ուրիշ տարիներու հետ։ Գլխաւոր պատճառն է տիրող աննախընթաց տնտեսական տագնապը, որ վերջերս աւելի ծանրացաւ ստերլինին անակնկալ ցնցումով։ Մասնաւոր նորութիւններ չկային այս տարի եւ օդերն ալ կանխահասօրէն ցրտեցին։ Այսուհանդերձ, Սելանիկի միջազգային ցուցահանդէսը ձեռնարկ մըն է, որ քաղաքը կէս ամիս արտակարգ շարժումի մէջ կը դնէ, կեանք եւ ոգեւորութիւն կը ստեղծէ, պանդոկապետներուն եւ ճաշարանատէրերուն դէմքերը կը ժպտին, ու մանաւանդ երկրի արտածումը զգալապէս կ'աւելնայ։ Դրական օգուտներ՝ որոնք լիովին կ'արդարացնեն այս ցուցահանդէսին շարունակութիւնը։

ՎԱՀԱԳՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

ԳԱՎԱԼԱ (Սեփ. թղթ.).— Մեր գաղութը ունի հինգ միութիւններ, որոնք կը ջանան օգտակար ըլլալ իրենց սահմանին մէջ։

1927ին կը կազմուի Օրիորդաց Միութիւն մը, սահմանափակ գործունէութեամբ։

1928ին կը հիմնուի Հ. Ե. Մ.ը քիչ յետոյ համաձայնելով Օրիորդացին հետ, երկուքը միասին կը կազմեն Հ. Ե. Ե. Միութիւնը, իրենց տրամադրութեան տակ ունենալով թաղականութեան ընդարձակ սրահը իբր հաւաքավայր։ Գաղութին գնահատանքին արժանացած է այս Միութիւնը, որ կը սարքէ զանազան բանախօսութիւններ, հանդէսներ, գիշերային եւ ընտանեկան հաւաքոյթներ։ Ունի ճոխ գրադարան մը նաեւ երգչախումբ ու նուագախումբ մը։ Անդամներու թիւն է 50-60։

Երկրորդ կարգը կը գրաւէ Հ. Մ. Ը. Մ.ը որ հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, վերակազմուեցաւ եւ աւելցուց անդամներուն թիւը։ Ունի երեք խմբակ սկաուտներ, բաղկացած 35 պատանիներէ, ամէնքն ալ ուժեղ եւ առոյգ։ Սակայն ներկայիս ոչ դասախօսութիւն տեղի կ'ունենայ եւ ոչ ալ արշաւ, որովհետեւ կանոնաւոր խմբապետ չունին։ Կայ նաեւ ֆութպոլի խումբ մը «Արաքս»։ Միութեան նոր վարչութիւնը կ'աշխատի խմբապետ մը գտնել, գործունէութիւնը աւելի ընդարձակելու համար։

Երրորդ միութիւնը կը կոչուի Հ. Մ. Արարատ որ ունի բաւական թիւով սկաուտներ։ Իրենց մէջ առած են երեք հրեայ պատանիներ ու մէկ յոյն։

Չորրորդ միութիւնն է Աղքատախնամ Տիկնանց Միութիւնը որ եռանդով կը գործէ։ Անդամներուն թիւն է 35, սակայն գործունէութիւնը աւելի լայն։ Կը լսեմ թէ կ'ուզեն Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղի վերածուիլ։

Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղը տակաւին նոր կազմուած ըլլալով, չեմ կրնար խօսիլ։

Դժբախտաբար այստեղ ալ ճարակած է թրքախօսութիւնը։ Միութիւնները պէտք է մաքառինայս հիւանդութիւններուն դէմ։

Ցաջորդ անգամ՝ հայ բանուորներու մասին, Գավալայէն մինչեւ գիւղերը։

Համազասպ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ ԵՒ ՌՈՒՍԻՈՅ ՓՈՐԻՆ ՑԱՒԸ

Ջարիտ Վաստոկա, Անդրկովկասեան դաշնակցութեան պաշտօնաթերթը կը գրէ.—

Պոլիսէն կը հաղորդեն թէ, Թուրք եւսուրիական սահմանին վրայ ստեղծուած կացութիւնը հետզհետէ աւելի կը գրաւէ Թուրք կառավարութեան ուշադրութիւնը եւ կը սպառնայ Թուրքեւֆրանսական յարաբերութիւններուն։ Ստեղծուած կացութենէն Ֆրանսա կ'ուզէ օգտուիլ, օգտագործելով Քիւրտերն ու Հայերը համաձայն իր նուաճողական քաղաքականութեան շահերուն։

Թրքական մամուլը մեծ դժգոհութիւն կը ցուցնէ, դիտել տալով որ ֆրանսական իշխանութիւնները Սուրիոյ մէջ ապաստան տուին եւ հետապնդումէ փրկեցին քրտական ապստամբութեան վարիչները, որոնք Արարատի կռիւներէն յետոյ փախան Սուրիա։

Նուազ յուզում չպատճառեց Թուրքիոյ մէջ Ֆրանսայի այն մտադրութիւնն ալ, որ կը ծրագրէ աւելցնել հայկական բնակութիւնները Սուրիոյ մէջ, մեծ մասամբ թուրքեւսուրիական սահմանին երկարութեամբ։ Ինչպէս կ'իմանանք, Սուրիոյ ֆրանսական մարզպանը, Փոնսոն, Փարիզ գտնուած ժամանակ, այդ մասին տեղեկագիր է տուեր ֆրանսական կառավարութեան, եւ խօսակցութիւն է ունեցեր «Հայկական օգնութեան կազմակերպութեան» (ՅԱՌԱՋ.— Կ'ուզէ ըսել Հ. Բ. Ը. Մ.) նախագահ Նիւպէնկեանի հետ։

Ինչպէս յայտնի է, ձեւականօրէն Ֆրանսա Սուրիոյ մէջ Հայերու տեղաւորումը կը բացատրէ այսպէս.— Ժամանակին ֆրանսական կառավարութիւնը «խոստացեր է» Ազգերու Դաշնակցութեան «Հայկական օջախ» մը հիմնել Սուրիոյ մէջ, այնտեղ հաւաքելու համար բոլոր Հայերը, որ ցրուած են Պալքաններուն եւ ուրիշ երկիրներու մէջ։

Այդ մասին Պոլսոյ «Վաքըթ»ը կը գրէ.

— «Բոլորին յայտնի է, որ, Հայերը տեղաւորելով Սուրիոյ մէջ, Ֆրանսա նկատի չունի Ազգերու Դաշնակցութենէն ստանձնած իր պարտականութեան իրագործումը։ Աւելի մեծ չափով, գաղութացման այդ քաղաքականութիւնը կը հանդիսանայ Սուրիոյ մէջ ֆրանսական հոգատարային քաղաքականութեան տապալման վախին հետեւանք միայն։ Իր ազդեցութիւնը ամրացնելու համար Սուրիոյ մէջ, Ֆրանսա կը փորձէ այնտեղ բնակեցնել վստահելի տարրեր։»

Ցետոյ նոյն Թուրք օրաթերթը կը գրէ.

— «Եթէ Սուրիոյ մէջ Հայերու տեղաւորումը ըլլար սուրիական ներքին գործ մը, մենք չպիտի ուզէինք միջամտել։ Սակայն դժբախտաբար գործն ուրիշ կերպ է դրուած։ Հայկական բնակութիւնները, Թուրքիոյ հարաւային սահմանին երկարութեամբ, կը հանդիսանան մշտական սպառնալիք Թուրքիոյ համար։ Արդեօք Ֆրանսացիները կը պատրաստուի՞ն ստեղծել ՆՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ։

ՅԱՌԱՋ.— Շեղագիր ու գլխագիր գրուած է «Ջարիտ Վաստոկա»յի մէջ, ուստի կը պահենք ձեւը)։ Անվիճելի է մէկ բան, որ Ֆրանսացիները հայկական բնակութիւններ ստեղծելով թրքական սահմանին վրայ, որոշ նպատակ մը կը հետապնդեն։ Եթէ Ֆրանսան կը ձգտի զօրացնել հայկական տարրերը թրքական սահմանին երկարութեամբ, ատիկա վտանգ կը պատճառէ մեզի»։

«Վաքըթ» կը պահանջէ, որ թրքական կառավարութիւնը քիչ մը աւելի ուշադրութեամբ հետեւի Հայերու տեղաւորման գործին Սուրիոյ մէջ։

Սուրիոյ մէջ ազգային-կրօնական երկպառակութիւն ստեղծելու քաղաքականութիւնը նոր չէ։ «Հայկական օջախ» ստեղծելու շատախօսութեամբ, ֆրանսական աշխարհակալութիւնը կ'ուզէ ծածկել իր նպատակները, խեղդելու Սուրիացի աշխատաւորներու յեղափոխական շարժումն ազգային-կրօնական ջարդերու արեան մէջ։

ՅԱՌԱՋ.— Գիտենք թէ նուազ մեղաւոր չէ Ռուսիան, որ Մոսկուայէն ղրկուած համայնավարներով կը խառնշտկէ Սուրիան։ Եւ մեզի համար հետաքրքրական էր գիտնալ, և լսել խոստովանութիւնը թէ ինչո՞ւ Ռուսիա շատ կը խառնշտկէ Սուրիան։ Այդ խոստովանութիւնը կրնայ մեզի բացատրել նաեւ թէ ինչո՛ւ Մոսկուա, նոյնքան խառնակչութիւն փորձելով, որքան կը վերագրէ ուրիշներուն, փորի ցաւ կը զգայ՝ երբ սուտ ու իրաւ կը լսէ թէ Հայերը կը տեղաւորուին Սուրիոյ մէջ։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՆԱՒԱՅԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ամերիկեան կառավարութիւնը որոշեց նուազագոյն չափին վերածել նաւային շինութեանց յատկացուած ծախքերը։ Այս որոշման համաձայն, նաւային շինութեանց ծրագրով նախատեսուած 11 Թորփիլաձիգներուն տեղ պիտի շինուին ընդամէնը 5 հատ։ Այս կերպով իրականացած խնայողութիւնը կը գնահատուի մօտ 150 միլիոն տոլար։

Իմտացոյցին բացը նուազեցնելու համար է որ Ամերիկա որոշած է նուազեցնել նաւային շինութեանց ծախքերը։ 1923ի ծովային պիւտճէն պիտի ըարձրանար 401 միլիոն տոլարի, 40 միլիոն աւելի քան նախորդ տարուանը։

Ամերիկա, անգլիական կառավարութեան հաղորդեց իր այս խնայողութիւնները։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Ինչպէս ամէն տեղ, Գերմանիոյ մէջ եւս, տնտեսական տագնապը սերտօրէն լծորդուած է քաղաքականին։ Մօտ ատենէն կը բացուի գերման խորհրդարանը։ Եւ յայտնի չէ թէ ընկերվարականները պիտի կրնա՞ն պաշտպանել դահլիճը, քանի որ իրենց մէջ ալ պառակտում ինկաւ։ 6 երեսփոխաններ անջատուեցան կուսակցութենէն, անկախ խմբակ մը կազմելու համար։ 7րդ մը միացաւ համայնավարներուն։ Ասկէց զատ, օրավարձքերու նուազումը հակառակութիւն ձգած է ընկերվարականներուն եւ Պրիւնինկի դահլիճին միջեւ։

Կառավարութիւնը ստիպուած է մինչեւ իսկ տան վարձքերու հարցով զբաղիլ։ Հարցը որ ներկայիս ամենէն աւելի կը մտահոգէ բանուորական կազմակերպութիւնները, անգործութեան սնտուկի վարչութեան որոշումն է, նպաստի շրջանի տեւողութիւնը 26էն 20 շաբաթի իջեցնելու մասին։ Այս ձմրան համար կը նախատեսուի 6,5 միլիոն անգործ։ Նպաստի սնտուկը ուրեմն ստիպուած է այժմէն իսկ միջոցներու դիմելու։

Իսկ օրավարձքերու նուազումը, ամէնէն աւելի յուզման մատնած է բանուորները եւ իրենց կազմակերպութիւնները։ Ճարտարարուեստի բոլոր կեդրոններուն մէջ, գործատիրական կազմակերպութիւնները կը խզեն աշխատանքի հաւաքական պայմանագրութիւնները, զոր կնքած են բանուորական սէնտիքաներուն հետ։ Երկաթուղիի վարչութիւնն իսկ խզեց հաւաքական պայմանագրութիւնները, որոնք մօտ կէս միլիոն գործաւորի օրավարձքերը կը սահմանէին։

Այս զանազան դժուարութիւններէն զատ, ինչ որ ամէնէն աւելի կը տանջէ կառավարութիւնը, երկրին ելմտական վիճակն է, որ երթալով կը ծանրանայ։ Կ'ըսուի թէ այն պետութիւնները որոնք կը շահագրգռուին գերման ելեւմուտքով, պիտի ստիպուին անգամ մը եւս միջամտել։

Կ'ըսուի նաեւ թէ մօտերս, միջազգային մեծ խորհրդակցութեան մը համար հրաւէրներ պիտի ուղղուին եւ թէ Գերմանիա դիմում պիտի կատարէ օտար պետութեանց, ելք մը գտնելու համար ելմտական կացութեան։

ՉԵԽՕՍԼՈՎԱՔԻԱ ԿԸ ԽՍՏԱՑՆԷ

Չեխօսլովաքիոյ ազգային դրամատունը զեկոյց մը հրատարակեց, որով կը յայտնէ թէ նախարարաց խորհուրդի որոշումով, դրամական փոխանակութիւնները կարգ մը խստութիւններու պիտի ենթարկուին։ Այս որոշման համաձայն, արտասահմանէն մտցուած դրամները պիտի ծախուին ազգային դրամատան եւ օտար վարկերը պիտի սահմանափակուին։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Այս երկրին դրամն ալ վտանգուած է, Սեպտ. 27ին, չորս ժամուան բացառիկ ժողովէ մը յետոյ, կառավարութիւնը հրատարակեց տրախմիի պաշտպանութեան օրէնք մը, որուն գլխաւոր գիծերը կուտանք ստորեւ.—

ՅՕԴ. 1.— Ոսկիի, ոսկեդրամի, օտար դրամներու եւ օտար դրամատուններու առուծախը տեղի պիտի ունենայ բացառաբար Յունաստանի դրամատան միջոցաւ։

ՅՕԴ. 2.— Յունաստանի Դրամատունը ոսկի, ոսկեդրամ, օտար թղթադրամ կամ դրամատոմս պիտի ծախէ միմիայն երկրին առեւտրական կարիքներուն եւ պետական պէտքերուն բաւարարութիւն տալու պայմանաւ։

ՅՕԴ. 5.— Ով որ ապրանք կը ծախէ արտասահմանի, պարտաւոր է փոխարժէքը (օտար դրամ)ներկայացնել Յունաստանի Դրամատան և ստանա օրուան գինով տրախմի։

Ապրանք արտածողները արտածումէն երեք ամիս յետոյ պէտք է օտար դրամով փոխարժէքը յանձնեն Յունաստանի Դրամատան։ Եթէ այս ժամանակամիջոցին ապրանքը ծախուած չէ, պէտք է ցոյց տան չծախուած ըլլալը հաստատող վաւերաթուղթ մը, որ միայն մէկ ամսուան համար կրնայ ի զօրու ըլլալ։

ՅՕԴ. 6.— Տրախմիով վճարելի արտասահմանէն եկած չէքերը չեն վճարուիր, բացառաբար այն պարագային, եթէ փոխարժէքը օտար դրամով ներածուած եւ ծախուած ըլլայ Յունաստանի Դրամատան։

ՅՕԴ. 7. Դրամատուններու կամ վարկային հաստատութիւններու մօտ պահ դրուած օտար դրամները կամ դրամատոմսերը չեն վերադարձուիր իրենց տէրերուն, այս օրէնքը ի զօրու եղած ժամանակամիջոցին։ Այս ձեւի գումարները կրնան վերադարձուիլ միայն տրախմիով։

ՅՕԴ.—8.— 1, 5, 6 եւ 7րդ յօդուածներուն անսաստողները պաշտօնապէս կը հետապնդուին եւ նախնական քննութենէ յետոյ որ առ առաւելն 10 օր պէտք է տեւէ, կը պատժուին մէկէն երեք ամիս բանտարկութեամբ եւ դրամական տուգանքի, առնուազն կէսը, այն գումարին, որուն վրայ գործողութիւն կատարած են ոտնակոխելով օրէնքը։

Այն անձերը որոնք օտար դրամներու ապօրէն առուծախով կը զբաղին կամ օրէնքին արգիլած գործողութիւններուն մէջ կը մտնեն, կրնան աքսորուիլ տեղահանութեան օրէնքին հիման վրայ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (142)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

Գացինք Պարսից հողի վրայ, ուր կար աղբիւր, մեծ խոտեր եւ քարեր։ Հոն տեղաւորուեցանք։ Կէսօր չեղած՝ Խոսրովը բերաւ հաց, երկու հաւ եւ խորիզ։ Բաժանեցի հացը, խորիզը, քանի մը հաւկիթ, երկու հաւ եւ քիչ մը հաց գաղտնի պահեցի։

Խոսրովը էլի քիչ էր բերեր հացը։ Նա ունի 400 ոչխար, նաեւ այծ, տաւար, բաւական հարուստ մարդ է։ Ես հանեցի երկու արծաթ, որպէս հացի փող, տուի իրեն։ Նա վերցրեց դրպանը դրաւ։ Այդ բանը ինձ վատ տպաւորութիւն թողեց։ Այդ տեղի Հայերը կառավարութեան հարկ չեն տար, այլ իրենց աղաներուն։

Մեր վրայէն քանդեցինք 500 փամփուշտ, յանձնեցինք Խոսրովին, որ նա վերադարձնէ Վան՝ Կոմսին։ Խոսրովին՝ կազմակերպութեան կողմէ տրուած է երկու բերդանկա (հրացան)։ Նա ըսաւ ինծի, որ հինգ ատրճանակ տամ իրենց տղաներուն, որովհետեւ զէնք անցկացնելու ատեն պէտք կուգայ։

— Շնորհիւ այդ Քիւրտերուն է,— ըսաւ,— որ մենք այդ մի քանի ծառայութիւնը կ'ընենք մեր ազգին, որովհետեւ Քիւրտերը մեզի լաւ կը նային։

Խոսրովը չգիտէր իմ ով ըլլալս։

Մեզնից երկու օր առաջ այդ տեղերէն էր անցեր Վարդանի խումբը, 7 հոգուց բաղկացած։

Երեկոյեան 1ուկէս ժամ մնաց մթնալուն, ճանապարհ ընկանք։ Վալադ քիւրտը ինծ ըսաւ.

— Մաս մը Հայտարանցիք բարձեր են գացեր Պարսից հողի վրայ եւ այժմս, Տաճկաց Հայտարանցոց հետ թշնամութիւն ունեն։ Դրանք մեր առաջն են՝ պէտք է զգոյշ ըլլալ։ Նրանք չեն կարծեր թէ ջան ֆէտայիներ էք, որ կուգաք, կը կարծեն թէ մենք ենք, եւ կռիւ կ'լլայ։

— Շատ լաւ,— ըսի,— զգոյշ կ'ըլլանք։

Անցանք տեսանք կօները։

— Էս կօներն են,— ըսաւ քիւրտը,— որ կրակ կը վառեն, է՛ն ալ գիւղն է։

Մենք դրանց միջով պիտի անցնէինք։ Քիւրտին ըսի, բարկանալով՝ (մինչեւ էդ ատեն ոչինչ չէի ըսեր բարկանալով, նա ալ չգիտեր իմ ով ըլլալս)։

— Էսքան քալել ես, չես վախցեր, հիմա ի՞նչ է որ կը վախնաս։ Քալէ՛, դրանք ի՞նչ են, որ մեր առաջ կանգնեն։

— Քալէ՛ք,— ըսի տղաներուն, եւ ես ու քիւրտը առաջ ընկանք։

Անցանք այդ գեղով, հասանք պարսկական 400 տունէ բաղկացած գիւղ մը, որու անունը մտքիցս ելեր է։ Հոդ նստանք։ Հացն ու հաւը բաժանեցի տղայոց։ Կերան, կազդուրուեցան, եւ սկսեցինք նորէն քալել։

Ճանապարհը նախկին գիշերուան պէս երկար էր։ Տղաները կ'ըսէին.

— Հաւատա՞նք որ դու հիւանդ ես։ Կ'ըսէիր թէ չես կըրնար քալել։ Հոգիներս հանեցիր, անաստուած։

Այդպիսով հասանք Թադէոս Առաքեալի վանքի փոքր գիւղը։ Հոդ իմացանք որ օտար մարդ չկայ, գացինք հոն։ Արդէն լուսցաւ։

***

Երբ Վանէն դուրս ելանք, որոշեցինք, որ Սմբատն ու Պօղոսը քալեն քիւրտին հետ, որպէսզի քիւրտը չփախչի. եթէ փախչի՝ բռնեն, իսկ եթէ բռնել չկրնան, խփեն, սպաննեն։ Սմբատի եւ Պօղոսի տեղ մի-մի անգամ Մուրատը, Առաքելը կամ ուրիշ կը դնէինք, որոնք լաւ վալադներ էին։ Քիւրտն ունէր մի բարակ բերդանկա, որ Հոխիկեան Արմենակն էր տուեր, կազմակերպութեան կողմից։

Մենք ալ ճանապարհին շատ խօսեցանք այդ քիւրտի հետ, բացատրեցինք կառավարութեան չարիքները։ Ան ալ լաւ համոզուեցաւ. ասենք, առաջ ալ լաւ համոզուած էր։

Թադէոս Առաքեալի վանքէն վերադարձրինք քիւրտ վալադը։ Պօղոսի վրայ կը գտնուէր 3-4 արծաթ արժողութեամբ մի ժամացոյց։ Տուի իրեն ընծայ։ Նամակ մը գրեցի Կոմսին եւ տուի նրան, որ յանձնէ։ Նամակ մըն ալ Ապտուրահման բէկին, յայտնելով շնորհակալութիւններս։

Վանքի գիւղէն երկու տղայ դրի վալադի հետ, որ ապահով անցկացնեն կօները ու վերադառնան։ Տղաները տարան քիւրտը, ապահով անցուցին եւ վերադարձան։

Երբ հասանք Թադէոս Առաքեալի վանքը՝ վարդապետին փող տուինք, որ ծխախոտ, շաքար, թէյ, իւղ առնի, բերի։

Նամակ մը գրեցինք Խոյ Արտաշէս Յովսէփեանին (Մալխաս) գալերնիս իմացրինք։ Նա մեզ ուղարկեր էր՝ Կուկունեանի խմբից, Սիբիրէն փախած, Ռուբէն (Փայլակ) անունով մէկին։

Երեք օր հոդ մնացինք։ Տղայոց շորերը լուացուեցին, մաքրուեցին, հանգստացանք։ Երկու հրացան վերցուցինք, հինգը թողինք հոդ։ Վարդապետը պիտի առաջնորդէր մեզ՝ վանքի խաչը Թաւրիզ տանելու պատրուակով, մինչեւ Խոյ, բայց այդ օրը մի Խան եկաւ իր ընտանեօք եւ 30 ձիաւորներով վանքը՝ ուխտի։

Այդ պատճառով, վարդապետը անկարող եղաւ մեզ առաջնորդելու։ Մեզ առաջնորդեցին Ռուբէնն ու քանի մը գիւղացի։

Տղայոց մի մասը ղրկեցինք կազմակերպուած գիւղերը, իսկ մի մաս մնացինք Խոյ։

Ապահովութեան համար՝ մաքսատան պաշտօնեայ պարսկահպատակ Մամիկոն խանի քով մնացի։ Նախ քան իմ հոդ հասնելս, Արտաշէսը (Մալխաս) հեռագիր մը տուած էր Սալմաստ՝ Սամսոնին, գալս իմացնելով։ Մուրատն ու Սմբատը թողուցինք հոդ, որովհետեւ տղաները շատ խնդրեցին, որպէսզի պատմենք յեղափոխական կռուի մասին՝ երկրի մէջ։ Այդ այն պատմածներն են. որոնք տպուեցան «Դրօշակ»ի մէջ։

(Շար.)

մտնեն դահլիճի կազմին մէջ, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ մէկ քանի աշխատաւորական եւ ազատական նախարարներ մերժեն միանալ կառավարութեան մաքսային բանաձեւին։

Օրուան տագնապին զոհերը

Լոնտոնի մէջ անգլիացի սպայ մը անձնասպան եղաւ որսի հրացանով, իբրեւ հետեւանք սոերլինի անկման։ Ամէն բանէ առաջ, վիրաւորուած էր իր բրիտանական արժանապատուութիւնը։ Ջղագրգռութիւնը սաստկացաւ հետզհետէ եւ սննանկ մը քաշուելով, պայթեցուց գանկը։

∴ Պէյրութի մէջ ալ, սեպտ. 22ին անձնասպան եղաւ Պանքօի տի Ռոմայի նախկին գանձապահը, որ իբրեւ զեղծարար ամբաստանուած եւ բանտարկուած էր, բայց կը պնդէր իր անմեղութեան վրայ։

Օդանաւով՝ փաշիզմին դէմ

Նախորդ իրիկուն օդանաւ մը սաւառնեցաւ Հռոմի վրայ, ուր նետեց հակաֆաշիստական թռուցիկներ։ Թռուցիկը կոչ կ'ընէր Թագաւորին որ ժամ առաջ երկիրը փրկէ ֆաշիստ վարչաձեւէն։ Ոստիկանութիւնը փութաց անմիջապէս գրաւել թռուցիկները։ Կառավարական օդանաւեր հալածեցին հակաֆաշիստ օդանաւը, որ մութէն օգտուելով անհետացաւ։

Տակաւին յայտնի չէ թէ այս օդանաւը ո՞ւրկէ եկած էր։ Կառավարութիւնը պաշտօնական զեկոյց չէ հաղորդած այս մասին եւ թռուցիկներու բովանդակութեան մասին ալ ո՛չ մէկ ստոյգ տեղեկութիւն կը հաղորդուի։

Հ. Յ. Դ.

ԳԱՐԱՌ

ԼԻՈՆԻ կայծակ խումբի ժողովը այս չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ակումբին մէջ 262 rue Duguesclin.

Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— կը փնտռեմ եղբայրս, Սեդրաք Էրմոեան, Խարբերդի Իշմէ գիւղէն, որ Մակեդոնիոյ Սէրէզ քաղաքին ծովիստա գիւղին մէջ քանի մը ընկերներով ծխախոտի գործին մէջ կ'աշխատէր՝ կը խնդրուի իր որբ ընկերներէն իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ իր եղբօրը, Մեսրոպ Էրմոեանի Rue de Lirot Montchat Lyon (Rhône), France.

—Դպրոցասէր Տիկնանց Սանուհիներէն Օր. Զարուհի եւ Վարդուհի Դաւիթեանները կը փնտռեն իրենց ծնողքը, Սաթենիկ եւ Սարգիս Դաւիթեանները, զորս 1919ին Թողած են Սինոպ: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի գրել· 1, Bld. du Nord Le Raincy S. et O. France.

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Տէսին, Գործ.— 386 ֆր. 80։
Շէռպուռ, Մ. Հ.— 35 ֆր.։
Լիոն, Հ. Թ.— 50։
Մարսէյլ, Մովսէսեան.— 75։
Մարսէյլ, Գործ.— 881 ֆր. 60։ եւ 881 ֆր.։
Շաս, Պ. Ա.— 25 ֆր.։
Վարշաւա, Ա. Ա.— 50։
Մարսէյլ, Գ. Փ.— 35 ֆր. Յ. Ա.ի համար։
Լիոն, Մ. Լ.— 10։
Տէր Զօր, Կ. Գ.— 70։
Լիոն, Խ. Կէնճեան.— 500։
Փիէոֆէօ, Վարդ.— 35։
Իսի լէ Մուլինօ, Ս. Ե. 103։
Լա Սիոթա, Մ. Ջ.— 35։
Սէնթ Էթիէն, Մ. Ա.— 100։
Քրիւաս, Գ. Խ.— 35։
Լիոն, Գործ.— 280 ֆրանք։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H. STEPHAN

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. Մ. Փարիզի մասնաճիւղին պարբերական դասախօսութիւնները կը սկսին այս Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին Ֆլորիա ճաշարանին մէջ։ Կը խօսի Շ. Նարդունի նիւթ ունենալով Զ. Ռ. Միութեան ծրագիրները: Դասախօսութենէն յետոյ մէկ ժամ սինէմա։ Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՍԻՓԱՆ երգչախումբի փորձերը «Անուշ»ի ներկայացման համար տեղի կ'ունենան չորեքշաբթի իրիկունները Maison de la Mutualitéի մէջ, ուր կ'ընդունուին նոր անդամներ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

10.— ՊԻԹԼԻՍ ԿԸ ՎԱՌԻ

«Այսօր Պիթլիսի մէջ պիտի յարձակինք տեղւոյն մզկիթներուն վրայ։ Այսօր դուք ալ պէտք է յարձակիք մզկիթներուն վրայ, պէտք է թափէք Թուրք բարբարոսներու արիւնը, որպէսզի անկախութիւն եւ պետութիւն ստանաք։

«Այսօր, միջօրէի աղօթքի հրաւէրը չկարդացուած, անոնք պիտի փակեն իրենց խանութները եւ պիտի հաւաքուին մզկիթներուն մէջ։ Դուք ալ պիտի վերցնէք ձեր հրացանները, պիտի փակէք ձեր խանութները։ Այս գիշեր, թէ մզկիթին մէջ աղօթելու եւ թէ գնումներ ընելու համար, քաղաք եկան քիւրտ աշիրէթներու արջերը։ Անոնց գալուստը, մեր ծրագրին իրագործման տեսակէտէն, օգտակար է։ Ձեր ունեցածները, խանութներէն ու տուներէն հանելով, պիտի տանիք դնելու այն խաներուն մօտ, ուր այս Քիւրտերը վրան զարկած են։ Մաս մըն ալ պիտի տանիք Թրքական թաղերուն մէջ յարմար տեղեր, պիտի ցրուէք աղբին անդին։ Ձեր կիներէն խումբ մը պիտի մեկնի Թրքական թաղերը, խուճապ յառաջ բերելու համար, ըսելով թէ Քիւրտերը եւ աշիրէթները սկսած են կողոպտել Թուրք խանութները։ Այս ձեւով պէտք է խռովութիւն ձգել Թուրքերուն եւ Քիւրտերուն միջեւ։ Երբ հասնին կառավարական պաշտօնեաները, անոնց պիտի ըսէք թէ Թուրքերն ու Քիւրտերը կողոպտած են ձեր ստացուածքները։ Կը հասկնա՞ք։ Երբ մէկ կողմէ այսպէս խռովութիւն կը ձգէք, միւս կողմէ, բարբարոսները տակաւին մզկիթէն դուրս չելած, պիտի յարձակիք մզկիթներուն վրայ, պիտի սպաննէք Թուրքերը։ Ով որ այսօր Թուրք մը սպաննէ, փառաւոր էջ մը կ'աւելցնէ Հայոց պատմութեան, եւ արքայութեան մէջ Աստուծոյ ամենագեղեցիկ հրեշտակը դառնալու իրաւունքը կը շահի։ Հերոսները մինչեւ իրենց մահը պիտի արժանանան քաղաքակիրթ աշխարհի գնահատութեան։ Նահատակները Յիսուս Քրիստոսի աշակերտներուն պէս հուրակի պիտի հանին։ Ընկերներ այս էր։ Աստուած եւ Քրիստոս ձեզի օգնական»։

Հայերը այս ճառը մտիկ ըրին կրօնական երկիւղածութեամբ եւ յօժարութիւն յայտնեցին տառացիկատարելու Աստուծոյ եւ Հնչակեան կուսակցութեան հրամանները։

Եկեղեցիէն դեռ դուրս չելած, մէկը պոռաց.

— Է՜յ եղբայրներ, այսօր երբ դեռ բարբարոս Թուրքերը աղօթքի նստած են իրենց մզկիթներուն մէջ, եկէք յանուն Յիսուսի Քրիստոսի երդում ընենք թէ բոլորս միասին պիտի երթանք թափելու անոնց պիղծ արիւնը։

Բոլորը մեծ ժխորի մը պէս պատասխանեցին.

— Երդում կ'ընենք, որ այսօր բարբարոսներու աղօթքի պահուն գետին պիտի փռենք բոլորն ալ։

Հաւաքուած բազմութիւնը կամաց կամաց սկսաւ դուրս ելլել եկեղեցիէն։ Ձօրձ զարմեալ խօսեցաւ.

— Բոլորդ ալ զէնք ունի՞ք։ Չունեցողը թող կարմրակ եկեղեցին գայ, զէնք առնէ։

Քանի մը ձայներ լսուեցան։ կը հարցնէին.

— Եթէ հիմա երթանք, կրնա՞նք զէնք ստանալ։

— Անշուշտ։ Ժամանակ մի՛ կորսնցնէք։

Պիթլիսի երեւելիներէն Պասմաճեան Հաճի Մանուկ ոտքի ելաւ եւ յուզուած սկսաւ խօսիլ.

— «Կեցցէ՛ հայ ազգը։ Եղբայրներ, այսօր ով որ մեռնի ազգին համար, նահատակ պիտի յայտարարուի։ Նահատակներուն ընտանիքը երբեք չպիտի մնայ առանց հացի, առանց դրամի եւ առանց օգնութեան։ Ժամանակ կ'անցնի, հիմա պէտք է բոլորս ալ մեկնինք եւ, տրուած հրահանգներուն համաձայն, գործի ձեռնարկենք։ Աստուած ձեզի օգնական։ Կ'երթանք մինչեւ մեր արեան վերջին կաթիլը թափել յանուն հայ ազգին։»

Եւ բազմութիւնը ցրուեցաւ.

*
* *

Թէեւ զսպուած էր Պոլսոյ ապստամբութիւնը, սակայն, նոր յեղափոխութեան մը համար կոմիտէճիներու պատրաստութիւնները նկատի առնելով, ոստիկանական նախարարութիւնը ամէն օր կանխարգել նոր միջոցներ ձեռք կ'առնէր։

Տագնապի այդ եռուն շրջանին, կուսակալութիւններէն հասած ծածկագիր հեռագիրներուն պատասխանելով, չարունակ հրահանգ կուտայի զգուշութեան միջոցներուն մասին։ Հեռագրական մեքենային թըք-թըքը ամէն օր կը տեղեկացնէր թէ Անատոլուի խորերը ամէն կողմ ապստամբութեան նշաններ կը տեսնուին, թէ Պիթլիսի մէջ, ինչպէս այլուր, ծագած է արդէն յեղափոխութիւնը։ Միւս կողմէ, այս դէպքերէն առաջ, Պոլսոյ մէջ գրաւուած յեղափոխական կոմիտէներու վաւերաթուղթերուն ընթերցումը, ինչպէս նաեւ ձերբակալուած կոմիտէճիներու խոստովանութիւնը կը հաստատէին որ հայերէնակ բոլոր գաւառներուն մէջ յեղափոխութիւն պիտի յարուցանէին։ Այնպէս որ, չափազանց զգոյշ՝ շրջանակներ եւ հեռատես կը շարժէի եւ այդպիսի հրահանգներ կուտայի կուսակալութեանց։

Հետեւաբար ոստիկանական խանգարուած մեքենան այնպէս կազմուած էր, որ պատրաստ կը սպասէր։

13 Հոկտեմբերին, ուրբաթ իրիկուն Պիթլիսի ոստիկանական մեթենէն գաղտնի հեռագիր մը ստացայ։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ		20 շլ.	40 շլ.
ԵԳԻՊՏՈՍ		»	»
ԻՏԱԼԻԱ		250 ֆրանք	
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
7 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1692

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԾԱՆՕԹ "ՄԱՀԱՓՈՐՁ,,Ի ՄԱՍԻՆ

ԻՆՉՊԷՍ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ "ԿԱՍԿԱԾԵԼ,,Ի ՀՐԱՆԴ ՃԱՆԻԿԵԱՆ

"ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾՆ Է,,

ԽՄԲ.— Երէկ հասած պոլսական թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները՝ Ըսմէթ փաշայի դէմ իբրեւ թէ սարքուած դաւադրութեան մասին։

Առաջին նկարագրութիւնը՝ Անատոլուի Գործակալութեան հեռագիրն է։ Երկրորդը՝ «Միլլիյէթ»ի եւ միւս թուրք թերթերու պատմութիւնը.—

Սեպտ. 30ին Դշ. օր Պոլիս հասած ռումանական շոգենաւային ընկերութեան «Ռոմանիա» շոգենաւին ճամբորդներէն մէկուն կասկածելի ընթացքը, շոգենաւին մէջ ոստիկանութեան հակակշռի պաշտօնեաներուն՝ Նէճաթի եւ Նուրի էֆ.ներու ուշադրութիւնը գրաւած է եւ տեսնելով որ ճիշեալին երեւոյթը ոստիկանութեան հակակշռի մասնաւոր տոմարի մէջ արձանագրուած անձերէն մէկուն շատ կը նմանի, ուզած են անոր ինքնութիւնը քննել։ Ոստիկանութեան պաշտօնեաներու կողմէ ճանչցուած ըլլալը հասկցած եւ իր անցագրին մէջ Հրանդ Ճանիկեան անունը կրող անձը շոգենաւին ճեմիշը մտած եւ դուռը ներսէն կղպած է։

Հրանդին դուրս չելլելուն եւ ներսէն հռնդիւն լսուելուն վրայ՝ ոստիկանական պաշտօնեաներուն դիմումով՝ շոգենաւին նաւաղներուն կողմէ դուռը կոտրուած եւ տեսնուած է որ ճիշեալը իր գօտիով կախած է ինքզինքը եւ հոգի կուտայ։ Թէեւ շոգենաւին նաւապետին կողմէ արուեստական շնչառութիւն ընել տրուած է իրեն, բայց չէ փրկուած։

Ճիշեալին վրայէն գտնուած են 150 եգիպտական ոսկի, 163 անգլիական ոսկի (թղթադրամ), 281 տոլար եւ 2 հատ Քրէտի Ֆոնսիէ, 300 դրախմի եւ կարգ մը թուղթեր։ Այս բոլորը գրաւուած են Պոլսոյ ընդհ. դատախազութեան կողմէ։

Ճիշեալին մէկ ընկերը՝ Յակոբ Աբիկեան շոգենաւին մէջ ձերբակալուած է։ Հրանդ Ճանիկեան Կէմլէյիկցի եւ 1288ի ծնունդ է։ Առնուած տեղեկութեանց համաձայն, Պոլսոյ վերագրաւումէն մէկ քանի օր առաջ Պոլսէն հեռացած է։ Ճիշեալը մէկ տարի առաջ, թէեւ Դաշնակցականներու կողմէ պաշտօն ստանձնած է սպաննելու Ռուսիոյ արտաքին գործավար Գարախանը, բայց տեղական ոստիկանութեան կողմէ կասկածուելով ձերբակալուած է։ Բայց եւ այնպէս պաշտօնեաներու ձեռքէն ազատելով յաջողած է փախչիլ։ Վերջին առենները Պիրէոսի, Աթէնքի եւ Սելանիկի մէջ մահափորձի կազմակերպութիւններով զբաղած է եւ Սելանիկի մէջ ձերբակալուելով, Պիրէոսի սահմանէն դուրս հանուած է եւ Քէօսթէնճէի ճամբով Փէշթա երթալու վրայ ըլլալը հասկցուած է։ Հրանդի ձեռքի անցագիրը Լիբանանեան է։

Ասանկ կատաղի կոմիտէճիի մը ճանաչման մէջ ոստիկան Նէճաթի եւ Նուրի էֆէնտիներու ցոյց տուած արթնութիւնը շնորհաւորութեան եւ շնորհակալութեան արժանի է։ Ասոնք պիտի վարձատրուին։

Ենկիւրիէն կը հեռագրեն «Միլլիյէթ»ի.— Սեպտ. 30ի գիշերը ուշ ատեն կառավարութեան կեդրոնին հաղորդուած է թէ Ըսմէթ փաշայի դէմ մահափորձ կատարելու համար Դաշնակցութեան պատկանող երկու Հայեր «Ռոմանիա» շոգենաւով Պիրէոսէն Պոլիս եկած են եւ ասոնցմէ մէկը ինքզինքը կախած եւ միւսն ալ ձերբակալուած է։

Այս մասին այսօր՝ պաշտօնական աղբիւրէ քաղուած ամենաստոյգ տեղեկութիւնները կը հաղորդենք.—

«Ռոմանիա» շոգենաւին ուղեւորներուն միջեւ կասկածելի մէկը մեր ոստիկանութեան ուշը գրաւած եւ հետապնդուած է։ Այդ մարդուն վրայ տեսնուած կարգ մը նշաններ կասկածը աւելցուցած են։ Անոր մազերն ու աչքերը մեր ոստիկանութեան ձեռքը գտնուած եւ կասկածելի անձերու յատուկ թղթածրարներու պատկերներէն մէկուն շատ նման էին եւ հասկցուած է որ ճիշեալը հայկական կոմիտէներուն կատաղի մէկ անդամն էր։

Ոստիկանութիւնը մէկ կողմէ հարկ եղած պաշտօնատուններու լուր տուած է եւ միւս կողմէ շոգենաւին մէջ այս կասկածելի անձը հետապնդած է քայլ առ քայլ։ «Ռոմանիա» շոգենաւին մէջ հակակշռի պաշտօնեայ ոստիկան Նուրի եւ Նէճաթի էֆէնտիները շարունակած են իրենց հսկողութիւնը եւ պահ մը այդ կասկածելի անձին մօտենալով հարցուցեր են.

— Դուն ինչո՞ւ դուրս չես ելլեր։

Ոստիկանութեան այս հարցումներուն վրայ՝ անծանօթ անձը խիստ շուարած է եւ զգացած որ օձիքը ձեռք պիտի տայ։ Այս միջոցին դրպանէն գաղտնաբար տետրակ մը հանած է, էջ մը փրցուցած է հոնկէ, ափին մէջ ճմթկած է եւ կամրջակին վրայ գտնուող սեղանի մը տակ նետած է։ Ոստիկանները այնպէս ցոյց տուած են որ իբր թէ չեն տեսած իր այդ արարքը եւ թուղթը անմիջապէս չեն ուզած առնել։

Լուրջ հետապնդման ենթակայ եղած ուղեւորը պահ մը ճեմիշ մտած եւ ներսէն կղպած է։ Ոստիկանները տեսնելով որ ճեմիշէն դուրս չելլեր, հակառակ վայրկեաններ անցնելուն, մտատանջուած են, եւ դրան մօտենալով հռնդիւն մը լսած են ներսէն։

Ասոր վրայ, ոստիկանները շոգենաւին նաւաղներէն մէկը կանչած, ճեմիշին պատուհանէն ներս նայել տուած են եւ նաւաղը սապէս պատմած է իր տեսածը.

— Ինքզինքը չուանով կախեր է, կը մեռնի կոր...։

Այս կացութեան առջեւ, շոգենաւին պատասխանատու փաքիչներուն իմաց տրուած է, դուռը կոտրուած եւ չուանէն ազատուած է անձնասպանութեան ձեռնարկող ուղեւորը կիսամեռ վիճակի մէջ։ Նաւուն բժիշկը արհեստական շնչառութիւն ընել տուած է անոր, բայց անձնասպանը չէ փրկուած եւ մեռած է։

Ո՞Վ Է ՀՐԱՆԴ ՃԱՆԻԿԵԱՆ

Լրացուցիչ տեղեկութեանց համաձայն, ինքզինքը կախողը՝ Հրանդ Ճանիկեան կը կոչուի, 41—42 տարու անձ մըն է, եւ կը պատկանի Դաշնակցական կուսակցութեան։ Ինքը Կէմլէյիկցի է։ Պոլսոյ վերագրաւումէն վերջ Հրանդ ալ հեռացած է երկրէն եւ պտտած շատ մը տեղեր, Միջագետք, Սուրիա, Պարսկաստան։ Տեղեակ է հայերէնի, թուրքերէնի, արաբերէնի եւ յունարէնի։ Միջոց մը խորհրդային արտաքին գործավար Գարախանը սպաննելու համար՝ իր պատկանած կոմիտէին կողմէ Ռուսիա ղրկուած է, բայց Ռուսերը զգալով այդ մարդուն ի՛նչ նպատակով եկած ըլլալը, ձերբակալած են։ Բայց յաջողած է բանտէն փախչիլ եւ Ռուսիայէն Եգիպտոս երթալով հոն մնացած է։

Հրանդ համբաւ շահած է իբր կատաղի կոմիտէճի։ Որդին է Իզմիրցի Մկրտիչ էֆէնտիի։ Քննութեան տուած արդիւնքին համաձայն, իր քով գտնուող եւ շոգենաւին մէջ ձերբակալուած իր ընկերոջը եւ տետրակէն փրցնելով գաղտնաբար սեղանին տակ նետած թուղթին մէջ անունները գրուած կարգ մը ընկերներով Պիրէոս գացած է, Ըսմէթ փաշայի դէմ մահափորձ ընելու համար։ Հասկնալով որ Պիրէոսի մէջ հելլէն կառավարութեան խիստ հսկողութեան տակ բան մը չպիտի կրնայ ընել, հարկադրուած է եա դառնալ եւ նոյնիսկ, լուրի մը համաձայն հելլէն ոստիկանութիւնը ասոնց ինքնութիւնը կասկածելի տեսնելով, հրամայած, է անոնց՝ երկրէն դուրս ելլել։

Այս կացութեան հանդէպ, Հրանդ մահափորձը Փէշթայի մէջ կատարելու համար «Ռոմանիա» շոգենաւով եւ Պուքրէշի ճամբով Փէշթա կ'երթայ եղեր։ Վրայէն գտնուած վաւերագրի մը մէջ գտնուած է թուղթ մը սա վերտառութեամբ. «Ատափազարի Հայրենակցական Միութեան Սելանիկի մասնաճիւղ»։ Գործին ուշագրաւ կողմը մեր ոստիկանութեան ցոյց տուած մեծ ճարտարութիւնն է, որովհետեւ ոստիկանութիւնը ոչ մէկ տեղէ լուր չունէր թէ Հրանդ եւ իր ընկերը Ռումանիա գացած ատեն, Պոլիս պիտի հանդիպին։

Հրանդին վրայէն գտնուած են 150 եգիպտական ոսկի, շատ մը տոլար եւ զանազան դրամներ։ (ԽՄԲ.— Առաջին հեռագրին մէջ՝ Ճանիկեանի անունն էր Երամ։)

ԸՆԿԵՐԸ

Հետը գտնուած ընկերը, Յակոբ շոգենաւին մէջ ձերբակալուած է։ Հարցուած է իրեն թէ՝ Հրանդը կը ճանչնա՞յ թէ ոչ։

— Ոչ, բնաւ չեմ ճանչնար, պատասխանած է։

Եւ սակայն շոգենաւին ուղեւորներէն մէկը ըսած է.

— Ասոնք Պիրէոսէն մինչեւ հոս միասին էին։ Շոգենաւին մէջ կը պտտէին, կը խօսէին եւ միասին կը ճաշէին։

Ասոր վրայ, Յակոբ ալ օգտակար չէ համարած կացութիւնը ծածկել եւ ըսած է.

— Այո՛, ես Հրանդը իմ մէկ ծանօթիս միջոցով ճանչցայ Պիրէոսի մէջ։ Հոն իմ ազգականս զիս ներկայացուց անոր։ Սոսկալի կոմիտէճի մըն է։ Ըսաւ թէ Թուրքիա կ'երթար։ Մինչդեռ ես Ռումանիա կը մեկնիմ։ Ապուխտավաճառ եմ, Պոլսոյ մէջ ալ եղբայր ունիմ։

Յակոբ ձերբակալուած է։

«Ազշամ» կը գրէ այս առթիւ.— Դաւաճանները պարապ չեն կենար։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՄԱՔՏՈՆԸԼՏ—ԼՈՅՏ ՃՈՐՃ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԱԶԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ

Անգլիոյ ներքին նախարարը, ազատական Հէրպըրթ Սէմուէլ տեսակցութիւն մը ունեցաւ իր կուսակցական պետին, Լոյտ Ճորճի հետ, որմէ վերջ, գնաց տեսակցելու վարչապետ Մաքտոնըլտի հետ։

Մաքտոնըլտ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լոյտ Ճորճի հետ։ Տեսակցութիւնը տեւեց մէկուկէս ժամ։ Լոյտ Ճորճ երկարօրէն բացատրեց Մաքտոնըլտի՝ բոլոր այն պայմանները որոնցմով Ազատական կուսակցութիւնը կրնայ գործակցիլ Պահպանողականներուն եւ խումբ մը Աշխատաւորականներու, որոնք ուժ կուտան Մաքտոնըլտի։ Յայտնեց նա թէ ինքը հաւատարիմ կը մնայ ազատ-փոխանակութեան սկզբունքին։ Մաքտոնըլտ հարց տուաւ Լոյտ Ճորճի թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան համամիտ պիտի ըլլայ մաքսային օրէնքի կիրարկման։ Լոյտ Ճորճ տուած է հետեւեալ իմաստով պատասխան մը.

— Երկրին տագնապը չի կրնար փարատիլ միակ կուսակցութեան մը տիրակալութեամբ։ Անգլիացի ընտրողը պիտի ըմբոստանար տեսնելով նման բան մը, որովհետեւ, բացայայտ է թէ ներկայ տնտեսական եւ ելմտական տագնապը ազգային համագործակցութեամբ մը միայն կրնայ դարմանուիլ։ Լաւագոյն ուժերը, ուրեմն, պէտք է միանան վերակազմելու համար ազգին կեանքը։ Արդ, պահպանողականները կ'ուզեն միւս կուսակցութեանց պարտադրել իրենց տեսակէտը։ Կը մերժեն որ եւ է զիջում, այն պատրուակով թէ մաքսապաշտ ծայրայեղ դրութիւն մը միայն կրնայ փրկել կացութիւնը։ Ինչ որ մեծ սխալ է։ Անգլիական երկրագործութիւնը չի կրնար հանիլ երկրին պէտքերուն։ Ստիպուած ենք ուրեմն ներածել մեծ քանակութեամբ սննդեղէն, ամէն տեսակի։ Մաքսատուրքի ենթարկելով այս նիւթերը, կը սղենք ապրուստը եւ այն տեսակ պահու մը, երբ կը նուազեցնենք օրավարձքերը։ Ատկից զատ, չենք կրնար նաեւ մաքսատուրքի ենթարկել կարգ մը նախանիւթեր, որոնց պէտք ունի մեր ճարտարարուեստը։ Հակառակ պարագային, մեր արտադրութիւնը չպիտի կրնար մրցիլ օտար արտադրութեան դէմ։ Ահա թէ ինչո՞ւ Ազատական կուսակցութիւնը չի կրնար ընդունիլ ընտրական ծրագիր մը որ հիմնուած պիտի ըլլայ մաքսային դրութեան վրայ։ Այսու հանդերձ համամիտ ենք կարգ մը տուրքեր դնելու, անհրաժեշտ քննութենէ յետոյ սակայն, պաշտպանելու համար ճարտարարուեստի մէկ քանի ճիւղերը։

Լոյտ Ճորճի տեսակցութենէն վերջ, Մաքտոնըլտ խորհրդակցութիւններ ունեցաւ դահլիճի անդամներուն հետ։

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երկու ժամ տեւող խորհրդակցութենէ մը յետոյ, որուն կը մասնակցէին լորտ Րէտինկ եւ Հէրպէրթ Սէմուէլ, անգլիական դահլիճը միաձայնութեամբ որոշեց խորհրդարանը լուծել եւ ընդհ. ընտրութիւնները կատարել հոկտ. 27ին։

ԱԶԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ

Օրուան ամէնէն կարեւոր դէպքերէն մէկը կը նկատուի ազատականներու պառակտումը։ Իրօք, Ճօն Սայմըն, որոշած է բաժնուիլ ազատական կուսակցութենէն եւ կազմել անջատ խմբակ մը, ուժ տալու համար Մաքտոնըլտի քաղաքականութեան։ Արդէն ազատական 28 երեսփոխաններ միացած են Սայմընի եւ հաւանական կը նկատուի որ այս թիւը հասնի 35ի, մէկ քանի օրուան մէջ։ Ներկայ խորհրդարանին մէջ, ազատականներն ունին ընդամէնը 58 աթոռ։ Որով, եթէ Սայմըն կարենայ իր շուրջ հաւաքել 35 երեսփոխան, Լոյտ Ճորճի ձեռքին տակ պիտի մնան ընդամէնը 23 համախոհներ։

Սայմըն, հրատարակած է յայտարարութիւն մը։ Նախքան այդ սակայն, ամէն պատրաստութիւն տեսած էր իր խմբակին կազմութեան համար։

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Մինչ Մաքտոնըլտ կը տեսակցէր Լոյտ Ճորճի հետ, Աշխատաւորականները բացումը կը կատարէին իրենց տարեկան համագումարին, Սքարպորոյի մէջ։

Նախագահը իր բացման ճառին մէջ, բացատրեց կուսակցութեան գործադիր կոմիտէին ծրագիրը, ընդդէմ կառավարութեան ծրագրին. ցաւ յայտնեց որ անգործութեան նպաստի կրճատումը գործն է երկու աշխատաւորական դէմքերու։ Նախագահէն վերջ խօսք առաւ Հէնտըրսըն, որ պարզելէ վերջ կուսակցութեան ներկայ կացութիւնը, պէտքը շեշտեց քուէարկելու գործադիր կոմիտէին ծրագիրը։

Ժողովի վերջաւորութեան, անկախ աշխատաւորականներու պետը յայտնեց թէ անկախ աշխատաւորական երեսփոխաններէն 14ը (16ի վրայ), կը մերժեն ենթարկուիլ խորհրդարանի աշխատաւորական խմբակին կանոնագրութեան։

ԼՈՐՏ ՐԷՏԻՆԿ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Տակաւին վերջնապէս յայտնի չէ թէ Փարիզ ի՞նչ ընելու եկաւ Րէտինկ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը։ Անգլիական թերթ մը կը հաւաստէ թէ Ֆրանսայի վարչապետին և արտաքին նախարարին հետ, լորտ Րէտինկի տեսակցութիւնը ամէնէն աւելի պիտի դառնայ ելմտական հարցերու շուրջ։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆԸ ԿԸ ՆՈՒԱՂԻ

Մէկ քանի օր, 100ի շուրջ թափառելէ վերջ, անգլիականը կրկին սկսաւ իյնալ։ Անկումը որ սկսեր էր շաբաթ օր, կը շարունակուի։ Նախորդ օր, գիները հետեւեալներն էին, ֆրանսական՝ 96, — զուիցերիական՝ 19 ուկէս,— տոլար՝ 3,8,— ֆլորին 9,5։

Յոյնթուրքական դաշնագրերը

ԱԹԷՆՔ, 5 հոկտ.— Անցեալ տարի, Էնկիւրիի մէջ կնքուած դաշնագրերուն վաւերագրերը փոխանակուեցան այս առտու, արտաքին նախարարութեան պաշտօնատան մէջ, շատ մտերմական մթնոլորտի մէջ։

ԱԹԷՆՔ, 5 հոկտ.— Այս առտու, Յունաստանի արտաքին նախարարը Պ. Միխալաքոփուլոս եւ Թուրքիոյ արտաքին գործավարը Րիւշտի պէյ, ստորագրեցին երեք համաձայնագրեր նաւային ուժերու սահմանափակման, բարեկամական եւ առեւտրական դաշնագրերու վերաբերեալ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՔՈՒՐՑԻՈՒՍ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

Երէկ տակաւին հաւանական կը նկատուէր որ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, Քուրցիուս հրաժարի խորհրդարանի բացումէն՝ հոկտեմբեր 13էն առաջ։ Այսօր արդէն իրականութիւն է։ Պրիւնինկ՝ Գերման պետութեանց խորհուրդին, պիտի հաղորդէ արտաքին նախարարին հրաժարումը, ինչպէս նաեւ դահլիճին մէջ փոփոխութիւն մտցնելու իր մտադրութիւնը։

Յայտնի չէ թէ ի՞նչ պատճառներ տեղի տուած են Քուրցիուսի հրաժարման։ Աւստրօ-գերման մաքսային համաձայնութեան առթիւ, Քուրցիուսի բռնած ընթացքը, եւ հակառակ Պերլինէն իրեն տրուած հրահանգներուն, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին մէջ, Քուրցիուսի ըրած յայտարարութիւնները՝ Անշլուսէն հրաժարելու իմաստով, բուռն դժգոհութիւն յարուցած էին Գերմանիոյ արտաքին նախարարին դէմ, Բայց, ատիկա պատճառ մը չէր նկատուեր որ Քուրցիուսի հրաժարում պարտադրելէ վերջ, Պրիւնինկ ինքն իսկ հրաժարի, որովհետեւ իրտկանութեան մէջ այդ է որ տեղի կ'ունենայ. քանի որ դահլիճի վերակազմութեան հարց կը ծագի։

Գերման կառավարութիւնը նոր հրովարտակ մը եւս գործադրութեան պիտի դնէ վաղուընէ սկսեալ։ Այս հրովարտակը կապ չպիտի ունենայ տնտեսական առկախ հարցերուն եւ աշխատանքի պայմանագրութեանց եւ օրավարձքերու վէճերուն հետ։

Այս վերջին հարցերուն մասին հրովարտակ մը մշակելէ առաջ, գերման վարչապետը կ'ուզէ համաձայնութիւն մը գոյացնել գործատիրական ընկերութեանց եւ բանուորական սէն-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՖՐԱՆՔԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՐԼԻՆ, 1 Հոկտեմ.— Իբրեւ արդիւնք Լավալի եւ Պրիանի Պերլին այցելութեան, գերման մամուլը տնտեսական դաշնակցութեան մասին կը խօսի արդէն։ Կառավարութիւնը աւելի զուսպ է եւ կը գոհանայ պաշտօնական զեկոյցով մը միայն, որ հրատարակուեցաւ իր եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն անունով։

Որոշուած է շատ մօտիկ ապագային ստեղծել առանձին մարմին մը,— Ֆրանքեւգերմանական տնտեսական յանձնաժողով մը, Այդ Յանձնաժողովին պիտի մասնակցին ոչ միայն երկու կառավարութեանց անդամներ, այլ եւ երկու երկիրներու տնտեսական կեանքի ներկայացուցիչներ — թէ՛ գործատէրերու եւ թէ՛ գործաւորներու կազմակերպութեանց։

Այդ մարմնի ղեկավարութիւնը պիտի գտնուի կառավարական ներկայացուցիչներուն ձեռքը։ Նայած պահանջին եւ պարագաներուն, Յանձնաժողովը իր նիստերը պիտի գումարէ կա՛մ Ֆրանսայի եւ կա՛մ Գերմանիոյ մէջ։

Յանձնաժողովին՝ որպէս մնայուն եւ տեւական մարմնի մը կարեւորութիւնը անով եւս կը շեշտուի, որ մշտական քարտուղարութիւն մը պիտի հիմնուի։

Յանձնաժողովին գործը պիտի ըլլայ՝ երկու երկիրները շահագրգռող տնտեսական բոլոր խնդիրները նախապէս ուսումնասիրել եւ քննել, առանց սակայն ուրիշ երկիրներու շահերը եւ միջազգային գործակցութեան պահանջները անտեսելու։ Յանձնաժողովը «ամէնէն առաջ պիտի քննէ այժմ գոյութիւն ունեցող տնտեսական համաձայնութիւնները ուժովցնելու եւ զարգացնելու, ի հարկին նաեւ կազմակերպական նոր ձեւեր ստեղծելու խնդիրը»։

Այսպէս, 1927ին, ֆրանսեւգերմանական առեւտրական պայմանագիրը եւ անոր հետ կապուած փորձառութիւնը վերստին պիտի քննուի։ Եւ որ կարեւոր է, կը շեշտէ պաշտօնական զեկոյցը, ջանք պիտի թափուի՝ միասնաբար առեւտրական նոր շուկաներ գտնելու։ Յետոյ, երկու կառավարութիւնները բացորոշ կը յայտարարեն թէ կը հրաժարին մաքսերը բարձրացնելու միտքէն։ Վերջապէս, անոնք ջանք պիտի թափեն՝ պայքարելու տնտեսական համատարած տագնապին դէմ։

Այսպէս օրինակ, մասնաւորաբար կը մատնանշուի ծովային եւ օդային հաղորդակցութեանց շուրջը միջազգային համաձայնութիւններ գոյացնելու հնարաւորութիւնը։ «Ֆրանսական եւ գերման կառավարութեանց ներկայացուցիչները համոզուած են», կ'եզրակացնէ պաշտօնական զեկոյցը, «թէ ասով հիմը կը դրուի վերաշինութեան գործին։ Առաջին քայլը պիտի ըլլայ այդ՝ դէպի միասնական աշխատանքը, որ բոպէի պահանջն է, եւ որուն համար ալ ամէ՛նը գործի կոչուած են»։

Ինչպէս ամէն պաշտօնական զեկոյց, այս մէկն ալ բնականաբար կը խուսափի թանձրացեալ բովանդակութենէ մը։ Մամուլը սակայն, որ աւելի բանի տեղեակ է եւ աւելի ազատ՝ իր արտայայտութիւններու մէջ, կը կարծէ թէ արդէն իսկ հետեւեալ հարցերը լուծուած համարելու է։ Յանձնաժողովին դերը պիտի ըլլայ միայն, ձեւակերպել եղած որոշումները եւ նոր հարցերու մշակման մասին խորհիլ։

Մէկ խնդրի մասին արդէն կը խօսի՛ պաշտօնական զեկոյցը. — այն է՝ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ օդային եւ ծովային հաղորդակցութեանց միջոցները, արհեստագիտական եւ տնտեսական տեսակէտները համեբաշխանցնելու հարցը, յատուկ համաձայնութեամբ մը։

Եւ եթէ նկատի ունենանք թէ որչափ մեծ դեր ունին անոնք առհասարակ Եւրոպայի եւ աշխարհի երթեւեկութեան ու տնտեսական կեանքի զարգացման տեսակէտէն, հասկնալի պիտի ըլլայ ծրագրուած համաձայնութեան տարողութիւնը։

Ապա կը խօսուի այն մասին եւս, թէ ծրագրուած է Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի ճարտարարուեստի քանի մը խոշոր ճիւղերուն մէջ նման գործակցութիւն մը առաջ բերել։ Այդպէս են օրինակ՝ քիմիական ու հանքային ճարտարարուեստները։ Տարիներէ ի վեր՝ այդ միտքը պաշտպանութիւն կը գտնէ ինչպէս գերման, այնպէս եւ ֆրանսական շրջանակներու կողմէ։

Երրորդ, որ շատ կարեւոր է, կը խորհուի գերման փոխառութիւն մը կնքել Ֆրանսայի մէջ յատուկ այն նպատակով, որ աշխատանք հայթայթուի անգործ բանուորներուն եւ գէթ մասամբ մեղմացուի այն ծանր վիճակը, որուն մատնուած է Գերմանիա տարիներէ ի վեր, եւ որ սաստկացած է մանաւանդ վերջերս։

Երկիւղ կայ որ այլապէս, ձմեռը եօթը միլիոնի հասնի անգործներու թիւը այս երկրին մէջ։ Այժմ արդէն հինգ միլիոնէն քիչ մը միայն վար է անոնց թիւը։ Այս կէտը նկատի ունենալով է անշուշտ, որ ստեղծուելիք Խառն Յանձնաժողովին մէջ, Արհեստակցական Միութեանց ներկայացուցիչներն եւս մասնակցելու կը հրաւիրուին։

Տնտեսական — բայց նաեւ քաղաքական — տեսակէտէ շատ կարեւոր նշանակութիւն պիտի ունենայ եւ այն, որ Գերմանիոյ հնարաւորութիւն կ'ուզեն տալ, ինչպէս կը գրուի, իր նախկին գաղութներէն երկուքին՝ Քամերունի եւ Թոկոյի մէջ (Ափրիկէ) տնտեսապէս գործելու։ Աւելին ըլլալով՝ կ'ըսուի թէ ֆրանսական կառավարական շրջանակները մինչեւ իսկ տրամադիր են՝ ապագային այդ երկու գաղութները Գերմանիոյ վերադարձնելու։

Եթէ միշտ է լուրը — հաւանականութենէ հեռու չէ այդ — ապա ուրեմն Ֆրանսայի այսօրուան վարիչները Գերմանիոյ հանդէպ գաղթային հարցի մէջ կ'ուզեն որդեգրուել այն քաղաքականութիւնը, զոր 1871ի պատերազմէն յետոյ Պիզմարք իւրացուց՝ Ֆրանսայի հանդէպ, հարկաւ առաջնորդելով իր երկրի շահերուն ճշգրիտ գիտակցութենէն։ Եւրոպայի մէջ պարտուած Ֆրանսայի, Պիզմարք թողուց որ հեռունե՛րը, Ափրիկէի մէջ հողային փոխարինութիւններ փնտռէ, հո՛ն դարձնէ իր ուշադրութիւնը, ազատ ձգելով Գերմանիան Եւրոպայի մէջ։

Նոյնն է այժմ նաեւ պարտուած Գերմանիոյ պարագան, դեռ աւելի շեշտուած։ 63 միլիոն մեծ ժողովուրդ մը հնարաւոր չէ յաւիտենապէս բանտարկուած պահել փոքր երկրի մը մէջ, եթէ չեն ուզեր որ պայթի եւ իրեն հետ ուրիշներն եւս կործանէ։ Այս միլիոնաւոր անգործները մէկ-մէկ պայթուցիկ նիւթեր են Եւրոպայի եւ աշխարհի խաղաղութեան համար։ Ու քիչ չեն անոնք, որ ամէն բոպէ պատրաստ են վառելու այդ պայթուցիկները։

Վերջապէս, ֆրանս-գերմանական տնտեսական գործակցութեան մաս մը կազմէ նաեւ ռուսական շուկան։ Զեկոյցին մէջ անորոշ կերպով մը միայն գրուած «նոր շուկաներ» բառերուն տակ, առաւելապէս Ռուսիան պէտք է հասկնալ։ Ֆրանսա առատ դրամ ունի, իսկ Գերմանիա՝ նոյնչափ առատութեամբ աշխատանքի աղբիւր։ Երկուքը միանալով դիւրաւ կրնան հասարակաց շահեր ապահովել։

Ահա այն գլխաւոր խնդիրները, որոնց շուրջը կը թուի թէ համաձայնութեան եկած են Ֆրանսա եւ Գերմանիա։ Առանց հիմքի չէ անշուշտ, որ այսօր իսկ այդ երկու երկիրներու տնտեսական դաշնակցութեան մը մասին կը խօսուի։ Երբ անգամ մը տնտեսական համաձայնութիւնը իրականութիւն դառնայ, երբ անկէ պատեհներ քաղեն դրացի երկու ժողովուրդները, դժուար չպիտի ըլլայ նաեւ քաղաքական համաձայնութեան մը, իրական Լոքարնոյի խօսքեր ընել։

Փ.

ԹՈՒՐՔԵՍՏԱՆ ԵՒ ԹՈՒՐԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔՄԷՆՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱ ՓՈԽԱԴՐԵԼՈՒ ԾՐԱԳԻՐԸ

(Երկրորդ եւ վերջին մաս)

Սակայն այսօր Թուրքիան աւելի համարձակ քայլերի է դիմում Արեւելեան Նահանգների տեղաւորման ծրագրերում։ Մէկ կողմից նա խօսում է Թրակիայից դէպի Թուրքիա փոխադրելի 100,000ի մասին, իսկ մի քանի օր չանցած Թուրքմենիստանի պատգամաւորութիւնը Լոնտոնում վեց միլիոն Թիւրքմէնների արտագաղթի «խօսք կ'ընէ եղեր» դէպի Թուրքիա։ Ճարպիկ նշանաւութիւն։ Յաջող խաղ։

Միւս կողմից էլ, թւում է թէ, Գարախանի այցելութիւնը դէպի Անկորա, Թուրքիային ազատած է իր հին մտավախութիւնից Արեւելեան Նահանգների վերաբերմամբ։ Թուրքիան իր Արեւելեան Նահանգների սիրոյն զոհեց իր տնտեսական շահերն ու հնարաւորութիւնները։ Այն ժամանակ եւրոպացի դրամատէրները կարծեցին որ, Գարախան կամ սովետական դրամատուները յանձն պիտի առնեն Թուրքիային դուրս բերելու իր ելմտական դժուարութիւններից։ Այս բանը տեղի չունեցաւ եւ Թուրքիա ինքզինքը յայտարարեց սնանկ ու չվճարեց իր պարտքերը, Գարախանի ցոյց տուած ճարպիկ խաղերի շնորհիւ։

Ուրեմն չպիտի զարմանալ որ Թուրքիան հրաման ստացած Ռուսաստանից, այլեւս ինքզինքը տէրեւտնօրէն է կարծում Արեւելեան Նահանգների վրայ ու այս իրաւունքներով էլ հրաւէր է տալ իր նախկին բարեկամներին (ամերիկեան ընկերութիւններին) որ գան ու աշխատանքի անցնեն։

Այսպէս, այգին պատրաստ է, բայց գործող մշակներ են որ կը պակասեն։ Սորա համար է որ Թուրքերը ու նրա քարոզիչները խռովութիւններ են յարուցանում Թուրքեստանում ու փախստականների թիւերը շատացնում են Աֆղանիստանում, Պարսկաստանում եւ Հնդկաստանի սահմանագլխում։

* * *

Թուրքիան աշխարհի վրայ մէկ միայուն ու հարազատ բարեկամ ունի եւ այդ Անգլիան է։ Անգլիան էր որ Թուրքիան կոչեց «հիւանդ մարդ» եւ նմանապէս Անգլիան է որ արթուն հրեշտակի պէս հսկում է նրա առողջութեան վրայ։

Կարծեմ թէ իրերի դասաւորութիւնը այնպէս է որ Անգլիան, պէտք է ընդ առաջ գնայ Թուրքիոյ ցանկութեան ու Թուրքիան առողջացնի վեց միլիոն նոր բնակչութեամբ։

Անգլիայի համար շատ ձեռնտու է տեսնել մի ուժեղ Թուրքիա։ Թուրքմենիստանի պատուիրակութեան Լոնտոնում երեւան գալը, գոնէ այս է վկայում։ Բայց, այսպէս էր երէկ, երբ չկար Իրաքի թագաւորութիւնը, իսկ այսօր արդէն ուրիշ է։ Սակայն եւ այնպէս, Անգլիան ինչպէս միշտ այս անգամ էլ չիրականանալիք ծրագրերի բարեկամն է։ Դրա համար չպիտի զարմանալ, եթէ նոյնիսկ Անգլիան, ասենք յայտնի գործակալ Լորէնսը, Հնդկաստանի սահմանի վրայ կուտակած թիւրքմէն ցեղերի պատուիրակութիւն մը առաքէ Լոնտոն ու Թիւրքմէնների արտագաղթի խնդիր մը հրապարակ հանէ «մշտացած» Թուրքիոյ բարեկամութիւնը շահելու համար։

Ճիշդ է, Անգլիան Թուրքիոյ աւանդական բարեկամն է, բայց Անգլիան նախ բարեկամ է ինքն իրեն ու իր հնդկական հարստութեան։ Անգլիական շահերին հակառակ է Թուրքեստանը տկարացնել Թուրքթաթարական ցեղերից ու իր հնդկական սահմանի վրայ տեսնել ռուս ժողովուրդը։ Թուրքեստանի ռուսացումը աւելի ծանրակշիռ հարց է Անգլիայի համար։ Նա Թիւրքմէն պատուիրակութիւնը ընդունելով, պիտի սովրէ Ռուսերին որ նրանք իր սահմանները մաքրեն իրենց ժողովուրդից, ներս քաշեն ու ազատ ձգած այդ սահմանները աւելի ամրացնեն եւ ուժեղացնեն։

Թուրքիան շատ աւելի անիրականալի մի ծրագրի է ձեռք զարկել։ Աշխարհի վրայ ոչ մէկ պետութիւն կրնայ սովետներին առաջարկ անել, որեւէ մէկ ժողովուրդի արտագաղթի մասին։ Նրա պատասխանը պատրաստ է բոլորին. «Սուտ են ձեր բոլոր լսածները, դուք լսում էք երկու եւ կէս կուլակ ու դատապարտուած անձերի, թիւրքմէն աշխատաւոր տարրը գոհ է իր վիճակից եւ եթէ լսէ ձեր բարբաջանքների մասին, հազիւ թէ իր ծիծաղը զսպած պիտի գոչէ իր ընկեր կոլխոզնիկին. «Ընկեր լսեցի՞ր, դէ՛ ծիծաղդ զսպիր, չէ՞ որ մենք հարուածային ենք ու ժամանակ չունենք ծիծաղելու»։ Այսպէս են սովետները։

Ոչ, նրանք աւելին են։ Նրանք արդէն հրամայել են։ Աֆղաններին ու Պարսիկներին որ վերջ տան փախստականներին հիւրասիրելու իրենց քաղաքականութեան եւ նրանք «բարի դրացիների» պէս կատարում են արդէն իրենց մեծապատիւ դրացու հրամանը։

* * *

Թուրքիոյ համար կենաց եւ մահու խնդիր է Արեւելեան Նահանգները բնակելի դարձնելու ու վերաշինելու ծրագիրը։ Բայց, Թուրքիա հաշուի կ'առնէ՞ Արեւելեան Նահանգների հետ կապուած բոլոր դժուարութիւնները։ Արեւելեան Նահանգները, այդ երկրի մակերեսը պատերազմին հետեւանքով այլանդակուած է, խոշտանգուած։ Հարկաւոր է նախ այդ երկիրը մաքրել իր աւերակներից, նոր կազմուած ճահիճներից, գազաններից, թունաւոր օձերից եւ իժերից, վերանորոգութեան ենթարկել ճանապարհներ ու ջրառուներ, երկիրը լցնել հաղորդակցութեան միջոցներով ու նոր շինութիւններ ապահովել երկաթով ու ատաղձով։

Բացի այս բոլորից, Թուրքիան պէտք է հաշուի առնէ եւ այդ երկրի այսօրուայ բնակիչները, որոնք տակաւին կ'ապրին ու իրենց իրաւունքներից բնաւ ձեռք չեն քաշած։

Թուրքիան մինչեւ որ հաշուի չառնէ Արեւելեան Նահանգների բնիկները, Քիւրտերն ու Հայերը, երբեք չպիտի յաջողի ոչ Արեւելեան Նահանգները բնակելի դարձնել եւ ոչ ալ անուր եւ հասութաբեր երկրի վերածել այն։

Ոչ մի նոր ժողովուրդ պիտի կրնայ այդ երկրին աւերակները մաքրել ու մի նորը կառուցանել, բացի նրա նախկին բնակիչներից։

Թուրքիան ի զուր յամառութիւն է ցոյց տալիս ուր իր ձեռքերը մեկնում մինչեւ Թուրքեստան։ Թուրքեստանի ժողովուրդը Ռուսաստանից յետոյ բնաւ Արեւելեան Նահանգների աւերակների վրայ բոյն չպիտի շինէ։ Եւ յետոյ Թուրքեստանի ժողովուրդը այն ժողովուրդը չէ որ այդ երկրին արժէք պիտի տայ ու զայն դարձնէ արդիւնաբերական մի երկիր։

Կայ աւելի կարճ ճանապարհ,— վերադարձնել հայկական եւ քրտական հողերը, ազատութիւն տալ երկրի բնիկներին տեղաւորուելու եւ իրենց ճակատագիրը վարելու։ Այս ճամբան կրնայ առաջնորդել նաեւ բարեկամութեան։ Այս է պահանջում Արեւելքի ժողովուրդների ճակատագիրն ու տնտեսական հզօրացումը։ Ժամանակն է որ Թուրքիան առաջին օրինակը տայ ու ըմբռնէ իր եւ միւս ժողովուրդների ազգային ու տնտեսական շահերը։ Թուրքիան շատ բաներով, մանաւանդ յամառութեամբ, նմանում է իր մեծ դրացի Ռուսաստանին։ Ազգերի ինքնավարութեան խնդրում թող նաեւ փորձէ նմանիլ անոր։ Թող Թուրքիան ոչ միայն հագուստի արտաքինով, այլեւ ներքինով փորձէ նմանել Եւրոպային ու մանաւանդ իր բարեկամ Անգլիային։

Յետոյ, Թուրքիան պէտք է լաւ հասկանայ որ ամերիկեան սեղանաւորները, իրենց դրամագլուխը կը դնեն գործի մէջ, երբ երկիր մը օժտուած է բնակիչներով ու աշխատունակ ձեռքերով։ Ոչ մէկ դրամատէր եւ մանաւանդ ամերիկեան դրամատէր տեսնելով այդ երկիրը, պիտի փորձէ իր դրամագլուխը այդ երկրին վրայ ծախսել։ Պրազիլիայում եւ նոյնիսկ Ամազոնի աւազանում դրամագլուխը աւելի շատ հաւանականութիւն ունի արդիւնք տալու քան Թուրքիոյ Արեւելեան Նահանգները։

Մերձ-Արեւելքը կարող է դրախտի վերածուիլ, եթէ Թուրքիան զգաստանայ։

Այս խնդրում ամէն ինչ Թուրքիայից կախեալ է, Թուրքիան պէտք է տայ առաջին ազդանշանը ու բռնէ անվերապահ զիջման ճանապարհը։

MOOR

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

"ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾՆԵՐԸ,,

(վէպ ռուսական յեղափոխութիւնից)

ՌԷՆԻ

Ռէնի գործը փորձ մըն է մշակելու վէպի դժուարին, բարդ սեռ մը. ան ուզած է համադրել ու տալ պատմական խռովկոտ ժամանակի մը պատկերը։ Իր «Գնդակահարուածները» առաջին ակնարկով տպաւորութիւնը կը թողուն դայն որմնանկարի մը, ուր ռուս յեղափոխական պայքարի ծփանքը կը կազմէ խորքը, որմէ դուրս կը կարկառին դէմքեր, անձեր, սաբերային պատմութիւններով, չփոթ ու խառնիճաղանճ։

Բայց, դժուարին սեռ. որովհետեւ պատմական-ընկերային շրջանակ մը կեդրոնացնել փորձող այդ վէպը կ'ենթադրէ հեղինակին քով լուրջ եւ վարժ յատկութիւններ. յատկութիւնը՝ համապարփակ տեսողութեան մը որ ոչ միայն տիրապետէ երեւոյթներուն, անձերուն, այլ եւ թափանցէ ընկերային-հոգեկան շարժառիթներուն, որոնք կը վարեն իրերու եւ դէպքերու թաւալումը։ Բացի ատկէ, հեղինակը ապացոյցը տալու է համադրող մտքի մը, որ կարենայ կեանքի երեւոյթներէն ընտրելու էականը եւ զանոնք դասաւորելու յատուկ յատակագծի մը, պայծառ մտածումի մը շուրջ։

Ռէն իր «Գնդակահարուածներ»ուն մէջ կրցա՞ծ է տալ ապացոյցը այդ լայն հասկացողութեան, կրցա՞ծ է յաջողութեամբ չափուիլ իր ընտրած նիւթի դժուարութիւններուն, պահանջներուն հետ։

Ո՛չ բոլորովին, ո՛չ միշտ։

Այդ է պատճառը որ կարելի չէ իր գործը նկատել գրական վէպ մը, որ գեղարուեստական արժէք մը կը բերէ մեր գրութեան։

Բայց սխալ պիտի ըլլար Ռէնի գիրքը նկատել բոլորովին վրիպած գործ մը։ Գրական յաւակնութենէ դուրս, զայն դնելով ժամանակակցական պատմուածքի մը գետնին վրայ, «Գնդակահարուածները» կարելի է նկատել — որոշ վերապահումներով — յաջող երկ մը. անիկա կը բերէ դիտողութիւններու, փաստերու, դրուագներու, հոգեկան վիճակներու ճոխ պաշար մը։ Անիկա, պիտի ըսեմ, հում ատաղձի գումար մը կը կազմէ, զոր ափսոս, Ռէն չէ գած, չէ կրցած օգտագործել լիովին։

Ու եթէ վէպը — ինչպէս մտածեն ոմանք, ինչպէս կը մտածէր Կրասէ, ֆրանսացի խոհուն հրապարակիչը — իմացական խաղ մըն է մտային անուրջում եւ զբօսանք հաճոյք թայթելու կոչուած գրական սեռ, այն ատեն կարելի է աւելցնել թէ «Գնդակահարուածները» ժողովրդական չէն վէպ մըն է, զոր ընթերցողներու լայն զանգուած մը պիտի կարդայ հետաքրքրութեամբ, տեղ-տեղ նոյնիսկ յուզումով։

* * *

«Գնդակահարուածները»ու բեմը կազմէ ռուս յեղափոխութեան խառն վայրկեան մէկ շրջանը, քաղաքացիական պատերազմը։ Դէպքերը կը բաւալին հիւսիսային Կովկասի, հանքային ջրերու քաղաքի մը շուրջ, կռուախնձոր եղած է կարմիրներու եւ ճերմակներու իրերայաջորդ գրաւումներուն։

Ռէն նպատակ չէ ունեցած պատմել քաղաքացիական կռիւներու այդ փուլերը՝ ան ուզած է ներկայացնել — եթէ չեմ սխալիր — հատուածային, կուսակցական կիրք որքան կը խեղաթիւրէ մարդկային բնազդը անձերու եւ զանգուածներու քով. թէ յեղափոխական մոլուցք որքան հեշտութեամբ մարդիկ կը տանի իրենց առհաւական բնազդներուն։

Ամբողջ գրքի ընթացքին, կռիւներու խաժամուժ խորքէն վեր կը բարձրանայ, կ'երերայ այլանդակուած մարդերու ծփանք մը։ Ռուսական խառնարանէն դուրս ցոլած տիպարներ, ճերմակ թէ կարմիր ճակատներու վրայ, չփոթ՝ իրենց ծննդով, ծագումով, պատմութեամբ, որոնցմէ ոմանք ինքնախաբէութեամբ ունին պատմութիւնը շինելու, եւ ուրիշներ՝ անգիտակից, ակամայ դերը կը խաղան դէպքերու արհեստաւոր շաղախը, զոհը ըլլալու։ Իր կանին մէջ ճակատագրական կոյր ուժ մըն է որ վարար յորձանքի նման կը քշէ բոլոր այդ մարդիկը, հունէն դուրս ելած այդ էակները, կացութեան տէրերը եւ հպատակները, մուրճը, սալը եւ երկաթը։

Ռէնի գիրքը կը ներկայացնէ այսպէս դէպքերու անհաւասար տողանցք մը։ Զափազանց շատ դէմքեր, տիպարները կը հրմշտկեն, կը ծածկեն իրար նեղ բեմին վրայ։ Ճերմակ բանակը իր ամէն աստիճանի ներկայացուցիչներով. կարմիր ճակատը իր բովանդակ սարքաւորումով, կոմիսարէն, չէկիստէն սկսած մինչեւ յեղափոխական ինքնակոչ դատաւորները՝ բանուորը, գիւղացին եւ զինուորը, ու նաեւ դաշինքներ, բայց մանաւանդ բանտարկեալնե՛ր, բանտարկեալնե՛ր, որոնց խճողուած են բանտերը եւ գրքին էջերը։

Ու պէտք կ'ըլլայ հետեւիլ — պատնէշէն ասդին կամ անդին — անոնցմէ շատ շատերուն պատմութեան, ձերբակալումի, դատավարութեան մանրամասնութիւններուն։ Անոնցմէ շատեր ռամիկ տիպարներ են, զուրկ շահեկանութենէ. բայց պէտք կ'ըլլայ ծանօթանալ անոնցմէ գրեթէ շատերուն արձակումին, մտայնութեան, հոգեկան ալեկոծումներուն գնդակահարումի տեսարաններուն։

Աւելցնենք սակայն որ Ռէն տեղ-տեղ յաջողած է վեր բարձրանալ իր գրքի մակարդակէն։ Ան որոշ էջերու վրայ — որոնք գրքին լաւագոյն մասը կը կազմեն — գիտցած է տալ կարմիր թէ ճերմակ դատավարութեան ամբողջ եղերա-զաւեշտական պատկերը, ընթերցողը կը զգայ արդարեւ այն շնական թեթեւամտութիւնը, որով անկոչ դատաւորներ, յանպատրաստից դատաւորներ կը խաղան մարդոց կեանքին հետ։ Նոյնպէս բաւական է ... մը բանտարկեալներու — ինչպէս գասալիք զինուորներու կամ բանուորներու — թող գործաւորներու զինադադար, անոնց ներքին էութիւնը. ընթերցողը կը զգայ լիովին անոնց հոգեկան կացութիւնը, փաղանգին կամ ... հանդէպ։

Պէտք է մատնանշել նաեւ Ռէնի

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ ԲԱԺԱԿԱՃԱՌԸ ԵՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Ինչպէս հաղորդեր էինք, Աթէնքի մէջ, ի պատիւ Թուրք նախարարնեւրուն տրուած հացկերոյթի մը ընթացքին, Թուրքիոյ վարչապետը բաժակաճառով մը պատասխաներ էր վենիզելոսի։ Ստորեւ այդ բաժակաճառը.

— Հպատակելով փառաւորութեան մը որ, զոր կը յուսամ թէ քիչ մը օրինաւոր պիտի գտնէք, ուզեցի անձամբ Աթէնքի մէջ փոխանակել վաւերագրերը՝ բարեկամութեան, հաշտութեան եւ իրաւարարութեան դաշնագրին, զորս ստորագրեցինք 1930 Հոկտ. 30ին, Էնկիւրիի մէջ։ Այդ դաշնագիրը անկիւնաքարն է Թուրքեւյոյն բարեկամութեան, որ այնքան արդիւնաւոր է։ Կը յուսանք թէ մեր շէնքը պիտի տոկայ աւյաւէտ։

Ամկից առաջ, մեծ հետաքրքրութեամբ ծանօթացեր էի տեսակցութեան մը, զոր Յունաստանի վարչապետը ունեցեր էր օտար թղթակցի մը հետ։ Այդ տեսակցութեան ընթացքին, ան ըրեր էր հետեւեալ յայտարարութիւնները.— Մենք Յոյներս՝ այլեւս չենք ուզեր պատերազմ ընել։ Ռազմաշունչ արկածախնդրութիւններէն ձանձրացած ենք։ Եւ կը կը հաւատեմ թէ Թուրքիան ալ մեզ նման է։ Եթէ պատերազմը վերսկսէր, կրնամ նոյնիսկ ձեզ վստահեցնել թէ ամէն պարագայի մէջ պիտի գտնուին երկու պետութիւններ, որոնք վճռած են չեզոք մնալ, — Յունաստանը եւ Թուրքիան։» Այդ յայտարարութեամբ՝ պէտքը կը զգամ ձեզ ըսելու թէ Յունաստանի վարչապետը ամէնէն հաւատարիմ թարգմանն եղաւ մեր զգացումներուն։

պատմելու պարզ, անսեթեւեթ, հեշտին ձեւը որ զայն չափազանց մատչելի կրնայ դարձնել ժողովրդական ընթերցողին։ Խօսակցութիւնները զգալապէս կը թեթեւցնեն իր պատմուածքի ընթացքը, որ այլապէս շատ աւելի պիտի դանդաղէր։ Վերջապէս Ռէն —գիտեմ կամայ թէ ակամայ— զգուշացած է ամէն շպարէ, ամէն գեղագիտական մտահոգութիւններէ ու իր գիրքը պահած է գրեթէ միշտ մերկ, ուղղակի, անճիգ պատմուածքի մը մակարդակին վրայ։

Ամէն գրողի տրուած չէ անհուշտ կենալ այդ գետնին վրայ։ Նոյնիսկ մեծ միտքեր ալ ինչպէս Թոլթօ, իջած են երբեմն ձեւի այդ պարզութեան, բայց էական է որ նիւթը, խորքը կարենայ փրկել ձեւը։

Ռէն այդ տեսակէտով սայթաքած է։

Կ'ուզէինք քիչ մը աւելի լայն խօսիլ այս մասին։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

«Տարի մը կայ, պալքանեան երկիրներու մէջ կազմուած զանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները այստեղ իսկ, խորհրդակցութեան համար հաւաքուեր էին որպէս զի միասին փնտռեն Պալքանեան ժողովուրդներու մերձեցման յատուկ միջոցները, այն ժողովուրդներուն որոնք այնքան պառակտուած էին առենօք եւ որոնք, այնքան տառապանքներու ենթարկուեցան։

«Այս խորհրդաժողովին երկրորդ նստաշրջանը մօտերս պիտի բացուի Պոլսոյ մէջ։ Այս մասնակի ջանքերն անշուշտ գովելի են եւ նշանակելի կերպով կը դիւրացնեն մեր գործը։ Կը յիշեմ թէ Էնկիւրիի մէջ, իր այցելութեան ընթացքին, Յունաստանի վարչապետը ըսեր էր, ակնարկելով այդ գործունէութեանց — Յոյս ունինք պալքանեան միութեան վրայ՝ բայց քանի առիթը չէ իրականացած եւ մինչեւ որ իրականանայ, կենսական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ որ Թուրքիա եւ Յունաստան գիտնան թէ որեւէ պարագայի մէջ, չպիտի կրնան գտնուիլ հակառակորդ ճակատներու մէջ։

Այս խօսքերուն վրայ պիտի աւելցնեմ այս մէկ քանի բառերը.— «Իրօք, թող գիտնան թէ Թուրքիա և Յունաստան, ո՛չ միայն չպիտի գտնուին իրարու թշնամի ճակատներու վրայ, այլ պիտի քալեն ձեռք ձեռքի տուած»։

Եւ Ըսմէթ փաշա, բաժակը պարպեց յոյն ժողովուրդի պետերուն կենացը, Յունաստանի բարգաւաճման եւ Թուրքեւյունական բարեկամութեան։

Ըսմէթ փաշա, ուենկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, անոնց ըրաւ հետեւեալ յայտարարութիւնները.

— Աթէնքի մեր այցելութեան նպատակն է, ամէնէն առաջ առիթը փնտռել յոյն ժողովուրդի ծոցին մէջ իսկ ցոյց տալու թէ, մեր հետապնդած բարեկամութեան եւ համաձայնութեան քաղաքականութիւնը հիմնուած է անկեղծ համոզման վրայ։ Հանդիսաւորապէս կը յայտնենք թէ երկու ժողովուրդները բաժնող բոլոր վէճերը՝ վերջնապէս կարգադրուած են։ Այն համոզումն ունինք թէ յոյնեւթուրք ժողովուրդներուն միջեւ, բարեկամութիւնը եւ համաձայնութիւնը կը համապատասխանեն երկու երկիրներու շահերուն եւ անհրաժեշտ են խաղաղութեան։

«Երկու ժողովուրդներու բարեկամութեամբը եւ համաձայնութեամբը, կը յուսանք ամրացնել Պալքաններու եւ աշխարհի խաղաղութիւնը։

Տարիներէ ի վեր, մամուլը կրցաւ հետեւիլ միջազգային քաղաքականութեան թափած ջանքերուն, ի նպաստ ժողովուրդներու միջեւ խաղաղասիրական գաղափարներու տարածման։ Համոզուած եմ ուրեմն թէ, յոյն եւ Թուրք ժողովուրդներու ձեռնարկած խաղաղութեան եւ բարեկամութեան գործը կը վայելէ օտար մամուլի հաւանութիւնը։ Յոյն ժողովուրդին մէջ, մեր գտած մտերմական ընդունելութիւնը հ'արտայայտէ Թուրք ժողովուրդին զգացումները։ Մէկ քանի տարի առաջ դեռ, այս երկու ժողովուրդները հազիւ գիրար կը ճանչնային։ Պոլսոյ, Պիրէոսի եւ Աթէնքի մէջ կրցայ հաստատել թէ քաղաքականութիւնը զոր կը հետապնդենք, արժանացած է բոլորին հաւանութեան։»

«ՄԵՆՔ»Ի ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՆ

Շաբաթ երեկոյ Սոսիթէ Սավանթի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Մենք»ի գրական առաջին երեկոն։

Երեկոյթը բացաւ Ց. Փրէնկեան։ Առաջին անգամ խօսեցաւ Շ. Նարդունի, նիւթ ունենալով «Հայաստանի արդի գրականութիւնը»։ Ներածական մըն էր այդ, որ կը ներկայացնէր Հայաստանի պրոլետարական գրականութեան խարխափումները։ Դասախօսը կ'ըսէր թէ երկրին ճարտարարուեստական զինագիծ մը տալու համար կատարուած այնքան ճիգերուն հակառակ, տակաւին պրոլետ գրողները չկրցան արժեցնել պրոլետարական գրականութեան հանգամանկը։ Պատճառը նախ այն ճնշումն է, որ պրոլետ գրողները կը զրկէ ստեղծագործելէ համաձայն արուեստագէտի իրենց թռիչքին։ Յետոյ մթութիւնը հանգամանկին, որ բան չի բացատրեր։ Երրորդ քննադատները, որոնք հաւատաքննիչներ են, բայց երբեք արուեստի մտերիմ մարդիկ։ Նարդունի, ընդունելով որ արուեստը հանրապետութիւն մըն է, եւ չի կրնար ծառայել ուրիշ հանրապետութեան մը, յարմար կը նկատէր պրոլետարական գրականութեան տեղ, տալ աշխատաւորական գրականութեան մը հանգամանկը։

Աշխատանքի փառաբանութիւնը, որ դարերէ ի վեր կը կատարուի եւ մանաւանդ մեր ժողովրդական բանաստեղծութեան հաւաքածոներուն մէջ այնքան ինքնատիպ ստեղծագործութիւններով կը յայտնուի, — աշխատանքի երգեր՝ հողը վարելու, ցորեն քաղելու, տնային աշխատանքի երգեր՝ բուրդ մանելու, ցորեն ծեծելու, հաւերուն կուտ տալու, եւայլն,— շարունակելով ներկայ աշխատաւոր Հայաստանի մէջ անպայման կուտայ պարծենալիք գրականութիւն մը։ Զմոռնալ նաեւ մտաւորական աշխատանքի քաղցրութիւնն ալ։

Յետոյ խօսեցաւ Վազգէն Շուշանեան, նիւթ ունենալով «արտասահմանի արդի հայ գրականութիւնը»։ Դասախօսը նախ հաստատեց թէ անհուն գրականութիւն մը կայ արտասահմանի հայ գաղութներուն մէջ։ Եւ այդ գրականութիւնը պիտի ապրի այնքան ատեն, որքան «շրջուն» Հայաստաններ գոյութիւն ունենան օտար ափերու վրայ։ Ու մինչ Հայաստանի գրականութիւնը կոմունիստական է, արտասահմանի գրականութիւնը՝ հոյկական։ Դասախօսը կը կարծէ թէ ներկայիս հայ արուեստագէտին պարտքն է ստեղծագործել համաձայն հայ հոգիին ընդունակութիւններուն, առանց իր ուժն սպառելու մեծ յեղափոխութիւններու համար։ Հայ փոքրիկ ժողովուրդը հիմա չի կրնար նոյնիսկ կաթիլ մը արիւն զոհել մեծ երազներու համար։ Ան պիտի զբաղի իր գոյութեան պաշտպանումով եւ հայ նկարագրին մշակումով։ Այդ հոգը կը տեսնուի արտասահմանի հայ գրականութեան մէջ, որ կ'աճի համարձակ եւ անկաշկանդ։

Յետոյ դասախօսը ներկայացնելով արտասահմանի հայ գրական կեանքը, բաժնեց երեք սերունդներու.— Ա. Մինչեւ 1908, Բ. Մինչեւ յետպատերազմ (1918) եւ Գ. Յետպատերազմեան սերունդ։ Բոլորովին պարպուած ըլլալով հանդերձ, դեռ կ'ապրի ժողովուրդին մէջ, որովհետեւ ժողովուրդը իր հին յուշերը կը գտնէ անոր մէջ եւ կը փնտռէ զայն։ Միջին սերունդը չկրցաւ ապրիլ իր փառքը։ Եւ նոր սերունդը, բոլորովին նոր պայմաններու ծնունդ, տակաւին կապ չկրցաւ պահել ժողովուրդին հետ։ Նոր սերունդը չէ տարածուած դեռ մեր ժողովուրդին մէջ, բայց ի վերջոյ ան պիտի չինէ իր տեղը։ Դասախօսը յետոյ ներկայացուց նոր սերունդին առաւելութիւններն ու թերութիւնները։

Երեկոյթին յայտագիրը կը ներկայացնէր նաեւ կարգ մը արտասանութիւններ, զորս յաջողութեամբ կատարեցին Ռաֆայէլ Զարդարեան, Արշամ Տատրեան, Ոստանիկ, Ն. Սարաֆեան և Ն. Պէշիկթաշլեան։

Երեկոյթը գեղեցիկ էր եւ երիտասարդական խանդավառ «եւյթ»ի մը տպաւորութիւնը բերաւ։

Ներկայ

ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԸ ՀՈԳԵՐԸ

Մեր խմբագրատունն այցելեց Պրայլայի (Ռումանիա) Թաղ. Խորհուրդին ատենապետ Պ. Ռոշիանու (Կարապետեան)։ Հին գաղութի ներկայացուցիչներէն է եւ հազիւ կը հասկնայ հայերէն։ Եկած է առաջնորդ Ցուսիկ Սրբ.ի յանձնարարականով, (ուղղուածԲարեգործականին), հանգանակութիւն կատարելու եկեղեցիի եւ դպրոցի նորոգութեան համար։ Երկու շէնքերն ալ փլփլած ըլլալով, քաղաքապետութիւնը որոշած է քանդել։

Դժբախտաբար շատ գէշ ժամանակի մը հանդիպած է այս դիմումը, եւ Պ. Ռոշիանու պիտի վերադառնայ ձեռնունայն։ Փարիզի հոգեւոր հովիւն անգամ յանձն չէ առած ո՛րեւէ աջակցութիւն ապահովել։ Մեր հայրենակիցը կը յուսար որ «Յառաջ»ը հանգանակութիւն մը պիտի կատարէ, եւ հազիւ կրցանք համոզել թէ մեզի չիյնար այդ գործը, մանաւանդ ներկայ պարագաներուն մէջ։

Ո՞ւր են բարեպաշտները…

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

ԾԻԾԵՌՆԱԿՆԵՐԸ ՓՐԿՈՒԵՑԱՆ… ՕԴԱՆԱՒԵՐՈՎ

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ,
Դու գարնան սիրուն թռչնակ,
Դէպի ո՞ւր ինձ ասա
Թռչում ես այդպէս արագ…

Իբրեւ հետեւանք տիրող ցուրտերուն, անցեալ շաբթու 25,000 ծիծեռնակներ Թիրոլեան լեռներէն ապաստանեցան իտալական քաղաքներու մէջ, տաքուկ վայրեր փնտռելով։ Միայն ութսուն ծիծեռնակներ թառեցան պառաւի մը երդիքին տակ։ Կենդանիներու պաշտպան ընկերութիւնը յաջողեցաւ հաւաքել այս հալածականները եւ քշել դէպի հարաւ, տաք շրջաններ։ Բայց յաջորդ օրը 22,000 ծիծեռնակներ եւս եկան։

Իսկ Վիեննայի մէջ, հազար ծիծեռնակներ օդանաւով ղրկուեցան Վենետիկ։ Տակաւին ուրիշներ ալ կը հաւաքուին, եւ գողտրիկ վանդակներու մէջ դրուելով, պիտի ղրկուին դէպի հարաւ։ Վիեննայի Անասուններու պաշտպան ընկերութիւնը արդէն 200 ոսկելին ծախսած է այս թռչունները ազատելու համար։ Նոյնքան ալ՝ Աւստրիոյ համանուն ընկերութիւնը։

Բայց անխուսափելի քաղաքականութիւնը այս գործին ալ խառնուեցաւ։ Շոգեկառքով ղրկուած ծիծեռնակները վար դրուեցան սահմանագլուխին վրայ, Իտալիոյ մաքսային իշխանութեանց կողմէ, որովհետեւ…ներածման արտօնագիր չունէին։ Բարեբախտաբար, աւստրիացի ուղեկիցը կրցաւ փրկել ծիծեռնակները, ցոյց տալով Վիեննայի իտալական դեսպանատան մէկ նամակը։ Եւ ծիծեռնակները ազատ արձակուեցան, գերմանախօս ժողովուրդի բուն ծափերուն մէջ։

Միւնիխէն ալ 1500 ծիծեռնակնակներ օդանաւով փոխադրուեցան հարաւային Իտալիա։

*** Ս. Ֆրանչիսկոսի տօնին առթիւ, կիրակի օր Վենետիկի մէջ ազատ արձակուեցան 20,000 գերի թռչուններ, շնորհիւ Անասուններու պաշտպան ընկերութեան բարեխօսութեան։ Այս անտէր զոհերը հաւաքուած էին բոլոր քաղաքներէն եւ գիւղերէն եւ պիտի մորթուէին ու ծախուէին իբրեւ համադամ…

Իսկ այն հարիւր հազարաւոր անտէր զոհե՞րը որ մարդ կը կոչուին եւ կ'ապրին, օրինակ, Թրքական լուծի տակ, միշտ ենթակայ մորթուելու…

ԼԻՆՏՊԷՐԿ ԳԵՏՆ ԻՆԿԱՒ

Ամերիկացի քաջարի օդանաւորդը, որ շաբթներէ ի վեր օդային թռիչքներ կը կատարէ իր կնոջը հետ, Չինաստանի Եանկցէ գետին տղմուտին մէջ ինկաւ ուրբաթ օր։ Բարեբախտաբար անգլիացի նաւազներ օգնութեան հասնելով կրցան ազատել։ Օդանաւը ծանրապէս վնասուեցաւ։ Տէր եւ Տիկին Լինտպէրկ իրենց արշաւը կը շարունակեն ոչ միայն գիտական նպատակներով, այլ եւ աչքէ անցընելու համար Չինաստանի ողողեալ մասերը, որոնք անսահման տարածութիւն մը կը բռնեն։

ԴՈՅՆԶԴՈՅՆ ԴԱՐՄԱՆՆԵՐ ՋԻՂԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հոգեբուժութեան Համաժողովին մէջ, որ գումարուեցաւ Փարիզի մէջ, Տոքթ. Վաշէ յայտարարեց թէ քաղաքակիրթ մարդիկ պէտք է նոր միջոցներ ընդունին, արդի կեանքին ցնցումներուն եւ յոգնութեանց դիմանալու համար։ Մարդիկ չափազանց կը յոգնին այսօր եւ կ'ապրին վրտանգի եւ ուժասպառութեան վիճակի մը մէջ։ Եթէ, կ'աւրդարարէ Տոքթ. Վաշէ, մասնաւոր միջոցներ ձեռք չառնուին, անխուսափելի է յիմարութեան տեւական յաւելումը։

Ջղային դրութեան չափազանց յոգնութեան դէմ պաշտպանողական միջոց մը առաջարկեց Տոքթ. Փոթօ, որ տարիներու փորձառութիւն ունի գոյներու ազդեցութեան մասին։ Կարգ մը ջերմուկներու մէջ, ըսաւ, ջուրը կը գունաւորեն գոյնզգոյն լոյսերով։ Կապոյտի նուրբ երանգներ կը գործածուին անհանդարտ հիւանդներու համար։

Կանանչն ալ հանդարտեցուցիչ ազդեցութիւն ունի։ Այն հիւանդները որ պէտք ունին ջղային մղումի, կրնան լողալ կարմիր լոյսերու մէջ եւ շրջապատուիլ կարմիր զարդերով։ Տրուած ցեկուցումներուն եզրակացութիւնը այն է թէ կապոյտ եւ կանանչ գոյները հզօր հանդարտեցուցիչներ են, իսկ դեղինը օգտակար է երջանիկ եւ ինքնագոհ մարդոց համար։

ԿԵԱՆՔԸ ՖԻԼԻՊԷԻ ՄԷՋ

ՖԻԼԻՊԷ.—Օրուան նիւթն է ներգաղթը։ Պատրաստութիւններ ու արձանագրութիւններ կը կատարուին Ա. կարաւանին 1000 հոգին ամբողջացնելու համար։ Արձանագրուողներուն մեծագոյն մասը Ֆիլիպէէն են։ Կան տակաւին հազարաւորներ ալ, որոնք կը ցանկան հայրենիք մեկնիլ, բայց ստիպուած են սպասելու, խոստացուած յաջորդական կարաւաններու կազմութեան։ Տեղափոխութիւնը բորբոք մը պիտի ըլլայ բազմաթիւ խեղճերու համար, որոնք ամիսներէ ի վեր ապրուստի բոլոր միջոցներէն զրկուած են։

Կրթական նոր տարեշրջանը սկսաւ։ Ընդհանուր հայ աշակերտութեան թիւը՝ Ազգային, Մխիթարեան եւ օտար վարժարաններու մէջ 1000ի մօտ է։ Ասոնց 650-700ը կը յաճախեն ազգային վարժարանը, շուրջ 200ը Մխիթարեան վարժարանը իսկ մնացեալ 100—150ը՝ պուլկարական, ֆրանսական եւ այլ օտար վարժարանները։ Մխիթարեան վարժարանի գիշերօթիկները սպասուած համրանքէն աւելի եղան եւ գրեթէ տրամադրելի տեղ չմնաց։

Առեւտրական կեանքը կը շարունակէ պահել իր ոչ-նախանձելի վիճակը։ Գործազրկութիւնը միշտ կայ։ Ապրուստի պայմանները շատ աժան են։ Օրական 50-60 լէվայով ոչ բազմանդամ ընտանիք մը կրնայ ապրուիլ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (142)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

Բայց նրանք պատմեր են միայն 1903-1904ի մասին եւ շատ բաներուն անտեղեակ ըլլալով՝ աւելի պակաս բաներ շատ կան։

Թադէոս Առաքեալի վանքը ես ըսեր էի տղայոց, որ շորերս պիտի փոխեմ եւ ծպտեալ անցնեմ Սալմաստ։ Բայց նրանք չլսեցին։ Արդէն խոյը շատերն իմացան իմ հող ըլլալս։ Երբ ես Սալմաստ կ'երթայի, Սամսոն, Փոխիկ, Լեւոն եւ մի քանիսը վեց ձիաւորով եկեր էին, երկու ժամ գիւղից հեռու, ինձ դիմաւորելու։

Ես Ղալասար գիւղը հասայ Սամսոնի կարգադրութեամբ, գիւղի դպրոցական աշակերտները՝ «Անդրանիկ» երգը կ'երգէին։ Գիւղի կանայք ալ ծաղիկներ կը ցցէին ճանապարհի վրայ, մինչեւ որ հասայ Սամսոնի բնակարանը։ Եղաւ նաեւ քանի մը հրացանաձգութիւն։

Կազմակերպուած գիւղերէն կը դիմէին Պ. Սամսոնին եւ թոյլտուութիւն կը խնդրէին, որ գային ու ծանօթանային հետս։ Շատերը եկան եւ այդպէս ծանօթացան։

Մենք եկանք 17 հոգով, որոնց մէջ կային նաեւ երկու գաղթական։ Մեր գալուց յետոյ Կամը, խումբ-խումբ, կը ղրկէր նաեւ մեր միւս ընկերները։ Նրանք եկան երեք խմբով։ Արտասահման անցնողներն եղանք, ընդամէնը, 70 80 հոգի։

Որովհետեւ Թաւրիզ սկսուած էր մեծ քոլերա մը, այս անցնողներէն մեծամասնութիւնը առանց անցագրի, իսկ փոքրամասնութիւնը, պարսկական անցագրով, ղրկեցինք Կովկաս։

Թաւրիզի Մաշտոց վարդապետը բռնած են իմ անունով, Զուլֆայի ճանապարհի վրայ, որ կուգար Նախավկայի վանքից Մասունք տանելու Թաւրիզ, քոլերայի պատճառով։ Հետը եղած են նաեւ երկու ծառաները, որոնք զէնք են ունեցած։ Զէնքերը առած են։

Դրանց բռներ են, մինչեւ որ վարդապետը վկայեր է իրեն ով ըլլալը։ Այս բանը եղաւ ռուս լրտեսների միջոցով։ Երբ Թաւրիզի մեր ընկերը կ'անցնի եղեր Զուլֆայով, հայ պաշտօնեաները ըսեր են. «Անդրանիկի վրայ մեծ հսկողութիւն կայ, լաւ է, որ էս կողմով չեկաւ, կարող էին բռնել»։

***

Սալմաստ, ամիս մը մնալէն վերջ, հոն լուր տարածուեց (թէեւ չենք գիտեր թէ որչափ իրական էր), թէ Թուրք կառավարութիւնը խոստացեր էր պարսիկ կառավարութեանը, որ Ջաֆարը կը յանձնէ, եթէ Անդրանիկին յանձնէ, որ իր հողն է անցած։

Մեր ընկեր Բագրատը եւ ամերիկահպատակ ատամնաբոյժ Ստեփան Յարութիւնեանը գիս վերցուցին։ Եկանք Թաւրիզ։ Բագրատը իր կողմից ճաշկերոյթի հրաւիրեց գործին մօտիկ կանգնած ընկերները, նաեւ օրիորդներ, կանայք ու Մաշտոց վարդապետը։ Տեղը որոշած էին Երեւանցի Կարապետի ու Սիսակի (երեք եղբայրներ են) տունը։

Զուլֆայի խնդրի առթիւ, նոր ճանապարհս ներկայացուցին։ Վճռեցին Ղազվինով եւ Ռաշտով Բագու գնալս։ Մինչեւ Ռաշտ հետս պիտի ընկերանար ատամնաբոյժ Ստեփան Յարութիւնեանը։ Ճաշկերոյթի գիշերը մեծ ուրախութիւն եղաւ։ Թաւրիզի ընկերները ինծի նուիրեցին մի ոսկէ ժամացոյց, իսկ մի անհատ, որ չուզեց իր անունը յայտնել, ոսկէ շղթայ մը։

Նոյն գիշեր կառք վարձեցին, առաւօտը լուսաբացին նստանք եւ շնորհակալութիւն յայտնելով տեղի ընկերներուն՝ ճանապարհ ընկանք։ Մի ծոյլ կառապանի հանդիպեցանք։ Ութ օրէն հասանք Ղազվին։ Հոզ, Թումանեաններու կանտորի մէջ, ունէինք մի Դաշնակցական ընկեր։ Նրա կարգադրութեամբ, միեւնոյն կառքով, իջանք Ռաշտ։ Ճանապարհին, Ղազվինէ-Ռաշտ, ես գրեթէ հիւանդ էի։

Հասանք Ռաշտ։ Պառկեցայ Ռաշտցի Ներսէսի տունը։ Հոն կը գտնուէր նաեւ Կուկունեանի խմբէն, աքսորավայրէն փախած, Եփրեմ անուն ընկերնիս։ Տիգրանակերտցի տոքթ. Թաշճեանը, Ամերիկայէն եկած, հիւանդութեանս կը նայէր եւ կը խնամէր։

Գրեթէ քսան օր ծանր հիւանդ էի։ Փոխադրուեցայ Եփրեմի տունը։ Ռաշտցի Ներսէսը պիտի երթար Բագու։ Ես նամակ մը ղրկեցի Նիկոլին, հիւանդ ըլլալս յայտնեցի եւ պահանջեցի մի տղայ, որ շատ լաւ ռուսերէն գիտնար, որպէսզի գիս Բագու տանէր։ Նիկոլը անմիջապէս քովս ղրկեց մի մարդ։

Հանեցին ինձ նմանող մի պարսկահպատակի անցագիր եւ տուին ինձ, ու ես Նիկոլի ղրկած մարդը եւ ատամնաբոյժը եկանք Բագու, Նիկոլի քով։

Ամիս մը մնացինք Բալախանի։ Երբեմն կ'երթայինք քաղաք, բայց էլի կը վերադառնայինք։

Նիկոլը առաւ կարգ մը շոր, տուաւ ճանապարհածախս, գնացինք Թիֆլիս, ուր մնացինք 17 օր, մեր ընկեր Բագրատի հետ, Լոնտոն հիւրանոցը։

Ռայոնական ժողովը կը նարունակուէր, բայց ես չմասնակցեցի, որպէսզի չտարածուէր գալուս մասին։ Արեւելեան Բիւրոյի անդամներուն հետ ծանօթացայ։ Արեւելեան Բիւրոյի կողմէն շղթայի բրըլօկ մը տուաւ Հայր Աբրահամը եւ ըսաւ.

— Ինչպէս էս շղթան մէկզմէկու վրայ կապուած է, այնպէս էլ մեր սրտերը մեզ հետ կապուած են։

Քանի մի տուներ, մեր ընկերները, հացկերոյթի հրաւիրեցին։

Վերադարձանք, Բագրատի հետ, Բագու, ուր մնացի Մարգար Ժամհարեանի տունը։

(Շար.)

տիքաններուն միջեւ եւ այս նպատակով, խորհրդակցական ժողովի մը պիտի հրաւիրէ զանոնք շաբթու վերջ։

Նոր հրովարտակը բաղկացած է 32 կէտերէ, որոնց ամէնէն կարեւորները կը վերաբերին երկրին եւ համայնքներուն պարտքերուն, հանրային խնամատարութեան պարտաւորութեանց թեթեւացման, վարձքի տուրքին, դրամագլուխներու շահագործման վրայ՝ հսկողութեան եւ քաղաքական անհաւկչական արարքներու յատուկ օրէնքին։

Նոր կազմուած ընկերվարական կուսակցութիւնը, որ հաւանաբար պիտի յարի Ընկերվարական Բ. Միջազգայինին, իր բացումը կատարեց, Գերմանիոյ զանազան կողմերէն եկած 88 պատուիրակներու եւ 500 կուսակիցներու ներկայութեամբ։ Նոյեմբեր 1էն սկսեալ, այս նոր կազմակերպութիւնը պիտի ունենայ իր թերթը։

ՊՐԻՒՆԻՆԿ ԱՄԵՐԻԿԱ Կ'ԵՐԹԱՅ

Մասնաւոր եւ անպաշտօն աղբիւրէ տրուած տեղեկութեան մը համաձայն, գերման վարչապետը, Պրիւնինկ, Ամերիկա պիտի երթայ, տեսակցելու նախագահ Հուվըրի հետ, Ֆրանսայի վարչապետին այցելութենէն ու վերադարձէն ետք։

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, 14 Ave. d'Italie սրճարանը (Մէթրօ Իթալի)։

Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. Մ. Փարիզի մասնաճիւղին պարբերական դասախօսութիւնները կը սկսին այս Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին Ֆլօրիա ճաշարանին մէջ։ Կը խօսի Շ. Նարդունի նիւթ ունենալով Զ. Ռ. Միութեան ծրագիրները։ Դասախօսութենէն յետոյ մէկ ժամ սինէմա։ Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

Սիփան երգչախումբի փորձերը «Անուշ»ի ներկայացման համար տեղի կ'ունենան չորեքշաբթի իրիկունները Maison de la Mutualitéի մէջ, ուր կ'ընդունուին նոր անդամներ։

Հ. Յ. Դ.

ԳԱՒԱՌ

ԼԻՈՆԻ Կայծակ խումբի ժողովը այսօրչորեքշաբթիիրիկուն ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ակումբին մէջ, 262 rue Duguesclin.

Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՎԻԷՆԻ Քրիստափոր խումբին ընկերական ժողովը այս Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 7.30ին, Խաժակ Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԼԻՈՆԻ Համազասպ խումբի ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8ին, Գրադարանի սրահը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԼԻՈՆԻ (Վէզի) Անդրանիկ խումբի ժողովը վաղը հինգշաբթի իրիկուն ժամը 6ին, ընկեր Յակոբ Տէտէեանի բնակարանին մէջ, ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Ներկայանալ անդամատետրերով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր ենթակոմիտէի բոլոր ընկերներու հերթական ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՏԵՍԻՆԻ Եռագոյն խումբը ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս իրիկուն ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Սեդրաք Էրմոեան, Խարբերդի Իջմէ գիւղէն, որ Մակեդոնիոյ Սէրէզ քաղաքին Յովիստա գիւղին մէջ քանի մը ընկերներով ծխախոտի գործին մէջ կ'աշխատէր, կը խնդրուի իր որբ ընկերներէն իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ իր եղբօրը, Մեսրոպ Էրմոեանի Rue de Lirot Montchat Lyon (Rhône), France.

—Դպրոցասէր Տիկնանց Սանուհիներէն Օր. Զարուհի եւ Վարդուհի Դաւիթեանները կը փնտռեն իրենց ծնողքը, Սաթենիկ եւ Սարգիս Դաւիթեանները, զորս 1919ին թողած են Սինոպ։ Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի գրել. 1, Bld. du Nord Le Raincy S. et O. France.

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

ՆԱՋԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

10.— ՊԻԹԼԻՍ ԿԸ ՎԱՌԻ

— «Այսօր, ուրբաթ, երբ Իսլամները միջօրէի իրենց աղօթքը կը կատարէին, Հայերը յարձակեցան մզկիթներուն վրայ։ Ընդհարման միջոցին երկու կողմերը բաւական վնաս տուին, մեռեալ կամ վիրաւոր։ Մանրամասնութիւնները վաղը»։

Եւ ահա մանրամասնութիւնները՝—

13 Հոկտեմբեր 1895ին, ուրբաթ օր Պիթլիսի իսլամ թաղերուն մէջ, բացի վէգ ու փայտիկ (*) խաղցող մանուկներէ եւ ջուր կրող քանի մը կիներէ, ուրիշ ոչ ոք կը տեսնուէր։

Միջօրէի մօտ էր։ Ամէն իսլամ «ապտէսթ» առնելով, մզկիթ կը փութար աղօթելու։

Մուէզզինը կարդաց միջօրէի աղօթքի հրաւէրը մզկիթին աշտարակէն։ Ժողովուրդը խմբովին մզկիթները աղօթելու գնաց։ Քաղաքը լռեց. անձայն անշշունչ՝ կարծես կը քնանար։ Այդ պահուն Հայոց թաղերուն մէջ անօրինակ եւ աննախընթաց խուճապ մը եւ յուզում մը կը տեսնուէին։ Հայերը փակած էին իրենց բոլոր խանութները։ Այդ օրը Պիթլիսի մզկիթներուն մէջ տեղ մնացած չէր, առնելու համար Պիթլիսի իսլամ ժողովուրդը, որովհետեւ շրջականներէն բազմաթիւ Քիւրտեր եւ աշիրէթներ քաղաք եկած էին գնումներ կատարելու։ Մզկիթները այնքան լեցուած էին, որ հաւատացեալներուն մէկ մասը մզկիթին շրջափակին մէջ խռնուած էր եւ այնտեղ կ'աղօթէր։

Հետզհետէ աճեցաւ Հայոց թաղերուն մէջ ջղայնութիւնն ու խուճապը։ Կոմիտէճիները զինուեցան։ Խուլ եւ զինուորական կարգով ու կարգապահութեամբ յառաջացող թեւ մը քանի մը ջոկատներու բաժնուելով, մօտեցաւ մզկիթներուն։ Մաս մըն ալ մարդիկ, իրենց խանութի ապրանքներուն արժէքաւորները տուն տանելէ յետոյ, անարժէք կտորներն ալ փողոց նետեցին, իսլամ թաղերուն մէջ ցրուեցին։

Մզկիթներուն վրայ յառաջացող ջոկատները որսորդական ձեւով բաժնուեցան եւ դիրք բռնեցին։ Յարձակման համար հրամանի եւ նշանի կը սպասէին։

Իսլամները, ուրբաթի իրենց աղօթքն սկսած եւ հազիւ երկու անգամ ծունկ չարկած էին գետին, երբ Հայոց եկեղեցիներէն լսուեցաւ զանգակներու զօղանջիւնը։ Երբ զանգակները լռեցին, յանկարծ հրացանի երեք հարուածի ձայն լսուեցաւ։ Յարձակման հրամանին նշանն էր այդ։

Եւ Հայերը, իրենց զէնքերը բարձրացուցած, իրենց որսին վրայ յարձակող արիւնածարաւ վայրագ վագրերու նման, քալեցին մզկիթներուն վրայ։

Արդէն ժամանակէ մը ի վեր Իսլամները գուշակած էին, որ Հայերը խռովութիւն մը կը պատրաստեն. այնպէս որ երբ լսեցին զանգակներուն զօղանջիւնը եւ հրացաններուն ձայնը, կէս ձգեցին իրենց աղօթքը եւ դուրս նետուեցան մզկիթներէն, պատրաստուելու համար ինքնապաշտպանութեան։ Քիւրտերն ու աշիրէթները բոլորն ալ զինուած էին։ Հայերը իրենց ատրճանակներն ու հրացանները ուղղելով անոնց վրայ, որ դուրս կը փախչէին մզկիթներէն, գնդակի անձրեւ մը սկսան տեղալ։ Իսլամ ժողովուրդը ստիպուեցաւ փոխադարձութեան դիմել։

Երբ կռիւն ու կոտորածը սկսան արիւնը հոսեցնել, զինուորական եւ ոստիկանական ուժերը հասան։ Երկու կողմէն քանի մը հարիւր վիրաւոր ու մեռեալ ինկան կռուի վայրը։ Եւ առաջին ընդհարումը այս ձեւով վերջացաւ։ Մզկիթներուն առջեւ սկսած կռիւը երբ այսպէս արիւն կը հոսեցնէր, քաղաքին զանազան կողմերէն վազեցին հասան Թուրք կիներ եւ երախաներ որոնք լուր կուտային.

— Հասէ՛ք, հասէ՛ք, հրդեհ կայ, Պիթլիս կ'այրի՛...

Եւ օգնութիւն կ'աղաղակէին։

Երբ Թուրք զինուորներն ու ոստիկանները հասան, Հայերը քաշուեցան իրենց թաղերը, եւ խանձած լաթեր նետելով հրկիզելու սկսան քաղաքին զանազան կողմերը։ Միւս կողմէ կը զարնէին ու կը սպաննէին բոլոր այն Թուրքերը, որոնք կը դառնային իրենց տունը կամ խանութը։ Զինուորական ուժերը մէկ կողմէ կ'աշխատէին հրդեհը մարել, միւս կողմէ հայ յեղափոխականները ցրուել։

Կոմիտէճիներուն միտքն էր ամէն գնով այդ օրը հասնիլ իրենց նպատակին։ Այնպէս որ, երբ զինուորական ուժերը զբաղած էին հրդեհը մարելով, Հայերը առիթէն օգուտ քաղեցին եւ սաստկացուցին իրենց յարձակումը իսլամ թաղերուն վրայ։ Եթէ չմիջամտէին ոստիկաններն ու զինուորները, Քիւրտերն ու աշիրէթները առաջին իսկ առթիւ պիտի յարձակէին հայ յեղափոխական ջոկատներու վրայ, որովհետեւ տեսնելով յարձակումը իսլամ թաղերու վրայ, գրգռուած էին ջիղերը։ Սակայն երբ ոստիկաններն ու զինուորները զբաղեցան մարելով հրդեհը, որ կը սպառնար բոցերով շրջապատել ամբողջ քաղաքը, այս երկու տարրերը, Հայերը եւ Քիւրտերը խառնուեցան իրարու։ Ատրճանակի, հրացանի ձայներու, սուրերու շկահիւնը, վիրաւորներու հառաչիւնը, կիներուն եւ երախաներուն աղաղակը, կարմիր մշուշը.գոր հրդեհը կը ձգէր Պիթլիսի վրայ, ահաւոր տպաւորութիւն կը գործէին։

(Շար.)

(*) Չէլիք-Չոմաք, խաղ մը, զոր կը խաղան երեխաները, բարակ ու կարճլուկ փայտէ ձողիկներ ձգելով գետինը, յետոյ մէկիկ մէկիկ վերցնելով, առանց շարժելու միւսները։ («Յառաջ»)։

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ		20 շլ.	40 շլ.
ԵԳԻՊՏՈՍ		»	»
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն 235, Faub St.-Martin PARIS (10e)

MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS

Téléphone : NORD 67-23

R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931

8 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1693

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿ ԵՐԱԶԷՆ ՄԻՒՍԸ

Տեսակ մը հովուերգութիւն՝ Վենիզելոս — Ըսմէթ հանդիպումը ինչպէս 1930ին, նոյնպէս այս տարի միեւնոյն ամսուն։

Ծայրայեղութիւններու մարդն է կրետացի հայդուկը։ Բուռն, կամակոր եւ իշխանասաստ։ Ինչպէս իր յեղափոխական կեանքով, նոյնպէս քաղաքական — դիւանագիտական ասպարէզին մէջ, զարմանալի կորով կը ցուցնէ իր կամքը քալեցնելու։

Տարօրինակ թուեցաւ, անցեալ տարի, իր «ելոյթը»։ Բայց անոնք որ շատ մօտէն կը ճանչնային զինքը, Աթէնքի եւ Կրետէի մէջ, երբեք չզարմացան։ Զզարմացան, երբ ոչ միայն ջերմապէս փարեցաւ Թուրքեւհելլէն մերձեցման տեսակէտին, այլ եւ մինչեւ Էնկիւրի գնաց, եւ համբուրուեցաւ երէկուան թշնամիներուն հետ։

Եւ չեն զարմանար այսօր ալ, երբ արտակարգ ջերմութեամբ կը դիմաւորէ Ըսմէթը, Յունաստանի մայրաքաղաքին մէջ։ Ամէն տեղ թեւ թեւի, եւ ամէն առթիւ փաղաքշական խօսք մը շրթներուն վրայ։

Դիւանագիտութիւն է,— պիտի փափսան բանգէտներ։

Տարիքն առած է եւ փոխուած,— պիտի ըսեն ուրիշներ։

Աւելի հզօրները ընել կուտան այս բոլորը,— պիտի բացատրէ երրորդ դաս մը։

Որոշ ճշմարտութիւններ կան կան այս մեկնութիւններուն մէջ։ Բայց ատոնք ամէն բան չեն։ Չեն բացատրեր ամբողջ կացութիւնը

Պարզուած հովուերգութեան մէջ վճռական դեր կը կատարէ Վենիզելոսը, իր խառնուածքով եւ անհատականութեամբ։ Ուրիշ մարդիկ, միեւնոյն տեսակէտն ընդունելով հանդերձ, տարբեր պիտի շարժէին։

Անցեալ տարի, իր համակիրները դիտել կուտային.

— Այս ամէնը լաւ. մենք ալ օգտակար կը համարենք Թուրքեւհելլէն բարեկամութիւնը։ Բայց անհրաժե՞շտ էր մինչեւ Էնկիւրի երթալ ատոր համար, անցնիլ յաղթական կամարին տակէն եւ համբուրուիլ Ըսմէթի հետ։ Խիղճդ չի՞ տանջեր քու գործակցիդ՝ Իզմիրի մետրապոլիտ Խրիսոսթոմոսի խողխողումը դիւային տանջանքներով, հարիւր հազարաւորներու յօշոտումը նոյն Թուրքերուն ձեռքով, եւ քու երեսէդ...

Իրազեկներ կը պատմեն որ Պ. Վենիզելոս չափազանց ընկճուած, պատասխաներ է,— Եթէ չերթայի, չպիտի ստորագրէին դաշնագիրը։

Կը նշանակէ թէ նախկին յեղափոխականին սիրտը չէ որ փոխուած է, այլ խառնուածքը մէկ ծայրայեղութենէն միւսը նետած է զինքը։ Մէկ երազէն միւսը։

Երէկ, Վենիզելոս կը ձգտէր վերահաստատել պատմական Յունաստանի փառքերը, բանակները փռելով, տարածելով մինչեւ Փոքր Ասիոյ խորերը. ձգտելով հելլենական դրօշը պարզել Եգէականէն մինչեւ Պոնտոս։ Երազ մը, որ կրնար կիսովին իրականանալ, եթէ քիչ մը ամփոփուէր եւ չդառնար ոսկի գնդակ մը՝ միջազգային աշխարհակալութեան ձեռքին մէջ։

Այսօր, նոյն Վենիզելոսը խաչ քաշած անցեալին վրայ, այլեւս իրականացած կը համարէ ազգային իտէալը, եւ ուրիշ ելք չի գտներ Յունաստանի ամրացման համար, եթէ ոչ անսայլայլ բարեկամութիւն եւ սիրալիր համաձայնութիւն Թուրքիոյ հետ։

Երազ մը, այս ալ։

Երազ՝ այն իմաստով որ, դարաւոր անջրպետ մը բացուած է Յունաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ, եւ փոխանակուած համբոյրները կամ արտասանուած բաժակաճառերը բաւական չեն զայն լեցնելու։

Ազգային տենչերը երբեմն կը թմրին, կը թուլնան, բայց չեն մեռնիր։ Անխուսափելի է պոռթկումը՝ առաջին պատեհ առիթին։

Իբրեւ գործնական քաղաքականութիւն, Յունաստանի ընդդիմադիրներն ալ ընդունած են մերձեցման անհրաժեշտութիւնը։

Անոնք ալ չեն ժխտեր Թուրքեւհելլէն համաձայնութեան արժէքը, թէ՛ քաղաքական եւ թէ՛ տնտեսական տեսակէտներով։

Քաղաքականը՝ պատկառանք ազդելու համար դրացիներուն, մասնաւորապէս Եուկոսլավիոյ եւ Պուլկարիոյ, որոնց առաջինը միշտ կը տենչայ տիրանալ Սելանիկի, իսկ երկրորդը՝ մղիչ ուժի մը կը սպասէ, դէպի Գավալա եւ Տէտէ Աղաճ շարժելու համար։

Իսկ տնտեսականը՝ վերակազմելու համար երկրին առեւտրական կեանքը, ներածում եւ արտածում կատարելով Թուրքիոյ հետ։

Կա՛յ նաեւ, ծովային ուժերու սահմանափակման խնդիրը, որ պիտի օգնէ խնայողութիւններ կատարելու։

Թուրքիան ալ, անշուշտ, մեծ շահեր ունի այս մերձեցումէն։ Թերեւս աւելի մեծ քան Յունաստանը։ Եթէ, 1921ին, Աթէնք աւելի հեռատես ըլլար, Էնկիւրի կորսնցուցած էր Այտընի նահանգը եւ Պրուսայի նահանգին մեծ մասը։

Մինչդեռ Յունաստան, այսօր ոչ միայն հրաժարած է հողային պահանջներէն, այլեւ պարպած իր մէկ միլիոն ժողովուրդը, որ արժէք էր իր դատին համար։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԼՈՒԾՈՒԱԾ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ԻՆ

Ինչպէս կը նախատեսուէր, անգլիական խորհրդարանը լուծուեցաւ երէկ։ Ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան հոկտեմբեր 27ին, իսկ թեկնածուներու պաշտօնական յայտարարութիւնը պիտի կատարուի հոկտեմբեր 16ին։

Ասով սակայն, քաղաքական կացութիւնը չէ պարզուած։ Կառավարութեան անդամներն անգամ կատարելապէս համաձայն չեն իրարու։ Ընտրութիւններէն առաջ, Մաքտոնըլտ ժողովուրդին պիտի ուղղէ կոչ մը, որ կարելի եղածին չափ, անորոշ եւ ընդհանուր խօսքեր պիտի պարունակէ։ Այս կոչով, կառավարութիւնը ընտրողներէն պիտի պահանջէ լայն իրաւասութիւններ, որոնք թոյլ տան իրեն անհրաժեշտ միջոցները կիրարկելու՝ ընդդէմ տագնապին։

Մաքտոնըլտի կոչէն վերջ, իւրաքանչիւր կուսակցութիւն պիտի հրատարակէ յայտարարութիւն մը, պարզելով իր տեսակէտները օրուան կացութեան եւ Մաքտոնըլտի կոչին մասին։

Յայտնի է արդէն թէ ընտրողներուն աւելի վստահութեամբ կրնան ներկայանալ պահպանողականները որոնք կը ներկայացնեն համերաշխ զանգուած մը, մինչ իրենց հակառակորդները՝ Ազատականներն ու Աշխատաւորականները բաժնուած են երկուքի։

ՀԷՆՏԸՐՍԸՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սքարպորոյի աշխատաւորական համագումարին մէջ, Հէնտըրսըն անդրադարձաւ ընտրութիւններուն, յայտնելով թէ ներկայ պայմաններու մէջ, անոնք անօգուտ են եւ ազգային ու միջազգային շահերու տեսակէտէն վտանգաւոր։ Աշխատաւորականներու պետը, իր կուսակցութեան անունով մերժեց որեւէ պատասխանատուութիւն՝ յառաջիկայ ընտրութիւններու առթիւ։

Աշխատաւորականները մտադրած են, յիշեցնել Մաքտոնըլտի թէ, երբ ներկայ կառավարութիւնը կը կազմուէր, խոստացեր էր ընտրութիւն չկատարել իբրեւ ազգային կառավարութեան պետ։

ԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ

Նախորդ օր, Լոնտոնի մէջ ցոյցեր տեղի ունեցան։ 1000ի չափ անգործներ հաւաքուեր էին, բողոքելու համար անցեալ ցոյցերու ընթացքին կատարուած ձերբակալութեանց դէմ։ Ձերբակալուածները այդ օր պիտի դատուէին։

Դատական Նախարարութեան բակին մէջ, աղմկոտ ցոյցեր կատարելէ վերջ, ճամբայ ելան, երթալու դէպի այն դատարանը, ուր պիտի դատուէին իրենց ընկերները, երբ ձիաւոր ոստիկաններ հասան, մտան ամբոխին մէջ, տապալելով այրեր եւ կիներ, եւ գաւազանի հարուածներ տալով անգործներուն որոնք անակնկալի եկեր էին։

Կիներն ու այրերը կը պոռային, կը կանչէին. ամէն մարդ ապաստանելու տեղ մը կը փնտռէր փախելով ձիերէն եւ ոստիկաններուն գաւազաններէն։

Բազմաթիւ անգործներ ապաստանեցան բակ մը՝ որ կը ծառայէր իբր մթերանոց շինութեանց յատուկ նիւթերու եւ ոստիկաններէն վրէժ լուծելու համար, անոնց վրայ նետեցին ինչ որ գտան, աղիւս, կղմինտր, քար, փայտի կտորներ։ Քանի մը ոստիկաններ վիրաւորուեցան։

ԼՈՐՏ ՐԷՏԻՆԿ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Անգլիոյ արտաքին Նախարարը Փարիզ հասաւ նախորդ օր։ Երկու օր մնալէ վերջ, պիտի վերադառնայ Լոնտոն։

Լորտ Րէտինկ տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Ֆրանսայի վարչապետին, արտաքին, եւ ելեւմտական նախարարներուն հետ։

Կ՚ըսուի թէ մասնաւոր նպատակի մը համար չէ որ Անգլիոյ արտաքին Նախարարը Փարիզ եկած է. այլ քննելու համար այն գլխաւոր հարցերը, որոնք կապ ունին անգլեւֆրանսական գործակցութեան հետ։

Քաղաքական հարցերու կարգին, պիտի քննուի զինաթափութեան հարցը, իսկ տնտեսական եւ ելմտական հարցերով, պարզ է թէ ամենէն աւելի կը հետաքրքրուի Անգլիա։ Քննութեան պիտի ենթարկուին անշուշտ միջազգային պարտքերու, հատուցումներու, անգլիական դրամի, ոսկիի շրջաբերութեան հարցերը։

Յոյնեւթուրք բանակցութիւնները

ԱԹԷՆՔ, 6 հոկտ.— Խօսակցութիւնները որ երէկ առտու սկսեր էին Ըսմէթ փաշայի, Վենիզելոսի եւ Թուրքիոյ եւ Յունաստանի արտաքին Նախարարներուն միջեւ եւ վերսկսեր էին այս առտու, վերջացան կէսօրին։

Այս տեսակցութեանց ընթացքին քննուած հարցերու մասին, թէ Թուրքերը եւ թէ Յոյները գաղտնապահութիւն ցոյց կուտան։

Խորհրդակցութեան վերջաւորութեան հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կը գոհանայ յայտնելով թէ յոյնեւթուրք կառավարութեանց պետերը հաստատեցին՝ քննուած հարցերու մէջ՝ երկու երկիրներու տեսակէտներու նոյնութիւնը։

Դաշնագրէն վերջ՝ փոխանակութիւն քաղցր խօսքերու

Գրեր էինք թէ Աթէնքի մէջ փոխանակութիւնը տեղի ունեցաւ Թուրքեւյոյն դաշնագրութեանց վաւերագրերուն։ Այս արարողութեան ներկայ էին արտաքին նախարարութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարները, յոյն եւ թուրք մամուլի ներկայացուցիչները։

Այս առթիւ, խօսքը ուղղելով Ըսմէթ փաշայի Վենիզելոս ըսաւ.

— Յոյնեւթուրք բարեկամութիւնը որ օր ըստ օրէ աւելի կ՚ամրանայ, պէտք չունէր վաւերագրերու փոխանակութեան, որովհետեւ այդ վաւերացումը արդէն կատարուած է երկու ազգերու հոգիներուն մէջ։

Ըսմէթ փաշա պատասխանեց, հաստատելով «Թրքական բարեկամութեան անկեղծութիւնը» եւ խօսքը ուղղելով յոյն արտաքին նախարարին Պ. Միխալաքոփուլոսի, շեշտեց անոր քաղաքական իմաստութիւնը, շնորհակալութիւն յայտնեց անոր աջակցութեան եւ գործակցութեան համար եւ աւելցուց.

— Վստահութիւն ունինք ձեր անձին հանդէպ. ձեզ կը յայտնենք մեր հիացումը ձեր ջանքերուն համար։ Դուք, կը ներկայացնէք մեր բարեկամութեան ամրապնդման երաշխիքները։

Յոյն արտաքին Նախարարը շնորհակալութիւն յայտնեց Թուրք վարչապետին եւ աւելցուց թէ յանձին Րիւշտի պէյի, թանկագին գործակից մը գտեր էր 1927էն ի վեր։

— Երբ հիւանդ էի ըսաւ, Ժընեւի մէկ դարմանատան մէջ, Րիւշտի պէյ այցելութեան եկաւ ինծի եւ միասին, հիմերը դրինք յոյնեւթուրք համաձայնութեան։ Այդ հիմերը, հաւանութեանն արժանացան Պ. Վենիզելոսի որ 1927ին, հեռու կը մնար քաղաքականութենէ, բայց ո՛չ քաղաքականութեան շահերէն։ Հիմա ուրախ ենք, ներկայ ըլլալով այն ատեն սկսուած գործին կատարման։

Վենիզելոս իր կարգին, խօսքն ուղղելով Րիւշտի պէյի ըսաւ.

— Ըսմէթ փաշայի կողմէ Պ. Միխալաքոփուլոսի ըսած խօսքերը կ՚արտայայտեն ձեզ հանդէպ ունեցած զգացումներս, կ՚ուզէի նոյնութեամբ ձեզ ըսել, ինչ որ ան ըսաւ։

Րիւշտի պէյ պատասխանեց.

— Պէտք է շնորհակալութիւն յայտնենք մեր երկու վարչապետներուն, որովհետեւ մենք, արտաքին նախարարներս, անոնց գծած քաղաքականութեան էր որ հետեւեցանք, միայն թէ այդ գործը կատարեցինք անկեղծութեամբ եւ խոր համոզումով։

Ըսմէթ փաշա մեկնեցաւ

Ըսմէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ, Աթէնքէն մեկնեցան երեքշաբթի իրիկուն, 6 հոկտեմբեր, ծովու ճամբով դէպի Թրիէսթէ, ուրկէ պիտի անցնին Փէշթա։ Այս առթիւ երկրորդ տեսակցութիւն մը ունեցան վարչապետին եւ Պ. Միխալաքոփուլոսի հետ։

Չինաստանի դէպքերը

ՃԱՓՈՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՄԷՋ ԿԸ ԴՆԷ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ

Թոքիոյէն տրուած լուրի մը համաձայն, Ճափոնի ծովային նախարարը պատրաստ գտնուելու հրաման տուաւ երկու նաւաբաժիններու։ Այս տրուած հրամանը կապ ունի Չինաստանի դէպքերուն հետ։

Ճափոնական յածանաւ մը ծովային զինուորներ պիտի փոխադրէ Շանկայ, ուր ճափոնական ուժերը աւելի տկար են քան չինականները։

Չինաստանի եւ Ճափոնի միջեւ, տակաւին որեւէ բանակցութիւն չէ սկսած, իսկ չինական հեռագրական գործակալութիւնը հետեւեալ կերպով կը կ՚արտայայտուի Ազգերու Դաշնակցութեան յանձնարարութեան մասին.— Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը ճափոնական ուժերուն հրամայեց քաշուիլ, Մանչուրիոյ այն սահմանները, զոր կը գրաւէին 14 Հոկտեմբերէն առաջ։ Արդ, Ճափոնցիները որովհետեւ իրենց տեղէն չեն շարժած, Չինաստան չի կրնար բանակցիլ անոնց հետ։

Նանքինի կառավարութիւնը կը ջանայ ամէնէն առաջ համաձայնիլ Քանթոնի հետ, բանակցութեան սկսելէ առաջ Ճափոնի հետ։

Գերման դահլիճը կը հրաժարի

Ինչպէս հաղորդեր էինք երէկ, գերմանիոյ արտաքին նախարարը հրաժարեցաւ երէկ։ Իսկ գերման վարչապետը Պրիւնինկ, օգտուելով Քուրցիուսի հրաժարումէն, որոշեց փոփոխութիւններ մտցնել նախարարական կազմին մէջ։ Այս նպատակով ալ Պրիւնինկ, հանրապետութեան նախագահին պիտի ներկայացնէ դահլիճին հրաժարականը, անմիջապէս վերջ, ստանձնելու համար նոր դահլիճին կազմութիւնը։

Ժընեւէն դարձին էր որ Քուրցիուս յայտներ էր հրաժարելու իր մտադրութիւնը որ ցարդ, գաղտնի կը պահուէր, գերման վարչապետը ուզեր էր զինքը համոզել որ ընդունի ուրիշ նախարարական պաշտօն մը. սակայն Քուրցիուս մերժեր էր իր մասնակցութիւնը բերել կառավարութեան։ Հրաժարելով մէկտեղ սակայն, Քուրցիուս կը մնայ կառավարութեան տրամադրութեան տակ եւ հաւանական է որ կարեւոր դեր մը կատարէ ֆրանքեւգերման յառաջիկայ բանակցութեանց ընթացքին։

Կ՚ըսուի թէ Պրիւնինկ պիտի ջանայ գործակցութիւնը ապահովել մէկ քանի փորձ տնտեսագէտներու։ Թերթերը անուններ կը թելադրեն, սակայն տակաւին վերջնական որեւէ որոշում չէ տրուած։ Նոր անձեր պիտի նշանակուին արտաքին, ներքին, դատական, հաղորդակցութեանց եւ տնտեսական նախարարութեանց համար։

Առայժմ, չի կարծուիր թէ Գերման վարչապետը մտադրութիւնն ունենայ դիմելու Հիտլէրի եւ Հուկէնպէրկի գործակցութեան, որովհետեւ չուզեր կորսնցնել ընկերվարականներու ազդեցութիւնը։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ԹՈՇԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿՐՃԱՏՈՒՄԸ

Երկու օր առաջ, սեպտեմբեր 22ին, Միացեալ Նահանգներու պողպատի ընկերութիւններէն երկու մեծագոյնները յայտարարեցին թէ որոշած են իրենց պաշտօնեաներու թոշակներուն եւ գործաւորներու շաբաթականներուն վրայ կրճատումներ ընել հարիւրին 10 — 20 համեմատութեամբ։

Երկու օր առաջ, վերոյիշեալներուն հետեւեցան ուրիշ երկու մեծ ընկերութիւններ, ինքնաշարժի ու ձգախէժի, հրապարակ հանելով նոյնիմաստ յայտարարութիւններ։

Այսօր լուր կայ որ երկաթուղիի ընկերութիւնները, որոնք ամիսներէ ի վեր կը ծրագրէին պակսեցնել թոշակներն ու շաբաթականները, եզրակացութեան մը յանգելու վրայ են։

Որեւէ կասկած չկայ որ այս հսկայ ընկերութիւններուն պիտի հետեւին բազմաթիւ փոքրեր եւ հոկտեմբեր 1էն սկսած գործադրութեան պիտի դրուին մկրատուած վճարումները։

Այս կը նշանակէ որ միլիոնաւոր անգործներուն վրայ պիտի աւելնան անբաւարար վճարուող նոր բազմութիւններ, որոնք մէկէ աւելի անգամներհաշիւ պիտի ընեն՝ ամէն մէկ սէնթը ծախսելէ առաջ։

Այս կերպով աւելի պիտի քաշուի շրջանառութեան մէջ գտնուած դրամը։ Միլիոններ ու միլիառներ դիզուած պիտի մնան դրամատուներու կամ աւելի ապահով նկատուած պահեստներու մէջ, ու արդէն իսկ չափէն աւելի զգացուող տնտեսական տագնապը պիտի հասնի աւելի մեծ համեմատութիւններու։

Ըստ երեւոյթին, այս պիտի ըլլար եզրակացութիւնը ամէն մէկ անձի, որ տարիներէ ու մանաւանդ ամիսներէ ի վեր հետեւած է այս երկրի անցուցած ծանր տագնապին։

Վերջին երկու օրերս թերթերու մէջ յայտնուած կարծիքները, սակայն, տարբեր պատկեր կը ցուցադրեն։

Դրամատէրերու ըրած վերջին կարգադրութենէն չափազանց դժգոհ են աշխատաւոր տարրերու ղեկավար շրջանակները, որոնք արդէն իսկ սկսած են արտայայտել իրենց կրած գէշ տպաւորութիւններն ու զգացած զայրոյթը։

Կառավարական շրջանակներու վրայ ալ աննպաստ տպաւորութիւն գործած է կրճատումներու լուրը։

Այսպէս, ըստ «Նիւ Եորք Թայմզ»ի հաղորդագրութեան, Սպիտակ Տունը կրած է մեծ հիասթափութիւն, որ հարուածի մը պէս զգացուած է։

Աշխատանքի պաշտօնատան պետը, Տօք, յայտարարած է թէ՝ կառավարութիւնը կը շարունակէ հակառակ մնալ վճարումներու կրճատումին։

Միւս կողմէ, սակարանը եւ առհասարակ առեւտրականները նպաստաւոր ընդունելութիւն մը կ'ընեն օրուան լուրին եւ այս նոր կարգադրութենէն կ'ակնկալեն կարգ մը բարիքներ։

Մինչ պաշտօնական շրջանակները կը լռեն կամ շատ շատ Տօքի նման կը բաւականանան ընդհանուր յայտարարութեամբ մը, նոր կարգադրութեան հանդէպ նպաստաւոր ու աննպաստ դիրք բռնողները կը խօսին մօտիկ ապագայի կարելիութեանց մասին։

Երկու հակադիր կարծիքներ սկսած են արդէն ողողել հրապարակը։

Կրճատումներուն հակառակ կողմը կը պնդէ որ անհրաժեշտ է պահել կենցաղի ներկայ բարձր մակարդակը, մինչ շահուած դրամի կրճատումով մարդիկ չեն կրնար շարունակել ապրուստի մինչայժմեան եղանակը։ Ընդհակառակն, վճարումները նոյնը պահելով եւ աշխատանքի օրերն ու ժամերը կրճատելով, հնարաւորութիւն կը ստեղծուի որ նոր մարդիկ գործ ստանան եւ ծախսելու վիճակի մէջ դրուին։

Ասոր հակառակ ըմբռնումն ունեցողները կը պնդեն թէ՝ ամէն ինչի գինը իջած է եւ աշխատանքը չի կրնար բացառութիւն կազմել։ Թոշակներու կրճատումը կրնայ պատճառ ըլլալ դրամատուներու մէջ պահ դրուած գումարներէն մէկ մասի հանուելուն ու այս կերպ առեւտուրի կենդանացումին։ Այս ալ իր կողմէ հնարաւոր կը դարձնէ նոր աշխատաւորներու գործի դրուիլը։ Հաւասարակշռում մը չի կրնար տեղի ունենալ, մինչեւ ապրանքներու աժաննալուն համեմատութեամբ չիջեցուին աշխատութեան վճարումները։

Ճիշդ է որ վերջին ամիսներու ընթացքին կարգ մը ապրանքներու, գլխաւորաբար ուտեստեղէններու գինները մօտաւորապէս հարիւրին 10 համեմատութեամբ անկում կրած են, բայց սխալ կ'ըլլայ ատկէ հետեւցնել թէ՝ առհասարակ ապրուստը նոյն համեմատութեամբ աժանցած է։

Նախ՝ ապրանքներու գինները միշտ փոփոխական են։ Երէկ 10 սէնթի ծախուած պտուղը կամ բանջարեղէնը, այսօր 15ի կը ծախուի, եւ որեւէ երաշխիք չկայ որ վաղը նորէն 10ի պիտի իջնէ։

Երկրորդ՝ հագուստեղէնի գինը շատ քիչ տարբերութիւն կրած է նախկինէն, եթէ չհաշուենք որակով վար ապրանքներու աւելի մեծ խնդրանքը՝ իբր հետեւանք դրամի պակսելուն։

Երրորդ՝ բնակարաններուն վարձքերը մինչեւ այսօր ալ ընդհանրապէս կը մնան նոյն աստիճանին վրայ, ինչ որ եղած են 2 — 3 տարի առաջ։ Միեւնոյն մանր սեփականատէրերը կ'իջեցնեն իրենց տունին վարձքը, երբ կը տեսնեն որ այլապէս կը կորսնցնեն իրենց վարձակալը եւ հաւանականութիւն չկայ որ շուտով կրնան գտնել նոր մը։ Այսպիսինները, սակայն, կը կազմեն սեփականատէրերու շատ փոքր մասը։

Անոնք որ ուրեմն, սեփականատէր չեն ու վարձք կը վճարեն, անոնք որ չեն կրնար օգտուիլ երբեմնակի ներկայացող պատեհութիւններէն ու մէկ անգամէն չեն կրնար գնել իրենց ընտանիքի անդամներուն հագուստեղէնը, այդպիսինները շատ քիչ կ'օգտուին գիներու անկումէն։

Ճիշդ նոյն տարրերն են որ առաւելապէս պիտի ազդուին նոր կրճատումներէն։ Անուղղակի միջոցներով կատարուած մկրատումները, ինչպէս նաեւ տեւական ու կանոնաւոր աշխատանքի պակասը իջեցուցած էին անոնց շահը նուազագոյնի, այնպէս որ հազիւ կ'ապահովուէր անոնց ապրուստը։ Երբ այդ նուազագոյնն ալ այժմ կը կրճատուի, կարելի է երեւակայել ենթականերուն վիճակը։

Խնդիրը տարբեր է անոնց համար, որոնք մեծագումար թոշակներ կը ստանան։ Հինգէն մինչեւ յիսուն հազար տոլար տարեկան թոշակ ստացողները կրնան իրենց կեանքը շարունակել նախկինին պէս եւ դեռ խնայողութիւններ ալ ընել, եթէ անոնց ստացածը հարիւրին 10 կամ 20 համեմատութեամբ պակսի։

Նոր կարգադրութեան հետեւանքով պողպատի մէկ ընկերութիւն միայն տարուան մը ընթացքին 25 միլիոն տոլար պակաս պիտի վճարէ իր պաշտօնեաներուն եւ գործաւորներուն։ Այս մէկ օրինակէն կարելի է հետեւցնել թէ՝ ի՛նչ մեծ համեմատութեամբ պիտի պակսի հրապարակի վրայ շրջանառութեան մէջ գտնուող դրամը։

Այս է պատճառը որ աշխատաւոր տարրերու ղեկավարները իրար են անցած եւ իրաւամբ կը շեշտեն որ կատարուածը ժխտումն է 1929 նոյեմբերին նախագահ Հուվըրի բերնով հանդիսաւորապէս յայտարարուած երկուստեք յանձնառութեան, որուն համաձայն արդիւնաբերող դրամատէրերը պիտի չկրճատէին աշխատավարձքերը, իսկ աշխատաւորները պիտի չպահանջէին աւելին, մինչեւ անցնէր ներկայ տագնապը։

Աշխատաւորները պահեցին իրենց խոստումը, մինչ արդիւնաբերողները ահա կը դառնան խոստմնազրուժներ, դիմելով այնպիսի միջոցի մը, որ ո՛չ բարոյապէս կ'արդարանայ, ոչ ալ տնտեսական տեսակէտէ հարկադրական է։

Վերջին եզրակացութեան ճիշդ ու արդար ըլլալուն ապացոյցն այն է որ՝ աշխատաւորներու եւ պաշտօնեաներու շաբաթականներն ու թոշակները կրճատող ընկերութիւնները վերջին տարուան ընթացքին ալ ապահոված են մեծ շահեր, հարկաւ ո՛չ այնքան՝ որքան նախորդ բարգաւաճ տարիներուն։

Ազատ մրցակցութեան հիւանդագին համեմատութիւններու հասած ըլլալուն մէկ անհերքելի ապացոյցն է այս քայլը, որուն առջեւ պետական վարիչներն իսկ անճրկած կ'երեւին, ամէն ինչ ձգելով արդիւնաբերողներու շահագիտութեան եւ աշխատաւորներու համբերութեան։

ԴՈԿՏ. Ա. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

II.— ՊԱՂԵՍՏԻՆ

Տարօրինակ զուգադիպութիւն։

Տարինե՛ր առաջ, Բեթլեհեմէն Երուսաղէմ տանող ճամբուն վրայ, անձրեւէն պատսպարուելու համար, խումբ մը ընկերներով ապաստանած էինք այս տաղաւարին մէջ։

Ռաքէլին դամբարանը։

Եւ ահա՛, տարիներ յետոյ, տարիներով իրարմէ բաժնուած երկու ընկերներ՝ դարձեալ անձրեւէն կ'ապաստանինք Ռաքէլին դամբանը։ Բայց, այս անգամ Վէնսէնի մէջ։ Փարիզ։

Այն ժամանակ, Բեթլեհեմի քաղցրահամ գինին՝ ամպոտած էր մեր գլուխները, եւ անձրեւին տակ կորսնցուցինք երգ մը, որ դեռ մինչեւ այսօր կը մնայ կորած...

Այսօր, Պաղեստինի սիրուն տաղաւարին մէջ, այդ կորուստը ե՛րգ մը դարձաւ ու այդ երգի գինովութեամբ ամպոտած՝ ահա՛ կը դիտեմ զայն։

Ռաքէ՛լ...

Այդ սիրապարար եւ հրաշալի Հրէուհիին մահուան տունն է, որ դարե՛ր, դարե՛ր յետոյ իր հայրենակիցները կը բերեն Փարիզի մէջ ցուցադրել։

Հի՛ն Հրեաներու խորհրդանշանն է՝ այս տաղաւարը։

Սպիտա՛կ, իր գմբէթին ներքեւ ամփոփուած կնոջ հոգիին պէս,

Եւ ազնուական՝ ինչպէս իմաստութիւնը Սողոմոնին։

Կը լսէ՞ք, Դաւիթին տաւիղն է ան, թա՛ւ եւ քաղցրահնչուն...

Ամէն ազգ կը ճանչնայ զայն։ Ամէն երգողին մէջ փշուր մը սաղմոս կայ՝ այս տունին առատութենէն մնացած։

Աբրահամ, Իսահակ, Ռեբեկա, Ռաքէլ, Մագթաղենացի...

Երուսաղէմ, Գալիլիա, Բեթլեհեմ, Նազարէթ, Յորդանան...

Տեսակ մը, ամբողջ մարդկութեան պատմութիւնը պարփակուած է՝ այս սիրուն դամբարանին մէջ։

Ուխտ, ուխտագնացութիւն։

Սուրբ հողեր, եւ սուրբ տաղաւար։

Եւ անիկա պա՛րզ է։ Իր ամբողջ պաճուճանքը՝ ինքն է եւ իր պատմութիւնը,

Պաղեստի՛ն, Հրէից աշխա՛րհ։

Եհովան եւ այս երկիրը սիրահարուած էին իրարու։

Եւ դուք կրնա՞ք ցուցնել ճշմարիտ սիրահարութիւն մը, որ չվերջանայ ողբերգութեամբ։

Եւ, «քար քարի վրայ չմնաց»։

Ազգերու Դաշնակցութիւնը զայն յանձնեց Մեծն Բրիտանիոյ գիրկը։

Դժուա՛ր թէ Իսրայէլի որդիները վերստանան զայն։

Ըստ երեւոյթին, այս տաղաւարը կազմուած է՝ լոկ Պաղեստինցի Հրեայ համայնքին կողմէ։

Դիտեցէ՛ք։ Հողին կարօտէն անկարելի ծիգեր՝ ամէն մարդի վրայ, եւ սակայն, աւա՛ղ, ժամանակը եւ իր նենգունակ քաղաքական դասաւորութիւնները՝ խոտո՛ր կը համեմատին այդ բոլորին հետ։

Եհովան երես դարձուցած է Իսրայէլէն։ Ինչպէս Վահագնը՝ Հայ Ցեղէն։

Ընդամէնը 26,000 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, 920,000 բնակչութեամբ, որուն 750,000ը՝ Արաբներ, քրիստոնեաներ եւ պէտէվիներ, եւ միայն 170,000ը՝ Հրեաներ։

Թնճուկ կամ հանելուկ՝ Հրեաներուն «օջախ»ը։ Որակեցէ՛ք ինչպէս որ կ'ուզէք։

Իսկ մենք տեսանք թէ, այս անխուսափելի խորհրդածութիւններէն զատ ի՞նչ կը պարունակէ տաղաւարը։

Պաղեստինի Հրեաները ներկայանալի են իրենց հին եւ նոր արուեստով...

Դպրոցներով եւ համալսարանով։

Ահա՛, Թել-Ավիվը, որ կրնայ մրցիլ որ եւ է եւրոպական քաղաքի մը յատակագծին հետ։

Ելեկտրականութիւնը մեծ չափերով հասած է՝ նոյն իսկ փոքր գիւղերու մէջ։

Պաղեստինի հանքային հարստութիւններէն զատ (որոնք մինչեւ այսօր ալ անձեռնմխելի կը մնան) կը ցուցադրուի անոր մեծագոյն հարստութիւնը՝ Գինին։

Քանանի խաղողը։

Այս ցուցափեղկերուն եւ հողէ պուտուկներուն ի տես՝ քիմքս յիշեց՝ Երուսաղէմի Հայոց վանքին օրհնեալ գինին...

Յետոյ, ձիթենի եւ ձէթ։

— Զէ՛յթ իլո՛ւ...

Այսպէս կը ծախեն զայն, Սուրբ Քաղաքին Մէրեճմները՝ տիկերը իրենց շալակին վրայ բարձած։

Պղինձի, արծաթի եւ փայտի (ձիթենի) վրայ, Երուսաղէմի Գեղարուեստից վարժարանը՝ ոգեկոչած է՝ հրէական հին արուեստը՝ կենդանացնելով զայն մեր օրեայ գիծերով։

Իբրեւ վաճառականութիւն մեծ բան մը չունին։ Առեւտուր եւ արհեստաւորներ։ Կանացի գործերուն մէջ՝ Բեթլեհեմի ձեռագործը։ Գոյնզգոյն ասեղնագործութիւն։

Տաղաւարին մէջ կը ցուցադրուի երուսաղէմաբնակ մեր հայրենակցին, Դաւիթին յախճապակիները։ Պ. Դաւիթին գործերը հռչակ ունին նոյն իսկ Անգլիոյ մէջ։ Կ'արժէ ուրիշ առթիւ, առանձին ուսումնասիրութեան նիւթ դարձնել Կոմիտասին այս տաղանդաւոր քաղաքակիցը եւ իր գործը։

Յետոյ, կան հանճարեղ քարտէսները՝ մեր միւս հայրենակցէն, Զատիկ Խանզատեանէն։

Այս երկու առարկաներուն առջեւ կը շոյուի Հայու հպարտութիւնս, սակայն միւս կողմէ՝ տըխրութիւն մը կը համակէ հոգիս։

Հայ արուեստը եւ հայ ստեղծագործութիւնը՝ իրեն պէս, ցան ու ցրիւ։ Մի՛շտ ուրիշի տուներուն մէջ...։

Մանուկի բաժնին մէջ կը ցուցադրուի՝ Ս. Յակոբի «Սիոն»ը։

«Սիոն», թիւ 4, Ապրիլ, 1931։

Կապո՛յտ կափարիչ մը։ Վանքի աղաւնին։

Թէ՛ ներսը, եւ թէ դուրսը՝ տաղաւարը կը կրէ՝ ազգու գիծեր Սողոմոնի Տաճարէն։

Դուրս գալու ժամանակ, ընկերս դրամ կը հանէ եւ կը ցուցնէ ինծ փոքրիկ զանձանակ մը՝ որուն վրայ եբրայերէնէն զատ գրուած է՝

— Pour le rachat de la terre juive

— O', yes !

Ռաքէլին տաղաւարով Հրեաները կը ցուցադրեն իրենց ազգային դատը։

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ„Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 4 հոկտ.— Հ. Յ. Դ. 10րդ Ընդհ. Ժողովի որոշումով, Հոկտեմբեր 1ը, երբ մօտաւոր թուական Դաշնակցութեան հիմնադրութեան, ընդունուած է կուսակցական Օր, եւ այդ առթիւ կը կատարուին հրապարակային հանդէսներ, հաւաքոյթներ եւ տօնակատարութիւններ, ուր որ հնարաւորութիւն կայ։

Այս տօնակատարութիւններու կամ հրապարակային հաւաքոյթներու նպատակը պիտի ըլլայ, անշուշտ, ամէնէն առաջ, գոնէ քանի մը ժամուան համար, մեր տարագիր եւ հայրենակարօտ բազմութիւններուն մոռցնել տալ ներկայ անհրապոյր, բիրտ ու նիւթապաշտ միջավայրը, մտքով փոխադրուիլ հայրենի աշխարհը, վերապրելու համար անցեալի հերոսական դրուագներով եւ մաքուր գաղափարականութեամբ։ Ու ներկայ հազարաւոր բազմութեան հետ, դաշնակցականը եւս պիտի մանօթանայ իր կուսակցութեան հայ ազատագրական դատի պատմական զանազան փուլերուն, ու այդ դատի յաղթանակին ի խնդիր, Դաշնակցութեան անցեալին մէջ կատարած աշխատանքներուն, տուած անհամար զոհերուն եւ ապագայ ընելիքներուն։ Առիթ մըն է այս, հաղորդակից ըլլալու հայրենաբաղձ գոյութեան սրտի հեւքին, ցաւերուն, առօրեայ ապրումներուն, բաղձանքներուն եւ ձգտումներուն, նոր եռանդ, նոր ուժ հաւաքելու ապագայ մեծ հերոսապատումին եւ Հայկական Դատի վերջնական յաղթանակին համար։

Այս տեսակէտով, Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած հրապարակային տօնակատարութիւնը որ տեղի ունեցաւ շաբաթ երեկոյեան Պրէպան Մարսէյեէի ընդարձակ սրահին մէջ, ունեցաւ մեծ յաջողութիւն։ Սովորական ժամէն շատ առաջ, սրահը լեցուած է արդէն եւ բոլոր աթոռները գրաւուած հազարաւոր ներկաներու կողմէ այնպէս որ շատեր հարկադրուած էին ոտքի վրայ մնալ։ Իսկական հայ աշխատաւորութիւնը, որ հակառակ աջէն ու ձախէն տեղացող հարուածներուն, եկած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքը լսելու, իր անցեալին եւ ապագային վերաբերեալ։

Կոմիտէին կողմէ հանդէսին բացումը կատարեց ընկ. Հ. Սէրէնկիւլեան, հետեւեալ խօսքերով.

— Դարեր առաջ, Հռոմայեցի կատոն, ծերակոյտի բեմէն կը պոռար, քանդեցէ՛ք Կարթագոնը։ Դարեր յետոյ, եկան մարդիկ, որոնց համար կատարեալ մղձաւանջ մը եղաւ այս կուսակցութիւնը եւ իրենց հանապազօրեայ բամբասանքներուն մէջ, շարունակ կը պոռային ու կը պոռան, — քանդեցէ՛ք Դաշնակցութիւնը։ Անոնք չյաջողեցան ու ասկից վերջն ալ պիտի չյաջողին, որովհետեւ Դաշնակցութիւնը 90ական թուականներու ծնունդ չէ, այլ ծնած է դարեր առաջ, մեր դիւցազնական նախնիքներու հետ։ Դաշնակցութիւնը անոնց առնական խրոխտ ոգին է, ազատութեան, հայրենիքի եւ մարդավայել կեանքի ձգտումը, որ դարերու մրափէ մը վերջ, եկաւ վերածնիլ մեր ցեղին մէջ, Դաշնակցութեան ծնունդով։ Քանդել Դաշնակցութիւնը կը նշանակէ մեռցնել այդ ռազմական ոգին, այդ ոգիի շնորհիւ էր որ Դաշնակցութիւնը իրարու ետեւէ կատարեց մէկը միւսէն գեղազանց գործեր, որոնք միայն հիացումի արժանի կրնան նկատուիլ։ Քանդեցէք Դաշնակցութիւնը կ'ըսեն՝ որովհետեւ դէմ է Հայաստանին։ Հայրենակիցներ, Դաշնակցութիւնը Հայաստանի դէմ չէ, ան կրնայ դէմ ըլլալ այնտեղ տիրող վարչաձեւին սակայն երբեք Հայաստանին ու հայ ժողովուրդին։ Ան էր որ աշխատանք թափեց եւ ստեղծեց այդ Հայաստանը եւ երբ այսօր ուրիշներ կ'ուզեն զայն Մոսկուայի ստրուկը դարձնել՝ Դաշնակցութեան ոգին, որ վեր է բոլոր կաշկանդումներէն, կ'ուզէ միացեալ եւ անկախ Հայաստան։ Հռոմայեցի Կատոններուն պէս կը մեռնին նաեւ Հայ Կատոնները, սակայն կ'ապրի ու պիտի ապրի Դաշնակցութիւնը»։

Ընկերը վերջացնելով իր խօսքը, — բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը ընկ. Ս. Վրացեան, որուն բանախօսութեան ամփոփումը կուտանք ստորեւ.

— Ես չեմ ուզեր խօսիլ անցեալին վրայ, այլ պիտի ծանրանամ այսօրուան եւ վաղուան վրայ, պարզել ձեզ Դաշնակցութեան գաղափարախօսութիւնն ու յառաջիկայ ընելիքները։

Կարելի է մէկը կուսակցական չըլլայ պաշտօնապէս, սակայն, գաղափարով եւ մտայնութեամբ ըլլայ կուսակցական, խնդիրը անդամատոմս ունենալ չէ, այլ աւելի արժէքաւոր է գաղափարը։ Դաշնակցութեան ուժը այն չէ որ ունի տասնեակ հազարաւոր անդամներ, այլ այն որ իր անդամներէն զատ, ունի նաեւ հազարաւոր գաղափարական հետեւորդներ։ Ան իր գաղափարով նստած է հայ ժողովուրդի սրտին ու հոգիին մէջ։ Որո՞նք են այդ գաղափարները որ ընթացք կուտան Դաշնակցութեան ընդհ. քաղաքականութեան։

Առաջինը այդ գաղափարներէն՝ ազգային գիտակցութիւնն է, աշխարհի վրայ իբր հայ ապրելու ձգտումը։ Կէս դար առաջ, երբ չկար Դաշնակցութիւնը, հայ ժողովուրդը ունէր բազմաթիւ ազգային գիտակցութիւններ։ Անոր իւրաքանչիւր հատուածը կ'ապրէր ինքն իրեն համար, կղզիացած։ Դաշնակցութիւնը եկաւ եւ ըսաւ.— Չկան բազմաթիւ հայ ազգութիւններ, ռուսահայ, թրքահայ, պարսկահայ եւայլն, այլ կայ մէկ ազգութիւն, հայ ազգութիւն, որ եւս իրաւունք պէտք է ունենայ ապրելու։

Ու այս գիտակցութենէն ծնաւ Դաշնակցութեան երկրորդ յատկանիշը, մարտական, ռազմական ոգին։ Դաշնակցութիւնը ուժի արտայայտութիւնն է մեր մէջ։ Դաշնակցութիւնը իր ծնած օրէն բաւ... եւ խորապէս դրոշմեց մեր գիտակցութեան մէջ որ Հայը եւս պէտք է ապրի պատիւով ու մարդավայել կեանքով, որուն համար պիտի ունենայ մարտական, ռազմական ոգի, այսինքն միայն ուժով իր իրաւունքներուն տիրանալու գիտակցութիւն։

Երրորդը Դաշնակցութեան յատկանիշերէն, մէկ, ընդհանրական հայրենիքի գաղափարն է։ Դաշնակցութենէն առաջ կար անդէմ ու գորշ զանգուած մը, զուրկ հայրենիքի գաղափարէն։

Դաշնակցութիւնը ըսաւ, ունի... հայրենիք եւ մարտական ուժով պիտի պաշտպանես զայն։ Հայրենիքի գաղափարը այսօր այնքան ընդհան... ցած է մեր մէջ, որ եթէ մէկը ըսէ թէ ես եմ միայն շահակիրը այդ գաղափարին, ձեզմէ իւրաքանչիւրը պիտի բողոքէ եւ ըսէ, ... չես այլ մենք։ Այդ գաղափարը բոլորին կը պատկանի այսօր, այլ եւս չկան Վան, Մուշ, Պիթլիս, Պոլիս, Թիֆլիս եւայլն. այլ կայ Հայաստան։

Ահա այն գաղափարները որոնց համար հաւաքուած ենք, ահա Դաշնակցութեան էութիւնը։ Եթէ մտածենք թէ այս է Դաշնակցութիւնը, ապա պիտի գիտնանք թէ Դաշնակցութիւնը ի՛նչ գաղափարական խնդիրներ կը դնէ այսօր մեր առջեւ։ Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ.— Առանց Հայաստանի չկայ հայութիւն, առանց հայութեան չկայ դաշնակցական Հայաստան։ Վարչաձեւերը փոփոխական են, այսօր կան, վաղը չկան։ Երկու տարբեր մտայնութիւն կայ մեր մէջ, մին կը բխի մեր պատմական զարգացումէն որ կ'ըսէ՝ հայ ժողովուրդը եւս իրաւունք ունի իբր ազգ ապրելու եւ զարգանալու, եւ ատոր համար ինքը պէտք է կազմակերպէ իր կեանքը, համաձայն իր հայեցողութեան եւ ըմբռնումներուն։

Ուրիշ մտայնութիւն մըն ալ կայ որ կ'ըսէ.— Հայ ժողովուրդը ... մըն է որ պէտք ունի ուժեղ ...

մը, կրթնելու համար։ Անցեալի մէջ այդ ծառերն էին 61րդ յօղուած, Բարենորոգումներ, Ամերիկա, Լոնտոն, Փարիզ եւլն., այսօր, Խորհրդ. Ռուսաստան։ Սակայն, այդ մտայնութիւնը կ'անգիտանայ որ ո և է կացին կամ անակնկալ հարուած կրնայ կտրել այդ ծառը։ Ինչպէս կը տեսնէք, երկու հակոտնեայ տեսակէտներ որոնց մին կ'ըսէ Հայ ժողովուրդը ինքը պէտք է ըլլայ իր կացին, իսկ միւսը կ'ուզէ ուրիշին կրթնիլ։ Հայոց պատմութեան ամբողջ ընթացքին այս երկու գաղափարները կարմիր շղթայի պէս շարունակուած են եւ ուզած իրար չէզոքացնել։ Դաշնակցութիւնը կը կարծէ թէ այս տեսակէտները կրնան հաշտուիլ այն ժամանակ միայն՝ երբ հայ ժողովուրդը ըլլայ անկախ իր հայրենիքին մէջ։

Ի՞նչ է Դաշնակցութեան վերաբերմունքը կամ ի՞նչ դիրք պէտք է բռնէ խորհրդային իշխանութեան դէմ։ Գիտենք որ բռնութիւններ, հալածանքներ կան Հայաստանի մէջ, ժամանակին, Համիտի օրով, բռնութիւններ կային նաեւ Թրքահայաստանի մէջ, սակայն մէկը չըսաւ թէ, որովհետեւ բռնութիւն կայ՝ ես այդ տեսակ Հայաստան չեմ ճանչնար։ Բռնութիւնները պէտք է խթան ըլլան մեր ուժերը միացնելու եւ աւելի եռանդով աշխատելու։ Թող չըսուի թէ որովհետեւ բոլշեւիկներ նստած են այնտեղ՝ թշնամի ազգ-ոգիին եւ գիտակցութեան, այլեւս մեռած է ազգային արժէքներու գիտակցութիւնը։ Այսօր, աւելի քան երբե՛ք, ուժեղ է ազգային ոգին հայ ժողովուրդի մէջ։ Հայաստանի ժողովուրդը նոր է որ կ'ըմբռնէ իր անկախութեան արժէքը։ Ապացոյց այն՝ որ այդ արժէքներուն համար այսօր բազմաթիւ երիտասարդներ կը տառապին բանտերու եւ աքսորավայրերու մէջ։

Կոմունիստներու թիւը շատ չնչին է, անոնք նստած են միայն բարձր պաշտօններու գլուխը։ Հայ գիւղացին նոյն է իր մտայնութեամբ։ Պետական համալսարանի մէջ կան 45 դասախօսներ՝ 1500 ուսանողներով։ Ու տարին անգամ մը զուռներ կ'ըլլան եւ հարիւրաւոր ուսանողներ կ'աքսորուին՝ իրենց ազգային գաղափարներուն համար։ Հայ գիւղացին նորէն իր դաշտը կը հերկէ «հոռովել»ը շրթունքին։ Մեր վերաբերումը հայ ժողովուրդի դէմ չէ, այլ իշխանութեան որ փոփոխական է։

Մենք կ'ըսենք որ Հայաստանը յետամնաց է եւ պէտք չէ ենթարկուի կոմունիզմի փորձերուն։ Հայ գիւղացին ինքը պէտք է զարգանայ եւ զարգացնէ երկիրը, կրնայ զարգանալ՝ երբ կը տարածուի Հայաստանը, իր մէջ ամփոփելով տարագիր հայորդիները։ Մեր պահանջն է որ Հայաստանի կցուին Թրքահայաստանի ամայի հողերը եւ հայ ժողովուրդը ըլլայ ազատ։ Ահա Դաշնակցութեան քաղաքական ըմբռնումները՝ որոնց իրականացման համար կ'աշխատինք եւ այս գաղափարներու կենսունակութեան համար է, որ տարին մէկ անգամ, ուր որ հնարաւոր է, հայութիւնը կ'ուրախանայ մեզ հետ եւ կը գոչէ.

— Կեցցէ՛ Դաշնակցութիւնը»։

Ընկ. Վրացեան աւարտեց իր բանախօսութիւնը խանդավառ ծափերու մէջ, որմէ յետոյ ընկ. Հ. Սէրէնկիւլեան, իր փակման խօսք յիշեց Նահապետ Քուչակի հետեւեալ տողերը.

— Եթէ կ'ուզես որ ազիզ մեաս եւ ամէն մարդ զքեզ սիրէ, դուն հողումն հաւասար եղիր որ ամէն մարդ զքեզ կ'օգնէ։ Այսօր՝ Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ.— Եթէ կ'ուզես որ սիրուիս եւ ամէն մարդ քեզ յարգէ, եղիր հպարտ ու առնական ինչպէս քու հայրենի Մասիսը։

Հանդէսի առաջին մասը վերջացած ըլլալով, սկսաւ երկրորդ մասը։ Հայկական եւ եւրոպական պարեր՝ որոնք տեւեցին կէս գիշերէն մինչեւ արշալոյս։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին արտասանութեամբ՝ ընկ. Մ. Գաբրիէլեան եւ դերասան Մ. Մարութեան։ Երգեցին օրիորդներ Սէրէնկիւլեան եւ Մարտիրոսեան։ Ժողովրդական երգերը կրկնուեցան քանի մը անգամ։ Միջնարարներուն նուագեց հայկական նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ սիրուած ջութակահար Պ. Ս. Չէօրէքճեանի, արժանանալով բուռն ծափերու։

Տ. ԱՐԾԱՆԻ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼԻՈՆ.— Ազգ. կեդր. վարչութիւնը ձեռնարկած է գաւառ. ժողովի նոր ընտրութեանց։ Այս առթիւ, անհրաժեշտ կը գտնենք ուշադրութեան յանձնել հետեւեալ կէտերը.—

Ա.— Սեպտ. 20էն սկսեալ մինչեւ 18 Հոկտ. Կիրակի օր Ազգ. Խորհրդարանին մէջ արձանագրութեան տոմար մը դրուած է ժողովուրդին տրամադրութեան տակ, հսկողութեամբ Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ հոգեւոր պետերուն։

Բ.— Ազգ. Խորհրդարանը բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն 12 եւ կէս օրէ վերջ ժամը 3էն 7ը, իսկ կիրակի օրերը առաւօտ ժամը 8էն 12։

Գ.— Ընտրութեան կրնան մասնակցիլ բոլոր այն հայրենակիցները, որոնք 20 տարին լրացուցած եւ առնուազն երեք ամիս բնակութիւն հաստատած են Լիոնի մէջ, պէտք է փութան արձանագրուելու որպէս զի ընտրող ու ընտրուելու իրաւունք ունենան։

Գ.— Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը լիազօրուած է որպէս ընտրողական յանձնախումբ, վարել ընտրողական գործերը, պատրաստելով նաեւ եռապատիկ ցանկը։

Ե.— Հրաւիրագիրներ պիտի ղրկէ բոլոր ազգայիններու։ Նոյն հրաւիրագիրներուն պիտի կցուի Վարչութեան կողմէ կնքուած քուէթուղթ մը եւ եռապատիկ ընտրելիներու ցանկը պարունակող թուղթեր.

Զ.— Ընտրողները ազատ են այդ ցանկէն դուրս որ եւ է անհատներու ալ իրենց քուէն, բաւական է որ անոնք լրացունեն հետեւեալ օրինական հանգամանքները.—

1.— Պէտք է 25 տարիքը լրացուցած ըլլան։

2.— Որ եւ է դատարանէ մը պէտք չէ դատապարտուած ըլլան։

Ը.— Քուէտուփը կը բացուի 25 Հոկտ. 1931 կիրակի առաւօտ ժամը 8ին եւ կը գոցուի երեկոյեան ժամը 6ին։

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը հրաւէր կը կարդայ անխտիր Լիոնի բոլոր Հայերուն որոնք կը լրացնեն վերոյիշեալ օրինական պայմանները, Հոկտ. 25 կիրակի օր ժողովրդական հոծ բազմութեամբ ընտրել 11 հոգիներէ բաղկացեալ գաւառական խորհուրդ մը, որ իր կարգին պիտի ընտրէ Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն մը, վարելու համար գաղութիս կրթական, հոգեւորական եւ ազգապահպանման կենսական գործերը։

(Կնիք)

ԿԵԱՆՔԸ ԹՈՒԼՈՒԶԻ ՄԷՋ

ԹՈՒԼՈՒԶ.— Ֆրանսայի հարաւային կողմը աւելի քան 200,000 բնակչութեամբ քաղաք մըն է Թուլուզ, մաքուր օդով եւ ամէն տեսակ գեղեցկութեամբ օժտուած։

Այս մեծ քաղաքին մէջ եւս կայ փոքրաթիւ հայ գաղութ մը, զրկուած հայկական ամէնէն տարրական իրաւունքներէ։ Չկայ ոչ մէկ ազգային կազմակերպութիւն։ Աւելորդ է ըսել որ հայ փոքրիկները թութակի պէս կը խօսին տեղական լեզուն, առանց արտասանելու իրենց մայրենի լեզուն։ Այս ալ բնականաբար մեծ մասով ծնողներու անհոգութեան եւ անփութութեան մէկ հետեւանքն է։

Ահա ինչ որ կրցայ տեղականալ ֆրանսացի ընկերվարականէ մը.— Սակէ առաջ հայ գաղութի թիւը բաւական մեծ էր։ Այն ատեն կազմուած էր, Պ. Փասքալի ջանքերով ֆրանքեւհայ կոմիտէ մը որ ամիսը քանի մը անգամ բանախօսութիւն կը սարքէր քաղաքին մէջ, պարզելով տեղացի ժողովուրդին հայ ազգին կրած տանջանքը, ու Թուրքերու բարբարոսութիւնները։ Սակայն հետզհետէ պակսելով գաղութի թիւը այդ կազմակերպութիւնը եւս լուծուեցաւ։

Որքան փափաքելի պիտի ըլլար եթէ վերակազմուէր այդ կոմիտէն ինչպէս նաեւ դաշնակցական խումբ մը։ Ժամանակին ունեցած ենք խումբ մը որ օգտակար գործ խանգարած է։ Տեղացի ժողովուրդը մեծ մասով ծանօթ է, մեր տառապանքներուն։ Այս առթիւ ֆրանսացի բարեկամս զարմանք յայտնեց որ դաշնակից պետութիւնները լուռ մնացին այդ բոլորը տեսնելով, կամ ձեր մեծերը չգիտցին...

— Ինչպէս թէ, կ'ըսեմ դառնութեամբ, անոնք շատ բան խոստացան, բայց յետոյ դրժեցին իրենց խոստումը։

— O'h, c'est dégoutant...

Բարեբախտաբար գործազրկութիւն չկայ տակաւին։ Մոնփելիէ եւ շրջականները այգեկութքի գացած հայրենակիցներէն ոմանք կրցած են այս կողմերը գործ ճարել, «Յառաջ»ն է միակ թերթը ուր հայ աշխատաւորը, կրնայ իր ցաւին դարմանները գտնել։ Որքան գեղեցիկ գաղափար է Պէլփորի Թղթակցին առաջարկը՝ նպաստի սնտուկ մը հաստատելու մասին ինչպէս եւ Վալանսի Թղթակցին թելադրութիւնը, օրական մէկ փրանք յատկացնելու։

Ցաւալի է որ այս գեղեցիկ գաղափարներուն ոչ մէկը իրականութիւն կը դառնայ։ Սոոր ալ մեծագոյն յանցանքը կ'իյնայ Հայրենակցական Միութիւններուն եւ Բարեգործականին վրայ։ Այս վերջինը կրնայ 120 հազար ֆր. տարեթոշակ յատկացնել էֆէնտիի մը, բայց դրամ չի գտներ բազմաթիւ թշուառներու օգնութեան։

Վերջապէս ո՞ր օրուան կը սպասեն այս գոյնզգոյն Միութիւնները, օգնելու համար սա տարագիր եւ դժբախտ ցիրուցան բազմութիւններուն։

Աֆիոնցի Մուրատ

ՇԱՀ-ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԼԻՈՆ 4 Հոկտ.— Հանրածանօթ երգիչ Պ. Ա. Շահ-Մուրատեանի կազմակերպած երգահանդէսը տեղի ունեցաւ շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Էմիլ Զօլա»ի թատերասրահին մէջ։ Երգահանդէսը կը բաղկանար երեք մասէ, հայկական, ֆրանսական եւ իտալական։ Բոլոր երգերն ալ ընտրեալ կտորներ էին։

Առաջին անգամ բախտը ունեցած եմ Պ. Շահ-Մուրատեանը լսելու 1926ին, Հալէպ «Սինէմա Օրիանթալ»ի մէջ, ուր ստուար բազմութիւն մը եկած էր քաջալերելու մեծ երգիչը։ Այն ատեն, իմ տարեկիցներովս դեռ աշխարհէ անտեղեակ պատանիներ էինք։ Ո՛չ արուեստէ կը հասկնայինք, ո՛չ ալ արհեստէ ո՛չ ալ այսքան կիզիչ կարօտը կը զգայինք հայրենիքն եւ դառնութիւնը պանդխտութեան...

Դեռ երազո՛ւն պատանիներ էինք.

Այսօր որ հասակ առած ենք մուխի եւ ծուխի մէջ հալ ու մաշ, կարօ՜տը ունինք հայ երգին, հայ արուեստին հայ մշակոյթին եւ հայ աւանդութիւններուն։

կանչ է՛ կռունկ կանչ է՛,
Քանի՛ գարուն է...

Ո՞ր երազուն հոգին չսլացաւ դէպի հայրենիքի աւանդութիւնները, երբ «Մոկաց Միրզէն»ի գովքը թէ սուզը կ'երգեր երգիչը։ Ո՞ր մէկին սիրտը հայրենիքի կարօտը չզգաց երբ «Հայրենի գարուն»ի նկարագրութիւնը կ'ըլլար երգով։

Աւա՛ղ որ մեր ժողովուրդը դեռ չսորվեցաւ քաջալերել արուեստը։ Դժբախտաբար կէսաւէս բաց էր սրահը։

Վատառողջ բաներու համար տասնով, քսանով, երբեմն աւելի կը ծախսենք ամէն կողմ, իսկ հայր արուեստը քաջալերելու համար 5, 8, 10, փրանքը սուղ կը գտնենք...

Մ. Ղազարեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Յուսաբեր» խմբագրականի մը մէջ իր տեսակէտները պարզելով երիտասարդ գրականութեան մասին, դիտել կուտայ, (26 Սեպտ.).

— «Այսօր, յաճախ, աղմուկը կը քալէ գրականութեան մը առջեւէն, մինչ մեծագոյն ստեղծագործութիւնները լռութեան մէջ կը հասուննան։ Սնանկ ու անզօր յարձակումը արժէքներու ու անվիճելի մեծութիւններու դէմ՝ կը թուի մատնել աժան պատուանդանի մը մտահոգութիւնը, դիրք ու անուն շինելու թաքո՛ւն ու թարթափուն հետապնդումը։

Երիտասարդ ենք. երիտասարդութեան թիկունքին ու անոր հետ։

Ո՛չ մէկ տարակոյս այս մասին։ Բայց,մենք երիտասարդութիւնը կ'ըմբռնենք ա՛յլ կերպարանքով։ Հըպարտ, գեղեցիկ, ստեղծագործ ու ազնուական։

Երիտասարդութիւնը կուգայ, կը կենայ տրուած գործի մը կամ դէմքի մը առջեւ. իր տարիքին թափովը, իր նայուածքին սլացքովը, դաշոյնը մէջքին, եթէ կ'ուզէ, հարուածելու համար անոնք, որ իրաւունք չունին ապրելու հայ գրականութեան անդաստանէն ներս։

Բայց, չենք ըմբռներ երիտասարդութիւնը, որ աղմուկին, դատարկ հայհոյանքին ամպերուն կ'ապաստանի, որ սլրդասացութիւններու մշուշը կը փնտռէ. ակնարկն ու երկդիմութիւնը իրեն զէնք կ'ընտրէ, բանե՛ր որոնք դաւադիրներու յատուկ են եւ կամ ժռատ պառաւներու։

Խրատ չունինք, այլ վրդովում։

Տասնամեակ մը անցաւ եւ չեկաւ մեր նոր սերունդին գրական եղրակացութիւնը, երիտասարդութեան վայել. չլսեցինք երիտասարդ մտածումի եւ զգայնութեան առողջ թնդիւնը։

Եւ շիտակ, արու, արժանաւո՛ր շեշտով։

Աղմուկը՝ տաղանդին տեղ չի կրնար նստիլ։

Եթէ տապարը պիտի իյնայ բոլորին վրայ, անխտիր եւ անվերապահօրէն,— ախտաւորութեա՛ն նշան է. եթէ մտածումին տեղ մնան պիտի թափի եւ արուեստի պայծառ ու բոցաշունչ ոգիին տեղ՝ հաշուեյարդարը պիտի քալէ մեր այգիներէն ներս, եւ մարգանքի ու վարժութեան համար գաւազանի՛ հարուածով արծիւներ ու անգղեր վար առնելու գաճաճ փորձը պիտի ըլլայ, մենք դառնութիւն ունինք եւ ժանիք...

Երիտասարդութիւնը պիտի գիտնայ զանազանել ոգիի եւ արուեստի պտուտքող շունչը. պիտի գիտնայ տարորոշել երգը՝ ժխորէն ու արուեստի այն խլրտուն աւիշը, որ կ'անցնի մեր հին ու արդի գրականութեան բազմաթիւ էջերուն մէջէն, որոնք տարիք չունին»։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՀՈԳԵՐԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Գրած էինք թէ տրախմիի պաշտպանութեան օրէնք մը հրատարակուած է Յունաստանի մէջ։

Վերջին լուրերու համաձայն, այս օրէնքին գործադրութենէն ի վեր, բոլորովին նոր կացութիւնմը ստեղծուած է Յունաստանի հրապարակին վրայ։ Առեւտրական կեանքը գրեթէ անդամալուծուած է եւ անհնարին դարձած որեւէ գործառնութիւն։ Մուրհակներ վճարելու ստիպուած առեւտրականները կը դժգոհին որ իրենց պէտքերուն բաւարարելու չափ օտար դրամ չի տրամադրուիր եւ տրամադրուածն ալ չափէն աւելի սուղ գինով կը ծախուի։ Այսպէս ստերլինը 285 տրախմիիգնած եւ 335ի ծախած են դրամատունները, Յունաստանի Դրամատան հրահանգով, մինչդեռ եւրոպական սակարաններու մէջ ստերլինը բարձրացում ունեցած է։

Դժգոհութիւններ կան նաեւ փոխանակութեան յանձնախումբին դանդաղաշարժութեան դէմ։ Դրամ գնելու համար, բազմաթիւ խնդրագիրներ ներկայացուած են, որոնց բոլորին պատասխանելու համար առ նուազն մէկ ամիս պէտք է։ Առեւտրականները առաջարկած են որ բազմաթիւ յանձնախումբեր կազմուին եւ արագօրէն ընթացք տրուին դիմումներուն, գործերու խանգարման արգելք հըլլալու համար։

Ասոնցմէ դուրս, բողոքներ կան նաեւ փոխանակութեան օրէնքին դէմ, որ բոլորովին կապած է առեւտուրը եւ անգործութեան դատապարտած առեւտրական դասակարգը։ Մասնաւորապէս արտածող առեւտրականները կը գտնուին մեծ դժուարութիւններու առջեւ։ Նախ, դժուար գնորդ կը գտնեն արտասահմանի մէջ տիրող տնտեսական տագնապին պատճառաւ, յետոյ, չեն կրնար որոշ գին գնել, նկատի ունենալով որ ստերլինի գնման եւ վաճառման միջեւ մօտ 40-50 տրախմիի տարբերութիւն կայ։ Եթէ շարունակուի այս վիճակը, կարելի է ըսել թէ չամիչի արտածումը բոլորովին պիտի կենայ, որմէ մեծապէս պիտի վնասուին Պելօպոնէսի ժողովուրդը, որուն տնտեսական բազկերակն է։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Գաղթականաց Օֆիսը (71, Avenue Kléber), Հոկտեմբեր 7էն մինչեւ 26, բաց պիտի ըլլայ առաւօտները միայն, բացի կիրակիէն ամէն օր, ժամը 10էն մինչեւ 12.30:

(Կնիք)

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (143)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

Չիւն գալու պատճառով, երկաթուղային երթեւեկութիւնը արգիլուեցաւ։ Ուստի, մօտ քսան օր, Մարգար Ժամհարեանի տունը մնացի։ Մարգարի կինը՝ Նուարդը, շատ լաւ հոգ կը տանէր վրաս։

Հեռագիր ստացայ Թիֆլիսէն, Համօն (բժ. Օհանջանեան) կը գրէր. «Սպասի՛ր, մինչեւ իմ գալս, միասին երթանք Ժընեւ»։ Մինչեւ այդ, Նիկոլը, Մարգարը Արտեմը, քանի մը տեղեր ալ, ճաշկերոյթի հրաւիրեցին։

Համօն եկաւ Թիֆլիսէն եւ միասին մեկնեցանք Ժընեւ, Վիեննայի գծով։ Բախտ ունեցանք Եւրոպան տեսնելու, բայց աւելի լաւ կը համարէի՝ չտեսնել։ Հայկական հարցի վերաբերմամբ ոչ մի տպաւորութիւն չթողեց ինձ վրայ։ Միայն տեսանք ժողովուրդի ազատութիւնը իր երկրին մէջ։

Ինքնասէր, իրենց հանգստութիւնը սիրող մարդիկ են, որոնք չեն օգներ իրենց եղբօրը, ո՞ւր մնաց թէ մեզ օգնեն հեռուէն։

*

Մի՛ վհատիր, մինչեւ վերջը, հա՛յ ժողովուրդ։ Ցո՛յց տուր քո յանդգնութիւնդ ու տոկունութիւնդ։ Նաեւ դաշնակցական բարձր մարմիններդ եւ անհատներդ, մտածելով ձեր անցեալ փորձութիւնները եւ կորսնցուցած տղամարդերը, որ մինչեւ հիմա հարիւր հազարներ կորսնցուցինք, չմոռնալով նրանց արեան վրէժը, դո՛ւք եւս ցոյց տուէք ձեր յանդգնութիւնն ու արագ գործունէութիւնը։

Թո՛ղ չթքնեն մեր գերեզմաններուն վրայ զանազան ազգեր պատմութիւններու մէջ, թո՛ղ մենք սարուկ հըլլանք, թէկուզ Սուլթանը մեզ բոլորիս ալ կոտորէ ու ջնջէ։ Թո՛ղ միշտ կարդան Սուլթանի համակիր պետութիւնները մեր յանդգնութիւններն ու մեր քաջութիւնները։

Առաջիկայ Ընդհ. ժողովը, աչքի առաջ ունենալով 15-20 տարուան գործունէութիւնը եւ օգտուելով անցեալի փորձերից՝ թող քիչ մը հեռատես ըլլայ։

Եթէ շարունակենք գործունէութեան նոյն եղանակը՝ արդեօք պիտի հասնի՞նք մենք մեր նպատակին։

Իսկ եթէ ո՛չ — Ընդհ. ժողովը պէտք է նախագծէ եւ փոփոխութիւններ մտցնէ իր գործունէութեան ծրագրին մէջ։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

1904ի Սասնոյ ընդհանուր կռիւների մէջ՝ կառավարութիւնը ծախսեր է բացի քիւրտ աշիրէթներէն 7.000.000 փամփուշտ եւ 1480 թնդանօթի գնդակ։

Այս բանը իմացեր ենք հաստատ աղբիւրից, տաճիկ կառավարութեան պաշտօնեաներէն։

Մերը ընդամէնը եղած է՝ թէ մօսինի, թէ՛ բերդանկի 33.550, 10,000 ձեռքով լեցուցած ենք, 2,000 ալ կամաւորներու բերածն էր։ Գումարը կ'ընէ՝ 45.550։

Մենք կռուողներս էինք 100 զինուոր, 70 Սասունցի, 30 կամաւոր, ընդամէնը 200 կանոնաւոր զէնք։ Բացի դրանից՝ Սասուն ունէինք 735 չախմախլը, որից 150 մեր առածն էր, մնացածը ժողովուրդինը։ 135 չախմախլը՝ դրանց մէջ բոլորովին անպէտք էին, հովիւներու ձեռքին եղած, 600ը լաւ էին։ 120 Դալւորցի՝ դրանցից չմասնակցեցին կռւին, որովհետեւ այդ կողմն ալ զօրք կար։

Առհասարակ կռւի վայրը կը գտնուէր 200 կանոնաւոր զէնք, 300 չախմախլը, ընդամէնը 500։ Մնացած չախմախլըները իրենց կանանց կամ ոչխարները կը պաշտպանէին։

Ամբողջ կռիւներու մէջ մեր կողմէ նահատակուած են 23 հոգի։ Առհասարակ կռւի ժամանակ մարդ չէր սպաննուեր, բայց կռուէն վերջ, երբ մենք որեւէ տեղ կը հեռանայինք, կառավարութիւնը վրէժ կը լուծէր անզէն ժողովուրդէն։

Այդ կռիւներուն մէջ 1899էն մինչեւ 1903ը տուած եմ միայն երկու հոգի զոհ՝ Յարութիւն, Ղազար եւ ընկերի ձեռքից բաժանուած հրացանով Տէրկէվանցի Բարսեղը։

Մինչեւ վերջը պիտի խղճով ըսեմ որ մեր թէ՛ ժողովուրդի եւ թէ՛ զինուորների կոտորածը համեմատած թշնամու կոտորածին հետ, թշնամու կորուստը աւելի շատ է, քան մերը։

Անցեալ փորձառութիւն ունենալով, տեսնելով զանազան ընկերներու նահատակութիւնը, Գուրգէնի, Սերոբի եւայլն, 1895էն սկսեալ մինչեւ 1904ը, դրանց փորձերը տեսնելով եւ շնորհիւ ու աջակցութեամբ այլ լաւ դասակարգի ժողովուրդներուն եւ լաւ դասակարգի ընկերներուն, որոնք մինչեւ այսօր էլ կան մեծ քանակութեամբ, գործը այսչափ կարողացանք առաջ տանել։ Չեմ գիտեր որքան օգուտ ունեցաւ կամ չունեցաւ։

Ընթերցո՛ղ, ով որ ալ ըլլաս, իմ կողմից թոյլ չեմ տար քննադատութիւն ընելու այն ընկերներուն, որոնք Երկիր չեն մտեր։ Նոյնիսկ դուք ձեզ մի՛ թոյլ տաք քննադատութիւն ընելու այն բանի մասին, որի հետ ծանօթ չէք։

Լիազօրութեամբ թոյլ կուտամ քննադատութիւն ընելու այն ընկերներուն, որոնք գնալով Երկիր՝ հոն մնացեր են առնուազն մի տարի եւ ծանօթացեր են այն անտանելի կեանքին։

(Շար.)

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԱՆԱՀԻՏ», հանդէս Մտածման եւ Արուեստի։ Գ. Տարի Թիւ 1-2, 1931 Մայիս Օգոստոս։ Տարեկան բաժնեգին 100 ֆր.։ Հասցէ՝ Ա. Չօպանեան, 9 Rue Say, Paris:

ԱՌՈՂՋ ԿԵԱՆՔ, ամսագիր բժշկական եւ առողջապահական Թիւ 9, Սեպտեմբեր 1931։ Հասցէ M. Kéchichian, 126 Rue Legendre, Paris (17e).

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՏԷՍԻՆ
Հոկտ. 11ին, կիրակի օր ժամը 2.30ին, Սոսիէթէ Լիօնէզի սրահին մէջ
կը խօսի՝ Ընկ. ՕՀԱՆ ԿԱՐՕ

ՍԷՆ ԼՈՒ
Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին Կիլէկլիա սրահին մէջ։ Նախաձեռնութեամբ Ակնունի ենթակոմիտէին եւ մասնակցութեամբ Սէնթ Մարկրիթի Համազասպ խումբին։
Կը նախագահէ՝ Ընկ. Մ. ՄԱՐՈՒԹԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
գեղարուեստական ճոխ բաժին — Ազատ մուտք

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, 14 Ave. d'Italie սրճարանը (մէթրօ իթալի)։
Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւնը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԿՈՄԻՏԷՆ, ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ

Մարսէյլի ընկերները, այսօր Հինգշաբթի ժամը 8ին, նոյն տեղը։ Շարունակութիւն նախորդ ժողովի։ Զեկոյց ընկեր Վրացեանի կողմէ։

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻՆ

18 Հոկտ. կիր. ժամը 3ին, Salle de Géographie, 184 Bld. St. Germain. *Բանախօսութիւն՝* Պ. Պ. Ռ. Բերբերեան՝ *ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ*, Ա. Շահխաթունի՝ *ԲԵՄԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ*, Կ. Սասունի՝ *ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ։ Հատուածներ հայ թատերական երկերէն, մասնակցութեամբ* Օր. Անահիտի, Պ. Պ. Ե. Թոլայեանի, Սուրաբեանի, Ա. Կոթիկեանի, Տ. Նշանեանի, Շ. Սարեանի, Գմբէթեանի, Ս. Նաւասարդեանի եւ Ս. Թորոսեանի։
Մուտքը ազատ է։ Սրահի ծախքերու համար 3 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ՍԱՐՍԷԼ-Առնուվիլի ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր խումբի ընկերները վաղը Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին, 29 Րիւ Պօսէժուր։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին ընկեր Պուճիկեանի բնակարանը։ 63 Rue du Parc.

ԳԱՒԱՌ

ԼԻՈՆԻ Համազասպ խումբի ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8ին, Գրադարանի սրահը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր ենթակոմիտէի բոլոր ընկերներու հերթական ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, *Ա. Տ.— Տասը օրինակ աւելցուցինք, «Դրօշակ»ի հասցէն՝* Mlle S. Agopian 5 Rue des Gobelins. Paris.

ՍՏԱՑԱՆՔ

փարիզ, *Լ. Ե.— 35 ֆր.*
Լէ վան, *Թ. Պ.— 36*
փարիզ, *Գասպարեան.— 73*
Քլամառ, *Գ. Ա.— 35*
փարիզ՝ *Մ. Ո.— 35*
Տրիպոլիս, *Գ. Ա.— 110*
Մարսէյլ, *Ի. Թ.— 35*
Ռէթէլ, *Յ. Ա.— 35 (Վիրոֆլէի համար)*
Ժիւվիզի սիւր Օռժ, *Հ. Թ.— 20*
փարիզ, *Ա. Փ.— 75*
փարիզ, *Զ. Յ.— 35*
Նեօյեի, *Կ. Գ.— 35*
Լիոն, *Գործ. (Ա. Խ.)— 375 (104ը վճ. Կավռօշի)*
փարիզ, *Կաթս.— 280 ֆր.*
Փոն տը Շէրիւի, *Պչ.— 35*
Պելֆոռ, *Ե. Տ.— 50 (16.50 Հ. Մ.ին)*
Լիոն, *Գ. Մոմճեան.— 35*
Պլիտա, *Պ. Ա.— 125 (90ը Կ. Կ.ին)*

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)
Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

ՆԱՋԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ
ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

10.— ՊԻԹԼԻՍ ԿԸ ՎԱՌԻ

Մէկ կողմէ կողոպուտը, միւս կողմէ վրէժխնդրութիւնը իրարու վրայ յարձակող մարդկային այս զանգուածները մարդկութենէ դուրս հանած էին։ Հրացան եւայլն գետին նետելով, երկու կողմերը բռունցքներով, ակռաներով, եղունգներով կ'ուտէին իրար։ Բարեբախտաբար այդ օրը հով չկար, գինուորները պաղարիւնով եւ քաջութեամբ մարեցին հրդեհը եւ յաջողեցան գալ կռուատեղ։

Ձիուն վրայ, երիտասարդ ջոկապետ մը զօռ ձայնով պոռաց.

— Իսլամ եղբայրներ, ցրուեցէք եւ ձեր տուները քաշուեցէք։ Մերն է իրաւունքը բռնել կոմիտէճիները եւ պատժել։

Թուրքերը, այս աղաղակը ընդունելով բարձրէն, Աստուծմէ եկած ձայն մը, քաշուեցան հեռացան։ Հայերը առնելով իրենց զէնքերը, ուզեցին յարձակիլ գինուորներուն վրայ։

Երիտասարդ սպան հրամայեց գինուորներուն.

— Լեցո՛ւր հրացանը։

Յետոյ խօսքն ուղղելով հայ կոմիտէճիներուն.

— Եթէ հիմա անմիջապէս չհեռանաք, պիտի կրակեմ։

Եւ աւելցուց, հրամայելով իր գինուորներուն։

— Նշան ա՛ռ։

Հայերը հասկցան, որ կատակ չեն Թուրք հրամանատարին խօսքերը, եւ կատուի ձագի պէս փախան։

Փողոցները լեցուած էին դիակներով։ Իսլամներէն 1 կին եւ 36 այր մեռած, 135 վիրաւոր, Հայերէն 139 մեռած, 40 հոգի վիրաւոր։

Վերցուեցան մեռեալներն ու վիրաւորները։ Կոմիտէճիներէն մաս մը ձերբակալուեցան, մնացեալները փախան իրենց փողոցները եւ եկեղեցին, երկրորդ խռովութիւն մը յարուցանելու նպատակով։

* *

Այս դէպքերէն քանի մը օր ետքը, Պիթլիսի ոստիկանական տեսուչին սենեակը կը մտնէ հայուհի մը, որ Վարդուհի կը կոչուէր եւ Պիթլիսի հայ վաճառականներէն Գէորգ աղայի կինն էր։ Կինը կուլար, յուզումէն ու խռովքէն չէր կրնար խօսիլ։ Ոստիկանական տեսուչը պապա մարդ մըն էր։ Պիթլիսի ժողովուրդը շատ կը սիրէր զայն։

Գթութեամբ ու քնքուշութեամբ հարցուց տիկնոջ.

— Տիկի՛ն, ի՞նչ կ'ուզես։ Ո՞վ ես։ Ի՞նչ եղաւ քեզի։ Ինչո՞ւ կուլաս։ Քիչ մը հանդարտէ։ Ահմէտ էֆէնտի, գաւաթ մը ջուր բեր տիկնոջ։ Տիկի՛ն, ումպ մը խմէ ջուրը։ Այսպէ՛ս, այսպէ՛ս...։ Հիմա պատմէ նայինք։

— Ոստիկանապետ հայրիկ, ես Գէորգ աղային կինն եմ, ամուսինս պառկած է արեան մէջ, (չէր կրնար զսպել հեծկլտուքը), գիտէք թէ իմ սիրելի ամուսինս որքա՛ն հաւատարիմ է պետութեան ու Սուլթանին։ Երբեք չի սիրեր կոմիտէճիները, եւ չի տեսնուիր անոնց հետ։ Օր մը օրանց անոնց չխառնուեցաւ այդ խռովութեանց մէջ։ Ի վերջոյ կոմիտէն զարնել տուաւ ամուսինս։ Հիմա կ'ուզէ ձեզի քանի մը տեղեկութիւններ տալ։ Կը խնդրէ որ իր մօտ գաք։ Կ'ուզէ՞ք, միասին երթանք։ Եթէ կ'ուզէք, ես ձեր առջեւէն երթամ, դուք ալ ինծի կը հետեւիք։

— Մի՛ լաք, գացէք, ես կուգամ։ Շնորհիւ Սուլթանի ուժին, բոլոր այն խռովարարները կը գտնեն իրենց պատիժը։

Կինը դուրս ելաւ, մեկնեցաւ։ Կէս ժամ ետքը, ոստիկանապետը հաս... Գէորգ աղայի տունը։

Գէորգ աղա 45նոց համակրելի եւ ընկերական մէկն էր։ Կը բնակէր Պիթլիսի Նէլմէյտան թաղը, կնոջը եւ զաւակներուն հետ երջանիկ կեանք մը կ'անցընէր։ Երբ ոստիկանապետը ներս մտաւ սենեակէն, Գէորգ աղա... առատ արիւն կորսնցուցած ըլլալով, մոմի պէս դեղներ էր։ Գունատ շրթ... ներուն մէջ կենդանացաւ ժպիտ մը։ Աչքերը փայլեցան, թեթեւ ձայնով մ... ըսաւ.

— Ի՞նչ լաւ ըրիք, որ եկաք, ոստիկանապետ հայրիկ, շատ շնորհ... կալ եմ։

Ոստիկանապետը, իրեն սովորական հայրական եղանակով մը հարցո... Գէորգ աղային վիճակը.

— Անցա՛ծ ըլլայ, Գէորգ աղա, հոգ մի ըներ, կ'անցնի, կ'աղէկն... Վէրքդ ծա՞նր է, Գէորգ աղա։

— Ի՞նչ, ծանր ըսելն ալ խօ՞սք է։ Քիչ մնաց կաշխս ձգել թ... Գնդակը մտաւ ականջէս եւ դուրս ելաւ ծոծրակէս։

— Ո՞վ զարկաւ, Գէորգ աղա, ի՞նչպէս պատահեցաւ։

— Աւետիքեան Նազար անունով խռովարար մը կայ, չե՞ս ճանչնա...

— Ի՞նչպէս թէ չեմ ճանչնար, կոմիտէճիներուն աջ բազուկը։

— Այս մարդը գիշեր ցերեկ տունէ տուն կը պտտի, ու կ'ուզէ բ... լորս ալ անդամագրել կոմիտէին։ Դրամ կը հաւաքէ, մահով կը սպառնա... անոր՝ որ չանդամագրուիր։ Քանի մը անգամ ալ իմ տունս եկաւ, բայց եւ ... տունս մտնելու անգամ թոյլտուութիւն չըրի։ Անցեալ օր կանչեցի ...

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ		20 շլ.	40 շլ.
ԵԳԻՊՏՈՍ		»	»
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
9 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1694

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԱՌԱՍՊԵԼԸ

Գործի վրայ է Թուրք ոստիկանութիւնը։

Եւ մէկ բերան փոխասացութիւն մըն է որ կը կատարէ թուրք մամուլը։

«Յառաջ»ի ընթերցողները ծանօթ են բոլոր մանրամասնութիւններուն, — Թուրք ոստիկանները Պոլսոյ Նաւահանգիստին մէջ կը մտնեն ռումանական «Ռոմանիա» շոգենաւը, կասկածելի կը գտնեն երկու հայ ճամբորդներ, — Հրանդ Ճանիկեան և Յակոբ Աբիկեան։ Առաջինը շոգենաւին ճամիշը քաշուելով անձնասպան կ'ըլլայ. երկրորդը կը ձերբակալուի։

Համաձայն Թուրք ոստիկանութեան տեղեկագրին, այս երկու ճամբորդները Փէշթա երթալով, պիտի սպաննէին Ըսմէթ փաշան...

Գործը սարքողն ալ, բնականաբար, Դաշնակցութիւնն է, իսկ երկու զոհերը՝ կոմիտէի անդամ...

Կարելի չէր աւելի անճարակ հէքեաթ մը հիւսել, օրուան այս ժամուն։

Այս ամբողջ պատմութիւնը այնքան կը համապատասխանէ իրականութեան, որքան Գարախանի մասին «սարքուած մահափորձը», միեւնոյն Ճանիկեանի կողմէ։

Ամէն անգամ որ Ըսմէթ փաշան երկրէն դուրս ելլէ, Թուրք ոստիկանութիւնը մահափորձ մը կը յղանայ։ Լօզանի Ժողովներուն ատեն ալ, 1922-1923ին, լսեցինք այդ հէքեաթները։

Երեւի Թուրք ոստիկանութիւնը, իր լրտեսական գաղտնի և յայտնի ցանցերով, տակաւին չէ սորված, թէ Դաշնակցութիւնը եթէ վճռէ ո՛ր եւ է մահափորձ, տասնէն մէկը հազիւ կը վրիպի։ Եթէ մոռցած են պատմութիւնը, գոնէ կրնային յիշել Թալէաթի նշանաւոր խօսքը։

Երբ Պէհաէտտին Շաքիր եւ միւս արիւնկզակները զգուշութեան կը հրաւիրեն շանսատակ հրէշը, յանձնարարելով որ զէնք պահէ վրան, Թալէաթ կը պատասխանէ.

— Եթէ որոշած են զարնել, անօգուտ է ո՛ր եւ է զգուշութիւն։

Եւ միւս ջարդարարներն ալ կրնան վստահ ըլլալ որ, եթէ վճիռը ձգուած է, անօգուտ են բոլոր ոստիկանական եւ լրտեսական օղակները։

Ապահովաբար ամէնէն առաջ Ըսմէթը ինք խնդացած է, Պոլսոյ ոստիկանութեան այնքան ձախաւեր հէքեաթին վրայ։

Անհաւանական մը որ մահը աչք առած մահ կը սպառնայ, այդքան աժան չի ծախեր իր կեանքը, Պոլսոյ ջուրերէն անցնելով... Փէշթա երթալու համար։

Թուրք ոստիկաններուն եւ լրտեսներուն վատ երեւակայութիւնը դաւեր կը տեսնէ ամէն կողմ։ Բայց տակաւին չեն գիտեր թէ բուն յեղափոխական դաւադրութիւնը գիտութիւն մըն է ինքն իր մէջ։ Թէ իբրեւ ծրագիր և թէ իբրև գործադրութիւն։

Մնաց որ, մէջտեղ նետուած պատմութիւնը, ինքնին, խառնակոյտ մըն է կոպիտ հակասութեանց։

Ինչ կը վերաբերի Թուրք մամուլին գռեհիկ եւ գրգռիչ արտայայտութեանց, նորութիւն չէ մեզի համար։ Անոր օրը օր չ'ըլլար, եթէ պարբերաբար թոյն չհոսեցնէ ամբոխին սրտին մէջ, ընդդէմ ոչ-Թուրքերու։

Այդ մամուլն էր որ, տարիներ առաջ, թունաւոր շաքարի պատմութիւնները հրամցուց մոլեռանդ խուժանին, որպէսզի շեղեցնէ անոր ուշադրութիւնը։ Եւ ան էր որ, վայրագ ցնծաւ մը կատարեց դարձեալ տարիներ առաջ, երբ Մ. Քէմալ Էնկիւրիի մէջ կախել տուաւ 18 տարեկան հայ խլեակ մը, ...իբրեւ ահաբեկիչ։

Հոգեբանական է. յանցանքի մը գիտակցութիւնը միշտ կասկածոտ կը դարձնէ ենթական։ Բնազդաբար վախի կը մատնէ զայն։ Կը ըլլէ անդիմադրելի մղձաւանջով մը։

Համիտը դասական ներկայացուցիչն էր այս շարքին։ Իր յաջորդները գերազանցեցին զինքը, եւ ահա կ'ապրին միեւնոյն մղձաւանջին տակ։

Բարեբար մղձաւանջ, որ եթէ չզգաստացնէ, գոնէ կը զգուշացնէ։

Թէեւ, խոստովանինք, այսօրուան Թուրք իշխանաւորը պատրաստ է ամբողջ երկիրը վառելու, իր անձնական ապահովութեան համար։

Վկայ՝ վերջին տարիներու ընթացքին սարքուած կախաղանները՝ երկրին մէկ ծայրէն միւսը։ Եւ զարմանազան պատրուակներով։

Իսկ երբ խնդիրը Հայերու մասին է, պատրուակները երբեք չեն պակսիր։

Թուրքիոյ ամբողջ պատմութիւնը քստմնելի հիւսուածք մըն է այդ կարգի պատրուակներու, Համիտեան ջարդերէն մինչեւ 1915ի սարսափները, եւ մինչեւ քէմալական քաջագործութիւնները։

Նազըմ փաշան ինք անգամ, իր պոռոտախօսութիւններուն մէջ, ամէնէն առաջ Թրքական այդ գիծն է որ կը մատնէ։

Մահափորձի առասպելին մէջ, սակայն, կայ կոպիտ իրականութիւն մը։

Այսօրուան Թուրքը ուրիշ ճամբայ մըն ալ կտրած է, — այլեւս արժէք չի տար օտար դրօշին։ Ուզածը կը հետապնդէ ու կը ձերբակալէ ուզածին պէս, օտար նաւու մէջ, առանց աջ ու ձախ նայելու։

Մահափորձի առասպելը՝ ի պատիւ Թուրքիոյ. իսկ այս ալ՝ ի պատիւ Եւրոպայի...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

...Ի ՊԱՏԻՒ ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ

150 ՀԱՅ, ՁԵՐՔԷԶ ԵՒ ՀԱԿԱՔԷՄԱԼԱԿԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

ՅՈՅՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՎԱՐԻՉՆԵՐՆ ԱԼ

Ինչպէս գրած էինք, յունական կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր, Ըսմէթ փաշայի այցելութեան առթիւ։

«Նոր Օր»ի վերջին թիւէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները՝ այս մասին (4 Հոկտ.).—

— Երէկ գիշեր լայն խորհրդակցական ժողով գումարուած է Ապահովութեան զանազան ճիւղերու տնօրէններուն մասնակցութեամբ եւ որոշուած է զգուշութեան համար առժամապէս ձերբակալութիւնները կատարել:

Ձերբակալութիւնները սկսած են կէս գիշերուան ժամը 11ին եւ տեւած մինչեւ առտու: Թիւը կը բարձրանայ 150ի: Ձերբակալուածներուն մէջ կան Հայեր, Ձերքէզներ եւ հակաքէմալական Թուրքեր: կալանաւորները արգելափակուած են ոստիկանատուններու մէջ, ուրկէ պիտի փոխադրուին բանտ:

Գիշերը ուշ ատեն ձերբակալուած են նաեւ Ուրլացի եւ Պոնտոսցի յոյն գաղթականական միութիւններու վարչական մարմիններու անդամները, որոնց ստորագրութեան տակ, երէկ իրիկուն թռուցիկներ հրատարակուեցան, հրաւիրելով գաղթականութիւնը չմասնակցիլ Թուրք նախարարներու ի պատիւ տեղի ունենալիք ընդունելութեան։

Մինչեւ վերջին պահուն, մեր ունեցած տեղեկութեանց համաձայն, ձերբակալուած Հայերու թիւը մօտ 50ի կը հասնի, որոնց կէսը Ֆիքսէն եւ մնացեալները միւս գաղթակայաններէն։ Ձերբակալուած Հայերու մեծամասնութիւնը համայնավարներ են։

Ոստիկանական զօրաւոր ջոկատներ պաշտպանութեան տակ առած են Թրքական դեսպանատունը եւ ֆըթի փալէն, ուր իջեւանած են Ըսմէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ: Անցքերու բոլոր կեդրոնական անկիւնները, ուրկէ պիտի անցնին Թուրք նախարարները, առնուած են զինուորական հսկողութեան տակ։

Վերջին լուրերու համաձայն, ձերբակալութիւնները շարունակուած են այսօր, զանազան գաղթակայաններու մէջ:

⁂ Հայերու ձերբակալութեան մասին զանազան հակասական զրոյցներ շրջան ըրին այսօր։ Տարածայնուած էր նաեւ թէ «Նոր Օր»ի խմբագիրներն ալ ձերբակալուած են:

Անհիմն է նաեւ խմբագրատան մէջ կատարուած խուզարկութեան լուրը։ «Նոր Օր» հետապնդումի առարկայ չէ եղած։ Միայն ոստիկանութիւնը փափաք յայտնած է որ «Նոր Օր» թելադրէ ժողովուրդին ազնիւ եւ հիւրասէր ընթացք ցոյց տալ Թուրք նախարարներուն եւ չգտնուիլ անվայել վարմունքի մէջ:

Մահափորձի առասպելին առթիւ

Աթէնքի «Քաթիմէրինի» թերթը (հակավենիզէլոսեան) կը գրէ «Բարեբախտաբար» խորագրին տակ.—

— «Բարեբախտաբար» Պոլսոյ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց երկու Հայերը, որոնք նպատակ ունէին մահափորձ կատարել Ըսմէթ փաշայի դէմ: Հեռագիրները կ'աւելցնեն թէ Հայերէն մէկը անձնասպան եղած է ձերբակալուելու պահուն:

Անձնասպան եղաւ կամ «անձնասպան» ըրին, — իրողութիւնը այն է որ մենք պարտինք երախտապարտ ըլլալ Թուրք ոստիկանութեան, որ կարողացաւ ճիշդ ատենին միջամտել, մեզ ազատելով այդ երկու անբաղձալի օտարներու այցելութենէն։

«Էլէֆթէրոն Վիմա» (կառավարական) կը գրէ.

— Չենք գիտեր թէ ճշմարի՞տ է Պոլսոյ մէջ դաւադիր Հայերու ձերբակալման լուրը, որոնք նպատակ ունէին Պիրէոնի մէջ սպաննել Ըսմէթ փաշան: Փարիզէն եկած մասնաւոր հեռագիր մը կը յայտնէ որ երկու Հայերը ձերբակալուեցան Պոլսոյ մէջ եւ թէ անոնց մէկը անձնասպան եկաւ:

Այս լուրը ճիշդ ըլլայ կամ ոչ, իրականութիւնը այն է թէ այստեղի իշխանութիւնները այնպիսի միջոցներ ձեռք առած են, որ Թուրք պաշտօնատարները մեր երկրին մէջ ոչ մէկ վտանգի կրնան հանդիպիլ:

Ասկէ զատ, բոլոր Հելլէններու համար անոնց կեանքը նուիրական պիտի ըլլայ այն վայրկեանէն, որ հելլէնական հողին վրայ ոտք պիտի կոխեն։

Յունաթուրք յարաբերութիւնները

ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

ԱԹԷՆՔ, 6 հոկտ.— Լաւատեղեակ շրջանակներէ տրուած լուրերու համաձայն, Ըսմէթ փաշայի եւ Րիւշտի պէյի Աթէնք այցելութեան ընթացքին, եւ Վենիզելոսի եւ Միխալաքոփուլոսի հետ անոնց տեսակցութենէն վերջ, հետեւեալ դրական արդիւնքներն ստացուած են:

Ազգային փոքրամասնութեանց հարցին մէջ, իւրաքանչիւր երկիր, իր հողին վրայ ապրող միւս երկրի ազգային փոքրամասնութիւնը պիտի նկատէ պատճառ մը՝ երկու ժողովուրդներու բարեկամութեան ամրացման։

Փոքրամասնութեան պատկանող անհատները ցարդ չէին կրնար ճամբորդել դէպի իրենց ազգային երկիրը։ Ասկից վերջ պիտի կրնան վայելել այդ արտօնութիւնը, բայց չպիտի կրնան վերջնապէս հաստատուիլ իրենց ազգային երկրին մէջ:

Թուրքիա նախաձեռնարկ պիտի ըլլայ Պոլսոյ մէջ հրաւիրելու յոյն—Թուրք—պուլկար խորհրդաժողով մը, բարելաւելու համար արեւելեան ծխախոտի վաճառման պայմանները: Եգէականի վրայ մաքսանենգութիւնը արգիլելու համար, միջոցներ ձեռք պիտի առնուին։

Նոյնպէս, միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, որպէս զի փոխանակութեանց խառն յանձնախումբին աշխատանքները արագօրէն վերջանան։

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐՈՒԱՆ ԹԻՒՈՎ

Պոլիս, ռումանական շոգենաւին մէջ անձնասպան եղած ՃԱՆԻԿԵԱՆի եւ ձերբակալուած ՅԱԿՈԲԻ ՆԿԱՐՆԵՐԸ, նոր մանրամասնութիւններով։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

ՅԱՋՈՐԴ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ՝ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3ԻՆ

Անգլիոյ ընտրական շրջանը պաշտօնապէս բացուած է։ Խորհրդարանը լուծուած յայտարարուելով մէկտեղ, անոր փակման թուականը յետաձգուեցաւ մինչեւ Հոկտ. 27։ Ընտրութիւններէն վերջ, յաջորդ խորհրդարանը պիտի հրաւիրուի Նոյեմբեր 3ին։

ՄԱՔՏՈՆԸԼՏԻ ԿՈՉԸ

Մաքտոնըլտ մամուլին յանձնեց ժողովուրդին ուղղուած կոչ մը, ուր կարճ ակնարկ մը նետելէ վերջ ընդհանուր տագնապին վրայ, կ'ըսէ.— Ազգային եւ միջազգային տեսակէտով, շատ մեծ կարեւորութիւն ունեցող կարգ մը միջոցներ պէտք է ձեռք առնուին։ Դրամական քաղաքականութիւն մը որ ստերլինի հանդէպ վստահութիւն ներշնչէ, միջազգային համաձայնութիւններ, որոնք ջնջուած նկատեն աշխարհի տնտեսական դժուարութեանց գլխաւոր պատճառներէն մէկ քանին,— Պատերազմական պարտքերը եւ հատուցումները,— առեւտրական բարգաւաճման ծրագրեր,— ահա ինչ որ պէտք է կատարել անյապաղ։ «Կայ նաեւ անգործութեան հարցը, զոր պէտք է կարգադրել այն կերպով որ կարենանք կարելի եղածին չափ շատ ձեռքեր աշխատցնել։

«Կառավարութիւնը շատ հարցեր ունի լուծելիք, կիրարկելիք որոշումներ և պէտք է ապահովէ ազգին աջակցութիւնը։ Կառավարութիւնը պէտք է ազատ ըլլայ նկատի ունենալու բոլոր այն առաջարկները որոնք կրնան օգուտ մը ներկայացնել,— Ինչպէս մաքսատուրքերը, արտածումներու յաւելումը, ներածումներու սեղմումը, գաղթապետութեանց հետ տնտեսական համաձայնութիւններ, եւայլն։

«Կառավարութիւնը պէտք է ազգային ըլլայ եւ ո՛չ թէ կուսակցական, փոխանցման եւ անորոշութեան այս օրերուն, բոլորս պարտաւոր ենք համերաշխաբար աշխատիլ եւ շնորհիւ մեր գործակցութեան, ջանալ որ մեր ժողովուրդին ներշնչենք նոր յոյս եւ նոր կորով»։

ԱՆԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԵՐԸ

Չորեքշաբթի օր, Մանչեսթըրի մէջ անգործները ցոյցեր կատարեցին։ Բախումներ տեղի ունեցան ոստիկանութեան հետ։ Վիրաւորուեցան ցուցարարներ՝ եւ մէկ քանի ոստիկաններ։ Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան։ Ամենէն աւելի քաղաքապետարանին առջեւ էր որ խռովութիւնները սաստկացեր էին։ Ցուցարարները կ'ուզէին ներս մտնել։

Սթերլինի ելեւէջները

Երէկ կէսօրին, ստերլինը կը բռնէր 97,75, տոլարը՝ 25,39։

Լորտ Րէտինկ Փարիզի մէջ

Անգլիոյ արտաքին նախարարը յաջորդաբար այցելելէ վերջ Ֆրանսայի արտաքին եւ ելմտական նախարարներուն եւ վարչապետին, խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ անոնց հետ, արտաքին նախարարութեան պաշտօնատան մէջ։

Այս խորհրդակցութեանց մասին պաշտօնական զեկոյց մը կը յայտնէ թէ «Երկու երկիրներու շահերը նկատի ունենալով, կարծիքներու անկեղծ եւ բարեկամական փոխանակութիւն մը տեղի ունեցած է ընդհ. կացութեան վրայ»։

Լավալի այցելութիւնը Ամերիկա

ՀՈՒՎԸՐԻ ՆՈՐ ԱՆԱԿՆԿԱԼԸ

Միացեալ-Նահանգներու նախագահը խորհրդակցութենէ մը վերջ, յայտարարութիւններ ըրաւ, որոնցմէ կը հասկցուի թէ Ֆրանսայի վարչապետին հետ պիտի խորհրդակցի պարտքերու հարցին մասին.— Այս կէտին մասին, ըսաւ, ամերիկեան կառավարութեան քաղաքականութիւնը յայտնի է եւ պարզուած է յունիս 20ի հրապարակային յայտարարութեանս մէջ, որ կը ծանուցանէր պարտքերու վճարումը մէկ տարի յետաձգելու ամերիկեան առաջարկը»։

Ըստ Հուվըրի, այս մասին պէտք է յանգիլ կարգադրութեան մը որ ծառայէ թէ Ամերիկայի եւ թէ ամբողջ աշխարհի կացութիւնը բարւոքելու։

Հուվըրի նախագահութեամբ կատարուած խորհրդաժողովը քննած է ազգային վարկի նոր հաստատութեան մը հիմնարկումը։ Նիւ-Եորքի մեծ դրամատուները պիտի զբաղին այս հաստատութեան կազմակերպումով։ Եւ եթէ պէտք ըլլայ, պիտի հիմնուի նաեւ ելմտական հաստատութիւն մը, որ բաւական գումար պիտի ունենայ իր տրամադրութեան տակ, վարկի խնդրանքներու գոհացում տալու համար։

Տրուած տեղեկութիւններու համաձայն, ազգային վարկի հաստատութիւնը պիտի ունենայ 500 միլիոն տոլարի դրամագլուխ մը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐԵՒԵԼՔԸ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ԴԷՄ (*)

I.—ԹՈՒՐՔԻԱ ԸՆԴԴԷՄ ԵՒՐՈՊԱՅԻ

Լօզանի դաշնագիրը (1923) Եւրոպայի յաղթական պետութիւններուն բերաւ շատ մը փորձանքներ, որոնք պիտի շարունակուին տակաւին ու տակաւին, կը գրէ Մորիս Միւրէ, ողբագին մարգարէութեամբ մը։ Բանակցութիւնները որոնք տեղի ունեցան զուիցերիական կապոյտ լիճին շուրջը, կնքեցին գերեզմանը այն երազին, զոր Քըրզըն եւ Լոյտ Ճորճ կը գգուէին՝ ցանկալով ստեղծել Եգիպտոսի եւ Հնդկաստանի միջեւ «պաշտպանեալ» հողամասերու ընդարձակ գօտի մը, աւելի եւս ամրացնելու համար բրիտանական տիրապետութիւնը յիշեալ երկու երկիրներուն մէջ։ Այդ ցանկութիւնը, սակայն, կը զուգադիպէր գէշ պահու մը,— Ասիոյ զարթօնքին։ Նախ Թէհրանն էր, որ ըմբոստացաւ 24 մայիս 1921ին, եւ նոյն տարին ջնջուեցաւ 1921ի համաձայնութիւնը։ Եւ քիչ յետոյ Պարսկաստան դաշինք կնքեց Աֆղանիստանի հետ, — ի հեճուկս Անգլիոյ, որ կը սպառնար Աֆղանիստանի—, եւ Թուրքիոյ հետ, որ կը կանգնէր իր գերեզմանին մէջ ընդդէմ Անգլիոյ։ Զօրեղ ընդդիմութիւնը, զոր ցոյց տուաւ Պարսկաստան, ապացոյց մը դարձաւ գերեվարներուն թէ ահա կը ցնդին իրենց պատրանքները Արեւելքի վրայ եւ հետզհետէ կը տկարանայ իրենց հմայքը կամ ուժին ազդեցութիւնը։

Լօզանի դաշնագիրը փաստն է արեւմտեան պետութեանց զօրութեան վերջալոյսին։

Այս դաշնագրով ջնջուեցա՛ն քափիթիւլասիոնները, որոնք աւանդական վկայութիւնն էին Եւրոպայի գերիշխանութեան։ Այդ քափիթիւլասիոնները, ինչպէս գիտէք, ստեղծած էին վարչական այնպիսի կացութիւն մը, որ, թէեւ վիրաւորիչ էր Թուրքիոյ համար, կը հաստատէր թէ անհրաժեշտ է միշտ նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնել Թուրքերուն հանդէպ, տակաւին կիսաքաղաքակիրթ, եթէ ոչ կիսաբարբարոս։ Չկար զինուորական ծառայութիւն, ոչ ալ տուրք, ընդհակառակն կը գործէին մասնաւոր դատարանները Եւրոպացիներու համար։ Վերջապէս Եւրոպացիները, իրենց առեւտրական գործառնութիւններուն մէջ, այնպիսի առանձնաշնորհներ ունէին, որ շուտով հարստութիւն կը դիզէին։

Լօզան ջնջեց բոլոր այդ պայմանները։

Լօզանի յաղթանակը սրեց Թուրք նոր բարեկարգիչներուն ախորժակը։ Էնկիւրի մտաւ գերագոյն յաղթականներու պէս։ Եւ անմիջապէս լծուեցան աշխատանքի՝ բոլորովին Թրքական դարձնելու համար Թուրքիան, նոյն ատեն արդիական։ Մուսթաֆա Քէմալ, որ իր ետեւն ունէր Ազգ. Ժողովի մեծամասնութիւնն ու Իթթիհատի երիտասարդ տարրերը, նստած Էնկիւրի՝ նոր միտքերու ամրոցին մէջ, պայքար մը բացաւ Պոլսոյ դէմ, զոր կը համարէր ընդդիմադիրներու ապաստանը։ Եւ տապալեց իր ընդդիմադիրները։ Էնկիւրիի յաղթանակով ստորճան մը եւս ինկաւ Պոլիսը։

«Վոսփորի նշանաւոր քաղաքը շիջեցա՛ւ տեսանելի չափով մը։ Ի զո՛ւր փնտռեցի ես իր հոգին այցելութեան մը ընթացքին, զոր կատարեցի 1922ին։ Հետզհետէ կը քամուի իր հոգին։ Թերեւս Էնկիւրի թռաւ այդ հոգին։ Այժմ Սթամպուլի մէջ կ'ապրին միայն հակաքրիստոնէական զգացումները։ Թուրքերը ճամբեցին քրիստոնեայ պաշտօնեաները, նեղեցին օտար դպրամատունները։ Եւ սնանկութիւնները թիւ չունին հիմա այնտեղ։ Կը կողոպտեն ու կ'արտաքսեն Հայերը։ Համաձայն Լօզանի դաշնագրին, կ'իրագործուի Յոյներու եւ Թուրքերու համաձայնութիւնը ժողովուրդներու փոխանակութեան, այդ անգութ կարգադրութեան, որ վայել է բարբարոս դարերու, Միջէ կ'ըսէր թէ Թուրքերը պարզապէս վրան զարկած են Եւրոպայի մէջ։ Բայց եկէք տեսէք, որ հիմա Թուրքերն իրենք վրան քակել կուտան Եւրոպացիներուն, զորս ատելով կ'ատեն։ Եւ ամենայն համարձակութեամբ, առանց ծածկելու, իրենց ատելութիւնը կը յայտնեն Հայերուն ու Յոյներուն դէմ։ Ժամանակին գէթ ներողութիւն կը խնդրէին Concert Européenի բողոքներուն առթիւ. հիմա ներողութիւն խնդրելն իսկ աւելորդ կը համարին։ Նննական եղանակով մը կը յայտարարեն թէ իրաւունք ունին չարչարելու ով որ կը խափանէ իրենց ճամբան»։

Այսպէս կ'ողբայ Մորիս Միւրէ։ Ու կը շարունակէ ուսումնասիրել Թուրքիոյ վերակազմութեան աշխատանքները։ Կը դիտէ որ այդ աշխատանքները տեղի կ'ունենան չափազանց արագ։ 23 հոկտեմբեր 1923ին կը յայտարարուի Հանրապետութիւն։ Յաջորդ տարի, մարտ ամսուն, կը ջնջուի խալիֆայութիւնը։ Եւ կ'արտաքսուին օսմանեան արքայական գերդաստանի բոլոր անդամները։ Մզկիթն ու պետութիւնը բաժնեցին, դպրոցը դրին ազգայնական սկզբունքի վրայ։ Անշնչելի դարձուցին օտար վարժարաններու կեանքը։ 1924ի ապրիլին, քուէի իրաւունք շնորհեցին կիներուն։ «Բայց կ'արժէ մատնանշել թէ ի՛նչ ձեւով քուէարկուեցաւ այս բարեկարգութիւնը։ Հազիւ քանի մը ժամ տեւեց վիճաբանութիւնը։ Բաւէ՛, եւ եղաւ։ Մուսթաֆա Քէմալ զինուոր է։ Երեսփոխանները կը վարէ սուրը բարձրացնելով եւ թմբուկը զարնել հրամայելով։ Կարելի է նոյնիսկ հարցնել թէ Թուրք ազգային ժողովը սահմանադրական ժողո՞վ մըն է, թէ վաշտ մը։ Ի՛նչ ծաղրանկար եւրոպական կազմակերպութեան»։ Իրականին մէջ Թուրք ժողովրդավար իշխանութիւնը սակաւապետութիւն մըն է քաղաքագէտներէ կազմուած, որոնք կը կառավարեն ուժով եւ բռնութեամբ, հանրապետական պիտակին տակ։ Իսկ ժողովո՞ւրդը, — տգէտ երկրագործներու հօտ մը, որ գէշ արթնցաւ սուլթաններու տիրապետութեան քունէն, անտարբեր բազմութիւն մը, որ կը թողու թափ մը մտաւորականներուն ընել ինչ որ կամին, կը բաւէ որ ծանր տուրքեր չդնեն։ Մնաց որ Էնկիւրիի քաղաքագէտները, գէթ իրենց ատելութեամբ հանդէպ քրիստոնեաներուն, անհաճոյ չեն Թուիր այս Թուրք ամբոխին (populace), որ, իր կարգին, երբեք լաւ աչքով չէ դիտած օտարականները։ Եւ յետոյ քէմալական կարգ մը բարեկարգութիւններ անտարբեր կը թողուն քուէտու Թուրք ժողովուրդը։ Տափահարեցին Թրքական յաղթանակը Յոյներուն վրայ, կը հասկնային ատիկա։ Բայց անկարող են ըմբռնելու ուրիշ ինչ որ կատարուեցաւ։ Քէմալ այնքան ալ ժողովրդական չէ, որքան կը հասկցուի Եւրոպայի մէջ այս բառով։ Ան իր հեղինակութիւնը կը պարտի ամբոխավարներու այն փոքրիկ խմբակին, որ շրջապատած է զինք։ Իսկ ժողովուրդը գլուխ կը ծռէ իրեն, ինչպէս գլուխ կը ծռէր սուլթաններուն, Սովորութեան խնդիր։ Այսպէս Քէմալ կ'օգտագործէ իր հեղինակութիւնը՝ աշխատելով տալ նաեւ Թրքական ազգային լեզու մը։ Հին բառեր կը փնտռեն, փոխարինելու համար օտար ասութիւնները, վերջապէս ամէն ձեւով կ'աշխատին մաքրել ու Թրքացնել իրենց աղքատ լեզուն։ Աշխարհագրական անուններն իսկ, որոնք յաճախ հայերէն կամ յունարէն էին, կը փոխեն հիմա Թուրքերէնի։ Երկաթուղիի վարչութիւնը նետեց Փրանսական բառարանը։ Պանդոկներն ու ճաշարանները չուշացան հետեւելու օրինակին։ Տարօրինակն այն հակասութիւնն է, որ կը յայտնուի յանկարծ, երբ Թուրքերը կը յղյղեն շարունակ, թէ կ'ուզեն «արեւմտականանալ, արդիականանալ, եւրոպականանալ»։

Ո՞վ կը խաբեն, կը հարցնէ Մորիս Միւրէ։

Արեւմուտքը, որ երկար ատեն կոյր մնաց կամ հանդիսատես, ահա կը սկսի,— խոստովանինք ի պատիւ իրեն, — հասկնալ ու ճշդել թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ, թէ ի՛նչ տեղի կ'ունենայ։ Ան այժմ խորշանքով կը դիտէ եւրոպականացման այդ փորձերը, որոնց ծախքը ինք, Եւրոպա, պիտի վճարէ։ Ահա թէ ինչո՛ւ սուտ խուլ կը ձեւանայ, — Միացեալ Նահանգներն ալ միասին,— երբ «վերանորոգուած» Թուրքիան հորիզոնին չորս անկիւններուն վրայ ելեր դրամագլուխ կը փնտռէ։ Արեւմուտք շատ խելացութիւն կ'ընէ, երբ, այսպէս սուտ խուլ, չուզեր լսել Թուրքիոյ պահանջը։ Թող Թուրքիա երաշխիք տայ իր քաղաքակրթական ընդունակութիւններուն եւ խաղաղասիրական ցանկութիւններուն մասին, որպէսզի երես ունենայ վարկ պահանջելու, կ'ըսէ Միւրէ։ Եւ անմիջապէս կ'աւելցնէ. «Այն ողբալի կացութիւնը՝ որուն մատնեց Անատոլուն եւ հասարակաց գանձը, վստահութիւն չեն ներշնչեր»։

Թէ Թուրքիա երբեք վստահութիւն չի կրնար ներշնչել, բայց թէ ի՛նչ միջոցներ կ'որոնէ աջին ու անդին՝ պատրաստուելով եթէ ոչ կռուելու, գէթ հաւասարէ հաւասար գալու եւրոպական պետութեանց հետ,— կ'արժէ ներկայացնել ուրիշ նոր յօդուածով մը՝ շարունակելով մեր քաղը Մորիս Միւրէի խորհրդածութիւններէն։

ԱԶԱՏԱՆԻ

ԾԱՆՕԹ.— Առաջին յօդուածը տեսնել «Յառաջ» սեպտ. 22։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆԵՐԿԱՅ ՎԻՃԱԿԸ

ՃԱՐՇՈՒՐԵԼԻ ՇԵՌԱՆԿԱՐ ՁՄՐԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊԵՐԼԻՆ.— Թէեւ դեռ ձմեռ չէ, բայց՝ Գերմանիոյ տնտեսական վիճակը եւ մանաւանդ գործազրկութեան տագնապը վրդովիչ հանգամանք մը առած են արդէն։

Մինչեւ իսկ ամառուան կիսուն, աշխատանքի «եռուն» օրերուն, չորս միլիոնէն շատ չիջաւ անգործներուն թիւը։ Անոնք միայն բանուորներ չեն, այլ եւ աշխատանքէ եւ պաշտօնէ զրկուած հարիւր հազարաւոր պաշտօնեաներ եւ ամէն կարգի մտաւորականներ։

Տնտեսական անլուր տագնապը կը ստիպէ ոչ միայն գանգուածներով բանուորներ արձակել գործարաններէն, այլ եւ տասնեակ հազարաւոր պաշտօնեաներ՝ կառավարական եւ քաղաքային հիմնարկներէն։ Նոր օրէնքով մը՝ մի միայն արձակուած ուսուցիչներու թիւը տասը հազարի կը հասնի, եօթը հազարը ժողովրդական դպրոցներէն, երեք հազարը՝ միջնակարգներէն։ Մի միայն Պերլինի մէջ՝ մօտ հազար ուսուցիչով կ'աւելնայ արդէն իսկ եղած անհաշիւ անգործներուն թիւը։ Ազատ զբաղման տէր մտաւորականներու — գրագէտ, լրագրող եւայլն — վիճակը աւելի ծանր է։ Աշխատանքի պակասը եւ ապրուստի նեղութիւնը միլիոնաւոր ընտանիքներ կը ճզմէ։ Եւ որ աւելի երկիւղալի է, Պրիւնինկ երկիցս իր ճառերուն մէջ ըսած է թէ ձմեռը եօթը միլիոնի կրնայ հասնիլ այս երկրին անգործներուն թիւը։ Ատոր քով՝ գործ ու պաշտօն ունեցողներու վաստակն եւ ռոճիկը զգալապէս պակսած է։ Շատ մը բանուորներ ալ՝ շաբթուան մէջ 2-3 օր հազիւ գործ կը գտնեն։

Այս համատարած անգործութիւնը գէթ չափով մը մեղմելու նպատակով՝ կառավարութիւնը որոշած է մաս մը անգործ բանուորներ հողին կապել։ Առաջին առթիւ՝ կ'ուզեն առաջիկայ ամիսներու ընթացքին, իբրեւ փորձ, հարիւր հազար անգործներու որոշ տարածութեամբ մը հող տրամադրել մեծ քաղաքներու շուրջը։

Կառավարական հաշւոյն ալ տընակներ պիտի շինուին անոնց համար։ Նպաստ ստացող գործազուրկները իրենք պիտի աշխատին, տուները շինելու համար։

Ստանալիք հողամասերը պիտի յատկացուին բանջարեղէնի մշակութեան եւ այգեգործութեան։ Հաւաբուծութեամբ եւս կրնան զբաղիլ։ Այս եղանակով կը յուսացուի որ այսօրուան անգործ բանուորներուն մէկ մասը գոնէ ինքնապահ պիտի դառնայ, որով և պիտի պակսին պետական գանձին ծախքերը։

Հին տուներէն գանձուող յատուկ տուրքերը, որոնց հաշւոյն այս վերջին տարիները աչագին թիւով նոր բնակարաններ շինուեցան մեծ քաղաքներուն մէջ — ամէն տարի 800-900 միլիոն մարքի արժէքով — մասամբ յիշեալ նպատակին յատկացուին այսուհետեւ։ Թէ արդիւնքը ինչ պիտի ըլլայ, ապագան միայն ցոյց կուտայ։ Լաւագոյն պարագային՝ կիսամիջոց մը միայն։

Գերմանիոյ ելեւմտական վիճակը գոյացած համաձայնութեամբ եւ կարճ ժամանակեայ փոխառութեանց վճարումը՝ վեց ամսով երկարաձգելով՝ բնականաբար արմատապէս չփոխուեցաւ։ Ցունիսեան ելեւմտական տագնապը իր գլուխը նորէն պիտի ցցէ, եթէ ժամանակին միջոց չխորհուի։ Անգլիոյ օրինակը եւ ստերլինի անկումը չարաշուք ազդանշան մըն է ամբողջ աշխարհի, այլ մանաւանդ՝ Գերմանիոյ համար։ Բայց, ոչ Ֆրանսա, ոչ իսկ Ամերիկա ապահով կրնան զգալ իրենք զիրենք, երբ շուրջը հրդեհ կայ։

Լավալի եւ Պրիանի Պերլին այցելութիւնը անշուշտ սեփական երկրին մտահոգութեան արդիւնք էր։ Ամբողջ աշխարհ այսօր տնտեսապէս մէկ ամբողջութիւն մը կը ներկայացնէ։ Եւ անկարելի է որ միւս անդամները չտառապին, եթէ մէկալները հիւանդ են։

Համատարած տնտեսական հիւանդութեան դէմ մէկ դարման միայն կայ — գերման հատուցումներուն եթէ ո՛չ ամբողջական ջնջումը, գէթ խոշոր չափով մը կրճատումը։ Ուրիշ ելք չկայ։ Ներկայ ընդհանուր տագնապին պատճառներուն պատճառն է այն։ Նոյնչափ կարեւորութիւն ունի նաեւ գէթ մասնակի զինաթափման պարագան, թէեւ աւելի կնճռոտ։

Անգլիական տագնապը հարկաւ նոր աղէտ մըն է ամէնուն համար, բայց՝ ան նպաստաւոր ազդակ մը պիտի դառնայ, հատուցումներու խնդիրը միանգամ ընդ միշտ մէջտեղէն վերցնելու համար։ Գերմանիոյ գործը այդ ձեւով կը թեթեւնայ։

Հատուցումներու վերացման հարցը այժմ ուրիշներն եւս մեծապէս կը շահագրգռէ։ Լավալի յառաջիկայ այցը Հուվըրի՝ անշուշտ գետին պիտի պատրաստէ հետագայ բանակցութեանց համար։ Այստեղ խօսուեցաւ եւ գրուեցաւ թէ Պրիւնինկ պիտի ընկերանայ Լավալի, թէեւ հերքուեցաւ լուրը, բայց անհաւանական չէ, որ Ֆրանսայի վարչապետէն յետոյ, Գերմանիոյ վարչապետն ալ Ամերիկայի ճամբան բռնէ։

Այսպէս կամ այնպէս, անհնարին բան է որ հատուցումներու խնդիրը իր նախկին ձեւով շարունակուի, երբ մէկ տարի յետոյ լրանայ պարտքերու յետաձգումի (մորաթորիումի) պայմանաժամը։ Ամէնէն դէշ պարագային, նորէն յետաձգում պիտի տեղի ունենայ, այս անգամ արդէն քանի մը տարիով։ Եթէ ճիշդ է որ չկա՛յ չարիք առանց բարիքի, ապա ուրեմն Գերմանիոյ տնտեսական աղէտն ալ ունեցաւ այն կողմնակի հետեւանքները, որ հատուցումներու խնդրին արմատական լուծումը ստիպողական դարձուց։

Ցորչափ չէ լուծուած այդ խնդիրը եւ չէ մեղմացած Գերմանիոյ տնտեսական տագնապը, անկարելի է որ զգալապէս թուլնան համայնավար եւ ֆաշական տարրերը այս երկրին մէջ։ Իրենց սնունդը անոնք երկրի խեղճ վիճակէն կը քաղեն արդէն։ Թէեւ օգոստոս 11ի հանրաքուէի ատեն ըստ երեւոյթին պակսած էր այդ երկու ծայրայեղ թեւերու քուէներուն թիւը, բայց անցեալ կիրակի օրուան ընտրութիւնները Համպուրկի մէջ եկան ցուցնելու, որ խաբուսիկ էին այդ յոյսերը։ Բաղդատմամբ 1928ի ընտրութեանց՝ այս վերջին ընտրութիւններու ատեն զգալապէս ուժովցած են թէ՛ համայնավարները եւ թէ՛, մանաւանդ Հիթլերեանները։ Ընդհակառակն, թուլցած են՝ ընկերվարականներու և մանաւանդ քաղքենի չափաւոր կուսակցութեանց խմբակցութիւնները։

Ընկերվարականները թէեւ կը շարունակեն մնալ ամէնէն ուժեղ խմբակցութիւնը Համպուրկի Ներկայացուցչական Մարմնի մէջ եւ ունին 46 աթոռ, բայց՝ կորսնցուցին 14 աթոռ, որ բաղդատաբար պզտիկ թիւ չէ։ Համայնավարներուն թիւը, ընդհակառակն, 27էն 35ի բարձրացած է. անշուշտ ընկերվարականներու հաշւոյն։ Միւս կողմէ, Հիթլերեանները որ ընդամէնը 3 աթոռ ունէին, այժմ շահած են 43 աթոռ։ Անոնք ալ քուէներ գրաւած են քաղքենի կուսակցութեանց հաշւոյն։

Եւ այսպէս, երկու ծայրերը երթալով կ'ուժովնան ու աւելի կը մեծցնեն այն անստոյգ վիճակը, որուն մատնուած է Գերմանիա։ Եթէ ամբողջ աշխարհ մեր օրերուն, հրաբուխի մը կը նմանի, Գերմանիան կարելի է համարել անոր խառնարանը։

Փ.

«Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ»

«Յառաջ»ը, նախանձախնդիր հայ լեզւի անաղարտ պահպանման, վերջերս նորից մի խմբագրականով յորդորել էր իր աշխատակիցներին պայքար մղել թխուլ բառերի դէմ։

Թերեւս ոմանց կարծիքով գաղթահայ իրականութեան մէջ որեւէ բարեփոխութիւն կատարելը անիրագործելի է թւում, եւ այս իսկ պատճառով մինչեւ հայրենիք վերադառնալը եւ այնտեղ լուրջ մաքրագործում կատարելը մնում են ձեռնպահ։ Բայց, ըստ իս, ներկայ աննպաստ պայմաններում անգամ կարելի է եւ անհրաժեշտ է փոքրիկ բարեփոխութիւններ կատարել։ Ապագայի աշխատանքները դիւրացնելու համար, այժմւանից պէտք է սկսել թէ նիւթեր հաւաքել եւ թէ մտքերի փոխանակութիւն կատարել։

Պարտք եմ համարում մեր լեզւագէտների ուշադրութիւնը հրաւիրել հետեւեալ կէտերի վրայ.

1. Մեր մտաւորականներից շատերը քաղաքացիական բառի փոխարէն սխալմամբ գործ են ածում քաղաքային բառը, օրինակ, ասում եւ գրում են քաղաքային կռիւ։

Քաղաքացիական կռիւը նշանակում է մի երկրի ժողովուրդի զանազան դասակարգերի եւ քաղաքական հոսանքների միջեւ տեղի ունեցող կռիւ, լինի քաղաքում, գիւղում, սարում, ձորում, օդի մէջ եւ կամ ծովի վրայ։

2. Արեւմտահայ մամուլի մէջ, տոկոս բառի փոխարէն գործ է ածւում առ հարիւր, յաճախ էլ՝ առ հարիւր համեմատութեամբ երկու—երեք բառով դարձւածքը, որ փոխ է առնւած ֆրանսերէնից, որովհետեւ շատերը տոկոս բառը միմիայն շահաբաժնի իմաստով են ըմբռնում։ Մինչդեռ տոկոս նշանակւում է հարիւրի մի որոշ բաժինը, օրինակ 5 տոկոս ասելով հասկանում ենք 100ից հինգ բաժինը։ Տեղի եւ ժամանակի խնայողութեան համար, ամէնից նպատակայարմարն է գործ ածել 0/0 նշանը։

3. Սլաւական ցեղերը (Ռուսները, Բուլղարները, Սերբերը) չունին մեր թ, ճ, ց, յ, դ, ձ, ջ, փ, ք, հնչիւնները, այս պատճառով էլ սխալ է գրել «ձար», որ նշանակում է ռուսերէն թագաւոր, այլ պէտք է գրել ցար, քանի որ Ռուսները ձ հնչիւնը չունին, այլ ունին միայն ց հնչիւնը, որ գրւում է ճիշդ մեր ց-ի պէս միայն թէ մի քիչ կարճ ձայնով։

Ուրեմն, սլաւական այն բոլոր բառերն ու անունները հայերէնի տառադարձելիս, որոնց մէջ արեւմտահայերը գործ են ածում հայկական թ, ճ, ց, դ, ձ, ջ, փ, ք հնչիւնները, օրինակ Թոլթոյ, ... եւն. սխալ է։

Նոյնպէս սխալ է սլաւական ովով վերջացող ազգանունները օրինակ՝ Իվանով, Մալինով գրելիս ֆրանսերէն Ֆրանսիացիներին հետեւելով գրել՝ Իվանոֆ, Մալինոֆ, որովհետեւ Սլաւները իրենց լեզւով գրում են ոչ թէ Իվանոֆ կամ Մալինոֆ, այլ Իվանով, Մալինով։

Որքան էլ Ֆրանսիացիները իրենց թերթերի ու գրքերի մէջ ռուսական գրագէտ եւ հրապարակախօս Միլիւկովի ազգանունը — Miliukoff, Միլիւկովի օրաթերթի ճակատին խոշոր տառերով տպւած է խմբագրապետ Miliukov.

Ռուսական ազգանուն իւդէնիչ եւ կամ Սերբիայի ներկայ պաշտօնական անուն իւգոսլաւիան։ Ֆրանսիացիներից ընդօրինակելով մեր արեւմտահայերը սխալմամբ գրում են Եուդէնիչ, Եուկոսլավիա։ Մինչդեռ Սլաւները ունին իւ հնչիւնը, որ նման է մեր տասը թւին [illegible], որոնց մէկ գծով իրար հետ միացրած։

Արդ, քանի որ սլաւեան լեզուներին համապատասխան հնչիւններով մենք եւրոպական ազգերից աւելի հարուստ ենք, աւելի նպատակայարմար չէ՞ր լինի, եթէ մեր արեւմտահայերը սլաւեան անունները եւ բառերը տառադարձելիս ոչ թէ եւրոպական ազգերից ընդօրինակէին, այլ մեր ռուսահայերից, որ քաջ ծանօթ ենք սլաւեան լեզուներին, ամէնից հարուստ ռուսական լեզւի հնչաբանական օրէնքներին։

ԲԵՆՕ

ԽՄԲ.— Երկու խօսք՝ տոկոսի մասին։— կովկասէն փոխ առնելով, այս բառը չափազանց կը գործածուի տեղի-անտեղի։ Իր տառական իմաստը իսկապէս որ դրամագլուխի բերած շահն է, եւ պէտք է գրուի հարիւրին կամ առհարիւր, բայց սխալ է գործածել «ժողովուրդի մեծ տոկոսը», «հայ մամուլի խոշոր տոկոսը» եւն, Այստեղ ըսել կ'ուզեն «մեծ մասը»։ Ուրիշ տեղեր ալ՝ համեմատութիւն կամ «առհարիւր» (ոչ թէ «առհարիւր համեմատութիւն», ինչպէս կը կարծէ մեր աշխատակիցը)։ Մեր մէկ լեզուի մէջ կը տեսնենք սա չքաւոր «տոկոս» բառը (intérêt) անխնայ գործածութիւնը այնպէս ինչպէս արեւելահայ բարբառին մէջ։

ԱՏՐՃԱՆԱԿԸ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

Երկուշաբթի երեկոյ Փորթ Սէն-Մարթէնի թատրոնը սկսեր էր իր աւանդական ներկայացումը։ Երբ վարագոյրը տխրօրէն կ'իջնէր ողբերգութեան մը տեսարանին վրայ, յանկարծ մարդ մը հանդիսական պատշգամէն ոտքի կանգնեցաւ և պոռաց

— Միայն սիրոյ համար չէ որ մարդիկ անձնասպան կ'ըլլան, յուսահատութիւնը եւս կը սպաննէ մարդիկը։ Ես ալ անձնասպան կ'ըլլամ որովհետեւ Փիեր Մորթիէ կործանեց զիս։

Եւ ճաթեցուց ատրճանակը, ... իսկապէս վիրաւորուած գետին ինկաւ։

Յուսահատը կը կոչուի Ալբէր ...լաս, ծագումով յոյն, ծնած ...անդրիա, գրագէտ, բազմաթիւ ...ներգութիւններ կը գրէ, կը յաջողի ... պատերազմին կամաւոր կը գրուի, ... հիւանդանայ, իր տունը կը գտնէ, նորէն գրագէտ դառնալ կը փորձէ ... չի յաջողիր, վէպ, բանաստեղծութիւն, սինէմա, կուտ չարժեր ... ստեղծագործութիւնը։ Մերժեր ... եւ յուսահատեր։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շարունակելով մեր քաղուածքը Հայաստանի հանքային հարստութիւններու տեղեկագրէն, այս անգամ կուտանք հետեւեալ ծանօթութիւնները, որոնք կը կազմեն տեսակ մը պատմութիւն Հայաստանի հանքային աշխատանքներուն մասին։

— 1923ին տնտեսական խորհուրդի կարգադրութեամբ տնտեսական արդիւնաբերութեան վարչութեան իրաւասութեան տակ կը կազմուի հանքախուզութեան մարմին մը։ Նոյն տարին, յունիսի 9ին տնտեսական արդիւնաբերութեան վարչութիւնը Երեւանի գաւառին Սուխոյ-Ֆանտանի շրջանին մէջ երեւան կը հանէ չէչաքարի հանքեր։ Անմիջապէս ուսումնասիրութիւններ կը կատարուին, նոր քննութիւններ ու ծրագիրներ։

Նմոյշը կը ղրկուի համապատասխան մարմինին։ Ու հանքերը մասնաւոր պայմանադրութեամբ կը յանձնուին շահագործման։ Կը կազմուի երկրաբանական թանգարան։

Երբ մամուլի մէջ լոյս կը տեսնեն տեղեկութիւններ այս չէչաքարերուն մասին, Մոսկուայէն ու Լենինգրադէն պահանջներ կ'ըլլան։ Լենինգրադի գաւառային գործադիր կոմիտէն մեծ հետաքրքրութեամբ կը շարունակէ իր հետազօտութիւնները եւ այսպէս երեւան կը հանուին Անիի, Խարկովի եւ Քեափանակի մօտակայ վայրերու չէչաքարը։

Երկաթուղիի կայարանին մօտ ըլլալով, Լենինականի գաւառային գործադիր կոմիտէն կ'օգտուի առիթէն եւ առաջին առթիւ ինք կը շահագործէ նոր հանքերը, մինչեւ որ տնտեսական խորհուրդը կանոնաւոր հիմերու վրայ կը դնէ եւ իր իրաւասութեան տակ կ'առնէ հանքերու շահագործումը։ Միւս կողմէ կը շարունակուին հետազօտութիւնները չէչաքարի հանքային այդ լայն շրջանակին մէջ։

Սուխոյ-Ֆանտանի չէչաքարը, որ ունի քարակերպ (lithoïde) չէչաքարի պաշարի մաս մըն ալ, կը տարածուի մինչեւ Ներքին Ախտայ եւ Երեւանի ուղին, յետոյ կ'անցնի Էջմիածնի գաւառին Ղարաջորան, Քեալաշամ գիւղերը, ինչպէս նաեւ Ալագեազի քղանցքը։

Սուխոյ Ֆանտանի, Ներքին Ախտայի եւ Ղարաջորանի շրջակայքը, ըստ երկրաբանական տուեալներու, կայ 922 միլիոն խորանարդ մեթր չէչաքար։ Էջմիածնի շրջանը՝ 173 միլիոն խոր. մեթր։ Անիի չէչաքարը՝ 9,600,000 խոր. մեթր։ Դեռ եւս հետազօտուած չեն Ջանգեզուրի, Ղամարլուի, Նոր-Բայազետի նախկին գաւառին Բէօյիւք Վէդիի, Սանահինի շրջաններու չէչաքարը։

Լենինականի գաւառին Մահմուդջուղ գիւղին մօտ երեւան հանուած է չէչաքարի հսկայ հանք մը, որ հիմա կը շահագործուի։ Արթիկտուֆն ալ բացառիկ յատկութիւններ կը ներկայացնէ։ Շահագործման համար մեքենայացուած գործարանի մը կողքին հետզհետէ կը բարձրանան նոր տուներ։ Լենինականէն մինչեւ այդ գիւղը, 30 քիլոմեթր տարածութեան վրայ երկաթուղի շինուած է։

Այստեղէն ալ 7 քիլոմեթր երկարութեամբ նոր երկաթուղի մը կը միանայ Մահմուդջուղի չէչաքարի հանքերուն։

1925ին էր, որ հանքախուզութիւնը սկսաւ կատարուիլ լայն չափերու վրայ՝ Դարալագեազի գաւառին մէջ, Դավալուի, քարահանքերուն մօտ, Սէյիտ Քոթանլուի ծծմբահանքերուն, Միխանայի, Դավալուի, Աղվերանի, Արզաքեանդի, Դալլարի, Խորվիրապի մարմարի հանքերուն, Թէջբաբակի, Մուղնիի, Խաւարաձորի, Երեւանի, Էջմիածնի, Լենինականի, Տանձուտի, Գամբարա-Թալայի Լուիֆամբակի Զիբուխլիի ծծմբաքարի, Ջաջուռ, ածխահանքին, Դիլիջանէն 2 քիլոմեթր հեռու, եւ Իջեւանէն Սոգուտի ու Ինակգաղի կոչուած պղնձի եւ զինկի հանքերուն, Սեւանի լճին հիւսիսային ափին գունաքարերուն, Աղփարայի յխանաքարին Զանգեզուրի, Ալլահվէրդիի, Դարաչիչակի պղնձահանքին, Որթնաւ գիւղին ալիւմինիոմի հանքին մէջ, ինչպէս նաեւ Քանաքեռի եւ այլ տեղերու գիլ կոչուած կաւերուն ու հանքային ջուրերուն, ինչպէս նաեւ Երեւանի շրջակայքի տուֆ հանքերուն մէջ։

Զ. Ո. Մ.

Երէկ Հինգշաբթի սկսան Զ. Ո. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին շաբաթական դասախօսութիւնները։

«Յառաջ»ի ընթերցողները կը յիշեն թէ ի՛նչ կանոնաւորութեամբ անցեալ տարի տեղի ունեցան այդ դասախօսութիւնները, տեսակ մը դպրոց դառնալով որբերուն եւ անոնց միութեան համակիր երիտասարդներուն։ Այդ դասախօսութեանց նիւթերուն զանազանութիւնը, յաճախ վիճաբանական ձեւով, եւ ամէն տարի մէկ ժամ սինեմա, չափազանց հետաքրքրական դարձուցած էր այս ձեռնարկը։ Դասախօսութիւնները տեղի կ'ունենային Միութեան Դրադարանին մէջ, որ հետզհետէ իր գիրքերուն քանակը աւելցնելով, համբ դասախօս մըն ալ ինք կը դառնար։ Վարչութիւնը, ժառանգելով «Ցարդզող»ի օրն ու սրահը, նոյնքան կանոնաւորութեամբ պահեց գրական այդ միութեան աւանդութիւնները։ Վարչութիւնը մտադիր է ի վերջոյ այս դասընթացքները վերածել համալսարանական ձեւի, ստեղծելով ժողովրդական համալսարանը, որ պահանջ մըն է Փարիզի հայ գաղութին մէջ, ուր պահ մը փորձուեցաւ եւ յետոյ վիժեցաւ։

Այդ ուղղութեամբ, այս տարի դասախօսութեանց նիւթերուն ցանկը պատրաստուած ատեն, քիչ մը աւելի խնամք թափուած է։ Այս տարի դասախօսութեան պիտի կանչուին Փարիզի ծանօթ մտաւորականներէն մեծ մաս մը։ Անոնց նիւթերուն մասին յետագային կը գրենք այստեղ։ Առայժմ բաւինք, որ դասախօսութիւններուն հետ, անցեալ տարուան պէս դարձեալ պիտի տրուի 1 ժամ սինեմա, ամէն անգամ նոր ժապաւէն մը, երբեմն երգիծական, երբեմն ողբերգական։ Ժամանակ առ ժամանակ պիտի ներկայացուին սինեմաներ, առնուած՝ միութեան հանդէսներէն, որբերու արդի կեանքէն, — բոլոր այս ֆիլմերը կը հայթայթէ մեր ընկերը Բաբգէն Քէշիշեան։ Այս դասախօսութիւնները, յայտնուած փափաքին վրայ ամէն հինգշաբթի, փոխն ի փոխ պիտի կատարուին Սէն-Միշէլ եւ Պէլվիլ թաղերու մէջ։ Պէլվիլի դասախօսութեանց վայրը կը յայտարարուի իր կարգին։

Ա.

Յ. Գ.— կը խնդրուի բոլոր հեղինակներէն եւ ամսաթերթերէն օրինակ մը ղրկել իրենց հեղինակութիւններէն Զ. Ո. Միութեան գրադարանին, ուր այդ գործերը վիճաբանութեան նիւթ պիտի դարձուին, օգտակար դառնալով ոչ միայն մեր դասընթացքներու ունկնդիրներուն, այլ նաեւ հեղինակներուն, որոնք կը ծանօթացուին այս կերպով երիտասարդ սերունդին։ Հասցէ՝ «Երկունք»ի խմբագրութիւն, A. Kapikian, 17 Ave. Philippe Auguste, Paris

ԱՇՆԱՆ ՏԵՐԵՒՆԵՐՈՒ ՊԷՍ...

Չորեքշաբթի Փարիզի Թընոն հիւանդանոցին մէջ մեռաւ մեր որբ երիտասարդներէն Յարութիւն Մուրատեան, 24 տարեկան, Մշեցի։ Դժբախտ երիտասարդը Յունաստանէն բերուած որբերէն էր, ոչ ոք ունէր աշխարհի վրայ, ինչպէս կ'ըսէր ցաւագին շեշտով։ Երկար ատենէ ի վեր անողոք հիւանդութիւնը կը կրծէր ու կը մաշեցնէր իր մարմինը։ Սկեպտիկ յամառութեամբ մը, Յարութիւն մաքառեցաւ մահուան ճիրաններուն հետ։ Ի վերջոյ պարտուեցաւ եւ աշնան այս եղանակին, դեղնած ու խոցոտ տերեւի մը պէս, ինկաւ գետին։ Խեղճ ընկերը որքա՜ն կարօտով կը ցանկար տեսնել իր հայրենի երկիրը, ոըքա՜ն յոյսով կ'երազէր տեսնել իր անկախ երդիքը։ Հիւանդութիւնը, աւելի անողոք, օրուան կեանքի չարչարանքներուն հետ զաշնակցած, հետզհետէ յուսահատութեան մատնած էր զինք։

Ու կ'երթայ գրկել ցուրտ հողը։ Երէկ, հինգշաբթի, իր մարմինը առնելով Թընոն հիւանդանոցէն, տարին Փանթէն գերեզմանատունը։ Յուղարկաւորութեան եկեր էին իր որբ ընկերները։ Ի՛նչ դժբախտ բան, հայ որբերը երէկ իրենց ծնողքն էր որ կը թաղէին, այսօր կը թաղեն իրար։

Բայց մեզմէ ո՞վ կրնայ ըսել թէ բոլորովին կորնցուցած է յոյսը հայրենի երկիրը տեսնելու։ Այդ յոյսը մեր մէջ, ընկեր Յարութիւն, ընդունէ՛ փունջ մը ծաղիկ ոսկորներուդ վրայ։

Արագ

ԶՈՐՍ ՀՈՎԻՐԷՆ

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԸ... ԹԻՒԵՐՈՎ

Վերջերս երեւցած վիճակագրութեան մը համեմատ Նիւ-Եորք ունի 5,600,000 բնակիչ՝ որուն երկու միլիոնը օտարական։ Քաղաքը ունի աւելի շատ Իտալացիներ քան Հռոմը, աւելի Իրլանտացի՝ քան Տըպլինը, աւելի Գերմանացի՝ քան Կըէմէնը, իսկ Հրեաները կը հաշուեն իրենց ամբողջական թիւին մէկ տասներորդը (Աշխարհի Հրեաներու թիւը կը տարուբերի 15 — 25ի միլիոնի մէջտեղերը, պարագային համեմատ)։

Նիւ Եորք աւելի հեռախօս ունի քան Փարիզ, Լոնտոն, Պերլին, Հռոմ եւ Փեթրոկրատ միասին հաշուելով։

Իր հինգ կամուրջները աշխարհի ամենամեծերն են եւ մէկ քիլոմեթր 250 մեթրէն աւելի երկար են։

Քաղաքը ունի 2000 թատրոն և 1500 եկեղեցի՝ զանազան ծէսերու յատկացուած։

Ամէն օր Նիւ Եորք կը հասնին 300.000 ճամբորդ։ Իւրաքանչիւր 52 երկվայրկեանը անգամ մը ճամբորդի կառախումբ մը կը հասնի։

13 վայրկեանը անգամ մը ամուսնութիւն մը կը կատարուի, եւ 6 վայրկեանը անգամ մը ծնունդ մը կ'արձանագրուի։

Տասը վայրկեանը մէկ նոր ընկերութիւն մը կը հիմնուի, եւ իւրաքանչիւր 51 վայրկեանին նոր շէնքի մը հիմը կը դրուի։

Եթէ այս թիւերուն առջեւ պահ մը չէք երազեր, ուրեմն երազելու ընդունակութիւնը կորսուած էք։

Հ. Ա.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍՏԵՐԼԻՆԸ ԻՆԿԱՒ, ՄՆԱՑԻՆՔ ԱՆԳՈՐԾ

ՓՐԻՎԱ.— Մեր քաղաքին շըրջակայքը, իրարմէ 2-3 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ կը գտնուին կարգ մը մետաքսի գործարաններ (Մուլինաժ)։ Գրեթէ չորս տարի է ի վեր երբեք գործադրկութիւն տեսած չէին այս գործարանները. բայց ներկայիս անգլիականին անկման պատճառաւ բընական եւ արուեստական մետաքսի գործարաններն իրենց գործերը դադրեցուցին։ Եւ գործաւորներուն յայտարարեցին. — Հիմակուհիմա գործ չունինք. կ'ուզէք հոս մնացէք, կ'ուզէք գործ գտէք։ Միայն քանի մը գործարաններ ժամանակին ապըսպրանք ստացած ըլլալով, կ'աշխատին շաբաթը 3 կամ 5 օր։ Ուստի կը յայտարարեմ այն հայ գործաւոր կամ գործաւորուհիներուն, որոնք Փրիվայի շրջանին մէջ գործ գտնել կը յուսան, պարապ տեղը ճամբու ծախք չընեն եւ երբեք հոս չգան մինչեւ երկրորդ յայտարարութիւնս։ Նոյն իսկ ես անգործ եմ։

Գրիգոր Ասատուրեան

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՉԵԿԱՅԻ ՊԵՏ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Ռիկայէն լուր կը տրուի թէ Մոսկուայի մօտերը, գիւղը գտան Լամանոֆի, մէկը Կէփէուի պետերէն։

Դիագննութիւնը պարզեց թէ յիշեալը սպաննուած էր ատրճանակի հինգ գնդակներով։ Սպանիչները անյայտ կը մնան։

ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻ ԿԵԴՐՈՆ ՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Սարթրուվիլի մէջ, բոլշեւիկեան գաղտնի կեդրոն մը երեւան հանուեցաւ նախորդ օր, բոլորովին անակնկալ կերպով։ Ոստիկանները փողոցի մը մէջ նետուած գտեր էին դրամարկղ մը, որ կոտրտուած էր։ Քննութիւնը երեւան հանեց թէ դրամարկղը անցեալ շաբաթ օր գողցուած էր առեւտրականի մը ինքնաշարժին մէջէն, բոլորովին անյայտ պարագաներու տակ։ Գողերը վերցուցեր էին դրամարկղին պարունակութիւնը 16,000 ֆրանք։

Սարթրուվիլի ոստիկանապետը քննութեան ձեռնարկեց եւ առաջին առթիւ իսկ, մտաւ այն տունը, որուն առջեւէն գտնուած էր դրամարկղը։ Տան մէջ երկու մարդեր, որոնք զբաղած էին գրքոյկներ կարգի դնելով, փախուստ տուին՝ ի տես ոստիկանապետին։ Ոստիկանապետը չկրցաւ իր քննութիւններն աւելի առաջ տանիլ այդ օր, որովհետեւ խուզարկութեան հրամանագիր չունէր։ Նշմարած էր սակայն թէ գրքոյկները կը ծառայէին բոլշեւիկեան փրոփականտի։

Հսկողութիւն կազմակերպուեցաւ տան շրջակայքը եւ ձերբակալուեցաւ մէկը, որ ներս մտնել կ'ուզէր։ Իտալացի յայտնի համայնավար մըն է։ Որեւէ դժուարութիւն ցոյց չտուաւ խոստովանելու թէ կը զբաղի համայնավարական քարոզչութեամբ։ Վրայէն գտնուեցաւ ատրճանակ մը, ինչ որ ոստիկանութեան իրաւունք տուաւ զայն պահելու ձերբակալուած վիճակի մէջ։

Կը յիշուի թէ անցեալ տարի, Սարթրուվիլի մէջ, երեւան հանուեցաւ Իտալացիներու համայնավարական գաղտնի մէկ կեդրոնատեղին, ուր կ'ուզէին իրենցմէ դաւաճան նկատուած մէկը աչքաբելել եւ պատժել։

Ոստիկանութիւնը հիմա կը ջանայ երեւան հանել թէ կապ կա՞յ գողցուած դրամարկղին եւ համայնավար կազմակերպութեան մէջ։

ՀՈՒՎԸՐԻ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿԸ ՑԵՏԱՁԳՈՒՄ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ

Թէեւ պաշտօնապէս չէ հաստատուած, սակայն ստոյգ կը թուի թէ Մ. Նահանգներու Նախագահը Հուվըր, հաւանաբար յառաջիկայ շաբթու ընթացքին, պիտի առաջարկէ 2-3 տարի յետաձգել պատերազմական պարտքերու վճարումները։

Այս մասին, Հուվըր խորհրդակցութիւններ ունեցած է զանազան անձնաւորութեանց հետ և այն համոզումը գոյացուցած է թէ ամերիկեան Ծերակոյտը դէմ չպիտի ըլլայ ծրագրին։

«ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐ» ՄԸ

Համաշխարհային ելմտական տագնապը դարմանելու համար, Ամերիկեան Դաշնակցային Պահեստի Դրամատան տնօրէններէն մէկը, Միջազգային Դրամատան տնօրէնքու ժողովին ներկայացուց «փրկութեան ծրագիր» մը։

Այս ծրագրին համաձայն, մէկ միլիառ տոլարի փոխատուութիւն մը պէտք է ըլլայ Միջազգային դրամատան։ Միլիառին երկու մասը պիտի տրամադրէ Ամերիկա, մէկ մասը Ֆրանսա։

Այս գումարով Միջազգային Դրամատունը՝ պիտի օժանդակէ զանազան պետութեանց ազգային դրամատուններուն։

Ծրագիրը երկարօրէն ուսումնասիրուած է Նիւ Եորքի մէջ, եւ հաւանութեանը արժանացած ամերիկեան գլխաւոր դրամատուններուն։

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

Երուսաղէմի ոստիկանութիւնը կիրակի գիշեր կոխեց համայնավարներու գաղտնի տպարանը, գրաւելով մեքենաները եւ մեծ քանակութեամբ արաբերէն եւ եբրայեցերէն թռուցիկներ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ, 5 Հոկտ.— Սթանողի Երտ. Միութեան ֆութպոլի Ա. խումբը ունեցաւ իր 3րդ գնդախաղի մրցումը, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին՝ Ֆրանսական R. N. Nanterre Ա. խումբին դէմ, իրենց դաշտին վրայ։ Խաղը սկսելէն 7 վայրկեան վերջ առաջին կէտը նշանակեց Վաչէ Փարտեան Յովհ. Մաթէոսեանի գեղեցիկ փասով։ Ֆըրանսացիք սկսան աւելի աշխուժութեամբ խաղալ, բայց ապարդիւն։ Որով առաջին կիսախաղը վերջացաւ 1ով 0։

Երկրորդ կիսախաղին Ֆրանսացիք պաշտպանողական դիրք բռնեցին, բայց մեր տղոց գեղեցիկ փասերով կէտ մը եւս նշանակեց Պ. Բարսեղ։ Երրորդ եւ չորրորդ կէտերը նշանակեց Գրիգոր Տաղլեան, հինգերորդը՝ Յովհաննէս Մաթէոսեան, խաղը վերջացաւ 5-0 մերիններուն յաղթութեամբ։ Յառաջիկայ կիրակի 4րդ մրցումը կ'ունենանք ֆրանսական, Club Athl. du Rosaire/ի Ա.ին դէմ, La Vache Noire դաշտին վրայ, Փորթ տ'Օրլէան։

Գ. Արզուեան

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՄԵՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԿԸ 1895ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 1905

1.— Մուրատ էֆէնտի (Համբարձում Պոյաճեան) 1894 թ. (ձերբակալուած)։ 2.— Սեննքերիմ (Ալէքսանդրապոլցի), սպաննուած 1894 թ.։ 3.— Խիանցի Դիքօ, սպ. 1894 թ.։ 4.— Քօլօզ Յովհաննէս. 5.— Վանեցի Կարապետ, (բռնուած են Մուրատի հետ, բանտարկուած Գէորգի հետ, փախած, մասնակցած են 1896ի մեր խմբերուն)։ 6.— Ռուբէն, սպաննուած բանտի մէջ, 1896 թ., Մուրատի ազգականներէն է, ուարտած էջմիածին, Համբարձում Աղբոյի հետ։ 7.— Ապրօ, 8.— Թոմաս, (ձիւնի տակ մնացած 1896 թ.)։ 9.— Դժխանի Եղիազար, (Մշեցի, աքսորուած 1896 թ.)։ 10.— Աշոտ Թաթուլ, բռնուած Բասէն, կախաղան ելած 1899 թ.։ 11.— Աղճանցի Նազար, սպաննուած Բասէնու կռիւներուն, ընկերներով, 1896 թ.։ 12.— Խիանցի Կարապետ, սպաննուած Քոփ, 1898 թ.։ 13.— Բարսեղ, 14.— Սիմոն, 15.— Ալէքսան, 16.— Աշոտ, (սպաննուած Ախլաթ՝ Դատուանի ճարագի մէջ, 1898 թ.)։ 17.— Նատօ, 18.— Իր ընկերը, (սպաննուած են Խնձորկինի սարը, 1898 թ.)։ 19.— Մուշեղ, սպաննուած Ջրհոր, 1898 թ.։ 20.— Յակոբ (խմբապետ էր, Տիգրանի հետ խումբ մը անցուցած է), սպաննուած 1898 թ.։ 21.— Բաղեշցի Հաճի Յակոբ, սպաննուած 1898 թ.։ 22.— Գուրգէն, 23.— Փարսատան, 24.— Նշան, 25.— Մկօ, 26.— Տիգրան, 27.— Ռուբէն, սպաննուած Յրոնք 1899 թ.։ 28.— Սերոբ, սպաննուած 1899 թ.։ 29.— Յակոբ, Սերոբի տղայ, սպաննուած 1898 թ.։ 30.— Մխօ 31.— Զաքարեղբարք՝ սպաննուած 1898 թ.։ 32.— Հասօ, սպաննուած 1898 թ.։ 33.— Գէորգ (Բուլանըխցի), սպաննուած 1898 թ.։ 34.— Սողոն, սպաննուած 1898 թ.։ 35.— Սարգիս (Բուլանըխցի), Փաբշէնի կռուին սպաննուած 1899 թ.։ 36.— Ջրից Համբարձումիր մահով մեռած։ 37.— Ջրից Պետրոս, տեռօրի ենթարկուած ընկերոջ ձեռքով։ 38.— Ուսուցիչ Յարութիւն, 39.— Կէլիէկուզանցի Ղազար, վանքի կռուին սպաննուած։ 40.— Տէրկէվանցի Բարսեղ, սպաննուած Քոփ։ 41.— Իսօն, Լաշկանցոյ կռուին սպաննուած 1904 թ.։ 42.— Հրայր, սպաննուած 1904 թ.։ 43.— Մատօ, սպաննուած 1904 թ.։ 44.— Ջիարեցի տղայ մը, սպաննուած 1904 թ.։ 45.— Մշեցի տղայ մը, սպաննուած 1904 թ.։ 46.— Վահան, սպաննուած 1904 թ.։ 47.— Հաճի (Տիգրանակերտցի), սպաննուած 1904 թ.։ 48.— Համբօ, սպաննուած 1904 թ.։ 49.— Բեռի, սպաննուած 1904 թ.։ 50.— Թոմաս, Բեռիի ընկերներ՝ 51, 52, 53, 54, 55, սպաննուած Կուրավու կռուին։ 56.— Պետրոս, սպաննուած 1904 թ.։

ԵՐԿԻՐ ՄՆԱՑՈՂ ԸՆԿԵՐՆԵՐ

1. Գէորգ Զաւուշ, խմբապետ, Պասնայ գաւառի, Մկտինք գիւղացի։ 2. Իսօ, օգնական, Կոմս գիւղէն։ 3. Մուրատ, Վարդենիսցի, 4. Տլմիկոտ Արամ, 5. Մաշատի Աւետիս, Խարբերդցի, (հոս իմացանք ձերբակալուեր է), 6. Եղօ, Մշեցի (հոս իմացանք, որ վերջին կռուին գետը խեղդուեր է), 7. Մոսօ, Առըրցի, 8. Մկրօ, Խասգիւղցի։ 9 Աւրընայ Իսրօ (Աւրանք), 10. Գոմսայ Մելիք, 11. Աւրընայ Արամ, 12. Աւրընայ Մուրատ, 14. Խասգիւղի Մոսօն, 14. Ասատուր (Մոկանեցի, նահատակ Գէորգի հետ), 15. Սօղօ. Շամիրամցի, 16. Մուրատ, Կծւակցի, 17. Միհրան Յակոբեան, Կծւակցի, 18. Գիւզալար Արայի Յակոբ, 19. Էրիշտերու Սարգիս, 20. Ջրհորայ Կարօն։ Նաեւ հետեւեալները, որոնք զանազան պատճառներով չկրցան Աղթամար գալ մեզ հետ. 21. Սպաղանցի Մակար, 22. Սպաղանցի Գալէն, 23. Խիանցի Փառկայ գիւղացի Սարգիս կամ Թիարփիս Թաղ, 24. Շէնըքցի Ղազար, 25։ Կարապետ Աւօեան, Կէլիէկուզանցի, 26. Մուշեղ, Սղերդցի։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ԴՈՒՐՍ ԵԿԱԾ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ

1. Ֆարհատ, 2. Մուրատ, 3. Արշակ, 4. Սմբատ, 5. Կատօ Հաճին, 6. Առաքել աղա, 7. Աւետիս, 8. Պօղոս, 9. Վարդան. 10. Անտրօն, 11. Արամ (Տէրտէրեան), 12. Տիգրան, 13. Հասրաթ, 14. Մոկացի Գրիգոր, 15. Սարգիս, 16. Գէվօ, 17. Մեծ Միսաք, 18. Փոքր Միսաք, 19. Էլօ, 20 Մխիթար, 21. Յարօ Դերձակ, 22. Մշեցի Նազար, սպաննուած Փոխիկի խմբի հետ, 23. Մշեցի Մնօ, 24 Օսկեհան, 25. Յրոնցի Մկրտիչ, 26. Խաչիկ, 27. Հաճի Գէվօ, Բուլանըխցի։

Բացի, այս շատ ընկերներ կան, որոնց անունները չեմ կըրնար յիշել։

Խմբապետութեան ընդունակ են՝ 1. Գէորգ. 2. Մուրատ, 3. Ֆարհատ, 4. Արշակ, բայց փորձառութեան մէջ դեռ պակաս ունին։

Տասնապետ եւ նրա օգնական կրնան ըլլալ.— 1. Իսօ, 2. Սմբատ, 3. Պօղոս, 4. Առաքել. 5. Աւետիս, 6. Մակար, 7. Կոտօ Հաճին։

ՎԵՐՋ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ.— Գունաւոր եւ պատկերազարդ քարտէս Հայաստանի, պատմական եւ վիճակագրական ճոխ տեղեկութիւններով։ Համախմբեց եւ գծագրեց՝ Յ. Գ. Պալեանեան։ Գին 6 ֆրանք։ Հասցէ՝ 1bis Rue Rouget de L'Isle, Choisy-le-Roi, (Seine).

ՈՒՂԵՑՈՅՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Դ. Տարի։ 1932։ Կազմեց Յ. Վարժապետեան։ Պատկերազարդ։ Օրացոյց, կարեւոր տեղեկութիւններ, հասցէներ եւն.։ Գինն է 5 ֆր.։ Հասցէ.— Varjabedian, 23 rue Sénac, Marseille.

Գերմանական դահլիճին հրաժարումը

Գերմանիոյ արտաքին նախարարին Քուրցիուսի հրաժարումը պատրուակ բռնելով, գերման վարչապետը՝ դահլիճին հրաժարականը ներկայացուցեր էր հանրապետութեան Նախագահին, որ կրկին Պրիւնինկի յանձներ էր նորին կազմութիւնը։

Պրիւնինկ խորհրդակցութիւնները շարունակեց ամբողջ օրը։ Տակաւին վերջնական ոչինչ կայ։ Նոր կառավարութեան կազմը չէ լրացուած։ Յայտնի է միայն թէ արտաքին նախարարութիւնը որ Պրիւնինկ ինքն իսկ կ'ուզէր ստանձնել, Հինտէնպուրկի պնդումով, պիտի յանձնուի Լոնտոնի գերման դեսպանին՝ Նէօյրաթի։

Նոր կառավարութեան կազմը այնքան չի մտահոգեր քաղաքական շրջանակները, որքան այն պարագան թէ արդեօք հանրապետութեան նախագահը բացառիկ լիազօրութիւններ չէ՞ տուած վարչապետին, երբ անոր կը յանձնէր դահլիճին կազմութիւնը։

Դահլիճին դիրքը՝ խորհրդարանին մէջ անորոշ պիտի ըլլայ, երբ նստաշրջանը բացուի հոկտեմբեր 13ին։ Եւ կասկած կայ որ, հանրապետութեան նախագահը իրաւունք տուած է վարչապետին՝ լուծելու խորհրդարանը, եթէ անվստահութեան քուէ ստանայ։ Պրիւնինկ այնքան ալ փափաքող չէ կատարելու նոր ընտրութիւններ, որոնց արդիւնքը անորոշ է իրեն համար։ Բայց լուծման սպառնալիքը թերեւս զգուշութեան պիտի մղէ իր հակառակորդները, որոնք ստիպուած, ուժ պիտի տան դահլիճին։

Նախկին ելեւմտական նախարարը հետեւեալ կերպով կը պատկերացնէ երկրին ելմտական վիճակը։ Հուվըրի առաջարկին շնորհիւ իրականացած խնայողութիւնները— 700 միլիոն մարք— ամբողջովին սպառեցան տուրքերու բացը գոցելով։ Երկաթուղիի ընկերութեան 50 միլիոն բաժնեթուղթերը որոնք պիտի ծախուէին, գնորդ չեն գտներ, իսկ պետութեան գանձը ստիպուեցաւ հոգալ յարաճուն պէտքեր։ 170 միլիոն տրուեցաւ համայնքներու, անգործներուն յատկացուելու համար։

Ամերիկեան դրամատուներու սնանկութիւնը

Պաշտօնական վերջին վիճակագրութեան մը համաձայն, միայն օգոստոս ամսուան ընթացքին, 154 դրամատուններ, 289 միլիոն տոլարի դրամական աւանդով (7 միլիառ, 224 միլիոն ֆրանք) փակած են իրենց դռները։ Այս բազմաթիւ սնանկութիւնները մեծ անվստահութիւն ներշնչած են ժողովուրդին՝ հանդէպ դրամատուններու։ Ժողովուրդի զանազան խաւերը՝ դրամատուններու մէջ պահ դրած են 1 միլիառ 250 միլիոն տոլար, (32 միլիառ 250 միլիոն ֆրանք)։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ՍԱՐՍԷԼ-Առնուվիլի ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր խումբի ընկերները վաղը Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին, 29 Րիւ Պօսէժուր։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին ընկեր Պուճիկեանի բնակարանը։ 63 Rue du Parc.

ԳԱՒԱՌ

ԼԻՈՆԻ Համազասպ խումբի ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8ին, Գրադարանի սրահը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր ենթակոմիտէի բոլոր ընկերներու ընդհանուր ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՏԵՍԻՆԻ Պատանեկան միութեան վիճաբանական ժողովը Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին ընկ. Կ. Օհանեանի ներքնայարկին մէջ։ Նիւթ՝ «Ներգաղթը դէպի Խ. Հայաստան»։

Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ Պոլսի եւ շրջանի Երիտ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի ժամը 2ին Գ. Թագաւորութեան Գրադարանի սրահին մէջ, Rue François Garcin. Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները անխտիր։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ա. Ե. Հ. Կ. Խաչի ժողովը վաղը շաբաթ իրիկուն ժամը 8ուկէսին 241 Rue J. J. Rousseau, կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկեր եւ ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՅԻ «Յառաջ»ի վարչութեան հաղորդել Տրամայի որբերէն (գինուոր) Բարունակ Պետիկեանի հասցէն։ 7—8 ամիս առաջ կը գտնուէր Փարիզ եւ Պելժիա պիտի անցնէր։

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՏԷՍԻՆ

Հոկտ. 11ին, կիրակի օր ժամը 2.30ին, Սոսիէթէ Լիօնէզի սրահին մէջ

Կը խօսի՝ Ընկ. ՕՀԱՆ ԿԱՐՕ

ՍԷՆ ԼՈՒ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին Կիլիկիա սրահին մէջ, Նախաձեռնութեամբ Ակնունի ենթակոմիտէին եւ մասնակցութեամբ Սէնթ Մարկրիթի Համազասպ խումբին։

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Մ. ՄԱՐՈՒԹԵԱՆ

Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին — Ազատ մուտք

ՊՈՒԼՎԱՌ ՕՏՕ

Այս Կիրակի ժամը 3ին «Պառ Վենսան», Chemin de la Madrague, նախաձեռնութեամբ Վռամեան ենթակոմիտէին եւ մասնակցութեամբ Սէն Թ'Անթուանի Ընկեր Կարօ խումբին։

Կը նախագահէ՝ ընկ. ԱԶԳԻՆ — Կը խօսի՝ ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

երգ, նուագ, արտասանութիւն — ազատ մուտք

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, 14 Ave. d'Italie սրճարանը (մէթրօ Իթալի)։

Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը։

Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ

բոլոր ընկերները, այս Կիրակի ժամը 8.30ին, Ակումբ-Ընթերցարանին մէջ, 262 Rue Duguesclin.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան միութեան եւ մասնակցութեամբ Ս. Լուի եւ Պուլվառ Օտօի մասնաճիւղերուն։

Հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէին

Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Սալօն Էսքանեօլի մէջ

46 Rue Tapis Vert — Ազատ մուտք

«ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ»

Ցարդ լոյս տեսած են, ընտիր տպագրութեամբ ու մաքուր թղթի վրայ,

1. ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԷ՝ Արձակ էջեր եւ Հէքեաթներ
2. ՀՐԱՆԴԷ՝ (Մ. Կիւրճեան).— Պանդուխտի կեանքէն
3. ՄՇՈՅ ԳԵՂԱՄԷՆ (Գ. Տէր Կարապետեան).— Տարօնի Աշխարհ
4. ԳԵՂԱՄ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆԷ՝ Ամբողջական գործը

Շուտով լոյս կը տեսնէ հինգերորդ հատորը

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆԷ

Եթէ կը համակրիք այս ձեռնարկին, եթէ կ'ուզէք, որ կորուստէ փրկուին նահատակ գրողներու երկերը, գնեցէ՛ք ու տարածեցէք այն գրքերը։

Հատավաճառով կրնաք ստանալ՝ Լ. Գեւոնեանէ «Յառաջ»ի հասցէով, Հ. Սամուէլ Գրատունէն, եւ Ն. Գ. Բէն ուղղակի։

Կրնաք բաժանորդագրուիլ ամբողջ շարքին, վճարելով 200 ֆր. որուն 100 ֆր.ը կանխիկ։

Դիմել՝ Dr. L. Krikorianի, 126 Fbg. St. Denis. Paris (10)

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹԻ
ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԳՐԱՒՈՐ ԴԱՍԵՐԸ

Ա. Գիրք.— Շարադրութեան եւ ուղղագրութեան նախնական մշակումը առաջին եւ երկրորդ տարիներուն համար։

Բ. Գիրք.— Շարադրութեան եւ քերականութեան հիմնական ըմբռնումները դպրոցական երրորդ եւ չորրորդ տարիներուն համար։

Առաջին գրքի գինն է եօթը ֆրանք, երկրորդ գրքինը՝ ինը ֆրանք։ Դպրոցներուն հարիւրին 20 զեղչ, ճամբու ծախքը հեղինակին վրայ։ Ամէն պատուէր կանխավճար, դպրոցները կրնան պահանջել մէյ մէկ օրինակ, իբրեւ նմուշ։

Նամակ ու դրամ պէտք է ղրկել հետեւեալ հասցէով.

Madame D, Segbossian, Ave. Ed. Branly 11. Chaville (S.etO.) France.

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան, վեներ. հիւդթ. եւ վարխի։ Ամէն օր 9-12, 2-8, Կիր. 9-12։

EMPIRE միւզիք-հոլ՝ 37 Av. Wagram

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

10.— ՊԻԹԼԻՍ ԿԸ ՎԱՌԻ

«Նազար, եղբայրս, եկուր հրաժարէ այս խելքէդ, ըրածդ աղէկ բան չէ. Մինչեւ հիմա ի՞նչ չարիք տեսար Թուրքերէն, մեր դպրոցներուն կամ եկեղեցիներուն միջամտեցի՞ն, մեր լեզուին կամ կրօնքին համար խօսք մը ըսի՞ն։ Նստեր ենք, երբ մեր գլխուն բան մը պատահի, Թուրքերուն մօտ կը վազենք։ Երբ ցաւ մը ունենանք, դարման կ'ուզենք անոնցմէ։ Միշտ բարիք ըրած են մեզի։ Աստուած պակաս չընէ այս պետութիւնը։ Հանգիստ կ'ապրինք չէ՞»։ Մտիկ չըրաւ։ Յաջորդ օրն ալ գացի իր տունը։ Նորէն յորդորեցի եւ ըսի. «Նազա՛ր, նշանաւոր առած.— «Ջուրին կուժը ջուրին ճամբան կը կոտրի», օր մը օձիքդ ձեռք կուտաս, կառավարութիւնը կը կախէ քեզ, կամ մինչեւ մահդ թիարան կը նետէ քեզ, ընտանիքիդ, զաւակներուդ մեղքցի՛ր»։ Նազար կը խնդար խօսքերուս վրայ։ Ի վերջոյ հանեց ատրճանակը—«Հիմա քեզ կը սպաննեմ։ Դուն թէ ազգիդ չես ուզեր ծառայութիւն մը մատուցանել, թէ լրտեսութիւն կ'ընես եւ կ'ուզես զիս մատնե՞լ Թուրք կառավարութեան։ Եթէ այդ է նպատակդ, հիմա դուրս ելիր տունէս եւ հեռացիր։ Սակայն, եթէ մինչեւ վաղը առտու, Ճորճին քով երթալով չանդամագրուիս կոմիտէին եւ անդամավճարդ չյանձնես, քեզ գիշերն իսկ կը սպաննեմ»։ Անշուշտ մտիկ չըրի։ Մա՛րդ, դուն ալ, ըսի ես ինծի, խօսք է կ'ըսէ, սպաննող մարդը կը սպաննէ, աւելորդ բաներ չըսեր, խածնող շունը ակռան չի ցուցներ, կը մտածէի։ Երէկ իրիկուն ուշ փակեցի խանութս, բարեկամներու հետ քիչ մը խօսք փոխանակեցինք, քանի մը գաւաթ ալ ճնկեցինք, գիտես արդէն, ես չեմ սիրեր օղին, բայց երկու երեք հատ գնաց նորէն։ Մնաք բարով, ըսինք ու բաժնուեցանք իրարմէ։ Երբ մեր թաղին մօտեցայ, գիմացս ելաւ Համազասպը, ետեւն ալ ուրիշ մէկը կար։ Զճանցայ։ Համազասպը անբաժան է Նազարին։ Երբ զիս տեսան, երկու ձեռք պարպեցին ատրճանակը։ Գնդակներէն մէկը աջ ականջիս հանդիպեցաւ։ Գետին ինկայ։ Բարեբախտաբար, երկու խլած դրացիներ կը վերցնեն զիս ու տուն կը բերեն։ Եթէ անոնք չըլլային, անպայման կը սպաննէին զիս։

— Անցած ըլլայ, Գէորգ աղա, մեծ վտանգէ մը ազատեր ես, ի՞նչ կ'ըսեն բժիշկները։

— Վտանգը անցուցիր, ըսին։

Ոստիկանապետը քիչ մըն ալ նստելէ յետոյ մեկնեցաւ։ Պաշտօնատեղին երթալով, հրամայեց հետապնդել Համազասպը։ Բայց կարելի չեղաւ գտնել զայն։

Այս դէպքերէն յետոյ, կոմիտէն սաստկացուց իր գործունէութիւնը։ Տարունակ փէտայի կ'արձանագրէր, միւս կողմէ կը սպաննէր բոլոր անոնք որ կը մերժէին արձանագրուիլ։ Իսկ բողոքական պատուելին, Ճորճ չէր դադրեր շարունակելէ իր քարոզութիւնները։ Գէորգ աղային վիրաւորուելէն եւ Համազասպին անհետանալէն յետոյ, քանի մը հայ կիներ ու այրեր, հինգ հոգի, եկան լուր տուին ոստիկանութեան թէ Հայերը յառաջիկայ ուրբաթ օր դարձեալ պիտի յարձակին մզկիթներուն վրայ։ Յայտնեցին նաեւ կոմիտէին ամէնէն եռանդուն գործիչներուն անունները։ Անոնց մէջ կար նաեւ Ճորճին ծառան, Սերոբէն։ Զերբակալուեցան եւ դատարանի յանձնուեցան։ Զձերբակալուեցաւ միայն Ճորճը, որ ամէնէն անխծապարտ, ամէնէն խռովարար դէմքն էր։ Ապտիւլ Համիտ, իր անկարող վարչաձեւով, եւ շնորհիւ քափիթիւլասիոններուն, իր անձին պաշտպանութենէն զատ այսպէս խայտառակութիւնները ջնջելու մասին չէր խորհեր երբեք։ Եւ դեռ, հակառա[կ] իր տգէտ ու ապիկար վարչաձեւին, դիւանագիտական նրբութիւններու մա[...] սին կը խօսէր։

Երբ պատուելի Ճորճին ծառան, Սերոբէն ձերբակալուեցաւ, ոստիկ[ա]նապետը իր սենեակը տարաւ զայն։ Եւ սկսաւ հարցաքննել։

— Ըսէ՛ նայիմ, Պ. Սերոբէ, այստեղ կը շահի միայն ան, որ շիտ[ակ] կը խօսի, այսպէսով կամ պատիժը կը թեթեւնայ, կամ ներում կը ստան[այ]։ Ով որ սուտ կը խօսի, չի կրնար օձիքը ազատել արդարութեան ձեռքէ[ն]։ Որովհետեւ կառավարութիւնը կրնայ շիտակն ու սխալը զանազանել իրարմէ։

— Էֆէնտի՛, ես այսպիսի... գործերու խառնուիլը չէի սիրեր, սակայ[ն] Ճորճ պատուելին ու Պասմաճեան Հաճի Մանուկ խրատեցին ու համոզեցի[ն] զիս։ Միւս կողմէ կոմիտէճիները կ'ըսէին՝ «Եթէ մեզի չմիանաս, կը սպա[ն]նենք քեզ»։ Դարձեալ պատուելի Ճորճ եւ Պասմաճեան Հաճի Մանու[կ] կ'ըսէին ինծի. «Եթէ Գէորգ աղան սպաննես, 100 կարմիր ոսկի պիտի տա[ն] քեզի, որովհետեւ Գէորգ աղան եւ իր ընտանիքը մեր ազգին թշնամի եւ բարբարոս Թուրքերուն հաւատարիմ շուներն են։ Եթէ զայն սպաննես, [...] րոս կ'ըլլաս, արքայութեան մէջ ալ տեղ կ'ունենաս»։ Հերոսութիւնը, [...] քայութիւնը մէկ կողմ թողունք, ոստիկանապետ հայրիկ, բայց սա 100 կարմրուկ ոսկին չկա՞ր, մարդուս խելքն ու միտքը կը թռցնէ։ Ու ես ա[...] ելայ գիծէն, սատանային յարմարեցայ։ Անցեալ օր Նազարին անբաժա[ն] Համազասպ մօտս եկաւ, եւ ըսաւ. «Սերոբէ՛, եկուր ինձ հետ միասին, [...] Գէորգը անդիի աշխարհը ղրկենք»։ Գէորգ աղայի խանութը ուշ ատեն բա[ց] էր տակաւին։ Անկիւն մը սպասեցինք, որ դուրս ելլէ։ Հիւր եկեր էին բա[...] րեկամները։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ
3 ամս. 6 ամս. Տար.
ՖՐԱՆՍԱ 35 ֆ. 70ֆ. 140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ 250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ 250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ 6 տլ. 10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ 100 ֆ. 200ֆ.

"HARATCH"
Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Rédaction et Administration Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն 235, Faub St.-Martin PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286
Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՇԱԲԱԹ 10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
10 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1695
ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԻՆ ԿԱՐԳԵՐՈՒ ՓԼՈՒԶՈՒՄԸ

Դիրղագին լուրեր տալու համար չէ որ կը գործածենք այս խորագիրը: Կ'ուզենք բացատրել կացութիւն մը, որ բոլոր ախտանշանները կը ցուցնէ եթէ ոչ գլխի վայր դառնալու, գոնէ յեղաշրջուելու:

Այս կացութեան ամէնէն պերճախօս պատկերը կը ներկայացնէ այսօրուան Մեծն Բրիտանիան:

Ամուր է, տակաւին, դրամատիրական կարգ ու սարքի, աշխարհակալութեան եւ ազնուապետութեան այդ միջնաբերդը: Անհաշուելի հարստութիւններ եւ բազմացան պատուանդաններ, խարիսխներ ունի, դիմանալու համար ընկերային եւ տնտեսական ցնցումներուն: Թերեւս ուրիշներ աւելի շուտ կը սարսին քան Բրիտանիան:

Բայց, այլեւս դժուար է նոյն վճռականութեամբ եւ գոռոզութեամբ երգել, թէ «Արեւը երբեք մայրը չի մտներ բրիտանական կղզիներուն վրայ»:

Բրիտանիան այսօր մատնուած է ճղաձգութեան մը որ իր նմանը չունի պատմութեան մէջ:

Ան ստիպուած է ամփոփել առագաստները, թէեւ ամուր կառչած հինաւուրց նշանախօսքին, — «Իշխէ՛, Բրիտանիա»:

Ապացոյց, — օրուան լուրերը: Տագնապը կը թուագրի Մեծ Պատերազմի զինադադարէն. բայց մէկ-երկու տարի է որ մարդիկ սկսան անդրադառնալ անոր խորութեան և տարողութեան:

Իսկ ինչ որ տեղի կ'ունենայ այս տարի, ամառէն ի վեր, չի կարօտիր ո'ր եւ է մեկնութեան: Եւ Սնօտէն, այդ անդամալոյծ, դէգ եւ հաշուագէտ մարդը, հազիւ կրցաւ պատկերացնել զայն, ելմտացոյցի վճռաբանութեան առեն, իր պատմական ճառով: Ստիպուեցաւ բանաստեղծութիւն ալ խառնել իր չոր ու ցամաք թուանշաններուն, թափ տալ ճարտասանութեան.

— «Եւ սակայն պէտք է կանգուն մնայ Բրիտանիան...»:

×

Եւ ահաւասիկ նոր ընտրութիւններ: Երեք խոշոր հոսանքները արդէն շարժման մէջ են դրած իրենց ընտրական մեքենաները: Հրապարակը ողողուած է շռնդալից յայտարարութիւններով: Ցանկերը կ'ուռին նոր թեկնածուներով: Սպեղանիներ, համայնաբոյժ դեղեր՝ ամէն ուղղութեամբ:

Չկայ մէկը որ ծածկէ կացութեան ծանրութիւնը: Եւ ամէնէն համարձակներն ալ հաշուելով կը գործածեն բառերը:

Հինգշաբթի օր վերջացաւ աշխատաւորականներուն համագումարը: Այս առթիւ «հուսկ բանք»ը, փակման ճառը արտասանեց Հէնտըրսըն: Եւ ահա թէ ի'նչպէս կը դատէ կացութիւնը.

— «Աշխատաւորական կուսակցութիւնը կ'ըմբռնէ կացութեան ծանրութիւնը եւ կը հասկնայ թէ ազգը պէտք է վճռական ընտրութիւն մը կատարէ:

Խորտակուա՛ծ է դրամապետութիւնը, եւ աշխատաւորութիւնը այլեւս չպիտի ջանայ նորոգել անոր ակնբեւ թերութիւնները:

Ընկերվարութիւնը վերջնապէս կը համարուի իբրեւ միակ երկընտրանքը այս քաոսին դէմ:

Համագումարին որոշումները գիտակցօրէն կը ձգտին ներկայ դրութիւնը ձեւափոխել ընկերվարական կարգ ու սարքի:

Աշխատաւորութիւնը բաց չէք չի պահանջեր եւ բժիշկի փոխանորդագիր չուզեր: մենք վերջնական առաջարկներ ունինք:

Գործազրկութիւնը եւ անօթութիւնը հետեւանք են ազգերու փոխադարձ վստահութեան փլուզման եւ տնտեսական մեկուսացման եւ տնտեսական «պատերազմի քաղաքականութեանց»:»

Իբրեւ գործնական քաղաքականութիւն, աշխատաւորական համագումարը անհրաժեշտ կը գտնէ միջազգային գործակցութիւնը եւ յատկապէս կազմակերպուած զինաթափութիւն մը:

Կը պահանջէ որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ստանձնէ տնտեսական եւ քաղաքական պատուարները վերածել տիեզերական համերաշխութեան:

Կ'առաջարկէ գումարել միջազգային խորհրդաժողով մը, վերահաստատելու համար վարկը եւ ապրանքներու փոխանակութիւնը, եւ ջնջելու պատերազմական պարտքերու եւ հատուցումներու բեռը, «որ մեծ վնաս տուած է եւրոպական ժողովուրդներու բարօրութեան»:

Հէնտըրսըն իր ճառը վերջացուց Ուիլեըմ Մորրիսի խօսքերով.

— «Բաւական ուշիմութիւն՝ ըմբռնելու համար, բաւական քաջութիւն՝ կամենալու, եւ բաւական ուժ՝ պարտադրելու»: Այս երեք բաներով կրնանք շահիլ յաղթանակը:

Ի հարկէ, ընթացիկ, իրական կեանքը շատ բան կ'եղծէ բանաձեւերու կուսութենէն եւ սրբութենէն:

Եւ սակայն, այսքանը, ինքնին, կ'ապացուցանէ թէ այլեւս կարելի չէ աշխարհը կառավարել հին տախտակներով: Միայն երեւոյթը, ինքնին, անհերքելի վկայութիւն մըն է հին կարգ ու սարքին սնանկութեան:

Անգլիոյ աշխատաւորականները, իբրեւ ընկերվարականներ, նախապէս ալ քուէարկած են նոյնքան հրաշունչ եւ պերճախօս ճառեր:

Բայց, երկու անգամ իշխանութիւն վարելէ յետոյ, այսօր աւելի գործնական եւ աւելի վճռական կեցուածքով մը ասպարէզ կ'իջնեն:

Եւ ինչ որ տեղի կ'ունենայ Անգլիոյ մէջ, ուշ կանուխ ճեղքեր կը բանայ նաեւ բրիտանական սահմանէն դուրս:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԶԱՐՄԱՆԱԶԱՆ ՀԵՔԵԱԹՆԵՐԸ ԾԱՆՕԹ "ՄԱՀԱՓՈՐՁ"Ի ՄԱՍԻՆ

Պոլսական վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ հէքեաթները, ծանօթ մահափորձի մասին.—

«Միլլիյէթ», (4 Հոկտ.).— Կարեւորութեամբ կը շարունակուին երեւան հանուած մահափորձի խնդրին քննութիւնները: Հրանտ Ճանիկեանի թուղթերէն կարելի եղած է հասկնալ այն միջոցները զորս ձեռք առած էին մահափորձի ձեռնարկողները իրենց անիծեալ նպատակը ի գործ դնելու համար:

Հասկցուած է որ այս մահափորձի ձեռնարկը լայն կազմակերպութեան մը կապուած է: Կազմակերպութեան ընդհ. կեդրոնը Լիբանանի մէջ էր, իսկ երկրորդական կեդրոնները Դաւրէժ (Պարսկաստան), Հալէպ եւ Պէյրութ (Սուրիա): Այս կեդրոնները զանազան երկիրներու մէջ ցրուած կոմիտէներ ունին: Յունաստանի կոմիտէն մեր կառավարութեան ձեռնարկով Յունաստանէն՝ սահմանէն դուրս հանուած է:

Երբ Հրանտ Ճանիկեան Յունաստանէն դուրս հանուած է, ուզած է Փէշթա երթալ եւ մահափորձը հոն կատարել, բայց մեր երկու ոստիկաններուն խիստ գնահատելի արթնութեան շնորհիւ, այս անիծեալ բաղձանքը արգիլուած է:

Աթէնքէն հասած տեղեկութեանց համաձայն հաստատուած է այդ կազմակերպութեան գոյութիւնը եւ Սօն փօսթայի տեղեկութեան համաձայն ալ, Աթէնքի մէջ ալ 200ի չափ Հայեր եւ Չէրքէզներ ձերբակալուած են իբր նախազգուշութիւն:

Կազմակերպութեան մէջ գտնուող կոմիտէճիներուն ինքնութիւնը կատարելապէս ճշդուած է:

Երէկ ալ շարունակուած է Յակոբ Աբիկեանի հարցաքննութիւնը: Առջի օր ոստիկանութեան կողմէ կանչուելով հարցաքննուած են Յակոբի եղբայրը, Գրիգոր Աբիկեան, որ Ֆինճանճըլար խանի մը մէջ ապուխտավաճառ է, անոր աներձագը եւ ուրիշ Հայ մը:

Կ'ենթադրուի թէ ժոտերս, աւելի բացորոշ տեղեկութիւններ պիտի առնուին ձախողութեան մատնուած այս անիծեալ ձեռնարկի մասին:

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

Անգլիական տարեգրութեանց մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, վեց տարբեր կուսակցութիւններ դէմ դէմի կ'ելլեն ընտրական պայքարի համար:

Թեկնածուներու հաւանական թիւը կը նկատուի 1150, հետեւեալ բաժանումներով,— Կառավարական կուսակցութիւններ՝ 200 պահպանողական, 30 ազգային-ազատական, 50 ազգային-աշխատաւորական: Ընդդիմադիրներ՝ 500 աշխատաւորական, 50 ազատ-փոխանակութեան կուսակից ազատականներ եւ վերջապէս, աշխատաւորականներէն անջատուած 0. Մոզլի որ յստակ դիրք չէ ճշդած: Ներկայացուցած է 18 թեկնածուներ որոնց մէջ կան տիտղոսաւոր անձեր, վիպագիր մը, ինքնաշարժի վարիչ մը եւ կոփամարտիկ մը: Այս վերջինը իր թեկնածութիւնը պիտի դնէ հրէական թաղի մը մէջ, ուր բազմաթիւ համակիրներ ունի: Այս կազմակերպութեան մասին լուրջ կարծիք չէ կազմուած, սակայն, որովհետեւ կրնայ քանի մը հազար քուէ քաշել, պիտի կրնայ նաեւ կարգ մը շրջաններու մէջ ազդել՝ արդիւնքին վրայ:

Ճօն Սայմըն եւ Հ. Սէմուէլ համաձայնած են չպայքարիլ իրարու դէմ: Եւ պահպանողականները ամէն ջանք պիտի թափեն զանոնք չնեղելու, այդ կերպով հարուածելու համար ազատականներն ու աշխատաւորականները:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՊԵՏԵՐՈՒ ԿՈՉԵՐԸ

Ընտրական պայքարին առթիւ, պահպանողական պետը Պոլտուին կոչ մը հրատարակեց, ահա գլխաւոր գիծերը,—

Միջազգային տեսակէտով պէտք է նկատի առնել պատերազմական պարտքերը, հատուցումները, զինաթափումը, ոսկիի անհաւասար բաշխումը աշխարհի մէջ եւ ազգերու ելմտական կապակցութիւնը: Գալով ներքին հարցերուն, անհրաժեշտ է վերականգնել առեւտրական շարժումը, ապահովելու համար երկրին ելմտական ուժը: Իսկ այդ կարելի է ներածումներու սեղմումով, արտածումներու յաւելումով եւ կամ այս երկու եղանակներու լծորդումովը:

Պոլտուին կ'առաջարկէ մաքսատուրքի օրէնք հաստատել, նուազեցնելու համար ներածումները եւ միեւնոյն ատեն, ստիպելու համար միւս երկիրները որ իջեցնեն իրենց մաքսատուրքերը: Ագարակապաններուն օգնելու համար, Պոլտուին կ'առաջարկէ կարգ մը միջոցներ:

Աշխատաւորականներու պետը՝ Հէնտըրսըն՝ որեւէ կոչ չհրատարակեց. սակայն Սքարպորոյի մէջ, համագումարի վերջաւորութեան, խօսեցաւ ընտրական կացութեան վրայ: Շեշտեց մասնաւորաբար թէ ազգային կառավարութեան գլխաւոր նպատակներէն մէկն է աշխատաւորական կուսակցութիւնը ենթարկել ջախջախիչ պարտութեան մը եւ թէ այս վերջիններուն կ'իյնայ ընդունիլ մարտահրաւէրը:

Հետաքրքրութեամբ կը սպասուէր որ Նախկին աշխատաւորական Հէրպըրթ Սէմուէլ ճշդէ իր դիրքը, ինչ որ ըրաւ ճառի մը մէջ, բանալով իր խմբակին ընտրական պայքարը:

— Լուծելի հարցերու մէջ կարեւորն ըսաւ, առեւտուրի վերականգնումն է: Կարելի է հարցին լուծման մէկ միջոցը գտնել ներածումներու սեղմումով եւ արտածումներու յաւելումով: Այս երկու կէտերուն վրայ, դիւրին է սխալներ գործել: Սակայն մաքսային տեւական դրութեան մը կիրարկումը, մեզ կը թուի թէ չի համապատասխաներ ներկայ կացութեան: Սակայն այդ հարց մըն է որ զանազան վէճերու տեղի կուտայ եւ պէտք չէ որ այդ վէճը յարուցուի ազգային կառավարութեան մը կողմէ:

ՍՏԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Երէկ կէսօրին սթերլինը կ'արժէր 98 ֆրանք: Տոլարը՝ 25.39. Պանք օֆ Ֆրանսը զեղչի սակը բարձրացուց հարիւրին 3էն 2ուկէսի:

«Մահափորձի ձեռնարկները եւ Հայ ազգը»

Այս խորագրին տակ, Ագշամ կը գրէ (4 հոկտ.).

—«Ըսմէթ փաշա եւ Վենիզելոս, իրենց ուղիղ եւ խելացի քաղաքականութեամբ այսօր իրարու անկեղծ բարեկամ դարձուցին երկու ազգեր որ տակաւին երէկ իրարու կոկորդի կը փարէին: Պուլկարներուն եւ միւս ազգերու հետ ալ կ'եփինք եւ տեւական խաղաղութեան մը հիմերը կը պատրաստենք:

Երկու անմիտ «հէրիֆ»ներ, ափերով լեցուն դրամ ծախսելով եւ զանազան երկիրներէ անցնելով, եկած էին մահափորձ կատարել մեր վարչապետին դէմ՝ որ այսպիսի բարեբաստիկ նպատակ մը իրականացնելու համար կը ճամբորդէ: Ասոնցմէ մէկը՝ բռնուելու միջոցին, անձնասպան եղաւ, իսկ միւսը՝ օձիքը ձեռք տուաւ:

Անկարելի է չզարմանալ այս մարդոց յիմարութեան վրայ եւ չանիծել զանոնք: Իրենց խելքով, այսպիսի մահափորձ մը կատարելով, միթէ իրենց ազգին ծառայութի՞ւն մը պիտի մատուցանէին անոնք: Հայ ազգը հարկաւ նողկանք կը զգայ անոնց այս ընթացքէն: Երբ ուրիշ ազգերու հետ հասկացողութիւններ, համաձայնութիւններ տեղի կ'ունենան, թուրքերու հետ ձգտում առաջ բերելիք ընթացքներու մէջ գտնուող ճանիկեաններու եւ Աբիկեաններու վրայ անէծքներ կը տեղան: Որովհետեւ վերջին 50 տարուան մէջ Հայոց գլխուն եկած բոլոր աղէտներն ալ այս կարգի թափառաշրջիկ կոմիտէճիներու գետինն անցնելիք մտայնութեան արդիւնքն են: Հայերը հասկցած են այլեւս այս մտայնութիւնը:

Հելլէնները եւ թուրքերը ինչպէս կ'ուզեն սիրալիր բարեկամութեամբ ապրիլ, Հայերը եւ թուրքերն ալ միեւնոյն նպատակը ունին: Այս երկու ազգերուն միջեւ մշակոյթի բազմաթիւ միութիւններ կան, ինչպէս երաժշտական, թատերական եւն.: Թուրքերուն չափ, Հայերն ալ անէծք կը կարդան մահափորձի հեղինակներուն»:

Լորտ Րէտինկ Փարիզի մէջ

Անգլիոյ արտաքին նախարարը մեկնեցաւ Լոնտոն: Իր մեկնումէն առաջ, կարգ մը յայտարարութիւններ ըրաւ մամուլի ներկայացուցիչներուն, իր տեսակցութեան արդիւնքին մասին:

— Ստուգօրէն կ'ըմբռնենք թէ Եւրոպայի մէջ խաղաղութիւնը պահպանելու եւ տնտեսական ու ելմտական ամուր պայմաններ ստեղծելու համար, անհրաժեշտ է որ Հռենոսի երկու կողմերուն միջեւ, հաստատուի սերտ գործակցութիւն եւ իրական համաձայնութիւն:

«Ֆրանսայի նախարարներուն բացատրեցի Անգլիոյ կացութիւնը եւ ուղղութիւնը զոր մտադրած ենք որդեգրել: Անոնց բացատրեցի նաեւ թէ ինչ կերպով միջազգային դէպքերը կ'անդրադառնան այդ կացութեան վրայ:

«Իրենց կարգին Ֆրանսայի նախարարները իրենց տեսակէտները պարզեցին ընդհանուր կացութեան մասին: Ամէնքս կը ճանչնանք դժուարութիւնները, որոնց պէտք է դիմագրաւեն մեր երկիրները: Այս դժուարութիւնները պիտի կրնանք հարթել միայն սերտ գործակցութեամբ եւ միջազգային տեւական շփումներով ու յարաբերութիւններով:

Այսուհանդերձ, տեսակցութեան ընթացքին քննուած հարցերուն մասին ո՛չ մէկ ստոյգ տեղեկութիւն կը հաղորդուի:

Գերման դահլիճին շուրջ

Պրիւնինկ որոշած է այսօր անպայման լրացնել դահլիճին կազմը եւ ներկայացնել հանրապետութեան նախագահին, որուն, երէկ տեղեկութիւններ հաղորդեց իր կատարած աշխատանքներուն մասին:

Թէեւ ըսուած էր թէ Հինտէնպուրկի պնդումով, արտաքին նախարարութիւնը պիտի յանձնուի Լոնտոնի դեսպանին Նէօյրաթի, սակայն լուրը կը հերքուի: Արտաքին նախարարութիւնը պիտի ստանձնէ ինքը՝ Պրիւնինկ:

Իբր նախարարական թեկնածու՝ զանազան անձնաւորութեանց շուրջ յարուցուած առարկութիւններէն զատ, կայ նաեւ հանրապետութեան նախագահին կողմէ, վարչապետին տրուած լիազօրութիւններու հարցը, որ կը մտահոգէ քաղաքական շրջանակները: Լաւատեղեակ շրջանակներ կը հաստատեն թէ Հինտէնպուրկ տակաւին իրաւունք չէ տուած Պրիւնինկի, լուծելու խորհրդարանը՝ այն պարագային որ վստահութիւն չյայտնէ դահլիճին: Կ'ըսուի նաեւ թէ Հինտէնպուրկ դէմ է որ Պրիւնինկ, իր դահլիճը կազմելու համար, համաձայնութեան գայ աջերուն հետ:

Մահապատիժ՝ բերացողներուն

Անտրէյեւ, Խորհր. Միութեան ցամաքային փոխադրութեան նոր գործավարը, գործի սկսաւ տրակոնական կարգադրութիւններով: Անմիջապէս պաշտօնանկ ըրաւ փոխ-գործավար Կվերինկը, եւ շատ մը բարձր պաշտօնատարներ եւ դատի յանձնեց բոլոր անոնք որ պատասխանատու կը համարուին երկաթուղիներու անկանոն երթեւեկին: Մասնաւոր ատեան մը մահուան դատապարտեց երեք հոգի, Բլեխանոֆ, Վիրիմիցեւ եւ Մուտերախին, որոնք ամբաստանուած են թէ դիտմամբ կազմալուծեր են ուտեստի փոխադրութիւնը: Ուրիշներ ալ դատապարտուեցան տաժանակիր աշխատանքի եւ երկարատեւ բանտարկութեան:

40,000 պատանիներու զօրահանդէսը

Մուսոլինի հոկտ. 8ին աչքէ անցուց 40.000 պատանիներ, որոնք անդամ են «Ֆաշիօ ճիովանիլէ տի քոմպաթթիմէնթօ» միութեան (Ֆաշական երիտասարդներու մարտական կազմակերպութիւն):

Այս միութիւնը, որ հիմա 600.000 անդամ ունի, կազմուած էր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ դ. էջ)

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԱՆԿՈՒՄԸ

Աշխարհի բոլոր սակարանները իրարու հետ մրցման մէջ են կարծես։ Ամէն տեղ արժեթուղթերու գինները թաւալգլոր անկումներ կը կրեն, մեծագումար վնասներ պատճառելով հասարակութեան եւ մանաւանդ այն դասակարգի մարդոց՝ որոնք անտեղի լաւատեսութեամբ մը տոգորուն՝ մէկուկէս տարի է ի վեր նոր թուղթերով լեցուցած են իրենց թղթապանակները։

Ամէնէն աւելի ապահով նկատուած հրապարակներն անգամ, ինչպէս ֆրանսականը, հոլանտականն ու զուիցերիականը զերծ չմնացին տագնապէն։

Փարիզը, Ամսթէրտամն ու Ցիւրիխը կամ Ժընեւը ամբողջ աշխարհի դրամագլուխներուն համար ապահով միջնաբերդեր նկատուած էին եւ սակայն մրրիկը այդ քաղաքներուն մէջ ալ կը գործէ ահա իր աւերները։

Սակարանական տագնապը համաշխարհային է ուրեմն, ինչպէս համաշխարհային է տնտեսական տագնապը։ Այս վերջինը վատթարացումի սահման մը ունի սակայն, մինչդեռ սակարաններուն մէջ գիներու անկումը նուազագոյն չափ չի ճանչնար։ Այս պատճառով է արդէն, որ արժեթուղթերու հետ մօտէն կամ հեռուէն առնչութիւն ունեցողներ մտահոգութեան մէջ են, խորհելով թէ՝ որեւէ նոր պատահար մօտալուտ աղէտի մը գալուստը կրնայ գուժել ամէն օր։

Գաղափար մը ունենալու համար թէ՝ որքան խորունկ եղած է գիներու անկումը սա վերջացող ամիսներուն մէջ, կը բաւէ ակնարկ մը նետել հետեւեալ թուանշաններուն վրայ որոնք ցոյց կուտան աշխարհի մեծ սակարաններուն մէջ, առու ծախի ենթակայ քանի մը գլխաւոր արժեթուղթերու գինները.—

Նիւ Եորքի մէջ՝ Եունայթըտ Սթէյթս Սթիլը՝ որուն առնուած գինը 1930ին 134 3)8 տոլար եղած է, ներկայ տարուան մէջ իջած է 68ուկէս տոլարի. Ճէնէրըլ Մոթորսը՝ 31 ուկէս տոլարէն 22ուկէսի իջած է. Ճէնէրըլ Էլէքթրիքը՝ 41ուկէսէն 25 3)4ի. Անագոնտա Քօբբըրը 25էն 14 1)4ի, եւն. եւն.։

Փարիզի մէջ՝ Պանք տը Ֆրանսը որ դեռ տարուայս սկիզբը 18.000 ֆրանք կ'արժէր, այսօր 11,300 ֆրանք կ'արժէ միայն. Քրէօկէր Էնտ Թօլը որ շուէտական հսկայ ընկերութեան մը արժեթուղթն է, 697 ֆրանքէն 1ի (26 մարտ 1931ին) իջած է 168 ֆրանքի. Էռ Լիքիտը՝ 1100 ֆրանքէն 650 ֆրանքի, Հօչքիսը՝ 1545էն 816ի, եւն. եւն.։

Լոնտոնի մէջ՝ Քուրթօլտը որ 1 7)8 անգլիականի կը գնուէր, այսօր 34 շիլին կ'արժէ. Քիւնարտ Լայնը 15 շիլին 6 փէննիէն իջած է 8 շիլինի. Շէլը՝ 3 5)8 սթերլինէն 2 1)3 սթերլինի, Պրիթիշ Սիլանէզ՝ 7 շիլին 6 փէննիէն 4 շիլինի, եւն. եւն.։ Գիներու անկումը առաւել կամ նուազ չափով նոյն համեմատութիւնները կը ներկայացնէ նաեւ Ամսթէրտամի մէջ։

Պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ համաշխարհային համբաւ ունեցող արժեթուղթերէն շատեր 1929ի վերջերէն սկսեալ եւ 1930ի ամբողջ տեւողութեան՝ իրենց արժէքէն մաս մը կորսնցուցած էին արդէն, երբ 1931ին հանդիսատես եղանք նոր անկումներու, որոնք իրենց թաւալգլոր վազքը կը շարունակեն դեռ։ Արդարեւ, Փրոֆ. Իրվինկ Ֆիշըրի վիճակագրական աշխարհահռչակ ցուցանիշներուն (index numbers) համեմատ՝ 2 հոկտեմբեր ուրբաթ օրը վերջացող մէկ շաբթուան տեւողութեան մէջ միայն՝ բաժնեթուղթերու գինները Նիւ Եորքի մէջ ինկած են, միջին հաշուով 10 առ 100, Փարիզի մէջ 6 առ 100 եւ Լոնտոնի մէջ 2ուկէս առ 100։ Իսկ սակարաններու ներկայ շաբթուան վիճակը լաւագոյն ըլլալու նշաններ ցոյց չտար. ընդհակառակն։

* * *

Գիներու անկման պատճառով մեծ կորուստներ կրողները յաճախ դառնօրէն կը գանգատին թէ՝ խաբէութեան զոհ գացած են։ Ոմանք նոյնիսկ կը պահանջեն որ պետութիւնը վերջնապէս փակէ հաստատութիւն մը՝ որ շատերուն կործանման պատճառ կ'ըլլայ։

Անշուշտ ամէն երկրի մէջ սակարանները կազմակերպական թերութիւններ ունին՝ որոնց հետեւանքով հոն գործառնութիւն կատարողներ վնասներու կ'ենթարկուին երբեմն։ Բայց, բացառիկ պարագաներու վրայ հիմնուելով՝ ճիշդ չէ սակարանները պարզ խաղարաններու նմանցնել։

Սակարանները երկու դարէ աւելի տեւող ժամանակամիջոցէ մը ի վեր գործունէութեան մէջ են եւ պէտքի մը ծնունդն են, ներկայ կարգուսարքին մէջ։

Տնտեսական ներկայ յառաջդիմութիւններուն մեծ մասը կը պարտինք անանուն ընկերութիւններուն որոնք իրենց ամուր կազմակերպութեան շնորհիւ, ժողովուրդին փոքր խնայողութիւնները կը հաւաքեն, ստեղծելու համար տնտեսական մեծ ձեռնարկներ՝ (երկաթուղիներու շինութիւն, շոգենաւային, հանքային, ճարտարարուեստական ընկերութիւններ, եւն. եւն.) որոնք միլիոններ ներկայացնող դրամագլուխներու կը կարօտին։ Արդ, առանց սակարանական կազմակերպութեան՝ որուն շնորհիւ այս ընկերութեանց բաժնեթուղթերը շրջաբերութեան մէջ կը դրուին, անկարելի պիտի ըլլար նմանօրինակ ձեռնարկներ հիմնել՝ որոնք ներկայ դարուս, անհրաժեշտութիւն դարձած են ամէն երկրի մէջ։ Այս հսկայ ձեռնարկներուն շնորհիւ է որ հետզհետէ աճող ու բազմացող մարդկութիւնը իր աշխատող բազուկներուն համար գործ կը գտնէ։ Դարձեալ, այդ մեծ ձեռնարկներուն շնորհիւ է որ աշխարհի տնտեսական կեանքը կը բարգաւաճի տարուէ տարի, աւելցնելով հանրային բարօրութիւնը։ Կը բաւէ միայն՝ ամենապարզ գիւղացիին կամ գործաւորին այսօրուան վարած կեանքը բաղդատել հարիւր տարի առաջ ապրող գիւղացիին կամ գործաւորին վարած կեանքին հետ, համոզուելու համար թէ՝ մարդկային ընդհանուր բարեկեցութիւնը ի՛նչ մեծ յառաջդիմութիւններ ըրած է։

* * *

Սակարաններու գոյութեան իրաւունքը սկզբունքով ընդունելով հանդերձ՝ ոմանք կը բաւականանան պահանջելով որ արգիլուին պայմանաւոր գործառնութիւնները (opérationsàterme) միայն, այսինքն, այն առ ու ծախերը՝ որոնց մէջ պայմանագիր կողմերը պարտաւոր չեն գնուած արժեթուղթերը ընդունելու կամ ծախուածները յանձնելու, այլ, նախապէս որոշուած պայմանաժամի մը, վաճառման եւ գնման գիներու տարբերութիւնը կը հաշուեկցին իրարու մէջ։

Հարեւանցի ակնարկով մը այս դիտողութիւնը իրաւացի կը թուի, բայց դիտուած է որ այս դրութիւնը չգործադրող սակարաններ, ինչպէս Նիւ Եորքինը ուր գործառնութիւնները կանխիկ տեղի կ'ունենան, զերծ չեն մնացած բնաւ միւս սակարաններուն ներկայացուցած անպատեհութիւններէն։ Մէկ օրուան համար փոխ առնուած դրամներով (call money) եւ ուրիշ նմանօրինակ ձեւերով կատարուած շահադիտական գործողութիւնները շատ աւելի ընդարձակ սահմանի մէջ տեղի կ'ունենան հոն, քան Փարիզի մէջ։ Օրինակը տեսնուեցաւ մասնաւորաբար սա վերջին տարիներուն մէջ եւ մինչեւ 1929 թուականը, երբ նոյն տարուան աշնան Նիւ Եորքի սակարանին մէջ պոռթկացող տագնապը ներկայ տնտեսական մեծ տագնապին ազդանշաններէն մէկը կազմեց եւ պատճառ եղաւ խոշոր դրամագլուխներու փճացման։

Կը հետեւի ուրեմն թէ՝ ճիշդ չէ սակարաններու գոյութեան վերագրել այն դրամական կորուստները՝ որոնց ոմանք ենթակայ եղած են զանազան շրջաններու եւ մասնաւորաբար մէկուկէս տարիէ ի վեր եւ այնքան ծանրակշիռ կերպով, Նիւ Եորքի մէջ ըլլայ թէ Փարիզի։

Դժբախտաբար, շահադիտութեան զոհերու մէջ գտնուեցան համեստ դասակարգի պատկանող Հայեր ալ որոնք մասնաւորաբար Նիւ Եորքի մէջ, ամէն տեսակ արժեթուղթեր գնելով, դիւրին կերպով հարստանալու ճամբան գտնել կարծած էին, 1929ին եւ անկէ առաջ։

Փարիզի մէջ ալ, սակարանի շէնքին շուրջը վերջերս կը տեսնուին բազմաթիւ Հայեր՝ որոնք արժեթուղթերու հետզհետէ ինկող գիներէն կարթըւած, գործառնութիւններ կը կատարեն, ապագայ շահերու պատրանքներովը օրօրուելով։ Այսպիսիներ, եթէ արհեստով սակարանական չեն, լաւ կ'ընեն վերապահ ըլլալով։ Շահադիտական գործառնութիւններու մէջ յաջողելու համար, ո՛չ միայն բազմակողմանի եւ ընդարձակ ծանօթութիւններ եւ մասնաւոր պատրաստութիւն անհրաժեշտ են, այլեւ կարեւոր է ունենալ գործնական մեծ եւ երկարատեւ փորձառութիւն- բան մը՝ որ սակաւաթիւ մասնագէտներ միայն կրնան ունենալ։

Մե՛ղք է որ զանազան ասպարէզներու եւ արհեստներու մէջ, յաճախ դժնդակօրէն շահուած գումարներ՝ մէկ քանի օրուան կամ շաբթուան մէջ շոգիանան։

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԵՐԷՆ

13.— ԵԼՔԸ

Բայց, վերջապէս, պէտք է փնտռել ելք մը։

Վէրքերը մատնանշել, և անոնց վրայ ողբ ու ճառ ըսել՝ ապարդիւն են, եթէ չորոնենք նաև անոնց դարմանը։

Ինչ ալ ըլլայ տեսակէտներու տարբերութիւնը, դարմանը գտնելու մասին, բոլորը կ'ընդունին որ դարման մը պէտք է։ Դժբախտաբար տարբեր ցանկութիւններով կը մօտենան բոլորը հարցին, եւ հետեւաբար տարբեր ալ կ'ըլլայ անոնց ցուցուցած ելքը։

Ոմանք, ինչպէս տեսանք, անմիջական լուծում կը պահանջեն վէճին, ու կ'ուզեն որ այժմէն իսկ միացնենք, գաղութներու մէջ, մեր զոյգ բարբառները։ Այդ միացումը նոյն իսկ կը կապեն մեր դատին։

Անշուշտ որ անոնց կողքին աւելի խոհեմները կան, որոնք կեանքէն կը սպասեն դարմանը։ Համոզուած որ կարելի չէ բռնի միջոցներով լեզու ստեղծել կամ փոխել՝ ժամանակին կը յանձնեն դատաւորի պաշտօնը։

Բարբառները այժմէն ձուլելու աճապարողներուն շատ ճիշդ դիտել կուտար Ս. Վրացեան Փարիզի Հայ Գրական Ակումբին մէջ իր ըրած զեկոյցով.

— «Հիմնական ելքը այս ցաւալի կացութիւնից՝ հայ ժողովրդի համախմբումն է իր հայրենիքին մէջ, որ կարող է տեղի ունենալ Միացեալ և Անկախ Հայաստանի գաղափարի իրականացումով։ Միայն ազգային անկախ կեանքի մէջ, հայրենի ընդհանուր հողի վրայ, մեր երկու բարբառները, առանց որ եւ է ճնշումի եւ հարկադրանքի, կողք-կողքի ապրելով, իրար հետ շփուելով և իրարից փոխադարձաբար ազդուելով, բնական էւոլիւսիոնի ճանապարհով կ'ընթանան դէպի ազգային միացեալ լեզուն, որ միացեալ հայութեան պատուանդանը պէտք է կազմի ընդհանուր հայրենիքի եւ ընդհանուր պետականութեան հետ միասին։ Մինչ այդ՝ մեր ջանքերը — երկու բարբառները ներկայ ողբալի կացութիւնից հանելու եւ իրար մօտեցնելու համար՝ ապարդիւն պէտք է անցնին։ Նրանք եռանդի զուտ վատնում պատճառելուց զատ՝ ուրիշ հետեւանք չպիտի ունենան»։

Արդարեւ մեզմէ կախուած չէ հիմնական ելքը։ Քաղաքական պայմաններն են որ պիտի վճռեն զայն։ Եթէ դէպքերը զարգանան այնպէս, որ հայ ժողովուրդը համախմբուի իր հողին վրայ, ան կը ստեղծէ եւ իր լեզուն։ Ան կ'ընէ ակադեմիաներուն չըրածը։ Ու իսկապէս որ եռանդի զուտ վատնում է այժմէն միացեալ լեզու ստեղծել՝ ողբերու եւ ճառերու ուժով։

Փարիզի Հայ Գրական Ակումբի նիստին մէջ, Շանթ եւս այն կարծիքէն եղած է որ մեր լեզուի ողբալի վիճակը հետեւանք է մեր ժողովրդի ողբալի քաղաքական վիճակին եւ կը վերանայ միմիայն Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի պահանջքի իրականացումով։ «Եթէ այդ իրականացումը մի 40-50 տարով ուշանայ՝ արեւմտահայ բարբառը ինքն իրեն կը մեռնի եւ արեւելահայ բարբառը կը դառնայ ընդհանուր ազգային լեզու։ Համոզուած լինելով հանդերձ, որ ներկայ կացութեան մէջ արեւմտահայ բարբառը ապագայ չունի՝ ինքը անհրաժեշտ է նկատում զարկ տալ կամ պահպանել այդ բարբառը, այն նկատումով որ դա դիւրին միջոց է տարագիր հայութեան հետ խօսելու՝ նրան իր ազգային ինքնապահպանութեան գործով շահագրգռելու համար։ Եթէ պայմանները փոխուին եւ երկու բարբառների միաձուլման համար առարկայական կարելիութիւններ ստեղծուին՝ ինքը հաւատացած է որ այդ գործը հեշտութեամբ գլուխ կը գայ փոխադարձ զիջումներով եւ մանաւանդ փոխադարձ լրացումներով»։

Շանթի համար եւս ուրեմն քաղաքական պայմաններն են գերագոյն խոչընդոտները, որովհետեւ միացեալ հայերէնը միացեալ հայրենիքը միայն կրնայ ստեղծել։ Թէեւ, արեւմտահայ բարբառին մահը գուշակելը զուր մարգարէութիւն է, որովհետեւ ոչ մէկը կրնայ այժմէն տեսնել վաղուան քաղաքական դէպքերը։

Վարանդեան, տարիներ առաջ, մեծ դեր կը սպասէր եւ գրողներէն.

— «Արեւմտեան երկրներում՝ գրողների, բանաստեղծների պլէադը հսկայական դեր է կատարել համազգային գրական բարբառի մշակման մէջ։ Աւելորդ է երկար խօսել Ռասինների, Գէօթէների, ու Դանթէների այդ շինարար, ստեղծագործող դերի մասին։ Թո՛ղ աշխատին եւ մեր փոքրիկ Գէօթէներն ու Շիլլէրները, մեր բոլոր գրողները։ Թո՛ղ ձգտին — քաղաքական ու տնտեսական վերածնութեան հոսանքի հետ — առաջ բերել աստիճանաբար լեզուական մերձեցում։ Աշխատի՛նք թէ մամուլի ու գրականութեան ասպարիզում, եւ թէ տարրական դպրոցներում։ Փո՛խ առնենք իրարից, ինչ որ հնարաւոր ու օգտակար է եւ դո՛ւրս վանենք ինչ որ յոռի է, պառակտիչ, խորթական»։

Մէկը չի կրնար ժխտել գրողներուն դերը մերձեցումի մը ճամբան հարթելու համար։ Բայց հայ համեստ գրողէն սպասել Գէօթէին կամ Տանթէին ըրածը՝ ցնորք է։ Այո՛, եթէ մենք ալ ունենայինք մեր Տանթէն, ան պիտի կարենար կեանքին ընթացքը շեղել քիչ մը,— բարբառներէն մէկը պարտադրել միւսին։

Բայց մենք Տանթէ մը չունինք, ու դեռ չունենանք պիտի, աւա՜ղ...

* * *

Հայ լեզուի երկուութիւնը բառնալու համար առաջարկուած է յաճախ երկու մայր բարբառներու, արեւմտեանին ու արեւելեանին ձուլումը, ինչպէս տեսանք մեր այս գրոյցներուն ընթացքին։

Տեսանք, նոյնպէս, որ բնութեան օրէնքներուն հակառակ ձուլում մը յառաջ բերել՝ ցնորք է։ Ձուլումը կրնայ օր մը իրականալ՝ եթէ կեանքը ուզէ։ Եթէ հայ ժողովուրդը տիրանայ ազատ կամքի մը։ Այլապէս, ինչպէս տեսանք, բարբառներու ձուլումը մէկը չկրցաւ հնարաւոր ցուցնել, եւ եթէ զայն քարոզողներ եղան՝ բաղձանքէ մը անդին չէր անցներ իրենց նախանձախնդրութիւնը։

«Ձուլումը դիւրին բան չէ, ի հարկէ, կ'ըսէր Վարանդեան տարիներ առաջ։ Բայց նա ցնորք էլ չէ։ Յիշենք թէկուզ այն որ իտալական մեծ ազգը, ընդամէնը մէկ դար սրանից առաջ, չունէր տակաւին ընդհանուր գրական ու խօսուն լեզու։ Տեղական շահերը (intérêts régionaux) բոլոր երկրներում ցոյց են տուել երկարատեւ ու յամառ դիմադրութիւն ձուլման պրոցեսին, — Նրանք ցոյց պիտի տան նոյնը մեզ մօտ։ Սերունդներ կ'անցնին — եւ լեզուական խտրութիւնը կը յարատեւէ։ ... Մերձեցումը, ձուլումը անխուսափելիօրէն կը կատարուի, երբ քաղաքական յարաճուն ազատութիւնների շնորհիւ, առեւտրական ու արդիւնաբերական յարաբերութիւնները Ռուսահայի եւ Թիւրքահայի միջեւ հետզհետէ կը կենդանանան, կ'աճի նաեւ մտաւոր հաղորդակցութիւնը, շփումը երկու տարբեր հատուածների միջեւ։ Տնտեսական եւ քաղաքական զարգացումը, կամ ինչպէս ասում են, իրերի օբեկտիվ, առարկայական ընթացքը՝ կատարել է իր դրական պաշտօնը բոլոր այն երկրներում — Ֆրանսիա, Գերմանիա, Իտալիա — ուր երբեմն տիրել են բարբառները, ուր երբեմն չի եղել ընդհանուր, ազգային լեզու, ուր սակայն վերջ ի վերջոյ ստեղծուել է այդպիսին։»

Վարանդեանի երազած այդ քաղաքական պայմանները պահ մը ժպտեցան հայ ժողովուրդին՝ բայց [illegible]։ Ու չիրականացաւ իր լաւատեսութիւնը։

Քաղաքական պայմաններու փոփոխութենէն կը սպասէր բարերար ձուլումը Ղազարոս Աղայեան եւս, բայց ան բարբառներու միախառնութենէն աւելի՝ կը հաւատար մէկուն տիրապետութեանը միւսին վրայ.

— «Մեր երկուքին բարբառները՝ Արեւելեան եւ Արեւմտեան՝ կը մօտենան միմեանց եւ կը միանան. միայն դա չի կատարուել արհեստական ձուլումով, այլ քաղաքական հանգամանքների բարեյաջող փոփոխութեամբ եւ երկար ժամանակի ընթացքին, մէկին միւսով նուաճելով։ Ի՞նչ ասել կ'ուզի որ նուաճողը կը լինի աւելի կենսալիցը, որի կազմը բնականից շեղուած չի լինի, որի մէջ կը լինին թափուած անընդհատ բոլոր բարբառները իբրեւ աղբիւրներ ու վտակներ եւ ոռոգելով կեանք կը լինին տալիս նրան։ Ներկայումս իբր այդպիսին՝ հանդիսանում է Արեւելեան բարբառը։»

Արեւելահայ բարբառի յաղթանակին կը հաւատար Ղազարոս Աղայեան ա՛յն ատենէն։ Այսինքն շրջանի մը՝ երբ գոնէ հաւասար էին ուժերը։ Ո՛վ գիտէ ի՛նչ վճռականութեամբ պիտի խօսէր հիմա, եթէ տեսնէր երկու հատուածներու վիճակած ճակատագիրը։

Ձուլումը անհնար կը թուէր Շահրիկեանին ալ՝ «Ազատամարտ»ի հարցարանին պատասխանած ատեն, թէեւ իր համակրութիւնները արեւելահայ բարբառին կողմն [illegible]

— «Ոչ մի էվոլիւցիա կանխակալ օրէնսդրութիւններով չէ՛ կատարուած եւ չի կատարուիր։ Բաւակա՛ն է միայն ձգտումն ու նպատակը մատնանշել. Մնացեալը ինքնիրեն կը կատարուի, բաւակա՛ն է որ ազատ թողուի ամէն մէկին բերել մասնակցութիւնը իր կարողութեան, մտքի ստեղծագործութեան, իրեն իսկ յատուկ արտայայտութեան ձեւով։ Զգուշանալ [illegible] բաբելոնական խառնիճաղանջութիւնից։ Երկու կողմերի լեզուներն [illegible] գրականութիւնն էլ ազգի ժամանակակից հոգեբանութեան, ձգտումներին թեւ տուող, ոգի տուող գրականութեան, էվոլիւցիայի, զարգացման կարիքը ունին։ Այդ կարիքը հոգածութիւնը միայն հրապարակ գնելը բաւական կը լինի մրցման աշխատութեան ասպարէզ [illegible] ամէն մէկին իւր հասկացած, [illegible] գոյն համարած ուղղութեամբ ու ձեւով, մինչեւ որ հասնինք հասունութեան, զարգացման այնպիսի շրջանի, երբ հեղինակութիւններ կը ստեղծուին, որոնք ստեղծագործող լեզուի, մէջ ինքն ըստ ինքեան, գոյութիւն ստացած օրէնքները [illegible] դասաւորեն կամ կ'օրէնսդրեն։ [illegible] րէնքը կեանքից, լեզուից պիտի բղխի եւ ոչ թէ կանխակալ օրէնքներ պիտի պատրաստեն կեանքի, էվոլիւցիայի ձեւն ու սահմանները»։

Միշտ «Ազատամարտ»ի հարցարանին պատասխանելով՝ շատ գեղեցիկ կերպով կը վերլուծէր Վարժան [illegible] հարցը.

— «Նախ հարկ է ըսել թէ լեզուական պատմութիւնները՝ ո՛չ մէկ օրինակ կ'ընծայեն պայմանագրական որեւէ ձուլումի ա՛յնպիսի բարբառներու միջեւ՝ որոնք իրարմէ այնքան էական զանազանութիւններ ունին։ Բացի ասկէ, արեւելեան եւ արեւմտեան բարբառները [illegible] սեփական յատկանիշներով [illegible] տուած են ուրոյն ուրոյն գրականութիւններ։ Անցեալ մը ունին նաեւ իրենց հիմնական շրջագիծին մէջ քիչ թէ շատ հաստատուն [illegible] նուիրագործուած գրչի անընդհատ արտադրութիւններով, դէմքերով [illegible] րոնք երկու կողմէ ջանացին մշակել եւ մշակել լեզուները, եւ այդ լեզուներով արտադրել մատենագրութեան [illegible] նի մը արժանի հատորներ։ Այդ [illegible] սակ ձուլումի մը դէմ կայ մէկ [illegible] րիշ արգելք մըն ալ, —Ժողովուրդը։ Այդ բարբառները ոչ միայն կը [illegible] ունին, այլեւ կը դրուին որոշ [illegible] գուածէ մը. անոնց հիմնական [illegible] ները իրենց գլխաւոր գիծերուն [illegible] ժողովուրդին հետ միայն կրնան [illegible] բեշրջուիլ եւ նոր կերպարանք [illegible] ստանալ։ Այլապէս՝ մարդիկ [illegible] ճառներ անզօր են լեզուներու [illegible] կատագիրը որոշելու։ Դիցուք թէ [illegible] տեսնենք վայրկեան մը այդպիսի [illegible] լումի մը երեք գլխաւոր արգելք [illegible] պատճառները,— ժողովուրդը [illegible] կան անցեալը եւ երկու լեզուներուն մէջ եղող խորունկ տարբերութիւնները, եւ արեւելեան ու արեւմտեան բարբառները նետենք մէկ [illegible] մէջ. ի՛նչ առաջ պիտի գայ— [illegible] կերպարան միգամած մը, լեզու [illegible] խառնակութիւն մը, [illegible] բաղդրութիւն մը՝ ուրկէ ի հ[illegible] ոսկի պիտի չստանայինք։ [illegible] մեղմ ըսեմ.— Նոր լեզու մը [illegible] սովոր թէ ժողովուրդին եւ թէ [illegible] գէտներուն։ Իսկ գալով ձուլումի [illegible] որ կատարուի բարեշրջման օրէնք[illegible] այդ հեռաւոր ապագայի մը գործ [illegible] անշուշտ. եւ այժմէն իսկ պայմաններ առաջարկել ապարդիւն [illegible] լորովին։ Բարեշրջման օրէնքը [illegible] հպատակի ժողովրդական ամբողջ [illegible] զանգուածներ ցնցող մեծ կամ [illegible] եւ ստէպ անդիմադրելի շարժում[illegible] կան դէպքերու»։

Ձուլումը անհնար կը [illegible] փրոֆ. Ա. Խաչատրեան ալ. [illegible]

— «Արեւմտեան եւ [illegible] գրական լեզուներու ձուլումի [illegible] յաճախ կը կրկնուի, որքան ալ [illegible] տեհ համարենք, բանաւոր [illegible] երկու գրական լեզուներն ալ [illegible] շրջանի պէտքէն ծնած՝ այսօր [illegible]

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՀՈՒՎԸՐԻ ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Միացեալ-Նահանգներու նախագահը Հուվըր, ելմտական նոր եւ շատ կարեւոր ձեռնարկ մը գլուխ հանելու ելած է։ Գաղտնի խորհրդակցութեան մը ընթացքին, կարդաց այս առթիւ պատրաստած իր ծրագիրը, որ կը բաղկանայ 9 գլխաւոր կէտերէ։ Ըստ այդ ծրագրին, պիտի կազմուի «բացառիկ վարկերու հաստատութիւն» մը, որուն դրամագլուխը պիտի ըլլայ 500 միլիոն տոլար, եւ պիտի կրկնապատկուի, եթէ պէտք ըլլայ։ Յայտնելէ վերջ թէ երկրին բոլոր նիւթական աղբիւրները պէտք է օգտագործել, ժողովուրդին վստահութիւնը վերահաստատելու համար՝ հանդէպ դրամատէր դասուն, Հուվըր ներկայացուցած է հետեւեալ առաջարկները։

1.— Շարժման մէջ դնել երկրին ամբողջ նիւթական միջոցները, հրաւիրելով Ամերիկայի դրամատէրները որ կազմեն վարկի ազգային հաստատութիւն մը՝ 500 միլիոն դրամագլուխով, զեղչելու համար դրամատուններու այն առնելիքները որոնք ներկայիս չեն կրնար ենթարկուիլ այդ գործողութեան Ամերիկայի Դաշնակցային Պահեստի դրամատան կողմէ։

Հուվըր վստահեցուց թէ արդէն ապահոված է Նիւ-Եորքի մեծ դրամատէրներու աջակցութիւնը։ Անոնք է որ պիտի ստանձնեն այս հաստատութեան ղեկավարութիւնը,

2.— Դաշնակցային Պահեստի դրամատան վարիչները համոզած են ուրիշ վարկային հաստատութիւններ, որ փոխատուութիւններ ընեն փակուած դրամատուններու անոնց առնելիքներու վրայ և կամ, իրենք իսկ ստանձնեն զանոնք։ Նման միջոց մը պիտի նպաստէ որ գործերը բացուին, եւ այդ կերպով, բազմաթիւ ընտանիքներ այնքան չպիտի տառապին ձմրան ընթացքին։

3.— Դաշնակցային Դրամատան վարիչները պիտի ձեռնարկեն իւրաքանչիւր շրջանի մէջ կազմելու մասնաճիւղեր, որոնք պիտի գործակցին Նիւ Եորքի դրամատուններուն։

4.— Միացեալ Նահանգներու նախագահը Ամերիկեան Քոնկրէսին պիտի առաջարկէ փոփոխութիւններ մտցնել Դաշնակցային Դրամատան վարկի կանոնագրութեան մէջ, այնպէս որ այս հաստատութիւնը կարենայ, այս տագնապի օրերուն, աւելի լայնօրէն գոհացում տալ վարկի խնդրանքներուն։

5.— Եթէ պէտք ըլլայ, նախագահը պիտի կրնայ առաջարկել ելմտական ուրիշ հաստատութեան մը կազմութիւնը, որ իր տրամադրութեան տակ ունենայ բաւական դրամագլուխ, գոհացում տալու համար վարկի օրինաւոր խնդրանքներուն։

6.— Նախագահը պիտի խնդրէ Խորհրդարանէն որ արտօնութիւն տայ կառավարութեան նոր գումարներ արձանագրուելու երկրագործական դաշնակցային դրամատուններու մէջ։ Նկատի ունենալով իրենց տրուելիք վարկերուն հանգամանքը, ագարակապանները պիտի կրնան քիչ տոկոսով եւ գոհացուցիչ պայմաններով փոխառութիւն կնքել։

Իր գրութեան եօթներորդ կէտին մէջ, Հուվըր կը ճշդէ թէ իր այս առաջարկները հաւանութեանն արժանացած են Քոնկրէսի այն անդամներուն, որոնք կրցած են ներկայ գտնուիլ խորհրդակցութեան։

Ութերորդ կէտին մէջ, Հուվըր ակնարկութիւն կ'ընէ տեսակցութեան, որ պիտի ունենայ Ֆրանսայի վարչապետին հետ՝ միջդաշնակցային պարտքերու մասին։

Այս խորհրդակցութեան ընթացքին, վիճաբանութեան չեն դրուած Ֆրանսայի վարչապետին՝ Լավալի այցելութեան պարագան եւ այդ առթիւ, տեղի ունենալիք խօսակցութեան նիւթերը, որովհետեւ ատոնք աւելի միջազգային հարցեր են։ Սակայն կ'աւելցնէ Հուվըր, յունիս 20ի յայտարարութիւնը, արդէն յստակօրէն կը յայտնէ ամերիկեան կառավարութեան քաղաքականութիւնը։

Վերջին հատուածին մէջ, Հուվըր կոչ կ'ուղղէ բոլորին միանալու։

նոց պահանջքներուն գոհացում կուտան, այլեւս կարելի չէ մէկ կամ միւսը լռելու դատապարտել կամ առաջարկուած ձուլումը կատարել, այնպէս որ երկուքին ալ հաւասարապէս ընդունելի ըլլայ։ Եթէ բանասէրներու աշխատանոցի կանաչ սեղանի առջեւ այսպիսի արհեստական ձուլում եր կատարուի իսկ, ընդունակ չէ ապրելու, քանի որ հիմնուած չէ կենդանի լեզուի կիրառութեան վրայ։ Քերականական այսպիսի առանձնայատկութիւններ կան, որոնցմէ ոչ մէկը կրնայ հրաժարիլ եւ ոչ ալ միւսը ընդունիլ։

«Լեզուական առանձնայատկութիւններէն զատ, ձուլումի իբրեւ մեծ արգելք կայ քաղաքական բաժանումը։ Կովկասահայը իր ռուսական քաղաքակրթութեամբ յօրինած է զայն պատկերացնող լեզուն։ Թրքահայը իր քաղաքակրթութեամբ՝ դարձեալ ունի անոր պատշաճ լեզու։ Եթէ ասոնց վրայ աւելցնենք եւ իւրաքանչիւրին արդէն կազմուած ուրոյն գրականութիւնը, այն ատեն աւելի պարզ պիտի ըլլայ ձուլումի անկարելիութիւնը»։

Հարկ էր ամփոփել մեր մտաւորականութեան այս զանազան ներկայացուցիչներուն կարծիքները՝ աւելի լաւ քննելու համար այս հարցը։

ՍԻՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ներկայ թիւով կը վերջացնենք մեր քաղուածքը Հայաստանի հանքային հարստութեանց տեղեկագրէն, ուրիշ առթիւ մը նոյնքան ընդարձակ ներկայացնելու համար բուսային հարստութիւնները։

— Երկրաբանական հետազօտութիւնները երկրին զանազան շրջաններուն մէջ 1923էն ի վեր երեւան հանած են Անիի չէչքարը (ponce), *Արթիկի փխքարը* (tuf), *Նուռնուսի թորաքարը* (infusorite) *Ջարխեչի հանագանգը* (conglomérat, *Աղփարայի յեսանաքարը*, *Իջեւանի ժեռքարը* (granit), *որոնք կը շահագործուին ներկայիս։* 1928ին երեւան հանուեցան Դարաչիչակի շրջանի Աղվերան, Դալլար, Բժնի, Արզաքեանդի մարմարի անսպառ հանքերը։

Հետազօտիչ մարմինը, որ կ'ուսումնասիրէր յիշեալ շրջաններու մարմարի հանքերը, Դալլարի մէջ եւ Արզաքեանդի գիւղին կից մեծ քանակութեամբ եւ լաւորակ *ծանրաքարի* (baryte) *հանքեր գտաւ։* Այս հանքը արտածելիք ապրանք է։ Շուտով կը սկսի շահագործումը։

Հետազօտութիւնը երեւան բերաւ, բացի յիշեալ շրջաններէն, չէչքար՝ զանազան գիւղերու մէջ, վիմագրական քար՝ Բոզբուրունի մէջ, կրաքար՝ Իջեւանի մէջ, փայլար՝ Աղբաբայի մէջ, մեծաքանակ օձաքար՝ Բէօյիւկ Վէդիի շրջանի Ջղինի եւ Քիւսուսի ձորերուն մէջ, թորաքար՝ Գէօլայսօր գիւղին մէջ, մարմարակերպ գունաքար՝ Իջեւանի մէջ, հակակրային կաւ ու պաղլեղ՝ Մարտունիի մէջ, փխքարակերպ կանաչ քարեր եւ գիլ կաւ՝ Մեծ Պարնի գիւղին հողերուն մէջ, սեւակուճ *(*basalte*) Հաջի Կարայի* մէջ, քաղկեդոնիկ ու գաւարզ՝ Իջեւանի եւ Բէօյիւկ Վէդիի մէջ, խճաքար՝ Կարախաչ գիւղին մէջ, երկաթ՝ Կատլու գիւղին մէջ արդնաքար (alunite)՝ Ջանախչու գիւղին Թոփղաղ արօտավայրերուն եւ Քեշիշվերան գիւղին մէջ։ Գտնուած են նաեւ զանազան գիւղերու մէջ մետաղներ, ներկեր ու հանքային ջրեր։

1928ին վերջապէս կը կազմուի կանոնաւոր մարմին մը, Համամիութենական երկրաբանական կոմիտէի լեռնահետախուզական վարչութեան ներկայացուցչութիւն։ Ունի երկու բաժին, հանքախուզական եւ տեղագրական։

Այս երկու հատուածներէն զատ, Լէնինգրադի երկրաբանական կոմիտէն առանձին կը պտըտէր Հայաստանի մէջ, հանքախուզութիւն կատարելով Զանգեզուրի, Ալլահվերդիի, Ալագեազի, Դարալագեազի, Նոր Բայազիտի կողմերը եւ Սեւանայ լճին եզերքը։ Զանգուի հովտին մէջ գտաւ անդեսաքարի եւ լեռնային ապակիի երակներ։

Հայաստանէն մեկնած արշաւախումբ մը այս ամառ պտըտեցաւ Նախիջեւանի մէջ, շարունակելու համար հանքախուզութիւնը։

Հանքային հետազօտութիւններու Հայաստանի մարմինը հիմնած է երկու վարժարաններ. — Հանքաբանական, որ կը պատրաստէ մասնագէտներ հանքերու արդիւնաբերութեան համար, 2.— Տեղագրական վարժարան, որ կը զբաղի հանքախուզութեամբ եւ ջրագրութեամբ։ 1930ին երկրին մէջ կը պտըտէին 10 հանքախուզական խումբեր, այս տարի 16 խումբեր։ Գալ տարի, այս նպատակին յատկացուած է 4,180,000 րուբլի վարկ։

Բոլոր այս աշխատանքներու ընթացքին մեծ պահանջ կը զգացուի բանուորական ձեռքերու։

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սամուէլ Պետրոսեան նշանակուեցաւ մատակարարութեան փոխ-գործավար։

Գեղամ Ղարիբջանեան նշանակուեցաւ գերագոյն դատարանի նախագահ։

Ռոզա Վենդբերգ նշանակուեցաւ բանուորագիւղացիական տեսչութեան փոխ-գործավար։

Դանուշ Շահվերդեան նշանակուեցաւ արտաքին առեւտուրի գործավար։

Գարեգին Եսայեան նշանակուեցաւ պետական նախագծերու յանձնաժողովի նախագահ։

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԹԵՐԹԵՐ

Հայաստանի մէջ ներկայիս կան շրջանային չորս թերթեր, — Լենինական, Նոր Բայազիտ, Ղափան եւ Ալլահվերդի։ Վերջին երկու թերթերը կը զբաղին միայն պղնձի արդիւնաբերութեամբ։

Շուտով լոյս կը տեսնեն շրջանային նոր թերթեր Ղուրդուղուլուի, Վաղարշապատի, Ղամարլուի, Վէդիի, Ղարաքիլիսայի, Ստեփանաւանի, Բասարգեչարի, Աշտարակի եւ Քեշիշքենդի մէջ։ Իսկ Լենինականի մէջ պիտի հրատարակուի երկրորդ թերթ մըն ալ, որ պիտի զբաղի երկաթուղիիկայարանին կեանքով։ Վէդիի եւ Բասարգեչարի թերթերը պիտի հրատարակուին հայերէն եւ թուրքերէն։

Շրջանային այս բոլոր թերթերը պիտի ըլլան հնգօրեայ, 3-5000ական օրինակ։

ՅԱՆԴԻՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Կեդր. Գործ. Կոմիտէի նախագահը խիստ յանդիմանութիւն մը ուղղեց Կեդր. Գործ. Կոմիտէի (խորհրդարան) անդամ Սեդրակ Ցարութիւնեանի, որ շոգեկառքի իր անձնական տոմսը տուեր էր կնոջը։

ՇԱՐԺԱԿԱՅԱՆ

Երեւանի մէջ հիմնուեցաւ մշտական շարժակայան մը, որ կրնայ արձանագրել երկրի տատանումները Երեւանէն 700 քիլոմեթր շառաւիղի վրայ։

Առժամեայ շարժակայաններ կան նաեւ Զանգեզուրի եւ Օրդուբաթի մէջ։ Երեւանի շարժակայանին տեսուչն է Փրոֆ. Ա. Ցակոբեան։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Նկատելով որ երկար պիտի տեւէ ստերլինի տագնապը, ստիպուած ենք Անգլիոյ եւ անգլիական գաղութներու տարեկան բաժնեգինը հաշուել 250 ֆրանք (վեցամսեայ 130 ֆրանք)։

ՑԱՒ Ի ՍԻՐՏ...

Հակառակ մեր բոլոր դիմումներուն, կարգ մը բաժանորդներ կը ձգձգեն իրենց առկախ հաշիւները։ Եւ դժբախտաբար առանց արդարացուցիչ պատճառի։

Ստիպուած ենք դադրեցնել այդպիսիններու թերթերը։

Վստահութիւնը չէ որ կը պակսի։ Բայց վստահութիւնը կը բաւէ՞ առօրեայ ծախքերը հոգալու... Մանաւանդ երկար ատեն սպասելով։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ՏԻԿՈՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՏԻԿՈՒԱՆ, 7 հոկտ.— Հ. Յ. Դ. Լուարի Կոմիտէի ջանքերով, այստեղ կազմուեցաւ Դաշնակցական ուժեղ խումբ մը, որ արդէն գործի ձեռնարկած է։

Նորակազմ խումբը, թելադրութեամբ Լուարի Կոմիտէի, 4 հոկտեմբերին տօնեց Դաշնակցութեան օրը։ Ամբողջ գաղութը ներկայ էր։

Օրուան նախագահ ընկեր Մարտիրոս Համբիկեան հանդէսը բացաւ պարզելով օրուան նշանակութիւնը։ «Մեր Հայրենիք»էն վերջ, եղան արտասանութիւններ եւ երգեր, օրիորդներու եւ ընկերներու կողմէ։ Հանդէսին բանախօս հրաւիրուած էր ընկ. Մեսրոպ Թորոսեան, որ յստակօրէն բացատրեց օրուան հանդէսին նշանակութիւնը, յիշելով ազատագրական շարժման գլխաւոր թուականներն ու դէպքերը մինչեւ մեր օրերը։

Ընկեր Թորոսեան ծանրացաւ Դաշնակցութեան կատարած դերին վրայ, շեշտելով մանաւանդ թէ այսօրուան Դաշնակցականները իրաւունք ունենալով մէկտեղ պարծենալու նախորդ յեղափոխական սերունդի անձնուիրութեամբ ու մեծութեամբը, պարտաւոր են Դաշնակցութեան պատմութիւնը դարձնելու իրենց ներշնչարանը, փրկութեան նպատակի իրագործման եւ նոյնքան անվեհեր ու յանդուգն գործունէութեան համար։

Ընկերը վերջացուց իր բանախօսութիւնը, հրաւիրելով բոլորը տոգորուելու հայրենիքի փրկութեան գաղափարով եւ պարտքի գիտակցութեամբ։ Խօսեցաւ նաեւ ընկ. Ս. Արզուեան, առաւելապէս ծանրանալով այլասերման վտանգին վրայ եւ հրաւիրեց ներկաները իրենց կարելին ի գործ դնել Հայը հայ պահելու համար, օտար այս ափերուն վրայ։

Ցետոյ կրկին արտասանութիւններ եւ երգեր։ Աճուրդէ մը գոյացաւ բաւական կոկիկ գումար մը։ Հանդէսը փակուեցաւ կազդուրիչ մթնոլորտի մէջ եւ ժողովուրդը մեկնեցաւ գոհ տպաւորութեամբ, խնդրելով որ այսպիսի հանդէսներ անպակաս ըլլան։ Վեց տարի է որ, Տիկուանի մէջ Հայ գոյութիւն ունի, բայց մինչեւ հիմա ոչ մէկ կազմակերպութիւն կար եւ ոչ մէկ հանդէս տեղի ունեցած էր։ Մեր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնենք Լուարի Հ. Յ. Դ. կոմիտէին, որ այդ բարի մտածումը ունեցաւ եւ եկաւ մեզ կազմակերպեց եւ մեր գաղութին մէջ ալ կենդանութիւն մտցուց։

Թղթակից

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.

Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզական յանձնախումբը որոշած ըլլալով յառաջիկայ 1932 տարեշրջանի «Իթէու-Գլիւպ Աթլէթիք» մրցումներ կազմակերպել՝ կը հրաւիրէ իր բոլոր մարզիկները որպէսզի մինչեւ յառաջիկայ հոկտ. 15 իրենց անունները, ծննդեան թուականը եւ հասցէն ղրկեն. Պ. Պերճ Զաքըճեանի 16 rue des Arts à Colombes (Seine).

Վերոյիշեալ թուականէն յետոյ ուշացող որ եւ է դիմում նկատի չառնուիր։

Ե. Ե. Մ. ՇԱՎԻԼ

C. A. Boulonnais *(1)ի եւ* Շավիլի խումբերու գնդախաղի մրցումը տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի, հակառակորդին դաշտին վրայ։ Հետաքրքրական եւ կանոնաւոր խաղարկութիւն մը, որ Ֆրանսացիները, աւելի ուժեղ եւ աւելի վարժ, կարողացան խաղի վերջաւորութեան շահիլ երկու նշանակէտ եւս, նախապէս խաղի արդիւնքն էր 1ով 1 հաւասար։

Այս կիրակի խումբը կը մրցի Վիռօֆլէյի դաշտին վրայ, ժամը *1.30ին հակառակորդ ունենալով* C. A. XIV (H. C.) *ժամադրավայր մարզիկներու* «Ave. Puits Sans Vins» *ժամը 12ին։*

Կ. Թ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ԴՐՕՇԱԿ"Ի

Թիւ 10 *(*1931 Հոկտեմբեր*)* Ցոխ բովանդակութեամբ.—

Ինքնամփոփում եւ Աշխատանք՝ (խմբ).— *Սոցիալիստական յեղափոխութիւնը*՝ Ռոստոմ.— *Քրիստափոր բանաստեղծ.— Կուսակցական պայքարը*՝ Ս. Զաւարեան.— *Հպարտ եւ Յաղթական*՝ Աշոտ Արծրունի.— *Դաշնակցութեան դերը գաղութներու մէջ*՝ Ասատուր.— *Բանուոր հոսունութիւնը*՝ Ս. Վրացեան.— *Անգլիական տագնապը*՝ Ս. Մաս.— *Թուրքիոյ շուրջ։ Սոցիալիզմ են կառուցում։ Կացութիւնը Հայաստանում։ Ականատես երիտասարդի արկածներից։ Մեր զոհերը։*

Հասցէ.— Mlle S. Agopian, 5 Rue des Gobelins. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (1)

ՑԵՂԱՅԻՆ ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ

Երկրի շերտերն ալ կարծես իրենց առանձնայատուկ կեանքն ու դգայնութիւնն ունին, եւ իրենց արտաքին դիմագիծը կարծես ուղիղ գծով մը կը համեմատի ներքին ազդակներուն հետ։

Կան եղեմական, հրաշալի վայրեր, որոնք առհասարակ, անխառն հաճոյք ու զուարթութիւն ծաւալող բուրաստաններ ըլլալու սահմանուած են, եւ այս, կը թուի թէ այդ երկրամասի բնական հակումն ու յատկութիւնն է պարզապէս։ Կան նաեւ այնպիսի անիծեալ վայրեր, որոնք իրենց ճակերեսի ռազմագիտական յարմարութիւններով, մարդիկը ճակատագրականօրէն կը հրապուրեն գալ եւ իրենց ծոցին մէջ գուպարիլ, կիրքերու վայրագ շղթայազերծումով մը իրար յօշոտելու, հետեւաբար եւ այս ձեւով վճարելու համար արեան այն անխուսափելի տուրքը, զոր այդ վայրերը դարերէ ի վեր սովոր են ծծել անյագ ծարաւով մը։

Այդ կարգի անիծեալ վայր մըն էր նաեւ Ասար, որ հարաւային Տօպրօճայի մէջ կը գտնուի, եւ որ ըստ աւանդութեան հին դարերէն մինչեւ մեր օրերը ահաւոր նախճիրներու սովորական վայրն է եղած. բան մը, որ փաստօրէն կը հաստատուի նաեւ իր մակերեսէն քանի մը մեդր խորութեան տակ թաղուած պատմական քաղաքի մը փլատակներով։

Արդ, համաշխարհային հրդեհէն բոցավառ ալիք մը, երբ Եւրոպայի այս ծայրագաւառն ալ քշեց ընդհանուր արհաւիրքին մէջ, համաձայնականները Պազարճըքի առջեւէն նահանջելով՝ կանգ առին Ասարի շրջակայքը գտնուող բարձրութիւններուն վրայ, ուր եւ տեղի ունեցաւ Պուլկարներու ու Սերպերու միջեւ երկրորդ արիւնազանգ բախումը։

Չվեզօղար Միլէչ, իր գասակով առաջին անգամ այստեղ մկրտուեցաւ արեան մէջ։ Թարմագեղ երիտասարդ մըն էր ան, աշխոյժ եւ խանդավառ, որ՝ առաջին կոչին լքելով համալսարանը, փութացեր էր կամաւոր արձանագրուիլ ռուսական ուժերուն առընթեր կազմուած սերպիական արշաւախումբին։ Քանի մը ամիսներու մարզանքներուն մէջ երեւան բերած ընդունակութիւնները շուտով տեղակալի աստիճանին էին բարձրացուցած զինք, որով՝ իր անմիջական հրամանին ներքեւ կ'ունենար վաթսուն հոգիէ բաղկացեալ խումբ մը ընտրեալ քաջերու, որոնք՝ պատրաստ էին իրեն հետ ամէնէն ահաւոր գուպարի մէջ նետուիլ, մահն աչք առած։

Հոն, Ասարի լերկ սարահարթին վրայ, առտուընէ մինչեւ իրիկուն ահաւոր պատերազմ էր եղած։ Երկաթի տարաշէկ կտորներ, կարկուտի նման հազար ուղղութիւններով էին ցանցնուէր, մահ ու աւեր սփռելով չորսդին։ Արիւնը յորդառատ հոսած էր շարքերուն ու պատնէշներուն միջեւ, տասնեակ մը մեռեալներ ու կրկին անգամ վիրաւորեալներ միայն Միլէչի դասէն էին եղած։ Թշնամիի յարձակումները, որոնք կատաղի ու իրերայաջորդ էին եղած օրն ի բուն, միշտ քաջաբար ետ էին մղած, իրենք եւս՝ երբեմն հակայարձակում գործելով։ Երկուստեք հազարաւոր դիակներ էին փռուած լայնատարած միջոցին մէջ, կոխկրտած, անցած էին անոնց վրայէն, առանց երբեք ուշ դարձնելու կիսամեռներու պաղատանքին ու հառաչանքին։ Մահը՝ տեսած իրենց աչքերով, իրենց այնքա՛ն մօտ, որ ան՝ բոլորովին սովորական ու հասարակ բան մըն էր թուած այլեւս, ու յետոյ, ո՞վ գիտէ ինչպէս, այդ տխեղերասասան որոտումներուն ու մահասփիւռ պայթումներուն առաջ բերած քաոսէն ողջ առողջ էին ազատուած, եւ պահ մը՝ կանգ առած ռազմաճակատի փոսերուն մէջ, երբ արդէն օրը անզգալաբար մթնած էր բոլորովին։

Այդ օրուան պատերազմին ահաւոր մանրամասնութիւնները այնքա՛ն արագասահ կ'անցնէին Միլէչի երեւակայութեան առջեւէն որ, իրեն կը թուէր թէ այդ ամէնը միակ վայրկեանի մը մէջ էին տեղի ունեցած երազային վազքով մը։

***

Աղմկայոյզ օրուան անցորդ գիշեր մըն էր յաջորդած։ Օդը պարզ ու ջինջ, աստղեր՝ կայտառագին։ Միայն, մերթ ընդ մերթ, հեռաւոր կէտէ մը հրացան մը կը պայթէր եւ գնդակը ճիւաղային սուլումով կը ճեղքէր օդը աննպատակ ուղղութեամբ։

Այս, պատերազմի այն պահն էր, երբ երկուստեք լռելեայն կարճատեւ հանգստութեամբ մըն են պայմանաւորուած, միաժամանակ առիթը չփախցնելով մութին մէջ իրարու շարժումներն ալ լրտեսելու։ Ուստի, վաշտապետի առաջարկութեան վրայ թէ, նորակոչ սպաներէն ո՞վ կը փափաքի գիշերային լրտեսախումբին առաջնորդել,— Միլէչ՝ առանց երկարօրէն մտածելու, առաջ նետուեցաւ օրինակելի համարձակութեամբը։

Իր այս դիւցազնական ժեստը, ամենուն հիացումը շարժեց, եւ հաբիւրաւոր աչքեր իր վրայ սեւեռեցան մթութեան մէջ, ուր՝ արձանացած էր ան, լուռ ու անվրդով, իբրեւ ցեղին վրէժխնդրութեան ոգին, առլի՝ ատելութեամբ ու վճռականութեամբ։

Լրտեսախումբը, որ բաղկացած էր երկտասնեակ մը զինուորներէ, նօսրանալով առաջ շարժեցաւ, լուռ ու մունջ, հրացանները ձեռքերուն մէջ, ամէն վայրկեան պատրաստ անակնկալներու հանդէպ։

Անցան լայնանիստ հարթութիւններէ։ Տիրող աղջամուղջին մէջ՝ աստղերու աղօտ լոյսը միայն ունենալով երկնակամարին գոգէն անտարբերօրէն բթթող, հազիւ նշմարել կարենալով իրարու մթնաստուերները քանի մը մեդր հեռաւորութենէ, այլեւ՝ աչքերը իրենց բիբերուն բոլոր զօրութեամբ առաջ սեւեռած որեւէ արտակարգ շարժում աննկատ չանցնելու կամ թշնամիին լրտեսախումբերուն առջեւ անակնկալի չգալու համար։

Կ. Պ. ԼԱԼԷ

Շար.

ճիշդ մէկ տարի առաջ, 18-21 տարեկան պատանիներէ, եւ անմիջապէս ազգային շրջուն զօրագունդի վերածուեցաւ Մուսոլինիի կողմէ, բոլորն ալ կարմիր եւ դեղին վզնոցներ կապած էին եւ Հռոմ համախմբուած էին իրենց յատուկ փոխադրական միջոցներով, ճատերը իտալիոյ հեռաւոր գաւառներէն եկած էին հեծանիւներով, ամբողջ օրեր ճամբորդելով, ուրիշներ՝ ինքնաշարժներով կամ ձիերով։

Անցքը տեղի ունեցաւ մեծ խանդավառութեամբ եւ Մուսոլինի ջերմապէս շնորհաւորեց պատանիները։ Յիշեցուց թէ «ֆաշական յեղափոխութիւնը շրջապատուած է թշնամիներով, որոնց դէմ պիտի կռուինք անդուլ անդադար»։ Յետոյ աւելցուց.— «Հրամանատարութեան դիրքերուն համնելէ առաջ, երիտասարդ ֆաշիստները պէտք է նախ եւ առաջ ծառայեն հնազանդութեան դիրքերուն մէջ»։

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Տ Է Ս Ի Ն
Հոկտ. 11ին, կիրակի օր ժամը 2.30ին, Սոսիէթէ Լիօնէզի սրահին մէջ
կը խօսի՝ Ընկ. ՕՀԱՆ ԿԱՐՕ

Ս Է Ն Լ Ո Ի
Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին Կիլիկիա սրահին մէջ։
Կը նախագահէ՝ Ընկ. Մ. ՄԱՐՈՒԹԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
Ազատ մուտք
գեղարուեստական ճոխ բաժին

Պ Ո Ւ Լ Վ Ա Ռ Օ Տ Տ Օ
Այս Կիրակի ժամը 3ին «Պառ Վէնսան», Chemin de la Madrague, *նախաձեռնութեամբ Վռամեան ենթակոմիտէին եւ մասնակցութեամբ Սէն Թ'Անթուանի Ընկեր Կարօ խումբին։*
Կը նախագահէ՝ ընկ. ԱԶԴԻՆ *Կը խօսի՝ ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ*
երգ, նուագ, արտասանութիւն ազատ մուտք

Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ
բոլոր ընկերները, այս Կիրակի ժամը 8.30ին, Ակումբ-Ընթերցարանին մէջ, 262 Rue Duguesclin.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ
Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան միութեան եւ մասնակցութեամբ Ս. Լուի եւ Պուլվառ Օտտօի մասնաճիւղերուն։
Հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէին
Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Սալօն Էսքանեօլի մէջ
46 Rue Tapis Vert Ազատ մուտք

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻՆ

18 Հոկտ. Կիր. ժամը 3ին, Salle de Géographie, 184Bld. St. Germain. *Բանախօսութիւն՝* Պ. Պ. Ռ. Բերբերեան՝ *ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ՁԱՐԳԱՑՈՒՄԸ,* Ա. Շահխաթունի՝ *ԲԵՄԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ,* Կ. Սասունի՝ *ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ։ Հատուածներ հայ թատերական երկերէն, մասնակցութեամբ* Օր. Անահիտի, Պ. Պ. Ե. Թոլայեանի, Սուրաբեանի, Ա. Կոթիկեանի, Տ. Նշանեանի, Շ. Սարեանի, Գմբէթեանի, Ս. Նաւասարդեանի եւ Ս. Թորոսեանի։
Մուտքը ազատ է։ Սրահի ծախքերու համար 3 ֆրանք։

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏՐԱՄԱԹԻՔ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ Տ. ՆՇԱՆԵԱՆԻ
9րդ ՏԱՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ 124րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ի պատիւ Դերասան՝ Տրդատ Նշանեանի *25ամեայ բեմական գործունէութեան*
18 Հոկտ. կիրակի գիշեր ժամը 8.30ին Théâtre Dantonի մէջ
8 Rue Danton (Métro St. Michel-Odéon)
Սիրայօժար մասնակցութեամբ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ
Կը ներկայացուի Ա՝ **Օ Թ Է Լ Լ Օ** *Գ. արարը Օթէլլօ Տ. Նշանեան*
Շէյքսպիրի
Բ. **Ս Ա Մ Ս Ո Ն** *Պ. Ա. Շահխաթունի կը կատարէ Ժագ Պռաշարի դերը*
Գ. Առաջին անգամ ըլլալով փարիզի մէջ կը ներկայացուի
ԱՄՈՒՍՆԱՑՆՈՂ... ՄԱԿԱՆՈՒՆԸ ?
փարիզահայ կեանքէ զաւեշտ 1 արար
Այս ներկայացումներուն իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն նաեւ Տիկ. Ա. Տէրուան, Տիկ. Ս. Նշանեան, Պ. Պ. Շահան Սարեան, Գմբէթեան, Մաքսուտեան, Փափազեան եւայլն։
Գին 25, 15, 10, 7.50 ֆրանք
Այս առթիւ եղած գրութիւնք եւ նուիրատուութիւնք ուղարկել միայն D. Nichanian, 221 Rue Lafayette. Boite Postale 56, Paris (10)

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Զ. Ռ. Մ. Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ
Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին
Կը բանախօսէ Պ. ՕՀԱՆ ԿԱՐՕ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին երգ, արտասանութիւն
Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

Հ. Յ. Դ.

Գ Ա Ր Ա Ռ
ՏԵՍԻՆԻ Պատանեկան միութեան վիճաբանական ժողովը Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին ընկ. Կ. Օհաննեանի ներքնայարկին մէջ։ Նիւթ՝ «Ներգաղթը դէ՞պի Խ. Հայաստան»։
Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Գրադարան Ակումբը փոխադրուած է նախկին Գրադարանը, 262 Rue Duguesclin։ *Գիրքեր ստանալու համար դիմել Բշ. Գշ. Դշ. Եշ. եւ Ուր. երեկոները ժամը 7.30—9*

EMPIRE Միւզիք-Հոլ՝ 37 Av. Wagram

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Հ. Ե. Ե. Միութեան բոլոր անդամ եւ անդամուհիները ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին՝ այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին՝ «Հայ Ակումբ»ին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԼԻՈՆԻ Պօլսոյ եւ շրջանի Երիտ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի ժամը 2ին Գ. Թաղապետութեան Գրադարանի սրահին մէջ, Rue François Garcin. *Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները անխտիր։*

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ա. Ե. Հ. Կ. Խաչի ժողովը վաղը շաբաթ իրիկուն ժամը 8ուկէսին 241 Rue J. J. Rousseau, *կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկեր եւ ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։*

Կը փնտռուի *30-45 տարեկան խոհամիտ, փորձառու եւ փոքրիկ սիրող կին մը։ Դիմել խմբագրութեան։*

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ
96 R. Rivoli, *մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արյանց եւ կանանց մորթի, արեան, վեներ. հիւդթ. եւ վարիսի։ Ամէնօր 9-12, 2-8, Կիր. 9-12։*

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ
"ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ,, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Մեծադիր եւ բազմագոյն այս քարտէսին շուրջը կ'երեւին պատմ. եւ ներկայ Հայաստանի հայրենի տեսարանները, կենդանիները, հանքային հարստութիւնները, Հայերու թիւը աշխարհի զանազան մասերուն մէջ, Հայաստանի ազգութիւնները (47 տեսակ), ծնունդի, մահուան եւ աճումի քաջալերական թիւերը, լեռներու բարձրութիւնը, լիճերու եւ գետերու մեծութիւնը, փնտռուած քաղաք մը անմիջապէս գտնելու նոր սիսթէմ մը, Վանի, Կարինի, Խարբերդի եւ Կիլիկիոյ նահանգներուն աշխարհացոյցները առանձինն, Նոր-Արաբկիր, Նոր-Խարբերդ, Նոր-Մալաթիա, Նոր-Սեբաստիա եւ Նուպարաշէն եւ անոնց տուներուն ու բնակչութեան թիւերը, հին ու նոր Հայաստանի մասին աշխարհագր. բաւական լայն տեղեկութիւն՝ աշխարհացոյցի երկու կողմի լայն լուսանցքներուն վրայ եւ այլ հետաքրքրական տեղեկութիւններ։ Այս բոլորը պայմանադրական նշաններով եւ մանրանկար պատկերներով։

Ահա քարտէս մը, որուն վրայ կարելի է ժամերով զբաղիլ եւ Հայու հոգին հրճուեցնող նիւթ ու տեսարան գտնել։ Քարտէսէ մը աւելի ԳԻՐՔ մըն է ան՝ փոխարէն շատ ոչինչ դրամի։ Շատ աժան ըրի, որպէսզի ԱՄԷՆ ՄԱՐԴ հատ մը գնէ անկէ։ Մեծութիւն՝ 76×86, *գին՝* 6 *ֆրանք, ճամբու ծախք՝* 75 *սանթիմ, Ամերիկա՝* 50 *սէնթ, Անգլիա եւ գաղութներ՝* 1.50 *շիլին, այլուր՝* 8 *ֆրանք։ Դիմել հեղինակին* H. BABESSIAN*ի*, 1bis Rue Rouget de L'Isle, Choisy-le-Roi, (Seine), France *կամ «Յառաջ»ի։*

Բ Ա Ց Ա Ր Ձ Ա Կ Ա Պ Է Ս Կ Ա Ն Խ Ի Կ

69 rue d'Angoulême, Paris (11)
Tél. Ménilmontant 76—71

Autobus: AY, BC
Métro: Couronnes ou Parmentier

ցոկուն, ճաշակաւոր եւ ամէն քսակի յարմար կօշիկներ պատրաստուած մեր արհեստանոցին մէջ։ կիր. մինչեւ կէսօր բաց է։

Ատամները մաքրելու համար խիւս, փոշի եւ հեղուկ
E S K A
պատրաստուած ռուսիոյ կայսեր նախկին ատամնաբոյժ
S. S. KOSTRITZKYի դեղագրին համաձայն
Կը ծախուի միմիայն դեղարաններու մէջ։ Դիմել՝ Laboratoire Eska, R. Hobschette, Dr. en Pharmacie, 76 Rne Orfila. Paris (20).

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ
ՃԱՇԱՐԱՆ ՖԼՕՐԻԱ
61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)
մէթրօ Օտէոն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton 52—73
Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Հ Ա Յ Ե Ր
եթէ կ'ուզէք կեսարիոյ իսկական ապուխտը եւ երշիկը ուտել
ԴԻՄԵՑԷՔ Ա. ԱԼԱԿԷՕԶԵԱՆԻ
բնիկ կեսարացի եմ, 40 տարուան փորձառութիւն ունիմ եւ Մարսէյլի ամենահին ապուխտավաճառը եղած եմ։ Իմ պատրաստած մաքուր եւ համեղ ապուխտները կը թարմացնեն կեսարիոյ յիշատակները։ Գինները չափաւոր։
Հասցէ՝ A. ALAGUEUZIAN, Chemin de Cauvelle, par Allauch (B. du Rhône):

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ԱՐԱՄ ԹԱՀԹԱՃԵԱՆ
վերաբացած է իր գրասենեակը փարիզի մէջ
վարկ՝ բնակարաններու շինութեան համար
Հասցէ՝ 285 Rue Paradis, Marseille
18 Rue Claude Vellefaux, Paris (10)
խորհրդակցութիւն՝ ժամադրութեամբ

Ուշադրութիւն *Մարսէյլի յայտնի դերձակ* Jacques Ghazarossian *Փարիզէն վերադառնալով հաստատուած է* 79 Rue PARADIS, MARSEILLE.
ՄԷԿ ԱՄՍՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԶԵՂՉ
Խնամուած կար ու ձեւ։ Դիմեցէք, անպայման գոհ պիտի մնաք։

Յ Ո Ւ Ր Տ Ը Ե Կ Ա Ւ , սնունդէն անմիջապէս վերջ ձեր ամէնէն անհրաժեշտ պէտքը վերարկուն է, եկէք մեզի, առէք ձեր հաւնած կերպասին նմուշն ու գինը, բաղդատեցէք ամէն տեղ, եւ յետոյ միայն վերադարձէք ձեր չափը տալու, ունենալու համար ձեւաւոր, տոկուն ու խնամուած վերարկու մը, նուազագոյն գիներով։ ՄԱԼ ՏԷ ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ԴԷՄ 5 ՐԻՒ ՄԻՆՆԵՕՆ ԴԵՐՁԱԿ ԳԱՐԱԵԱՆ, մէթրօ Սէն Միշէլ, Թէլէֆօն 41—45 Ցանթօն։

Հայերու ուշադրութեան
Լարօզի, գեղեցիկ եւ օդասուն վայրին մէջ ունիմ վարձու սենեակներ, դիւրամատչելի գիներով։
Նոյնպէս ունիմ ծախու հողեր ձեռնտու պայմաններով։
Գործի վարպետ գործաւորուհիներուն ալ միշտ գործ կրնամ հայթայթել տեղւոյն մէջ։
Դիմել՝ ԳԷՈՐԳ ԱՎԱՆԸՋԵԱՆԻ, Gamp. de Tours. (La Rose) Marseille.

TANNERIE DE LA DEULE
S. A. R. L. au Capital de 315,000 francs
9 rue Charlot, PARIS (3) Tél. Arch. 05—86
Directeur-Gérant LEON BABONIAN
ԿԱՇԻԻ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
Հայ կօշկակարներուն.— *Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ վաճառում ամէն տեսակ կաշիներու, հրապարակի գինէն աժան* քռուբօն *(կռնակի մաս) Ա. կարգի շէն, քիլօն 32, Բ. կարգի 26, եւ Գ. կարգի 22 ֆրանք։*
Թալօնի համար քռուբօն, էքառ՝ քիլօն 14 ֆրանքէն։
Հայ marchand forainներուն.— *Այրերու եւ կանանց կօշիկներու համար կտրուած կէս նրբտոնցու եւ թալօն՝ քիլօն Ա. կարգի 30, Բ. կարգի 26, Գ. կարգի 22 ֆրանք։*
ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ եւ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ՝ 9 rue Charlot, Paris
Métro République et Hôtel de Ville

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

10.— ՊԻԹԼԻՍ ԿԸ ՎԱՌԻ

«Վերջապէս փակեց խանութը։ Գէորգ աղա երբ ծռեցաւ իր փողոցին, միւս փողոցէն իր դէմն ելանք։ Ես Համազասպին հետն էի։ Առաջնակս քաշեցի, կրակեցի։ Երկրորդ գնդակը արձակած պահուս, Գէորգ աղա պոռաց. «Օ՜ֆ, մայրիկ, զարնուեցայ» եւ գետին տապալեցաւ»։ Դիմացէն երկու մարդիկ վազեցին հասան։ Կարծելով որ Գէորգ աղա մեռած է, ձգեցինք փախանք Համազասպին հետ։ Այս գործին մէջ Համազասպը մեղք չունի։ Ես էի, որ կրակեցի։

Սերոբէ յայտնեց նաեւ որ ծործ Անգլիայէն զէնք բերել տուած էր, եւ կը պատրաստուէր երկրորդ յեղափոխութիւն մը յարուցանել։ Միւս ձերբակալեալներուն խոստովանութիւններն ալ կը հաստատէին տսոնք։

Ձերբակալուած Հայերուն եւ միւս կասկածելիներուն տուներուն մէջ խուզարկութիւն կատարուեցաւ։ Բազմաթիւ վաւերաթուղթեր, ռազմանիւթ, հրացան գտնուեցան։ Վաւերաթուղթերուն մէջէն գտնուեցան նաեւ բազմաթիւ աշխատակցական նամակներ, կոմիտէին կանոնագիրը, Եւրոպայէն, Ամերիկայէն եւ Թուրքիոյ զանազան անկիւններէն հասած թղթակցութիւնները եւ որոշումները։ Կարեւորները կ'արձանագրեմ այստեղ.

Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ Կաղնեան Անուշ իր հօրը՝ Կաղնեան Վարդանի.

— «Տեղւոյս գործերը շատ նպաստաւոր կ'երթան։ Պարտամուրհակները ստացուած են։ Սակայն Անգլիա չընդունիր։ Անկախութիւն պիտի տրուի, կ'ըսէ։ Երզնկայի եւ Քէմախի մէջ պատահած ջարդերը որքան ալ ուրանայ Սուլթանը, Անգլիա ապացոյցներով կը հաստատէ յեղափոխութիւնը, որ տեղի ունեցած է։ Իտալիա եւ Փրուսիա եւս նոյն համոզումն ունին։ Մեր պահանջները պիտի տրուին մեր յուսացածէն աւելի։ Հոգ մի ընէք։ Այստեղ ազատութիւնը կը տիրապետէ։ Կառավարութեան զուռը երբեք պաշտօն չստանձնէք։ Այստեղ բոլորն ալ կը մերժեն իրենց պաշտօնը։»

Երզրումէն Ջօզանեան Գեղամ կը գրէ Պիթլիս, Ջօզանեան Մուրատի.

— «Կարգ մը խառնաշփոթութեանց պատճառով, գործերը կեցած են։ Խռովութեանց պատճառով երբեք ապահովութիւն չկայ։ Տեղւոյդ գործերը յուշագրեցէք։ Քաջութի՛ւն»։

Ամերիկայէն Լեւոն կը գրէ Պիթլիսի Զաղակ գիւղին բնակիչներէն բողոքական պատուելի Ցակոբեան Սարգիսի.

— «Հիմա կ'ուզեմ քանի մը խօսք ըսել Հայաստանի մասին։ Ես ձեզի հետ երբեք յարաբերութիւն չունիմ։ Երբ ձեր հասցէն գտայ, ուզեցի այս նամակը գրել ձեզի։ Ամէն Հայ պարտաւոր է հայ ազգին մասին տեղեկութիւն ուզել եւ տեղեկութիւն տալ։ Եթէ ուզէք, նամակս կը պատռէք կը նետէք, եթէ ուզէք կը կարդաք։ Ես կը կատարեմ իմ պարտականութիւնս։ Եթէ նամակս գրաւէ կառավարութիւնը, ձեր վրայ պատասխանատուութիւն չիյնար։ Որովհետեւ ես գտայ ձեր հասցէն, եւ բոլոր ձեռքս հասած հասցէներուն նամակ գրելով, որոշեցի քաղած տեղեկութիւններս հաղորդել։ Անկէ ի՛նչ պատասխանատուութիւն կուգայ նամակ առնողին։

«Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ռուսիա, բարենորոգումներու հարցին շուրջ, Սուլթանին նոր ծանուցագիր մը տուին։ Այդ ծանուցագրին գլխաւոր կէտերն են.—

«Հայաստանը դնել Եւրոպայի հսկողութեան տակ, Համիտէի զօրագունդերը զինաթափ ընել, տուրքերը հաւաքել գիւղապետին եւ գիւղական [...] հուրդին անդամներուն միջոցով, տեղական ծախքերը կատարելէ [...] աւելցած գումարը ղրկել կեդրոն, այսինքն ալ Պոլիս, եւայլն։ Կուս[...] կալներն ու կառավարիչները նշանակել համաձայն տեղւոյն ազգային [...] ծամասնութեան։ Երբ կուսակալութեան մէջ Հայերը մեծամասնութիւն [...] կազմեն, կուսակալն ալ պիտի նշանակուի Հայոցմէ, փոխ-կուսակալը՝ [...] քերէն, եւ ասոնց պաշտօնը պէտք է վաւերացուի մեծ պետութեանց [...]

«Գաւառները պիտի բաղկանան հայկական եւ թրքական գիւղերէ [...] ձեւով պիտի հասկցուի թէ մեծամասնութիւնը ո՛ր տարրին կը պատկ[...]

«Պետութեանց այս առաջարկները պարապ բաներ են։ Ասոնք չե[...] կը կազմեն հայ ազգին իրական պահանջները։ Այսուհանդերձ Սուլթ[...] նոյնիսկ այս առաջարկները յամառութեամբ կը մերժէր ընդունիլ։ Բայ[...] վերջոյ ստիպուեցաւ գլուխ ծռել։ Ամերիկայի եւ Անգլիոյ ժողովուրդին [...] ղումը կարելի չէ նկարագրել։ Ծերունի Կլատսթըն, անցեալ օր, [...] գլուխը ճզմելու համար, չափազանց յանդուգն ճառ մը արտասանեց։ [...] ըլլայ պետութեանց պահանջն ու Սուլթանին պատասխանը, [...] պարտքն է ազգովին ոտքի կանգնիլ եւ քաղաքակիրթ աշխարհին [...] ցարել թէ մենք չենք ուզեր այս բարբարոսներուն իշխանութիւնը։

«Միայն մոռնալու չէ, որ պետութիւնները կը գործեն բացարձակ[...] իրենց շահերուն համար։ Ահա թէ ինչո՛ւ այսքան Հայու արիւն [...] յետոյ, հարցը չի լուծուիր տակաւին։ Եթէ երկրորդ եւ աւելի կարեւոր [...] ղափոխութիւն մըն ալ տեղի ունենայ, Անգլիա եւ Ամերիկա միասն[...] պիտի քալեն Պոլսոյ վրայ, եւ Սուլթանը վռնտելով Պաղտատ պիտի [...] Ինչ որ գրած եմ, ճիշդ է։ Մեր նպատակը կրնանք համառօտել [...] մը.— Յեղափոխութի՛ւն, Յեղափոխութի՛ւն։ Մի վախնաք. մահը ամէն [...]

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ			
	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

Métro : Louis-Blanc ou Jaurès
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
11 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1696 — ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ — ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԼԵՐԱՆ ԶԱՒԱԿԸ ՃԱՆՉՑԱՒ, ԻՍԿ ՄԵՆՔ

...Բախտ ունեցանք Եւրոպան տեսնելու. բայց աւելի լաւ կը համարէի չտեսնել: Հայկական հարցի վերաբերմամբ ոչ մի տպաւորութիւն չթողեց ինձ վրայ:

Ինքնասէր, իրենց հանգստութիւնը սիրող մարդիկ որոնք չեն օգներ իրենց եղբօրը, ո՞ւր մնաց թէ մեզ օգնեն հեռուէն:

Անդրանիկ, 1905

Ուրբաթ օր վերջացան «Անդրանիկի Յուշերը», որ նախ «Հայրենիք» ամսագրին մէջ կը հրատարակուէին եւ որոնց օրը օրին հետեւեցան նաեւ մեր ընթերցողները:

Կ'արժէր առանձին ուսումնասիրութիւն մը յատկացնել այդ «Յուշեր»ուն, որոնք եղերական եւ հերոսական շրջանի մը պատկերազարդ պատմութիւնը կը ներկայացնեն, առանց ո՛րեւէ սեթեւեթի: Առանց գրական կամ քերականական մտահոգութիւններու:

Եւ ճիշդ ատոր համար ալ, շատ աւելի մեծ արժէք ունին, քան զինադադարի շրջանին, Անդրանիկի անունով կամ անոր յանձնարարութեամբ գրի առնուած զարմանազան պատմութիւնները:

Իսկական Անդրանիկը այս «Յուշեր»ուն մէջ է որ կ'երեւայ: իր խառնուածքով եւ տեսակէտներով, իր կեանքով եւ գործով:

Անդրանիկը՝ որ «իբրեւ արծիւ» կը սաւառնէր «լեռ ու ձոր»: Անդրանիկը՝ քաջ եւ իշխանասաստ: Բիրտ եւ անողոք: Անդրանիկը՝ որ կը թնդացնէր «երկինք-երկիր», սլանալով սարէ սար, իբրեւ հետեւակ զինուոր կամ իբրեւ սպիտակ ձիաւոր:

Բուն Անդրանիկն է այստեղ,— բազմագլխանի վիշապը, որուն անունը միայն բաւական էր սարսափ տարածելու իր պտտած վայրերուն մէջ:

Այդ «Յուշեր»ը կը պատմեն նաեւ Անդրանիկի մեղքերը: Մեղքեր եւ անիրաւութիւններ՝ հանդէպ իր զինակից ընկերներուն: Վերագրումներ եւ կէս-արտասանուած խօսքեր՝ որոնք ենթակայէն աւելի ստուեր կ'ածեն իր վրայ:

Անոնք որ հետեւեցան այդ շարքին, անշուշտ նկատեցին մէկէ աւելի փոքրոգութիւններ՝ հանդէպ Գէորգ Չաւուշի, Սեբոյի, Հրայրի, Վահանի եւ ուրիշներու:

Չափազանց տարուած իր եսով, Անդրանիկ իր պատմութեան կուտայ միակողմանի, միականի ձեւ մը: Կը պատմէ այնպէս, որ ամէն առիթի մէջ ինքն երեւայ իբրեւ տիրական դէմք, իսկ միւսները՝ երկրորդական:

Անշուշտ ուրիշ վրիպումներ ալ կան, եւ զանոնք ճշդելու պարտականութիւնը կ'իյնայ իրազեկներուն վրայ:

×

Բայց բոլորովին ուրիշ բան էր մեր ըսելիքը՝ այս «Յուշեր»ուն առթիւ:

Ամբողջ ողբերգութիւն մըն է որ կը թաւալի այդ անարուեստ ինքնակենսագրութեան մէջ:

Ո՜րքան պատկերալից են ու թելադրիչ՝ իր հատու եւ կոպիտ նախադասութիւնները: Իր անճիգ դարձուածքները: Իր լերան զաւկի դատումները՝ օրուան անցքերու եւ անձերու մասին:

— Եղբայրներ, Սուլթանը մեր ծօրեղբօր տղան չէ որ անցեալ տարուան պէս մեզ հանգիստ թողնի...

— Եթէ կառավարութիւնը էշի քուռակ չըլլար, կռուելու ընդունակութիւն ունենար...

Մուշի դաշտին մէջ, հայ գիւղացի կին մը ընդվզած՝ Թուրք աղայի խոշտանգումներէն, կ'աղաղակէ.

— «Ո՛վ Աստուած, եթէ դու մեր պապերի Աստուածն ես, մինչեւ իրիկուն այս անօրէնին դատը կը տեսնես»:

Եւ կիսագրագէտ Անդրանիկն է որ կը պատմէ:

— «Եւ մեր պապերի Աստուածը ուղարկեց դատաւորներ անօրէնին համար, դատեց անիկա ամենաարդար դատով»:

Նոյն օրն իսկ Աղան գետին կը փռուի, իր երկու ընկերներով...

Բայց նորէն շեղեցանք:

Անդրանիկի «Յուշեր»ուն մէջ, կը գտնենք խօսք մը, որ անգամ մըն ալ կ'ապացուցանէ իր սուր հայեացքն ու յեղափոխական խառնուածքը:

Հազիւ Եւրոպա հասած, այս լերան զաւակը մէկ նայուածքով կը ճանչնայ Եւրոպան: Այն ակնախտիղ բուրաստանը, որուն հետ այնքան յոյսեր կապուեր էին տարիներ եւ տարիներ: Շնորհիւ՝ փառք ու պարծանք մտաւորականներուն:

— Բախտ ունեցանք Եւրոպան տեսնելու, բայց աւելի լաւ կը համարէի չտեսնել...

Ամբողջութիւնը կը կարդանք այս գրութեան ճակատը:

Լերան զաւակը, հայդուկը ճանչցաւ Եւրոպան: Տեսաւ ու սթափեցաւ: Մեր անդրանիկները չճանչցան: Տեսան ու տարուեցան:

Ուրի՞շ էր աշխարհը այն ատեն:

Իբրեւ թէ: Իսկ այսօր, երբ արդէն մեր բոլորին առջեւ փռուած է այդ աշխարհը իր ներսովն ու դուրսովը, երբ «ազգովին» կը գտնուինք անոր պողոտաներուն վրայ, եւ լայն պատեհութիւն ունինք աչօք-բացօք տեսնելու ամէն բան,— կը ճանչնա՞նք Եւրոպան:

Եթէ հինները չկրցան կամ չուզեցին ճանչնալ, կը ճանչնա՞ն նորերը...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԱԶԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՂ ՎԻՃԱԿԸ

Լոնտոնի մէջ զրոյց շրջեցաւ թէ ազատական կուսակցութիւնը չունի նիւթական անհրաժեշտ միջոցները, տոկալու համար ընտրական պայքարի ծախքերուն, եւ թէ Լոյտ Ճորճի հետ, նաեւ իր աղջիկը, փեսան եւ զաւակը որոնք խորհրդարանի անդամ էին, քաշուած են պայքարէ:

Առանց ատոր ալ արդէն, պառակտումը դատապարտած էր ազատականները, այս տխուր վերջաւորութեան: Բաժնուած երեք թեւերու Ճոն Սայմընի, Հէրպըրթ Սէմուէլի եւ Լոյտ Ճորճի գլխաւորութեամբ, դժուար թէ կարենային գլուխ բռնել՝ պահպանողականներու միացեալ եւ ուժեղ ճակատին դէմ:

Միւս կուսակցութիւններէն վերջ, աշխատաւորականներն ալ հրատարակեցին իրենց յայտարարութիւնը՝ Հէնտըրսընի ստորագրութեամբ:

Աշխատաւորականները կը դատապարտեն կառավարութիւնը, զոր բաղկացած կը նկատեն իրենց սկզբունքները ուրացող մարդոցմէ եւ կը յայտնեն թէ միայն իրենք են որ ունին յատուկ եւ միակտուր ծրագիր մը, որ ընկերվարութիւնն է:

Լորտ Ռէտինկ վերադարձաւ Լոնտոն եւ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Մաքտոնըլտի հետ, Փարիզի մէջ իր կատարած աշխատանքներու արդիւնքին մասին:

Սթէրլինի արժէքը

Երէկ սթերլինի գինն էր 97,75:

Գերման դահլիճը կազմուեցաւ

Գերման հանրապետութեան նախագահը Հինտէնպուրկ ունկնդրութեան ընդունեց վարչապետ Պրիւնինկը, որ իրեն ներկայացուց նոր դահլիճին անդամներուն ցանկը: Արտաքին նախարարութիւնը ստանձնած է ինքը Պրիւնինկ: Ելմտականը Տիթրիխ, ներքին եւ պատերազմական՝ Կրէօնէր: Կրէօնէրի նշանակումը իբր ներքին նախարար, ձախերուն համար կը նշանակէ դիկտատորութեան սպառնալիք, մանաւանդ որ, միեւնոյն ատեն ստանձնած է պատերազմական նախարարութիւնը: Նոր դահլիճին կազմը, իր ամբողջութեան մէջ դէպի աջ կը հակի:

Պերլինի աջակողմեան թերթերը կը գրեն թէ Հինտէնպուրկ ունկնդրութեան պիտի ընդունի Հիդլէրը՝ անոր հետ տեսակցելու համար ընդհ. կացութեան մասին:

Այս տեսակցութիւնը, Հիդլէրեաններու կողմէ կը մեկնաբանուի այն իմաստով որ Հինտէնպուրկ կ'ուզէ տեսակցիլ իրենց պետին հետ, որովհետեւ հաւանական կը նկատէ իրենց իշխանութեան գլուխ գալը:

Ֆրանսական խորհրդարանը պիտի լուծուի՞

Քանի մը երեսփոխաններ, պատրուակելով Ֆրանսայի ելմտական եւ տնտեսական դժուարութիւնները, պայքար կը մղեն ի նպաստ ֆրանսական խորհրդարանի լուծման, այս դեկտեմբերին, նոր ընտրութիւններ կատարելու առաջարկով:

Այս մասին, Սարթի երեսփոխանը Մոնթինյի՝ յայտնեց թէ պաշտօնակիցներու հետ մասնաւոր խօսակցութեան մը ընթացքին, այն կարծիքը յայտնած էր թէ, թերեւս աւելի լաւ պիտի ըլլար լուծել ներկայ խորհրդարանը եւ նոր ընտրութիւններ հրահանգել, նկատելով որ յառաջիկայ ելեւմտացոյցը կարելի չպիտի ըլլայ քուէարկել 1932ի ընդհանուր ընտրութիւններէն առաջ: Բայց, մինչեւ այսօր, չէ մտածած իր կարծիքը իբր առաջարկ ներկայացնելու մասին, որպէսզի կառավարութիւնը՝ Ծերակոյտէն պահանջէ խորհրդարանին լուծումը:

Այսուհանդերձ, գաղափարը սկսած է տարածուիլ խորհրդարանական շրջանակներու մէջ եւ տեղական թերթ մըն ալ պրպտումներ կը կատարէ՝ հաւաքելով երեսփոխաններու կարծիքը:

Թուրք հաւրային պարտքերը

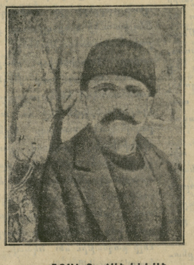
Օսմ. Հանր. Պարտուց վարչութեան կեդրոնէն հաղորդուած գեկոյցի մը համաձայն, հոկտեմբեր 6ին, վարչութիւնը նիստ մը ունեցած է Փարիզի մէջ եւ պատրաստած՝ Թուրք կառավարութեան նամակին տրուելիք պատասխանը: Այդ նամակով, Թուրք կառավարութիւնը յայտնելով մէկտեղ պահանջատէրերու ներկայացուցիչներուն հետ բանակցութիւնները վերսկսելու իր փափաքը, որեւէ առաջարկ չէր ներկայացներ:

Իր պատասխանին մէջ, Հանր. Պարտուց վարչութեան խորհուրդը, կրկին կը յիշէ Թուրքիոյ վրայ ծանրացող պարտքերը, համաձայն 1928 յուլիս 13ի համաձայնութեան եւ կը պնդէ որ Թուրքիա աւելցնէ յառաջիկայ վճարումներու գումարը: Այդ վճարման պայմանաժամը կը լրանայ նոյեմբեր 25ին,

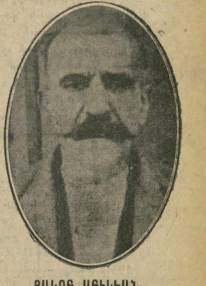
Հուվըրի վերջին ծրագիրը

Հուվըրի վերջին ծրագրին մէկ մասը իրականացաւ նախորդ օր: Հիմնուեցաւ ծրագրուած վարկային հաստատութիւնը 500 միլիոն տոլար դրամագլուխով:

«ՄԱՀԱՓՈՐՁ»ԻՆ ԶՈՀԵՐԸ

ՀՐԱՆԴ ՃԱՆԻԿԵԱՆ
ՈՐ ԱՆՋՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ

ՅԱԿՈԲ ԱԲԻԿԵԱՆ
ՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ

ԽՄԲ.— Այս նկարները կ'արտատպենք Պոլսոյ «Միլլիյէթ»էն (3 Հոկտ. 1931): Վերջին լուրերը կարդալ Գ. էջ:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԻՍՏ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՎԷՃԸ

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը բացառիկ նիստի հրաւիրուեցաւ այս երկուշաբթի օրուան համար, որպէսզի կրկին զբաղի չինեւճափոնական վէճին քննութեամբը: Այս բացառիկ նիստը արդէն նախատեսուած էր եւ թուական ալ նշանակուած էր Հոկտ, 14ը, այն պարագային որ, վէճը չհարթուէր համաձայն խորհուրդի յանձնարարութեանց:

Կը յիշուի թէ Սեպտ. 30ին Ժընեւի մէջ ընդունուած բանաձեւի մը համաձայն, Ճափոն յանձն կ'առնէր քաշել իր զօրքը գրաւուած հողամասերէն. իսկ Չինաստան պիտի ապահովէր ճափոնցիներու անդորրութիւնը:

Այս յանձնառութիւններէն ո՛չ մէկը կատարուած ըլլալով, Չինաստանի դիմումին վրայ, պէտք տեսնուած է հրաւիրելու Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդի բացառիկ նիստը:

Ճափոնցիները օդանաւով ռմբակոծեր էին Քինչէու քաղաքը: Այս ռմբակոծման ընթացքին, բազմաթիւ անձեր սպաննուած եւ վիրաւորուած են:

«Թայմզ»ի թղթակցին տեղեկութեանց համաձայն, ճափոնական աղբիւրներ՝ օդային ռմբակոծման զոհերու թիւը ցոյց կուտան 30 մեռեալ, 40 ծանր վիրաւոր:

Կլոր Սեղանին շուրջ

Կլոր Սեղանի փոքրամասնութեանց Յանձնախումբը նիստ մը գումարեց Մաքտոնըլտի նախագահութեամբ:

Կանտի յայտնեց թէ ներկայացուցչական վէճը հարթելու նպատակով, զանազան խմբակներու հետ կատարած իր բանակցութիւնները ձախողած են: Եթէ խորհրդակցութիւնները չյանգին դրական արդիւնքներու, անգլիական կառավարութիւնը որոշած է Հնդկաստանի մէջ մտցնել կարգ մը բարեփոխումներ, զոր յարմար կը նկատէ իր տեսակէտով:

Անգործութիւնը Ֆրանսայի մէջ

Հոկտեմբեր 3ի վիճակագրութեան համաձայն, նպաստընկալ անգործներու թիւն էր, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ 39,369, որոնց 7398 կիներ: Այդ շարժուան համար ուրեմն 845ի յաւելում մը:

Միայն Փարիզ կը համրէ 13,628 անգործ, իսկ փարիզեան շրջանները 11.075:

Սեպտեմբեր 28էն մինչեւ հոկտ. 3, Ֆրանսա մտած են 6742 օտար աշխատաւորներ: Ասոնց 4121ը պիտի աշխատին գործարաններու մէջ. իսկ մնացեալները երկրագործութեան մէջ:

Իսկ Ֆրանսայէն իրենց երկիրները մեկնած են 3138 օտար աշխատաւորներ:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Աւստրիոյ նախագահը.— Աւստրիոյ Դաշնակցային ժողովը 203 քուէարկուներու վրայ, 93ի դէմ 109 ձայնով, հանրապետութեան նախագահ վերընտրեց Պ. Միքլասը, 4 տարուան շրջանի մը համար:

Էտիսըն մահամերձ.— Ամերիկացի համբաւաւոր հնարիչը հոգեվարքի մէջ է: Երէկ, տրուած տեղեկութեանց համաձայն, պահ մը վերակենդանութեան նշաններ ցոյց տուաւ, նոյնիսկ, իր ընտանիքի անդամներուն եւ բժիշկներուն զարմանք պատճառելով, մեծ ախորժակով ճաշեց: Ամէն կողմէ, հազարաւոր հեռագիր կը տեղար, առողջութիւն մաղթելով, իսկ հեռաձայնով, ամէն վայրկեան, լուր ուզողները այնքան շատ էին որ ստիպուեր էին բնակարանին մէջ վեց գործիք հաստատել: Մինչեւ վերջին պահը, իր գիտական աշխատանքներու հետադնդումը կը կատարուէր օգնականներուն միջոցաւ:

Ոսկի կը տեղայ.— Մաժէսթիք շոգենաւը Նիւ Եորքէն Ֆրանսա բերաւ ոսկիի խոշոր բեռ մը, որ կը բռնէ 500 միլիոն ֆրանք եւ տեղաւորուած է 335 տակառներու մէջ:

Գերմանիոյ անգործները.— Գերմանիոյ մէջ սեպտեմբերի վերջին կիսամսեակին, անգործներու հսկայ բանակին վրայ աւելցան 31,000 աշխատաւորներ եւս: Ներկայիս անգործներու թիւն է 4 միլիոն 335,000:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ մեռած է Պ. Արթիւր Մաղաքեան, նախկին տնօրէն Ազգ. Վարչութեան, տնտեսապետ Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան: Իրաւագէտ էր և եղած է դատաւոր Ատանայի և Սելանիկի մէջ, յետոյ անդամ Պոլսոյ Վերաքննիչ եւ Վճռաբեկ ատեաններու:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ԱՌԱՋ

Լուծնուեցաւ Խորհրդարանը, ազգային կառավարութեան միաձայն հաւանութեամբ եւ արքայական հրամանագրով։ Նոր ընտրութիւնները պիտի կատարուին Հոկտեմբեր 27ին։

Անգլիա իր ամբողջ քաղաքական կազմակերպութիւններով պատրաստ է ընտրական պայքարին, որ չափազանց շահեկան պիտի ըլլայ ներկայ բացառիկ պայմաններուն մէջ։

Երկար խորհրդակցութիւններ եւ վէճեր ունեցան օրուան վարիչները ընդդիմադիր տարրերուն հետ եւ վերջին պահուն էր միայն որ Մաքտոնըլտ վճռական քայլը առաւ, որովհետեւ այլեւս անկարելի էր համաձայնութեան եզր մը գտնել ազատական վարիչին հետ, որ տակաւին բուռն կերպով կը հակառակէր ընտրութեան ձեռնարկին։

Ազգային կառավարութիւնը պիտի վարէ ընտրութիւնները՝ հիմնուելով այն բանաձեւին վրայ, որուն շուրջ միացած են բոլոր քաղաքական խմբակցութիւնները, բացի քանի մը ըմբոստ հատուածներէ։

1931ի խորհրդարանական ընտրութիւնները նոր շրջան մը պիտի բանան Անգլիոյ քաղաքական պատմութեան մէջ։ Տնտեսական քաղաքականութիւնը հիմովին պիտի յեղաշրջուի, եթէ յաջողութիւն գտնէ պահպանողականներու ծրագիրը՝ մաքսային դրութիւն հաստատելու մասին։ Ազատ փոխանակութեան դրութիւնը, որ մօտ հարիւր տարուան պատմութիւն մը ունի, գրեթէ վերջնականապէս դատապարտուած է այս երկրին մէջ։ Անգլիացին շուտ չի մոռնար իր աւանդութիւնները, եթէ չունենայ ստիպողական պատճառներ։ Այսօր, երբ երկար վարանումներէ յետոյ, տրամադրութիւն ցոյց կուտայ բարեկարգելու իր տնտեսական կորգուսարքը, հետեւելով մրցակից երկիրներու օրինակին, կը նշանակէ թէ ունի հիմնական շարժառիթներ։ Եօթը ութ տարի առաջ, միայն պահպանողականներն էին որ կը համարձակէին խօսիլ մաքսային դրութեան առաւելութիւններուն մասին. հիմա ստուար թիւով ազատականներ եւ նոյնիսկ աշխատաւորականներ համոզուած են այլեւս որ ուրիշ միջոց չկայ, ներկայ տնտեսական յարաճուն տագնապը դարմանելու համար։ Լոյտ Ճորճ, թէեւ կատաղի ախոյեան մը ազատ փոխանակութեան, ինքն ալ կը խորհի որ մաքսատուրքը հաւանաբար անհրաժեշտութիւն մըն է ներկայ պայմաններուն մէջ, ոչ թէ իբրեւ տեւական քաղաքական ուղեգիծ, այլ իբրեւ առժամեայ ճարահատ միջոց։ Այս էր պատճառը որ տակաւին մինչեւ շաբթուան սկիզբը, պնդեց եւ աշխատեցաւ յետաձգել տալ ընտրութիւնները, որովհետեւ չէր ուզեր որ ժողովրդական քուէով վերջնապէս նուիրագործուի մաքսային դրութիւնը։ Անկէ զատ, Լոյտ Ճորճ գիտէր նաեւ որ իր կուսակցութիւնը դեռ պատրաստ չէր ընտրութեանց եւ հաւձեալ պայքար մը կրնար կիսել իր երեսփոխաններու համրանքը խորհրդարանին մէջ։

Մաքտոնըլտ — Լոյտ Ճորճ տեսակցութեան ներքին ծալքերը անծանօթ են։ Բայց խորհրդարանի լուծման համար տրուած անմիջական որոշումը այդ տեսակցութենէն յետոյ, կ'ապացուցանէ որ կառավարութիւնը չէ կրցած համոզել նախկին վարչապետը։

Այսպէս կամ այնպէս, ընտրական պայքարը սկսած է։ Ազգային կառավարութեան ուժ պիտի տան պահպանողականները եւ ազատականներու այն հատուածը որ Սըր Ճոն Սայմընի ղեկավարութեամբ, դաւանափոխ եղած է եւ կը պաշտպանէ մաքսատուրքի տեսակէտը։ Դալով աշխատաւորականներուն, կը թուի թէ բուռն պայքար պիտի մղեն ազգային կառավարութեան դէմ, որովհետեւ մաքսատուրքի դրութիւնը անհամապատասխան է երկրին շահերուն, ըստ իրենց ընկերվարական հայեցողութեան։ Տարեկան համաժողովին մէջ, որ գումարուեցաւ շաբթուան սկիզբը Սքարպորոյի մէջ, քուէարկեցին բանաձեւ մը այս մասին։ Աշխատաւորականները դեռ լաւատես են, եւ կը խօսին արդիւնաբերական միջոցներու ազգայնացման մասին։

* *

Ներկայ ընտրական պայքարը պիտի տարբերի իր նախորդներէն։ Անգլիա ունի երեք գլխաւոր քաղաքական կուսակցութիւններ. հետեւաբար իւրաքանչիւր ընտրական շրջանի մէջ կայ երեք թեկնածու։ Համեմատական ներկայացուցչութիւն չկայ այս երկրին մէջ եւ առաւելագոյն քուէ ստացողը կ'ընտրուի երեսփոխան։ Այսպիսով քուէները կը ցրուին եւ յաճախ կը պատահի որ օրինակ, ընկերվարական մը երեսփոխան կը նշանակուի այն տեսակ շրջանէ մը ուր միւս կուսակցութեանց համակիրները միասին աւելի բազմաթիւ են։ Նկատի ունենալով, ուրեմն, որ այս անգամ, քաղքենի երկու խմբակցութիւնները պիտի ունենան քաղաքական եւ տնտեսական միեւնոյն ուղեգիծը եւ ուժ պիտի տան ազգային կառավարութեան — բացի Լոյտ Ճորճի հատուածէն — որոշուած է որ պահպանողական եւ ազատական թեկնածուները փոխնի փոխ տեղի տան իրարու, որոշ շրջաններու մէջ։ Սակայն կը նշանակէ որ պայքարը պիտի ունենայ երկու ճակատ, պահպանողականներն ու ազատականները՝ ապաստանած ազգային կառավարութեան դրօշին տակ եւ աշխատաւորականները, որոնց հետ են նաեւ Ազատականներու այն մասը որ հակառակ է մաքսային դրութեան։ Ուրեմն, դարձեալ աջի եւ ձախի կռիւ. «Թեւք հակառակին մեմեանց ի կորուստ մարդկան միաբանին»։

Դեռ շատ կանուխ է ըսել թէ ով պիտի խլէ յաղթութեան դափնին։ Մէկ բան միայն ակներեւ է։ Արդիւնաբերութեան եւ առեւտուրի այսօրուան վիճակը չփոթութեան մատնած է բազմութիւնները։ Արմատական դեղ մը կը սպասեն, դարմանելու համար հիւանդը։

Ազատ փոխանակութեան շնորհիւ էր որ աճեցաւ ու բարգաւաճեցաւ անգլիական ճարտարարուեստը, վերջին հարիւր տարուան մէջ։ Բայց միջազգային տնտեսական պայմանները փոխուեցան ներկայ դարուն սկիզբէն ասդին։ Ամէն քաղաքակիրթ ժողովուրդ ունի իր ճարտարարուեստը եւ ծանուանդ, բացի Անգլիայէն, շատերը ունին երենց երկրագործութիւնը։ Աշխարհի ներկայ տնտեսութիւնը շատ տարբեր է 19րդ դարու տնտեսութենէն։ Ճարտարարուեստը չի կրնար ապրեցնել Անգլիան այսօր, որովհետեւ ինքնաբաւ չէ այս կղզին եւ սնունդի ամենէն անհրաժեշտ նիւթերն անգամ ստիպուած է ներածել։ Իր դուռները լայն բանալով ամէն տեսակ ներածումներու առջեւ, Անգլիա կրնա՞յ դիմադրել օտար մրցակցութեան։

Այս է օրուան ամենէն հրատապ հարցը։ Տնտեսագէտներու հաշիւները եւ վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան որ, առանց մաքսային դրութեան, անկարելի է փարատել տագնապը։ Ամբողջ հետզհետէ կը համոզուի այս ճշմարտութեան եւ շատ հաւանական է, ուրեմն, որ իր քուէն տայ պահպանողականներուն, ի նպաստ տնտեսական այս նոր ծրագրին։

* *

Մաքսային դրութեան հաստատումը պիտի կատարուի իբրեւ փորձ, որովհետեւ անկարելի է ըսել թուաբանական ճշդութեամբ, թէ ինչ արդիւնք պիտի ունենայ ան յառաջիկային։ Բրիտանական ճարտարարուեստին հսկայաքայլ զարգացումը տեղի ունեցաւ ի շնորհ երկրագործութեան։ Հարիւր տարի շարունակ Անգլիա մեքենայ եւ նաւ շինեց, հանքածուխ եւ հիւսուածեղէն հայթայթեց գրեթէ երկրագունդի բոլոր ժողովուրդներուն։ Ամբողջ աշխարհը շուկայ մըն էր իրեն համար. ժամանակ չունեցաւ զբաղելու երկրագործութեամբ, որովհետեւ իր արդիւնաբերական արտադրումները լիուլի կը վճարէին օտար երկիրներէ գնուած սննդեղէնը։ Ուրեմն, այս համեմատաբար փոքր կղզին ենթակայ էր արտասահմանին իր ցորենին, իւղին, միսին, հաւկիթին կամ շաքարին համար։ Անգլիա, մինչեւ պատերազմ պէտք չունէր արդիւնաբերական ապրանքներ գնելու օտարէն։ Հում նիւթ կը գնէր միայն եւ այդ պատճառաւ ազատ փոխանակութեան սիստեմը ձեռնտու էր իր շահերուն։ Պատերազմէն յետոյ, սակայն, բոլոր երիտասարդ ժողովուրդները դարձան ո՛չ միայն ինքնաբաւ, այլ կրցան նոյնիսկ արտածումներ ընել դէպի այն շուկաները, որոնք հայթայթիչներն էին փոքր ժողովուրդներուն։ Մեծն Բրիտանիոյ ազատ փոխանակութեան դրութիւնը եւ ստերլինին բարձր արժէքը անուղղակի քաջալերեցին օտար արդիւնաբերողները։ Այսօր, Անգլիոյ մէջ արտասահմանէն եկած գուլպան, կօշիկը, հագուստը, ձեռնոցը աւելի աժան են քան տեղական արտադրութիւնները։ Պէտք է նոյնպէս յիշել որ ապրանքներու ազնուութեան տեսակէտէն, միայն անգլիականները չեն որ լաւագոյն են։ Ֆրանսա, Իտալիա, Չեխօսլովաքիա, Գերմանիա կամ Ճափոն կրնան մրցիլ Անգլիոյ հետ շատ մը նիւթերու վրայ, որոնց մասնագիտութիւնը վերապահուած էր միայն այս երկրին։ Զմռնանք մանաւանդ որ ամէն ինչ հին է այստեղ, մեքենաներէն մինչեւ գործարաններու ներքին կազմակերպութիւնը կամ ամբողջ տնտեսական ու ընկերային շէնքը, մինչդեռ Եւրոպա ու Ամերիկա գերազանց են այդ տեսակէտէն։

Կ'ենթադրուէր որ բրիտանական գաղութները պիտի շարունակէին միալ բաց շուկայ անգլիական ճարտարարուեստին համար եւ քանի որ սննդեղէնին մեծ մասը կը ներածուէր գաղթավայրերէն, հաշիւ կ'ընէին որ կարելի պիտի ըլլար հաւասարակշռել ներածումներու եւ արտածումներու կշիռը։ Պատերազմէն յետոյ, երկու երեք անգամ բրիտանական կայսրութեան համաժողով գումարուեցաւ Լոնտոնի մէջ, խօսեցան «կայսերական նախապատուութեան» (imperial prêference) մասին եւ փորձեցին ազատ փոխանակութեան վրայ հիմնուած համաբրիտանական տնտեսական միութիւն մը ստեղծել։ Գաղթավայրերը հաշիւ թէ ուզեցին լսել այդ կարգադրութիւններուն մասին, որովհետեւ անոնց ամէն մէկը ունի թէ՛ իրեն յատուկ ճարտարարուեստ եւ թէ՛ պէտք եղածէն շատ աւելի ուտելիք։ Ստեղծուեցաւ երկսայրի դրութիւն մը։ Անգլիա ստիպուած է գնել, բայց չի կրնար ծախել։ 1930ին Անգլիա ներածած է 1045 միլիոն ստերլինի հում նիւթ եւ ուտելիք, իսկ արտածեր է 657 միլիոն։

Այս անմիջական պատճառներէն զատ, պէտք է նկատի ունենալ որ արեւելեան շատ մը շուկաներ ուրիշ երկիրներէ կը կատարեն իրենց գնումները, իսկ հարաւային Ամերիկան աւելի մօտ է Միացեալ Նահանգներուն...

Այս դժուարին պայմաններուն տակ է, անհասանելի, որ օրուան մարդիկը մտածեցին մաքսային դրութիւն հաստատել, որպէսզի կասեցնեն օտար ներածումները։

Կարելի՞ է արուեստական ձեւերով փրկել կացութիւնը։

Ամենէնկծուպահպանողականն ալ չպիտի կրնար վճռապէս արտայայտուիլ այդ մասին։

Հարցը այն է որ Մեծն Բրիտանիա հասած է հոն, ուր այլեւս վարանումը պիտուալի է։ Արմատական յեղաշրջում ու տնտեսական բարենորոգում ամէն գնով։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

12.— ՔԱՐՈԶԻՉՆԵՐԸ

Ձեզի ծանօթ միսիոնարներն են։ Բողոքական եւ կաթոլիկ։

Եւ ոչի՛նչ կայ զարմանալու։ Չէ՞ որ Տիրոջը Խօսքն ալ ունի իր գաղութները, իր բանակը, իր սերմը եւ իր հունձքը։

Երկու տաղաւարներ՝ Վէնսէնի ամենէն փայլուն պողոտային վրայ։ Երկու սկիզբներ՝ Տիրոջ՝ Արիւնով և Մարմինով առլցուն։ Ուրկէ կը հաղորդուին՝ Ասիան, Ափրիկէն և մաս մըն ալ Ամերիկան։

Միայն Եւրոպայի մէջ կուշտ են։ Մարաւ հոգի չկայ։

Չեմ գիտեր, որ ի՞նչ կը մտածէ Տէրը, իր աշակերտներուն այս ցուցամոլութեանը վրայ։ Ինք որ այնքա՜ն հեզ էր, պարզակեաց և համեստ։

Հաւանօրէն, կը հրճուի ամպերուն մէջէն։ Ինքն ալ հայրենասէր էր։ Իր ամբողջ ծառայութիւնը Եւրոպայէն փառքն էր։ Բարօրութիւնը Սիոնի դուստրերուն։

Ո՛չ մէկ կասկած ունիմ, թէ այս քարոզիչներուն մէջ՝ կան, որ ունին Աստուծոյ եւ Մարդկութեան ծառայելու անխարդախ ոգին ու գիտակցութիւնը։ Եւ սակայն, ըսենք, որ նոյն քարոզիչներն են հիմնադիրները Գաղթային կայսրութեանց։

Բոլոր կարգի միսիոնարներուն և իրենց հաստատութիւններուն միակ սնունդը՝ հուրն է հայրենիքին։ Եւ ճիշտ ասոր համար ալ, իրենց տեղ տրուած է անոր լուսաւորութեան համար։

Պատկերներ, արձաններ։ Սեղան մը՝ ճիշդ ներսը եւ հրաշափառ խաչելութիւն մը։ Օրինակ, քոյրեր եւ եղբայրներ՝ զարմանազան տարազներով...։

Գոհունակ հպարտութիւն մը բոլորին դէմքին վրայ։ Կը ցուցադրեն, թէ իրենք ի՛նչ բաժին ունին նուաճումի եւ տեղաւորման գործին մէջ։

Ի՜նչ տարածութիւններ գրաւած են Տիրոջը Խօսքին հրետանիներովը։

Ոսկեծղի գիրքերով, ահա՛ գոլէժներ ունին՝ Սուտանի եւ Սենեկալի մէջ։ Ահա՛ «մաքէթ»ը Անթուրայի (Լիբանան) գոլէժին։ Պէյրութի Սէն Ժօզէֆին։ Հալէպի ֆրանչիսկեաններուն։ Ահա՛, Քեսապի աղջկանց վարժարանը։ Արհեստանոցներ, որբանոցներ...։

Խաղաղ թափանցումի հրաշալի միջոցներ են՝ դպրոցն ու դարմանատունը։

Կը պայքարին ընդդէմ գերեվաճառութեան, խարդախ իսլամութեան, հիւանդութեանց և նախապաշարումներու։ Եւ, յաճախ, աննշան եւ անձուկ միջոցներով։

Ովկիանիայի եւ Ափրիկէի մէջ, սեւերուն կը սորվեցնեն՝ բանջարակերութիւն։ Կը մշակեն եւրոպական բանջարեղէններ և ապուրցու բոյսեր։

Միսիոնարները յաջողած են մշակել նաեւ տեղացիներու հոգին։ Եւ այս ճամբուն վրայ, կը ցուցադրեն բազմաթիւ վկայութիւններ եւ գոհեր։

Բազմաթիւ սրահներու մէջ, միշտ դրած են՝ հինը, նորի կողքին, որպէս զի ջանքը ակնյայտնի ըլլայ։ Հին տաճարը եւ նորը։ Հին կենցաղը եւ նորը։ Մասկերներ եւ սեւամորթ հիւանդապահուհիներ։ Կոտրած և դանգակատուներ՝ խաղաղունակ հորիզոններու տակ։

Նման երեք Շնորհներուն, ահա՛ երեք արձաններ, — Խաղաղութիւն, Հողին Մարաւ եւ Արցունք։

Այս տաղաւարը կազմակերպուած է Կաթոլիկ Քարոզիչներու Կեդր. Կոմիտէին կողմէ, որուն նախագահն է նախկին ծովային նախարար՝ ծովակալ Լաքազ։

* *

Ներսէն չա՜տ պարզ սրահ մըն է Բողոքականներու Տաղաւարը։ Դուրսէն հոյակապ Աղօթարան մը՝ նոյնպէս գաղթային ոճով։

Կազմակերպուած է՝ Ֆրանսայի Բողոքականներու Դաշնակցութեան կողմէ, մասնակցութեամբը՝ Աւետարանական Քարոզիչներու Ընկերութեան, որ 1822էն ի վեր, Ֆրանսայի Բողոքական Առաքելութիւններու Կեդրոնական կազմն է։ Կարծ բառով, հոչակաւոր Պօրտ Ընկերութիւնը։

Կաթոլիկութիւնն ու Բողոքականութիւնը, երկու ոխերիմ թշնամիներ, այսպէս, կողք կողքի, եղբայրօրէն։

Ոչի՛նչ, թող մեկնակէտները տարբեր ըլլան։ Կը բաւէ որ յենակէտը՝ երկուքին քով ալ քաղաքական է։ Հայրենիքը։ Եւ այս Ոյժը, ամէն ժամանակ քով քովի կը բերէ բոլոր անհաշտները։

Բողոքականներու գործունէութիւնն ալ յար եւ նման է միւսներուն։ Դպրոց, հիւանդանոց, արհեստանոց, որբանոց, բժշկանոց, ժողովարան եւ աղօթարան։

Վէրք կը կապեն, ալիւր եւ աղ կը բաժնեն, գիրք կուտան եւ աչքերը գոց կ'աղօթեն...։ Որդեօ՞ք լոյսէն կը խրտչին, բուերու պէս, թէ աչքերով կ'իջնեն խորը իրենց հոգիներուն ուր քաղաքականութիւն եւ շա՜հ կայ...։

Ամենուրեք, այնքան ալ յաջող չեն միսիոնարները։ Կը վիժին։ Բայց, ոչինչ։ Մերձաւոր Արեւելքի քրիստոնեաները նորէն քրիստոնէացնելով դճեր աղաչեցուց։

Որքա՜ն ճարպիկ են Հայոց ազգի հեթանոսներուն մէջ։ Դժբախտաբար, կորսնցուցած եմ կարգ մը թուանշաններ, ուր ի միջի այլոց կը խօսին դարձի եկած Հայերու մասին։ Կլորիկ թիւ մըն էր։

Ա՜հ, եթէ Հայերն ալ չըլլային։ Ահա՛ կը պարծենան։

Կաթոլիկներու տաղաւարին մէջ, «սէօր» մը, ՍԷՆԹ-Թամիլէն, «մաքէթ»ի մը մէջ, կը հիւսնայ ձեռագործ շինող հայուհիի մը վրայ։ Եւ ո՞ւր։ Տեսարանը կ'անցնի Հալէպի Հայոց գաղթակայանին մէջ։

Թշուառականնե՛ր, ո՞ւր էիք դուք, երբ մեր հի՜ն հայրերուն մեհեանները կը զարդարուէին այդ ձեռագործներով։ Եւրոպան ո՛չ միայն մեզմէ ընդօրինակեց զայն, այլեւ ձեր շնորհքը այն եղաւ, որ մենք տեսնէր, այսօր կ'ապրինք թիթեղներու տակ...։

Այսպէս կը խօսի, թախիծը այդ Հայուհիին, որուն աշխատանքը՝ ուրիշները կը ցուցադրեն՝ իբրեւ իրենցը։

Յետոյ, հրաշալի «մեշլահ» մը, Այնթապի գործ, որուն համար առանձին փեղկ մը պատիւ ըրած են։

Հայ որբուհիներու ձեռքով շինուած պուպրիկներ։ Արիւնով եւ թաքախով խառնուած։ Զանազան խաղալիկներ՝ Պէյրութի որբանոցներէն։ Ես կը ճանչնամ այս բոլորը եւ անոնց «տասնամեակ»ին պատմութիւնը,...։

Ու ուսումնական ջանքերու մէջ, ահա՛ դարձեալ հպարտ են Հայերով։

Շատ մը տետրակներ բերած են իրենց դպրոցներէն։ Կը խառնեմ։

Շարադրութեան տետրակ մը, Արսինէ Խաչատուրեան, 15 տարեկան։ Ալիս Հազարապետեանի թուաբանութեան տետրակը։ Նոյնպէս 15 տարեկան։ Հերմինէ Ուրֆալեանի(14 տարեկան) ուղղագրութեան տետրակը։ Յետոյ, Յակոբ Սալեպեանի պարտականութիւններու տետրակը։ Յակոբ 10ուկէս տարեկան է։ Եւ ուրիշներ։

Բոլորը անգլերէն և ֆրանսերէն լեզուներով։ Պէյրութի դպրոցներէն։

Մի՛ ըսէք, թէ Հայեր չկան։ Կա՛ն։ Եւ այս ձեւով կան։

Ուրիշ ջանքեր եւ գրաւումներ կը ցուցադրուին, զանազան ցեղերու եւ երկիրներու մէջ։

Ալճերիա, Մարօք, Սենեկալ, Քօթ-տ'Իվուար, Տահօմէ, Մատակասքար, Նոր-Քալետոնիա, Ովկիանիա, Թօնքին, Քօչինչին, ու յետոյ, Սուրիա եւ Լիբանան։

Մեծ ճիգ կը թափեն՝ հակալքօլութեան ի նպաստ։ Հաշիշին դէմ։

Կը սորվեցնեն՝ լեզու, գիւղատնտեսութիւն եւ գեղարուեստ։

Ու այս բոլորը, ամենէն առաջ, ազգային գործեր են։ Անոնց պատուղը կ'երթայ՝ Մայր-Հայրենիքին։

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

Յանուն Հայաստանի Հանրապետութ[եան]

ԺԶ.

ՑՂԱՑՈՒՄ

— Ո՞ւր կը կարծես որ ... ննք, շարունակելով Զ... րումի այս միօրինակ ... պարհը։

Ո՛վ իմ սէր, ո՞վ իմ ... ընկեր։ Ցացի՛ր մի նոր ... եւ փրկէ մեզ միօրինակ... այս ապարդիւն անապ... րէն...

— Շարունակական գա... րումէն՝ շարունակաբար ... Զէրօ...

Ո՛վ իմ սէր, ո՛վ իմ բա... կից ընկեր, ցացիր գոնէ ... որ այս ապարդիւնը ... արդիւնքի ու ոչինչը գո... ինչ...

Ահա մենք բաւական... տքնեցանք եւ կ'ուզեմ ո... ձատուրի՛նք, ունենալով ... խոնջէնքի պտուղը...

Ահա՛ մենք շնորհա... թեամբ կարդացինք, բայ... է մեր գիրքը, որ շնորհա... եամբ կարդան...

Ահա՛ մենք նորէն կը ... սկսինք ու կը տենչանք ... նակել..., Բայց ո՞ւր է այ... վերսկսի ու տենչայ շար... կել մեզ...

Միթէ ամէն ինչ կը ... Զուգաւորումէն յետոյ... ... չկայ մէկը գոնէ, որ սկսի ... գաւորումէն յետոյ...

— Ո՛վ իմ սէր, ո՛վ իմ ... կից ընկեր, ցացիր այնպ... չփակենք մեր դուռը եւ ... հաշուեյարդարի...

— Եթէ պարապութի... զգաս քու մէջդ. եւ եղած ... բեր չի լեցներ քեզ... ցա... որ չեղածը խայտայ քու ... ու լեցնէ քեզ...

— Եթէ փախած է ախո... եւ ոչինչ կարող է քու ք... ցացիր, որ արտասովոր ... ժակներ զինեն քեզ...

— Եթէ տխո՛ւր ես գի... որ կը կերակրես միայն ... քեզ... ցացի՛ր, որ մէկ ... սնանի քեզմով եւ իր ... թիւնը տայ քե՛զ...

— Օ՛ դո՛ւ, որ յո՛վ ես ... դո՛ւ որ կը յողա՛ս, Օ՛ դու... յուսահա՛տ ես թէ կարո... յղանալ...

— Ահա ես կը տեսնե... դու օժտո՛ւած ես ու կարո... յղանալ...

— Եթէ ամո՛ւլ են քու ... ներդ ու չե՛ն կարող ... հարուա՛ծ մը յղանալ «Գոր... հանգոյց»ներուն համար... կարո՛ղ ես քու ատամներ... ճարուած մը յղանալ... ... եան հանգոյց»ներուն համ...

— Եթէ բո՛ւթ են քու ... ներդ ու չե՛ն կարող ... խարտո՛ց մը յղանալ մեզ ... պող շղթաներուն համար... կարո՛ղ ես քու յամառու... ճիրա՛ղք մը յղանալ... մեզ ... շղթաներուն համար...

— Եթէ այնքան ... յամառութիւնդ, որ ... պզտիկ մէկ ճիգով, կամ ... քան դալա՛ր է, որ կը ճի... ճիգով... ու չե՛ն կարող ... յղանալ մեր տան համար... կարո՛ղ ես այրուի՛լ ... թիւն մը յղանալով մեր ... համար...

— Օ՛ դո՛ւ, որ յո՛վ ես, ... որ կը յողա՛ս, Օ՛ դու, ... սահա՛տ ես թէ կարող ... նալ... — Ահա՛ ես կը տեսնե... դու օժտուած ես ու կարո... յղանալ...

Ահա՛ ես կը տեսնեմ ... կանչերդ, բեղմնաւորու... պագայ ձայներով...

Ահա՛ ես կը տեսնեմ ... քերդ՝ որոնց մէջ կը հա... ւորուին ապառնի ... ներ...

Ահա վերջապէս քու ... որ կ'երկնէ՝ յառաջիկայ ... ձանքը...

Այսպէ՛ս, չեմ գիտեր ... չո՞վ, բայց դու յղի՛ ... կ'ուրախանա՛ս ու կը ... փի՛ս մտածելով որ պիտի ... նես...

— Ի՞նձ ինչ պիտի ... բեւ «աչքալոյս»... կ'ուրախանա՛մ ու կը ... փի՛մ մտածելով թէ ի՛նչ ... երկնես... ՄՈՒՇ[ԵՂ]

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՕՏԱՐ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

Les Nouvelles Littéraires/ի մէջ Անտրէ Թէրիվ դառնօրէն կը գանգատի, որ ամէն գրագէտ իր գիտցած ձեւովը կը տառադարձէ կամ կը թարգմանէ օտար անունները, շփոթութիւն մը ստեղծելով գրականութեան ու պատմութեան մէջ։

Կարծես մեզի համար ըսուած են այս խօսքերը։

Կան գրագէտներ, որ կը թարգմանեն օտար անունները կամ կ'ազգայնացնեն.— Սթավրի = Խաչիկ, Փիէր=Պետրոս։ Կամ այդ նոյն օտար անունները մէկը կը գրէ մէկ տեսակ, ուրիշ մը կը գրէ ուրիշ տեսակ.— Սեւր—Սէվր — Սեւռ — Սէվռ—Սեվռ։

Այս մասին, Տօքթ. Պինէ Սանկլէ կը գրէ իր La Folie de Jésus գրքին յառաջաբանին մէջ.— Մարդոց անունները շատ սխալ կը գրուին մէկ լեզուէն միւսը։ Բայց պէտք է գիտնալ թէ ամէն անհատ անփոփոխ մէկն է, որուն անունը կարելի չէ փոխել ոչ ծնհէն առաջ, ոչ ալ ծնհէն յետոյ։ Քորնէյլ, յանգ շինելու համար, Պրուտոսը կը գրէր Պրուտ։ Սակայն այսպիսի փոփոխութիւնները կասկածի տակ կը ձգեն ենթակային ցեղն ու ազգութիւնը, զրկելով ընթերցողը այդ կէտերը ճշդելու կարեւոր տարրէ մը։ Աշխարհագրական անունները կրնան փոխուիլ (Բիւզանդիոն — Պոլիս), բայց մարդոց անունները երբեք»։ Այսպէս կը հաստատէր թէ Յիսուսի բուն անունն էր Եշու, որ կը ծագէր հրէական հին անունէ մը Եհոշուա։ Յոյները կ'ըսէին Եսուս, (Յոյները շ գիրը չունին), այդպէս ալ գրուած է աւետարաններուն մէջ։ Լատինները եւս գրեցին Iesu կամ Jesu զորս կ'արտասանէին Iésou Jésou։ Հիւսիսային երկիրներու ժողովուրդները, որոնք չեն սիրեր ուժեղ արտահնչութիւնները, պաշտամեցնելով իրենց նուրբ հնչումին, ի վերջոյ գրեցին ու կ'արտասանեն Jésus։ Եւ այս անուն մը բոլորովին փոխուած։ Առէք այդ անունը զանազան ժողովուրդներու մէջ, պիտի տեսնէք, որ բոլորովին անճանաչելի է, — Հայերը Յիսուս կ'ըսեն, Արաբները՝ Իսա։

Ուրիշ հեղինակ մը, Մարուզօ, գրքոյկով մը կ'ուսումնասիրէ լատիներէնի հին ու նոր արտասանութիւնները։ Գիտէք, որ երկու տեսակէտ կայ արտասանելու լատինական անունները, նախ աւանդական եղանակը, յետոյ կաթոլիկ եկեղեցիին ընդունած ձեւը, որ կը թելադրէ արտասանել իտալերէնի պէս։ Սակայն պէտք է գիտնալ որ, գէթ մեր լեզուին մէջ, արտասանութիւնը կապուած է տառերուն։ Ֆրանսացին կը կը գրէ Prévost, բայց կը կարդայ Փրէվօ։ Արդ, հիմա ի՞նչպէս պէտք է գրենք օտար անունները։ 1.— Աւանդակա՞ն ձեւով։ Հայերը օտար անուններու հնչումի հարցին մէջ հետեւած են Հելլեններուն։ Այսպէս Կիկերոն եւ Կեսար կը մատնեն յունական արտասանութիւնը, որովհետեւ Կեսար երբեք Կեսար չէր արտասաներ իր անունը, ոչ ալ Կիկերոն՝ Կիկերոն։ 2.— Նո՞ր ձեւով, այսինքն այնպէս ինչպէս կը լսենք օտար անունները իրենց լեզուովը։ Այստեղ եւս երկու դժուարութիւն, նախ անծանօթ ենք բոլոր ժողովուրդներու հնչումներուն, այսպէս Փըշիպիշեւսկի (Պշիբիշեւսկի) կամ Սթրչիքովսքի (Տչիկովսկի) կը գրենք ու կ'արտասանենք՝ ինչ որ սխալ է։ Յետոյ մեր տառերուն արտառանութիւնը ներկայիս կը հպատակի արեւմտեան եւ արեւելեան հնչաբանական եղանակներուն, այսինքն անուն մը կրնանք գրել երկու արտասանութեամբ,— Տոստոյեւսքի եւ Դոստոյեւսկի։

Մի՛ զարմանաք, Ֆրանսացիներն ալ այս ցաւն ունին, եւ չեն գիտեր թէ ի՛նչպէս գրեն օտար անունները։ Անլուծելի հարց է։

Մէկ թելադրանք միայն,— նկատի ունենալ միօրինակութիւնը եւ լաւ լսողութիւնը։

ՀԵԼԼԷՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Թիւ չունին գիրքերը, որոնք կը հաւաքեն հելլէն ժողովրդական սիրային երգերը՝ Քաղ մը եւս նոր հաւաքածոյէ մը, սիրուն երկեակներ (distique).—

Այս իրիկուն իմ տնակս կը կը նմանի երկնքի մը, որուն վրայ աստղեր են ցանուած, ծաղկանոցի մը, ուր մայիս ամսուն կարմիրն ու ճերմակը կը բացուին։

***

Դո՛ւն, Քիոս կղզիէն բերուած ճերմակ ձիւթ, ճկո՛ւն դարիճենի (թարչինի ծառ), արեւի աղջիկ, քու երեսդ կլոր է ինչպէս խնձոր մը։

***

Լեմոնի ծառ եղիր, եւ ես սոխակ մը ըլլամ, որպէս զի գամ թառիմ ճիւղերուդ վրայ եւ խաղամ լեմոններուդ հետ։

***

Կը ցանկա՛մ տեսնել քեզ, դուն որ ոսկեկարմիր կակաչ մըն ես, Իզմիրի նոճի մը, Սթամպուլի սուլթան մը։

***

Կուրծքիդ մէջ պարտէզ մը կայ, եւ երկու մեխակները, որ այնտեղ կան, իրենց նմանը չունին ամբողջ Սթամպուլի մէջ։

***

Քու յօնքերուդ մէջտեղը հելլենական դպրոց մը կայ, ուր աշակերտները կանգներ են՝ ոսկեղէն գիրք մը իրենց ձեռքին մէջ։

***

Քու անուշիկ աչքերէդ անմահական ջուր մը կը վազէ, ես քեզմէ քիչիկ մը ուզեցի եւ դուն չտուիր որ խմեմ։

***

Անիծեա՛լ ըլլայ օրը, անիծեա՛լ ըլլայ ժամը, երբ քեզ տեսայ. Աստուա՛ծ իմ, ի՞նչ պիտի ըլլայ իմ վիճակս այսուհետեւ։

"ԵՐԿՈՒՔԻՆ ՎՐԱՅԷՆ ԱԼ ԶԷՆՔ ՉԷ ԵԼԱԾ„

ՄԻՇՏ ՆՈՅՆ ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ "ՄԱՀԱՓՈՐՁ„ԻՆ ՄԱՍԻՆ

ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ԱՌԱՋ ՈՐՈՇԵՐ ԷՆ ԵՂԵՐ...

Պոլսոյ Թուրք Թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները՝ մահափորձի առասպելին առթիւ.—

«Միլլիյէթ»էն.— Կը շարունակուին քննութիւնները այն Հայերուն մասին, որոնք մահափորձ պիտի կատարէին։ Բացորոշ կը նկատուի որ դեռ շատ մը բաներ գիտէ այն ընկերը որ նախապէս յայտնեց թէ չի ճանչնար Հրանդը։ Այս վերջինը ամէն հաւանականութեան դէմ իր դիմագիծը փոխելու պէտք զգացած է եւ իր մեծ պեխերը կտրած է արմատէն եւ չճանչցուելու համար ամէն ինչ ըրած։ Սակայն եւ այնպէս չէ կրցած աչքերը փոխել եւ ոստիկանները իր աչքերէն ճանչցած են զայն։ Միայն թէ չեն զգացուցած իրեն որ ճանչցած են։

Բայց Արաբներուն այն առածին համաձայն թէ դաւաճանները երկչոտ կ'ըլլան, ան զգացած է որ ոստիկանները իր անցագիրը քննած ատեն քիչ մը շատ զբաղած են եւ կասկածած իրմէ եւ խելոյն ճեմիշ գացած է։

Գալով իր ընկերոջ՝ Յակոբ Ստեփան Աբիկեանի, ան Կեսարացի է եւ 51 տարու Եգիպտահպատակ եւ կը բնակի Գահիրէ՝ 931 Օզոս՝ 21ին Պուլկարիա գացեր է, Ֆիլիպէ Աթինա փողոց թիւ 22 տան մէջ բնակեր է, եւ պուլկար ոստիկանութեան արձանագրել տուեր է ինքզինքը իբր վաճառական։ Յակոբ Ստեփան Աբիկեան Սեպտ. 20ին Ֆիլիպէէն ելած է եւ Հրանդի միանալով «Ռոմանիա» շոգենաւը նստած։ Յիշեալը ձերբակալուած ատեն յայտնած է թէ ինքը կապ չունի այդ գործերուն հետ։ Յակոբ դուրս հանուած է եւ հարցաքննուած ատեն ըսած որ Պոլիս եղբայր ունի։ Արդարեւ յիշեալը Պոլսոյ մէջ ապուխտավաճառ եղբայր մը ունի, որուն անունն է Գրիգոր Աբիկեան։

*** «Ճիւմհուրիյէթ»էն.— Ընդհ. դատախազութիւնը եւ ոստիկանութիւնը կը շարունակեն իրենց քննութիւնները։ Հրանդ Ճանիկեան անձնապահն եղած է սապէս.— Մէջքի գօտին հանած է, եւ ճեմիշին առաստաղին երկաթին անցընելէ ետք, խիստ պաղարիւնով խեղդելու համար ծունկ չոքած է եւ ոտքերը գետնէն կտրելով՝ յաջողած է անձնասպան ըլլալ։ Երբ ոստիկանները ճշդած են անոր ինքնութիւնը իր անձնասպան ըլլալէն առաջ, խնդիրը անմիջապէս Ն. ճիւղին տնօրէն Քէնան պէյի լուր տուած են եւ Քէնան պէյ փութով միջոցներ ձեռք առած է։ Ոստիկանները ձերբակալած են Յակոբը, միւսին անձնասպան ըլլալը տեսնելէ ետք։ Շոգենաւին նաւապետն ալ աջակցած է ոստիկանութեան եւ ցոյց տուած երկու ուղեւորներուն շոգենաւին մէջ գրաւած տեղերը եւ գոյքերը։ Յակոբ ընդ հսկողութեամբ եւ իր բոլոր գոյքերով բերուած է ոստիկանութեան Ա. ճիւղը։

Շոգենաւին դէպքէն վերջ, ոստիկանութիւնը խնդիրը պարզած է ընդհ. դատախազութեան որ ձեռք դրած է խնդրոյն։ Դիակին քննութիւնը կատարուած է Ն. ճիւղին մէջ, եւ ընդհ. դատախազութեան հրամանով թաղումը արտօնուած է։

Յակոբ Աբիկեանի մասին քննութիւնները կը շարունակուին։ Առնուած մասնաւոր տեղեկութեանց համաձայն, Հրանդի երկու ամիս առաջ պաշտօն տրուած է այս մահափորձը կատարելու։ Աւելի առաջուց իմաց տրուած էր որ յիշեալը Պոլիս մեկնելու վրայ է։

Երկու ամիսէ ի վեր ոստիկանութիւնը կը սպասէր իրեն հոս։ Հրանդի լուսանկարը եւ իր մասին տեղեկութիւններ առաջուց ճշդուած էին։ Ոստիկանութիւնը տեղեակ էր որ յիշեալը Աղեքսանդրիայէն մեկնած է եւ Յունաստան գացած։ Վրայէն ելած թուղթերէն կարգ մը կարեւոր կէտեր ձեռք ձգուած են։ Ճշդուած է որ այս երկու անիծեալները առանձին չեն եւ երկրին մէջ ու երկրէն դուրս անոնք ուրիշ ընկերներ ալ ունին։ Նոյն իսկ ասոնց անուններն ալ գիտցուած են։

Ոստիկանութիւնը հիմա այդ անիծեալներուն հետքերուն վրայ կը գտնուի։ Յակոբ Աբիկեան ներկայիս ծովային կեդրոնին մէջ է։ Յիշեալին վկայութիւնը առնուած է։ Կուսակալ Մուհիտտին պէյ ծովային կեդրոնը գացած եւ շնորհաւորելով այս կատաղի հրոսակը ձեռք անցնող պաշտօնեաները, անոնց ճակատը համբուրած է։ Յակոբի տուած վկայութիւններէն հասկցուած է որ այս դաւաճանն ալ Հրանդի միացած է։

*** Կուսակալի օգնական Ֆազըլ պէյ յայտնած է «Վաքըթ»ի.

— Այս մարդուն մասին արդէն քննութիւն կ'ըլլար։ Վերջապէս առջի օր «Ռոմանիա» շոգենաւով Պոլիս եկող կասկածելի անձին Հրանդը ըլլալը հասկցուած է։ Յիշեալին պզտիկ կասկածի մը վրայ անձնասպան ըլլալը կը նշանակէ թէ խնդիրը տարածուն հանգամանք ունի։ Մինչդեռ լսածիս համաձայն երկու ամիս առաջ հասկցուած էր յիշեալ հրոսակին գաղտնի եւ քաղաքական նպատակով պտտիլը։ Որոշ է թէ անոր ընկերը Յակոբ ալ միեւնոյն բաղձանքով կը պտտէր։ Հարցաքննութիւնը կը շարունակուի։

*** Հասկցուած է որ կը շարունակէ «Վաքըթ», Հրանդ Իզմիթի եւ Կէմլէյիկի մէջ գտնուած ատեն զուլում գործած է եւ ոստիկանութիւնը այն ատենուան անոր թղթածրարը մէջտեղ հանած է։ Այս խնդրոյն հետ իբր կապ ունեցող ուրիշ կարգ մը անձերու մասին ալ քննութիւն կը կատարուի։

Կը քննուի սա կէտը թէ՝ անձնասպանին թուղթերուն մէջ անունները յիշուած անձերը Պոլսո՞յ մէջ կը գտնուին թէ արտասահման։ Եթէ այդ անձերը Պոլսոյ մէջ են, պէտք եղած գործողութիւնը պիտի կատարուի անոնց մասին. իսկ եթէ հոս չեն, ձեռնարկներ պիտի ըլլան իրենց գտնուած երկիրներու կառավարութեան մօտ։ Ոստիկանութիւնը խստիւ կը փնտռէ այս անձերը, եթէ ասոնք ձեռք ձգուին, կացութիւնը նոր փուլի մը մէջ պիտի մտնէ։

Հրանդ Ճանիկեանի ընկերը Յակոբ դեռ Ա. ճիւղին մէջ է։ Իր մասին նախնական քննութիւն կը կատարուի։ Կը տեղեկանանք թէ ան տակաւին կ'ուրանայ իր կապը Հրանդի հետ. որովհետեւ կոմիտէճիները իրենց գաղտնիքը կը պահեն, անկասկած մինչեւ վերջ պիտի ծածկէ ճշմարտութիւնը։ Նախնական քննութիւնը աւարտելէ ետք յիշեալը պիտի յանձնուի հարցաքննիչին։ Դատը տեղի պիտի ունենայ հոս կամ Էնկիւրի։

Երկուքին վրայէն ալ զէնք չէ ելած։ Հրանդի վրայէն գտնուած դրամը 1500 ոսկի է, իսկ Յակոբին 2000 ոսկի։ Երէկ ոստիկանութեան մէջ զբաղեցան այս խնդրոյն քննութեամբ ոստիկ. տնօրէնին մօտ։ Ալի Րիզա պէյ կուսակալին հարկ եղած տեղեկութիւնները տուաւ եւ հրահանգ ստացաւ։ Երէկ վկայութիւնին առնուած անձերը յայտնեցին թէ ոչ մէկ բանէ լուր չունին։ Բայց ոստիկանութիւնը համոզուած է թէ կոմիտէն ձեռք ունի Պոլսոյ մէջ եւ իրեն կանոնաւոր տեղեկութիւն կը տրուէր այս տեղէն։ Թուրք ազգը պիտի գիտնայ իր գլուխը գտնուողներուն գէշ աչքով նայողներուն աչքերը հանել, կ'եզրակացնէ «Ճիւմհուրիյէթ»։

*** «Սօն Փօսթա» կ'ըսէ թէ Յակոբ կարգ մը խոստովանութիւններ ըրած է։ Պէտք տեսնուած է Պոլսոյ իր մէկ ազգականը հսկողութեան տակ պահել։

Կուսակալի օգնականը յայտարարած է.— Վճռապէս յայտնի եղաւ որ անոնք մահափորձի եկեր էին, քննութիւնները կը շարունակուին։

*** Անձնասպանը եւ Յակոբ Թրքահպատակ էին։

ՅՈՅՆԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Աթէնքէ մեկնելէն վերջ, շոգենաւուն մէջէն, Ըսմէթ փաշա՝ Վենիզելոսի ուղղեց հետեւեալ հեռագիրը.

— Ամէնէն հաճելի պարտականութիւններէն մէկը կը կատարեմ, կրկին ձեզ յայտնելով խորին երախտագիտութիւնս՝ հոյակապ եւ ջերմական ընդունելութեան համար, որ գտանք Յունաստանի մէջ։ Հաւատացէք, սիրելի նախագահ եւ բարեկամ, թէ ուժեղ յիշատակ մը պիտի պահեմ այս ընդունելութենէն եւ դժուարաւ կը գտնեմ արտայայտիչ բառեր, ձեզ յայտնելու համար զգացած յուզումս՝ հանդէպ հանրապետութեան բազմաթիւ փաստերուն, համակրանքին որուն արժանացանք ձեր գեղեցիկ երկրին մէջ՝ մեր բնակութեան ընթացքին։ Գիտեմ թէ այս համակրանքը աւելի ուղղուած է Թուրք ազգին, որուն բարեկամական զգացումները եւ անկեղծ մաղթանքները յայտնեցի ձեզ եւ հելլենական ազնիւ ժողովուրդին, դեռ մէկ քանի օր առաջ։

«Կը հաւատամ թէ այս խանդավառ ցոյցերը կը կազմեն լաւագոյն հաւանութիւնը հանդէպ բարեբաստ քաղաքականութեան, զոր փոխադարձաբար չպիտի դադրինք հետապնդել։ Իր կարգին, Րիւշտի պէյ, Յունաստանի արտաքին նախարարին ուղղեց հետեւեալ հեռագիրը.

— Խօսքերը զոր Ըսմէթ փաշա ուղղեց Պ. Վենիզելոսի, կ'արտայայտեն մեր միահամուռ զգացումները եւ կը յայտնեն թէ որքան ուրախ եղանք ձեր բարեկամ եւ հիւրասէր երկրին մայրաքաղաքին մէջ մեր բնակութեան ընթացքին։

Այս առթիւ, քննութիւնը որ կատարեցինք ուղղակի թէ անուղղակի մեր երկիրները շահագրգռող հարցերուն մասին, մեզ թոյլատուաւ անգամ մը եւս հաստատելու մեր տեսակէտներուն կատարեալ նոյնութիւնը։

«Անօգուտ է ըսել թէ զգացումներու եւ տեսակէտներու այս նոյնութիւնը մեր քաղաքական գործունէութեան մէջ պիտի կազմէ շատ մեծ կարեւորութեամբ քաջալերիչ ազդակ մը։ Յունաստանէն կը հեռանամ այն խոր համոզումով թէ մեր յարաբերութիւնները որ արդէն այնքան մտերմական են, կրնան աւելի եւս զօրգանալ, ի նպաստ ընդհանուր խաղաղութեան եւ Թուրքիոյ եւ Յունաստանի շահերուն»։

ՊՈՒԼԿԱՐ ԿՈՄԻՏԷՃԻՆԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Պելկրատէն տրուած տեղեկութեան մը համաձայն, Ցարիպրոտէն, սերպ սահմանագլխին մօտերը,լուռած են պայթիւններ, որոնք կուգային պուլկարական հողամասէն։

Պայթուցիկ նիւթեր, որոնք գաղտնօրէն պիտի փոխադրուէին Սերպիա, պայթեցան անծանօթ պատճառով, սպաննելով 4 պուլկար կոմիտէճիներ։ Ասոնց մէջ էր նաեւ Նաում Իլիէֆ, անցեալ տարի Փիրոթի մէջ կատարուած ռմբափորձին հեղինակը։ Ծանրօրէն վիրաւորուած են նաեւ երեք ուրիշ անձեր։

ՑԵՂԱՅԻՆ ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հազիւ հարիւր քայլ յառաջացած, երկիրը իրենց առջեւ գրեթէ մէկ մեղր բարձրութեամբ հորիզոնական թումբ մը ձեւացուց, որուն վրայ բարձրանալով՝ կրնային բաւական հեռաւոր միջոց մը իրենց աչքին առջեւ ունենալ, ու ի հարկին անոր ետեւէն պաշտպանուիլ յարձակման մը դէմ։

Միլէ՛չ դիրքին յարմարութիւնը չվրիպեցուց աչքէն, այլ՝ հրամայեց կանգ առնել հոն, եւ պառկելով գետնին երեսը, հրացանները միշտ պատրաստ ունենալ կրակելու համար։

Երկարօրէն կեցան այնտեղ, առանց թշնամիին կողմէ որեւէ շարժում կարենալ նկատելու, միայն, հեռակայ միջոցէ մը, բահի ու բրիչի հարուածներուն նմանող զիփիւններ կը լսուէին, մանաւանդ՝ երբ Նուազկոտ հով մը, չգիտես ո՞րտեղէն երբեմն աշխոյժ մը կը ստանար։ Անկասկած թշնամին կ'ամրանար իր դիրքերուն մէջ, ուրիշ ոչ մէկ շշուկ։ Բաւական ատենէ ի վեր արդէն հրացանի հատ առ հատ պայթումներն ալ կասած էին։ Գիշերային խաղաղ անդորրութիւն մըն էր տիրած բնութեան մէջ, կարծես ցերեկուան աղմ ու սարսուռ դէպքերը վայրկեան մը մոռացութեան քօղին տակ ծածկելու համար։

Գիշերը բաւական յառաջացած էր. տղաք ամբողջ օրուան գիրկընդխառն զուարճէն խոնջած ու պարտասած, գերմարդկային ճիգերով կը մաքառէին քունին դէմ,որ՝ իր փափկանուշ մատները ջերմաթօրօրէն կը քսքսէր անոնց թարթիչներուն։ Միլէչ եւս նստած տղոց կողքին, ու երեւակայութեամբ տարուած հեռո՜ւն... ուր կաթոգին սիրտ մը անհամբեր կը սպասէր իր յաղթական դարձին— Միլէչ եւս կ'ըսենք, երկարօրէն տարուբերուելով երեւակայական իրերայաջորդ ու բազմազան պատկերներու միջեւ, զգաց վերջապէս թէ աչքերը կը ծանրանան, գլխուն մէջ մշուշ մը կը թեւարծի, եւ տակաւ առ տակաւ բոլոր անդամներուն վրայ անուշ թմրութիւն մը կը տարածուի...։ Րոպէապէս ցնցուեցաւ, եւ ոտքի ելլելով պզարարեց տղոց չքնանալ, որովհետեւ՝ թշնամին կրնար կարծուածէն շատ աւելի մօտ եղած ըլլալ, եւ յայտնեց թէ ինքը տասնեակ քայլեր անդին պիտի շրջագայի։

Իջաւ թումբէն վար, ու սկսաւ յառաջանալ զգուշաւոր քայլերով, աչքերը սեւեռած մթութեան անթափանցելի ոլորտներուն, ուր՝ հակառակ իր ջանքին չկրցաւ որեւէ շարժում կէտ նշմարել։ Այն ատեն տակաւ դաւադիր ապահովութիւն մը սկսաւ տիրել իր վրայ, որուն հետզհետէ յաջորդեցին երեւակայութիւնը համակող ընտանի ու սիրական պատկերները, որոնք սովոր էին գրաւել զինք այսպիսի լուին ու առանձնացեալ վայրկեաններու մէջ։ Ու, քայլ առ քայլ յառաջացաւ քանի մը վայրկեաններ, երբ վերջապէս, սթափելով, յօնքերու պռստումով մը մեկնի վանեց միտքը պաշարող խոհերը եւ չորսդին քննական հայեացք մը արձակեց կայծակի արագութեամբ։

Իրեն այնպէս թուած էր, թէ աջ կողմը, բաւական մօտիկ, մարդկային ստուեր մը կը շարժէր... միաժամանակ հաւանական համարեց, թէ երեւակայական տեսիլ մը կրնար ըլլալ այն։ Ուստի, երկրորդ անգամ խիստ ու սեւեռուն ակնարկ մը նետեց այն կողմը։

Ո՛չ..., չէր սխալած, ստուերը այլեւս վճռականօրէն դէպի իր կողմը կուգար, բայց ահա յանկարծ կանգ առաւ ու՝ անծանօթ ձայն մը գոռաց հրամայական շեշտով.

— Հէ՛յ, ո՞վ ես դուն... Թշնամի՞ թէ բարեկամ.

Հարցը պուլկարերէն էր տրուած, ուստի, Միլէչ եւս առանց այլայլումի պուլկարական հնչումով պատասխանեց.

— Նախ դո՛ւն պէտք է յայտնես քու ո՛վ ըլլալդ։

— Ե՛ս սպայ մըն եմ պուլկար բանակէն,— ձայնեց ստուերը ակներեւ համարձակութեամբ, երեւի, ալ վստահ ըլլալով որ դիմացինն ալ պուլկար մըն էր։

— Օ՛, աւելի լաւ... Ես ալ պատիւ ունիմ յայտնելու, թէ սպայ մըն եմ սերպ բանակէն։

Միլէչ այս խօսքերը արտաբերելով հանդերձ, քանի մը քայլ մօտեցաւ սպային, ու անոր հիասթափութիւնը չանցած՝ շարունակեց.

— Բայց, դիպուածը աս ի՞նչ հրաշալի հանդիպում շնորհեց մեզի, եղբայրակից,.. Լաւ ուրեմն, օգտուելով առիթէն, ձեզի բացարձակապէս կը յայտարարեմ, թէ հոգւոյս բոլոր զօրութեամբ կ'ատեմ Պուլկար ցեղը, որ՝ աւազակային, վատ ու ստորնագոյն ցեղն է աշխարհի— Դուք ատիկա հեղ մըն ալ ապացուցիք վերջին անգամ հերոսական Սերպիոյ թիկունքէն յարձակելով։ Ուստի, յաւիտենական վրէ՛ժ ու կռի՛ւ ձեզի դէմ։ Հոս, այս կէտին վրայ, հասկնալի է թէ՝ մեզմէ մէկը միայն ողջ մնալու է։ Դէհ ուրեմն, պատրաստուէ՛ կռուի...

— Ես՝ պատրա՛ստ եմ... բայց մի՛ մոռնաք, թէ նոյն փառքը նախապէս դուք ըրիք մեզի Պալքանեան պատերազմին, ձայնեց պուլկար սպան խզդուկ ձայնով մը։

Եւ անոնք, ատրճանակները մատերուն միջեւ սեղմած, բոլորովին մօտեցան իրարու, այլ, երբ իրենց ձեռքերը վերցուցին կրակելու համար, կարծես ներքին ահ ու սարսուռ խռովքէ մը մղուած, գրեթէ միանուագ շարժումով մը զէնքերը մէկդի նետեցին, եւ կատղած վագրերու անզուսպ թափով մը, յանկարծ իրարու վրայ յարձակելով, փաթթուեցան իրարու վզի։

Այս՝ վայրկեան մը տեւեց, վայրկեան մը՝ ուր իւրաքանչիւրը գերագոյն ոգորում արտաբերեց միւսը խեղդամահ ընելու համար, բայց երեւի, ընկճուելով իրարու գրեթէ հաւասարակշիռ ուժերու միաժամանակ պոռթկումէն, յեղակարծօրէն բաժնուեցան իրարմէ, ու սկսան մարմնի ամէն կարելի կողմերով շանթահարիչ ուժգնութեամբ հարուածել իրար։

Շար.

Կ. Պ. ԼԱԼԷ

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS

208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ՆԱՋԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

10.— ՊԻԹԼԻՍ ԿԸ ՎԱՌԻ

Սերոբէ, որ խոստովանեցաւ իր ոճիրը, հասկցուց թէ կոմիտէին մասին աւելի շատ տեղեկութիւններ կրնայ տալ կառավարութեան, եւ յայտնել խռովարարներու դաւադրութեան զանազան միջոցները։ Արդէն Գէորգ աղան, բժշկական խնամքի տակ, ապաքինած էր եւ դատախազութենէ հրաժարած. այնպէս որ Սերոբէ կ՚ազատէր դատական հետապնդումէ եւ բանտարկութենէ։ Ոստիկանապետը այս պարագան հաղորդեց Սերոբէի։

— Քեզ ազատ պիտի թողունք, այսուհետեւ չզբաղիս այսպիսի գործերով։

— Աճեմեւի՛ն, ոստիկանապետ հայրիկ, Աստուած պահէ պետութիւնն ալ, Սուլթանն ալ։ Ձեզմէ սա ալ կը խնդրեմ, որ Համազասպը եւս չհետապնդուի։ Անիկա մեղք չունի։ Ամբողջ մեղքը կը պատկանի անոր անիծեալ քեռայրին՝ Նազարին։ Ի՞նչ կ՚ուզէք ըրէք Նազարին։

— Մենք Համազասպը կը հետապնդէինք անոր համար, որ զարկաւ Գէորգ աղան։ Քանի որ հիմա Գէորգ աղան աղէկցաւ, այլեւս հետապնդելու պէտք չի մնար։

— Գիտէ՞ք, Համազասպն ալ ծառայէ Ճորճի մօտ։ Ուրիշ ծառայ մըն ալ ունի, Մահիր(?), որ 10 տարիէ ի վեր կ՚աշխատէր Ճորճի տանը մէջ։ Սակայն երբ մերժեց Ճորճի առաջարկը՝ չդաւաճանելու համար իր պետութեան, Ճորճ վռնտեց զայն։ Հիմա մենք կ՚ուզենք կուսակալ փաշային խնդրագիր մը տալ, պիտի մատնենք Ճորճը եւ պիտի ըսենք ճշմարտութիւնը։

— Շատ աղէ՛կ, գացէք ըրէք։

Կոմիտէին վարիչները ձերբակալուած էին արդէն։ Այդ առենները Անատոլուի քննիչը, Շաքիր փաշա, որ կը զբաղէր Անատոլուի բարենորոգումներու հարցով, Էրզրումէն Պիթլիս վինուորական ուժ ղրկեց, այսպէս վիժեցնելով ծրագրուած այն երկրորդ յեղափոխութիւնը որ տեղի պիտի ունենար Պիթլիս քաղաքին մէջ։ Եւ սակայն շրջակայից մէջ պակաս չեղան շարք մը դէպքեր։

11.— ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՊԻԹԼԻՍԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Մուշ այն շրջաններէն է, ուր Հայերը համեմատաբար աւելի հոծ բնակչութիւն մը կը ներկայացնեն։ Գիւղերուն մեծ մասը ամբողջովին հայաբնակ է։ Ինչպէս Տիարպէքիրը, Էրզրումը եւ Հաճընը, Մուշ եւս ոտքով գլխով «չիլէ»էն եղաւ՝ շնորհիւ այն խռովարարներուն որոնք ղրկուած էին կոմիտէին քարոզչական վարչութեան կողմէ։ Մուշի մէջ կ՚ապրէր Տէր Բարսեղ քահանան։ Այս մարդը արժանաւոր հոգեւոր հովիւ մըն էր։ Արգելք կ՚ըլլար կոմիտէին բոլոր քարոզութիւններուն, առանց ականջ դնելու անոնց սպառնալիքին։ Կառավարութեան կը դիմէր, յայտարարելով որ վարանոցներու այս ջոկերը խռովութիւն պիտի յարուցանէ՝ եթէ լուրջ միջոցներ ձեռք չառնուին։ Միեւնոյն ատեն եկեղեցիին մէջ քարոզ տալով՝ կը յորդորէր հայ ժողովուրդը, որպէսզի հանգիստ նստի եւ պետութեան հաւատարիմ մնայ։ Կոմիտէին կողմէ մէկ-երկու սպառնագիր ստացաւ թէպէտխապանուի իբրեւ դաւաճան։ Այդ նամակները ներկայացուց տեղական կառավարութեան։ Վերջապէս օր մըն ալ լսեցինք որ սպաննուեր է Տէր Բարսեղ քահանան։ Խեղճ մարդը զոհ գնաց իր պարտականութեան եւ կառավարութեան հանդէպ իր ցոյց տուած հաւատարմութեան համար։ Ոստիկանութիւնը փնտռեց քրքրեց, չկրցաւ սակայն գտնել մարդասպանը։

Գիւղերուն մէջ եւս անհատներու այսպիսի սպանութիւններ պակաս չէին։ Այլեւս Մուշը հին Մուշը չէր։ Ապստամբութեան եւ յեղափոխութեան իբրեւ առաջին նշան, Մշեցիները յանկարծ յայտարարեցին թէ տուրք չպիտի վճարեն կառավարութեան։ Պետական տուրքերու հաւաքիչներն ու քաղաքային զինուորները կը վռնտէին իրենց դռնէն, յայտարարելով որ «հինգ փարա չենք տար կառավարութեան»։ Եւ ապարէզ կը կարդային։

Փոխեցին իրենց վերաբերումը հանդէպ Թուրքերուն, որոնց հետ եղբօրպէս կ՚ապրէին առաջ։ Կը հայհոյէին, խօսք կը նետէին ու կռիւ կը փնտռէին։ Նոյնիսկ ոմանք առանց ծածկելու կ՚ըսէին Թուրքերուն.

— Աղբար, ձեր տեղը առաջ ալ Պաղտատ էր, վերջն ալ նորէն Պաղտատ է, ժողվեցէք կապեցէք ձեր ունեցան—չունեցածը եւ կորսուեցէք այս տեղերէն։

Եւ այսպիսի ծանր անարգանքներ կը գլորէին Թուրքերուն երեսին։

Աչա այս միջոցին էր, որ լուր առնուեցաւ թէ գիւղերուն մէջ սպաննուած են քանի մը Թուրքեր։ Մուշի Թուրքերը յուզումի մատնուեցան։ Կը հասկցուէր որ խռովութիւն մը պիտի ծագի, զոր անկարելի պիտի ըլլայ արգիլել։ Կը կարծուէր, որ թրքական եւ հայկական թաղերուն մէջ Հայերն ու Թուրքերը գաղտնի, գողունի կռուի միջոցներ ձեռք կ՚առնէին։ Երկու հակառակորդ թաղերուն մէջ շարունակ 5—10 հոգի տուները հաւաքուելով գաղտնի խորհրդակցութիւններ կը կատարէին, յուզումով ու տագնապով իրարու բաներ մը կը հասկցնէին։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ
3 ամս. 6 ամս. Տար.
ՖՐԱՆՍԱ 35 ֆ. 70ֆ. 140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ 250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ 250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ 6 տլ. 10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ 100 ֆ. 200ֆ.

"HARATCH"
Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286
Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
13 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1697
ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

"ԲՈԼՈՐ ԼՈՒՐԵՐԸ ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՆ„

«ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՉԷ ՊԱՐԶՈՒԱԾ ՏԱԿԱՒԻՆ»

ՍՈՒՏԷՆ ՅԵՏՈՅ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ

Ինչպէս կ'երեւայ, Թուրք ոստիկանութիւնը ինքն ալ շուարած է իր հնարած սուտերու ցանցին մէջ: Վերջին թղթաբերը մէկէ աւելի ուշագրաւ տեղեկութիւններ կուտայ այս մասին: «Ճիմհուրիյէթ» կը գրէ Հոկտ. 5 թուականով.—

— *Հայկական մահափորձի վերաբերեալ քննութիւնները կը շարունակուին: Քննութիւնները լրանալու վրայ են: Ոստիկանութիւնը կը հարցաքննէ Յակոբն ու անոր եղբայրը, Գրիգորը: Այս հարցաքննութիւնը երէկ մինչեւ իրիկուն շարունակուեցաւ ընդհ. դատախազի օգնական Հիքմէթ պէյի մասնակցութեամբ: Ճիշդ չէ թէ Հրանտի վրայէն կարգ մը նամակներ ելած են: Միայն ձեռքիշ երթալէ առաջ գետին նետել ուզած թուղթին մէջ կարգ մը անուններ արձանագրուած են եւ բացի Ատափազարի հայրենակցական կոմիտէ (Ծ. Խ.— Հայրենակցական Միութիւն պիտի ըլլայ) վերտառութենով թուղթէն ոչ մէկ բան գտնուած է: Ոստիկանութիւնը այդ անուններուն մասին խիստ քննութիւն կը կատարէ:*

«Սոն Փոսթա» գրած էր թէ կուսակալի օգնական Ֆազըլ պէյ ըսած է իրեն որ՝ վճռապէս յայտնի եղած է թէ մահափորձի ձեռնարկին ետեւէ եղած են ամբաստանեալները: Ֆազըլ պէյ, յայտարարած է «Ճիւմհուրիյէթ» խմբագրին.—

«Սոն Փոսթա»յի խմբագիրը ինծի հետ տեսակցած ատեն ուրիշ թերթերու խմբագիրներ ալ հոս էին: Ինչպէս դուք վկայ էք, իրեն իբր յայտարարութիւն ոչ մէկ բան չըսուեցաւ: Կը խնդրեմ որ հերքէք:

Ֆազըլ պէյ հետեւեալ բացատրութիւնը տուած է յետոյ,

— Այս խնդրոյն մասին ոստիկանութիւնը եւ դատական իշխանութիւնը քննութիւնով կը զբաղին: Ամէն խնդրի մէջ եղածին պէս, բնական է թէ այս խնդրին մէջ ալ քանի պէտք տեսնուի, շատերու վկայութիւնը կ'ուզուի եւ գուցէ գործին կարեւորութեան պատճառաւ անոնք որոնց վկայութիւնը պիտի առնուի, ոստիկանութեան միջոցով կը կանչուին: Ասկէ առաջ ելած են կ'երեւի այն լուրերն ալ թէ նոր ձերբակալութիւններ եղած են: Անձնասպան Հրանտին ընկեր Յակոբէն զատ ոչ ոք ձերբակալուած է: Կասկած չկայ թէ ասոնք դուրսը կազմակերպութիւն ունին, բայց այդ մասին մեր տեղեկութիւնները տակաւին լիովին չեն պարզեր խնդիրը:

Ոստիկ. տնօրէնն ալ ըսած է թէ՝ յայտնի չէ տակաւին թէ ե՛րբ պիտի վերջանան քննութիւնները:

. «Վագըթ» կը գրէ.— Կարեւորութեամբ կը շարունակուին մահափորձի ձեռնարկի քննութիւնները: Այս խնդրին շուրջ ամէն օր նոր զրոյց մը կը հանուի եւ կարգ մը թերթերու կողմէ կը հրատարակուի: Այսպէս երէկ թերթ մը կը գրէր թէ՝ անձնասպան Հրանտ Ճանիկեան եւ ձերբակալեալ Յակոբ Աբիկեան առանձին չեն եւ կը պատկանին մահափորձի մեծ կազմակերպութեան մը, որուն կեդրոնը Լիբանան է եւ ճիւղերն ալ Հալէպ եւ Պէյրութ: Կ'ըսուի թէ բոլոր այս լուրերը եւ զրոյցները ենթադրութիւն են: *Բայց որոշ է թէ մահափորձի անիծեալ ձեռնարկուին անձնասպանութեամբ, ձեռնարկին անծանօթ մնացած հեղինակները մեր ոստիկանութեան մեծ ուշադրութեամբ եւ ճարտարութեամբ վարած քննութեան հետեւանքով պիտի հասկցուին եւ մութը մնացած կէտերը պիտի լուսաբանուին: Ամէն օր, կարգ մը անձեր կը հարցաքննուին:*

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պոլսոյ Պատրիարք Նարոյեան եպիսկ. հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է թերթերուն.

— *Թերթերու մէջ յուզուած մահափորձի մը խնդիրը մեզի ալ վրդովում պատճառած է: Թուրքիոյ մէջ ապրող հայ ժողովուրդը խոր վստահութեամբ եւ հաւատարմական զգացումներով փարած է Թուրք պատուական հայրենիքին ու Հանրապետութեան: Իր միակ իտէալն է ըլլալ պարկեշտ ու անկեղծ քաղաքացի: Ան սրտայոյզ երախտագիտութեամբ գիտակից է այն մեծ բարիքներուն զորս կը վայելէ ամէն ժամանակէ աւելի ներկայ վարչաձեւին օրով:*

Ամէն հայ անհատի համար յոյժ նուիրական է կեանքը մեր պետական տաղանդաւոր վարիչներուն, որոնք իմաստութեամբ կ'առաջնորդեն մեր սիրելի երկիրը նախանձելի զարգացման մը եւ բարձր քաղաքակրթութեան մը:

Ուստի ամէն ողջամիտ Հայ, ինչպէս են բոլոր Թրքահայերը, անշուշտ խոր զզուանք եւ արհամարհանք պիտի ունենայ յոռի ընթացքին դէմ ամէն անոնց, եթէ երբեք կրնան գտնուիլ այդպիսի անմիտ արկածախնդիրներ, որոնք եպերելի ժպրհութիւն պիտի ունենան՝ խանգարելու համար ներդաշնակութիւնը եւ անդորրութիւնը մեր երկրին եւ հայ համայնքին, որ ամուր կապերով ինքզինքը միացած կը զգայ ազնիւ Թուրք ժողովուրդին հետ:

Թրքահայութիւնը այսօր անդրդուելի հաւատքով եւ անայլայլ հաւատարմութեամբ յարած է մեր Թուրք հայրենիքին, եւ իր վճռական կամքն է յաւէտ ապրիլ որպէս ճշմարիտ, անձնուէր ու օրինապահ քաղաքացի:

"ՃԻՒՄՀԻՒՐԻՒԷԹ„ ԿՐԱԿ ԿԸ ՏԵՂԱՅ

"ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ Կ'ՈՒԶԵ՞Ն ՈՐ ՁԻՐԵՆՔ ՊԱՇՏՊԱՆԵՆՔ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ„

Հասկնալով որ ստախօսին մոմը հազիւ մինչեւ առտու կը վառի՝ Թուրք մամուլը նորէն ձեռք առած է հին զէնքը,— գրգռել ամբոխը, սպառնալիքներ տեղալ Թուրքիա մնացած ափ մը հայութեան գլխուն, եւ ահու սարսափի մթնոլորտ մը ստեղծել:

Իբրեւ նմոյշ՝ կ'արտատպենք *Ճիւմհիւրիէթ*ի հոկտ. 5 թուակիր յօդուածը: Գրողն է՝ ծանօթ լրագրող Ագա կիւնտիւզ, խորագիրը *«Դաշնակցութիւնը արհեստով քարմանեօլճիներու խմբակ մըն է»*.

— Դաշնակներուն եւ անոնց նման մտածողներուն կողմէ տեղի ունենալիք դաւադրութեանց հանդէպ որոշ գաղափարներ ունինք եւ վճռական որոշումներ, ու խիստ գործնական միջոցներ ձեռք առած ենք:

Նոր Թուրքիոյ որեւէ մէկ հանգոյցին մէջ գտնուող հաւու մը հանդէպ կատարուած դաւադրութիւնը ամբողջ Թուրք ազգին դէմ ուղղուած կը նկատենք:

Նոր Թուրքիոյ որեւէ մէկ փարախին մէջ քնացող հովիւին հանդէպ տեղի ունեցած մահափորձ մը ամբողջ Թուրք ազգին դէմ ուղղուած կը նկատենք:

Նոր Թուրքիոյ Ըսմէթ փաշային դէմ կազմակերպուած մահափորձ մը առանց այլեւայլի կը նկատենք Թուրք հայրենիքին ու Թուրք ազգին դէմ ուղղուած մահափորձ մը:

Հետեւաբար նման գործի մը ձեռնակող անձը կամ խմբակը եւ կամ զանգուածը կը հրաւիրենք որ այդ գործին սկսելէ առաջ լաւ եւ խորապէս մտածէ այս կէտին վրայ:

Հինգ տասը դարէ ի վեր մեռած է քափիւթիւլասիոնի շրջանի հիւպատոսարաններու քավասը, պատռուած է Մեծ Պետութեանց ծանուցագիրը եւ այլեւս փտած են Ուիլսընի սկզբունքները:

Նոր Թուրքիան բոլոր միջազգային հաւասարութեան իրաւունքներով, անհամար իրաւասութիւններով եւ իր փափաքած միջոցներով հաստատած նորնոր եւ ուժեղ ու կենսունակ գոյութիւն մըն է:

Անգամ մը եւս այս կէտերը յիշեցնելու վեհանձնութիւնը ցոյց կուտանք:

Հայկական եւ նման խնդիրներուն փոխարէն մենք Թուրք հայրենակցութիւնը հիմնեցինք: Մեր սահմաններուն մէջ այլեւս այդ տեսակ խնդիր մը գոյութիւն չունի: Իսկ այն օրը երբ ուզեն մեզի ապացուցանել թէ անպայման այդպիսի խնդիր մը գոյութիւն, ունի պէտք է գիտնան որ անմիջապէս խնդիրը վճռապէս սեղանի վրայ կը դնենք եւ հարկ եղած ձեւով կը լուծենք:

Այս պատճառով է որ Հրանդ Ճանիկեանին արարքը մեզ ո՛չ վրդովումի մատնեց եւ ոչ ալ բարկութեան: Ատիկա, եւ աւելի յետոյ տեղի ունենալիքները, բնական կը նկատենք միեւնոյն պաղարիւնութեամբ:

Եթէ յաճախ Դաշնակին աչքերը կը բորբոքին, ատոր փոխարէն ի հարկին մենք ալ ունինք գաւաթ մը թան, որ կրնայ բորբոքիլ:

Ակն ընդ ական եւ ատամն ընդ ատաման դրութիւնը շատ հին եւ կիսամիջոց մըն է:

Մեր իւրաքանչիւր յօնքին ծայրին, մեր իւրաքանչիւր արտեւանունքին թելին հանդէպ ձեռք առած ենք կարգ մը բոլորովին նոր միջոցներ եւ նոր եղանակներ: Պարզապէս մարդասիրաբար կը յանձնարարենք որ միամտութեամբ չուզեն փորձել այդ միջոցները:

Մեր կարծիքով, «Դաշնակ»ը արհեստով «քարմանեօլաճի»ներէ բաղկացեալ խմբակ մըն է, որ աւդին անդին երբեմն զէնքով կը խաղայ եւ ազգէն դրամ կը շորթէ: Կ'ուզենք այս պարագան լսել անոնց բերնէն որոնց դրամները շորթուած են:

Իրենց ազգը աշխարհի հորիզոններուն վրայ խեղճ ու պատառ(փէրիշան) վիճակի հասցնող Դաշնակներուն կը հարցնենք.

— Տակաւին կը պնդէ՞ք թէ ձեր ազգին ներկայացուցիչն էք:

Դաշնակներուն երեսէն հաւու ձագի նման բովանդակ աշխարհի մէջ ցրուած Հայերուն կը հարցնենք.

—Տակաւին Դաշնակները իբրեւ ձեր ներկայացուցիչը կ'ընդունի՞ք:

Հարցում մըն ալ Թուրքիոյ մէջ գտնուող հայ հայրենակիցներուն:

— Կ'ուզէ՞ք որ ձեզ պաշտպանենք անոնց չարիքներուն դէմ:

Տրուելիք պատասխաններուն համաձայն, կրկին պիտի տեսնուինք...:

Դուրսեն Հայեր չպիտի ընդունուին Սուրիա

Ազգերու դաշնակցութեան Սուրիոյ եւ Լիբանանի ներկայացուցիչ Պ. Պիւրնիէ, որ Եւրոպայէն վերադարձած է Պէյրութ, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ «Օրիան» թերթին.

— *«Հովանաւորեալ երկիրներ մուտքը արգիլուած է բոլոր այն Հայերուն որ աշխատութեան պայմանագրութիւն մը չունին:*

Գալով Յունաստան եւ Պուլկարիա գտնուող 20,000 Հայերուն, այս պետութիւնները փորձեր կատարած են Հայերը իրենց վրայէն նետելու համար, որովհետեւ չեն կրնար զանոնք սնուցանել: Այն պետութիւնները որոնց դիմումներ կատարուեցան ընդունելու համար այդ Հայերը, մերժեցին զանոնք ընդունիլ իրենց հողին վրայ:

Ասոր վրայ Յունաստանը եւ Պուլկարիան բանակցութեան մէջ մտան Խորհ. Ռուսիոյ հետ եւ Մոսկուայի կառավարութիւնը համաձայնեցաւ զանոնք ընդունիլ, պայմանաւ որ անոնք տեղաւորուին հայկական Հանրապետութեան հողամասին վրայ:

Այս տարի, Ազգ. Դաշնակցութիւնը նոր վարկեր յատկացուց, Հայերու համար բնակարաններ շինելու նպատակով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱԽԸ Ի՛ՆՉԵՐ ՀՆԱՐԵԼ ԿՈՒՏԱՅ...

ՆՈՐ ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐ «ՄԱՀԱՓՈՐՁ»Ի ՄԱՍԻՆ

Աթէնքի յունական թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, ծանօթ «մահափորձ»ի մասին.—

«Իմէրիսիօս Թիփօս»ի տեղեկութեանց համաձայն, Պոլսոյ մէջ երեւան հանուած երկու հայ «դաւադիրները» որոնք Փարիզի հայկական կոմիտէին կը պատկանին եղեր, նախ Պիրէոն եկեր են Գօմօթինիէն (Կիւմիլճինա): Պիրէոնի մէջ ձերբակալուելով, երկու Հայերը ռումանական շոգենաւ դրուած են, Ռումանիա ղրկուելու համար: Միաժամանակ, Յելլէն ոստիկանութիւնը տեղեկութիւն կուտայ Պոլսոյ Թուրք ոստիկանութեան, ձերբակալուած եւ նաւ դրուած Հայերու մասին:

Երբ ռումանական շոգենաւը Պոլսոյ նաւահանգիստը կը հասնի, Թուրք ոստիկանութիւնը, անմիջապէս կ'ուզէ ձերբակալել երկու Հայերը, որոնց մէկը անձնասպան կ'ըլլայ եւ միւսը կը ձերբակալուի:

ՓԱՐԻԶԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ ԳՈՐԾԻ ՎՐԱՅ Է...

«Էլլէնիքի» կը գրէ (6 հոկտ).

—Դաւադրութիւնը որ շատ լաւ ծրագրի մը վրայ պատրաստուած էր եւ լուրջ հանգամանք ունէր, կազմակերպուած է Փարիզի քիւրտեւհայկական կոմիտէին կողմէ: Բոլորովին հաւաստի տեղեկութեանց համաձայն, դաւադրութեան մերկացումը եւ ձախողութիւնը հետեւանք էր այն գաղտնի տեղեկութեան, զոր Փարիզի Թրքական դեսպանատունը ժամանակին քաղած էր իր վստահելի գործակալներէն եւ անմիջապէս իմացուցած Էնկիւրիի կառավարութեան, թելադրելով զգուշական խիստ միջոցներ ձեռք առնել:

Այս պատճառաւ պէտք տեսնուեցաւ Աթէնք ղրկել Էնկիւրիի Ապահովութեան տնօրէն Սալիհ Րիզա պէյը, իր հետեւորդներով:

Դարձեալ այս պատճառաւ էր որ Ըսմէթ փաշա քանի մը օր յետաձգեց իր ճամբորդութիւնը: Այս միջոցին, Պոլսոյ մէջ երեւան հանուեցան երկու դաւադիր Հայերը եւ 150 հոգի ձերբակալուեցան Աթէնքի մէջ, իբր կասկածելի:

Նոյն տեղեկութեանց համաձայն, Փարիզի Թուրք դեսպանատունը հեռագրով տեղեկութիւններ ղրկած է թէ անձնասպան Հայը եւ ընկերը կը պատկանէին Փարիզի հակաքէմալական կոմիտէին եւ թէ դեսպանատան գործակալներուն հաւաքած հաւաստի տեղեկութիւններուն համաձայն, անոնք մտադիր էին մահափորձը կատարել Պոլսոյ մէջ:

. «Էլլէնիքի» կը հաւաստէ թէ Թուրք ոստիկանութեան ձեռքը անցած վաւերաթուղթերու համաձայն, հակաքէմալական կոմիտէի անդամները Հռոմ եւ Փեշթա մեկնած են դարձեալ դաւադրութիւն կազմակերպելու համար: Իրենց կարգին Թուրք գաղտնի ոստիկաններ Հռոմ եւ Փեշթա գացած են, զգուշական միջոցներ ձեռք առնելու համար:

Ըսմէթ փաշա Հունգարիոյ մէջ

• *Թուրքիոյ վարչապետը Ըսմէթ փաշա եւ արտաքին նախարարը Թէվֆիք Րիւշտի Պուտափէշթ հասան կիրակի օր: Կայարանը՝ զիրենք դիմաւորելու գացեր էին Հունգարիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը:*

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Պաշտօնեաներու մեծ ցոյցը

Լոյտ Ճորճ իր կուսակցութեան անդամներէն մէկուն ուղղուած նամակի մը ձեւով, հրատարակեց իր ընտրական յայտարարութիւնը որ քաղաքական վարիչներուն դէմ բուռն յարձակողական մըն է եւ ներկայ կացութեան պատասխանատուութիւն կուտայ պահպանողականներուն:

Լոյտ Ճորճ կ'ըսէ թէ բնաւ նոր ընտրութիւն կատարելու պէտք չկայ, քանի որ խորհրդարանը ամէն կերպով ուժ կուտար կառավարութեան եւկը քուէարկէր բոլոր միջոցները զորս կառավարութիւնը կ'առաջարկէր, պայքարելու համար տագնապին դէմ:

Յետոյ, քննելով Անգլիոյ կացութիւնը, տագնապին պատճառները կը դասաւորէ հետեւեալ կերպով,— նախ տիեզերական աննախընթաց տագնապը, մաքսային պատնէշները որոնք կ'արգիլեն առեւտրական փոխանակութիւնները, կառավարութեան որոշումը որ 1925ին իրականէն շատ աւելի բարձր սակի մը վրայ ամրացուց անգլիական ոսկին:

Յետոյ քննադատելով մաքսային օրէնք հաստատելու դիտումները, կը յայտնէ թէ այս ընտրութեանց մէջ ուժ պիտի տայ անոնց որ ազատ փոխանակութեան համամիտ են:

ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ

Թոշակներու վրայ կատարուած զեղչին դէմ բողոքելու համար, 20,000 պաշտօնեաներ կիրակի կէսօրէն վերջ հաւաքուեցան Լոնտոնի մէջ, Թէմզ գետին քարափներուն վրայ, կազմելով մէկ քիլոմեդր երկարութեամբ հսկայ թափոր մը: Յետոյ ուղղուեցան Հայտ Փարք, ուր ցոյցեր կատարեցին: Լոնտոնի թղթատարական ցրուիչները իրենց համազգեստով, ամէնէն առաջ, առանձին թափոր կազմած, անցք մը կատարեցին, բարձր բռնած տախտակներ, որոնց վրայ կը նշմարուէին զանազան արձանագրութիւններ, թէ 10 տարուան ընթացքին, 23րդ անգամն էր որ կրճատումներ կը կատարուին իրենց թոշակներուն վրայ:

Ցրուիչներուն կը հետեւէին հեռագրական և հեռախօսական պաշտօնեաները, զանազան նախարարութեանց պաշտօնեաներ եւ համայնավար կուսակցութենէն պատուիրակութիւն մը:

Որեւէ միջադէպ չպատահեցաւ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ ՆԵՐՍ ԵՒ ԴՈՒՐՍ

Ո՞ՒՐ ՄՆԱՑ ԳԵՐԱՐՏԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԱԶԸ

Բովանդակ աշխարհը, համատարած թատերաբեմ է դարձեր, տնտեսական աննախընթաց եւ միաժամանակ անպարտեհ պայքարին։ Օրը օրին յառաջ եկող անակնկալներն ու նորութիւնները,այլ եւս ո՛չ մէկ կասկած կը թողուն թէ՝ այս նորագոյն վտանգը նուազ սպառնական է քան համաշխարհային պատերազմը։

Եւ ճիշդ այս պատճառով ալ, մարդկութիւնը առանց բացառութեան, անհատական նեղ շրջանակէն մինչեւ ամենազօր հաւաքականութիւնները — ամէն բանէ առաջ կը ձգտի ելք մը գտնել տնտեսական անելին։

Մինչեւ ո՞ր աստիճան պիտի սաստկանայ այս ընդհանուր տագնապը եւ ի՞նչ տեւողութեամբ խնդիր մըն է որու դէմ անճրկեր են ոչ միայն բազմաթիւ «մասնագէտ»ներ, այլեւ մեծ ու յառաջադէմ ազգերը, իրենց պետական եւ ընկերային ղեկավարութիւններով։

Ինչ ալ ըլլայ վաղուան անխուսափելին, իբրեւ արդիւնք ամէն կարգի ելեւէջներու, անվիճելի է սա ճշմարտութիւնը թէ՝ այս տագնապէն ամէնէն աւելի պիտի տուժեն նորէն ու նորէն համեմատաբար աղքատ եւ փոքր ազգերն ու երկիրները։

Այս ընդհանուր եղբակցութեան սահմաններէն դուրս չենք մենք ալ, դժբախտաբար, ինչպէս օտար երկիրներու, նոյնպէս եւ մեր մայր երկրին մէջ։ Չէ՞ որ զանդաւելի ուժ ենք, համեմատաբար այս հսկայ ուժերուն, որոնք կը խոնարհին արեւմտեան երկիրներու մէջ, անկարող պաշտպանելու տնտեսական գրոհէն։

Հակառակ այս իրողութիւններուն, կան մարդիկ սակայն, որ կը հաւատան թէ խորհրդային երկիրները երջանիկ բացառութիւն կը կազմեն ներկայ տագնապին մէջ։ Անոնք կը պնդեն եւ կը հաւատան որ մինչ «եւրոպական դրամատիրական երկիրները բռներ են գահավիժման ճամբան, խորհրդային երկիրները նոր եւ առանձին թափով կը բարձրանան տնտեսական վերելքը»։

Ո՛չ մէկ դժուարութիւն եւ տհաճութիւն կրնայ ունենալ հայ միտքը նոյնութեամբ իւրացնելով այս և այս կարգի «հաւաստիացումները»։ Մանաւանդ հիմա, երբ այդ կարգի հաւաստիքներով կ'ապահովեն տասնեակ հազարներով տարագիր հայութեան փրկութիւնը՝ հայրենիք փոխադրելով։ Բայց իրապէս ներելի յանցանք է այս կարգի օրօրներով «կեցցէ Հայաստան»կանչել ու ցատկել, երբ անդին Հայաստանի ղեկավարութիւնը ահազանգ կը հնչեցնէ երկրի տնտեսական ծրագրերուն ըսպառնացող անբուժելի դարձած թերակատարման վտանգը։ Դժբախտաբար պէտք է ընդունիլ որ տնտեսական ընդհանուր տագնապին շրջանակէն դուրս չի մնար Խորհ. Հայաստանը եւ ոչ ալ Խորհր. Երկիրները։ Սոյն հիմնական տարբերութեամբ միայն, որ հոն նուազ արտայայտութիւն եւ առհասարակ արդիւնաբերութիւնը վատ կազմակերպելու վտանգն է սպառնալիքը, իսկ հոս Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ հակառակ ուղղութիւն է որ կը սաստկացնէ տագնապը։

Ամփոփուինք մեր երկրին մէջ, դիտելու համար կացութիւնը այս տեսակէտէն։

Դեռ քանի մը շաբաթ առաջ էր միշդ այս սիւնակներու մէջ ծանրացանք 1931ի առաջին կիսամեակի հաշուեկշռին վրայ։ Համաձայն պաշտօնական զեկոյցին, Հայաստանը այդ ժամանակամիջոցէն ետ էր մնացած իր տնտեսական ձեռնարկներու մէջ. ցոյց տալով միջին հաշուով 30 առ հարիւր բաց մը։

Կարեւոր խորհրդակցութիւններէ ետք խիստ ու կտրուկ որոշումներ ու հրահանգներ տեսնուեցան յառաջիկային կուռիլ առաջին կիսամեակի թերագնահատումները չկրկնելու եւ բոլոր ծրագրերը ամբողջութեամբ գործադրելու մասին։ Եւ որպէսզի աւելի թափ տրուի աշխատանքներուն, տարուան երրորդ եռամսեակը յայտարարուեցաւ «հատուածային եռամսեակ»։

Ընդհանրապէս այն տպաւորութիւնը յառաջ եկած էրթէ Հայաստանի իշխանաւորները վստահ էին իրենց կտրուկ եւ «մարտական» կարգադրութիւններու դրական արդիւնաւորման մասին։

«Թւում էր, Թէ այդ մարտական դիրեկտիվներից մեր ժողովրդ. տնտեսութեան գերագոյն խորհուրդը, մատակարարման ժողկոմատը, արդիւնաբերական ձեռնարկների եռանկիւններն ու այդ ձեռնարկների բոլոր կոմունիստները գործնական հետեւութիւններ պէտք է անէին իրենց համար, միացեալ պլենումի առաջադրանքների եւ ընկ. Ստալինի որոշակի ու կոնկրէտ ցուցմունքների կենսագործման հիման վրայ պէտք էր նոր Թափ հաղորդէին արդիւնաբերութեանը,իսկապէսապահովելուհամար, որ վճռական դառնայ հաւատացին եռամսեակում պլանների կատարումն ու ճեղքուածների վերացումը, բայց... այն ինչը Թւում էր միանգամայն օրինական, չկատարուեց»: («Խ. Հ.» 8 սեպտ.)

Խորհ. Հայաստանի պաշտօնաթերթի այս երկար մէջբերումը խիստ բնորոշ է եւ խօսուն։

— «Հայաստանի արդիւնաբերութեան այնպիսի կարեւորագոյն ճիւղեր, որպիսիններն են պղնձարդիւնաբերութիւնը,տեքստիլը, Արթիկ-տուֆը, Պեմզան, անհանդուրժելի կերպով յետ են մնում յուլիս ամսին եւ պլաններ աւելի խայտառակ Թերակատարումներ ունեն նաեւ օգոստոսին։ Այսպէս օրինակ՝ Ալլահվերդու հանքերը, յուլիսին կատարել են ծրագրի 84 տոկոսը, իսկ օգոստոսին՝ 57,6 տոկոսը, ծուլարանը յուլիսին 65 տոկոսը, օգոստոսին՝ 57,5 տոկոս, Զանգեզուրի հանքերը յուլիսին կատարել են ծրագրի 39 տոկոսը, իսկ օգոստոսին 30,7 տոկոսը. ծուլարանը յուլիսին՝ 49,3 տոկոսը, օգոստոսին՝ 34, 4 տոկոս։»

Աւելի ողբալի պատկերն է Հայաստանի պղինձի արդիւնաբերութեանը, որ առաջին կարգի կարեւորութիւն ունի ոչ միայն Հայաստանի այլեւ համամիութենական տեսակէտով։ Այս ալ ըսենք որ մեր երկրի մէջ թափուած ջանքերը սպասուած եռանդի ու գոհացուցութեան ամենակարեւոր մէկ մասը միշտ ալ եղած է ի նպաստ պղինձի արդիւնաբերութեան զարգացման։

Պատկերը նուազ յուսահատական չէ նաեւ միւս ձեռնարկներու մէջ։

«Տեքստիլ գործարանը (մանարան) յուլիսին կատարել է ծրագրի 74,3 տոկոսը: Արթիկտուֆը յուլիսին կատարել է ծրագրի 68 տոկոս, իսկ օգոստոսին 63,7 տոկոսը։ Անի Պեմզան յուլիսին կատարել է ծրագրի 41,1 տոկոսը, իսկ օգոստոսին՝ 22,4 տոկոսը»։

Թիւերու այս լեզուն այնքան ալ խոր ազդեցութիւն կրնայ չձգել մեր վրայ հոս, Եւրոպայի մէջ, համեմատելով զանոնք միւս երկիրներու ընդհանուր արդիւնաբերութեան հաշուեկշիռներուն հետ։ Արդար պիտի ըլլար այս կարգի սփոփանք մը այն ատեն միայն, եթէ արդիւնաբերութեան նուազումը միեւնոյն պայմաններու եւ հետեւանքներու արդիւնքը ըլլար։ Կրկնե՞նք նորէն,— մինչ այստեղ գերարտադրութիւնը նուազեցնելու միջոցն է որ կը մաշեցնէ մարդոց ուղեղը, հոն՝ արտադրութիւնը իր բարձրագոյն և աննախընթաց չափերու հասցնելու ձգտումն է, որ կը պահանջուի, իբրեւ միակ միջոց «սոցիալիզմը կառուցելու» երազին։

Այս տեսակէտով ալ, չափազանց բնական եւ արդար է ընդունիլ այն իրարանցումը որուն մատնուեր են մեր վարիչները ի տես սարսափ եռամսեակի այս ողբալի արդիւնքներուն։

Իրենց վազքին մէջ ամբարտաւան ու արհամարհոտ այս մարդիկը, հիմա արդէն կը վախնան լրջօրէն հնգամեակի յաջողութիւնը ապահովելու իրենց յաւակնութիւններէն։

1931ի պատկերը այս վախը կը հիմնաւորէ ամսէ ամիս, եռամսեակէ եռամսեակ։

Բոլոր «մարտական դիրեկտիվներն ու որոշումները» չեն նպաստեր վերցնելու աղաղակող թերիները, չեն օգներ լեցնելու «խայտառակ ճեղքուածները»։

Եւ ընդհակառակն, այս բոլորը կարծես կը խորացնեն վհատումն ու յուսահատութիւնը արդիւնաբերական ձեռնարկներու մէջ։

Հրատարակուած փաստերէն մարդ այն տխուր համոզման կուգայ թէ տնտեսական վերելքի թափը սատիճանաբար կ'իջնայ մեր երկրի մէջ։

Այս երեւոյթը կարելի է դիտել ոչ միայն այս ձեռնարկներու մէջ, որոնք առհասարակ միշտ ալ հեռու են եղեր իրենց առաջադրուած ծրագրերը հարիւրին հարիւր իրականացնելու պատեհութենէն, այլեւ այնպիսի ձեռնարկներու մէջ, ուր մինչեւ հիմա կ'արձանագրուէին գերագնահատման ոգեւորիչ փաստերը։

Հայաստանի հիւսուածեղէնի գործարանը մէկն էր ահա այդ վերջին բախտաւոր ձեռնարկներէն։

«Ցեքստիլի առանձին գործարանների պլանի կատարման դրական տեղեկանքները վերջերս չտեսնուած ցածր ցուցանիշներ են պարունակում: Անգամ արձանագրուած է օրական 2.8 կամ 8.4 տոկոսով կատարման փաստ. իսկ միջին կատարումը տարբերում է 30-40 տոկոսի շրջանակում։ Աւելի ամօթալի ցուցանիշներ տեքստիլի համար չէր կարելի ենթադրել։» («Խ. Հ.» 12 սեպտ.)։

Ինչո՞ւ այս անկումը, ան ալ «հարուածային եռամսեակ»ի շրջանին,— չի պարզուիր իրենց աղբիւրներէն։

«Ցայրաստիճան անպատասխանատւութիւն, ծայրաստիճան Թափթփածութիւն եւ անպլանայնութիւն աշխատանքի գրեթէ բոլոր օղակներում»։

Աւելի կրնայ անշուշտ ընդունիլ մասնակի պատասխան մը, բայց միթէ չկա՞ն աւելի հիմնական պատճառներ, որոնց հիմքը ճիշդ իրենց տնտեսական ընդհանուր քաղաքականութեան մէջ պէտք է փնտռել։

Կարեւորը սակայն տխուր եւ ծանր փաստն է, բուն իրական կացութիւնը, որու համար «Խորհ. Հայաստան»ը կը յայտարարէ թէ «այլ եւս չպէտք է շարունակուի անհանդուրժելի դրութիւնը»։

Իբրեւ վերջին ժամանակամիջոց այս անհանդուրժելի վիճակը վերցնելու համար նշանակուած է սեպտեմբերը — եռամսեակի վերջին ամիսը։

«Սեպտեմբերը բոլշեւիկների քննութեան ամիսն է»։ Սեպտեմբերի կէսը այդ քննութեան մրցանիշները արդէն իսկ կը սարսեն բոլոր օղային ղեկավարները։ Յուսա՞նք, որ վերջի կէսը պիտի ջախջախէ բոլոր «օպուրտունիստներին եւ հաշտւողականներին», ծրագրերու ամբողջական կատարման փաստերովը...

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՄԷՋ ԳԱՂԹԱԿԱՅԱՆ ՄԸ ԱՅՐԱԾ

Մարսիլիոյ Ժանէ հրապարակին վրայ տեղաւորուած գաղթակայանէն, ուր առժամեայ տաղաւարներու տակ կը բնակին Ռուսեր, Իտալացիներ, Սպանիացիներ եւ Սուրիացիներ, յանկարծ հրդեհ ծագեցաւ եւ հակառակ հրշէջ զունդին ջանքերուն, այրեցան բազմաթիւ տաղաւարներ։

Կին մը այրուցքներ ստացաւ։ Վնասը բաւական մեծ է։

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԵՐԷՆ

13.— ԱԶԱՏ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ "ԲԱՐԲԱՌԱՑԻՆ ՖԷԴԵՐԱՑԻԱ,,

Առաջին առաջարկը Ն. Ադոնցէն կուգայ։ Փարիզի Հայ Դրական Ակումբին մէջ ան ըսած է թէ «Անվիճելի է համարում որ հայ մտաւորականութեան ձըգտումը պէտք է լինի երկու բարբառների միաձուլումը։ Աւելի լաւ է որ մենք երկու տարբեր քաղաքական միութեան մէջ լինենք մի ընդհանուր լեզուով, քան թէ միեւնոյն քաղաքական միութեան մէջ, բայց տարբեր լեզուներով։ Այնուհետեւ՝ Պ. Փրոֆ.ը կը բացատրէ երկու բարբառներու լեզուաբանական տարբերութիւնները— Հնչիւնաբանութիւն, բառակազմութիւն, ստուգաբանութիւն, համաձայնութիւն, եւլն.,— որոնք «կարող են՝ ուղեցոյց ունենալով մի կողմից գրաբարը, իսկ միւս կողմից ժողովրդական բարբառները՝ իրար զիջել կամ իրար լրացնել։ Իբրեւ գործնական միջոց, կամ միջոցներէն մէկը՝ կ'առաջարկէ «երկու բարբառներն էլ ուսուցանել դպրոցներում՝ ազատ ձգելով աշակերտին գործածելու տարբեր ձեւերից որը հաճելի է իրեն։ Ան համոզուած է որ ազատ մրցակցութեան մէջ յաջող ձեւերը կը յաղթանակեն եւ կը պարտադրեն իրենց գոյութիւնը ընդհանուր ազգային լեզուի մէջ»։

Բայց ինծի քիչ մը տարօրինակ կը թուի հայ աշակերտներուն թողուլ դատաւորի դերը։ Ուրեմն մեր մանուկնե՞րն է որ պիտի վճռեն թէ մեր երկու գրական բարբառներէն ո՛րը պէտք է տիրապետէ վաղը։ Զգենք այն պարագան որ իրենց վարժապետներուն քիմքն է որ պիտի ձեւէ մանուկներուն ճաշակը. ամէն ուսուցիչ իր անձնական համոզումներն ու նախասիրութիւններն է որ պիտի ներշնչէ իր աշակերտին։ Որովհետեւ՝ մանուկին մէջ ալ, ինչպէս կապիկին, զօրաւոր է նմանցնելու բնազդը։ Ան պիտի կապկէ անպատճառ իր ուսուցիչը։ Ու մանաւանդ, ինչպէս դիտել կուտան մանկավարժները, պիտի կապկէ ամէնէն արտառոցներէն սկսելով։ Զգե՛նք այս պարագան։

Եթէ նոյն իսկ մանուկը իր սեփական ճաշակին ձգուի՝ ո՞վ կրնայ ըսել թէ ան պիտի ընտրէ լաւը։ Անիկա գէշ դատաւոր է։ Չպիտի կարենայ զատել երկու արբբառներէն մէկը, այլ գուցէ ամէնէն արտառոց խառնուրդը շինէ իր լսած, սորված ձեւերուն։ Ան գուցէ պիտի ստեղծէ հրէշ մը, այսինքն տեսակ մը որձեւէգ։Ո՞վ չէ աչքովը տեսած փորձը։ Առէք տղեկ մը որուն վարժապետներուն մէջ թէ ռուսահայը կայ եւ թէ թրքահայը։ Զննա՞ծ էք երբեք իր գրած հայերէնը. աչքէ անցուցա՞ծ էք իր ուղղագրութիւնը. տեսակ մը Բաբելոն՝ ուր երկու բարբառները իրարու խառնուած են տձեւ, տգեղ եւ արտառոց։

Ազատ մրցակցութիւնը լաւ բան է, բայց եթէ հաւասար պայմաններու մէջ տրուած ըլլան կողմերը։ Մինչդեռ այժմու Հայաստանի մէջ լեզուն պիտի զարգանայ միակողմանի, եւ գաղութներու մէջ է միայն որ ասպարէզ պիտի տրուի ազատ մրցակցութեան, այսինքն արեւմտահայ բարբառը թատր պիտի հանդիսանայ մեր բանասիրական փորձերուն։ Ես կը դժուարանամ սակայն հաւատալ թէ Փրոֆ. Ադոնց լրջօրէն մէջտեղ դրած է ազատ մրցակցութեան մը գաղափարը։ Այդ պիտի ըլլար առաջարկել թէ այժմէն արեւելահայերէնը ընդունինք իբրեւ մեր վերջնական լեզուն, եւ գաղութները կամաց կամաց վարժեցնենք անոր՝ եւ որովհետեւ գաղութներու մէջ արեւելահայ մտաւորական ուժերը բաւական չեն այդ յեղաշրջումը կատարելու, գաղութները համոզենք որպէսզի իրենք ընդառաջ գան, յանուն բարբառներու միացման, յանուն միակ լեզուի մը, յանուն հայրենասիրութեան։

Ասոր անունը սակայն հայրենասիրութիւն չէ, Ընդհակառակն՝, Ասոր՝ նոր խորամատ բանալ կ'ըսեն։

* *

Երկրորդ բացատրութիւնը Շ. Միսաքեանինն է, Նոյն Ակումբին մէջ, Յառաջի խմբագիրը ի վեր հանելով արագ զարգացումը, որ ունեցան մեր երկու բարբառները համեմատաբար կարճ ժամանակամիջոցի մէջ, եւ այն ողբալի կացութիւնը ուր ինկած են անոնք ներկայիս, մանաւանդ արեւելահայերէնը, յայտնած է թէ երկու բարբառներն ալ, իրենց առաւելութիւններն եւ թերութիւններն ունին։ Ան չի հաւատար երկու բարբառներու միաձուլման, որովհետեւ երկուքն ալ շատ են դիմորոշուած իրենց տարբերութիւններով եւ կը կարծէ որ ապագային ալ այդ բարբառները պէտք է կողք կողքի՝ ապրին, կազմելով տեսակ մը բարբառային ֆետերասիոն»: (*)

Ե՛հ, անշուշտ որ այս առաջարկին վրայ պիտի ծիծաղէին բարբառներու միացումը ազգային քաղաքականութեան հարց նկատող մեր ընկերները։ Ու այդպէս ալ կ'ընեն, այն միամիտ հաւատքով թէ քանի զատ բարբառներ ըլլան՝ այնքան դժուար կը դառնայ միացնել հայրենիքը։

Նախընթաց հատուածներու մէջ ջանացինք ապացուցանել թէ մէկէ աւելի բարբառներ յաճախ գոյութիւն ունեցած եւ ապրած են հայ ժողովուրդին մէջ, նոյն իսկ այնպիսի շրջաններու՝ երբ հայ ժողովուրդը աւելի՛ կարօտը ունէր ազգային հաւաքական դիմագիծի մը։ Աւելորդ կը նկատենք ծանրանալ կրկին։ Շեշտենք միայն որ այսքան տառապանքէ եւ այսքան փոթորիկներէ յետոյ, միացեալ հայրենիքի եւ միացեալ հայութեան գաղափարը բարբառներու հարցին հետ կապել առ նուազն տարակուսիլ է մեր հոգեկան ուժին, մեր ուխտին վրայ։ Վա՛յ մեզի, երբ մեր հոգիները շաղախ չեն բռներ, ու խեղճ բարբառներէն կը սպասեն փրկութիւնը։ Շեշտենք նաեւ այն որ երկու բարբառներու միացումը ոչ միայն անհրաժեշտ պայման չէ ստեղծելու միացեալ հայութիւնը, այլ մանաւանդ վտանգ չի սպառնար երբեք անոր կազմութեանը։ Բաղձալի էր որ օր մը միացեալ բարբառ ունենանք, բայց քանի չէ հասեր այդ բաղձալի օրը, չխրտչինք երկու բարբառէն։

Շատ ճիշդ դիտել կուտար Վարուժան՝ երբ Ազատամարտի հարցարանին կը պատասխանէր.

— «Երկու բարբառներու, Արեւելեան եւ Արեւմտեան, եւ իրենց ուրոյն գրականութիւններուն հաւասարազօր գոյութիւնը ոչ մէկ անպատեհութիւն չունենալէ զատ՝ ան հայ ցեղին հոգեբանութեան զանազան երեսները ցոյց կուտայ, ու անոր այլազան կարողութիւններն ու գեղեցկութիւնները կը պրիսմակէ։ Ի՞նչ անպատեհութիւն կ'ընծայէ ֆրանսական ուռճացած լեզուին քով՝ փրովէնսիալ բարբառին եւ գրականութեան գոյութիւնը։ Երկու բարբառները արգելք մը չեն՝ որ հայ տարբեր երկու հատուածները զգացումով, խորհելով, հոգեբանութեամբ ներդաշնակ ապրին իրարու հետ։ Եւ ո՞չ ապաքէն ամէնէն աւելի գեղեցիկ ներդաշնակութիւնը զանազանութեան մէջ կը յօրինուի»։

Ես աւելին կ'ըսեմ, բարբառներու անջատ գոյութեան դէմ մղուած այս անժամանակ պայքարը ոչ միայն բարիք չի բերեր հոգիներու միութեան, այլ եւ կը վտանգէ զայն։

Դարմանա՞ծ կ'ըլլանք վէրքը երբ այժմէն գաղութներու մէջ սկսինք արեւմտային բարբառին հունը փոխել։ Զգենք զանգուածը, ո՞ր արեւմտահայ մտաւորականն է, ո՞ր գրողն է (բարբառէ եւ դիմագիծէ զուրկ տղեկներուն համար չէ խօսքս) որ հաշտ աչքով պիտի դիտէ մեր փորձը։ Ո՞րն է որ սրտի թեթեւութեամբ պիտի հանդուրժէ երբ զինքը զատեն իր գրողներէն, իր լեզուին բարբառը խլեն յանուն կասկածելի պատուաստներու։

Այո՛, գոնէ առայժմ, «բարբառային ֆէտէրացիա», ինչո՞ւ չէ։ Ան գոնէ չարի՛քը կը կանխէ։ Աւելի պարզը ըսեմ։ Նախ հոգին՛ը միացնենք եւ ապա լեզուն։ Աւելի բնականը ա՛յդ ճամբան է։

Սերպիոյ ներքին վէճերը օրինակ. զաւակները միեւնոյն ցեղին, եւ սակայն կը խրտչին իրարմէ, որովհետեւ մարդիկ ուզեցին ժամանակը կանխել հրովարտակներով, սահմանադրութիւններով կապել դարերու փորձը. իրարու համար արիւն թափեցին, եւ սակայն խորթ աչքով կը նային իրարու. արդեօք բարբառներու տարբերութեան համար է այս անհաշտութիւնը։

Ու հոս, Ռումանիոյ մէջ ալ, նոյնն է պատկերը՝ բայց այնքան սրուած չէ որքան Սերպիոյ մէջ։ Հոս ալ Թրանսիլվանիոյ Ռումէնին սիրտը տաք չէ հին Ռումանիոյ իր եղբօրը վրայ։ Ու երեւակայել որ դարեր տքնեցան ստեղծելու համար Միացեալ Ռումանիան։ Ու երկուքին խօսածը գրեթէ մէկ բարբառ է, մէ՛կ գրական լեզու ու մէ՛կ քաղաքականութիւն ունին։

Ուրեմն վէրքը այլո՛ւր պէտք է փնտռել։ Ժամանակն է ստեղծեր անջրպետը, ու ժամանա՛կն ալ կը ծածկէ զայն։ Առանձին ապրուած դարերը ստեղծեր են այդ խրամը, ստեղծեր առանձին մշակոյթ, ու մանաւանդ առանձին հոգեբանութիւն։ Հին Սերպն ու Զաղրէպցին, Հին Ռումէնն ու Արտէալցին՝ դարերով հեռու ապրեցան, տարբեր մշակոյթի տակ, ու տարբեր հոգեբանութեամբ, ու հիմա դժուար կ'ըլլայ զանոնք իրար խառնել։

Գրողը, որ կը ծածկուի Վ. Լուսեան կեղծանունին տակ, իրաւամբ դիտել կուտար Հայրենիք օրաթերթի մէջ.

— «Արեւելահայ եւ Արեւմտահայ երկու գրական դպրոցներու առանձնայատկութիւնը միայն տարբեր բարբառ եւ օտար տարբեր ազդեցութիւններ ունենալը չէ, այլ նաեւ առանձնայատուկ միջավայրի ստեղծած տարբեր հոգեբանութիւնը որ անխուսափելիօրէն կը փոխանցուի գրողին եւ այսպէս կամ այնպէս, կ'արտայայտուի անոր ստեղծագործութեան մէջ ոչ միայն իւրայատուկ բովանդակութեամբ ու ձեւով, այլ եւ յաճախ իւրայատուկ գրական ձեւաւորումներով»։

Ստեղծուած այդ տարբեր հոգեբանութիւնները դեկրետով մը չեն վերնար եւ չեն ձուլուիր։ Ժամանակը պիտի միացնէ զանոնք, ինչպէս եւ բարբառները։

Անշուշտ որ լաւ է, յարգելի Ադոնց, միակ հայրենիք ու միակ լեզու։ Բայց ես կը նախընտրեմ մէկ հայրենիք ունենալ երկու տարբեր բարբառով, քան ունենալ միակ բարբառ երկու տարբեր հայրենիքներու մէջ։

ՍԻՐՈՒՆԻ

(*) ԽՄԲ.— Այս մասին փարիզէն ղրկուած Թղթակցութիւնը, որմէ օգտուած է Սիրունի, ճշգրտութեամբ չէր արտայայտեր մեր խմբագրին Շ. Մ.ի տեսակէտները։

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԷՆԷՆ ՄԵԾ ԿՂԶԻՆԵՐՆ ԵՆ

Կրինլէնտ	827,300	քառ. մղոն
Նոր Կուինէա	330,000	» »
Փորնէօ	200,000	» »
Պաֆինլէնտ	237,000	» »
Մատակասքար	279,000	» »
Սումաթրա	160,000	» »
Անգլիա	88,745	» »

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋԵՐՄԱԽՏԸ

«Խորհ. Հայաստան»ի աշխատակիցներէն բժիշկ Ա. Միրզոյեան կը գրէ ջերմախտի մասին («մալարիա», ճահճատենդ), որ տակաւին կը շարունակէ աւերներ գործել Հայաստանի ճահճային շրջաններուն մէջ։

— Ջերմախտի դէմ պայքարը կը մնայ տակաւին մեր օրակարգի հարցերէն ամէնէն կարեւորը։ Դժբախտաբար կարգ մը շրջաններ այնպիսի պայմաններ կը ներկայացնեն, որոնք կը նպաստեն ջերմախտին զարգացման։ Սարվանլարի չորաբաստիկ ճահիճները, ջերմախտի մժեղներուն այդ բոյնը, որուն մասին բազմիցս խօսուած է ջերմախտի մեր բոլոր համագումարներուն, կը մնայ առաջուան նման անփոփոխ։ Մերձկայարանային շրջանի, Շիլաչի Մահլայի, Նոր Բութանիոյ, նոյնպէս Սառնարանի, բամպակամշակութեան բջիջին, նորակառոյց ժողովրդայինտան, ելեկտրակայանի շրջակայքը ճահիճ է, է կազմեր ջուրը, բոյն դառնալով մժեղներուն։ Փողոցներու առուներն ալ ճահիճ կը կազմեն քաղաքին զանազան մասերուն մէջ։ Պարտէզներու տէրերը լաւագոյն եղանակով չեն օգտագործեր ջուրը, որ ճահիճ կը ձեւացնէ կամ այգիին մէջ, կամ խճուղիին վրայ։

Նոր շինութեանց զանազան կէտերուն շուրջն ալ մժեղներու բոյն դարձած է։ Եւ այս բոլորին առջեւ Երեւանի առողջապահական գործավարութիւնը ձեռքերը ծալած է, որովհետեւ վարկ չկայ։

Եւ այսպէս քաղաքին մէջ ջերմախտի տարածման հաւանականութիւնը կայ ու կը մնայ, սպառնալով արդիւնաբերական աշխատանքներուն, — բամպակամշակութեան, բնածուխի, մեքենայական գործարանի, պահածոյի գործարանին, մորթի, Արարատ գործարաններուն, յետոյ երկաթուղիի, սառնարանի աշխատաւորներուն։

Առողջապահական գործավարութիւնը պէտք է ստեղծէ ջերմախտի դէմ պայքարելու համար մասնաւոր հիմնադրամ մը, որպէսզի նորոգուին առուները, բարելաւուի ջրաբաշխութիւնը եւ չորցուին ճահիճները։

Ճահճատենդը այն հիւանդութիւններէն է, որոնք դանդաղ եւ անզգալի ձեւով մը կը քայքայեն աշխատաւորներու առողջութիւնը։ Այդ տեսակէտէն ոչ մէկ հիւանդութիւն կարելի է բաղդատել ջերմախտին հետ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՒ

Գիտէք թէ Ռուսիոյ եւ Հայաստանի մէջ օճառի սով մը կայ։ Գիտէք նոյնպէս թէ Կովկասի, մասնաւորապէս Հայաստանի մէջ վերջերս գտնուած էր կաւի տեսակ մը, «գիլ», որուն փորձերը, գործածուելու համար իբրեւ օճառ, շատ նպաստաւոր արդիւնք մը տուած են։ Փարաքարէն յետոյ Լենինականի մէջ եւս գըտնուեցան նման կաւեր։

Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ Լենինականի կաւը աւելի արժէք կը ներկայացնէ քան Փարաքարինը։ Եւ անմիջապէս աշխատանքներն սկսան կաւն օգտագործելու. հաւաքելով, մանրելով եւ արեւին տակ չորցնելով, կաւը կը ղրկուի դէպի գործարան։

Այս կաւին օճառային յատկութեան մասին գիտական տեղեկագիր մը կը գրէ.— Գիլէն օճառ պատրաստելու գործը հետզհետէ լայն ծաւալ կը ստանայ։ Երեւանի ձէթօճառի գործարանը եւ Լենինականի օճառի գործարանը շարունակ կ'աշխատին այս գիլէն օճառ շինելու։ Այս եղանակը մեծ խնայողութիւն մը ցոյց կուտայ, որովհետեւ հին տեսակի օճառ պատրաստելու համար ծարպին համեմատութիւնն է 60 առ հարիւր, գիլով օճառ պատրաստելու համար՝ 30 առ հարիւր։ Ճարպին մնացեալ բաժինը կը լրացնէ գիլը։

Երեւանի օճառի գործարանը արդէն այնպէս մը սարքաւորած են ներկայիս, որ շարունակ գիլէն օճառ կը պատրաստէ։ Մեքենայ մը նախ կը փշրէ, կը մանրէ ու կը փոշիացնէ գիլը, ուրիշ մեքենայ մը կը խառնէ, խիւս կը շինէ եւ ուրիշ մեքենայ մը կը պաղեցնէ խիւսը։

Գործարանը նախապէս կ'աշխատէր 3 հերթով, սակայն ներկայիս ծարպային նիւթի պակասին համար՝ աշխատանքը նուազած է։ Եթէ աշխատանքը կանոնաւորուի, կարճ շրջանի մը մէջ գործարանը կրնայ օճառ հայթայթել ամբողջ Հայաստանի, ինչպէս նաեւ Անդրկովկասի համար։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱՐՏԱՆ.— Հոկտեմբեր 4ին, կէսօրէ վերջ, Պիվէռի Հ. Յ. Դաշնակցութեան տան մէջ տօնուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան օրը։ Հակառակ հեռաւորութեան, Կարտանի երեք թաղամասերէն եւ Էքսէն, խուռն բազմութիւն մը փութացած էր, լսելու համար Դաշնակցութեան ալեկոծ պատմութիւնը։ Սրահը նեղ կուգար բազմութեան եւ ուշը մնացողները ոտքի վրայ մնացին մուտքի դրան եւ պատուհաններուն առջեւ։

Բեմին եւ մուտքի դրան վրայ կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական եռագոյնները։ Սրահը զարդարուած էր Դաշնակցութեան հիմնադիրներու եւ հերոսներու նկարներով։

Հանդէսը սկսաւ «Մշակ Բանուոր»ով։ Ընկեր Հ. Աւետիսեան իբրեւ նախագահ բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը։ Գեղարուեստական բաժնին մէջ եղան արտասանութիւններ։ Երգեց Պ. Առաքելեան։ Մարսէյլէն ընկ. Միհրան Գաբրիէլեան արտասանեց մէջընդ մէջ «Սասնոյ հսկային»ը, «Փառք եմ ասում» եւ «Էյ ճան Հայրենիք»ը։ Ընկ. Ատանալեան արտասանեց «Բագինին փառաբանութիւն»ը։ Արտասանեց փոքրիկն Պ. Եկաւեան «Սիրելի դաշոյնը»։ Ընկ. Մալաեան ջութակի վրայ նուագեց հայրենաշունչ կտորներ։

Օրուան բանախօս ընկ. Ս. Վրացեան իր կուռ բանախօսութեամբ պարզեց օրուան տօնին նշանակութիւնը, վերլուծեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծնունդը, պատճառները, 41 տարուան ընթացքին ունեցած գործունէութիւնը, բաղդատեց հայ ժողովուրդին երէկուան եւ այսօրուան վիճակը, եւ Դաշնակցութեան ապագայ մտահոգութիւնները։ Մասնաւորապէս ծանրացաւ Դաշնակցութեան Հայաստանի եւ անոր ինքնակոչ վարիչներու հանդէպ հետեւած քաղաքականութեան վրայ. հերքեց հակառակորդներու բոլոր խեղաթիւրումները եւ կոչ ուղղեց բոլորին, որ ամէն գնով օգնեն Հայաստանի ժողովուրդին, ինչ ձեւով որ կրնան, անոր զարգացման եւ ուժեղացման համար։

Օրուան նախագահին յուզիչ ճառէն յետոյ, «Մեր Հայրենիք»ով փակուեցաւ հանդէսը և ներկաները ցրուեցան իրենց հետ տանելով Դաշնակցութեան շունչն ու զօրաւոր կամքը։

*** Հանդէսէն վերջ, օգտուելով ընկ. Ս. Վրացեանի ներկայութիւնէն, տեղի ունեցաւ ընկերական ժողով մը, որուն ընթացքին երկու երիտասարդներ մտան Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերու մէջ, կատարելով իրենց երդումը։ Յետոյ ընկերը լայն տեղեկութիւններ տուաւ ազգային եւ կուսակցական ներկայ կեանքի մասին։ Ժողովը ցրուեցաւ ուշ ատեն, խանդավառ տպաւորութեան տակ։

Ընկեր

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹԱՏՐՈՆ

ՏԷՍԻՆ, 6 հոկտ.— Ա. Ե. Հ. Կարմիր Խաչի Տէսինի մ.ճիւղը այս տարուան ընթացքին կազմակերպած է երեք—չորսէ աւելի հանրօգուտ ձեռնարկներ, որոնք միշտ ալ պսակուած են յաջողութեամբ։ Անշուշտ՝ կիներու կազմակերպութեանց գոյութիւնը հայ կեանքի մէջ, խիստ կարեւոր ու օգտակար ազդակ մըն է։ Ահա այդպիսի կազմակերպութիւններէն մէկն է Հայ Կարմիր Խաչը, որ իր քսանամեայ գոյութեան ժամանակամիջոցին, կատարած է որոշ աշխատանք ու փրկած է հայ մանուկներ, տարագիրներ, անապատի դժոխքներէն, բարերար ձեռք կարկառած է ազգային, կրթական եւ այլ օգտաւէտ շարժումներուն հանդէպ։

Իր վերջին ներկայացումն էր Պռօշեանի «Սօս եւ Վարդիթեր»ը, զոր խաղաց դերասան Թրազօշ, Սօսիէթէ Լիօնէզի մէջ։ Խաղը վերցուած է հայ կեանքէ, Աշտարակի բարբառով գրուած, պարզ ու հասկնալի ոճով մը։ Սօս կը սիրահարի Հեթումի աղջկան Վարդիթերի հետ, ուսուցիչ Գարեգինի բրոշը միջոցաւ հնարաւորութիւնները կը գտնէիրենը աւելի լայն կերպով յայտնելու։ Երկու սիրահարները յաճախ տուիթ կ'ունենան գաղտագողի իրարու հետ տեսակցելու, իրարու հանդէպ փոխադարձ սէր ու համակրանք տածելու։ Ու վերջապէս աղջկան մայրը կը հաւնի Սօսին տալ։ Խօսք-կապ կ'ընեն։ Սակայն կարգ մը թայֆայական հակամարտութիւններ երեւան գալով, կը համոզեն աղջկան ծնողքը, որպէսզի խօսք-կապը քանդեն։ Ու կը յաջողին։ Աղջիկը կը հիւանդանայ, սակայն դարձեալ խենդի պէս կը սիրէ Սօսին։ Յաճախ երեւակայական տեսիլներով ինքզինքը կը յուսադրէ, բայց ի զուր...։ Կը մեռնի։ Սօս տեսնելով իր սիրածին վաղահաս մահը, կը սկսի մտովի խօսիլ, համոզուելով որ Վարդիթերը մեռած է, ինքն ալ զոհ կ'երթայ անոր սիրոյ թակարդին։ Աւելցնենք որ դերասան Թրազօշ խիկապէս կրցաւ ապրիլ սիրահարի մը բոլոր վշտերն ու տառապանքները, յուզումն ու ուրախութեան պահերը, զանոնք տանելով դէպի կատարեալ յաջողութեան։ Բոլոր դերակատարներն ալ լաւ էին։ Խաղը ընդհանրապէս շատ յաջող անցաւ։

Թատրոնէն վերջ, իրիկուան ժամը 8ին ընկ. Օհանեանի սրճարանին մէջ, Կարմիր Խաչը տուաւ համակրական խնջոյք մը։ Ներկայ էր ընկեր-ընկերուհիներու եւ համակիրներու բազմութիւն մը։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Գ. Մելքոնեան, որ իր զուարճալի խօսքերովն ու ասացուածքներովը ստեղծեց ուրախ ու խանդավառ մթնոլորտ մը։

Ազգային, յեղափոխական, սիրային խաղերէ, երգերէ ու արտասանութիւններէ վերջ, աճուրդի դրուեցան խորոված հաւ մը եւ երկու շիշ շամփանեա։ Գոյացաւ 500 ֆրանքի գումար մը։ Շահեցաւ Ն. Տիրինեան եւ Ակումբին անունով նուիրեց զայն ներկաներուն։ Խնջոյքը տեւեց մինչեւ կէս գիշեր։

Լ. Գայաճանեան

ԱՊՐՈՒՍՏԻ ԳԻՆԵՐԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ՞Ն

Փարիզի քաղաքապետութիւնը մամուլին հաղորդեց զեկոյց մը, որմէ կը հասկցուի թէ սննդեղէնի մեծաքանակ վաճառման շուկաներուն վրայ կը նշմարուի գիներու նուազում մը, որ իր անդրադարձումը կ'ունենայ փոքրաքանակի վաճառման վրայ։ Կարգ մը մսավաճառներ թէեւ գիները կ'իջեցնեն համեմատաբար, սակայն, կան ուրիշներ ալ որ գիներու անբաւարար նուազում մը ցոյց կուտան։ Քաղաքապետութեան քննիչները ստուգումներ եւ միջամտութիւններ կը կատարեն եւ յոյս կայ որ մսի գիները հետեւին նուազումի շարժման՝ մեծաքանակի գիներու անկման համեմատութեամբ։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԱՄԵՐԻԿԱ ԵՒ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

«Նիւ Եորք Հէրըլտ» կը գրէ.—Ամերիկեան լեգէոնը կարեւորորոշում մը տուաւ, յայտնելով թէ ներկայ կացութեան գլխաւոր պատճառներուն դէմ կարելի չէ պայքարիլ քաղաքական ներկայ եղանակներով։ Եթէ բանաձեւին հեղինակները ճշգրտօրէն չենըսեր, ինչ որ ըսել կ'ուզէին, անոնց զգացումը սակայն, պարզ է։ Վրդոված են ժողովուրդին դժգոհութենէն։ Անոնք կը փափաքին ուժեղ իշխանութեան նման բան մը, ազգային պաշտպանութեան խորհուրդի նման բան մը որ գործը ձեռք առնէր։ Յստակօրէն չեն ըսեր այդ բանը, բայց կ'ուզեն որ նախագահը եւ կառավարութիւնը բացառիկ իրաւունքներով գործեն, յաղթելու համար տագնապին։

Յուսահատութեան խորհուրդ մըն է այդ առաջարկը։ Բացայայտ է թէ խորհրդարանի եւ գործադիր իշխանութեան միջեւ, անհամաձայնութիւնները ժողովուրդին մէջ անվստահութիւն կ'արթնցնեն։ Նոյնը տեսնուեցաւ Եւրոպայի կարգ մը պետութիւններուն մէջ եւ այս կարգի առաջարկներ՝ իրականութիւն դարձան, որովհետեւ լուծելի հարցերուն առջեւ, քաղաքականութեան սովորական միջոցները ձախողեր էին։ Սակայն, տիեզերական տագնապին հետեւանքով՝ Ամերիկայի մէջ ստեղծուած կացութեան եւ եւրոպական երկիրներու կացութեան միջեւ՝ նմանութիւն չկայ։ Անշուշտ, հրաշալի պատկեր մըն է Ուաշինկթընի մէջ ժողովի նստած ներկայացնել «գերմարդեր», բարգաւաճման ծրագիր մը հաստատելու համար։

«Բայց ինչի՞ պիտի ծառայէր ատիկա։ Հարցը կը դառնայ տնտեսութեան վրայ, ինչ որ լաւ բան մը չէ գերմարդերուն համար։ Զգենք, որ արդէն այդ տեսակ մարդ չկայ։ Պէտք չէ ուրեմն սարսափիլ։ Ելքը գտնելու միջոցը կայ մեր քաղաքականութեան սովորական եղանակներովը։»

ՈՍԿԻԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլիական «Էքոնոմիստ» թերթը կը հաստատէ թէ ներկայիս Ամերիկա կը կրէ հակահարուածը տագնապին, որ արդէն ճնշած է Աւստրիան, Գերմանիան եւ Անգլիան։

— Սեպտեմբերի կիսուն, կը գրէ այս թերթը, ամերիկեան ոսկիի արտածումը սկսաւ չափով մը՝ որ բաղդատելի է նախորդ ամիսներու ընթացքին Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ կրած ոսկիի վնասներուն։

Պէտք է ըսել թէ, ցարդ, այսպէս կորսուած ոսկին, իրականութեան մէջ չէ արտածուած Ամերիկայէն, այլ պարզապէս անցած է օտար հաշուի։ Արդիւնքը նոյնն է։ Գալով շարժման ներկայ ծաւալին, սեպտեմբեր 18էն մինչեւ հոկտեմբեր 3 արտածուած է 92 միլիոն 300,000 տոլարի ոսկի, մինչդեռ Գանատայէն, Մեքսիկայէն եւ Արժանթինէն դուրս հանուած ոսկիի քանակը կը հասնի 15ուկէս միլիոն տոլարի։

Հարց մը կը պարտադրուի։ Ամերիկա, որքա՞ն ոսկի կրնայ կորսնցնել։ Կարծիքները կը տարբերին։ Եւ Ամերիկայի դաշնակցային դրամատան ներկայ եղանակովը կարելի չէ ճշգրիտ գումար մը յայտնել, կ'եզրակացնէ «Էքոնոմիստ»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԽԻԹԱՐԱԿԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Սոֆիայի «Նոր Արաքս»ը, աչքէ անցնելով գաղութներու ընդհանուր վիճակը, ուշադրութեան կը յանձնէ հետեւեալ մխիթարական երեւոյթները (22 Սեպտ.)։

Նախ՝ ազգային մարմիններու ցանցեր ունինք այսօր, հայ գաղթաշխարհի նոյնիսկ ամէնէն անշան համայնքին մէջ։

Երկրորդ՝ ազգային մարմիններուն կից, կամ անոնց ենթակայ, շատ աւելի մեծ է թիւը այսօր հայ եկեղեցիներուն ու դպրոցներուն։ Մատի վրայ միայն կը համրուին հայ համայնքներ, որոնք տակաւին զուրկ են այդ զոյգ ազգային հաստատութիւններէն։

Երրորդ՝ թիւով եւ որակով շատ աւելի մեծ են այսօր հայ ազգային մշակութային հողի վրայ կազմուած ընկերութիւններն ու միութիւնները։

Ասոնց կարգին, այսօր շատ աւելի ծաւալուն ու գործօն են նաեւ հայ մեկէ աւելի քաղաքական կուսակցութիւնները, տրուած ըլլալով որ, շնորհիւ քաղաքական հարկադրական պայմաններու, անոնք իրենց գործունէութեան գլխաւոր ասպարէզ ունին հայ գաղթաշխարհը։

Թիւով, մեր կարծիքով նաեւ որակով, շատ աւելի արժէքաւոր է ներկայ հայ մամուլը, որ բախտորոշ դեր կը կատարէ հայ զանգուածներու ազգային-քաղաքական դաստիարակութեան, գաղութէ գաղութ եւ գաղութէ հայրենիք փոխադարձ կապի եւ ծանօթացման, ինչպէս նաեւ հայ հանրային կեանքը որոշ չափով շարժման մղելու գործին մէջ։

Ու, նաեւ, համեմատաբար հարուստ ու արժէքաւոր է ներկայ այսպէս կոչուած «գաղթահայ գրականութիւնը», հին ու նոր գրողներու աւելի գործօնութեամբ, նոր, երբեմն տաղանդաւոր ստեղծագործութիւններով, մեր հին ու մօտաւոր անցեալի պատմութեան ուսումնասիրութեամբ, մեր կեանքի վերագնահատման փորձերով եւայլն։

Եւ, վերջապէս, անկասկած, շատ աւելի մեծ է թիւը այսօր հայ գաղթաշխարհին մէջ ապրող եւ գործող մտաւորականութեան, գրողէն ու արուեստագէտէն սկսած մինչեւ գիտութեան աշխատաւոր եւ հանրային-կրթական գործիչը։

«ՅԱՌԱՋ»ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (3)

ՑԵՂԱՅԻՆ ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ

Ու այնպիսի գգլխիչ արագութեամբ մը կը շարժէին, որ կռուփի կարկտանման հարուածներուն, կուրծքերու ու ճակատներու ջախջախիչ բախումներ կը յաջորդէին, ատոնց՝ արմունկներու կատաղի մշտումներ, յետոյ մոյկերու սրածայր քթերով դէպի ազդրերը ուղղուած բարբարոսային աքացումներ, ու իրարու աչքերուն ուղղուած դժոխային ճանկռտումներ։

Անոնք գայրոյթէ բոցավառած ա՛յն գերագոյն աստիճանին էին հասած, որ զէնքը անզօր գործիք մըն էր թուած իրենց, եւ իրարու արեան ծարաւ գազաններու նման պլլուած էին իրարու, ուր եղունգն ու ակռան —մարդուս միակ բնական զէնքերը— աւելի՛ մօտէն կ'ուզէին արեան քամիլի հոտոն գինովնալ ու յագենալ...

Այս տղաքը հարազատ ներկայացուցիչներն էին, Պալքանեան երկու ցեղակից, եւ բարքերով ու լեզուով թերակղզիին մէջ միակը իրարու այնքան մօտ, բայց եւ այնպէս անհաշտօրէն ոսոխ ազգերուն, եւ իրենց ժահահրաւէր զուպարը կարծես մանրանկարն էր այն կէս դարէ ի վեր մերթ ընդ մերթ բորբոքող եղբայրասպան կռիւներուն, որոնց սնունդ կուտային մեծ պետութեանց ոճրապարտ դիւանագիտութիւնը, քաշքշաբական ժպիտներ ուղղելով մերթ մէկուն եւ մերթ միւսին, եւ որոնց վերջնական հաշուեյարդարը կարծես ճակատագրականութեամբ մը եկած հասած էր, համաշխարհային ներկայ աննախընթաց բախումին։

Անոնք առանց անհատապէս իրար ճանչնալու, լոկ ցեղային անխմատ ատելութեամբ կուրացած, իրենց էութեան ամբողջ զօրութեամբ, կ'ատէին իրար։ Մէկուն ցեղը միւսին համար շնական ու ամենաանարգ էր, արժանի՝ բնաջնջուելու երկրիս երեսէն։ Իւրաքանչիւրը իր առանձին պատճառաբանութիւնն ունէր իր տրամաբանութիւնը արդարացնող, եւ այս համոզումէն թեւ ու թռիչք առած ատելավառ գայրոյթը՝ ահաւոր տագնապի մը նման սասանեցուցիչ պայթումներ յառաջ կը բերէր անոնց երակներուն մէջ — եւ, իրարու յաջորդող վայրկեաններէ ետք՝ դեռ ոչ մէկ կթոտած անոնց պրկուած ջիղերուն վրայ, դեռ ո՛չ մի ջլատում վայրագ ճանկռտումներուն եւ իրար խեղդելու ճիգերուն յաճախանքին միջեւ...

Մթութեան թանձրամած ոլորտներով ծածկուած այս կատաղի գոյամարտը՝ տեւեց երկար, անձայն, անշշուկ։ Կարծես նախապէս պայմանաւորուած ըլլային ոչ մէկը եւ ոչ միւսը օգնութեան չկոչել իրենները։ Միայն, իրենց սոսկալի ոգորումներուն ստէպ՝ խղդուկ ու ընդհատ մռնչիւններ կ'ընկերանային, երբ կարող կ'ըլլային յաջող հարուած մը տալ իրարու, կամ անօրինակ խոնջէնքէն յառաջ եկած հեւ ի հեւ շնչառութիւնն էր որ պահ մը կը համակէր միջոցը՝ երբ՝ ա՛լ կասած հարուածներու տեղատարափէն, ճանկեր պիրկ ուժգնութեամբ մը իրարու շնչերակներուն վրայ կը մխէին...

Այս սոսկալի կռիւը այնքան երկար տեւեց, որ վերջապէս երկուքն ալ արիւն ու քրտինքի մէջ թաթխուեցան։ Ա՛լ պատառոտած էին իրարու ականջներն ու քիթերը, այտերն ու շրթները, իսկ աչքերը ուռած ու արեան լիճերու էին վերածուած։ Բայց ոչ մէկը տակաւին ցաւագին բացականչութիւն մը թող չէր տուած, այլ՝ հակած իրարու դէմքին վրայ, ու իրարու պըլլուած գիշատիչ գազաններու նման, կը զգային թէ, ի՛նչպէս իրենց արիւնը թարմ ու ջերմագին, կը հոսէր կաթիլ առ կաթիլ, ու կը զգային դարձեալ, թէ ի՛նչպէս կեանքը քայլ առ քայլ խոյս կուտար իրենցմէ։

Բայց վերջապէս եկաւ վայրկեան մը, որ միոյն ղնդերները միւսէն աւելի առաջ հլատուեցան, եւ յանկարծական գլրգում մը տեղի ունենալով, արդէն այլեւս երկու տեսակներու վերածուած այդ մարդոց մէկը վերը՝ իսկ միւսը վարը մնաց։ Այն ատեն արձագանգեց պուլկար սպային խեղդուկ ձայնը.

— Ո՛հ... կը մեռնի՛մ... կը մեռնի՛մ...

— Այո՛... ձայնեց Միլիչ նոյնպէս խղդուկ ձայնով,— մեզմէ մէկը պէ՛տք է մեռնի այստեղ... Մեռի՛ր, մեռի՛ր ուրեմն։

Ու սկսաւ անընդհատ հարուածներ տեղալ անխնայ ու անխնայ։ Բայց հազիւ քանի մը վայրկեան անցած, չորս հինգ սուինաւոր անակնկալօրէն յարձակեցան իր կռնակէն, եւ տասնեակ մը տեղերէ ծակծկելով իր ուժասպառ մարմինը, մէկդի թաւալեցին զինք եւ պուլկար սպան գրկելով սկսան արագօրէն հեռանալ. — իսկ այդ պահուն, սերպ լրտեսախումբը տեղի ունեցած աղմուկէն կռահած ըլլալով եղելութիւնը, կրակ բացաւ հեռացողներուն վրայ, ու գրեթէ տասը վայրկեան անընդհատ գնդակի տարափ տեղաց այդ ուղղութեամբ։

Միլիչ այլեւս չկրցաւ տեղէն շարժիլ։ Գրեթէ խաղաղօրէն փչեց իր վերջին շունչը, լոկ՝ «վրէ՛ժ, վրէ՛ժ» մրմռալով։ Ընկերները իր մարմինը հոն չձգեցին, լուսաբացին գրաւեցին զայն ու անյայտ տեղ մը թաղեցին Սաւուի արիւնածարաւ երբուծին վրայ։

*
**

Դէպքէն երեք օր ետքը, վերոյիշեալ պուլկար սպան Պազարճըքի հիւանդանոցներէն մէկուն մէջ կը մեռնէր, մինչեւ վերջին վայրկեանը գալարուելով կատաղի զառանցանքներու մէջ։

Կ. Պ. ԼԱԼԷ

ՎԵՐՋ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ թղթակիցներէ եւ յօղուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով։

Հինտէնպուրկ-Հիդլէր տեսակցութիւն

Հիդլէրի տեսակցութիւնը Հինտէնպուրկի հետ, տեղի տուաւ ցոյցերու: 7—8000ի չափ Հինդլէրեաններ հաւաքուեր էին նախագահական պալատին առջեւ, ծափահարելու համար Հիդլէրը երբ պալատէն ներս կը մտնէր: Այս բազմութիւնը տեսնելով, ոստիկանութիւնն ստիպուեցաւ խիստ միջոցներու դիմել:

Տեսակցութիւնը տեւեց մօտ մէկուկէս ժամ: Պաշտօնական կարճ զեկոյցի մը համաձայն, Հիդլէր՝ Հինտէնպուրկի պարզած է իր կուսակցութեան ծրագիրը եւ նպատակները, որմէ վերջ, տեսակցութիւնը շարունակուած է ներքին և արտաքին քաղաքական հարցերու շուրջ:

Սակայն լաւատեղեակ շրջանակներ կը հաւաստեն թէ Հինտէնպուրկ խստօրէն դիտել տուած է Հիդլէրի թէ իր կուսակցութեան կողմէ կազմակերպուած ցոյցերը վատ ազդեցութիւն կը ձգեն արտասահմանի վրայ եւ հրաւիրած է ազգայնական պետը որ չափաւորութեան մտցնէ իր գործունէութեան մէջ:

Այս տեսակցութենէն մէկ քանի ժամ յետոյ, թերթերը կը գրէին թէ համաձայն վերջին հրովարտակին, ոստիկանութիւնը փակած էր հիդլէրեան 9 ակումբներ եւ հրաման տուած էր զինու զօրութեամբ պարպելու հիդլէրեան խումբերու գաղտնի զօրանոցները:

Գերմանն ազգայնականները ձեռք ձեռքի

Գերմանիոյ ծայրայեղ աջակողմեան երեք կազմակերպութիւնները ժողով գումարեցին կիրակի օր, Պատ-Հարցպուրկի մէջ: Ժողովին կը նախագահէին Հիդլէր, Հիւկէնպէրկ եւ «Պողպատէ Սաղաւարտ»ներու պետերը:

Հիդլէր այս հաւաքոյթին մէջ, ճառ մը խօսեցաւ, ըսելու համար թէ Պրիւնինկի կառավարութիւնը, ինչպէս նաեւ նախորդները պատասխանատու են բոլոր աղէտներուն, որոնց ենթարկուած է Գերմանիա՝ 13 տարիէ ի վեր, թէ ներկայիս, ամբողջ աշխարհը խախտած է եւ հարիւրաւոր տարիներէ ի վեր, մարդկութեան ստացած արդիւնքները վտանգուած են: Այս վտանգին դէմ պայքարելու համար, ազգերը պարտաւոր են գործակցիլ: Բայց այդ գործակցութիւնը անկարելի կ'ըլլայ, քանի տեւէ միակ պետութեան մը՝ Ֆրանսայի գերազանցութիւնն ու տիրապետութիւնը բոլորին վրայ, քանի չէ պատռուած Վէրսայլի դաշնագիրը որ կը պաշտպանէ այդ պետութեան գերազանցութիւնը:

Իսկ հրապարակային ժողովի մը մէջ, Հիւկէնպէրկ ակնարկութիւններ ըրաւ Ֆրանսայի վարչապետին, Պ. Լավալի դէպի Ամերիկա ճամբորդութեան: Պ. Լավալ կը ճամբորդէ եղեր ֆրանսական ոսկին մեացնելու համար ամերիկեան ոսկիին եւ զինաթափութեան հարցին մէջ՝ համոզելու Ամերիկան որ Ֆրանսայի իրաւունք տայ: Սակայն կը կարծէ ազգայնական պետը, թէ Ամերիկացիները բաւական խելացի են, որովհետեւ Ֆրանսայի հանդէպ ցոյց տրուած որեւէ օժանդակութիւն՝ Ամերիկայի համար պիտի մեծցնէ համայնավարութեան մէջ իյնալու վտանգը: Ամերիկա ուրեմն, պարտաւոր է օժանդակել միջազգային դրամատիրութեան որ կռուի Ֆրանսայի դէմ:

Յետոյ, կարդաց երեք կուսակցութեանց կողմէ ընդունուած բանաձեւը, որով կը յայտնեն թէ իրենք պատրաստ են ստանձնելու իշխանութիւնը Գերմանիոյ եւ Փրուսիոյ մէջ, թէ կը պահանջեն, որ Պրիւնինկի եւ Պրաունի կառավարութիւնները հրաժարին եւ անմիջապէս նոր ընտրութիւններ կատարուին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ԴՐՕՇԱԿ"ի

Թիւ 10 (1931 Հոկտեմբեր) ճոխ բովանդակութեամբ.—

Ինքնամփոփում եւ Աշխատանք՝ (խմբ).— Սոցիալիստական յեղափոխութիւնը՝ Ռուստոմ.— Քրիստափոր բանաստեղծ.— Կուսակցական պայքարը՝ Ս. Զաւարեան.— Հպարտ եւ Յաղթական՝ Աշոտ Արծրունի.— Դաշնակցութեան դերը գաղութներու մէջ՝ Ասատուր.— Բանուժի հոսունութիւնը՝ Ս. Վրացեան.— Անգլիական տագնապը՝ Ս. Մաս.— Թուրքիոյ շուրջ: Սոցիալիզմ են կառուցում: Կացութիւնը Հայաստանում: Ականատես երիտասարդի արկածներէն: Մեր զոհերը:

Հասցէ.— Mlle S. Agopian, 5 Rue des Gobelins. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կէմէրէկիհ. Միութիւնը (Վիէն) իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ. Մարտիրոս Տօնապետեանին, Պ. Կարապետ Վարդապետեանին եւ բոլոր պարագաներուն Պ. ՄԱԿԱՐ ԲԱՆՃԱՐԵԱՆի մահուան առթիւ:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ

Գ. ՏԱՐԻ 1932

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հ.Յ.Դ. «Պատանեկան» միութեան

Մօտ օրէն լոյս կը տեսնէ խիստ մաքուր տպագրութեամբ, տպարան Ենովք Արմէն, կողքը մաքուր «Փափիէ-քուշէ», հաստատուն քարթոնի վրայ փակցուած, եզերքը եռագոյն հայկական դրօշակ, 13 ազգային եւ յեղափոխական դէմքերով զարդարուած, եւ կենսագրութիւններով առանց կուսակցական խտրութեան: Օրացոյցը շաբաթական. 54 էջ:

Գինը Մարսէյլի համար 5 Ֆր., գաւառներ 5.50: Փափաքողները դիմել ստանալու համար միութեանս հասցէին C. Djaraian 14 Rue de la Fare, Marseille.

Լաւագոյն նուէրը բարեկամներու.

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

II.— ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՊԻԹԼԻՍԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Մուշի իւլէմաները, շէյխերը, միւֆթիները հաւաքուեցան գաւառային վարչական ժողովի անդամներէն Հաճի Թալիպ էֆէնտիին տունը: Հրաւիրեցին նաեւ Հայոց երեւելի եւ խօսք հասկցող ներկայացուցիչները: Եւ ըսին թէ Հայոց ըրածը հակառակ է հայրենակցութեան աւանդութիւններուն, թէ ծանր հետեւանքներ կրնան ծագիլ ատկէ: Այն Հայերը, որոնք հաւատարիմ էին կառավարութեան, համամիտ գտնուեցան Թուրքերուն հետ: Սակայն հրաւիրեալներուն մէջ կային նաեւ կօմիտէճիներ, որոնք ըսին.

— Զենք հաւատար ձեզի, ձեր վրայ վստահութիւն չունինք. երբ նեղը մնաք՝ կը սկսիք աղաչել ու պաղատիլ, այնպիսի ձեւով մը, որ կարծես ձեր քղանցքը բռնկած է: Մեր ազգը դարերէ ի վեր կը ճզմուի ձեր կամայականութեանց եւ բռնութեանց տակ: Այլեւս դանակը ոսկորին հասաւ: Համբերութիւն չմնաց: Ինչ որ պիտի պատահի, թող պատահի:

Այսպիսի ծանր եւ վիրաւորիչ ձեւով պատասխանեցին անոնք: Այն ատեն Հաճի Թալիպ էֆէնտի ըսաւ.

— Բարեկա՛մ, մեր գլուխը նեղը մտած չէ դեռ, մեր քղանցքն ալ բռնկած չէ տակաւին: Մենք ուզեցինք ձեզի բացատրել այն սխալ ճամբան, որուն կը հետեւին ձեր կօմիտէճիները, որպէս զի արգիլէք ըլլանք արիւնահեղութեան: Եթէ Թուրքերը Հայոց մասին գէշ նպատակ մը ունենային, պատմութեան աւելի նպաստաւոր շրջաններուն, ենիչէրիական եւ աղայական ժամանակները ոչ մէկ Հայ եւ ոչ մէկ քրիստոնեայ կը մնար Անատոլուի մէջ: Թուրքը բարբարոս չէ, Թուրքը միշտ ձեզ իբրեւ եղբայր ճանչցած է: Հիմա տուրք չէք վճարեր, հազար տեսակ անարգանք կը թափէք մեր ազգին գլխուն, այն ատիճան որ թանը պիտի եռար թերեւս: Թուրքը մէկ կը լռէ, երկուք կը լռէ, երրորդին գիտէ թէ ի՛նչպէս կը պաշտպանէ ինքզինք եւ ինչպէս ցոյց կուտայ իր առնականութիւնը: Այն ատեն որո՞ւ վերագրենք պատասխանատուութիւնը: Տեսէ՛ք, Տէր Բարսեղ քահանան սպաննուեցաւ: Ինչո՞ւ, գիտէ՞ք: Որովհետեւ եկեղեցիին մէջ քարոզը շիտակ կուտար, պետութեան դէմ մի՛ գաւաճանէք, կ'ըսէր: Ասոնք լաւ բաներ չեն:

Հաճի Թալիպ էֆէնտիի խօսքերը լաւ ազդեցութիւն գործեցին: Որովհետեւ հրաւիրեալ Հայերուն մեծ մասը կառավարութեան հաւատարիմ եւ պատուաւոր մարդիկ էին: Մնացեալ քանի մը կօմիտէճիներն ալ ձայն ձուն չհանեցին, լռեցին: Միաձայնութեամբ որոշուեցաւ յորդորել հայ ժողովուրդը եւ վերջ տալ անկարգութիւններուն:

Եւ սակայն Նոյեմբեր 3ին, ուրբաթ օր մը, հայ զինավաճառի մը խանութէն լսուեցաւ հրացանի մը ձայնը: Յանկարծ տեսնուեցաւ, որ Հայ մը խանութի մը երդիքը ելած՝ կը պոռար.

— Հայ ժողովո՛ւրդ, փակէ՛ խանութները:

Հայերը պատրաստ էին: Բոլորը փակեցին իրենց խանութները, եւ զէնքերը առած՝ վազեցին շուկայ, զարնելով Իսլամները: Անշուշտ Թուրքերն ալ փոխադարձեցին: Անընդհատ հրացանաձգութիւն մը շուկային մէջ, Հայ, Թուրք, կին. երախայ, այր, զինուոր գետին կը փռուէին, որո՛ւ որ գնդակը կը հանդիպէր: Երբ հրացանաձգութեան ձայնն առին պահակազօրքը եւ ոստիկանութիւնը, քաղաքին կառավարական պաշտօնեաները եւ զինուորական հրամանատարները, վազեցին շուկայ, ուր դէպքը եղերական հանգամանք չստացած՝ կրցան առաջքն առնել կոտորածին: Թուրքերէն եւ Հայերէն 64 հոգի մեռեալ եւ վիրաւոր ինկած էին գետին: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց խռովութեան պարագլուխները: Մէկ մասը յաջողեցաւ փախուստ տալ գիւղերը:

Փախստականներուն մեծ մասը ցրուեցաւ Մուշի գաւառին Հանտերի գիւղախումբին մէջ, աշխատելով խռովութիւն յարուցանել այդ շրջանակին մէջ: Սոխորտ գիւղին մէջ, ուր կը բնակին Հայերը եւ Թուրքերը խառն, կը թափառէին խումբ մը անծանօթ մարդիկ: Ասոնց մէջ մէկը իր ընթացքով ուշադրութիւն գրաւած էր, կը հասկցուէր որ շրջուն զինուորական ջոկատներուն երեւալէ խոյս կուտար: Զրոյց շրջած էր, որ Բարսեղ քահանային սպանիչը այդ կողմերը փախած էր: Ու կասկածելի այս մարդը իբրեւ սպանիչ ձերբակալուեցաւ: Պահականոց տարուեցաւ, վրան-գլուխը խուզարկուեցաւ: Վրայէն գտնուեցան հայերէն գրուած 6 թուղթեր եւ քանի մը պարապ թուղթեր ու պահարան, խոշոր կնիք մը, մկրատ մը, ատրճանակ մը, շատ մը փամփուշտներ, քիչ մը կարմիր մոմ: Երբ հայերէն գրուած թուղթերը թարգմանուեցան, տեսնուեցաւ որ Հնչակեան կուսակցութեան կազմակերպական եւ քարոզչական մարմնին հրահանգներն են: Թուղթերուն մէջ կար նաեւ յայտարարութիւն մը, որուն վարի մասը կարուած էր: Այդ ալ Տէր Բարսեղ քահանային սպանութեան յայտարարութիւնն էր կօմիտէին կողմէ:

Տակը գրուած էր. «Ազգին գաղտնիքները ծախող եւ իր ազգը ուրացող Բարսեղ քահանային սպանութիւնը,—

«Հնչակեան Հայ յեղափոխական կուսակցութեան Մուշի մասնաճիւղը, նկատելով որ Տէր Բարսեղ հայ ազգը կը քայքայէ եւ անոր գաղտնիքները կը ծախէ կառավարութեան, որոշեցին վերջ տալ յիշեալ քահանային գոյութեան, եւ որոշումն ալ գործադրեցին անմիջապէս:

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

"HARATCH"

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ

	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 276.288

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931

14 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1698

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԻՒՆՈՏ "ՇԱՆԹԱԺ"Ը

Քանի մը օրէ ի վեր այս խորագիրը կը յաճախէր մեր մտքին մէջ, իբրեւ բուն անունը Պոլսոյ ջուրերուն մէջ երեւա՛ն հանուած «մահափորձ»ին։

Արդարեւ, ուրիշ եզրակացութեան չէին կրնար տանիլ բուն իսկ Թուրք թերթերու զարմանազան պատմութիւնները, պաշտօնական զեկոյցներն ու խելացնոր իբարանցումը, որ դեռ կը շարունակուի։

Սուտը սուտ էր, եւ գռեհիկ, անճարակ սուտ։ Բայց կը կարծէինք որ գոնէ կարճ կը կապէն եղերազաւեշտական հէքեաթները, ծածկելու համար իրենց գարշելի արարքին ամօթը։

Եւ ահա, վերջին պահուն, ամբողջական լուսաբանութիւնը պժգալի, արիւնոտ «շանթաժ»ին, որ ոչ առաջինն է, ոչ ալ վերջինը պիտի ըլլայ։

Բնազդաբար կ'ըսէինք, նախ, որ լոյսը պիտի ծագի Ռումանիայէն, քանի որ ոճիրը գործուեցաւ ռումանական շոգենաւի մը մէջ։

Եւ այդպէս ալ եղաւ։ Ճշմարտութիւնը կը պարզուի անաւասիկ, իր բոլոր անողոք մանրամասնութիւններով, եւ օտար բերնով։

Վերակազմենք ամբողջ պատմութիւնը, այնպէս ինչպէս կը գրեն Պուքրէշէն.—

1.— Հրանդ Ճանիկեան առեւտրական մըն էր եւ իբրեւ այդ կ'երթար Քոնսթանցա (ոչ թէ Փէշթա, ինչպէս կը գրեն ու կը գրեն Թուրք թերթերը)։

2.— Ցունական ոստիկանութիւնը պարտք սեպեր է մատնանշել ռումանական շոգենաւին այս դժբախտ ճամբորդը։

3.— Թուրք ոստիկաններ անմիջապէս խուժելով նաւը, ուզեր են դուրս հանել։

4.— Հրանդ Ճանիկեան ո՛րեւէ մեղք չունենալով հանդերձ, գուշակեր է իր գլխուն գալիքը Թրքական բանտին մէջ, եւ չէ ուզեր դուրս ելլել։

5.— Եւ իբրեւ պատասխան, տասնըչորս Թուրք ոստիկաններ թափելով իր վրայ, կը խեղդեն եւ դիակն ալ կ'անհետացնեն։

Այս բոլորը տեղի կ'ունենան ամէնուն աչքին առջեւ, համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը։ Եւ ոչ նաւապետը, ոչ նաւաստիները, ոչ ալ ուղեւորները կրնան օգնութեան հասնիլ։

Չենք զարմանար Թուրք ոստիկաններու այս «քաջագործութեան» վրայ, որ շատ կը յիշեցնէ Գավազը Մուսթաֆայի նոյնքան եղերական պատմութիւնը, պատերազմէն առաջ, ռուսական շոգենաւի մը մէջ։

×

Ինչո՞ւ այս գարշելի «շանթաժ»ը, իշխանութեան մը կողմէ որ ամենազօր կը զգայ ինքզինքը։

Հարցումն իսկ՝ անարգանք է առողջ տրամաբանութեան դէմ։

Թուրքը ե՞րբ է փնտռեր «ինչո՛ւ»ն, երբ զարնելու, խեղդելու, ջարդելու որոշում է ունեցեր։

Ե՞րբ է փնտռեր արդարացուցիչ պատճառ, երբ արեան ծարաւ է զգացեր։

Եւ ե՞րբ է ունեցեր է արդարութեան գաղափար, մեղաւոր—անմեղ զանազանելու համար։

Եթէ ունեցած ըլլար այդ առաքինութիւնները, ինչո՞ւ սրէ պիտի անցընէր մէկ միլիոն ժողովուրդ,— այր, կին, երախայ։ Առանց տարիքի, դասակարգի եւ դաւանանքի խտրութեան։ Թրակիայէն մինչեւ Կովկաս։ Առանց խնայելու նոյնիսկ իր բանակին մէջ ծառայող զինուորներուն։ Մինչեւ իսկ եօթը պորտով հաւատարիմ ազաներուն եւ էֆէնտիներուն...

Թուրքը հետեւողական է իր բոլոր գործերուն մէջ, այլ մանաւանդ ահ ու սարսափի, աւերման եւ ջարդի քաղաքականութեան մէջ, որ բուն խարիսխն է իր պետական կարգուսարքին։

Եւ Մ. Քէմալը պապերուն եւ հայրերուն աւանդութիւնն է որ կը շարունակէ, աւելի նրբացնելով, կատարելագործելով զայն։

Ինչ որ կը գրեն, այսօր, քէմալական թերթերը, այս արիւնոտ «շանթաժ»ին առթիւ, ուրիշ բան չապացուցանեն, եթէ ոչ արեան ծարաւ։

Եւ, յետին շօշորթներն անգամ ապարէզ իջեր են, աջ ու ձախ սպառնալիքներ տեղալու, ահ ու սարսափի մթնոլորտը թանձրացնելու համար։

Ու կը յաւակնին դասեր տալ մեզի, կարծելով թէ մեզի համար արժէք ունի այս կամ այն Թուրք փաշային սպանութիւնը, մեր դատի յաղթանակին համար։

«Ի՞նչ կ'ուզեն կոր», կը հարցնեն մեզի, մոռնալով որ մէկ բան է մեր ուզածը, — Արդարութիւն եւ Հատուցում։

Երէկ նոյն հարցումը կ'ուղղէին Սերպին, Պուլկարին, Յոյնին, Ալպանացիին ու Արաբին։ Եւ պատասխանը ստացան։

Մենք մնացինք արիւնլուայ եւ մինակ, բայց ոչ յուսահատ։ Եւ ահա մեր պահանջներուն կը պատասխանեն շինծու դաւեր սարքելով, օտար շոգենաւի մէջ մարդ խեղդելով, սպառնալիքներ տեղալով, եւ «շանթաժ» կազմակերպելով։

Բայց այս բոլորը վախճան մը պիտի ունենան ուշ-կանուխ, պէյեր եւ փաշաներ։

Վկայ՝ ձեր իսկ դարաւոր խարխուլ պատմութիւնը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀՐԱՆԴ ՃԱՆԻԿԵԱՆ

ՈՉ ԹԷ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱԾ Է, ԱՅԼ ՉԱՐԱՉԱՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԹՈՒՐՔ ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

14 ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ ՆԱՒ ԿԸ ԽՈՒԺԵՆ ԵՒ Կ'ՈՒԶԵՆ ԲՌՆԵԼ

Երէկ Պուքրէշէն ստացանք հետեւեալ տեղեկութիւնները, որոնք բացորոշապէս կը լուսաբանեն «մահափորձ»ի առասպելը.—

— Արտասահմանի Հայերը մեծ յոյսեր դրած էին ըմէթ փաշայի Աթէնք այցելութեան վրայ: կը յուսային թէ Աթէնքի տեսակցութեանց ընթացքին փախստականներու խնդիրն ալ պիտի կարգադրուի, քանի որ, Վենիզելոս Թրքական ամէն պահանջի ընդառաջ գացած էր:

Եւ ահա դիւային խաղ մը, — Յունական ոստիկանութիւնը, ամէն ապահովութիւն ներշնչելու համար, քանի մը հարիւր Հայեր, Յոյներ եւ Ջէրքէզներ կը ձերբակալէ եւ հսկողութեան տակ կը պահէ, որպէս զի անպատեհութիւն մը չծագի: Յետոյ այդ «կասկածելի»ներէն Հրանդ Ճանիկեանը Պիրէոնէն շոգենաւ կը դնէ եւ իրենց երկրէն դուրս կը հանէ: Հաճոյակատարութիւնը ծայրայեղութեան տանելով, միեւնոյն ատեն Թուրք ոստիկանութեան կ'իմացնեն թէ կասկածելի մէկը «Ռոմանիա» շոգենաւը դնելով հեռացուցած են իրենց երկրէն: Ուրիշ խօսքով, ըսել կ'ուզեն թէ ամէն ապահովութիւն ձեռք առնուած է, հետեւաբար ըմէթ փաշան կրնայ հանգիստ ճամբորդել:

Ռումանական շոգենաւը հազիւ Պոլիս հասած, Թուրք ոստիկաններ կը խուժեն ներս, «կասկածելի ահաբեկիչը» ձերբակալելու համար:

— Բայց դուք իրաւունք չունիք զիս ձերբակալելու, կ'ըսէ Հրանդ Ճանիկեան։ Ես գործ չունիմ ձեր երկրին մէջ։ Ես Պիրէոնէն Քոնսթանցա կ'երթամ, Պոլսէն «թրանզիթ» անցնելով։

Եւ ահա 14 Թուրք ոստիկաններ կը յարձակին խեղճ մարդուն վրայ։ Մէկը ամոլձիքներէն կը բռնէ, ուրիշ մը վիզէն եւ տեղն ու տեղը խեղդամահ կ'ընեն մարդը, եւ դիակը կ'անհետացնեն։

Այնուհետեւ կը հրատարակուի հռչակաւոր պաշտօնական զեկոյցը, որուն համաձայն իբրեւ թէ Հրանդ Ճանիկեան ինքզինքը կախած է ճեմիշին մէջ: Ապուշները միայն կրնային հաւատալ այդ առասպելին, քանի որ շոգենաւերու ճեմիշները ցած ըլլալով եւ երկաթապատ, շատ քիչ յարմարութիւն կը ներկայացնեն անձնասպանութեան:

Շոգենաւին նաւապետը երբ կը տեսնէ որ յարձակում կ'ըլլայ ճամբորդի մը վրայ, հեռախօսով կը բողոքէ ռումանական հիւպատոսին, բայց այս վերջինը սինէմա գացած էր: Մինչեւ որ խնդիրը կը հասկցնեն եւ դէպքին վայրը կը հասնին, ամէն բան վերջացած էր...

ԻՍԿ ԱՆԴԻՆ ՀԷՔԵԱԹՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Նորութիւն մը չկայ Պոլսոյ վերջին թղթաբերին մէջ (7 եւ 8 Հոկտ.): «Քննութիւնները կը շարունակուին», «այսօր-վաղը կը վերջանան»: «Նոր ձերբակալութիւն չէ կատարուած»: «Գաղտնի ծալքեր երեւան հանուած են» եւն.։

«Եէնի Կիւն» կը գրէ թէ ապուխտավաճառ Յակոբ Աբիկեան սահմանէն դուրս պիտի հանուի: Նոյն թերթը ցնդաբանութիւն մըն ալ ընելով, կը յիշէ թէ «Նազըմ փաշայի Յուշեր»ուն մէջ եւս Ա. Աբիկեանի մը անունը կայ, հետեւաբար... այս բանտարկեալը նոյն մարդը ըլլալու է, ուրեմն հին «կոմիտէճի» մը։

«Անձնասպան» Հրանդի «դաւադրական ձեռնարկին» մասին, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ «Ճիւմհուրիէթ». — Ոստիկանական տնօրէնութիւնը կը շարունակէ իր քննութիւնները ձերբակալեալ Աբիկեանի մասին, որուն յայտարարութիւնները առնուած են։ Յակոբ տակաւին կը յամառի ճշմարտութիւնը ուրանալ եւ կը պնդէ թէ ինք ապուխտի վաճառական է։ Յակոբին եղբայրը Գրիգոր եւ աներձագը վերջին անգամ հարցաքննուելով ազատ արձակուած են։ Յակոբի մասին կատարուած քննութիւններուն ուրիշ ուղղութիւն մը տրուած է։ Այս առթիւ, ուրիշ կարգ մը մարդիկ եւս հրաւիրուելով, անոնց յայտարարութիւններն ալ առնուած եւ ապա ազատ թողուած են։

Քննութեանց վախճանը տակաւին չէ պարզուած։ Աթէնքէն եւ ուրիշ տեղերէ կարգ մը պարագաներու մասին տեղեկութիւններ ուզուած է եւ այդ տեղերէն գալիք պատասխաններուն կը սպասուի։ Սոյն տեղեկութեանց գալէն յետոյ Յակոբի դիրքը պիտի որոշուի։ Յակոբի եղբօր Գրիգորի տան մէջ ալ խուզարկութիւն կատարուած է։ Նախնական քննութիւնը մինչեւ քանի մը օր պիտի աւարտի եւ թղթածրարը դատական իշխանութեան պիտի յանձնուի։ Հրանդ Ճանիկեանի մարմինը ոստիկանութեան կողմէ հայ համայնքին յանձնուելով, Հայոց գերեզմանատան մէջ թաղուած է (?)։

«Միլլիյէթ» կը գրէ. — Յակոբի, անձնասպան Ճանիկեանի հետ ունեցած յարաբերութեան աստիճանը ցարդ վերջնականապէս չէ ճշդուած։ կը քննուի այն պարագան թէ Յակոբ նախապէս կը ճանչնա՞ր Ճանիկեանը։

«Վաքըթ» կը գրէ. — Մեր ստացած տեղեկութեանց համաձայն, դաւադիրներու ձերբակալութեան գործին մէջ աչալրջութիւն ցոյց տուող ոստիկաններուն 500ական ոսկի պարգեւ պիտի տրուի եւ աստիճանի բարձրացում պիտի ստանան։ Միեւնոյն ատեն սոյն երկու պաշտօնեաներուն, իրենց ընկերներուն ներկայութեան, կառավարութեան կողմէ շնորհակալութիւն պիտի յայտնուի։

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Սուրիա երթալու համար

Աթէնքի «Նոր Օր»ը կիսապաշտօնական շրջանակէ կը տեղեկանայ թէ Սելանիկէն 500 Հայեր դիմում կատարած են Ազգերու Դաշնակցութեան, Սուրիա փոխադրուելու համար։

Դիմողները յայտնած են թէ Սուրիոյ մէջ ազգականներ ունին եւ ի վիճակի են փոխադրութեան ծախքը հոգալու։

Ազգերու Դաշնակցութեան գաղթականական յանձնախումբը որոշած է քննութիւն կատարել, ստուգելու համար թէ դիմողները իրապէս ազգական ունի՞ն Սուրիոյ մէջ։ Եթէ հաստատուի այս պարագան, անմիջապէս հաւաքական անցագիր պիտի տրուի եւ առաջին առթիւ պիտի ձեռնարկուի տեղափոխութեան։

ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՅՈՅՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԵՒ ՌՈՒՍ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՄԻՋԵՒ

«Նոր Օր» հաւաստի աղբիւրէ կը տեղեկանայ թէ արտաքին նախարարութեան եւ Աթէնքի խորհրդային դեսպանատան միջեւ բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան, ներգաղթի կարգադրութիւններու մասին։

Նոյն տեղեկութեանց համաձայն, պիտի կազմուի մասնաւոր ներգաղթի յանձնախումբ մը, որուն պիտի անդամակցին արտաքին նախարարութեան մէկ ներկայացուցիչը, Հայաստանի կառավարութեան ներգաղթի պաշտօնեան, որուն ժամանումին կը սպասուի, եւ ուրիշներ։ Այս յանձնախումբը պիտի զբաղի ներգաղթի կարգադրութիւններով։ Կ'ենթադրուի թէ յանձնախումբին աշխատանքները պիտի տեւեն երեք շաբաթ։ Տակաւին յայտնի չէ թէ ե՞րբ պիտի գայ Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչը եւ ե՞րբ պիտի փոխադրուին գաղթականները։ Խորհրդային դեսպանատունէն յայտարարած են թէ այդ մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն ունին։

ԽՄԲ.— Կ'իմանանք թէ Երեւանէն ճամբայ ելած է Պ. Դ. Շահվերտեան:

Գերման Ազգայնականներու Ժողովէն վերջ

ՏՈՔԹ. ՇԱԽԹԻ ԵԼՈՅԹԸ

Պատ-Հարցպուրկի մէջ, գերման երեք ծայրայեղ ազգայնական կուսակցութեանց միացեալ ժողովին, Րայխսպանքի նախորդ տնօրէնը, Տքթ. Շախթ, չափազանց յոռետես գնահատումներ ըրեր էր գերման պետական դրամատան կացութեան եւ մարքի արժէքին մասին։

Նկատի ունենալով մանաւանդ Տքթ. Շախթի անձնաւորութիւնը, այս գնահատումները մեծ յուզում յառաջ բերած են Գերմանիոյ մէջ, յուզելով մանաւանդ ձախակողմեան տարրերը։

Տքթ. Շախթ, կը կարծուի թէ մասնաւոր քաղաքական նպատակներով եւ գիտակցօրէն, իրականութենէն շատ աւելի յոռի վիճակի մէջ ներկայացուցած է գերման դրամատան կացութիւնը։ Իր խօսքերուն ազդեցութիւնը այնքան ուժեղ եղան ժողովուրդին եւ պաշտօնական շրջանակներու վրայ, որ կառավարութիւնն անհրաժեշտ դատեց ճշդումներ կատարել եւ ելմտական նախարարը պարտք սեպեց յայտարարութիւններ ընել մամուլին։

Զրոյց տարածուեցաւ թէ կառավարութիւնը որոշած էր ձերբակալել գերման դրամատան նախկին տնօրէնը «տնտեսական մատնութեան» յանցանքով եւ թէ ձերբակալումէն խուսափելու համար, Տոքթ. Շախթ ապաստաներ էր Իտալիա, Մանաւանդ որ այս զրոյցները կ'ամրանան զուգադիպութեամբ մը։ Շախթ, կիրակիի իր ճառէն անմիջապէս յետոյ, մեկներ էր իրօք, Իտալիա։

Իրականութիւնն այն է, որ կառավարութիւնը որոշում չէ տուած զինքը ձերբակալելու եւ դէպի Իտալիա իր ճամբորդութիւնը որոշած էր առաջուց արդէն։ Անմիջապէս որ այս զրոյցներն իմացաւ, Շախթ որոշեց վերադառնալ Գերմանիա։

Ահա Շախթի ճառին, գլխաւոր կէտերը.— Մեծ սխալումներ կատարուած են եւ ի զուր ճարտարարուեստը կը խնդրէ որ զինքը փրկեն: Արտադրութիւնը նուազած է մօտ 1/3 չափով: Անգործներու մեծ թիւը՝ արտադրութեան այս նուազումը ցոյց կուտայ իբրեւ տեւական երեւոյթ: Ներքին պարտքերու յաւելումը կը յայտնուի սնանկութեանց թիւի աճումով: Գալով արտաքին պարտքերուն, այնպէս են որ կարելի չէ զանոնք վճարել օրին։ Աւելցնենք ասոր վրայ, հանրային ելեւմուտքի վարչութիւն մը, որ թոյլ չի տար ելմտական նախարարին գիտնալու թէ, ինչով պիտի ապրի յառաջիկայ ամիսներու, նոյն իսկ շաբաթներու ընթացքին. որովհետեւ հակառակ Հուվըրի առաջարկին հետեւանքով, պարտքերու մէկ տարի յետաձգման շնորհիւ կատարուած խնայողութեանց, հարկային հասոյթները կը նուազին: Գերմանիոյ արտաքին պարտքերը զգալապէս աւելի բարձր են քան Պալի տեղեկագրին մէջ ցոյց տրուած գումարները: Բայց մարդ չի համարձակիր հրապարակաւ յայտնել:

Շախթի այս յայտարարութիւններուն դէմ, կառավարութիւնը հրատարակած է հերքումի զեկոյց մը։

ԳԵՐՄԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

Երէկ բացուեցաւ գերման խորհրդարանը։ Այս առթիւ, հաւանական ցոյցերու եւ խռովութեանց առաջքն առնելու հա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՏՈՐՄԻՂԸ

Հայ ժողովուրդի առօրեայ բազմազան հոգերն եւ իր դաժանօրէն անբնական կացութենէն ծնած դժուարութիւնները, պէտք չէ արգելք ըլլան ուշի ուշով հետեւելու մեր գլխաւոր պարտապանին շարժումներուն։

Արդի Թուրքիոյ կազմակերպման եւ ամրապնդման ձգտող որեւէ փորձ, ինչ չափով ալ յաջողութեան արժանանայ. նոյն համեմատութեամբ կը վնասէ մեր դատին ու կը դժուարացնէ մեր գործը։

Այս հիման վրայ, տարրական ողջմտութիւնը կը պարտադրէ աչքի չվրիպեցնել Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցող անցուդարձերը, ծանօթանալ անոնց բոլոր ձեւերուն, որպէսզի կարենանք ճանչնալ մեր իսկ դատին իրական բնոյթը ու գիտակցինք անոր բովանդակ տարողութեան եւ հնարաւորութիւններուն։

Անշուշտ այս տուեալները նկատի ունենալով է որ, մեր կուսակցական մամուլը յաճախ կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ քաղաքական թէ տնտեսական կեանքին, հնարաւոր սահմանին մէջ քրքրելով անոնց ծալքերը, աւելի եւս լուսաբանելու համար հանրային կարծիքը։

Մինչ ուրիշներ, երկու բանաստեղծական ներշնչումներու մէջտեղ, երբ բերանփոխ կը զբաղին Թուրքիայով եւ առանց կարմրելու,Թուրքին հետ կարգադրելիք «անհատական պահանջներ միայն» ունենալու անարգանքը կը նետեն տառապակոծ ժողովուրդի մը երեսին։ Մանաւանդ որ կը սիրեն այդ նոյն ժողովուրդի «ականաւոր ղեկքերէն» ըլլալու աժան տիտղոս մըն ալ ցուցադրել պատեհ թէ անպատեհ առթիւ։

Անցնինք մեր նիւթին։

Ցոյներու անփառունակ նահանջէն եւ Լօզանի աղճաւայել դաշնագրէն վերջ, քեմալական իշխանութիւնը՝ իրաւամբ հպարտ իր ձեռք բերած անսպասելի յաջողութիւններէն, ջանք չխնայեց երկրին մարտական ուժը զօրացնելու համար։

Սպառազինումը իր առաջադրութիւններու էականներուն մէջ դասեց, չվարանելով, հակառակ տնտեսական ամենածանր պայմաններուն, իր պիւտճէի գլխաւոր մասը յատկացնելու այդ գործին, ապագայ անակնկալներէ զերծ ըլլալու մտահոգութեամբ։

Բայց ցամաքային ուժը կազմակերպած եւ ամրացուցած տաեն, չանտեսեց ծովային ուժն ալ եւ այսօր նկատի առնուելիք տորմիղ մը ունի իր ձեռքը։

Եթէ Սեվրի դաշնագրին տրամադրութիւնները ի զօրու ըլլային. Թուրքիա եօթը հրետանաւ եւ վեց թորփիլանաւ միայն պիտի ունենար այսօր, իր ջուրերու երկայնքին ձկնորսութեան պաշտպանման եւ ոստիկանական սպասարկութեան յատկացուած։

Բայց գիտենք որ Լօզանի դաշնագիրը գլխիվայր շրջեց այդ տրամադրութիւնները, ամէն ազատութիւն շնորհելով Թուրքիոյ, մանաւանդ ծովային մարզին մէջ, առանց որեւէ սահմանափակման։

Թուրքիա լայնօրէն օգտագործեց այդ ազատութիւնը։

Բնականաբար, պետական պիւտճէն, որ քեմալական իշխանութեան օրով միշտ ալ բաց ունեցած է, թոյլ չէր կրնար տալ ծայրայեղօրէն շռայլ ըլլալ այդ գործին մէջ։ Թուրքիա ձեռնտու միջոցներու դիմեց։

Նախ, իբր օսմանեան կայսրութեան անմիջական ժառանգորդը, մինչ այդ գոյութիւն ունեցող մարտանաւերը նորոգելու ձեռնարկեց եւ գործածելի դարձուց։

Այսպէս, յաջորդաբար նորոգուեցան, 1923ին «Հըզըր-Ռէիզ» հրետանաւը, 1924ին «Համիտիէ» յածանաւը, 1925ին «Բէյք-ի-Շէֆքէթ», «Պասրա», «Ագ-Հիսար», «Պէրկ-Սավֆէթ», «Սամսոն» եւ «Թաշոս» թորփիլահալածները, ինչպէս եւ «Մէճիտիէ» յածանաւը՝ որ յար եւ նման է «Համիտիէ»ին։

1925ին, արդէն Հոլանտայի կ'ապսպրուէր երկու ընդծովեայ, «Պիրինճի-Ին-Էօնիւ» եւ «Իքինճի-Ին-Էօնիւ»։

Այս բոլոր մարտանաւերուն առաջինը կը մնայ «Եավուզ-Սուլթան-Սէլիմ»ը, նախկին գերմանական «Կէօպէն»ը։

Սեվրի դաշնագրին համաձայն այս մարտանաւը՝ որ Համաձայնականներէն հալածուելով թրքական ջուրերն ապաստանած էր, պիտի յանձնուէր յաղթականներուն։

Թուրքիա չյանձնեց «Կէօպէն»ը, այլ հիմնովին նորոգելով, դարձուց ոչ միայն իր տորմիղին գլխաւոր նաւը, այլեւ ամբողջ Միջերկրականի ամէնէն զօրաւոր մարտանաւերէն մէկը՝ հռչակաւոր «Եավուզ»ը։

Նորոգութիւնը սակայն, այնքան ալ դիւրին չէր եւ եւրոպական դանազան ընկերութիւններ, դժուարութիւնները նկատի առնելով, մերժեցին այդ աշխատանքին ձեռնարկել։

«Chantiers de St- Nazaire-Penhoët» ընկերութիւնն էր որ յանձն առաւ եւ յաջողապէս գլուխ հանեց գործը։ «Եավուզ»ի նորոգութեան համար, ֆրանսական ընկերութիւնը նախապէս կարգի դրաւ Իզմիթի տարիներէ ի վեր լքուած նաւարանը, այնպիսի ձեւով մը՝ որ կրնայ ապագային շատ դիւրաւ կարեւոր նաւային կեդրոն մը դառնալ։

Այս բոլորէն վերջ, Թուրքիան չէ դադրեցուցած իր ծովային սպառազինումը։ Դեռ երկու շաբաթ առաջ եւրոպական մամուլը, երկու տողնոց հեռագրով մը կը հաղորդէր թէ Իտալիա Թուրքիոյ յանձնած է երկու սրընթաց թորփիլահալածներ եւ երկու փոքր թեթեւագնաց նաւեր։ Մօտ ատենէն պիտի յանձնուին նաեւ ուրիշ երկու թորփիլահալածներ։

Ծանօթ են Թուրքիոյ այս նոր գնումներուն պայմանները՝— դեղչեալ գին ու վճարման երկարատեւ պայմանաժամ, — ինչ որ չուզեցին ընել ոչ ֆրանսական եւ ոչ ալ անգլիական նաւարանները։

Ֆաշիստ պետութիւնը, անշուշտ ապագայ ծրագիրներէ մղուած, իր երկրի ճարտարարուեստին պարտադրեց այդ զոհողութիւնները։

Թուրքերը մէկէ աւելի պատճառներ ունին իրենց պատերազմական տորմիղը զօրացնելու։ Նախ իբրեւ հիմնական սկզբունք. գիտեն թէ «տկարները բարեկամ չեն կրնար ունենալ» եւ կը ջանան կարելի եղածին չափ ուժի տիրանալ եթէ ոչ երկիւղ, գէթ ակնածանք ներշնչելու համար։ Ցետոյ հազարաւոր քիլոմեթր երկարութեամբ ծովեզերք մը ունին որուն պաշտպանութիւնը կարեւոր տորմիղի մը կը կարօտի։

Կայ նաեւ Նեղուցներու խնդիրը, որոնց ազատ մուտքը կարգադրուած է դաշնագրերով։ Թուրքիա չուզեր այդ ազատութեան շնորհիւ Մարմարայի ծովուն մէջ մուտք գործող որեւէ տորմիղէ անակնկալի գալ։

Անշուշտ թէ թրքական արդի տորմիղը չի կրնար մրցիլ միջերկրականեան միւս պետութեանց տորմիղներուն հետ։ Բայց առ այժմ Էնկիւրի այնքան ալ մտահոգ չէ այդ մասին։

Կայ պետութիւն մը, սակայն, որ կը հարկադրէ զինք միշտ զգոյշ ըլլալ։ Այդ Յունաստանն է եւ Թուրքիոյ ծովային քաղաքականութիւնը մէկ նպատակի կը ձգտի,— իր ծովային ուժով գերազանցել Յունաստանը։ Արդէն յաջողած է եւ այսօր թրքական տորմիղը աւելի զօրաւոր է քան յունականը։

Անշուշտ Թուրքեւյունական դաշնագրէն ի վեր երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները շատ սերտ ու բարեկամական են եւ Վենիզելոսի ու Ըսմէթի փոխադարձ այցելութիւնները, գէթ երեւութապէս այդ բարեկամութիւնը աւելի եւս ամրապնդելու կը ձգտին։

Անոնք սխրիմ թշնամութենէ մը վերջ, «բաղում մեծարանօք» կը վարուին իրարու հետ, կարենալ անկեղծ ըլլալու համար։ Բայց, հակառակ

յողիչ գրկախառնումներու եւ սրտառուչ սիրաբանութիւններու, ապագայով ալ կը մտատանջուին, միշտ ալ կարելի անակնկալներէ վախնալով փոխադարձաբար։

Այդ տեսակէտով պէտք է դիտել Թուրքեւյունական բարեկամութիւնը։

Այդ է եւ Թուրքիոյ իր տորմիղը զօրացնելու ամէնէն կարեւոր իմաստը։

ԲԱԲԳԷՆ ԳԱՎԷՁ

ՔԱՋ ՏՂՈՒ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սիրելի Խաչիկ, ահա՛ նամակդ, գրուած 25 Մարտ 1931ին, վերստին կը կարդամ.

— «Բախտս սեւ է, եւ ամբողջ աշխարհը արհաւիրք է ինձ համար։ Ես այսօր 3 ամիսէ աւելի է որ հիւանդ պառկած եմ, տանելով իմ դառնութեան բեռը։ Սիրելիս, գիտցի՛ր որ, ես մինակ եմ աշխատող, եւ Ամերիկայէն ալ երկու տարիէ ի վեր ոչ մի սանթիմ կ'ստանամ։ Ունեցածս ալ ծախսեցի։ Ահագին ծախքերու ենթարկուեցայ։ Ցուսահատութիւնը գլխս շատ կը տանջէ։ Անշուշտ գիտես որ, աղջնակ մ'ունէի։ Անկից զատ մանչ մ'ալ ունեցայ եւ Գէորգ Զաւուշ դրի անունը։ Երեք տարեկան եղաւ։ Հիւանդացաւ։ Լաւցաւ։ Նորէն հիւանդացաւ եւ սկսաւ չարչարուիլ 2 ամիսէ աւելի, իմ աչքիս առջեւ։ Անկողնի մէջ տեսնելով իմ խեղճ ու մինուճար տղայիս ողբալի վիճակը, Աստուա՜ծ իմ, ինչպէս սիրտս ես որ կը դիմանամ։ Թէ իմ ցաւը, թէ իմ Գէորգ Զաւուշիս անողոք հիւանդութիւնը տեսնելով, աշխարհքը սեւ եկաւ գլխուս վրայ։ Ցանկացի գայի օտար ցուրտ հողին, հայրենիքէս եօթը ծովերով հեռու։ Գէորգ Զաւուշիս մահուան օրը ինձ յաւիտենապէս անմոռանալի է...»։ Ու ամենավերջին նամակդ։ — «Ներփակ կը ստանաս նկարս։ Հիւանդութեանս միջոցին լուսանկարուեցայ։ Սիրելի՛, գուցէ թէ մեռայ։ Թո՛ղ այդ նկարը յիշատակ մնայ քովդ, չի մոռնաս զիս յիշելու։ Կ. Կ.ի որոշումով շուտով Պէյրութ պիտի մեկնիմ բնտանիքովս։ Վստահ եմ 20 օրէն պիտի մեկնիմ։ Նամակ մի գրեր, մինչեւ որ հասնիմ, և ես քեզ գրեմ։» Ու լուսանկարիդ վրայ։ — «Հայրենիքը ամէն բանէ առաջ ու վեր... Ան որ իր հայրենիքը կը փրկէ, ոչ մէկ օրէնք բռնաբարած կ'ըլլայ։»

Եւ ահա՛ «Յառաջ»էն կ'իմանամ որ աչքերդ անդարձ փակեր ես օտարական ցուրտ հողին տակ։

Սիրելի՛ Խաչիկ, ինչո՞ւ այդպէս։ Այդ ի՞նչ բան էր որ դուն ըրիր ինծի, ընկերներուդ, հայրենիքին։ Դուն ընկերներուդ համար շա՜տ քաղցր էիր։ Դաշնակցութեան սիրտը, կարծես կարեր, քու հոգիիդ խորն էին դրեր։ Քու միակ երազը, դէ՞մքը, կուի՛ն էր։ «Ա՛խ, կ'ըսէիր ինձ օր մը, պիտի դառնա՞մ անգամ մըն ալ Արարատեան դաշտ, նստած ձի, տասն հարուածը կողքիս, եւ սուրը ձեռքիս՝ Մուշեղի՛, Մանուկի գունդերուն մէջտեղ...»։ Ո՞վ կրնար մտաքէն անցնել որ, որ դուն՝ գեղեցիկ եւ առնական տղայ, դուն, հայրենամարտ սիրտ, դուն, դաշնակցական, յեղափոխական, դուն, երիտասարդ եւ քաջ, — այսքա՜ն շուտ, այսքա՜ն շո՛ւտ գերեզման պիտի իջնէիր։ Քու պատկերդ, Խաչի՛կ, հիմա, իմ գրքերով բեռնաւորուած սեղանիս վրայ է։ Բայց ես առանց անոր ալ, քու դէմքիդ և հասակիդ գծերը մի առ մի չեմ մոռցած, ու չեմ կրնար մոռնալ։ Քու աչքե՛րդ արեւագեղ, եղան ինձ համար Հայաստանի եւ Սասնոյ լեռներուն իրական երգերը։ Ես անցայ բովանդակ Ֆրանսան 1919 - 1925։ Դուն եղար ինձ համար հարիւրաւոր երկիրներուն մէջէն սիրելին, քաջը, անկեղծը, հայրենասէրը, ու Դաշնակցակա՜նը, Դաշնակցակա՛նը։ Քեզ կը սիրէին նաեւ, անկեղծ սիրով, քու բոլոր ընկերներդ Պոլէն եւ Ֆրանսայէն։ Երբ հիւր եղայ քեզ օր մը, Պոլէնի նշաւարդ գեղեցիկ գիւղաքաղաքին մէջ, Կարապի Աղբիւրին մօտ, լացիր ինծի, որ Դաշնակցութիւնը անզուգ է, չի դրկեր քեզ կրկին Հայաստան, մասունքի նման անգամ մըն ալ համբուրելու քու շատ սիրական զէնքերդ, ու եղնիկի աչքերը նժոյգիդ։ Բայց դուն շատ պարզ, եւ համեստ էիր։ Կը խօսէիր քիչ եւ կը ծխէիր շա՜տ, շա՜տ։ Հիմա միայն կը հասկնամ քեզմով, թէ ինչո՞ւ չէ գրուած մինչեւ այսօր Դաշնակցութեան հոյակապ Իլիականը։

Դուն ծներ ես Սասնոյ Փսանաց գաւառ Մշգեղ (Մուշեղի գիւղ) գիւղը, 1896ին։ Ի՞նչ տարի է՝ ծնունդիդ տարին, Խաչիկ։ Արիւնի՜, զէնքի՜ եւ վրէժի՜ մայրն է քեզ յղացեր անտարակոյս։ Աղբիւր Սերոբի, Գէորգ Զաւուշի, Հրայրի, Վահանի, Արաբոյի, Անդրանիկի, Հոմերական եւ Աննիբալեան կռիւներուն դիցուհի՛ն է քեզ դիեցուցեր։ Զաւակ՝ հարուստ բնտանիքի։ Նախ կ'ուսանիս գիւղիդ դպրոցին մէջ։ Բարձր ուսման ծարաւ,կ'անցնիս Հալէպ։ Կը մտնես Հ.Յ. Դաշնակցութեան շարքերու մէջ։ Մեր երկիրը ցորենի ու լուծի հայրենիքն է եղած դարերէ ի վեր։ Հացագործութեամբ կը պարապիս ատեն մը։ 1914. Մեծ Պատերազմ։ Խումբեր կը կազմուին Զէյթունի, Սուէտիոյ օգնութեան երթալու համար։ Դուն ալ անոնց մէջն ես։ Կը բանտարկուին մատնութեամբ ընկերներդ։ Դուն լեռները կը փախիս և կը կռուիս։ 1919ին կ'անցնիս Հայաստան։ Հոն աչքի կ'իյնաս քաջութեամբդ, հէ՜ն, անուանի յեղափոխականներ՝ Զոլոյի, Մօրուքի։ Սասունցիներու ընդհ. հրամանատար՝ Գ. Մուշեղի թիկնապահը կ'ըլլաս ու Մանուկի աջ բազուկը։ Կը մասնակցիս Ալեքսանդրապոլի կռիւներուն։ Մայիսի դէպքերուն առիւծ կը կտրիս։ Ազպալա, Կողբի ճակատամարտները երէ՛կ կուտան քեզ։

Փետրուարեան ապստամբութեան ժամանակ կրկին գործի վրայ ես։ Էջմիածին, Աշտարակ, Երեւան, կը տեսնեն քու կորիճութիւնդ ու կը գովեն քեզ։ Ցետոյ նահանջ՝ Պարսկաստան. կրկին Հալէպ։ Կ'ամուսնանաս Մալաթիացի կնոջ մը հետ։ 1924ին Ֆրանսա ես արդէն։

Կենսագրական կարճ գծերդ։ Ու թոյլ տուր որ, ես այսօր յիշեմ 1926 Մայիսի դէպքը։ Երեւուն ընկերներով մենք գացինք Լիոն։ Բեմին վրայ Հայաստանի պարերը, եւ իմ հայրենավրէժ ինքնագիր ոտանաւորիս արտասանութիւնը լացուցին քեզ։ Մեր հայրենական կարապը թխագեղ,«Արցունքի հովիտ»ի մեծ երգիչը, այն օր խօսեցաւ իր էն գեղեցիկ ծառերէն մէկը։ Մեզ բոլորս, մեր հայրենիքի լեռները, դաշտերը, ծառերուն ու ծաղիկներուն, առուներուն ու ծմակներուն, ակերուն ու աղբիւրներուն մօտն էր փոխադրած։ Դինիի փըրփուրներէն արբեցած դաւաճանները կային սակայն, հոն, պատերուն ետեւ։ Սրահը կը պայթի փոթորիկի մը նման։ Եղբայրը եղբօր դէմ։ Ո՜վ մեհրուժաններ։ Ձեզ դիմանար, կը նետուիս առաջ...։ Քանի մը վայրկեան յետոյ սրահը լուռ է։ Խաղաղած է ամէն բան...։

Իսկական կեանքը, կ'ըսեն, մահէն յետոյ միայն յայտնի կ'ըլլայ։ Ճի՛շտ է, Խաչի՛կ։ Ես ուխտ էի ըրեր, այլ եւս չդառնալ Եւրոպա։ Բայց քեզի համար, իմ սիրելի ընկեր, Միջերկրականի ալիքները ճեղքելով, անգամ մըն ալ պիտի գամ հող, օր մը։ Պիտի գամ ու պիտի բերեմ մեր հայրենի աղբրանց արիւնէն, Նարգիսէն, ռաշէնէն, ու քափուր վարդերէն, եւ մանիշակներէն անուշաբոյր, պսա՛կ մը մեծ, թարմ հողակոյտիդ համար։ Եւ հերոսի շիրիմիդ վրան պիտի գրեմ քու վերջին խօսքդ.

— «Հայրենիքը ամէն բանէ առաջ ու ամէն բանէ վերջ։» Եւ, հոն պիտի աւելցնեմ նաեւ.—

Հարաւային դուն գեղեցիկդ Ֆրանսա՛,
Ժան Ալթունի եւ Միսթրալի ո՛վ ոսկորներ,
Բարի՛ եղէ՛ք դուք այս տղոուն քաջ եւ ընկալ.
Սասմայ դիւցազն ան Մըհերի ցունէն էր մեր։

Դո՛ւն, կարապի զուլալ աղբիւր, Պոլէնի՛ մէջ,
Քու երգերով, դուն Թա՛րմ պահէ՛ անո՛ւնն անոր.
Նըշենիի, եւ նուռի մեծ ծառեր աղուոր,
Անոր շիրմին դուք զո՛վ ըրէք մի՛շտ եւ անվերջ,

Ու ան երբոր գերեզմանին մէջն ալ հողին,
Ձը դիմանայ հայրենիքի սէ՛րկարօտին,
Ու երբոր միշտ, մեռելներու ծոցն ալ կրկին
Հայրենական դառնայ վրէժի մե՛ր վահագնին։

Ըրէ՛ք, ըրէ՛ք, որպէսզի ան խաղա՛ղ մնայ.
Ձի, ընկերները, մենք իրեն, անոր հոգին
Ազատութեան արշալոյսի Թեւերուն վրայ
Պիտի տանինք ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ՛ ԱՐԵԳԱԿԻՆ...

ԱՐՍԷՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ՓՉԵԼ

ՈՉԻՆՉ ԿԱՐԵԼԻ ԵՂԱԾ Է ԱՊԱՑՈՒՑԱՆԵԼ

ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ ԻՐԱՐ ԽԱՌՆՈՒԱԾ

Պոլսոյ վերջին Թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, մէկը միւսէն աւելի հրաշագան.—

Ըօն փոսթա.— Թուրքիայէն գաղթած հայ կոմիտէճիները, Ամերիկացիներուն կողմէ իրենց տեսած օժանդակութենէն եւ համակրութենէն քաջալերուած, Ամերիկա փոխադրեցին իրենց կեդրոնը։

Այդ շրջանին այս կոմիտէճիները Ամերիկացիներէն եւ Ամերիկայի մէջ հաստատուած հայ հարուստներէն մեծաքանակ դրամ հաւաքած էին։

1922ին, հայ կոմիտէճիները մեծ համաժողով մը գումարեցին Տիֆլիսի մէջ։ Ժողովի ընթացքին որոշուեցաւ սպաննել Թուրքիոյ վարիչներուն մեծագոյն մասը, եւ գաղտնի կազմակերպութիւն մը ստեղծուեցաւ՝ այդ գործը կատարելու համար։

Ֆէտայիները նշանակուեցան, որոնք իսկոյն գործի լծուեցան։ Այդ ցանկին մէջ կը գտնուէին անուններ Ճեմալ, Թալաթ, Կազի եւ Ըսմէթ փաշաներուն։

Կոմիտէճիները յաջողեցան սպաննել Ճեմալ եւ Թալաթ փաշաները, բայց չյաջողեցան ցանկին մէջ արձանագրուած բոլոր Թուրք ղեկավարները սպաննել, որովհետեւ չէին կրնար Թուրքիոյ սահմաններէն ներս մտնել։

Այդ օրերէն ի վեր տարիներ անցան, բայց հայ կոմիտէճիները գործունէութենէ չհրաժարեցան։ Անոնք Ամերիկայէն Սուրիա փոխադրեցին իրենց կեդրոնը եւ սկսան մէկ կողմէ թրքական սահմանին վրայ տեղաւորուիլ, եւ միւս կողմէ՝ առիթի սպասել։

Օգտուելով Ըսմէթ փաշայի կողմէ դէպի արտասահման կատարուած առաջին ճամբորդութենէն, դաւադրութիւն մը կազմակերպեցին վարչապետին դէմ։

Երկու օր առաջ եւ իր ձերբակալութեան պահուն շոգենաւին մէջ ինքզինքը կախող Հայը մէկն էր այդ կոմիտէին ֆէտայիներէն, որ ճամբայ ելած էր գործադրելու համար 1922ին իրեն յանձնուած պարտականութիւնը։

Հայ կոմիտէճիները երեւակայութեան ետեւէ կը վազեն։ Անոնք տակաւին այն համոզումը ունին թէ պիտի կարենան անկախ Հայաստան մը ստեղծել Արեւելեան նահանգներուն մէջ։ Անոնք վստահ էին նաեւ թէ, այդ առթիւ օժանդակութիւն պիտի տեսնէին Անգլիայէն եւ Ամերիկայէն։

Անոնք տեղեկութիւն չունին սակայն թէ ժամանակներն ու աշխարհը փոխուած են, եւ թէ դէպքերը նոր արժէքներ ու նոր իրականութիւններ երեւան հանած են։ Եւ սակայն կարելի չէ պատասխանատու չբռնել այն պետութիւնները որոնք մասամբ կ'օգնեն, մասամբ կը յուսադրեն եւ մասամբ ալ կը դրդեն հայ կոմիտէճիները։

Հայ կոմիտէճիները երկար ատեն զբաղած եւ եւ օգնութիւն [...]ած էին Ամերիկայէն ու Անգլիայէն։ Հիմակ ալ Ֆրանսայի օժանդակութենէն կ'օգտուին։

Այս կոմիտէճիները այն [...] միայն պիտի հասկնան թէ [...] ճամբու կը հետեւին, երբ [...] ո՛չ ոք օգնէ իրենց։

Տատոնց անցած է ոճիրներ[ով] եւ սպանութեանց միջոցով ապագայի խնդիրներ իրականացնելու ժամանակը։ Բոլոր երկիրները պէտք է միանան եւ երբեք պէտք չէ [...] գոցեն այդ կարգի մարդոց գործունէութեան հանդէպ։

Գալով մեզի, այս դէպքն [...] հաստատեց թէ մեր թշնամիները տակաւին արթուն են եւ [...] կը սպասեն։ Պէտք չէ այդ [...] տայ անոնց, եւ պէտք է [...] կարգ զգուշութիւններ ձեռք [...] որպէս զի յեղափոխական Հայ[եր] մեր սահմաններէն ներս չմտնեն։

«ԱՆԷԾՔ ԿՈՄԻՏԷՃԻՆԵՐՈՒՆ»

«Միլլիյէթ»ի մէջ, Թերթի խմբագրապետ եւ Սղերդի երես. փոխան Մահմուտ պէյ կը գր[է] (6 հոկտ.)

— «Ըսմէթ փաշայի դէմ [...] ձակուելիք գնդակները կրնային մեռցնել Թուրք ժողովուրդին այս սիրելի զաւակը։ Այս մահը, անտարակոյս Թուրքիոյ բնակչութեան համար [...] գային սուգ մը, ընդհ. աղէտ [մը] կ'ըլլար։ Սակայն ոճրագործները [...] պիտի վաստկէին սակէ։ Անձերը կը մեռնին, հաստատութիւնները կը փլչին, միայն գաղափարն է որ կը քալէ։ Ամէն մարդ թող հաւատայ թէ աշխարհի մեծագոյն ուժը [...] չկրնար մեռցնել, Թուրքիոյ [...] Մուսթաֆա Քեմալի կերտած յեղափոխութեան ոգին։

Լօզանի յաղթականին դէմ ձեռնարկուած այս ոճրապարտ որոշումէն զգուանք եւ զայրոյթ արթնցուց մեր հանրային կարծիքին մէջ։ Երկրին ամէն կողմերէն հասնող տեղեկութիւնները, այս զզուանքին որքան խորունկ ըլլալը ցոյց կուտան։ Արդեօք ի՞նչ պատճառներ կան, երկրին մէջ կոմիտէճիներուն նախանձը արթնցնող եւ անոնց որ յանդգնութիւնը տուող։ Ասոնք մանաւորաբար քննելու ստիպուած են։

Հինէն ի վեր գիտէինք, թէ երկրին սահմաններէն դուրս կարգ մը հայ կոմիտէներ Թուրքիոյ դէմ կ'աշխատէին։ Նոյնպէս գիտենք թէ այս գործունէութիւնը շատցած է վերջին ատեններս։ Կը հասկցուի թէ այս վատերը Ըսմէթ փաշայի Եւրոպա այցելութիւնը առիթ նկատելով, ուզած են գործնական մարզի մէջ մտնել։ Սակայն մեր ոստիկանութեան ուշադրութիւնը եւ ժողովուրդին լաւ բախտը ցոյց տուին թէ նոր Թուրքիա այլեւս չի կրնար կոմիտէճիներու ոճիրներուն թատր հանդիսանալ։

Ուրիշ կէտ մըն ալ։ Հինէն ի վեր, բոլոր այն ոճրագործները որոնք ըմբռնած են թէ հոս չպիտի կրնան պարտկուիլ, իրենց փրկութիւնը կը գտնեն մեր սահմաններէն անդին ուրիշ երկիրներու մէջ։ [...] դաքական ազատութիւնը, [...] քական յանցապարտներու [...] պանութիւնը շատ լաւ կը հասկնանք։ Սակայն արհեստով, գործով եւ [...] տականութեամբ միայն մարդ [...] նելու պաշտօն ունեցող [...] ընծայուած ազատութեան [...] ռը եւ նպատակը չենք [...] հասկնալ, ասիկա թող ներուի [...]

Դաւադիր Հրանտ, իրեն [...] պատիժը ինք իր ձեռքով [...] Անոր համամիտներու վախճան[ը] բնականաբար նոյնը պիտի ըլլ[այ]։ Այս ոճրագործները գրգռող [...] կերպութիւնը արդեօք կը [...] թէ որքան չարիք կը հասցնէ [...] վնաս կը պատճառէ իր այս [...] պարտ ձեռնարկներով իր [...]

տապնդած խուժաններուն։ Ամէն պարագայի տակ, Թուրք ժողովուրդը անարիւն, առանց կորովի եւ աշխոյժ չկարծողները ապուշներու ամենամեծն են։ Գաղափարական ժողովուրդի մը սիրելիներուն եւ սրբութիւններուն հետ այնքան թեթեւօրէն կարելի չէ խաղալ։

Թուրքիա իր հիմնած վարչաձեւով եւ նուազագոյն չափին վերածուած իր քաղաքական սահմաններով, բնական կեանքի մը պայմաններու մէջ կ'ապրի։ Ասկէ զատ ուրիշ զոհողութիւն պահանջողներուն ձեռքերը կտրուելու եւ լեզուները փրցուելու դատապարտուած են»։

«Ի՞ՆՉ Կ'ՈՒԶԵՆ ԿՈՐ»

«Սոն փոսթա», իր կարգին կը գրէ.

— Այն պահուն, երբ բովանդակ Հելլէն ազգն ու Թուրքիոյ նախկին Յոյները ծաղիկներով կը դիմաւորեն Ըսմէթ փաշան, հայ կոմիտէճիները կռնակէն հարուածել կ'ուզեն զայն։ Նոյն օրուան ընթացքին տեղի ունեցած ուրախութեան եւ ոխակալութեան այս արտայայտութիւնները բան մը կ'ապացուցանեն.— Դաշնակները տակաւին չեն հասկցած թէ իրենց մէջ կուտակուած ցեղային եւ պատմական ոխը բառ մըն է, որ դիրենք միայն կը ճզմէ։ Այս դէպքը կ'ապացուցանէ նաեւ թէ Դաշնակները ոչ մէկ դաս առած են անցեալի փորձերէն։

Թուրքերուն հետ կարելի է խօսիլ միայն ծաղիկով եւ խնդում երեսով։ Յոյները հայ կոմիտէճիներէն առաջ ըմբռնեցին այս կէտը, ինչ որ երկու տարրերուն քաղաքական հաւանութիւնը կը հաստատէ։

Կոյր են անոնք որ, Պ. Վենիզէլոսի օրինակը չեն տեսներ։

Յետոյ, այդ ոխակալութիւնը յագեցնելու համար գործածուած զէնքն ալ որքան ստորին նոյնքան ապուշ բնոյթ մը ունի։ Կը թքնենք ապուշութեանը վրայ անոնց, որ կ'ուզեն դաւադրութեան մը գնդակով տէր դառնալ ազգի մը ճակատագրին։

Մենք ազգ մըն ենք, որուն բաց կուրծքին ուղղած են ո՛չ թէ մէկ, այլ միլիոնաւոր գնդակներ, բայց դարձեալ չխորտակուեցանք։ Ընդհակառակն խորտակեցինք։

Արդեօք Դաշնակները գէշ կերպով մը կ'ուզեն կեղծել «հակառակորդի» դերը. զոր թատրոնին մէջ կը խաղար Ալիքսանեան էֆէնտին։ Ի՞նչ կ'ուզեն կոր։

(«Սոն Փոսթա» այս վերջին երեք բառերը գրած է հայերէն՝ բայց Թուրքերէն տառերով)։

ԻՐԱՔ ԵՒ ՍՈՒՐԻԱ ՄԷԿ ԹԱԳԱՒՈՐ ?

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ֆէյսալ թագաւորը որ Եւրոպայէն վերադարձին հանդիպեցաւ Եգիպտոս, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է լրագրողներուն.

— «Վստահ եմ որ Սուրիա Իրաքի պէս իր ազատութիւնը պիտի ստանայ եւ միեւնոյն ձեւով»։

Լրագրողները դիտել կուտան.

— Սուրիան Իրաքէն կը տարբերի. Իրաք միութիւն ունի, իսկ Սուրիա բաժնուած է. ինչպէ՞ս պիտի կրնայ Իրաքի պէս անկախութիւն ունենալ։

— Ֆրանսա ցոյց տուաւ իր բարեկամեցողութիւնը եւ իր առաջին խօսքը ըսաւ. երկրորդ խօսքը պէտք է արտասանէ սուրիացի ժողովուրդը։ Ֆրանսա այս ժողովուրդին պիտի շնորհէ կատարեալ ազատութիւն մը, որոշելու համար իր ուզած վարչաձեւը։ Գալով միութեան խնդրին, սուրիական խնդիր ըսել, արդէն կը նշանակէ որ բաժանում չկայ։

— Սուրիայէն առնուած լուրերէն կը հասկցուի որ հայրենակիցները շատ յուսատես են. կը վախնան որ նոր դաշնագիրը հովանաւորութեան պէս կ'ըլլայ, միայն անունը փոխած կ'ըլլայ։ Ինչ կը մտածէ Ձեր Վեհափառութիւնը այս մասին։

— Ես յոյս ունիմ որ Ֆրանսայի դիւանագէտները Սուրիոյ համար բան պիտի չխնայեն եւ Սուրիան Իրաքէն ետ պիտի չմնայ։

*** Իրաքի ելմտական նախարար Ռուստէմ պէյ Հայտար ալ իր կարգին հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է.

— Կը կարծուի որ Ֆրանսա եւ Անգլիա պիտի համաձայնին եւ Իրաքի ու Սուրիոյ համար պիտի նշանակեն միայն մէկ թագաւոր եւ պիտի միացնեն այս երկու երկիրները։ Եթէ Սուրիան ու Իրաքը ընդունին այս ձեւը, շատ դիւրին պիտի ըլլայ յաջողութիւնը»։

Ռուստէմ պէյ Ֆէյսալ թագաւորին կ'ընկերանար անոր Եւրոպա կատարած ուղեւորութեան միջոցին։ Դամասկոս հասնելուն երկու օր առաջ, լրագրողներ նորէն հարցուցած են անոր.

— Ճի՞շդ է որ Իրաքի թագաւորը պիտի թագաւորէ նաեւ Սուրիոյ.

— Պաղեստինի մէջ լրագրողներ ինծի հարցուցին Իրաքի եւ Սուրիոյ միջեւ միութեան կարելիութիւնը. ես պատասխանեցի որ անկարելի չէ, մանաւանդ հեռու չեն իրարմէ եւ պատմութեան մէջ տեսնուած է որ երկու պետութիւններ՝ Շուէտ եւ Նորվեկիա, միացած են իրարու հետ եւ կազմած մէկ պետութիւն։ Ահա Սուրիա եւ Իրաք ունին միութեան կապեր. իրենց լեզուն եւ սովորութիւնները նոյնն են. փափաքներ, բարքեր, ցաւեր, պատմութիւն այս երկու երկիրներու ժողովուրդին մէջ տարբեր չէ իրարմէ։

— Կարելի՞ է այդ միութիւնը, քանի որ ֆրանսական հոգատարութիւն կայ Սուրիոյ մէջ, իսկ անգլիականը՝ Իրաքի մէջ։

— Մենք վարժուեցանք մեր սեփական շահերուն նայիլ օտարի պէս։ Մեր ցեղային եւ ազգային փափաքներուն կարեւորութիւն չենք տար։ Մենք պէտք է մտածենք եւ տեսնենք միմիայն մեզի շահ պատճառող բաները, ինչ ալ ըսեն օտարները։ Արաբ ազգը թէ Անգլիացիներուն բարեկամ է եւ թէ Ֆրանսացիներուն, որով Արաբներուն օգտակար նկատուած ծրագիր մը կամ վարչաձեւ մը պէտք չէ արգելքի հանդիպի այդ երկու բարեկամ պետութեանց կողմէ։

Ռուստէմ պէյ յայտարարութիւններ ըրած է նաեւ Իրաքի մասին և ըսած որ այլեւս Իրաք պիտի մասնակցի Ազգերու Դաշնակցութեան, ոչ թէ իբրեւ ունկնդիր կամ Հնդկաստանի պէս, այլ իբրեւ իրաւասու անդամ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԵՐԳԱՂԹԸ

Չէի՞ք սպասեր, որ, երբ Հայաստանի այս սիւնակին մէջ արձագանգ կուտանք երկրի ներքին կեանքի բոլոր շարժումներուն, նոյնիսկ Երեւանցիներու ծառերուն ու ծուռթերուն, տայինք նաեւ արձագանգը Հայաստանի մէջ, ներգաղթի ծանօթ հրովարտակին առթիւ, կատարուած բոլոր խորհրդակցութիւններուն, խօսակցութիւններուն ու վիճաբանութիւններուն։ Արդարեւ, երբ հիմա արտասահմանի մէջ հայերէն բոլոր գոյնի թերթերը, կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն, կը խօսին ներգաղթի մասին, դուք պիտի կարծէք թէ Երեւանի թերթերը ներկայիս իրար են անցած, ամէն օր հեռագիր հեռագրի վրայ կը տեղեկացնեն գրելով արձանագրուած հայ գաղթականներուն թիւը, նաւերուն անունները, եւ ընդունելութեան պայմանները։ Թերեւս կը կարծէք նաեւ թէ անհամբերութենէն, Երեւանի ժողովուրդը վրան զարկած է կայարանին դիմաց, ուրախութեան արցունքներով դիմաւորելու համար գաղթականները։

Ափսո՛ս, Երեւանի թերթերուն մէջ տող մը լուր ալ չկայ ներգաղթի այս հրովարտակին մասին։

Ինչո՞ւ։ — Լո՛ւռ կեցէք։

Բայց ահա Ա. Խանջեան, պատասխանատու մարդ մը, որ վախու բան մը չունի թերեւս, կարեւոր ճառ մը կը խօսի Հայաստանի ճարտարագէտներու եւ գիւղատնտեսներու համագումարին մէջ։ Այդ ճառը Բէլլի մեծութեամբ տառերով կը գրուի «Խորհ. Հայաստան»ի (29 սեպտ.) ճակատը։ Խմբագրութիւնը ճառը կը բաժնէ մասերու, եւ իւրաքանչիւր մաս՝ նոր խորագիրներով աչքին կը զարնէ ընթերցողին։ Այդ ճառին մէջ անկիւն մը, կարծես գաղտուկ, կը խօսի ներգաղթի մասին ալ։ Անոր խորագիր դրուած չէ, մարդ չտեսնէ՛, ուշադրութիւն չգրաւէ՛, թէ հա՛յ կուգայ Հայաստան։

Եւ ահա թէ ի՞նչպէս այս Խանջեանը կը բացատրէ ներգաղթը.—

«Ընկերներ,

Հակառակ ընթացիկ կարգ մը դժուարութիւններու, մեր տնտեսական եւ մշակութային վերելքի կշռոյթը կ'արագանայ հետզհետէ։ Մեր վերելքին կարեւորագոյն մէկ արտայայտութիւնն է գործազրկութեան լիակատար վերացումը մեր երկրին մէջ, եւ այդ այն ժամանակ երբ դրամատիրական երկիրներու մէջ թափառող, աշխարհակալներու եւ դաշնակցականներու քաղաքականութեան զոհ դարձող հայ գաղթականներու վիճակը, դարձեալ նկատի ունենալով աշխատող ուժերու պահանջը մեր վիթխարի շինարարութեան համար, մեր կառավարութիւնը որոշեց կազմակերպել հայ գաղթականներու ներգաղթը Հայաստան, որոշ ծրագրով եւ որոշ ժամանակով։

Դաշնակները որոնք երէկ անվերջ չարաշահութեան առարկայ էին դարձուցած ներգաղթի խնդիրը, այսօր իրար են անցեր, եւ ըմբռնելով որ ներգաղթի հետեւանքով կը զրկուին թնդանօթի այն պահեստի միսէն, զոր աճուրդի դրած էին աշխարհակալներու շուկային մէջ, իրենց գլուխը կորսնցուցած՝ ձայն կը բարձրացնեն ներգաղթի դէմ (.՞)։ Կ'ըսեն թէ չեն հաւատար ներգաղթի կարելիութիւններուն։ Ի՞նչպէս է, որ երէկ դէմ էիք ներգաղթին, իսկ այսօր ներգաղթ կը կազմակերպէք, կը հարցնեն մեզի։

Այո՛, երէկ, երբ դեռ չէր փարատած գործազրկութեան տագնապը մեր երկրին մէջ, երբ չէին ստեղծուած աշխատանքի կայուն պայմաններ, մէջտեղ դնել անմիջապէս ներգաղթի խնդիրը, կը նշանակէր արկածախնդրութիւն փորձել։ Իսկ այսօր, երբ արդէն գոյութիւն ունին անհրաժեշտ պայմանները, մենք պրոլետարական օգնութեան ձեռք կը կարկառենք այն աշխատաւորներուն, որոնք տուժած եւ զրկանքի ենթարկուած են աշխարհակալներու ոճրագործ քաղաքականութեան պատճառով։ Մենք կ'ընդունինք հայ աշխատաւորները, որոնք ազնուօրէն կը ցանկան լծուիլ ընկերվարութեան կառուցման եւ այդ ճամբուն վրայ ինկած դժուարութիւններու հարթումին, կ'ընդունինք իբրեւ մեր պրոլետարական հասարակութեան մէկ հաւասար անդամը։

Ներգաղթի խնդրի այդ լուծումը նոր ազդակ մը պիտի դառնայ արտասահմանի հայ աշխատաւորներուն համար ուժեղցնելու պայքարը միջազգային պրոլետարիատի ընկերվարական հայրենիքի եւ անոր մասնիկ կազմող խորհրդային Հայաստանի թշնամիներուն դէմ, ազգայնական ամէն տեսակ կուսակցութիւններու դէմ։»

Ինչպէս կը տեսնէք, ոչ մէկ խօսք ձեռք առնուած միջոցներու մասին։ Այլ խօսքով խօսք միայն։

Բոլշեւիկեան պարծենքոտութեամբ։ Մենք գիտենք թէ ո՞վ է, որ «կ'ընդունի» հայ աշխատաւորը եւ ինչո՞ւ համար։ Մենք շատ լաւ գիտենք թէ ո՞վ է բուն թշնամին, որ չուզեր հայ ժողովուրդը ապրեցնել իր հողերուն վրայ, իր հայրենիքին մէջ։ Խանջեան մեզի սորվեցնելիք բան մը չունի այդ մասին։

ՇՈՒՏՈՎ ԿԸ ՍԿՍԻՆՔ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐ ՎԷՊԻ ՄԸ

ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՅԱՏԿԱՊԷՍ ԳՐՈՒԱԾ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՄԱՐ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳՐՈՂԻ ՄԸ ԿՈՂՄԷ

ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ.— Սեպտ. 27ին Ջահլէի Hôtel Santé*ի սրահին մէջ, օտար եւ հայ բազմութեան մը ներկայութեան, տեղի ունեցաւ քէմանչիստ Ռուբէնի նուագահանդէսը ի նպաստ Ազգային Վարժարանին, նախաձեռնութեամբ Թաղական Խորհուրդին։ Նուագը սկսաւ «Արարատ»ով՝ ուր «քէմանչէ»ն մերթ ահեղ ու մերթ մեղմ, փոթորկեց մեզ Արարատի յուշերով։ Եւ ահա* Cadeaux à l'Egypte, *նուիրուած Եգիպտոսի գահաժառանգին։ Այս կտորը Ռուբէն նուագած է գահաժառանգին Գահիրէի ապարանքին մէջ, իր տարեդարձին առթիւ։ Սոյն երկու կտորներն ալ իր հեղինակութիւններն են, արժանի գնահատանքի։*

Խորապէս յուզիչ էր «Մայր Արաքսի ափերով»ը... որուն յաջորդեց Doyna et Hora Romanesca*ն, հեղինակութիւն՝ Ռումէն երաժիշտ Էնէսքոյի։*

Հովուական Սրինգով վերջացաւ առաջին մասը։ Այս ալ հեղինակութիւնն է Ռուբէնին, հայկան լեռներու հովիւի սրինգի երգը, որ ունկնդիրը կը փոխադրէ հայրենի գիւղը։

Երկրորդ մասին յատկացուած էր Danse Caucaisienne*ը,* Banquet Populaire Russe, *երկուքն ալ ռուսական արուեստի արտայայտութիւններ։ Եւ ահ* Tcher Gueh*ը, Պարսիկ ուխտաւորներու երգը անապատի մէջ, երբ կարաւաններով կը դիմեն դէպի հեռաւոր վայրեր, ուխտագնացութեան։ Անապատի կիզիչ արեւին տակ երգուած* Tcher Guehi*ը, կը յուզէ մեր սիրտերը։*

«Անուշ»ը՝ երաժշտութիւն Տիգրան Խանի, խոր յոյզեր կուտայ մեզ։

Banquet Syricn, Banquet Oriental *տեղացիներու հիացման կ'արժանանան, Ռուբէն կրցած է արաբական միսթիք երաժշտութիւնը տալ հարազատ պատկերացումով։ Դր. Սիւնիի «Ինչո՞ւ մեզ համար օր ու արեւ չկայ» երգէն յետոյ, Կոմիտասի «Կռունկ»ն է, որ կրկին տխրութիւնով մը կը պատէ մթնոլորտը։ Ղարիպ հոգիներու կանչն է այս, — «Կռունկ մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս»։*

Fantaisie*ով վերջ կը գտնէ նուագահանդէսը, արժանանալով հանդիսականներու բուռն ծափերուն։*

Արեւելեան այս երաժշտութիւնը դեռ այնքան չէ ծանօթացուած Եւրոպայի մէջ, ու Ռուբէնի երեւումը օտար բեմերու վրայ, անշուշտ յաջողութեամբ պիտի պսակուի։ Մանաւանդ որ, այժմ դաշնակի վրայ իրեն կ'ընկերանայ Ազնիւ Մանուկեան, իր խօսեցեալը, լաւագոյն դաշնակարուհին Սուրիոյ հայ գաղութին մէջ։

Դէպի նոր հորիզոն եւ նոր յաջողութիւններ.— ահա ինչ որ կը մաղթենք մեր սիրելի Ռուբէնին։

Պար-Սամէլ

ԱՄԷՆ ՕՐՈՒԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Յ. Մուրատեան, որուն մահը հաղորդեց «Յառաջ», ծնած էր Մշոյ Քարծոր գիւղը։ Ապրիլեան եղեռնին, մօրը գրկէն խլուած ու անապատները չափած դժբախտ Յարութիւնը, հազիւ թէ Թուրքի խաթաղանէն ազատուելով ապաստան կը գտնէ պահ մը Պոլսոյ եւ յետոյ Քորֆուի (Յունաստան) որբանոցը։

Յունաստանէն ուրիշ որբերու հետ Ֆրանսա կը բերուի 1929 օգոստոսին, իբրեւ երկրագործական աշխատաւոր։ Գործը ծանր էր իր տկար ուժերուն համար։ Շատ չանցած կ'ապաստանէր Փարիզ, ուր երկար դժուարութիւններէ վերջ, կը յաջողէր գործ մը ճարել։ Իրեն ուրախութիւնը սակայն երկար չտեւեց։

Ոսկորի հիւանդութիւն մը զինքը գամեց անկողնին. բժիշկները խորհուրդ տուեր էին օդափոխութեան երթալ։ Յարութիւն քանիցս կը դիմէ փարիզեան ջոջերու եկեղեցին, օժանդակութիւն գտնելու յոյսով, ինչ որ բնականաբար կը մերժուի.— Քեզ չենք ճանչնար, կը պատասխանեն աղաներուն ներկայացուցիչները», իրենց սովորական անգթութեամբ ու կը ճամբեն։

Խեղճ որբը ի պատասխան անոնց կ'ըսէ.— Իրաւունք ունիք, պարոններ զիս չճանչնալու, քանի որ անապատի ընկերներս դուք չէք»։ Ու կը մեկնի ուղղակի Թենոնի հիւանդանոցը, ուր մեկուկէս ամիս պառկելէ վերջ, անցեալ երկուշաբթի աչքերը կը փակէ առ յաւէտ։ Շաբաթ մը առաջ տեսութեան գացած էի։ Խնդրեց որ եթէ մեռնի, գոնէ հայ քահանայ մը տանինք զինքը թաղելու։ Եւ ճիշդ թաղման օրը, հինգշաբթի, հեռախօսով եկեղեցիէն քահանայ ուզեցինք որ գայ գոնէ որբին վերջին կամքին գոհացում տայ։

Բայց մեծամեծ պահանջեցին որ որբին տէրը երթայ թաղման տուրքը տայ, որ քահանայ ղրկուի։ Հիմա քեզ կը հարցնեմ խեղճ որբ, ո՞վ է քու տէրդ, եկեղեցիին վճարելիք ունիս եղեր...

Հանգի՛ստ քու ոսկորներուդ, անապատէն ազատուած բեկոր։

Գ. Միրոյեան

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ԳԻՐՔԸ (1)

ԶՈՅԳ ՄԸ ԿՕՇԻԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Եթէ ըսեմ, իմ սիրելի փոքրիկ բարեկամներս, թէ աջ ու ձախ այդ երկու կիսակօշիկները միասին ոչ աժան եւ ոչ սուղ տեսակի ապրանք էին, դուք, վստահ եմ, պիտի հասկնաք անոնց միջակ արժէքը ու ըմբռնէք անոնց հասարակ ձեւը, քանի որ ալ դուք գիտէք երկու սուին 25 սանթիմէն քիչ ըլլալը, այլեւ երկու սուի մէկ շաքարանուշ իսկ 25 սանթիմի երեք շաքարանուշ առնուիլը։

Հաշիւները նորէն ամէնէն մօտաւոր ճշտութիւնները կուտան։

Ուրեմն աւելորդ են անոնց ինչ տեսակի կաշիէ, քանի գամով, ո՛ր մեքենային վրայ շինուած կամ կապերուն երկարութիւնը մի առ մի նկարագրել։ Իրենց ամբողջութիւնը կազմող գոյնն ալ ձեր փափաքածին համաձայն ներկեցէք, սեւ կամ դեղին, միեւնոյնն է։

* *

Վաճառատունը, ճերմակ տուփի մը մէջ անոնք իրարու քով պառկած, բոլորովին նոր ու թարմ, երկու երկուորեակ եղբայրներու պէս կը սպասէին։

Երբեմն անծանօթ ձեռք մը կուգար, կը բանար տուփը, կը շոյէր պահ մը իրենցմէ մէկը ու լայնցնելով բերանը, կը ստիպէր յօրանջել, ապա ոտքի մը վրայ փորձելէ յետոյ կը զետեղէր նախկին տեղը։

Քանի մը անգամ կրկնուեցաւ այս գործողութիւնը։

Ամէն լոյս աշխարհ իրենց արթննալուն, երկու կօշիկները զարմացումով իրարու կը նայէին, կը չափէին, կը ձեւէին մէկզմէկ, առանց չարութեան։ Բայց եւ պզտիկ յաւակնութեամբ մը կը խորհէր մէկը միւսին մասին.

— Քաղաքավար մէկը կը նմանի սա դրացին, թէեւ քիթը նուազ կը փայլի ու իմ ազնուականութիւնս չունի. մանաւանդ մէջքին կորութիւնը հակառակ կողմէն է, ինչ որ մեծ թերութիւն մըն է...

Ու միացեալ ժամանակը կծկտած, կը քնանային, կ'երազէին։

Անկարելի պիտի ըլլար իրենց մանրամասնութեամբ գուշակել կօշիկի մը երազները։ Այդ չէ որ պիտի փորձեմ արդէն։ Բայց մօտաւորապէս պէտք է ենթադրել թէ քաղցր լաւատեսութեան մը անձնատուր, անոնք իրենք զիրենք ոսկիէ գամերով ազուցուած, մետաքսէ կապերով զարդարուն, ու երկինքն իսկ մէջը տեսնուող փայլով մը կատարեալ կ'երեւակայեն երթալ, աւելի ճիշդ, բարձր բռնուած կը տարուին, ու իրենց ճամբան ծածկող գորգերը կը շոյեն իրենց «զգայուն» կռնակը։ Եւ մինակ, հպարտ, մեծավայելուչ իրենց ընթացքին առջեւ բոլոր միւս կօշիկները— օ՛հ խեղճերը, ամուլ քարերու, աւազներու վրայ, շատերն ալ ցեխի մէջ խրած անկարնե՛րը— գլուխ պիտի ծռեն, խոնարհութեամբ բարեւեն...

Տուփերուն մէջ, ըլլան անոնք նոյնիսկ քառակուսի ու չափուած, երազներուն ծանրութիւնը չի հարցուիր ու ներելի է։

Անգամ մը նորէն բուրդէ գուլպայով ոտքի մը վրայ անյաջող փորձէ մը վերադարձին, ձախ կօշիկը համակերպեցաւ խօսքը ուղղել աջ կօշիկին ու ըսել.

— Պիտի սկսիմ ձանձրանալ այս անգործութենէն։

— Ինծի կը թուի թէ, պատասխանեց աջ կօշիկն, աչքերը մէկ կողմ ու անտարբեր ձեւանալով, զիս կը մոռնան, թէեւ չեմ ուզեր կասկածիլ նման անփափկանկատութեան մը...

— Ես, վերսկսաւ ձախ կօշիկը, որ պատրաստուեցայ այնպիսի վարպետ ձեռքերու մէջ, մեծ աշխատանքներով— վկայ կարերուս անթերի ճշտութիւնը,— ես, իրաւունք կուտամ ինքզինքիս մօտ օրէն նպատակներս յայտնել դռնապանին, ցուցակագրած մի առ մի ճաշակներս։

— Ես ալ ծրագրած եմ, ծեքծեքուն ձայնով մը դիմախօսեց աջ կօշիկը, ցուցնել վերջապէս իմ յատկութիւններս,— պատիւ ունիմ յայտարարելու թէ անոնք արհամարհելի չեն, ընդհակառակն,— եւ արժանի նախնիքներուս, որոնք տուին իրենց ամբողջ ժառանգութիւնը, պահանջել ինծի արժանի տեղը։

— Այո՛, ես պէտք է որ ով ըլլալս միանգամընդմիշտ... ծամծմեց ձախ կօշիկը։

— Ես, ես, ես, լրացուց աջ կօշիկը։

Եւ տուփը գոցուեցաւ նոր ու շողշողուն անուրջներու համար։

×

Դիպուածը զանոնք հաւնեցուց յաճախորդի մը։

Ոտքերուն ծայրերը քիչ մը դէպի ներս քալող յաճախորդի մը։

Աւելի քան ճակատագրական ուժով կեանքի ընթացքն էր։

Եւ փորձառութեան առաջին օրը «բարի լոյս» ըսաւ։

Շատ մը հետաքրքրական, շշմեցուցիչ բաներ կային չորս կողմը, ու մեր կօշիկները ոչ ժամանակ ունեցան իրենց դիրքին ու արժէքին բաղդատութիւնը ընելու, ոչ ալ զգացուած ցաւն ու յոգնութիւնը գանգատելու։

Մանաւանդ ներքին հպարտութիւն մը թոյլ չէր տար որեւէ կերպ արտայայտուիլ իրարու։

Այդ զոյգ մը ոտքերը, մասնաւոր զգուշութեամբ մը կը քալէին այդ օրը, ու եթէ պատահաբար, երկու ծայրերը մոռացութեան մը պահուն շատ կը մօտենային իրարու, չէին զարնուեր դարձեալ ու մեր երկու բարեկամները— որոնք յետ այսու պարզապէս իրենց անունովը պիտի կոչենք,— Ձախն ու Աջը, առիթը կը գտնէին իրարու աչքին մէջ նայիլ այնպիսի ձեւով մը, որով ամէն մէկն իր կողմէ կը թուէր ըսել.

— Շատ յարգալից կը վերաբերի Մարդը ինծի հետ, կը գնահատէ զիս. արդէն գիտէի թէ պիտի հասկնար ով ըլլալս...

Սակայն իրիկունը երբ առանձին մնացին, իւրաքանչիւրն իր կողմէ մաղթեց որ մութը իջնէ ու քունի մէջ կարենան մոռնալ, կատարուած «անարդարութիւնը»։

Փ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շար.)

մար, կարգապահական խիստ միջոցներու դիմած էր ոստիկանութիւնը: Կէս օրէն վերջ, վարչապետը Պրիւնինկ՝ կարդաց ծրագիր-ճառը, որուն վերջնական գիծերը ճշդուած էին նախորդ օր: Ճառին ընթերցումէն վերջ, ժողովը յետաձգուեցաւ այսօրուան: Ընդհ. վիճաբանութիւնները պիտի սկսին այսօր, որոնք պիտի վերջանան կառավարութեան հանդէպ վստահութեան կամ անվստահութեան քուէով: Վիճաբանութիւնները պարզ է թէ չափազանց բուռն պիտի ըլլան: Ազգայնականներն արդէն պատրաստուածեն ուժգին յարձակում մըգործելու ընդդէմ կառավարութեան, զոր տապալելու համար, պիտի օգտուին 78 հոգինոց համայնավար երեսփոխաններու խումբին օժանդակութենէն:

Միւս կողմէ սակայն, կառավարութիւնը որոշած է չընկրկիլ:

ԿՐԱՆՏԻ ՊԵՐԼԻՆ Կ'ԵՐԹԱՅ

«Ճիօրնալէ տ'Իդալիա» կը գրէ թէ Իտալիոյ արտաքին նախարարը Կրանտի Պերլին պիտի երթայ հոկտ. 25ին:

Անգլիոյ ընտրութիւնները

Ամբողջ Անգլիա ընտրական պայքարի տենդագին օրեր կ'անցնէ: Կուսակցութեանց տեղական մասնաճիւղերը անդադար կ'աշխատին պատրաստելու ընտրական պայքարը, որ այսօր անսովոր սաստկութեամբ պիտի մղուի երկրին 615 ընտրական շրջանակներու մէջ:

Ցարդ, պաշտօնապէս արձանագրուած թեկնածուներու թիւն է 1200, հետեւեալ բաժանումներով.— պահպանողականներ՝ 504,— ազատական ազգայնականներ 31,— աշխատաւորական ազգայնականներ՝ 21,— ընկերվարականներ՝ 482,— Լոյտ Ճորճի ազատականներ՝ 119,— Մօզլէի կուսակցութենէն 19,— համայնավարներ՝ 18:

ՍԹԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Երէկ կէսօրին, սթերլինի գինն էր 98,50:

Չինեւճափոնական պատերազմը

Այսօր, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը Ժընեւի մէջ կը զբաղի չինեւճափոնական հարցին քննութեամբ: Մինչ միւս կողմէ, լուր կը հաղորդուի թէ Չինաստանի Նախագահը Ջանկ-Քայ-Չէք, խօսելով հրապարակային հաւաքոյթի մը մէջ, բրաւ այն սպառնալիքը թէ, եթէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ձախողի, Չինաստան չպիտի վարանի դիմելու զէնքի, նոյնիսկ եթէ այդ պատճառով ստիպուի ենթարկուելու կէս դարու սնանկութեան մը:

Միւս կողմէ սակայն, ճափոնի կառավարութիւնը որոշած է մերժել Ազգերու Դաշնակցութեան կամ Միացեալ Նահանգներու կողմէ որեւէ միջամտութիւն եւ պիտի պահանջէ որ բանակցութիւններ կատարուին ուղղակի երկու կողմերուն միջեւ:

Պուլկար վարչապետը կը փոխուի

Պուլկարիոյ վարչապետը Պ. Մալինով, իր առողջական վիճակին հետեւանքով, իրաւունք ստացաւ թագաւորէն՝ հրաժարելու վարչապետութենէ եւ իր պաշտօնը յանձնելու Պ. Մուշանովի, այժմու Ներքին Նախարարը:

Պ. Մալինով մօտ ատենէն պիտի մեկնի արտասահման, իր հիւանդութիւնը դարմանելու: Վերադարձին, հաւանական կը նկատուի որ, ընտրուի Սոպրանիէի նախագահ, Պ. Ստեֆանովի տեղ, որ պիտի նշանակուի ելմտական Նախարար:

Համայնավարները Պերլինի մէջ

Նախորդ գիշեր, համայնավարները փորձեցին խանգարել անգործներու կողմէ կազմակերպուած հաւաքոյթ մը: Սրահին վերնատունէն տեղ տեղ թռուցիկներ սկսան նետել վար: Ասոր վրայ, ներկաները իրար անցան. բազմաթիւ անձեր խոշտանգուեցան հրմշտուքի պահուն: Ոստիկանութիւնն ստիպուեցաւ միջամտել կարգը վերահաստատելու համար:

Նամակատան ցրուիչ մը, որ անդամ էր ազգայնական-ընկերվարական կուսակցութեան, յարձակման ենթարկուեցաւ համայնավարներու կողմէ եւ ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ:

Հնդիկներ եւ իսլամներ իրար կը ջարդեն

Բոմպէյէն տրուած լուրերու համաձայն, Քաշմիրի նահանգին մէջ, նորէն խռովութիւններ ծագած են Հնդիկներու եւ մահմետականներու միջեւ:

Կիւլքոմի մէջ, հնդկական տաճար մը կրակի տրուեցաւ: Նուիրական պատկերներ պատռուեցան: Հրձիգները, նոյն գիշերուան մէջ երեք անգամ փորձեցին կրակի տալ Քուփէրայի համբաւաւոր տաճարը:

Հազարի չափ բանտարկեալներ, որոնք կը մեղադրուէին թէ մասնակցած են Քաշմիրի վերջին խռովութիւններուն, ազատ արձակուեցան կառավարութեան կողմէ:

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Վ Ի Է Ն

Այս կիրակի օր: կը խնդրուի գաղութիս բոլոր կազմակերպութիւններէն եւ միութիւններէն, նկատի ունենալ յիշեալ թուականը:

Կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳԻԻԼԽԱՆՏԱՆԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ԶԷՅԹՈՒՆ ԿՈՄԻՏԷՆ

ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Եռագոյն, Փոթորիկ, Վիշապեան, Մասիս եւ Ազատամարտ խումբի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին 80 Rue Charles-Chefson, Պուա Քոլոնպ:

Խմբապետներէ կը խնդրուի տետրակները միասին բերել: Ընտրութիւն նոր վարչութեան: Ներկաները թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Զ. Ռ. Մ-ի Փարիզի եւ շրջականներու մասնաճիւղերուն կողմէ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ, Ingénieurs Civilsի սրահներուն մէջ:

19 Rue Blanche, Մէթրօ Թրինիթէ կամ Պլանշ

կը նախագահէ Պ. Ա. ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, նուագ, արտասանութիւն

Կարող ուժերու կողմէ կը ներկայացուին երկու զաւեշտախաղեր

ԵՍ ՄԵՌԱՅ ԵՒ ՀՆԱՐԱՄԻՏ ՎԱՐԶԱԿԱԼԸ

Եւրոպական պարերուն պիտի նուագէ JUAN-LES-PINSի կազինոյի նշանաւոր օրքէսթրը:

Մուտքը 7.50 ֆրանք

Հ. Յ. Դ.

Փ Ա Ր Ի Զ

ՌՈՍՏՈՄ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին 131 Fbg. du Temple. Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Գ Ա Ւ Ա Ռ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Ռոման, Լ. Գ.— 174.60:
Մոնթրոյ, Մ. Ա.— 35:
Ռոմէնվիլ, Ա. Է.— 103:
Տէսին, Ս. Տ.— 100:
Սէն Թրոփէզ, Հ. Զ.— 35:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին դասախօսութիւնը վաղը Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին: Կը դասախօսէ Պ. Օհան Կարօ, նիւթ ունենալով բնազդը: Մէկ ժամ սինէմա: Կը հրաւիրուին անդամներն ու համակիրները:

ԿԻԼԻԿԻՈՅ Հայր. միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին 130 Bld. St. Gérmaine, Café Petite Source. Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկ. Զարուհի Մարզուվանլեան եւ զաւակունք, շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԶՈՒՎԱՆԼԵԱՆի մահուան առթիւ:

Գործ կը փնտռէ

Մասնագէտ խոհարար մը, բազմամարդ տունի կամ կարեւոր ճաշարանի մէջ: Դիմել խմբագրատուն:

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

II.— ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՊԻԹԼԻՍԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Աշաւասիկ մանրամասնութիւնները: Ամսոյս 20ին, ուրբաթ օր, Բարսեղ իր այգիէն իջնելով Մոկունք գիւղը գնաց: Այնտեղ իր բարեկամին տանը մէջ ամէն խայտառակութիւն գործելէ յետոյ, նուշ ու անուշ ընելէ ետքը, ժամը 10ին ատենները յոգնած պարտասած՝ դարձեալ ճամբայ ելաւ դէպի իր այգին: Մեր տղերքը գիւղին շուրջը կը սպասէին լրտեսելով Բարսեղը: Երբ իրենց մօտէն կ'անցնէր, ատրճանակի գնդակով մը ուղեղը պատռեցին եւ գետին ձգեցին, ըսելով.

— Որովհետեւ դուն ուրացար խաչը,
Որովհետեւ դուն ոտնակոխ ըրիր մեր սիրելի Պատրիարքին հրահանգները,
Որովհետեւ դուն քահանայական պարտականութիւնդ ի չարը գործադրեցիր,
Ահա պատիժդ:»

Այս թուղթերը գրաւելէ յետոյ, ոստիկանութիւնը ճշդեց նաեւ այդ երիտասարդին ինքնութիւնը: Կը կոչուէր Սիմոնեան Ռուբէն, Հաճընցի: Այսպէս կատարուեցաւ հարցաքննութիւնը.

— Ո՞վ ես դուն, անունդ ի՞նչ է, ո՞ւրտեղացի ես:
— Անունս Ռուբէն, հօրս անունը Սիմոն, Հաճընցի եմ:
— Ե՞րբ եկար այս կողմերը: Ո՞ւրկէ եկար:
— Ես թէեւ Հաճընցի եմ, երկար ատենէ ի վեր Երեւան կը գտնուէի, ուր ղրկուած էի պատրիարք Խորէն Աշըքեանի կողմէ, ուսում ստանալու Էջմիածնի ճեմարանին մէջ: Ուսումս աւարտեցի, վկայականս առի, անցեալ օր հոս եկայ:
— Երեւանէն հոս գալու համար անցագիր պէտք է, ո՞ւր է անցագիրդ:
— Առանց անցագրի անցայ սահմանը:
— Երբ մէկը օտար երկրէ մը Թուրքիա կը մտնէ առանց անցագրի, կը նշանակէ թէ պատճառ մը կայ, բացատրութիւն տուր նայինք:
— Ես Հնչակեան կուսակցութեան անդամ եմ: Ֆետայի գրելու համար է, որ կը թափառիմ այս կողմերը:
— Ինչո՞ւ զարկիր Տէր Բարսեղը:
— Տէր Բարսեղին սպանիչը ես չեմ, զայն սպանողը մեր ֆետայիներէն չէ:
— Որոնցմէ՞ է:
— Չեմ կրնար ըսել:
— Բայց մենք կրնանք ըսել տալ, գիտե՞ս:
— Գլուխս կտրեք, աչքերս ալ դնեք, նորէն չեմ ըսեր եւ չէք կրնար ըսել տալ: Արդէն ձեր կառավարութեան տապալման համար հազիւ քանի մը օր մնաց: Ի՞նչ կ'ուզեք ըրէք: Վերջը հաշիւը կուտաք անշուշտ:

Երբ տեղի կ'ունենար այս հարցաքննութիւնը, յանկարծ հրացանի մը ձայնը լսուեցաւ պահականոցին մօտիկ խանութէ մը: Հրացան արձակողը կը կոչուէր Հայրօ: Երբ զէնքին ձայնը առին, Հայերը խռնուեցան, ապստամբելու եւ յեղափոխութիւն յարուցանելու նշան ցոյց տուին: Թուրքերը, տեսնելով որ երկրին ամէն կողմը խռովութիւններ տեղի կ'ունենան Հայերուն կողմէ, չափազանց զրգռուած եւ ջղայնացած էին: Այնպէս որ Թուրքերը իրենք եւս հաւաքուեցան եւ խմբովին ճակատեցան Հայերուն դէմ:

Թուրք մը պոռաց՝

— Է՜յ, աղբարներ, կը բաւէ այլեւս ձեր ըրածը, ցրուեցէք գացէք ամէն մարդ հանգիստ ձգեցէք: Եթէ ձեր ձեռքին մէջ զէնք ունիք, ձեռքին մէջ տանձ չէ որ ունինք:

Հայերը, որոնք պարզապէս խռովութիւն յարուցանելու նպատակով հաւաքուած էին, այս խօսքին վրայ՝ ուզեցին գործածել իրենց զէնքերը, կայն Թուրքերը, առանց միջոց ձգելու որ Հայերը կրակեն, գնդակ տեղացին խռովարարներուն վրայ: Հրացանաձգութիւնը լսելով, քաղաքին զինուորական ուժերը հասան եւ գնդակի տեղատարափին դէմ կուրծք բանալով արգիլեցին կոտորածը:

Այս փոքրիկ ընդհարման միջոցին, Հայերը ունեցան 5 մեռեալ եւ 20 վիրաւոր: Կոմիտէճիներուն ղեկավարները ձերբակալուեցան եւ դատական իշխանութեան յանձնուեցան: Եւ դէպքն այսպէս դիւրաւ խափանուեցաւ:

Ազատ արձակուած երկու Հայերը, Սերոբէ եւ Համազասպ, իրենց ընկերոջ՝ Մամբրէի հետ այսպէս կը տեղեկագրէին Պիթլիսի դէպքը, նոյեմբեր 1895 թուակիր գրութեամբ մը, ուղղեալ կուսակցութեան.—

Երեք տարիէ ի վեր կը ծառայէինք բողոքական պատուելի Ճօրճին: Դեկտեմբերէն 3 օր առաջ, Ճօրճ մեզի ըսաւ թէ բարենորոգումներուն համար Պոլիսէն հեռագիր է եկած տեղւոյս կառավարութեան, «մեզի տրուած է վեց նահանգ, Հայաստանը կազմուեցաւ, աւետիս ձեզի», եւ մեր պետին Յակոբ Էֆէնտիի ուղղեալ գրութիւնը գիշերը ժամը 4ին մեզի յանձնեց: Մենք ալ այդ գրութիւնը տարինք յանձնեցինք առաջնորդին: Առաջնորդն ալ Ճօրճի պատասխանեց թէ ստացած է այն գրութիւնը, որով կը շնորհուէ Հայաստանի անկախութիւնը, եւ շատ ուրախ եղայ: Այդ գրութիւնը ես առինք եւ յանձնեցինք պատուելի Ճօրճին, ինչ որ կը տեղեկացնենք ձեզի»:

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	3 ամս. 6 ամս. Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ. 70ֆ. 140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ	250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ	250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ	6 տլ. 10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ	100 ֆ. 200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
15 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1699 — ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ — ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԿԱԾԻՆ ԴԱՍԵՐԸ

«Ռոմանիա» շոգենաւին դէպքը նոր առիթ մըն է, անգամ մը եւս շեշտելու համար կարգ մը դառն ճշմարտութիւններ:

Առաջինը այն՝ որ Թուրքը խտրութիւն չի դներ միջոցներու մէջ, իր նպատակին հասնելու համար:

Այս մասին սորվելիք բան չունինք,— պիտի ըսեն շատեր: Բայց գիտենք որ յաճախ կը սխալին:

Այսօրուան Թուրքը ոչ միայն խտիր չի դներ միջոցներուն միջեւ, այլեւ կը յաւակնի ասպարէզ կարդալ աշխարհին: Եւ ընդհանրապէս կը յաջողի:

Այսօր ամէն մէկն իր կաշին կը մտածէ աւելի քան երբեք: Եւրոպական պետութիւններ կան որոնք իրենց մարապետներուն պատիւը, իրենց դպրոցներն անգամ չկրցան պաշտպանել եւ չեն կրնար:

Առաջ մարտանաւեր կը փութացնէին, առնելիքներ գանձելու համար: Այսօր կը նային որ յաճախորդ չկորսնցնեն: Ուրիշ ամէն բան երկրորդական է:

Կ՚արժէ քիչ մը աւելի ծանրանալ այս կէտին վրայ, որովհետեւ տակաւին թանձր մշուշ մը նստած է մեր գլուխներուն մէջ: Տակաւին կը յամառինք աշխարհը տեսնել մեր աչքերով, անձերն ու անցքերը դատել համաձայն մեր զգացումներուն եւ բաղձանքներուն:

Տակաւին կը հաւատանք «հայասիրական» հրաշքներու:

Արդ, հայ ժողովուրդի հաւատացեալ բարեկամ մըն է Վենիզելոսը, այս օրուան Յունաստանի տէրն ու տիրականը: Ոչ մէկ տարակոյս՝ այս մասին: Տարիներով աքնեցաւ մեր դատին համար ալ, այնքան որքան կը ներէին իր միջոցները:

Եւ սակայն, փոխուեցան ժամանակները, փոխելով մարդուն քաղաքականութիւնն ալ:

Նոյն Վենիզելոսը, անկուն յեղափոխական եւ ախոյեան փոքր ժողովուրդներու ազատագրութեան, ոչ միայն հաշտուեցաւ, համբուրուեցաւ իր թշնամիներուն հետ, այլ եւ թոյլ տուաւ որ անոնք յայտնի եւ գաղտնի ոստիկաններ ղրկեն Յունաստան,— Պիրէոս, Աթէնք, Սելանիկ եւ այլուր, «կասկածելի» մարդիկ լրտեսելու եւ հետապնդելու համար:

Փաստ է որ Էնկիւրի առաջնակարգ ոստիկանապետ մը ղրկած էր Պիրէոս, Ըսմէթի այցելութենէն օրեր առաջ, խումբ մը ոստիկաններով, ի խնդիր ապահովութեան: Օտար լրտեսութիւն՝ ազատ, ինքնիշխան երկրի մը մէջ:

Ըմբոստ Կրետացին հանդուրժեց այս բոլորին, «յանուն պետական գերագոյն շահերու»:

Եւ աւելին: Թոյլ տուաւ որ յունական ոստիկանութիւնն ալ, իր կարգին, դիւրացնէ, լրացնէ թրքականին գործը, ոչ միայն ձերբակալութիւններ կատարելով Յունաստանի մէջ, այլ և ժամը ժամին հաղորդելով Պոլսէն անցնելիքնաւերու մեկնումը, մատնանշելով անոնց մէջ գտնուած ճամբորդները:

Հայ ժողովուրդի բարեկամներէն է նաեւ փրոֆ. Եորկան, որ այժմ տիրաբար կը վարէ Ռումանիոյ ճակատագիրը: Ջերմապէս համոզուած, գիտակից բարեկամ:

Եւ սակայն, տեսէք ողբերգութիւնը,— Թուրք ոստիկանները կը խուժեն ռումանական շոգենաւին մէջ: Ու իբրեւ թէ իրենց սեփական տանը մէջ ըլլային, կը կաշկանդեն մատնանշուած անմեղ ուղեւոր մը, վայրենօրէն կը խոյանան վրան եւ կը խեղդեն, իսկ երկրորդ մըն ալ կ՚առնեն կը տանին բանտ, ծեծի տակ մեռցնելու համար...

Ո՞ւր մնաց օտար դրօշին պատիւը:

Առաջ, միայն «գավաս»ի մը երեւումը բաւական էր, պատկառանք ազդելու համար բոլոր յայտնի կամ գաղտնի ոստիկաններուն: Իսկ այսօ՞ր:

Եւ անուղղայ միամիտներ են անոնք որ կը կարծեն թէ ռումանական կառավարութիւնը արժանապատուութեան խնդիր պիտի դարձնէ այս արիւնոտ պատահարը:

Պուքրէշի թղթակցութիւնը կ՚ըսէր թէ նաւապետը բողոքած է հիւպատոսին: Այս վերջինն ալ, անշուշտ, դեսպանին, որ տեղեկագիր ղրկած պիտի ըլլայ կառավարութեան: Արդի՞ւնքը:

Մէկ-երկու հարց—պատասխանի եւ ամէն ինչ կը մոռցուի, կը փակուի: Յանցաւորը՝ մեռնողն է, ոչ թէ մեռցնողը...:

Իբրեւ երրորդ ճշմարտութիւն, դառն իրականութիւն, աչքի առջեւ ունինք մեր մամուլին անկերպարան վիճակը:

Դժբախտաբար կորսնցուցած ենք յեղափոխական սրատեսութեան, պատասխանատուութեան եւ լրջութեան գիտակցութիւնը, եւ կը գրենք ու կը խօսինք այնպէս ինչպէս եթէ սենեակի մը չորս պատերուն մէջ ըլլայինք: Բոլորովին մենք մեզի:

Այս խնդիրը կապ չունի շոգենաւի արկածին, թրքական «շանթաժ»ին հետ: Բայց մեքենաբար մէջտեղ կուգայ, այդ առթիւ:

Խոստովանինք, վերջապէս, որ «Միլլիյէթ»ները ոչ միայն գաղտնի աղբիւրներ ունին, այլեւ յայտնի: Արտասահմանի հայկական մամուլը բաց գիրք մըն է, իրենց ուզածը հասկնալու, եւ մնացածի մասին պատրաստուելու համար:

Իսկ դուք պիտի կրնայի՞ք ո՛ եւ է գաղտնիք իմանալ թրքական ամէնէն ապերասան թերթէն:

Ընդհանրապէս, կրցա՞ծ ենք իմանալ անոնց ծրագիրները, գաղտնիքները, ո՛ր եւ է դէպքի ծագումէն առաջ... Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԳԱՐՇԵԼԻ ԽԱՂԵՐԸ

Աթէնքէն կը գրեն մեզի.— Այստեղ ալ, երբ առաջին անգամ հասան ծանօթ «մահափորձ»ին լուրերը, ընդհանուր տպաւորութիւնն այն էր թէ Թրքական գրգռիչ հէքեաթ մըն է եղածը:

Իրականութիւնն այն է, որ երկու Հայերը պատահմամբ միայն իրարու հանդիպած են եւ Յակոբ Աբիկեան, 50 տարեկան, կեսարացի ապուխտավաճառ մըն է, իսկ Հրանդ Ճանիկեանը, ուրիշ անունով Պարտիզակցի Կարապետ Պետիկեան, կամ «Պետիկին Կարապետը», թթու կուսակից Խորհրդային Հայաստանի եւ հակադաշնակցական: Գոնէ երբե՛ք դաշնակցական: Հետզհետէ պարզուեցաւ որ այս զզուելի խաղը սարքուած է Թուրք ոստիկանութեան կողմէ, որպէս զի փաշաներուն ընկերացող ոստիկանական ջոկատին եւ Էնկիւրիի ոստիկանապետին ներկայութիւնը արդարանար եւ մանաւանդ յունահայ գաղութը ենթարկուէր կասկածանքի ու հալածանքի:

Ցաւալի է որ հելլենական լուրջ թերթեր (*Վիմա եւ Փաթրիս*), զոհ եղան գարշելի դաւադրութեան եւ փոխանակ իրենց կառավարութիւնը քննադատելու տասնեակ մը Թուրք ոստիկաններու այցելութեան համար (իբրեւ հսկողներ), անարդարօրէն ելան հեգնելու հայ ժողովուրդին ցաւը եւ զանոնք նկատեցին «անբաղձալի»: Մինչդեռ այս ժողովուրդին այսօրուան վիճակին մէջ գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկն ալ Յունաստանի նախկին վարչութիւնն է՝ փոքր Ասիոյ աղէտով:

"ՇԱՆԹԱԺ„ԷՆ ՅԵՏՈՅ՝ ԼՌՈՒԹԻՒՆ

Թրքական թերթերը այլ եւս քաշած են իրենց վայնասունը եւ երկտող լուրեր միայն կուտան: Այն ալ կրկնութիւն: «Միլլիյէթ կը գրէ 10 հոկտ. թուականով.—

Որոշուած է առաջին շոգենաւով սահմանէն դուրս հանել Յակոբ Աբիկեանը, դեռ յայտնի չէ թէ Իզմիրի մէջ իբր կասկածելի ձերբակալուած Հայը կապ ունի՞ թէ ոչ՝ մահափորձի խնդրին հետ: Պոլիս ալ ո՛ եւ է զօկոյց չէ եղաւ.

Նոյն թուակիր «Եէնի Կիւն» կը գրէ.— Եղեռնափորձ կատարելու ամբաստանութեան տակ գտնուող Հայոց վերաբերեալ քննութիւնը ամբողջացած է, Հրանդի եւ Յակոբի գտնուած «Ռոմանիա» շոգենաւով Պոլիս եկող եւ այս գործին ալ պատճառով Թօգաթլեան պանդոկին մէջ հսկողութեան տակ առնուած ամերիկեան հպատակ երկու երիտասարդներու այս գործին հետ առընչութիւնը ճշդուած չըլլալով, երկրէն հեռանալու համար իրենց ուզած «վիզէ»ն կատարուած է անոնց անցագրին վրայ: Այս երիտասարդները գացած են:

Անձնասպան Հրանդ Ճանիկեան ծանօթ կոմիտէճի մը ըլլալով, այս գործը կատարելու յատկացուած էր, երկու ամիս առաջ կառավարութեան լուր տրուած եւ պաշտօնեաներու ալ զեկուցում եղած ըլլալով, այդ օրէն ի վեր Պոլիս հասնելուն կը սպասուէր, եթէ յիշեալը ինքզինքը չկախէր, կարելի էր որ շատ մը գաղտնիքներ երեւան ելլէին:

Ըսմէթ փաշա Հունգարիոյ մէջ

Նախորդ օր, Պուտափէշթի մէջ, Ըսմէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի տեսակցութիւն մը ունեցան Հունգարիոյ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ: Այս տեսակցութեան ներկայ էին Պուտափէշթի Թրքական եւ Էնկիւրիի հունգար դեսպանները:

Տեսակցութենէն վերջ հրատարակուեցաւ զեկոյց մը, որուն համաձայն, Թուրքիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը Պուտափէշթ եկած են, փոխադարձելու համար այցելութիւնը, որ անցեալ տարի իրենց տուած էր Հունգարիոյ նախկին վարչապետը կոմս Պէթլէն՝ արտաքին նախարարին հետ: Կարծիքներու փոխանակութիւնը թոյլ տուած է հաստատելու թէ Հունգարիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ գոյութիւն ունեցող ամուր բարեկամութիւնը կը համապատասխանէ երկու երկիրներու տնտեսական եւ քաղաքական շահերուն եւ թէ խաղաղութեան եւ անդորրութեան ազդակ մըն է:

Նոյն իրիկունը Հունգարիոյ վարչապետը ճաշկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ Թուրք նախարարներուն:

Գերման դահլիճը Խորհրդարանին առջեւ

Ինչպէս գրեր էինք, գերման դահլիճը երէկ ներկայացաւ Խորհրդարանին: Վարչապետը Պրիւնինկ ներկայացուց նախարարական նոր կազմը, մատնանշելով նախորդին մէջ կատարուած փոփոխութիւնները, եւ մասնաւորաբար կանգ առնելով ներքին եւ պատերազմական նախարարութեանց միանգամայն զօր. Կրէօնէր ի յանձնումին վրայ, ըսաւ.

— Ամէն ատենէ աւելի, մեր ներկայ անծուկ վիճակը մեզ կը ստիպէ իրականացնել իրաւասութեանց, մասնաւորաբար հանրապետութեան նախագահին կողմէ հրովարտակներով տրուած իրաւասութեանց կեդրոնացումը, կռուելու համար բոլոր հոսանքներուն եւ բոլոր փորձերուն դէմ, որոնք կը վտանգեն պետութեանը:

Գալով արտաքին քաղաքականութեան, Պրիւնինկ յայտնեց թէ զայն պիտի վարէ համաձայն վերջին ամիսներու բանակցութեանց ոգիին եւ մասնաւորաբար, համաձայն, ֆրանսացի եւ գերման նախարարներու վերջին տեսակցութեանց ոգիին:

— Գերմանիոյ կառավարութիւնն ըսաւ, փրկութիւնը միայն չի սպասեր միջազգային բանակցութիւններէն կամ արտասահմանի օժանդակութենէն: Վերջին 10 տարիներու ընթացքին, Գերմանիա աւելի քան ուրիշ որեւէ պետութիւն, փորձով տեսաւ թէ համաշխարհային քաղաքական առկախ հարցերը որքան կը ծանրացնեն ներքին նեղութիւնը, մինչեւ հոն, ուր այլ եւս, կարելի չէ համդուրժել:

Խօսելով Հուվըրի ձեռնարկին վրայ, Պրիւնինկ յայտնեց թէ առով թէեւ կացութիւնը պահ մը թեթեւցաւ, սակայն անորոշութիւնը կը շարունակէ ճնշել Գերմանիան եւ չլատել միջազգային փոխանակութիւնները՝ տնտեսական եւ ելմտական մարզերուն վրայ:

Գերման վարչապետը յետոյ, երկարօրէն անդրադարձաւ տնտեսական եւ ընկերային կացութեան եւ ձեռք առնուած միջոցներուն վրայ:

Յայտագրի այս ընթերցումէն վերջ, Պրիւնինկ անդրադարձաւ ազգային կառավարութեան մը անհրաժեշտութեան վրայ.

— Այն տեսակ պահու մը մէջ ըսաւ, երբ որեւէ երկրի մէջ ո՛չ ոք գիտէ թէ ո՞ւր կ՚երթայ, բան մը շատ աւելի պիտի նպաստէր Գերմանիոյ, քան ուրիշ որեւէ երկրի: Այդ, ազգային կառավարութիւն մըն է, որուն մէջ իրենց ներկայացուցիչները պիտի ունենային պատասխանատուութեան գիտակցութիւնն ունեցող բոլոր կուսակցութիւնները, թոյլ տալու համար որ նման կառավարութիւն մը կազմուի, պատրաստ եմ քաշուելու եւ ստանձնելու ամէնէն համեստ պաշտօնը: Բայց, ցարդ կատարած բոլոր փորձերս, ցոյց տուին թէ այդ ցնորք է.

Պրիւնինկ յետոյ անդրադարձաւ երեք ազգայնական կուսակցութեանց Պատ-Հարցպուրկի ժողովին եւ խստօրէն քննադատելէ վերջ հոն արտասանուած խօսքերը, որոնք կը ծառայեն ահ ու դող սփռելու երկրին մէջ, հետեւեալ ազդարարութիւնը ուղղեց ձախերուն, որոնք զինքը պատասխանատու բռներ էին վարկային հաստատութեանց գէշ կացութեան.

— Շատ դիւրին է զիս պատասխանատու բռնել դրամատուներու տագնապին հարցին մէջ, ինչպէս կ՚ընեն աջակողմեանները: Լաւ է սակայն որ քիչ մը աւելի խոհեմ ըլլանք, եթէ ոչ, օր մը ստիպուած պիտի ըլլամ յստակօրէն խօսելու այս բեմէն:

Պրիւնինկի ճառէն յետոյ, ժողովը որ տեղի ունեցեր էր առանց կարեւոր միջադէպի, փակուեցաւ, վերաբացուելու համար այս կէսօրէն վերջ: Վիճաբանութիւնները պիտի վերջանան ուրբաթ օր:

Չինաճափոնական վէճը

ԺԸՆԵՒԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԻՍՏԻՆ ՄԷՋ

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին բացառիկ նիստը բացուեցաւ Ժընեւի մէջ, զբաղելու համար չինաճափոնական վէճով: Ժողովին կը նախագահէր Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Պ. Պրիան: Կարդացուեցաւ ընդհ. քարտուղարութեան կողմէ պատրաստուած տեղեկագիրը, որմէ կը յայտնուէր թէ սեպտեմբերին ընդունուած բանաձեւին տրամադրութիւնները չէին յարգուեր: Այդ բանաձեւին համաձայն, Ճափոն պիտի քաշէր իր զօրախումբերը. իսկ պարպուած հողամասերուն վրայ՝ Չինաստան պիտի ապահովէր Ճափոնցիներու անդորրութիւնը:

Տեղեկագրին ընթերցումէն վերջ, խօսք տրուեցաւ Չինաստանի ներկայացուցչին, որ կարդաց ընդարձակ զեկոյց մը, պարզելով վէճին մասին, իր կառավարութեան տեսակէտը եւ յայտնեց թէ Ճափոն ո՛չ միայն ետ չի քաշեր իր ուժերը, այլ ընդհակառակն նոր յարձակումներ ալ գործուած է:

Չինաստանի ներկայացուցիչէն վերջ, խօսեցաւ նաեւ Ճափոնի ներկայացուցիչը, որ յայտնեց թէ Ճափոն միշտ պատրաստ է քաշելու իր զօրախումբերը ամէնակարճ ժամանակի մէջ, սակայն հակաճափոնական գրգռութիւնները ստեղծած են վտանգաւոր մթնոլորտ մը եւ այս կացութեան վերջ տալու համար, կ՚առաջարկէ որ Ճափոն ուղղակի բանակցի Չինաստանի հետ:

Խորհրդակցութիւնները պիտի շարունակուին այսօր:

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մաքտոնըլտ վճռապէս հերքեց այն զրոյցները թէ նիւթապէս կ՚օժանդակէ ազգայն. աշխատաւորականներուն ընտրական պայքարին, պահպանողականներու կողմէ հայթայթուած գումարներով: Մաքտոնըլտ յայտնեց թէ ազգայն. աշխատաւորականները իրենց պայքարը կը մղեն իրենց մէկ քանի անդամներու տրամադրած գումարով, կամ իր մէկ երկու անձնական բարեկամներուն օժանդակութեամբ:

ԱՊՐՈՒՍՏԸ ԿԸ ՍՂԷ

Անցեալ շաբթու, Անգլիոյ մէջ, ուտեստի վերաբերեալ կարգ մը նիւթերու գինները յաւելում կրած էին, Անգլիական թերթ մը կը գրէ թէ Լոնտոնի մեծ նպարատուններէն երկուքը՝ յառաջիկայ ամսուան համար յայտարարած են գիներու նոր յաւելում,

Կասկած կայ որ յառաջիկայ տասնեւհինգ օրուան մէջ ուտեստեղէնը պիտի սղէ ամբողջ երկրին մէջ,

ԴՐԱՄ ԿԸ ԿՏՐԵՆ

Հոկտ. 2 թուականով, ելմտական նախարարին մէկ զեկոյցը կը յայտնէ թէ պետական դրամատունը արտօնութիւն ստացած է, չորս շաբթուան ժամանակամիջոցի մը մէջ, հրապարակ հանելու 215 միլիոն անգլիական ոսկիի դրամաթուղթ,

ՍԹԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Նախորդ օր, Լոնտոնի մէջ, սակարանի բացման, սթերլինի գինն էր, — Նիւ Եորք 3 տլր. 87, — Փարիզ՝ 99 ֆր. — Պրիւքսէլ՝ 27 պելկ. — Միլան՝ 75,5 լիր. — Ժընեւ՝ 19,75 զ. ֆ. — Պերլին՝ 16,75 մարք:

Երէկ կէսօրին անգլիականը, կը բռնէր 98.37 ֆրանք:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԵԾԱՄՈԼՈՒԹԵԱՆ ԱՒԵՐԸ

(ԲԺ. ԼՈՐԻՍ - ՄԵԼԻՔՈՎԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

I

«Բան մը գրէք Լորիս-Մելիքովի մասին, մեղք է, մարդը աշխատեր է ժամանակին...»։

Այս խօսքերով քանի մը անգամ դիմեցին ինծի երիտասարդ ընկերներս։

Նախանձելի չէ հիներուս վիճակը — գրել շարունակ նեկրոլոգներ (մահագրութիւն) ու կենդանագիրներ։ Տխուր պաշտօն մը, մանաւանդ այն սակաւաթիւ հիներուն համար, որոնք իրենք ալ կը գտնուին կեանքի ձմեռնամուտին եւ քիչ-շատ հաւանական թեկնածուներ են մօտալուտ մահուան...։

Անոնց հինաւուրց ընկերներն են, որ մէկիկ-մէկիկ — շատեր վաղաժամ — հրաժեշտ կուտան այս աշխարհէն։ Կը սպասէք, որ օրին մէկն ալ, փողոցէն քալելու, կամ աշխատանքի սենեակին մէջ, գլուխդ կռթնած սեղանին վրայ, մէկէն ի մէկ ընկնիք շանթահար, մեր անուշ Մ. Տէրպէտէրեանի պէս, որ այնքան վաղաժամ հեռացաւ մեզմէ, կսկիծ թողնելով ամէնուս սրտին մէջ, կամ այն միւս հայրենակցի, Յակոբեանին պէս, Ամերիկայէն նոր ժամանած, որ կարճատեւ հանդիպումներու ընթացքին այնքան յուզեց մեզ իր հասուն քաղաքացիի եւ ջերմ հայրենասէրի զրոյցներով՝ հայ ցաւերուն շուրջ...։

Վերջին տարիներս աշաւոր եռանդով կը հնձէ մահու գերանդին։ Կը զարնէ, կը ճարակէ մանաւանդ հիներու շարքը։ Կարծէք, լրացնել կ'ուզէ Մեծ Ջուլումի աւերը...։ Նոր գուժեցին Երեւանէն հին, անձնուէր ընկերոջս մարի մահը (Միքայէլ Տէր Մարտիրոսեան)։ Առաջին Կիլիկեան գործիչներէն՝ որ իր խանդավառ երիտասարդութեան լաւագոյն տարիները շղթայակապ անցուցեր է Մաբաշի բանտում։

Ես տող մը չկրցայ գրել եւ իմ միւս աւագ ընկերոջ մասին, որու մահուան գոյժն եւս ամիսներ առաջ բերին Կովկասէն, — Ժընեւեան մըտերմագոյն ընկերս եւ ուսուցիչս 1893-1894 թուականներուն, Քրիստափոր Օհանեան, որ մեծ գաղափարի համեստ ջահակիրներէն էր 1888էն ի վեր, նախ արմենական, Փորթուգալեանի հիացող աշակերտ, ապա, 1895էն Դաշնակցական, բըժիշկ, հմուտ ակնաբոյժ իր ծննդավայր Ղարաբաղում, ապա Թաւրիզի ու Սալմաստի մէջ եւս, վերջապէս, բժիշկ-փեղայի Վասպուրականում — Խանասորի համբաւաւոր բժիշկը։

Ո՞ր մէկը գրես...

Մեր նախկին ընկեր Լորիս-Մելիքովի մասին կը գրեմ այս տողերը համեմատաբար թեթեւ սրտով։

Նա չի պատկանիր այն գործիչներու փաղանգին, որոնք կը յարին գաղափարական շարժումներուն սրտով ու համոզումով, այլ կուգան որպէս տեսակ մը sportsmanներ, որպէս սիրող յեղափոխականներ, կուգան կառիէրի մտահոգութեամբ։ Իբրեւ այդպիսին՝ տիպար մըն էր նոր հանգուցեալ Բժիշկ Յովհաննէս Լորիս-Մելիքեանը, ուստի եւ կ'ուզեմ քիչ մը երկար խօսիլ անոր մասին ու անոր առթիւ։

Իրաւունք ունին իմ երիտասարդ ընկերները.— «Մեղք է, մարդը չէ՞ որ անցեալին տքներ, աշխատեր է»։ Եւ երբ լսեցի մահուան լուրը, հակառակ անցեալի ծանր պատահարներուն, ցաւ զգացի, որ անկարող էի երթալ քանի մը վայրկեան քալելու նախկին ընկերոջ մեռելակառքին ետեւէն։ Ու ոչ ոք գնաց հին ու նոր ընկերներէն...Եւ երբեմնի իշխանազն Լորիս-Մելիքովը, Քրիստափորի ու Թիֆլիսեան երիտասարդութեան enfant gatéն յուղարկաւորուեցաւ ու թաղուեցաւ ինչպէս ապրեր էր վերջին տարիներս,— խոպառ լքուած հայութենէն եւ արտասուելի թշուառութեան մէջ։ Տխուր հանդէսին ներկայ գտնուեր են — մարդկային բնական կարեկցութենէ մղուած — Institut Pasteurի մէկ քանի պրոֆէսօրներ եւ ընդամէնը երեք հայեր, մէկը՝ հանգուցեալի ազգականը՝ աշխարհահռչակ Լորիսի որդին, միւսը բժիշկ Բորիս Արղութեան, սրտի մարդ մը եւ հայ մարդ մը։ Երրորդը՝ տիկին Արմէն Գարօ (Պաստրմաջեան)։

Տարբեր պիտի լինէր տեսարանը, եթէ այդ մահը տեղի ունենար 1900-1905 թուականներուն, երբ բժիշկ Լորիս կը գտնուէր իր հանրային, դաշնակցական ասպարէզի գագաթնակէտին։ Կենդանի յարաբերութեան մէջ էր Պիեռ Քիյեառի, Պրեսանսէի, Անատոլ Ֆրանսի, Կլէմանսօի եւ մեր գրեթէ բոլոր օտար բարեկամներուն հետ եւ անոնց համար կը կազմակերպէր — Հ. Յ. Դաշնակցութեան միջոցներով —հսկայ միթինկներ Պարիզի մէջ, անոնց համար, հայ դատի համար կը մղէր պարիզեան ժողովուրդը դէպի ամէնէն ընդարձակ սրահները։

Ինչպէ՞ս հասաւ նա այդ դիրքին, ինչպէ՞ս կոչուեցաւ նման պաշտօնի — մարդ մը՝ որ հայ կեանքին բոլորովին անհաղորդ էր, հայ ժողովուրդին, Հայոց պատմութեան միանգամայն անծանօթ եւ հայերէն իսկ խօսիլ չէր գիտեր։

Այդ հարցին պատասխանելու համար դիմելու է մեր Քրիստափորին, որ մի արտակարգ տաղանդ ունէր օգտագործելու հայ դատի համար ցեղի ամէնէն անհարազատ զաւակները, — բաւ էր, որ մէկ հատիկ դրական գիծ, հայութեան ու ազնուութեան մէկ հատիկ ճառագայթ նշմարէր անոնց մէջ։

Լորիս աւարտեր էր բժշկական ճիւղը Պարիզի մէջ 1887-88ին, եթէ չեմ սխալիր, բժշկապետ Թորգոմեանի հետ միաժամանակ, եւ վերադարձեր էր Թիֆլիս այս օրերուն, երբ կովկասահայ մտաւորականութիւնը ազգային շարժման դրօշը կը պարզէր եւ երբ կը կատարուէին «Դաշնակցութեան» հիմնարկէքի նախապատրաստական աշխատանքները։

Երիտասարդ, եռանդուն ու խանդավառ, Պարիզի մէջ քիչ-շատ սնած ազատական գաղափարներով, բժիշկ մը, դիրքով, հարստութեամբ եւ վերջապէս մեծ անուն մը — Լորիս Մելիքով, Քրիստափորի խուզարկու աչքէն չէր կրող վրիպիլ նորեկ համալսարանականը։Հարկ էր օգտագործել այդ մեծ եռանդը եւ մանաւանդ այդ մեծ անունը։

Եւ ահա արդէն 1890 թուականին կը տեսնենք Լորիսը՝ բաղձած նորածին «Դաշնակցութեան» վարիչ մարմնի, համբաւաւոր «Կեդրոն»ի մէջ, Քրիստափորի, Զաւարեանի, Լեւոն Սարգսեանի եւ այլ խոշոր դէմքերու, ռուսահայ մտաւորականութեան աստղերու շարքին ...Մեզի հասած տեղեկութիւնները կը վկայեն, որ նորաւարտ բժիշկ-ընկերը այդ նախանձելի եւ իրեն համար տարօրինակ պաշտօնին մէջ իրօք ցուցուցեր է մեծ եռանդ ու ոգեւորութիւն, եղեր է լաւ ընկեր— ոչ, ի հարկէ, ղեկավար — առանց մեծ յաւակնութիւններու, ազգային դատի համեստ սպասաւոր — եւ նոյնիսկ յեղափոխական կոմիտէի տրամադրութեան տակ դրեր է իր Թիֆլիզեան բնակարանը, ուր տեղի են ունեցեր առաջին գաղտնի հաւաքոյթներն ու բուռն վիճաբանութիւնները։

Այնուհետեւ երկար տարիներ բժիշկը ապրեր է Թիֆլիզէն հեռու, Ռուսաստանի, Պետերբուրգի մէջ, եւ այնտեղ էր, որ առաջին անգամ տեսայ զինքը 1899ին։ Քրիստափոր ժընեւ էր արդէն, կը պատրաստուէր կազմակերպելու հայասիրական մեծ շարժումը Եւրոպայի մէջ․ իր հրահանգով Կովկասէն անցայ Պետերբուրգ՝ հրաւիրելու Լորիսը Պարիզ։ Պարզեցի բժշկին արեւմտեան գործունէութեան մեր ծրագիրը՝ Զգածուած էր Քրիստափորի ուշադրութենէն եւ մեր առաջին հանդիպումին իսկ, առանց վարանումի սիրով տուաւ իր համաձայնութիւնը։

Ու երկու ամիս յետոյ՝ Պարիզ էր։ Չէր փոխուեր 1890էն ի վեր, դարձեալ նոյն անհաղորդն էր հայ կեանքին, կատարելապէս անտեղեակ հայ լեզուին, պատմութեան, հայկական իրականութեան։ Բայց Քրիստափոր ներողամիտ աչքով կը նայէր այդ թերութիւններուն վրայ։ Անոր պէտք էին Լորիսի եռանդը, անունն ու կապերը։ Ու գործի սկսաւ անմիջապէս Լորիս Մելիքով։ Սկսաւ իր դիմումներն ու տեսակցութիւնները։ Երկուքով էինք, կը տեսնէի զինքը աշխատանքի վրայ, մարմնացած եռանդ, կորով ու աշխոյժ, ընկերասէր, խոնարհ ու համեստ։ Հիանալի էր այդ օրերուն։ Զունէր այլեւս նախկին միջոցները, մեր կուսակցական դրամարկղն ալ դեռ շատ աղքատ էր, եւ Լատինական Թաղի ցուրտ ու խոնաւ Hôtel des Minesի մէջ էր— այն ատեն զուրկ ամէն յարմարութենէ— որ տեղի կ'ունենային 1899ի ձմրան մեր առաջին հաւաքոյթները՝ օտար բարեկամներուն, Պիեռ Քիյեառի, Ժաքլարի (Կլէմանսօի մտերիմներէն) եւ ուրիշներու հետ։

Մուտք ունէր մեր ընկեր բժիշկը նաեւ աւելի մեծերու մօտ— Կլէմանսօ, Ֆրանս, Դ'Էստուրնէլ տը Կոնստան եւ այլ— որոնց յիշողութեան մէջ դեռ թարմ էր մեծ Լորիսի ազատական-դիկտատորական հմայքը։

Հիմնուեցաւ ֆրանսահայ օրգանը եւ բժիշկը նշանակուեցաւ (մեր Բիւրօի կողմէ) անոր քարտուղար։ Յօդուած չէր տար բնաւ, ոչ ալ առհասարակ խմբագրական որեւէ գործ կը կատարէր— իր ձեռքն էր վարչութիւնը, սեւ, չարքաշ աշխատանք, առաքում, տարրական նամակագրութիւն եւայլն, զոր կը տանէր գովելի անձնուիրութեամբ։

Հասան 1903-1904 թուականները— գործունէութեան ամենաեռուն շրջանը։ Սասունը բունկեր էր և [illegible] էր մեծ պետութեանց սեղանին վրայ։ Հարկ էր յուզել հանրային կարծիքը,— եւ ահա հսկայ, նմանը չտեսնուած միթինկներ Պարիզի մէջ, ուր կը խօսէին ֆրանսական խորհրդարանի առաջնակարգ դէմքեր, Ժօռէս, Պրէսսանսէ, Դընի Կօշէն, դ'Էստուրնէլ ու այլ անուանի հռետորներ։ Եւ նոյն շարժումը՝ Լոնտոն, Բրիւսէլ, Միլան, Հռոմ։ Շարժում մը՝ որ իր աննախընթաց ծաւալով ունեցաւ որոշ ազդեցութիւն թէ խորհրդարաններու եւ թէ նոյնիսկ կառավարութիւններու, մանաւանդ ֆրանսական կառավարութեան վրայ, որ անզօր գտնուելով լուծելու հայկական ռէֆորմներու (բարենորոգում) հարցը— Ռուսաստանի չկամութեան պատճառով —գէթ թոյլ չտուաւ Սուլթանին իրագործելու զանգուածային ջարդերու նոր ծրագիրներ։

Շարժումը կը ղեկավարէր «Պրօ Արմէնիա»ի խմբագրութիւնը, հրահանգուած Դաշնակցութեան Արեւմտեան Բիւրօէն, որ անընդհատ տեղեկագիրներով իրազեկ կը պահէր մեր ֆրանսացի բարեկամները եւ կուտար անոնց պէտք եղած լուսաբանութիւնները (*)։ Բայց Լորիս յարաշարժ ազդակն էր ամբողջ շարժման (ազիտացիա), զուտ «տեքնիկ» պատրաստութիւններու հեղինակը։ Նա ամէն տեղ էր, ուր պէտք էր մարդիկ իրարու բերել, կազմակերպել ժողով, միթինկ, բանախօսութիւն կամ ճաշկերոյթ։ Անդադրում վազէ վազ։ Եւ այդ աշխատանքը կատարեց նա արտակարգ եռանդով ու մեծ հմտութեամբ։ Թէ Պարիզի մէջ եւ թէ դուրսը։ Այդտեղ է անոր պատմական անմոռանալի ծառայութիւնը։

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

(*) կը ղրկէր գաղտնօրէն տեղեկագիրներ եւ Օրմանեան պատրիարքը՝ վախէն սկիզբները չէր պատասխաներ Պիեռ Քիյեառի նամակներուն, եւ մեր բարեկամը օր մը բսաւ վրդովուած․«Je vais lui écrire en latin»...Լատիներէն նամակէն յետոյ, սկսան տեղալ Օրմանեանի հետաքրքրական տեղեկագիրները։

ՌԻԶԱ ՓԱՀԼԵՎԻ՝ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇԱՀԸ

Le Journal շարք մը սկսած է, «Ի՞նչպէս կ'ապրին թագաւորները», յօդուած մըն ալ նուիրելով Պարսկաստանի շահին։

— Դեռ քանի մը տարի առաջ, կը գրէ յօդուածագիրը, արեւմուտքի ճամբորդը որ Պարսկաստանի արքունիքէն հրաւէր մը կը ստանար— մեծ շնորհ — ինքզինքը կը կարծէր ողջ փոխադրուած «Հազար եւ մէկ գիշերներ»ու պատմուածքի մը մէջ։

Աւանդական ժամանակներէն ի վեր, ոչինչ փոխուած էր։ Վերջին երեք վեհապետները, Նասրէտտին, Մուզզաֆֆերէտտինինչպէսնաեւանոր զաւակը Ահմէտ Ալի, երկիւղածօրէն պահպանած էին հին աւանդութիւնները, որոնք ուղղակի իրենց կուգային Ֆաթ Ալի Շահէն։

Շահն այն ատեն, թագաւորութեան առաջին իշխանաւորն էր։ Գրեթէ հաւասարութեան գետնի վրայ կ'ընդունէր ոչ միայն բարձր պաշտօնատարները, այլ ազնուական մեծ ընտանիքներու պետերը։

Ցաճախ, անոնց այցելութեան կ'երթար։ Շատ անգամ, կը պատահէր որ երբ փողոցի մը անկիւնը անոնց կը հանդիպէր, կեցնել կուտար իր կառքը եւ ուրախութեամբ անոնց հետ կը խօսակցէր։Ինչ որ սակայն չէր արգիլեր որ պալատ վերադառնալէ վերջ, Նասրէտտին կամ Մուզաֆֆերէտտին միայն իրական տէրը՝ Աստուծմէ վերջ։

Իրերը քիչ մը փոխուած են հիմա։ Այսօր Շահնշահը կըկոչուի Րիզա Փահլեվի։ Ան չէ ծնած գահին աստիճաններուն վրայ։ Անոր ծնողքը, հարստութիւն չունէին։ Կը բնակէին հիւսիսի մէջ՝ լերան վրայ, ոչ հեռու ռուսական սահմանէն։ Հայրը զինուորական էր եւ դեռ պատանի,հասակէն Րիզայի ճակատագիրն արդէն գծուած էր։

Պէտք է հաւատալ թէ ան աշխարհ եկած էր պետի հոգիով։ Արագօրէն յառաջդիմեց, ինչ որ բոլորին իսկ հաստատումով, կը պարտէր իր փայլուն արժանիքներուն։ Քանիցս, ան իր արժանիքները ցոյց տուաւ ընդդէմՌուսերուն, որոնցզինուորական խուժումները դէպի պարսկական հող կը ներկայացնէին մշտանորոգ վտանգ մը։ Եւ այսպէս է որ ան դարձաւ բանակին կուռքը։

Բայց անոր դէնքի ընկերներուն հիացումը աւելի մեծցաւ, երբ օր մը Րիզա անցաւ անոնց գլուխը, զանոնք առաջնորդելու համար դէպի Թեհրան։

— Մինչ մենք ծանր պայմաններու մէջ կը կռուինք,ըսաւ, մայրաքաղաքին մէջ կը զուարճանան։ Հոն խնջոյք կը սարքեն իսկ մենք անօթութենէ կը մեռնինք։ Հերիք է։ Թող մեր վրա՛յ ալ մտածեն։ Անկից վերջ կը պահանջենք մեր առնելիքը։

Իրօք, պէտք եղաւ որ նկատի առնեն այս վճռական եւ լաւ զինուած մարդերը։ Շատ չանցած, Րիզա ստացաւ անսահման իշխանութիւն։ Րիզա դարձաւ նախարարապետի պէս բան մը, եւ երբ պտուղը հասունցաւ ինկաւ, և Ղաճարներու Տան վերջին Շահը, զգալով որ իր ճակատագիրը վերջ էր գտեր,, գաղտնօրէն մեկնեցաւ Եւրոպա։ Գիտէր թէ իր բացակայութեան, զինքը գահընկէց պիտի յայտարարէին եւ թէ իր տեղը պիտի տրուէր Րիզայի։ Սակայն, ուզեց խուսափիլ բուռն կռիւներէն։ Մեռաւ Փարիզի մօտ, Անկիէնի իր լուռ մենաստանին մէջ։

Այսպէս, բաւական յանկարծակի իշխանութեան գլուխն անցած, Րիզա որ դարձեր էր Րիզա Շահ, իր ձեռքերուն մէջ կորովի կերպով սեղմեց վեհապետական իշխանութիւնը, զոր իր անմիջական նախորդները ձգեր էին որ քիչ մը թուլնայ։ Երեւակայեցէք Մուսոլինին կամ աւելի ճիշդ Փիլզուտսկին,որ մէկ օրէն միւսը թագաւոր պսակուի, եւ իր անձնական հեղինակութեան եւ իրական իշխանութեան վրայ աւելցնէ արքայական տան փայլը եւ գահուն ճաճանչաւորումը։

Րիզա Շահ, չուզեց մէկ անգամէն կապերը խզել բոլոր աւանդութիւններուն հետ։ Իր թագաւորութիւնը ամէն կէտով, համապատասխան եղաւ պերճաբարոյ սովորութիւններուն եւ ամէն տարի, Նէվրուզը կը տօնուի սովորական արարողութիւններով։

Ինչպէս հին Շահերը, Րիզա Շահ Թեհրանէն կը հեռանայ ամառը եւ կ'ապաստանի Սաատապատի բարձունքը։ Անոնց պէս, երբ գահաժառանգ իշխան ճանչցուց իր անդրանիկ զաւակը, շատ կրթուած,ժպտուն, բաւական խայթիչ լեզուով պատանի մը, որ շատ կ'ախորժի արուեստագէտներու եւ գրագէտներու ընկերութենէն։ Համաձայն հին սովորութիւններուն, գահաժառանգ իշխանը, սովորաբար չի բնակիր իր հօր հետ, Թեհրանի մէջ, այլ կ'ապրի Թաւրիզ։

Րիզա Շահի ամէնէն մեծ ուրախութիւնն է կառավարել, ինչ որ կը նկատէ իր գոյութեան պատճառը։

Իր հոգիին խորը՝ զինուորական մնացած է եւ կ'արհամարհէ թղթակցութիւնները, յապաղումները,«եթէ»ները, «որովհետեւ»ները և «բայց»երը։ Առտուն կանուխ կ'ելլէ, կարդալ կուտայ տեղեկագրերը եւ ինքնիսկ կը կտրէ հարցերը։ Կը գործէ վըճռական որոշումներով։Այո,կամ ոչ։

Ցանդուգն ձեռնարկներ կատարեց, զոր գիտցաւ յաջողցնել առանց յապաղումներու եւ անպատեհութիւններու։ Անոնցմէ ոմանք քիչ մը կը զարմացնեն արեւմուտքցի ճամբորդը, ինչպէս փահլեվի գլխարկին միօրինակ գործածութիւնը, որ պարտադրած է բոլոր Պարսիկներուն։

Որովհետեւ, Րիզա Շահ կը ճանչնայ իր ժողովուրդը, գիտէ թէ նիւթեղէն աննշան խորհրդանիշերը որքա՜ն կ'ազդեն զանգուածներու երեւակայութեան վրայ։

Միակ մօքի մը մէջ իշխանութեան այս կեդրոնացումը, յաճախ լաւ արդիւնքներ կուտայ։ Ուրիշ որեւէ երկրի մէջ, անհրաժեշտ բարեփոխում մը չի կրնար այնքան արագօրէն իրականանալ, որքան այս օրուան Պարսկաստանի մէջ։ Րիզա Շահ մէկ քանի տարիէ ի վեր է որ կը թագաւորէ։ Արդէն այլափոխած է Թեհրանի կերպարանքը։ Եւ որովհետեւ շատ առոյգ է, 56 տարու է դեռ, թոյլատրելի է մտածել թէ իր անունը պիտի կապէ ամբողջ Պարսկաստանի խոր արդիացման։

Պերճանքի նուազ բարեկամ,Րիզա Շահ կը պահէ պաշտօնական արարողութիւնները եւ աւանդական հանդէսները։ Բայց սովորական օրերու մէջ, կը խուսափի ամէն սեթեւեթէ եւ շքեղութենէն։

Իր շուրջն ունի նախարարաց խորհուրդ մը,նոյնիսկ, Պարսկաստանի մէջ խորհրդարանի կերպարանքն ունեցող բան մը կայ տակաւին— բայց, իրականութեան մէջ, վեհապետը ինքն իսկ կը կարգադրէ ամէն ինչ։ Ըսել է թէ անոր ժամերը կարճ են եւ հազիւ թէ պարապ ժամանակ կ'ունենայ։

Իր զինուորականի ասպարէզէն պահած է շատ կանուխ ելլելու սովորութիւնը, ինչ որ փոխարէն, զայն կը ստիպէ շատ ուշ չպառկելու։ Հազիւ ոտքի ելած, կը քննէ թղթածրարները եւ կուտայ բազմաթիւ որոշումներ։ Այս աշխատանքը կը կատարուի մինչեւ առտուան ժամը տասնի ատենները։

Այն ատեն կառք կը նստի, որովհետեւ ամէն բանի մասին ինքն իսկ, իր աչքով կ'ուզէ տեղեկութիւն ստանալ, ինչ որ չի կրնար տեղի ունենալ առանց առօրեայ տեղափոխութիւններու, յաճախ հեռաւոր։ Սովորաբար կը ճաշէ կէս օրուան ժամը1ին,արագ եւսակաւապէտ։Յետոյ, ունկնդրութիւններ կուտայ, եւ ժամը 5ին, կրկին կը փակուի իր աշխատասենեակը, պատրաստելու համար յաջորդ օրուան աշխատանքը։

Իր միակ իսկական հաճոյքն է, քանի մը վայրկեան կորզել կառավարութեան գործերէն, երբ կարենայ, երթալ այդ ժամանակը անցընելու համար իր հին սպայ ընկերներուն եւ զինուորներուն հետ։ Մինչեւ ծուծը՝ մնացած է զինուորական։ Բուռն կերպով կը սիրէ ձիերը եւ հաճոյքով պիտի ուզէր ուշանալ ռազմադաշտի մը վրայ, դիտելու համար երիտասարդ ձիաւորներու մարզանքը եւ ուրախօրէն խօսակցելու համար քանի մը ենթասպաներու հետ։

... Բայց, պարտականութեան մարդ է։ Միանգամ ընդմիշտ, յանձնառած է պետութիւնը ղեկավարել դժուար ժամանակաշրջանի մը մէջ։ Ամէն ինչ կարգի դրած է այն տեսակ ձեւով մը, որ որեւէ բան չկրնայ չանցնիլ իր ձեռքէն։

Երբ, վերջապէս, իրիկունը իր գրեթէ մերկ եւ մեծ սենեակին մէջ, կ'երկննայ անկողնի մը վրայ, որ շատ կը նմանի զինուորական անկողնի մը, Րիզա Փահլեվի, Շահնշահ, իրաւունք ունի ինքնիրեն ըսելու թէ իրօք, քանի մը ժամուան հանգիստը չէ գողցած։ Եւ կը պառկի հանդարտ քունով մը, մանաւանդ որ գիտէ թէ, վաղը պէտք պիտի ըլլայ վերսկսիլ։

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ ԵՒ ԹԱՏՐՈՆ

Գրական Ակումբի յառաջիկայ տարեշրջանի բացումը տեղի կ'ունենայ, ինչպէս յայտարարուած է, ամսիս 18ին, մի հանդէսով, որ նուիրուած կը լինի հայ թատրոնի անցեալին։

Նիւթի ընտրութիւնը պատահական չէ։ Այս տարի լրանում է մեր հռչակաւոր դերասան Ադամեանի մահուան քառասնամեակը։ Աւելի քան պատեհ առիթ է անդրադառնալու հայ թատրոնի անցեալին։

Անուրանալի է այն ծառայութիւնը որ մատուցել է թատրոնը մեր նոր վերածնութեան եւ մանաւորապէս գրական լեզուներին, նպաստելով նրանց տարածման եւ ժողովրդականացման։ Այժմ առաւել եւս մեծ դեր ունի կատարելու թատրոնը տարագիր հայութեան մէջ։

Հայութեան ամէնէն ծանր մտահոգութիւնն է պահել պահպանել իր ազգային դէմքը օտար մթնոլորտում։ Վտանգը մեծ է եւ մեր պաշտպանութեան զէնքերը պէտք է համապատասխանօրէն խնամուին, որպէս զի մշտապէս կուռ եւ հատու մնան։ Թատրոնը այդ զէնքերից մէկն է։ Նրա բեմը ամէնից առաջ հայ լեզւի բեմ է, ուր պիտի հնչէ եւ կենդանի պահէ, խաղերի յաջող ընտրութեամբ, հայրենի նուիրական ապրումները հայրենազուրկ հայութեան մէջ։

Թատրոնը թէեւ մեր մշակոյթի ամենամատաղ մարզն է ,բայց արդէն տուել է պաշտելի անձեր։ Պարտաւոր ենք յարգելու նրանց յիշատակը, նրանց, որոնք դեգերել են այդ ասպարէզում, իբրեւ դերասան, հեղինակ, տնօրէն թէ այլ կարգի աշխատաւոր եւ կարողացել են դժնդակ պայմաններում, նիւթական եւ երբեմն բարոյական զրկանքների գնով, փայլեցնել հայ ձիրքերը արուեստի մի նոր եւ մեր նախնիքներին անծանօթ ճիւղի մէջ։

Սակայն լաւագոյն յարգանքն այն է, որ գործով է արտայայտւում։ Ժամանակ է արդէն որ ձեռնհաս անձեր ջանք թափեն խմբելու անհատական ձեռնարկները, ցրւած եւ անկազմ նախաձեռնութիւնները սաղմնելու մի կայուն եւ հիմնաւոր Թատրոնական Ընկերութիւն։ Եւ ի՞նչ անուն աւելի կը պատշաճէր այդ Ընկերութեան քան «Ադամեան», ի յիշատակ այն անձի, որ հայ բեմական արուեստի ցարդ անհասանելի մեծութիւնն եղաւ։

ՊՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ

ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կառավարութիւնը որոշեց Փարիզի Գաղթային Ցուցահանդէսը փակել Նոյեմբեր 15ին։ Եթէ օդերը լաւ երթան, փակման թուականը պիտի յետաձգուի մինչեւ Դեկտ. 1։ Հակառակ շրջող զրոյցներուն եւ կատարուած աշխատանքներուն, յառաջիկայ տարի չպիտի վերաբացուի ցուցահանդէսը։

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Տիեզերքը.— Տարօրինակ վարկած մը.— 400 մեթր խորութեան մէջ.— Սառնակոյտերու տակ լուսաւորելու համար։

Փրոֆ. Այնշթայն, որ ծանօթ է իր յարաբերականութեան յղացումով, վերջերս Ամերիկայի մէջ կատարած ճամբորդութեան առեն, ձեռք բերած է կարգ մը ապացոյցներ, որոնք հիմնովին կը յեղաշրջեն մինչեւ այսօր տիեզերքի մասին իր ունեցած սկզբունքները։

Հիմա գերմանացի նշանաւոր չափագէտը ձեւով եւ տարածութեամբ անփոփոխելի տիեզերք մը կ'ընդունի, որուն մէջ նիւթը բաշխուած է աւելի կամ նուազ միօրինակութեամբ։ Հաշուած է կորաձեւ տարածութիւն մը, որմէ անդին ո՛չ ուժ եւ ո՛չ նիւթ կրնայ անցնիլ։

Միւս կողմէ, ամերիկացի մեծահռչակ աստղագէտ մը, Տոքթ. Հարլօ Շարփլի կուգայ գիտական աշխարհին ներկայացնել տարիներէ ի վեր իր կատարած հետազօտութիւններուն արդիւնքը, ըստ որում տիեզերքը շարունակաբար կը տարածուի, եւ իր երկրային կեանքին սկզբնաւորութենէն ի վեր գրեթէ կրկնապատկած է իր ծաւալը։ Այս տարածականութիւնը իր վախճանին պիտի հասնի ա՛յն ատեն միայն, երբ աշխարհը վերջնապէս անհետանայ անէութեան անսահման ովկիանոսին մէջ։

Ֆրանսացի նշանաւոր չափագէտ փիլիսոփայ Փասքալ համակարծիք չէ կը թուի Տոքթ. Շարփլիի տեսութեան։ Իր «Խորհրդածութիւնք» գիրքին մէջ կ'ըսէ.— «Տիեզերքը անվերջ շրջան մըն է, որուն կեդրոնը ամէն տեղ է եւ շրջագիծը ո՛չ մէկ տեղ»։

*** Կարգ մը գիտնականներ կը կարծեն գիտնալ թէ այն մեծ համաճարակները, որոնց երբեմն զոհ կ'երթայ մարդկութիւնը, արդիւնք է գիսաւորներու ներկայութեան, որոնք կը ճամբորդեն երկրիս յարաբերական դրացնութեան մը մէջ։

Գիսաւորները իրենց երկայն պոչերով կը փոխադրեն անթիւ ու անհամար վնասակար սերմեր, որոնք կը ճամբորդեն երկրիս յարաբերական դրացնութեան մը մէջ։

Գիսաւորները իրենց երկայն պոչերով կը փոխադրեն անթիւ ու անհամար վնասակար սերմեր, որոնք կպչակելով երկրին ձգողական ոլորտին, յարմար առիթի մը կը սպասեն խուժելու համար մեր մթնոլորտին մէջ։ Այս եղանակով երկրագունդին բոլոր մասերուն մէջ ցրուած սերմերը առաջ կը բերեն երբեմն ժանտախտ, երբեմն կրիփ, եւ ուրիշ մահացու համաճարակներ։

Իբր ապացոյց այդ վարկածին, դիտուած է թէ վերոյիշեալ համաճարակները գրեթէ միշտ երեւան կուգան գիսաւորի մը անցքէն ետքը։ Այս դասակարգին կը պատկանի սեւ ժանտախտի այն մեծ համաճարակը, որ ծաղ ու աւեր սփռեց ժԵ. դարուն, Եւրոպայի եւ Ասիոյ մէջ։

Աւելի մօտ անցեալի մը մէջ, Ինֆլիւէնզայի համաճարակը երեւան եկաւ Հալլէյ գիսաւորին անցքին միաժամանակ։

*** Առանց սուզորդներու օժանդակութեան դիմելու, առաջին անգամ ըլլալով կարելի եղած է ջուրին մէջ 400 մեթր խորութեան հասնիլ։

Պէռթ եւ Պարթու փակուած են մետաղէ գունդի մը մէջ, օժտուած խիստ տոկուն պատեանով, որոնց կողին վրայ կայ պատուհան մը՝ ծածկուած Քուարցի հաստ ապակիով։ Գունդին մէջ կը գտնուի ելեկտրական ուժեղ լապտեր մը, եւ պահեստի թթուածին՝ նորոգելու համար անխային թթուի արտաշնչութեամբ ապականած օդը։

Փորձը կատարուած է Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ, Պերմուտեան կղզիներուն բացերը (Անթիլեան կղզիներէն հիւս.-արեւելք) խարսխած շոգենաւէ մը վար իջեցնելով մետաղէ գունդը, որ մինչեւ 400 մեթր խորութեան հասած է։ Երկու փորձարկուները այդ առթիւ յաջողած են խիստ շահեկան ուսումնասիրութիւններ կատարել ծովային կենդանիներու կենցաղին եւ անոնց գոյներու մասին, տեղին վրայ լուսանկարելով անոնց պատկերները։ Անկէ զատ, անոնք հաստատած են թէ 200 մեթր խորութենէն սկսեալ արեգակնային ճառագայթները գրեթէ ամբողջութեամբ անտեսանելի են, բացի կապոյտ ու մանիշակագոյն ճառագայթներէն։

*** Ցանդուգն խուզարկու՝ Սըր Հըպըրտ Ուիլքինս, որ ինչպէս գիտենք, «Նօթիլիւս» ընդծովեայով դէպի բեւեռ հետախուզական ճամբորդութեան ելած էր, մանաւոր դժուարութեան պիտի մատնուի, երբ սկսի սառնակոյտերու տակէն անցնիլ։ Հո՛ն մթութիւնը շատ աւելի զօրաւոր է քան բաց ծովին մէջ, ուր արտաքին երեսը ուղղակի կը ստանայ արեւին լոյսը։ 4 - 6 մեթր թանձրութիւն ունեցող սառնակոյտ մը, ծովի ջուրին եւ արտաքին լոյսին մէջ լուսարգելի դերը կը կատարէ. այս պատճառաւ ընդծովեան օժտուած է ելեկտրական ամէնէն զօրաւոր լապտերով մը, որ մէկ միլիոն մոմի լոյս ունի, եւ զետեղուած ըլլալով նաւուն յառաջամասին վրայ, կրնայ 30 մեթրէն աւելի տարածութիւն մը լուսաւորել, սակայն այս հեռաւորութիւնը անբաւարար ըլլալով, ընդծովեան պարտաւոր է դանդաղօրէն յառաջանալ սառոյցի տակէն, մօտալուտ արգելքի մը պահուն անմիջապէս կասեցնելու համար իր գնացքը։

Ինչպէս ծանոյց «Յառաջ», միջոց մը կարծուեցաւ թէ «Նօթիլիւս»ը փտանգուած էր, կարելի եղած չըլլալով որեւէ լուր ստանալ, սակայն ամէնէն վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ ընդծովեան սառոյցներու տակէն անցնելով, յաջողած է հասնիլ Շպիցպերկ։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԾԱՆՕԹ ԱՌԱՍՊԵԼԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Աթէնքի «Էլէֆթէրօս Անթրօփօս» (անկախ) թերթը կը գրէ 8 (ճոկտ.)

— Աթէնքի Հայերը անմիջապէս տեղեկութիւններ ուզած են դաւադրութեան ստուգութեան մասին եւ համոզում գոյացուցած թէ իրենց երկու հայրենակիցները զերծ են ամէն տմբաստանութենէ, քանի որ իրենց քովէն ոչ փաստաթուղթ, ոչ ատրճանակ, ոչ ալ կասկած հրաւիրող որեւէ բան գտնուած չէ։ Միակ կասկածը որ կայ անոնց մասին, Ընտէթ փաշայի ճամբորդութենէն մէկ օր առաջ ասկէ մեկնելնին եղած է։

Հաստատուած է նաեւ որ երկու Հայերը իրարու հետ երբեք ծանօթութիւն չունին։

Այս առասպելին միակ ճշմարիտ մասը այն է որ երկու Հայերը կը կոչուին Յակոբ Աբիկեան եւ Հրանդ Ճանիկեան։

Առաջինը, որ ձերբակալուած է Պոլսոյ մէջ, ապուխտի վաճառական է, 59 տարեկան, եգիպտահպատակ, Եգիպտոսէն հոս եկած է ապուխտ ծախելու եւ ազգականները տեսնելու համար։ Աբիկեան հայերէն չի գիտեր, Կեսարացի։ Կը խօսի թուրքերէն եւ քիչ մը ֆրանսերէն։ Անձնասպան Ճանիկեան 45 տարեկան է, Նիկոմիդիացի։ Տարիներ առաջ Յունաստան եկած է եւ կը բնակէր Լիփաղմայի մէջ։

Հելլենեւթուրք վերջին պատերազմին, կռուած է Հելլէններու կողքին, որուն համար Թուրք իշխանութիւնները մահուան դատապարտած են զինք 1924։ Վեց ամիս առաջ, ուզած է Խորհրդային Հայաստան երթալ եւ Սուրիոյ ճամբով Պարսկաստան գացած է, ուր Հայաստանի մասին աննպաստ տեղեկութիւններ իմանալով, վերադարձած է հոս։

Առեւտրական պատճառով, ուզած է Կոստանցա երթալ եւ ճամբորդութեան մեծ ծախքերէ խուսափելու համար նախընտրած է Պիրէօն-Պոլիս-Կոստանցա գիծը։

Աթէնքի Հայերը կ'ըսեն թէ Թուրք ոստիկանները շոգենաւ մտած են երկու Հայերը ձերբակալելու, որովհետեւ Պիրէօնի ոստիկանութենէն տեղեկութիւն ստացած էին անոր մասին։

Ճանիկեան իմանալով որ Թուրքերը իմացած են շոգենաւին մէջ գտնուիլը եւ գիտնալով որ անձնատուր ըլլալը պարագային պիտի գնդակահարեն զինք, անձնասպան եղած է։ Կայ նաեւ ուրիշ կարծիք մը, որուն համաձայն, Ճանիկեան սպաննուած է Թուրք ոստիկաններու կողմէ։ (Տես երէկուան «Յառաջ»ը)։

*** Յունաստանի Երեսփ. ժողովի փոխ-նախագահ Պ. Արկիրօփուլօս իր գոհունակութիւնը յայտնած է «Նոր Օր»ի, Թուրք նախարարներու հանդէպ հայ գաղթականութեան ունեցած վայելուչ ընթացքին համար, աւելցնելով թէ այս մասին առանձնապէս պիտի գրէ հելլէն մամուլին մէջ։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԴԱՒԱԴԻՐ ՉԵԿԻՍՏ ՄԸ ԲՌՆՈՒԵԼՈՎ ԾԱՌԷՆ ԿԸ ԿԱԽՈՒԻ

Մասնաւոր աղբիւրէ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Մեծ կռիւներ են տեղի ունեցել Նախիջեւանում եւ Դարալագեազում։ Ապստամբները մտել են Նախիջեւան, պետական բանկը թալանել եւ մի քանի պատասխանատու պաշտօնեաներ խփելով, լեռներն են բարձրացել։ Երկու շրջանների կուսակցականները աչահեկուած վիճակում կ'ապրին։ Մի շարք գիւղերում, գիւղացիները ցրիւ են տուել հաւաքական տնտեսութիւնները։

Դաշտային Ղարաբաղում նոյնպէս մեծ ցոյցեր են տեղի ունեցել. գիւղացիները իրենց հաւաքական տնտեսութեանց ամբարած մթերքները ցրիւ են տուել, իսկ Թառթառի շրջանում բամբակները այրել են։

Այդ շրջանի ըմբոստները իրենց գործը վերջացնելէ յետոյ, բարձրանում են լեռնային մասերը եւ փտանգում ու վնասում հայ գիւղացիներին։

Չեկան նորից իր խորամանկ միջոցներին է դիմել։ Ամենավստահելի կուսակցականներին «ըմբոստ» անուան տակ բաց է թողնում լեռներն ու անտառները. վերջիններս ալ իրենց հերթին հաւաքում են իրենց շուրջը միամիտ գիւղացիներին եւ ապստամբներիանունը տալով սկսում են փնտռել եւ միանալ իսկական ապստամբներին, որպէսզի իսկոյն յայտնեն Չեկային նրանց տեղը։

Այդպիսի մի դէպք է տեղի ունեցել Զանգեզուրում, բայց անյաջողութեան է մատնուել։ Հինգ հոգով բարձրանում են լեռները եւ վերջը երկար փնտռելուց յետոյ, կարողանում են գտնել իսկական ապստամբներին։ Այդ հինգ հոգու մէջ մէկը Չեկայի ներկայացուցիչն է լինում, իսկ միւս չորս հոգին անմեղ երիտասարդներ։

Ինչպէս կը լինի, ապստամբներից մէկը կը ճանաչի այդ չեկիստին, անմիջապէս նրա ձեռքն ու ոտքը կը կապեն եւ կը ստիպեն ասել թէ ինքը ինչո՞ւ է լեռ բարձրացել։ Վերջինս կը խոստովանի, որից յետոյ ապստամբները նրան գլխիվայր ծառից կը կախեն եւ առանց գնդակ մը արծակելու մը մեռցնեն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի մէջ «հիւանդագին երեւոյթ է» դարձեր կոմունիստներու միջամտութիւնը դատարանի եւ արդարութեան գործերուն, ինչպէս կը խոստովանի Երեւանի պաշտօնաթերթը։ Օրինակը դարձեալ նոյն թերթն է, որ կուտայ (24 սեպտ.)—

10 փետր. 1931ին Թալինի շրջանի Ագարակ գիւղէն գործակցական խանութէն կը գողցուի 881 րուբլի 28 կոպեկ արժէքով ապրանք։ Քննութիւնը ցոյց կուտայ, որ գողը խանութին վարիչն է, Խաչիկ Կիրակոսեանը։ Անմիջապէս կը ձերբակալուի։ Շրջանի կոմունիստ կուսակցութեան կոմիտէին քարտուղարներէն Դալլաքեան նամակ մը կը գրէ դատաւոր Արծրունիի, պահանջելով ազատ արձակել Կիրակոսեանը, առարկելով որ յանցաւոր չէ ան։ Արծրունի իրաւացի չի համարիր այդ պահանջը եւ յուլիս 17ին դատը տեղի կ'ունենայ, բազմաթիւ փաստերով կը հաստատուի Կիրակոսեանի գողութիւնը։

Դատարանը երկու տարի բանտարկելու վճիռ կուտայ։ Դալլաքեան պաշտպան կը կարգէ իր քարտուղարը Կարապետեան։ Յետոյ ինք եւս դատին ամէնէն տաք պահուն սրահ կը մտնէ եւ մէկը կը ղրկէ, դատաւորին անգամ մը եւս յիշեցնելու թէ վճիռը պէտք է թեթեւ ըլլայ։

Հակառակ այս միջամտութեան, երբ Դալլաքեան կը տեսնէ թէ կոմունիստ Կիրակոսեանը կը դատապարտուի 2 տարի բանտարկութեան, դատէն վերջ իր բնակարանը կը հրաւիրէ դատաւոր Արծրունին։ Դատաւորը դեռ տուն չգացած, ճամբան կը հանդիպի Դալլաքեանի, որ բարձրաձայն կը պոռայ. «Անմիջապէս ժողվէ բեռներդ եւ հեռացի՛ր այս շրջանէն»։ Եւ կը մտնէ իր տունը։

Դատաւորը ետեւէն Դալլաքեանի տունը կ'երթայ։ Այնտեղ կը գտնուի շրջանային նոր քարտուղարը Գարդաշեան, որ կը յարձակի դատաւորին վրայ.

— Դուն քանի՞ գլխանի ես, հեռացի՛ր ասկից։

Դատաւորը կը խնդրէ որ յաջորդ մը նշանակեն իրեն, յանձնելու համար դատական գործերը։

Երբ Դալլաքեան նոր դատաւոր մը կը նշանակէ, Գարդաշեան գող Կիրակոսեանը ու դատաւոր Արծրունին կ'ուղէ հարցաքննել միասին։ Դատաւորը կ'առարկէ թէ կարելի չէ հարցաքննել զինք գողին հետ։ Գարդաշեան կը պատասխանէ թէ «կուսակցական գիծով կարելի է։» Ու թէեւ անհնար էր ծածկել Կիրակոսեանի գողութիւնը եւ մեղադրել դատաւոր Արծրունին, բայց Գարդաշեան, այս վերջինը կը ղրկէ Չեկային՝ իբրեւ հակայեղափոխական։

Նոյն ատեն կը մեղադրէ որ Արծրունի գարնան դաշտային աշխատանքի օրերուն սեփականատէր գիւղացիներու դատի ժամանակ, պաշտպանած է... Դաշնակները եւ կուլակները։ Չեկան անմեղ կը գտնէ Արծրունին եւ գործը կը յանձնէ Գերագոյն Դատարանին։ Մինչ այդ, Դալլաքեան, վտարելէ յետոյ Արծրունին, նոր դատարանին կը հրամայէ բեկանել վճիռը։ Նոր դատ մը տեղի կ'ունենայ, բեկանելու համար վճիռը, բայց վճիռը տալէն օր մը առաջ ազատ կ'արձակուի գող Կիրակոսեանը։ Գերագոյն Դատարանը հեռագրով կը հրամայէ բանտարկուած պահել գող Կիրակոսեանը, մինչեւ մասնաւոր յանձնաժողովի մը ժամանումը։ Ոստիկանապետ Գրիգորեան, վախնալով Դալլաքեանէն, չի ձերբակալեր, եւ կը հեռագրէ թէ Դալլաքեան արգելք կ'ըլլայ։

Երկրորդ հեռագիր, երրորդ հեռագիր, չորրորդ հեռագիր, գերագոյն դատարանը կը հրամայէ բանտարկել գողը։ Դալլաքեան կը սպառնայ ոստիկանապետին։ Գերագոյն դատարանը իր կարգին գործը կը յանձնէ կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին, որ կը հեռագրէ բանտարկելու համար գողը։ Դալլաքեան կը մերժէ։ Ի վերջոյ կուսակցութեան կեդր. վերաքննիչ կոմիտէին կողմէ կուգայ մէկը պաշտօնէն հանելու համար Դալլաքեանը, բանտարկելու համար գողը, դատի յանձնելու համար Դալլաքեանի մեղսակից երկրորդ դատաւորը եւ ոստիկանապետը։

ԻՆՉԵ՞Ր ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ

«Խորհրդ. Հայաստան» (26 Սեպտ.) իր ուզած ձեւովը կը պատմէ սպանութեան մը պարագաները, որ աչաւասիկ.

— «Վերջերս Պարսկաստանէն մեր սահմանն էր անցեր դաշնակցական հրոսախումբ մը, որուն գլուխն էր կանգնած Դարալագեազի շրջանի Գնեշիկ գիւղի բնակիչ Պարոյր Մարգարեան։ Այդ հրոսախումբը հրկիզեր էր գիւղացիներու խոտը եւ գաղանաբար սպաններ էր Զնջըլու գիւղի հաւաքական գիւղատնտեսութեան բջիջին նախագահ կոմունիստ Գուրգէն Աստուրեանը։ Սեպտ. 24ին, երբ հրոսախումբը դարձեալ յարձակեցաւ Գնեշիկ գիւղին վրայ, հրոսախումբը ամբողջովին կոտորուեցաւ օժանդակութեամբ գիւղացիներու։ Սպաննուեցաւ նաեւ հրոսապետը՝ Պարոյր Մարգարեան»։

Նոյն թերթը վերջերս կը գրէր թէ Զօրագեխի շրջակայքը կրակի տրուած էին գիւղացիներու խոտի դէզերը։ Եւ թերթը կ'աւելցնէր, որ այդ եւս Դաշնակցականներու գործն է։

Վերջապէս օր մը չէ օր մը պիտի խոստովանի՞ն այս մարդիկը, թէ բոլոր այդ դէպքերը արդիւնք են խեղճ գիւղացիներու ընդվզումին հանդէպ կոմունիստներու կամայականութեանց եւ բռնադրաւումներու։

ՎՏԱՐՈՒՄ

Հետեւեալ 5 հոգին, Խաչատրեան Պարոյր, Չիչիկեան Երուանդ, Խանկալեան Գէորգ, Արամեան Արամ, Մուշեղեան Սմբատ, որոնք պետական ու ընկերային հաստատութեանց մէջ կարեւոր պաշտօններ ունէին, վտարուած են ոչ միայն իրենց հաստատութիւններէն, այլ նաեւ կուսակցութենէն։ Եւ այսուհետեւ չպիտի կարենան պաշտօն ու որեւէ աշխատանք գտնել, ոչ ալ գործազրկութեան նպաստ ստանալ։

ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏ—ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍ

Հայաստանի ճարտարագէտներու եւ գիւղատնտեսներու ընկերակցութեան համագումարը, որ փակուեցաւ Սեպտ. 25ին Երեւանի մէջ, ընտրեց Կեդր. Կոմիտէն հետեւեալ կազմով.— Գ. Քոչար, Տէր Աստուածատրեան, Շիրմազան, Խ. Միրիմանեան, Յովհաննէսեան եւ Ներսիսեան։

Շուտով կը գումարուի Անդրկովկասի համագումարն ալ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ, Բ. տարի Թիւ 4—5 միացեալ թիւեր, ջեռքէ հատը 5 ֆրանք։ Հասցէ.— H. Palouian, B. P. No. 50, Paris.

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ԳԻՐՔԸ (2)

ՋՈՅԳ ՄԸ ԿՕՇԻԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Անհամաձայնութիւնը սկսաւ այն վայրկեանէն երբ պարոնայք Ոտքերը,— ներեցէք այս արտայայտութիւնը, զոր գործածեցինք...

Ակօսաւոր, մաշած բանիմը մը չի փոխեր իրենց որակէն,— ալ սովորականին սահմանը հասած, սկսան քալել իրենց նկարագրին թելադրած շարժումով ու Ձախին քիթը զարնուեցաւ Աջին ուսին։ Վերջինը անմիջապէս բողոքեց.

— Զգո՛յշ, բարեկա՛մ, ճանչցիր սահմանդ ու իրաւունքներդ, չեմ սիրեր անկիրթները։

— Իրա՞ւ, հեգնեց Ձախը, կարծես դիտմամբ ըրած ըլլայի, ու ձայնը աւելի բարձրացնելով, ես ալ քեզի կ'ըսեմ թէ չեմ ախորժիր գոռոզներէն։

Ու երկու կողմէն ծանր քէն մը յաջորդեց։ Սակայն Աջը կը սպասէր յարմար վայրկեանին, փոխադարձելու համար անարգանքը. չմոռնալով բանգործ ըլլալ երկրորդ հարուածէ մը զգուշանալը։

Առիթը ներկայացաւ։

Պ. Ոտքերը զառիվար փողոց մը կ'իջնէին, մոռցած իրենց զսպանակը։ Աջը զօրաւոր կռիթ մը տուաւ Ձախին վզին։

— Ո՛չ, ըրաւ միւսը, վայրենի՛, կ'արգիլեմ ասկէ յետոյ դասատուի ձեւեր առած խօսիլ հետս. բայց կեցիր...

— Ես ինքզինքս բնաւ չեմ ձգեր քեզի չափ ստորնանալ ու քեզի դաս տալ... Դուն ո՛վ, գիտ հասկցողը ով, սուլել անգամ չես գիտեր, անո՛ւս...

— Հա՛, հա՛, հա՛, սըւոր նայեցէք աշխարհ արարած, իբր թէ ես չըլլայի միշտ առաջնետուողը, իր ճամբան առաջնորդողը. առանց ինծի չեմ գիտեր, այդ կուրութեամբ ո՞ւր պիտի կրնայիր երթալ։

— Այո՛. այս «կուրութեամբ», չեմ զարմանար ոչ միայն ծուռ, այլեւ բաները հակառակ տեսնելուդ, քանի որ փաստուած չէ՛լ մըն ես։ Բայց ինչ որ չեմ ներեր, սա առաջնորդողի դեր տալդ է ինքզինքիդ, մինչ առանց իմ յենակէտ ըլլալով հրելուս, դուն մատ մը իսկ չպիտի կրնայիր շարժիլ, թող որ արժանապատիւ տիարք Ոտքերուն մէկ մեզի անծանօթ ունակութեան հետեւանքով, քու յաճախակի ինծմէ քիչ մը դէպի առաջ կեցուածքդ, շատ կասկածելի է «առաջնորդող» ըլլալէ...

— Օ՛ֆ, ինչ քարոզ, այս շատախօսութի՞ւնն ալ նախնիքներուդ կը պարտիս, ծաղրեց կրկին Ձախը, բաւական գլուխ տարիր, կ'ուզե՞ս ըսեմ ճշմարիտը, ես անկեղծ եմ ու մարդուն ճակտին կը զարնեմ, լա՛ւ, ինծի անտանելի է քու ներկայութիւնդ. հասկցա՞ր...

— Ո՞րս է որ պիտի ըսենք ատիկա, գոհ հի՛կ, խստութեամբ կտրեց Աջն ու երկուքն ալ մտքով շատ մը էսէլ-պակաս խօսքեր ըսելէ յետոյ, իրենց գլուխները դարձուցին իրարու հակառակ կողմ։

***

Լուռ քէնը տեւեց բաւական երկար։

Միայն շատ աւշադիր իրարու պակասները տեսնելու, իրենց աչքերը չորս բացած կը նայէին թէ ահա ուր որ է ցեխի հատիկ մը, անշնորհք քայլ մը քարի հանդիպում մը, կամ անուշադիր վարմունք մը Պ. Ոտքերուն կողմէ, մէկը ամօթով պիտի ձգէ միւսին առջեւ։ Ու առիթը ներկայանալուն, իբր թէ գաղտնի, սակայն ձայնով մը ու շարժումով մը որ բոլոր օտար կօշիկները կրնային լսել, անոնցմէ «բախտաւորուածը» կը ծիծաղէր բարկութեան նոպաներ անցնել տալով «այպանելին»։

Հազուադէպ չէր Պ. Ոտքերուն ծունկ ծունկի վրայ ծալլանալը, երբ կատարեալ անմեղութեամբ, ու մեղաւոր տգիտութեամբ անոնց մին կը կախէին օդին մէջ ուրախացնելով ու գրգռիչ ակնարկութիւններ ընելու մղելով, ու վարը, գետնին վրայ, երկու սրունքներուն ծանրութեան տակ նուաստացնելով ու տքացնելով միւսը։

Նմանօրինակ պահերու մէկուն ատելութիւնն ու միւսին ունայնամտութիւնը սահման չէին ճանչնար։

Սակայն բախտը տարօրինակ խաղեր ունի,— ասիկա ճիշդ է նոյնիսկ հոս, ուր ոչինչ կայ տարօրինակ,— Պ. Ոտքերը յոգնած, կամ շնորհալի գիրք մը փորձելու հետամուտ, կը փոխէին կարգը եւ... վերջնաշխարհ. երէկուան լացողը այսօրուան ամէնէն անպատկառ խնդացողն էր...

Բոլոր վազքերը, պատեհ թէ անպատեհ, աններելի մեղքեր էին որ Աջը Ձախին վզին կը փաթթէր, իսկ ամէն դանդաղութեան կասկած, Աջին նկարագիրն էր որպէս թէ...

Ասոնք ոչ մէկ առարկութիւն կը վերցնէին, ու երկու կողմէն մինչեւ իրենց ծայրը հասցուած էին։ Ո՞վ էր որ պիտի համարձակէր բացատրութիւններ, գարտուղութիւններ ցուցնել...

Փ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շար.)

ՍԵՒ ՑԱՒԸ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

Պասրայէն տրուած տեղեկութեան մը համաձայն, սեւ ցաւի համաճարակը որ աւեր կը գործէր Իրաքի մէջ՝ օգոստոսի սկիզբէն ի վեր, հիմա վերջացած է, միայն Պասրայի մէջ, ցաւէն բռնուած էին 1003 անձեր, որոնց 526ը մահացու կերպով, ընդամէնը՝ արձանագրուած են 1834 հիւանդներ, որոնցմէ մեռած են 1116 հոգի։

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՁԷՅԹՈՒՆ ԿՈՄԻՏԷՆ

ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Եռագոյն, Փոթորիկ, Վրիշապեան, Մասիս եւ Ազատամարտ խումբի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին, 80 Rue Charles-Chefson, Պուա Քոլոնպ։

Խմբապետներէ կը խնդրուի տետրակները միասին բերել։ Ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ Հայր. միութեան ընդհ. անդամական ժողովըվաղը Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին 130 Bld. St. Gérmaine, Café Petite Source. Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Նիս, Տիկ. Լ. Ա.— Իգուր յոգնութիւն կրած էք, պատասխանելու համար անուղղայ խառնակիչներու։

Պիլֆոռ, Յարօ.— Նոյնպէս։

ՍՏԱՑԱՆՔ

Լիոն, Մ. Ռ.— 170։
Նիս, Ս.քհն. Շ.— 70։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Մնացական Բէշիշեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ եւ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին ԳՐԻԳՈՐ ԲԷՇԻՇԵԱՆի մահուան առթիւ։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ՌՈՍՏՈՄ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին 131 Fbg. du Temple. Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այս Կիրակի ժամը 2ին, Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ Աղբիւր - Սերոբ խումբի ժողովը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 9ին, 32 Ave. des Gobelins։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԳԱՒԱՌ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Կար տը Վէզի բոլոր ընկերները այս Կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբ-Ընթերցասրահը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր - Սերոբ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կորիւն, Աւագ, Առիւծ եւ Պօղոս Սայաթ խումբերը այս Կիրակի ժամը 2ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Աղբիւր Սերոբ, Եփրեմ խան, Համազասպ եւ Վարդգէս խումբերը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

11.— ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՊԻԹԼԻՍԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Մամբրէ, Համազասպ եւ Սերոբէ,— այս տեղեկագիրը յանձնողները յետոյ սպաննուեցան կոմիտէին կողմէ։ Այս փոքրիկ թուղթը անգամ մը եւս մեզի կատարելապէս կը հասկցնէր հետեւեալ ճշմարտութիւնը՝

— Հայ հոգեւոր պետերը, փոխանակ եկեղեցիներուն մէջ կրօնական յորդորներ կարդալու եւ բարոյական դասեր տալու, կը զբաղէին քաղաքականութեան ամէնէն աղտոտ փուլերովը, եւ Հնչակեան կուսակցութեան ամբողջ խռովարարական ծրագիրներուն առաջնորդ կը հանդիսանային։

Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանին կողմէ առաջնորդներուն ղրկուած հրահանգներով, կը թելադրուէր հնազանդիլ կոմիտէին բոլոր հրամաններուն, իսկ հակառակողներուն ալ նզովք կը սպառնային, աւելցնելով որ այդպիսիները արդէն պիտի սպաննուին կոմիտէին կողմէ։ Քահանային սպանութիւնն ալ արդէն կը համապատասխանէր Պատրիարքարանի այս հրահանգներուն պարունակութեան։ Կառավարութեան տկարութիւնն ու անփութութիւն ալ ազատ ասպարէզ կուտար կոմիտէականներուն։

Պիթլիսի կուսակալութեան պատկան Հաքուր գիւղախումբին Իրոք գիւղին բնակիչներէն Բէշիտ, այս խռովութիւններէն քանի մը օր առաջ, գոքանըը Քէքլիք, կինը Ջէհրա եւ 3 տարեկան տղջնակը Այիշէն միասին առնելով ճամբայ ելաւ դէպի կարճկան գաւառին Քոռնիկան գիւղը։ Օրեր անցան, ոչ երթալիք տեղը հասաւ, ոչ ալ իր գիւղը վերադարձաւ։ Ազգականները դիմեցին կառավարութեան, փնտռեցին ամէն կողմ, բայց չգտան։ Կը հասկցուէր որ սպաննուած են Հայոց կողմէ, որովհետեւ իրենց ճամբուն վրայ Դատուան, Զրհոր, Շիմրան գիւղերու բնակչութիւնը կը բաղկանար ամբողջովին Հայերէ։ Ոստիկանական խումբ մը շարունակեց իր հետազօտութիւնները այս 3 գիւղերուն շուրջը։ Այս 3 գիւղերուն մէջտեղէն կը հոսի ձոր մը։ Ձորին մէջ կը գտնուի հսկայ ժայռ մը, որ առաջին իսկ նայուածքով կը հասկցուի թէ տեղէն շարժած է։ Երբ ոստիկանական խումբը վերցուց այդ ժայռը, կորսուած գլուխ մը գտաւ։ Քէքլիք հանըմին գլուխն էր այդ։ Գլուխը պահականոց տարուեցաւ։ Համաձայն բժշկական տեղեկագրին, սպանութիւնը կատարուած էր 15 օր առաջ։ Դարձեալ այդ կողմերէն գտնուեցաւ Ջէհրայի գլխակը, որ արդէն սկսեր էր նեխիլ։ Բէշիտի եւ Այիշէի գլխակները կարելի չեղաւ գտնել։

Լուր առնուեցաւ նորէն, որ Հաքքը գիւղի բնակիչներէն Էօմէր օղլու Նայիր, դրացի գիւղէ մը վերադարձին, կորսուած է։ Բոլոր փնտռտուքները ի զերեւ ելան։ Ոստիկանութիւնը նեխած դիակ մը գտաւ ամբողջովին Հայաբնակ Եայաշեան գիւղին մօտերը, պարապ ու աւերակ տան մը մէջ։ Այդ ալ Նատիրի դիակն էր։

Այսպիսի անջատ սպանութիւններն ու ոճիրները այնքան շատ են որ չեմ ուզեր խճողել իմ յուշերս, տեղ տալու համար միայն հայ յեղափոխափոխական շարժումներուն ամէնէն յատկանշական դրուագներուն։ Միայն պէտք չէ մոռնալ, որ Անատոլուի մէջ օրը իրիկուն չէր ըլլար, առանց Թուրքի մը արիւնը թափելու Հնչակեաններու ձեռքով։

12.— ՎԱՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Վանի յեղափոխութիւնը, որ, ընդհատաբար, տեւեց աւելի քան մէկ տարի, ծագած էր այն յուզումէն ու թշնամութենէն, զորս արթնցուց Քիւրտերուն, Հայերուն ու Թուրքերուն միջեւ Պարսկաստանէն Թուրքիա անցած հրոսախումբ մը՝ յարձակելով Քիւրտերուն վրայ։

Վանի մէջ այն առաջին դէպքը, որ թափեց Թուրքին արիւնը, [illegible] պատահեցաւ.—

1895ին, Հոկտեմբեր ամսու 16ին, չորեքշաբթի գիշեր, Վանի [illegible] գիւղին մօտէն կ'անցնէին Վանի պահակազօրաց գունդէն շրջիկ վաշտ[illegible] (Թապուր աղա) Մուսա պէյ եւ հարիւրապետ Ահմէտ աղա, որոնց կ'[illegible] րանային խումբ մը հեծեալ զինուորներ, ապահովելու համար շրջանի [illegible] դորրութիւնը։ Պողազքեսէն եւ Հաճի Քշլաք գիւղերուն միջեւ, իրենց [illegible] կ'ելլեն 12 զինեալ հայ հրոսակներ։ Հրոսախումբը, փոխանակ մօտիկ [illegible] «անձնատուր եղէ՛ք» հրամանին, հեռուէն կրակ կը տեղայ Թուրք զին[illegible] ներուն վրայ։

Ընդհարման միջոցին ծանրապէս կը վիրաւորուին տասնապետ Մէ[illegible] եւ զինուոր Չէրքէզ Ալի։ Հրոսակներէն ալ մէկ հոգի սպաննուեցաւ, [illegible] ները փախան։ Սպանեալը միւշիրի համազգեստ կը կրէր։ Հրացանը [illegible] ատրճանակը պետական զէնքերէն էին։ Այս դէպքէն 12 օր յետոյ, [illegible] ոստիկանական տեսչութենէն ստացայ հետեւեալ ծածկագիր հեռագիրը։

— «60 հայ հրոսակներ Պարսկաստանէն Թուրքիա անցան։ Երբ Մ[illegible] համերէն գաւառը կը հասնին, տեղւոյն զինուորական ուժերն ու աշիրէթ[illegible] րը կը հետապնդեն զանոնք։ Ընդհարման միջոցին հրոսակները սպանն[illegible] կը ձգեն։ Մեր զինուորները կը յաջողին բռնել ուրիշ մէկն ալ [illegible] կողմէ աշիրէթները կուտան 6 սպանեալ, 3 վիրաւոր, որոնց մէկը [illegible] ցու։ Հրոսակները կը հետապնդուին։ Արդիւնքը կը տեղեկացնեմ [illegible] Շնորհիւ կուսակալին ձեռք առած միջոցներուն, շրջանիս մէջ անդորրութիւն կատարեալ է։

Վան, 31 Հոկտեմբեր 1895»։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ	3 ամս. 6 ամս. Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ. 70ֆ. 140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ	250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ	250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ	6 տլ. 10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ	100 ֆ. 200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
16 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1700

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳԱՀԷՆ ՅԵՏՈՅ՝ ՓԱԿԵՂՆ ՈՒ ՓԻԼՈՆԸ

Ապրիլ 14ի յեղափոխութենէն ի վեր, երբ Սպանիան ալ դարձաւ հանրապետական, երկրորդ խոշոր դէպքն է որ տեղի կ'ունենայ այդ մոլեռանդ կաթոլիկ, անդրալեռնական երկրին մէջ։

Հոկտեմբեր 14ին — ճիշդ վեց ամիս յետոյ միեւնոյն օր— Սպանիոյ սահմանադիր ժողովը հռչակեց եկեղեցիի եւ պետութեան բաժանումը, եւ քուէարկեց կրօնական Միաբանութեանց օրէնքը։

Ամբողջ գիշերը փոթորիկի բռնուած էր ժողովը։ Սինեոր Ալքալա Զամորա, հանրապետական առաջին վարչապետը, որ միջին ճամբաներու մարդն է, փորձեց երկու կողմերն ալ գոհացնել, բայց պարտուեցաւ եւ հրաժարական տուաւ գիշերանց։ Իրեն դէմ ելած էր պատերազմական նախարարը, Սինեոր Ազեանա, որ կարճ եւ կորովի ճառով մը քուէակել տուաւ օրէնքը առտուան ժամը 7ին, եւ յետոյ ժամը 9ին ստանձնեց նոր դահլիճին կազմութիւնը։

Բոլորովին արմատական տրամադրութիւններ չունի օրէնքը, բայց կը ներկայացնէ մեծ արժէք, նկատի առնելով երկիրն ու ժողովուրդը։

Հաւատաքննութեան դասական հայրենիքն է Սպանիան, «դուստր եկեղեցւոյ» աւելի քան ուրիշ երկիր մը, եւ ինչ որ քուէարկուած է, ինքնին մեծագոյն յեղափոխութիւնը կը ներկայացնէ։

Նոր սահմանադրութեամբ (Յօդ. 24), բոլոր կրօնական աղանդները կը համարուին ընկերակցութիւններ՝ ենթակայ մասնաւոր օրէնքի մը։ Ոչ պետութիւնը, ոչ քաղաքապետութիւնները, ոչ ալ նահանգներն ու շրջանները պիտի կրնան տնտեսական աջակցութիւն, նպաստ կամ օգնութիւն ընծայել եկեղեցիներու, ընկերակցութեանց կամ կրօնական հաստատութեանց։ Այն Միաբանութիւնները որոնց կանոնագիրը երեք կանոնական երդումներէն զատ կը պարունակէ հնազանդութեան մասնաւոր երդում մը պետութեան օրինաւոր իշխանութենէն տարբեր իշխանութեան մը, պիտի լուծուին։ Իրենց ստացուածքները պիտի գրաւուին եւ պիտի յատկացուին բարեգործական եւ կրթական նպատակներու։

Միւս Միաբանութիւնները պիտի ենթարկուին մասնաւոր օրէնքի մը, հետեւեալ հիմքերով. — 1. Պիտի լուծուին այն Միաբանութիւնները որոնց գործունէութիւնը վտանգաւոր է պետութեան ապահովութեան համար։ (կ'ակնարկէ Ճէզվիթներուն)։ 2.—Դատական նախարարութիւնը մասնաւոր արձանագրութիւն մը պիտի պահէ այն Միաբանութեանց համար որոնք արտօնուած են գործելու։ 3.—Պիտի արգիլուի ստանալ կամ պահել, ուղղակի կամ միջնորդներու միջոցաւ, ո'րեւէ ստացուածք որ իրապէս անհրաժեշտ չէ իրեց պահպանութեան կամ հիմնական նպատակներու համար. 4.— Արգիլուած է զբաղիլ ճարտարագործութեամբ կամ կրթական գործով։ 5.— Միաբանութիւնները պիտի ենթարկուին օրէնքին տրամադրութեանց՝ տուրքերու մասին։ 6.— Միաբանութիւնները պարտաւոր պիտի ըլլան ամէն տարի պետութեան ներկայացնել ծախքի հաշիւները։ Կառավարութիւնը կրնայ ազգայնացնել բոլոր Միաբանութեանց ստացուածքները։

Ինչպէս բսինք, պէտք է աչքի առջեւ ունենալ Սպանիոյ դարաւոր պատմութիւնը, ըմբռնելու համար այս յեղաշրջման խորութիւնը։

Պէտք է յիշել հաւատաքննութեան սարսափները, Հրեաներու վտարումը, վանականներու եւ մարապետներու համատարած, անդիմադրելի գերակշռութիւնը՝ դպրոցէն մինչեւ արքունիք, ընտանիքէն մինչեւ բանակը։

1492ի հրովարտակը, Հրեաներու վտարման մասին, որոշ գաղափար կուտայ տիրող հոգեբանութեան մասին.

— «Կը հրամայենք բոլոր Հրեաներուն եւ Հրէուհիներուն,— ինչ տարիքի ալ պատկանին— որ կ'ապրին, կը բնակին մեր Թագաւորութեանց եւ կալուածներուն մէջ, որ ներկայ 1492 տարուան Յուլիս ամսու վերջը հեռանան իրենց որդիներով, աղջիկներով, սպասաւորներով, սպասուհիներով եւ հրեայ ծառայողներով, մեծ թէ փոքր, ինչ տարիքի ալ պատկանին... եւ թէ պէտք չէ համարձակին վերադառնալ, այլապէս կ'ենթարկուին մահապատժի եւ կը գրաւուին իրենց բոլոր ստացուածքները»։

Դարեր տեւեց «կաթոլիկ» Իզապելլայի եւ Ֆէրտինանտի այս անդրալեռնական քաղաքականութիւնը, բոլոր ճակատներուն վրայ։

Եւ ահաւասիկ, աւելի քան 400 տարի յետոյ, քար քարի վրայ չի մնար։ Իրարու ետեւէ կը փլին նախկին բոլոր պատուանդանները։ Գահէն յետոյ եկեղեցին ալ։ Արքայական մականէն յետոյ՝ փակեղն ու փիլոնը։

Սինեոր Ազեանա, նոր վարչապետը, առանց գիտնալու որ յաջորդ օրը իշխանութեան գլուխ պիտի անցնի, մահացու հարուածը կուտար գիշերային ժողովին մէջ.

— Հանրապետութիւնը գոյութիւն առաւ վերակազմելու համար Սպանիան արմատէն մինչեւ ճիւղերը։ Հետեւաբար՝ պէտք է գետին մը փորել հիմերուն համար։ Սպանիան կաթոլիկ չէ այլեւս։ Աւելորդ են այն փաստարկութիւնները թէ Սպանիան ինչ կը պարտի կաթոլիկութեան։ Այժմ կացութիւնը վեր ի վայր շրջուած է ու թէեւ միլիոնաւոր կաթոլիկներ կան Սպանիոյ մէջ, բայց սպանիական մշակոյթին ձգտումը կրօնական չէ այլեւս»։

Այս ճարճատումը անշուշտ խորապէս պիտի ազդէ նաեւ միւս կաթոլիկ երկիրներուն վրայ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքիոյ տնտեսական տագնապը ծանրացած

Էնկիւրիի լաւատեղեակ շրջանակները կը յայտնեն թէ գործավարներու խորհուրդը, երկարօրէն քննելէ վերջ ելմտական կացութիւնը որ տագնապալի կերպով ծանրացած է, նախատեսուած տուրքերու գանձման անկարելիութեան հետեւանքով, նաեւ հաստատելէ վերջ մաքսային հասոյթներու նուազումը, որոշեց Ազգային Մեծ Ժողովի բացման իսկ ներկայացնել օրինագիծ մը, որուն համաձայն, յառաջիկայ տարուան ելմտացոյցը պիտի իջնայ 175միլիոն Թրքական ոսկիի, ըսել է նախորդին վրայ՝ 45 միլիոնի նոր կրճատում մը։

Ֆրանսայի վարչապետին ճամբորդութիւնը

Այսօր է որ Ֆրանսայի վարչապետը Պ. Լավալ իր հետեւորդներով Հավրէն կը մեկնի դէպի Ամերիկա։

Այս ճամբորդութեան առթիւ, թիւրիմացութիւններ փարատելու և չափազանցուած յոյսերու առաջքն առնելու համար, Պ. Լավալ պարտք սեպեց կարգ մը յայտարարութիւններ ընել, օգտուելով՝ անգլեւամերիկեան մամուլի ներկայացուցիչներուն կողմէ՝ ի պատիւ իրեն տրուած խնջոյքէ մը։

— Աշխարհը խորապէս խռոված է տնտեսական եւ դրամական տագնապին հետեւանքով։ Ուաշինկթընի տեսակցութեան լուրը մեծ յոյսեր ծնցուցած է։ Բնական է, այդպէս պիտի ըլլար։ Ինծ ուղղելով իր հրաւէրը, նախագահ Հուվըր մտածած է թէ մեր հանդիպումը թոյլ պիտի տար մեզ որ միջոցները փնտռենք հանդարտութիւնը եւ վստահութիւնը վերահաստատելու։

«Խորհրդաժողովի մը չէ որ պիտի մասնակցինք։ Դաշնագիր ալ չպիտի մշակենք։ Այլ միայն, անկեղծօրէն պիտի բացատրուինք։ Գլուխ գլխի տեսակցութեան մը ընթացքին, պիտի քննենք բոլոր այն հարցերը, որոնք կը բխին աշխարհի արդի կացութենէն։

Ռուսիա եւ Թուրքիա միշտ սիրալիր

Խ. Միութեան արտաքին գործավար Լիտվինով Էնկիւրի պիտի այցելէ այս ամսու վերջը։ Այս այցելութիւնը մեծ ուշադրութիւն գրաւած է ոչ միայն իր խորհրդաւորութեամբ, այլեւ անով որ տեղի կ'ունենայ ըսմէթ փաշայի Աթէնք այցելութենէն եւ պալքանեան խորհրդաժողովէն անմիջապէս յետոյ։

«Հաքիմիյէթը Միլլիյէ», Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը, իր վերջին թիւին մէջ խմբագրական մը նուիրած է Թուրքեւռուս բարեկամութեան զոր կը համարէ արտաքին քաղաքականութեան բանալին։ Թերթը կը շեշտէ թէ՝ կառավարութիւնը պիտի շարունակէ կորովի միջոցներ ձեռք առնել համայնավարութեան դէմ, որուն համար բոլորովին անյարմար է Թուրքիան, «ինչպէս գիտէ խորհրդային իշխանութիւնն ալ»։ Երկու երկիրներն ալ յանձն առած են չխառնուիլ իրարու ներքին գործերուն եւ պահպանել բարեկամական յարաբերութիւնները։ Թուրք թերթը կը պախարակէ կարգ մը օտար թերթերու այն հրատարակութիւնները թէ Թուրքիոյ եւ իր արեւմտեան դրացիներուն մերձեցումը պիտի խախտէ Թուրքեւխորհրդային բարեկամութիւնը։

Թուրքիոյ Հրեաները չեն ուզեր գաղթել

Գրած էինք թէ 439 տարի առաջ Սպանիայէն վտարուած Հրեաները կ'ուզեն վերադառնալ, վարչաձեւը փոխուած ըլլալով։ Այս Հրեաներուն մէկ մասը կը գտնուի Թուրքիոյ մէջ։

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Հրեաներու Քաղաք. ժողովի ատենապետը յայտարարութեամբ մը կը յայտնէ թէ Սպանիայէն Թուրքիա փոխադրուած Հրեաները չեն ուզեր վերադառնալ, բոլորովին գոհ ըլլալով իրենց վիճակէն եւ Թրքական կառավարութենէն։ Արդէն բոլոր դպրոցներուն մէջ ուսուցումը Թուրքերէն է եւ Հրեաները կը պատրաստուին իբրեւ Թուրք քաղաքացիներ։

Ճիզուիթներու վտարումը Սպանիայէն

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Սպանիական խորհրդարանը 158ի դէմ 58 ձայնով ընդունեց սահմանադրութեան 24րդ յօդուածը որ կը վերաբերի կրօնական հաստատութեանց։ Յօդուածը ընդունուեցաւ համաձայն ընկերվարականներու կողմէ առաջարկուած փոփոխութեանց, որոնք հետեւեալներն են,— Վտարում Ճիզուիթներու, արգելք կղերականներուն՝ դաստիարակելու եւ կրթական հաստատութիւններ պահելու, պետութեան կողմէ գրաւում եւ ազգայնացում ինչքերու եւ գոյքերու որոնք կը պատկանին վտարուած միաբանութեանց։

Քուէարկութեան արդիւնքը տեղի տուաւ անկարգութիւններու խորհրդարանին մէջ։ Երեսփոխան մը որ ուժգնօրէն կը բողոքէր, ապտակուեցաւ։

Անկից զատ, վարչապետը Ալքալա Զամորա եւ ներքին նախարարը որ դէմ քուէարկեր էին, հրաժարեցան, տեղի տալով նախարարական տագնապի մը։ Սակայն նոր կառավարութիւնը արագօրէն կազմուեցաւ վարչապետութեամբ Ազանայի։

Մատրիտի մէջ, կարգ մը հակակղերական ցոյցեր տեղի ունեցան։ Երիտասարդներէ բաղկացած խումբեր, իրիկուան դէմ կ'ուղղուէին դէպի խորհրդարան, երբ ոստիկանութիւնը միջամտեց, զանոնք ցրուելու համար։

Քաղաքին կեդրոնին մէջ եւս, հակակղերական ցոյցեր տեղի ունեցան։ Ոստիկանութիւնը ստիպուեցաւ բռնութեամբ ցրուել ցուցարարները։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԱԶԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՄԻԱՆԱՆ

Օրուան ամէնէն կարեւոր դէպքը կը նկատուի անջատուած ազատականներու միացումը։ Սէմուէլիստները որոնք հեռացեր էին Լոյտ Ճորճի խումբէն, մոռնալով իրենց երեկուան տարակարծութիւնները, կրկին միացան, չխանգարելու համար ազատական հին կուսակցութեան միութիւնը։ Այս համաձայնութիւնը պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ Հէրպըրթ Սէմուէլի կեդրոնատեղիին մէջ, ուր կը ճշդեն թէ միակ անջատուածները կը մնան Ճոն Սէյմընի հետեւորդները։

Միւս կողմէ կը ճշդուի նաեւ թէ ազատականները պիտի դադրին ուժ տալէ կառավարութեան, եթէ արտայայտուի ի նպաստ ընդհանուր մաքսային դրութիւն մը կիրարկման։ Ազատականները պիտի հանդուրժեն միմիայն ժամանակաւոր մաքսատուրքերու։

Այս միացումով, ազատական թեկնածուներու թիւը կը բարձրանայ 100ի։

ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Արհեստակցականներու ընդհ. խորհուրդը հրատարակեց յայտարարութիւն մը ուր կ'ըսուի.

— Ազգային կառավարութիւնը անկայուն դաշնակցութիւն մըն է պահպանողականներու, ազատական կուսակցութենէն բաժնուած քանի մը խմբակներու եւ աշխատաւորական դասալիք խմբակի մը միջեւ։

«Այս այլանդակ խումբին մէջ, տէր ու տիրական են պահպանողականները, իսկ վարչապետը՝ անոնց հլու ծառան։»

Արհեստակցականներու ընդհ. խորհուրդը դէմ կ'արտայայտուի մաքսատուրքի դրութեան «որ պիտի պարտադրուի քաղաքական պատճառներով եւ պիտի ստեղծէ վէճեր՝ ազգերու միջեւ»։

ՍԹԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Երէկ կէսօրին, Սթերլինի գինն էր 98.50 ֆրանք։

Ֆրանքեւգերման յարաբերութիւնները

Կը յիշուի թէ Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին նախարարին Պերլին այցելութեան ընթացքին, իբր անմիջական արդիւնք տեսակցութեանց, որոշուեր էր կազմել ֆրանքեւգերման տնտեսական յանձնախումբ մը, որ պիտի ուսումնասիրէ երկու երկիրները շահագրգռող տնտեսական հարցեր։

Յանձնախումբին Ֆրանսացի անդամները բոլորն ալ նշանակուած են։ Ներկայացուցիչներ ունին մետաղագործութիւնը, հանքագործութիւնը, փոխադրութիւնները, ելեկտրականութիւնը, մեքենագործութիւնը, հիւսկեղէնը, քիմիական ճարտարարուեստը, առեւտուրը, երկրագործութիւնը, բանուորական կազմակերպութիւնները եւ դրամատունները։ Աշխատանքի ընդհ. դաշնակցութեան կողմէ կը մասնակցին՝ ընդհ. քարտուղարը Ժուհօ եւ իր օգնականը։

Երէկ ֆրանսական յանձնախումբը իր առաջին նիստը գումարեց։

Գերման նաւաստերը Ռուսիոյ դէմ

Համպուրկի նաւատէրերու սէնտիքան որոշեց ցնօր տնօրինութիւն ո'չ մէկ գերմանական նաւ ղրկել դէպի Ռուսիա։

Այս վերջերս, Օտէսա եւ Լէնինկրատ գտնուող գերմանական նաւերուն մէջ, յաճախակի գործադուլներ տեղի ունեցեր էին։ Գերման նաւատէրերու կարծիքով, խորհրդային իրաւասու շրջանակները ոչ միայն հանդուրժած են որ գործադուլներ տեղի ունենան, այլեւ քաջալերած են։ Այս պատճառով է որ գերման նաւատէրերը որոշած են առժամապէս դադրեցնել դէպի Ռուսիա նաւագնացութիւնը։

Չինեւճափոնական վէճը

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Պ. Պրիան որ նախագահեր էր Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդի նախորդ օրուան նիստին, խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ խորհուրդի անդամներուն հետ։ Խորհրդակցութենէն կը բացակայէին Չինաստանի եւ Ճափոնի ներկայացուցիչները։

Նկատելով որ Միացեալ-Նահանգները կը հետաքրքրուին այս վէճին լուծումովը, որոշուեցաւ հրաւիրել ամերիկեան կառավարութիւնը, որ ներկայացուցիչով մը մասնակցի խորհրդակցութեանց եւ պաշտօն յանձնեց Պ. Պրիանի անհրաժեշտ դիմումները կատարել այս ուղղութեամբ։

Հայու մը զարհուրելի արկածը

Երեքշաբթի կէսօրին, Սէն-Շամոնի մէջ, ինքնաշարժի ծանր արկածի մը ենթարկուեցաւ հայ պատանի մը, Անդրանիկ Մարազեան, 16 տարու։

Սէն-Շամոնի փոխադրութեանց ընկերութեան բեռնատար մէկ ինքնաշարժը, Ռէփիւպլիք փողոցէն վար կ'իջնար, երբ ճամբուն վրայ կանգնած կառքի մը չբախելու համար, ինքնաշարժին վարիչը ուզեց փողոցին աջը անցնիլ։ Բայց չկրցաւ անհրաժեշտ շարժումը տալ ինքնաշարժին, որ մայթին վրայ ելաւ եւ պատին զարնուեցաւ։ Բախումին սաստկութենէն պատը փլաւ։ Այդ միջոցին, մայթին վրայէն կ'անցնէր Անդրանիկ Մարազեան, որ մնաց ինքնաշարժին եւ պատին միջեւ ու թաղուեցաւ փլած պատին քարերուն տակ։ Բաւական դժուարութեամբ, արկածին ականատես վկաները յաջողեցան զայն ազատել։ Փութով կանչուած բժիշկ մը զայն ղրկել տուաւ հիւանդանոց ուր վիճակը շատ ծանր կը նկատուի։ Ծանր վէրքեր ստացած էրկզակէն, մէկ բազուկէն, սրունքէն եւ մարմնին զանազան կողմերուն վրայ։ Սրունքը ջախջախուած է եւ հաւանական է որ վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուի, կտրուելու համար։

Խեղճ պատանիին բնակարանը՝ արկածի վայրէն քիչ անդին կը գտնուէր։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ՆԵՐՍԷՆ ԵՒ ԴՈՒՐՍԷՆ

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՆՈՐ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

(ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ)

Ինչ որ տեղի կ'ունենայ այս օրերս Թուրքիոյ եւ Յունաստանի մէջ, աննախընթաց երեւոյթ է Մօտաւոր Արեւելքի պատմութեան մէջ։

Քանի մը շաբաթէ ի վեր Պոլսէն հասած թրքերէն թերթերը մէկ յանկերգ միայն ունին — Թուրքեւհելլէն բարեկամութիւն։ Պաշտօնաթերթէն եւ Յոյներու ոխերիմ թշնամի Նուռնուս Նատիէն սկսեալ մինչեւ յետին գարակէօզն ու Ագ-Պապան բառ չեն գտներ փառաբանելու համար Վենիզելոսը։ Բոլորն ալ իրարու հետ կը մրցին՝ դափնի շրջանակներու մէջ առնելու համար Կրետացիին պատկերը, զայն շքաւորելու համար կապոյտ-ճերմակ խաչանիշ դրօշակով։

Քանի մը օրուան մէջ այս ի՛նչ ահագին փոփոխութիւն։ Թուրքիա ծայրայեղութեանց երկիրն է։ Այս նոր երեւոյթը կուգայ փաստ մը եւս աւելցնել այդ ճշմարտութեան վրայ։

Մեծ Պատերազմը իրաւ է նոր դարաշրջան մը բացաւ ազգերու պատմութեան մէջ։ Փոփոխութիւնը աւելի շեշտուած կերպով զգալի է մանաւանդ Թուրքիոյ մէջ։ Թողունք բարքերու, նիստուկացի, կրօնքի եւ լեզուի մարզերուն մէջ առաջ եկած յեղաշրջումները։ Զուտ քաղաքական տեսակէտէ դիտելով, մեր հարեւանը այսօր բոլորովին տարբեր, նոյնիսկ հակոտնեայ դիրքի մէջ կը գտնուի, բաղդատելով նախապատերազմեան շրջանին հետ։ Ինչ որ սակայն ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ, իր բարեկամութիւնն է դարաւոր թշնամի Ռուսին հետ։ Յունաստանի հետ բարեկամութիւնն ալ կուգայ աւելնալ այժմ քաղաքական յեղաշրջումներու շարքին վրայ։

Ինչո՞ւ այս բարեկամութիւնը, մանաւանդ ինչո՞ւ այսքան սրտագեղ ու յուզիչ։ Ի՞նչ պատահեցաւ մէկ օրէն միւսը։

Ըսենք ամէնէն առաջ, թէ' ինչպէս հանգուցեալ օսմանեան կայսրութիւնը, այսօրուան հանրապետական Թուրքիան ալ ինքնիշխան տէրը չէ իր ճակատագրին։ Ենկիւրին չէ որ ուղղութիւն կուտայ իր քաղաքականութեան։ Անիկա խաղալիկ դարձած է միջազգային քաղաքականութեան ձեռքը. չունի ինքնուրոյն ուղղութիւն մը, որպէսզի մեկնի մասնաւոր կէտէ մը, յանգելու համար նախապէս սահմանուած տեղ մը։ Իրմէ զօրաւորներ կ'առաջնորդեն անոր քայլերուն՝ կը պարտադրեն իր հետեւելիք քաղաքականութիւնը։

Պարագան նոյնն է Յունաստանի հանդէպ ներկայիս ցոյց տրուած բարեկամութեան մէջ։ Ըսմէթ փաշան չէ, ոչ ալ Թեվֆիք Րիւշտին այս նոր քաղաքականութեան հեղինակը։ Վարագոյրին ետեւ պահուած են բուն գերակատարները։ Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել գլխաւոր դերակատարը։ Որովհետեւ գաղտնիք մը չէ այլեւս թէ՝ Մուսոլինին է յղացողը Արեւելեան Եւրոպայի մէջ քանի մը տարիէ ի վեր ծրագրուած նոր քաղաքականութեան։

Նոյնպէս նոր գաղտնիք մը չէ թէ այդ քաղաքականութիւնը ուղղուած է Ֆրանսայի դէմ։ Փոքր Համաձայնութեան (Իւկոսլաւիա, Չեխոսլովաքիա, Լեհաստան եւ Ռումանիա) դէմ ֆաշիստ դիկտատորը կ'ուզէ կազմակերպել Պալքանեան նոր Դաշնակցութիւն մը՝ մասնակցութեամբ Հունգարիոյ, Յունաստանի. Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ։

Իտալիա տարիներէ ի վեր մրցակցութեան եկած է իր լատին հարեւանին հետ։ Մեծ Պատերազմը դժգոհ ձգեց զինքը, մինչդեռ Ֆրանսա լայնօրէն նպաստաւորուեցաւ ամէն մարզի մէջ, մանաւանդ հողային։ Ասկից զատ Ֆրանսա սկսաւ Եւրոպայի ընդհանուր քաղաքականութեան մէջ գերակշիռ դեր կատարել, իրենց աջակիցներ գտնելով սահմանին միւս կողմերէն, Գերմանիան թիկունքէն հարուածելու համար ի հարկին։

Ֆրանսայի այս գերակշռութիւնն է որ չէր կրնար մարսել դժգոհ Իտալիոյ այսօրուան յախուռն վարիչը։ Դեռ անցած տարի, ծովային խորհրդաժողովին մէջ կը սպառնար խզել՝ եթէ իրաւունք չտրուէր իրեն Ֆրանսայի հաւասար ծովային ուժ ունենալու։ Հողատարութեանց բաժանումը միշտ անարդար գտած է Իտալիա, եւ ամէն անգամ որ առիթ ներկայանայ, իր բնակչութեան յաւելուածը ու իտալական թերակղզիին անբաւականութիւնը մէջտեղ քշելով, կը հասկցնէ թէ նոր գաղթավայրերու պէտք ունի։

Պալքանեան նոր Դաշնակցութեան մը հիմը դնելու գործին մէջ Մուսոլինի իրեն գլխաւոր աջակից ունեցաւ Վենիզելոսը։

Այս վերջինն ալ Մեծ Պատերազմի դժգոհներէն է։ «Մեղալօ իտէա»ն, որուն իրականացումը կարծած էր յաջողցուցած ըլլալ 1919-22ին, զարհուրելի ցնցումով մը խպառ ցնդեցաւ, արիւնի եւ հրդեհի մէջ խեղդելով տասնեակ հազարներով Յոյներ ու Հայեր։ Ու հիմա դառն իրականութեան հետ դէմ յանդիման մնացած, քար դրած է սրտին վրայ, եւ կ'ուզէ հաշտուիլ կատարուած իրողութեան հետ։

Մուսոլինի լաւագոյն աջակից մը եղաւ իրեն։ Իր արտաքին նախարարը Կրանտի երկու տարի առաջ Ենկիւրի երթալով ճամբան հարթեց՝ Թուրքիոյ եւ Յունաստանի միջեւ առկախ մնացած զանազան խնդիրները լուծելու համար։ Տարիներէ ի վեր անլուծելի նկատուած հարցեր, յանկարծ լուծում ստացան, աւելի շատ ի նպաստ Յունաստանի, քան թէ Թուրքիոյ։ Եւ անցած տարի հոկտեմբեր 30ին Վենիզելոս անձամբ Ենկիւրի երթալով, ստորագրեց ծանօթ դաշնագիրները Ըսմէթ փաշայի հետ։

Թուրքեւհելլէն հաշտութիւնը գործն էր, ուրեմն ուղղակի Մուսոլինիի։ Այս յաջողութիւնը գինովցուց Իտալիոյ դիկտատորը, որ այդ Թուականէն ըսկսեալ կատարուած իրողութիւն կը նկատէ Պալքանեան նոր Դաշնակցութեան կազմութիւնը։

Ո՛չ մէկ վէճ ու անհամաձայնութիւն կը բաժնէր Հունգարիան՝ Իտալիայէն, Յունաստանէն, Թուրքիայէն ու Պուլկարիայէն։ Այնպէս որ Մաճառներուն Դաշնակցութեան մէջ մուտքը որեւէ դժուարութիւն կամ դժգոհութիւն առաջ չբերաւ միւսներուն մօտ։ Հունգարիոյ վարչապետին Հոռդ, Աթէնք եւ Ենկիւրի այցելութիւնը միանգամընդմիշտ ապահովցուց այդ երկրին մուտքը Մուսոլինիի հովանաւորած Դաշնակցութեան մէջ։

Կը մնայ հիմա Պուլկարիան։ Ասիկա Մեծ Պատերազմի մեծագոյն զոհն է։ Դժբախտ կարգադրութիւնով մը Գերմանիոյ գիրկն ինկած, հողային ու դրամական ծանր կորուստներ ունեցաւ իրեն բաժին։ Զրկուած Մակեդոնիայէն, զրկուած նաեւ դէպի Միջերկրական ծով ելք մը ունենալու իրաւունքէն, Պուլկարիան կը տուայտի՝ ենթակայ ամէն տեսակ տագնապներու։ Պահանջ ունի Իւկոսլաւիայէն, պահանջ ունի Յունաստանէն, յիշելու համար գլխաւորները։ Մուսոլինի ամէնէն շատ պիտի յոգնի՝ Պուլկարիան գոհացնելու եւ զայն ալ վերջնապէս Պալքանեան Դաշնակցութեան մէջ առնելու համար։ Փարիս ցաւին ամուսնութիւնը Իտալիոյ թագաւորին աղջկան հետ, որոշ չափով կը դիւրացնէ խնդիրը։ Բայց արդէն Մուսոլինի այս աշխատանքին համար գործի լծած է Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, եւ նպատակայարմար սեպած երրորդ անձի մը միջոցաւ կարգադրել այդ խիստ փափուկ հարցը։ Արդիւնքը յայտնի չէ տակաւին։

Ըսմէթ փաշա Աթէնքէն վերջ այցելելով Հռոմ եւ Փեշթա, նուիրագործած կ'ըլլայ նոր խմբակցութեան կազմութիւնը։ Այս տեսակէտէն շատ կարեւոր կը նմատուի մօտերս գումարուելիք պալքանեան համաժողովը։

Երկու խմբակցութիւններ դէմ դէմի կեցած են Արեւելեան Եւրոպայի մէջ։ Առաջինը յետպատերազմեան գոյավիճակէն գոհ, կ'ուզէ պահպանել եղածը այնպէս ինչպէս որ է. երկրորդ խմբակցութիւնը բաղկացնող պետութիւնները բոլորն ալ դժգոհներ են եւ հատուցումներ կը պահանջեն։

Այս նոր դասաւորումը խաղաղութիւնը ամրապնդելո՞ւ կը ծառայէ թէ՝ քայլ մըն է դէպի յաջորդ պատերազմը։ Կարելի չէ այժմէն գուշակել։

Ամէն պարագայի մէջ, մեզի կը մնայ ուշի ուշով հետեւիլ դէպքերուն, մանաւանդ Թուրքիոյ առնելիք ամէն մէկ քայլին։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՄԵԾԱՄՈԼՈՒԹԵԱՆ ԱՒԵՐԸ

(ԲԺ. ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՈՎԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

II

Բայց — եւ հոս է ճակատագրական դժբախտութիւնը — յաջողութիւնները հետզհետէ գինովցուցին մեր բժիշկը։ Հայ մարդը, աւա՜ղ, խիստ դժուարութեամբ կրնայ դիմադրել այդ գինովութեան...։ Լօրիս ամէն տեղ էր, Լօրիս ամէնուն հետ յարաբերութեան մէջ։ Անունը ստէպ, այս կամ այն առիթով, կը յիշատակուէր թերթերու մէջ, երբեմն ալ կը դրուատէին իր հայրենասիրական եռանդը։ Օր մը Հռոմի մէջ, իտալական ընտրանիի ներկայութեամբ, Անատոլ Ֆրանս է, որ կը խօսի Հայկական Խնդրի շուրջը եւ հոդ կը գովէ Լօրիսը (որ կազմակերպեր էր այդ բանախօսութիւնը), կը դրուատէ անոր «մեծ սիրտը եւ մեծ անունը» — «Loris-Melikof, ce grand nom et ce grand coeur...»։

Եւ այդ ներբողը այդ իսկ բառերով կը տպուի պարիզեան Tempsի առաջին էջին վրայ...։

Այս եւ նման արտայայտութիւնները գլխու պտոյտ պատճառեցին Մելիքովին։ Կամաց-կամաց հաւասարակշիռը կորսնցուց։ Այլ եւս չէր լսեր Բիւրոյի ընկերները։ Չէր ուզեր գոհանալ իր տեքնիկ, օժանդակ դերով, կ'ուզէր ինքը ղեկավարել պրոպագանդի ամբողջ գործը Պարիզի ու Եւրոպայի մէջ, առանց Բիւրոյի միջամտութեան։ Բայց, ինչպէս ըսինք, այդ դերին համար չունէր պէտք եղած ձեռնհասութիւնը, — Հայաստանն ու հայ իրականութիւնը մութ աշխարհ էին իրեն համար։ Չունէր եւ, տարաբախտաբար, Պօղոս Նուպարի մը ըմբռնումը, ուսումնասիրելու կարողութիւնը եւ դիւրին ֆրանսերէնը։ Հրապարակով երկու խօսք հոլովել չէր կրող, ոչ ալ երկտող յօդուած մը տալ։ Իր յաջողութիւնները կը վերագրէր միայն իր անձնական կարողութիւններուն եւ կ'անգիտանար քաղաքական վայրկեանի տրամադրութիւնները, կ'անգիտանար կուսակցութիւնը, որ «փոթորիկ»էն յետոյ՝ նաեւ նիւթական առատ միջոցներ կը սպառէր եւրոպական պրոպագանդի վրայ։ Չունէր նոյն իսկ տարրական ծանօթութիւններ իր պաշտպանած դատի, երկրի ու ժողովուրդի մասին։ Եւ այդ հողի վրայ անախորժ թիւրիմացութիւններ կը ծագէին։

Կը դժգոհէր Քիլեառը, գանգատներ կ'ուղղէր մեզի։ Կը դժգոհէր Պրէսսանսէ։ Եւ որքան աւելի Բիւրոն քաղցրութեամբ կը ձգտէր խօսք հասկցնել ըմբոստ ընկերոջ, այնքան աւելի նա կը յամառէր ու կը բարձրացնէր խօսելու թոնը։ Երբ Քիլեառի հետ ալ պաղեցաւ, խորհեցաւ հեռացնել զայն թերթի խմբագրութենէն եւ ուրիշ մէկը հրաւիրել...։ Իր յարաբերութիւնները Բիւրոյի հետ շարունակ կը լարուէին։ Քրիստափոր, միակ մարդը, որմէ կ'ակնածէր, չկար այլ եւս։ Իսկ Բիւրոյի միւս ընկերները — Ակնունի, Ահարոնեան, Վարանդեան — խեղճ ու կրակ վարժապետներ էին չխանդն Բժ. Լօրիսի աչքին։ Օր մըն ալ, Բիւրոյի մէկ դիտողութեանը՝ մեր մոլորուած ընկերը կը պատասխանէր à la Louis XIV — «Բիւրոն ես ինքս եմ...»։ Այդ թոնով չէր խօսած, անշուշտ, իր մեծ հօրեղբայրը, որ տեղն մը ռուս կայսրութեան ճակատագիրը կը վարէր։

Մեծութեան մոլուցքով բռնուած գործիչը սլաքներ կը տեղար ոչ միայն Բիւրոյի ընկերներուն, այլեւ չէզոք հայրենակիցներու դէմ։ Մինաս Չերազ իր թերթին մէջ գէշ արտայայտուեցաւ անոր մէկ ձեռնարկին առիթով, — Լօրիս մենամարտի հրաւիրեց Չերազը... վկայ կոչելով Քիլեառն ու Բերարը։ Բարեբախտաբար «Լ'Արմէնի»ի խմբագրապետը յետ մղեց հրաւէրը եւ վկաներն ալ չէին ուզեր արդէն։ (Մենամարտի հրաւէր կ'ուղղէր յետագային նաեւ տողերուս հեղինակին, — Վիքտոր Բերար սաստեց ու արգելք եղաւ)։

Գործէն հրաժարելու սպառնալիք ըրաւ — 1906 Թուականն էր — համոզուած՝ որ չպիտի կրնանք փոխարինել զինքը։ Եւ որովհետեւ իր քանի մը պահանջներուն Բիւրոն փոյթ չըրաւ, — լքեց իր պաշտօնը։ Ու ամենուրեք ձեւացուց, թէ ինքը զոհ է ընկերներու մեքենայութիւններուն։ «Ահարոնեան եւ Վարանդեան դաւ նիւթեր են իրեն դէմ եւ հեռացուցեր կուսակցութենէն»...

Ոչ ոք ընկերներէն չէ ունեցեր նման դիտաւորութիւն մը, ոչ ոք չէ ուզեր հեռացնել Լօրիսը։ Բայց մեր ընկերոջ գլխուն մէջ սեւեռուն գաղափարի պէս գամուեր էր այդ առասպելը։ Եւ վրէժ լուծելու համար՝ նա դիմեց անսովոր միջոցներու... Ինծի կը թուի, թէ հայ մարդը միայն, կրքի անզուսպ պոռթկումներուն մէջ, կրնայ նիւթել այդպիսի սխրագործութիւններ։ Հայկական տարեգրութիւնը միայն արձանագրած է նման իրողութիւններ։

Ամօթ կը զգամ գրելու... Պիտի գրեմ, սակայն, — վշտով, ակամայ — խորունկ կարեկցութիւն ունենալով հանդերձ դէպի նոր հանգուցեալ վաղեմի ընկերը։ Պիտի գրեմ, գրեցի այս երկար պատմութիւնը, վասն զի աննախընթաց չեն մեր կեանքի մէջ նման երեւոյթներ — յատկանշակա՞ն են մեր բարքերուն համար — վասն զի Լօրիս Մելիքով դեր խաղացեր է, երբեմն նոյնիսկ լուսաւոր դեր, վերջին քառորդ դարու մեր քաղաքական իրադարձութեանց մէջ, եւ վերջապէս... Հրապարակի վրայ բրօշիւր մը կայ, օտար լեզուով, որու մէջ ծանր մեղադրանքներ ուղղուած են երկու հայ գրական աշխատաւորներու դէմ, շատեր կարդացած են այդ գրքոյկը, կարդացեր են անշուշտ, նաեւ հանգուցեալին հարազատները, եւ ոմանք թերեւս կը հաւատան, որ Լօրիս Մելիքով իրօք զոհ գացած է ընկերական դաւերու։ Այս ամբողջ պատմութիւնը, յուսանք քիչ-շատ պարզ կը ցուցադրէ մեռած նախկին ընկերոջ քաղաքացիական դէմքը, իր լոյսերով եւ մանաւանդ ուժեղ շեշտուած ստուերներով...

Ինքզինքը դուրս նետեր էր «Դաշնակցութենէն» եւ դուլ ու դադար չունէր — պէտք էր վրէ՛ժ լուծէր երեւակայական դաւերու համար։ Ու գնաց Ժոռէսին, Կլէմանսօին, Անատոլ Ֆրանսին, Մաքսիմ Կօվալէվսկիին ու այլ օտար մեծ բարեկամներուն, գանգատեցաւ իր «անիրաւ ու դաւաճան» ընկերներէն, խնդրեց որ անոնք — այդ օտար գործիչները — բարի վարուց վկայագիր տան իրեն, ըսեն հրապարակով, որ Լօրիս Մելիքով ծառայութիւններ մատուցեր է Հայաստանին, եւ արար աշխարհը գիտնայ որ նախանձոտ ու ապերախտ հայ մարդիկ դուրս նետեր են շրջաններէն իրենց ցեղակից ու բացառիկ կարողութիւններու տէր գործիչ մը... Հայութեան մեծ բարեկամները չմերժեցին հայու այդ արտառոց խնդրանքը եւ մի գեղեցիկ օր, Կլէմանսօի ու Ժօրէսի տարածուած թերթերը հրատարակեցին այդ զարմանահրաշ վաւերագիրները որոնք մեզ, ի հարկէ, եւ միալար ոճով կը յայտարարէին ի լուր Պարիզեան հասարակութեան եւ ամբողջ Ֆրանսայի ու դրսի աշխարհի, որ դոքտոր Լօրիս-Մելիքով գովելի անձնուիրութեամբ ծառայեր է հայկական դատին, իր արիւնակից ժողովուրդին... Հրատարակել տուաւ մեր վրիժառու ընկերը նման վկայագիր նաեւ ռուսական մամուլի մէջ, ի լուր Ռուսաստանի եւ Կովկասի։ Ատոր համար ալ դիմեր, խնդրեր էր մեծանուն Մաքսիմ Կօվալէվսկիին... Խնդրելու ձեւ մը կայ, որ գինովցած կ'ընէ ամենէն շիտակ ու խոհական մարդը...

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Ո՞ՒՐ Կ'ԵՐԹԱՅ ԱՄԵՐԻԿԱՆ

«Փօփիւլէր»ի աշխատակիցներէն մէկը՝ հետեւեալ կերպով կը պատկերացնէ Ամերիկայի տնտեսական կացութիւնը.— Մտատանջութիւնը ամէն տեղ է։ Նախագահին բանբերներն իսկ, եթէ տաք փչեն — որովհետեւ պէտք է լաւատես երեւնալ, աւելի չփութացնելու եւ չսաստկացնելու համար աղմուկը, նաեւ պաղ կը փչեն, խոստովանելով թէ, թէեւ անգործութեան տագնապը այնքան վրդովիչ չէ որքան ցոյց կուտան կարգ մը շրջանակներ, սակայն «շատ լուրջ ըլլալու վրայ» է...

Ճարտարարուեստը կը շարունակէ նուազեցնել օրավարձքերը եւ ելմտական կացութիւնը կը ծանրանայ։ Յունուար 1էն մինչեւ յունիս 30, 684 վարկային հաստատութիւններ որոնց դրամական աւանդը կը հասնէր 455 միլիոն տոլարի (աւելի քան 11 միլիառ ֆրանք) փակեցին իրենց դռները։ Այս ընթացքով, դեկտեմբերի վերջերը, կոտրած պիտի ըլլայ 1930ին սնանկացած դրամատուններու թիւի մրցանիշը (1345 դրամատուն՝ 20 միլիառ ֆրանքով)։

Երկրագործները կորսնցուցած են ամէն յոյս։ Ագարակապանը կը սեղմէ բռունցքները։ Թերթի մը խմբագիրը, Քանսասի մէջ պտոյտէ մը վերջ, կը գրէ.— Չեմ ուզեր իրար անցնողներու դերը կատարել։ Բայց պարտաւոր եմ ըսել թէ փոթորիկ մը կը պատրաստուի։ Երբ այդ փոթորիկը պայթի, վտանգի պիտի մատնէ գոյութիւն ունեցող ընկերային կարգնուսարքը եւ այս վտանգը ամէնէն զարհուրելին պիտի ըլլայ այն վտանգներուն, որոնց ենթարկուած է ցարդ Միացեալ Նահանգներու ժողովուրդը, հանրապետութեան հիմնումէն ասդին։»

Ցորեն եւ միս արտադրողներէն շատերը, 48 Նահանգներուն մէջ, յառաջիկայ ձմրան ընթացքին, իրենց ընտանիքներուն կերցնելիք եւ հագցնելիք բան չպիտի ունենան

Ցորենի վաճառման գինովը, 25 սենթ մէկ «պուշըլ»ը (գրեւ, 36 լիտր) գիւղացին չի կրնար գնել հացը որ իր ցորենէն կը պատրաստուի։ 1 հեկտոլիտր ցորենի գինովը, չեն կրնար նոյնիսկ 3 տուփ գլանիկ գնել։ Եթէ երկրագործը հինգ հեկտոլիտր ցորեն ծախելու ըլլայ, դարձեալ չի կրնար զոյգ մը կօշիկ գնել։ Դրամատուները կը սնանկանան։ Վաճառատուները կը փակուին։ Բժիշկը որ ստիպուած է ձրի դարմանել, նոյնքան թշուառ է որքան դաշտի մարդը։

Օքլահոմայի, Քանսասի, Նէպրասքայի մէջ, երկրագործը կը պահանջէ պարտքերու յետաձգում։ Օքլահոմայի մէջ վերջերս, ինչպէս Արքանսասի մէջ տարուան սկիզբները, երկրագործները խումբ խումբ հաւաքուեցան քաղաք երթալու համար, հոն, զէն ի ձեռին սպառնացին ճարտարագործներուն եւ առեւտրականներուն որ, իրենց հաց գնելու չափ բան մը տան։ Եւ այս բոլորը, Ամերիկայի պարտէզին ծոցը, երբ ծառերը բեռնաւորուած են պտուղներով, երբ պարտէզները լեփլեցուն են բանջարեղէնով։

Ասոր վրայ, Օքլահոմայի կառավարիչը կանչեց իւրաքանչիւր քաղաքի, գիւղի եւ աւանի բնակչութիւնը, որոշեալ օր մը՝ կազմակերպելու համար անգործներու օժանդակութիւնը։ Նիւ-Եորքի նահանգին կառավարիչը խորհրդարաններուն կ'առաջարկէ անմիջապէս քուէարկել հարիւրին 50 յաւելում մը եկամուտի տուրքին վրայ։ Նիւ Եորքի կառավարիչը կը յայտնէ որ ասկից վերջ, տեղական կազմակերպութեանց, մասնաւոր ընկերութեանց նպաստները՝ բացարձակապէս անբաւարար են եւ թէ բոլորովին տարբեր բան պէտք է դիմագրաւելու համար կացութեան, որ աւելի վատթարացման նշաններ ցոյց կուտայ յառաջիկայ ձմրան համար։ Այս պայմաններու մէջ, կ'աւելցնէ Նիւ-Եորքի կառավարիչը «պատասխանատուութիւնը ամբողջովին կ'իյնայ պետութեան վրայ։ Վերջին երկու տարիներու մէջ, տնտեսական թուլութիւնը փոխեց ընկերային պայմանները այնքան որ հարիւր հազարաւոր այրեր, կիներ, մանուկներ այժմէն իսկ ֆիզիքական ծանր թշուառութեան մատնուած են։ Եթէ այս վիճակը փութով չբարեփոխուի, կը վախնամ որ աւելի ծանրանայ այս ձմեռ՝ ցուրտէն եւ անօթութենէն»։

Կը նախատեսուի որ մօտերս, միայն Նիւ-Եորքի նահանգին մէջ, մէկ միլիոն անգործ ըլլայ եւ կառավարիչը անմիջական օգնութեան գումարը կը գնահատէ 20 միլիոն տոլար, կազմելու համար անգործներու օգնութեան առաջին հիմնադրամը։

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՈՍԿԻԻ ԿՈՐՈՒՍՏԸ

Սեպտեմբերի վերջէն ասդին, Ամերիկա արտածեր է 145 միլիոն տոլարի ոսկի, որուն մեծագոյն մասը Ֆրանսայի համար։ Միւս կողմէ 485 միլիոն վերապահուած են օտար կեդրոնական դրամատուներուն համար։

Այս տարուան համար, Ամերիկայի ոսկիի կորուստը կը գնահատուի 500 միլիոն եւ դեռ կը սպասուի որ նոր կորուստներու ալ ենթարկուի։

ՈՍԿԻԻ ՇՈՒԿԱՆ ԿԸ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԻ

Գափէն (Հարաւային Ափրիկէ) տրուած հեռագիր մը կը յայտնէ թէ երկրին դրամատուները որոշած են ասկից վերջ ոսկի չարտածել դէպի Անգլիա, այլ ղրկել Ամերիկա, Փարիզ եւ Ամստերտամ ամբողջ ոսկին որ ցարդ կ'երթար Լոնտոն։

ԱՐԳԵԼՔ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԳԵՏՆԱԽՆՁՈՐԻՆ ԴԷՄ

Անգլիոյ երկրագործական նախարարը՝ Խորհրդարանին մէջ յայտնեց թէ Ֆրանսայի մէջ «տորիփորա» հիւանդութեան հետեւանքով, պիտի արգիլէ ֆրանսական գետախնձորի արտածումը, ինչպէս նաեւ հում բանջարեղէն որ Ֆրանսայէն կը ղրկուի։ Արգելքը պիտի տեւէ ամէն տարի Մարտ 5էն մինչեւ Հոկտեմբեր 14։

Լուրը եթէ ստուգուի, պարզ է թէ մեծ յուզման պիտի մատնէ Ֆրանսայի երկրագործական շրջանակները, որոնց համար լաւագոյն շուկան էր Անգլիա։

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՄՆԱՆ ՄԻՆՉԵՒ 1936

Սուրիոյ մարզպանութեան Հալէպի ներկայացուցիչ Պ. Լավասթըր հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է տեղական մամուլին.

— «Մօտ ատենէն պիտի սկսին սուրիական ընտրութիւնները: Երեսփոխանական ժողովի գումարումէն վերջ, կը կնքուի դաշնագիր մը Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ: Սուրիան շատ կարճ ժամանակի մը ընթացքին չի կրնար անդամակցիլ Ազգերու Դաշնակցութեան: Հոգատարութիւնը պիտի մնայ մինչեւ 1936, որմէ վերջ Ֆրանսան կը մտածէ Սուրիոյ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամակցութեան մասին:

«Սուրիան այժմ չի կրնար պաշտպանել եւ ապահովել իր պետճէն. 1936ին հազիւ ան կրնայ չափահասութեան հասնիլ եւ հոգալ իր պետճէն»:

Այս յայտարարութիւններէն որոշապէս կը տեսնուի որ հոգատարութեան մասին բոլոր ըսի ըսաները կանխահաս են:

«Թէքատտիւմ» թերթի խմբագիրը առանձին տեսակցութիւն մը ունենալով Պ. Լավասթըրի հետ, ըրած է կարգ մը հարցումներ Սուրիոյ ներկայ կացութեան մասին: Պ. Լավասթըր յայտնած է.

— Պ. Փօնսօ մօտ ատենէն կը վերադառնայ լուծելու համար սուրիական խնդիրը: Իրաք Ազգերու Դաշնակցութեան պիտի անդամակցի 1932ին, իսկ Սուրիան դեռ պիտի ուշանայ: Պատճառը 1925ի սուրիական ապստամբութիւնն է: Սուրիան Ազգերու Դաշնակցութեան մասնակցելու համար պետական երաշխաւորութիւններ պիտի տայ: Հիմա ֆրանսական զինուորներու կողմէ կը կառավարուի, հետեւաբար չի կրնար տալ այդ երաշխաւորութիւնը: Պէտք է զինուորական կազմակերպութիւն ունենայ եւ առանձին ապահովէ խաղաղութիւնը:

— Թերթերը գրեցին որ Պ. Փօնսօ Ժընեւի մէջ տեսակցութիւններ ունեցած է Թուրքիոյ արտաքին նախարար Թէվֆիք Րիւշտի պէյի եւ կարգադրած կալուածներու խնդիրը:

— Խնդիրը դեռ լուծուած չէ եւ բանակցութիւնները կը շարունակուին Թուրք եւ ֆրանսացի պատուիրակներուն միջեւ:

ՀՌՈՄԷԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԸ ՆՈՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔ Կ'ԸՆՏՐԵՆ

Թէրզեան կաթողիկոս, անցած ամրան իր յառաջացած տարիքին ու հիւանդութեան պատճառաւ հրաժարական ներկայացուցած էր պապին: Կաթողիկոսարանի գործերը առժամապէս վարելու համար Հռոմէն ղրկուած էր Պօնիոնիի եպիսկոպոսը, որ տարիէ մը ի վեր կը գտնուի Պէյրութ: Պապը այժմ մասնաւոր կոնդակով մը արտօնած ըլլալով նոր կաթողիկոսի ընտրութիւնը, հրահանգ ղրկած է 9 հայ կաթոլիկ եպիսկոպոսներու՝ հոկտ. 7ին Պէյրութ գտնուելու եւ ընտրութիւն կատարելու համար: Պօնիոնիի եպիսկոպոս քաշուած է իր պաշտօնէն եւ պիտի մեկնի Հռոմ:

Հրաժարեալ կաթողիկոսը այժմ կը գտնուի Հռոմ, հիւանդանոցի մը մէջ եւ պիտի չկրնայ ներկայ գտնուիլ ընտրութեան: Նմանապէս ուրիշ երկու եպիսկոպոսներ, չափազանց յառաջացած տարիք ունենալով, պիտի չկրնան մասնակցիլ եպիսկոպոսներու ժողովին, ընտրելու համար նոր կաթողիկոսը:

Ընտրութեան մասնակցող 9 եպիսկոպոսներն են.— Արփիարեան եպիսկոպոս՝ Պէյրութէն, Կորղիկեան եպիսկ.՝ Հալէպ, Վահան եպիսկ. Պողարեան՝ Պոլիս, Ցոլեան եպիսկ. Քուզեան՝ Եգիպտոս, Յակոբ եպիսկ. Նեսիմեան՝ Պաղտատ, Նազլեան եպիսկ. (որ ատենէ մը ի վեր Հռոմ կը գտնուէր), Գոյունեան եպիսկ. Անտոն եպիսկ. Պահապանեան՝ Նախկին Կեսարիոյ եպիսկոպոսը որ այժմ Մարսիլիա կը գտնուի, Գրիգոր եպիսկոպոս Պահապանեան՝ Նախկին Էնկիւրիի եպիսկոպոս որ այժմ Փարիզ կը գտնուի:

Երկու երրորդի մեծամասնութեամբ եպիսկոպոսները ընտրելէ վերջ կաթողիկոսը, ցանկը կը ղրկեն Պապին, վաւերացման համար:

ԻՍԼԱՄՆԵՐՈՒ ՊՈՅՔՈԹԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ԴԷՄ

Տրիպոլսոյ մէջ գնդակահարուած Լօմէր Մուխթար անուն ապստամբ լիտր մը: Ամբողջ մահմետական աշխարհը չափազանց գրգռուած էր այս սպանութեամբ եւ կրօնական գոյն մը կուտար անոր:

Պէյրութի Իսլամները երկար ժողովներէ եւ կարեւոր խորհրդակցութիւններէ վերջ, հետեւեալ որոշումները տուած են, իբրեւ պոյքոթ իտալական կառավարութեան դէմ:

1.— Իտալական ապրանքներու դէմ պոյքոթ. ոչ մէկ իսլամ վաճառական իտալական ապրանք պիտի չապսպրէ.

2.— Ոչ ոք իտալական ապրանք պիտի գնէ.

3.— Ոչ մէկ իսլամ իր զաւակը պիտի ղրկէ իտալական դպրոց.

4.— Ծարդ իտալական դպրոց յաճախող իսլամ տղոց դիւրութիւններ պիտի տրուին ուրիշ վարժարաններ յաճախելու համար:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ Թղթակիցներէ եւ յօդուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 11 Հոկտ.— Կիրակի կէս օրէ յետոյ, Հ. Յ. Դ. Վռամեան Ենթակոմիտէի եւ Սէնթ Անթուանի՝ Ընկեր Կարօ խումբին նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ Պուլվար Օտտօի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան, «Սալոն Վէնսան»ի ընդարձակ թատերասրահին մէջ հանդիսաւորապէս տօնուեցաւ Դաշնակցութեան օրը, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Բեմին երկու եզերքները կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական եռագոյնները: Ճակատէն կախուած էր Դաշնակցութեան երեք առաքեալներու (Քրիստափորի, Ռոստոմի եւ Սիմոնի) միացած մեծադիր նկարը, շրջապատուած Դաշնակցութեան արիւնազանգ զինանշանով ու զոյգ Արարատներով:

Հանդէսը դեռ չսկսած, երկու օտարականներ սրահ մտնելով, սկսան բաժնել հայատառ յայտարարութիւններ լիրբ բովանդակութեամբ: Սովորական պատմութիւն:

Հանդիսականները իբրեւ արժանի պատասխան այդ խառնակիչներուն, պատռեցին թռուցիկները, սրահէն դուրս հանել տուին երկու ցրուիչները, որոնք ներողութիւն խնդրելով, յայտարարեցին թէ՝ պարունակութենէն անտեղեակ են բոլորովին: Թռուցիկին հեղինակները 50ական ֆրանք խոստացած են, որպէս զի ցրուեն: Բայց այդ սնքամնները ինչո՞ւ քաջութիւնը չունեցան իրենց անձամբ ցրուելու զանոնք:

Հանդէսը բացուեցաւ յոտնկայս «Մշակ Բանուոր»ով, որմէ յետոյ նախագահ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան ակնարկ մը ձգեց Դաշնակցութեան անցեալին վրայ, ներկայացնելով քանի մը դրուագներ:

Յետոյ բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը, ընկ. Ս. Վրացեանը, որ դիտել տուաւ թէ Դաշնակցութեան Օրը, ամէն տարի ամէն տեղ կը տօնուի բացի այն երկրէն՝ որուն համար արիւն թափեց:

— Մենք պարտական ենք ձեզ հաշիւ տալ այն կուսակցութեան մասին որուն օրը տօնելու համար եկած էք հոս: Դաշնակցութիւնը առաքելութիւն մըն է որ ծնաւ հայ ժողովուրդի ծոցէն, միմիայն հայ դատը պաշտպանելու համար:

«Անոր ունեցած հոյակապ անցեալը արդէն յայտնի է ձեզի: Մենք այսօր ոչ թէ այդ փառաւոր անցեալին համար է որ կը տօնենք Դաշնակցութեան Օրը, այլ անոր միշտ յառաջդիմութիւն մաղթելու համար:

«Հայաստանը այժմ վերակազմութեան կը կարօտի, բայց չունի այն ուժը որպէսզի ինք վերակազմուի: Արտասահմանի հայութիւնն է որ իր գերագոյն ճիգերը պիտի թափէ երկրին շինութեան եւ երկրի ժողովուրդին խաղաղութեան համար:

«Առանց հայ ժողովուրդի Հայաստան չի կրնար ըլլալ: Հայ ժողովուրդը պէտք է որ Դաշնակցութեան գաղափարով տոգորուի, քալէ անոր հետ, ձգտելով իրականացնել Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանը»:

Կար գեղարուեստական շատ ճոխ բաժին մը: Օր. Անուշ Մարտիրոսեան երգեց հայ գեղջկական երգեր: Պ. Դեղամ Պօղոսեան կարդաց Դաշնակցութեան 41ամեակին ձօնուած ուղերձ մը: Յաջող արտասանութիւններ ըրին ընկերներ Հ. Քաջեան՝ Սիամանթոյի «Աղի մը մոխիր»ը, Ֆէնձեան «Հայ վրէժ»ը, Թ. Աստուրեան՝ Ա. Ահարոնեանի «Կոյր Աշուղ»ը: Պուլվար Օտտոյի ազգային վարժարանի սկաուտները երգեցին ազգային յեղափոխական երգեր:

Հանդէսը փակուեցաւ «Յառաջ Նահատակ»ով եւ հասարակութիւնը մեկնեցաւ գոհ տպաւորութեամբ:

⁂ Հանդէսէն անմիջապէս վերջ, Պուլվար Օտտոյի Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութիւնը իր գրադարանի սրահին մէջ տուաւ թէյասեղան մը, ի պատիւ ընկ. Ս. Վրացեանի: Ներկայ էր ընկերներու եւ համակիրներու կոկիկ բազմութիւն մը: Թէյասեղանը տեւեց մինչեւ կէս գիշեր, մտերմական մթնոլորտի մէջ:

Մոգի

ՏԷՍԻՆ 12 Հոկտ.— Հ. Յ. Դ. կոմիտէի նախաձեռնութեամբ տօնուեցաւ Դաշնակցութեան օրը, 11 Հոկտեմբերին Սօսիէթէ Լիօնէզի սրահին մէջ: Սրահը լեցուած էր արդէն հազարաւոր բազմութեամբ ու կը սպասէր հանդէսին բացումին: Մուտքի դրան աջ ու ձախ կողմերը զարդարուած էին հայկական եւ ֆրանսական դրօշներով: Բեմին վրայ կը կարդացուէին 1890-1931 թիւերը: Կային Քրիստափորի և Քէնտիրեանի գերեզմանը Սօֆիայի մէջ եւ ուրիշ յեղափոխական դէմքերու ներկայացնող նկարներ:

Նախագահ ընկեր Բ. Աղաբէկեան իր բացման խօսքին մէջ պարզեց Դաշնակցութեան գործունէութիւնը, նկարագրելով հայ ժողովրդի վիճակը, նախ քան հայ յեղափոխական շարժումները: Խումբը երգեց «Մեր Հայրենիք»ը, որմէ յետոյ եղան հայրենաշունչ արտասանութիւններ ընկերներ՝ Ա. Գառօնէի, Յ. Գույաճանեանի եւ Դատեճցիի կողմէ եւ մեներգներ՝ Կէնճոյեանի, Օր. Մ. Պասմաճեանի կողմէ:

Գեղարուեստական բաժնի լրացումէն յետոյ, նախագահը խօսքը տուաւ օրուան բանախօս ընկ. Օհան Կարօի, որ եկած էր Փարիզէն: Ընկերը ժողովրդական լեզուով բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը, պարզեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքական գործունէութեան դրուագները, եւ եզրակացնելով ըսաւ.— «Այսօր Դաշնակցութիւնը կանգնած քառասնամեակի գործունէութեան հանգրուանին վրայ, ճակատաբաց ու հպարտ կը դիտէ իր կտրած ճամբու երկարութիւն»ը: Եւ խօսքը ուղղելով հայ ծնողքներուն ու նոր սերունդին՝ ընկերը շեշտեց որ, պէտք է նոր սերունդին ներշնչել ազգային ոգին, եւ անոր հասկցնել թէ ինքը հայ ծնած է եւ պիտի ապրի իբրեւ հայ, իբրեւ գիտակից ու պարտաճանաչ քաղաքացի վաղուան Հայաստանին:

Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով:

Լ. Գայաճանեան

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ

ՄԻԼԱՆ, 11 Հոկտ. (սեփ. թղթ.)— Ցաւով կ'իմանանք որ Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերը շատ լուրջ պատճառներով որոշած են փակել քաղաքիս «Ուսանողական Տունը»:

Այս որոշման տխուր հետեւանքները պիտի զգան նախ մեր ուսանողները, որոնց համար կրկին պիտի սկսին ապրուստի մտահոգութիւնները ինչ որ շատ վնասակար է իրենց մտաւորական պատրաստութեան տեսակէտով: Կ'ուզենք հաւատալ թէ Մխիթարեան միաբանութիւնը նկատի պիտի ունենայ այս կարեւոր կէտը, ինչպէս նաեւ ներկայ կեանքի պայմանները, եւ կարելիութիւն պիտի տայ մեր երիտասարդներուն, որ հանգիստ սիրտով սկսին ու շարունակեն իրենց համալսարանական աշխատանքները: Ինչ կը վերաբերի այն ուսանողներուն որ քանի մը ամիսէն կ'աւարտեն իրենց ուսումը, անկասկած Միաբանութիւնը անոնց պիտի աջակցի, մինչեւ որ որոշ տեղ մը հաստատուին, ու իրենց աշխատանքով շահին իրենց ապրուստը:

Միլանի հայ ուսանողութիւնը արժանի է ամէն գնահատանքի ու աջակցութեան, սրովհետեւ միշտ պատուաւոր կերպով կատարեց իր պարտականութիւնը թէ իբր ուսանող, թէ իբր Հայ:

Մխիթարեան Հայրերու որոշումը մտահոգութիւն կը պատճառէ նաեւ հայ գաղութին: Մխիթարեան վարժարանի շէնքին մէջ էր, որ կը գտնուէր Ուսանողական Միութեան գրադարանը 1500 հատորով ու հայկական օրաթերթերով: Նոյնպէս այս շէնքին մէջ էր որ տեղի կ'ունենային զանազան Միութիւններու ժողովները, հանդէսները, հաւաքոյթները, եւն.:

Հասկնալի պատճառներով, մեր գաղութին անդամներուն թիւը ամէն օր կը պակսի, ուստի այլ եւս մեծ գործունէութիւն մը չէ կարելի սպասել: Անոնք որ կը մնան, պէտք է որ միանան ու աշխատին լուծում մը գտնել ներկայ անել վիճակին, որպէսզի ազատուի ու ապրի այն ինչ որ տարիներու աշխատանքի արդիւնք է:

Ա. Ս.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ մասնաւոր նամակի չսպասել, բաժնեգին կամ ծանուցումի փոխարժէք վճարելու համար:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՊԷԼՖՈՐ, 11 Հոկտ.— Գործազրկութիւնը օրէ օր աւելի սուր հանգամանք կը ստանայ: Սօսիէթէ «Ալսթոմ» բաւական բանուորներ արձակեց որոնց կարգին եւ տասնեակ մը Հայեր: Կ'ըսուի թէ բոլոր օտարականները գործէ պիտի հանեն: Արդէն շատոնց է որ ժամերը կրճատեցին ու կան որ շաբաթը 4—5 օր միայն կ'աշխատին:

Հակառակ այս բոլորին մեր զանազան բարենպատակ միութիւնները ջանք չեն թափեր այս չարիքին դէմ կազմակերպուելու համար, իսկ Բարեգործականը կը ճանչնանք արդէն:

Բայց եթէ այսպէս տեւէ, թշուառութիւնը տեղ պիտի գտնէ շատ մը գաւառներու մէջ:

Ցարօ

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՔԱՐԻՒՂԻ ՃԱՄԲԱՆ

Պէյրութ հասան Իրաք Փէթրոլիում ընկերութեան 20 երկրաչափները:

Մօտ ատենէն անոնք պիտի մեկնին զանազան ուղղութիւններով, ոմանք Պաղեստին-Մուսուլ ճամբուն վրայ, ոմանք Տրիպոլիս Ապու Քէմալ գծին վրայ ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար:

Հակառակ երկար ատենէ ի վեր աշխատանքի սկսուած ըլլալուն, գործը շատ դանդաղ կ'ընթանայ եւ դեռ մեծ թափով մը ճամբաներու շինութեան գործը սկսած չէ: Յայտնի չէ թէ՝ երբ ձեռնարկներ պիտի ըլլան քարիւղի ճամբաներու շինութեան սկսելու համար:

ԿՐԱՆՏԻ ԱՄԵՐԻԿԱ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ

Հուվըր հաւանական է որ Ամերիկա հրաւիրէ Իտալիոյ արտաքին նախարարը Կրանտին: Այս առթիւ, Ամերիկացի նախարարներէն Սթիմսըն, յայտնեց թէ նախագահ Հուվըր եւ ինքը ուրախ պիտի ըլլան, եթէ Կրանտին տեսնելու առիթ ունենան: Աւելցուց թէ երկուքն ալ այն տպաւորութիւնն ունին թէ Կրանտիի հետ անձնական շփում մը եւ խօսակցութիւն մը, շատ օգտակար պիտի կրնան՝ ըլլալ:

Կրանտիի մօտաւոր այցելութիւնը դէպի Ամերիկա, գոհացում կը պատճառէ համբաւաւոր ծերակուտականին Պորահի, որ այս կերպով նաւային զինաթափի ծրագրին հետապնդման կարելիութիւնները կը տեսնէ, քանի որ Իտալիոյ արտաքին նախարարն ալ համամիտ է այն ծրագրին:

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» այս այցելութեան անդրադառնալով, կը գրէ թէ Անգլիոյ վարչապետը կամ արտաքին նախարարն ալ պիտի հրաւիրուին Ամերիկա, անմիջապէս որ նոր կառավարութիւնը ընտրուի:

Նոյն թերթը կ'աւելցնէ թէ, եթէ Անգլիոյ ընտրութիւնները ուշացուցին այս հրաւէրը, միւս կողմէ սակայն, անհրաժեշտ կը նկատուէր որ Հուվըր նախ ծանօթանար Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ տեսակէտներուն՝ նաւային զինաթափի մասին, յետոյ տեսակցելու համար Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն հետ՝ թէ ինչ կերպով կարելի է հարթել ֆրանքօ-իտալական նաւային վէճը:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ԳԻՐՔԸ (3)

ՁՈՅԳ ՄԸ ԿՕՇԻԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Վա՜յ թէ տեկնայիք Ջեռքերը անգործութենէ ձանձրացած՝ լաթով մը անոնցմէ մին սրբէին, ...ոյեին. այլեւս այդ շնորհեալին ...մրուկի մը վրայ ցատկել, ...տղերը արթնցնել պակաս կը ...մար. ու մոռնալով միւսոյն ...նկիւնը միասին ծնած ըլլալ...նին, անիկա, շնորհեալը, երբ...ողի մը պատմելու նման կը ...դառնար կողին ու կը փափսար.

— Մնողքիս մէկհատիկն էի, ...իրոյ, գուրգուրանքի մէջ փայ...փայուած, իրենց լոյսն էի, գա...ղիքին ընծան...

Եւ կամ.

— Ախ իմ մանկութիւնս, օ...րօրոցս ոսկեզօծ էր ու զիս ...ծնողները թագուհիներ էին...

×

Իրիկուն մը, ալ շատ ...ն պակսեր էր,— հակառակ ...նեւս նոր ըլլալնուն,— անոնց ...ի տուկացէն, խօսելու ձեւէն, վաճառատունէն բերուած հոտյոյս-երազ-ծրագիր խանդավառութենէն:

Ու Պ. Ռոզերը մոռցած ըլլալով հանդերձ պաշտօնական քնքշութիւնները մեր այս շատ յարգելի Ձախին ու Աջին հանդէպ չէին ալ կրկներ երեկմնակի,

— Ո՛ւհ բլթամատի անէծք անպիտան կօշիկներ, ոչ-փաղաքշական արտայայտութիւնը.

Որ, որոշ մէկուն ուղղուած չըլլալով, ծուռ-ծուռ նայուածքներու փոխանակութեան պատճառ կը դառնար:

Կ'ըսեմ, փոքրիկ բարեկամներ, իրիկուն մը Տ. Ջեռքերը մեծ գուրգուրանքով խնամեցին աղէն-անդին, անկիւնները պահուըտած,մզլած աղտերը հանեցին, սրբեցին եւ հաճելի հոտով ներկը քսելէ յետոյ, կակուղ խոզանակով սկսան փայլեցնել անոնց երեսները:

Ամբողջ գործողութեան ընթացքին պահեցին իրենց լրջութիւնը ինչպէս հիւրերու առջեւ չար մանուկներն իսկ խելօք կը կենան: Միայն, ներքնապէս նախանձէ մը կ'այրէին երկուքն ալ: Վրձինը գրեթէ հաւասար չափով կը պտտէր մէկէն միւսին. բայց անոնք իրար կը մեղադրէին անիրաւութեամբ, ծակաչքութեամբ, իբր թէ հակառակորդը կ'առնէր Տ. Ջեռքերը ...ալ քիչ մը աւելի իրեն վրայ: Եւ այս գանգատը լռութեամբ, ...ցած մրթմրթոցով մը, այնքան որ հազիւ վարպետ խոզանակը անդրադարձաւ:

Լրացաւ: Դէչ լաւ երկուքն ալ գոհ երեւոյթ ունէին:

Այն ատեն Պ. Ռոզերը մասնաւոր յարգանքով մը հագաւ զանոնք, ու նոյնքան ուշադրութեամբ քալելով մայթերուն մաքուր մասէն՝ գեղեցիկ սանդուղներէ վեր ելան: Ինչքան ալ զարմանալի երեւի ասիկա, բայց ճշմարտութիւնն է: Ձախն ու Աջը շատ աղդուեցան տեղին վայելչութենէն: Պարահանդէսմըն էր ու երաժշտութիւնը անոնց ջիղերը զգայնացուց. բարի տրամադրութիւններով համակուեցան: Խոր երախտագիտութիւն մը կը զգային «սիրելի» Ռոզերուն հանդէպ, որ այդ երջանկութիւնը իրենց պարգեւեր էր: Եւ սահուն տախտակամածին վրայ գրեթէ հաշտուած, անոնք ցուցուցին գնահատելի ձիրքեր:

Ջմոռնանք պարագայ մըն ալ. պարերու այդ երանելի պահերուն, անոնք ծանօթացան շատ ազնիւ, մինինիկ օրիորդ կօշիկներու: Եւ երեւակայեցէք որ այդ քուրիկները մեր այս աղբարիկներուն քաղցրաձայն խօսքեր, հեշտալի ժպիտներ տուին: Քանի մը անգամներ նոյնիսկ իրենց մէջքը քսեցին մէկուն կամ միւսին զգայուն քթին: Ու թէեւ Աջն ու Ձախը իրենց բնազդին հաւատարիմ, գաղտնի ոստիկանի պէս իրար կը հետապնդէին, բայց ռեւէ միջադէպ չպատահեցաւ. բարեբախտաբար. հարկաւ տեղն ու օրուան արդ ու զարդը մեծ նշանակութիւն ունէին, եւ խոստովանինք թէ բացի մէկ-երկու սկսուած ու չվերջացած չարախօս ակնարկութիւններէ՝ մէկը միւսին հանդէպ, յաջողութեամբ կրցան տանիլ իրենց դերը, ծածկելով այսպէս, իրիկուան մը համար գոնէ քէնն ու ոխը:

Ապա դուրս եկան այդ յիշատակելի վայրէն, ընկերակցութեամբ նազելի Օր. կօշիկներուն: Հանրային պարտէզին մէջ պտոյտ մը ըրին, Դինովցած մութէն ու ծաղիկներուն բոյրէն մոտեցան, համարձակ առաջարկութիւններ ըրին ու փոխն ի փոխ սեղմեցին, զգուեցին, խոստում առին կամ ճշտացուցին:

Օ՛հ նազելի օր. կօշիկները:

Եւ անկէ՝ դարձաւ տուն, առանձին:

Բաւական ժամանակէ ի վեր բռնուած լռութիւնը խզուեցաւ:

Ձախը յայտարարեց թէ իրեն կը պատկանի «օրուան յաջողութիւնը», իր շնորհին, խելքին ու արժէքին:

Աջը, շատ սրդողած այս անորակելի վիրաւորանքէն, «անբարտաւանութենէն», կորանցուց պաղարիւնը եւ անարգալից լեզուով ոչ միայն խլեց միւսէն ամէնը, այլեւ յիշեց անոր «ձախաւեր շարժումները ազնուափայլ օրիորդներուն ընկերակցութեան ժամանակ», պախարակեց «կոշտ ու կոպիտ վարմունքը» ու վերջացուց «անարժան խայտառակ» մարտահրաւէր յիշոցով:

Ձախը կատղեցաւ, բոլոր ուժովը կը պոռար Աջին «պարզ խաբեբայ մը» ըլլալը, սորվեցնելու պիտակին տակ զինքը ընդօրինակելը, եւայլն:

Դեռ կրնար երկարել այս անվայել բանակռիւը, եթէ Պ. Ռոզերը չհաճէին հեռանալ հայելիին առջեւէն ու իրենց հագնելու համար շռայլած խնամքին բոլորովին հակառակ անտարբեր կերպով չշպրտէին զիրենք մէկ կողմ:

Հոս, չար բախտը Աջին. գլորեցան երկուքն ալ ու Ձախը իր բոլոր ծանրութիւնով նստեցաւ Աջին թիկունքին:

Փ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շար.)

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Ճափոնի աղէտը.— Նախորդ օր, բուռն փոթորիկ մը պայթեցաւ Ճափոնի արեւելեան եզերքներուն վրայ. Նիւթական վնասները մեծ են։ Մօտ 1000 տուներ քանդուած են եւ 200 հոգի մեռած։

Ամերիկեան դրամատունները կը սնանկանան.— Նիւ-Եորքէն տրուած տեղեկութեան մը համաձայն, տեղական 10 դրամատուններ, 9 միլիոն պահեստով, փակեցին իրենց դռները։

Ոսկի կը ղրկեն.— Ամերիկայէն արտասահման, գլխաւորաբար դէպի Ֆրանսա ղրկուած ոսկիի քանակը Սեպտ. 20էն ի վեր, կը բռնէ 539 միլիոն տոլար։

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Վ Ի Է Ն

Այս կիրակի ժամը 2.30ին Վիէնի Սէրքլը կաթոլիկ սրահին մէջ։
կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳԻՒԼԽԱՆՏԱՆԵԱՆ
Խմբերգ՝ փոքրիկներու կողմէ, մեներգ, արտասանութիւն, նուագ եւ կենդանի պատկեր։
Մուտքը ազատ է

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀ.

Ժողովի կը հրաւիրէ Ալֆորվիլի ընկերները այս Կիրակի ժամը 3ին Հայ Ակումբին մէջ։ Ներկայ պիտի ըլլան Կ. Կ.ի երկու ներկայացուցիչները։

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՋԷՅԹՈՒՆ ԿՈՄԻՏԷՆ

ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Եռագոյն, Փոթորիկ, Վիշապեան, Մասիս եւ Ազատամարտ խումբի բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին, 80 Rue Charles-Chefson, Պուա Քոլոնպ։

Խմբապետները կը խնդրուի տետրակները միասին բերել։ Ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի։

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Զ. Ռ. Մ.ի Փարիզի եւ շրջականներու մասնաճիւղերուն կողմէ Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ, Ingénieurs Civilsի սրահներուն մէջ։
19 Rue Blanche, Մէթրօ Թրինիթէ կամ Պլանշ
կը նախագահէ Պ. Ա. ԳԱԲԻԿԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, նուագ, արտասանութիւն
Կարող ուժերու կողմէ կը ներկայացուին երկու զաւեշտախաղեր

ԵՍ ՄԵՌԱՅ ԵՒ ՀՆԱՐԱՄԻՏ ՎԱՐԺԱԿԱԼԸ

Եւրոպական պարերուն պիտի նուագէ JUAN-LES-PINSի կազինոյի նշանաւոր օրքէսթրը։
Մուտքը 7.50 ֆրանք

ՀԱՆԴԷՍ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

Շավիլի մանկապարտէզի տարեկան հանդէսը, այս Կիրակի ժամը 2.30ին Salle Patinի սրահին մէջ, 114 Grand'Rue Chaville։ Կը խնդրուի յարգոյ հասարակութենէն իրենց ներկայութեամբը քաջալերել Շավիլի փոքրիկները։

Հաղորդ. միջոց.— Porte St. Cloudէն առնել թիւ 1 Վէրսայլի հանրակառքը եւ իջնել Ancienne Mairie, Chaville.

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ալֆորվիլի Հայ երկսեռ երիտասարդաց միութեան կողմէ Վաղը իրիկուն ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ի սրահին մէջ
ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ
Ա. կարգ 5 ֆր. Բ. կարգ 3 ֆրանք

Հ. Յ. Դ.

Փ Ա Ր Ի Զ

ՌՈՍՏՈՄ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին 131 Fbg. du Temple. Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այս Կիրակի ժամը 2ին, Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ Աղբիւր - Սերոբ խումբի ժողովը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 9ին, 32 Ave. des Gobelins։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

Գ Ա Ւ Ա Ռ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Կար տը Վէզի բոլոր ընկերները այս Կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբ-Ընթերցասրահը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր - Սերոբ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կորիւն, Աւագ, Առիւծ եւ Պօղոս Սայոտ խումբերը այս Կիրակի ժամը 2ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Աղբիւր Սերոբ, Եփրեմ խան, Համազասպ եւ Վարդգէս խումբերը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՏԷՍԻՆԻ Պատ. միութեան վճաբանական ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին ընկ. Կ. Օհաննեանի սրճարանին ներքնայարկին մէջ։ Նիւթ՝ «Մեր յեղափոխական անցեալը»։ Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ խումբի ժողովը այս Կիրակի ժամը 3ին ընկ. Յովհաննէս Վարոնեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Շավիլի եւ շրջականներու հայութեան կը ծանուցանենք թէ այս Կիրակի օր Ս. Պատարագ պիտի մատուցուի ի մխիթարութիւն հաւատացելոց, մանկապարտէզի առժամեայ սրահին մէջ, 20 Ave. Ville d'Avray, Chaville. Սկիզբ Ս. Պատարագի ժամը 10ը։

Հ.Բ.Ը. Միութեան Նուպարեան Մատենադարանի վարչութիւնը. ներկայ տարեշրջանին եւս պիտի կազմակերպէ շարք մը բանախօսութիւններ, որոնցմէ առաջինը այսօր ժամը 4ին։ Պիտի խօսի «Հանդէս Ամսօրեայ»ի նախորդ խմբագիր Հ. Արիս Վարդանեան, նիւթ՝ Հայ դասական լեզուն Ե. դարուն մէջ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Տէսինի Մատրան մէջ ողբացեալ ՍԱՐԳԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ։ Ժամը 11ին այց հանգուցեալին գերեզմանին։ Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկ. Մարթա Աւագեան կը փնտռէ իր եղբայրը Օհան Աւագեան, հօր անունը՝ Պապուկ, մօր անունը Աննա, եղբայրը Վարդան որ այժմ Պոլիս կը գտնուի։ 1920ին զինքը տեսած են Հայաստանի մէջ։ Իր մասին լուր ունեցողները կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ Մարթա Աւագեանի, 42 Rue Blanche, Paris. Լուր տուողին 300 ֆր. նուէր։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

փարիզ, Զըր.— 100.
մարսէյլ, Գործ.— 892.75.
պլուա, Մ. Ս.— 35.
վիրիէօ, Ա. Խ.— 35.
կրընօպլը, Օր. Հ.Մ.— 35.
փարիզ, Մ.Ե.— 50.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ
ԱՐԵՒՈՏ ՃԱՄԲԱՆ
Հրատարակութիւն Հրանտ-Սամուէլ Գրատունի։ Գին 10 ֆր.։ Ստանալու համար դիմել՝ 51 rue Monsieur le Prince, Paris (6).

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)
Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (69)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

12.— ՎԱՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Վանի նահանգին մէջ հայ հոծ բնակչութեամբ ծանօթ շրջաններէն ամէնէն կարեւորն էր Պողազքեսէնը։ Ի գին ամէն զոհողութեան, հայ կոմիտէճիները կ'ուզէին յեղափոխութիւն յարուցանել, արիւն թափել, Թուրքիան տկարացնել, եւ անոր փլատակներուն վրայ հիմնել անկախ Հայաստան մը։ Այսպիսի երեւակայութեամբ մը տարուած, յեղափոխական կոմիտէճիները իրենց նպատակին իրագործման միակ միջոցը կը համարէին Թուրքիոյ այլազան բնակչութիւնը իրարու դէմ հանել, խռովութիւն յարուցանել, օգտուելու համար առիթէն։

1895ի Նոյեմբեր ամսուն սկիզբը 6 Քիւրտեր, երբ կ'անցնէին Պողազքեսէնի մօտերէն, կը սպաննուին հայ կոմիտէճիներուն կողմէ։ Քիւրտերը, որ արիւնկզակ եւ վրէժխնդիր տարր մը կը կազմեն, վիրաւորուած համար բացին իրենց արժանապատուութիւնը եւ միանալով աշիրէթներուն հետ, թեւ թեւ յարձակեցան հայ գիւղերուն վրայ, գրաւեցին անոնց ստացուածքն ու անասունները եւ այնուհետեւ արիւնհեղութիւնը յաճախակի դարձաւ։ Անոնց յարձակումներէն վախնալով, բազմաթիւ Հայեր, որոնք տակաւին որեւէ յարաբերութիւն չունէին կոմիտէճիներուն հետ եւ հաւատարիմ կը մնային կառավարութեան, լքելով իրենց գիւղերը՝ ապաստան գտած էին Նահանգին կեդրոնը։ Սակայն Քիւրտերը իրենց յարձակումը կը փորձէին նոյնիսկ Վանէն մէկ ժամ հեռու գտնուած գիւղերուն վրայ. այնպէս որ Վանի վաճառականները կը վարանէին բանալ իրենց խանութները։ Վանի պահակազօրքն ու զինուորական ուժերը կը բաւէին միայն պաշտպանելու կուսակալութեան կեդրոնը ամէն յարձակման դէմ։ Այնպէս որ շատ հաւանական էր թէ խռովութիւն պիտի ծագէր այնտեղ ալ։ Ցանառութեամբ խնդրեցի, որ զինուորական ուժը աւելցուի Վանի մէջ, բայց մտիկ չըրին ինծի։ Պալատն ու Պապը Ալին ոգիտութեան քունին մէջ թաղուած էին խորապէս։ Իսկ Վանի կուսակալը Նազըմ փաշա վախկոտ ու երկչոտ մէկն էր, այնպէս որ յեղափոխականներուն ամենամեծ յենակէտը կառավարութեան վարանոտ դիրքն էր դարձած։ Ի՞նչ աղէտներ տեսաւ դժբախտ Թուրքիան այս տգէտ պաշտօնատարներուն պատճառով։

21 Նոյեմբեր 1895ին, Վանի ոստիկանական տեսչութիւնը այսպէս կը հեռագրէր ինծի.

— «Այս գիշեր, ժամը 1ի ատենները, Թէփէ Պաշի պահականոցին շուրջը տեսնուեցան 7 զինեալ Հայեր։ Ոստիկանութիւնը, կասկածելով, հետապնդեց զանոնք։ Յանկարծ անոնց մէկը կրակեց պահականոցին վրայ։ Ոստիկան Խուրշիտ էֆէնտի հասաւ անոնց ետեւէն։ Թէեւ վերը փախան, բայց Խուրշիտ էֆէնտի ձերբակալեց բուն հրոսապետը, ֆէտայի Վանցի Համբարձումեան Խաչիկ, իր զէնքերով միասին։ Վրայէն գտանք 13 նամակներ, մէկ անցագիր եւ ուրիշ առարկաներ։ Նամակներուն բովանդակութիւնը չափազանց վնասակար է։ Մէկուն տակը կը տեսնուի Պարսկաստանի Թաւրիզ քաղաքին մէջ կազմուած զէնքի հայթայթման կոմիտէին զինանշանը։ Ըստ օրինի, այդ նամակները յանձնեցինք կուսակալին, սակայն կուսակալը, Հայերէն վախնալով, պաշտօնական որեւէ կարգադրութիւն չըրաւ ոչ միայն այդ նամակներուն մասին, այլ նաեւ անկէ առաջ գտնուած ուրիշ բազմաթիւ վնասակար նամակներու, ինչպէս անցեալ օր ձերբակալուած Հայու մը վրայէն գտնուած նամակին մասին։ Ուստի ձեզմէ գաղտնաբար կը խնդրեմ որ պահանջէք այդ նամակները»։

Վանի թղթատարական եւ հեռագրական տեսուչը, համաձայն [...] տրուած հրահանգներուն, քննութիւն կը կատարէր այն նամակներուն [...] որոնք կը հասնէին օտար երկիրներէ, ուղղեալ Հայերու։ Թաւրիզէն նամակ մը հասած էր կատաղի կոմիտէճի Արշակի, որ կը բնակէր Վանի [...]։ Երբ բացուեցաւ նամակը, սովորական մէջը ճերմակ թուղթէ մը զատ բան չգտնուեցաւ։ Գիտէինք, որ քիմիական հեղուկով մը գրուած այդ նամակները ջուրը թաթխուելով, կրակին դէմ չորցուելէ յետոյ երեւան կու գային տառեր, որոնք անպայման գաղտնիք մը կը պարզէին։ Այդպէս եղաւ եւ նամակին բովանդակութիւնը հասկցուեցաւ։ Յաջորդ օրն ալ [...]րիզէն նոր նամակ մը հասաւ Վանեցի Տիգրան եւ Սարգիս անուն կոմիտէճիներու։ Ստորագրութիւնն էր — Յակոբ Մ.Պ. Թաւրիզ։ Ոստիկանութեան նախարարութեան ղրկուեցան այդ նամակները, որոնք կը հաստատէին թէ շուտով յեղափոխութեան փոթորիկ մը պիտի պայթէր Վանի մէջ։

Ահա բովանդակութիւնը քիմիական այդ նամակներուն.

— «Սիրելի Արշակ,

Տեղւոյս գործարանը 4 վարպետ ունի, մէկը զէնք առնելու [...] Միւսը 700 (մարդասէր) հրացան բերաւ։ Այս զէնքերուն փողերն ու [...] շատ անուր են։ Այստեղ «Գոլոշեան» ընկերութենէն 6-10 անդամ [...] Վանի համար կ'ուզեն իրենց գլուխը առպրակը խօթել, կ'ուզեն Վան[...] Սակայն Դաշօն զանազան կարծիքներ կը յայտնէ։ Մեծ գերդաստանի [...] պատկանի, եւ կոմիտէին պատասխանատու մարդոցմէն է։ Պիտի [...] (մարդասէր) հրացանները, բայց Սաքօն հիւանդ ըլլալով, չկրցանք [...] Պուրկազի հարիւրապետ Պետրոսն ու Յարութիւնը եկան։ Հարիւ[...] Պետրոս զինուորներուն մարզանք պիտի սորվեցնէ։

(Շար[...]

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ			
	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՇԱԲԱԹ
17
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1931
17 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1701

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ

— Այս տարի Մշակոյթի Օր պիտի ունենա՞նք Փարիզի մէջ, կը հարցնեն մեզի։

Եթէ գիտնայինք, արդէն հրատարակած կ՚ըլլայինք յայտարարութիւնը։

Անոնք որ այս տօնն ալ կուսակցական դարձուցեր էին, անցեալ կիրակի «իրենց» հանդէսը կատարեր են Փարիզի եկեղեցիին մէջ, իբրեւ Թարգմանչաց տօն։ Իսկ բուն Մշակոյթի Օրը կը մնայ անկախ։

Քանի մը տարիէ ի վեր, Զ. Ռ. Մ.ը կը ստանձնէր նախաձեռնութիւնը։ Այս տարի Գրական Ակումբը եւ Ուս. Միութիւնը ուզեր են կատարել, բայց մինչեւ այսօր վերջնական տեղեկութիւն չունինք։

Արդեօք սրահի վա՞րձքն է որ կը խրտչեցնէ այս կամ այն Միութիւնը։ Բայց չէ՞ որ ծախքերը հանելու դիւրին միջոցը կայ,— հատատել քանի մը ֆրանք տուրք։ Մեր կուսակցական տօներն անգամ մուտքով կը կատարենք ընդհանրապէս, եւ բազմութիւնը միշտ անպակաս է։

Ամէն պարագայի մէջ, տակաւին ուշ չէ, կազմակերպելու համար Փարիզի Մշակոյթի Օրը։ Մանաւանդ որ, աւելի խոնարհ գաղութներ սիրով փարած են այդ գեղեցիկ սովորութեան, եւ անշուշտ հաճութեամբ չպիտի դիտեն Փարիզի հեղգութիւնը։

×

Գործնական արժէք մը ունի՞ այս Օրը։

Գործնական արժէք ունի՞ մեր ո՛րեւէ մէկ տօնը, Զատիկէն մինչեւ Դաշնակցութեան Օրը։

Չափազանց սահմանափակ հորիզոն ունեցած պէտք է ըլլանք, ամէն երեւոյթ թանձրացեալ, շօշափելի արդիւնքով մը դատելու համար։

Տօները պատեհութիւններ են հոգեկան հաղորդութեան։ Մեր ներքին, տեւական արժէքներու գնահատման։ Եւ, ինչո՞ւ չէ, արդար հպարտութեան։

Անոնք նոր յոյզեր կը կաթեցնեն մեր հոգիներուն մէջ, եւ բովանդակութիւն կուտան մեր ամենօրեայ ճիգերուն։ Աւիշ կը ներարկեն մեր երակներուն, եւ կը թարմացնեն, կը կազդուրեն մեզ։

Ի՞նչ պիտի արժէր կեանքը, առանց հոգեկան տենդերու։ Առանց խոյանքի եւ սլացքի։

Եւ մենք բացառութիւն չենք այս իրականութեան հանդէպ։ Մտաւորապէս շատ աւելի բարձր ժողովուրդներ կ՚օգտագործեն ամէն առիթ, պանծացնելու համար իրենց արժէքները։ Անընդհատ վերանորոգելու համար հոգեկան կապը այսօրուան եւ երէկուան միջեւ։ Կենդանի թէ մեռած մեծութիւններու հետ։

Ահաւասիկ Ռուսերը։ Տարագիր՝ մեզի պէս։ Նոյնքան կարօտ՝ հայրենիքի։

Առանց տարիքի եւ դաւանանքի խտրութեան, անոնք ամէն տարի ճշմարիտ պաշտամունքով մը, երկիւղածութեամբ եւ գիտակցութեամբ կը կատարեն Մշակոյթի Օրը, այս միեւնոյն պողոտաներուն վրայ։ Եւ հազարաւորներ են հանդիսականները։ Հազարաւորներ՝ մէկ սիրտ եւ մէկ հոգի։ Գոնէ տարուան մէջ մէկ օր։

Եւ եթէ Ռուսերը շատ շատ բարձր են, ահաւասիկ Պուլկարները, մտաւոր մակարդակով աւելի մօտ մեզի։

Տեսե՞ր էք անոնց համատարած խանդավառութիւնն ու գունդագունդ, պատկառելի թափորները՝ Կիրիլի եւ Մեթոտիոսի տարեդարձին առթիւ (Պուլկարներուն Սահակ-Մեսրոպը)։ Բացառութիւն չկայ այդ օրը։ Ոչ թագաւորին, ոչ ալ բանուորին համար։ Ոչ մանուկին, ոչ ալ ծերուկին համար։

Բայց աւելորդ են այս օրինակները։ Նորընծաներ չենք։ Եւ նոր չէ որ մէջտեղ կը դրուի գաղափարը։

Քանի մը տարուան պատմութիւն ունինք արդէն, և Մշակոյթի Օրուան հանդիսութեանց արձագանգներ՝ հեռաւոր Պարսկաստանէն մինչեւ Հարաւ. Ամերիկա։

Կ՚ուզէինք յիշեցնել թէ Փարիզը չպիտի կրնայ արդարացնել իր թուլութիւնը։ Կամ գէշ օրինակ պիտի հանդիսանայ իր անհոգութեամբ։

Մնաց որ, սփոփարար երեւոյթներ ալ չեն պակսիր։

Այսպէս կամ այնպէս, կենդանի է մտաւոր վաստակի կամ երկունքի տենդը։

Ճիգեր, շարժումներ, լաւագոյնը փորձելու ձգտումներ կ՚երեւան հրապարակին վրայ։ Հետզհետէ աւելի կը շեշտուի սեփական արժէքները ճանչնալու, տեւականն ու առօրեան զանազանելու, ուժերը խտացնելու տրամադրութիւնը։

Եւ շօշափելի գործ մըն ալ ունինք աչքի առաջեւ, եթէ ուզենք անպատճառ առեւտրական ակնոցով դիտել ամէն բան։

Մէկ տարուան ժամանակամիջոցի մը մէջ, հինգերորդ հատորն է որ լոյս կ՚ընծայէ Ն. Գ. Բ.ը, քանի մը շաբաթէն։ Եւ շուտով վեցերորդը— ծրագրուած առաջին շարքին կէսը։ Կը նշանակէ թէ ո՛ր եւ է շարժում անպտուղ չի մնար։ Եւ ահաւասիկ, վաղն իսկ, յիշատակի տօն մը՝ Նուիրուած Ազգային Թատրոնին։

Ընդարձակ է անդաստանը եւ բեղուն։

Արդ, ժամուն չորս պատերուն մէջ հոգեհանգիստ կատարելու չէ որ յարգած պիտի ըլլանք մեր արժէքները կամ պահած՝ մեր ակօսը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

"ՄԱՀԱՓՈՐՁ,,ԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, (10 հոկտ.)—

Այլեւս որոշուած է առաջին առթիւ իսկ սահմաններէն դուրս հանել Յակոբ Արիկեանը, որուն քննութիւնները գրեթէ աւարտած են։

Այս առթիւ, երկու ամերիկեան հպատակներ եւս, որոնք հսկողութեան տակ առնուած էին Թոքաթլեանի մէջ, ազատ թողուած են մեկնելու։ Ուրիշ ոեւէ ձերբակալութիւն չէ կատարուած եւ Յակոբի եղբայրն ու աներձագը ազատ արձակուած են։

Իզմիրի առջեւ ալ ձերբակալութիւն

Հոկտեմբեր 8ին, Իզմիր հասած օտար շոգենաւի մը մէջ ոստիկանութեան կողմէ խուզարկութիւն կատարուեցաւ։ Շոգենաւին մէկ անկիւնը պահուըտած մարդ մը երեւան հանուեցաւ։ Կատարուած քննութեան արդիւնքէն յայտնի եղաւ թէ այս մարդը Հայ մըն է որ գաղտնի եւ վտանգաւոր նպատակներով կը փափաքի քաղաք ելլել։ Ասոր վրայ յիշեալը ձերբակալուեցաւ։ Ոստիկանութիւնը կը շարունակէ իր քննութիւնները մեծ գաղտնապահութեամբ։ (Վագըթ)։

Թուրքիոյ դրամական շուկան

L'Information կը գրէ.— Ոսկիի անկումը Թուրքիոյ պատճառեց բաւական մեծ վնասներ, որոնք կը գնահատուին 200էն 300 հազար թրքական ոսկի։ Ասկէց զատ, արտածումը մատնեց աննպաստ կացութեան մը։ Անգլիական դրամի մատուցումները աւելի պակաս են քան անցեալ տարի։ Ընդհակառակն, մեծ խնդրանքներ կ՚արձանագրուին, որոնք յառաջ կուգան ներածումներու յաւելումէն։ Իրօք ներածումները արտածումներու վրայ ցոյց կուտան 12,5 միլիոն թրքական ոսկիի տարբերութիւն մը, վերջին վեց ամիսներու ընթացքին։

Վերջին ամիսներու ընթացքին, դրամի խնդրանքները միջին հաշուով բարձրացած են շաբաթական 200,000 անգլ. ոսկիի, մինչ նախապէս կը հաշուուէր շաբաթական 60էն 100 հազար անգլիական։

Այսպէս է որ թրքական դրամը բարձր բռնելու համար, անցեալ տարի կազմուած դրամատան պահեստը Սեպտ. 20ին, գրեթէ բոլորովին սպառած էր։ Օգոստոսի վերջը, այս պահեստն էր 215 հազար ստերլին։ Որովհետեւ, արտածումէն գոյացած դրամներու քանակը բաւարար չէր գոհացնելու համար շուկան, այդ դրամատունը ստիպուեցաւ ժամանակաւորապէս շուկային տրամադրել մօտ 6 միլիոն ֆրանք արժէքով օտար դրամներ։

Թուրքիա դրամ կը փնտռէ

Գրած էինք թէ Թուրքիոյ նախկին ելմտական գործավարը Սարաճօղլու Շիւքրի Ամերիկա կ՚երթայ։ Այս առթիւ «Լ՚Էնֆորմասիոն» կը գրէ թէ, հակառակ Սարաճօղլու Շիւքրիի կողմէ Թուրք թերթերուն մէջ տրուած հերքումներուն, կը հաստատուի որ յիշեալը Նիւ-Եորք կ՚երթայ Թուրքիոյ համար վարկ փնտռելու, թրքական կարգ մը ճարտարարուեստական ձեռնարկներու շուրջ շահագրգռելով համապատասխան շրջանակները, կամ ուղղակի փոխառութիւն մը կնքելով։

Այս տեղեկութիւնը տալէ վերջ, ֆրանսական թերթը կ՚աւելցնէ իր կողմէ.—Այն պահուն, երբ կարգ մը Թուրք թերթեր անշուշտ կառավարական շրջանակներէ թելադրուած — ինչպէս օրէնք է Թուրքիոյ մէջ—կը պահանջեն պարզապէս ջնջել թրքական հանրային պարտքի վերաբերեալ Փարիզի համաձայնութիւնը, կը հարցնենք թէ հիմա՞ գտան ժամանակը կատարելու նման դիմումներ, զոր ստանձնած է Սարաճ օղլու Շիւքրի։ Յուսալի է որ Մ. Նահանգներու իրաւասու շրջանակները նկատի պիտի ունենան այն պարագան թէ Թուրքիա ո՛րքան յարգած է իր արտաքին յանձնառութիւնները։

Ֆրանսեւխորհրդային բանակցութիւնները

Յայտնի է թէ մէկ քանի ամիսներէ ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուին Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ միջեւ, առեւտրական համաձայնագրի մը կնքման համար։

Այս մասին, «փըթի փարիզիէն»էն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.— կը յիշուի անշուշտ թէ ինչ պայմաններու մէջ Ֆրանսա եւ Ռուսիա ետ առին՝ առաջինը՝ 1930 հոկտ. 3ի, երկրորդը հոկտ. 20ի հրովարտակները, որոնցմով երկու երկիրները փոխադարձ արգելքներ կը դնէին առեւտուրին առջեւ։ Ատկէց ասդին, բանակցութիւնները կը բախէին դժուարութեանց. Ռուսիա կ՚ուզէր կարգ մը յանձնարարութիւններ տալ Ֆրանսայի, պայմանաւ որ այս վերջինը վճարման շատ նպաստաւոր պայմաններ յօժարէր։

Ինչ որ կը մերժուէր Ֆրանսայի կողմէ։ Ո՛չ Ֆրանսացի ճարտարագործները, ո՛չ ալ առեւտրական նախարարը կ՚ուզէին ուղղակի կամ անուղղակի վարկ բանալ Ռուսիոյ, ինչպէս զեկոյցով մը յայտարարեց արդէն առեւտրական նախարարը։

Եւ սակայն, Ռուսիոյ հետ առեւտրական յարաբերութիւնները յաջողցնելու համար, անհրաժեշտ էր ձեւ մը գտնել։ Արդ, «փըթի փարիզիէն» կը գրէ թէ այդ ձեւը գտնուած է ասկէց 5-6 տարի առաջ եւ այդ ձեւի հիման վրայ ալ, այն ատեն բանակցութիւններ կատարուած են։

Իսկ ներկայիս, նոյն եղանակն է որ կ՚ուզուի կիրարկել, իրօք, Ֆրանսայի Արտադրողներու Սէնտիքան ձեռնարկած է կազմելու ընկերութիւն մը, կէս միլիոն դրամագլուխով։ Այս ընկերութեան մասնակցողները պիտի կրնան Ռուսիոյ հետ գործեր ընել, համաձայն իրենց տրուած ուղղութեան եւ ցուցմունքներուն։ Նպատակը պիտի ըլլայ Ռուսիոյ եւ Ֆրանսայի փոխադարձ գնումներն ու վաճառումները կեդրոնացնել։

Ռուսիայէն գնուած քարիւղը՝ չափով մը, պիտի ծառայէ վճարելու, ինչ որ Ռուսիա կը գնէ Ֆրանսայէն։

Այս կերպ գործառնութեանց սկզբունքը պիտի ըլլայ Ֆրանսայէն դուրս չհանել դրամը որ պիտի վճարուէր Ռուսիայէն կատարուած գնումներուն համար եւ այդ դրամով վճարել Ռուսիոյ կատարած գնումները Ֆրանսայի մէջ։

Եթէ այս եղանակը ընդունուի եւ կիրարկուի յաջողութեամբ, պաշտօնական համաձայնութիւն մը կնքելու պէտք չպիտի մնայ։

"ՅԱՌԱՋ,,ի Վաղուան թիւը

Նուիրուած է ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆի յիշատակին, աննման արուեստագէտին մահուան 40 ամեակին առթիւ։

Միեւնոյն թիւին մէջ՝ Ադամեանի մեծադիր նկարը։

Անգլիական ընտրութիւնները

ՄԱՔՏՈՆԸԼՏԻ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Իր ընտրական շրջանակին մէջ, կազմուած հանքագործներէ, որոնք 1929ին, իրեն ապահովեր էին 35,615 ձայն, 39,000ի վրայ, Անգլիոյ վարչապետը մեծ դժուարութեանց եւ թշնամութեանց կը բախի։

Նախորդ օր հաւաքոյթի մը մէջ, այնքան նեղուեցաւ, որ ստիպուեցաւ քառորդ ժամ վերջ դադրեցնել։ Հազիւ բեմ էր բարձրացեր, երբ սուլիչներ եւ հայհոյչներ խեղդեցին իր ձայնը։ Նոյն երեւոյթը կրկնուեցաւ ուրիշ վայրի մը մէջ, ուր Մաքտոնըլտ ստիպուեցաւ սպառնալ թէ, եթէ շարունակեն զինքը խանգարել, ստիպուած պիտի ըլլայ սրահէն դուրս հանել իր հակառակորդները։

Կ՚ըսուի թէ աշխատաւորական ծանօթ դէմքեր մտադրած են երթալ Մաքտոնըլտի շրջանակը, հոն, ընդդէմ Մաքտոնըլտի պաշտպանելու համար աշխատաւորական թեկնածուն։

Չինեւճապոնական վէճը

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը որոշեր էր հրաւիրել ամերիկեան կառավարութիւնը որ մասնակցի չինեւճափոնական վէճին առթիւ կատարուած խորհրդակցութեանց։ Ճափոնի կառավարութիւնը երկար պատճառաբանութեամբ մը կը մերժէ հաւանիլ Ամերիկայի մասնակցութեան։

Անմիջապէս որ Ճափոնի պատասխանը ստացաւ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը որ կը նախագահէ խորհուրդին, ժամաւոր նիստի հրաւիրեց «Հինգ»երու ժողովը, բաղկացած իրմէ եւ Անգլիոյ, Իտալիոյ, Սպանիոյ եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչներէն։

Հինգերու խորհրդակցութենէն վերջ, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը գումարեց ղռնփակ նիստ մը, ուր նկատի առնելէ վերջ Ճափոնի պատասխանը, որոշուեցաւ հրապարակային նիստի մը մէջ, Խորհուրդի անդամներու հաւանութեան ենթարկել Ամերիկայի ուղղուելիք հրաւէրին բնագիրը։

Տրամի արտածումը արգիլուած

Յունաստանի պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ նոր հրամանագիր մը, որուն համաձայն. օտար եւ հելլէն արժեթուղթերու, դրամատոմսերու կտրոններու, չէքով կամ ուրիշ որեւէ միջոցով տրամի արտածումը արգիլուած է։

Ապահովագրեալ նամակները, թղթատարական պաշտօնեային ներկայութեան պիտի գոցուին, չէքերու գաղտնի արտածման արգելք ըլլալու համար։

Օրէնքին մէկ յօդուածին համաձայն, իւրաքանչիւր դրամատուն, հոկտ. 15ին եւ վերջը պարտաւոր է իր ունեցած օտար դրամի մասին տեղեկութիւն տալ Յունաստանի Դրամատան, որ իրաւունք ունի ամէն ատեն ստուգում կատարելու։

Մասնաւորներու միջեւ օտար դրամով կնքուած փոխառութիւնները ի զօրու են, եթէ գործողութիւնը կատարուած է նօտարութեան միջոցաւ։

Ոսկիի, օտար դրամի կամ օտար արժեթուղթերու գրաւի փոխարէն տրամ տալը արգիլուած է։

Սպանիա եւ Վատիկան

Սպանիոյ խորհրդարանին մէջ, սահմանադրական օրէնքի քուէարկութեան ընթացքին ընդունուած բանաձեւը՝ ընդդէմ կրօնական հաստատութեանց, անակնկալի չէ բերած Վատիկանը՝ որ արդէն, օրը օրին՝ Մատրիտի իր ներկայացուցչին միջոցով տեղեկութիւններ կը ստանար անցուդարձերուն մասին։ Պապը սակայն չէր ուզած կանխել դէպքերը, առաջուց տալով կարգ մը որոշումներ։ Հիմա սակայն, որ որոշումը վերջնապէս տրուած է, զրոյց կը շրջի թէ յարաբերութիւնները պիտի խզուին Վատիկանի եւ Սպանիոյ միջեւ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Լավալի ճամբու ծախքը.— Ֆրանսայի վարչապետին՝ Պ. Լաւալի եւ իր հետեւորդներուն Ամերիկա ճամբորդութեան առթիւ, իբր ճամբու ծախք, յատկացուած է 400,000 ֆրանք։

Ամուսնութիւնները Թուրքիոյ մէջ.— Թուրքիոյ մէջ գործադրութեան դրուեցաւ այն օրէնքը, որուն համաձայն, բոլոր ամուսնացողները պարտաւոր են բժշկական քննութեան ենթարկուիլ՝ նախ քան ամուսնութիւն։

Իշխանութեանց հրահանգ տրուած է խստիւ հսկել օրէնքի գործադրութեան եւ չհանդուրժել որեւէ թերացման։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մր. Հուվըր, մինչեւ իր Նախագահ ընտրուիլը ծանօթ էր իբրեւ մեծ կազմակերպիչ, տիտղոս մը՝ զոր շահած էր Մեծ Պատերազմի միջոցին իր ցոյց տուած գործունէութեան շնորհիւ։ Սպիտակ Տան մէջ տեղաւորուելէն ի վեր, աւելի ծանօթ եղաւ իբրեւ դըրդագին եւ իրենց լաւատեսութեամբ ուշագրաւ յայտարարութիւնները ընող մարդ մը՝ որուն համբաւը այսօր վտանգուած պիտի ըլլար արդէն, եթէ Միացեալ Նահանգներու նման մեծ հանրապետութեան մը Նախագահի իր հանգամանքը պահած չըլլար դեռ։

Մր. Հուվըր բարգաւաճութեան Նախագահ *կոչուած է*, մակդիր մը՝ որ քիչ անգամ այնքան անյարմար կերպով տրուած է մէկու մը։ Թերեւս յանցանքը այն արտակարգօրէն դժնդակ շրջանինն է՝ որու միջոցին ան կը գտնուի իշխանութեան գլուխը։ Բայց, այս տիտղոսը բաւակա՞ն է արդարացնելու համար այս պետական մարդուն լաւատեսութիւնը որ շատերու համար յուռախաբութեան աղբիւր կազմեց։

Անցեալ տարուան սկիզբները, երբ 1929ի աշնան ծայր տուող տնտեսական տագնապը դեռ նոր պոռթկացած էր, Մր. Հուվըր կը յայտարարէր թէ՝ վախ չկայ որ այս տագնապը աւելի սաստկանայ, պատճառաբանելով թէ՝ ապրանքներու և արժեթուղթերու գինները յունուարին հասած էին արդէն անկումի ամենէն ցած աստիճանին։ Եւ սակայն, այս սփոփարար յայտարարութեան յաջորդող ամիսներուն միջոցին հանդիսատես եղանք գիներու նոր եւ կարեւոր անկումներու։ Հակառակ ասոր, Մր. Հուվըր շարունակեց իր լաւատեսութեանը մէջ, անցեալ հոկտեմբերին յայտարարելով թէ՝ Միացեալ Նահանգները անաղարտ պահած էին իրենց բնական հարստութիւններն ու բարօրութիւնը եւ թէ՝ հարկ է վստահութիւն ներշնչող միջոցներ ձեռք առնել միայն, տագնապին առաջքը առնելու համար։

* * *

Երկար ամիսներ տեւող սպասումէ մը եւ ինքնամփոփումէ ետք, Մր. Հուվըր նորէն հրապարակ իջաւ եւ հետզհետէ սաստկացող տագնապին իբրեւ դարման ուրիշ բան չգտաւ, եթէ ոչ յունիս 20ի մեծաղղորդ ծրագիրը։ Միացեալ Նահանգներու Նախագահը կ՚առաջարկէր արդարեւ Եընկի ծրագրին գործադրութիւնը առժամապէս յետաձգել, մէկ տարուան համար դադրեցնելով պատերազմական պարտքերու վճարումները։

Այս կարգադրութեամբ, կը կարծէր դարման տանիլ տնտեսական տագնապին որ ալիտաբեր ըլլալ սկսած էր։ Եւրոպական պահանջատէր պետութեանց եւ մասնաւորաբար Ֆրանսայի համար դժուար էր այս առաջարկին մերժման պատասխանատուութիւնը ստանձնել։ Մր. Հուվըրի առաջարկը գործադրուեցաւ. բայց ընդհանուր կացութիւնը շօշափելի եւ անմիջական որեւէ ազդեցութիւն չկրեց, ոչ ալ նոյնիսկ բարեփոխուեցաւ վիճակը Գերմանիոյ՝ որ այս առաջարկէն ամենէն աւելի նպաստաւորուողը եղած էր։

Հոկտեմբերի 7ին, Մր. Հուվըրի ըրած նոր յայտարարութիւնը ոչ նուազ շռնդալից է, թէեւ աւելի տեղական եւ սահմանափակ հանգամանք ունի եւ գլխաւոր նպատակն է կարգ մը դիւրութիւններ ընծայել ամերիկեան դրամատուներու, զանոնք փրկելու համար սնանկութենէ եւ թոյլ տալու որ իրենց յանձնառութիւնները կարենան կատարել։ Աւելորդ է թուել առաջարկուած նոր միջոցները, զորս «Յառաջ»ի ընթերցողները կարդացին եւ որոնց մասնագիտական մանրամասնութիւնները կարեւոր չեն։

* * *

Մր. Հուվըրի յայտարարութիւնները նոր նշոյլ մը տարածեցին տնտեսական դժուարութեանց տակ ճնշուած երկիրներու եւ մասնաւորաբար Ամերիկայի մէջ։ Չի կարծուիր սակայն որ բաւական ըլլան վանելու այդ դժուարութիւնները։ Մր. Հուվըրի նոր թելադրութիւնները, ինչպէս նաեւ այն բոլոր ծրագիրները՝ որոնք երկու տարիէ ի վեր ցոյց կը տրուին իբրեւ դարման տնտեսական տագնապին, իրականին մէջ ամոքիչ դեղեր են միայն։

Ներկայ համաշխարհային տագնապը որ, զանազան տեսակէտներով, աննախընթաց է իր տեսակին մէջ հարիւր տարիէ ի վեր, հետեւանք է դասական պատճառի մը որ պարբերաբար երեւան կուգայ տնտեսական պատմութեան մէջ։ Անիկա առաւելապէս ծնունդն է նախնական նիւթերու եւ գործուած ապրանքներու արտադրուած քանակին եւ սպառած քանակին միջեւ եղած անհաւասարակշռութեան։ Ասոր բարձումն է որ պիտի կրնայ փարատել տագնապը։

Տնտեսական համաշխարհային ներկայ տագնապին սկզբնական պատճառը գերարտադրութիւնն է ուրեմն։ Այն միւս բոլոր երողութիւնները ու երեւոյթները՝ որոնք անոր պատճառ կը նկատուին (ընդհանուր անվստահութիւն, դրամական դրութեանց խանգարումներ, քաղաքական կնճռոտութիւններ եւ հակամարտութիւններ, արծաթ մետաղի գինին անկումը եւն. եւն.), տագնապին ուղղակի կամ անուղղակի հետեւանքները եւ կամ, անոր սուր հանգամանք տուող տարրեր են միայն։ Վերջերս հրատարակուած հետեւեալ վիճակագրութիւնը, թէեւ մասնակի՝ բայց ցայտուն կերպով ցոյց կուտայ այդ։

Ինքնաշարժի ամերիկեան գործարանները կրնան տարեկան 8 միլիոն կառք արտադրել, մինչդեռ այսօր ամբողջ աշխարհի մէջ հազիւ 4 միլիոն կառքի սպառում կայ որ ամենէն աւելի բարգաւաճ տարուան մը մէջ (1929) 6 միլիոնէն քիչ աւելի եղած է։

Կօշիկի գործարանները կրնան տարին 900 միլիոն զոյգ կօշիկ շինել, որուն սպառումը Ամերիկայի մէջ 300 միլիոն զոյգ է միայն։

Ամերիկեան ածխահանքերուն արտադրողական կարողութիւնը տարեկան 750 միլիոն թոնօ կը հաշուուի, մինչդեռ այս երկրին մէջ 500 միլիոն թոնօ միայն կը սպառի։ Դարձեալ, քարիւղի հորերը 6 միլիոն տակառի մօտ կ՚արտադրեն օրը. այս նիւթին սպառումը 4 միլիոն տակառէն աւելի եղած չէ բնաւ։

Միւս երկիրներուն համար ալ կացութիւնը տարբեր չէ։ Մեծաքանակ մթերքներ կան ցորենի՝ բոլոր հողագործական երկիրներուն մէջ, սուրճի՝ Պրազիլիոյ մէջ, բամպակի՝ Ամերիկայի եւ Եգիպտոսի մէջ, ձգախէժի՝ Մալեզիոյ մէջ եւն., ինչպէս նաեւ ամէն տեսակ գործուած ապրանքներու՝ մասնաւորաբար Եւրոպայի ճարտարարուեստական երկիրներուն մէջ։

* * *

Տնտեսագէտներէ եւ գործարանատէրերէ շատեր անշուշտ ըմբռնած են կացութիւնը եւ միջազգային համաձայնութիւններ կնքելով ջանացած՝ արտադրութեանց քանակը զեղչել, խանգարուած հաւասարակշռութիւնը վերահաստատելու համար։ Սակայն, դասակարգային նկատումները եւ անհատական շահեր թոյլ չեն տուած ցարդ իրագործելու հետապնդուած նպատակը։ Այսպէս՝ պատճառ եղած են որ տագնապը սաստկանայ հետզհետէ, սպառնալով անոնց ամէնուն փճացման, միեւնոյն ատեն սակայն, առաջ բերելով ընկերային խառնաշփոթութիւններ՝ կործանարար հետեւանքներով։

Իսկ մեզի՝ Միացեալ Նահանգներէ դուրս բնակողներու համար, անհրաժեշտ է համոզուիլ թէ՝ պատրանք մըն է փրկութիւն սպասել սնանկ երկրի մը պետէն՝ որ հակառակ իր բարիկամեցողութեան, գործնական լայնածաւալ ծանօթութեանց եւ փորձառութեան եւ վերջապէս իր երկրին տնտեսական ուժին եւ ազդեցութեան՝ ենթարկուած է իր երկրին խորհրդարանին։

Ու գիտենք թէ՝ այս ժողովին անդամները ի՜նչ անխախտ եւ խորապէս արմատացած ըմբռնումներ ունին ընդհանրապէս աշխարհի տնտեսական եւ քաղաքական գործերուն եւ անոնց լուծման ծառայող միջոցներուն մասին։ Հաշուի չենք առներ տակաւին այն խորունկ ազդեցութիւնները, եթէ ոչ ճնշումները՝ որոնց յաճախ անխուսափելիօրէն ենթակայ կ՚ըլլան ամերիկեան խորհրդարանին անդամներն իսկ, տնտեսական եւ ելմտական հսկայ կազմակերպութեանց վարիչներուն գործ դրած միջամտութեանց պատճառաւ։

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ԱՆՈՐՈՇ ԵՒ ԵՐԵՐՈՒՆ ՎԻՃԱԿ

ՖԻՔՍԻ ԳԱՂԹԱԿԱՅԱՆԸ ՊԻՏԻ ՔԱԿՆ 1932 ՄԱՐՏԻՆ.— ՀՈՂԵՐԸ ԵՒ ՏՈՒՆԵՐԸ ԱՐԳԵԼՔԻ ՏԱԿ.— ՄԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ.— Ո՞ՒՐ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՆ.— ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆ ԱԼ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ.— ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՆՊԱՍՏԱՄԱՍՈՅՑԸ ԵՒ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ ՉԵՆ ՈՒԶԵՐ ՕԳՆԵԼ

Աթէնքի հայ գաղութը բոլորելու վրայ է ընդհանուր տագնապի շրջան մը, հաւասարապէս ազգային, կրթական եւ այլ ճակատներու վրայ։

Քննենք մի առ մի, սկսելով՝ ազգային եւ կրթական գործէն։

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը, ճիշդ է, որ կը գործէ, այսինքն կը գումարէ հերթական նիստեր, կուտայ ընթացիկ որոշումներ և սակայն չի կրնար դժբախտաբար գաղութին իրաւական եւ հաստատուն շահերուն հետ կապ ունեցող եւ զանոնք ամրացնող գործեր գլուխ հանել։ Չի կրնար, որովհետեւ իրերու դասաւորումը աննպաստ է մեզի։ Ահաւասիկ գաղթակայանները քանդելու հարց մը, որ թէեւ նոր չէ իբրեւ ծրագիր, բայց մէկ օրէն միւսը յանկարծ բոլորովին նոր գոյնով մէջտեղ եկած է եւ կը սպառնայ մեր հայրենակիցները ենթարկել նոր գաղթի մը։ Եւ այս բանը պիտի պատահի։ Ահա Ֆիքսի գաղթակայանի հողը, որուն վրայ աւելի քան 1300 տուն Հայեր կ՚ապրին՝ նաեւ 500 տուն Յոյներ, առաւօտ մը յանկարծ կը պետականանայ՝ յոյն գաղթականներուն եւ հելլենահպատակներուն՝ ընդամէնը 550-600 տուն շինուելու համար։ Տուներ, որոնք բնականաբար ներկայանալի պիտի ըլլան։ Ինչպէս որոշ կերպով կը տեսնուի, արդէն բոլորովին դուրս կը մնան մերինները քանի որ արդէն 500 տունի չափ Յոյներ կը բնակին նոյն հողին վրայ։ Եւ արդէն այժմէն հրապարակ ելած են զանազան ըմբռնումներ, որոնք որոշ ճշտութիւններ կը պարունակեն։

Այդ զրոյցներուն համաձայն 1932 Մարտ ամսուան մէջ պիտի սկսին նոր տուներու շինութիւնները եւ հիներուն քանդումը, ինչ որ կը նշանակէ Հայերու նոր գաղթը։ Ո՞ւր, ո՞ր անկիւնը պիտի նետեն մեզ, չենք գիտեր։ Կ՚ըսեն թէ պիտի ցրուեն։ Կ՚ըսեն թէ Ֆիքսի հայութիւնը Ֆիքսէն 5-10 վայրկեան հեռու՝ Այ-Եօրկիի դաշտին վրայ պիտի տեղաւորեն։ Եւ վերջապէս անստոյգ կացութիւն։

Փաստ է սակայն, որ Ֆիքսի հողը կը պատկանի այլ եւս կառավարութեան (հողատէրերը կորսնցուցին դատը եւ կառավարութիւնը նախապատերազմեան գնով գնեց հողը Յոյներու համար)։ Փաստ է նաեւ, որ այս հողին վրայ պիտի տեղաւորուի 550-600 տուն միայն, մինչդեռ ներկայիս 1800 տունէն աւելի բնակիչ ունեցող թաղի մը մէջ 550 տունը Յոյներու կը պատկանի։ Երբ նկատենք, որ հողը կամ շինուելիք տուները պիտի տրուին յոյն գաղթականներու, այն ալ 550-600 ընտանիք, արդէն պարզ կ՚ըլլայ մեր հայրենակիցներու վիճակած բախտին դառնութիւնը։

Զարմանալի է, որ այս բոլորը վերջանալէ յետոյ միայն լուր կ՚առնէ մեր Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը և իր «իրաւագէտ-խորհրդականին» հրահանգ կուտայ դիմումներ կատարելու։ Երբ թաղին մէջ (Ֆիքս) յոյն թաղականութիւնն ու ոստիկանութիւնը յայտարարութիւններ կը փակցնեն պատերուն վրայ, հողին պետականացած ըլլալուն և 1932 Մարտին վերաշինուելուն մասին։

Ներգաղթի թեկնածուներուն տուները (շինուած արդար քրտինքով առանց պետական լեփթայի մը իսկ օժանդակութեան) պիտի չծախուին և պետական օրէնքով մը պիտի պատկանին կառավարութեան։ Այնպէս, որ Հայաստան գաղթելու պատրաստուող մեր շատ մը հայրենակիցները մատնուած են անել եւ շփոթ կացութեան մը։ Երթա՞լ, մեկնումի առիթով իր գնումներուն հազիւ բաւող գումարի մը աղբիւրը ըլլալիք տունը ձգելով կառավարութեան, թէ մնալ։ Արդէն շատեր, որոնք նոյնիսկ տուներնին ծախած եւ կանխավճարներն իսկ ստացած էին, զանազան պատճառներով կը յետաձգեն իրենց մեկնումը։ Եւ որպէսզի պատկերը լրիւ ըլլայ, աւելցնենք թէ յունական մամուլն ալ, մէջը ըլլալով «Վիմա»յի նման լուրջ եւ կիսապաշտօնական թերթը, կը յարձակին կառավարութեան վրայ, Ֆիքսի թաղին ներկայ վիճակը «քաղաքակրթութեան արատ մը» նկատելով և կը թելադրեն «ժամ առաջ սկսիլ շինութեան»։

Բոլոր զրոյցներէն կը հետեւի, որ Ֆիքսի հայութիւնը նոր ցնցում մը եւս պիտի կրէ, և ո՛ր գաղթի մը համարժէք պիտի ըլլայ։ Հաւանաբար երկար ժամանակի մը համար չունենայ ո՛չ դպրոց եւ ո՛չ ալ եկեղեցի։ Մաղթենք որ սխալած ըլլայինք։

*** Անցնելով կրթական ճակատին, պէտք է արձանագրել անմիջապէս, որ գրեթէ երեսի վրայ ձըգուած է գործը այս տարի։ Գրեթէ բոլոր Թաղական եւ Հոգաբարձու Մարմինները չեն ուզեր լուրջ գործի ձեռնարկել, նիւթական եւ բարոյական արդիւնքներ ապահովելու համար։ Մեր թաղական եւ առ հասարակ բոլոր տեսակի աղաները իրենց թեւերը կը ստթեն, երբ կարգը կուգայ ուսուցիչներ ընտրելու, անոնց ամսականները որոշելու եւ վերջապէս ա ս ու ա ն նետելու շրջանը։ Անկէ վերջ, չըհեղի՞ք։ Ալ մարդ չկայ հրապարակի վրայ։ Հազիւ քանի մը սրտցաւ երիտասարդներ, որոնց եռանդն ալ չլատելու համար կը դիմեն ամէն միջոցի։ Այս տարի Աթէնահայ կրթական գործը կը գտնուի քայքայումի ճամբուն վրայ, որովհետեւ, ո՛չ միայն սկսած են նուազիլ տեղական հասոյթները, այլ՝ դադրած են կամ պիտի դադրին Նիր Իսթ Րիլիֆի եւ Բարեգործականի նպաստները։

Առաջինին համար, կ՚ըսուի թէ անցեալ տարուան տրուած գումարները նպատակին ծախսուած չըլլալը նկատի առնելով դադրեցուցած է։ Արդէն այդ ուղղութեամբ ալ գրած են պատկան մարմիններուն։ Նոյնիսկ երեք տարիէ ի վեր իրենց կողմէ Ֆիքսի վարժարանին վճարուած յունարէնի ուսուցչին ամսականն ալ կտրեցին եւ Ֆիքսի Ազգ. Վարժարանը ստիպուած վարձեց յոյն ուսուցիչը, ծանրաբեռնելով իր արդէն իր վտիտ պիւտճէն։

Գալով Բարեգործականին, այս ալ աղայականութիւն բուրող նամակով (կամ ձախաւեր հայերէն գիտցող մը կողմէ խմբագրուած) մը կը յայտնէր, թէ այս տարի վարժարանները իրենց նախահաշիւները պատրաստելու ատեն, իբրեւ հաւանական մուտք կամ ապահով հասոյթ, նկատի չունենան Բարեգործականէն գալիք որ եւ է գումար, «որովհետեւ յայտնի չէ թէ անցեալ տարուան սակերը պիտի կտրի՞ն, պակսի՞ն թէ աւելնան»։

Ահա՝ կրթական գործին պատկերը չոր կերպով։ Ամբողջ գաղութի մը — եւ վարժարաններու թուին եւ կրթական հունձքի տեսակէտէն ամենէն աւելի բախտաւոր գաղութի մը — դպրոցական գործը, մատաղ սերունդի կրթութեան հարցը բոլորովին իր բախտին ձգուած է։

Մինչդեռ Բարեգործականին համար, տարեկան 200 անգլ. (Աթէնքի շրջանին տարեկան սակը) ոսկին, ինքնին այնքան ալ մեծ գումար մը չէ, եթէ առարկուի թէ այս տարի գումարներ պիտի ծախսէ Հայաստան եւ Սուրիա գաղթի առիթով։

Այս բոլորէն յետոյ, դիւրին է հետեւցնել կրթական սուր տագնապը եւ հաւանական բացերը։ Ամենէն աւելի նիւթական հասոյթներ ապահովող Ֆիքսի Ազգ. Վարժարանն իսկ պիտի ունենայ պատկառելի բաց մը, մօտ՝ 25.000 դրախմի։ Մինչդեռ ուրիշ տարիներ բաց չէ արձանագրած, եւ այս բացը այնպիսի շրջանի մը, երբ պաշտօնէութեան արդէն նահատակուած թոշակները գլխագիր գլխատման ենթարկուած են։

*** Վերջին պահուն, Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը պաշտօնագրով մը Ֆիքսի Թաղական Խորհուրդին թելադրած է, որպէս զի «լրջօրէն հետեւի Ֆիքսի հողային խնդրին հետ կապ ունեցող պարագաներով եւ գումարելով թաղային լայն խորհրդակցական ժողովներ, մտածէ իր շահերը յարմարագոյն կերպով պաշտպանելու մասին միջոցներ ստեղծելու»։ Ինչպէս կը տեսնուի, կեդրոնն ալ կը գտնուի շփոթ եւ անորոշ կացութեան մը առջեւ, եւ թաղէն մասնաւոր աշխատանքներու կը սպասէ հոս ու հոն դիմումներ կատարելու համար։

Մինչ այս բաները կ՚ըլլան, անդին Ֆիքսի յոյն թաղականութիւնը նոր յայտարարութեամբ մը ժողովի կը հրաւիրէ յոյն հասարակութիւնը, թաղին շինութեան հետ կապ ունեցող հարցերն ու մանրամասնութիւնները ճշտելու համար։

Տակաւին չգրաւուած մաս մը հող ալ ձեռք անցընելու համար ձեռնարկներ կը ծրագրեն։

Այս բոլոր պարագաները ցոյց կուտան որ՝ 1.— Ֆիքսի թաղը պիտի վերածուի կանոնաւոր թաղի մը, 2.— Այդ պարագային այժմ քիթ քթի բնակող ժողովուրդէն մեծ մաս մը դուրս պիտի մնայ և 3.— Որ դուրս մնացող մասը պիտի ըլլայ հայ գաղթականութիւնը։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԽՌՈՎՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽԵՐ ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ ՄԷՋ

Անգլիական Տէյլի Հէրըլտ կը գրէ թէ Իրլանտայի ծայրայեղ տարրերը, քանի մը ամիսներէ ի վեր յաջողած են մեծ քանակութեամբ զէնք հայթայթել։ Իշխանութիւնները կը վախնան որ մօտ ատենէն ներքին կռիւներ ծագին, որոնք աւելի սաստիկ ըլլան քան 1929ի քաղաքացիական կռիւները։

Զինեալ պահակներու յանձնարարուած է պաշտպանել իրլանտական խորհրդարանի անդամները։

Կառավարութիւնը, այսօր, խորհրդարանին պիտի առաջարկէ քուէարկել օրէնք մը, որ զինուորական դատարաններուն իրաւունք տայ արագօրէն դատելու ձերբակալուած ըմբոստները։

Զինուորական բազմաթիւ պահականոցներու օգնական ուժ է ղրկուած։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ՏԱՆԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

ՎԻՊԱԳԻՐԸ ԵՒ ԿՌՓԱՄԱՐՏԻԿԸ

Անգլիոյ ընտրութիւններն այս պահուս կը գրաւեն աշխարհի ուշադրութիւնը։ Կուսակցութեանց ծոցին մէջ իսկ, անխուսափելի պառակտումներէն վերջ, դիրքերն արդէն ճշդուած են։ Հին օրերու ընկերներ, իրարու դէմ նիզակ կը ճօճեն։ «Կեանքի խաղ» պիտի ըսէ փիլիսոփան ու ձգէ որ դէպքերը քալեն իր կամքէն անկախ, բայց՝ իր աչքերուն առջեւ, հետաքրքրաշարժ տեսարանի մը այլազան պատկերներու արագ անցքովը։ Իրօք, շատ հետաքրքրական պատկեր մըն է որ կը ներկայացնեն Անգլիոյ ընտրութիւններն այս անգամ։ Նախկին խորհրդարանի մեծամասնութիւնը պառակտած ու կաղդած, 540 թեկնածուներով գլուխ կը բռնէ նախկին փոքրամասնութեան դէմ, որ կուսակ... տուած ազգային-համերաշխական կառավարութեան՝ հրապարակ կը նետէ 603 թեկնածուներ՝ այսպէս 500 պահպանողականներ, 33 սայմընականներ, 40 սեմուէլիստներ եւ 30 մաքտոնըլտեաններ՝ նախկին հակառակորդներ՝ ձեռք ձեռքի տուած։ Ասոնց դէմ 520 աշխատաւորականներ իրենց ընդամէնը 20 ուղղափառ ազատական դաշնակիցներով։

Ու տակաւին, պահպանողականները ոչ միայն յաջողեցան ձեռքէ... իրենց ամենէն ուժեղ հակառակորդները՝ աշխատաւորականները, այլ և իրենց այսօրուան դաշնակիցները ի նպաստ նոր զիջումներով, կը շ... նան սահմանափակել անոնց ուժը։ Բաժնուած ազատականներու եւ պահպանողականներու միջեւ, ընտրական շրջանակներու մէջ՝ զիջում... ներու թիւը կը հասնէր 49ի ... խորդ օր։ Առկից զատ, 14ի ... ազգային-ազատականներ՝ մրցում չպիտի ունենան աշխատաւորական... ներու դէմ իրենց պայքարին մէջ. 31 սայմընականներէն 27ը՝ ... դէմ ոչ մէկ պահպանողական պիտի գտնեն։

Լոնտոնի 62 շրջանակներուն մէջ, փոխադարձ համաձայնութիւններ արդէն կնքուած են։

1929ի ընտրութիւններու ... թեկնածուներու թիւը հետեւեալն էր՝ 590 պահպանողական թեկնածու... որոնք շահեր էին 260 աթոռ, 5... ազատական թեկնածուներ, որ... շահեր էին 287 աթոռ. կային ... 32 «զանազանք» որոնք շահեր էին 9 աթոռ եւ 25 համայնավար թեկնածուներ՝ որոնք ամէն տեղ ... ինկեր էին։ Ընդամէնը 17... թեկնածու 1929ին, ընդդէմ 19... 1180 թեկնածուներուն։

Արդէն երեք թեկնածուներ ... տրուած են Սկովտիոյ երեք համալսարանական կեդրոններէն, Կլ... Էտինպուրկ եւ Էպըրտին։ Ընտր... են երկու պահպանողականներ ... մէկ ազգ.-ազատական։ Իրենց ... արդէն թեկնածու չկար։

Անգլիական խորհրդարանի ձանձրութեանց տեղեկատուութիւն... ները կարդալով, ուրիշ երկիր... հասարակ մահկանացուն պիտի ... մէր թէ անգլիական ժողովուրդ... ներկայացուցիչները կ՚ընտր... միմիայն «ծանրախոհ», լուրջ «պատկառազդու» անձնաւորութիւն... ներէ։ Իրօք, այդպէս էր ... քառորդ դար առաջ. ընկերվ... կաններու մուտքը սակայն, փ... խորհրդարանին ազնուապետ... դիմագիծը եւ հիմա, կը պ... նոյնիսկ որ քաղաքականութեան որեւէ կապ չունեցող անձեր ... դնեն իրենց թեկնածութիւնը, ... կռփամարտիկ Քիտ Լէվիսը եւ ... բաւաւոր վիպագիր Էտկար Ուոլ...

Առաջինը՝ որ իբր կռփամարտ... բաւական ծանօթ է եւ յաճախ ... ութիւն ունեցած է կրկէսներու ... ցուցադրելու իր դիրքերուն ... կ՚երեւի, փափաք ունեցած ... անգամ ալ, խորհրդարանին ... փորձելու իր լեզուին եւ ... ուժը։ Կը ներկայանայ աշխ... րականներէն անջատուած ... խմբակին կողմէ Լոնտոնի ...

բնակ մէկ Թաղին մէջ, ուր սիրուած է։ Բոլորովին պատահական չէ Մոլլէի եւ Գրիի դաշնակցութիւնը։ Մոլլէ լաւ ծարգիկի համբաւ ունի, Անգլիոյ լաւագոյն սուսերամարտիկներէն մէկը կը նկատուի եւ իր քաղաքական պայքարներուն ընթացքին, յաճախ ստիպուած է կռուի բռնուիլ հակառակորդներուն։ Եւ Գրիտէ աւելի լաւ դաշնակից մը չէր կրնար ունենալ անշուշտ։

Իսկ երկրորդը՝ համբաւաւոր վիպագիր մը Էտկար Ուոլլէյս, համելի եւ խաղաղասէր մարդ մըն է, որ սակայն, երբեք չէ քաշուած քանի մը հարիւր անձեր սպաննելու... իր վէպերուն մէջ..., երբ առիթը ներկայացած է։ Կը ներկայանայ Լոյծ ծործի խմբակին մէջ։

Ուոլլէյս որ կը նկատուի Քոնըն Տոյլի արժանաւոր եւ միակ յաջորդը, մեծ համբաւ ունի նաեւ իր հայրենիքէն դուրս։ Առաջին անգամն է որ կը նետուի ընտրական պայքարի մէջ եւ մեծ յոյս ունի թէ յաջողութեամբ դուրս պիտի ելլէ իր այս արկածէն...

Յատկանշական պարագայ մը։ Առաջին անգամ ըլլալով, երկու կին թեկնածուներ դէմ առ դէմ կը գտնուին Իսթ Իսլէնկթընի մէջ, մէկը՝ պահպանողական, միւսը աշխատաւորական։

Զրոյց կը շրջի նաեւ թէ կազմուելու վրայ է 200ի չափ ընթերցողներու խումբ մը, որուն գործը պիտի ըլլայ ազգայնական թեկնածուները պաշտպանել ընդդէմ համայնավար յարձակումներու։

Իրարանցումէն օգտուելու փորձ մըն է որ կ'ընեն համայնավարները, կրկին երեւան հանելով իրենց մէկ ծարդը որ նախապէս արդէն, փառքը վայելեր էր նստելու խորհրդարանի աթոռներուն վրայ։ Հնդիկ մըն է, Սաքլաթվալա որ պարտուեր էր անցեալ ընտրութիւններուն։ Այս անգամ նորէն մէջտեղ կը նետուի իբրեւ Գ. Միջազգայինի բանբեր։ Այս մարդուն անցեալը գաղտնիք մըն է ժողովուրդին համար։ Շատերը որ իրեն քուէ կուտան, չեն գիտեր օրինակի համար թէ ան եղած է ուսանող Թոմպէյի համալսարանին մէջ, յետոյ գործատէր-դրամատէր, ինկած է աշխարհէ աշխարհ շահ ու հարստութիւն փնտռելու եւ ամէնէն վերջ միայն, կ'երեւի բոլոր այս ձեռնարկներուն մէջ ձախողելէ յետոյ, միտք ըրած է ընդգրկել համայնավարական ասպարէզը, ուր յաջողեցաւ անգամ մը, 1922ի ընտրութիւններուն. համայնավարները զինքը ղրկեցին խորհրդարան։

Թեկնածուներու ամէնէն փոքրն է —տարիքով անշուշտ— Հոպուզ, որ 21 տարու է։

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Ո Ր Ը...

Չինէրս Թուղ կ'ելլէն, երբ կը կարդամ

— Որը...։

Գրագէտ, քննադատ, օրագրող, գործիչ ու հռետոր կը գրեն ու կ'ըսեն որը...։ *Անմիջապէս մտովի կը պատասխանեմ,— ո՛չ, դուն հայերէն չես գիտեր, բարեկամս, ուրեմն չես կրնար գրող դառնալ, դուն գեղեցկութեան մասին գաղափար չունիս, ուրեմն չես կրնար քննադատ դառնալ, դուն չես տեսներ ճիշդն ու ճշգրիտը, ուրեմն չես կրնար գրագէտ դառնալ, դուն չես կրնար շիտակ խօսիլ, ուրեմն չես կրնար հռետոր դառնալ։*

Որովհետեւ,

— Որը... *հայերէն չէ*,

— Որը... *գեղեցիկ չէ*,

— Որը... *ճիշդ չէ*,

— Որը... *միայն ու միայն* սխալ է։

Մեր տրիբունները շատ կը գործածեն *այդ անպիտան* որը...։

Գիտէ՞ք, ինչո՞ւ։ Յաճախ ճառախօսը կը մոռնայ ըսելիքը, բայց պէտք է որ դառնայ լեզուն։ Յանկարծ *բերնէն կը փախի* որ...։ Եոքինը չկայ, պէտք է բերանը *սրբել կամ հազալ*, որ... ը՛, ըը՛, ըը՛...։ *Եւ այսպէս ոմանք* որը *ըսելով, այս միավանկ յարաբերական դերանունը*, որ յօդ չառներ, *երկու վանկի բաժնելով, կ'ուզեն ժամանակ շահիլ։*

Որը... *հազալով խօսող մարդու* տպաւորութիւնը կը թողու, կամ մէկու մը, որ ըսելիքը չի գիտեր, խօսքին պոչը կորսնցուցած է։

Հիմա հազացողական դերանունը ապաստանած է Ամերիկա եւ Սուրիա։ Այնտեղ է, որ ամէնէն աւելի կը *գործածուի* որը...։ *Եւ սակայն* ուրիշ երկիրներու մէջ եւս գաղթական մտաւորականներ ունինք, որ շատ կը գործածեն այս տգեղ ձեւը։

Մարդու մեղք չառնելու համար, չեմ յիշեր գրագէտները։ Կ'առնեմ ազդ մը, որ այս օրերուս կը շրջի Փարիզի հայկական շրջանակներուն մէջ.—

«Անուշ օփերան ուրիշ բան չէ, այլ սկիզբէն մինչեւ վերջը քնքուշ ֆիվուերգութիւն մը, որը միացած երաժշտութեան հետ...»։

Ալ չեմ կրնար շարունակել, հազալու ձայն առի։

Հայերէն լեզուն չի հազար, ուրեմն *մի՛ գրէք* որը..., *այլ գրեցէք* որ...։

Ասողիկ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Ճարտարագէտ Ա. Մանանդեան կ'ուսումնասիրէ այն պայմանները, որոնք անհրաժեշտ են շինարարութեան մէջ՝ դիմագրաւելու համար ապագայ երկրաշարժի փլուզումներուն։ Եւ կ'ըսէ.

— 1926ին Լենինականի երկրաշարժը ցոյց տուաւ թէ որքա՜ն կարեւոր է փոփոխութիւններ մտցնել Հայաստանի շինարարութեան ձեւերուն մէջ։

Երկրաշարժի պատճառով, տուներու կրած վնասները իր ժամանակին ուսումնասիրութեան առարկայ դարձած են Հայաստանի ճարտարապետական ընկերութեան ժողովներուն մէջ։ Ուշադրութեան առնելով ճարտարապետներու դիտողութիւնները և օտար երկիրներու երկրաշարժի փորձառութիւնը, յիշեալ խորհրդակցութիւններու ընթացքին որոշում տրուեցաւ շինարարութեան մէջ մտցնել հակաշարժային ձեւեր։

Այսպէս, երկրաշարժի վտանգին ենթակայ վայրերուն մէջ, շէնքերուն տոկունութիւն տալու նպատակով, կը թելադրուի՝

1.— Պատուհաններուն ու դուռներուն Թաղերը միաձոյլ շինել,

2.— Իւրաքանչիւր յարկի մէջ մասնաւոր սիւնակապ,

3.— Պատերը պատշաճ հաստութեամբ,

4.— Ամուր խարիսխ։

Սիւնակապեր (խաթըլ) ունեցող տուները, ինչպէս Լենինականի մէջ տեսնուեցաւ, մեծ մասամբ դիմացեր էին երկրաշարժին։ Այն գաղթականները, որոնք եկած են Էրզրումի շրջանէն, երկրաշարժի աւերումներուն քաջ ծանօթ, այդպիսի սիւնակապերով տուներ շինած էին Ախալցխայի, Ախալքալաքի ու Լենինականի մէջ։

Միաձոյլ ու ամուր սիւնակապի ու Թաղի համար լաւագոյն նիւթն է երկաթն ու ամրաշաղախը, որ Իտալիոյ եւ հիւսիսային Ամերիկայի մէջ, ինչպէս փորձը ցոյց տուած է, կը դիմադրէ երկրաշարժի ցնցումներուն։

Լենինականի երկրաշարժէն յետոյ շինարար մարմինները կանոն ընդունեցին այդ ձեւը եւ գործադրեցին բոլոր շէնքերուն մէջ, անխտիր։ Սակայն երբ 3 - 4 տարի անցաւ, մոռացութեան տրուեցան Լենինականի երկրաշարժին աւերները եւ այնուհետեւ չյարգուեցան հակաշարժային շինարարութեան այդ պայմանները։

Կարելի չէ անպայման սխալ համարել շէնքերու գլխին լրացուցիչ յարկ մը շինելը Հայաստանի երկրաբանական պայմաններուն մէջ, սակայն նկատի առնելով Լենինականի փորձը, որ ցոյց տուաւ թէ ինչպէս քարուկիր բոլոր շէնքերու վերին յարկերը անխտիր վնասուած էին խոշոր չափերով, անհրաժեշտ է շէնքերու բարձրացման պարագային ձեռք առնել համապատասխան միջոցներ ամրապնդելու համար շէնքը, պաշտպանելու համար երկրաշարժէն։

Ուրիշ պարագայ մը եւս։ Արթիկի փլխքարը վատ հաղորդիչ էլեկտրութեան, այնպէս որ բոլոր այն շէնքերը, որոնք կը կառուցուին Երեւանի մէջ փլխքարով, ցուրտ կ'ըլլան, մանաւանդ երբ պատերը հաստ են։ Ուստի փլխքարով շինուած տուներուն պատերը, ջերմութիւն ստանալու համար, սովորութիւն դարձած է այնքան ալ հաստ չշինել։ Սակայն նկատի առնելով երկրաշարժի վտանգը, կարելի չէ շատ նուազեցնել պատերու հաստութիւնը։

Յետոյ, անցեալ տարի երկաթի ու ամրաշաղախի պակասութեան պատճառով, թէեւ շէնքերը բազմայարկ կը շինուէին, բայց եւ այնպէս պատուհաններու եւ դուռներու Թաղերը կը պատրաստուէին քարէ։ Ասիկա վտանգաւոր է։ Պէտք է գիտնալ որ Հայաստան կը գտնուի երկրաշարժային գօտիի մը վրայ, եւ 17րդ դարուն երկրաշարժը հիմնովին քանդեց Երեւանը, ուստի երբ հիմա մեծ շինարարութեան մը լծուած է Երեւան, պէտք է նկատի առնել այն պայմանները, որոնք տոկունութիւն մը կուտան բնակարաններուն։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ՍԷՆ ԼՈՒԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Ցապաղած).— Դաշնակցութեան օրը մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ նաեւ Սէն Լուի մէջ, հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէին ու մասնակցութեամբ Սէն Լուի և Սէն Մարկըրիթի քոյր ենթակոմիտէներուն։

Բեմին երկու կողմերը աջ ու ձախ կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական զոյգ եռագոյնները, ու անոնց մէջտեղ զետեղուած էին Դաշնակցութեան հիմնադիր ու նահատակ վեթերաններուն մեծադիր նկարները, Դաշնակցութեան զինանշանին հովանիին տակ։ Կիլիկիա սրահը լեցուն էր երկսեռ բազմութեամբ։ Ինչպէս միշտ, նոյնպէս նոյն հանդէսին Սէն Լուցին ցոյց տուաւ իր ազգային եռանդն ու ոգին։ Ամէն խաւերէ մարդիկ, փութացած էին գրաւել իրենց աթոռները։

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով, զոր երգեցին ընկերները։ Բացման խօսքը ըրաւ ընկեր Մ. Մարութեան, բացատրելով տօնին նշանակութիւնը։

Երգերէ եւ արտասանութիւններէ յետոյ, խօսելու հրաւիրուեցաւ ընկ. Մ. Վրացեան, որ ծանրացաւ երեք գլխաւոր կէտերու վրայ.— 1. Դաշնակցութիւնը քառասուն տարի իր Թանկագին զոհերու արիւնով Հայաստանի անկախութեան գաղափարը քարոզեց, օգնեց ստեղծելու միացեալ անկախ Հայաստանի կորիզն ու հիմքը՝ Արարատեան դաշտին վրայ, հոգ չէ խորթ իշխանութեամբ։ 2. Դաշնակցութեան գաղափարը արտայայտութիւնն է ամբողջ հայ ժողովուրդի երազին եւ ձգտումներուն։ 3. Հայաստանի մէջ ներկայիս ունինք մէկ միլիոն հայութիւն, ու դրացի սահմաններուն մէջ 200,000, որոնց մէջ միշտ վառ է ազգային գաղափարը։

«Բռնապետութեան վրայ խարիսխ դնող իշխանութիւն մը երկար չի կրնար տեւել։ Ցուսահատները ու Թուլամորթները Թող քաշուին մեր բանակներէն։ Մենք անվհատ կը շարունակենք մեր ճամբան։» Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ Բանուոր»ով։ Ցետոյ Դաշնակցութեան ակումբին մէջ ի պատիւ ընկ. Վրացեանին Հ. Յ. Դ. Պատանեկան մասնաճիւղին կողմէ տրուեցաւ թէյասեղան։ Երգեր, զրոյցներ, արտասանութիւններ, իրար յաջորդեցին ու ժամը 2ին ներկաները մեկնեցան։

Ն. Արծրունի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ե. Ե. Մ. ՇԱՎԻԼ

Անցեալ կիրակի օրուան յայտարարուած գնդախաղի մրցումը տեղի չունեցաւ C. A. XIVի ժամանակին դաշտին վրայ ներկայ գտնուած չըլլալուն համար։

Այս կիրակի Շավիլի խումբը կը մրցի Վիռոֆլէյի դաշտին վրայ F. C. Suresnes (H. C.)*ի խումբին դէմ ժամը 1.30ին։ Ժամադրավայր մարզիկներու* Aux Puis sans Vins *ժամը 12.30ին։*

Կ. Թ.

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Համաձայն Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան միամսեայ հաղորդագրութեան, վերջին նիստին մէջ բժիշկներ Եաղուպ եւ Քէշիշեան ներկայացուցին բժշկագիտական երկու կարեւոր պարագաներ, իսկ Կ. Յ. Բասմաջեան ներկայացուց հայ բժիշկ Ամիրտովլաթի մէկ նոր գործն ալ, ձեռագիր, ընդհանուր ախտաբանութեան մասին։

Ցետոյ ժողովը որոշեց՝

1.— Գինեձօն մը սարքել ի պատիւ փրոֆ. Լէնիէլ-Լավասթինի, որ վերջերս դասախօս նշանակուեցաւ բժշկութեան պատմութեան, Փարիզի Բժշկ. Համալսարանին մէջ։ Փրոֆ. Լէնիէլ-Լավասթին ծանօթ է ոչ միայն իր Թանկագին գործերով, այլ նաեւ իր չափազանց համակրական զգացումներով Հայոց մասին։

2.— Հրատարակել բժշկագիտական հաղորդագրութեան ամսաթերթ մը։

3.— Հրաւիրել հիւծախտի դէմ պայքարի Ցանձնախումբը, որ ներկայացնէ իր քննութեանց արդիւնքը եւ տեսակէտները առանձին տեղեկագրով մը։

4.— Ուսումնասիրել Փարիզի հայ ուսանողներուն, մասնաւորապէս բժշկական ուսանողներուն վիճակը օժանդակելու համար անոնց կարիքներուն։

Յաջորդ ժողովը տեղի պիտի ունենայ 21 Հոկտեմբերին, Սոսիէթէ Սավանթի մէջ։ Այս ժողովը պիտի բացուի յետ մահու յարգանքի ցոյցով մը ի յիշատակ երկու բժիշկներու, որոնք մեռան վերջերս,— Տոքթ. Լորիս-Մելիքով եւ Տոքթ. Քէմճեան։

5000 ՎԻՐԱԲՈՅԺՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

Նիւ Եորքի մէջ բացուեցաւ վիրաբոյժներու համագումար մը, որուն կը մասնակցին 5000 բժիշկներ։

Օրակարգի դրուած են քաղցկեղի, մեծ պատերազմէն վիրաւորներու վրայ կատարուած գործողութեանց եւ աշխատանքի արկածեալներու վրայ կիրարկուելիք նոր եղանակներու վերաբերեալ հարցեր։

Պ. ԵՈՐԿԱ ՓԱՐԻԶ ԿՈՒԳԱՅ

Ռումանիոյ վարչապետը Փարիզ կուգայ նոյեմբերի սկիզբը ստանալու համար Փարիզի համալսարանէն «Honoris Causa» վկայականը եւ Սորպոնի մէջ տալու կարգ մը դասախօսութիւններ։

ԱՒԵԼՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ՄԸՆ ԱԼ

Հակառակ մեր բոլոր դիմումներուն, կարգ մը բաժանորդներ կը ձգձգեն իրենց առկախ հաշիւները։ Եւ դժբախտաբար առանց արդարացուցիչ պատճառի։

Ստիպուած ենք դադրեցնել այդպիսիններու թերթերը։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ԳԻՐՔԸ (4)

ԶՈՅԳ ՄԸ ԿՕՇԻԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Պռռալ-կանչել, աղաչել-պաղատիլ անօգուտ։ Ջախը իր աղտոտ ներքանովը նստաւ ու «օ՜խ, տեսար հիմա» ըսելէն, հանգիստ, ականջները գոցեց։

Եւ այս գիտէ՞ք որքան, մինչեւ առտու։

Ալ անկէ յետոյ հաշտութեան մասին խօսիլ այս երկու եղբայրներուն՝ առնուազն միամտութիւն էր։

*
* *

Յաջորդ երկու-երեք օրերը անձրեւոտ ու ցեխոտ օրեր էին։

Պ. Ոտքերը ոչ մէկ ատեն այդքան անզգոյշ ու անտարբեր գտնուած էին։

Եւ երկու ոտնիներն ալ ոչ մէկ ժամանակ այդքան թթուած ու թունոտ։

Բարձրաձայն հայհոյանքը զոր անոնք աննախընթաց ատոյութեամբ մը կը շռայլէին եւ որ ես հոս զանց կ'ընեմ գրի առնել, վասնզի ոչ միայն հայհոյանքին ինքնատիպը հըլլար, այլեւ ամէն գեղեցկութենէ զուրկ էր տգեղութիւնը օգուտ ալ չունի, հայհոյանքի տարափը կ'ըլլամ, գոցել կուտար անցորդներուն ականջները։

Հարուածներն ալ անպակաս էին, երբ կը ցեխոտէին անխնայ, փակցնելով հանդիպած տեղին, անգթութեամբ։

— Ա՛սս չո՛րրսս...

— Ա՛սս չո՛րրս, շը՛փ չորը՛սս...

Կը համրէին ու չափով-անչափ կը ծեծէին։

Իրենց արձակած ցեխով վարժապետ Տաքատն ալ ծածկուեցաւ. խեղճին գանգատը անլսելի մնաց, բայց ծալքերը բոլորովին Թող տուած, ան ալ դադրեցաւ զիրենք յարգելէ։

Հիւանդ, գէշալի վիճակով իրարու քով երկարեցան նորէն. երկու ուժասպառ աքլորներու պէս հազիւ «օխ» մը կրնային արտաբերել, այն ալ յայտնի չէ որուն հասցէին։

Ու տեսնուեցաւ որ Ջախին կրունկը կիսով մաշեր է, կտոր մըն ալ քովէն կախ, վէրքի նման. իսկ Աջին կրունկէն մաս մը ու քիթը ջախջախուած, վերջապէս խղճալի վիճակ մը։

— Խերդ անիծեցի, շունչ առնելով մռնչեց Ջախը։

— Հոգիիդ կէսը առեր եմ, կէսն ալ կ'առնեմ հարկաւ, ծռած բերնէն Թափեց Աջը։

— Սըւո՛ր նայեցէք, քիթը ծաղրանքով ծռելէն նետեց նորէն Ջախը, փտտած տաշտ կը նմանիս։

— Քեզի ո՞վ նայի, լեզուն քաշած լպրտեց Աջը, քու սա ցախաւել վիճակիդ..

— Խռփա՛ծ...

— Մթռա՛ծ...

Ո՞ւր կը փնտռէք նախկին քաղաքավար ձեւերը, նրբին ոճերը, կտրտուող խօսքերը։

Հիմա հայհոյանք, փողոցային սպառնալիք, Թուք ու մուր,

Լռելու իմաստութիւնն ալ հինցեր էր։

*
* *

Տարիքները կ'առաջանային։

Կանխահաս ծերութեան մը բոլոր նշանները երկուքն ալ կը կրէին։

Մանաւանդ այն օրէն սկսեալ երբ Աջն ու Ջախը, զոնէ այդ կէտին վրայ մէկ խօսք ըրածի պէս խմելու գէշ ունակութեան յանձնուեցան։

Բիթերուն քով բացուած ծակերէն, որոնք մեծնալու յատկութիւնն ալ ունէին, թեթեւ անձրեւ մը կրնար հաղորդակցիլ։

Իրենց յիշողութիւնը տկարացաւ. մոռցան նրբին հասն ու հոտը, չէին յիշեր խոզանակին փուշէ թէ մազէ շինուած ըլլալը։

Խոնաւ, մռոտ ու խղոտ էին ճամբաները, ուրկէ յաճախ կ'անցնէին աշխատելով չարաչար։

Ու իրենց ծանրացած ականջները հազիւ կը լսէին Տիկ. Ձեռքերուն հետեւեալ խորհրդածութիւնը։

— Զարժեր նորոգել, ծախքին մեղք ըլլայ զուցէ։

Իսկ լեզուները փրթելու մօտ էին։ Իրենց միտքէն չանցաւ բողոքել...

*
* *

Եւ վերջապէս եղաւ տաք, փոշոտ ու շլացուցիչ արեւով օր մը։

Օդին մէջ փոթորիկ կը պատրաստուէր։

Լարող, չդայնացնող բան մը կը դառնար լոյսին մէջ։

Ու Պ. Ոտքերը կատաղի բարկութեան մը բռնուեցան ու մեր կօշիկներուն հերոսութիւնը փորձուեցաւ չոր կամ կակուղ բաներու դիմաց։

Մեծ աւերած, տակնուվրայութիւն։

Սուղ յաղթանակ։

Կտրեցաւ Ջախին մէջքը, պատռեցաւ Աջին ամբողջ դէմքը։

— Հո՛ւ, փչեց Ջախը մարմինը քրտինքով ու արիւնով ողողուն, հեւալէն, հո՛ւ, ինչ հարբուած էր իջեցուցի անպատիւին կողին, ոչ ոք իրաւունք ունի յաղթութեան փառքը խլելու ինձմէ. կը պատռեմ ծուռ կլափները, կը ճզմեմ կեռ քիթերը, կը փշրեմ, կը շտկեմ...

Այս պոռչտուքը ուղղութիւն չունէր, Աջին խլացած ականջը չլսել կեղծեց ու ան ալ երեսին մահացու վէրքը պատի մը դարձուցած մռնչեց.

— Թո՛ւ, անամօթ թշնամի, հազիւ կրունկս տեսաւ, անկիւնը ծռեց, ի՛նչ իջեցուցի, ի՛նչ իջեցուցի բա՛, բա՛, բա՛...

Բայց պէտք եղաւ որ գան, Պ. Ոտքերուն ոճիրին ի խնդիր — պատռած տաբատ մը եւ սկրթած սրունք մը կար,— հարցաքննեն Ջախն ու Աջը, մահամերձ հերոսները առանձին, առանձին։

Ինչպէս անհնար է որ մարդ իր հոգին ամբողջութեամբ ցուցնէ, ու միշտ սուտ է նորէն մեծամասնութիւնը լուծումներուն, խոստովանութիւններուն, զղջումներուն, այնպէս ալ պէտք չէ սրդողիլ եթէ անոնք վերջի դուռին առջեւ իսկ նայեցան իրարու ու ամէն մէկը ըսաւ այնքան գովեստ որքան թերեւս Պ. Ոտքերը ըրած էին ապերախտութիւն։

— Օ՛, հաւատացէք ծերութեանս, աղաչեց Աջը, իմ տէրս միակն է որուն բարութիւնը անսահման է. ան ոչ ոքին գէշ չնայեցաւ. ես կը մեռնիմ իր պաշտպանութիլ անգամ չուզելուն պատճառաւ. նայեցէք անոր գեղեցիկ բթամատին, չափեցէք անոր միջնամատին վեհ ուղղութիւնը հոտըլտացէք անզուգական հոտը եւ պիտի համոզուիք ըսածիս...

— Ի՛նչ, ուզել դատապարտել իմ տէրս, ո՞ր ամբարիշտն է... աւա՜ղ ես իրեն ըսի զա՛րկ սիրելիս, զա՛րկ, զարկ, որպէսզի չգան մեղադրեն, մեկ հըրաւ աղնուութեան ու արդարութեան մարմնացում... եւն., եւն.։

Սակայն Պ. Ոտքերը ազատ էին։

Փոխեցին գուլպաները ու նոր զոյգ մը կօշիկով նորոգուած, ոչ իսկ Տիկ. Ձեռքերուն մեղմութեանը դիմելու հրեցին զանոնք մէկ կողմ, աղբանոց նետուելու համար։

*
* *

Հիմա անոնք երկու հնութիւններու, գերեզմաններու պէս են, գրեթէ համանման մաշումներով, զոհուած, արգահատելի։

Անկարելի է գուշակել իրարու հանդէպ ունեցած իրենց զգացումին տեսակը։

Բայց այն բնական դիրքը, մնած տղոց պէս իրարու կռթնած ձեւը աւելի քան յուզիչ է։

Խոժոռադէմ ընկեր Պարտականութիւնը ներողամտութեամբ մպտեցաւ անոնց։

Թող կարճ աղօթք մը ըսեն բոլոր աջ ու ձախ նոր կօշիկները անոնց վրայ։

Ու դուք ալ, պզտիկ բարեկամներս, օգտուեցէք անոնց օրինակէն, որպէսզի օրհնուի իրենց յիշատակը։ Ամէն։

Փ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՎԵՐՋ

Կը ԽՆԴՐՈՒԻ Թղթակիցներէ եւ յօդուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել Թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով։

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ

Անուշի եւ Մոսիի դերերուն մէջ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

ՀԱՅ «ՏՐԱՄ—ՕՓԵՐԷԹ» ԽՈՒՄԲԸ, ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

ԴԵՐԱՍԱՆ Ս. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ «ՍԻՓԱՆ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ 50 ՀՈԳԻ 50 — **«ԱՆՈՒՇ»Ը** — ՄԵԾ ՕՐՔԵՍՏՐ 15 ՀՈԳԻՆՈՑ 15

Օփերան 4 արար 6 պատկեր

1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ, ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 2.30ԻՆ

MAISON DE LA MUTUALITÉ 24, Rue St. Victor Paris (5) Métro: Place Maubert - Mutualité

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ 25, 20, 15, 10 ՖՐԱՆՔ

Տոմսակները նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ ԿԱՎՌՕՇ 208bis Rue Lafayette Paris (10), *Գրատուն ՀՐԱՆԴ - ՍԱՄՈՒԷԼ* 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6), *Դերձակ ՓԱՓԱԶԵԱՆ* 20 Rue des Carmes, Paris (5), *Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ*, 61 Rue Mr. le Prince (6), *Ճաշարան ԿՈՎԿԱՍ*, 23 Rue de la Huchette, Paris (5)

ԻՍԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ ՕՐԸ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ԿԻՇԷՆ

ՏԻԿ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ խեղաղարուած Անուշի դերին մէջ

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՎԻԷՆ

վաղը կիրակի ժամը 2.30ին Վիէնի Մէրքլը կաթոլիկ սրահին մէջ:

կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳԻՒԼԽԱՆՏԱՆԵԱՆ

խմբերգ՝ փոքրիկներու կողմէ, մեներգ, արտասանութիւն, նուագ եւ կենդանի պատկեր: *Մուտքը ազատ է*

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀ.

ժողովի կը հրաւիրէ Ալֆորվիլի ընկերները վաղը Կիրակի ժամը 3ին, Հայ Ակումբին մէջ: Ներկայ պիտի ըլլան Կ. Կ.ի երկու ներկայացուցիչները:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Զ. Ռ. Մ.ի փարիզի եւ շրջականներու մասնաճիւղերուն կողմէ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ, Ingénieurs Civils*ի սրահներուն մէջ:*

19 Rue Blanche, *Մէթրօ Թրինիթէ կամ Պլանշ*

կը նախագահէ Պ. Ա. ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, նուագ, արտասանութիւն Կարող ուժերու կողմէ կը ներկայացուին երկու զաւեշտախաղեր

ԵՍ ՄԵՌԱՅ ԵՒ ՀՆԱՐԱՄԻՏ ՎԱՐՁԱԿԱԼԸ

Եւրոպական պարերուն պիտի նուագէ JUAN-LES-PINS*ի կազինոյի նշանաւոր օրքեսթրը:*

Մուտքը 7.50 ֆրանք

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻՆ

Վաղը Կիր. ժամը 3ին, Salle de Géographie, 184Bld. St. Germain

Բանախօսութիւն՝ Պ. Պ. Ռ. Բերբերեան՝ *ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ,* Ա. Շահխաթունի՝ *ԲԵՄԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ,* Կ. Սասունի՝ *ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ: Հատուածներ հայ թատերական երկերէն, մասնակցութեամբ* Օր. Անահիտի, Պ. Պ. Ե. Թոլայեանի, Սուրաբեանի, Ա. Կոթիկեանի, Տ. Նշանեանի, Շ. Սարեանի, Գմբէթեանի, Ս. Նաւասարդեանի եւ Ս. Թորոսեանի:

Մուտքը ազատ է: Սրահի ծախքերու համար 3 ֆրանք:

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ալֆորվիլի Հայ երկսեռ երիտասարդաց միութեան կողմէ Այս իրիկուն ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Ա. կարգ 5 ֆր. Բ. կարգ 3 ֆրանք

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, վաղը Կիրակի ժամը 2ին, Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Աղբիւր - Սերոբ խումբի ժողովը վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 9ին, 32 Ave. des Gobelins: *Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:*

ԳԱՒԱՌ

ՌՈՄԸՆ Սէն Ժիւլիէնի Զաւարեան խումբի ժողովը այսօր շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Կար տը Վէզի բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբ-Ընթերցարանը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր - Սերոբ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կորիւն, Աւագ, Արիւծ եւ Փոքրա Մայրու խումբերը վաղը Կիրակի ժամը 2ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Աղբիւր Սերոբ, Եփրեմ խան, Համազասպ եւ Վարդգէս խումբերըայսօրՇաբաթ իրիկուն ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՏԷՍԻՆԻ Պատ. միութեան վիճաբանական ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին ընկ. Կ. Օհաննեանիսրճարանինընկերայինկէնմէջ:նիւթ՝ «Մեր յեղափոխական անցեալը»: Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ խումբի ժողովը վաղը Կիրակի ժամը 3ին ընկ. Յովհաննէս Վարօնեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

EMPIRE միւզիք-Հոլ՝ 37 Av. Wagram

Օգտուեցէք հայրենակիցներ

ԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ ԱՌԱՒՕՏ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՅ ՄԵԾ ԴԵՐՁԱԿԱՏՈՒՆԸ ԵՒ ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

AU TAILLEUR DE CHOISY ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

31 ROUTE DE CHOISY, մէթրօ PORTE DE CHOISY

Մեծ ծիերք արանց եւ կանանց կերպասէ, կապարտինէ ամէն տեսակ հագուստներու, վերարկուներու, կաշիէ բաճկոններու (veston cuir) *Թրէնչ քօթերու եւայլն:*

Տոկուն կերպաս, խնամուած աշխատանք եւ հրապարակի գիներէն անբաղդատելիօրէն աժան:

Նախքան ձեր գնումները, այցելեցէք մեր վաճառատունը, անձամբ համոզուելու համար:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 17 — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17 գնումներու վրայ հարիւրին 10 զեղչ:

կ'ընդունինք նաեւ ապսպրանքներ չափի վրայ եւ կը ղրկենք ամենադժուարահաճներն իսկ:

Ատամները մաքրելու համար խիւս, փոշի եւ հեղուկ

E S K A

պատրաստուած ռուսիոյ կայսեր նախկին ատամնաբոյժ S. S. KOSTRITZKY*ի դեղագրին համաձայն*

կը ծախուի միմիայն դեղարաններու մէջ: Դիմել՝ Laboratoire Eska, R. Hobschette, Dr. en Pharmacie, 76 Rne Orfila. Paris (20).

ՍԵԴՐԱՔ ՍԱՍՈՒՆԻ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - **ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ**

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, Paris (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՊՐԻԺԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ Բերնի, լինտերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժական գործողութիւն: ՄԱՔՈՒՐ եւ ԽՆԱՄԵԱԼ ԱՇԽԱՏԱՆՔ: Կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առտուները ժամադրութեամբ, Կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր:

Métro St. Michel կամ Maubert-Mutualité

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

ՃԱՇԱՐԱՆ ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

մէթրօ Օտէոն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Ուշադրութիւն *Մարսէյլի յայտնի դերձակ* Jacques Ghazarossian *Փարիզէն վերադառնալով հաստատուած է 79* Rue PARADIS, MARSEILLE.

ՄԷԿ ԱՄՍՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԶԵՂՉ

Խնամուած կար ու ձեւ: Դիմեցէք, անպայման գոհ պիտի մնաք:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի:

ՅԱՌԱՋԻ 9 հոկտեմբերի թիւին մէջ, «Ի պէտս զարգացելոց» խորագրով յօդուածին մէջ, սպրդած են հետեւեալ սխալները.— «Տեղի և ժամանակի իմացողութեան» պիտի ըլլայ ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԵԱՆ: 2. Սլաւական ցեղերը (Հուոնները) պէտք է ըլլայ՝ ՌՈՒՍԵՐԸ: 3. Թ. Ծ. Ց.ի փոխարէն՝ Զ.

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մարսէյլ, Գ.Ն. Շ.— 140։
Լիոն, Եար.— 40։
Ֆոն տը Շէրիփ, Գարծ.— 400։
Կրանիթ Սիթի, Հ. Յ. Դ. Հրայր
Ակ.— 10 տոլար։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԾԱԽՈՒ Է

Մարսէյլի արուարձաններէն Սէն Լուի, Պուլըվար տէ Քրէնօ օդաւոր վայրը թիւ 45 քարաշէն տունը, որ ունի 6 փէխս եւ խոշոր պարտէզ, մատչելի հայ ընտանիքներու համար: Գին 30 հազար ֆրանք: Դիմել նոյն տան սեփականատէր Պ. Մկրտիչ Միսաքեանի՝ 45 Boulevard des Créneaux, St. Louis.

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան, վեներ. հիւղ. եւ միզուխ: Ամէնօր9-12, 2-8, Կիր. 9-12:

ԾՈՐԾՈՒՈՐՈՂ ԱՐԱՄ ԹԱՀԹԱՃԵԱՆ

վերաբացած է իր գրասենեակը փարիզի մէջ վարկ՝ բնակարաններու շինութեան համար

Հասցէ՝ 285 Rue Paradis, Marseille
18 Rue Claude Vellefaux, Paris (10)

խորհրդակցութիւն՝ ժամադրութեամբ

ՀԱՅԵՐ

եթէ կ'ուզէք կեսարիոյ իսկական ապուխտը եւ երշիկը ուտել

ԴԻՄԵՑԷՔ Ա. ԱԼԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

բնիկ կեսարացի եմ, 40 տարուան փորձառութիւն ունիմ եւ Մարսէյլի ամենահին ապուխտավաճառը եղած եմ: Իմ պատրաստած մաքուր եւ համեղ ապուխտները կը թարմացնեն կեսարիոյ յիշատակները: Գինները չափաւոր:

Հասցէ՝ A. ALAGUEUZIAN, Chemin de Cauvelle, par Allauch (B. du Rhône):

Հայերու ուշադրութեան

Լարօզի, գեղեցիկ եւ օդաւոր վայրին մէջ ունիմ վարձու սենեակներ, զիջողամատչելի գիներով:

Նոյնպէս ունիմ ծախու հողեր ձեռնտու պայմաններով:

Գործի վարպետ գործաւորուհիներուն ալ միշտ գործ կրնամ հայթայթել տեղւոյն մէջ:

Դիմել՝ ԳԷՈՐԳ ԱՎԱՆԸՃԵԱՆԻ, Gamp. de Tours. (La Rose) Marseille.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏՆՕՐԷՆ՝ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու Պատուոյ մէտայլ ֆրանս. առողջապահ. նախարարութենէն

Բաց է ամէն օր կէս օրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) Կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին Ք. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (radiographie), *գեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ռէօնթկէնեան դարմանում* (radiothérapie profonde), *նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործածուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:*

Թոքախտաւորներու համար pneumothorax*ի գործողութիւն: Հակահիւծախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ):*

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ քնէածական, ելեկտրական եւ ֆրէօյտեան մէթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քիթականջի, ինչպէս նաեւ արանց եւ կանանց ծննդամիզային եւ վեներային հիւանդութիւններու համար:

Assurance Social*էի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:*

Դարմանատան ատամնաբոյժը կ'ընդունի վերոյիշեալ ժամերուն:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ ներքին հիւանդութեանց կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն:

Հասցէ՝ 126 Rue Legendre (17) Tél. Marcadet 07—42

Métro: La Fourche եւ Brochant, Autobus H. R. Rbis, Tramway 39, 40, 42, 5:

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ
3 ամս. 6 ամս. Տար.
ՖՐԱՆՍԱ 35 ֆ. 70ֆ. 140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ
ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ 250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ 250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ 6 տլ. 10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ 100 ֆ. 200ֆ.

"HARATCH"
Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286
Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ
18
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1931
18 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1702
ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Թ Ա Փ Ո Ւ Ր Բ Ե Մ Ը

Հայ ծնելըս՝ ինձ համար
կը համարեմ պարծանք ու բախտ:
Պ. ԱԴԱՄԵԱՆ

Վարպետներ շատ է ունեցած հայկական թատրոնը. բայց քիչեր կրցած են հասնիլ Ադամեանի բարձրութեան ու խորութեան։

Արուեստագէտը, որ մեռաւ քառասուն տարի առաջ (1891 յունիս 2), մինչեւ այսօր ալ կը պահէ իր տիրական գիծը եւ կ'ոգեւորէ իրական տաղանդները։ Եւ այն հմայքը զոր փռեց օտար պողոտաներու վրայ, մանաւանդ Ռուսաստանի մէջ, ամէնէն թանկագին վկայութիւնն է իր հուժկու եւ բազմակողմանի արուեստին։

Աժան հիացման պոռթկումներ չեն ինչ որ գրի առին, ուկրաինական թուականներուն, ռուսական եւ իտալական թերթերը, առաջնակարգ արուեստագէտներու ստորագրութեամբ։ Այն օրերուն, պատճառ ալ չունէին բարեհաճութեամբ նայելու խոնարհ, գրեթէ անծանօթ ժողովուրդի մը այդ զաւկին։ Ընդհակառակն։

Եւ սակայն, անոնք չսակարկեցին իրենց խոր գնահատումը։ Եւ իտալացի արուեստագէտ մըն էր որ, տեսնելէ յետոյ Ադամեանի մէկ խաղը, ինքզինքը այլեւս անարժան համարեց երեւալու բեմին վրայ, միեւնոյն դերով։

Հայերէնն անգամ, օտարին համար այնքան խորթ համարուած այդ լեզուն, բան չպակսեցուց անոնց սքանչացումէն։ Ռուսերէն թերթ մըն էր որ գրեց (1880).

— «Ադամեան թէեւ կը խաղայ մեզի բոլորովին անծանօթ լեզուով, բայց եւ այնպէս գեղեցկագիտական անսահման հաճոյք կը պատճառէ:

Եւ ուրիշ մը ձայնակցեցաւ (1884).

— «Ի՞նչ պէտք գիտնալու հայերէն լեզուն, երբ խաղացողը Ադամեանն է: Եթէ աշխարհի վրայ կայ մարդ մը որուն միտքը կարելի է կարդալ իր երեսին ու մարմնին շարժումներուն մէջ, ատիկա միայն Ադամեանը կրնայ ըլլալ անշուշտ: Կարծեմ թէ չկայ բառ մը, գիծ մը, եւ ոչ իսկ նշանախեց մը, որուն իմաստը ըմբռնած չըլլայ ան: Ի՜նչ նրբութիւն, ի՜նչ ցեղում, եւ որքա՜ն հարազատ»:

×

Ադամեաններ կատարեցին իրենց դերը ու գացին։ Եկան ուրիշներ, աւելի կամ պակաս տիրական մեծութիւններ, անձնուիրութեամբ մշակելով բեմական արուեստը։ Կարելի թռիչքն ու զարգացումը տալով անոր։

Ու մինչեւ այսօր ալ, ունինք թատրոն եւ թատերական արուեստ, արդար պարծանքի բոլոր ստորոգելիներով։

Ունինք թատրոն Հայաստանի մէջ, թէեւ թեւատ եւ լուծի տակ, ինչպէս կեանքի ամէն արտայայտութիւն այդ աշխարհին մէջ։

Ունինք բեմական գործունէութիւն գաղութներու մէջ։ Չափազանց դժնդակ պայմաններու տակ, բայց միշտ եռուն։

Ցեղին գաղթականն իսկ վառ կը պահէ կրակը, ափյափոյ այլ սրտառուչ նախանձախնդրութեամբ մը։ Մեր դիմադրական կարողութիւնը թատրոն խաղալ կուտայ նոյնիսկ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի լպրծուն պողոտաներուն վրայ, ուր այնքան դիւրին է հրապուրուիլ ու նահանջել, վհատիլ ու խզուիլ։

Բայց, խոստովանինք որ ծուլութիւնն ու ծերութիւնը կը սպառնան փորել հայկական թատրոնին հիմերը՝ արտասահմանի մէջ։

Շատ ետ ենք մնացեր, եւ եղածն է որ կը մաշեցնենք սերունդէ սերունդ, թատերախումբէ թատերախումբ։

Թափուր է հայկական բեմը՝ բովանդակութեան, շարժումի տեսակէտով։ Բոլորս կը հոտինք մեր խաղացանկերը։ Դասական մեծութիւններու քով, որոնց հայերէն ներկայացումը չափազանց դժուար է եւրոպական ոստաններու մէջ, տակաւին ի պատուի են գոյնզգոյն թափթփուքներ եւ կապկութիւններ։

Որքան ալ ծանր ըլլան պայմանները, կը կարծենք թէ անկարելի չէ ճիգ մը փորձել, ժամանակավրէպ եւ անճաշակ խաղերը թանգարան նետելու եւ նորեր մէջտեղ հանելու համար։

Նիւթեր չէ որ կը պակսին մեր հին եւ նոր կեանքէն, մեր ժամանակակից բարքերէն։ Իսկ եթէ ստեղծագործող հեղինակն է որ կը պակսի, ինչո՞ւ չփորձել հայացումներ՝ օտար խաղացանկերէ։ Ոչ թէ անպատճառ թարգմանութիւններ, այլ նմանագործութիւններ։

Ցաւոտ, չափազանց խճողուած է բեմը։ Առտուն կանուխ արթնցողը կը կարծէ սրտին մէջ ունենալ «սրբազան հուրը»։ Ինչ որ տեղի կուտայ ոչ միայն անհամութիւններու եւ համատարած թշուառութեան, այլեւ կը խափանէ իրական տաղանդներու զարգացումը, եւ պատ կը քաշէ թատերական զօրաւոր միութեան մը կազմութեան առջեւ։

Այս պարագան ճիշդ է մանաւանդ Փարիզի համար, ուր ունինք դերասաններ, բայց ոչ տեւական թատերախումբ։

Գոնէ Ադամեանի յիշատակը պիտի կրնա՞ր արթնցնել քիչ մը նախանձախնդրութիւն, դարմանելու համար տիրող ամայութիւնն ու հեղգութիւնը։

Ադամեանները գործ կը սպասեն մեզմէ, ինչպէս բոլոր ուխտաւորները ազատութեան եւ արուեստի։

Շ.

Նկարչին մնայ գէթ յիշատակն ի կըտաւ,
փիդիասայն՝ ի կըճի:
կ'անհետանայ քեզ հետ հանճարն, եւ
գդիմակ
կ'ուտէ հողոյն սեւ ճըճի:
պատմութիւն, նա գուցէ զքեզ օր մի յիշէ
ցապագայում՝ թէ հաճի: Պ. Ա.

ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆ

(1849 - 1891)

ՈՐՈՒՆ ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ
ԱՌԹԻՒ ՀԱՆԴԷՍ ՄԸ
ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ԱՅՍՕՐ:
ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐԸ ԵՒ ԻՐ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ԿԱՐԴԱԼ Բ. եւ Գ. ԷՋ։

ՔԼԻՇԷ «ՆԱՅԻՐԻ ԱՇԽԱՐՀ»

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՆՈՐ ՑՈՅՑԵՐ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Երեսփոխանական թեկնածուներու թիւը վերջնապէս ճշդուեցաւ նախորդ օր, ամբողջ Անգլիոյ մէջ։ 1286 անձեր կը պայքարին իրարու դէմ, աթոռ մը գրաւելու համար խորհրդարանին մէջ։

Կարգ մը վայրերու մէջ, ընտրութիւնները տեղի կուտան միջադէպերու։ Քարտիֆի մէջ, այն պահուն որ թեկնածուները կը յայտարարուէին, երեք հազարի չափ անգործներ եւ համայնավարներ հաւաքուեր էին, բողոքելու համար անգործութեան նպաստի կրճատման դէմ, որ նոյն օրը գործադրուիլ կը սկսէր։ Խումբ խումբ, սկսան շրջիլ փողոցները՝ իրենց թիւը աւելի շատցնելու համար։ Սակայն, ոստիկանութիւնը փակեց ճամբաները։ Բախումներ տեղի ունեցան։ Բազմաթիւ վիրաւորներ կան։

Նման ցոյցեր տեղի ունեցան նաեւ Լոնտոնի մէջ, ուր հինգ հազարի չափ անգործներ կռուի բռնուեցան ոստիկանութեան հետ։ 800ի չափ ձիաւոր եւ հետեւակ ոստիկաններ քանիցս յարձակում գործեցին ցուցարարներուն վրայ, բայց չյաջողեցան զանոնք ցրուել։ Իրիկունը ուշ ատեն, ցոյցերը դեռ կը շարունակուէին։

Խզում Վատիկանի եւ Սպանիոյ միջեւ

Մատրիտէն տրուած լուրի մը համաձայն, Պապը հրահանգած է Մատրիտի իր նուիրակին վերադառնալ Հռոմ։ Պապական նուիրակը Մատրիտէն պիտի մեկնի մինչեւ 24 ժամ։ Հաւանական կը նկատուի որ պապական նուիրակին Հռոմ ժամանումէն անմիջապէս վերջ, դիւանագիտական յարաբերութեանց խզում յայտարարուի Մատրիտի եւ Վատիկանի միջեւ։ Եթէ Սպանիոյ կրօնական հաստատութեանց վերաբերեալ լուրերը հաստատուին, պապական իշխանութիւնները եկեղեցին պիտի նկատեն հալածուած, ինչպէս Ռուսիոյ մէջ։

Պապը պաշտօն յանձնեց Մատրիտի իր ներկայացուցիչին, յայտնել բոլոր ստրիճանի կղերականներուն եւ հաւատացեալներուն թէ՝

1.— Ինչ որ ալ պատահի, միշտ իրենց հետ պիտի ըլլայ, իրենց հետ բաժնելով ներկայի վշտերը եւ ապագայի սպառնալիքներն ու վտանգները։

2.— Ուժգնօրէն կը բողոքէ եկեղեցիին եւ եկեղեցական իրաւունքներու հանդէպ կատարուած ոտնձգութեանց դէմ։

3.— Կը հրաւիրէ բոլորը, որ միանան իրեն, դադրեցնել տալու համար Սպանիոյ ժողովուրդը եւ եկեղեցին ճնշող հալածանքը։

Ֆրանսայի վարչապետին մեկնումը

Ֆրանսայի վարչապետը Պ. Լավալ նախորդ օր իր հետեւորդներով մեկնեցաւ Ամերիկա, այս առթիւ արժանանալով ժողովրդական խանդավառ ցոյցերու։

Փարիզի կայարանը, ողջերթի գացեր էին օտար եւ ֆրանսացի բազմաթիւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ։ Հավրի մէջ նոյնպէս, Ֆրանսայի վարչապետը գտաւ ջերմ ընդունելութիւն:

Ինչպէս գրեր էինք, ֆրանսական կառավարութիւնը Պ. Լավալի այս ճամբորդութեան առթիւ իբր ծախք յատկացուցած է 400 հազար ֆրանք։

Չինեւճափոնական վէճը

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ

Գրեր էինք թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը դռնփակ նիստի մը մէջ, որոշեր էր Միացեալ-Նահանգները հրաւիրել մասնակցելու չինեւճափոնական վէճին առթիւ կատարուող խորհրդակցութեանց։ Որոշուեր էր խորհուրդին հրապարակային յաջորդ նիստին, հրաւէրի բնագիրը ներկայացնել խորհուրդի հաւանութեան, հակառակ ճափոնական կառավարութեան բողոքին՝ ընդդէմ Ամերիկայի մասնակցութեան։

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին մէջ, նախագահը Պ. Պրիան, բացատրեց այն պատճառները, որոնք անհրաժեշտ կը դարձնեն Միացեալ-Նահանգներու մասնակցութիւնը։

Միացեալ-Նահանգները արդէն ընդունած են հրաւէրը եւ նշանակած ներկայացուցիչը, որ համաձայն Լոնտոնէն տրուած տեղեկութեան մը, պիտի ըլլայ «ունկնդիր եւ դիտող»։

Պրիւնինկի յաղթանակը

Գերման խորհրդարանին մէջ, վարչապետին յայտարարութեան շուրջ կատարուեցան բուռն վիճաբանութիւններ, որոնք փակուեցան ուրբաթ օր։ Պրիւնինկի կառավարութեան դէմ ներկայացուած անվստահութեան բանաձեւը մերժուեցաւ 270ի դէմ 295 ձայնով։

Խորհրդարանի վերաբացումը յետաձգուեցաւ 1932 փետր. 23ին։

Բոլշեւիկեան ապսպրանքները Գերմանիոյ

Պերլինէն տրուած տեղեկութեանց համաձայն, խորհրդային իշխանութիւններ կ'ուզեն Գերմանիոյ տալ 200էն 250 միլիոն մարքի նոր ապսպրանքներ, եթէ սակայն, Գերմանիա նոր վարկեր բանայ Ռուսիոյ:

Գերմանիա սակայն, հակառակ իր ճարտարարուեստին գործ հայթայթելու փափաքին, տրամադիր չէ աւելի վարկ բանալու, այսինքն անցնելու 700 միլիոն մարքի երաշխաւորութեան սահմանը։

Վերջերս, Րայխսպանքը որոշեց զեղչել 150 միլիոն մարքի ռուսական պարտամուրհակներ, որոնց վճարօրն է 31 յուլիս 1933, նոր պարտամուրհակներ, որոնք կը ներկայացնեն հարիւրաւոր միլիոնի գումարներ, շրջաբերութեան պիտի դրուին, վճարել կարենալու համար տրուած ապսպրանքներու փոխարժէքը: Միայն, շատ բարձր սակերով կարելի պիտի ըլլայ զանոնք զեղչել, միւս կողմէ, Ռուսիա կը պահանջէ նոր եւ երկարատեւ վարկեր, իսկ Գերմանիա ի վիճակի չէ գոհացում տալու:

Անգործութիւնը Ֆրանսայի մէջ

Հոկտեմբեր 10ի վիճակագրութեան համաձայն, պաշտօնապէս արձանագրուած նպաստընկալ անգործներու թիւն է 40,872, որոնց 8000ը կիներ: Նախանցեալ շաբթու այդ թիւն էր 39,369, ուրեմն, մէկ շաբթուան ընթացքին, 1503ի յաւելում մը:

Յիշենք թէ այս տարուան ընթացքին, ապրիլին անգործներու թիւը բարձրացեր էր 51,000ի, ամէնէն մեծ թիւը այս տարուան:

Կռիւներ՝ պուլկար խորհրդարանին մէջ

Պուլկարիոյ նոր կառավարութիւնը ներկայացաւ խորհրդարան։ Այս առթիւ կռիւներ տեղի ունեցան երեսփոխաններուն միջեւ: Երբ Ջանքով բեմ կը բարձրանար խօսելու, համայնավար երեսփոխան մը պոռաց. «անկցի՜ մարդասպանը»։

Բոլոր համայնավար եւ երկրագործական երեսփոխանները ոտքի ելան անարգելով, Ջանքովը եւ երեսին տալով 1923ի պետական հարուածի օրերուն, համայնավարներու եւ երկրագործականներու հանդէպ իր բռնած թշնամական դիրքը:

Ուրիշ մը, նախկին նախարար, վազեց Ջանքովի վրայ: Երկու կողմերու բարեկամները փոխադարձաբար դիրք բռնեցին, սաստկացնելով վէճը եւ աղմուկը: Պահ մը մինչեւ իսկ հակառակորդներ իրարու հետ կուրծք կուրծքի կռիւի բռնուեցան: Շատ դժուարաւ կարելի եղաւ հանդարտեցնել կռուազան երեսփոխանները:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՏԿԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԱՅՈ՛... ԲԱՅՑ Ո՛Չ ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆ

Շուտով լոյս պիտի տեսնէ Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ մատենաշարին հինգերորդ հատորը՝ վէպիկներ եւ պատմուածքներ Արփիար Արփիարեանի։

Ինչպէս նախորդ չորս հատորները, կը հաւատանք, որ ա՛յս ալ մտաւորականութեան եւ մամուլին կողմէ խանդավառութեան պիտի արժանանայ։ Պէտք ըսենք նոյնիսկ որ այս նոր հատորը ուրիշ զգայութիւններ ալ պիտի բերէ իրեն հետ։ Որովհետեւ սովորական ոգեկոչում մը պիտի չըլլայ ան, առհասարակ կապուած նահատակ գրագէտներու յիշատակին ու գործին հետ, այլ պիտի գայ, ո՛չ միայն արեւմտահայ գրականութեան ու հրապարակագրութեան մէջ արդէն ծանօթ անունի մը յիշատակը վերապրեցնել մեր մէջ, այլեւ դարմանել անարդարութիւն մը, որ գրական սերունդներուն խղճմտանքին վրայ ծանրօրէն կը կշռէ տարիներէ ի վեր, եւ որ այսօ՛ր ալ կը փորձէ խռովել յաւիտենական հանգիստը տմարդօրէն գնդակահարուած մտքի վաստակաւորին։

Գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար, մտքի անկախութեան եւ ազնուական մտածումի արդիւնք կը նկատենք հրատարակիչ մտաւորականներուն բռնած դիրքը, առանց վերապահութեան, հանդէպ Արփիար Արփիարեանի անձին ու գործին, որ քանիերեք տարիներ առաջ, Գահիրէի մէջ, իրիկուան մթնշաղի մը, գնդակի հարուածներու տակ կ'անշնչանար, եւ որ այդ կերպով կը մտնէր նահատակ մտաւորականներու շարքին մէջ, Մեծ Նահատակութենէն առաջ։ Այս վերաբերումը, որ պարտականութեան մը կատարումին չափ նուիրական էր, կը ձգտի միեւնոյն ատեն սրբել արատը հայ մտաւորականին ճակտէն, մտաւորական մը, որ իր էութեամբ, հոգիով, հրապարակագրութեամբ ու գեղարուեստական ստեղծագործութեամբ, չէ՛ր կրնար առած ըլլալ քայլ մը, որ Հայութեան ու Ազգութեան գաղափարին հետ խոտոր համեմատէր։

Մտաւորականութեան համար ամէն ատեն սրբազան դերեր վերապահուած են։ Անիկա կենդանի այն հնոցն է, որմէ դուրս պէտք է ճառագայթեն ժամանակակից իմաստութեան խօսքերը. անիկա խղճմտանքն իսկ է մարդոց հաւաքականութեան, եւ իբրեւ այդպիսին, վերին դատաւորն է, կշիռը ձեռքը բռնած, արդարութեան իր խօսքն ըսելու յստակատեսութեամբ, հեռատեսութեամբ, առանց յետին, փոքրոգի մտքերու, սահմանելու համար պատմական երեւոյթներու եւ դէմքերու դերն ու դիրքը, արժէքն ու պատասխանատուութիւնը։

Երէկ, այդ մտաւորականութիւնը, որ Արփիար Արփիարեանը մօտէն կը ճանչնար եւ անոր շունչին տակ հասակ կը նետէր, գրական նկարագիր ու բովանդակութիւն կը ստանար, իր կոչումին բարձրութեան վրայ չգտնուեցաւ, խղճահար չեղաւ ամբաստանութեանը համար նախ, որ կը սեւցնէր հանրային գործիչը եւ գրագէտ մարդը. երկրորդ չըմբոստացաւ, անարդարութեան սիւնին չգամեց այն անձերը, որոնք մութին մէջ, կուսակցական հակամարտութիւններու եւ կիրքերու մոլուցքին մէջ, Արփիարեանի անձին մէջ, մտքի եւ խօսքի ազատութիւնն ու անկախութիւնը կը գնդակահարէին։ Բաշուած իրենց պատեանին մէջ, ինչպէս միշտ, երկչոտ, շուքէ վախցող, եթէ հոգեկան այս պատկերը հասկնալի էր երէկ մասամբ, այսօր առնուազն անբացատրելի է եւ աններելի։

Պատմութեան մէջ գործուած Մեծ Անարդարութիւնն ու Անիրաւութիւնը հանդէպ Արփիար Արփիարեանի, պէ՛տք է, խղճի պարտք է, արդարութեան հատուցում է, մտաւորական եւ յեղափոխական սերունդի ազնիւ կեցուածք է, որ սրբագրուի եւ դարմանուի։ Եթէ Ս. Վրացեանի Հայրենիք ամսագրին մէջ (1931 սեպտ.ի թիւ) պատմութեան համար տուած նիւթերը, եւ այդ առիթով իր յայտնած անարդար ու փութկոտ եզրակացութիւնները հայ մտաւորականութեան մեծ մասին մէջ վրդովում առաջ բերած են, միւս կողմէ, կը յուսանք, առիթ պիտի տան, որ իրարու ականջի փսփսուած այդ արդար գայրոյթը դադրի կրաւորական ըլլալէ, ձեւ ու մարմին առնէ, հրապարակ գայ իբրեւ կենդանի արտայայտութիւն, նոր արձանագրութիւն մը ձգելու համար մեր պատմութեան մէջ, թէ Արփիար Արփիարեան մատնիչ մը չէր, դաւաճան մը չէր, ինչպէս քառասուն տարիներ առաջ նետուեցաւ իր ճակտին այդ անարգանքը, հակառակ հրապարակ դրուած արդէն ծանօթ, ջուր վերցնող եւ կասկածելի վկայութիւններուն եւ «փաստաթուղթերու»։

Մենք չենք մտներ այսօր ատոնց քննութեան մէջ։ Մեր խղճի ձայնը ամէնէն անկաշառ դատաւորն է։ Կ'ըմբռնենք մարդկային հասկնալի տկարութիւնը, որուն ծանրութեան տակ կքած էր Արփիարի հոգին, երբ՝ բանտին մէջ, ծերունի, արտասուող մօր մը եւ ինքն իր վրայ ծալլուած ու խեղճացած եղբօր մը թախանձագին պնդումներուն վրայ, դողացող մատներով մեղայագիր մը կը ստորագրէր։ Կ'ըմբռնենք բնազդական, անգիտակից եւ անպատասխանատու տկարութեան այդ ուժին տիրապետութիւնը մեր հոգիներուն մէջ, որուն յայտնութիւնը անխուսափելի կը դառնայ յաճախ, պարագաներու եւ դէպքերու ճնշումին տակ, եւ որուն ձայնը մտիկ չընողը միայն կ'արժանանայ հերոսութեան դափնեպսակին։ Սպառնալիք, շփոթ, անորոշութիւն, «ճարպիկ» եւ փորձառու քննիչ, բնականէն վախկոտ նկարագիր, որ Արփիարեանինն էր, բոլոր այս վիճակները խորապէս կը բացատրեն հոգիին տագնապները, զինքը դարձնելով տեսակ մը հիւանդ։

Ընդունելով ուրեմն, որ Արփիարեան իր անձին ու նկարագրին յատուկ տկարութեան այդ վայրկեանը ունեցաւ, երբ Ս. Վրացեանի որակումին համաձայն «խուճապահար միտք» եւ «խանգարուած երեւակայութիւն» ունէր, ինչ որ ենթական անպատասխանատու կը դարձնէ առնուած ծանր քայլերուն համար, հոգեբանական այս տուեալները աչքի առջեւ ունենալով, խղճի կատարեալ անդորրութեամբ, կը յայտարարենք, որ Արփիար Արփիարեանի պէս յեղափոխական մը, գեղարուեստագէտ գրող մը, որ Կարմիր ժամուցի, Ոսկի Աքլորի, Շղթու զաւակի եւ այլ բազմաթիւ էջերու պէս գրուածքներ ստորագրած է, ու մանաւանդ յարձակող, խարանող, հեգնող, քննադատող անկաշառ ու անկախ հրապարակագիր մը, չէ՛ր եւ չէ՛ր կրնար եղած ըլլալ հասարակ մատնիչ մը, որ կը տենչայ փառքի եւ դրամի, որ կը սիրէ իր անձը, եւ որոնց համար կը հաւատանք, մարդ արարածը մի՛շտ ալ տկարութիւն ունեցեր է, ամէն ատեն։

Այս առիթով մենք չենք ուզեր մտնել տակաւին գործին մէջ անոր, որ բազմաթիւ ապացոյցներով ճշմարիտ յեղափոխականը մնաց, գաղափարներու բարեշրջութեան, պայքարի ու վերանորոգիչի համոզուած զգացումներով ու քարոզով։ Ու մանաւանդ կը մերժենք Արփիարեանը հեգնութեամբ որակել «մի հասարակ լրագրող» որ Ս. Վրացեանի գրչէն ակամայ վրիպած կը նկատենք։ (Հայրենիք ամսագիր, 1931 սեպտ.ի թիւ, էջ 87, բ. սիւնակ, տող 11)։

Տարբերային բան մը կայ շատ անգամ մարդոց անունին կապուած կասկածներուն ու տարակոյսներուն մէջ։ Մեզմէ անկախաբար, մեր անունին շուրջ կը կազմուի մշուշապատ մթնոլորտ մը։ Մարդիկ արտաքին երեւոյթներէ կը դատեն ու կը չափազանցեն, եւ մեր դէմ կը հանեն հանրային կարծիքը։ Ընկերը ընկերոջ կասկածով կը նայի։ Անհատական հակակրութիւններ, անձնական գործերու բաղձալի կամ անբաղձալի տարբեր ուժ կուտան այդ տարակոյսներուն կազմութեան։

Մեզմէ ամէն մէկը կրնայ աչքի առջեւ բերել իր անձը, դիտել զայն ժանրացոյցի մը տակ, զուգակշիռն ընել անցեալ ու ներկայ գործերու եւ մանաւանդ նստիլ հաշուեյարդարի իր անձին հետ։

Արփիարեանի պարագան շատ մը կողմերով հոգեբանական ու տարբերային այս երեւոյթին լաւ կը պատշաճի։ Անհատին շուրջ կազմուած աննպաստ մթնոլորտը դժուար էր իր ժամանակին փարատել, դէպքերուն եւ փաստերուն նայիլ շեշտակի եւ անձնական նկարագրի պրիսմակէն անցընել։ Բայց տարիներ անցնելէն վերջ հեռուէն աւելի հեշտ է դիրք բռնել ու դատաստանի նստիլ։ Եւ սակայն, տխուր է արձանագրել, քառասուն տարիներ առաջուան փաստերը հրապարակ դնելով մէկտեղ, դեռ «պնդողներ կան», «եթէ ճիշդ է», «կարծիք կար» եւայլն բացատրութիւններով կը մօտենանք ամէնէն փափուկ խնդիրներուն, որոնք անձի մը, մեռած անձի մը հոգին ու յիշատակը անգամ մըն ալ անարգելու կը ձգտին իր գերեզմանին մէջ։

Խօսքը հիմա անոնցն է, որոնք կենդանի վկաներն են եղեր անոր, հետեւեր Արփիարի գործերուն, ճանչցեր զինքը եւ այսօր մեզի հետ կրնան վերապրեցնել տառապած մարդուն յիշատակը, իր անմեղութեանը մէջ, անկախ մարդկային տկարութիւններէն, որոնց դատաւորը անհատին խղճմտանքն իսկ է ամէն բանէ առաջ։

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԽՄԲ.— Նոյնութեամբ հրատարակելով այս գրութիւնը, իբրեւ ազատ կարծիք, խղճի պարտք կը դնենք Ա. Արփիարեանի տարեկիցներուն եւ գործակիցներուն վրայ, հրապարակ իջնել եւ հիմնովին լուսաբանել այս տխուր պատմութիւնը։

Նազըմ փաշայի «Յուշեր»ուն մէջ ալ զարմանազան դրուագներ կան Արփիարեանի կասկածելի գործերուն մասին, բայց մենք պիտի նախընտրէինք լսել բուն իրազեկներուն եւ գործակիցներուն վկայութիւնը։

Անհանդուրժելի է այսպէս տարիներով առկախ ձգել արատ մը։

ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երբ, անցեալ շաբաթ, վերստին կը կարդայի Ադամեանի բանաստեղծութիւնները, պահ մը խորհեցայ թէ կրնա՞յ արդեօք ընտիր բանաստեղծ մը դառնալ փաստաբանը, կամ դերասանը։ Այն արուեստագէտը, որ, դժուար մարզանքով մը, կը յաջողի «բռնել» իր միտքն ու սիրտը, վարելու համար ըստ կամս եւ նախագծեալ ձեւի մը վրայէն։ Ճիշդ է, որ կը կեղծեն թէ՛ բանաստեղծը, (Ներէ՛ ինծի, օ՛ Էմիրսըն), եւ թէ՛ դերասանը։ Սակայն բանաստեղծն է, որ ամէնէն աւելի կը պահէ իր ազատութիւնը այդ կեղծիքին մէջ։ Կը նշանակէ թէ դերասանը մասամբ գերի է զանազան սահմանափակումներու, տեսակ մը բանտարկեալ, որ պիտի հագնի պատրաստ ու աւանդական զգեստը։ Ես դերասան կ'անուանեմ այն արուեստագէտը, որ նպաստովը արտաքին յարդարումներու,— ծպտում կամ դիմակ,— շնորհովը ֆիզիքական արտայայտութիւններու,— մկանային, ձայնական, հոգեբանական (նայուածք, դէմքի գոյներու փոփոխութիւն),— կը կերպարանափոխուի յանկարծ եւ կը դառնայ տարբեր անձ մը։ Վա՜յ այն բանաստեղծին, որ կը մոռնայ իր անձը, եւ վա՜յ այն դերասանին, որ չի կրնար ձգել իր անհատական շապիկը, ճիշդ ինչպէս օձը կ'ընէ, կամ ինչպէս կը դաւանի հոգեփոխութեան վարդապետութիւնը։

Մի զարմանաք, ուրեմն, որ դերասան Ադամեան շատ կը հաւատար հոգեփոխութեան։ Նոյն իսկ կը կարծէր թէ դեռ չծնած, ինք կը կոչուէր Որփէոս Կամսարական, եւ կ'ըսէր թէ մահուընէ յետոյ պիտի փոխակերպուի ուրիշ էակի մը։ Յաճախ այն պատրանքը կ'ունենար թէ կ'ապրի, բոլորովին հոգեփոխեալ, այն հերոսը, որուն դերը կը կատարէր երբեմն բեմի վրայ։ Չէ՞ք կարծեր արդեօք թէ այս հոգեբանութիւնը կուգայ վարժութենէ մը, որ բեմը կուտար իրեն, շարունակ կերպարանափոխելով զինք։ Կրնաք աւելցնել քրիստոնէական կրթութեան մը նպաստն ալ։ Սակայն քրիստոնէութիւնը, հոգիի անմահութեան իր վարդապետութեամբն իսկ՝ կը մերժէ հոգեփոխութեան զանազան վարկածները։ Քրիստոնէութիւնը թշնամի է արեւելքին, եւ հոգեփոխութիւնը արեւելեան վարդապետութիւն մըն է։ Ադամեան մասնաւոր սէր մը ունէր արեւելեան բաներուն համար, եւ քրիստոնէութիւնը իր մէջ արկած մըն է մանկութենէ մնացած, յիշատակ մը Վենետիկեան Հայրերու կրթութենէն։

Յետոյ, երբ բեմը զինք դրաւ ռուսական հոգիին հետ շփման, այդ բեմին վրայ՝ ան չինեց իր վ դապետութիւնը,— հոգեփոխութ հաւատքը։ Եւ այնքան կապուեցաւ բնազանցական, նոյնիսկ հոգեպաշ ցական ռուս ցեղին, որ ետքէն, սոյ երիտասարդներուն կը թելադր հրաժարիլ կարդալէ եւրոպական բն պաշտ կամ նիւթապաշտ գրակ նութիւնը եւ ուսումնասիրել միայն ռ սական գրականութիւնը։ Այսպ թերեւս դիտել տալ թէ Ադամեանի մտահոգութիւնը կը ծագէր միայ բարոյական հարցէն։ Բայց այդ բա րոյականը պարզ արտայայտութիւն է իր հոգեպաշտութեան, որ ժամա նակ մը զինք մղեց մինչեւ ոգեկոչ ցութիւն։

Կը տեսնուի որ Ադամեան միայն դերասան էր, այլ ունէր դերասանի փիլիսոփայութիւնը։ փիլիսոփայութիւնը, եթէ օգտակար եղաւ իրեն մեծ դերասան մը դառ նալու, վնասակար եղաւ իրեն՝ ուզեց դառնալ մեծ բանաստեղծ։

Վասնզի բանաստեղծը չի կրնար ապրիլ փոխ առնուած հոգիով, կա կանչելով զգացումները դերասանի նման, որ կը պահանջէ թատրոն հանդերձապահէն յարմար զգեստ։ Ի զուր փորձեց կեղծել եւ բանա ստեղծ մը դառնալ «Արքայ Լիր»ի վեհութեամբ կամ «Համլէթ»ի տխրութեամբ։ Ամէն անգամ, կեղծեց, դարձաւ բարոյախօս մը ինչ որ կը խոստովանի իր բեմական արուեստին մասին, նոյն խոստովա նութիւնը կարելի էր սպասել բանաստեղծական արուեստին մասին։ Այդ բարոյախօսութիւնը չափազանց շեշտուած է իր բոլոր քերթուած ներուն մէջ, այնպէս որ սխալ կ'ը նեն շատեր՝ երբ դասեն կը դասա ւորեն կենցաղականք, բարոյա կանք, կրօնականք եւ իմաստասի րականք խորագիրներուն տակ։ Հացունի կ'արդարացնէ այդ պարա գան, ըսելով. «Մի մոռնաք, որ իր պաշտօն ունէր հրահանգել մ կութիւնը թատերաբեմէն վերայ, պիտին անշուշտ չէին կրնար պտուրել ոչ լեռներ եւ դաշտեր, հովիտք եւ վտակք, ոչ ծաղկունք թռչունք»։ Բայց եւ այնպէս խորք բարոյախօսական այդ քերթուած ները ունին գեղեցիկ պատկերներ ազատ բնութենէն։ Թերեւս այդ տարբեր կուգայ նկարիչի սերէն։ Վերջապէս գրած է նաեւ քերթուած ներ, որոնք կը մառնեն վերյիշում ներ օտար հեղինակներէ։

Իր բանաստեղծութիւնը կարելի է համարել խառնուրդ մը կեղծ դասակա նութեան եւ կեղծ ռոմանթիզմի։ Վասնզի իր հոգին, որ իրիկ խոստովանութեամբ «ենթարկուած է բազում անգամն մարմին հագնելով՝ կենաց պայքար

ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆԻ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Դժուար է հիմա ներկայացնել կամ վերլուծման մը ենթարկել Ադամեանի բեմական արուեստը, որովհետեւ, ափսո՛ս, դերասանը իրեն հետ կը տանի իր արուեստն ալ։ Ի՛նչ երջանիկ են արդի դերասանները, որոնք շարժանկարն ունին իբրեւ իրենց անմահութեան հայելին։ Եւ այդ է, որ կ'ողբայ մեր մեծ դերասանը, Պետրոս Ադամեան, երբ կը գրէ.

Նկարչին միայն գէթ յիշատակն
ի կըտաւ,
փըդիասայն՝ ի կըճի՛
կ'անհետանայ քեզ հետ հանճարդ, եւ զդիմակ
կ'ուտէ հողոյն սեւ ճճի՛
Պատմութիւն, նա գուցէ զքեզ
օր մի յիշէ
ցապագայում՝ թէ հաճի՛

Արդարեւ, այն արուեստէն, որուն վրայ հիացեր են օտար, մասնաւորաբար ռուս դժուարահաճ քննադատները, ոչինչ կը մնայ այսօր։ Եւ մենք, գաղափար մը կազմելու համար Ադամեանի արուեստին մասին, պիտի գոհանանք միայն տպաւորութիւններով եւ հիացումի բացագանչութիւններով, զորս արտայայտեր են հանդիսատեսները։ Ու պիտի դիմենք այն թերթերուն, որոնք իր ժամանակին խօսեր են Ադամեանի ներկայացումներուն մասին։ Կ'օգտուինք Հ. Վարդան Հացունիի փոքրիկ ուսումնասիրութենէն։

1880 թուականներուն է։ Ադամեան Թիֆլիզ է արդէն։ Իր փառքին պսակը, առաւօտեան արեւի մը պէս կը բարձրանայ հորիզոնէն օր ըստ օրէ։ Ադամեանի մէկ ներկայացման պահուն, հանդիսականներուն խանդավառութիւնը կը հասնի մոլեգին աստիճանի մը, երբ բուռն աղաղակներով, օդին մէջէն, դէպի բեմ կը նետեն այրերն իրենց գլխարկները, կիներն իրենց հովահարները։ Եւ այդ օրուընէ, իր խանդավառ համակիրները կը սկսին Ադամեանը առաջնորդել իր տունը՝ շրջապատած, մերթ ուսամբարձ, բայց միշտ կեցցէներով։

Ադամեան Թիֆլիզէն կ'անցնի Ախալցխա, Ախալքալաք, Ալեքսանդրապոլ, յետոյ Գանձակ, Շուշի։ Ապա խորհեցաւ երթալ Մոսկուա։ Բայց կը մտածէր թէ ի՞նչ լեզուով պէտք է խաղայ Ռուսերուն առջեւ։ Կը վախնար, որ հայերէն լեզուն ծիծաղ կը պատճառէ անոնց, ինչպէս կարգ մը թերթեր, իմանալով Ադամեանի մտադրութիւնը, սկսեր էին արդէն հեգնել այդ համարձակութիւնը։ Խրախոյս կը ստանայ իր ծանօթներէն եւ կը մեկնի դէպի Ռուսիոյ սիրտը։

Եւ ահա ռուսերէն թերթ մը կը գրէ.

— «Ադամեան թէեւ կը խաղայ մեզի բոլորովին անծանօթ հայերէն լեզուով, բայց եւ այնպէս գեղեցկագիտական անսահման հաճոյք կը պատճառէ, եւ իր խաղը հանդիսատեսներուն յիշողութեան մէջ խոր տպաւորութիւն կը թողու։»

Այս թերթն էր, որ խորհուրդ տուաւ Ադամեանի բնաւ չխաղալ ուրիշ լեզուով, հայերէնէն զատ։ Քէշնեւի մէջ, Ռուսերը, Շէյքսփիրի Օթելլոյին ներկայացումէն յետոյ, կ'ըսեն. «Երբեք ուրիշ լեզուով կարելի չէ այսքան գեղեցիկ արտայայտել այդ բուռն կիրքերը»։

1883ին սկիզբը, հայ ուսանողները կը խնդրեն, որ Ադամեան Մոսկուա այցելէ անպայման։ Ադամեան կը համաձայնի եւ կը մտնէ Մոսկուա։ Նախ կը խաղայ «Քորրատօ», յետոյ «Համլէթ»։ Երկրորդ ներկայացման, թատրոնը լեցուած է քաղաքին բոլոր դերասաններով ու դերասանուհիներով։ Ժողովուրդը երկրորդ արարուածին կը նուիրէ ոսկի ծխատուփ մը, երրորդ արարուածին՝ արծաթեայ սպաս մը, իսկ հայ ուսանողները՝ սարդենիէ պսակ մը, որուն ժապաւէնները կը զոհեն, յիշատակի համար, ներկայ դերասանները։

Յաջորդ օրը քաղաքին թերթերը միայն հիացում կ'արտայայտեն։

«Մոսկովսկի Լիստոկ» կը գրէ. «Ադամեան այնպիսի Համլէթ մըն է, որուն կրնայ նախանձիլ որեւէ եւրոպական թատերաբեմ»։

«Մուզիկալնի Ի Թէատրալնի Վեստնիկ» կը գրէ. «Հայ դերասանը, Պետրոս Ադամեան, Պուշկինի թատրոնին մէջ հրաշքներ կը գործէ»։ Երկրորդ անգամ կը գրէ. «Ադամեան Համլէթի մէջ սքանչացուց մեզ իր մէկ ընթացքով (մօրը հետ բեմի վրայ), զոր ոչ Ռոսսեանի, ոչ Սալվինեանի, եւ ոչ ալ միւս Համլէթներուն վրայ տեսած ենք»։ Այս թերթը դիտել կուտար, սակայն, թէ Ադամեանի ձայնը այնքան ալ զօրաւոր չէ, հետեւաբար չի կրնար խաղալ ընդարձակ թատերասրահներու մէջ։

«Ռուսկիա Վեդոմոստի» կը գրէ. «Ոչ Ռոսսեան, ոչ ալ հռչակաւորն Սալվինեան կը հաւասարին Ադամեանի՝ երբ Համլէթ կը խաղան»։

«Սովրեմեննիա Իզվեստիա» կը գրէ. «Ադամեան ցոյց տուաւ թէ ոչ միայն հանճար ունի, այլ նաեւ խորագնին միտք եւ քննական խոր ձիրք»։

1884ին Ադամեան յաղթական մուտք մը գործեց Փեթերսպուրկէն ներս։ Քաղաքին թերթերը ողջունեցին իր մուտքը գովասանական տողերով։ Ադամեան երեւցաւ Համլէթով։

«Իսկուսգվօ», այս առթիւ, կը գրէ. «Հայ դերասանը, Պետրոս Ադամեան, առաջին անգամ բեմ ելլելով Համլէթի դերին մէջ, լիովին արդարացուց այն գովասանական յայտարարութիւնները, զորս կը հրատարակէին Մոսկուայի թերթերը։ Ժողովուրդն արդէն բազմիցս տեսած է Համլէթը, դժուարին դեր մը, այնքան դժուարին, որ անկարելի կը թուի դերասանին՝ համապատասխանել Տանըմարքացի տժգոյն երազողին անձնաւորութեան, ուստի հանդիսատեսները կը մեկնին թատրոնէն յաճախ տհաճութեամբ։

«Սակայն Պ. Ադամեան կրցաւ յաղթական ելլել բոլոր դժուարութեանց մէջէն։ Առանց օրինակելու, եւ առանց նմանելու հռչակաւոր Համլէթներուն, ան յօրինած է, թերեւս քիչ մը ինքնաստեղծ, բայց լիովին արուեստագիտական այնպիսի տիպար մը, զոր ճշտած է իր բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ եւ կոկած՝ հրաշալի նրբութեամբ մը։ Ներկայացման այդ ինքնագիւտ արժէքը կը կայանայ այն եղանակին մէջ, որով Ադամեան Համլէթի խօսքերուն ու շարժումներուն կուտայ շատ աւելի կիրք ու կորով, քան Ռոսսեան եւ աշխարհահռչակ Սալվինեան։ Այս առաջին անգամ է, որ այսպիսի բան մը կը տեսնենք ռուսական բեմի վրայ։ Լաւ կ'ըլլար որ մեր արքունի դերասանները տեսնէին ու բան սորվէին իրենց հայազգի արուեստակիցէն, որ թերեւս վկայական չունի, բայց ունի արուեստագիտական նուրբ ճաշակ եւ դերասանական բարձր հանճար»։

Ադամեան կը շրջագայի Աժտերխան, Ռոստով, Քիշնեւ։ Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ Աժտերխանի թերթը.

«Ի՞նչ պէտք գիտնալու հայերէն լեզուն, երբ խաղացողը Ադամեան է։ Եթէ աշխարհիս վրայ կայ մարդ մը, որուն միտքը կարելի է կարդալ իր երեսին ու մարմնոյն շարժումներուն մէջ, ատիկա միայն Ադամեան կրնայ ըլլալ անշուշտ։ Կարծեմ թէ չկայ բառ մը, գիծ մը, եւ ոչ իսկ նշանախեց մը, որուն իմաստը բռնած չըլլայ ան։ Ի՛նչ նրբութիւն, ի՛նչ գեղում, եւ որքա՜ն ճշմար

մէջ զտուելու, փորձուելու, պարզանալու, եւ մաքրուելու նիւթական կրքերէն», չկրցաւ երբեք գտնել իր տիրակալութիւնը, իր անհատականացումը, վերջապէս այդ հոգին չկրցաւ ճշդել իր գիծերն ու ռաշճանները, ինչպէս գծագրիչը կը ճշդէ առարկայի մը վիճակը համաձայն անոր անփոփոխ ձեւին։ Սակայն ինչ որ արժէք մը պիտի ունենայ մեզի համար, այն հայրենի շունչն է, որ ջերմութիւն մը կուտայ այդ քերթուածներուն։ Անոնք որ այլասերած հայ կաթոլիկները կը շփոթեն մեր մեծ հայ կաթոլիկներուն հետ, Մխիթարեաններուն, Պէշիկթաշլեանի եւ Ադամեանի հետ, թող անգամ մը եւս կարդան թէ Հայու ի՛նչ խորունկ սիրտ են ունեցեր այսվերջինները։Ահա քերթուած մը հայաշունչ,Ադամեանէ.

Աշխարհի մի կայ, երկիր տխուր,
Սըգազդեցիկ եւ աւերակ.
Ընկեալ մահուն յար առաթուր,
Ծածկի իւր փառքն ոսկերաց տակ.
Այլ չէ տխուր բնաւ ինծ համար,
Զի կը սիրեմ ես այն տեղուանք.
Այն սեւ հողին հէգ սիրահար,
Հոն կը կարծեմ գտնել յոյս, կեանք:
Այն լռութիւն սէր խօսեր է,
Իմ սրտիս հետ շատ լեզուանի.
Հոգիս էլ հոն մշակեր է
Յիշատակի դրախտ գեղանի,
Թէ լինէի մի փոքր ծաղիկ
Արտասունքի ցօղով դեռ թաց,
Կամենայի հոն ծլիլ մենիկ,
Հիրմի մը վրայ մեռնիլ թառամած…

Ադամեանի քերթուածներուն հաւաքածոյին մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւեն նաեւ երգիծականները։ Սակայն պէտք է դիտել տալ, որ Ադամեանի երգիծանքը զուարճաբանութենէ մը անդին չանցնիր, չի բարձրանար մինչեւ արուեստագէտ երգիծանքը։ Յաճախ բանայանգ մըն է այդ, կամ զուարթ ծիծաղներու փունջ մը։

Երկու խօսք եւս լեզուին մասին։ Ադամեանի լեզուն երկակենցաղ է, արեւելեան եւ արեւմտեան բարբառները իրար խառնուած։ Յաճախ ոտանաւորի մը մէկ տունը արեւելեան բարբառով, միւսը՝ արեւմտեան բարբառով։ Մերթ գրաբարախառն ու խժալուր։ Աւելի ներդաշնակ է իր արձակը, ուր կը տեսնուի մեծ մասամբ արեւելեան բարբառը, գրաբար տարրերը աւելի եւս նուազ։ Ոտանաւորներուն գլխաւոր ներդաշնակութիւնը կարծած է թէ կը կայանայ գեղեցիկ յանգերու մէջ։

Այսուհանդերձ, եթէ Ադամեանի քերթուածները այնքան ալ յաջող չեն, կ'արտայայտեն անկեղծութիւն մը, ընտանի շունչ մը, մեր ծոցի ջերմութիւնը, եւ երբեք յաւակնութիւնը չունին — ցոյց չէ տուած Ադամեան — թէ իբրեւ քերթողական արուեստ այնքան բարձր են, որքան բարձր եղաւ իր բեմական արուեստը։

Ադամեան արդէն առանց նոյնիսկ բանաստեղծութիւն գրելու, անմահ պիտի մնար իր դերասանի անսպառ տաղանդով։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԸ

Պետրոս Ադամեան ծնած է Կալաթայի մէջ (Կ. Պոլիս) 1849ին։ Մանուկ էր դեռ, երբ կորսնցուց իր մայրը։ Ու փոքրիկ Պետրոսը, իր քրոջ հետ, կը մեծնայ իր մօրաքոյրներուն խնամքով։ Հ. Մովսէս Ամպերպոյեան, Վենետիկի Մխիթարեաններէն, կը դառնայ առաջին ուսուցիչը։ Քրիստոնէական կրթութիւն։ 9 տարեկան էր, երբ կը մտնէ Կալաթայի Հայ Կաթոլիկներուն վարժարանը։ Այլեւս ծանօթ է իր գեղեցիկ ձայնով՝ եկեղեցիին մէջ, իր կատակներով՝ տանը մէջ։ Կրակ ու բոց տղայ մը։ Հրաշալի յիշողութիւն։ Սիրահար նորոյթի։ Չափազանց փոփոխամիտ։ Կը փափաքի Վենետիկի Ս. Ղազարու վանքը մտնել, յանկարծ կը մտածէ բարձրագոյն ուսման մը հետեւիլ Եւրոպայի մէջ։ Հայրը, սակայն, աշկերտ կը դնէ ժամագործի մը, յետոյ ոսկերիչի մը մօտ։ Ժամանակ մըն ալ կ'աշխատի առեւտրական գրասենեակի մը մէջ։ Բայց այդ շրջանին կ'ուզէր միայն նկարիչ դառնալ։ Եւ իր հաշուատետրերը կը լեցնէր… նկարներով։

Թուրք կառավարութեան թոշակով՝ ուսանող կ'ընտրուի, բայց չի յաջողիր քննութեանց մէջ, որովհետեւ, այդ շրջանին, կը մտածէր դերասան դառնալ։ Ուստի մերժուեցաւ իր թոշակը։ Լքեց ուսանողութիւնը եւ հետեւեցաւ դերասանութեան։ Հայրը ամէն բան ըրաւ, հանելու համար դերասանութիւնը Պետրոսի մտքէն։ Ի զո՛ւր սակայն, որովհետեւ պատանի Ադամեան գիշերները խոյս կուտար տունէն, թատրոն կը վազէր, քիչ մը «թատերական օդ շնչելու»։ Ի վերջոյ, հայրը յուսահատ, ազատ թողուց զայն. «Գլուխը քարին, ես այլեւս մեղաւոր չեմ»։

Առաջին խաղը, որուն մասնակցեցաւ, «Վիլհելմ աշխարհակալն» էր։ Ադամեան պիտի ներկայացնէր սպայ մը, որուն ամբողջ ըսելիքը պիտի ըլլար գոչել. «Մեռի՛ր, դաւաճա՛ն»։ Գիշեր ցերեկ աշխատեցաւ ատոր համար, եւ երբ, բեմին վրայ, արտասանեց այդ խօսքը, սուրը գետին նետելով, յուզումը ելեկտրական հոսանքի մը պէս անցաւ թատերասրահին մէջէն։ Հանճարը երեւցաւ ամենուն փայլատակի մը պէս։

Այնուհետեւ Ադամեան խաղաց Սրապիոն Հէքիմեանի խումբին մէջ։ Հրապուրիչ դէմքն ու մաքուր եւ ներդաշնակ արտասանութիւնը գրաւած էին բոլորը։ Արքունի ճարտարապետ Յակոբ Պալեան իր հովանաւորութեան տակ առաւ զայն։ Ադամեան հետզհետէ կը զարգացնէր իր արուեստը։ Դերասաններ Էքշեան եւ Ֆասուլեաճեան շատ կը նպաստեն Ադամեանի տաղանդին զարգացման։ 1869ին կը մտնէ Վարդովեանի խումբին մէջ։

Վարդովեան, այդ շրջանին, իրեն սեփականութիւն դարձուցած էր հայերէն ու թուրքերէն բոլոր ներկայացումներուն իրաւունքը Պոլսոյ մէջ։ Այնպէս որ ամէն դերասան կը ստիպուէր հպատակելու Վարդովեանի կամքին։ Ադամեան մերժեց թուրքերէն խաղալ։ Ուրիշ դժգոհներ ալ կային։ 1869ին, Ադամեան, խումբ մը դժգոհներու հետ, կ'անցնի Նոր Նախիջեւան։ Քանի մը ամիս յետոյ կը վերադառնայ Պոլիս, լսելով Պոլսոյ նշանաւոր հրդեհին աւերները, եւ հօրը կրած վնասը։ 10 տարի կը մնայ Պոլսոյ մէջ, ուր շատ քիչ անգամ կը խաղայ եւ իր օրերը կ'անցընէ նկարչութեամբ։ 1879ին Թիֆլիզ հայ թատերախումբէ մը հրաւէր կը ստանայ։ Անմիջապէս կը մեկնի։ Առաջին անգամ կը խաղայ «Սէր առանց համարման»։ Յաջողութիւնը կատարեալ էր։ Այնուհետեւ իր կեանքը պահ մը դարձաւ թռիչք մը փառքէ փառք։ Շրջեցաւ հիւսիսային Կովկաս, Ռուսիոյ մայրաքաղաքն ու մեծ քաղաքները։ Իր ամբողջ կեանքին ընթացքին, խաղցած է աւելի քան երեք հարիւր դեր։ Խաղցած է Շէյքսփիրի բոլոր գործերը, որուն նշանաւոր թատերախաղերը, հայերէն թէ օտար։

Ադամեան հայերէն լեզուով կը խաղար նոյնիսկ օտար բեմերու վրայ։ 1888ի կիսուն վերադարձաւ Պոլիս։ Խանդավառ ընդունելութիւն։ Կը շարունակէ իր ներկայացումները Պոլսոյ, յետոյ Իզմիրի մէջ։ Բայց Իզմիրի մէջ կոկորդի հիւանդութիւնը, որ 1888ին Մոսկուայի մէջ, 1889ին Պոլսոյ մէջ մեծ վախեր պատճառած էր իրեն՝ խափանելով ձայնը, յանկարծ կը վերայայտնուի եւ այս անգամ օգուտ չեն ըներ դեղերն ու բարկ ըմպելիները։ Յուսահատ, ընկճուած, յաճախակի լացերու նոպայով մը կը վերադառնայ Պոլիս։ Օդացուէն յետոյ, կը յայտնուի նաեւ հիւծախտը։ Կը մտնէ Բերայի ռուսական հիւանդանոցը։ Քանի մը ամիս յետոյ կը թողու հիւանդանոցը, բայց 2 յունիս 1891ին կը մեռնի։

Շքեղ յուղարկաւորութիւն մը։ Պոլսոյ հայ եւ օտար մտաւորականները, հոգեւորականները եւ դիւանագիտական մարմիններու ներկայացուցիչները շրջապատած են դագաղը։ Ս. Յոհան Ոսկեբերան եկեղեցիին առջեւ, դագաղը կը դրուի գեղեցիկ կառքի մը մէջ։ Սակայն ձիերը չեն քալեր, հակառակ մտրակի հարուածներուն։ Այն ատեն Մնակեան խումբին դերասանները իրենց ուսերուն վրայ կ'առնեն դագաղը եւ կը կրեն մինչեւ գերեզման, ընկերակցութեամբ Մնակեան նուագախումբին։ Դամբանական կը խօսին Տէմիրճիպաշեան եւ Էքշեան։ Եւ Ադամեան կը թաղուի Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի կողքին։

Ադամեան կը թողու բազմաթիւ *գիմանկարներ* (portrait *եւ իրանկարներ* (nature morte), *բանաստեղծութեանց երկու հատորներ, մին տպուած՝ Թիֆլիզ* 1880ին, միւսը, աւելի ամբողջական, Վենետիկ 1896ին Հացունիի խնամքով։

Ունի նաեւ նորավէպ մը, Անկոչ Հիւրը։ *Ուսումնասիրութիւն մը՝* Շէյքսփիր եւ իւր Համլէթ ողբերգութեան աղբիւրն ու քննադատութիւնները, *տպուած Թիֆլիզ* (1887), Նամակներ առ Սանդրօ *եւ* բարեաւ մնաք իմ յոյսեր (1894)։

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ադամեանի մասին ուսումնասիրութեան գլխաւոր աղբիւրներ.—

Տօնապետեան,— *Քսանեւհինգամեայ բեմական գործունէութիւն Պ. Հ. Ադամեանի (1888)*։

Ա. Մ. Վրոյր,— *Կենսագրական յօդուած մը* (Մուրճ, *1891*):

Յիշատակներ *եւ* Ադամեան իր մտերմութեան մէջ (Տաղիկ, 1896)։

Հ. Վ. Հացունի, *Քերթուածք հռչակաւոր դերասան Պ. Հ. Ադամեանի, ուսումնասիրական յառաջաբանով մը (1896)*։

Ա. Չօպանեան, *ուսումնասիրութիւն մը Ադամեանի մասին* (Դէմքեր, *1924*)։

Թէոդիկի *տարեցոյցները*։

ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ԺԹ.

ԵՐԿՈՒՆՔ

— Յարգա՛նք յղիներուն, եւ երկի՛ւղ Երկնողին…

Եւ միթէ՞ կարելի է ուրիշ վերաբերում ունենալ… եւ միթէ՞ կարելի է անտարբեր մնալ…

Այս տեղ է որ կը մենամարտին Վերջաբանն *ու* Սկիզբը… *Այս կէտին վրայ իրարանցումի մէջ են «Սատանաներն» ու «Հրեշտակները», սրտատրոփ սպասելով արդիւնքին…*

— Ո՞վ պիտի յաղթանակէ, ո՞վ պիտի շահի Դրաւը… Արդեօք վախճա՞նը *պիտի տիրապետէ* Սկիզբի *բոլոր կարելիութիւններուն… թէ* Սկիզբը *պիտի յաջորդէ* վախճանին…

Այս տե՛ղ է Մազէ-կամուրջ»ը *նետուած* «Անցաւոր»*ի և* «Յաւիտենականութեան» *եզերքներուն վրայ… Ու այս տեղէն պիտի անցնի* Երկնողը, *մնալով* «Անցաւոր»*ին, կամ հասնելով* «Յաւիտենականութեան»…

Ահա ես կը տեսնեմ ճշմարիտ աշխարհագրութեան մատեաններուն մէջ նշանակուած բարձրագոյն լեռը՝ որ կը կոչուի Երկունք… *Ահա կը տեսնեմ նաեւ իր երկու կատարները, որոնք կը կոչուին* «Գերագոյն վտանգ» *ու* «Գերագոյն Զոհաբերութիւն»… *Եւ ահա կը տեսնեմ* Երկնողը՝ *որ հասած է անոնց… Եւ միթէ՞ կարելի է կոչուիլ* երկնող՝ *առանց հասնելու կատարներուն՝ որոնք կը կոչուին* «Գերագոյն վտանգ» *ու* «Գերագոյն Զոհաբերութիւն»…

Ահա թէ ինչո՞ւ շատեր կարող են շատ անգամ «Սիրահարիլ»։ Բազմութիւնները կարող են ունենալ բազմաթիւ «Մեղրալուսին»ներ, բայց քիչե՛ր են որ կարող են տոկալ երկունքին *ու դառնալ* Ծնող…

— Յարգա՛նք յղիներուն եւ երկի՛ւղ Երկնողին…

Եւ միթէ՞ կարելի է ուրիշ վերաբերում ունենալ… Եւ միթէ՞ կարելի է անտարբեր մնալ…

Այս տե՛ղ է որ կը մենամարտին Գեղեցիկն *ու* Տգեղը… *Եւ այս տեղ իրարանցումի մէջ են* ուրախութիւնն *ու* սարսափը…

— Ո՞վ պիտի յաղթանակէ. ո՞վ պիտի շահի Դրաւը… Արդեօք վիժա՞ծը *պիտի փոխարինէ* կատարեալին… *թէ* կատարեալը *պիտի անցնի* վիժածի *տեղը…*

Այս տե՛ղ է Մազէ-կամուրջը, *նետուած* Անցաւորի *եւ* Յաւիտենականութեան *եզերքներուն վրայ… Ու այս տեղէ՛ն պիտի անցնի* Երկնողը, *մնալով* Անցաւորին *կամ հասնելով* Յաւիտենականութեան…

Ահա կարելի է մատնանշել բազմաթիւ երկնողներ, *ու շփոթութենէն սարսափիլ կամ ուրախանալ… որովհետեւ բաւական չէ տեսնել որ* երկունքին *հասածներ կան, այլ թէ ի՞նչ պիտի ծնին* երկունքին *հասածները…*

— Կան որ կը սիրահարին՝ առանց երբեք զուգաւորուելու…

— Ի՞նչ կարող են երկնել *բոլոր տեսակի* սիրահարները՝ *առանց* զուգաւորուելու…

— Կան որ կը զուգաւորուին, *առանց երբեք* յղանալու… *— Ի՞նչ կարող են* երկնել *բոլոր տեսակի* զուգաւորումներն՝ *առանց* յղացումի…

— Կան որ կը յղանան, *առանց երբեք* ծնելու… *— Ինչե՛ր կարող էին* ծնիլ *անոնք՝ որ* յղացա՛ն *առանց սակայն* ծնելու…

Այսպէս բա՛րդ ու բաւիղներո՛վ է Երկունքը. *եւ ամէն մարդ որ եկած է աշխարհ՝* ծնող *չէ…*

— Կան որ եկած են՝ մեռա՛ծ…

— Կան որ մեռած են՝ դեռ չծնա՛ծ…

— Եւ կան որ եկած են՝ մեռնելո՛ւ…

Այսպէս բարդ ու բաւիղներով է Երկունքը, *եւ ամէն մարդ որ եկած է աշխարհ՝* ծնող *չէ, կամ կ'ուրանայ որ ինքն է* ծնողը…

— Կան՝ որ յղացան Թշուառութիւններ, *բայց կ'ուրանան որ իրենք են ծնողը…*

— Կան՝ որ Երկնեցին *Ոճիրներ, բայց կը բողոքեն, որ իրենք են ծնողը…*

Ի հա՛րկէ ամուլներն են որ ամէնէն աւելի կը տենչան կոչուիլ Ծնող… *ու ամէնէն բեղունները, որ, հակառակ իրենց ցանկութեան, կը դառնան* Ծնող…

Բայց կարեւորն է ունենա՛լ այն մանկական ուրախութիւնը, որուն կը հասնի ամէն ճշմարիտ Ծնող…:

ՄՈՒՍԱՍԻՐ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԸ

Աղքատախնամի վերջին նիստին մէջ, որ գումարուեցաւ անցեալ Չորեքշաբթի օր, հետեւեալ որոշումները տրուեցան.—

1.— Նկատի առնելով նիւթական արդի անձուկ վիճակը եւ ի վիճակի չըլլալով այլ եւս 5000 ֆրանքի Գրասենեակի ծախք վճարելու, որոշուեցաւ պաշտօնական գործողութիւնները կատարել Եկեղեցւոյ Գրասենեակներէն միայն մէջ։

2.— Ֆրանսայէ վտարումի դատապարտուած եւ ճամբու ծախքի համար դիմող հայրենակիցներուն պարագան կրկին նկատի առնելով, որոշուեցաւ խնդրել Փարիզի Հայ Գաղթ. Յանձնաժողովին, որպէս զի ձեռնհաս իշխանութեան դիմէ, վերջ տրուելու համար վարչական եղանակով արտաքսումի դրութեան, քանի որ Ազգերու Դաշնակցութեան եւ Ֆրանսայի միջեւ գոյացած համաձայնութեան հիման վրայ, հայ եւ ռուս գաղթականները պէտք չէ արտաքսուին։ (Եթէ պահանջուած նիւթական օգնութիւնը չ'ըլլայ օտար երկիր մեկնելու համար, բանտն է որ կը սպասէ բանտարկեալներուն)։

3.— Ողբացեալ Ռուբէն Որբերեանի տեղ, Աղքատախնամի կեդր. Վարչութեան անդամակցութեան կոչուեցաւ Պ. Բէպապաճեան, եւ վաւերացուելու համար յանձնուեցաւ անդամակցական տարեկան ընդհ. ժողովին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆՈՐԱՇԷՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Մարսէյլէն մեզի ղրկուած հրաւիրագրէ մը կ'իմանանք թէ Պ. Վ. Խօրասանճեանի շինել տուած եկեղեցիին օծումը տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ հոկտ. 25ին, կիրակի օր, Տօն Գիւտ Խաչի, առտուն ժամը 8—12, նախագահութեամբ առաջնորդ Գրիգորիս եպսկ.ի։

Այս առթիւ հրաւիրուած են նաեւ տեղական իշխանութիւնները, հոգեւոր պետերը եւ օտարազգի ականաւոր անձեր։

Երաժշտագէտ Վ. Սարգսեան կազմած է երկսեռ խումբ մը, հոգեւոր երգեցողութեանց համար։ Աւելի վերջը պիտի տայ ժողովրդական համերգ մը։

Նոյն հիացումը Քիշնեւի մէջ։ Հայ գաղութը արծաթեայ սարդենիէ պսակ մը նուիրեց Ադամեանի։ Ներկայացումէն յետոյ, երբ Ադամեան կառք նստաւ՝ իր տունը երթալու համար, հայ եւ ռուս հանդիսատեսները, այնքան գինովցած էին իրենց հիացման մէջ, որ քակեցին ձիերը եւ իրենք լծուեցան կառքին, ուրախ բացագանչութեամբ տուն տանելով հայ մեծ դերասանը։ Ադամեան եւս իր կարգին, գինովի պէս, թաղուած էր իր դերերուն մէջ։ Ոչ միայն կը նկարէր Օթելլօն, Օֆէլիան, այնպէս ինչպէս կ'երազէր, այլ նոյնիսկ գիշերները երազին մէջ «Արքա Լիր» կը դառնար ու կը դառանցէր։ Փառքի ճառագայթը իր ճակտին վրայ, Ադամեան պտըտեցաւ Ռուսիոյ բոլոր մեծ քաղաքները երջանիկ Ցիտուսի մը պէս։ Ահա Օտեսա հասած է, առանց ծանուցանել տալու նախապէս։ «Նովորոսիսկի Տելեգրաֆ» այս քաղաքին մէջ տրուած Ադամեանի եօթը ներկայացումներուն առթիւ, կը գրէ՝ նախ գովելով այդ խոնարհ մուտքը.

— «Ադամեան ցոյց տուաւ թէ չափազանց այլափոխ եւ հանճարեղ դերասան մըն է։ Տեղական մամուլը միաձայն զայն համարեց այն հիւրը, զոր գտնելն Օտեսայի մէջ աւելի դժուար է, քան մեծահարուստի մը մտնելը արքայութենէն ներս։ Այն անձերը, որոնց կերպարանքը կը զգենու Ադամեան, ձեր երեւակայութեան առջեւ կը պատկերանան իբրեւ իրական անձեր, եւ անոնց կիրքն ու վիշտը անջինջ կը դրոշմուին հոգիներուն խորը։ Սալվինեան ամէն բանէ առաջ կը զարմացնէ իր ուժով եւ նշանաւոր ձայնով, Ռոսսարտ՝ դիմագծային փոփոխութիւններով եւ խաղարկութեան նրբութեամբ։ Պ. Ադամեան այդ ամէնն ունենալով հանդերձ, ատոնցմով չի շահիր իր յաջողութիւնը։ Իր աչքերը պատշաճ են թատերաբեմին։ Եւ մարդ կը զգայ թէ ի՛նչպէս իւրաքանչիւր խաղի մէջ աւելի եւ աւելի կը զմայլի, եւ կը հմայուի Ադամեանի խաղով։ Կը զգաք զայն ոչ թէ այն համոզումով, որ ընտիր դերասան մըն է ան, այլ ուրիշ անհմանալի զգացումով մը, որ կը ստիպէ ձեզ արցունքը կուլ տալ, եւ սիրել այդ օտար դէմքն ու այդ օտար լեզուն։

«Ադամեանի ձայնին մէջ զօրով կայ, եւ խաղին մէջ՝ չափազանց պարզութիւն ու վսեմութիւն։ Շարժումները չափաւոր են ու շնորհալի։ Երբեք քառորդով իրական, եւ միայն մէկ քառորդով աւանդական ըլլալուն համար, ոչ մէկ ատեն կը դիմէ ծայրայեղութեան եւ աւանդական ազդեցութեանց, այլ նշանաւոր տեսիլները կը պայծառացնէ իր բոցով, ամէն ատեն պահելով անվրէպ կանոնն ու չափաւոր զգացումը»։

Նոյն թերթը, խօսելով դարձեալ Քորրատոյի ներկայացման մասին, ակնարկելով այն ողջոյնին, զոր Քորրատօ կ'ուղղէ իր աղջկան, կը գրէ. «Ադամեանի այս ներկայացումը հրաշալի է։ Միայն ատոր համար կ'արժէ թատրոն երթալ եւ ուրախացած աղաղակել.— կեցցէ Ադամեան»։

Արդարեւ, կը պատմուի թէ Քորրատոյի ներկայացման մը առթիւ, մահուան ջղաձգութիւններու պահուն, հանդիսականները այնքան կը խաբուին, որ կարծելով թէ Ադամեան դիպուածով թունաւորուած է, յանկարծ ոտքի կը կանգնին յուզումնահար։

Նոյն թերթը կը գրէ Օթելլոյի ներկայացման մը առթիւ. «Երբ բեմին ետեւէն կը սկսի լսուիլ իր ձայնը, այնտեղ այլեւս Ադամեան գլած անցած է մարդկային արուեստի սահմանները եւ մտած՝ աստուածային արուեստի շրջան մը։ Բեմի ետեւէն կը գոչէ հայ Օթելլոյի ձայնը, սակայն մարդկային ձայն չէ այդ, այլ երկնային որոտում, որ կը կռուի բնութեան տարերքին հետ։ Ահաւոր դղրդում մը, կատաղի մռնչիւն մը կը սոսկացնեն մարդ եւ դող մը կ'անցնի երակներէն»։

«Օդեսկի Վեստնիկ» կը գրէ. «Վերջապէս ոչ մէկ աշխարհահռչակ դերասան տուած է մեզի այսպիսի անկեղծ ու կատարելատիպ Համլէթ, զոր տուաւ մեզի Պ. Ադամեան»։

Բոլոր այս արտայայտութիւնները կը նշանակեն երկու բան.

1.—Ադամեանի պատմական իմաստն է հայ լեզուին աշխարհակալութիւնը օտար, մասնաւորաբար ռուս բեմերու վրայ։ Պէտք է գիտնալ որ Ադամեան բազմալեզուեան էր, անթերի կը խօսէր ֆրանսերէն, ռուսերէն, յունարէն ու թուրքերէն, ետքէն սորված էր նաեւ իտալերէն, լատիներէն ու անգլերէն։ Փեթերսպուրկեան թերթ մը կը գրէ թէ Ադամեան գիտէր 12 լեզու։ Անշուշտ այս վկայութիւնը մէկն է այն բազմաթիւ անվաւեր զրոյցներէն, զորս Ադամեանի համբաւը շինեց։ Եւ սակայն Ադամեան նախընտրեց օտարներուն խօսիլ հայերէն լեզուով, երբեք չուրացաւ իր Հայու ծագումը ինչպէս կ'ընեն հիմա կարգ մը ապուշներ (*)։ Ու նոյնիսկ քերթուածով մը երգեց.

Հայ ծնելըս՝ ինծ համար
կը համարեմ պարծանք ու բաղդ:

Եւ իբրեւ Հայ, աշխարհակալի մը պէս քալեց օտար բեմերու վրայ։ Պզտիկ ժողովուրդ մըն ալ, ուրեմն մեծութիւններ կուտայ, չէ՞։

2.— Ադամեան այն է, բեմի վրայ, ինչ որ է Չարլի Չէփլին ներկայիս շարժանկարի պաստառին վրայ։ Չէփլին լռութիւնն ունի միայն իբրեւ գործիք, եւ պարզ բայց խորունկ շարժումներու հարստութիւն մը։ Ադամեան իր ձայնն ունի իբրեւ գործիք, (որքա՜ն լացաւ՝ երբ կորսնցուց այդ գործիքը), եւ դիմախաղի անսպառ հարստութիւն մը։ Արդարեւ, Ադամեան ուսումնասիրելու համար թունաւորման վախճանը, «աթրիքնին» կերցնելով կենդանիներուն, կը դիտէր անոնց հոգեվարքի ջղաձգութիւնները եւ տանջանքը։ Եւ իր քննադատները կը դիտեն, որ Ադամեան կրնայ կեղծել իրական վախճան մը թունաւորումի. «Ջղաձգութեամբ կը խաղան իր վզին ջիղերը, մատները կը կոտրտուին մկնաձգութեամբ, բայց աչքին սպիտակուցը չի շարժիր երբեք»։ «Նովորոսիսկի Տելեգրաֆ կը գրէ.

— «Ադամեան հանճար մըն է Ուրիէլ Ակոստայի խաղին մէջ։ Հայ դերասանին բոլոր մարմինը կը դողայ, երեսը պատած է մահուան տժգունութեամբ, ցուրտ քրտինքը կը ծածկէ ճակատը, հեղձամղձուկ բեկբեկ ձայնը իւրաքանչիւր վայրկեան կ'ընդհատի… երկու վայրկեան եւս եւ այնուհետեւ ձեր տեսածը մարդ չէ, այլ գարշուրելի ուրուական մը, որ այս եւ այն կողմ կը շարժի, կցկտուր ձայներ կը հանէ։ Սոսկումը կը պատէ մեզ, ճնշեալ երեւակայութիւնը ձեր աչքերուն ցոյց կուտայ մեռելնե՛ր, գերեզմաննե՛ր։ Այո՛, ոչ միայն դերասան է Ադամեան, այլ եւ անմոլոր տաղանդ մը, ընտրելագոյն արուեստագէտ եւ մեկնիչ արդի թատերական գործերու»։

ՔԱՂՀԱՆ

(*) Վերջերս Տիկին Զապել Եսայեան «քոստո» կ'անուանէր հայացիութիւնը: Պատիւ կ'ըլլար զբաղիլ այս պառաւին ցնդաբանութիւններով, բայց կը ցաւինք, որ արդիական բանաստեղծ մը, Կոստան Զարեան, Զուլուներու կարգը կը դասէ Հայերն ալ: Իր հայերէ՞նը՝ այո՛, ի՞նչ մեղք ունի այս ժողովուրդը: Ի՛նչ աղտոտ դառնութիւն է, որ իրեն ըսել կուտայ այդ: Մեծ երեւնալու իր ցաւին մէջ, Հայու ծագո՞ւմն է, որ կը նեղէ զինք: Բ.

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻՆ

Այսօր կէր.ժամը3ին, Salle de Géographie, 184Bld.St. Germain *Բանախօսութիւն՝* Պ. Պ. Ռ. Բերբերեան՝ *ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ*, Ա. Շահխաթունի՝ *ԲԵՄԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ*, Կ. Սասունի՝ *ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ: Հատուածներ հայ թատերական երկերէն, մասնակցութեամբ* Օր. Անաֆիտի, Պ. Պ. Ե. Թոլայեանի, Սուրաբեանի, Ա. Կոթիկեանի, Ց. Նշանեանի, Ճ. Սարեանի, Գմբէթեանի, Մ. Նաւասարդեանի եւ Մ. Թորոսեանի:

Մուտքը ազատ է: Սրահի ծախքերու համար 3 ֆրանք:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
Ա. ՇԱՀ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱՅԷՆ

31 Հոկտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին

SALLE PLEYEL, 8 Rue Daru, Métro Ternes

Տոմսերու համար նախօրօք դիմել՝ Պ. Պ. Հրաչ Սարգիսեանի, 261 Rue Fbg. St. Martin, Հրանտ-Սամուէլ գրատուն՝ 51 Rue Mr. le Prince, Ֆլօրիա ճաշարան, 61 Rue Mr.lePrince եւBelleville, Rue Rampalի հայկական ճաշարանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵԾԱԴԻՐ ՔԱՐՏԷՍԸ 20 ՖՐԱՆՔ ԱՐԺԷՔՈՎ
ՆՈՒԷՐ ԿԸ ՏՐՈՒԻ 50 ՖՐՔ.Ի ԳԻՐՔ ԱՌՆՈՂԻՆ

Նոր հրատարակուած գիրքեր *Անդրանիկ 25 ֆրանք, Օրմանեան Սրբազան եւ Կարմիր Սուլթանը 25, Կախաղանէն նոր 5, Հարիւր եւ մէկ գիշերներ 15, Սիմոն Փէհլիվան 25, Ամիրային աղջիկը 25, Սայեաթ Նովայ 7, Ապտիւլ Համիտ եւ Աֆրոտիթի 25, Թուլուն Միրիկ15:*

Առողջապահական գիրքեր *Ամուսնական առողջապահութիւն եւ սեռային հիւանդութիւններ 10, Սերնդագործում եւ սեռական առողջաբանութիւն 10, Ջերմամիզութիւն 2, 5, Սիֆիլիս 6, Մանչերու բաբեկամը 3, Բժիշկ մօրեղբօրս խրատները 2, Մտերիմ զրոյցներ 35, Մատեան մանկանց 40:*

Դիմեցէք բոլորդ ալ հետեւեալ հասցէին

Mme. V. Sévouni, 31 Rue Kléber. Issy-les-Moulineaux, (Seine)

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ, 27 Rue Bleue, *մէթրօ* Cadet, Tél. Taitbout 54-73 *կ'ընդունի 9—20.30, Կիրակի 10—13. Նորագոյն մեթոտով՝ կը բժշկէ լինտերը, շարժող ատամները, Xճառագայթ, Ուլթրա վիոլէթ, սրսկում: Կը շինէ ատամնաշարեր, ոսկիէ, փլաթինէ քուրոններ: Նպաստաւոր պայմաններ աշխատաւորներու: Ընկ. ապահովագրութիւն:*

69 rue d'Angoulême, Paris (11)
Tél. Ménilmontant 76—71

Autobus: AY, BC
Métro: Couronnes ou Parmentier

Տօկուն, ճաշակաւոր եւ ամէն քսակի յարմար կօշիկներ պատրաստուած մեր արհեստանոցին մէջ: կիր. մինչեւ կէսօր բաց է:

TANNERIE DE LA DEULE
S. A. R. L. au Capital de 315,000 francs

9 rue Charlot, PARIS (3) Tél. Arch. 05—86

Directeur-Gérant LEON BABONIAN

ԿԱՇԻԻ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Հայ կօշկակարներուն.— *Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ վաճառում ամէն տեսակ կաշիներու, հրապարակի գինէն աժան* Քռուբօն (*կռնակի մաս*) *Ա. կարգի շէն, քիլօն 32, Բ. կարգի 26, եւ Գ. կարգի 22 ֆրանք:*

Թալօնի համար քռուբօն, էքառ՝ քիլօն 14 ֆրանքէն:

Հայ marchand forainներուն.— *Այրերու եւ կանանց կօշիկներու համար կտրուած կէս նրբոնցու եւ թալօն՝ քիլօն Ա. կարգի 30, Բ. կարգի 26, Գ. կարգի 22 ֆրանք:*

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ եւ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ՝ 9 rue Charlot, Paris

Métro République et Hôtel de Ville

ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ
ԲԺԻՇԿ ԺԱՆ ՌՈԺԻՆՍԿԻԻ
Սրտի եւ կնոջական հիւանդութիւններ, գիրութիւն: Կ'ընդունի Բշ. Դշ. եւ Ուրբաթ ժամը 2—4 եւ ժամադրութեամբ, 10 rue Lord Byron, *մէթրօ* Etoile, Tél. Elysée 22—79.

---

100 ՖՐԱՆՔ ՕՐԱԿԱՆ ՇԱՀ
Տրամադրելով միմիայն 14000 ֆրանքի դրամագլուխ: ՇԱԽՈՒԻ Է Թրիքոթաժի եւ պօնըթըրիի ցուցադրութիւն մը որ կը գտնուի 68RueLafayette, *դուռին անկիւնը Ապահով գործ: Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ.Անտրէի վերի հասցէին:*

ԳՈՒՇԱԿՈՒՀԻ
ՏԻԿ. ՄԱՐԻԱ ԶԷՆԻ

կը բացատրէ անցեալը, կ'առաջնորդէ ներկային մէջ, կը գուշակէ ապագան, ըստ ձեռքի գիծերուն, աստղերու եւ քարտերու: Ամէն օր (Կիր.ն ալ մէջը) ժ. 3—7, բացի Եշ.է: 62 RUE DE LA ROCHEFOUCAULD *բակին խորը, Բ. յարկ, աջ կողմ.* MÉTROPIGALLE.

ՎԱՐՁՈՒ ԿԱՄ ԾԱԽՈՒ ԽԱՆՈՒԹ
Կարտանի Փիւ Պիվէրի մէջ, ծախու կամ վարձու է խանութ մը, մէկ աթոռով: Ունի նաեւ սենեակ մը եւ խոհանոց մը: Սենեակին պատուհանը կը նայի հողին: Տարածութիւնն ո 600 մէթր: Խանութը ճամբու վրայ է: Պատրաստ գործ, դրամ ունեցող գործի մարդու համար: Մանրամասնութեանց համար դիմել Կարտան Պիվէռ, սափրիչ Գարեգին Աւետիսեանին:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ
96 R. Rivoli, *մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան, վեներ. հիւդթ. եւ փարիսի: Ամէնօր9-12, 2-8,Կիր.9-12:*

Վարձու է *Օրիորդի մը կամ առանձին տիկնոջ մը համար կահաւորուած սենեակ մը, հայ ընտանիքի մը մէջ: Դիմել «Յառաջ»ի վարչութեան:*

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H. STEPHAN

Օգտուեցէք հայերէնակիցներ
ԲԱՑՈՒԱԾ Է
ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՅ ՄԵԾ ԴԵՐՁԱԿԱՏՈՒՆԸ ԵՒ ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

AU TAILLEUR DE CHOISY ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ
31 ROUTE DE CHOISY, մէթրօ PORTE DE CHOISY

Մեծ մթերք արանց եւ կանանց կերպասէ, կապարտինէ ամէն տեսակ հագուստներու, վերարկուներու, կաշիէ բաճկոններու (veston cuir) *Թրէնչ քօթերու եւայլն:*

Տոկուն կերպաս, խնամուած աշխատանք եւ հրապարակի գիներէն անբաղդատելիօրէն աժան:

Նախքան ձեր գնումները, այցելեցէք մեր վաճառատունը, անձամբ համոզուելու համար:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 17 — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17 գնումներու վրայ հարիւրին 10 զեղչ:

կ'ընդունինք նաեւ ապսպրանքներ չափի վրայ եւ կը զոհացնենք ամենապահանջներն իսկ:

8, RUE CHATEAUDUNի
MÉRIDIONAL ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ Է
MÈTRO CADET, LE PELETIER ET N. D. DE LORETTE

ETUDE DE Me BERNARD WAHÉ (ՊԷՕՐԷԿՃԵԱՆ)
(11e année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris
Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Conseil juridique à la Défense Automobile
et Sportive de Paris et à la Mutuelle Militaire

18, Rue Dauphine, Parie (6e) Tél. Danton 73 97

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumesներ. կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները. կուտայ խորհրդակցութիւններ ֆրանսական եւ միջազգային օրէնքներու մասին—ամէն օր, բացի կիրակի եւ տօն օրերէ, երեկոյեան ժամը 6—7 եւ անկէ դուրս ժամադրութեամբ:

ԾԱՆՕԹ.— Նկատի առնելով ներկայ տնտեսական հանգամանքները, հայերու համար խիստ դիւրամատչելի պայմաններ կ'ընծայուին.

ՍԱՊՈՒՆՋԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

39 Rue de Trévise, Paris (9), մէթրօ՝ Cadet, Tél. Prov. 05·91

Ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ փոքրաքանակ եւ մեծաքանակ վաճառում:

Յաճախորդներու փափաքին գոհացում տալու համար մեծ խնամքով սկսած ենք պատրաստել ամենավերջին սիսթէմի գերմանական մեքենայով անարատ եւ թարմ սուրճ:

Ապրանքներուն ամենալաւը՝ անմրցելի գիներով:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ
ՏՆՕՐԷՆ՝ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու
Պատուոյ մէտայլ ֆրանս. առողջապահ. նախարարութենէն

Բաց է ամէն օր կէս օրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) Կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին Ռ. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (radiographie), *գեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ռէօնթկէնեան դարմանում* (radiothérapie profonde), *նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործածուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:*

*Թոքախտաւորներու համար*pneumothoraxի *գործողութիւն: Հակահիւծախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ):*

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ քնէածական, թելադրական եւ ֆրէօյտեան մէթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ արանց եւ կանանց ծննդամիզային եւ վեներային հիւանդութիւններու համար:

Assurance Social*էի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:*

Դարմանատան ատամնաբոյժը կ'ընդունի վերոյիշեալ ժամերուն:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ ներքին հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն:

Հասցէ՝ 126 Rue Legendre (17) Tél. Marcadet 07—42

Métro: La Fourche եւ Brochant, Autobus H. R. Rbis,
Tramway 39, 40, 42, 5:

PHARMACIE COMMERCIAL
de la Place Clichy 6 Place Clichy, Paris (9)

Ուր պիտի գտնէք ակնոցներու ճոխ մթերք, աչքի քննութիւնը կը կատարուի ձրի Պ. Գ. ՄԵԼԻՔԵԱՆի կողմէ, վկայեալ Պեռլինէն:

PHOTO ACOUSTIQUE OPTIQUE

Métro et Nord Sud Place Clichy Tél. Cent. 65—18

ՍԵԴՐԱՔ ՍԱՍՈՒՆԻ
ՎԻՐԱԲՈՅԺ - **ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ**
ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, Paris *(5)*

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՊՐԻՃԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

Ծնօտի, լինտերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժական գործողութիւն: ՄԱՔՈՒՐ եւ ԽՆԱՄԵԱԼ ԱՇԽԱՏԱՆՔ:

Կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առտուները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր:

Métro St. Michel կամ Maubert-Mutualité

ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ
38 Rue Rochechouart մէթրօ Cadet *և* Anvers Autobus J. JB.
Tél. TRUDAINE 56 - 58

Թոքերու, Ստամոքսի, Լեարդի եւ Աղիքի հիւանդութիւններ յատուկ յարկաբաժին *Վեներական եւ Մորթի հիւանդութեանց*
ULTRA - VIOLET ճառագայթներով կը դարմանէ *Ոսկորի*, ջղային, Արեան հիւանդութիւններ եւ ցօղացաւ:
ինչպէս նաեւ Assurances Socialesի հիւանդներ:
կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—12 եւ 3—7, կիր. մինչեւ կէսօր:

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ
ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգային հիւանդանոցին:

44 Rue Poissonnière, մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

Հայերու ուշադրութեան

Լարօզի, գեղեցիկ եւ օդասուն վայրին մէջ ունիմ վարձու սենեակներ, դիւրամատչելի գիներով:

Նոյնպէս ունիմ ծախու հողեր ձեռնտու պայմաններով:

Գործի վարպետ գործաւորուհիներուն ալ միշտ գործ կրնամ հայթայթել տեղւոյն մէջ:

Դիմել՝ ԳԷՈՐԳ ԱՎԱՆԸՉԵԱՆԻ, Gamp. de Tours. (La Rose) Marseille.

ՑՈՒՐՏԸ ԵԿԱՒ, սնունդէն անմիջապէս վերջ ձեր ամէնէն անհրաժեշտ պէտքը վերարկուն է, եկէք մեզի, առէք ձեր հաւնած կերպասին նմուշն ու գինը, բաղդատեցէք ամէն տեղ եւ յետոյ միայն վերադարձէք ձեր չափը տալու, ունենալու համար ձեւաւոր, տոկուն ու խնամուած վերարկու մը, նուազագոյն գիներով: ՄԱԼ ՏԷ ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ԴԷՄ 5 ՐԻՒ ՄԻՆԵՕՆ ԴԵՐՁԱԿ ԳԱՐԱԵԱՆ, մէթրօ Սէն Միշէլ, Թէլէֆօն 41—45 Տանթօն:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ
ՃԱՇԱՐԱՆ ՖԼՕՐԻԱ
61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէոն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Columbia
Agence exclusive
POLYDOR
REGISTERED TRADE MARK

H. ARTINIAN, 26 rue Lessage, Paris XX. Tél. Ménil. 61-85

1931ի Հայերէն, յունարէն եւ թուրքերէն ամենավերջին փլաքները հասած են. Նուագուած եւ երգուած նշանաւոր արուեստագէտներու կողմէ: Գին 18, 20, 24, 27, 36, 39 ֆր. Ունինք նաեւ ամենամեծ գործարաններու ֆօնօները (երաշխաւորուած) 300—2000 ֆր.: Կրնանք հայթայթել նաեւ La Voix de son Maître*ի* Courant continu*ն, գին՝ 478 ֆր. 75: Մեր գիները գործարաններէն նշանակուած են: Մախուածները ետ չենք առներ: Բաց է ամէն օր ժ. 8էն իրիկուան 9:*

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
20 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1703

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԷՔԵԱԹ, ՀԷՔԵԱԹ, ՎԷԳ ՄԸ ԳՏԱՅ...

Թուրք թերթերը քաշեցին իրենց թունահոտ ձայնը։ Հոկտ. 13էն ի վեր, «մահափորձ»ի մասին տող մը լուր չկայ ոչ իրենց «սեփական» աղբիւրէն, ոչ ալ ոստիկանութեան բերնով։

Գրած էին թէ՝ որոշուած է սահմանէն դուրս հանել Յակոբ Աբիկեանը։ Յետոյ, հաղորդեցին Իզմիրի առջեւ, օտար նաւու մը մէջ կատարուած ձերբակալութիւն մը։Հայմը, միշտ իբրեւ «դաւադիր»։

Եւ ահա խոր լռութիւն։

Իբրեւ վերջաբան, Թուրք թերթերը հրատարակեցին երկու «քաջարի» ոստիկաններուն լուսանկարները, եւ անոնց սահմանուած 500ական ոսկի պարգեւին վճարման արարողութիւնը։

Բայց, եթէ Թուրքերը լռեցին, Յոյները կը շարունակեն խօսիլ։

Աթէնքի «Փաթրիս» լրագիրը Հոկտ. 11ի թիւին մէջ հրատարակած է հրաշագան պատմութիւն մը, հետեւեալ շոնդալից խորագիրներուն։

— Մահափորձի մը ներքին ծալքերը.— Հելլէն ոստիկանութիւնը ինչպէս երեւան հանեց հայ դաւադիրները։

Այս պատմութիւնը, իր վառ երեւակայութեամբ եւ գունագեղ մանրամասնութիւններով, կը գերազանցէ թրքական հէքեաթներն իսկ։

Կրնայ ըլլալ որ անոր մէջ գրի առնուած կարգ մը պարագաներ ճիշդ ըլլան, — բայց ամբողջութիւնը կատարեալ խեղկատակութիւն մըն է։ Եւ մենք վստահ ենք որ «Փաթրիս» իր կարգին զոհ գացած է կա՛մ իր լրաբերին չափազանց եռանդին եւ կամ—աւելի ճիշդ—Աթէնքի եւ Պիրէոնի Թուրք հիւպատոսարաններուն եւ գործակալներուն չարամտութեան։

Եւ արդէն լրաբերը կը խոստովանի թէ՝ երեք օր պրպտումներ կատարելով Պիրէոնի ոստիկանական եւ դատական պաշտօնատուններու մէջ, յուսահատած էր, երբ, յանկարծ, բախտը ժպտեցաւ։

—«Յուցմունքի մը վրայ,շփման մէջ մտանք Պիրէոնցի լաւատեղեակ անձի մը հետ, որ մօտիկ կապեր ունի հիւպատոսական շրջանակներու հետ եւ անոր պարզեցինք մեր առաքելութիւնը։ Անիկա, որ մօտէն իրազեկ էր, չմերժեց մեզի տալ խնդրին հետ կապ ունեցող բոլոր մանրամասնութիւնները, պայմանաւ որ լռութիւն պահենք իր ինքնութեան մասին»։

Ամփոփելով յունական թերթին պատմութիւնը, կ'ունենանք հետեւեալ պատկերը.—

1.— Կարապետ Վիտինեան (Հրանդ Ճանիկեան) եւ Յակոբ Աբիկեան կը պատկանէին «Սուրիոյ քիւրտեւհայ կոմիտէին, եւ կը համարուէին անոր լաւագոյն անդամներէն, իրենց քաջութեամբ եւ անձնուրացութեամբ»։

2.— Անցեալ օգոստոսին Պիրէոն կուգայ Կարապետ Վիտինեան, «Թրանզիթ» անցագրով եւ Հրանդ Ճանիկեան կեղծանունով։ Եւ երկու օր արտօնութիւն կ'ուզէ, Պիրէոն կամ Աթէնք մնալու համար։

3.— Անցեալ սեպտեմբերի կէսին, Պէյրութի թրքական հիւպատոսարանը կը տեղեկացնէ թէ քիւրտեւհայ կոմիտէին «ամէնէն վտանգաւոր գործակալներէն» Կարապետ Վիտինեանը Յունաստան մեկնած է մէկ ամիս առաջ, «գաղտնի առաքելութեամբ» եւ Հրանդ Ճանիկեան անունով։

4.— Էնկիւրիի կառավարութիւնը այս բոլոր լուրերը կը հաղորդէ Աթէնքի թրքական դեսպանատան, որպէսզի տեղեկացնէ յունական կառավարութեան։

5.— Շարժման մէջ կը դրուի յունական գաղտնի ոստիկանութիւնը, գտնելու համար Հրանդ Ճանիկեանը, եւ, Պիրէոնի գաղթակայանը բնակող Հայու մը միջոցաւ, կ'իմացուի թէ ճամբորդը 15 օրի չափ Պիրէոն մնալէ յետոյ, Մակեդոնիա մեկնած է։

6.— Յոյն գաղտնի ոստիկան մը, որ հայերէն ու թուրքերէն գիտէր, պաշտօն կը ստանայ հետապնդելու «փախստականը», եւ վերջապէս կը գտնէ զայն Սելանիկ, «Պրուսա» պանդոկին մէջ, քնացած պահուն, գլխուն վերեւ ալ՝ «Սմիթ» ատրճանակ մէջ։ Վրան կը գտնեն 80,000 տրախմի, «փոխաբերական նօթեր», եւ կեղծանուն անցագիրը։ «Տարօրինակ է, սակայն, որ ան պանդոկատէրին յայտնած էր իր բուն անունը»։

7.— Ոստիկանները հարցնելով թէ ի՛նչու պայմանաժամէն աւելի կեցած է Յունաստան, շղթնաւ կը դնեն եւ կը ղրկեն Պիրէոն։

8.— «Անոր Պիրէոն հասած օրն իսկ, Սուրիայէն եկաւ նաեւ քիւրտեւհայ կոմիտէին միւս գործակալը՝ Յակոբ Աբիկեան, որ յայտարարեց թէ 15 օրի չափ Աթէնք պիտի մնայ։ Այս մարդն ալ կը դրուի խիստ հսկողութեան տակ, անոր ժամանումը իմացնող երկրորդ հեռագիր մը հասած ըլլալով թրքական կառավարութենէն։

9.— Ոստիկանութիւնը կ'որոշէ սահմանէն դուրս հանել երկուքն ալ, սեպտ. 30ին։ «Երբ հարցուեցաւ թէ ո՛ր երկիրը երթալ կ'ուզեն, անոնք մէկզի քաշուեցան եւ բաւական բուռն խօսակցութենէ մը յետոյ, համաձայնեցան Քոնսթանցա երթալ»։

10.— Երբ անոնք ռումանական շոգենաւը դրուեցան, լուր տրուեցաւ թրքական հիւպատոսին, որ իր կարգին հեռագրեց Պոլիս, որպէսզի ձերբակալեն «երկու դաւադիրները»։

11.— «Այդպէս ալ եղաւ։ Երբ շոգենաւը խարիսխ կը նետէր, ոստիկանները շոգենաւ բարձրացան եւ ատրճանակ ի ձեռին փնտռեցին Ճանիկեանն ու Աբիկեանը։ Նախ ձերբակալուեցաւ Աբիկեան, առանց ընդդիմութեան, իսկ Ճանիկեան թակարդը նշմարելով կրցաւ փախչիլ Գ. կարգի ճեմիշը»։

Եւայլն, եւայլն, եւայլն։ Մնացեալը գիտէք։ Հիմա խօսինք մեր կարգին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հայ մը կը վիրաւորէ

Ատիս-Ապապայի յոյն հիւպատոսը

Հապէշիստանէն Հոկտ.18ի հեռագիր մը կը տեղեկացնէ թէ Հայ մը ատրճանակի մէկ քանի հարուածներով վիրաւորած է Ատիս-Ապապայի յոյն հիւպատոսը։ Յոյս կայ այս վերջինը փրկելու։

Հեռագիրը ո՛չ մէկ տեղեկութիւն կը յայտնէ այս արարքին պատճառներուն մասին։

Պալքանեան խորհրդաժողովը

Այսօր, Պոլսոյ Տոլմա-Պաղչէի պալատին մէջ, հանդիսաւոր կերպով բացումը կը կատարուի Պալքանեան երկրորդ խորհրդաժողովին, որուն կը նախագահէ Թուրքիոյ առաջին պատուիրակը Հասան պէյ։ Բացման ներկայ կ'ըլլան Թուրքիոյ վարչապետը Ըսմէթ եւ կառավարութեան անդամները։

Խորհրդաժողովին մասնակցող վեց պետութիւնները Պուլկարիա, Ալպանիա, Յունաստան, Ռումանիա, Թուրքիա եւ Եուկօսլաւիա, կը ներկայանան բազմանդամ պատուիրակութեամբ, որուն անդամները կը պատկանին գիտական, տնտեսական, քաղաքական հաստատութեանց։

Օրակարգի վրայ դրուած են քաղաքական, տնտեսական, մշակութային եւ ընկերային բազմաթիւ հարցեր։

Գլխաւոր հարցերն են պալքանեան դաշինքը եւ փոքրամասնութեանց հարցը։ Աթէնքի մէջ գումարուած պալքանեան առաջին խորհրդաժողովը նշանակած էր յատուկ մարմին մը պատրաստելու համար տեղեկագիր մը՝ բարեկամութեան, իրաւարարութեան եւ ապահովութեան պալքանեան դաշինքի մը, մշակման միջոցներու մասին։ Այս տեղեկագիրն է որ հիմը պիտի կազմէ քաղաքական մերձեցման խորհրդակցութեանց։

Այս տեղեկագիրը կը նախատեսէ պատերազմի օրէնքէ դուրս յայտարարութիւնը, բոլոր խաղաղ միջոցներով, կարգադրումը այն բոլոր վէճերուն, որոնք կրնան գոյութիւն ունենալ կամ ծագիլ պալքանեան վեց պետութեանց միջեւ։Նկատի առնուած է նաև փոխադարձ օժանդակութեանց հարցը, այն պարագային որ այս պետութիւններէն մէկը դրժէ պալքանեան ուրիշ պետութեան մը դէմ պատերազմ չյայտարարելու յանձնառութիւնը։

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՐՑԸ

Օրակարգի ամէնէն փշոտ հարցը կը նկատուի փոքրամասնութեանց հարցը որ ամէնէն աւելի, բուռն վիճաբանութեանց տեղի պիտի տայ, որովհետեւ մասնակից բոլոր այս պետութիւններն ալ — ու բախտին այլանդակ մէկ խաղով՝ բացի Թուրքիայէն — ստիպուած են զբաղիլ այս հարցով եւ վէճի բռնուիլ իրարու հետ։

Ու դարձեալ, բախտին նոյնքան այլանդակ մէկ խաղովը, այս պետութեանց միջեւ միջնորդի դերը կատարելու պատրաստուած է Թուրքիա, որուն բռնապետական մականէն դուրս ելան անոնք, Ալպանիա, Պուլկարիա, Յունաստան, Ռումանիա, Եուկօսլաւիա...

Յոյս կը յայտնուի որ Թուրքիոյ այս միջնորդութիւնը լաւ արդիւնքներ պիտի տայ եւ բարեբար անդրադարձում մը պիտի ունենայ մակեդոնական կոմիտէճիներու գործունէութեան վրայ, որ այս վերջին ժամանակներս սաստկացած է եւ բուռն բողոքներու տեղի տուած՝ Սերպիոյ եւ Ռումանիոյ կողմէ։

Օրակարգի վրայ են նաեւ պալքանեան առեւտրական սենեակի մը, ոսկեդրեշ-դրամի, թղթատարական եւ համալսարանական միութեան մը ստեղծման հարցերը։

Ֆրանքեւռուսական յարաբերութիւնները

Գրեր էինք թէ ֆրանսացի կարգ մը արտադրողներ մտադրած են կազմելու 500,000 ֆր. դրամագլուխով ընկերակցութիւն մը, նպատակ ունենալով ապահովել ռուսական գնումներու վճարումները՝ Ֆրանսայի մէջ։ Այս կազմակերպութիւնը տակաւին չէ իրականացած։ Ֆրանսական Արտադրութեան Ընդհ. Դաշնակցութիւնը նախորդ օր նիստ մը գումարեց զբաղելու համար այս հարցով եւ խորհրդակցութիւններէ վերջ, այս մասին հրատարակուած զեկոյց մը կը հասկցուի որ ֆրանսացի արտադրողներու այս ընկերակցութիւնը՝ ազատ ձգած է իր անդամները իրականացնելու յարմար նկատուած ամէն կազմակերպութիւն։

Կը հերքուի նաեւ այն զրոյցը թէ կառավարութիւնը պիտի զբաղի այս կազմակերպութեամբ։

Զրոյց շրջեցաւ նաեւ թէ ֆրանսական դրամատուները պիտի զեղչեն ռուսական պարտամուրհակները։ Կը հերքուի նաեւ այս կէտն ալ։ Այնպէս որ ֆրանսացի մաս մը արտադրողներ իրենք իրենց իսկ միջոցներով, կը ջանան եղանակ մը գտնել ապահովելու Ռուսիոյ հետ իրենց առեւտրական յարաբերութիւնները։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ընտրական ցանկերու վրայ, պաշտօնապէս արձանագրուած թեկնածուներու թիւն է 1296, 615 աթոռի համար։ Ահա թէ ինչպէս բաժնուած են այս 1296 թեկնածուները, համաձայն քաղաքական խմբաւորումներուն։ Պահպանողականներ 517, Ճոն Սայմընի խմբակը՝ 37, Սէմուըլի խմբակը՝ 119,Մաքտոնըլտի աշխատաւորականներ 21— ուրեմն ընդամէնը 694 կառավարական թեկնածուներ։

Աշխատաւորականներ՝ 514, Լոյտ Ճորճի ազատականներ 4, համայնավարներ 25։ Ընդամէնը 543 ընդդիմադիրներ։ Կան նաեւ 59ի չափ անկախներ՝ որոնց մէջ 23 հոգի Մոզլիի խմբակէն։

Թեկնածուներուն մէջ կան 61 կիներ։

Արդէն այս պահուս, ընտրուած են 67 երեսփոխաններ, որոնք իրենց ընտրական շրջանակներուն մէջ, որեւէ ընդդիմադիր չունէին։ Այս կերպով, ընտրուած այս երեսփոխանները կը ներկայացնեն 49 պահպանողական, 12 ազատական, 6 աշխատաւորական։

Չինեւճափոնական վէճը

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը վերջին երեք օրերու ընթացքին, բազմաթիւ նիստեր գումարեց, ելք մը գտնել կարենալու համար չինեւճափոնական վէճին։

Որոշեց Չինաստանի եւ Ճափոնի ուղղել նոր հրաւէր մը, անոնց յիշեցնելու համար յանձնառութիւնները որոնց ենթարկուեցան Քըլլոկ - Քէլլոկ դաշինքն ստորագրելով։

Միւս կողմէ, խորհուրդը մշակեց ընդհանուր գիծեր, զորս կը յուսայ ընդունիլ տալ Չինաստանի եւ Ճափոնի, Մանչուրիան պարպելու եւ ճափոնցիներու անդորրութիւնը ապահովելու համար։

Ճափոնէն տրուած լուրերը յայտնեն թէ ո՛չ կառավարութիւնը, ոչ ալ ժողովուրդը գոհ չ'ըն Ազգերու Դաշնակցութեան առաջարկներէն եւ միջամտութենէն։ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ, Ամերիկայի ուղղուած մասնակցութեան հրաւէրին փոխարէն, Ճափոն հրահանգ տուաւ Ժընեւի իր ներկայացուցչին յայտնելու խորհուրդին թէ՝ Ռուսիա որ շատ աւելի մեծ շահեր ունի Մանչուրիոյ մէջ, քան թէ Ամերիկա, պէտք է նոյնպէս, որ մասնակցի խորհրդակցութեանց։

Գերմանեւիտալական տեսակցութիւնները

Անցեալ շաբթուան յոգնութիւններէն վերջ, գերման դահլիճին անդամներէն շատերը, հեռացած են Պերլինէն, քանի մը օր հանգստանալու համար։

Վարչապետը Պրիւնինկ իր օդափոխութենէն Պերլին պիտի վերադառնայ ուրբաթ կամ շաբաթ օր։ Կիրակի օր դահլիճին բոլոր անդամները վերադարձած պիտի ըլլան, ընդունելու համար Իտալիոյ արտաքին նախարարը Կրանտին։

Հռոմի գերման դեսպանը արդէն մէկ քանի օրէ ի վեր Պերլին կը գտնուի, պատրաստելու համար այս տեսակցութիւնը։

Գերման քաղաքական շրջանակները մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս տեսակցութեան, մանաւանդ որ Իտալիոյ արտաքին նախարարը այս այցելութենէն անմիջապէս վերջ, պիտի մեկնի Ամերիկա։ Կը յուսան որ Կրանտի, Պերլինի իր տեսակցութենէն վերջ, Ամերիկայի մէջ պիտի պնդէ կորովի գործունէութեան մը անհրաժեշտութեան վրայ, եթէ կ'ուզուի առաջքն առնել տնտեսական տագնապին։

Էտիսըն մեռաւ

Համբաւաւոր հնարիչը Էտիսըն որ երկար ատենէ ի վեր հիւանդ էր, մեռաւ կիրակի օր, երկար հոգեվարքէ մը վերջ։ Ութսունեւչորս տարու էր։ Լուրը անմիջապէս հաղորդուեցաւ Միացեալ Նահանգներու նախագահին, որ շոգենաւով Եորքթաուն կ'երթար։ Նախագահը մտադրութիւն յայտնեց ներկայ գտնուելու յուղարկաւորութեան։

Դագաղը մինչեւ այս իրիկուն պիտի ցուցադրուի իր աշխատանոցին մէջ։ Թաղումը պիտի կատարուի վաղը, կրօնական արարողութենէ վերջ, որուն ներկայ պիտի ըլլան միայն ընտանիքին անդամները եւ հանգուցեալին մտերիմները։

Ֆրանսական կառավարութիւնն իր ցաւակցութիւնները յայտնեց Էտիսընի ընտանիքին այս առթիւ։ Ամէն կողմէ, բազմաթիւ ցաւակցութիւններ կը հասնին։

Իսլամական համագումար

Հաճի Էմին Էֆէնտի էլ Հիւսէյնի, Երուսաղէմի մուֆթին, իսլամական համագումարի մը հրաւիրած է Դեկտ. 7ին, Երուսաղէմի Ահզարի մզկիթին մէջ, խորհրդակցելու համար խալիֆայութեան, համիսլամութեան, Հիճազի երկաթուղիին, եւ Լացի Պատին խնդիրներու մասին։

Օրակարգի վրայ է նաեւ իսլամական յիշատակարանները պահպանելու հարցը։

Սեւ ցաւը Թուրքիոյ մէջ

«Ճումհուրիյէթ» հոկտեմբեր 13 թուականով կը գրէ թէ սեւ ցաւը (քոլէրա) Միջագետքէն Թուրքիոյ սահմանամերձ շրջանները հասած ըլլալով, կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է։

Հիդլերեաններու ցոյցը

Հիդլերեանները մեծ ցոյց մը կատարեցին Պրունշվիքի մէջ։ Գերմանիոյ բոլոր կողմերէն հասած խումբեր հաւաքուեր էին նախօրօք քաղաքին մէջ։ Անոնց թիւը կը գնահատուի մօտ 70,000։ Ժողովուրդին եւ ցուցարարներու միջեւ բուռն բախումներ տեղի ունեցան։ 11 անձեր՝ ծանր վիրաւորուած, հիւանդանոց փոխադրուեցան։ Հիդլերեանները դիմեցին փոխ-վրէժի՝ քաղաքին փողոցներուն մէջ, կոտրտելով տուներու ապակիները։ Ոստիկանութիւնը չկրցաւ արգիլել այս արարքները։

Գերմանիոյ ներքին նախարարը զօր. Կրէօնէր, բողոքեց Պրունշվիքի կառավարութեան, որ մասնակի կերպով միայն գործադրուած է ցոյցերու արգիլման վերաբերեալ հրահանգները։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Ընտրական պայքարը հեւ ի հեւ աշխատանքի մղած է քաղաքական բոլոր կազմակերպութիւնները։ Ազգային կառավարութեան կուսակիցներէն մինչեւ համայնավար թափթփուքները յաղթութիւն կ'ակնկալեն այս աննախընթաց կռիւէն։ Աննախընթաց այն իմաստով որ հրապարակ իջած են 9 տարբեր տեսակ քաղաքական խմբաւորումներ։ Ահաւասիկ իրենց բաժանումը.—

Ա.— Վարչապետ Մաքտոնըլտի համակիր աշխատաւորական հատուածը, որ կը պահանջէ ազգային կառավարութիւնմը։

Բ.— Պոլտուինի կուսակից պահպանողականները, որոնք թէեւ ազգային կառավարութեան համաձայն են, բայց վերջը-վերջը ընդդիմադիր կը սպասեն օրուան վարչապետին։

Գ.— Արհեստակցական Միութիւններու հատուածը, որ՝ ղեկավարութեամբ նախկին արտաքին նախարար Հէնտըրսընի, դէմ է մաքսատուրքի ծրագրին եւ, հետեւաբար, ներկայ կառավարութեան։

Դ.— Անկախ աշխատաւորականները, որոնք սրտով աւելի մօտիկ են Մոսկուայի. թէեւ իրենց առաջնորդը՝ Մէքսթըն դեռ չէ փոխած իր ընկերվարական հանգամանքը։

Ե.— Ազատական կուսակցութեան այն չնչին հատուածը, որ կապուած է Լոյտ Ճորճին, այսինքն նախկին վարչապետին «ընտանիքին անդամները եւ իր մօտիկ բարեկամները», ինչպէս սրամտութեամբ կը յիշէ երեկոյեան թերթի մը աշխատակիցը։

Զ.—Ազատականներու ընդդիմադիր հոսանքը, որ Սըր Ճոն Սայմընի «անուշ ջուրի» քաղաքականութեան կուսակից է։

Է.— Սըր Հէրպըրթ Սէմուըլի ազատական կուսակիցները։

Ը.— Լորտ Քըրզընի փեսային՝ Սըր Օսվըլտ Մոսլիի «Նոր կուսակցութիւնը»։

Թ.— Եւ վերջապէս համայնավարները, որոնք հակառակ են ամէն գոյնի, բացի կարմիրէն։

Եւրոպական որեւէ երկիր, եթէ շարժման մէջ դնէր այսքան հակամարտ ուժեր ընտրական պայքարի մը առթիւ, թերեւս զարմանալու պատճառներ չունենայինք։ Գերմանիան դեռ ունի 27 տարբեր քաղաքական կազմակերպութիւններ, իսկ ֆրանսական խորհրդարանը կը համրէ ո՛չ նուազ քան 13 գոյնզգոյն հատուածներ։

Սակայն Մեծն Բրիտանիոյ համար արտասովոր է այսօրուան երեւոյթը։ Այս իրողութիւնը ցոյց կուտայ որ կացութիւնը որքան անստոյգ է եւ ծանրակշիռ։

Անգլիա իր քաղաքական ու ընկերային ներկայ դասաւորումով կրնայ տեւականօրէն ապրեցնել միայն երկու կուսակցութիւն — պահպանողականները եւ ընկերվարականները։ Երկիրը ունի ճարուստ եւ աղքատ դասակարգ, ուրեմն ունի աջ եւ ձախ։ Միջին, քաղքենի դասակարգը հոգեբանօրէն աւելի համակիր է դասական կազմակերպութեան։ Տարբեր է ուրիշ երկնքի տակ։

Այս ինը քաղաքական բաժանումները չեն կրնար անշուշտ պատկերացնել Անգլիոյ ներքին ընկերային վիճակը, քանի որ հետեւանք են պարզապէս բացառիկ պայմաններու։ Պայքարը երեւութապէս տնտեսական քաղաքականութեան բարենորոգման շուրջ կը դառնայ։ Բայց, ինչպէս դիտել կուտայ «Տէյլի Թելէկրաֆ»ի աշխատակիցը, օրուան դրամատէր իշխանաւորներուն բուն նպատակն է խորտակել ընկերվարութիւնը այս մեծահարուստ եւ զոռոզ հայրենիքին մէջ։ Երկու տարուան աշխատաւորական վարչութիւնը փութացուց այդ անհրաժեշտութիւնը, ըստ պահպանողականներուն, եւ աւելի սրեց կիրքերը ընկերվարական վարդապետութեան դէմ։ Ամբոխը տրամաբանել չի գիտեր։ Կը քշես զայն ուր որ ուզես, կը տիրապետես անոր, եթէ համոզիչ փաստեր ունիս ձեռքիդ տակ ու մանաւանդ եթէ կրնաս շողշողուն խոստումներով հմայել իր երեւակայութիւնը։ Եւ այս ուղղութեամբ, բաւական ճամբայ կտրած են Մաքտոնըլտի գաղափարական հակառակորդները։

Ազգային կառավարութիւն օրուան այս ժամուն կը նշանակէ պահպանողական վարչաձեւ, ո՛չ աւելի, ո՛չ պակաս։ Ընդդիմադիրները կասկած չունին այս մասին։ Վարչապետին ընկերվարական տեսաբան մը ըլլալու իրողութիւնը շատ ալ կարեւոր չէ, գոնէ այս ժողովուրդին համար, որ գիտէ զանազանել կուսակցական պայքարը եւ հայրենիքին անմիջական շահը։

Պիտի հարցուի թէ ինչո՞ւ ուրեմն այսպէս բաժնուած է Անգլիան ինքն իր մէջ, ճգնաժամու այս օրերուն։ Բացատրենք։

Երբ հիւանդ կայ տանը մէջ, ընտանիքին բոլոր անդամները, մեծ հայրիկէն ու մեծ մայրիկէն մինչեւ թոռները, «բժիշկ» են։ Ամէն մէկը իր խելքին ու փորձառութեան համապատասխան դարման ու դեղ կ'առաջարկէ։ Կը ծագի վէճ, աղմուկ, քէն։ Ընտանիքներ կան ուր քէնը կը հասնի ծեծկուըքի եւ կը մոռցուի հիւանդը. ուրիշ տեղ երկու կծու խօսք կ'ըսեն ու կ'անցնին։

Այսօր Անգլիա այդ տեսակ կացութեան մը մէջ է, տնտեսական աղէտը կ'աճի ու կը ծաւալի ամէն օր։ Արմատական դարմանի պէտք ունի երկրին արդիւնաբերական ու առեւտրական կարգ ու սարքը, դարման մը որուն մասին չէին ուզեր խորհիլ երէկ, ստիպողական պահանջ է այսօր։ Դիւրի՞ն է ձեռնարկը, ո՛չ. կարելի՞ է մէկ օրէն միւսը յեղաշրջել իրերու վիճակը առանց պայքարի. ի հարկէ ո՛չ։ Մարդիկ որքան ալ պաղարիւն ու հանդարտ ըլլան, բնազդաբար կ'ընդվզին, երբ նոր գաղափարի մը մասին խօսիք։ Փորձեցէք մեր մայրիկներուն ձեռքէն առնել Նարեկը եւ տուէք անոր տեղ հասարակ գիրք մը։

Բայց, ինչպէս ըսինք վերը։ օրուան բոլոր վէճերը առժամեայ հանգամանք ունին։ Աւելին կայ։ Եթէ մոռնանք ընտրական ծրագիրներու մանրամասնութիւնները եւ զտէք այդ ինը տարբեր հատուածները, դարձեալ կ'ունենանք երկու գլխաւոր բաժանում, երկու հակամարտ ուժեր—պահպանողականութիւն եւ ընկերվարութիւն։ Քիչ մըն ալ առաջ անցնելով, կրնանք ըսել որ վէճին անմիջական պատճառներէն մէկն ալ անձնական է։ Կարգ մը քաղաքական գործիչներ չեն հանդուրժեր իրենց պարտութեան։

* *

Ի՞նչ է կուսակցութիւններուն դիրքը ընտրական պայքարին մէջ։

Ամէնէն անբաղձալի կացութեան մէջ են ազատականները, որոնք բաժնուած են երեք թեւի, ինչպէս ցոյց տուած ենք յօդուածին սկիզբը։ Լոյտ Ճորճ, որ իր վերջին հիւանդութենէն կ'ապաքինի եւ անձամբ չի կրնար մասնակցիլ պայքարին, կը մնայ անհաշտ հակառակորդ մը մաքսային դրութեան եւ ներկայ ընտրութիւններուն։ 124 թեկնածուներ ունի հրապարակի վրայ։ Ազատականներու այն հատուածը որ տակաւին իր ետեւէն կը քալէ, կապուած էր իրեն պարզապէս իր անձնական հեղինակութեան շնորհիւ, որովհետեւ կասկած չկայ որ նախկին վարչապետը ապրող անգլիացի քաղաքական գործիչներուն ամէնէն հեղինակաւորներէն մէկն է։ Իր անմիջական գործակիցներէն շատեր լքեցին զինքը վերջերս։ Շատ քիչ հաւանականութիւն կայ որ շօշափելի թիւով երեսփոխաններ ունենայ խորհրդարանին մէջ։

Ազատականներու երկրորդ հատուածը (Սըր Ճոն Սայմըն) հակառակ է կուսակցութեան պաշտօնական քաղաքականութեան, որ կը ձգտէր իշխանութեան գլուխ պահել աշխատաւորականները վերջին երկու տարուան ընթացքին։ Հիմա կ'ընդունին որ բացառիկ միջոցներ պէտք են տնտեսական բարենորոգման համար եւ հետեւաբար, համաձայն ըլլալով մաքսատուրքին, ուժ կուտան ազգային կառավարութեան։

Ինչ կը վերաբերի Սըր Հէրպըրթ Սէմուըլի երրորդ հատուածին, անոնք աւելի զգոյշ քաղաքականութիւն մը կը վարեն. վճռապէս չեն ընդունիր մաքսատուրքի սկզբունքը, բայց համաձայն են «մտածելու այս հարցի մասին»։

Այս երեք բաժանումներով ազատական կուսակցութիւնը, որ այնքան խոշոր դեր ունեցած է Անգլիոյ պատմութեան մէջ, դատապարտուած է թերեւս վերջնապէս քայքայուելու։ Զուշանար այդ բանը, եթէ մանաւանդ ընտրութիւններու մէջ չարաչար պարտուելէ ետք, Լոյտ Ճորճ միանայ աշխատաւորականներուն եւ դրաւէ Մաքտոնըլտի աթոռը (այժմ Հէնտըրսընի) կուսակցութեան մէջ։

Պահպանողականները աւելի միացեալ ճակատ մը կը ներկայացնեն, որովհետեւ կուսակցութիւնը լիովին համոզուած է որ մաքսային դրութիւնը միակ փրկութիւնն է այսօր։ Մանր մունր վէճեր ունին անշուշտ, բայց չեն խօսիր այդ մասին, գոնէ հիմա։

Աշխատաւորականները աւելի բախտաւոր չեն. բուռն հակառակութիւն կայ Մաքտոնըլտի դէմ որ «միացաւ քաղքենի դասակարգին, մոռնալով իր երէկուան բարեկամները»։

Վարչապետը կը պնդէ ընդհակառակն որ ինք ստորադասելով կուսակցութեան շահը, հայրենասիրական պարտականութիւն մըն է որ կը կատարէ։ Աշխատաւորական շարքերը հազիւ թէ կը հաւատան ատոր։

Այսպէս կամ այնպէս, Մաքտոնըլտ օրուան մեծ մարդն է «Առիւծի Սրտով» մարդը, ինչպէս կը յատկանշէ զինքը Տէյլի Թելէկրաֆ։ Գալով կուսակցական գլխաւոր գործիչներու դիրքին, պէտք է ըսել որ անոնցմէ ոմանք դժուարութիւն պիտի կրեն քուէարկութեան ընթացքին, թէեւ ազատականներուն եւ պահպանողականներուն միջեւ տեսակ մը համաձայնութիւն գոյացած է, որպէսզի թեկնածուները փոխադարձաբար իրարու տեղի տան եւ չցրուեն քուէները։ Կարգ մը շրջաններ չեն ուզեր անսալ վերէն եկած հրամաններուն։ Օրինակ, Տարուինի շրջանին մէջ պահպանողական կոմիտէն չուզեց ետ քաշել իր թեկնածուն որ ապարէզ կը կարդայ ազատական Սըր Հէրպըրթ Սէմուըլին։ Էփինկի մէջ Ազատական թեկնածու մը պիտի կռուի պահպանողական թեկնածու Ուինսթըն Չըրչիլ՝ նախկին ելմտական նախարարին դէմ։ Տարպիի աշխատաւորականները չեն ընդունիր ընկեր Թոմասի թեկնածութիւնը եւ կ'առաջարկեն նոր անուն մը։ Սիհըմի մէջ (Սկովտիա) ուր 1929ի Մաքտոնըլտ ընտրուեցաւ 28 հազար քուէի մեծամասնութիւնով, Աշխատաւորականները ուրիշ թեկնածու մը ունին։ Բայց ամէն պարագայի մէջ, ամէն ճիգ կը թափուի միացնելու համար քաղքենի բազմութիւններու քուէն՝ ընդդէմ Աշխատաւորականներուն։ Լոնտոնի 62 ընտրական շրջաններէն մեծ մասը արդէն համաձայնած են այդ կէտին վրայ։ Նոյնը գաւառներուն մէջ։

Հոկտ. 27ին պիտի տեսնենք արդիւնքը այս շահեկան պայքարին։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

13.— ԻՏԱԼԻԱ

«Միութիւնը Ոյժին եւ Գեղեցկութեան»։

Այսպէս որակեց՝ ճարտարապետ Լիօթէն իր բացման ճառին մէջ՝ Իտալիոյ տաղաւարը։ Եւ այս «երկրորդութիւնը» Հռոմայեցիներուն ազգային աւանդութիւնն է։

Ուժով են Իտալացիները եւ գեղեցիկ։ Դիտեցէ՛ք փաշիզմը։ Անոր ողջոյնի եղանակը։ Նոր Իտալիոյ պօպօլօն նայուածքը՝ առնական եւ վայելուչ՝ իր երկրի անցեալին պէս։ Արձաններուն պէս։

Անըր-Ալպեան այդ հայեացքը որքան ալ սեւեռաբիր ըլլայ, ունի պարտադրող հաճակրութիւն մը իր թռիչքին մէջ։

Եւ ահա՛, Վէնսէնը կը հիւրընկալէ զայն, իրեն յատկացնելով 8000 քռ. մեթր մակերես, Տօմէնիլի ափին։

Վիթխարի տաղաւար մը։ Սեպտիմ-Սեվերիուսի կաթողիկէն։

Տաղաւար մը ըլլալէ առաջ, տօկունութիւն մըն է։ Ամրոց մը։ Գերահզօր ոճը՝ ժողովուրդի մը յաղթական։

Եւ ի՛նչ հոյակապ երկրաչափութիւն։ Ի՛նչ հրաշալի ճարտարապետութիւն։

Ճարտարապետը՝ Պ. Պրասինի, անդամ Իտալիոյ Արքայական Ակադեմիային։ Իր գործը, դիւցազներգութիւն մը։ Զինուորական քայլերգ մը՝ ռազմաշունչ եւ բոցարձարձ։ Տօղանցք մը յաղթապանծ։

Դիտե՛նք, ունկնդրենք դուրսէն եւ մեր թարթիչները թող թերթեն պատմութիւնը։

Անզուգական հայրենասէր մըն էր՝ Սեպտիմ-Սեվերիուս։ Տասներեքերորդ դարուն երբ իր մտրակը կը շաչէր՝ Հռոմի Կայսրութեան գլխուն, անիկա մերկացուց Յաւիտենական Քաղաքը իր գեղեցկութիւններէն, յափշտակօրէն հոյազարդելու համար իր ծննդավայրը։ Լեպտիս-Մակնա։

Լեպտիս-Մակնան դարձաւ մայրաքաղաքը՝ իր հսկայածաւալ կայսրութեան։ Եւ այս տաղաւարը, որ կը դիտենք, իր կառուցած կաթողիկէն է՝ իր ծննդավայրին մէջ, Ափրիկէին խորերը։

Ճակատը՝ լատինական։ Սիւնազարդութիւնը՝ արեւելեան։

Ճակատը՝ պսակուած յաղթութեան դրօշակներով։ Իսկ սիւները՝ այդ դափնեպսակին աւիշ կը ջամբեն։

Մինակ չէ կաթողիկէն։ Շուրջը կան այլ տաղաւարներ եւս։ Լիճը, երեւակայենք՝ Եգէական ու ահա Հռոդոս կղզին։

Լճին եզերքը կայ՝ հոյակապ սանդուղ մը՝ զարդարուած ջրապսակ կոթողներով։ Ու ընդվզող ջուրը կ'երթայ կաթողիկէի ընդերքէն, կը ծագցի քարէ կոթողներուն վրայ, ինչպէս հրացայտ տիրականութիւնը Հռոմին եւ արծաթէ ժպիտով մը կը խոնարհի Միջերկրականին մէջ։

Հռոդոս...

Ինչպէ՞ս չյիշել միջին դարու հերոսական օրերը։ Հռոդոսի Ասպետները։

Հռոդոսը գրաւող՝ Երուսաղէմի Ս. Յովհաննէսեան Ասպետներուն վաշտը։

Այս ջոկատն էր, որ դարերու ընթացքին՝ հաղորդիչը եղաւ՝ Արեւելքի մէջ լատինական քաղաքակրթութեան։ Այս ասպետներն էին, որ երեք հարիւր տարի դիմադրեցին՝ խուժան բարբարոսութեան։

Այս «օթեւանները» որ կը տեսնեմ, իրենք է որ շինեցին Հռոդոսի մէջ «Օթեւան Իտալիոյ» եւ «Օթեւան Ֆրանսայի։»

Կը դիտեմ մտածելով թէ որո՛նք իջեւանեցան այս հիւրանոցներուն մէջ, ի՛նչ երազով քնացան եւ սակայն պարտուողը եղաւ՝ քրիստոնեայ բարբարոսութիւնը։

Այո՛, ո՞վ եւ ի՞նչ իրաւունքով պիտի տիրէ ուրիշին հաւատքին վրայ։

Ո՞վ պիտի կշռէ հաւատքներուն արժէքը։ Եւ ի՞նչով։

Բարբարոս են բոլոր անոնք, որ հաւատամքի մը փառաւորութիւնը կը խռովեն...։

Ահա եօթը աշտարակները, խորհրդանշանելու համար՝ Հռոդոսի վաշտին եօթը լեզուները։ Եօթը տարբեր լեզուներ, որոնք կը պատկանէին՝ միեւնոյն գաղափարին եւ միեւնոյն հաւատքին։

Լիճին վրայ, իբրեւ արքեպեղագոս, կան՝ փոքր ուրիշ շէնքեր, ուր կը ցուցադրուին՝ ժժմակ, խեցի, մարգարիտ, սպունգ եւ ձուկ։

Տօմէնիլին եզերքը կան՝ վրաններ ու ջուրին վրայ՝ հնադարեան նաւեր՝ zambuchiներ։

Հռոդոսի տաղաւարը հարուստ է տեղական արտադրութիւններով։

Գլխաւոր տաղաւարին, կաթողիկէին մէջ, ուշագրաւ են՝ հաւատարմօրէն ընդօրինակուած արձանները՝ Աստղիկին, Արամազդին եւ Երեք Շնորհներուն։

Յետոյ, Իտալացի արուեստագէտներու ցուցադրութիւնը։ Նկարներ արձաններ, քանդակներ՝ որոնց ներշնչումը ափրիկեան է։

Իւրաքանչիւր գաղթավայր ունի իր առանձին ցուցահանդէսը։

Իտալական Սօմալի՝ աղ, բամպակ, շաքար, սուրճ, փայտ եւ հարուստ պտուղներ։ Օրինակելի անդաստաններ եւ արդիական երկրագործութիւն։

Էրիթրէն, որ աշխարհի ամենէն տաք կեդրոններէն մէկն է, ունի, սատափ, գաղտակուր եւայլն։

Լիբիան եւ իտալական Տրիպոլիսը՝ տեսակ մը արաբական աշխարհ։ Ճոխ հաւաքածոյ՝ գաղթային արտադրութիւններէն։

Պատմութիւն, աւանդութիւն, գաղթային զինուորական կազմակերպութիւն։ Ճարտարարուեստ։ Փոխադրութիւն՝ օդին մէջ, ջուրին վրայ եւ ցամաքէն։

Իտալիան կը գուրգուրայ իր գաղթավայրերուն վրայ։

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

Ո՞Վ ԷՐ ՃԱՆԻԿԵԱՆ ԵՒ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐՍԱՑԻՆ

Հրանդ Ճանիկեանի մտերիմներէն Հայկ Գումրուեան հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ անոր կեանքի մասին.—

Հրանդ Ճանիկեանի բուն անունն է Վիտին Կարապետ, բնիկ Պարտիզակցի, մօտաւորապէս 56 տարեկան։ Յիշեալը Ընդհ. Պատերազմին չուզելով աքսորի ինքնասպան ճամբան բռնել, լեռ բարձրացած է եւ պատերազմի ամբողջ տեւողութեան ընթացքին, փախստական մնացած է լեռներու մէջ։ Իսկ հելլէն գրաւման շրջանին, իբրեւ կամաւորական խումբի մը խմբապետ, կռուած է հելլէն բանակի կողքին, քեմալական ուժերու դէմ։ Եւ այս իսկ պատճառով ու իր քաջագործութիւններով՝ մեծ հռչակ հանած ու շատ ծանօթ եղած է Թուրք կառավարութեան եւ ոստիկանութեան, անունով եւ դէմքով միանգամայն։

1923ին, երբ քէմալական զինուորները Պոլիս կը մտնէին, յիշեալը յոյն զինուորներու հետ միասին կ'ապաստանի Յունաստան։ Մէկ տարի Սելանիկ մնալէ յետոյ կը հաստատուի Գավալա, ուր կը զբաղի ատաղձագործութեամբ։ Հոն եւս մէկ տարի մնալէ յետոյ, գործի անյաջողութեան պատճառով կը թողու Գավալան եւ կը հաստատուի Տէտէաղաճ։ Որով յիշեալը 1923էն մինչեւ 1929 կ'ապրի Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ շրջանին մէջ, զբաղելով կենդանիի առեւտուրով։

Յիշեալը այս տարիներու ընթացքին, ապրած է խաղաղ եւ հանդարտ կեանք մը եւ ոչ մէկ անգամ ոստիկանութիւնը զբաղեցուցած կամ ոեւէ առթիւ կասկածի տեղի տուած է։ Յիշեալը Յունաստան ապաստանելուն առթիւ, իրեն հետ բերած էր կարեւոր գումար մը, մօտաւորապէս 8000 ոսկի (Թրք. Թղթադրամ) եւ մեծ փափաք ունէր երկիրներ պտտելու։ Այս նպատակով ալ 1929ին արտասահման մեկնեցաւ կանոնաւոր անցագրով եւ շրջեցաւ Սուրիա, Եգիպտոս, Իրաք եւ Պարսկաստան։ Եւ ամենէն յետոյ կրկին կը վերադառնայ Յունաստան։

Պէյրութի մէջ յունական հիւպատոսը, Յունաստանի համար յիշեալին անցագիր տալը մերժած ըլլալով, ալպանական հիւպատոսարանը կը դիմէ Ալպանիա երթալու համար. հելլէն հիւպատոսարանէն եւս թրանզիթ վիզէ կը ստանայ եւ կուգայ Սելանիկ, ուրկէ կը մեկնի իր նախկին վայրը Տէտէաղաճ։ Հոն տեղեկանալով որ իր քոյրը ողջ է եւ կը գտնուի Ռումանիա, կ'որոշէ վերջնապէս հաստատուիլ Ռումանիա իր քրոջը քով։

Այս նպատակով կուգայ Սելանիկ եւ անձնապէս ինծի կը դիմէ իբրեւ նախկին շոգենաւային գործակալ, իր անցագրին ռումանական վիզէ ստանալու համար։ Թելադրեցի իրեն որ Աթէնք երթայ, հոն վիզէ ստանալու դժուարութիւնները բացատրելով իրեն։

Ինծի եղած այս դիմումէն հազիւ մէկ երկու օր անցած էր, երբ տեղեկացայ որ յիշեալը հոս գաղտնի ոստիկանութեան կողմէ կը ձերբակալուի «Պրուսա» պանդոկին մէջ, իբրեւ կասկածելի։ Ոստիկանութեան կասկածին շարժառիթն էր այլ այլ անուամբ թրանզիթ վիզէն եւ իր ինքնութիւնը ծածկելու պարագան, կարենալ Յունաստան մնալու համար։ Այս պայմաններուն տակ, ոստիկանութիւնը կը ղրկէ զինքը Փիրէա արտասահման ճամբելու համար։ Կը թուի թէ ինչ որ հաւանական է եւ օրինական, իրեն հարցում եղած է թէ ո՞ր երկիրը կ'ուզէ մեկնիլ։ Յիշեալին նպատակը ինչպէս վերը բացատրեցինք, Ռումանիա իր քրոջ քով հաստատուիլ ըլլալով, կը պահանջէ որ զինքը Ռումանիա ղրկեն, ինչ որ կը կատարուի ու կը դրուի Պոլիս-Քոնսթանցա մեկնող ռումանական «Ռօմանիա» շոգենաւը։

Այս միջոցին, Աթէնք կը գտնուէին Էնկիւրիի եւ Պոլսոյ փորձ Թուրք ոստիկանները, անհրաժեշտ ապահովութեան միջոցները ձեռք առնելու Ըսմէթ փաշայի եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյի Աթէնք մօտալուտ այցելութեան առթիւ։

Եւ հոն, անտարակոյս ճանչցած ըլլալով յիշեալ Հրանդը, երկու Թուրք ոստիկաններ կը մտնեն նոյն շոգենաւը, զայն ձերբակալելու համար Պոլսոյ ջուրերուն մէջ։

Անշուշտ, Կարապետը, տեսնելով որ կը հետապնդուի շոգենաւին մէջ, ու Պոլսոյ առջեւ ալ հարցաքննութեան ենթարկուելէ յետոյ, պիտի չուզէր վրէժխնդրութեան անձնատուր ըլլալ. որով, նախապատիւ կը համարէ փոխանակ տանջանքներով մեռնելու, անձնասպան ըլլալ։

Պարտք կը համարեմ յայտնել որ յիշեալ Կարապետը մօտէն ճանչնալով կրնամ յայտարարել որ յիշեալը ոչ մէկ կուսակցութեան կը պատկանէր։

ՄՈՒԿԻ ԺՈՂՈՎ

Մուկի ժողով մեր մէջ կը նշանակէ գաղտնի հաւաքոյթ։ Սակայն Փարիզեան թերթերը կը գրեն թէ անցեալ շաբթու գումարուեցաւ մուկերու միջազգային ժողով մը։ Ասիկա չի նշանակեր թէ բոլոր երկիրներու մուկերն են, որ հաւաքուած են։

Այլ պարզապէս բոլոր երկիրներու գիտականներն են, որ հաւաքուած էին Փարիզի մէջ խորհրդակցելու թէ ինչպէս կարելի է կռուիլ մուկերուն դէմ, որոնք ժանտախտը կը տարածեն ամէն կողմ։ Այս առթիւ գիտականները, բացատրելով պատմութիւնը, ըսին թէ մուկերուն դէմ կռիւը կը սկսի Միջին Դարէն, երբ զանազան սուրբեր կրօնական ծէսերով կ'աշխատէին բնաջնջել մուկերը։

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՀԱՐՑԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՍՕՖԻԱ 13 Հոկտ. (սեփ. Թղթ.). — Ներգաղթի հարցը խառնաշփոթ ընթացք մը առած է այստեղ. Եթէ այսօր հնարաւոր ըլլայ Հայաստան երթալ, 5 — 6 ընտանիք մը տրամադիր են ճամբայ ելլել, բայց ընդհանուր քաոս մը կայ այս հարցի շուրջ, թէ ազգային եւ թէ կառավարական շրջանակներու մէջ։

Առաջին լուրին իսկ, հրապարակ ելան «Հայաստանեայց ս. կառավարութեան» կողմնակիցները հին հօտի կանոնագիրը շահագործելով, յայտարարութիւններ հրատարակեցին ուզելով ներգաղթը իրենց ձեռքը առնել։ Միւս կողմէ Թեմական Խորհուրդը, որ ռամկավարները իր մէջէն քշելէն յետոյ, հնչակեան խամաճիկներէ կազմուած է, այս ու այն կողմը դիմումներ կատարեց, բերել «պուլկարահայ ազգ. մարմին» ներգաղթը իր ձեռքը կեդրոնացնելու համար։

Բաւական երկար սպասումէ յետոյ, Սոֆիայի ոստիկանական հրամանատարութիւնը, գրով մը դիմեց Թեմական Խորհուրդին, խնդրելով որ Հայաստան գաղթել փափաքող Հայերու (թիւով 1000 հոգի) ցուցակը իրեն ներկայացնէ առաջին առթիւ։ Ասոր վրայ Թեմականն ալ հրահանգ տուաւ Թաղական Խորհուրդներուն, որ արձանագրութիւնները սկսին։

Բայց միւս կողմէ Թաղ. ոստիկաններն ալ սկսան արձանագրութեան, թէեւ առանց արդիւնքի։

Հիմա խնդիր կը ծագի թէ Թեմական Խորհուրդի հրահանգով պատրաստած ցուցակները պիտի ընդունուի՞ն «Հայաստանեայց» կառավարութենէն։ Ո՞վ զտումը պիտի կատարէ, մանաւանդ որ փափաքողները որոշեալ թիւին եռապատիկն են։ Նոյնպէս պայքար մը կայ համայնավարներու եւ հնչակեաններու միջեւ։ Առաջինները իրենց հօմ-հօկերով, երկրորդները իրենց Թեմականներով կ'ուզեն վճռական դեր խաղալ ցուցակներու պատրաստութեան մէջ եւ «ժողովրդականութիւն» շահիլ, դիրք ստեղծել։ Առայժմ, յաղթանակը Թեմականին է, բայց ի՞նչ պիտի ըսեն ներգաղթի բուն տէրերը։

Ճաշվերդեան որ Յունաստան կ'երթայ հսկելու փոխադրութեան գործին եւ աչքէ անցընելու ցուցակներու բարեյուսութիւնը, արդեօք Պուլկարիա ալ պիտի գա՞յ, թէ իրեն փոխանորդ պիտի նշանակէ հաւատարիմ հօկճի մը, որ կրնայ նոր ցուցակագրութեան դիմել կամ սրբագրել Թեմականի միջոցաւ պատրաստուածները։ Այն ատեն քիչ խնդիր Թեմականը ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ, Ձմեռը կը մօտենայ, իր բոլոր անյարմարութիւններով, բայց տակաւին ներգաղթի հարցը կը մնայ սկզբնական խառնաշփոթ վիճակին մէջ։

Թղթակից

ՌՈՍՍԻՆԻ (1792 - 1868), հանճարեղ երաժիշտը ծնած է փետր. 29ին։ Բայց որովհետեւ չորս տարին անգամ մը միայն փետրուարը 29 օր կ'ունենայ, Ռոսսինի ծննդեան տարեդարձի օր չունէր միշտ։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՊԵՏՐԱՐԿ

Անցեալ շաբթու Իտալիա մեծ հանդիսութեամբ տօնեց «Պետրարկի օրը»։ Տօնին կը մասնակցէր նաեւ Ֆրանսա։ Այսպէս իտալական ու ֆրանսական բազմաթիւ գիւղեր ու քաղաքներ,— Արէցցօ, Վօքլիւզ, Ավինեօն, Միլանօ, Փատուա, Վենետիկ, Քարփանթրաս, Պոլոնիա, Հռոմ, — որոնք իրենց պատմութեան մէջ յիշատակ մը ունին Պետրարկէն, խրախճանքներ սարքեցին ի պատիւ Լօրայի սիրահարին։

Պետրարկ ծնած է 1304ին Արեցցոյի մէջ։ Պատանի էր դեռ, երբ, հօրը հետ, ստիպուեցաւ գաղթել Ֆրանսա իբրեւ փախստական։ Կը մտնէ Մոնփէլիէի համալսարանը, ուսանելու համար իրաւաբանութիւն։ Բայց բանաստեղծութիւնը նախանձոտ սիրահարի մը պէս կը դիմադրէր Պետրարկի հօրը ցանկութիւններուն՝ իրաւաբանութիւն սորվեցնելու իր տղուն։ Գիշեր մը հայրը կրակը կը նետէ բոլոր այն բանաստեղծութիւնները, զորս Պետրարկ գնած էր ու կը կարդար։ Տղուն յուսահատ լացին չդիմանալով, հայրը կրակէն կը հանէ ձեռագիրները։ Ժամանակ մը յետոյ Պետրարկ կը մեկնի Պոլոնիա, հետեւելու համար համալսարանին։ Հօրը մահէն յետոյ կը վերադառնայ Ֆրանսա ու կը հաստատուի Ավինեօն, պապական շրջանակին մէջ։ 6 Ապրիլ 1327ին եկեղեցիին մէջ կը տեսնէ գեղանի աղջիկ մը, Լօրա, որուն կը սիրահարի անմիջապէս։ Ահա այդ անունին նուիրուած են իր սիրոյ բոլոր քերթուածները, «քանցոնի»։

Պետրարկ վարած է քաղաքական ու դիւանագիտական պաշտօններ։ Խոր հմտութիւն ունէր հնագիտութեան, պատմութեան ու հին ձեռագիրներու մասին։ Իր կեանքին վերջին տարիները կ'ապրէր մեկուսացած ագարակ բնութեան մէջ։ Վօքլիւզի նշանաւոր ակը տարօրինակ ազդեցութիւն մը գործած է իր վրայ։ Այդտեղէն, այդ մենաստանէն կը գրէր հրճուագին. «Ոչինչ կը տեսնեմ երկինքէն, ժայռերէն ու ջուրերէն զատ, մտիկ կ'ընեմ եզներուն բառաչիւնը, ոչխարներուն մայիւնը, թռչուններուն ճռուողիւնը, ջուրերուն խոխոջիւնը»։ Ի՜նչ մեծ հաճոյք կը զգար այս մենութեան մէջ, փոթորկալից տարիներէ յետոյ, սիրոյ տառապանքէ մը վերջ։

Տաք բանաստեղծ մըն է Պետրարկ։ Դժբախտաբար Տանթէի հսկակը խաւարի մէջ ձգած էր Պետրարկը, որ ոչ միայն ներկայացուցիչն է միջերկրականեան Ֆրանսայի ու Իտալիոյ քնարերգութեան, այլ նաեւ առաջին մշակը ժողովրդային լեզուին։ Պետրարկով կը սկսի ժողովրդական լեզուն մտնել գրականութեան մէջ։Մեռած է 1374ին։

ԱԼՊԵՌ ՍԱՄԷՆ

Դարձեալ անցեալ շաբթու Լիլի մէջ կատարուեցաւ բացումը Սամէնի արձանին, որ կը ներկայացնէ հեբարձակ ու մերկ աղուոր կին մը, քնարը ձեռքէն առկախ, գլուխը տուած երիտասարդի մը, մելամաղձոտ ու խորունկ մտածումներու մէջ թաղուած։

Սամէն ծնած է 1859ին եւ մեռած 1900ին։ Իրմէ կը մնան քանի մը հաւաքածոներ սքանչելի բանաստեղծութիւններու։ Իր բանաստեղծութեան մէջ կը տեսնուին ազդեցութիւնները յունական արուեստին, Պառնասեան նկարչական դպրոցին, սէնպոլիսթ մշուշային քերթողութեան, եւ, աւելցուցէք, հիւծախտաւորի իր հոգեբնախօսութեան։ Այս կարգով ալ կատարուած է Սամէնի բանաստեղծութեանց զարգացումը։

Սամէն շատ ծանօթ է մեր երիտասարդներուն։ Իրմէ կատարուած են նաեւ բազմաթիւ թարգմանութիւններ։ Լաւագոյնները տիկ. Զապէլ Ասատուրի թարգմանութիւններն են։ Նմոյշ մը ահա.—

ԹԱՓԹՓՈՒՄՆԵՐ

Արծա՛թ բարտի եւ ցարասի եւ
Թմբի՛,
Ջուրին վրայ լուսնէն Թերթեր կը
Թափի՛
Ջերթ իրիկուան հովէն սանտրուած ծամեր երկար,
Ամառ ցայգուն բոյրեր լիճը կը
խնկեն յար,
Խնկեալ մեծ լիճն իբրեւ հայլի է
լուսավառ:
Կ'ընէ Թելակն յար ելեւէջ,
Կը սահի նաեւ երազի մէջ:
Նաեւ երկինքին մէջ կը սուրայ,
Աննիւթական լիճին վրայ:
Եւ Թիերէս իմ օրօրուն
Մին Թալուկ է, մին՝ լռութիւն,
Ջուրին վըրայ լուսինն ի՜նչպէս
կը ծըփի,
Թելակն ինչպէս ծփանքներուն
լըճափի,
Հեծեծանքով հոգիս Թերթ Թերթ
կը Թափի՛

Թարգմ. Զ. Հ. Ա.

ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Աշխատակից մը, գերմաներէնէ թարգմանելով, «Յառաջ»ի մէջ ներկայացուց այն գեղեցիկ բանաստեղծութիւնը, որ կ'ապրի ու կ'աճի արեւելքի շուկաներուն վրայ եւ փողոցի շրջիկ վաճառորդներուն բերնին մէջ։ Գեղեցիկ ուսումնասիրութիւն մը պիտի ըլլար ցոյց տալ նաեւ այն արուեստը, որ, ներկայիս նկարչական ձեւով,կը տեսնուի Փարիզեան ցուցափեղկերուն մէջ։

Այս անգամ ճափոնական երկրէն։

Անոնք, որ ծանօթ են ճափոնական գրականութեան, գիտեն թէ որքա՜ն պատկերաւոր է ճափոնական բանաստեղծութիւնը։ Ճափոնցի բանաստեղծը, իրական Արեւելքցի, կը խօսի ու կը գրէ պատկերներով, որոնք առնուած են բնութենէն։ Այդպէս ալ կը խօսին ճափոնցիները, նոյնիսկ վաճառորդները։

Ահա ինչ որ կը կարդանք ճափոնի կարգ մը վաճառատուներուն ցուցափեղկի յայտարարութիւններուն մէջ.—

Քացախավաճառի մը խանութին ցուցափեղկին վրայ.— «Իմ քացախս թթու է, աւելի քան ամենէն ճարտար փաստաբանին լեզուն»։

Թղթավաճառի մը խանութին ցուցափեղկին վրայ.— «Նամակի թուղթերս այնքա՛ն բարակ, այնքան ողորկ են, որքան թուշերայ թուշիկը ամէնէն գեղանի կնոջ, այսուհանդերձ այնքան դիմացկուն որքան կատուի մը հոգին»։

Մեծ վաճառատան մը ցուցափեղկին վրայ. — «Մտէ՛ք, մտէ՛ք, մեր վաճառորդները այնքան բարի են, որքան հայր մը, որ փեսացու կը փնտռէ իր աղջկան։ Մենք դրոշմաթուղթ ալ կը ծախենք, յաճախ չնչին գինով մը եւ մի՛շտ անուշիկ ժպիտով մը։ Մտէ՛ք որ տեսնէք...»։

ՄԵԿՈՒԿԷՍ ՄԻԼԻԱՌ ԱՐԺԷՔՈՎ ԳԵՏՆԱԽՆՁՈՐ ՓՃԱՑԱԾ

«Տորիֆոր» կոչուած միջատը, այս տարի Ֆրանսայի մէջ փճացուցած է մեկուկէս միլիառի գետնախնձոր։

Կը յիշուի թէ մէկ քանի օր առաջ, Անգլիոյ երկրագործական նախարարը յայտներ էր թէ մտադիր է մարտի կէսէն մինչեւ հոկտ. արգիլել ֆրանսական հում բանջարեղէնի եւ մասնաւորաբար գետնախնձորի մուտքը Անգլիա։ Այս արգիլքին պատճառն է հիւանդութիւնը որմէ կը վարակուին գետնախնձորները մանաւանդ, այս միջատին երեսէն։

Ահա անոր տուած կորուստին պարզ հաշիւը։ Պրըթանյի մէջ կը մշակեն 250,000 հեկտար տարածութեամբ գետնախնձոր։ Հեկտար գլուխ կը քաղեն մօտ 10 թոնօ գետնախնձոր։ Ինչ որ կ'ընէ 2,5 միլիոն թոնօ։ Նուազագոյն 40 սանթիմէն, կը բռնէ մէկ միլիառ ֆրանք։

Տորտոնյի մէջ, 40,000 հեկտար, Վիէնի մէջ 28,000 հեկտար, Հօթ-Վիէնի մէջ 45,000 հեկտար։ Վերջապէս Ֆրանսայի մէջ, 1,5 միլիոն հեկտարի վրայ գետնախնձոր կը մշակուի ամէն տարի։

Այս հսկայ հարստութիւնը, այս տարի ենթարկուած է մեծ վնասի, որ կը գնահատուի 1,5 միլիառ ֆր.։ Այս վնասը պատճառած է «տորիֆոր» կոչուած միջատը որ 300 տեսակ ունի եւ որ կը նշանակէ նիզակակիր։

Այս միջատը Ֆրանսա գաղթած է Ամերիկայէն եւ ունի իր պատմութիւնը անշուշտ, քանի որ սովորական արարած մը չէ։ Առաջին անգամ զայն երեւան հանեցին Քոլորատոյի մէջ։ 50 տարի վերջ, կը յաջողէր կերպով մը կտրել Ատլանտեանը եւ տարածուիլ դէպի արեւելք, 1887ին, անոր հետքերը երեւան հանեցին Գերմանիոյ մէջ, յետոյ Անգլիա։ Պատերազմէն վերջ էր միայն որ հաստատուեցաւ Ֆրանսա։

Զինքը ճանչցողները կը պատմեն թէ սիրուն միջատ մըն է, մէկ սանթիմեդր հասակով, սեւ ու դեղին զգեստ մը վրան որ նարինջի գոյնով հաւկիթներ կ'ածէ եւ շա՜տ, որքան որկ'ուզէք։«Աճեցէք եւ բազմացէք»ը այս արարածին համար ըսուած է կ'երեւի։ Էգը կրնայ մինչեւ 1500 հաւկիթ ածել եւ որովհետեւ բուսական մէկ եղանակի ընթացքին, այս միջատը կրնայ երեք սերունդ հասցնել, պատահաբար դաշտի մը վրայ ինկած էգ մը կրնայ ծնունդ տալ մօտ կէս միլիոն միջատներու եւ այս կերպով գրաւել ամբողջ հողամաս մը...

Այս պատուհասին դէմ, մարդկութիւնը մղած է մեծ պայքարներ, անհրաժեշտ նախապատրաստութիւններէ, կուռի կանոնաւոր յառաջագծեր մշակելէ վերջ։ Եւ սակայն, կը տեսնուի թէ պարտուողը մարդկութիւնն է, քանի որ կրցեր է դեռ այս տարի, 1,5 միլիառի կորուստ տալ՝ միայն Ֆրանսայի։

1923ին, Ֆրանսայի մէջ պայքարի առաջին եւ անյաջող փորձ մը կատարուեցաւ։ Միջատներու բանակը կը յառաջանար տարեկան 30 քիլոմեթր արագութեամբ...։ 1929ին կառավարութիւնը խորհրդարանէն կը պահանջէր 80 միլիոնի վարկ մը՝ յառաջացնելու համար պայքարին։Այն ատեն մերժեցին։ Ճամբան բաց էր ուրեմն մեր յաղթական «տորիֆո»րին առջեւ։

Անցեալ տարի արդէն ան գրաւեր էր գրեթէ 18 նահանգ, իսկ այս տարի թիւըբարձրացուցած է 30ի, բացնելով 1,5 միլիառ ֆրանքի կորուստ։

Գործը ինկած է տարրաբանական աշխատանոցներու։ Չէ՞ որ ապագան քիմիական պատերազմինն է...։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԵՂԱԽՈՐՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

«Հայրենիք» իր կարգին խօսելով Թուրքեստանի դժգոհ ժողովուրդը Թուրքիա փոխադրելու ծրագրին վրայ, կը նկատէ. (1 հոկտ.).

— «Էնկիւրիի այս նոր ծրագիրն ալ բարեբախտաբար անգործնական է ներկայ պայմաններու մէջ եւ յաջողութեան հաւանականութիւն չունի։ Ահա թէ ինչո՛ւ։

Նախ եւ առաջ՝ Խորհրդային կառավարութիւնը հազիւ թէ թոյլ տայ, որ իր սահմաններէն դուրս երթան հազարաւոր գաղթականներ մինչդ այն ատեն, երբ ինք հինգամեայ իր ծրագրի կիրարկման ընթացքին այնքա՛ն ստիպողական պէտք ունի յաւելեալ աշխատող ձեռքերու։ Սակայն, տնտեսական այս նկատումէն զատ, Խորհրդային կառավարութիւնը անկասկած քաղաքական շարժառիթներ ալ ունի թոյլ չտալու, որ իր ռէժիմէն դժգոհ հազարաւոր անձեր հեռանան իրմէ եւ երթան տեղաւորուելու հարեւան Թուրքիոյ մէջ, իր կովկասեան սահմանին մօտ։

Միւս կողմէ՝ ֆինանսական տեսակէտով ալ դժուարութիւնները չափազանց մեծ են, եթէ չըսենք՝ անյաղթելի են Թրքական ծրագրի իրագործման համար։ Անգլիա, որ օրհասական պայքար մը կը մղէ սնանկութեան դէմ եւ հազիւ հազ միջոցներ կը գտնէ իր պետական պիւտճէն հաւասարակշռելու, բնականաբար այժմ ի վիճակի չէ Թրքական արկածախնդրութեան մը համար ուեւէ գումար տրամադրելու։

Գալով Ազգերու Լիկային՝ ան ալ հազիւ թէ ուեւէ դրդապատճառ ունենայ օգնելու Թուրքերու ծրագրին իրականացման։ Նախ եւ առաջ ոչ Խորհրդային Թուրքեստան եւ ոչ ալ Թուրքիա Ազգերու Լիկայի անդամ են։ Ապա՝ ոչ մէկ հարկեցուցիչ բացառիկ պարագայ կամ դէպք կայ, որ մղէր Ազգերու Լիկան միջամտելու եւ օգնութեան ձեռք մեկնելու Թուրքեստանի Թուրքերուն՝ բոլշեւիկներու լուծէն ազատելու եւ Թուրքիա տեղաւորուելու համար»։

ՀԱՅ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ ՄԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ

«Հայրենիք»էն ցաւով կ'իմանանք մահը դաշնակահար Լեւոն Վարդանեանի, որ անձնասպան եղած է հոկտ. 1ին, Պոսթընի մէջ, ածելիով մը կտրելով ձախ ձեռքին երակները եւ կոկորդը։

Ողբացեալ երիտասարդը զաւակն էր «Հայրենիք»ի խմբագրապետ ընկ. Ռուբէն Դարբինեանի տիկնոջ, Տիկին Նատիա Դարբինեանի։

Սենեակին կաչկարասիները եւ անկողինը տակնուվրայ էին եւ արիւնաթաթախ։ Յայտնի էր որ պայքար մը տեղի ունեցած էր սենեակին մէջ։ Լոգարանը նոյնպէս արիւն կար։ Վարդանեանի ձախ դաստակին վրայ ածելիի չորս կտրուածներ կային, նաեւ փորձ եղած էր կտրելու կոկորդը։

Լեւոն Վարդանեան 28 տարեկան էր եւ թէ՛ իբրեւ դաշնակահար եւ թէ իբր երգահան կը խոստանար փայլուն ապագայ։

Ծնած էր Թիֆլիս եւ մեծցած էր արուեստագիտական մթնոլորտով մը շրջապատուած։ Իր վշտահար մայրն ալ կարող դաշնակահարուհի մըն է։ Վարդանեան ապա անցած էր Գերմանիա, ուրկէ գնաց Ամերիկա եւ շարունակեց իր ուսումը Նիւ Ինկլընտի Երաժշտանոցին մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ թղթակիցներէ եւ յօդուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով։

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

«Փըթի փարիզիէն»ի մէջ, Ալպէռ Լոնտր սկսած է հրատարակել շարք մը, նուիրուած պալքանեան կոմիտէճիներուն։ Նիւթը հետաքրքրական ըլլալով, կուտանք կարեւոր դրուագները։

Հեղինակը, արագ ակնարկ մը նետելէ վերջ հին Սոֆիայի վրայ, կը շարունակէ.

— Աչաւասիկ, հիմա, մզկիթը՝ ստրկութեան դարերու վկան։ Ցիւշինք.թէյխունն անցուկ բոլոր մարդիկը ծնած են Սոֆիա՝ որ թրքական ինչ մըն էր։ Կառքս՝ ձախ կը դառնայ, մուտքը՝ եւրոպական փոքրիկ մայրաքաղաքին։ Հոն՝ ամէն ինչ իր տեղն էր՝ ինչպէս տասը տարի առաջ, նոյնիսկ ագռաւները՝ իրարու սեղմուած եւ ոտքի՝ դարաւանդներուն վրայ, զզուելի եւ կենդանի ծոփոր որ տուները կը շրջապատէ։ Ի՞նչ կը ...ուան ուրեմն, այսքան յամառութեամբ։ Գարշելի, փոքր անբաններ՝ ...ն՞ղ է որ պէտք է հարցուփորձեմ ...ս հասնելու։

Ահա, արքայական պալատը. Իմ ...ունս եմ... Ըսել կ'ուզեմ թէ կը ...տեսնամ։ Պանդոկը հոն էր ատենոք, դիմացը։ Հոն է միշտ։ Ողջո՛յն՝ ո՛վ իմ բնակարանս.

Քիչ մը աւելի ուշ, ժամը տասնի ատենները, գրեթէ ամայի քաղաքը շրջելէ վերջ, կանգ առի փողոցի մը նստարանին վրայ եւ բացագանչեցի, — Էհ, այսքա՜ն»։

Ցխուր բացագանչութիւն նեղը մնացած մարդու մը։

Իրօք, հոս չէի եկած մխախոտ գնելու. ոչ ալ եկեր էի նոր ռումբ մը կոտեղելու մայր-եկեղեցիին մէջ։ Թագաւորէն բան չէի սպասեր, ոչ ալ նախարարապետէն կամ արտաքին նախարարէն, որոնք իրենց կարգին ինծի չէին սպասեր։ Ո՞ւր կը պահուէր ուրեմն, ինչ որ չես այս տեղուանքը կը քաշէր։ Խորհրդաւոր հաստատութիւն մըն էր։ Անհատական սեփականութիւն մը, որուն նօտենալ արգիլուած է այն շատ ծանօթ ազդարարութիւններով,—«Գայլի ծուղակ» «խածան շուն», «մահուան, վտանգ։» Այս անհատական սեփականութիւնը, որուն գլխաւոր ինքնատպութիւնը կը կայանար անոր մէջ որ, բնաւ չունէր յայտնի բնակավայր, կը կոչուէր Մակեդոնական Ներքին Յեղափոխական Կազմակերպութիւն, այլապէս՝ Մ.Ն.Յ.Կ.։

Մարդը հաւասարակշռուած կենդանի չէ։ Սոֆիա հասնելուս, պիտի ուզէի գեղեցիկ շէնքի մը պատշգամին վրայ գտնել լուսաւոր փայլուն ցուցանակ մը որուն վրայ գրուած ըլլայ Մ.Ն.Յ.Կ.։ Դռնապան մը անմիջապէս դուռը պիտի բանար ինծի.— «Այցաքարտս տուէք այս պարոն յեղափոխականներուն», պիտի ըսէի։ Դռնապանը զիս պիտի սպասցնէր մեծ սրահի մը մէջ, որ զարդարուած պիտի ըլլար դաշոյններով, ատրճանակներով։ Իբրեւ մոխրաման՝ դժոխային մեքենաներ։ Չորս անկիւնները, կամ նոյնիսկ ցուցակներուն վրայ, զանազան ռումբերու հաւաքածոյ մը։

Սեղանի մը վրայ անփութօրէն դրուած երկու ալպոմներ. մէկուն վրայ գրուած «Անոնք որ սպաննեցինք»։ Միւսին վրայ «Մեր յառաջիկայ զոհերը»։ Առանց աւելի երկար սպասելու, զիս առաջնորդողը վեր պիտի առնէր վարագոյր մը։ Այն ատեն ուղիղ եւ ամուր քայլերով, պիտի մտնէի սենեակ մը, ուր խորը, բարձրաւանդակի մը վրայ ոտքի կեցած երեք անձեր, փամփշտակալները կապած, պիտի դիտէին իմ գալս։ Մէջտեղը պիտի գտնուէր ամէնէն երիտասարդը՝ Իվան Միխայլոֆ՝ պետը Մ.Ն.Յ.Կ.ի, անոր աջ կողմը Սթրահիլ Ռազվիկորոֆ, քիչ մը անկէց աւելի մեծ։ Անոր ձախ կողմը տարիքոտ անձ մը՝ որ չափաւորութիւնը կը ներկայացնէ, Քարաճոֆ։

— Մ.Ն.Յ.Կ.ը, պարոն, անմիջապէս պիտի սկսէր Իվան Միխայլոֆ,ծնած է 1893ին, Օխրիտայի եւ Մանաստըրի միջեւ, Ռէսէն (Մակեդոնիա)։ Անոր հայրերն եղան Տամեան Կրուչեֆ եւ Փերէ Թոշէֆ՝ մեծ Մակեդոնացիները։ Մակեդոնական ներքին յեղափոխական կազմակերպութեան նպատակն էր Մակեդոնիան փրկել Թուրքերու լուծէն։ 1897ին, այս կոմիտէին անդամները...

— Ներողութիւն, պարոն Իվան Միխայլոֆ պիտի ընդմիջէի, պատմական յիշատակները աւելի վերջի ձգենք։ Ներկան է որ զիս կը հետաքրքրէ։ Կը փափաքիմ տեսնել Միխայլոֆի աշխատիլը եւ ոչ թէ Կրուչեֆինը կամ Թոշէֆինը, յստակ խօսելու համար, ո՞ր օրը կը սպաննէք Սոֆիայի փողոցներուն մէջ։

— Կ'աճապարէ՞ք։

— Անձկութեամբ լեցուած եմ։ Կը վախնամ որ փախցնեմ այդքան լաւ ցուցարկում մը։ Ետոյ, օգտակար չէ՞ բան սորվիլ։ Մարդ չի կրնար լսել թէ աւելի փորձառութեան պէտք չունի։

— Ինծի բերէք դատապարտուածներու ալպոմը, պիտի ըսէր Միխայլոֆ, գրասենեակի սպասաւորին։ Եւ մինչ զայն թղթատելու պիտի ըլլար, Քարաճոֆ՝ չափաւոր զգացումներով տարիքոտ մարդը՝ հետս պիտի խօսէր այս կերպ...

—Ինչո՞ւ մեզ կըդիմէք եւ ո՛չ կոմիտէին միւս հատուածին։ Չէ՞ք գիտեր թէ թշնամի եղբայրներ ունինք Փրոթոկէրովիստները մեզ ալ կը սպաննեն, Միխայլովիստներս։

Իվան Միխայլով զիս պիտի հրաւիրէր որ բարձրանամ բարձրաւանդակին վրայ եւ ցոյց տալով տասնեակ մը լուսանկարներ։

— Ընտրեցէ՛ք։ Ո՞րը կ'ուզէք։

Սարսափի շարժումով մը պիտի ծածկէի աչքերս.

—Փարլիչէ՞ֆը։ Փոփքրիստո՞ֆը։ Քուլիշէ՞ֆը։

— Գթացէք անոնց, պիտի բացագանչէի.

— Զոհ մը պիտի ճարենք ձեզի։ Վաղը չէ միւս օր, գործերնուդ գուկա՞յ, առտուան ժամը 10.30ին։ Ֆէնիքս սրճարանին առջեւ,պուլվառ Տօնտուքոֆ.

— Այդքան կեդրոն տե՞ղ մը։ Լոյս աչքո՞վ։Բազմութեան մէջտե՞ղը։

— Հոս կամ հոն, նոյն բանն է, միշդ ժամուն հոն եղէք. Մենք ճշդապահութիւնն իսկ ենք։

— Իվան Միխայլով, պիտի ըսէի դարձեալ, երբ ռումբեր պիտի տեղաւորէք Նուկօլաեւիոյ մէջ։

(Շար.)

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS

208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (70)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

12.— ՎԱՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Սաքօ թէեւ շատ պնդեց, որ խումբին հետ երթամ, բայց չգացի: Այս նամակը գրելէս յետոյ թերեւս Պաքօ երթամ: Կը խնդրեմ որ Վահանը չբաժնէք խումբէն: Նոր զէնքերուն վրայ երեք տառով նշան մը փորագրել տուած եմ: Կը յուսամ որ կը հաւնիք: Ռուսական թերթերէն իմացանք որ սպաննուած է Քէշիշեան Յովհաննէսը: Շատ ուրախ եղանք: Ընկերութեան միտքը բոլորովին զբաղած է Վանի գործերով. անհրաժեշտ է անպայման կարեւոր յեղափոխութիւն մը կատարել Վանի մէջ: Այդ նպատակով գարնան մեծ խումբ մը պիտի ղրկուի: Զէնքերը կը շինուին: Յետոյ նորէն կը գրեմ: Ես ալ կը գրուիմ «Գոլոշեան» ընկերութեան մէջ: Այս շաբաթ ուրիշ տուն մը պիտի փոխադրուիմ: Սիլոս հասած է խումբ մը, որո՞նք են, չեմ գիտեր: Սաքօ հիւանդ ըլլալով Սիլոս պիտի երթայ: Զէնքերը Արթաքին բերաւ: Այստեղ այլեւս ռուսական «սիւրծելի» զէնք չկայ: Այս աշխատողները միսիոնարներ եւ Ռուսիացի են: Թաւրիզի ամբողջ բնակչութիւնը բնաջինջ եղաւ: Արշակ, ինչ որ կ'ուզէք, գրեցէք ինծի: Խումբին հետ այս գարնան Վան պիտի գամ: Հոգս չէ թէ մեռեր եմ կամ ողջ եմ մնացեր: Մի մոռնաք ըլլս եւ նամակ գրեցէք: Մեր Գալուստը Պարսկաստան պիտի գայ: Սակայն չեմ գիտեր թէ ե՛րբ պիտի գայ: Նամակդ Արիստակէսին միջոցաւ ղրկէ»: Թաւրիզ Յակոբ Մ. Պ.:

Ուրիշ նամակ մը, հետեւեալ յատկանշական խօսքով. — «Պիտի տեսնէք, ինչե՛ր պիտի պատահին»:

Վահանի ձեռամբ Քարտաշեան Տիգրանի, Վան,

«Սիրելի ընկերներս Տիգրան եւ Սարգիս,

«Ի՞նչպէս էք: Կը շարունակէ՞ք ձեր գործը: Թէեւ անակնկալ կերպով բաժնուեցայ ձեզմէ, բայց հոգ չէ: Ծանօթ առած մը կ'ըսէ.—Հեռանաս կը սիրեն քեզ, մօտենաս՝ կը պաղին քեզմէ: Հիմա Թաւրիզ կը գտնուիմ: Սակայն մտադիր եմ Պաքուերթալ եւ մինչեւ գարուն մնալ այնտեղ: Այս օրերուս բազմաթիւ մարդասիրական (մարթին) բերին: Վանի համար մեծ պատրաստութիւն կը տեսնուի: Վահանի հետ լաւ վարուեցէք: Անցեալը մոռցէք, ապագային նայեցէք: Ժողովները գաղտնի պահեցէք եւ կանոնաւորապէս շարունակեցէք: Մեր յոյսը ձեր վրայ է: Դաշոյին ու Պետոյին զբաղումները շատ են: Ամէն բան անոնց հարցուցէք, եւ անոնց կարծիքին համաձայն շարժեցէք: Պետօն այսքան տարիէ ի վեր պահուըտած էր Վանի մէջ: Երբեք դուրս մի ելլէք Պետոյի եւ Դաշոյի հրամաններէն եւ ուժ տուէք գործին: Մեր գործերը փէտայիի գործեր են: Նաւահանգիստի ընկերութեան հետ լաւ խօսեցէք: Իրենց ղրացի Գոլոշեան ընկերութիւնը մօտ օրէն Վանի վրայ պիտի թափէ աճազին ուժ: Տեսնուեցէք Տիգրանի, Սաքոյի, Պետրոսի, Յարութիւնի ու Դաշոյի հետ: Անոնցմէ կը հասկնաք թէ ինչե՛ր պիտի պատահին այս գարնան: Երբ նամակիս պատասխանը առնեմ, երկրորդ նամակս կը ղրկեմ Պաքուէն: Հաճոյին, Մանոյին, Գիրգորին եւ բոլորին մասնաւոր յարգանքներս: Քաջ եղէք եւ Գոլոշեան (*) ընկերութեան մէջ մտէք, ուրիշ կողմի մարդոց մի նայիք»:

Թաւրիզ՝ ՅԱԿՈԲ Մ. Պ.

Բոլոր այս նամակներէն եւ կառավարութեան կատարած գաղտնի քննութիւններէն կը հասկցուէր, որ կոմիտէճիները կարեւոր ու մեծ յեղափոխութիւն մը պիտի յարուցանէին Վանի մէջ, եւ այդ նպատակով մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնէին: Նոյնիսկ պուլկար եւ ռուս սպաներ կոմիտէի զինուորներուն կը սորվեցնէին յարձակման, նահանջի ռազմական

(*) ԽՄԲ.— Բնագրին մէջ գրուած է Քօլի Շարք: Արդեօ՞ք «Դրօշակեան» ըսել կ'ուզէ:

մարզանքները: Միւս կողմէ, կոմիտէն կը շարունակէր սպաննել, [illegible] գաւաճան, բոլոր այն Հայերը, որոնք չէին միանար իրենց, կամ հաւատարիմ կը մնային կառավարութեան, կամ պաշտօն կը խնդրէին կառավարութենէն: Այս սպանութիւնները գործելէ յետոյ, ամէն կողմ լուր կը [illegible] մեր ու կը սպառնար թէ այսպէս պիտի սպաննէր բոլոր դաւաճանները.

Նոյն ատեն շատցած էին յեղափոխական կոմիտէները: Նախապէս գործէին միայն Հնչակեանները, եւ ահա մէջտեղ ելաւ նոր կոմիտէ մը կոմիտէն, որ կը կոչուէր «Դրօշակեան», չափազանց եռանդ ցոյց կու[տար] եւ վերջին ժամանակներու բոլոր ոճիրները եւ յեղափոխութիւնները կոմիտէն է որ կը կատարէր:

Այսպէս այս նոր կոմիտէին մէկ սպառնագիրը գտնուեցաւ Երզրումի Հայու մը տունէն: Այս Հայը պաշտօն մը ստացած էր կառավարութենէն: Ահա այդ սպառնագիրը.—

2 Դեկտ. 1895 Երզրում

Ազդարարութիւն

Պաշտօն ստանալու համար, դիմեր ես Շաքիրին (*): Դաւաճանի [illegible] կը համարենք դիմումը զոր կատարեր ես մեր հայրենիքի ներկայ [illegible] թեան մէջ: Մտածէ՛ այն վճիռներուն մասին, որոնք տրուեցան ու [illegible] ծադրուեցան քու նախորդներուդ մասին: Մտածէ՛ եւ պաշտպանէ ինքզ[քեզ]: Հայ յեղափոխական կոմիտէն քունի մէջ չէ: Ամէն բան գիտէ, եւ լուծելու կարող է: Մեղք է երիտասարդութեանդ: Անմիջապէս գրէ [illegible] ժարականդ եւ, առաջին անգամ ըլլալով, ուրիշներուն դէշ օրինակ [illegible] զգուշացիր: Ասիկա կը պահանջենք քեզմէ: Եթէ չհրաժարիս, կամ այս [illegible] բարութիւնը կառավարութեան հաղորդես, օղը կը հանենք առնդ-տեղդ տանիքովդ միասին: Լաւ մտածէ:

Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան

Երզրումի կեդր. Կոմիտէ

(*) ԽՄԲ.— Անատոլուի քննիչ Շաքիր փաշա:

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ		
	3 ամս. 6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ. 70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ		
ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ		250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ		250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ	6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ	100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire
SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝
Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
21
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1931

21 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1704

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԷՔԵԱԹԸ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ մէկ շունչով ամփոփեցինք Աթէնքի «Փաթրիս» թերթին չէրլօքհօլմսեան պատմութիւնը՝ ծանօթ «մահափորձ»ի մասին։

Իբրեւ տեղեկութիւն աւելցնենք որ, Թուրք ոստիկանութիւնը վերջին պահուն որոշեր է նոր քննութեան մը ձեռնարկել, անշուշտ ազդուելով այս կարգի հրատարակութիւններէ։

«Փաթրիս»ի պատմութեան առանցքն է՝ «քիւրտ-հայ կոմիտէ»ն, «որուն կեդրոնը կը գտնուի Պէյրութ եւ Փարիզ»։ Լրաբերին երեւակայութիւնը կանգ առնելով այս առանցքին վրայ, հիւսած է բոլոր հէքեաթները անոր շուրջ։

Արդ, մեր գիտցածը այն է որ, «քիւրտ-հայ կոմիտէ» գոյութիւն չունի ոչ Պէյրութի, ոչ ալ Փարիզի մէջ։ Կայ Դաշնակցութիւն եւ Հօյբուն, բոլորովին տարբեր՝ իրարմէ եւ ազգային դիմագծով։ Ոչ Դաշնակցութիւնը քիւրտ անդամներ ունի, ոչ ալ Հօյբունը՝ հայ։ Եւ Հօյբուն չկայ Փարիզի մէջ, որովհետեւ չկայ քիւրտ հասարակութիւն։

Դաշնակցութիւնը պէտք չունէր դիմելու քրտական կոմիտէին, որ եւ է մահափորձ կատարելու համար։ Մինչեւ հիմա իր ձեռքով է կատարած այդ կարգի ձեռնարկները, եւ այսուհետեւ ալ կրնայ կատարել, երբ եւ ուր որ յարմար տեսնէ։

Իսկ եթէ քրտական կոմիտէն ուզեր է վրէժ լուծել Ըսմէթ փաշայէն, որ ցեղակից մը կը համարուի եւ որ արեան մէջ խեղդեց քրտական շարժումը, պէտք չունէր «հայ գործակալներ» փնտռելու։ Կրնար իր ուխտեալներուն ձեռքով գործադրել իր ծրագիրը։ Ինչպէս որ ըրած է եւ կ'ընէ չորս-հինգ տարիէ ի վեր, արեւելեան նահանգներուն մէջ։

Աթէնքի մէջ թերթ հրատարակել եւ այս նրբութիւնները չզանազանել՝ խսկապէս որ ափսոսալի բան է։

Երկրորդ, բաց գրքի մը պէս մէջտեղն են երկու դժբախտ զոհերուն, Հրանդ Ճանիկեանի եւ Յակոբ Աբիկեանի կենսագրութիւնները։

Առաջինին ժառիմներէն մէկը, որ ծանօթ հակադաշնակցական մըն է, պարտք սեպեց երկու անգամ հրապարակ իջնել եւ պատմել անոր ոչ միայն անցեալ կեանքը, այլ եւ Յունաստան հասնելու պարագաները։ Երեւան հանեց անոր բուն անունը (Վիտօին կարապետը, Պարտիզակցի), եւ շեշտեց.— «Յիշեալ կարապետը մօտէն ճանչնալով, կրնամ յայտարարել թէ ոչ մէկ կուսակցութեան կը պատկանէր»։ (Տես երէկուան «Յառաջ»ը)։ Այս մարդուն ամբողջ դժբախտութիւնը այն եղած է, որ չկարենալով յունական անցագիր ստանալ Պէյրութէն, ալպանական անցագիր մը ճարած է։ Իսկ իր ծրագիրն է եղած Քոնսթանցա երթալ եւ հաստատուիլ քրոջը քով, որուն հետքը նոր գտած էր։

Միւսը, պուլղարացի Յակոբ աղա, տգէտ ծերուկ մըն է, կեսարացի եւ անտեղեակ նոյնիսկ հայերէնի։ Եւ «Փաթրիս»ի լրաբերը պարզապէս ինքզինքը խաբած կ'ըլլայ, ահարկու «կոմիտէճի»ի մը հանգամանքը տալով այդ խեղճուկրակ մարդուն, որ պատահաբար միեւնոյն շոգենաւին մէջ գտնուած է։

Թուրք ոստիկանութիւնն անգամ յայտարարեց թէ կապ չկայ երկու ճամբորդներուն միջեւ։ Դարձեալ նոյն ոստիկանութիւնն էր որ խոստովանեցաւ թէ, ոչ զէնք, ոչ թուղթ, ոչ ալ ո՛ր եւ է փաստ գտնուած է երկուքին վրայ։

Այնպէս որ, «Փաթրիս»ը ի զուր արիւն կը պղտորէ, խորհրդաւոր հանգամանքները տալով ամէնէն սովորական անցուդարձերուն, եւ ջուր լեցնելով թրքական լրտեսութեան ջրաղացին վրայ։

Ծայրէ ծայր շինծու է «մահափորձ»ի ամբողջ պատմութիւնը։ Եւ «Փաթրիս»ի նոր հէքեաթը անգամ մըն ալ կ'ապացուցանէ յերիւրանքին ձախաւերութիւնը։

Այս բոլորին մէջ միակ իրականութիւնը, ինչպէս պարզած ենք արդէն, այն է որ, չափազանցութեան տարուեցաւ հաճոյակատարութիւնը, եւ կատարուեցան գործեր որոնք հաճոյք չպիտի պատճառեն նոյնիսկ յոյն ժողովուրդին։

Բարեբախտաբար, յունական մամուլին մեծամասնութիւնը վերապահ մնաց այս գարշելի հէքեաթներուն հանդէպ։ Եւ եղան թերթեր ալ որ ուզեցին արդար ըլլալ։

Ըսմէթ փաշա եկաւ եւ գնաց։ Ճանիկեանն ալ զոհ գնաց զինարբուքի ժխորին մէջ։ Հիմա կը մնայ ստուգել թէ ի՛նչպէս անշնչացաւ դժբախտ ճամբորդը, օտար նաւու մը մէջ։

«Փաթրիս»ի լրաբերը ինքն ալ կը խոստովանի թէ, տրուած տեղեկութեան վրայ, «Թուրք ոստիկանները շոգենաւ բարձրացան և ԱՏՐՃԱՆԱԿ Ի ՁԵՌԻՆ փնտռեցին Ճանիկեանն ու Աբիկեանը»։ Միայն այս պարագան բաւական էր, որպէս զի ոչ միայն «Փաթրիս»ը, այլ եւ Աթէնքի միւս թերթերը եւ ռումանական մամուլը բան-գործ ընէին եւ երեւան հանէին ճշմարտութիւնը, փոխանակ թութակաբար կրկնելու «անձնասպանութեան» պարագան։ Այն ալ Գ. կարգի ճեմիշի մը մէջ...

Անշուշտ յունական ոստիկանութիւնը Թուրքերու ձեռքով սպաննել տալու համար չէր որ շոգենաւ դրաւ երկու ճամբորդները. այլ արթուն հիւրընկալի մը պաշտօնը կատարելով։ Ամէն զգուշութիւն ձեռք առնելէ եւ ամէն հանգիստ ապահովելէ յետոյ, այսքան մը լուսաբանութիւն սպասելու իրաւունք ունի նոյն իսկ յոյն ժողովուրդը։ Մանաւանդ որ, Յունաստանի երեսփ. ժողովի փոխ-նախագահն իսկ պարտք սեպեց իր գոհունակութիւնը յայտնել հայ ժողովուրդի «վայելուչ ընթացք»ին համար։

Ի՛նչ օգուտ հէքեաթներ հիւսել եւ թռիչք տալ երեւակայութեան, երբ իրականութիւնը շատ աւելի հէքեաթունակ է։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պալքանեան խորհրդաժողովը

Ինչպէս գրեր էինք, երէկ Պոլսոյ մէջ բացումը կատարուեցաւ պալքանեան խորհրդաժողովին։ Օրակարգի վրայ են երկու գլխաւոր խնդիրներ— Պալքանեան դաշինքի մը մշակումը եւ փոքրամասնութեանց հարցը, այս վերջինը հետեւեալ մանրամասնութիւններով.

1.— Պուլկարներու եւ Յոյներու միջեւ փոքրամասնութեանց խնդիր։

2.— Պուլկարներու եւ Ռումէններու միջեւ Տօպրուճայի պուլկար փոքրամասնութեանց խնդիր։

3.— Սերպերու եւ Պուլկարներու միջեւ նոյն խնդիրը, հողային խնդիր եւ Մակեդոնիոյ խնդիր։

4.— Ալպանիոյ եւ Սերպերու միջեւ հողային խնդիր եւ Սերպիոյ մէջ մնացած Ալպանացիներու կացութիւնը։

5.— Սերպերուն նաւահանգիստի խնդիրը։

Յունաստան ղրկած է 50 պատուիրակ, խորհրդական եւ գրագիր, Պուլկարիա 22, Ռումանիա 37, Ալպանիա 20։ Ընդամէնը 160է աւելի։ Ասոնցմէ զատ 100ի չափ օրագրող, լուսանկարիչ եւն. եկած են։

Պալքանեան միութեան ի յիշատակ Լոնտոնի մէջ տպագրուած դրոշմաթուղթերը, Թուրքիոյ բոլոր նամակատուններն ղրկուած են գործածութեան դրուելու համար։ Սոյն դրոշմաթուղթերը խորհրդաժողովի բացման օրը շրջաբերութեան հանուեցան։

Ցոյնա-թուրք բարեկամութեան դէմ

Սօֆիայէն կը տեղեկացնեն.— Աթէնքի մէջ Թուրք նախարարներուն գտած փառաւոր ընդունելութիւնը շատ մեծ տպաւորութիւն թողած է պուլկար եւ թրակեան շրջանակներուն վրայ։

«Թրակիա» թերթը կը գրէ թէ հելլէնօ-թուրք բարեկամութիւնը պէտք է գրաւէ պուլկար կառավարութեան ուշադրութիւնը։ Երկու երկիրներու կապը վտանգ կը կազմէ Պուլկարիոյ դէմ։

«Յունաստան, կ'ըսէ թերթը, զգալով Եգէականի հողամասը Պուլկարներու կողմէ գրաւուելու ծգտումը, Թուրքիոյ բարեկամութիւնը փնտռեց, իր դիրքը ամրապնդելու համար արեւմտեան Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ մէջ։

«Թուրքերը իրենց կողմէ, կ'ուզեն իրենց դիրքը ամրապնդել Պալքաններու մէջ, մէկ կողմէն քիւրտեր տեղաւորելով Արեւելեան Թրակիոյ մէջ»։

Թերթը կը յանձնարարէ Պուլկար քաղաքագէտներուն վերաքննել Պուլկարիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը, այնպիսի ձեւով մը, որ շրջուի հելլէնօ-թուրք բարեկամութիւնը։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

ՕԴԱՆԱՒԵՐՆ ԱԼ ԳՈՐԾԻ ԿԸ ԽԱՌՆՈՒԻՆ

Ընտրական երկրորդ եւ վերջին շաբթուան պայքարը սկսաւ անօրինակ սաստկութեամբ, կառավարութեան թեկնածուներուն կողմէ։

Զանազան կուսակցութեանց միջեւ, կռիւը հասած է իր գերագոյն աստիճանին։ Օդանաւային կայան մը տրամադրուած է պահպանողականներուն եւ անոնց դաշնակիցներուն։ Այս կայանը, որ մի միայն վերապահուած է օդանաւերու մասնաւոր սեփականատէրերուն, արտասովոր եռուզեռի մը թատր կը հանդիսանայ։ Կառավարական թեկնածուները անընդհատ կ'երթեւեկեն, օդանաւ մը հայթայթելու եւ անով չուելու դէպի իրենց ընտրական շրջանակը։ Կամաւոր օդանաւորդներ՝ թեկնածուները կը թռցնեն դէպի ուզուած վայրը։ Նաեւ օդանաւերը տրամադրուած են թռուցիկներու փոխադրութեան, առատօրէն ցրուելու համար երկրին զանազան վայրերը։

Պահպանողականները և իրենց դաշնակիցները կամ «ազգայինճի»ները ապահոված են նաեւ համալսարանական բազմաթիւ երիտասարդ հռետորներու օժանդակութիւնը։ Այս երիտասարդները բաժնուած են երկու խումբերու։ «Բախումի խումբերը», որոնց պատկանողներուն պարտականութիւնն է, օգնել երեսփոխանական թեկնածուներուն, հրապարակային հաւաքոյթներու մէջ։ Երկրորդ խումբը որ կը կոչուի «Թռուցիկ խումբ», պաշտօն ունի ճառ կարդալու փողոցէն անցնողներու գլխուն, կամ հանրային պարտէզներու մէջ եւ հրապարակներու վրայ, երթալու աշխատաւորականներու կազմակերպած հաւաքոյթներուն, ընդդիմախօսելու համար։

Վերջնական արդիւնքը, անշուշտ, յայտնի կ'ըլլայ այս ամսու 27ին։

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Լոնտոնի մէջ, զրոյց կը շրջի թէ Անգլիոյ ներքին նախարարը մտադիր է աւելի եւս խստացնելու օտարականներու Անգլիա մուտքի եւ այնտեղ բնակութեան պայմանները։ Նկատուած է որբազմաթիւ օտար երիտասարդներ կը մտնեն Անգլիա եւ հոն, կը գրաւեն պաշտօններ, զրկելով տեղացիները։ Օրինական նոր խստութիւնները պիտի գործադրուին նաեւ հանդէպ այն անգլիական հպատակներուն, որոնք օտար ծագում ունենալով անգլիական հպատակութիւնն ընդունած են արտասահմանի մէջ։

ՍԹԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Երէկ, կէսօրին, անգլիականը կը բռնէր 99.25։ Տոլարը 25.39։

Չինաճափոնական վէճը

ՌՈՒՍԻԱ ԶՕՐՔ ԿԸ ԿԵԴՐՈՆԱՑՆԷ

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին մէջ, որուն կը մասնակցէր ամերիկեան «դիտող»ը եւ որմէ կը բացակայէին Չինաստանի եւ Ճափոնի ներկայացուցիչները, նախագահը բացատրեց թէ հակառակ սկզբունքով ցոյց տրուած ընդդիմութեան՝ ընդդէմ Մ. Նահանգներու մասնակցութեան, Ճափոն աւելի հաշտարար տրամադրութիւններ ցոյց կուտայ։

Ճափոնի ներկայացուցիչը խորհուրդի նախագահին յայտնեց այն պայմանները, որոնց համաձայն միայն, Ճափոն պատրաստ է իր զօրախումբերը քաշելու Մանչուրիայէն։ Ահա այդ պայմանները.

1) Չինական բանակը պէտք է զգուշանայ թշնամական արարքներ գործելէ հանդէպ ճափոնական զօրախումբերուն։

2) Պարպուած հողամասերուն մէջ բնակող Ճափոնցիներուն ինչքը եւ կեանքը պէտք է ապահովուին։

3) Ճափոնի դէմ պոյքոթը եւ թշնամական գրգռութիւնները պէտք է դադրին։

4) Համաձայն դաշնագրերու, Մանչուրիոյ վրայ Ճափոնի ունեցած իրաւունքները պէտք է ճանչցուին։

5) Այս դաշնագրերու գործադրութեան հետեւանքով ծագած հիմնական հարցերը պէտք է կարգադրուին ուղղակի բանակցութեամբ։

Վէճին լուծման մասին, ժընեւի շրջանակները լաւատես են։

Միւս կողմէ, լուր կայ նաեւ թէ Ճափոնի կառավարութիւնն սկսած է արդէն իր զօրքերը քաշել Եալուէդ գետէն անդին, մինչ Ռուսիա, համաձայն Խարպինէն տրուած լուրերու, զօրք կը կեդրոնացնէ չինական սահմանին վրայ։

Իրաքի դահլիճը կը հրաժարի

ՊԱՂՏԱՏ, 19 հոկտ.— Իրաքի կառավարութիւնը՝ ներքին անհամաձայնութեանց հետեւանքով հրաժարեցաւ եւ վերակազմուեցաւ վարչապետ զօրավար Նուրի փաշայի կողմէ, որ կառավարութեան նոր կազմին մէջ պահեց, նախկին կազմէն հինգ նախարարներ։

Գլխաւոր փոփոխութիւններէն մէկն է Լոնտոնի դեսպանին զօրավար Ճաֆէր փաշայի նշանակումը՝ իբրեւ արտաքին եւ պաշտպանութեան նախարար։

Մուսոլինի Պերլին կը հրաւիրուի

Գերմանիոյ վարչապետը Հռոմի գերման դեսպանին միջոցաւ, հրաւիրեց Մուսոլինին եւ Իտալիոյ արտաքին նախարարը Պերլին այցելել։

Մուսոլինի յայտնեց թէ առայժմ, ապագային կը թողու ընդունիլ իրեն ուղղուած հրաւէրը եւ թէ պաշտօն կը յանձնէ արտաքին նախարարին զինքն եւս ներկայացնել իր յառաջիկայ այցելութեան ընթացքին։

Կրանտիի այցելութեան թուականը նշանակուած է հոկտ. 25 եւ 26։

Կոյուղի մը կը պայթի

Յաջորդաբար երկու մեծ արկածներ. մէկը կիրակի օր, Իսի-լէ-Մուլինոյի ելեկտրական գործարանին հրկիզումը, որուն հետեւանքով, Փարիզի կէսը քանի մը ժամ թաղուած մնաց խոր մթութեան մէջ։ Այս գործարանը որ միջին 80,000 քիլովաթ ուժ կ'արտադրէ, կը լուսաւորէր Փարիզի ձախ ափը։ Հրդեհը մեծ վնասներ պատճառած է գործարանին։ Նորոգութեան աշխատանքները փութով առաջ կը տարուին, կը յուսացուի որ տասը օրուան մէջ կարելի պիտի ըլլայ շարժման մէջ դնել գործարանը։

Իսկ երեքշաբթի օր ալ կոյուղի մը պայթեցաւ հետեւեալ պարագաներու մէջ։ Կէս օրէն վերջ, ժամը 3ին, մեծադղորդ պայթիւն մը կը ցնցէր Քէ տ'Օրսէի շրջակայքը, գրեթէ Էյֆէլի աշտարակին ոտքին տակ։ Կոյուղիի այս պայթումին հետեւանքով, օդային կազի ստորերկրեայ վեց խողովակներ քակուած ըլլալով, սնունդ կը մատակարարէին բարձրացող բոցերուն։ Պայթիւնը կը կարծուի թէ տեղի ունեցած է հետեւեալ պատճառներով։ Ջուրի ընկերութեան պաշտօնեաներէն մէկը կոյուղի իջած էր, նորոգութիւն մը կատարելու համար։ Իր ձեռքի ճրագէն կրակ առած է կազի ամպ մը, որ գոյացած կրնայ ըլլալ խողովակներէն փախած կազով։

Պայթումին ուժգնութենէն, մայթը ճեղքուեցաւ 20 մեդրի վրայ։ Ջուրի ընկերութեան երկու պաշտօնեաներ միայն սպաննուեցան եւ անցորդ մը վիրաւորուեցաւ։ Շնորհիւ հասած շուտափոյթ օգնութեան, կարելի եղաւ արագօրէն առաջքն առնել հրդեհին։

Ափիոն կը փախցնեն

Մարսիլիոյ մաքսային իշխանութիւնները յաջողեցան ձեռք անցնել Պոլսէն, շոգենաւով մը Մարսիլիա փոխադրուած կարեւոր քանակութեամբ ափիոն։ Լուր տրուած էր թէ 600 քիլօ ափիոն բեռցուած է շոգենաւի մը մէջ։ Երբ շոգենաւը Մարսիլիա հասաւ՝ մաքսային պաշտօնեաները անմիջապէս խուժեցին ներս։ Սակայն 3 օր եւ գիշեր խիստ հսկողութենէ եւ փնտռտուքներէ վերջ, հազիւ յաջողեցան շոգենաւին մէկ անկիւնը, պահուած գտնել 250 քիլօ ափիոն, մինչ վստահօրէն գիտէին թէ բեռցուած է 600 քիլօ։

Կը կարծուի թէ լուր տուողներն եղած են անոնք որ յանձն առած էին փոխադրութիւնը ապահովել, քիլօ գլուխ 12 ֆր. կանխիկ ստանալով, իսկ լուր տալով՝ իրաւունք ունէին կառավարութենէն ստանալու 33 առ հարիւր, ափիոնի վաճառման գինին վրայ։

70 հանքագործներ փլատակներու տակ

Վէսթֆալիոյ հանքերէն մէկուն մէջ, կրիզուի պայթման հետեւանքով, փլատակներուն տակ մնացին 70 գործաւորներ։ Մինչեւ կէսօր, փլատակներուն տակ գտնուած դիակներու թիւն էր 8, վիրաւորներունը 27։

ՆԵՐԳԱՂԹԸ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Քանի մը շաբաթէ ի վեր հայութեան միտքը կը յուզէ ներգաղթի այն ծրագիրը, որ անակնկալ կերպով հրապարակ նետուեցաւ Խ. Հայաստանի կառավարութեան կողմէ։

Ուրեմն, հազարաւոր հայրենակիցներ պիտի ազատին գաղթականի տառապալից ու անօրակելի կեանքէն եւ հնարաւորութիւն պիտի ունենան հաստատուելու հայրենի հողին վրայ նուիրուելու անոր մշակումին, աշխատելու բարգաւաճումին համար երկրի մը, որ ուրիշինը չէ, այլ իրենցը։

Նման լուր մը մեծ ոգեւորութիւն պիտի առաջացնէր ամէն տեղ։ Բնական է որ շատ աւելի մեծ եւ ընդհանուր ըլլար գոհունակութիւնը մեր օրերուն, երբ տնտեսական համատարած տագնապ մը ծանր մտահոգութիւններու մատնած է ամէն երկրի բնիկներն անգամ։

Աշխատանքի խնդիրը նուազած ծայրայեղօրէն։ Մրցակցութիւնը հասած անհաշուելի համեմատութիւններու։ Օտարատեցութիւնը դարձած առօրեայ ունակութիւն։ Տնտեսական թշուառութիւնն ու հոգեկան տուայտանքը հասած իրենց գագաթնակէտին։ Ահա գաղթահայութեան մէկ կարեւոր մասին վիճակը։

Այսպիսի պայմաններու մէջ ապրող բազմութիւններէն որքան շատե՛ր եւ որքան շո՛ւտ բռնեն հայրենի երկրի ճամբան, այնքան աւելի լաւ։

Մեր կեանքի հրամայական այս պահանջին առջեւ, այլեւս երկրորդական ու տասներորդական գծի վրայ կը մնան այն բազմաթիւ խնդիրները, որոնք անմիջականօրէն կապուած են այս կարեւոր հարցին։

Ամէնէն առաջ թիւը։

Յայտնի է որ ծրագրուած է 30,000 հոգի տեղաւորել Հայաստանի մէջ՝ յառաջիկայ երկու տարիներու ընթացքին։

Եթէ նկատի առնենք ամէնէն աննպաստ պայմաններու մէջ գտնուող գաղթահայերու թիւը, կը տեսնենք որ վերոյիշեալ թիւէն առնուազն հինգպատիկը պէտք է զբաղեցնէր Հայաստանի կառավարութիւնը։

Եւ որովհետեւ գիտենք որ երեւան նստած «կոմիսար»ներու խորհուրդը ինքզինքը «Ամենայն Հայոց կառավարութիւն» չի նկատեր, եւ հետեւաբար կը ծրագրէ ներս առնել այնքան մարդ միայն՝ որքան աշխատող ձեռքերու պէտքը կը զգայ, անհրաժեշտ կը նկատենք խօսիլ կարելիի, ո՛չ թէ ցանկալիի մասին։

Այդ 30,000ին ալ միայն 1)5ը ճամբայ պիտի ելլէ շուտով։ Այս բաւական հեռու է զգացուած պահանջը բաւարարելէ, բայց 6000 հայրենակիցներու փրկութիւնն ալ մեծ բարիք է։

Պատրանքներ չունինք նաեւ այն կեանքի մասին,որ կը սպասէ մեր հայրենակիցներուն Հայաստանի մէջ։ Գիտենք որ անոնք զրկուած պիտի մնան իրենց համար կենսական դարձած կարգ մը պահանջներէ, մասնաւորաբար ընկերայինքաղաքական, սակայն այս ալ աննշան պիտի համարենք այն մեծ առաւելութեան կողքին, որ անոնց աշխատելու հնարաւորութիւն պիտի տայ դարաւոր հայրենիքին մէջ։

Այսպիսով, էականն այն է որ՝ Հայաստան աշխատող ձեռքերու պէտքը կը զգայ, իսկ գաղթահայութիւնը աշխատանք կը փնտռէ ու հայրենիքի կարօտը կը քաշէ։

Կը թուի թէ հասեր է այն վայրկեանը, երբ մէկդի դրած ընկերաբանական ըմբռնումներու տարբերութիւնները, բոլոր երկիրներու Հայերը գործի պիտի լծուին, որպէսզի օր առաջ իրականութիւն դառնայ գէթ 30.000 ազգակիցներ Հայաստան փոխադրելու ծրագիրը։

Այս տեսակէտէն պարտականութիւններու մեծագոյնը ընկնելով ալ կ'իյնայ գաղութներուն վրայ, որովհետեւ, անմիջական ժողովրդներէն յետոյ միացած 24 հազարին փոխադրութիւնը պայմանական է։

Կ'ըսուի թէ Հայաստանի մէջ չափազանց զգալի է բնակարաններու պակասը եւ հազիւ 6000ի բնակութեան համար պատրաստութիւն տեսնուած է։

Ուրեմն, որքան շա՛տ եւ շո՛ւտ շինուին նոր բնակարաններ, այնքան աւելի առաջ գլուխ կուգայ միացած 24,000ի ներգաղթը։

Նոր բնակարաններ շինելու համար կը պակսի ատաղձը, կը շեշտէ Հայաստանի ժողծավարներու նախագահ Ա. Տէր-Գաբրիէլեան։ Եթէ գաղթահայութիւնը տրամադրէ հարկ եղած ատաղձը եւ ապահովէ անոր փոխադրութիւնը, նոր բնակարաններու շինութիւնը կը ստանայ արագ ընթացք, որով կը կը փութացուի նաեւ միացած 24.000ին ներգաղթը։

Մօտաւոր գնահատութեան մը համաձայն, այս գործը կը պահանջէ շուրջ 1ուկէս միլիոն տոլար։

Տնտեսական ներկայ պայմաններուն մէջ, երկու տարուան ընթացքին, այսպիսի մեծ գումար մը մէջտեղ բերելը դիւրին գործ չէ, բայց անկարելի ալ չէ, եթէ գաղութները միահամուռ ուժերով գործի լծուին։

Իսկ այս կ'ըլլայ այն ատեն, երբ մէկ կողմ դնենք մեր տարակարծութիւնները, նախասիրութիւնները, ու հասարակ ամէն կարգի հակամարտութիւնները, որոնք ո՛չ մէկ կապ ունին, ո՛չ ալ կրնան ունենալ բնաբաւոր չափով բազմաթիւ Հայեր Հայաստան փոխադրելու ձգտումին հետ։

Ընդհանուր եւ անվերապահ համերաշխութիւն մը գէթ այս պարագային, մեծապէս պիտի դիւրացնէ այս կարեւոր գործին յաջողութիւնը։

Այստեղ ալ, սակայն, պէտք է զատենք էականը երկրորդականէն։

Իւրաքանչիւր ձեռնհաս հայ անհատ եւ կազմակերպութիւն պէտք է ընէ իր կարելին, բայց ամէն մէկը տեղ մը պիտի չփնտռէ կազմակերպող կեդրոնական կամ տեղական մարմիններու մէջ։

Բնականոն պայմաններու մէջ այդ կ'ըլլայ ինքնին։ Ներկայի մեր կեանքը, սակայն, դժուարութիւններ միայն կը հանէ արդար ու միանգամայն նպատակայարմար կարգադրութիւններու առջեւ։

Չէ՞ որ էականը առաջադրուած ծրագրին ամբողջական ու արագ իրականացումն է, ո՛չ թէ կազմակերպական մեքենային այս կամ այն մասը։

Երբ ամէն անհատ ու կազմակերպութիւն այս տեսակէտէն մօտենայ խնդրին,գործը կը դառնայ ընդհանուրինը,հոգ չէ թէ կազմակերպող մարմիններու մէջ քիչերը գտնուին։

Եւ երբ այս կարեւոր գործը շուտով գլուխ գայ ընդհանուրի մասնակցութեամբ, գործակցութիւնը կատարուած փաստ մը կ'ըլլայ, եւ այդպարագային՝ երբ կրկին ներկայանանման առիթներ, անմէջ առարկութիւնները եթէ ոչ բոլորովին չքացած,գէթ զգալապէս նուազած կ'ըլլան։

Միայն թէ զատենք էականը երկրորդականէն։

ԴՈԿՏ. Ա. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՅՈՒԶՈՒՄԷՆ ՄԵՌԱՒ

Պելճիական սահմանագլուխին վրայ, ագարակի մը մէջ երեւցան մաքսային երեք պաշտօնեաներ, խուզարկութիւն մը կատարելու համար այնտեղ։

Ագարակապանուհին երբեք մաքսաւոր չէր տեսած։ Երբ պաշտօնեաներուն կրակէ կոճակները փայլեցան հեռուէն, ագարակապանուհին վախէն յանկարծամահ եղաւ։

Ի՞նչ, արդեօք Թուրք ոստիկա՞ն կարծեց մաքսաւորները։

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԵՐԷՆ

14.— ՄԵՐՁԵՑՈՒՄ

Եթէ կէտ մը կայ՝ որուն շուրջ երբեք առարկութիւն յարուցած չեն վիճող կողմերը, մերձեցման հարցն է։

Մերձեցումը ամէնէն բնական ճամբան է վաղուան միութեան։

Ու անոր դէմ չեն, նոյն իսկ անոնք որ կը պաշտպանեն երկու բարբառներու անջատ գոյութիւնը հիմա։

Նոյն իսկ երկու տասնեակ տարիներ առաջ, երբ տարբեր էին հայ ժողովուրդի ապրած քաղաքական պայմանները, բոլոր այն մտաւորականները որոնք դէմ էին ձուլման, մերձեցումը պատեհ եւ հնարաւոր կը գտնէին։

— «Անուրանալի է, կը գրէր Դ. Վարուժան, որ երկու բարբառներուն մէջ ալ գոյութիւն ունին շատ մը մեկմեկէ առաւելութիւններ եւ գեղեցկութիւններ։ Մեր կարծիքն է՝ որ երկու կողմի գրագէտներն ալ աշխատին փոխ առնել եւ օգտուիլ այդ գեղեցկութիւններէն։ Սակայ միմիայն պարզ մերձեցում մը առաջ կը բերէ երկու լեզուներուն միջեւ, մերձեցում մը որ ձուլումէ մը առաջ գալէք խառնակութենէն հեռի ըլլալէ զատ՝ շատ բարերար, շատ օգտաւոր ազդեցութիւն կրնայ ունենալ երկու գրականութիւններուն վրայ հաւասարապէս»։

— «Սակայն եթէ բանաւոր չէ ձուլումը, կը գրէր Փրոֆ. Խաչատրեան, շատ բնական կը համարենք մերձեցումը։ Երկու գրական հայերէնները ներկայ ուղղութեամբ իբարմէ տարաղէմ ընթացք ունին։ Եթէ ընդհանուր մերձակէտներ չգտնուին, վտանգ կայ որ հետզհետէ իրարմէ հեռանան, անհասկնալի դառնալու աստիճան։ Հայ լեզուի զարգացման օրէնքները երկուքին համար նոյն են։ Ուստի եթէ դիմենք մեր նոր լեզուի զարգացման պատմութեան եւ հանենք գրական հայերէնը ղեկավարող օրէնքներն ու կանոնները, առավ գտած կ'ըլլանք երկուքին մերձակէտը»։

Ստ. Լիսիցեանի կարծիքով «Մերձեցումը և՛ բանաւոր է, և՛ պատեհ ու անհրաժեշտ։ Բանաւոր է նրա համար, որ հայկական մտաւոր կեանքով պարապողների թիւը շատ քիչ է եւ միայն միացած ճիգերով կարելի է ստեղծել մի այնպիսի հարազատ հայկական գրականութիւն, որը իր պատուաւոր տեղը բռնի քաղաքակրթուած ազգերի գրական ընտանիքում։ Այժմեան լեզուի պառակտումը թուլացնում է արեւմտեան եւ արեւելեան գրագէտների փոխադարձ ազդեցութիւնը եւ արգելք է հանդիսանում իրենց քաղաքակրթական կոչումը լիովին կատարելու այնտեղ, ուր առաջադիմական զարգացման միակ միջոցը հայերէնն է։ Մերձեցումը անհրաժեշտ է եւ այն պատճառով որ նոր տնտեսական - քաղաքական հանգամանքները հարկադրում են վերացնել այն անջրպետները որոնք կան Կովկասի ու Տաճկահայաստանի շուկաների մէջ։»

Մերձեցումը աւելի հնարաւոր է հիմա քան երկու տասնեակ տարի առաջ։ Հիմա արդէն ունինք հայրենիքի կորիզ մը, եւ չփումը, երկու հատուածներու միջեւ, աւելի անմիջական է թէ հոն եւ թէ գաղութներու մէջ։

Մերձեցումը կարելի է, եւ գործնականին մէջ։ Որքան որ տարբեր բարբառներ, սակայն կան կէտեր որ կը միաբանեն այդ բարբառները, ինչպէս՝ համաձայնութեան հաստատ շէնքը, աննախընթեր հոլովներ, ընդհանրապէս բայերու եւ մանաւանդ կրաւորականներու կազմութիւնը, հին ապառնիի եւ ստորադասականին բարձումը, ալումները եւ ածխափոխումները, եւայլն։

Ուրեմն կա՛յ կռուանը մեր ոտքերուն տակ։ Կը մնայ մեր ձեռքերը ծանեցնել իրարու։

* *

Եթէ չենք կրնար ձուլուիլ, եթէ չկարենանք նոյնիսկ փութացնել մերձեցումը, կա՛յ բան մը սակայն որ հնարաւոր է այժմէն։

Փոխադա՛րձ օգնութիւնը։

Ու հո՛ս է որ պէտք է կեդրոնանայ մեր բովանդակ ուշադրութիւնը։

Դժբախտաբար շատ քիչ ուսումնասիրուած է հարցը այս կողմէն։ Պզտոնական ցանկութիւններ են եղած ցարդ յայտնուածները, կամ շատ շատ, հարեւանցի թելադրութիւններ։ Ճշդուած չեն երկու կողմի առաւելութիւնները, եւ հետեւաբար փոխադարձ օգնութեան նիւթերը։ Անշուշտ որ դժուարին աշխատանք է աս, բայց, իմ կարծիքով, պէտք է հոգկէ սկսիլ։ Ախտաճանաչութիւնը նախ, յետոյ դարմանը։

«Բաղձալի է որ, կ'ըսէր Զօպանեան տարիներ առաջ, երկու բարբառները մշակող գրագէտները իրարու գրական ու լեզուական շարժումը շարունակական հոգածութեամբ հետեւին եւ երկու բարբառներէն իւրաքանչիւրը փոխ առնէ միւսէն այն տարրերը որ իրեն կը պակսին եւ զոր կարելի է փոխ առնել (բառեր, ասութիւններ, ոճեր եւայլն)։ Արեւմտեանը կարող է արեւելեանէն օգտուիլ ժողովրդական տարրերով, աւելի եւս ինքզինքը հարստացնելու տեսակէտով. մինչ արեւելեանը կարող է օգտուիլ արեւմտեանէն՝ դասական տարրեր իւրացնելու եւ ընդհանրապէս լեզուն բարձր գրականութեան մը գործիք դարձնելու տեսակէտով»։

Ու վերացական թելադրութիւններ են այսպէս ցարդ գրեթէ բոլոր յօդուածները։ Քիչերը միայն օրինակով խօսած են, այն ալ առանց խորը մտնելու «ի միջի այլոց»ներ միայն։

Վրթանէս Փափազեան կ'առաջարկէր, օրինակի համար.

— «Թիւրքահայ գրողը պիտի դուրս նետէ կ'ըլլայ, ասանկ, ֆոս, կ'երթամ կոր, կ'ըլլուի, կ'ըլլա՞յ մի եւ ուրիշ շատ թրքական լեզուի ազդեցութեան տակ մտցրած, ագեղութիւնները. պիտի յատուկ ձեւ սահմանէ իր ներկայ եւ ապառնի եղանակները որոշելու համար։ Ռուսահայերը, փոխադարձօրէն, պիտի թողնեն իր ըստեղ, ընտեղ, ախր եւայլն նման խորթ ձեւեր։ Սակայն միայն այդ չէ. ժամանակ եւ աշխատանք պէտք է, ճշգրտօրէն որոշելու մէկի եւ միւսի նետելիք և փոխ առնելիք թէ ոճիրը, թէ քերականական ձեւերը եւ թէ բառերը։ Ռուսահայ լեզուն աղքատ է թէ՛ բառերով եւ արտայայտութիւններով։ Նա պիտի հարստացնէ իր պաշարը՝ թիւրքահայ լեզուից առնելով շատ բան։ Թիւրքահայ լեզուն (չնայելով իր ճոխութեանն ու նրբութիւններին) կորցնում է իր փափկութիւնն ու չքեղութիւնը. նա պիտի շատ բաների հետ օրինակէ նաեւ ռուսահայ լեզուի պարզութիւնն ու յստակութիւնը։»

Իսկ Ստ. Լիսիցեանի կարծիքով՝

— «Երկու կողմից էլ պիտի աշխատին հնարաւոր եղածի չափ վերացնել մէջները եղած տարբերութիւնները։ Պիտի իրար մօտենան գրերի նման հնչումով։ Միեւնոյն բառերը գործածեն նման իմաստով։ Բառակազմութիւնները եւ օտարազգի փոխառութիւնները պիտի միատեսակ լինեն երկու հայերէնների մէջ էլ։ Ամենադժուարին գուցէ հոլովումների եւ խոնարհումի տարբերութիւններն են։ Բայց, եթէ գրաբարի փոխարէն դիմելու լինենք կենդանի աշխարհաբարներին, այնտեղ էլ կարելի է առաջ բերել որոշ նմանութիւն, Արեւելահայը ստիպուած կը լինի հրաժարելու իր տղայի, խմբի, վազիր ձեւերից, զոհելու իր «կը լինի»ն։ Արեւմտահայն ալ պիտի թողնի իր պարոնայք, տիկնայք մատոյց եւ նման գրաբարական վերջաւորութիւնները, հրաժարելու իր հայցականակերպ գեց եւ տեղի անտեղի մը գործածութիւնից։ Անվերանելի կը մնան գուցէ մեր բացառականի ից եւ տեղականի ում վերջաւորութիւնները, բայց Ռուսահայ բարբառների մէջ իցին կէս միշտ պատահում ենք եւ էն, իսկ կենդանի խօսակցութեան մէջ կըով ապառնին նոյնպէս յաճախ գործ է ածւում, արեւմտահայերէնի նման, ներկայի իմաստով։»

Ու այսպէս, շատե՛րը «ցուցմունք» ըրած են, առանց սակայն համամիտներ ճարելու իրենց՝ «մի՛ ւս բանակէն»։

Հետեւաբար ալ բոլոր առաջարկները մնացած են թուղթի վրայ նոյնիսկ առանց քննութեան։

Չեն դրուած գործնական հողի վրայ։

Պէտք էին խտացուած առաջարկներ, որպէս զի կարելի ըլլար խօսիլ երկուստեք։

Բայց, այդ մասին քիչ մը աւելի յետոյ։

ՍԻՐՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՅԷՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀՈԳԵՐԸ

ՍՕՖԻԱ, 16 Հոկտ.— Պուլկարիան, իբր տնտեսապէս թոյլ եւ երկրագործական երկիր, բնական է որ մեծապէս պիտի ազդուէր ընդհանուր անտեսական, մասնաւորապէս արմտիքի տագնապէն։

Հացահատիկներու արտածումը դադրած ըլլալով, գիւղացին անելի մատնուեցաւ գիւղական բերքերու անսովոր աժանութեան պատճառաւ։

Դեռ եւս նախորդ կառավարութիւնը փորձեր էր օգնութեան հասնիլ երկրագործներուն, հացահատիկներու գնման տեսչութիւն մը հաստատելով եւ մասամբ մեղմացնելով տագնապը։ Բայց հացահատիկներու գներու թաւալգլոր անկումը եւ գէշ վարչութեան մը հետեւանքով տեղի ունեցող շահագիտութիւնները, ստիպեցին նոր կառավարութիւնը աւելի արմատական միջոցներու դիմելու, պետական զոհողութիւն մը ստանձնելով։ Այսպէս երբ ցորենին քիլօն դուրսը կ'արժէ, պուլկարական ռեւէ նաւահանգիստ յանձնելի 2 լէվ, կառավարութիւնը կը գնէ 3,60 լէվի, ատով քիլոյին 1 լէվ 60 ս. վնասի մը ենթարկուելով, որ տարեկան 5— 600 միլիոն լէվի բեռ մըն է Պուլկարիոյ արդէն նիհար ելմտացոյցին վրայ։ Այդ բեռան մէկ մասը սպառողները պիտի կրեն, կառավարական կարգադրութեամբ հացը, համեմատած, բարձր գնով ուտելով։ Ներքին շահագիտութիւններու առաջքն առնելու համար, կառավարութիւնը ստիպուած է ցորենի ներքին առեւտուրը պետական մենաշնորհի վերածել եւ այս մասին արդէն օրինագիծ մը ներկայացուցած է Սոպրանիէին։

Բայց որքան ալ արհեստական կերպով բարձր պահուին հացահատիկներու գիները, դարձեալ գիւղացին գրկուած վիճակ մը ունի, որովհետեւ արդիւնաբերական արտադրութիւններու արժէքները բնաւ համապատասխան չեն գիւղական բերքերու գներուն։ Կերպասեղէն, երկաթեղէն, շաքար քարիւղ, կօշիկ անհամեմատ բարձր արժէք ունին, որով գիւղացին ստիպուած է իր սպառումը նուազագոյնի հասցնել ծայրը ծայրին բերելու համար, իր հերթին ուղղակի տագնապի մատնելով մեծ ու փոքր (արհեստաւորները) արդիւնագործութիւնը։

Նախկին դահլիճին օրով, պուլկար նորաբողբոջ արդիւնագործութիւնը պաշտպանելու համար, օտար ապրանքներու վրայ բարձր մաքսեր դրուեցան։ Առկէ ալ չգոհանալով, պուլկար գործարանատէրերը քարթէլներու անուան տակ միացան իրարու հետ եւ սկսան անխնայ շահագործել սպառողները, բարձր պահելով արտադրութիւններու գները։ Այդ քարթէլներու մէջ բաժին ունէին նաեւ կառավարական կարեւոր անձեր։

Երբ նոր դահլիճը գործիգլուխ եկաւ, քարթէլներու ախորժակին սանձ դնելը դարձաւ հրամայական։ Մասնաւորապէս հողագործական կուսակցութեան ճնշման տակ, կառավարութիւնը յատուկ տեսչութիւն մը հաստատեց, որուն գլխաւոր պաշտօնն է ուսումնասիրել շուկայի գիները, արտադրութիւններու արժէքը եւ սակագին նշանակել ապրանքներու մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ վաճառման վրայ։

Արդէն տեսչութիւնը գործի ձեռնարկած եւ կարգ մը անհրաժեշտ պիտոյքներու վրայ նուազագոյն զեղչեր կատարած է, գիները իջեցնելով հարիւրին 10-15։ Բայց այդ հարիւրին 10-15 զեղչերն ալ գոհացուցիչ չեն եւ պէտք կայ աւելի մեծ կրճատումներու։ Ինչպէս միշտ, Պուլկարիոյ մէջ գործող օտար դրամատէրերը, դիմեցին իրենց պատկանող պետութիւններու աջակցութեան եւ ահա ամերիկեան ու գերմանական դեսպանները ափ առին պուլկար նախարարութիւններուդուռները եւ բողոքեցին զեղչերուն դէմ։

Մալինովի բացակայութեան անոր նախարարութիւնները կառավարող ներքին նախարար (այժմ վարչապետ) կորովին Ն. Մուշանով հարկ եղած արժանաւոր պատասխանը տուաւ պարոն դիւանագէտներուն, որոնք ամէն անիրաւութեան առջեւ խուլ ու կոյր կը ձեւանան, բայց երբ դրամատէրերու շահերը կը վնասուին, սաստիկ նրբազգած կը դառնան եւ չեն ամչնար պաշտպանելու ամէնէն անպաշտպանելի գործերը։ Պուլկար մամուլն ալ, իբրեւ հանրային կարծիքի արտայայտութիւն, շատ խիստ վերաբերուեցաւ այդ միջամտութեան եւ օտար շահագէտներու դէմ։ Բայց նկատի ունենալով դահլիճի կազմը եւ Պուլկարիոյ տնտեսական տկարութիւնը, վախ կայ որ արմատական միջոցները կանգ առնեն, եթէ երբեք զրկուած զանգուածները վարէն ճնշում չբանեցնեն պետական ղեկավարներու վրայ։

Նոր կառավարութեան հոգերէն մէկն ալ ելմտացոյցի հաւասարակշռութեան խնդիրն է, մանաւանդ որ տուրքերու հաւաքումը շատ կը կաղայ, կարգ մը պատճառներով, որոնց գլխաւորներն են գիւղացիութեան գէշ կացութիւնը եւ համայնավարներու վարած տուրք չվճարելու պրոպագանդը։ Կառավարութիւնը ստիպուած է մէկ կողմէ հետապնդել տուրքերու գանձումը եւ միւս կողմէ կարեւոր խնայողութիւններ կատարել։

Կարեւոր հոգ մըն է նաեւ ընդհ. ներումի խնդիրը եւ համայնավարներու կրգռիչ ընթացքը, բայց անոնց մասին յետոյ։

Մալինով հիւանդութեան պատճառաւ հրաժարեցաւ որուն հետեւանքով դահլիճին մէջ մասնակի փոփոխութիւն տեղի ունեցաւ։ Ներքին նախարար Ն. Մուշանով ստանձնեց արտաքին նախարարութիւնը եւ վարչապետութիւնը, ելմտական նախամար Գիրգինով՝ անցաւ ներքին նախարարութեան, իսկ Սոպրանիէի նախագահ Ստեֆանով ելմտական նախարար նշանակուեցաւ։ Մալինով ընտրուեցաւ Սոպրանիէի նախագահ եւ շուտով պիտի մեկնի արտասահման, դարմանուելու համար։ Այս փոփոխութիւնները դահլիճի դիմագիծը չեն փոխեր, միայն ան կը զրկուի Մալինովի նման մեղմ, փորձառու եւ ընդհանուր հեղինակութիւն վայելող ղեկավարէ մը։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՌՈՒՍԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՊԱՐՏՔԵՐԸ

Մոսկուայէն տրուած լուրի մը համաձայն, Ստալինի նախագահութեամբ կատարուեցաւ խորհրդակցութիւն մը, որուն կը մասնակցէին Քաղաք. Դիւանի, կեդր. կոմիտէի եւ Տնտեսական խորհուրդի ներկայացուցիչները։ Խորհրդակցութեան նիւթն էր գիտնալ թէ Ռուսիա յետաձգում պիտի պահանջէ՞ իր արտաքին պարտքերուն մասին։ Արտաքին գործավարըԼիտվինովվուժգնօրէն բողոքեց, յայտնելով թէ նման նպատակ մը պիտի վտանգէ խորհրդ. կառավարութեան ճըկունութիւնը։ Ի վերջոյ, որոշուեցաւ որ Ռուսիա յետաձգում պահանջէ այն ատեն միայն, թէ միւս կառավարութիւններն ալ դիմեն նման միջոցի մը։

ԹՈՄԱՍ ԷՏԻՍԸՆ

Թոմաս Էտիսըն, հանճարեղ հնարիչ, հեղինակ բազմաթիւ գիւտերու, որ կ'իրակի օր մեռաւ 84 տարեկանին, երբեք դպրոց մը չեղաւ եւ չհետեւեցաւ, այս բառին տառական առումով։ Կեանքը որ իրն եղաւ իր մանկութեան եւ երիտասարդութեան օրերուն, գինքը չէր պատրաստեր այդ հնարիչի ասպարէզին։

Սակայն ունեցաւ հրաշալի կեանք մը, որ շատ կը նմանի գեղեցիկ երեւոյթներէ զուրկ, հոյակապ աւանդավէպի մը։ Կենսագիրը, երեւանք պիտի կրնայ սկսիլ այսպէս.— Կար ու չկար, Թոմաս Էտիսըն մը կար...։ Ծնած էր 1847ին Միլան Օհիոյի նահանգին մէջ։ Անոր ընտանիքը Ամերիկա գաղթեր եւ հոն հաստատուեր էր 1737ին։ Իր հայրը ... Էտիսըն շատ խոնարհ վիճակ մը ունէր եւ ստիպուեցաւ իր տղակը քաշել դպրոցէն, շատ փոքր հասակէն, որպէսզի ապրուստի ճամբան գտնել սորվի ամէնէն առաջ։ 14 տարեկանին, Թոմաս Էտիսըն ... երկաթուղիի ընկերութեան մէջ, իբր սպասարկու։ 16 տարեկանին, օր մը, կը յաջողի ձեռք ձգել տուփ մը տպագրական գիր եւ աչա հանճարեղ պատանին, իբր տպագրիչ կը հաստատուի կառախումբին մէկ անկիւնը, ուր կը ... կը շարէ եւ կը տպէ թերթիկ մը եւ զայն կը ծախէ ճամբորդներուն։

Սակայն այս թերթը պատճառ ... իր մէկ դժբախտութեան, որմէ ... մնաց, մարդկութեան երջանկութիւնը, ո՞վ գիտէ։ Այնքան խոր թաղուած է կեանքի դէպքերուն իմաստը։ ... Էտիսըն իր թերթին մէջ ... ինչ որ մանաւանդ, ուրիշ ... կը զգուշանան գրելէ։ Օր մը մէկն անոնցմէ՝ որոնց դպած էր ... գրչի անմեղ եւ անշահախնդիր հարուածով մը, բարկացաւ այս ինքնակոչ խմբագիրը ջուրը ... Էտըսըն հրաժարեցաւ ... ազգը մելանով լուսաւորելու իր փառասիրութենէն եւ ... որովհետեւ ապրուստը պէտք էր որ ..., կօշկակար եղաւ...։ Եւ դեռ... ուրիշ շատ բաներ ալ փորձեց, մինչեւ որ իր քաջութիւնը զինքը փրկեց ... տղեկի մը հետ։ Կայարանապետ մը տղան փրկեր էր մահացու ... մը։ Տղուն հայրը՝ իր երախտագիտութիւնը յայտնելու համար Էտիսընի սորվեցուց հեռագրական արհեստը, ինչ որ իրեն թոյլ ... հեռագրական պաշտօնեայ ...։

Սակայն, այդտեղ ալ դժգոհութիւններու տեղի տուաւ։ Երբեք ... լաւ պաշտօնեայ մը ըլլալ ... զբաղած էր ուրիշ բանով մը։ ... ի սոսկալի ըլլայ իր ... գլուխը յոգնած, պարտաւորեալ իրեն որ ամէն ժամն անգամ մը ... վեց բառը։ Ասոր ալ ճարը ... հնարեց գործիք մը որ իր բացակայութեան, կէս ժամն անգամ մը իր տեղ կը փոխանցէր վեց բառը...։

Այդ օրերուն, շատ կը զբաղէր հեռագրով, եւ այսպէս, գրեթէ զուարճանալով էր որ միջոցը գտաւ հնարելու հեռագրական կրկնագիր եղանակը, այսինքն միեւնոյնատեն, մէկ գծի վրայ փոխանցելու երկու հեռագիր՝ հակառակ ուղղութեամբ։ Սակայն, չուզեցին հաւատալ իր գիւտին...։ Իր գիւտերէն մէկը, որով քալող երկու կառախումբեր պիտի կրնային իրարու հետ հաղորդակցիլ, պատճառ եղաւ որ երկու կառախումբեր բախին իրարու։ Ասոր վրայ՝ զինքը ճամբու դրին։ Այս դէպքը տեղի կ'ունենար 1869ին։

Այն ատեն կապուեցաւ ընկերութեան մը որ իրմէ գնեց իր հեռագրական կենսագրի գիւտը, անոր կապելով տարեկան 6000 տոլարի թոշակ մը։ Անկէց զատ, ուրիշ ընկերութեան մը հետ, այս ընկերութիւնը իրմէն գնեց նաեւ իր միւս գիւտերը։ Ապրուստը ապահոված էր արդէն։

1876ին, ուզեց ինքն իր գլխուն գործել եւ այն ատեն հիմնեց իր առաջին իր աշխատանոցը, ուր հնարեց իր բազմաթիւ գիւտերը, որոնք այնքան մեծ դեր կատարեցին ճարտարարուեստի զարգացման մէջ։

Այդ տարիներուն էր որ ամուսնացաւ տարօրինակ սիրահարութեամբ մը։ Իբրեւ հեռագրական պաշտօնեայ, իր ձեռքին տակ կ'աշխատէր աղջիկ մը։ Առտու մը, մինչ նստած իր գրասենեակին առջեւ, կը դիտէր անոր աշխատանքը, աղջիկը յուզուած իրեն խոստովանեցաւ.— Պարոն Էտիսըն, միշտ կրնամ ըսել թէ քո՞վս էք, թէ ետեւս։

— Ի՞նչպէս։

— Առնկա չեմ գիտեր, բայց անմիջապէս կը զգամ, երբ քովս ըլլաք։

— Կը նշանակէ որ իրարու համար ստեղծուած ենք, պատասխանեց Էտիսըն, նոյնքան պարզութեամբ։ Կ'ուզե՞ք կինս ըլլալ։

Ամիս մը վերջ, ամուսնացան։ Բայց ամուսնութեան օրը, Էտիսըն մոռցեր էր արարողութեան ժամը եւ սովորականին պէս կը զբաղէր իր գիտական որոնումներով։ Երկար սպասելէ վերջ, պէտք եղաւ իրեն լուր տալ։

Իր ամուսնութենէն վերջ, Նիւ Ճըրսիի մէջ հիմնեց գործարան մը, իր գիւտերու արտադրութեան յատուկ։ Անխոնջ եւ յամառ աշխատող, իր գիւտերուն շարքը կ'երկարէր յաջորդաբար եւ հետզհետէ կը կատարելագործէր հեռագիրը եւ գործի մարդ, կամ աւելի ճիշդը պզտիկուց, իր կեանքին իսկ բերումով՝ սորված ըլլալով իրականութեան պահանջները, երբեք չէր մոռնար իր կողմէ իսկ օգտագործման իրաւունքները ապահովել օրէնքով։

Աղքատութեամբ սկսած, 28 տարեկանին, արդէն այս կերպով ապահոված էր կլոր հարստութիւն մը։ Կարգի դրաւ իր Նիւ Ճըրսիի արգիական աշխատանոցը, ուր իրագործեց իր գլխաւոր գիւտերը։ Ցղացաւ «միքրոֆոն»ը, որ ծառայեց ընդհանրացնելու Պէլլի հեռաձայնին գործածութիւնը։ Մէկ տարի վերջ, կը շինէր առաջին «ֆոնոկրաֆ»ը, զոր հետզհետէ կը կատարելագործէր։

Ուրիշ դեռ բազմաթիւ գիւտեր ունի, որոնք աւելի ծանօթ են մասնագէտներուն, քան թէ հանրութեան։

Իր մէկ գիւտը սակայն, կիսով միայն յաջողեցաւ։ Հեռատեսութիւնը,—հեռուէն խօսողին դէմքը տեսնել։ Կարելի է հարիւրաւոր քիլոմեթր հեռուէն լսել ձայն մը, բայց դեռ կարելի չէ եղած տեսնել զայն որ կը խօսի թելին միւս ծայրէն։

Իր ատրաշէկ լամբարը ընդհակառակն, անօրինակ յաջողութիւն մը ունեցաւ, թէեւ իրմէ առաջ, երկու գիտնականներ նոյն գիւտը ըրեր էին։ Մէկը Ամերիկացի մը նոյնպէս, Սթաժ ըրեր էր նոյն գիւտը 1845ին եւ Լոնտոն գացեր էր զայն ցոյց տալու Ֆարատէյի, իրեն կ'ընկերակցէր Քինկ անուն մէկը։ Քինկ գիւտին արտօնագիրը կը ստանայ իր անունով։ Երկուքը մէկ կը վերադառնան Ամերիկա։ Յաջորդ օրը Սթար մեռած կը գտնուէր։ Գործը այդ տեղ կը մնայ։ Ֆարատէյ ձեռք կը քաշէ, որովհետեւ վստահութիւն չունէր Քինկի վրայ։

Տասներկու տարի վերջ, Թուլի շրջանի ճարտարագէտ Շանժի, նման գիւտ մը կ'ընէ հանքերու յատուկ։ Գիտական Ակադեմիոյ թշնամութեան հետեւանքով, գիւտը կը խափանուի։ Երրորդ անգամ, Էտիսըն կ'ընէ նոյն գիւտը, որ այս անգամ կ'ընդհանրանայ։

Էտիսըն մեծ բաժին մը ունի նաեւ սինեմայի գիւտին մէջ։ Իսկ անոր դերը ելեկտրական ճարտարարուեստի զարգացման մէջ, շատ մեծ է։

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ «ՕՐ»Ը

Կիրակի ցերեկ, Փարիզի Սալ տը Ժէոկրաֆիի մէջ տեղի ունեցաւ հայ թատրոնին տօնը, զոր կազմակերպած էր Փարիզի Հայ Գրական Ակումբը։

Պ. Ռուբէն Բերբերեան, բանալով ցերեկոյթը, կարդաց խնամուած դասախօսութիւն մը հայ թատրոնի պատմութեան մասին։ Խղճամիտ բանահաւաքի մը պէս, ներկայացուց այն բոլոր ճիգերն ու ջանքերը, որոնք կատարուած են անցեալին մէջ՝ հայ թատրոնը ի վերջոյ հասցնելով նախանձելի դիրքի մը։ Բերբերեան հայ թատրոնի պատմութիւնը սկսաւ ԺԻ. դարէն, Լեհաստանի հայ գաղութէն, ներկայացուց այն փորձերը, որ կատարուած են Իզմիրի, Պոլսոյ, Նոր Նախիջեւանի, եւ Թիֆլիզի մէջ։

Յետոյ խօսեցաւ Կարօ Սասունի, նիւթ ունենալով հայ թատերական գրականութիւնը։ Պէտք է ըսել, որ այսպիսի նիւթ մը կը պահանջէ ժամանակ եւ խոր աշխատանք։ Աչա թէ ինչո՛ւ կարելի չեղաւ «սպառել» այս նիւթը եւ Կ. Սասունիի դասախօսութիւնը «Թումի հեղինակաց ու գործոց»ի պէս բան մը դարձաւ միայն։

Ամէնէն վերջը խօսեցաւ դերասան Շահխաթունի, որ շարժանկարի մը պէս ներկայացուց հայ տաղանդաւոր դերասաններու կեանքը բեմերու ետեւ։

Ցերեկոյթը պատմութիւնն էր հայ թատրոնին, տեսակ մը ցուցահանդէս։ Այսպէս դասախօսներու կողքին եկան խումբ մը արուեստագէտներ՝ պատկերազարդելու դասախօսութիւնները։ Ս. Նաւասարդեան կարդաց տեսարան մը հին հայ թատերգութենէ մը, Սուրաբեան արտասանեց «Պէպօ»էն, Թոլայեան եւ Նշանեան տուին տեսարան մը «Մեծապատիւ Մուրացկաններ»էն, Օր. Անահիտ, Դմբէթեան եւ Շ. Սարեան՝ տեսարան մը «Հին Աստուածներ»էն, Ս. Թորոսեան կարդաց էջ մը Շանթէն։

Արտասանութիւններու ընթացքին մարեցաւ Փարիզի մէկ ամբողջ թաղամասին ելեկտրական լոյսը, գրեթէ 3 ժամ։ Խաւարած սրահին մէջ անմիջապէս մոմեր դրուեցան եւ մոմի լոյսով կատարուեցաւ «Հին Աստուածներ»ու բեմադրութիւնը։ Մութը աւելի տպաւորիչ կը դարձնէր։ Ա.

Հ. Ո. Մ.

ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Անցեալ շաբաթ գիշեր Հ.Ո.Մ. Փարիզի եւ շրջականերու մասնաճիւղերուն կողմէ կազմակերպուած տարեկան երեկոյթ-պարահանդէսը տեղի ունեցաւ Société des Ingénieurs Civilsի շքեղ սրահներուն մէջ, նախագահութեամբ ընկ. Ա. Գաբիկեանի։ Խուռն բազմութիւն մը, բաղկացած մասնաւորապէս թարմ ու երիտասարդ տարրերէ, փութացած էր իր համակրանքի ցոյցը տալու այս կենսունակ Միութեան, որ օրէ օր նոր նուաճումներ կը կատարէ մեր ժողովուրդին մէջ։

Ժամը 9.30ին նախագահ ընկ. Ա. Գաբիկեան խօսեցաւ աւելի քան մէկ ժամ, ներկաներուն պարզելով Հ. Ո. Մ. նպատակը, կատարած գործը, նոր սերունդին մէջ ըրած նուաճումները ազգային, մտաւորական ու տնտեսական եւ նոյնիսկ քաղաքական ծարզի մէջ, ակնարկելով Հայաստանի նոր սերունդին հետզհետէ ձեռք բերած պատասխանատու դիրքերուն։ Յետոյ աւելցուց.

«Հայ իրականութեան մէջ, պատերազմէն յետոյ, մեր Միութիւնը նորութիւն մը եղաւ, շատ միութիւններ եկան ու գացին, ծնան ու մեռան։ Հ. Ո. Մ.ը ծնաւ չմեռնելու համար, ծնաւ աշխատելու համար։ Անկէ հինգ տարուան աշխատանքով ցոյց տուաւ որ ապրելու ընդունակութիւն ունի։

Շատերուն համար դժուար եղաւ խօսիլ ու աշխատիլ որբերուն հետ, որովհետեւ անոնց ոչմէկըտեսուչպրոց ու դաստիարակութիւն, կ'ըսէին։

Զինադադարէն յետոյ երբ այլեւս իրականութիւն դարձած էր որբահաւաք գործը, հարկ եղաւ անհուն ճիգեր թափել, մինչեւ որ կարելի եղաւ հայ որբին հասկցնել թէ ինքը Թուրք չէ, Հայ է. թէ ո՛չ թէ Հայերն են որ ջարդած են իրենց «Թուրք» ծնողները, այլ Թուրքերն են որ սպաննած են իրենց հայ հարազատները։

Հաւաքուած որբերու պատսպարման գործին մէջ ալ առաջ եկաւ երեւոյթ մը որ նոյնքան դժբախտ էր։ Հայ որբանոցներու մէջ տրուած դաստիարակութեան շնորհիւ, տղան սորվեցաւ նուաստանալ, զրկուեցաւ ձեռներէցութեան ոգիէ եւ եռանդէ։ Ու ստեղծուեցաւ նպաստընկալներու զանգուած մը։

Մեծերէն ոմանք ուզեցին սրբել այս արատը որբին երեսէն, ու փորձեցին կազմակերպել որբերը իրենց մշակած ծրագիրներուն համաձայն, բայց որովհետեւ անոնք չկրցան խօսիլ որբին սրտէն՝ չյաջողեցան։ Ձախողեցան որովհետեւ ծրագիրը վերէն կուգար։

Յաջողութեան մէկ պայման կար։ Շարժումը պէտք էր որբերու շարքէն գար։ Եւ իրաւ ալ ասկէ հինգ տարի առաջ անոնք ըսին. «Մենք իրար պիտի սեղմենք խուրձերու պէս. մենք գիտենք իրար հասկնալ, որովհետեւ բոլորս ալ նոյն տառապանքի բովէն անցած ենք», եւ ստեղծուեցաւ Հ. Ո. Մ.ը։ Անցեալ հնգամեակին՝ ան կազմակերպուեցաւ եւ գիծ որոնեց, յաջորդ հնգամեակին պատասխանատու գործ տեսնելու համար։ Մենք հաւատքն ունինք որ որբերը շատ բաներ կրնան ընել. մեր պարտականութիւնն է այդ նպատակով զանոնք դնել Վահագնեան սերունդի շարքերուն մէջ։

Բոլոր գաղութներու մէջ, ուր մասնաճիւղեր ունինք, Ազգային Միութիւնները պէտք կը զգան մեր ընկերներուն աջակցութեան, եւ մեր ընկերները ազգային գործերու մէջ հետզհետէ վարիչ ու մղիչ տարրեր կը հանդիսանան։ Այս բոլորը կ'ըսենք ո՛չ միայն ի պատիւ մեզի, այլ նաեւ Հ.Ո.Մ.ի որուն ապագայ գործունէութեան հորիզոնները ծայրածիր ու լուսաւոր են։ Ան պիտի աշխատի միշտ այս ժողովուրդին համար եւ իր անդամները հայրենիքի յառաջդիմութեան ջահակիրները պիտի հանդիսանան»։

Գեղարուեստական բաժնին մասնակցեցան ընկերներ Նիկողոսեան՝ ջութակով, Զ. Ղարիպեան արտասանելով Չարենցի «Հայաստան»ը եւ Շ. Նաթալի «Վերջին Աղօթքը», Ուզուրլեան արտասանեց «Հայ Զինուորը» եւ փոքրիկ Ցակոբիկ Յովհաննէսեան «Հայ Զինուորին երգը»։

Ներկայացուեցան նաեւ երկու քրքջալից զաւեշտներ, «Հնարամիտ վարձակալը» եւ «Ես մեռայ», մասնակցութեամբ դերասանուհի Տիկին կատարինէի, եւ մեր դերասան ընկերներէն Ն. Գրիգորեանի, Ա. Սըմսարեանի, Գազանճեանի եւ Մինէլեանի։

Գեղարուեստական բաժինը վերջացաւ ժամը ճիշդ 12ին, որմէ յետոյ սկսան Կովկասեան եւ եւրոպական պարերը եւ տեւեցին մինչեւ առաւօտ։

Պարերու դադարին տեղի ունեցաւ թոմպոլա եւ գորգի աճուրդ մը, զոր վարեց, կարճ ճառէ մը յետոյ ծանօթ դերասան Ա. Շահխաթունի։ Աճուրդը հասաւ 760 փրանքի։

Ու մինչ եւրոպական պարերը կը շարունակուէին ներսի մեծ սրահին մէջ, քովնտի սրահին մէջ սեղաններու շուրջ հաճելի էր լսել հայ ժողովրդական երգեր, եկեղեցական շարականներ, եւ մէջընդմէջ հայկական պարեր։ Բաժակաճառեր արտասանեցին Շահխաթունի, Նարդունի եւ ուրիշ ընկերներ։

Այս խանդավառ ու մտերիմ պահերը շարունակուեցան մինչեւ լոյս։

Յ. Անասեան

ՕՐ. ԼՈՒՍԻԿ ԵԻՐՈՊԱԼԵԱՆ

ԽՄԲ.— Յուզումով տեղ կուտանք հետեւեալ երկտողին, եւ լուսանկարին։

ԼԻՈՆ, 14 հոկտեմբեր.— Ժնէի մէջ, բոլորովին աննեցուկ այրի մը, տիկին Աղաւնի Եւրոպալեան, դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու իր աղջիկը, Օրիորդ Լուսիկ, 19 տարեկան, որ երկու տարիէ ի վեր կը տառապէր Թոքախտէ։

Տարաբախտ մանկամարդուհին իր մահէն առաջ, գոց պահարանով մը մօրը յանձնած է նամակ մը, ուր իր վերջին բաղձանքները կը յայտնէ։ Ի միջի այլոց յայտնելով իր համակրանքը Յառաջի հանդէպ, խնդրած է միայն անոր միջոցաւ ծանուցանել մահը եւ հրատարակել պատկերը։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ մեծ շուքով։ Լիոնէն բազմաթիւ յուղարկաւորներ եկած էին, ինչպէս եւ ներկայ էին ֆրանսացիներ։

Խ. Յ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՂԵԳՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ 11 Հոկտ.— Եօթը տարուան կեանք մը ունի Եղեգեցիներու Միութիւնը. ասկից քանի մը տարի առաջ տասնեակ մը վառվռուն երիտասարդներ խարիսխ դրին այս միութեան, անհարազատ ափունքներու վրայ, նախորդներուն խնկելի յիշատակները յաւերժացնելու համար, ինչպէս նաեւ հետեւեալ նպատակներով.— Ա. պայքար այլասերման դէմ. Բ.—զարկ տալ երիտասարդներու ինքնազարգացման ու Գ.— օգնել բարոյապէս, նիւթապէս բոլոր անճար ու դժբախտ հայրենակիցներու։

Գեղեցիկ գաղափար։ Կը մնար զանոնք իրագործել։ Այս մտադրութեամբ ալ Միութիւնը կազմակերպեց հանդէսներ ու ներկայացումներ, որոնցմով բաւական կոկիկ գումար մը ապահովեց եւ իր գործունէութեամբ յաջողեցաւ իր անդամներուն թիւը բազմապատկել։

Եղեգի գիւղի Վերաշինաց Միութիւնը բացի իր գիւղակիցներէն նպաստած է ազգային այլ և այլ ձեռնարկներու։ Իր մասնակցութիւնը բերած է ազգային երկու մեծագոյն տօներու ապրիլ 11-24 եւ Մայիս 28ի անկախութեան տօնին, ինչպէս նաեւ Ա. Ահարոնեանի քառասնամեայ գրական գործունէութեան առթիւ

կարօ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

—Միայն ձեռնառումե՞րն որ ձեզ կը հետաքրքրեն։ Երթուղիներ օդը հանել կուտանք, զօրավարներ կը ... կ'աճապարէ՞ք նաեւ ... կարգի գործողութեանց հա... ... թէ ի՞նչպէս կ'ուզէի ...ոնուիլ, հոս հասնելուս։ ... սակայն, գիշեր էր, ...րդաւորութիւն, լռութիւն։ ...տարանէս ելայ։ Կծու եւ ... օդ մը կար։ Ծրագ մը ...սաւորէր ճամբան, միմիայն ...համար։ Կոթնեցայ անոր ...ոյց տալու համար թէ որ... ...ւզուած էիանար այսհօղա... ...էն, Թղթապանակէս քա... թերթերէ կտրուած կտոր ...արդացի.

...ֆիա, 8 փետրուար (հե... ... «Թայմզ»ի).— Նորտան ...ֆ, Գլխաւոր տեղակալը ...փոխական պետին Իվան ...ալոֆի, այսօր սպաննուեցաւ Փրոթոկէրոֆի խմբակին մարդոց կողմէն։

«Սպանութիւնը գործուեցաւ Սոֆիայի ամենէն բազմամարդ փողոցներէն մէկուն մէջ։ Կուրքոֆ՝ փաստաբան, մեծ արժանիքներու տէր մարդ մը, որ պէտք չէր զգացած իր հետ պտտցնելու իր սովորական անձնական պահակը, 40ի չափ գնդակ էր ստացեր։

«Այս սպանութիւնը գործուեցաւ իբր փոխ-վրէժ վերջերս կատարուած փրոթոկէրոֆեան պետի մը սպանութեան դէմ»։

Փարիզի մէջ, թուղթի մը նշանակած էի քանի մը դէպքեր։ Թուղթը բացի, վրան գրուած էր.

1924.— Սպանութիւն Թոտոր Ալեքսանտրոֆի եւ իր անձնական պահակին։

7 յուլիս 1928.— Սոֆիայի մէջ՝ սպանութիւն զօրավար Փրոթոկէրոֆի եւ իր հաւատարմին Անաստաս Կոցէֆի։

18 սեպտ. 1929.— Վառնայի մէջ՝ սպանութիւն Պակտարոֆի (փրոթոկէրոֆեան) եւ իր երկու ընկերներուն։

15 հոկտ. 1929.— Կէս մը յաջողած՝ սպանութիւն Վասիլ Վասիլէֆի (Միխայլոֆեան եւ իր երկու ընկերներուն։

5 մարտ 1930.— Սոֆիայի մէջ՝ սպանութիւն Վասիլ Փունտէֆի (փրոթոկէրոֆեան) խմբագիր Մակեդոնիա թերթին։

3 դեկտ. 1930.— Սոֆիայի մէջ՝ սպանութիւն Նաում Թոմալեւսկիի (Փրոթոկէրոֆեան)ուսուցիչ, գրագէտ։

11 դեկտ. 1931.— Մահափորձ Քիրօ Կէորկիեւ Շանտանոֆի (փրոթոկէրոֆեան)։

13 յունուար 1931.— Սոֆիայի մէջ՝ սպանութիւն Թրայչօ Ափասով Մարինովչէթոյի եւ Նիքոլա Պոտաքոֆի, որոնք Միխայլոֆի կողմէ կ'ամբաստանուէին թէ իրեններէն մէկը սպաննած են։

Թուղթին տակ, այս դիտողութիւնը.

— Զօրավար Փրոթոկէրովի սպանութենէն ի վեր (1928) ՄՆՅԿի երկու հատուածներուն հակառակութեան հետեւանքով՝ սպաննուած պուլկար մտաւորականներու թիւն է 193։ Բայց Սթամպուլսկիի սպանութենէն ի վեր (1923) քաղաքական պատճառներով Պուլկարներու կողմէ սպաննուած Պուլկարներու թիւը կ'անցնի 20,000ը (քսան հազար)։ Այս քսան հազարին մէջ, ՄՆՅԿը իր հաշւոյն կը պահանջէ 4200։ Ստուգել»։

Ստուգե՛լ։ Ահա թէ մինչեւ ո՛ւր կ'երթայ մեծամտութիւնը։

Խնամքով սեղմեցի թանկագին թուղթերս եւ ուղղուեցայ դէպի պանդոկս։ Սանդուխին աստիճաններէն վեր ելայ եւ դուռը հրեցի։ Նստայ եւ կանչեցի սպասարկուն։ Այս մարդը յիշողութիւն ունէր։ Յաճախորդի մը դէմքը դեռ կը խօսէր իրեն, տաս տարի վերջ։

— Ես ինքս եմ ըսի։ Բոլորը լա՞ւ են Սոֆիայի մէջ, մեկնումէս ի վեր։

—Անշուշտ, Պարոն։

— Իրօք, կը յիշեմ ձեզ։ Անգամ մը փոքր ճաշկերոյթ մը պատրաստեցիք ինծի, սա անկիւնը՝ ի պատիւ Տասքալոֆի, ներքին նախարարին։ Ի՞նչ եղած է Պ. Տասքալոֆ.

— Սպաննուած, Պարոն։

— Հապա՛ Պ. Շաուլոֆը, որուն հետ նոյնպէս ճաշեցի այս սրահին մէջ, ո՞ւր է։

— Սպաննուած, Պարոն։

— Իսկ Պ. Փէթքո՞ֆը։ Անոր հետ միասին, քանի մը գաւաթ սլիվովիցա խմեցինք, կարծեմ, սա անկիւնը։

— Սպաննուած, Պարոն։

— Հօրը մասին չեմ խօսիր, նախկին վարչապետը, այլ անոր զաւկին, Փէթքօ Փէթքոֆի։

—Շիտակը, Պարոն, ան ալ իր հօրը նման սպաննուեցաւ։

— Ինծի նայէ՛, դոնէն շատ հեռու, սրահին խորը, կրնա՞ս սեղան մը պահել ինծի։

— Անկարելի է Պարոն։ Բոլորը բռնուած են արդէն երկար ատենէ ի վեր։

Ան-

(Շար․)

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Petit - Journalի սրահին մէջ, Métro Cadet

ԲԱՑՄԱՆ ԽՕՍՔ՝ **Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԷ**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ՝ ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

Կը խօսին՝ Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ եւ Մ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. Ա. ԳԵՒՈՆԵԱՆ (երգ), Պ. Ս. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ (երգ), Պ. Շ. ՍԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն), Խմբերգներ՝ ՍԻՓԱՆ երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ, ԽՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՕի քաղաքապետաբանի 40 հոգինոց նուագախումբը մասնակցութեամբ ԵՓՐԱՏ նուագախումբի կը նուագէ հայկական եղանակներ։

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՎԵՐՋ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ, ԸՆՏԻՐ ՃԱԶՊԱՆՏ

Մուտք՝ 7.50 ֆրանք

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Շապին-Գարահիսարի եւ շրջանի «Բազմիկ» Հայր. միութեան կողմէ, 26 դեկտ. Շաբաթ իրիկուն Horticultureի սրահին մէջ։

Կը խնդրուի բոլոր միութիւններէ նկատի ունենալ այդ թուականը։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ խումբի ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն փրթիթ Սուրսի մէջ, մէթրօ Օտէոնի դիմացը։ Կը խօսի՝ *ընկ. Օհան Կարօ։*

ԳԱՒԱՌ

ԼԻՈՆԻ Կայծակ խումբի ժողովը վաղը Չորեքշաբթի իրիկուն ղրագարանին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ակնունի ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն սովորական հաւաքատեղին, Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին, ներկայանալ անդամատետրով։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Պելֆոռ, Վ. Հ.— 77, Ղրկեցինք։

Փարիզ, Օր. Ե. Ե.— 35։

Վիէն, Ս. Ե.— 70։

Կալաց, Ա. Մ.— 1700։

Պորտ, Ա. Խդ.— 140։

Պուքրէշ, Ե. Ճ.— Աւելցուցինք 25 օրինակ։

Սօֆիա,— Աւելցուցինք 10 օրինակ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկ. Մարթա Աւագեան կը փնտռէ իր եղբայրը Օհան Աւագեան, հօր անուն՝ Պապուկ, մօր անուն Աննա, եղբայրը Վարդան որ այժմ Պոլիս կը գտնուի։ 1920ին զինքը տեսած են Հայաստանի մէջ։ Իր մասին լուր ունեցողներէ կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ Մարթա Աւագեանի, 42 Rue Blanche, Paris, Լուր տուողին 300 ֆր. նուէր։

— Լեւոն Մուրատեան կը փնտռէ ցակոբ Քէսմէնեան, կը կարծուի թէ ասկէ առաջ Պորտօ գտնուած է։ Իմացնել Léon Mouradianի, 125 Cité Verminck, Croix-Sainte, (B. du Rhône).

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS 208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (71)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

12.— ՎԱՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՃԻՌՒՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Էրզրումի կեդր. Կոմիտէն ծանուան դատապարտած էր փաստաբան Տէր Սարգիսեան Ցարութիւնը, որ ամէնուն ծանօթ է իբրեւ հայրենիքի դաւաճան։ Այս մահավճիռը կատարեալ յաջողութեամբ գործադրուեցաւ անցեալ 23ին, երեկոյեան, յունական եկեղեցիին մօտ, չափազանց բանուկ եւ բազմամբոխ փողոցի մը մէջ։ Ահաբեկիչները ձերբակալուած չեն եւ ազատ կը պտտին։ Ցարութիւնի հետ սպաննուեցաւ նաեւ Պօղոյեան Սիմոնը։ Բայց այս վերջինը զոհ գնաց իր չափազանց անխելքութեան։ Այս պատճառով կը փութանք ցաւ յայտնել»։

24 Սեպտ. 1895

Հ. Յ. Դ.

Էրզրումի կեդր. կոմիտէ

13.— ԱՍՊԱՐԷԶ ԻՋԱՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Այս յայտարարութիւնը կը պատկանէր Դրօշակեաններուն, կամ Դրօշակ յեղափոխական կուսակցութեան, որ ասպարէզ իջեր էր տակաւին նոր։ Վանի խռովութիւնները բոլորը այս կուսակցութիւնն էր որ կը կատարէր։ Դրօշակեաններուն տարբերութիւնը Հնչակեաններէն այն էր, որ աւելի յամառութեամբ, յարատեւութեամբ եւ ճարպիկութեամբ կը վարէին իրենց գործերը, միեւնոյն ատեն իրենց խռովութիւնը յաջողցնելու նպատակով կը դիմէին կառավարական շրջանակները խաբելու եղանակին։ Այսպէս էր որ, Վանի կուսակալը գրութեամբ մը կը վկայէր Ներքին Նախարարութեան թէ Դրօշակեան կոմիտէն ոչ մէկ կապ ու յարաբերութիւն ունի ոճիրներուն ու խռովութեանց հետ, այլ միայն կողմնակից է բարենորոգումներու։ Ուստի կը կարծէր որ եթէ Հնչակեաններուն ու Դրօշակեաններուն միջեւ խռովութեան սերմ նետուի՝ իրարու դէմ հանելու համար զանոնք, այն ատեն մեծ օգուտ կարելի է ստանալ։ Ներքին Նախարարութիւնը այդ մասին իմ կարծիքս ուզեց։ Կարելի՞ էր չապշիլ այսքան պարզամտութեան եւ տգիտութեան վրայ։ Իրականին մէջ արիւն թափելու, ոճիր գործելու, խռովութիւն յարուցանելու մասին երկու կոմիտէները ոչ մէկ տարբերութիւն ունէին իրարմէ։ Բուն տարբերութիւնն այն էր, որ Հնչակեանները կողմնակից էին ընկերվարութեան եւ հաւաքապաշտութեան, իսկ Դրօշակեանները կ'աշխատէին անոնց հակառակ, անկախ հայկական կառավարութիւն մը կազմել։ Հնչակեանները նկատելով որ իրենց կազմակերպած ցոյցերը Գում-Գաբուի մէջ, եւ դէպքերը Անատոլուի զանազան շրջաններուն մէջ չափազանց շատ զոհ խլեցին Հայերէն եւ մեծ վնասներ պատճառեցին իրենց, որոշեցին առժամապէս քաշուիլ գործունէութենէ, եւ իրենց գործը յանձնել Դրօշակեաններուն, ինչ որ պաշտօնապէս տեղեկագրեցին։ 1896ին ապրիլին դադրեցուցին «Հնչակ» պաշտօնաթերթը եւ իրենց բոլոր կոմիտէներուն սկսան ղրկել տալ «Դրօշակ» պաշտօնաթերթը։

Կը նշանակէ թէ երկու կոմիտէները արիւն թափելու, ոճիր գործելու եւ յեղափոխութիւն յարուցանելու մասին իրարմէ չէին տարբերիր։ Վանի եւ Էրզրումի նահանգներուն մէջ արդէն Դրօշակեանները աւելի զօրաւոր էին, քան Հնչակեանները։ Այդ մասին գրեցի Ներքին Նախարարութեան, աւելցնելով թէ, նկատելով որ, այդ տարի, յեղափոխութիւն պիտի ծագէր ոչ միայն Վանի, Էրզրումի, Ատանայի եւ Հալէպի նահանգներուն մէջ, այլ նաեւ այն շրջաններուն մէջ, ուր երբեք տակաւին հայկական դէպքեր պատահած չէին, կը թելադրէի կառավարութեան ձեռք առնել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները, արգիլելու համար յեղափոխութիւնը։

1896ի փետրուարի սկիզբներն ենք։

Վանի ոստիկանական տեսուչը առտուն կանուխ իր պաշտօնատեղին կը մտնէ, թէյ մը կ'ապսպրէ։ Ու մինչ թէյը կը խմէ եւ գլանիկ մը կը պլորէ, ներս կը մտնէ ոստիկան մը, բարեւի կը կանգնի եւ կ'ըսէ.

— Ոստիկանապետ, ներսը երկու Հայեր կան, փորձանք եկեր է իրենց գլխուն, կ'ուզեն ձեզ տեսնել։ Ներսի սենեակին մէջ կը գտնուին, կ'ուզէ՞ք որ ձեր առջեւ բերեմ։

— Բե՛ր։

Ներս կը մտնեն երկու Հայեր, Վանի Թաղէ Քէհրիզ թաղէն Փափազեան կարապետ եւ իր եղբայրը։ Քնատ ու վախցած, գոյն չէր մնացեր անոնց երեսին վրայ։ Ուժաթափ էին բոլորովին։

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կ'ուզէք, հարցուց ոստիկանապետը։

Հայերը պատմեցին.

— Էֆէնտիմ, ասկից քանի մը օր առաջ մեր բնակարանը եկեր Թէփէ Պաշի թաղէն Վահան եւ ուրիշ երկու անծանօթներ, որոնք զինուած էին եւ իրենց մէջքին ատրճանակ ու դաշոյն։ Վահան մեզի ըսաւ թէ հայ յեղափոխականներուն համար զէնք գնելու նպատակով մեզի ճակուած է վճարել վեց ոսկի, թէ այդ դրամը պէտք է պատրաստել մեզմէ մը օրուան ընթացքին, որպէս զի երբ իրենց կողմէ մէկը ներկայանայ այդ նպատակով, վճարենք։ Այսպէս ըսին ու մեկնեցան։ Քանի մը օր յետոյ դաշնակով մը մեզի ներկայացաւ Վահանի ընկերներէն Ռուբէնը, որ միայն եւ ... չեց վեց ոսկին։ Դրամ չունինք։ Եթէ ունենայինք ալ, տալու չէինք։ Հիմա չունինք, ետքը բան մը կ'ընենք, ըսինք Ռուբէնի ... ցինք։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

"HARATCH"

ԲԱԺՆԵԳԻՆ	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286
Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ 23 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
23 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1706
ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿԸ ՄԻՒՍԻՆ ԱՊԱՒԷՆ

Երեք թղթակցութիւններ ունինք այսօր գաւառէն։ Երեքն ալ՝ օրուան տագնապին, գործազրկութեան մասին։ Երեքն ալ մռայլ՝ իրենց բովանդակութեամբ։

Գործազրկութիւնը կը ծաւալի Տէսինի, Սէն Շամոնի եւ Վալանսի մէջ, ինչպէս կը պատմեն մեր թղթակիցները։ Արձակուած են հարիւրաւոր բանուորներ, — անշուշտ ամէնէն առաջ օտարականները։ Տեղ-տեղ ժամագինները զեղչուած են 100ին 10 համեմատութեամբ, կամ կրճատուած են աշխատանքի օրերը։ Տէսինի մէջ զրոյց կը շրջի թէ աստիճանաբար պիտի արձակեն օտարականները։ Սէն Շամոնի մէջ, մէկ շաբթուան ընթացքին ճամբած են 200 աշխատաւորներ, որոնց 75ը Հայ։ Վալանսի մէջ, այրերէն յետոյ, կիներն ու աղջիկներն ալ սկսած են արձակել, իսկ շարք մը գործարաններ շաբաթը հազիւ 3-4 օր կը բանեցնեն։

Ահա խտացումը մեզի հասած լուրերուն, որ հրատարակուած են այսօր։ Ուրիշ վայրերէ ալ պարբերաբար կը հասնին տեղեկութիւններ, նոյնքան մռայլ բովանդակութեամբ։

Գիտենք որ աւելի մխիթարական չէ կացութիւնը Փարիզի մէջ։

Արձանագրելով այս տեղեկութիւնները, կը կարծենք թէ մեր թղթակիցները քիչ մը չափազանց յոռետես կ'արտայայտուին։

Չենք ժխտեր իրականութիւնը։ Եւ ուրախ ենք որ ամէն տեղ ալ, պաշտօնական թէ անպաշտօն թղթակիցներ օրը օրին կը հետեւին կացութեան եւ կը հաղորդեն մամուլին։

Ոչ մէկ թղթակցութիւն այնքան արժէք ունի մեզի համար, որքան այն որ կը ներկայացնէ այս կամ այն գաղութին տնտեսական վիճակը, աշխատաւորներու կեանքը, անոնց լաւ ու գէշ օրերը։

Անժխտելի է գործազրկութեան տագնապը, եւ կը զարգանայ յամր, սողոսկուն ելեւէջներով։ Իսկ ծանրագոյն պարագան՝ վաղուան անստուգութիւնն է։ Շատ բան կախում ունի, օրինակ, Մեծն Բրիտանիոյ ընտրութիւններէն։ Եթէ Անգլիան ընդունի մաքսային դրութիւնը, լուրջ վախեր կան Ֆրանսայի համար։

Բայց, այսօրուան գործազրկութեան հետեւանքները դժուար թէ հաւասարին 1926—27ի տագնապին։

Գիտենք որ մեր բանուորներէն շատերը ինքնապահ դարձած են արդէն, արհեստի մը կամ կրպակի մը տիրանալով։ Այսօր աւելի տոկուն է դիմադրական ուժը։ Եւ վերջապէս, կան ճարտարագործական ճիւղեր որոնք միշտ պէտք ունին աշխատաւորի։ Կայ, նաեւ, հողագործութիւնը, որ միշտ բանուկ է Ֆրանսայի մէջ։

×

Այս նկատողութիւնները գրի կ'առնենք ոչ թէ իբրեւ մխիթարանք, այլ խուճապի չմատնուելու եւ աւելի կեդրոնաձիգ ուշադրութեամբ հետեւելու համար տագնապին։

Եւ բաժնելով ընդհանուր մտահոգութիւնը, կ'ուզենք անգամ մըն ալ մէջտեղ դնել փոխադարձ օգնութեան խնդիրը։

Տագնապը մեղմանայ թէ սաստկանայ, մեր աշխատաւոր բազմութիւնները պէտք ունին տեւական, հիմնական կազմակերպութեան մը։

Եւ այդ կրնայ ըլլալ միայն Փոխադարձ Օգնութեան Սնտուկը։

Բաղդատաբար սակաւաթիւ են բացարձակ անգործութեան, անելի մատնուած աշխատաւորները։ Մեծամասնութիւնը ունի վաստակի աղբիւր մը։ Կան շատ բախտաւորներ ալ, տուն-տեղ շինելու աստիճանին հասած։

Արդ, ինչո՞ւ դժուար պիտի ըլլար, բոլոր հայաշատ՝ բանուորական կեդրոններուն մէջ հիմը դնել փոխադարձ օգնութեան սնտուկներու, համեստ անդամավճարներով։ Օրական մէկ ֆր. վճարելու կարող 500 աշխատաւորներ կը հաշուէր թղթակից մը, Վալանսի մէջ։ Կը կարծենք թէ այս թիւը շատ վար կը մնայ իրականութենէն։ Բայց մենք աւելի համեստ հաշիւ մը կ'ընենք, — հազար հոգի՝ ամսական 10 ֆր. = 10,000 ֆր.։

Այսպէս եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ, համաձայն տեղական պայմաններուն։ Հայր. Միութիւնները կրնան դնել առաջին հիմնադրամը, 500 ական կամ 1000 ական ֆրանք, — միշտ նուազագոյնը հաշուելով։

Ծրագրուած սնտուկէն պիտի օգտուին անգործները՝ ոչ թէ ողորմութիւն ստանալով, այլ փոխ դրամ։ Մինչեւ որ գործ գտնեն։

Պետական նպաստը ողորմելի գումար մըն է։ Եւ սակայն շատեր անոր ալ կարօտը կը քաշեն։ Իսկ այսպիսի կազմակերպութիւն մը, ինքնօգնութեան ձեռնարկ մը կրնայ իրական օրհնութիւն դառնալ հայ բանուորներուն համար։

Ամէնէն դժուարը՝ գործին նախաձեռնութիւնն է։

Մենք չպիտի ուզէինք միջամտել այսպիսի գործի մը, խորապէս վստահ ըլլալով հայ աշխատաւորներու գիտակցութեան վրայ։

Բայց, իբրեւ պարտաճանաչութեան օրինակ, պիտի թելադրէինք որ, նախաձեռնութիւնն ստանձնէին աշխատաւորներէն անոնք որ տեւական գործ ունին։ Այսինքն՝ մեծամասնութիւնը։

Այս նախաձեռնութիւնը պատիւ մը պիտի ըլլար իրենց համար, միեւնոյն ատեն խնայելով նոր տառապանքներ՝ անճարներուն համար։ Արժանապատուութեան զգացումը շատ զօրաւոր է աշխատաւորներուն մէջ, եւ ոչ մէկուն համար հաճելի պիտի ըլլար ողորմութիւն խնդրելու վիճակին մէջ դնել զանոնք։

Ո՞վ պիտի տայ առաջին ազդանշանը։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՍԱՅՄԸՆԻ ԿՈՉԸ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Պահպանողական «Տէյլի Մէյլ» թերթը կը հրատարակէ Ճոն Սայմընի մէկ կոչը ուղղուած աշխատաւորականներուն եւ անոնց որ իրենց քուէները պիտի տան այս կուսակցութեան։ Այս կոչով, Սայմըն կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ համար պէտք չէ քուէ տալ աշխատաւորականներուն։ Նախ, որ կ'ըսէ, Մաքտոնըլտ, Սնօտըն եւ Թոմաս, այն երեք անձերն են, որոնք այսօր բաժնուած աշխատաւորական կուսակցութենէն, սակայն անցեալին մէջ կը վայելէին այդ կուսակցութեան ամբողջ վստահութիւնը։ Երկրորդ պատճառը ցոյց կուտայ այն պարագան որ երկիրը կեանքի պայքար է որ կը մղէ։ Առանց ազգային ստիպողական անհրաժեշտութեան մը, Պոլտուին, Մաքտոնըլտ, Սէմուըլ չպիտի կրնային քով քովի գալ։ Աշխարհ կը սպասէ որ Անգլիոյ ընտրողները վաւերացնեն ազգային կառավարութեան յայտարարութիւնները։ Երրորդ պատճառ մը։ Եթէ ընտրողները հետեւէին Լոյտ Ճորճի խորհուրդին եւ ցոյց տային թէ իրենք կապուած կը մնան ազատ փոխանակութեան սկզբունքին, ազգային կառավարութիւնը պիտի պարտուի։ Ըստ Սայմընի այս ընտրութիւնները փորձի կ'ենթարկեն ժողովուրդին ողջմտութիւնը։ Եւ եթէ Հէնտըրսըն կ'ուզէ գիտնալ թէ ինչու վարչապետը եւ ազգային կառավարութիւնը կը ջանան տապալել իր կուսակցութիւնը, որովհետեւ, պարզ է թէ ազգային տագնապի մը պահուն, միշտ կարելի է վստահիլ Անգլիոյ ժողովուրդին ողջմտութեան։

Պոլտուինի մէկճառին առթիւ, Մաքտոնըլտ կարգ մը բացատրութիւններ տալով, մաքսատուրքերու մասին ըսաւ.— Աւելցնելիք բան մը չունիմ առաջին յայտարարութեանս վրայ, ուր կ'ըսէի թէ որեւէ առաջարկ որ դարման մը կը բերէ, չպիտի մերժուի։ Կասկածէ դուրս է թէ ընդդիմադիր աշխատաւորականներու եւ Լոյտ Ճորճեաններու դիրքը կը դժուարացնէ ազգային կառավարութեան գործը եւ կը տկարացնէ յառաջիկայ կառավարութիւնը, որ իր գործունէութիւնը պիտի հիմնէ մաքսային դրութեան տեսակէտին վրայ։ Պէտք է յստակօրէն հասկցուի թէ երկիրը ներկայիս կ'ուզէ ազգային կառավարութեան մը կազմութիւնը եւ ինչ ալ ըլլայ այդ կառավարութեան քաղաքականութիւնը, պիտի մնայ ազգային եւ ոչ թէ կուսակցական»։

Ընտրութիւններու մէջ, պահպանողականներու յաջողութեան յոյսերը օրէ օր կ'ամրանան։ Պահպանողական թերթ մը կը կարծէ արդէն թէ կառավարութեան կուսակիցները պիտի ապահովեն 90ի առաւելութիւն մը։

ՍՏԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Նախորդ օր, ստերլինը 100,50ով փակուեցաւ։ Երէկ ստերլինը կը բռնէր 100։

Զինեւճափոնական վէճը

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին Նախագահը Պ. Պրիան, յատուկ նիստի հրաւիրեց Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Անգլիոյ եւ Սպանիոյ ներկայացուցիչները, տեղեկութիւններ տալու համար չինեւճափոնական վէճին ներկայ վիճակին մասին։ Ճափոն տակաւին չէ պատասխանած Խորհուրդին վերջին թելադրութիւններուն։ Իսկ Չինաստանի ներկայացուցիչը Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարութեան յանձնեց գրութիւն մը, ուր կը պարզուի իր կառավարութեան տեսակէտը, հարցի մասին։

Նիւ Եորքէն տրուած լուրի մը համաձայն, Մուքտէնէն իմաց կը տրուի թէ ճափոնական զօրախումբերը կռուի բռնուած են 2000ի չափ չինական ուժի մը հետ, հարաւային Մանչուրիոյ երկաթուղիին երկայնքը։

Ֆրանսեւգերման յարաբերութիւնները

Լավալի եւ Պրիանի Պերլին այցելութեան ընթացքին, որոշուած էր կազմել ֆրանքեւգերման տնտեսական խառն յանձնախումբ մը, որուն գործը պիտի ըլլար ուսումնասիրել երկու երկիրները շահագրգռող տնտեսական հարցերը։

Ֆրանսա արդէն, կազմած է իր յանձնախումբը, որանցեալ շաբթու, ինչպէս գրեր էինք, գումարեց իր խորհրդակցական առաջին նիստը։

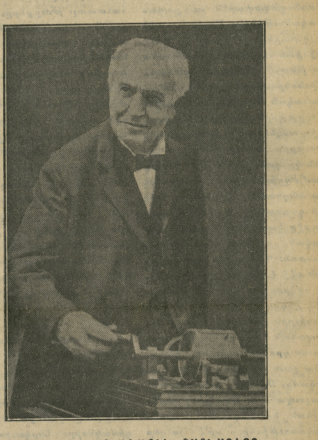
Գերմանիոյ հանրապետութեան Նախագահն ալ, հրաւիրեց առեւտուրի, ճարտարարուեստի, երկրագործութեան, ինչպէս նաեւ պաշտօնեաներու եւ գործաւորական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները, որ իբր մասնագէտ մասնակցին յանձնախումբի աշխատանքներուն։

Անկից զատ, Հինտէնպուրկ հրաւէր ուղղեց գերման ազգային տնտեսութեան զանազան շրջանակներուն պատկանող 25 անձերու, կազմելու տնտեսական խորհրդակցական մարմին մը, օժանդակելու համար կառավարութեան տնտեսական ծրագիրը պատրաստելու գործին մէջ։

Կլոր Սեղանի խորհրդակցութիւնը

Իբր պատասխան կանտիի պնդումներուն թէ Կլոր Սեղանի խորհրդակցութիւնը միմիայն առիթ մըն է ժամանակ կորսնցնելու եւ որեւէ արդիւնքի չյանգելու, անգլիական կառավարութիւնը որոշեց փակել խորհրդակցութիւնները Նոյեմբեր 10ին, նոյնիսկ եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ Հնդկաստանի անկախութեան կամ անոր մօտ կարգադրութեան մը վրայ։

Կանտի տեսակցութիւն մը ունեցաւ նախարարի մը հետ, որ իրեն յայտնեց այն զիջումները զոր Անգլիա տրամադիր է ընել։

ԷՏԻՍԸՆ ԵՒ ԻՐ ԱՌԱՋԻՆ ՁԱՅՆԱԳԻՐԸ

Կը կարծուի թէ կառավարութիւնը նկատի պիտի առնէ հնդիկ մահմետականներու տեսակէտները համաձայնութեան մը կնքման համար եւ պիտի պնդէ հնդիկ բանակին վրայ անգլիական հսկողութեան եւ հակակշռի պահպանման մասին, ինչպէս նաեւ արտաքին գործերու եւ ելեւմուտքին վրայ, նոյն իսկ եթէ դաշնակցային կառավարութիւն մը կազմուի։

Ռուսիոյ ոչ-յարձակման ծրագիրը

Ամերիկեան կառավարութիւնը մերժեց Ազգերու Դաշնակցութեան հրաւէրը՝ մասնակցելու խորհրդակցութեան, որ մէկ քանի շաբաթէն տեղի պիտի ունենայ Ժընեւի մէջ, վիճելու համար Ռուսիոյ առաջարկած տնտեսական ոչ-յարձակման ծրագրին մասին, որ յետոյ, պիտի ներկայացուի զինաթափութեան ընդհ. խորհրդաժողովին։

Մոսկուայի կառավարութիւնը հաղորդեց Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարութեան՝ թէ խորհրդային պատուիրակութեան պիտի նախագահէ Լոնտոնի դեսպանը Սոքոլնիքոֆ։

Ռուսիա կը յետաձգէ իր պարտքերը

Պերլինէն տրուած տեղեկութեան մը համաձայն, այն զրոյցները թէ Ռուսիա մտադիր է յետաձգում պահանջել իր արտաքին պարտքերուն համար, կը մտահոգեն այդտեղի քաղաքական շրջանակները, որոնք կ'ուզեն ունենալ ստոյգ տեղեկութիւններ թէ՝ իրօք Ռուսիա մատնուա՞ծ է ելմտական ծանր կացութեան։ Ռուսերը մօտ ատենէն, ստիպուած են մեծ վճարումներ ընել, իբր փոխարժէք արտասահմանէն գնուած մեքենաներու եւ ճարտարարուեստական արտադրութիւններու, հնգամեայ ծրագրի առաջին երկու տարիներու ընթացքին։

Այս վճարումներու գումարը կը հասնի 500 միլիոն մառքի Գերմանիոյ համար եւ 250 միլիոն մառքի Միացեալ Նահանգներու համար։

Կ'ըսուի թէ խորհրդային առեւտրական ներկայացուցիչները գաղտնի հրահանգներ ստացած են վճարումներու յետաձգման մասին։

Ֆրանսական բամպակի ճարտարարուեստը

Բամպակի ճարտարարուեստին կացութիւնը մէկ քանի շաբաթէ ի վեր բարելաւուած է Անգլիոյ մէջ։ Անգլիական հիւսկեղէնը ներկայիս, կը գործէ իր արտադրական կարողութեան հարիւրին 70 համեմատութեամբ, մինչ օգոստոսին հարիւրին 45 էր։

Այս բարելաւման պատճառ կը նկատուին Չինաստանի մէջ ճափոնական արտադրութեանց դէմ պոյքոթը, Հնդկաստանէն խնդրանքներ եւ կեղծ մետաքսի գինին հաւանական բարձրացումը։

Սակայն ֆրանսական շուկային վրայ վատ անդրադարձած է անգլիական ճարտարարուեստի բարելաւումը։

Մասնաւորաբար Լիլի շրջանին մէջ, անգլիականի անկումը ծանր կացութիւն ստեղծած էր արդէն։ Անգլիական կերպասներ կը մատուցուին այն տեսակ գիներով, որոնց համապատասխան ֆրանսական արտադրութիւնները կը ծախուին հարիւրին 20-25 աւելի սուղ։ Հաւանական կը նկատուի որ Լիլի կարգ մը գործարանները, որոնք արդէն վնասուած էին համաշխարհային տագնապէն, ստիպուին փակել դռները՝ անգլիական ճարտարարուեստի մրցման հետեւանքով։

ԱՐԹԻՒՐ ՇՆԻՑԼԷՐ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Վիեննայէն հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ յանկարծամահ եղած է Արթիւր Շնիցլէր, որ ոչ միայն արդի Աւստրիոյ մեծագոյն գրագէտն էր, այլ եւ միջազգային արժէք։

Հանգուցեալը 69 տարեկան էր, եւ իր ասպարէզը սկսաւ վիպակներով եւ պատմուածքներով։ Աւելի վերջերն էր որ վէպեր գրել սկսաւ։ Իրմէ ունինք «երկերի ժողովածու մը», հրատարակուած Մոսկուայի մէջ, 1913ին, խմբագրութեամբ Վահան Տէրեանի եւ Պօղոս Մակինցեանի։

ԱՐԵՒԵԼՔԸ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ԴԷՄ

I.— ԹՈՒՐՔԻԱ ԸՆԴԴԷՄ ԵՒՐՈՊԱՅԻ (*)

Բնական էր, որ Թուրքիա, պայքարի պատրաստուելով ընդդէմ Եւրոպայի, բարեկամներ ու դաշնակիցներ փնտռէր իր շուրջը:

Ու Թուրքիոյ առաջին բարեկամն եղաւ Ռուսիան: Այդ բարեկամութիւնը չի նշանակեր, սակայն, թէ Թուրքիա հրաժարած է համաթուրանականութեան գաղափարէն ու քաղաքականութենէն: Ընդհակառակն այդ բարեկամութիւնը կը տեւէ այնքան ատեն, որքան Ռուսիա կը խնայէ Թուրքիոյ ցանկութիւններուն՝ եղբայրանալու Թուրանական Արեւելքին: Արդարեւ Թուրք գործակալները կ'աշխատին ամէնէնուելի Արեւելքի մէջ: Թուրքիա լաւ գիտէ թէ իր հոգին կը գտնուի ոչ թէ Պոլսոյ կամ Իզմիրի, այլ արեւելեան նահանգներուն մէջ, որոնք պիտի դառնան իր նահանջի կամուրջը կամ Թուրանական օգնական ուժերու ժամանման ճամբան: Վերջապէս այդ շրջանին մէջ է, որ ան պիտի ստեղծէ երկրորդ եւ աւելի եւս անառիկ Էնկիւրի մը, երբ առաջին Էնկիւրին շատ մօտիկ թուի եւրոպական նոր յարձակման զօրաւոր գրոհին: Ի հարկէ, Թուրքիա շատ լաւ գիտէ թէ իր բարեկամը, Ռուսիա, պարտաւոր է պաշտպանելու Թուրքիոյ արեւելեան նահանգներու ամբողջականութիւնը, եթէ չուզեր վտանգել Բագուի նաւթահորերը:

Ուրեմն, Ռուսիա եւ Թուրքիա, դաշինք կնքելով իրենց թշնամութեան մէջ հանդէպ Եւրոպայի, կռուելով միասին մեծ պատերազմի մը մէջ ընդդէմ Եւրոպայի, շահագրգռուածեն՝ մին պաշտպանութեամբը Կովկասի նաւթահորերուն, միւսը՝ Թուրանական կամուրջին:

Երկրորդ, Թուրքիա բարեկամներ փնտռեց նաեւ Ափրիկէի հիւսիսը, այն ապստամբներուն մէջ, որոնք զէնք բարձրացուցին Եւրոպայի դէմ: Այդ բարեկամութիւնը, իրաւ է թէ, մեծ յոյսեր չի խոստանար իրեն: Ահա թէ ինչո՛ւ Թուրքերը զինուորական ու նիւթական որեւէ օգնութիւն չուզեցին ընել: 1924ի դեկտեմբերին, Ֆէթհի պէյ ճառ մը արտասանելով Եգիպտոսի դէպքերուն մասին, կ'ըսէր.

— «Մենք համակրանք ունինք Եգիպտացիներուն, բայց միայն այդքան: Ազատագրուելու համար, թող իրենց յոյսը ուրիշներու վրայ չդնեն երբեք»:

Այս լեզուով, Թուրքիա խոհեմ կռիւի մը կը հրաւիրէր Եգիպտացիները: Արդարեւ, Թուրքերը, հակառակ իրենց մարտական ընդունակութիւններուն, հասկցած են թէ որքա՛ն անհրաժեշտ է խոհեմութիւնը, եւ պատերազմելու համար՝ դէպքերու օժանդակութիւնը: Նոյն իսկ շատ լաւ ըմբռնած են թէ տակաւին ժամանակը չէ հասած, Արաբներուն համար, վէճի ու կռիւի մտնելու Եւրոպայի հետ: Որքան ուշանայ այդ ժամանակը, այնքան օգտակար է, կ'ըսեն անոնք, օգտուելու համար անկէ: Սպասման եւ համբերութեան այս քաղաքականութիւնը կը հաստատէ թէ Թուրքերը թերեւս ամբողջովին հրաժարած չեն համիսլամականութենէն, իբրեւ զէնք գործածելու համար Եւրոպայի դէմ: Սակայն համիսլամականութիւնը կրնայ վտանգ մը դառնալ այն ատեն, երբ Թուրքիա, տեսնելով որ Արաբները վերանորոգուած ու ազգային պետութիւն մը կազմած են, ձեռնարկէ յարձակման մը ընդդէմ Եւրոպայի: Իսկ ե՞րբ կուգայ այդ օրը,— դժուար է պատասխանել: Նախ չափազանց երկար ժամանակ կը պահանջէ այդ հաւանականութիւնը: Որովհետեւ ներկայիս Թուրքերն ու Արաբները շա՛տ հեռու են եղբայրանալէ ամէն մարզի մէջ, Կրօնական հարցը, որ այնքան բարդ խնդիր մըն է Իսլամներուն մէջ, այժմ բոլորովին կը բաժնէ իրարմէ: Այստեղ Մորիս Միւրէ կը հարցնէ.« Ֆրանսական հակակղերական քաղաքականութեան դափնիները պիտի չկրնա՞ն քնացնել Թուրքիոյ վերանորոգիչները: Կարելի է հաւատալ: Թուրքերը, հետեւելով Ֆրանսայի օրինակին, պատերազմ յայտարարեցին կրօնական գաղափարներուն, աշխարհականացնելով ամէն բան: Իրենց աշխարհական պետութիւնը հիմնուած է, ինչպէս կը գրէ Օկիւսթ Կօմթ, զարհուրելի խառնուրդի մը վրայ, որ կազմուած է Օկիւսթ Քոնթի, Ռոպէսփիէրի, Պոնափարթի եւ Էմիլ Զոլայի վարդապետութիւններով: Վտանգաւոր փորձ մըն է այդ, ոչ ալ բոլորովին պարկեշտ, քանի որ յունական յարձակման պահուն Մուսթաֆա Քէմալ կոչմը ուղղած էր համայն Իսլամներուն, յանուն կրօնքին: Այն ատեն, օրուան խօսքն էր.— Խալիֆան վտանգի մէջ է, խաչը կը քալէ մահիկին դէմ, օգնութի՛ւն: Եւ Իսլամները լսեցին այս կոչը եւ ոտքի ելան, դրամ ու մարդ հասցուցին: Սակայն, Մուսթաֆա Քէմալ եւ իր մարդիկը, երբ յաղթութիւնը շահեցան, հանեցին դիմակները: Ներկայիս, Թուրքերը հոգեւորականը կը ստորադասեն աշխարհականին, բայց կ'օգտագործեն կրօնական ուժերը, զորս դեռ կրնայ հայթայթել իսլամութիւնը: Սովետներուն օրինակով, Ազատ եկեղեցիին պէս, Թուրքերն ալ ստեղծած են ազգային կրօնավայր մը: Դուրս վտարեցին խալիֆան, բայց չջնջեցին խալիֆայութիւնը: Օր մը Մուսթաֆա Քէմալ այսպէս կը յայտարարէր.

— Խալիֆան, իսլամութեան այդ խորհրդանշանը, ներկայիս կը գտնուի Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ: Այս մարդը, ո՞վ գիտէ, օր մըն ալ կրնայ յայտարարել. —Խալիֆան, ես եմ»:

Մորիս Միւրէ, ինչպէս ըսի, այս փորձերէն յետոյ, չի հաւատար որ, շուտով եւ դիւրին, Թուրքերը կրնան համիսլամութիւնը օգտագործել իբրեւ ահարկու զէնք մը ընդդէմ Եւրոպայի: Նախ իրենց սխալ քաղաքականութեան պատճառով, որ, առաջին յաղթանակէն վերջ, հակակրօնական պայքարի մը լծուեցան: Երբեք Թուրքիա միաձայնութեամբ չողջունեց աշխարհական կարգերը: Քրտական ապստամբութեան մէջ, որ խոշոր փորձանք մը դարձաւ Թուրքիոյ գլխուն եւ զսպուեցաւ չափազանց դժուար, կարեւոր լծակ մըն էր այն որ, ըստ քիւրտ քարոզիչներու, Թուրքերը թշնամի կը համարուէին իսլամութեան: Այդ պարագան, քրտական զօրաւոր ապստամբութեան այդ դէպքերը իսլամութեան պաշտպանութեան դրօշին տակ, կրնային ճակատագրական վտանգ մը դառնալ Թուրքիոյ գլխուն, գրաւելով իսլամներուն այն նոյն համակրանքը, զոր Թուրքերը գտան Յոյներուն դէմ կռիւի ծանր օրերուն, եթէ Քիւրտերէն աւելի ճարպիկ չըլլային Թուրքերը՝ իրենց քարոզութիւններուն մէջ իսլամ շրջանակներու մօտ:

Վերջապէս հիմա, երբ Թուրքիա աշխարհական պետութիւն մը դարձած է, իսլամները շարունակ վէճի մէջ են Թուրքերուն հետ խալիֆայի հարցին մասին: Ճիշդ է Թուրքերն ունին զինուորական այն ուժը, զոր կը պահանջէ իսլամութիւնը ի պաշտպանութիւն իր մահիկին, բայց իսլամները հիմա շատ քիչ հաւատք ունին Թուրքերու կրօնական քաղաքականութեան մասին:

Հետեւաբար, քանի Խալիֆայութեան հարցը այսքան բարդ է եւ անլուծելի, Թուրքերը չեն կրնար օգտագործել համիսլամութիւնը իբրեւ անմիջական զէնք մը Եւրոպայի դէմ:

Այսուհանդերձ, պատերազմի ատեն, պետութիւնները կը դաշնակցին ոչ թէ բարեկամութեան մը համար, այլ վախնալով հասարակաց թշնամիէն: Այնպէս որ իսլամութեան ծոցի վէճերը յանկարծ կրնան խաղաղիլ՝ տեսնելով պատերազմ մը, որ կը պայթի ընդդէմ Եւրոպայի: Այդպիսի պատերազմ մը կրնայ նախաձեռնել, օրինակ, Ռուսիան՝ ապահովելով Գերմանիոյ մասնակցութիւնը: Եւ վերջապէս իմաստուն բանաձեւերն ալ քիչ դեր չեն կատարեր:

Թուրքերը կը պատասխանեն իսլամ քննադատներուն այն մեղադրանքին թէ ինչո՛ւ վտարեցին խալիֆան եւ հերձուած պատճառեցին իսլամութեան մէջ.

— «Հաւատակցութիւնը չկըրցաւ մեզ պաշտպանել, ընդհանուր պատերազմին ընթացքին, այն իսլամ բանակներուն դէմ, զորս մեր թշնամին ղրկեց մեր վրայ: Հաւատքը տեւական միութեան կապ մը չէ երբեք: Մի՞նա՛նք սա խօսքին տակ.— Անկցի՛ն օտար տիրապետողները»:

Այսպիսի բանաձեւերն ալ անշուշտ զերծ չեն անյաջողութենէ: Սակայն կայ բան մը, որ Թուրք ժողովուրդը կը մօտեցնէ Թուրք աշխարհական պետութեան: Այդ ալ Էնկիւրիի այն պայքարն է, որ ուղղուած է քրիստոնէութեան դէմ: Էնկիւրի արդէն մեծ յաջողութիւններ ձեռք ձգեց այդ ուղղութեամբ: «Կարելի չէ առանց տխրութեան դիտել, կ'ըսէ Մօրիս Միւրէ, թէ ի՛նչպէս քրիստոնէութիւնը կ'անհետանայ Փոքր Ասիոյ այն հողերէն, ուր ծնաւ Աւետարանը: Կար ժամանակ մը, երբ հին Բիւթանիոյ ամբողջ շրջանը քրիստոնեայ էր բոլորովին: Այսօր ոչ մէկ քրիստոնեայ կ'երեւի այնտեղ: Կը յիշէք անշուշտ թէ Պօղոս առաքեալ Գաղատացիներուն ուղղած էր մէկն իր «Թուղթերէն»: Այսօր Գաղատիոյ մէջ ոչ մէկ քրիստոնեայ: Զանգակներուն զուարթ ձայնը լռած է հիմա Փոքր Ասիոյ այդ շրջաններուն մէջ: Արդար ըլլալու համար, խոստովանինք որ քրիստոնէութեան այս նահանջը արդիւնքը չէ միայն ու միայն Իսլամներու հալածանքին: Այլ նոյն ատեն քրիստոնեաներու հակամարտութեան եւ վէճերուն իրարու մէջ: Յաճախ ճղճիմ հաշիւներու առիթ մըն էր քրիստոնէութիւնը: Լատինները, Յոյները եւ Հայերը իրենց տխուր հակամարտութիւններով վարկաբեկեցին քրիստոնէութիւնը» (*)

Թուրքերուն համար քրիստոնէութիւնը հոգեւորական կարգ մը չէ, այլ՝ քաղաքական դրութիւն մը: Այսպէս է, որ կասկածամտութեամբ կը դիտեն զայն եւ ամէն ջանք կը թափեն՝ քանդելու համար անոր բոյնը Ասիոյ մէջ: Թուրք ազգայնականութիւնն ալ իր կարգին կը նպաստէ այդ հակաքրիստոնէական պայքարին:

Այժմ Թուրքիա յաջողած է արմատապէս դուրս նետել, կամ, ինչպէս կ'ըսեն, ծովը թափել քրիստոնէութիւնը, որ խորհրդանշանն էր եւրոպական մտաքին: Պիտի կրնա՞յ քանդել նաեւ Եւրոպայի քաղաքական շօշափուկները Փոքր Ասիոյ մէջ:

Այդ հարցին մօտենալու համար, Մորիս Միւրէի խորհրդածութիւններէն յետոյ, ներկայացնենք ուրիշ եւրոպացի քաղաքագէտներու կարծիքներն ալ:

ԱԶԱՏԱՆԻ

(*) Նախորդ յօդուածը տեսնել Յառաջ 9 հոկտեմբեր:

(*) Մորիս Միւրէ կը պատմէ թէ կիլիկիոյ պարպումին ատեն, թուրքերը Ատանայի Հայոց եկեղեցին յանձնեցին հայ բողոքականներուն, պայմանով որ լուսաւորչականներն ալ կատարեն այնտեղ իրենց ծէսը: Լուսաւորչականները ուզեցին մոմ վառել, բողոքականները հակառակեցան, եւ Թուրք իշխանութիւնը փակեց եկեղեցին, վէճի տեղի չտալու համար:

ՕԿԻՍԹ ՖՕՌԷԼ

ԻՐ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Համաշխարհային հռչակ ունեցող գիտնականը, Օ. Ֆօռէլ մեռաւ անցեալ յուլիսի վերջը, 83 տարեկան հասակին:

Գիտական ընկերային ու բարոյական հոյակապ դէմքերէն էր կ'անհետանայ Ֆօռէլի մահով: Իր ամբողջ կեանքը աշխատանքի պայքարի ու գործունէութեան բեղուն ու փայլուն շրջան մը եղած է: Ծնած է 1848 սեպտ. 1ին Զուիցերիա, Լօզանի նահանգին Մօրժ գիւղաքաղաքին շրջակաները, Լէմանի ափերուն մօտ:

Ցեղափոխութիւններու այդ տարին կարծես իր ազատաշունչ դրոշմը դրաւ անոր նորածին հոգիին: Իր մանկութիւնը մենասէր ու լռակեաց՝ հանդարտօրէն անցաւ ու հասունցաւ բնութեան այդ խաղաղ անկիւնը, ապագայ անխոնջ ու դրդրագին գործունէութեան մը համար:

Նախնական եւ միջնակարգ ուսումը վերջացնելէ յետոյ, Ֆօռէլ կը հետեւի բժշկութեան, նախ Ցիւրիխ ապա Վիեննա ու 1872ին կ'աւարտէ Ցիւրիխի համալսարանը:

Իր ուսանողութեան ընթացքին, մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր հոգեբուժութեան: Աւելի կատարելագործելու համար այդ մասնագիտութիւնը՝ Միւնիխ կ'երթայ փրոֆ. կուտտընի մօտ աշխատելու ուր կը մնայ 1873-78, իբրեւ օգնական, միեւնոյն ժամանակ Միւնիխի համալսարանին հոգեբուժութեան դասախօս:

Այդ շրջանին է որ կը սկսին իր գիտական հետախուզութիւնները մասնաւորաբար ուղեղին կազմութեան մասին: Ինքն էր որ յղացաւ նեարդիտներու տեսութիւնը (théorie de neurones եւ հնարեց «միքրոթոմ» գործիքը որ իր վարպետին անունով մկրատը (microtome de Guedden): Ֆօռէլ առաջին անգամ ըլլալով ուղեղի որոշ մասերու ճշգրիտ նկարագրութիւնը տուաւ գիտականօրէն՝ ինչ որ իր վարպետին եւ ուրիշ գիտուններու գնահատումին արժանացաւ: Նոյնիսկ ծերունի Տարուին կը շնորհաւորէր զուիցերիացի երիտասարդ գիտնականը:

Իր ձիրքերով ու ճաշակով բազմակողմանի Ֆօռէլ չբաւականացաւ միայն մէկ մասնագիտութեամբ: Ան վերյիշեց իր սիրած մրջիւնները եւ 1878ին հիւս. Ամերիկա մեկնեցաւ անոնց մասին լուրջ ուսումնասիրութիւններ ընելու նպատակով: Վերադարձին՝ 1879ին՝ Ցիւրիխի համալսարանին հոգեբուժութեան միղին փրոֆէսօր կարգուեցաւ:

Տասնեւինը տարի վարեց այդ եւ ատոր կողքին նոյն քաղաքին «Պուրկհէօլցլի» յիմարանոցին տնօրէնութիւնը: Բազմաթիւ են անոր այդ շրջանի կատարած ձեռնարկներն ու բարենորոգումները: Քանի մը տարիէն յիմարանոցը վերածեց օրինակելի հաստատութեան մը եւրոպական հռչակով. Ներմուծեց շատ մը բարեփոխումներ: Աշխատութեան եւ քնէածութեան շնորհիւ, ինչպէս նաեւ ոգելից ըմպելիներու բացարձակ չնջումով՝ Ֆօռէլ բարելաւեց ու բժշկեց շատ մը մտային հիւանդներ:

Ցիւրիխի մէջ իր ստանձնած կրկնակ պաշտօնները արգելք չէին նուիրուելու իր նախասիրած գիտական աշխատանքներուն, ուղեղի կազմախօսութիւն, հոգեբանութիւն, մրջիւններու հետազօտութիւն որոնց համար մէկէ աւելի ճամբորդութիւններ կատարեց:

1898ին, դեռ հազիւ 50 տարեկան, Ֆօռէլ կը հրաժարի իր կրկնակ պաշտօններէն, կը զգայ որ այլեւս իբր անկախ մարդ պէտք է գործէ եւ աւելի ազատօրէն նուիրուի հանրային ասպարէզին, չգոհանալով զուտ մասնագէտի, բժիշկ-գիտնականի սահմանափակ գործունէութեամբ:

Մարդկային տառապանքին աւելի մօտէն ծանօթանալով, յիմարանոցի տեսչութեան ընթացքին եւ կեանքի մէջ ուղղակի անսահման կարիքը կը զգայ այդ տառապանքը մեղմացնելու:

Ինք որ յոռետես էր իր մանկութենէն, կը դառնայ լաւատես՝ մարդկութեան ապագայի մասին ու ասպարէզ կը նետուի իր բոլոր ուժերով: Այդ թուականէն կը սկսի Ֆօռէլի ամէնէն բեղմնաւոր շրջանը, մրջիւններու ուսումնասիրութեան համար դարձեալ կը մեկնի հիւսիսային եւ հարաւային Ամերիկաներ 1899ին, աւելի ուշ 1908ին Ալճերիա, Թունուզ, Իտալիա: 1910ին Պալքանեան երկիրներ, մինչեւ Պոլիս, Իզմիր եւ Եգիպտ ուր կը գտնէ նոր տեսակի մրջիւններ: Բազմաթիւ են իր հրատարակած գրքերն ու գրքոյկները մրջիւններու ինչպէս նաեւ ընկերային ու գիտական հարցերու մասին ու մանաւանդ ալքօլի գործածութեան դէմ, որոնց ընդամէնը 400ի մօտ կը հաշուուին:

Միայն այս հրատարակութիւններով չի գոհանար սակայն: Ֆօռէլ կը կազմակերպէ ժողովներ, դասախօսութիւններ, կը հիմնէ բարեգործական հաստատութիւններ եւ ընկերութիւններ ինչպէս՝ La Ligue pour l'action morale (բարոյական գործունէութեան դաշնակցութիւն, L'Ordre indépendant neutre des Bons Templiers, (Բարի տաճարականներու անկախ եւ չէզոք կարգ) եւն.:

1907էն ի վեր Օկիւստ Ֆօռէլ քաշուած էր Իվօռն գիւղը, Ռօնի ընդարձակ հովիտին աջ եզերքը, համեստ «վիլլա»յի մը մէջ, որուն «Մրջնանոց» (La Fourmilière անունը տուած էր: Հոն՝ մօտ 300,000 մրջիւններ կ'ապրէին ու կը խնամուէին, հանրածանօթ մրջնագէտը կ'ուսումնասիրէր անոնց «հանրապետական - ընկերվարական» համայնքը:

1912ին, երբ Ֆօռէլ գիտական ճամբորդութեան մը կը պատրաստուէր դէպի Հարաւ. Ափրիկէ, Սէյլան եւ Սումաթրա, ուղեղի կաթուած մը, հետեւանք իր ծանր աշխատանքին եւ իր անդրանիկ որդւոյն մահուան առթիւ զգացած վշտին՝ զինք անգործութեան դատապարտեց ժամանակաւորապէս:

Շնորհիւ իր առողջ կազմին եւ ժուժկալ կեանքին, կրցաւ դիմադրել կաթուածի կրկնակ հարուածներուն եւ վերսկսաւ իր աշխատանքը:

Կաթուածը սակայն անդամալուծեց անոր աջ ձեռքը եւ զրկեց զայն խօսելու դիւրութենէն:

Այն անողորմ հարուածէն յետոյ, իր բարեկամներն ու սիրելիները խնդրեցին իրմէ որ հանգստանայ այլեւս, թէ իր ամբողջ կեանքն ու գործունէութիւնը իրաւունք կուտան իրեն դադրեցնելու ամէն զբաղում:

Բայց Ֆօռէլ չի կրնար չաշխատիլ. Նոյն իսկ իր հիւանդութեան պարագան օգտագործեց գիտութեան համար, նկարագրելով անոր զանազան երեւոյթները:

Իր առաջացած տարիքին մէջ, մասամբ անդամալոյծ՝ առտուն ժամը 5ին ամառը, իսկ ձմեռը ժամը 6ին աշխատիլ կը սկսէր: Եթէ դժբախտութիւնը զինքը զրկեց իր աջ ձեռքի գործածութիւնէն, ան կրցաւ օգտագործել ձախ ձեռքը՝ որով սկսաւ գրել ընթեռնելի կերպով:

Իր կեանքի այս շրջանին, 1912-1923 Ֆօռէլ հրատարակած է գըրքոյկներ, սրբագրած ու լրացուցած է իր նախորդ գրութիւնները, մասնակցած է իր յօդուածներով՝ շատ մը թերթերու:

Ռօնի հովիտին այդ խաղաղ անկիւնը կ'ապրէր ան 1907էն ի վեր, միշտ նուիրուած իր աշխատանքին յարգուած ու սիրուած իր անհամար բարեկամներէն, հետեւողներէն եւ հիացողներէն: Հոն՝ կուգային զինք տեսնելու գիտուն, գրագէտ, ընկերային ու քաղաքական յայտնի դէմքեր, խորհուրդներ, տեղեկութիւններ ստանալու, ոչ միայն Զուիցերիոյ բոլոր նահանգներէն, այլ աշխարհի զանազան անկիւններէն: Նոյն իսկ աշխարհածանօթ դէմքեր, ինչպէս Ֆ. Նանսէն, Ռօմէն Ռօլան, Մազարիք:

Ու կը մեկնէին անոր սքանչելի տպաւորութեան տակ, զգածուած անոր յատուկ ու տրամաբանական դատողութենէն, այլ մանաւանդ մարդասէրի իր վսեմ գաղափարներէն: Իսկ իր հիւրասիրութիւնը այնքան պարզ ու բնական, այնքան սիրալիր. Հոն՝ իր բնակավայրը դէպի «Մրջնանոց»ի փութացին հարիւրաւորներու բազմութիւն մը 1918ին, իր եօթանասունամեակ յոբելեանը տօնելու. Իսկ 1928ին՝ իր ութսունամեակին՝ «Մրջնանոցը» մշտնջենաւոր ուխտավայրի մը տեսքն ունէր, միջազգային, համաշխարհային հանգամանքով: Եկեր էին ամէն կողմէ պատկառելի ծերունիին, մեծ մարդասէրին յարգանքի ու համակրանքի զգացումներ յայտնելու. Եկեր էին բազմութիւններ, շատ հեռու տեղերէ, անգամ մըն ալ, վերջին անգամ աւա՜ղ, իրենց հիացումը, երախտագիտութիւնը եւ պաշտամունքը յայտնելու այդ մեծ մարդուն:

Գ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

Անմահ Պ. Ադամեանի անունը հմայքը եւ անմոռանալի յիշատակը պահ մը կը սթափեցնէ մեզի մեր մշիկ-մշիկ քունէն, եւ յանկարծ կը նկատենք՝ զարմացած՝ որ թատրոնը դեր ունի եղեր կեանքին մէջ, որ ան — մանաւանդ մեր — մշակոյթին և զարգացումին համար, անփոխարինելի ազդակ է եղեր ! որ ան հայ լեզուի պահպանումին — պայմանաւ որ դերասանները հայերէն գիտնան — և նրբացումին համար անհրաժեշտ պայման է եղեր... որ ան այնքան կարեւոր է՝ որքան ժան կումօնի աղօթատեղին կամ... Մօնթէ Քառլօի խաղատունը, առանց խօսելու Մէդօն Լաֆիթի ախոռներուն վրայ...:

Այո՛. Ամերիկան գտած եղանք Ադամեանի մահուան քառասնամեակի այս շաբթու.ոգեւորութիւն, բանախօսութիւն, խմբագրականներ և ցանկութիւններ, քիչ մը պատմութիւն անցեալէն, եւ շատ մը երազ ապագայի մասին...

Եւ շաբաթ մը յետոյ այլեւս խորհող մը չպիտի ըլլայ Հայ Թատրոնի մասին... մինչեւ որ տասը տարի յետոյ, Ադամեանի մահուան յիսնամեակը սգանք՝ Հայ Բեմին թարմ հաղթումներին վրայ:

Վաղուան ստոյգ պատկերն է աս:

Անցեալ շաբաթ երեկոյ Տրդատ Նշանեան իր հրաժեշտի ներկայացումը տուաւ Տանթոնի սրահին մէջ:

Արդարամտութիւնը կը պարտադրէ խոստովանիլ, որ ինը տարիէ ի վեր Փարիզահայ Թատրոնին կեանք եւ շարժում տուողին մեկնումը պարապ մը պիտի ձգէ՝ որ չպիտի լեցուի դիւրաւ:

Ջանանէն մինչեւ Նշանեան, Փարիզահայ Թատրոնին նկարագիրն երուն եղին — հասարակութեան անծանօթ մնացած ողբերգութիւններ... — մենաւոր հանդիսատես, իրաւունք կրնամ դատապարտել այն տմարդի եւ անփոյթ վերաբերմունքը, որ ունեցած են մեր ունեւորները եւ պատասխանատուները:

Հին թմբուկս պիտի զարնեմ, ծանօթ յանկերգս պիտի երգեմ նորէն, այո՛, ամէն առիթով, առանց վհատելու:

Որովհետեւ դեռ մէկը չգտնուեցաւ անկեղծօրէն բաղձացող՝ հայ Թատրոնին պահպանումին առաջին էական պայմանին իրագործումին, անոր բոյնին հիմնարկութեան:

Որովհետեւ քմահաճոյքներու համար ծախսուեցան հարիւր հազարներ, ապարդիւն, անհետեւանք և անօգուտ, բայց Հայ Տունի մը ստեղծումը շռայլութիւն մը, անիմաստ պերճանք մը համարուեցաւ:

Որովհետեւ, Լօնտոնի ձիարշաւարանին մէջ մափեր խլելու, և յաղթական ձիուն սանձէն բռնած Փարիզի խայտաբղետ հասարակութեան առաջ սօնքալու համար միլիոններ ծախսուեցան՝ բայց դրամ չգտնուեցաւ Հայ Տունին մէջ Թատրոնի մը տեղաւորելու, որպէս զի վաչկատունի պէս սա ծով քաղաքին մէջ սրահէ սրահ, թաղէ թաղ չթափառին մեր դերասանները եւ զանոնք իր լումաներով քաշքշելով հասարակութեան

Որովհետեւ մեր «Մեծապանչ» լեզուին համար բոյն մը շինելը աւելի անկարելի համարուեցաւ, քան «ազնուազարմ» ձիերուն համար հանգստաւէտ ախոռներ...

Ինչպէ՞ս չզարնել թմբուկը, մինչեւ շատերու ականջին թմբուկը պայթի վերջապէս։

Նշանեանները իրական արժանիքը եղած է այս դժնդակ պայմաններուն մէջ չարքաշօրէն, անվհատ, կերպով մը կանգուն պահել Հայ բեմը, կիսաքաղց, երբեմն առանց օթեւանի, ծածկոյթի։

Իր հրաժեշտի օրերուն,արդար կը գտնեմ — մոռնալով պահ մը իր մարդկային թերութիւնները, եւ ո՞վ չունի, հրապարակաւ հաստատել, որ ան, Նշանեան տոկուն կազմակերպող մը, կենդանացնող մը եղաւ նախ եւ առաջ։ Ինը տարիներ շարունակ անվհատ աշխատանք եւ հարիւր քսան և չորս ներկայացում վերյիշեալ պայմաններուն մէջ՝ պիտի բաւեն իր անունը տեղաւորելու Փարիզահայ Թատրոնին պատմութեան պատուոյ տեղը։

* *

Հրաժեշտի ներկայացումը սկսաւ շատ ուշ, Իսիի ելեկտրակայանին հրդեհին պատճառով, որ ամբողջ թաղը զրկած էր ելեկտրական լոյսէ։

Խուռն բազմութիւն մը եկած էր — գուցէ վերջին անգամ — ծափահարելու Շահխաթունին, Նշանեանը, խումբը, որ վաղը զրկուած գինքը շարժումի դնող ույժէն, գուցէ անկարող ըլլայ հաւաքական աշխատանքի։

Ներկայացուեցաւ «Օթէլլօ»էն մէկ արարուած, «Սամսոն»ի Գ. արարուածը եւ Տ. Նշանեանի մէկ արար զաւեշտը «Ամուսնացող մականունը»։

Շահխաթունի, Նշանեան, Սարեան եւ Գմբէթեան գեղեցիկ ամբողջութեամբ մը տարին երկու գլխաւոր գործողութիւնները, շրջանակելով խումբին երկու շնորհալի կանացի ույժերը՝ Տիկիններ Ս. Նշանեան եւ Ա. Տէրուան։

Շահխաթունի եւ Սուրաբեան հրաժեշտի խօսքեր արտասանեցին, ողջագուրելով Նշանեանը, և ողջերթ մաղթելով։

ՀՐ. ԱԼԵՄՆԱՔ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆՆԵՐ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻՆ

Փէնսիլվանիոյ մէջ, երկու դրամատուններ որոնք չէին կրնար յարգել իրենց յանձնառութիւնները, ստիպուեցան փակել իրենց դուները։ Այս երկու դրամատունները սնանկացած են 150 միլիոն ֆրանքի բացով։

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՆԳՈՐԾՆԵՐԸ

Ամերիկայի Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը յայտնեց թէ անցեալ շաբթու, Ամերիկայի մէջ, անգործներու թիւը հասած է 5 միլիոն 600,000ի, ինչ որ հաւասար է անցեալ ձմրան ամէնէն մեծ թիւին։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ'ԱՐՁԱԿԵՆ, ԿԸ ԿՐՃԱՏԵՆ, ԿԸ ԽՍՏԱՑՆԵՆ

ՏԷՍԻՆ

ՏԷՍԻՆ, 19 Հոկտ.— Օրուան գլխաւոր մտահոգութիւնն է անգործութիւնը։ Ահաւասիկ տարի մըն է որ Տէսինն ալ կը գալարուի անգործութեան մղձաւանջին մէջ։ Շատեր կը կարծէին թէ մէկ-երկու ամիսէն տագնապը կը փարատի, ուրիշներ նոր տարին անցընելու վրայ դրած էին իրենց յոյսերը։ Ոմանք Լիոնի տօնավաճառին կապուած՝ կը սպասէին լաւագոյն օրերու։

Սակայն, բոլոր այդ հակասական ու լաւատես կարծիքները ի դերեւ ելան։ Կայ հիմնական պատճառ մը.— Տնտեսական տագնապը բռնած է գրեթէ բոլոր երկիրները, մեծ թէ փոքր։

Ֆրանսական տնտեսական տագնապը համեմատելով ուրիշ երկիրներու տագնապին հետ՝ կրնանք ըսել թէ խոշոր տարբերութիւն մը կայ,— այսինքն անգործութիւնը քիչ է Ֆրանսայի մէջ, ինչպէս կը վկայեն վերջին վիճակացոյցներն ալ,— թէեւ մասնակի անգործներու թիւը աւելի շատ է, քան պետական նպաստ ստացողներունը։ Այս ըսելով մէկտեղ, պէտք է ընդունինք նաեւ որ, Ֆրանսայի անգործութիւնը դեռ նոր է որ կը ծաւալի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ եւ յետին գիւղերը։

Այս երկու երեք շաբթուան ընթացքին՝ գործատէրերը սկսան հարիւրներով դուրս թափել իրենց բանուորները,— մասնաւորապէս օտարականները, սկսան կրճատել թէ՛ աշխատանքի օրերը եւ թէ՛ օրավարձերը։ Այս կրճատումն ընդհանրապէս աչքի կը զարնէ մետաքսի եւ ուրիշ ճարտարարուեստական ճիւղերու մէջ։ Օրինակ, Տէսինի Société Lyonaise *մետաքսի խոշոր գործարանը կրճատած է օրավարձերը 10 առ հարիւր։ Միւս մետաքսի գործարանը, ժիլէ նոյնպէս պակաս օր կ'աշխատցնէ։ Լիոնի եւ Վիլէօրպանի, (Լիոնի արուարձան,) Մետաքսի գործարանները նմանապէս կրճատած են թէ՛ օրավարձերը 10 առ հարիւր, եւ թէ՛ աշխատանքի օրերը,— առնենք են* Société Lyonaise *(Լիոնի մէջ) «Ժիլէ է Ֆիս» եւ այլ կարգ մը գործարաններ։ Այս կրճատումներուն հետ, գործաւորներ ալ կ'արձակեն,— միշտ օտարականներ։ Չըլայ կը շրջի թէ՝ օտարականները դուրս պիտի հանեն գործարաններէն եւ անոնց տեղ Ֆրանսացիներ պիտի ընդունին, ինչ որ անհաւատալի կը թուի։*

Այսպէս թէ այնպէս, անգործութեան ցանցը բռնած է Ֆրանսան, որոնց կարգին առաջին հերթին տուժողն ու տանջուողը աշխատաւոր դասակարգն է, մանաւանդ հայ գործաւորը։

Տէսինի մէջ ունինք շատ մը հայրենակիցներ, որոնք 6-7 ամիսէ ի վեր անգործ են, ո՛չ պետական նպաստ եւ ոչ ալ ուրիշ օժանդակութիւն կը ստանան, միեւնոյն ատեն 2-3 զաւակի տէր են։ Յաճախ կը հանդիպինք Հայերու, որոնք փողոցին անկիւնը կամ սրճարանի մը մէջ, կը խօսին միշտ նոյն գործի մասին։

— Գործերը ե՞րբ պիտի բացուին, մենք կ'ըսէինք այսօրվաղը կը բացուին, սակայն երթալով գէշ կ'ըլլայ։

— Ի՞նչ գիտնամ, եղբայր, այս «տալավէրային» խելքս չի հասնիր, անգործութիւն չէ ասիկա, այլ քաղաքականութիւն։ Այսօր 7 ամիսէ ի վեր անգործ եմ, կինս չաշխատիր, զաւակներու տէր, չեմ գիտեր ի՛նչ ընեմ, շուարեր մնացեր եմ։

Ուրիշ տեղ տարբեր խօսակցութիւն.

— Բարեւ հայրենակից, Հայաստան չե՞ս երթար։

— Ի՞նչ Հայաստան։

— Հապա՞, ճամբաները բացուեր են, 6000 հոգի պիտի երթան արտասահմանէն։

— Որ «չէրչիները» եւ «խանութպանները» չընդունիր է՞գ Հայաստանը։

Աւելցնեմ որ, Տէսինի Լիոնէզ գործարանը, յայտարարութիւն մը փակցուցած է ըսելով թէ՛ «այն օտարականները որ կ'ուզեն ֆրանսական քաղաքացի ըլլալ, թող մեր գրասենեակը դիմեն»։ Լսածիս համաձայն, կարգ մը հայրենակիցներ արձանագրուած են։

Յաջորդով լայն տեղեկութիւններ՝ տնտեսական կեանքի մասին։

Լ. Գայաճանեան

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

ՍԷՆ ՇԱՄՕՆ, 19 Հոկտ.— Վերջացող ամիսէն ի վեր գործի հաճատարած տագնապը, մեր քաղաքին մէջ եւս սկսաւ ծաւալիլ, ահ ու դող պատճառելով ամէնուն։

Այս շրջանին մէջ երեք ամիսէ ի վեր գործազրկութիւնը բաւական մեղմացած էր, սակայն սեպտ. ամսուն, առաջին ազդանշանը տուաւ, Bonsolille *երկաթի գործարանը,* որ մէկ շաբթուան ընթացքին դուրս թափեց 200 աշխատաւորներ, որոնց 75ը հայ, իսկ. Chez Chanay. *իր հարիւր բանուորը դուրս թափելէ յետոյ, փակեց դուները։* Rafair Fréres, *շղթայի գործարանը,* Acierie du Nord, *եւ* Force Lavier, Chavan Brun (fonderie) *ճիւղը կրճատած են* աշխատանքի ժամերը։

Այս պատճառներով օրը օրին կը բազմանայ գործազուրկներու թիւը։ Ներկայիս Սէն Շամօնի մէջ հայ անգործներու թիւը կը հասնի 100-120ի, այր թէ կին։ Ինչպէս կ'երեւայ թաւանշաններէն, տագնապը պիտի ստանայ աւելի խոր եւ լուրջ հանգամանք։

Ուրիշ շրջաններու նման, այստեղ նպաստ չեն տար։

Վա՜յ այն գործազուրկ հայ ծնողքին որ բեռնաւորուած է 3-4 երախաներու հոգերով։

Քանի մը դրուագներ.—

Երեք զաւկի տէր հայ մը ամէն առաւօտ գործի կ'երթայ, ձեռքը սրտին, աղօթելով Աստուծոյ որ գոնէ իր զաւակներուն գթայ։ Եւ չարաչար տքնելով կ'աշխատի, որպէս զի չարձակեն։ Եւ իրիկունը անմեղ մանուկները կը սպասեն իրենց հօր ճամբան եւ անհամբեր կը հարցնեն.

— Պապա վաղն ալ պիտի աշխատի՞ս։ Ուրիշներ.— Մամա, պապան գործ գտա՞ծ է։

Տարագիր հայութեան «հայմաթլոս» զաւակները, նորէն սկսան թափառիլ աղին-անդին, կը շրջին փողոցները, հրապարակները երբեմն հաւաքուելու իրենց միակ մխիթարանքին՝ «Յառաջ»ի գլխուն, տեղեկանալու օրուան լուրերուն, մէկը միւսէն մտահոգ։

Սէն Շամօնի ազգային գործերն ալ որեւէ մխիթարական պարագայ չեն ներկայացներ։

Տեղացի բանուորը այլեւս իր նախանձը սաստկացնել սկսաւ, մանաւանդ աշխատող Հայերուն հանդէպ։ Օրն ի բուն նախատինք, լուտանք. «Գացէք ձեր երկիրը, մենք մեզի համար գործ չունինք»։

*** Ինչպէս գրած էր «Յառաջ», քաղաքի մէջ ինքնաշարժի ահռելի արկածի պատճառով, խիստ ծանր վէրքեր ստացած էր Անդրանիկ Մաքաղեան, Մալաթիացի, 16 տարեկան։ Չորեքշաբթի օր հիւանդանոցին մէջ հոգին աւանդեց իր վէրքերուն հետեւանքով, թաղումը կատարուեցաւ մեծ շուքով։ Ամբողջ գաղութը սգաց։

Մ. Թաշճեան

ՎԱԼԱՆՍ

ՎԱԼԱՆՍ, 18 Հոկտ.— Գրած էինք թէ մեր հայրենակիցները շատ նեղ օրերկ'անցընեն տիրող տնտեսական տագնապին պատճառաւ։

Հիմա դանակը ոսկորին հասած է, որովհետեւ մինչեւ հոկտեմբերի սկիզբը մետաքսի գործարանները այնքան չէին ազդուած որքան այս օրերը։ Մեծ թիւով հայ կիներ եւ օրիորդներ կ'աշխատէին սոյն գործարաններուն մէջ. բայց ահա ասոնք ալ սկսան գործաւորներ արձակել։ Քիչ չեն այն գործարանները որ բոլոր Հայերը դուրս ձգեցին։ Վերջին ամսուան ընթացքին Տրօմ-Արտէշի 13 աշխատանոցները բոլորովին դուները փակեցին։ Կան գործարաններ ալ որ ժամերը կրճատելով շաբաթը կ'աշխատցնեն 3-4 օր միայն։ Ամուսինը անգործ էր, բայց եւ այնպէս մխիթարական էր որ իր կինը կ'աշխատէր եւ գէթ չոր հաց մը ճարելու յոյսը կար։

Իսկ հիմա ինչ պիտի ըլլայ այսպիսիներուն վիճակը, շատ շատեր 5—6 ընտանիքէ կը բաղկանան։ Կան անգործներ որ ունին հայրենակցական կամ զանազան միութիւններ որոնք ժամանակի մը համար իրենց գոյութիւնը կրնան պահել. իսկ անո՞նք որ ոչ մէկը ունին։ Ո՞վ պիտի ըլլայ այսպիսիներուն տէրը ու տիրականը։

Սոյն տողերը գրած պահուս հայրենակից մը քովս եկաւ ու ըսաւ.— Այսինչ Հայուն համար բոլոր ծանօթներուս կը ներկայանամ որպէսզի քանի մը ֆրանք հաւաքեմ։ 4 զաւակի հայր է, գործէն հանած օրէն մինչեւ հիմա տոկացեր է. բայց տեսնելով որ հացագործը եւ խանութպանը ալ երես կը դարձնեն, խեղճ մարդը ստիպուած է իր զաւակը մէկուն միւսին պատմել։ Այս դժբախտը ֆրանսական բանակին ալ ծառայած է իբրեւ կամաւոր, եւ իր բոլոր թուղթերն ալ ձեռքին տակ ունի,բայց երբ կը դիմէ Վալանսի քաղաքապետութեան, հետեւեալ պատասխանը.

— Դուն զինուորութիւն ըրած ես քու հայրենիքիդ համար, ոչ թէ մեր։

Ուրիշ մը կըհարցնէթէ ի՞նչպիտի ըլլայ մեր վիճակը։ Կը պատասխանեն թէ օտարականներուն վիճակով զբաղելու տրամադրութիւն չունինք։

Ահա Վալանսի մեր անգործ հայրենակիցներուն կեանքը։ Հայրենակից, դուն որ ականատես ես քու եղբայրներուդ ու քոյրերուդ, որոնք իրենց փոքրիկներուն ձեռքերը բռնած հաց կ'ուզեն օտար մարդոցմէ ու կը մերժուին, պարտականութիւն չունի՞ս այսպիսիներուն հանդէպ։ Այստեղ ոչ քաղաքական եւ ոչ ալ կուսակցական խնդիր կայ, այլ կայ միայն ու միայն հայրենասիրական նուիրական պարտականութիւն։ Ուրեմն բոլոր կիրքերը մէկդի, եկէք ձեռք ձեռքի տանք ու եղբայրաբար օգնենք մեր անգործ եղբայրներուն։ Վալանսը թող առաջին օրինակը տայ ուրիշ քաղաքներու, մասնաւորաբար Փարիզի մեր Հայերուն, որ գէթ այս դժբախտ օրերուն չկրցան լեզու մը գտնել իբրեւ մէկ մարդ...

Ես, երիտասարդ բանուոր մը համարձակութիւնն ունիմ ըսելու որ եթէ այս խնդիրն ալ իր բախտին ձգուի, թող պապանձին այն լեզուները ու թող կոտրին այն գրիչները, որ ամեն ազգասիրութիւն կ'ընեն։ Վալանսի Ազգային Միութեան ուշադրութեան կը յանձնենք սոյն կենսական հարցը։

Ն. Թիպօեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ե. Ե. Մ. ՇԱՎԻԼ

F. C. Suresnes*ի եւ Շավիլի Երկ. Երիտ. Միութեան գնդախաղի մրցումը տեղի ունեցաւ անցեալ Կիրակի Վիռօֆլէի դաշտին վրայ։ Ֆրանսացիները պաշտպանողական լաւ խաղարկութիւն մը ունեցան. այսուհանդերձ չկարողացան արգիլել հայ յառաջապահներու յարձակողականները, որոնք առաջին խաղամասին նշանակեցին չորս նշանակէտ, իսկ երկրորդին՝ երեք նշանակէտ, որով խաղը վերջացաւ 7ի դէմ 0 նշանակէտ ի նպաստ մերի։*

Այս կիրակի դարձեալ Վիռօֆլէյի դաշտին վրայ ժամը 1.30ին U. S. Batiment (R)*ի դէմ, ժամադրավայր մարզիկներու.—* Au Puits sans Vins *ժամը ճիշտ 12.30ին։*

Կ. Թ.

ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒՍ

Անցեալ կիրակի Փարիզի հայ Տորկ մարզական խումբին այցելութիւնը, Օվէրնեան գաւառակի մը Թիէրի, մեզի համար հաճելի անակնկալ մը եղաւ։

Քանի մը օրէ ի վեր Քլէրմօն-Ֆէրանի ֆրանսական օրաթերթերը դրուատիքով կը խօսէին Փարիզի հայ մեր մարզիկներու մասին, որոնք Սթրազպուրկի, Ռուէնի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ իրենց ճարտար խաղարկութիւնով համբաւ մը շինած են։

Ցաւակնութիւնը չունիմ մարզական մասնագիտական թղթակցութիւն մը ընելու։ «Յառաջ»ի ընթերցողները կ'ուզեմ հաղորդակից ընել այն անխառն հրճուանքին,որուն մասնակից եղանք գաւառին մէջ ցրուած Հայերս։

Տարիներ ամբողջ, մեր արիւնոտ անցեալը եւ մարտիրոսութիւնը սնունդ հայթայթած է համաշխարհային մամուլին, քաղաքակիրթ աշխարհէն ճանչուած ենք իբրեւ ջարդուող ազգ։

Ապրի՜ն այս տղաքը, որ կուգան այս լուսցնող պողոտաներուն վրայ բարձրացնել հայ դնդերին փառքը։

Տեղական թերթ մը, «Մօնիթէօր» նկարագրելով մեր տղոց խաղարկութիւնը կ'աւելցնէ.— «Հակառակ գիշերային յոգնաջան երկա՜ր ուղեւորութեան մը, Հայերը Օի դէմ եբերով տարին յաղթանակը, հիանալի խաղարկութեամբ»։

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԳՈՐԾԸ

Բարեգործականի գրասենեակէն.— *Կեդր. վարչ. ժողովը յաջորդաբար խորհրդակցութիւններ կատարեց Հայաստանի ներգաղթի եւ Սուրիոյ տեղաւորման ծրագիրներու գործադրութեան վերաբերեալ խնդիրներու մասին, եւ որոշեց կոչ մը հրատարակել այս երկու կենսական ձեռնարկներուն համար, որոնց տարակոյս չկայ թէ գաղթահայութիւնը եւ մասնաւորաբար հայրենակցական եւայլ ազգանուէր կազմակերպութիւններ պիտի չուզեն մերժել իրենց դրական օժանդակութիւնը։Որոշեց ղրկել նաեւ պատուիրակ մը, գործակցելու համար Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչ Պ. Շահվէրդեանի, որ նոյեմբերի սկիզբը Աթէնք կը հասնի։*

Կեդր. ժողովը կարեւոր խորհրդակցութիւններ ունեցաւ նաեւ Ամերիկայի եւ մասնաւորապէս Եգիպտոսի շրջանակներուն մասին, այս վերջնոյն յարաբերութեանց եւ իրաւասութեանց ճշդումին, ինչպէս նաեւ ընդհանուր քննիչի մը պաշտօնին մասին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԷՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

— Ոստիկանութի՞ւննե՞ր ձեզ կը հայթայթէ այս պարոնները։

— Երբեք։ Ամէն մարդ կ'ընտրէ իրենները եւ կը վճարէ անոնց։

— Այն ատեն, որեւէ արգելք չկայ որ ես ալ գոնէ մէկը ունենամ։

— Մարի - Լուիզ պողոտային վրայ, պիտի գտնէք որքան որ ուզէք։

— Գործ հայթայթող գրասենեակի՞ մը մէջ։

— Ո՛չ։ Մայթին վրայ, սրճարաններուն առջեւ։

— Ո՞ւրկէ կը գնեն ատրճանակները։

— Մարդը արդէն իրենները ունի եւ օրական զանոնք ձեզ կը վարձէ այսքանով։ Ձեզ նման անփորձ ճամբորդի մը համար, լաւագոյն եղանակն այդ է։

— Իսկ շունե՞րը։

— Շուները վերապահուած են նախկին վարչապետներուն։

— Շնորհակալութիւն։ Երթանք սլիվովիցա մը խմենք։

ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Հարցը ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ,

Եւրոպայի կեդրոնին մէջ իսկ, գործի վրայ պիտի ցոյց տանք յեղափոխական կազմակերպութիւն մը, աւելի զօրեղ քան կառավարութիւնն որմէ կախում ունի,— որ ունի իր օրէնքները, իր թերթերը, իր ոստիկանութիւնը, իր դատարանը, տուրք կը վերցնէ, կը սպաննէ համաձայն իր կողմէ հաստատուած բարոյական Կարգի մը, բացարձակ տէր թագաւորութեան մէկ մասին,— որ օրինաւոր կառավարութեան թոյլ չտար վարելու իր ընբռնումներուն հաւատակ արտաքին եւ ներքին քաղաքականութիւն մը, կը բռնադատէ իր երկրին դրացին՝ Եուկօսլաւիան, որ իր սահմանագլուխը պաշտպանէ փշոտ թելերու ցանցով մը, իր Աւելեան գագաթներուն վրայ հիմնէ դիտարաններ, պահպանէ իր երկաթուղիները, եւր թէ կատարեալ պատերազմի մէջ ըլլար։

Այդ կազմակերպութիւնը Մակեդոնական Ներքին Յեղափոխական Կազմակերպութիւնն է։

Ամենէն առաջ, ձեզ ներկայացնենք իր ազնուականութեան մագաղաթները։

1893ին էր, Մակեդոնիոյ մէջ, թրքական լուծի տակ, պուլկարերէն լեզուի երկու ուսուցիչներ Տամիան Կրուչէֆ եւ Փէրէ Թօշէֆ, առաջինը կուգար Մանաստըրէն, իսկ աշտղձագործ ծնունդ, երկրորդը գաղտնօրէն կը հասնէր Փրիլիփէն, իրարու կը ժամադրուին Ռեսէն գիւղին մէջ։

Անփորձ եւ անզուգ, Թուրքիոյ մտքը տակաւին չէր բացուած այն գաղափարին առջեւ, զոր ատեն մը կը կոչէինք ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունք։ Ան, Մակեդոնիոյ հողին վրայ կը թագաւորէր այնպէս, ինչպէս գիտենք թէ պէտք է թագաւորէ ամէն կազմակերպուած Սուլթան,— հանդանակութեան պնակ մը աջ ձեռքը, խեղդկապ մը ձախ ձեռքը։ Երկու գաղտնի ճամբորդներուն նպատակն էր իրենց հայրենիքը փրկել բռնաւորէն։

Ամէն ինչ ծայրէն պէտք էր սկսիլ։ Ժողովուրդը իր ճակատագրին համակերպուած է, իսկ թէ ստրկութիւնը՝ կեանքին ուղղակի մէկ հետեւանքն եղած ըլլար։

Տամիան Կրուչէֆ կը խօսի։ Փէրէ Թօշէֆ մտիկ կ'ընէ։ Հարցը կը դառնայ, հոն, Պոլսոյ մէջ, իր գահին վրայ բնացող Սուլթանը ցնցելուն եւ անոր ըսելուն վրայ։ — Մենք քու գիտցածներդ չենք։

Պէտք է, կը յարէ Թօշէֆ գիւղացին խլել Թուրքին հանդէպ իր ժառանգական վախէն։

Իտալիոյ քարպոնարիներու կազմակերպութիւնը կը ծառայէ իբր տիպար։

Թաքուն փրոփականտը կը սկսի։ Կորիզը կազմուած է, արդէն 30ի չափ են։ Խումբը անունի մը պէտք ունի։ Կը գտնեն, շատ յստակ։ Մակեդոնական Ներքին Յեղափոխական Կազմակերպութիւն.— «Ներքին»։ Աշխարհի մնացեալ մասը զիրենք չի հետաքրքրեր։

Անմիջապէս պէտք կ'ըլլայ ապահովուիլ մարդկային բնութեան տկարութեան դէմ։ Երդումի բանաձեւ մը կը մշակուի.— Կ'երդնում յանուն Յիսուսի եւ Սուրբ Խաչին, թէ հաւատարիմ պիտի մնամ կազմակերպութեան նշանաբանին՝ Մակեդոնիոյ ազատագրումը կամ մահ։

«Զպիտի մատնեմ անոր գաղտնիքները։ Հակառակ պարագային, կ'ընդունիմ պատժուիլ այն զէնքերով որ առջեւս են»։

Աւետարանին վրայ, խաչի ձեւով դրուած են ատրճանակ մը եւ դաշոյն մը։

Վաճառականներ, արհեստաւորներ, զինուորներ կը միանան դաւադիրներուն։ Ամենէն առաջ քաղաքներն են որ կը միանան։ Նորակոչները կը խմբուին տասնական, պետի մը գլխաւորութեամբ։ Կարգապահութիւնը շատ խիստ է։ Այս եղբայրակցութեան մէջ, ամէն մեղք մահացու է։ Որեւէ կուսակից պէտք չէ ճանչնայ խումբին մնացեալ 9 անդամներուն անունը։ Անտեսանելի տասնեակն է։ Որեւէ մէկը իրաւունք չունի հարցուփորձելու կազմակերպութեան նպատակներուն մասին, ոչ ալ անոր մասին լուրեր հարցնելու, նոյնիսկ պիտի կարծել տայ թէ կ'անգիտանայ անոր գոյութիւնը։

Պարզապէս հնազանդիլ։

Դաւադրութիւնը կ'ամրանայ։ Մանաստըրի մէջ, մեծ նուիրեալները, իրիկունը կը հաւաքուին տուները՝ իբր բարեկամ, խումբերէն հեռու, իրենց յոյսերը տաքցնելու համար։ Դուռ ու պատուհան գոցած, սեղանին վրայ՝ պահնորդ մը, զսպուած ձայնով կ'երգեն հայրենասիրական երգեր։ Ահա, Դանուբի վրայ Խրիսթօ Պօլէֆ յեղափոխական բանաստեղծին խումբին կողմէ, աւստրիական նաւու մը գրաւման երգը։

(Շար.)

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Petit - Journalի սրահին մէջ, Métro Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ՝ ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

կը խօսին՝ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ եւ Մ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. Ա. ԳԵՒՈՆԵԱՆ (երգ), Պ. Ս. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ (երգ), Պ. Շ. ՍԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն), Խմբերգներ՝ ՍԻՓԱՆ երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ. ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕի քաղաքապետութիւն 40 հոգինոց նուագախումբը մասնակցութեամբ ԵՓՐԱՏ նուագախումբի կը նուագէ հայկական եղանակներ։

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՎԵՐՋ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ, ԸՆՏԻՐ ՃԱՇՊԱՆՏ

Մուտք՝ 7.50 ֆրանք

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7, ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Մանրամասնութիւնները առանձին յայտարարութիւնով

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ԻԹԱԼԻԻ Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը այս իրիկուն ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Cobelins։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ խումբի ժողովը այսօր Ուրբաթ իրիկուն փրթիթ Սուրսի մէջ, մէթրօ Օտէօնի դիմացը։ կը խօսի՝ ընկ. Օհան Կարօ։

ԱՆԻԷՌ-Պուա-Քոլոմպի Զէյթուն կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ, Եռագոյն, Փօթորիկ, Վիշապեան, Մասիս եւ Ազատամարտ խումբերը 80 Rue Charles-Chefson, այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին։ Պուա Քոլոմպ։ Օրակարգ՝ զեկոյց հաշուեքննիչ մարմնի եւ կոմիտէի ընտրութիւն։

ԳԱՒԱՌ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱԿՆՈՒՆԻ ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովըայսօրՈւրբաթ իրիկուն սովորական հաւաքատեղին։ պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։ ներկայանալ անդամատետրով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան վարչութիւնը, տեղւոյն վրայ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Պուլվառ-Օտտոյի Պատ. Միութեան անդամները, այսօրՈւրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին։

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ ենթակոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ, բոլոր ընկերները, այս Կիրակի ժամը 3ին Café Goudarի վերնայարկը, Place de la Liberté։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Շբ. իրիկուն ժամը 8.30ին 63 Րիւ տը լա Րէփիւպլիք։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Պուլվառ-Օտտոյի եւ Սէն Լուի մասնաճիւղները այս Կիրակի ժամը 2.30ին, 63 Րիւ տը լա Րէփիւպլիք։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՏԷՍԻՆԻ Պատ. Միութեան վիճաբանական ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին ընկ. Կ. Օհանեանի սրճարանին ներքնայարկը։ «Մեր յեղափոխական անցեալը» նիւթի շարունակութիւնը։ Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Զաւարեան, Եռագոյն եւ Կորիւն խումբի ընկերները այս Կիրակի ժամը 2ին ընկ. Կարօ Օհանեանի սրճարանին ներքնայարկը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՏԷՍԻՆԻ Կորիւն խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, ընկ. Կ. Օհանեանի ներքնայարկին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր Սերոբ ենթակոմիտէի ժողովը այս Կիրակի ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆՈՐԱԿԱՌՈՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՈՒՄԸ

Ի գիտութիւն Ֆրանսայի հայ բարեպաշտ ժողովրդեան, կը կը ծանուցանենք, որ Մարսէյլի նորակառոյց Ս. Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ Ս. Օծումն՝ մասնակցութեամբ բազմահազար ժողովրդեան մեծահանդէս պիտի կատարուի յառաջիկայ 25 հոկտ. կիրակի օր, տօն Գիւտ խաչի, նախագահութեամբ Մարսէյլի թեմին առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Գրիգորիս Ս. եպիսկոպոս Պալաքեանի։

Ուստի կը հրաւիրուի փարիզի՝ Լիոնի, Մարսէյլի, Վալանսի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդը, նոյն օծման յոյժ բացառիկ եկեղեցական մեծ հանդէսին, վերապրելու համար հայրենիքի հին բարի երջանիկ օրերէն մէկը, որ անշուշտ մեծ մխիթարութիւն պիտի առթէ հայրենաբաղձ տարագիր հայութեան:

Ս. Օծման սրբազան արարողութիւնները պիտի սկսին 24 հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 3ին, եւ պիտի շարունակուին 25 հոկտեմբեր կիրակի: Ինչպէս նաեւ 26 հոկտ. երկուշաբթիէն մինչեւ շաբաթ 30 հոկտ. ամէն առաւօտ ու պատարագ պիտի մատուցանուի, իսկ 1 նոյեմբեր կիրակի տօն Ամենայն Սրբոց, նոյնպէս եպիսկոպոսական հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի եւ այս երկրորդ կիրակին պիտի օծուին իւղաներկ մեծադիր նկարները:

Հոգաբարձութիւն

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սեվրանի Հայ Կրթական միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները (Գ. ցանկ)։

Ա.— Նիսէն՝ Տիկ. Մ. Թամամեանի միջոցաւ՝ Ոմն 15 ֆր.։

Բ.—Առնուվիլէն՝ Տիկ. Մ. Պասմաճեան՝ 3, սափրիչ Յակոբ 5։

Գ.— Խաքբութլեան (Մհտ.) 10, Ոմն 10։

Դ.— Սեվրանէն վարչութեան միջոցաւ 544 ֆր.— Տ. Վ. Քհ. Ոսկեան, Պ. Պ. Ս. եւ Ա. Պատէմեան եղբարք, Ե. Փափազեան՝ (Ֆիլատէլֆիա) եւ Մ. Մալխասեան՝ 100ական ֆր., Կ. Գառապեան՝ 20, Հ. Ժամկոչեան (Շավիլ) 25 ֆր.։

Ե.— Փարիզէն՝ Պ. Պ. Պաքրճեանի, Պատեմեանի, Զուլճեանի եւ Եզեկիէլեանի միջոցաւ 255 ֆր.— Հ. Իջգալացեան եւ Մ. Երամեան՝ 20ական, Մարթաեան-Ազիզեան եղբ. 100, Արթինեան նպարավաճառ 50, Ոմն (Նպ.) 40, Վ. Իջգալացեան 15, Ոմն 10 ֆր.։

Զ.— Փարիզէն Եզէկիէլեանի եւ Պ. Վ. Քէօսէեանի միջոցաւ 225 ֆր., Պ. Իսպիրեան 100, Արսէնեան եղբարք (կօշիկ) 50, Ոմն 10, Փուլճեան 20, Յ. Համլաճեան 10, Ոմն 10, Փանոսեան 5, Ոմն 10, Տէր եւ Տիկին Լ. Տապաղեան 10 ֆր.։

(Շար.)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Լեւոն Մուրատեան կը փնտռէ Յակոբ Քէսմէնեան։ կը կարծուի թէ ասկէ առաջ Պօրտօ գտնուած է: իմացնել Léon Mouradianի, 125 Cité Verminck, Croix-Sainte, (B. du Rhône).

Կ. ԽԱՉԻ ՉՕԱՄԵԱԿԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Վաղը իրիկուն ժամը 7.30ին կը խօսի՝ Տիկ. Էլլէն - Բիւզանդ: Արտասանութիւն դերասան Յ. Ուզունեանի կողմէ։ Հայկական պարեր փոքրիկներու կողմէ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Պելյրատ, Ս. Գ.— 200։

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS

208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H. STEPHAN

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

14.— ՎԱՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՍԱՍՏԿԱՑԱՆ

1896 Մայիս 7ին, Վանէն 11 ժամ հեռու Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ պահուըտած հայ աւազակները յարձակում գործեցին 3 Քիւրտերու վրայ եւ ամենայն բարբարոսութեամբ սպաննեցին զանոնք, 3 հոգի ալ ծանրապէս վիրաւոր ձգեցին, ինչպէս պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ ինծի։

13 մայիսին, Վանէն 4 ժամ հեռու Էնկէլ (Անգղ) գիւղին կամուրջին գլուխը վայրագաբար սպաննուեցան ուրիշ 2 Քիւրտեր։

Այդ օրը Վանի կուսակալը կը ստանար հաղորդագրութիւն մը, որ իրեն կ'իմացնէր թէ Վանէն երկու ժամ հեռու, Շուշանց գիւղին վանքին մէջ ապաստանած են բազմաթիւ հայ ֆէտայիներ։ Ասոնք երբեմն հրացանաձգութիւն կը կատարեն եւ զինուորական վաշտի մը պէս մարզանքներ կ'ընեն։

Կուսակալը թէեւ բաւականաչափ զինուոր ղրկեց, սակայն վանքին մէջ մարդ չգտնուեցաւ։ Բայց զինուորները ճամբան կը հանդիպին զինուած Հայու մը, կը հրամայեն կենալ, սակայն Հայը զէնք կ'արձակէ զինուորներուն վրայ եւ կը փախչի։ Զինուորները կը հետապնդեն զայն, բայց յանկարծ վերի կողմէն, լերան ժեռուտ կատարէն գնդակի անձրեւ մը կը տեղայ, Քանի մը զինուորներ եւ ոստիկաններ կը վիրաւորուին։ Բնականաբար զինուորները փոխադարձութեան կը դիմեն, եւ սակայն նկատի առնելով որ ժամանակը ուշ է եւ մութը կ'իջնէ արդէն, եւ յետոյ Հայերը գրաւած են լերան կողերը, մինչ Թուրք զինուորները կը գտնուէին հարթ դաշտի մը վրայ, հրաժարեցան կռիւը շարունակելէ։ Հետեւեալ առաւօտ պարտականութիւն ղրուեցաւ գումարտակ մը զինուորի վրայ՝ հետազօտութիւն կատարել շրջակայքը։

Զինուորները ամէն կողմ հետազօտութիւն կատարեցին, բայց աւազակներէն ոչ մէկ նշան գտան։

1896 մայիս 25ին, կէս գիշերին քանի մը հայ յեղափոխականներ կը մտնեն Զալըք Օղլու թաղէն(Զալըը?) Գէորգեան կարապետին տունը եղնդակի քանի մը հարուածով կը սպաննեն Կարապետը։ Նոյն գիշերը Թաղէ Քէհրիզ թաղին մէջ կը սպաննուի նաեւ Քէշիշեան Յովհաննէսը։

Յաջորդ օրը, կէս գիշերին, յարձակում կը գործուի Խանիկօղլու թաղին մէջ Մկրտիչին տանը վրայ, եւ կը վիրաւորուի յիշեալին կինը։ Յարձակողները կարծելով թէ մեռած է, կը ձգեն կը հեռանան։ Մկրտիչ այդ գիշեր տունը չէր եւ մահուընէ այսպէս ազատեր էր։

Յունիս 3ին հայ յեղափոխականները կը յայտարարեն թէ ապստամբութեան դրօշ պարզած են, եւ ազատ ասպարէզ կը կարդան կառավարութեան։ Գիշերը, Վանէն մէկուկէս ժամ հեռու Շարաֆ պէյին ագարակին մօտակայքը, Թրքական շրջուն ջոկատ մը կը հանդիպի հայ հրոսակներու խումբի մը։ Հրոսակները կրակ կը բանան զինուորներուն վրայ եւ ծանրապէս կը վիրաւորեն ջոկատին հրամանատարը յիւզպաշի Րէճէպ էֆէնտին եւ զինուոր Մէհմէտը։ Հրոսախումբը շարունակ կրակ արձակելով նահանջեց եւ փախաւ։

Յունիս 4ին, կէսօրին մօտ, Հայերը տակաւին չէին բացած իրենց խանութները։ Հաւաքուելով իրենց տուներուն մէջ, պատուհաններէն եւ պատերուն մէջ բացուած ծակերէն գնդակ կ'արձակէին զինուորներուն ու Թուրք ժողովուրդին վրայ, երբ անոնք կ'անցնէին փողոցէն։ Այն ատեն խլած ժողովուրդն ալ իր կարգին փոխադարձութեան դիմեց։ Հրացանաձգութեան ձայները շատցան։ Երկուստեք վիրաւորներուն ու մեռեալներուն թիւը կ'աւելնար հետզհետէ։ Քաղաքէն դուրս, Թուրք զինուորներուն ու հայ կռիւ... տէճիններուն միջեւ ալ տեղի կ'ունենար ուրիշ ճակատամարտ մը։ Վան... մէջն ու դուրսը իրական պատերազմի տեսարանը կը պարզէր։

Սաատէտտին փաշա, որ Անատոլուի հայ յեղափոխական շարժումները ... զսպելու եւ զանազան քննութիւններ կատարելու պաշտօն ունէր, շար... նակ հրամաններ կուտար զինուորներուն։ Եթէ դիրքերու մէջ պահանջ կը տեսնէր, խումբ խումբ զինուոր կը ղրկէր, միւս կողմէ ալ կ'աշխատէր արգելք հանդիսանալ հայեւթուրք ժողովուրդին իրար յօշոտելու փորձերուն։ Սակայն այլեւս գործը գիծէն դուրս ելած էր, աչքերը մթնած էին, վրէժ... թշնամութիւնը բորենիներու հօտի մը վերածած էին այս ամբոխը։

Այն ատեն վեցերորդ զօրագունդին հրամանատարը Շէմսէտտին փաշ... իր ուժերով հասաւ, և ճակատամարտը 5-6 ժամ տեւելէ յետոյ դադրեցաւ... խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ։ Այո՛, խաղաղութիւնը վերահաստատ... ուեցաւ, սակայն այս դէպքերուն ամէնէն աղետալի ճակատը կը դիմադր... տակաւին։ Նկատելով որ հայ հրոսախումբերը սպաննած էին բազմաթիւ Քիւրտեր եւ յարձակում գործած էին քրտական գիւղերուն վրայ, աշիրէթ... ները թշնամութեամբ ու վրէժխնդրութեամբ լեցուած էին Հայոց հանդէպ... Երբ Քիւրտերը իմացան Վանի մէջ պատահած դէպքերը, մտադրեցին յար... ձակիլ Հայոց թաղերուն վրայ եւ քարուքանդ ընել։ Երբ այս լուրը առնուե... ցաւ, Սաատէտտին եւ Շէմսի փաշաները, ինչպէս նաեւ Վանի կուսակալը թէ ... անհրաժեշտ ազդարարութիւնն ըրին Քիւրտերուն, որպէսզի հեռու ... զաք մտնեն։ Եւ ամէն հաւանականութեան դէմ, Քիւրտերուն քաղաք մտնելը ... արգիլելու համար, կամուրջներուն գլուխը զինուորական ուժեր պահեստ ... ղրուեցան։ Յիշեալ դէպքերուն ընթացքին երկուստեք աւելի քան 100 մեռ... եալ եւ նոյնքան վիրաւոր ձգեցին։

Այդ օրն ալ այդպէս անցաւ։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

"HARATCH"

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ			
ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՇԱԲԱԹ 24 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
24 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1707 — ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ — ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՅՍ ԻՐԻԿՈՒՆ՝ ԲՈԼՈՐԴ Հ. Յ. Դ. ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՆԴԷՍԻՆ, „ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼ„Ի ՄԷՋ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ, ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՈՒ ԱՅՍ ԵՒ ՈՉ ԱՅՆ

Հրապարակ դնելով Փոխադարձ Օգնութեան Սնտուկի խնդիրը, մեր նպատակն է կորիզ մը կազմել հայ բանուորներու ներքին կազմակերպութեան։

Անպատճառ գործադրկութեան կամ ուրիշ տագնապի մը սպասելու չէ, այս տարրական պահանջը իրականացնելու համար։

Անկայուն, անվստահելի է կեանքը այս պողոտաներուն վրայ, և աւելի քան անհրաժեշտ՝ ինքնապաշտպանութեան ազդակ մը։

Այստեղ կը ծագի խնդիր մը — խմբովին անդամագրուիլ, միանալ այս կամ այն Արհեստակցական Միութեան (C. G. T. կամ C. G. T. U.)։

Այնքան դիւրին համարուած այս ճամբան՝ չափազանց բարդ է իրականին մէջ։ Եւ խնդրական՝ մեր ազգային, հաւաքական շահերուն տեսակէտով։

Այդ Միութիւնները, մանաւանդ երկրորդը, արհեստակցական առաջադրութիւններէ աւելի, քաղաքական յաւակնութիւններ ունին։ Եւ մերինները պիտի տրորուին յորձանքին մէջ, աջ ու ձախ, համաձայն տրուած ազդանշաններուն։

Յետոյ, փորձը ցոյց տուած է որ, անոնք չեն կրնար գործնական օգուտ մը ունենալ, մեծ տագնապներու ժամանակ։ Անոնց անդամներուն մեծամասնութիւնն ըլլալով տեղացիներ, կամ աւելի զօրաւոր ժողովուրդներու պատկանող անհատներ, տագնապի պահուն անճարը միշտ ալ զոհուելու դատապարտուած է։

1926 — 27ին, մեր բացած հարցարանին առթիւ, բազմաթիւ բանուորներ հաստատեցին այս դժբախտ իրականութիւնը։

Արդ, բանուորին փորձառութիւնը, այս կէտին մէջ, աւելի արժէք ունի, քան մեր բոլոր գիտցածն ու կարդացածը։

Տեղական, մասնակի օրինակները չեն կրնար ժխտել այս իրողութիւնը։

Ու վերջապէս, նոյն իսկ եւրոպական բանուորներու դասակարգային գիտակցութիւնը տակաւին չէ հասած այն աստիճանին, որ կարենայ խափանել ազգային խտրութիւնը։«Նախ ես պիտի ուտեմ, յետոյ դուն»։ Ամենօրեայ կեանքին մէջ, յաճախ կը լսուին այս իմաստով խօսքեր, աւելի դառնացնելով օտարածին աշխատաւորին հոգին։

Ուրեմն, կը մնայ ներքին ինքնապաշտպանութիւնը։ Անկուսակցական, զուտ արհեստակցական հիման վրայ։

Եւ ատոր առաջին քայլն է,—փոխադարձ (կամ ընկերային) օգնութեան սնտուկը։

Գործադրկութիւնը սուր, համատարած հանգամանք առած չէ տակաւին։ Զարաշուք նշաններ կան, եւ տեղ-տեղ ալ՝ դառն իրողութիւններ։

Արդ, այսօր աւելի դիւրին է գործին հիմը դնել, քան եթէ սաստկանայ տագնապը։ Եւ աւելի դիւրին, քան եթէ տագնապը փարատի առժամապէս։

Հայկական ունակութիւն է,— խուճապի կը մատնուինք փորձանքի մը պահուն, եւ ամէն բան կը մոռնանք, երբ անցնի փոթորիկը։

Ուրեմն, հոգեբանօրէն ալ ամէնէն յարմար ժամանակը այսօր է։

Ձեռքը-ոտքը բռնողները ասպարէզ պիտի իջնեն, եւ պիտի կազմակերպեն գործը։ Առաջին ազդանշանին վրայ, կասկած չկայ որ բարի նախանձ մը պիտի ծնի, եւ ձեռնարկը պիտի ծաւալի։

Մասնագիտական հմտութիւն ալ չի պահանջեր գործը։

Ամէն վայրի մէջ, ունինք փորձ, եփուն տարրեր, ձեռնարկը ձեւակերպելու եւ գլուխ հանելու համար։

Ամէնէն անհրաժեշտը՝ պահանջին գիտակցութիւնն է։

Գործի տէր թէ անգործ, բոլորն ալ պիտի ըմբռնեն թէ Եւրոպայի մէջ, մանաւանդ ճարտարագործական խոշոր կեդրոններու մէջ, մէկ օրը միւսին չի նմանիր։

Բանուորական աշխարհն ալ շատ կը նմանի տարուան եղանակներուն։ Գարնան կը յաջորդէ ամառը, յետոյ կուգան աշունն ու ձմեռը։ Իսկ եթէ եղանակները չափենք Ֆրանսայի վրայ, աւելի մեծ անակնկալներու առջեւ կը գտնուինք։ Չէ՞ որ այս տարի ամրան, ամբողջ երկու ամսուան ընթացքին, հազիւ երկու օր արեւ տեսանք...

Մէկ խօսքով, մեր աշխատաւոր բազմութիւնները ուրիշ ելք չունին, եթէ ոչ իրենք իրենց միջոցներով կազմակերպել իրենց ինքնապաշտպանութիւնը։ Նախատեսել եւ տնտեսել։ Ունենալ ապաւէն մը՝ նեղ օրուան համար։

Անօգուտ են բոլոր սրտառուչ կամ ցասկոտ բացագանչութիւնները՝ Բարեգործական, Հայրենակցական եւ ուրիշ միութեանց հասցէին։ Անոնք շատ շատ օժանդակ թեւեր կրնան ըլլալ, գումարներ տրամադրելով Փոխադարձ Օգնութեան Սնտուկներուն։ Փորձով ալ գիտենք որ, ամենասեւ օրերուն, անոնք հազիւ փշրանք մը տրամադրած են։Մնաց որ Հայրենակցականները չափազանց կծկուած իրենց պատեանին մէջ։

Մեր դրած հարցը կապ չունի պատահական օգնութիւններու հետ։

Մենք աշխատաւոր բազմութիւններու լուրջ ուշադրութեան կը յանձնենք հիմնական միջոց մը, — այն ինչ որ իրագործելի է, ներկայ պայմաններուն մէջ։

Խօսք չունինք, եթէ աւելի գործնական միջոցներ գիտեն ուրիշները։ Միջոցներ, որ համապատասխանեն կացութեան, եւ ոչ թէ դուռ բանան ակադեմական մարզանքներու։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԻՊՐՈՍ Կ'ԸՄԲՈՍՏԱՆԱՅ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԿՑՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՆԻԿՈՍԻՈՅ ԿԱՌԱՎԱՐԱՏՈՒՆԸ ԿՐԱԿԻ ՏՐՈՒԱԾ

ԱՆԳԼԻԱ ԶՕՐՔ ԵՒ ՄԱՐՏԱՆԱՒ ԿԸ ՂՐԿԷ

Համաձայն «Թայմզ»ի տուած տեղեկութեանց, Կիպրոսի մայրաքաղաքին Նիկոսիոյ մէջ, ծանր խռովութիւններ պատահած են նախորդ գիշեր։

Հինգ հազար հոգինոց ամբոխ մը, գլխաւորութեամբ անոնց որ ատենէ մը ի վեր քարոզչութիւն կը կատարէին ի նպաստ Կիպրոսի Յունաստանի կցման, գրաւեց հրապարակը ուր կը գտնուի կառավարութեան պալատը։

Քարերով ու գաւազաններով զինուած, ցուցարարները ետ կը մղէին ոստիկանները պոռալով՝ «Միութի՛ւն, միութի՛ւն» եւ յունական ազգային երգը հնչեցնելով, յարձակեցան կառավարութեան կեդրոնատեղիին վրայ։ Բոլոր պատուհանները եւ գլխաւոր դուռը կոտրտելէ վերջ, հրդեհի տուին շէնքը։ Ամբոխին կրկնուած յարձակումներուն վրայ, հրշէջ զօրախումբերը ստիպուեցան տեղի տալ եւ ձգել որ պալատն այրի ամբողջովին։

Կառավարիչը, ինչպէս նաեւ կառավարական պաշտօնեաները մեծ դժուարութիւն կրեցին փախելու համար։ Ամբոխին սպառնալի դիրքին առջեւ, ոստիկանութիւնը հրաման ստացաւ զէնք գործածելու։ Առաջին համազարկին իսկ, 11 ցուցարարներ վիրաւորուեցան ծանրօրէն, որոնցմէ մէկը հոգեվարք։ Այն ատեն միայն, ցուցարարները սկսան նահանջել։ Զօրախումբեր ղրկուեցան Նիկոսիա ուր անդորրութիւնը առ այժմ վերահաստատուած է։ Եգիպտոսէն, օդանաւով անգլիական մաս մը զօրք ղրկուեցաւ։

Նախորդ օրուան այս ցոյցին տեղի տուած է օրէնսդիր ժողովի երկու ոչ-իսլամ անդամներու հրաժարման լուրը։ Ասոր վրայ, Լիմասոլի մէջ ալ տեղի ունեցեր էր մեծ հաւաքոյթ մը, ուր յոյն քահանաներ խօսեր էին հայրենասիրական ճառեր եւ պահանջեր Կիպրոսի միացումը Յունաստանի։

Լոնտոնի մէջ գաղթային նախարարութեան կողմէ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյց մը կը հաստատէ այս լուրերը եւ կը յայտնէ թէ ամէն միջոց ձեռք առնուած է կարգը պահպանելու համար։

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Կիպրոսի կառավարիչը Մալթայի կառավարիչէն օժանդակութիւն ուզած է եւ շատ չանցած, անգլիական մարտանաւեր կը հասնին Կիպրոսի ջուրերը։ Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ օդանաւային արեւելեան տորմիղէն մաս մը մեկնած է նաեւ Կիպրոս։

Խռովութիւններ տեղի ունեցած են նաեւ Կիպրոսի զանազան քաղաքներուն մէջ։ Մասնաւորաբար Ֆամակուսթայի մէջ, կիները եւ մանուկները ստիպուեցան ապաստանիլ նաւահանգիստը խարսխած նաւերուն մէջ։ Մեծ գրգռութիւնը տիրէ Լիմասոլի, Փաֆոսի, Քիրենիայի եւ Լարնաքայի մէջ, ուր ղրկուած է հետեւակազօրաց ջոկատ մը։

Թուրք ընդդիմադիրները

ՍԱՐԱՃ ՕՂԼՈՒ ՇԻՒՔՐԻԻ ՁԵՌՆԱՐԿԻՆ ԴԷՄ

Գրեր էինք թէ Թուրքիոյ նախկին ելմտական նախարարը Սարաճ Օղլու Շիւքրի մեկնած է Ամերիկա թուրք կառավարութեան կողմէ փոխառութիւն մը կնքելու կամ ամերիկեան դրամագլուխը որեւէ կերպով Թուրքիա մտցնելու պաշտօնով։ Այս առթիւ թուրք ընդդիմադիրներու կողմէ, Մէհմէտ Ալի պէյ, Միացեալ-Նահանգներու կառավարութեան ղրկած է հեռագիր մը որով, Թուրք ռամկավար կուսակցութիւնը, «Թուրքիոյ ազգային եւ ազատ միակ ներկայացուցիչը», ուժգնօրէն կը բողոքէ ամերիկեան դրամատէրներու ուղղուած ամէն կոչի դէմ եւ կը յայտնէ թէ Սարաճ Օղլու Շիւքրիի կողմէ կատարուած ելմտական որեւէ գործողութիւն պիտի նկատուի վարչաձեւին յատուկ գործողութիւն մը, որուն պատասխանատուութիւնը չպիտի կրնայ ստանձնել սահմանադրական ապագայ կառավարութիւնը եւ թէ, այդ գործողութեան վտանգներն ու կորուստները կը պատկանին միմիայն փոխատուներուն։

Պալքանեան Բ. Խորհրդաժողովը

Պալքանեան խորհրդաժողովի յանձնախումբերը կը շարունակեն զանազան հարցերու ուսումնասիրութիւնը։ Ծխախոտի յանձնախումբը ներկայացուց պալքանեան ծխախոտի պաշտօնատան մը կազմութեան ծրագիրը։ Բոլոր պատուիրակութիւնները համաձայն եղան այս ծրագրին, որ ընդունուեցաւ նախորդ օր։ Ընդունուեցաւ նաեւ միջպալքանեան առեւտրական սենեակի մը հաստատման ծրագիրը։ Թուրք պատուիրակութեան առաջարկին վրայ, կազմուեցաւ յատուկ յանձնախումբ մը, որ պիտի ուսումնասիրէ, ցորենէն զատ, պալքանեան զանազան երկրագործական արտադրութեանց վերաբերեալ նախընտրական մաքսատուրքի հարցը։ Քաղաքական յանձնախումբին մէջ, զանազան պատուիրակութեանց ներկայացուցիչները վիճեցան փոքրամասնութեանց հարցին շուրջ։ Միւս յանձնախումբերը քննեցին զանազան յանձնախումբերու տեղեկագրերը։

Իրաւաբանական միութեան յանձնախումբը ընդունելով այս միութեան կարելիութիւնը, որոշեց կազմել Պալքանեան զանազան երկիրներէ առնուած օրէնսգէտներու միայուն յանձնախումբ մը, որ պիտի մշակէ համապատասխան ծրագիր մը։ Այս մասին, դասախօսութիւններ պիտի տրուին Պալքանեան համալսարաններուն մէջ։

Յանձնախումբը որոշեց նաեւ դիմում կատարել Պալքանեան պետութեանց, որպէսզի իրարու միջեւ կնքեն դատական օժանդակութիւն եւ յանցապարտներու յանձնումին յատուկ դաշնագրեր։

Թուրք-խորհրդային յարաբերութիւնները

Խորհրդային Միութեան արտաքին գործավարը Լիտվինով, մեկնեցաւ դէպի Էնկիւրի։ Այս առթիւ, բոլշեւիկեան պաշտօնաթերթը «Իզվեստիա» կը գրէ.— Հակառակ զանազան փորձերու, ստիպելու համար Թուրքիան որ հրաժարի Խ. Մ.ի հետ իր բարեկամական յարաբերութիւններէն, Թուրք ժողովուրդը կը պահպանէ այս յարաբերութիւնները, չընդունելով որ Թուրքիան այլափոխեն հակախորհրդային սադրանքներու եւ զինափորձերու հրապարակի մը։

«Ազգերու Դաշնակցութիւնը անկարող է քաղաքական օժանդակութիւն մը տալու Թուրքիոյ, որ նաեւ զրկուած է կայսերապաշտ պետութեանց տնտեսական օգնութենէն։ Խորհրդային Միութեան զարգացումը եւ անոր ճարտարարուեստացումը կը մօտեցնեն այն վարկեանը, ուր Խ. Մ.ը պիտի կրնայ ո՛չ միայն քաղաքական, կերպով, այլեւ տնտեսապէս օժանդակել համաձայն իր ուժին՝ այն երկիրներուն որոնք կը պայքարին իրենց ազգային անկախութեան համար։ Լիտվինովի այցելութիւնը պիտի նպաստէ Թուրքեւխորհրդային բարեկամական յարաբերութեանց ամրացման»։

Ստալինի հրաժարման զրոյցները

Ռիկայէն տրուած լուրերու համաձայն, Մոսկուայի մէջ յամառ զրոյցներ կը շրջին թէ բոլշեւիկեան կեդր. կոմիտէի ընդհ. քարտուղարը Ստալին պիտի հրաժարի մօտ ատենէն եւ թէ այս հրաժարումը մեծ յուզում ստեղծած է բոլշեւիկեան շրջանակներու մէջ։ Այս հրաժարման պատճառներն են ելմտական դժուարութիւնները, որոնց դէմ կը պայքարին բոլշեւիկները։

Քաղաքական դիւանը նիստ մը գումարեց Քրէմլինի պալատին մէջ, Ստալինի նախագահութեամբ։ Ներկայ էին նաեւ խորհրդային պետական դրամատան տնօրէնը Փիաթաքօֆ եւ արտաքին առեւտուրի գործավարը։

Ռիկա հասած լուրերու համաձայն, երկու ամիսէ ի վեր Ստալինի ազդեցութիւնը կոտրած է, գործավարներու խորհուրդին նախագահ Մոլոդովի արծակուրդէ վերադարձովը։ Այս վերջինը դէմ է Ստալինի գործունէութեան եղանակին։

Մոլոդով որ առեւտրական միութիւններուն մէջ մեծ ազդեցութիւն ունի, կ'ուզէ ստանալ այն իրաւասութիւնները, որոնք կը պատկանէին գործավարներու խորհուրդի նախագահին՝ Լէնինի օրով։

Լաւալի Ամերիկա ժամանումը

Ֆրանսայի վարչապետը Պ. Լաւալ հասաւ Նիւ-Եորք, ուր խանդավառ ընդունելութիւն մը գտաւ։ Հսկայ բազմութիւն մը հաւաքուեր էր նաւահանգիստը, ողջունելու Ֆրանսայի վարչապետը։ Նախապէս, Նիւ-Եորքի քաղաքապետութեան յատուկ զբօսանաւով, Պ. Լաւալը փոխադրող շոգենաւուն ընդառաջ գացեր էին պաշտօնական բազմաթիւ անձնաւորութիւններ։ Օդանաւային տորմիղ մը կը սաւառնէր շոգենաւուն վրայ, մինչ նուագախումբ մը կը հնչեցնէր Ֆրանսական եւ ամերիկեան ազգային երգերը։

Պ. Լաւալ ցամաք ելլելէ վերջ, զինուորական պատիւներով, առաջնորդուեցաւ Նիւ Եորքի Քաղաքապետարանը ուր կատարուեցաւ պաշտօնական ընդունելութիւն մը։

Նման ընդունելութիւն մը կատարուեցաւ նաեւ Ուաշինկթընի մէջ, ուր Պ. Լաւալ ձեւական առաջին հանդիպում մը ունեցաւ Միացեալ Նահանգներու նախագահին հետ։

Ռումէն դրամատան մը դժուարութիւնները

Ռումանիոյ ելմտական նախարարութիւնը հրամայեց առժամապէս փակել Պուքրէշի Մարմորոշ Պլանք Դրամատունը, որուն երեք վարիչները հրաժարեցան։ Մինչեւ նախորդ օր, այս դրամատունը կրցաւ կատարել իր վճարումները։

Նկատի ունենալով այս դրամատան փակումը, միջոցներ ձեռք առնուած են, որպէսզի ուրիշ դրամատուններ կարենան վճարումներ կատարել։

ՍՏԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Երէկ կէսօրին, ստերլինի գինն էր 99.25, տոլարը 25,39։

Չինաճափոնական վէճը

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը հրապարակային ժողովի մէջ կարդաց չինեւճափոնական վէճին առթիւ, իր արձակած բանաձեւը։ Այս բանաձեւին ընթերցումէն կը յայտնուի թէ Ազգերու խորհուրդը կը հրաժարի Ճափոնի պարտադրելէ Մանչուրիոյ պարպումը իբր նախապայման չինեւճափոնական բանակցութեանց եւ ճափոնական պարպումին պայմանաժամ կը նշանակէ Նոյեմբեր 16ը։ Իսկ վէճին կարգադրութեան համար, շարք մը յանձնարարութիւններ կ'ընէ երկու կողմերուն։

Թոքիոյէն տրուած լուրի մը համաձայն, Ճափոնի կառավարութիւնը տեղի չպիտի տայ, մինչեւ որ երաշխիքներ ստանայ Չինաստանէն։

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ ՀՈԳԵՐԸ

Տնտեսական համատարած տագնապին մէջ Ֆրանսա կղզի մը կը ձեւացնէ, ուր տնտեսական դժուարութիւնները դեռ սուր հանգամանք առած չեն։ Բայց, Ֆրանսան ալ ունի իր հոգերը, որոնք կը սպառնան անոր տնտեսական հաւասարակշռութիւնը խանգարել ուշ-կանուխ, եթէ աշխարհի ընդհանուր վիճակը չբարւոքի մօտաւոր ապագայի մէջ։

Այս հոգերուն գլխաւորներն են՝ մէկ կողմէ, Ֆրանսայի արտաքին վաճառականութեան յարաճուն վատթարացումը, եւ միւս կողմէ, երկրին ելմտական վիճակին անստուգութիւնը որ մասնաւորաբար երեւան կուգայ պետական ելմտացոյցին շարունակական ծանրաբեռնումովը եւ որ երկրին համար կրնայ անխուսափելի վտանգ մը կազմել։

* * *

Ֆրանսայի առեւտրական կշիռը, այսինքն՝ ներածումներու եւ արտածումներու տարբերութիւնը, քիչ անգամ նպաստաւոր եղած է երկրին որ աւելի շատ ապրանք կը գնէ արտասահմանէն քան կը ծախէ օտար երկիրներու։

Ներկայ տարուան մէջ, սակայն, այս կացութիւնը անբաղդատելիօրէն վատթարացաւ։ Առաջին եօթը ամիսներուն մէջ արտածումները 9 միլիառ 264 միլիոն ֆրանք պակսած են։ Արտածումներու եւ ներածումներու տարբերութիւնը մինչեւ անցեալ սեպտեմբերի վերջը հասած էր արդէն 9 միլիառ 969 միլիոն ֆրանքի, մինչդեռ անցեալ տարուան (1930) նոյն ամսուն վերջը 6 միլիառ 547 միլիոն ֆրանքէն աւելի եղած չէր։ Ուրեմն՝ ներկայ տարուան առաջին երեք եռամսեաներուն մէջ միայն, առեւտրական կշիռին բացը հաւասար եղած է արդէն 1930 տարուան ամբողջ տեւողութեան մէջ գոյացած բացին՝ որ 9 միլիառ 514 միլիոն ֆրանք եղած էր։

Մասնաւորաբար 1927էն ասդին է որ Ֆրանսայի կողմէ արտածուած ապրանքներուն գումարը զգալապէս պակսած է։ Այս թուականին բաղդատմամբ՝ անկումը եղած է 6ուկէս առ 100 1928ին, 8,7 առ 100 1929ին, 22 առ 100 1930ին եւ ներկայ տարուան վերջը ամենայն հաւանականութիւնով 30 առ հարիւրը պիտի անցնի։

Կարելի չէ առարկել որ ապրանքներու գիներուն անկումն է եղած այս բացին պատճառը, քանի որ արտածուած ապրանքներուն արժէքը չէ միայն որ պակսած է, այլ նաեւ քանակը, թէեւ այս վերջինը աւելի փոքր համեմատութեամբ (մօտաւորապէս 4 առ հարիւր)։

* * *

Ֆրանքը կայուն արժէք ստանալէն, այսինքն՝ 1926էն իվեր, պետական ելմտացոյցին ընդհանուր գումարը շարունակական կերպով խոշորցած է։ Այսպէս՝ ծախքերու գումարը որ 1926ին կլոր հաշուով 39 միլիառ 350 միլիոն ֆրանք եղած է, 1927ին բարձրացած է 39 միլիառ 540 միլիոնի, 1928ին՝ 42 միլիառ 445 միլիոնի, 1929ին 45 միլիառ 365 միլիոնի, 1930ին 50 միլիառ 400 միլիոն եւ 1931— 1932ին 50 միլիառ 640 միլիոն ֆր.ի։

Ստոյգ է որ այս ծախքերը ամէն տարի իրենց համապատասխան հասոյթները ունեցած են, բայց գրեթէ միշտ ելմտացոյցը Երեսփ. Ժողովին կողմէ վաւերացուելէ ետք՝ բացառիկ վարկերու քուէարկութեամբ՝ բացեր գոյացած են, այնպէս որ իրականին մէջ, ելմտացոյցերու հաւասարակշիռ վիճակը պատրանք մը եղած է միայն։ Օրինակի համար, 1930 - 1931 տարեշրջանի ելմտացոյցը, որ թուղթի վրայ հաւասարակշռուած էր ինչպէս իր նախորդները, իրականին մէջ 2 միլիառ 300 միլիոնի ֆրանքի բաց մը թողած է, իսկ 1931 — 1932 տարեշրջանի բացը մօտաւորապէս 2 միլիառ ֆրանք կը հաշուուի։

Այս պահուս, կառավարութիւնը կը պատրաստէ ելմտացոյցը 1932 տարեշրջանի՝ որ այս անգամ ինը ամիս միայն պիտի պարունակէ բացառաբար (1 ապրիլէն մինչեւ 31 դեկտեմբեր 1932)։

Մինչեւ երկու տարի առաջ, Ֆրանսայի ելմտական տարին կը համապատասխանէր ճշգիւ քաղաքային տարիին։ 1929ի վերջը հրատարակուած օրէնքը ելմտացոյցին մեկնակէտ սահմանեց ապրիլ ամիսը. այնպէս ելմտական տարեշրջանը տարածուեցաւ երկու տարուան վրայ (1 ապրիլ 1930—31 մարտ 1931)։ Այս կարգադրութեամբ, կարծուեցաւ որ Երեսփ. Ժողովը աւելի լայն ժամանակ պիտի ունենար ելմտացոյցի քննութեամբ զբաղելու եւ հետեւաբար ժամանակին վաւերացնելու զայն։ Երկու տարուան փորձառութիւնը ցոյց տուաւ այս օրէնքին անօգուտ ըլլալը։

Արդարեւ, երեսփոխանները եւ մասնաւորաբար ընդդիմադիրները իրենց սովորութեան համեմատ, զանազան պատրուակներ ստեղծելով երկարաձգեցին վիճաբանութիւնները, այնպէս որ վերջին ելմտացոյցը չկրցաւ դարձեալ ժամանակին քուէարկուիլ։ Նոր օրէնքին առաջ բերած զանազան անպատեհութիւնները բառնալու համար, կառավարութիւնը որոշեց այս տարուընէ սկսեալ նոյնացնել նորէն ելմտական եւ քաղաքային տարիները։ Այս պատճառով է որ առաջիկայ ելմտական տարին բացառաբար ինը ամիս միայն պիտի պարունակէ։

* * *

Դեռ յայտնի չէ թէ՝ ելմտացոյցի ընդհանուր գումարը քանի՞ միլիառ ֆրանքի պիտի հասնի ճշգիւ։ Ելմտացոյցի Նախարարութեան ըրած պաշտօնական յայտարարութեան համեմատ, սա ծանօթ է որ երկրին ելեւմուտքի հաւասարակշռութիւնը ապահովուած է։ Ինչ որ մասնաւոր կերպով ուշագրաւ է, սա է թէ՝ այս հաւասարակշռութիւնը ձեռք բերուած է առանց որեւէ արտակարգ միջոցի, այսինքն՝ ոչ նոր տուրքեր նախատեսուած են, ոչ ալ նոր փոխառութիւն։ Հանրային Պարտքերու Հատուցման Անկախ Սնտուկին (Caisse Autonome d'Amortissement) ալ դիմում եղած չէ։ Որովհետեւ պէտք չէ մոռնալ որ այս Սնտուկը անցեալ տարի ստանձնած էր մէկ միլիառ 900 միլիոն ֆրանքի հասնող եւ հանրային պարտքի տոկոսներուն վերաբերեալ ծախք մը՝ որ իրականին մէջ պետական ընդհանուր ելմտացոյցէն պէտք էր վճարուէր։

Յառաջիկայ տարուան ելմտացոյցին բացը նախապէս 5 միլիառ ֆրանք հաշուուած էր, բայց ծախքին կողմէ մեծ զեղչեր կատարուելով, այս բացը կարելի պիտի ըլլայ բառնալ, հակառակ յաւելուածական այն նոր վարկերուն որոնցմէ պիտի օգտուի կառավարութիւնը վերջերս քուէարկուած օրէնքներու համեմատ։ Այսպէս՝ հանգստեան թոշակներու գումարը պիտի հասնի մէկ միլիառ 400 միլիոն ֆրանքի, կրելով 600 միլիոնի յաւելում մը. ընկերային ապահովագրութեանց յատկացուած գումարը 400 միլիոն ֆրանքի յաւելում մը պիտի կրէ. նմանապէս, պատերազմական ծախքերը պիտի աւելցուին 4 — 5 առ հարիւր համեմատութեամբ, իսկ ծովային եւ օդային նախարարութեանց վարկերը աւելի մեծ համեմատութեամբ։

Այս բոլորը թուղթի վրայ տեղի ունեցած հաշիւներ են սակայն եւ չի գիտցուիր թէ՛ որ աստիճան պիտի համապատասխանեն իրականութեան։ Սա ստոյգ է միայն — եւ տարիներու փորձը ցոյց տուած է — թէ առժամեայ ելմտացոյցները՝ (douzième provisoire) զորս ամէն տարուան ընթացքին քուէարկել գրեթէ օրէնքի կարգ անցած է Ֆրանսայի մէջ, տարաբախտաբար չկայ որ առաջիկայ տարի ալ վեր ի վայր պիտի շրջէին կառավարութեան ճշդած հաշիւները, առաջ բերելով առաւել կամ նուազ կարեւոր բաց մը։ Ու տակաւին հաշուի չենք առներ այն բացառիկ դժուարութիւնները՝ որոնք կրնան խանգարել Ֆրանսայի ելմտական վիճակը, եթէ տնտեսական ընդհանուր տագնապը շարունակէ սաստկանալ։

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՄԵԾԱՄՈԼՈՒԹԵԱՆ ԱՒԵՐԸ

(ԲԺ. ԼՈՐԻՍ - ՄԵԼԻՔՈՎԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

IV

Եւ թող օտարոտի չհնչէ այս յօդուածներու խորագիրը։ Թող տարօրինակ չթուի, որ կը խօսինք զուտ ցեղային տկարութեան մը շուրջ, զուտ հայկական mania grandiosaի։ Կը տեսնեմ առաքելական հաստատութեան տիպարներ մօտիկ անցեալին մէջ, Հայոց աշխարհի մեծերու շարքին, գրչի ու զէնքի հերոսներուն — Րաֆֆիներ ու Ալիշաններ, Հրայրներ ու Զաւարեաններ, Դումաններ ու Զաւուշներ — բայց անոնց հանդէպ լեգէոն են հակոտնեաները։ Բացառութիւններն ալ արդէն կը հաստատեն ընդհանուր օրէնքը։ Դուցէ, ո՞վ գիտէ, բացառութիւններն ալ գոյութիւն չունին եւ ամէնքս քիչ-շատ թաթխուած ենք այդ ցեղային psychoseին մէջ ...(*)

Երեւոյթը, հարկաւ, խորթ, օտար չէ նաեւ ամէնէն քաղաքակիրթ ազգերուն։ Վիկտոր Հիւգօ — յիշատակենք շատերէն մէկը — կ'արհամարհէր Գէօթէն, չէր իսկ կարդար գերման հանճարին շատ մը գործերը։

— «Երբ մէկու անունը Վիկտոր Հիւգօ է — կ'ըսէր նա հրապարակաւ, interviewի մը միջոցով — պարտաւոր չէ կարդալու այդպիսի միջակութիւններ»... Ֆրանսական Պառնասի արքան անձուլնապէս բարձր կը դասէր զինքը,— բան մը՝ որ վիճելի է (անվիճելի միայն շովէն ու մոլեռանդ հիւգօմոլներու աչքին)։

Մեծամոլութեան պսիխօզը (հիւանդագին հոգեվիճակ) համամարդկային է, անկախ ժամանակէ ու տարածութենէ, — բայց մերը կը թուի թէ տարբեր տեսակէ է. մերը առանձնայատուկ, աղետաւոր չեշտ մը ունի, չի ճանչնար չափ ու սահման եւ խիստ յաճախ կը մղէ իր զոհերը դէպի ժխտական, հակընկերային, կործանարար մարդանքներ։ Մեր հայկական մեծամոլութիւնը ստէպ կը զարնէ հերոստրատեան մտայնութեան խորերը...

Կը յիշեմ յաճախ Հռոմի հին մատենագիրներէն մէկուն — կարծեմ Տակիտոսի — ցասկոտ բացականչութիւնը Հայոց հասցէին. — «Ա՜հ, այդ մեծամիտ ցեղը»...։ Ուրիշ թեւաւոր դարձուած մըն ալ — նոյն Հռոմի մատենագիրներէն — կը խօսէր այլաբանօրէն Հայու գոռոզ նկարագրի, «Կամուրջ չհանդուրժող Արաքսի» մասին (Pontem Araxes indignat)։

Եւ այդ բոլորը— Մեծն Տիգրանի մեծամիտ ու արհամարհոտ կեցուածքի առթիւ՝ հանդէպ Հռոմի աշխարհակալ լեգէոններուն։ Եւ մենք միշտ ալ կը պարծենանք այդ օտար վկայութիւններով։ Մեր լաւագոյն գրողները հպարտութեամբ ու ներբողալից ոճերով կ'արձանագրեն այդ Տիգրանեան ժեստերը (Մոմզէններն ու Ֆերրերոները մեծ բան մը չեն գտներ անոնց մէջ)։ Գեղեցիկ բաներ կան, անշուշտ, Մեծն Տիգրանի ուշագրաւ վէպին մէջ— ազգային ինքնասիրութիւնը շոյող ժեստեր— բայց եւ որքա՜ն յաճախ նման ժեստերը աղետաբեր եղած են մեր պատմութեան մէջ, նաեւ ամէնէն նորագոյն շրջաններու...

* * *

Քերեցէ՛ք միջին Հայը— այս գրողը, արուեստագէտը, այն դռնաբոյս գործիչը, այն շարքային պատանին, այն տիրացուն, այն աբեղան— տակէն կ'ելլէ Տիգրան Մեծ մը։

Տիգրանեան գիծը— գոռոզ ու վէս կեցուածքը դէպի հակառակորդը, սանձարձակ մեծամտութիւնը, սեփական ուժերու անսահման գերգնահատումը— ասես անբաժան ուղեկիցն է հայ մարդուն, միջին Հայուն։

Որքա՜ն շատ են... Ահա սքանչելի ռազմիկ մը, իր բազուկին սիրահար, իր հմայքով արբեցած, որ կատաղօրէն կ'ըմբոստանայ իր զինուորական հրամանատարին դէմ եւ գլխապատառ կ'արշաւէ ընդդէմ հայրենի կառավարութեան։

Ահա ուրիշ մը, որ իր քմայքը կ'ուզէ պարտադրել հինաւուրց գաղափարական կուսակցութեան մը, կը միանայ բոլոր բացասական ուժերուն ու կը ձգտի քար ու քանդ ընել կազմակերպութիւնը։

Ահա մեծութեան մոլուցքի զոհերը քաղաքական, կուսակցական, մշակութային գործունէութեան մարզերուն մէջ։

Ահաւասիկ մտաւորական գործիչ մը, փայլուն, պերճախօս— որ բարեգործական հաստատութեան մը գլխուն թառած, նախարարական վարձատրութեամբ, արհամարհոտ défi մը կը նետէ Գաղթաշխարհի հանրային կարծիքին։ Ի զո՜ւր կը պահանջեն իրմէն փոքր ինչ մեղմել իր նիւթական ախորժակները, ի նպաստ որբերու եւ հանդէպ ժողովրդեան համատարած թշուառութեան։ Արեւմտեան երկիրներու մէջ քիչ շատ զիւրազգած հանրային գործիչ մը՝ նման յաճախ ու արդար պահանջին հանդէպ պիտի բռնէր խոհեմ ու պատուաւոր զիջումի ճամբան։

Բայց մենք Ասիացի ենք— անգամ տասնեակ տարիներ Եւրոպայի մէջ ապրելէ յետոյ, մենք անօթ կը սեպենք զիջողութիւնը... Հաստատակամութի՜ւն, հպարտութիւն չէ այդ, ոչ ալ մարդկային օրինաւոր ինքնասիրութիւն, այլ պարզապէս ասիական կոպիտ գոռոզութիւն, որ միայն կիրքերը կը շարժէ եւ մթնոլորտը կը թունաւորէ...

Ահա վարդապետ մը, խոնարհ, համեստ, Նազովրեցիի կերպարանքով։ Երբ հետը կը խօսիս, ասես նոյնինքն զաւական sageն է, բարոյագէտ իմաստունը՝ խորապէս գիտակ այն ճշմարտութեան, որ գիտութիւնը ամէնէն առաջ կը պարտադրէ համեստութիւն։

Բայց... բէիկ մը սանկ ոտքին կոխէ, հակաճառէ— թէկուզ միայն չոր ակադեմական, լեզուական խնդիրներու շուրջ — կ'որոտա՜յ, կը շանթէ՛ որպէս Իբսէնեան հերոս մը, որպէս Արամազդը Ոլիմպեան գագաթներէն։ Եւ անանկ խօսքեր կը նետէ—ոչ միայն անհատ-ընդդիմախօսին...—որ սարսափէն ու շուարումէն «աթոռ մը կը փնտռես [illegible]նալու համար»։ (Այսպէս պիտի ըսէր հանգուցեալ Սուրէն Պարթեւեանը)։

Օրինակները կարելի է անվերջ բազմապատկել։ Փակենք շարանը։

Լորիսով սկսանք, Լորիսով ալ աւարտենք այս տեսութիւնը։ Տեղ-տեղ ազատ ընթացք տուինք դառնութեան զգացումներուն, յիշելով այնքան տխուր ու վշտառիթ դրուագներ։ Ոչինչ կայ չափազանցուած, տարաբախտաբար, այս տողերուն մէջ։ Գրածս տժգոյն թարգմանն է միայն իրականութեան։

Եւ այնուամենայնիւ զուգէ մարդկային տարրական զգաստութեամբ — վաղեմի ընկերոջ թարմ դամբանին առջեւ կ'ուզէի աւելի ուժով վերյուշել անոր կեանքի լուսաւոր դրուագները, եւ չեմ կարող գոցել այս յօդուածաշարքը, առանց մրմնջելու — «Մե՛ղք, ափսո՛ս, Իվան Զախարիչ Լորիս-Մելիքով, ինչպէ՛ս սկսար եւ ինչպէս վերջացուցիր, որքա՜ն գեղեցիկ յիշատակ կրնայիր ձգել, շարունակելով 1890ի, 1900-1904ի քո այնքան եռանդուն գործունէութիւնը։ Սակայն ցեղային հինաւուրց արատը եւ Հայոց նախուած միջավայրը արգելք եղան քեզի։

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

12 Հոկտ. 1931 Մօն-Դոր

(*) Րաֆֆին ալ միանգամ ժեստ մը ըրաւ, որ, անշուշտ, շատերը զարմացուց։ Օրին մէկը — 80ական թուականներու վերջերուն էր — Պարոյր Հայկազն ծածկանունով գրադատի պաշտօն ստանձնեց սեփական երկերուն ճամար, «Մշակ»ի ընդարձակ բանասիրականներուն մէջ խօսեցաւ իր գրականութեան մասին, վերլուծեց ու արժեւորեց... կարծես թէ իր ներբողականը կ'ընէր։

Բայց Րաֆֆին ճսկայ մըն էր, իսկ իր շրջապատը, մանաւանդ գաղափարային ճակառակորդները, մեծաւ մասամբ գաճաճներ, չկամ ու սահմանափակ, որ ընդունակ չէին ճասկնալու, գնահատելու վիպասանին գործը եւ անխնայ կը տրորէին ինքնաբոյս ճանճարը իրենց կոպիտ սանդալներուն տակ...

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

"ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾՆԵՐԸ"

ԽՄԲ.— Ցեղի անձկութեան պատճառով, ստիպուած էինք յետաձգել մեր աշխատակցին այս յօդուածը, որուն առաջին մասը երեւցաւ «Յառաջ»ի Հոկտ. 7ի թիւին մէջ։

Ահա, թէ ո՞ւր եւ ինչո՞ւ Ռէնի «Գնդակահարուածները» չէ կրցած բարձրանալ որոշ միջինէ մը վեր։

Կ'ընդունինք, Ռէն օժտուած է պատմողի շնորհով. ան բնազդօրէն գիտէ կեանքի խառնակ համայնապատկերէն ընտրել տիպարներ, դրուագներ եւ երեւոյթներ, որոնք վիպային շահեկանութիւն մը, մարդկային արժէք մը կը ներկայացնեն։ Այո՛, ան այդ տեսակէտով հում նիւթի առատ պաշար մը ամբարած ըլլալ կը թուի։

Բայց այլ է ատաղձ գտնել եւ մթերել, այլ է զանոնք օգտագործել. յղացումն ու կառուցումն է միայն որ կը մատնէ վարպետը։

Ինձ կը թուի որ «Գնդակահարուածներ»ուն կը պակսի օրկանական միութիւնը, յստակ եւ նպատակաւոր յատակագծի մը ներքին կապը։ Էջէ էջ, գլուխէ գլուխ կը յայտնուին նոր դէմքեր, կը թաւալին դիպուածներ, որոնք անջատ պատկերներու նման կը մնան անկապ ու չեն ձգտիր միակ նպատակի մը, զայն աւելի շեշտելու, աւելի պայծառացնելու համար։

Ռէն միանգամայն վեր առած է քանի մը զուգընթաց «թեմա»ներ։ Ընթերցողը կը տարուի փոխն ի փոխ մտածելու թէ հեղինակը նպատակ ընտրած է պատկերացնելու զինուորական, յեղափոխական արդարութեան արտառոց տռամը, կամ մահուան մղձաւանջին առջեւ դատապարտեալներու հոգեկան անդրադարձումները։ Թերեւս ան ուզած է բացատրել թէ ի՜նչ պղտոր անցեալի մը, որքա՜ն շփոթ առիթներու եւ պատրուակներու մղումին տակ հասունցած են կարմիր Դատին դերակատարները, գործիչները. կամ թերեւս այն, կամ թերեւս այն։

Համաձայն եմ. իւրաքանչիւրը այս «թեմա»ներէն վիպային արժէք մը կը ներկայացնէ եւ կրնայ նոյն իսկ առանձին պատմուածքի մը նիւթ ըլլալ։ Բայց այդ պարագային կը կարօտի լուրջ, լայն մշակումի, որպէսզի այդ մայր մտածումը կարենայ աճիլ եւ կազմել գրքին բարոյական մթնոլորտը։ Ռէնի գրքին մէջ, յուղուած այդ հարցերը մնացեր են ուրուագծային եւ տարտամ. նոնք իրար կը վարագուրեն եւ երբեմն ալ կը մխրճին քովինի մտածումներուն ... րածասնութիւններու ցանցի մը մէջ. Այդ է պատճառը որ մասնակի կարգ մը դէպքեր ուշագրաւ բնոյթ մը ունենալով հանդերձ, գրքին ամբողջութեան հետ կը միան խորթ, անբացատրելի։ Օրինակ՝ իր ամուսնի ... րումը հայցող հայ կնոջ, կամ ... գաղթականներու. կամ Չելակովի ... կերպող բժիշկի պարագան։ Անոնց պահ մը ասպարէզ կուգան, կը թուի թէ կոչուած են խաղալու դեր մը, բայց վճռական րոպէին յանկարծ կը նսեմանան։

Այո՛, անգամ մըն ալ կը կրկնեմ, Ռէն անխոհեմութիւնը ունեցած է գործելու լայն ճակատի մը վրայ, ... շարժման ենթարկելու դերակատարներու բազմութիւն մը։ Իր մտածումը արտայայտելու համար, այդքան շատ մարդերու պէտք չկար։ Ի՞նչ եղած է հետեւանքը. չափազանցուած զօրավարին նման կորսնցուցած է հակակշիռը իր տիպարներուն. էականը եւ երկրորդականը, հերոսը եւ միջխաղացը (figurant) շփոթուած են իրարու հետ։

Բայց վիպասանի մը աւագ մտահոգութիւնը ըլլալու է մարդեր ստեղծել։ Պալզաք ըսած է որ վիպասանը կը մրցի մարդահամարի դիւանին հետ, ... ուրիշ մը — որուն անունը մոռցած եմ — աւելցուցած է որ ան կը մրցի բուն իսկ Աստուծոյ հետ, քանի որ մարդեր կը ստեղծէ։

Մարդեր ստեղծել. հասկնանք առանց իր խոր իմաստով. տալ մարդեր, առանց կը նշանակէ ապրեցնել մեզ մարդու մը կաշիէն, կեանքէն, հոգիէն ներս. մեր աչքին առջեւ անցնել զայն, ընել դէպքերու, խորհուրդներու, ճակատագրին առջեւ թափանցիկ դարձնել զայն մեզ, մինչեւ որ կարենանք հասնիլ իր թաքուն լարերուն, իր զսպանակներուն. զինքը ընել այն տագնապներուն, այն հարցերուն առջեւ որ ժամանակի մը, միջավայրի մը, կամ մեզ ամէնուս յատուկ են ու դիտել տալ իր հակազդեցութիւնները։ Վերջապէս ստեղծել մարդիկ, առանց մեզ հաղորդակցութեան ընել է էակի մը հետ, զոր պիտի սիրենք կամ պիտի ատենք, որուն տեղ մը պիտի տանք վերջ ի վերջոյ մեր յիշատակներուն խորը. «Այսի՛նչը...» պիտի ըսենք, որպէս թէ անոնք ըլլային կենդանի կամ ապրած էակներ։

Ռէնի ոգեկոչած անձերէն ո՞ր մէկը հասած է այդ համեմատութիւններուն. եւ ցաւալի է այդ։ Ափսո՛ս, Ռէն խմորը շաղուած, բայց չգիտցած ձեւակերպել, եփել զայն։ Իր գրքին մէջ կան ուրուագիծներ քանի մը էակներու, որոնք աւելի սեղմ մշակումով, աւելի ծաւալուն հոգեբանութեամբ, աւելի իրական մարդկայնութեամբ պիտի կրնային վերածուիլ ճշմարիտ, յատկանշական տիպարներու։ Այ, օրինակ Աղապեկովը, պոռնկութենէ յեղափոխութեան բարձրացող Աղա Տրէյ... Մելիքեանը, կարմիր արկածախնդիր Չելակովը, կամ գնդակահարուածներ դասալիք զինուորներու, բանտի գործաւորներու խմբակը,

Մե՛ղք, ընկեր Ռէն, դուք ձեռքը դրած էք հարազատ ... կաւին վրայ, բայց խառնած ... զայն հողի ու աւազի հետ. ... էր սեղմել, ամփոփել ձեր ..., ձեր ներշնչումը այդ տիպար... րուն վրայ։ Դուք հող էակներ, ... ւարար տարրերը ունէիք բարձ... նալու կենդանի գործի մը, ... յայտնելու ինչ որ կը փափաքէ... ըսել։

Գեղարուեստականօրէն, ... մը հետամուտ ըլլալու է ... են զտելու. միակ մարդ մը ... շահեկան է, կան բազմութիւն... կլաւիկներ, խրտուիլակներ։

Հող է որ վէպի մէջ կը ... նոր ապակ մը, «ժամանակի ... ռութիւնը»։ Կը սիրենք վէպի ... հերոսները իրենց կեանքը ... ոչ թէ պատմեն։ Ռէնի ... հարուածները»ու նիւթը ... փակուած է անձուկ, հա...

ժամանակի մը մէջ. անկէ անդին, դէպի անցեալ ոչ մէկ հորիզոն. այդ անցեալը, մարդերու եւ դէպքերու ճակատագրական այդ վիճը կը պակսի Ռէնի գրքին մէջ։ Ու մարդիկ ստիպուած են ծանօթացնել մեզ զիրենք պատմելով, պատմելով...։ Այդ ձեւով կը չլատէ վէպը, կեանքը կը վերածէ տափակ լուսանկարչական պատկերի մը։

* * *

Ռէն ոճի նախանձախնդրութիւն ալ չունի։

Կան որ կ'անտեսեն ոճը. կ'ըսեն,— բովանդակութիւնը կը բաւէ ինքն իրեն։ Կ'ըսեն, խորքը ինքնին կը բաւէ ստեղծելու համապատասխան արտայայտութիւն եւ ձեւ։

Տրամաբանական չարաշահութիւն մը կայ այս կարծիքին ետին։

Իրականին մէջ ինչ որ հասարակաց է եւ միօրինակ, նիւթն է, խորքն է աշխարհի վրայ, ձեւերը, արտայայտութիւնները միայն այլազան են եւ փոփոխական։

Նոյնն է արուեստի մարզին մէջ. գրական, գեղարուեստական ատաղձները եւ տարրերը, շօշափուած հարցերը յաւիտենօրէն նոյնն են, ձեւը, արտայայտութեան եղանակը, մէկ խօսքով ոճն է որ կը փոխուի. ոճն է որ կը յայտնէ մարդը, կը բերէ անոր ենթակայական մասնակցութիւնը։

Ոճն է որ կը յատկանշէ, կը փրկէ գործը։

Ոճի բացակայութիւնը ախտանիշ մըն է յաճախ մտքի ծուլութեան. անիկա միտում մըն է դէպի նուազագոյն ճիգը, դէպի իմացական սովորամոլութիւնը։

Մտաւորական ընթերցող մը պահանջկոտ է այսօր, եւ ճաշակը ժողովրդականացած է որոշ աստիճան մը։ Հեղինակ մը չի կրնար չյարգել իր քանիմաց ընթերցողներու նախասիրութիւնները։

Ռէնի գործը կը տուժէ այսպէս ոճի տեսակէտով. ոճ մը որ անշէղ է, անփայլ, անանձնական, այնքան՝ որքան օրագրական լեզուն։

* * *

Եթէ պէտք է եզրակացնել, կը կրկնեմ անվերապահօրէն.— «Դընդակահարուածները» գրական մէկ և ամբողջական վէպ մը կարելի չէ նկատել. բայց անիկա բարացուցական վաւերագիրի մը հանգամանքը ունի, ուր ընթերցող հարազատ նիշեր ու նօթեր պիտի գտնէ ռուս կեանքի տենդահար, ջղաձիգ մէկ նոպայի մասին։

Ռէնի քով չի պակսիր պատմողի հոտառութիւնը։ Քննադատական դիտողութիւններս կ'արդարացնեմ այն համոզումով, թէ ինք կրնար եւ պէտք էր լաւագոյնը տալ քան ինչ որ տուած է։

Թերեւս բաւական լայն ժամանակ չէ ունեցեր աւելի կարճ, սեղմ եւ կուռ գրելու, խորացնելու, խտացնելու նիւթը։ Այդ ձեւով պիտի շահէր եւ՛ գործը, եւ՛ ինքը։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Հոկտեմբեր 1ը «Դպրոցի Օր» յայտարարուած էր ամբողջ Հայաստանի մէջ։ Կատարուեցան հրապարակային ցոյցեր եւ արտասանուեցան մեծաշունչ ճառեր։

Սեպտեմբերի 30ին Լէնինականի մէջ գումարուեցաւ ուսուցչական Շրջանային ժողով։

Սեպտեմբեր 39ին ռատիոյով Դիլիջանի, Ղամարլուի, Լէնինականի եւ Ղարաքիլիսայի շրջանները զեկոյցներ տուին դպրոցական գործերու մասին։

Վերջապէս, համաձայն կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի որոշման, «Դպրոցի հնգօրեակներ» կազմակերպուեցան ամէն կողմ, ուսումնական ներկայ տարուան նախամուտին։

Եւ վերաբացուեցան Հայաստանի վարժարանները, սկսան դասախօսութիւնները, տեղ տեղ անկանոն։ Բայց կարգ մը գիւղերու մէջ, որոնց թիւը փոքր չէ, դասախօսութիւնները չեն սկսած տակաւին։

Գլխաւոր պատճառները հետեւեալներն են, կ'ըսէ «Խորհրդ. Հայաստան» (1 հոկտեմբեր).

1.— Դպրոցական շէնքերը պատրաստ չեն։

2.— Ուսուցիչները կը պակսին։

5.— Դասագրքերու եւ գրենական պիտոյքներու (տետրակ ու մատիտ) հայթայթումը լրացած չէ։

ԴԻԼԻՋԱՆ

Ըստ ծրագրի, այս տարի Դիլիջանի շրջանի 8—15 տարեկան բոլոր երախաները պարտաւորիչ կերպով պիտի զրկուին վարժարան։ Անցեալ տարի դպրոց յաճախող այդ տարիքի տղոց թիւն էր 4,450, այս տարի պիտի ըլլայ 5,847։ Մասնաւորապէս շատցած է թրքական դպրոցներու այդ տարիքի աշակերտներուն թիւը, (բաղդատմամբ անցեալ տարուան՝ աճումը 46 առհարիւր)։

Այս տարի, սակայն, այդ թիւը դժուար թէ բարձրանայ, որովհետեւ դպրոցական շինարարութիւնը անմխիթար վիճակի մէջ կը գտնուի։ Ծրագրուած էր շրջանին մէջ շինել 5 նոր դպրոցներ, (4ը թրքական գիւղերու մէջ), սակայն այդ դպրոցներուն հիմերը իսկ դրուած չեն տակաւին։ 45,000 ռուբլի վարկ տրուած է, օգտագործող չկայ։ Ծրագրին ձախողման երկրորդ պատճառն է ուսուցիչներու պակասը։ Դիլիջանի շրջանին համար կը պահանջուին 7 թուրք, 6 ռուս ուսուցիչներ։ Շրջանը կը պահանջէ 200 գրասեղան, մինչդեռ տրամադրելի կայ միայն 70 գրասեղան։ Չկայ նաեւ դասագիրք։

ԲԱՍԱՐԳԷՉԱՐ

Այս շրջանին մէջ եւս դպրոցական գործը կը մնայ անմխիթար վիճակի մէջ։ Մասնաւորաբար մեծ պահանջ կայ ուսուցիչներու։

Կրթական գործավարութեան կից ուսուցիչներու հայթայթման գրասենեակը երբեք չէ զբաղած Բասարգէչարի պահանջներով։ Որոշուած էր Նոր Բայազէտի ութամեայ դասընթացքներուն հետեւած, եօթնամեայ վարժարան աւարտած ուսուցիչներէն Բասարգէչար զրկել 22 հոգի։ Բայց մինչեւ այժմ Բասարգէչար զրկուած են 13 հոգի։ Մինչ Բասարգէչար կը պահանջէ 35 ուսուցիչ։ Շրջանին համար անհրաժեշտ են նաեւ 37 թուրք եւ 2 քիւրտ ուսուցիչներ, բայց մինչեւ այժմ ոչ մէկ ուսուցիչ ղրկուած է։ Շրջանի գիւղատնտեսական բջիջներուն համար ղրկուած են միայն հինգ ուսուցիչներ։ Թուաբանութեան, ընկերային գիտութեան համար ոչ մէկ ուսուցիչ։

Կը պակսին նաեւ դասագիրքերը։

ՎԵԴԻ

Մեծ դժուարութիւններու առջեւ կը գտնուի Վեդիի շրջանին դպրոցական գործը։ Կան գիւղեր, որոնք 700-800 ընտանիք ունին, սակայն դպրոցի շէնք չունին։ Դավալուի, Խալիսայի եւ Բէշվերանի, ինչպէս նաեւ կարգ մը ուրիշ գիւղերու խորհուրդները «հարուածային» ձեւով որոշեցին դպրոց շինել։ Հիմերը փորուեցան, քար, աղիւս դիզուեցաւ, բանուորներ չեն պակսիր, միայն վարպետներն են, որ կը պակսին։ Ածչար, Շաղափլու, Զաչըրլու, Զիմանքեանդ եւ ուրիշ գիւղեր տրամադրութիւն յայտնեցին դպրոց շինելու, եւ արհեստաւոր պահանջեցին կեդրոնէն, պահանջը մօտիկ ընող չեղաւ։ Բոլոր պատրաստ դպրոցներուն մէջ ալ մեծ կարիք կայ դպրոցական կարասիներու եւ գրենական պիտոյքներու։ Դպրոց կայ որ 4 դասարան ունի, բայց ընդամէնը 10 գրասեղան ունի (Ածչար գիւղ)։ Գիւղեր կան, ուր որոշուած էր դպրոց շինել, բայց դպրոցական առարկայի մասին ոչ մէկ կարգադրութիւն (Շաղափլու, Զնչըրլու, Սմօ, Զաֆլու գիւղերը)։ Ուսուցչական հարցն ալ նոյնքան անմխիթար։

Շրջանին համար անհրաժեշտ է է 37—40 ուսուցիչ, բայց նշանակուած են միայն մէկ քանի ուսուցիչ, որոնք տակաւին կը պաշտօնավարեն ուրիշ շրջաններու մէջ։ Դավալուի մէջ երկու սենեակ, որոնք յարմար էին դպրոցի վերածելու, դարձած են ցորենի շտեմարան, եւ այսօր գիւղին մէջ դպրոցի յարմար ուրիշ ոչ մէկ շէնք կայ։

ԽՄԲ.— Այս տեղեկագիրը մէկ փոքրիկ պատկերն է Հայաստանի դպրոցներու կացութեան։ Մեր մէկ աշխատակիցը մօտօրէն «Յառաջ»ի մէջ կը ներկայացնէ Հայաստանի կրթական ընդհանուր ծրագիրը եւ այդ ծրագրին յաջողութիւններն ու ձախողութիւնները, տարիներով ու թիւերով, բոլշեւիկներու մէկ վիճակագրութենէն քաղուած։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ժամանաւոր նամակի չսպասել, բաժնեգին կամ ծանուցումի փոխարժէք վճարելու համար։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը

ՎԻԷՆ, 20 Հոկտ.— Հ. Յ. Դ. Օրը այսօր 7 տարիէ ի վեր կը տօնուի Վիէնի մէջ, եւ ամէն տարի աւելի բազմութեամբ խորացնելով մեր նորագոյն պատմութեան փառաւոր թուականը, մեր տարագիր բազմութեան սրտերու մէջ։

Այս տարի եւս տօնուեցաւ Հոկտ. 18ին, կիրակի կէս օրէն վերջ ժամը 2.30ին, Վիէնի Սէրքըլ Կաթոլիկ սրահին մէջ, Հ. Յ. Դ. կոմիտէին նախաձեռնութեամբ։

Ժամանակէն սրահը լեցուած էր հարիւրաւոր հայրենակիցներու բազմութեամբ։ Բեմին աջ ու ձախ կողմերը կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական եռագոյնները։ Եւ ահա բեմը կը բացուի, գեղեցիկ կենդանի պատկեր մը «Տարօնի առիւծը իր կորիւններով», որուն յաջողութեան եւ նմանութեան համար ջանք չէր խնայուած։ Բեմին ճիշտ մէջտեղը Հ. Յ. Դ. արիւնագարդ գեղեցիկ զինանշանը, եւ կողքին Քրիստափորի մեծադիր նկարը, զինանշանի եւ Քրիստափորի երկու կողմերուն՝ «Դէպի ազատութիւն» եւ «Մահ կամ ազատութիւն» խորհրդանշող նկարները, որոնք կը զարդարէին բեմին ամբողջ ճակատը։ Նախագահ ընկեր Ա. Գառնէ հանդէսը բանալով, հրաւիրեց 20 հոգինոց փոքրիկներու երգեցիկ խումբը, որ երգեցին «Մշակ բանուոր»ը ու հանդիսականները ունկնդրեցին յոտնկայս։ Ցետոյ ընկ. Գառնէն արտասանեց բացման խօսքը։ Հ. Յ. Դ. Օրը որոշուած է 1925ին 10րդ ընդհ. ժողովի կողմէ իբրեւ հիմնադրութեան օր, Հ. Յ. Դաշնակցութեան։ Եւ այդ թուականէն ի վեր, ամէն տարի, եւ ուր որ հայ ժողովուրդ կայ —բացի Հայաստանէն— եւ Հ. Յ. Դ. կազմերը կը կատարեն հրապարակային հանդէսներ, եւ բանախօսութիւններ։ Հ. Յ. Դ. տօնելով այս օրը ամէն տարի համարատուութիւնը կ'ընէ հայ ժողովուրդին, իր 41 տարուան բեղնաւոր գործունէութեան համար եւ նոյնպէս իրեն համար։

Ընկերը խօսքը վերջացնելով, կոչ ուղղեց հայ երիտասարդութեան որ խտացնեն մեր շարքերը, մեր նպատակները աւելի շուտ իրականացնելու համար։ Ցետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան, որ խօսեցաւ մօտաւորապէս մէկ ժամ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան 41 տարուան համառօտ պատմութեան վերլուծումը ընելով։ «Հ. Յ. Դ. ծնունդէն առաջ, հայ ժողովուրդը իր ինքը, պատիւը չէր կրնար պաշտպանել, ազգի եւ հայրենիքի գաղափարը թմրած էր հայ ժողովուրդին մէջ։ Եւ ան եկաւ հրապարակ, անմիջապէս փոխուեցաւ կացութիւնը, հայ ժողովուրդը առաջուան նման չէր այլ եւս, կռուիլ սովրեցաւ, սորվեցաւ նոյնպէս իր ինքը եւ պատիւը պաշտպանել, բռնաւորներու եւ կեղեքիչներու լուծին դէմ։ Ազգի եւ հայրենիքի գաղափարը զարգացաւ, եւ երեք երկիրներու մէջ գտնուող հայ ժողովուրդը իրարու կապուեցաւ եւ սկսաւ խորհիլ ինքն իր մասին»։

Ընկերը պատմեց բոլոր այն հերոսամարտները որ մղուած են հայրենիքի եւ հայ ժողովուրդի համար, իբրեւ ազգ եւ ժողովուրդ ապրելու համար։ Նոյնպէս անդրադարձաւ Հ. Յ. Դ. ներկայ աշխատանքներուն։

Վերջացնելով, կոչ ուղղեց հայ երիտասարդութեան սիրել հայրենիքը, որչափ ալ ան մեզմէ հեռու ըլլայ, մեր ապագայ յոյսերու հանգրուանն է։

Գեղարուեստական բաժինը շատ ճոխ էր։ Փոքրիկներու երգչախումբը երգեց «Վերքերով լի»ն եւ «Հիմի էլ լռենք»։ Ընկ. Մ. Մուրատեան երգեց «Տարօնի առիւծ» Սերոբի երգը։ Փոքրիկ Վ. Նալպանտեան գեղեցիկ կերպով արտասանեց հայ գուսանի «Հէ՜յ ճան հայրենիք»ը։ Գ. Գ. Տէր Ցարութիւնեան արտասանեց հայ գուսանի «Աղբիւր-Սերոբի յիշատակին»ը, Օ. Մաթոսեան Ա. Ահարոնեանի «Հայրուկի նոր տարին»։

Գ. Ա. Տիգրանեան երգեց «Լաեց Ամպեր»ը եւ «Հայաստան»ը։ Ընկեր Ա. Մաղաքեան արտասանեց «Ուխտաւորի ուխտի գիշերը» եւ Յ. Մաթոսեան Ա. Ահարոնեանի «Հայրենիքդ իմ ներիր ինձ»ը, փակման երգուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ը նոյնպէս փոքրիկներու կողմէ։ Խմբերգները կը վարէր փոքրիկն Գեղամ Պարոնեան 13 տարեկան։ Ժամը 5 ին հանդէսը վերջացաւ, սրահէն մեկնեցանք ուրախ, մեզ հետ տանելով 41 երկար տարուան փառաւոր յիշատակները։

Օգտուելով ընկեր Գիւլխանդանեանի ներկայութենէն Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութիւնը ընկերա-համակրական դասախօսութիւն մը սարքած էր կիրակի իրիկուն ուր ընկերը դասախօսեց Պատ. Միութիւններու օգտակարութեան մասին։

Իսկ երկուշաբթի իրիկուն Փոնթէվէքի շրջանին մէջ ընկերա-համակրական դասախօսութիւն մը սարքած էր Քրիստափոր խումբը։ Ընկերը դասախօսեց մօտաւորապէս 2ուկէս ժամ, երկու շրջաններուն մէջ։ Եւ ներկայ եղան աւելի քան 70 երիտասարդներ։

Ն. Գալէ

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆ ԼՈՒԻ ՄԷՋ

ՍԷՆ ԼՈՒ (Մարսէյլ) 20 Հոկտ.— Օրը օրին գրած ենք «Յառաջ»ի այս սիւնակներուն մէջ, մեր գիւղի Ազգային կուսակցական, կրթական ու մարզական գործունէութեան մասին, եւ պիտի շարունակենք գրել, քանի որ Սէն Լուն կը մնայ միշտ նոյն մակարդակին բարձրութեան վրայ։ Ու աւելի կը յառաջանայ օրէ օր։

Սէն Լուի մասին ինչ որ խօսուի ու գրուի կը համապատասխանէ անոր արժէքին։ Որովհետեւ միակ հայ գիւղն է որ քանի մը տարիէ ի վեր իր սեփական համեստ միջոցներով ստեղծեց իր կրօնական ու կրթական բոյնն ու մշակոյթը, իր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները։

Մարսէյլի միւս հայաշատ արուարձաններէն շատերը զուրկ են այս բոլորէն, թէեւ բաղդատմամբ Սէն Լուի, ունին քանակի եւ նիւթական միջոցներու առաւելութիւններ եւ լայն գործունէութեան գետին։ Իսկ արտաքին նիւթական ու բարոյական օժանդակութեան տեսակէտով կը վայելեն հովանաւորութիւններ եւ Բարեգործականը որոնցմէ կը ստանան 2-5000 կոկիկ գումարներ։

Սէն Լուի մէջ խումբ մը ապրիլեան սաներ, անխոնջ երիտասարդներ, հակառակ իրենց գործաւորի անտանելի պայմաններուն, իրենց համեստ միջոցներով յանձն առած են պարտականութիւններ եւ ամէն զոհողութիւն։ Անոնց նշանաբանն է, «կամքը լեռներ կը շարժէ» ու աշխատանքն ալ կը դիւրացնէ գործը։

Թաղին դպրոցը, չունի իր սեփական պիւտճէն, այլ կը կառավարուի աշակերտներէ գոյացած ամսականներով, որ հազիւ կը գոցէ դպրոցի վեցամսեայ բացը։ Դուրսէն որեւէ օժանդակութիւն չի գար, թէեւ քանիցս պաշտօնական դիմումներ եղած են ազգային վերին մարմիններուն, Բարեգործականի եւ տիտղոսաւոր երեւելիներու։

Դիմումները մնացած են ապարդիւն, բայց գործին ծանրութիւնը չի վհատեցներ ոչ թաղականն ու հոգաբարձու, եւ ոչ ալ ծնողքն ու ուսուցիչը։ (Երկու երեք ամսական պահանջ ունին ուսուցիչները)։

Գ. Մարութեան, որ եռանդով կը տանի դպրոցական աշխատանքները, միեւնոյն ատեն ի սպաս կը դնէ իր դերասանի տաղանդը, դպրոցին բացը գոցելու համար։

Հոկտ. 18ին, Նոր ուժերով կիլիկեան Թատերասրահին մէջ բեմադրեցին «Աղբիւր Սերոբ» դիւցազներգութիւնը (Մ. Մարութեան)։

Ժամանակէն առաջ ծնողներն ու երիտասարդները փութացած էին գրաւել իրենց աթոռները։ Սրահին ներքին կարգապահութեան հսկելու հրաւիրուած էին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները իրենց խմբապետով ու վարիչներով։

Ներկայացումէն առաջ քանի մը խօսք ըրաւ «ամաթէօր» դերասան Գ. Պէօշկէօթիւրեան, պարզելով ներկայացման նպատակը։ Դերակատարները թէեւ նորեկներ էին, բայց իրենց դերերը կատարեցին յաջողութեամբ։

Քանի մը խօսք ալ խաղի մասին։ «Սերոբ Աղբիւր»ի նիւթը կը կազմէ հերոսին պատանեկութենէն մինչեւ յեղափոխական կեանքն ու գործունէութիւնն ու թունաւորումը, դաւադրութեամբ մատնիչ «Աւօի»։ Սերոբը ինկաւ վրէժը շրթներուն։ Մահէն վերջը իր դաշնակցական ընկերները իր արդար վրէժը լուծեցին դաշունահար ընելով Աւօն։ Մ. Մարութեան իր հեղինակի ու դերասանի բովանդակ կարողութիւնները ի սպաս դրած էր ներկայացման։ Ժողովուրդը խորապէս յուզուեցաւ։

Ներկայացման հասոյթը եղած է 705-800 ֆրանք։

Ն. Արծրունի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ կը հասնէր նախադասութեան, «Հրամանատարը ես եմ», հոս, խանդավառութիւնը կը թռցնէ ներկաները եւ ամէն մէկը կուռփը կ'իջեցնէ սեղանին, իբր թէ թուրք վալին, իր բնակարանէն կարենար լսել։

Եւ այս երգը՝ ի պատիւ Սթեփան Գարաճայի, 1868ին ինկած ըմբոստը.

Ով որ կեանքը կուտայ ազատութեան համար
Չի մեռնիր.
Իրեն համար կ'երգէ Թռչունը.
Իրեն համար կ'ոռնայ շիկերէն.
Իրեն համար կը ժպտի մանուկը՛

Այդ պահուն կը կատարէին կոչը.

— Կրուչէ՛ֆ։

Կրուչէֆ կ'ելլէր։

— Ներկա՛յ։

— Թօշէ՛ֆ։

— Ներկայ։

— Տեշչէ՛ֆ, Մաթո՛ֆ։

— Ներկայ, ներկայ։

— Սթեֆան Գարաճա՛։

Դուրսէն, հեռաւոր ձայնով մը, պահնորդը կը կանչէր։

— Ներկա՛յ։

Աւելի վար խաւերու մէջ, ուրիշ հաւաքոյթներ։ Տասնեւհինգի չափ անձեր, որոնք կանչուած կ'ըլլային վարժապետի մը կողմէ, կը հաւաքուէին օճախի մը շուրջ։ Ոչ ոք կը համարձակէր ինքզինքը կոչել երդուեալ զինուոր։ Կը խօսէին հոգին, բերքին վրայ։ Սակայն անոնց ակնարկները կը մատնէին զիրենք։ Առանց բան մը խոստովանելու, իրարու կը մօտենային։ Այսպէս նոր հոգին կը բանէր ստորին խաւերը։

Իսկ հարուստնե՞րը։ Անոնք որ զգացեր էին այս կազմուող փոթորիկը, հակազդեցին դողդղալով։ Հարուստներուն վրայ յարձակեցան իրենց զաւակներով։ Զաւակները գրաւեցին հայրերը։ Կամաց կամաց, սկեպտիկները իրենք զիրենք զգացին մեկուսացած, հեռացուած հայրենասիրական սուրբ սեղանէն, բանադրուած։ Իրենց կարգին, երդում կը կատարէին։

Այս երդումը կ'ազդէր իւրաքանչիւրին, զայն վերածելով ուրիշ մարդու մը։ Այս ժամանակուան ծերունիները կ'ըսեն թէ իրենք զիրենք յարուցեալ կը զգային եւ թէ առաջին անգամ ըլլալով, աշխարհը կը տեսնէին։

Վարժուեցան այլեւս չզղջալ պաշըպօզուքներուն առջեւ։ Ամէն մէկ երդուեալ գաղտնի գործակալ մըն էր ընդդէմ թուրք կառավարութեան։

Սկսաւ գիւղերու մէջ քարոզչութիւնը։ Վարժապետը՝ ամենէն ընդունակներէն կը կազմէր փոքր կեդրոններ։ Կիրակի օր, առաքեալները կը վազէին գիւղերը, մեծ ծառերուն տակ հաւաքուած, ցած ձայնով կը քարոզէին այս անկնունքներուն։ Անոնք որ հաւատքի կուգային, քաղաքէն կնքահայր մը կ'ունենային։ Անմիջապէս որ սանուկը հասունցած ըլլար կատարելու երդման արարողութիւնը, քաղաքացին կ'երթար առնելու իր սանը, զայն կը տանէր Մանաստըրի եկեղեցին, ուր քահանան, խաչաձեւ կը պառկեցնէր իր դաշոյնն ու ատրճանակը եւ անոր կոշտացած ձեռքերը տարածել տալով, կ'երդուեցնէր զայն ծառայելու կամ մեռնելու։

Հասաւ հաւատարմութեան եւ կարողութեան փորձի ժամանակը։ Յեղափոխական երգերու հաւաքածոյ մը կը յանձնուէր թեկնածուներուն, զայն կարդալու հրամանով, թոյլ չտալով որ Թուրքերը առնեն իրենց ձեռքէն, ինչպէս նաեւ, զայն տալու ուրիշ եղբայրակցի մը։ Նոյն ճամբուն կը հետեւէր քարտուղ թերթ մը։ Խելացի գործակալները արժանի կը նկատուէին պահելու զէնք մը կամ զայն փոխադրելու։ Անոնց կը տրուէր հրացան մը։ Զէնքերը կուգային Պելճիքայէն, Սպանիայէն, Թուրքիայէն, Ցունաստանէն մաքսանենգութեամբ։ Սեւ սընտուկը հարուստ էր, որովհետեւ սաստիկ պատիժներ կը հարուածէին անուշադիր հարկատուն։

Հրացանը կը կերպարանափոխէր գեղջուկը։ Հիմա, ան կը համարձակէր նայիլ Թուրքին։

Այս հիմերուն վրայ, Կազմակերպութիւնը կերտեց։

Այդ ատենին, Մակեդոնիան զարհուրելի թշուառութեան երկիր մըն էր, մալարիան կը յօշոտէր հայրը, մայրը, զաւակը։ Օջիլները միայն վեհանձն էին հանդէպ բնակիչներուն, զանոնք չէին վտարեր իրենց բնակարանէն, հաւանելով ապրիլ անոնց հետ։ Գիւղացին նոյնիսկ չէր գիտեր իր հացը եփել։ Օսմանեան ախոռ մը՝ քրիստոնեայ խոզերուն համար։ Յեղափոխականները դարձան բարեկարգիչներ, կազմակերպելով իրենց թղթատարը, առողջապահական սպասարկութիւնը, բաշխելով քինին, պատժելով աղտոտ տանտիրուհին, ցոյց տալով թէ ինչպէս պէտք է թրծել եւ եփել հացը։ Ասոր զուգընթաց, այլեւս զէնքը չէր պակսեր եւ առաջին խումբերը կը կազմուէին։

Հայդուկներու երկրին մէջ, յանդուգն ձեռնարկներու գլխաւորները չէին պակսեր։ Այս անհատ ըմբոստները երեւակայեցէք հում բուրդէ շինուած զգեստով, ոտքերնին՝ քիթը վեր հողաթափ, մէջքերնին՝ երեք կարգ փամփուշտով գօտի մը, գրգռիչ ակնարկով, դէմքերնին շրջանակուած մազի եւ մօրուքի փշոտ թուփով մը։ Մտած են յեղափոխական շարժման մէջ եւ արդէն, տասնով, տասնեւհինգով խմբուած միւսները կը բուժէն։

Պոլսոյ կառավարութիւնը ա՞յդ աստիճան կոյր եւ խուլ է։ Ռէսնէնի նշանաւոր տեսակցութենէն 4 տարի վերջը, Վէնեցիայի մէջ կատարուած հասարակ ոճիրի մը հետքերը փնտռելով, Թուրք կառավարութիւնը, էշու մը կռնակէն կախուած բրինձի պարկերու մէջ կը գտնէր ձեռնառումբեր։ Ցպի կին մըն էր որ անմեղօրէն կը քշէր էշը։

Դաւադիրները որեւէ բան անուշադրութեան եւ անփութութեան չէին տար։

(Շար.)

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Petit - Journalի սրահին մէջ, Métro Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ՝ ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

Կը խօսին՝ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ եւ Մ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. Ա. ԳԵԻՈՆԵԱՆ (երգ), Պ. Ս. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ (երգ), Պ. Շ. ՍԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն), Խմբերգներ՝ ՍԻՓԱՆ երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ, ԽՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕի քաղաքապետասանութիւն), ... բանի 40 հոգինոց նուագախումբը մասնակցութեամբ ԵՓՐԱՏ նուագախումբի կը նուագէ հայկական եղանակներ։

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՎԵՐՋ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ, ԸՆՏԻՐ ՃԱՇԿԱՆՍ

Մուտք՝ 7.50 ֆրանք

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ.եան Պատանեկան միութեան

Այս Կիրակի ժամը 2.30ին Սէրքըը Գաթոլիկ սրահին մէջ

Դերասան Ուզունեան կը ներկայացնէ ԱՐԱԲՕՆ

Հ. Յ. Դ.

ԳԱՒԱՌ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ ենթակոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը Կիրակի ժամը 3ին Café Goudarի վերնայարկը, Place de la Liberté։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. միութեան ընդհ. ժողովը այսօրՇաբ. իրիկուն ժամը 8.30ին 63 Րիւ տը լա Րէփիւպլիք։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Պուլվառ-Օտտօի եւ Սէն Լուի մասնաճիւղները վաղը Կիրակի ժամը 2.30ին, 63 Րիւ տը լա Րէփիւպլիք։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն,

ՏԷՍԻՆԻ Պատ. Միութեան վիճաբանական ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին ընկ. Կ. Օհաննեանի սրճարանին ներքնայարկը։ «Մեր յեղափոխական անցեալը» նիւթի շարունակութիւնը։ Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Զաւարեան, Եռագոյն եւ Կորիւն խումբի ընկերները վաղը Կիրակի ժամը 2ին ընկ. Կարօ Օհաննեանի սրճարանին ներքնայարկը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՏԷՍԻՆԻ Կորիւն խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, ընկ. Կ. Օհաննեանի ներքնայարկին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր Սերոբ ենթակոմիտէի ժողովը վաղը Կիրակի ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Լա Մամպրէլ, Ե. Մ.— 35։ Սկսանք ղրկել։

Վիվիէ՝ Ա. Ք.— 35։ Սկսանք ղրկել։

Լիոն, Ս. Թ.— 70։

Մարսէյլ, Ալ.— 150։

Մարսէյլ, Գործ.— 1390 ֆր.։ Կարգադրեցինք։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ Տուրուբերանի Հայր. Միութեան պատգամաւորական ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 8, Կիրակի օրը Տէսինի մէջ։ Կը խնդրուի մասնաճիւղերու պատգամաւորներէն ճշդապահ ըլլալ։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սէվրանի Հայ Կրթական միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները (Գ. ցանկ)։

Է.— Փարիզէն Պ. Պետ. Պատէմեանի եւ Եզէկիէլեանի միջոցաւ 95 ֆր., Ատամնաբոյժ Ա. Ճինճեան 50, Յար. Տէյիրմէնճեան 20, Ա. Արթինեան եւ Տիկ. Արապեան 10ական, Կիւլպօլեան 5։

Ը.— Փարիզէն Պ. Ս. Պագրճեանի եւ Եզեկիէլեանի միջոցաւ 40 ֆր., Ոհ 20, Արմ. Սահաթճեան եւ Յովհ. Հալաճեան 10ական։

Թ.— Փարիզէն Եզեկիէլեանի միջոցաւ 135 ֆր., Գ. Ճօլօլեան 20, Ս. Թորոսեան 25, բժիշկ Լ. Գրիգորեան եւ Սօլագեան 15ական, Փամպուգճեան 10, նուիրատոմսերէ 50, Պ. Վ. Պէրպէրեան տոմսերէ 50 ֆր.։ Ընդհ. գումար 1388 ֆր.։

Ի դիմաց վարչութեան
Քարտուղար Խ. Եզեկիէլեան

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

14.— ՎԱՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՍԱՍՏԿԱՑԱՆ

Իրիկունը, քանի մը կոմիտէճիներ ցրուեցան գիւղերուն մէջ, եւ նոր ֆէտայիներ բերին։ Եւ սկսան ժողովուրդին վրայ գնդակի անձրեւ մը տեղալ։ Այս յանկարծական կրակէն վիրաւոր կամ մեռեալ ինկան բազմաթիւ Թուրքեր։ Երբ փութով հասան զինուորական ուժերը, Հայերը փախան այն թաղերէն, ուր ապաստանած էին, եւ գացին Վանէն մէկ ժամ հեռու, Այգեստանի պարտէզներուն մէջ։

Այգեստանի տուները քարուկիր են եւ չափազանց կանոնաւոր շինուած Բոլորն ալ սեփական են Հայերուն, որոնք, այդ տուներու պատերուն մէջ ծակեր բանալով («մազկալ»), ռազմական կատարեալ դիրքերու փոխակերպած էին։ Այնտեղ պաշտպանողական դիրքերու մէջ մտած էին, այնպէս որ Հայոց վրայ զինուորական ուժերու յառաջխաղացումը ուրիշ բան չէր նշանակեր, բայց եթէ Թուրք զինուորները կոտորածի դատապարտել։ Այդ պատճառով յարմար դատուեցաւ հեռուէն հսկողութեան տակ առնել, սպասելով եւ յարձակման արգելք հանդիսանալ։ Սակայն տեսնուեցաւ որ, թէ գիւղերուն, թէ Վանի մէջ ծերթ ընդ ծերթ ծագած խռովութիւններն ու կոտորածները արգիլելու համար, շատ քիչ էին քաղաքին զինուորական ուժերը։

Ուստի, 4 յունիս 1896ին, ծածկաւոր տեղեկագրով մը ութերորդ զօրագունդի հրամանատարը, կայսերական թեկնապահներէն ծարաջախտ Սաատէտին փաշա այս դէպքերը հաղորդելով Ներքին նախարարութեան եւ եպարքոսութեան, փութով կը խնդրէր զինուոր հասցնել։

Այգեստանի տուներուն մէջ ապաստանած Հայերը այդ օրը ոչ մէկ յարձակում փորձեցին։ Միայն ջոկատ մը ֆէտայի յարձակեցաւ այն պահականոցին վրայ, որ կը գտնուի զինուորական հիւանդանոցին մօտիկը։ Պահականոցը փոխադարձաբար կրակ բացաւ, եւ Հայերը երկու մեռեալ ձգելով փախան։

Նոյն օրը, Արճէշի եւ Արծկէի (Ալճէվազ) գաւառապետութիւններէն հասած հեռագիրները կը տեղեկացնէին թէ, Հայերը յեղափոխութիւն յարուցած են, հայ եւ Թուրք ժողովուրդը երկուստեք բազմաթիւ կորուստներ ունեցած է, շատ մը տուներ աւերուած կամ կողոպուտի ենթարկուած են։

Արճէշի մէջ միայն երկու գումարտակ զինուոր կար։ Այդ ալ բան մըն էր եւ գնահատելի ուժ մը կը համարուէր, այնպէս որ հայ յեղափոխութիւնը շուտով զսպուեցաւ այնտեղ։ Սակայն Արծկէի մէջ քաղաքագօրքի ջոկատէ մը զատ ուրիշ ուժ չկար։

Այդ ուժն ալ խռովեալ շրջանի մը մէջ գործ տեսնելու համար բաւական չէր եւ չէր կրնար ազդեցութիւն ունենալ։ Հետեւաբար փութով պէտք էր զինուոր ղրկել Արծկէ։ Սակայն ուսկի՞ց, ի՞նչպէս։ Ո՞վ պիտի ղրկէր։

Բարեբախտաբար Թուրք ժողովուրդը իր հարազատ հայրենիքն ու իր կեանքը պաշտպանելը լաւ գիտէ։

Վանի մէջ, մօտ 200 Հայեր, այր ու կին, որոնց տուները հրդեհուած էին կամ փլած՝ միշտ հայ կոմիտէճիներուն խռովարարական ու դաւաճանական արարքներուն պատճառով, իրենց վախէն ապաստանեցան անգլիական եւ ռուսական հիւպատոսներուն եւ ամերիկացի միսիոնարներու տուները։ Այդ հիւպատոսներն ու միսիոնարներն էին, որ սկսան այնուհետեւ կերակրել զանոնք։ Մաս մը Հայեր ալ ապաստանած էին Իտալացիներուն տուները։ Իտալացիները բնականաբար հիւրընկալեցին զանոնք։ Սակայն անոնցմէ ոչ ոք պարէն ունէր՝ կերակրելու համար այդքան բազմութիւն։ Պէտք էր որ կառավարութիւնը ստանձնէր անոնց սնունդին հայթայթումը։ Վանի կուսակալը 5 յունիս 1896 թուակիր գրութեամբ մը կը հաղորդէր.

—«Այս բազմութիւնը կերակրելու համար ոչ դրամ ունինք, ոչ պարէն, ուստի կը խնդրենք ցոյց տալ անհրաժեշտ կարգադրութիւնը»։

Այդ օրերուն Պարսկաստանէն Թուրքիա մտաւ աւելի քան 100 հոգինոց, չափազանց ընտիր եւ տոկուն եւ թեթեւաշարժ ֆէտայիներէ բաղկացած խումբ մը, որ զինուած էր կատարելագործուած զէնքերով։ Սահմանն անցնելէ յետոյ, գրաւեց բլուր մը, որ կը գտնուէր Միլան աշիրէթին բնակավայր Մահմուտլու գաւառին կեդրոն՝ Սարայ քաղաքէն 5 վայրկեան հեռու։ Այս բլուրին վրայ լաւ մը ամրանալէ յետոյ, Ֆէտայիները սկսան գնդակ տեղալ քաղաքին վրայ։ Սարայի զինուորական ուժերը եւ աշիրէթի փոքրաթիւ խումբ մը մինչեւ իրիկուն ինքնապաշտպանութեան կռիւ մը մղեցին։ Երբ գիշերուան մթութիւնը իջաւ, տեսնուեցաւ որ հայ ֆէտայիները փախան Վանի ուղղութեամբ։ Յաջորդ առաւօտ բլուրին վրայ գտնուեցան 68 դիակներ հայ ֆէտայիներէն։ Ուրեմն միայն 32 հոգի ազատեցան։

Փախստականները կը հասնին Պողազքեսէն եւ կը սպաննեն Շէմսի Պէրի Շիրեթին պետերէն Շավուշ, Ճէնտի, Իսա աղաները, ինչպէս նաեւ Րեսուլ՝ Ֆէթթահ, Ապտի եւ Պապաճան կոչուած մարդիկը։ Յետոյ կ'ապաստանին Իշտա (*) լեռը։

Այս բարձր ու ժեռուտ լերան վրայ եւս կռիւի կը բռնուին աշիրէթներուն հետ, որոնք այլեւս բոլորովին կատղած՝ կը յարձակին Պողազքեսէնի եւ հարեւան Հէզարան գիւղին ինչպէս նաեւ ուրիշ երկու գիւղերու վրայ, ինչքան զէնք ու ռազմանիւթ կը գտնեն՝ կը գրաւեն, թալանի կուտան գիւղերուն ոչխարի, այծի եւ եզներու հօտերը, կը սրբեն կը մաքրեն ու կը հեռանան։

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ

	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

MÉTRO: LOUIS BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ 25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
25 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1708

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՄԵՀԻ ԵՐԿՈՒՆՔԸ

Թըքրելով Դաշնակցութեան տարեգրութիւնները, պատմագիրը պիտի ունենայ շատ մը ընելիքներ, թեր ու դէմ։

Պիտի դատէ դէպքերը համաձայն իր հայեցողութեան, բայց չպիտի կրնայ ժխտել երեք բան,— 1. Դաշնակցութեան կատարած հրաշքը՝ իբրեւ վերանորոգիչ, կազմակերպիչ եւ մարտական ազդակ.—2. Անոր անվկանդ, ամեհի ճիգը՝ հայ ժողովուրդի ազատագրութեան համար.—3. Անոր վճռական դերը՝ իբրեւ միութեան գիծ, իբրեւ շաղախ, երերուն, կեդրոնախոյս եւ հատուածամոլ կամ դաւանամոլ բազմութիւններու միջեւ։

Արդարեւ, երկու խօսք չի կրնար ըլլալ այս երեք առաքինութիւններու մասին, որոնց խտացումն է մեր քառասուն տարուան երկունքը։

Եւ տարին մէկ անգամ Դաշնակցութեան Օր կազմակերպելով, մեր ընկերները սնապարծութեան մարզանքներ չէ որ կը կատարեն, այլ արդար հպարտութեան ճրագալոյց մը։

Դաշնակցութիւնը ինքնաբոյս տունկ մըն չէ, ոչ ալ բնալուծարաններու մէջ սարքուած գիւտ մը։ Ան ծնունդն էր պատմական շրջանի մը, շատոնց հասունցած եւ անտեղիտալի։

Եթէ ո՛ր եւ է արհեստական, բռնազբօսիկ հանգամանք մտած ըլլար անոր ստեղծման մէջ, ապահովաբար կը կքէր, կը փլէր առաջին ցնցումին, ինչպէս ունինք օրինակներ։

Մինչդեռ, ահա՛ քառասուն տարի է որ կուրծքը բաց եւ աչքերը կրակոտ՝ կը դիմադրէ բոլոր փոթորիկներուն։ Կը մնայ կանգուն եւ կը գործէ աննկուն, հակառակ դըրդագին վերիվայրումներու, դիւային դաւերու եւ աննհարին վատութեանց։ Եւ հակառակ տմարդի, խուճապահար իշխանութեան մը երկայնաբազուկ, թըքամբարի հալածանքներուն։

Դաշնակցութիւնը թթխմոր մըն է, որ անընդհատ կը նորոգուի ու կը նորոգէ, կը խմորուի ու կը խմորէ։

Կրնայինք, տակաւին, Դաշնակցութիւնը նմանցնել հաստարմատ կոճղի մը, որ իր փարթամ հասակը փռած լայն տարածութեան մը վրայ, կը ժպտի կայծակին, եւ կ'արհամարհէ տապարը։

Բայց նմանութիւնները չեն որ պիտի պատկերացնեն Դաշնակցութեան դերը, իբրեւ յեղափոխական եւ քաղաքական կազմակերպութիւն, կամ իբրեւ վերանորոգիչ ազդակ։

Կը բաւէ ակնարկ մը նետել դէպի ետ, քառասուն-յիսուն տարի առաջ, բաղդատութեան եզր մը գտնելու համար։

Կը բաւէ յիշել մեր երեսին նետուած «րայա»ն ու «վախկոտ նապաստակը», եւ աչքի առջեւ բերել այն անհամար փաղանգը արի արանց «ֆէտայի»ներուն, որոնք զարկին եւ զարնուեցան անհաւասար կռիւներու մէջ, Դաշնակցութեան դրօշին տակ, ուրիշ դրօշակով կամ առանց դրօշակի։

Կը բաւէ պատկերացնել ազգային-քաղաքական գիտակցութեան աստիճանը Դաշնակցութենէն առաջ եւ վերջին քառասուն տարուան ընթացքին։

Ու կը բաւէ նկատել որ, քառասուն-յիսուն տարի առաջ, մեզ կը համարէին իբրեւ «բարի քրիստոնեայ», կարեկցութեան արժանի հասարակութիւն մը, իսկ այսօր նկատի կ'առնեն իբրեւ քաղաքական արժէք։

Ու մենք ալ, մեզ կը համարենք ոչ թէ թշուառ, անճար զանգուած մը, այլ իրաւատէր ժողովուրդ մը, որ ազատութեան կը տենչայ եւ իր հայրենիքին համար կը մարտնչի, կարելի բոլոր միջոցներով։

Քառասուն տարուան յեղափոխական եւ ազատագրական երկունքն էր որ գործեց այս հրաշքը,— վերափոխելով ե՛ւ մեր հոգեբանութիւնը ե՛ւ մեր հարեւաններուն հանրային կարծիքը։

Եւ երկունքը կը շարունակուի անընդհատ։

Շատերուն համար, չափազանց երկար կը թուի այս ճիգը, —եւ անհունապէս տաժանելի։ Մանաւանդ զարհուրելի՝ իր պատճառած ահաւոր կորուստներով, ողջակէզներով եւ յուսախաբութիւններով։

Ի՛նչ օգուտ աւաղել։ Ազատութիւնը ե՞րբ է եղած ստուածատուր շնորհ...

Կճրտելով հանդերձ մեր ատամները, արդար զայրոյթով ուռած՝ մեր աչքերը, պիտի շարունակենք տոկալ։

Պիտի տրամադրենք մեր բոլոր միջոցները, եւ իբրեւ արթուն պահակներ, հսկում պիտի կատարենք անվհատ, մինչեւ որ փրկարար ելքին յանգի Երկունքը։

Վիճակը ձգուած է այլեւս, եւ չունինք ոչ դարձ, ոչ ալ նահանջի ճամբայ։

Կա՛մ պիտի ապրինք իբրեւ ազատ ժողովուրդ, գլուխ հանելով ամեհի երկունքը, եւ կամ պիտի նետուինք թանգարան, իբրեւ ուսումնասիրութեան առարկայ։ Իբրեւ բրածոյ՝ ալեհեր գիտուններու համար։

Դաշնակցութիւնը տուած է արդէն իր պատասխանը։

Հաւատարիմ՝ իր առաքելութեան, սրտապինդ՝ անհամար ողջակէզներու դիւցազնական գրոհներով, ան կը շարունակէ հետեւիլ արիւնաշաղախ ակօսներուն։ Կը շարունակէ ազատագրական ճիգը, համաձայն կացութեան պահանջներուն։

Հանգիստ չէ անոր հոգին ինչպէս հոգին տարագիր բազմութիւններուն, որ զրկուած հայրենի հողէն ու արեւէն, լեղի կը քամեն պատառ մը հացին հետ, օտար պողոտաներու վրայ։

Եւ դուն, ժողովուրդ, հսկէ քու կարգիդ, որպէսզի աւելի յուշանայ Օրերուն Օրը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

ՆՈՐ ՊԱՇՏՕՆԱՏՈՒՆ ՄԸՆ ԱԼ ԿՐԱԿԻ ՏՈՒԻՆ

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անգլիոյ Գաղութներու Նախարարութեան պաշտօնական զեկոյցէն կը յայտնուի թէ, համաձայն Կիպրոսի կառավարիչին նոր հեռագիրներուն, անկարգութիւններ պատահած են Փաֆոսի մէջ եւ կռիւներ տեղի ունեցած են Լիմասոլի մէջ ուր կառավարիչին բնակարանը կրակի տրուած է. բայց մարդկային կորուստ չկայ։

Կացութիւնը խաղաղած է ուրբաթ առտու, երբ երկու պատերազմական նաւեր հասած են Փաֆոս եւ Լիմասոլ։ Ցածանաւ մը եւս մեկնած է դէպի Կիպրոսի ջուրերը։

Չորեքշաբթի օրուան խառնակութեան ընթացքին, վիրաւորուած անձերէն զատ ուրիշ որեւէ մարդկային կորուստ չկայ առ այժմ։ Կառավարիչին տուած տեղեկութիւններէն կը հասկցուի թէ ըմբոստութիւնը ծագած է կարգ մը քաղաքական պետերու գործունէութեան հետեւանքով, պահանջելու համար Կիպրոսի միացումը Յունաստանի։ Ասոնք առնէ մը ի վեր արգելք կը հանդիսանային կառավարութեան եւ ներկայիս, յուսահատական ճիգեր կը կատարեն հանրային կարծիքը շահելու համար ի նպաստ իրենց դատին։

Անգլիոյ գաղութներու Նախարարը Թոմաս յայտնեց թէ թէեւ ցաւալի խռովութիւններ պատահած են, սակայն կացութեան տէր կը մնան իշխանութիւնները եւ թէ մտահոգուելու պատճառ չկայ։

ԸՄԲՈՍՏՆԵՐԸ ԼԱՒ ԶԷՆ ԶԻՆՈՒԱԾ

ԳԱՀԻՐԷ, 23 Հոկտ.— Յունական «Ֆոս» թերթը կը հրատարակէ Կիպրոսէն հեռագիր մը թէ Կիպրոսի կառավարիչը չպիտի մեկնի կղզիէն, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ անոր մեկնումը պահանջուած էր։

Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ առագաստանաւեր յունական կղզիներէն մաքսանենգութեամբ Կիպրոս փոխադրած են գնդացիրներ եւ ուրիշ զէնքեր։

Այսուհանդերձ, կը կարծուի թէ ըմբոստները լաւ չեն զինուած եւ շատ քիչ ռազմանիւթ եւ դրամ ունին իրենց տրամադրութեանն տակ։ Ասկից զատ, անոնց թերի կազմակերպութիւնը ենթադրել կուտայ թէ ըմբոստութիւնը չպիտի կրնայ ծանր համեմատութիւններ ստանալ։

Կը կարծուի թէ ըմբոստները պիտի շարունակեն խռովութիւնները, Անգլիայէն ստանալու համար կարգ մը զիջումներ, մասնաւորաբար տուրքերու վերաբերեալ։

Կղզիին 350,000 բնակիչներէն — որոնց 70,000ը մահմետականներ, հազիւ 15,000ը մասնակցած են — կը կարծուի — հակաբրիտանական ցոյցերուն եւ թէ ասոնցմէ շատերը 1912ի Պալքանեան պատերազմին, կռուած են յունական բանակին մէջ։

Ըստ յունական «Ֆոս» թերթին, Աղեքսանդրիա բնակող կիպրոսցիները, այսօր կիրակի, հաւաքոյթ մը պիտի ունենան քննելու համար կացութիւնը եւ պիտի որոշեն թէ ի՛նչ միջոցներով կրնան նպաստել կիպրոսցիներու անկախութեան շարժումին։

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍ Կ'ՈՒՐԱՆԱՅ...

ԱԹԷՆՔ, 23 Հոկտ.— Ունկնդրութեան ընդունելով յոյն լրագրողներ, Յունաստանի վարչապետը Վենիզելոս՝ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— «Արդէն ըսած եմ թէ Կիպրոսի հարցը Յունաստանի եւ Անգլիոյ միջեւ կարգադրուելիք հարց մը չէ, այլ կը շահագրգռէ միմիայն Անգլիան եւ Կիպրոս կղզիին բնակչութիւնը»։

Վենիզելոս ցաւ յայտնեց միջադէպերուն առթիւ եւ խորհուրդ տուաւ յոյն մամուլին որ կորովի կերպով պախարակէ այս միջադէպերը։

— «Որ եւ է ողջամիտ մարդ, շեշտեց Վենիզելոս, չպիտի կրնայ ընդունիլ թէ Անգլիա թոյլ կուտայ որ յեղափոխական նման միջոցներով, զէնքը բռնադատեն գոհացում տալու Կիպրոսի ժողովուրդին ազգային ձգտումներուն»։

ԿԻՊՐՈՍԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ

Կղզիին Օրէնսդիր Ժողովին անդամ բոլոր յոյն երեսփոխանները մտադրութիւն յայտնեցին հրաժարելու։

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կղզիին մայրաքաղաքին մէջ, ըմբոստները նորէն հաւաքուեցան նախորդ գիշեր եւ նոյն տարրերէն բաղկացած բազմութիւն մը փորձեց գրաւել կառավարութեան պաշտօնատեղիները, որոնք պաշտպանուած էին փշոտ թելի ցանցով մը։ Այս կերպով, բազմութիւնը չկրցաւ յառաջանալ, մանաւանդ որ ոստիկանական ուժեղ խումբ մը որ հրաման ստացած էր կրակելու երբ պէտքը նշմարուի, կը հսկէր շէնքերուն շուրջ։

Լիմասոլի մէջ, խռովութիւնները բաւական ծանր եղած են։ Ոստիկանութիւնը եւ տեղին պահակախումբը քանիցս կռուի բռնուած են ամբոխին հետ, որ բազմաթիւ վիրաւորներ ձգելէ վերջ, ցրուած է զինուորներու կրակի սպառնալիքին տակ։

Անգլիական մարտանաւեր արդէն հասած են Կիպրոսի ջուրերը եւ 6 օդանաւեր Եգիպտոսէն փոխադրած են մաս մը զօրք։ Այս զօրքը տրամադրուած է Կիպրոսի կառավարիչին, որ զայն պիտի բաժնէ զանազան քաղաքներու վրայ, համաձայն պահանջին։

Պալքանեան Բ. Խորհրդաժողովը

Պալքանեան Խորհրդաժողովը քննեց պալքանեան դաշինքի եւ քաղաքական մերձեցման հարցերը։ Խորհուրդը որոշեց յատուկ յանձնախումբի մը յանձնել դաշինքի վերաքննութիւնը, նկատի առնելով ներկայացուած փոփոխութեանց առաջարկները եւ փոքրամասնութեանց մասին եղած թելադրութիւնները։ Խորհուրդը բաղձանքներ յայտնեց իրաւախոհութեան դաշինքի մը կնքման մասին, նաեւ, ամէն տարի, պալքանեան պետութեանց արտաքին նախարարները հաւաքուած տեսնելու քաղաքի մը մէջ, ուր տեղի ունենայ խորհրդակցութիւն մը։

Խորհրդաժողովին ներկայացուած ամէնէն փշոտ հարցը կը նկատուի փոքրամասնութեանց հարցը։

Հուվըր-Լավալ խորհրդակցութիւնը

Գլուխ գլխի ճաշկերոյթի մըընթացքին, Ամերիկայի Նախագահը Հուվըր եւ Ֆրանսայի վարչապետը Լավալ խորհրդակցութիւն մը ունեցան, քննուած հարցերու մասին, որեւէ տեղեկութիւն չի տրուիր։

Պ. Լավալ տեսակցութիւն մըն ալ ունեցաւ ամերիկեան ծերակոյտի արտաքին գործերու յանձնախումբի Նախագահին՝ Պորահի հետ։ Այս վերջինը օրուան հարցերու մասին, ֆրանսական մամուլի ներկայացուցիչներուն ըրաւ կարգ մը յայտարարութիւններ, որոնք կը հակասեն ֆրանսական տեսակէտներուն, շատ հարցերու մէջ։

Զինաթափութեան հարցին մէջ, Պորահ չի կարծեր որ փոխադարձ օգնութեան դաշինքը որուն խօսքը կ'ըլլայ Ժընեւի մէջ, ազգերը ստիպել որ հրաժարին սպառազինումէն։ Իսկ տնտեսական ճնշումները պիտի հարուածեն միայն տկարները։ Պորահ կ'առաջարկէ Վէրսայլի դաշնագրին մասնակի վերաքննութիւնը, որուն բոլորովին դէմ է Ֆրանսա, գալով պատերազմական պարտքերուն եւ հատուցումներուն, պէտք է ընդհանուր կերպով ջնջուին։

Այսուհանդերձ, Պորահ օրինաւոր կը նկատէ որ Ֆրանսա եւ Պելճիքա Գերմանիայէն ստանան հատուցումներ, պատերազմի վնասները դարմանել կարենալու համար, սակայն կը կարծէ թէ հատուցումներու անունին տակ, շատ բաներ ծածկուած են։

Անգործութիւնը Ֆրանսայի մէջ

Մէկ շաբաթէն միւսը, վիճակագրութիւնը բաւական ծանրացած ցոյց կուտայ անգործութիւնը։

Հոկտ. 17ին, նպաստընկալ անգործներու թիւն էր 44117, որոնց 8258 կիներ։ Անցեալ շաբթու այդ թիւն էր 40872։ Ուրեմն մէկ շաբթուան ընթացքին, 3245ի յաւելում մը։

Կացութեան ծանրութիւնը աւելի յստակօրէն կը պարզուի Աշխատանքի նախարարին Պ. Լանտրիի մէկ ճառով, արտասանուած ընկերային ցառաջդիմութեան Միջազգային ընկերակցութեան համագումարին մէջ։

— «Տագնապը, կ'ըսէ Պ. Լանտրի, կը հարուածէ արտադրութեան շատ մը ճիւղեր,— երկրագործութիւնը, փոխադրութիւնը, ճարտարարուեստը, առեւտուրը եւ դրամատուները կը կրեն անոր հետեւանքները։

«Համաշխարհային դժբախտութեան մէջ, Ֆրանսա առանձնաշնորհեալ դիրք մը ունենալ կը կարծուի։ Անուրանալի է թէ աւելի նուազ վնասուած է քան թէ ուրիշ երկիրներ։ Բայց պէտք չէ կարծել թէ համատարած տառապանքէն ան զերծ մնայ։

«Քննութիւնը որ նախարարութեան կողմէ կը կատարուի ամէն ամիս, եւ որուն կ'ենթարկուին առնուազն 100 պաշտօնեայ գործածող հաստատութիւնները, ցոյց կուտայ թէ պաշտօնեաներու թիւը այս հաստատութեանց մէջ, մէկ տարիէ ի վեր նուազած է 9 առ հարիւր։

«Մեր բոլորովին անգործ աշխատաւորներու թիւը անկասկած աւելի բարձր է, քան ինչ որ ցոյց կը տրուի նպաստի սնտուկներուն կողմէ։ Գալով մասնակի անգործութեան, անոր ենթարկուած են վերեւ յիշուած հաստատութեանց պաշտօնէութեան հարիւրին 35ը։ Ասիկա կրնայ գաղափար մը տալ տագնապին ծաւալին մասին։

«Ահա թէ ինչո՞ւ, Ֆրանսա որ առտնոք, օտար գործաւորներ կ'ընդունէր, այսօր արգելք կը դնէ եւ զանոնք կ'ընդունի միայն անհրաժեշտութեան պարագային»։

Ամերիկեան դրամատուներու փակումը

Ամերիկայի զանազան վայրերուն մէջ, այս վերջերս փակուած են տասը ուրիշ դրամատուններ եւս, 13 միլիոն 350,000 տոլարի բացով։

Տարուան սկիզբէն ի վեր, Ամերիկայի մէջ փակուած դրամատուներու թիւն է աւելի քան 1200, այս կերպով վնասուած դըրամական աւանդի գումարը կը հասնի 900 միլիոն տոլարի։

Այս թիւին վրայ, 200 դրամատուներ, 120 միլիոն տոլարի աւանդով, փակուած են ժամանակաւոր կերպով։

Պոլշեւիկեան պաշտօնատար մը եւս

Փարիզի խորհրդ. առեւտրական ներկայացուցչութեան ելմտական ճիւղին կարեւոր պաշտօնեաներէն մէկը Եէլէսնիաք անցեալ շաբթու հրաման էր ստացեր Մոսկուա մեկնելու։

Եէլէսնիաք փոխանակ հնազանդելու տրուած հրամանին, նախընտրեց ամէն կապ խզել իր կառավարութեան հետ ամէն նախազգուշական միջոց ապահովելէ վերջ, ներկայացուց իր հրաժարականը իր անմիջական պետերուն։

Սակայն փոխ վրէժէ վախնալով, գաղտնօրէն փախաւ իր բնակարանէն, անշուշտ հանդերձ ընտանեօք եւ գնաց բնակելու ուրիշ տեղ մը, ծածկելով իր հասցէն։

Եէլէսնիաքի այս քայլը յուզման մատնած է Փարիզի խորհրդ. շրջանակները, մանաւանդ այն պատճառով որ, յիշեալը երկար տարիներու բոլշեւիկ մըն էր, մեծ ծառայութիւններ մատուցած էր իր կուսակցութեան եւ կը նկատուէր կարեւոր անձնաւորութիւն մը։

ՍԹԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Երկէկ կէսօրին, Սթերլինը կը բռնէր 99,37, տոլարը՝ 25,39։

ՃԱՌ՝ ԱՄԵՆ ՏԱՐԻ, ԱՅՍ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ազնիւ Հակառակորդնե՛ր
Զէզոքնե՛ր,
Համակիրնե՛ր,

Այս Օրը մերն է։ Նաեւ անոնցը՝ որ առաքելական խենթութիւններու Գողգոթաներն ի վեր, կամ կեանքի եւ մահուան նկուղներուն խորը՝ փնտռեցին ձեր Օրը։

Հանգի՛ստ անոնց նշխարներուն՝ մեր սրտերուն մէջ։

Ու անոնց յաւիտենական կամքէն բոյր մը՝ ձեր հոգիներուն։

Այս Օր, մե՛նք ե՛տ կը նայինք, պանծալի պարտութիւններու անցեալին, անկշիռ գրոհումներու երէկուան։ Գանկեր ինկան, սրտեր պարպուեցան ու շղթաներ փշրուեցան։

Երէկ՝ մեզ յղացան տառապանքի ու յանդգնութեան խրճիթներուն մէջ, այսօրուան դառնութիւններուն համար։

Երէկ, մեր հոգիները կերտեցին զրկանքի եւ զոհաբերութեան ճամբաներուն վրայ, վաղուան վայելքներուն համար։

Երէկ, մեր սրտերուն վրայ տաղեցին մեր այս Օրուան տասնաբանեան։

Եւ այս Օր, մենք կը նայինք այսօրուան, մերը, ձերը եւ անոնցը որ մեզմէ եկան։

Այս Օրը, մենք գիտենք, խաբուած հարսի պէս տխուր է։ Խաւարման Օր։ Ինքնամատնութեան ու անձնատուութեան Օր։ Այսօր նահանջի եւ խուճապի պատրաստութեան։ Այսօր կեղծ յղութեան եւ ամուլ սպասումներու։ Դառնութեան, վարանումի եւ անել հաշիւներու օր։ Այսօր, սրտերուն մէջ բուեր կը վայեն եւ հոգիներուն խորը կը վխտան ու կը ջատնան տկարութեան որդերը։ Այսօր, դէմքերուն վրայ կեղծքարի ժպիտն է, ու գանկերուն տակ, միտքը սարդի ոստայն կը բանի։

Այս Օրը՝

Ո՛վ Հակառակորդնե՛ր, Զէզոքնե՛ր եւ Համակիրներ,

Ձեզ համար, դուռն է, որուն հաստ մութին վրայ, խենթ մը հակած՝ երկնքի լոյսը կը փնտռէ։

Այսօրը՝ հասկցանք ա՛լ, դուռն է որ չի բացուիր, արգիլուած ճամբան է, բնակարանը ուրկէ, երկրադարձ ոգիներ՝ կը փախցնեն ողջերը. փլած կամուրջ ուխտաւորին ոտքերուն առջեւ, ամայութի՛ւն, անապա՛տ կամ դիւաբնակ պալատ ծոխութեան ու ջղացունց աղմուկի։

Այսօրը կ՚ըսենք Մենք, անոնցն է որ երէկ սորվեցան տոկալ, քալել ու յանդգնիլ։

Ու կը նայինք Վաղուան՝ մեր Սիրուհին, սիրահարի անկուշտ աչքով։

Վաղը, ո՞վ է ըսեր, դժուար կոյսն է, գեղապանծ, կախարդական ու երկչոտ, որ կը բաղձայ, կ՚ամչնայ եւ անյայտ առեւանգիչը կը կանչէ։ Անորն է որ գիտէ առնել։

Վաղը՝ գանձարանն է անհատնում հարստութեան եւ անորն է որ գիտէ տիրանալ։

Վաղը՝ հանգոյցն է. զայն կը լուծէ, ով սուր ունի ու գիտէ զարնել։

Վաղը՝ անոնցն է որ երէկ սորվեցան տոկալ, քալել ու յանդգնիլ։

Սորվեցան երէկ եւ այս Օր, քեզ կ՚ըսեն, ո՛վ Հակառակորդ, սիրելի՛, սիրելի՛, սիրելի՛ հայրենակից,

Դո՛ւն որ բոլոր արիւններէն ու արցունքներէն յետոյ, տակաւին այսօր, մնացեր ես նոյնը, ինչ որ էիր երէկ եւ պիտի մնաս վաղը,—անհաշտ կեանքի օրէնքին, անփոփո՛խ։

Սորվեցա՞ր գոնէ նախ լսել եւ յետոյ հայհոյել։ Ուրեմն, հիմա, լսէ՛։

Երէկ դեռ, քուլթեան ու դալի ցանցեր կը լարէիր ոտքերուն առջեւ անոնց որ կը վազէին մարած ջահը վառելու։

Այսօր, ո՛վ առաքինի մատնութիւն, ի՛նչ հեշտանքով եւ ի՛նչ գինովութեամբ, կը շեփորես պարտութիւնը սրբազան երազներուն եւ արեւափառ յոյսերուն։

Բայց ի՞նչ անուն կը կրես։ Տեսա՞ր, զգացի՞ր, լսեցի՞ր... փլուզման սարսափները, ո՛վ որբի զաւակ որբ...

Մենք մեր մեռելներուն ծանրութիւնը եւ անոնց աւանդները կը կրենք մեր սրտերուն խորը։

Քալէ՛ մեզ հետ, մինչեւ զանոնք հասցնենք իրենց հանգստարանը։

Քալէ՛, քու մեղքդ թող մենք քաւենք. բայց մեռելներուդ աչքերը թող փակուին։

Քալէ՛, քալէ՛, եւ յետոյ հայհոյէ...

Իսկ դուն Զէզո՛ք, ո՛վ հեռաւոր բարեկամիս լուսանկարը։

Քեզ գրեն ե ով, թէ է ով, ո՛վ անշարժութեան օրէնսդիր եւ հպատակ, չես խախտեր ու արձանէ աչքերդ չես իսկ քթթեր կեանքին առջեւ որ քեզմէ դուրս՝ կը խայտայ, կ՚եփի, կը կատղի, կը թմրի ու կը սմքի։ Դուն, իմ օրէնքէս դուրս, դուն բարբառիս անծանօթ, երբ օր մը ինծի գաս, գլխ լսելու հետաքրքրութեան համար, թոյլ տուր որ այդ օր լռեմ ես ու քեզ դիտեմ, իբրեւ հեռաւոր բարեկամիս լուսանկարը։

Եւ դուն Համակի՛ր, ո՛վ բարեկամիս բարեկամը։

Ճամբուն վրայ ուր մեզ կը հետեւիս նայելու յոգնութեամբ, քու համակրութեանդ պիտի նուիրենք մեր թանկագին զոհերը։

Այդ Օր, Դուն պիտի գաս հեռաւոր եւ անծանօթ երկիրներէն, վարդեր թերթատելու՝ գերեզմաններու վրայ, զոր չպիտի գտնես։

Ու դէպի կատարները դժուար վերելքին՝ ուր մեզ պիտի ընկերակցի քու արթուն հետաքրքրութիւնդ, երբ ամէն մարդ իր երակէն ըմպէ ու վերադառնայ, դուն պիտի գաս ստորոտը՝ ծափերուդ տակ աղմուկով շէնցնելու յոգնած սրտերը։

Դուն գիտցար դառնութիւններ լսել ու ծափել՝ անոնց համար որ պոռացին եւ անոնց դէմ որ լռեցին։

Դուն գիտես յոյսերու շշունջովը տաքնալ ու ծափերուն ուժով կորով տալ անոնց որ կը քալեն։

Ծափէ՛ դուն, մենք կը քալենք։

Ու ժպիտդ, թող լուսաւորէ դարձի ճամբան։

Եւ դուն Ընկե՛ր։

Հին օրերու քաղցրութիւն, ո՛ւր այս Օրուան ընկեր դառնութեան, տուայտանքի ու զրկանքներու, դէպի Վաղը՝ դուն պայքարի, նահանջի ու գրոհի կողակից, դուն այս Օրուան հիմը վաղուան շէնքին ու Վաղը՝ պաշտպան անցեալի բազմազոհ աւանդին։

Քեզի՛ ամբողջ ծանրութիւնը յոյսերուն, պատրանքներուն, այսօրուան ծիգերուն ու վաղուան պատրաստութիւններուն։ Յաղթանակի պերճափայլ կամարներուն տակ՝ քեզի՛ մութ անկիւններու համեստութիւնը ու պարտութեան ու խուճապի թաքստոցներուն մէջ՝ քեզի ամբողջ անէծքը՝ վատին, ստորակին, պոռոտին ու հանդիսական քաջին։

Աքսորի եւ ջարդի ո՞ր անապատներէն եկար ու ողջակիզման դէպի ո՞ր գագաթները կը հեւաս։

Թշուառական մանկութեան մը թոյնովը մեծցար ու անտուն երիտասարդութեան մը լեղին ծծելէ վերջ, գիտես ու Նորէն, կը քալես որբ ծերութեան մը դողերուն։

Ու Նորէն կը ժպտիս, մեռնելու աստղին պէս, որ փոթորկոտ գիշերուան մը զարհուրանքին վերեւ, լոյսի կտորներ կը թափթփէ։

Սորվեցար տոկալ։ Ու վայրագ կեանքի մը խաղերուն դէմ՝ կը քալես հաւատքիդ աներկիւղ հպարտութեամբը։

Սորվեցար քալել։ Եւ ալ ետ չես դառնար։ Չես դառնար։ Աչքդ կապուեր է Գալիքին։

Սորվեցար յանդգնիլ։ Ու մահուան ճամբաներուն վրայ, Նորէն կը հսկես, դո՛ւն պահակ, յաւիտենական ժամացոյց։

Ա՛հ, որքա՜ն կ՚ուզէի։ Թող այս պահը կանգ առնէր ու վաղուան ծոցէն, հնչէր յաղթանակի զարթօնքը։

Քու ուրախութեանդ ու քու հպարտութեանդ համար, թող ամէն երազ ալ փարատի եւ կեանքի դրախտը՝ քու Հողիդ վրայ, քու Հողիդ վրայ, թող բացուի եւ իր հաճոյս օրէնութիւնները տեղայ ափերուդ ու հոգիիդ մէջ։

Ամէ՛ն։

ՄԿՐՏԻՉ ՆՐԻՑԱՆՑ

ՀԻՆ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՈԳԻՆ

Վերադարձ դէպի հին յեղափոխական բարոյականը։

Դաշնակցութեան Օրուան կարգախօսներէն մէկը, —մեր կուսակցութեան ներքին կեանքի համար ամենէն կարեւորը,— պէտք է ըլլայ վերադարձի կոչ մը դէպի հին ոգին, որ մարմնացած նկարագիր մըն էր միեւնոյն ժամանակ՝ երկաթէ մարդոց, որոնք մեր սովորական եւ խեղճուկ մթնոլորտի մակարդակէն վեր բարձրացան եւ շիտակ քալեցին անտեսելով կեանքի բոլոր քծիփոխինները։

Յեղափոխական կեանքը շիտակ ճանապարհէն կը քալէ։ Ու այդ պատճառաւ բոլոր անշիտակութիւններն անոր առջեւ կը ցցուին, կեղծիքը կ՚ոռնայ, անձնական շահերը լեզու կ՚առնեն ամէն տեսակ «սրբութիւն»ներու անունով, փոքրութիւնները կը գալարուին անոր ծանր կրունկներուն տակ եւ բոլոր կեղծ շպարները կը թափին՝ գարշելի պատկերը մերկացնելով անոնց աչքին, որ դէպի ճշմարտութիւնը կը քալեն։

Ու յեղափոխութիւնը կը քալէ շիտակ, գիտակից իր կոչումին, աչալուրջ դէպի շրջապատի թշնամանքը, որ շատ անգամ լուռ ու խորամանկ՝ օձի պէս կը պլլուի յեղափոխութեան թափահարող բազուկներուն, նախ կը հոյէ քնացնելու, ապա խեղդելու համար։

Յեղափոխութիւնը կը քալէ ուղղաձիգ դէպի իր հիմնական նպատակները, առանց աջի ու ձախի խաբեպատիր կանչերուն ուշադրութիւն ընծայելու, ու շատ յաճախ կ՚արիւնոտի ու կը ծիւրի։ Ու այդ պարագային խոհեմութեան քարոզով հրապարակ կուգան անոնք, որ յայտնի ու անյայտ անկիւններէն դաշոյն կը սրեին յեղափոխութիւնը զգետնելու համար։

Այսօր մենք կ՚ապրինք սպասողական այնպիսի ժամանակաշրջանի մը մէջ, ուր գայլերը գառնուկի մորթ հագած են, ուր ստրուկը «հերոսական» շարժուձեւերով կը ներկայանայ, ուր անձնական հաշիւը հանրային մայր-տոմարին մէջ կ՚արձանագրուի, ուր փոքրոգութիւնը մեծագործութեան թեւերով կը սաւառնի։ Դեռ աւելին, յեղափոխական դատաստանի եւ հանրային ճշմարտութեան շառաչուն հարուածները խոհեմ բանգիտութեամբ ծալլուած կը հանդուրժեն ներկայ հայ հանրային կեանքի ճահճատման, ուր վախկոտ գորտերու թագաւորութիւնը հաստատուած է։

Ինքնապահ այդ մթնոլորտին մէջ, մեր աչքերուն առջեւ, հայ կեանքը իր բովանդակ կողմերով յարատեւ վայրէջքով մը դէպի բոլորած ճահիճները կը քշուի։ Ու միակ ալիքը որ այդ անկումներուն կը դիմադրաւէ Դաշնակցութեան յեղափոխական թափն է, որ սակայն բազմաթիւ թումբերու կը բախի։ Այս ցանցապատ ու ոլորտապատոյտ մթնոլորտը խիստ մոլորեցնող է, շիտակ ճանապարհները կորսող, շանթարգելներով կայծակը չէզոքացնող։ Ինքնամփոփ մտածումը մեզի կը թելադրէ զգօյշ ըլլալ, ու երբեք չհեռանալ մեր կեդրոնաձիգ ուժէն, — մեր կուսակցութեան ներքին բարոյականէն, որ մեր յեղափոխական դաւանանքին հետ ձուլուած ինքնուրոյն ու անկախ նկարագիր կուտայ Դաշնակցութեան կազմակերպուած զանգուածին։

Այդ կազմակերպուած ու գիտակից զանգուածն է որ ժառանգորդը հանդիսանալով կուսակցութեան հին ու անբեկելի բարոյականին, շիտակ ամէն գործի մէջ եւ շիտակ ու շանթաշարող հանրային բոլոր կեղծիքներուն դիմաց, կարգապահ ու անձնազոհ նպատակին տանող ճանապարհին վրայ, կարող է անպաշտօն, բայց պատկառազդու դատաւորը հանդիսանալ իր շրջապատին...։

Անանձնական փառասիրութեամբ, կազմակերպուած հազարաւոր դաշնակցականները քառասուն տարուան փառք պէտք է զգենուն, հաւաքական հսկայի շուքը պահելով իրենց անհատական կեանքին ու գործերուն վրայ, այն գիտակցութեամբ որ իւրաքանչիւր դաշնակցական անհատի մէջ խտացած է դաշնակցական անհատին մէջ խտացած է Դաշնակցութիւնը իր յեղափոխական խիղճով, անձնազոհութեան թռիչքներով եւ հանրային շիտակ կեցուածքով։

Մեր ներքին ուժի ակնաղբիւրը մեր կուսակցութեան հին բարոյականն է, որ հազարաւոր ընտիր մարտնչող հոգիներու անձնական ու հաւաքական օրինակներով կուտակուած ու բազմապատկուած՝ որպէս անհուն հարստութիւն մը, սերունդէ սերունդ փոխանձուած է։

Վերադարձ դէպի հինը, միշտ նոր ու բիւրեղացած։

Ամէն տարի Դաշնակցութեան օրուան առթիւ, մեր հաւատաւոր շարքերը կրկին ու կրկին պէտք է մկրտուին յեղափոխական բարոյականի աւազանին մէջ։

Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՒՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Հակառակ ամէն բանի, ներքին բուռն ու փոթորկոտ ալրումներու ու մեզմէ դուրս հայ հանրային լճացած ու թեւաբեկ կեանքի մեր վրայ թողած ժխտական անդրադարձումներուն, հայ աշխատաւոր ու տառապագիր ժողովուրդի այս կուռ կազմակերպութիւնը՝ որ Դաշնակցութիւն անունը կը կրէ՝ կը շարունակէ հայ կեանքի ամէնէն հմայիչ ազդակը մնալ։

Մեր քառասնամեակէն յետոյ խօսելու համար Դաշնակցութեան մասին, պէ՛տք է սկսիլ Դաշնակցութեան ներսէն, ներքին հոգեւոր կեանքէն։

Եթէ խաղաղ, անալի ու վտանգաւոր կերպով լճացած է հայ կեանքը եւ գաղափարական կիրքերու ու յուզումներու տեսակէտէն ներքնացած, երբե՛ք խաղաղ չէ Դաշնակցութեան ներքին կեանքը։ Մշտակայ փոթորկումներու ու գաղափարական խոշոր կիրքերու թատերաբեմ է ան։

Հոգեկան - գաղափարական այս երկու հակադիր վիճակներուն մէջ ուժգին է բախումը։ Տգեղ ու գեղեցիկի փոխադարձ յարաբերութենէն յառաջ եկած վիճակ մը, որ տգեղին յաւիտենական թշուառութեան դէմ կը փռէ գեղեցիկին վեհանձն ու ներողամիտ բարութիւնը։

Տրամաբանութեան ուժով հակատրամաբանութեան մէջ չիյնանք։ Անհնար է միացնել հոգեբանութեամբ, խառնուածքով, մտածումով, ապրումներով ու դասակարգով (որովհետեւ մենք մարդոց զատ դասակարգ մըն ենք, ինքնուրոյն եւ անկախ, աղերսներ ունենալով հանդերձ համապատասխան ուրիշ դասակարգերու հետ, ինչպէս Լուսաւորչայ Եկեղեցին որ զուտ արմէնական է, քրիստոնեայ ըլլալով մէկտեղ) տարբեր խաւեր, նոյն իսկ ամենաբարձր ու համայնական շահերու համար։ Ոչ թէ անոր համար որ Սրբութիւններ չկան, այլ տարբեր Սրբութիւններ կան։ Արժէքներու հիմնական տարբերութիւն որ չէ կարելի մէկ յայտարարի բերել։ Այս առթիւ մեր կողմէ եղած բոլոր ու ամէնէն սրտայոյզ կոչերը ձայն բարբառոյ յանապատի։

Հանրային - քաղաքական կեանքը անընդհատ փորձ ու փորձարկութիւն ըլլալով հանդերձ, կորուած տարածութիւնը պէ՛տք է չափենք յետադարձ ակնարկով։ Նոյնպէս ընդունելով որ ոչինչ կայ բացարձակ հանրային կեանքի մէջ, մի՛շտ յետադարձ ակնարկով վերագնահատելու փորձ պիտի ընենք լաւի ու վատի, կարելիի եւ անկարելիի միջեւ։ Եթէ գիտութիւնը եւ գիտնականները վախնային նոր, աւելի սպառիչ, աւելի լարուած փորձերէ, այսօրուան քաղաքակրթութիւնը, ոչ ա՛յս կերպարանքը եւ ոչ ալ այս յորդաղեղ շքեղանքը կ՚ունենայինք։

Գաղափարական կիրքը այդ անընդհատ փորձարկութեան կատաղի թեւերը հագցուցած է մեզի, մեր շարքերուն։

Հարկաւ այդ կատաղի թեւերը անոր համար չեն որ հանգիստ ու կենսազուրկ մնան, աւշազուրկ եւ անհորիզոն։ Երբե՛ք։ Այդ թեւերը պիտի շարժին, զարնեն ու թափահարեն։ Վա՜յ մեզի եթէ ալ թափը պակսի մեր թեւերուն, լայն ու ընդարձակ հորիզոններու կարօտը մեռնի մեր մէջ։

Հայ կեանքը լճացած է և ճահճացած անարիւնութենէ։ Դաշնակցութիւնը արիւնառատ եւ գեղեցիկ ու յաւիտենական նոխազն է, որ գերագոյն ինքնաժխտումներու ընդունակութիւնն ունի, շարունակ ու անքթիթ կեցած է հիւանդի սնարին քով, բժշկի ազդանշանի վրայ պիտի մկրատէ իր երակը արիւն ճամբելու համար հիւանդին։

Եթէ այդ գործողութիւնը կը յապաղի, կը նշանակէ սխալ է ախտաճանաչութիւնը բժշկին, պէտք է լաւ ախտազննել հայ կեանքը։

Բոլոր հնարքները, գիւտերը բընազդի ամենազօր ուժի եւ հանճարի լոյսին արդիւնք են։ Եթէ մեր փոքրիկ ուժերը մեծ կարելիութիւններու երազն ունին, մեր շարքերուն չի պակսիր բնազդի շինարար այլ կատաղի ուժը։ Եթէ տակաւին հանճարին լոյսը չի զօրեր աղջամուղջէն անցնիլ, կը նշանակէ ուրեմն դեռ յղութիւնը կը շարունակուի։ Ջղաձգութիւնները սպասուած Երկունքը չեն, այլ նախանշանը Երկունքին։ Եթէ այսպէս է, ընկերներ, այն ատեն սեղմենք մեր ատամները, մեր ատամներուն հետ սեղմե՛նք մեր շարքերը։ Ամբարենք, կուտակենք բարոյական խոշոր ու պայթուցիկ ուժեր մեր լանջերուն տակ։

Որովհետեւ, երբեմնի մեր լաւատեսութիւնը մեզմէ դուրս ուժերու մասին մեր անզօրութենէն եւ գալիքին գեղեցկութենէն յառաջ կուգայ։

Իրողութիւնը այն է որ այսօրուան տարագիր, պանդուխտ կեանքի մէջ ներգործական ուժերը համախմբուած են Դաշնակցութենէն ներս։ Մեզմէ դուրս կրաւորական ուժեր կան, ներքինացած՝ գաղափարական սրբազան յոյզերէն ու կիրքերէն։

Մեր քառասնամեակի վրայ տարի մըն ալ։ Կամ նոր տարի մը եւս, եթէ այսպէս հաճելի է սկիզբ մը, մեկնակէտ մը։

Անհանգի՞ստ է ներքին ու արտաքին թշնամին, լարե՛նք մեր ուժերը։ Հանգի՞ստ է թշնամին, — կրկին լարենք մեր ուժերը։

ՇԱՀԱՐՈՒՆԻ

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի թատրոնները օժտելու համար հայ գրողներու ինքնագիր գործերով, եւ մաքրելու համար հրապարակը թարգմանական գործերէն, յունիս 4ին խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ Երեւանի Գրողներու Տան մէջ։

Խորհրդակցութեան կը մասնակցէին Շիրվանզադէ, Դէմիրճեան, Ան. Վարդանեան, Արշ. Ղարագիւլեան, Ն. Զարեան, Ն. Զարեանց, Ա. Խոնդկարեան, Մ. Գէորգեան, Գ. Գաբրիէլեան, Վ. Վաղարշեան, Տ. Հախումեան, Ստ. Բաղդասարեան, Ստ. Զօրեան, Լ. Քալանթար, Միք. Մանուէլեան, Մ. Ջանան, Վաչէ Յարութիւնեան, Ռուբէն Մամուլեան, Լ. Սաղաթէլեան, Գեղամ Սարեան, Ա. Ստամբոլցեան, Ա. Տէր Յովհաննեան, Լ. Թոթովենց, Անօ Խարազեան, Եղ. Խոճիկ, Արշ. Շահնազարեան, Թաթիկեան, Շալջեան, Միքայէլեան, Ղուրբանեան, Շայրոն, Բագրատունի։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ թղթակիցներէ եւ յօդուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով։

ՀԱՅՐԵՆԱԿԵՐՏ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, տարուան մէջ գէթ օր մը, գրքի մը պէս կը բանայ իր ծիրուն ու ալեկոծ էջերը հանրութեան առջեւ։ Ան չի սնուցեր իր փառայեղ պատմութեամբ, չերգեր իր գովքը, այլ կը պարզէ իր դերն ու արժէքը, իր էութիւնն ու կոչումը։

Տարիներու երկարատեւ պայքարին մէջ, երբ ստրկութեան դաւաւոր մրուրը ժանգոտած էր բոլոր հոգիները, Դաշնակցութիւնը ցցուեցաւ համահայկական դէմքով եւ համահայկական պատասխանատուութեամբ։ Ազգութեան գաղափարը նոյնացաւ դաշնակցութեան հետ եւ դաշնակցութիւնը մնաց հզօրապէս կառչած ազգութեան բովանդակութիւն տուող բոլոր արժէքներուն հետ։

Ուրիշ կերպ ա՛լ, չէր կարելի երեւակայել։ Դաշնակցութիւնը համապարփակ հայ ժողովուրդն է, իր տենչերուն, իր քաղաքական երազներուն, իր մշակութային ձգտումներուն, եւ իր կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ։

Տասը տարի է ի վեր մեր ժողովրդի ստուար մեծամասնութիւնը կը տառապի իր հայրենիքին մէջ, խորհրդային լուծին տակ, ուր ամէն տարի թատերական խուժանավարութեամբ, Դաշնակցութիւնը կը «թաղեն», կ՚աքսորեն ու կը բանտարկեն, կը հալածեն ամենայետին գիւղերու կիսագրագէտ տանուտէրն ու ուսուցիչը, աշխատաւորն ու հօտաղը։ Եւ սակայն, Դաշնակցութիւնը, իբրեւ հոգեբանութիւն, իբրեւ համահայկական ձգտումներու խանձարուր, անջնջելի կերպով կ՚ապրի անոնց հոգիներուն մէջ։ Դաշնակցութիւնը հայկական բնազդ մըն է, որ սարսափ ու ահաբեկում չի ճանչնար, որովհետեւ մեր ժողովրդի զարհուրելի եւ ճակատագրական երկունքէն է ծնած։ Ֆիզիքապէս Հայաստանի մէջ չէ Դաշնակցութիւնը, բայց հոգեպէս հոն է եւ կ՚ապրի միշտ։

Ո՛չ մէկ կուսակցութիւն այնքան հրատապ ձեւով չէ դրած Հայ հայրենիքի պահանջը, որքան Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր դերով ու կոչումով։ Նա՛ խ, եղած է հայրենակերտ եւ անոր քանդուած հայրենիքն է որ կայ ու կ՚ապրի գունատ ու այլանդակ վարչաձեւի մը տակ։

Դաշնակցութեան բեռը որքան ծանր էր հայրենիքէն ներս, նոյնքան ծանր է հայրենիքէն դուրս։

Գաղութներու մէջ միակ ամպհովանին է հալածական տարագրութեան։ Դարձեալ Դաշնակցութիւնն է, որ կանգնած է առաջին գծին վրայ, Հայը հայ պահելու համար։

Նոր, արդի տխուր պայմաններէն բղխած առաքելութիւն մըն է այն, որ դարձեալ ծանրացած է Դաշնակցութեան ուսերուն վրայ։ Թէ՛ մշակութային, թէ՛ հանրային եւ թէ՛ քաղաքական բոլոր շարժումները կը գունաւորուին, ու կը ձեւակերպուին, հայկական ու հայանպաստ կը դառնան անոր միջամտութեամբ եւ անոր մասնակցութեամբ։

Եւ ահա՛ այսօր, հայրենատենչ հայութիւնը կը տօնէ հայրենակերտ Դաշնակցութեան Օրը, ո՛չ թէ անոր համար, որ տօնակատարութիւնը արտայայտութեան ձեւ մըն է երախտագիտութեան, եւ կամ, մեծարանքի արտայայտութեան ու նշանակ տարիներու բեռին տակ կքած ծերութեան, այլ անոր համար, որ Դաշնակցութիւնը լուսեղէն պատգամն է Հայկական Իրաւունքին եւ Հայ Հայրենիքին եւ միաժամանակ կենսահիւթը մեր ժողովուրդին։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՈՍԿԻՆ

Այն օրէն ի վեր որ Անգլիա հրաժարեցաւ ոսկեփոխի դրութենէն, Ամերիկա կորսնցուցած է 606 միլիոն տոլարի ոսկի։ Ամերիկեան ոսկին մեծ մասամբ զրկուած է Ֆրանսա, որ եթէ իր առնելիքները պահանջէ, Ամերիկա կրկին պիտի կորսնցնէ 600 միլիոն ոսկի տոլար.

ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Ի.

ԾՆՈՂԻՆ

Դու բաւականաչափ տաք-ցուցի՛ր ինձ, ո՛վ ծնող, բաւա-կանաչափ հասունցնելու համար, եւ դու արդէն հասուն ես, ո՛վ ծնող...

Մենք այլեւս չե՛նք տենչար մէկուն որ փաղաքշէ ու դար-պասէ մեզ, այլ կը տենչանք մէկուն, որուն կարողանանք փաղաքշել ու դարպասել...

Արդ համարձակօրէն ձեռքս գլխուդ վրայ կը դնեմ ու դար-պասելով կ'անուանեմ քեզ նաեւ ի՛մ ընտրեալ... ի՛մ ծնող...

Ճշմարիտ որ ես իմ տխրու-թեան վկայապը հիւսեցի բազ-մաթիւ ճօգերու թելերով, որով-հետեւ բացի ճօգերէն ուրիշ թել չկար տան մէջ... Բայց ա-հա դուն կը պճնես իմ կուրծքը քու նուիրած Մանկիկով, որ ճշմարիտ անճօգութիւն է...

—Այսօր քո՞ւ տօնն է թէ իմ...

Մինչեւ երէկ ու քի՛չ առաջ, տան բոլոր աթոռներն ու սե-ղանները, նաեւ դաշնամուրը ծածկուա՛ծ էին տխրութեան սեւ քօղերով եւ տանը մէջ հո-գեվարքի հծծիւններ ու մեռելա-կան լռութիւն կար...

Այս քաջ մանկիկը որ դո՛ւ նար, դաշոյնի պէս սուր իր ձայնով արդէն պատռե՛ց մեռե-լական լռութիւնը, տարածուած տան ու իմ սրտի մէջ...

Ինչո՞ւ քու գլխարկդ չես զարդարեր աղբիւրներու ճաճ-ճատին մէջ բուսնող հպարտու-թեան կապոյտ գինեբբուկնե-րով... Միթէ՞ այնքան բարձրա-ցած ես՝ որ հասած ես ակին... Անտեղ՝ ուր չե՛ն ապրիր ճաճ-ճատներու հպարտութիւնը, կա-պոյտ գինեբբուկները...

—Դուն կը ժպտիս միայն, ո՛վ ծնող, գուցէ ուրախանալով ո՛չ թէ քու, այլ մեր ազատու-թեան եւ ուրախութեան հա-մար...

Ցիրաւի, միթէ՞ կարելի պի-տի ըլլար ժպտիլ, եթէ դու ա-րիւնով շաղախուած մասկոյտ մը ծնէիր...

Եթէ դու ծնէիր միականի կամ շնագլուխ ճիւաղ մը, մի՞թէ կարելի պիտի ըլլար ժպտիլ...

Ցիրաւի. եթէ դուն արգա-հատանքի արժանի կամ սար-սուռ սփռող բան մը ծնէիր, պի-տի կարողանայի՞ր ժպտիլ, ար-տօնելով որ քեզ կոչեմ ծնող...

Հիմակ նո՛ր կը հասկնամ թէ ո՞ր հովիտներէն կը հոսի քու հանդարտութիւնը, եւ ինչի՞ համար են քու կարկաչուն կա-թակները...— երբ կը հարցնեմ, «Ո՞ր տեղէն եւ ինչպէ՞ս գտար ու բերիր այս բաբախուն ու երազային կապոյտը, որու մէջ քու ներկայ եւ իմ ապա-գայ նուաճումը կը պահուի...

— Գարնանային վարարած հերբը շատ հունտերու եւ սր-մատներու պէս, իմ պարտէզիս մէջ նետեցին այս հունտն ու արմատը, որ ահա ծաղկեցաւ, մինչեւ աշխարհի Ապրիլին...

Ո՛վ ծնող, ո՛վ ծնող, հիմակ նո՛ր կը հասկնամ թէ ո՞ր հո-վիտներէն կը հոսի քու հոգա-ծութիւնը, եւ ինչի՞ համար են քու մագլցող մտորումները...

— Երբ քու բերած այս ման-կիկը հասակաւորուելու եւ զօ-րանալու համար քնանայ, պի-տի մօտեմ իմ պզտիկ քմա-ծնուքներս, ու այլեւս չպիտի՛ պագէ՛մ, զինք չարթնցնելու համար...

— Պզտիկ աղջիկներ երբ «Հարս ու փեսայ» խաղալու եկան ինծի, ու աղմկե՛ն իմ սենեակին մէջ... «Կամա՛ց, զօ-րանալու համար Մանկիկը կը քնանա՛յ... կամա՛ց, որ նեղուե-լով չարտասուէ Մանկիկը»...

— Պզտիկ տղաք երբ իրենց փայտէ ձիերով ներս մտնեն եւ, պզտիկնալով իմ սենեակս, որ ապագայ ապատակութիւններու կան-չեն ինծի. «Ո՛չ, աւելի՛ լաւ է որ պաշտպանե՛նք Մանկիկը... ա-ւելի լաւ է որ պահա՛կ դառ-նանք Մանկիկին»...

Ո՛վ ծնող, ո՛վ ծնող, հիմակ նո՛ր կը զգամ թէ քու տոնե-րուդ մօտ նստիլ կարողանալու համար, հարկ է դառնալ դայ-եա՛կ, եւ տառապանքներո՛վ ու մխիթարութեամբ, մեծցնե՛լ Մանկիկը...

ՄՈՒՍԱՍԻՐ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԵՑԱՒ ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

ԽՄԲ.— Այս հատուածը ամբողջութեամբ կ'արտատպենք Մալ-խասի «Ապրումներ»էն, ուր այնքան կենդանի գոյներով կը նկա-րագրուին Դաշնակցութեան կեանքի զանազան դրուագները

Ինչպէս գիտեն մեր ընկերները, Խանասորի արշաւանքը կազ-մակերպուեցաւ իբրեւ փոխվրէժ վասպուրականի ջարդին.—

1897 յուլիսի 25 - 26 - 27ին տեղի կ'ունենայ պատմական Խա-նասորի արշաւանքը: Ինչպէս նախօ-րօք ըսի, անոր արժէքը աւելի խոր էր եւ հոգեբանական, քան քրտա-կան ցեղ մը պատժելու նպատակը: Գրեթէ ամէն Հայ ծանօթ է Խանա-սորի կռուի մանրամասնութիւննե-րուն, որոնց վրայ կանգ չեմ առնե-լու: Կ'ուզեմ աւելի նախապատրաս-տական աշխատանքներուն վրայ ծանրանալ, որոնց մասին հազիւ թէ գաղափար ունենայ ընթերցողը:

Անշուշտ շատ դիւրին է կար-դալ գրքի մէջ, թէ Դաշնակցու-թիւնը մօտ 320 հոգի առաջնորդեց դէպի Խանասորի դաշտը, բայց բո-լորովին տարբեր բան մըն է երբ կ'ուզես գործի յաջողութեան համար կատարուած աշխատանքի դժուա-րութիւնները ըմբռնել: Դաշնակցու-թիւնը կազմակերպուած պետութիւն մը չէր: Մէկզի ձգած նիւթական միջոցները, որոնք 96 — 97 թուի ըէակցիայի ժամանակ, գրեթէ ցամ-քեր էին, միայն զինումի խնդիրը, կապուած էր ահագին դժուարու-թիւններու հետ: Երեք հարիւրէ ա-ւելի հրացաններ եւ ատոնց համար առնուազն 112,000 փամփուշտ կեդ-րոնացնել Սալմաստի նման սահմա-նափակ շրջանի մը մէջ, գործ մըն էր, որու համար տասնեակներով գործիչներ, Ռուսաստանի խորքերը, Կովկաս, սահմանամերձ վայրերը, Թաւրիզ եւ Սալմաստ, շարժման մէջ էին դրուած:

Հրացանները ընդհանրապէս Ռու-սաստանի խորքերէն, գլխաւորաբար Թուլայի պետական զինագործա-րաններէն կը գնուէին կողմնակի ճամբաներով, գլխաւորաբար կա-շառքի միջոցով: Անկէ հարկաւոր էր գաղտնօրէն հասցնել նախ Կով-կաս, որտեղէն երկու ճամբաներով, Ջուլֆայով կամ Ղարաբաղով պէտք էր անցընել ռուս-պարսկական սահ-մանով Թաւրիզ: Երբ ի նկատի առ-նենք որ հրացաններու հետ եւ հար-կաւոր էր աւելի քան 112,000 փամփուշտ փոխադրել, մէկ սահ-մանէ միւսը, այնպիսի խեղճուկ միջոցներով ինչպիսին է գիշերա-յին մաքսանենգութիւնը, ողորմելի Թուլուխներու օժանդակութեամբ, այն ժամանակ միայն հասկնալի կը դառ-նայ այն ահագին աշխատանքը, որ Դաշնակցութիւնը պարտաւոր էր ընել, միայն զէնքերը Պարսկաստան, Թաւրիզ հասցնելու համար: Սակայն զէնքերը, որոնք քանդուած վիճակի մէջ, եւ շատ անգամ ալ փնասուած կը հասնէին տեղ, հարկաւոր էր Թաւրիզի Դաշնակցութեան արհես-տանոցիվարպետներու ձեռքէն անցը-նել, որոնք թուով 5 - 6 հոգի, գի-շերը ցերեկին խառնած էին, դժուա-րին պայմաններու մէջ, որոշեալ թուականին, զէնքերը պատրաստ վիճակի մը հասցնելու համար: Պէտք էր Թաւրիզէն, այդ ահագին ծան-րութիւնը ապահով կերպով փոխա-դրել Սալմաստ, որ կարծուածին չափ ալ հեշտ գործ մը չէր: Բացի այն որ հարկաւոր էր խուսափիլ պարսիկ կառավարութեան հսկողու-թենէն, փոխադրութիւնը ինքնին ծանր գործ մըն էր: Ու Դաշնակ-ցութիւնը բացի անհատ ճամբորդ-ներու հետ ուղարկածներէն, որոնք չնչին քանակ մը կը ներկայացնէին, ստիպուած էր կանոնաւոր քարաւան մը ստեղծել, Ջարվատար Ցակոբի ղեկավարութեամբ, որ կանոնաւորա-բար Սալմաստի եւ Թաւրիզի միջեւ կ'երթեւեկէր, որպէս թէ վաճառա-կաններու ապրանք տեղափոխելով:

Աշխարհի չորս ծայրերէն եկող կամաւորներն ալ սահմանէն անցը-նելը, որոնցմէ շատեր փախստական էին, զանազան շրջաններու մէջ տեղաւորելը, եւ ապա աստիճանա-բար Սալմաստի մէջ կեդրոնացնելը նոյնպէս ծանր խնդիր մըն էր, կապ-ուած բազմաթիւ անպատեհութիւն-ներու հետ: Զգեստ էր հարկաւոր, կօշիկ, ներքին շոր, գուլպայ, փամ-փշտակալ եւ չանթայ ամէն զին-ուորի, իսկ ատոր համար անհրա-ժեշտ էր կազմակերպել Թաւրիզի եւ Սալմաստի դաշնակցական կինե-րու խմբերը, այդ կարիքներուն բա-ւարարելու համար:

Ամենամեծ խնդիրներէն մէկն ալ հաւաքուած զինուորները որոշ զին-ուորական տեսիպլինայի ենթարկե-լու հարցն էր, որ ունէր շատ մը ցաւոտ կողմեր: Ինչպէս ըսի վերը, աշխարհի չորս ծայրերէն մարդիկ ե-կած էին այդ արշաւանքին մասնակ-ցելու համար: Ամէն աստիճանի եւ հասկացողութեան տէր մարդիկ, տար-բեր դաստիարակութեամբ, սովորու-թիւններով եւ բարքերով, բոլորովին անծանօթ իրարու, միայն մէկ ներ-քին կապով մը կապուած, այդ միեւ-նոյն կուսակցութեան պատկանելիու-թիւնը, եւ մէկ շեշտուած միտքով գաղափարակից, ընդհանուր թշնամիի դէմ կռուելու պատրաստակամու-թեամբ: Վանեցի, Մշեցի, Ղարաբաղ-ցի, Երեւանցի, Պուլկարացի, Պարս-կաստանցի, Զօկ, Կեսարացի, ուրիշ խօսքով իսկական բաբելոնեան խառ-նակութիւն մը լեզուներու, տիպերու ըմբռնողութիւններու, որոնցմէ սա-կայն հարկաւոր էր մէկ կռու-խումբ մը ստեղծել, միակամ, միա-սիրտ եւ միարժէք: Ատոր համար, ամիսներու իսկական զինուորական կեանք էր հարկաւոր պետութեան մը համար, բան մը որ Դաշնակցու-թիւնը չէր կրող ընել, ատոր հա-մար ոչ ժամանակը կը ներէր, եւ ոչ ալ պայմանները, երբ եկողներու մեծամասնութիւնը ստիպուած էր թագնուած ապրիլ, այդքան բազմա-թիւ օտարականներու ներկայութիւնը Սալմաստի մէջ աննկատ պահելու համար: Անշուշտ իտէալ կազմա-կերպուած զինուորական արժէք մը լինելէ շատ հեռու էր եղածը, բայց տուեալ պայմաններու մէջ, քիչ ե-ղածն ալ իրականացնելը այնպիսի մեծ եւ փառաւոր գործ մըն էր, ո-րով կրնար որ եւ է յեղափոխական կազմակերպութիւն պարծենալ: Խա-նասորի արշաւանքը, երբ անաչառ գնահատութեան կ'ենթարկենք, կը տեսնենք որ անխուսափելի պակա-սութիւններովը միասին, այդ կը մնայ Դաշնակցութեան ամենամեծ ձեռնարկներէն մէկը եթէ ոչ ամե-նամեծը, հաշուի առնելով ժամա-նակը եւ պայմանները:

Անկասկած որ այդ նախապատ-րաստական աշխատանքներուն լըծ-ուած էին Դաշնակցութեան մտաւո-րական եւ զինուորական աչքի զար-նող ուժերը: Սալմաստ էին Իշխանը, Վարդանը, Սաթենիկը, Սեւ Քարեցի Սաքօն, Ալօեանը. բժ. Օհանեանը, Սաղաթիէլ Խանը, Կարօն, Կրետա-ցին, Սաուիկեանը, Դալարագեաղի Տէր Գրիգորը, Աղբակցի Տէր Վար-դանը եւ բազմաթիւ ուրիշներ, եւ բոլոր այդ ուժերէն վեր, Դաշ-նակցութեան ամենատաղանդաւոր զինուորականը եւ կազմակերպիչը, Նիկոլ-Դումանը: «Խանասորի արշա-ւանք»ը իր ամբողջ ծանրութեամբ կը նստի Նիկոլի նիհար ուսերուն: Զարմանալիանհետեւողականութեամբ այն մարդը որ գլուխ բերաւ այդ մեծ գործը, որ ամբողջ գլխով բարձր էր մնացած բոլոր խմբապետներէն, հա-ւաքական ընտրութեամբ հազիւ յիս-նապետ մը ըլլալու արժանացաւ խմ-բին կողմէ, թէեւ կռուի ժամանակ եւ մանաւանդ նահանջի շրջանին իսկական ղեկավարն ու առաջնորդն էր: Նախանձը, թայֆայականութիւ-նը մեծ դեր կատարեցին հրամանա-տարի ընտրութեան մէջ, բայց եւ անուրանալի է որ Նիկոլի կրքոտ, աննահանջ եւ դաժան կամակորու-թիւնն ալ որոշ դեր մը խաղաց ա-տոր մէջ:

Դաշնակցութիւնը Նիկոլ-Դու-ման մը, դժբախտաբար անգամ մը ունեցաւ միայն, իր պատմութեան ընթացքին:

Այսպէս ուրեմն, Խանասորի ար-շաւանքը, հսկայ աշխատանքով կազ-մակերպուած, իր պատմական դերը կատարեց:

Նշանաւոր կռի՞ւ մըն էր այն, մեծ յաղթանա՞կ մը, զինուորական տաղանդաւոր ձեռնա՞րկ մը...։Ի հար-կէ ոչ: Յեղափոխական կազմակեր-պութեան մը մէկ ձեռնարկը, կիսատ, պռատ միջոցներով կազմակերպուած անձնուէր երիտասարդներու մաս-նակցութեամբ, որոնք զինուորական կրթութենէ զուրկ, եկեր էին ամէն կողմէ մասնակցելու այդ արշաւան-քին: Եւ սակայն այդ արշաւանքը, քսանեւհինգ տարիներ անցնելէն վերջն ալ, ոգեւորութեան տղբիւր մըն է մինչեւ այսօր: Մեր անկա-խութեան շրջանին ունեցանք պե-տական բանակ մը բազմահազար: Իր ժամանակին այդ բանակը որոշ ոգե-ւորութիւն առաջացուց գաղթահա-յութեան մէջ, այս օր մոռցուած է ան: Եւ սակայն Խանասորի արշա-ւանքը յարաճուն ոգեւորութեամբ կը տօնուի ամէն տարի: Այս երե-ւոյթը կարելի չէ բացատրել քանի մը տասնեակ թշնամի Քրտերու փճացումովը, աւելի խոր, հոգեբա-նական պատճառ մը կայ հոդ:

Համատարած ըէակցիայի շրջա-նին, անհնարին յուսալքումի ժամա-նակ իսկ, ահա երեւան կուգայ կազ-մակերպուած գունդ մը, մօտ երեք հարիւր անձերէ բաղկացած: Ո՞վ կրնար հաւատալ նման հրաշքի մը, երբ յիսուն Հայ իրար քով բերելու հնարաւորութեան մասին կը կաս-կածէին: Այդ գունդը սահմանը կ'անց-նի, եւ կը յարձակի անհամեմատ ուժեղ հակառակորդի վրայ: Այս եւս մինչ այդ, անհաւատալի քայլ մըն էր: Ունեցեր էինք ինքնապաշտ-պանութեան եւ զինակիր խմբերու հերոսական կռիւներ, տակէ առաջ, բայց անոնք հարկադրական կռիւ-ներ էին, անխուսափելի եւ թուա-կան արժէքով շատ փոքր: Միթէ՞ Հայը կրնար եւ յարձակման անցնիլ, կռուի դաշտի վրայ թշնամու հետ չափուելու ելլել: Եւ սակայն Խա-նասորի արշաւանքը կատարուած փաստ մըն էր:

Հաւատքով, նոր կարելիութիւն-ներու հեռանկարով, Հայու մռայ-լած հոգին կը թարմանայ, երեւա-կայութիւնը ազատ թռիչք կը ստա-նայ, երերուն կամքը կ'ամրանայ, յուսալքումը կը փարատի տեղի տա-լով գալոց արշալոյսի ցոլքերուն առ-ջեւ, «մենք ալ կրնանք»ի գաղափա-րը այլեւս անհասանելի բարձրու-թիւն մը չէ Հայու համար, եւ Հա-յու ընկճուած հոգին Խանասորի արշաւանքով կը բարձրանայ:

Փա՜ռք Խանասորի արշաւանքին:

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Նիստի մը մէջ նկատի առ-նելով ինքնաշարժի յաճախակի արկածները, կառավարութիւնը տուաւ որոշում մը, որուն համաձայն, ինքնաշարժ վարելու արտօնութիւն պիտի տրուի մի միայն 25ը լրացուցած եւ ամուս-նացած մարդոց:

ՍԵՐՊԻԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ

Սերպիոյ ելմտական նախա-րարը Փարիզի մէջ կնքեց 300 միլիոն ֆրանքի փոխառութիւն մը:

ԼԵՒՈՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ի՜նչ դաժան ողբերգութիւն —այս տաղանդաւոր տղայի ա-ռեղծուածային մահը, ծաղիկ հասակի մէջ՝ ինքնասպան կաս սպանուած... Նըբենի տանջանք-ներով:

Դեռ երէկ դաշնակահար Լե-ւոնիկը կը փայլէր ամերիկեան նուագահանդէսներուն մէջ,— գրաւիչ՝ իր խաղով, ազօնիսեան իր դէմքով, թուխ, երազուն աչ-քերով: Այլ եւ առողջ կեանքով լեցուն, հոգով արի: Ի՞նչն էր, որ մղեց զայն դէպի այդ յու-սահատական քայլը: Ի՞նչն էր, որ ծնեցուց այդ մատաղ հոգիին մէջ հավլէթեան աղետաւոր խռովքը եւ ստիպեց որոճալ ճա-կատագրական «լինե՞լ, թէ չլի-նել»... կամ ո՞վ էր այն դազա-նը, որ մահառիթ դանակը մխեց անոր կոկորդին մէջ.

28 տարեկան էր միայն՝ Թոռը Փիլիպպոս Վարդանեանի, Հոմերոսի նշանաւոր թարգման-չին: Եւ զաւակը մեր ընկեր Դար-բինեանի տիկնոջ՝ Եղերաբախտ մայր մը՝ խորտակուած, ան-մխիթար՝ կ'ողբայ այսօր իր անհունի ճակատագիրը: Երկու զաւակ ունէր —երկուքն ալ նա-հատակուեցան: Մէկը՝ Նոր Նա-խիջեւանի մէջ, երբ մանկօրէն կը խաղար ատրճանակի հետ: Միւսը ահա Բոստոնի մէջ: Սի-րող, պաշտող մայր մը՝ ինքն ալ նուրբ արուեստագէտ, դաշնա-կահար, ինչպէս մեր ժամանակի ամէնէն կրթուած Հայուհիներէն մէկը: Եւ «Դաշնակցութեան» ամէնէն խանդավառ կին-գոր-ծիչներէն՝ 1905-907 թուական-ներուն, հայ-թաթարական պա-տերազմի ու համառուսական վերիվայրումի տենդային օրե-րուն:

Բառերը, աւա՜ղ, անզօր են վիթխարի ցաւին հանդէպ... Թո՛ղ այս հակիրճ տողերուն մէջ նաղիան գտնէ մեր ամէնուն —իր հինաւուրց բարեկամներու, ծանօթներու— վշտագին հա-մակրանքը եւ խորունկ ցաւակ-ցութիւնը:

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ
(Ատափազարցի)
ԵՒ
ՎԱՀԱԳՆ ԹՈՒՐ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
(Հաճընցի)
ԱՄՈՒՍՆԱՑԱԾ
փարիզ 4 Հոկտ. 1931

Հարցը մասնաւոր քննութեան առար-կայ դարձաւ Հայաստանի տնտեսա-կան գործավարութեան մէջ, որ ո-րոշեց խնդրել Անդրկովկասեան տն-տեսական գործավարութենէն միջ-նորդելու համար համապատասխան մարմիններուն մօտ, որպէսզի յիշեալ ելեկտրական գծին շինութիւնը սկսի 1932ին, միաժամանակ երկու ծայ-րերէն՝ Երեւանէն եւ Աղստաֆայէն, կարենալ շուտով վերջացնելու հա-մար աշխատանքները:

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՊՈՄՊԱԼԸ ԷՐՄԷՆԻԼԷՐ»

Թուրք թերթերը, մինչեւ իսկ գաւեշտաթերթերը կը շարունակեն գրգռել հանրային կարծիքը, սուտ— իրաւ իրար խառնելով, հին ու նոր «յուշեր» քրքրելով:

Այս օրերս, Պոլսոյ փողոցներուն մէջ, անցորդներուն կը ցրուեն «Հաճի Էյվատ» գաւեշտաթերթին հետեւեալ թռուցիկը, խոշոր տա-ռերով.—

«Պոմպալը էրմէնիլէր, Դաշ-նակները, որ ժամանակ մը մեր երկիրը արեան մէջ թաթխեցին եւ անցեալները նորէն ուզեցին թաթխել, ինչպէս ռումբով թռ-ցուցին 22 Թուրք զինուորներ, Պոլսոյ մէջ: Այս պատմութիւնը պիտի պատմէ ձեզի «Հաճի Էյ-վատ» լրագիրը»:

«Միլլիյէթ» լրագիրը, որ կը շա-րունակէ իր ուզած ուղղութեամբ քրքրել Սուրիոյ տեղաւորման խնդի-րը, Հոկտ. 16ի թիւին մէջ ամբող-ջութեամբ արտատպելով «Ցառաջ»ի սեպտ. 20 եւ 22 թիւերուն մէջ հրատարակուած լուրերը՝ Կիլիկիոյ թրքական ըմբոստութեան մասին, կը գրէ.

— Թուրքերու թշնամիները ի-րենց սրտի ցաւէն այնպիսի վիճակի մը մատնուած են որ չեն գիտեր ինչ ընեն, տեսնելով որ Թուրքիոյ մէջ հանրապետական յեղաշրջումը միայն քաղաքական վարչաձեւի փո-փոխութեան մը մէջ մնացած չէ, այլ թափանցած է մինչեւ ազգային գոյութեան արմատները եւ Թուրք ազգին արիւնին մէջ նոր կեանքի մը հիւթը սկսած է հոսիլ: Ասոնց մէկն է նաեւ ծանօթ Դաշնակ կո-միտէն որ Հայոց մէջ անգամ ոճրա-գործներու միութիւն մը համար-ուած է:

Այս կոմիտէին օրկանը «Ցառաջ» թերթը՝ որ Փարիզի մէջ անոր գա-ղափարները կը տարածէ, Թուրքիոյ արժանացած նոր վարչաձեւը տա-պալելու եւ Թուրքերը դարձեալ իրենց հին քունով քնացնելու փա-փաքովը այրող մրկող իր խելապա-տակէն շատ մը լուրեր հնարած է»:

Մեր լուրերը արտատպելէ յետոյ, Թուրք Թերթը կը շա-րունակէ.

— Ահա այս գրութիւններէն կը հասկցուի թէ մեր երկրին թշնամի-ները ի՛նչ կը խորհին իրենց երեւա-կայած յետադիմական շարժումի մա-սին: Թուրք ազգը շատ լաւ կը գնա-հատէ իր այս թշնամիներուն չարա-գուշակ նպատակները և մէ՛կ Թուրք իսկ չկրնար իրենց յոյսերը արդա-րացնող ամենափոքր շարժում մը կատարել: Հոս պատմուած դէպքերը բոլորովին անգոյ եւ անհիմն են: Ո՛չ այսպիսի յեղափոխական շարժում մը տեղի ունեցած է, ո՛չ այդպիսի պահանջումներ եղած եւ ո՛չ ալ Հաճի Մօլլա անուն յեղուզակապետ մը կայ: Այս գրութիւններէն մեր առ-նելիք դասը այն է որ Թուրքերու կործանումը ուզողներն են ամէնէն աւելի Թուրքին նոր կեանք պարգեւող ազգային կառավարութենէն, աշ-խարհիկ վարչութենէն եւ լատինա-կան տառերէն վախցողները եւ յե-ղաշրջումը բնաջինջ ընել ուզողները: Ամբողջ ազգին յեղաշրջական ան-կեղծ զգացումը ամէնէն զօրաւոր վկան է թէ՝ իր թշնամիները չպիտի հասնին իրենց փափաքին»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԵՐԵՒԱՆ - ԱՂՍՏԱՖԱ ԳԾԻՆ ՄԱՍԻՆ

Երեւանէն կը գրեն «Մուրճ-Մանգաղի (Հոկտ. 16).

— Հայաստանի պետական նա-խագծերու յանձնաժողովը համոզ-ուած է որ նախագծուած Երեւան-Աղստաֆա երկաթուղին խթան կը հանդիսանայ կարգ մը նոր գտնուած հանքերու շահագործման: Այդ հան-քերն են *եղնգնաքար* (obsidiane) (baryte), *չէչաքար (Սուխոյ Ֆոն-տանի շրջանակին մէջ)*, մարմարիոն, *լօռաքար* (diatomite) *եւն.:*

Դարձեալ այս նոր երկաթուղին կը փութացնէ եւ կը զօրացնէ Հա-յաստանի կառավարչական զանազան շրջաններուն գիւղատնտեսութեան մասնագիտացումը, զարգացնելով ա-նասնաբուծութիւնը, զգալապէս դիւ-րացնելով Սեւան-Զանգու հարցին լուծումը: Երկաթուղիին շինութիւնը եւ Սեւանայ լճին օգտագործումը յառաջ կը բերեն հանրապետութեան արդիւնաբերական ուժերուն հսկա-յական աճում, ստեղծելով նոր շըր-ջան Անդրկովկասեան ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման մէջ:

Երեւան-Աղստաֆա երկաթուղին հանդիսանալով կովկասեան լեռնանց-քի երկաթուղիին շարունակութիւնը, կը ստանայ մեծ նշանակութիւն իբ-րեւ փոխադրական կարեւոր միջոց մը Ռուսիոյ կեդրոնէն դէպի հարաւ եւ հարաւէն դէպի կեդրոն: Իբրեւ վա-ճառականական ճամբայ, այդ երկա-թուղին կը թեթեւցնէ Անդրկովկաս-եան երկաթուղիներու հարաւային ուղեմասի խճողումը:

Ըստ պետական նախագծերու յանձնաժողովին, Երեւան-Աղստաֆա երկաթուղին մէկ տարուան մէջ պի-տի կրնայ փոխադրել 2,400,000 տակառաչափ, եւ շահագործման 5րդ տարին՝ 7,500,000տակառաչափ բեռ,

Երեւան-Աղստաֆա երկաթուղիին

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ

Անուշի եւ Մոսիի դերերուն մէջ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

ՀԱՅ «ՏՐԱՄ—ՕՓԵՐԷԹ» ԽՈՒՄԲԸ, ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

ԴԵՐԱՍԱՆ Ս. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ "ՍԻՓԱՆ,, ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ 50 ՀՈԳԻ 50

"ԱՆՈՒՇ"

ՄԵԾ ՕՐՔԵՍՏՐ 15 ՀՈԳԻՆՈՑ 15

Օփերան 4 արար 6 պատկեր

1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ, ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 2 30ԻՆ

MAISON DE LA MUTUALITÉ 24, Rue St. Victor Paris (5) Métro: Place Maubert - Mutualité

Օրքեստր ղեկավարութեամբ ՍԱՔՕԻ, Սարօի դերը կը կատարէ Պ. Գ. ՄՆՋՏԵՐԵԱՆ

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ 25, 20, 15, 10 ՖՐԱՆՔ

Տոմսակները նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ ԿԱՎՈՕՇ 208bis Rue Lafayette Paris (10), *Գրատուն ՀՐԱՆԴ - ՍԱՄՈՒԷԼ* 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6), *Դերձակ ՓԱՓԱԶԵԱՆ* 20 Rue des Carmes, Paris (5), *Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ*, 61 Rue Mr. le Prince (6), *Ճաշարան ԿՈՎԿԱՍ*, 23 Rue de la Huchette, Paris (5) Phonos Disques, *Լ. ՆՇԱՆԵԱՆ*, 56 Rue Piat, Belleville, եւ *ՅԱՌԱՋԻ խմբագրատունը*

ԻՍԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ ՕՐԸ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ԿԻՇԷՆ

ՏԻԿ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ խելագարուած Անուշի դերին մէջ

ԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԽՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. ՁԱԽԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

31 Հոկտ. Շաբաթ իրիկուն

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, Paris (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ԲՈՒՐՈՆԻ, ՊՐԻՃԻ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

Ցերնի, լինտերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժական գործողութիւն:

ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ԽՆԱՄԵԱԼ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առտուները ժամադրութեամբ, Կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր:

Métro St. Michel կամ Maubert-Mutualité

Օգտուեցէ՛ք հայրենակիցներ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՅ ՄԵԾ ԴԵՐՁԱԿԱՏՈՒՆԸ ԵՒ ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

AU TAILLEUR DE CHOISY ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

31 ROUTE DE CHOISY, ՄԷԹՐՕ PORTE DE CHOISY

Մեծ ծթերք արանց եւ կանանց կերպասէ, կապարտինէ ամէն տեսակ հագուստներու, վերարկուներու, կաշիէ բաճկոններու (veston cuir) Թրէնչ քօթերու եւայլն:

Տոկուն կերպաս, խնամուած աշխատանք եւ հրապարակի գիներէն անբաղդատելիօրէն աժան:

Նախքան ձեր գնումները, այցելեցէք մեր վաճառատունը, անձամբ համոզուելու համար:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 17 — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17 գնումներու վրայ հարիւրին 10 զեղչ:

Կ'ընդունինք նաեւ ապսպրանքներ չափի վրայ եւ կը գոհացնենք ամենադժուարահաճներն իսկ:

SEVRAN*ի (կայարանէն 5 վայրկեան) հայաշատ կեդրոնի մէջ նպաստաւոր պայմաններով հող գնել փափաքող հայրենակիցները կը հրաւիրուին դիմել ՏԷՐ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆի գրասենեակը,* 18 Rue de la Chaussée d'Antin, Paris, *հեռաձայն* Provence 78—02, *ամէն օր 10—1 եւ 2—7, իսկ Կիրակի օրերը (ամբողջ օրը)* Sevran Lotissement des Trèfles *գրասենեակը:*

ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ

38 Rue Rochechouart ՄԷԹՐՕ Cadet և Anvers Autobus J. JB. Tél. TRUDAINE 56 - 58

Թոքերու, Ստամոքսի, Լեարդի եւ Աղիքի հիւանդութիւններ յատուկ յարկաբաժին *Վեներական եւ Մորթի հիւանդութեանց* ULTRA - VIOLET ճառագայթներով կը դարմանէ *Ոսկորի,* ջղային, Արեան հիւանդութիւններ եւ ցօդացաւ: ինչպէս նաեւ Assurances Socialesի հիւանդներ:

կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—12 եւ 3—7, կիր. մինչեւ կէսօր:

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգային հիւանդանոցին:

44 Rue Poissonnière, ՄԷԹՐՕ՝ Bonne Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

ՍԱՊՈՒՆՃԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ

39 Rue de Trévise, Paris (9), ՄԷԹՐՕ՝ Cadet, Tél. Prov. 05-91

Ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական նպարեղէններ փոքրաքանակ եւ մեծաքանակ վաճառում:

Յաճախորդներու փափաքին գոհացում տալու համար մեծ խնամքով սկսած ենք պատրաստել ամենավերջին սիսթէմի գերմանական մեքենայով անարատ եւ թարմ սուրճ:

Ապրանքներուն ամենալաւը՝ անմրցելի գիներով:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Եօզկատի Հայր. միութեան ժողովը որ տեղի պիտի ունենար այսօր Կիրակի Ֆլօրիայի մէջ:

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆ

Պաշտօնական մարմիններու ուղղուած ամէն տեսակ աղերսագրերու խմբագրութիւն, հարկային, ապահովագրական, Ֆրանսա մուտքի արտօնութեան, ինքնութեան թուղթերու կանոնաւորման եւ նաթիւրալիզասիօնի օրէնքներու վերաբերեալ խորհուրդներ: Ամուսնական ձեւակերպութեանց արագ հետապնդում 15 օրուան մէջ:

Դիմել՝ Խ. ԲԷՊԱՊՃԵԱՆի, ամէն օր ժամը 10—12, 20 rue de Bézons à Courbevoie (Seine), Tél. Defénse 0—39:

Գուշակուհի

ՏԻԿ. ՄԱՐԻԱ ՁԷՆԻ

Կը բացատրէ անցեալը, կ'առաջնորդէ ներկային մէջ, կը գուշակէ ապագան, ըստ ձեռքի գիծերուն, աստղերու եւ քարտերու: Ամէն օր (Կիր.ն ալ մէջը) ժ. 3—7, բացի Եշ.է: 62 RUE DE LA ROCHEFOUCAULD *բակին խորը, Բ. յարկ, աջ կողմ.* MÉTROPIGALLE.

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան, վեներ. հիւդթ. ու փորխի: Ամէն օր 9-12, 2-8, Կիր. 9-12:

EMPIRE Մփւզիզ-Զօլ՝ 37 Av. Wagram

ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ԲԺԻՇԿ ԺԱՆ ՌՈԺԻՆՍԿԻԻ

Սրտի եւ կնոջական հիւանդութիւններ, գիրութիւն: Կ'ընդունի Բշ. Դշ. եւ Ուրբաթ ժամը 2—4 եւ ժամադրութեամբ, 10 rue Lord Byron, *մէթրօ* Etoile, Tél. Elysée 22—79.

Columbia

Agence exclusive

POLYDOR

REGISTERED TRADE MARK

H. ARTINIAN, 26 rue Lessage, Paris XX. Tél. Ménil. 61-85

1931ի հայերէն, յունարէն եւ թուրքերէն ամէնավերջին փլաքները հասած են. Նուագուած եւ երգուած նշանաւոր արուեստագէտներու կողմէ: Գին 18, 20, 24, 27, 36, 39 ֆր.: Ունինք նաեւ ամենամեծ գործարաններու ֆօնօները (երաշխաւորուած) 300—2000 ֆր.: Կրնանք հայթայթել նաեւ La Voix de son Maître*ի* Courant continu*ն, գին՝ 47 ֆր. 875:*

Մեր գիները գործարաններէն նշանակուած են: Մախուածները ետ չենք առներ: Բաց է ամէն օր ժ. 8էն իրիկուան 9:

ՅՈՒՐՏԸ ԵԿԱՒ, սնունդէն անմիջապէս վերջ ձեր ամէնէն անհրաժեշտ պէտքը վերարկուն է: Եկէք մեզի, առէք ձեր հաւնած կերպասին նմուշն ու գինը, բաղդատեցէք ամէն տեղ եւ յետոյ միայն վերադարձէք ձեր չափը տալու, ունենալու համար ձեւաւոր, տոկուն ու խնամուած վերարկու մը: Նուազագոյն գիներով: ՄԱԼ ՏԷ ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ԴԷՄ 5 ՐԻՒ ՄԻՆԵՕՆ ԴԵՐՁԱԿ ԳԱՐԱԲԵԱՆ, ՄԷԹՐՕ ՍԷՆ ՄԻՇԷԼ, ԹԷԼԷՖՕՆ 41—45 ՑԱՆԹՕՆ:

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺԱՐԱՆ, 27 Rue Bleue, *մէթրօ* Cadet, Tél. Taitbout 54-[illegible] *Կ'ընդունի 9—20.30, Կիրակի 10—13. նորագոյն մէթոտով՝ կը բժշկէ [illegible] տերը, շարժող ատամները, Xճառագայթ, Ուլթրա վիոլէթ, սրսկում: Կը [illegible] ատամնաշարեր, ոսկիէ, փլաթինէ քուրոններ: Նպաստաւոր պայմաններ [illegible] խատաւորներու: Ընկ. ապահովագրութիւն:*

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

ՃԱՇԱՐԱՆ ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

ՄԷԹՐՕ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ETUDE DE Me BERNARD WAHÉ (ՊԷՕՐԷԿՃԵԱՆ)

(11e année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Conseil juridique à la Défense Automobile et Sportive de Paris et à la Mutuelle Militaire

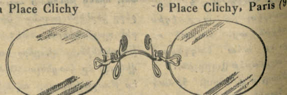
18, Rue Dauphine, Parie (6e) Tél. Danton 73 97

կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumesներ. կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները. կուտայ խորհրդակցութիւններ ֆրանսական եւ միջազգային օրէնքներու մասին—ամէն օր, բացի կիրակի եւ տօն օրերէ, երեկոյեան ժամը 6—7 եւ անկէ դուրս ժամադրութեամբ:

ԾԱՆՕԹ.— Նկատի առնելով ներկայ տնտեսական հանգամանքները, հայերու համար խիստ դիւրամատչելի պայմաններ կ'ընծայուին.

PHARMACIE COMMERCIAL

de la Place Clichy 6 Place Clichy, Paris (9)

Ուր պիտի գտնէք ակնոցներու ճոխ մթերք, աչքի քննութիւնը կը կատարուի ձրի Պ. Գ. ՄԵԼԻՔԵԱՆի կողմէ, վկայեալ Պեռլինէն:

PHOTO ACOUSTIQUE OPTIQUE

Métro et Nord Sud Place Clichy Tél. Cent. 65—18

---

69 rue d'Angoulême, Paris (11) Tél. Ménilmontant 76—71

Autobus: AY, BC Métro: Couronnes ou Parmentier

ցոկուն, ճաշակաւոր եւ ամէն քսակի յարմար կօշիկներ պատրաստուած մեր արհեստանոցին մէջ: կիր. մինչ եւ կէսօր բաց է:

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ
3 ամս. 6 ամս. Տար.
ՖՐԱՆՍԱ 35 ֆ. 70ֆ. 140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ 250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ 250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ 6 տլ. 10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ 100 ֆ. 200ֆ.

"HARATCH"
Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 376.286
Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
27 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1709
ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ" ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Այլեւս առած դարձաւ ըսել,— «խուռն բազմութիւն մը փութացած էր»...: Պէտք է թելադրել որ հանդէսին կազմակերպիչները ասկից վերջ, ջանան Դաշնակցութեան հրապարակային հաւաքոյթներուն ապահովել աւելի ընդարձակ սրահներ:

Շաբաթ երեկոյ «Փըթի Ժուռնալ»ի սրահը դարձեալ փոքր եկաւ: Ֆրանսական ազգային երգէն վերջ, հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով: Օրուան նախագահը ընկեր Գերասիմ Բալայեան, խոր յուզումով շեշտեց հայ կեանքի դառնութիւնները՝ օտար այս ափերուն վրայ ու անցեալի վրայ արագ ու ամփոփ ակնարկով մը, ազատագրական ճիգերը կապեց 90ական թուականներու մեծ դէպքին.— Եւ այսպէս հայ ժողովուրդի ծոցին մէջ, հիմը դրին եւ կառուցին գաղափարական ամուր շէնք մը, որուն վրայ մեծ տառերով գրուեցաւ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր ձգտումներով ու երազներով ձուլուեցաւ հայութեան հետ, իսկ հայ ժողովուրդը իր բոլոր իղձերը եւ իր բոլոր յոյսերը կեդրոնացուց Հ. Յ. Դաշնակցութեան վրայ:

«Եւ, երբ 90ական թուականներու մարտիկները առաջին անգամ, տրեխները հագած եւ չոր հացը մէջքերնին կապած, երեւացին Մշոյ դաշտը եւ Վասպուրականի գիւղերը, Շիրակի դաշտը եւ Ղարաբաղի գիւղերը, հայ ժողովուրդի խոնարհ խաւերը ցնծութեամբ ու երգերով ողջունեցին անոնց գալուստը՝

Մեր կեանք, մեր բախտ, թող լինի ազատ,
Ճնշուած Հայու որդիք հարազատ:

ընկ. Բալայեան, յետոյ անդրադարձաւ ներկայի դժնդակ պայմաններուն: «փոքրիկ, ծուարած հայրենիք ունինք Հրազդանի ափերուն վրայ: Ջենք կարող ուրանալ. փոյթ չէ եւ նշանակութիւն չունի որ մեր հայրենիքը կը կառավարուի Մոսկուայէն եւ Թիֆլիսէն նշանակուած յատուկ պաշտօնեաներով եւ պատահական անձնաւորութիւններով, եւ սակայն, մեր յոյսերով, երազներով ու ձգտումներով, միշտ մեր հայրենիքի հետ ենք եւ հայրենիքի մէջ, բայց, ո՛չ երբեք, մեր հայրենիքի մէջ գոյութիւն ունեցող վարչաձեւի եւ իշխանութեան հետ...: դարերէ ի վեր, մինչեւ այսօր, հայ ժողովուրդի դատը միշտ եղաւ արդար: Քառասուն տարիներէ ի վեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան պայքարը Հայ Դատի համար, եղած է արդար: Հայը պիտի ապրի եւ իր սեփական ազատ անկիւնը պիտի ունենայ իր պատմական հողերուն վրայ:

«Այս է եղեր Դաշնակցութեան գաղափարն ու դաւանանքը թէ՛ երէկ եւ թէ՛ այսօր»:

Ու անոնց համար որ ինկեր են ազատագրութեան ճամբուն վրայ՝ նախագահ ընկերը յարգանքի հրաւիրեց բազմութիւնը: Խոր յուզումով, յոտնկայս, ունկնդրուեցաւ Շոփէնի մահերգը, զոր կը նուագէր Իսի-լէ-Մուլինոյի թաղապետական նուագախումբը:

Ընկ. Ա. Ահարոնեան որ պիտի բանախօսէր, տկարութեան պատճառաւ կը բացակայէր:

Օրուան բանախօսներէն ընկեր Միքայէլ Վարանդեան, բուռն ծափերու մէջ բեմ բարձրացաւ եւ իր թրթռուն ու սրտաբուխ շեշտերով, ներկաները պահ մը պտտցուց հերոսական անցեալի փառայեղ տաճարին մէջ: «Մեծ զուլումը շատերու միտքն է մոլորեցուցեր: Նորագոյն պատմութիւնն ունեցաւ արտառոց, անբնական ընթացք. այնքան զարհուրելի եղան անակնկալները: Եթէ Դաշնակցութիւնը ըլլար իսկ տասնապատիկ աւելի զօրեղ կազմակերպութիւն, աղէտներու յորձանքին մէջ՝ դարձեալ պիտի տուժէր հայ դատը»:

Ընկեր Վարանդեան անդրադառնալով ներկայիս հայ սրտերը բռնող վհատութեան, յիշեց ազատութեան օրերը, երբ ամենէն թունդ պահպանողականներն իսկ կը խոնարհէին Դաշնակցութեան դրօշին առջեւ, եւ ի վեր հանեց անոր կատարած դերը հայ իրականութեան մէջ: «Դաշնակցութիւնը կարգապահութեան ու զոհաբերութեան վարժեցուց հայ մարտիկը եւ իր քառասնամեակի ընթացքին, կարողացաւ մեղմել, չէզոքացնել, դարաւոր արատը: Ան շաղկապեց ցեղին երեք գլխաւոր հատուածները»: Ու անցեալի հերոսական մէկ քանի դրուագներու յիշատակումով, ընկեր Վարանդեան, հին օրերու ազնիւ ու յեղափոխական շունչով տաքցուց սրտերը:

Ընկեր Մեսրոպ Գույումճեան ծանրացաւ Դաշնակցութեան հետապնդումներուն ու գաղափարականին վրայ, որոնք հարազատօրէն բխած ցեղին հոգիէն, բոլորովին համապատասխան անոր հին ու նոր ձգտումներուն, զայն կը դարձնեն իսկապէս ազգային կազմակերպութիւն մը եւ մշտավառ փարոս մը որուն կը դիմեն ցրուած ու տառապած հայ բազմութիւնները՝ ներկայ օրերու մշուշներուն ընդմէջէն: Եւ այսպէս, Դաշնակցութիւնը կը դառնայ հայութեան վերջին հարստութիւնը, «Դաշնակունիք», որ հակառակ բոլոր արգելքներուն կոչուած է ցեղը տանելու իր սրբազան երազին:

Ընկ. Մ. Գույումճեան խանդավառ ծափերու մէջ վերջացուց իր հաստատ խօսքերը:

Այլապէս ճոխ էր ու ազդաշունչ գեղարուեստական բաժինը: Մասնաւորաբար «Սիփան» երգչախումբը՝ Սաքօ Ցակոբեանի ղեկավարութեամբ, խանդավառ ծափեր խլեց ներկաներէն: Տիկիններ Գիւնեան եւ Սուրաբեան, ընկ. Ս. Նաւասարդեան իրենց ազգային երգերով՝ փոխն ի փոխ յուզեցին, խանդավառեցին ներկաները, եւ հայ հարազատ կեանքի տաք պատրանքը ստեղծեցին սրահին մէջ: Պ. Շ. Սարեան արտասանեց «Հայաստան»ը եւ Սիամանթոյի «Ափ մը մոխիր»ը՝ արժանանալով բուռն ծափերու:

Ընկեր Բալայեան հանդէսը փակեց յոյսի եւ հաւատքի խօսքերով.— Այս երեկոյ ցրուինք ապագայի այն վառ յոյսով որ ազատ խօսքն ու երգը, որ մեծ հաճոյքով ու բուռն ծափահարութիւններով լսուեցան, այս օտար սրահին մէջ, գեղեցիկ օր մըն ալ պիտի լսուին մեր ազատ հայրենիքի ազատ բեմէն: Եթէ բնական օրէնք է որ ձմրան պիտի հետեւի գեղածիծաղ ու անուշաբոյր գարունը, ապա եւ բնական է որ մենք եւ մեր նորահաս սերունդը պիտի տեսնենք այդ գեղեցիկ օրը»:

Կէս գիշերին սկսան պարերը, մինչ քովնտի սրահին մէջ հաւաքուած ընկերները՝ մտերմական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, մինչեւ լուսաբաց, կը վայելէին ընկերական կեանքի քաղցրութիւնը՝ օտար այս ափերուն վրայ...

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Նոր Օր» կը գրէ.— Ֆիքսէն կը տեղեկացնեն մեզ թէ Բաբեգործականի եւ Հօկի ատենապետները Ֆիքս գացած եւ երկու հարիւր հոգի արձանագրած են Ներգաղթի համար: Հօկի շրջանակները դժգոհ մնացած են եւ կողմնակցութիւն կը վերագրեն: Կ'ըսուի թէ դրամը սկսած է դեր կատարել:

Գոքինիայէն ալ 150—200 հոգի պիտի արձանագրուին:

Պ. Շահվէրտեանի ժամանումի մասին տակաւին ոչ մէկ տեղեկութիւն ստացուած է:

Խորհրդային դեսպանատունէն յայտարարած են թէ իրենք ալ տեղեկութիւն չունին թէ Ներգաղթը երբ պիտի սկսի:

Հուվըր-Լավալ տեսակցութիւնը

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԶԵԿՈՅՑ ՄԸ

Հուվըր-Լավալ տեսակցութիւնը վերջացած է արդէն:

Ֆրանսայի վարչապետը Պ. Լավալ, շոգեկառքով մեկնեցաւ դէպի Նիւ-Եորք, ուրկէ նաւ պիտի առնէ, մեկնելու համար դէպի Ֆրանսա.

Այս տեսակցութենէն վերջ հրատարակուած զեկոյց մը, հաստատելէ վերջ երկու երկիրներու աւանդական բարեկամութիւնը», երկու կառավարութեանց միջեւ որեւէ վէճի չգոյութիւնը եւ աշխարհի խաղաղութեան համար՝ գործակցութեան երկարամեայ աւանդութիւնը», կ'ըսէ.

— Քննեցինք աշխարհի տնտեսական կացութիւնը եւ անոր վերաբերեալ միջազգային յարաբերութիւնները, սպառազինումներու նուազման եւ սահմանափակման համար ներկայիս նախատեսուող խորհրդաժողովներու հարցերը, միջկառավարական պարտքերու վճարման վրայ՝ տագնապին հետեւանքը, միջազգային փոխանակութեանց ամրացումը, եւ տնտեսական ու ելմտական ուրիշ հարցեր:

Մտերմական վիճաբանութիւն մը թոյլ տուաւ մեզ որ աւելի յստակ եղանակով ըմբռնուի քննուած հարցերու բնոյթը: Մտադրութիւն չունեցանք յանձնառութեան տակ ձգելու մեր կառավարութիւնները, այլ աւելի, ջանացինք իրողութիւններու գետնին վրայ՝ փնտռել մեր իւրաքանչիւրին երկրին համար, իր սեփական գետնին վրայ, աւելի ազդու կերպով գործելու միջոցը:

«Երկու կողմերու որոշումն է, որ սպառազինումներու կրճատման եւ սահմանափակման խորհրդաժողովը չփախցնէ ներկայացող մեծ առիթը եւ գիտնայ կատարել ճշմարիտ պարտքը որ իր վրայ կը ծանրանայ,— խաղաղութեան տեւական եւ ամուր կազմակերպումը:

«Գալով միջպետական պարտքերուն, կ'ընդունինք թէ Հուվըրի յետաձգման մէկ տարի պայմանաժամին լրանալէն առաջ, անհրաժեշտ դառնայ տնտեսական թուլութեան ժամանակաշրջանը պաշտպանող կարգադրութիւն մը, որուն տրամադրութիւններու եւ պայմաններուն մասին, մեր երկու կառավարութիւնները կը մնան վերապահ: Այս կարգադրութեան նախաձեռնարկ պէտք է ըլլան գլխաւորաբար շահագրգռուած եւրոպական պետութիւնները, 1931 յուլիս 1էն առաջ եւ ներկայիս գործադրուող համաձայնութեան սահմանին մէջ:

«Մասնաւորաբար զբաղեցանք գլխաւոր միջոցներով, որոնց շնորհիւ, մեր կառավարութեանց ջանքերը պիտի կրնան նպաստել տնտեսութեան եւ մասնաւորաբար, վստահութեան ամրացման եւ վերականգնումին:

Համոզուած ենք դրամական ամրացման կարեւորութեանը, իբր հիմնական տարր աշխարհի մէջ՝ տնտեսական բնական կեանքի վերահաստատման, որուն համար, Ֆրանսայի եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ՝ ոսկենիշի դրութեան պահպանումը կը կազմէ առաջնակարգ կարեւորութեամբ ազդակ մը:

«Պիտի շարունակենք ուսումնասիրել բոլոր այն եղանակները, որոնք կրնան առաջնորդել դէպի դրամական փոխանակութեանց կայունացումը, թէեւ մեզ տրամադրուած կարճ ժամանակի ընթացքին, կարելի չեղաւ բանաձեւել որոշ ծրագրեր, կրցանք սակայն հաստատել թէ նոյն աչքով կը դիտենք այս տնտեսական եւ ելմտական հարցերու բնոյթը, դէպքերու այս նոյնութիւնը կրնայ դիւրացնել մեր պատկան կառավարութեանց կողմէ ազդու գործունէութիւն մը»:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կիպրոսէն, Երուսաղէմ տրուած լուրերու համաձայն իշխանութիւնները բոլորովին տէրն են կացութեան:

Շաբաթ, կէսօրէն վերջ, զինուորական ուժեղ ջոկատ մը մտած է Նիկոսիա եւ պաշարելով ըմբոստներու կեդրոնատեղին, ձերբակալած է շարժման ղեկավարներէն հինգը, զոր ղրկած է Լառնաքա:

Ձերբակալուած է նաեւ յոյն եպիսկոպոս մը, որ բանտարկուած է անգլիական «Լոնտոն» յածանաւուն մէջ: Կառավարութիւնը, երկար խորհրդակցութենէ մը վերջն է որ որոշած է ձերբակալել եպիսկոպոսը եւ շարժումին հինգ գլխաւոր վարիչները: Ասոնք պիտի մնան «Լոնտոն» յածանաւուն մէջ, մինչեւ որ ուրիշ շոգենաւով մը ղրկուին օտար նաւահանգիստ մը:

ՅՈՅՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ ԵՏ ԿԱՆՉՈՒԱԾ

Գահիրէէի մէջ հրատարակուող յունական թերթ մը կը գրէ թէ Կիպրոսի յունական հիւպատոսը, հեռագրով ետ կանչուած է:

ՆԱՒԱՁՆԵՐ ՅԱՄԱՔ ԿԸԼԼԵՆ

Անգլիոյ Գաղութներու Նախարարութեան պաշտօնական մէկ զեկոյցը կը հաստատէ յոյն եպիսկոպոսին եւ հինգ պետերու ձերբակալումը:

Նիկոսիոյ մէջ, հիմա, հանդարտութիւն կը տիրէ: Յոյն եպիսկոպոսին ձերբակալումը սակայն, տեղի տուաւ կարգ մը միջադէպերու: Ոստիկանութիւնը ստիպուեցաւ զէնքի դիմել: Բազմաթիւ վիրաւորներ կան:

Անգլիական 4 զրահաւորներ, ծովային զինուորներ ցամաք հանեցին: Այս զինուորները տեղաւորուեցան Լառնաքայի, Լիմասոլի, Փաֆոսի եւ Ֆամակուսթայի մէջ:

ՑՈՅՑԵՐ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Աթէնքի մէջ, յոյն ուսանողներն ուզեցին ցոյցեր կատարել, իրենց համակրանքը յայտնելու համար Կիպրոսի ըմբոստներուն:

Ոստիկանութիւնը միջամտեց խստօրէն: Քանի մը ցուցարարներ խոշտանգուեցան՝ ոստիկաններու հետ կռուի մը ընթացքին:

ՆՈՐ ՈՒԺԵՐ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ

Անգլիոյ գաղութներու Նախարարը կը յայտնէ թէ Կիպրոսի կառավարիչին խնդրանքին վրայ, Եգիպտոսէն Նիկոսիա ղրկուած են 4 օդանաւեր:

Ֆամակուսթա հասած էՔոլոնպիա յածանաւը. իսկ սաւառնակատար զրահաւոր մը մեկնած է դէպի Կիպրոսի ջուրերը:

Կացութիւնը այնքան ալ լաւ չէ: Բնակչութիւնը լարուած վիճակ մը ունի:

Փաֆոսի մէջ, պատերազմական վիճակ յայտարարուեցաւ: Լառնաքայի ճամբուն վրայ, զինուորական ջոկատ մը յարձակման ենթարկուեցաւ քարերու տարափով մը: Ջոկատը ստիպուեցաւ կրակ բանալ: Մէկ հոգի վիրաւորուեցաւ:

Նիկոսիոյ մէջ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որով կը յայտարարուի թէ տեղական իշխանութիւնը ամէն լիազօրութիւն ստացած է դիմելու ամէն միջոցի, ապահովելու համար կարգն ու կանոնը: Կառավարութիւնը մինչեւ իսկ պիտի կարենայ արտաքսումներ որոշել առանց դատ ու դատաստանի:

Կիպրոսի մէջ գրաքննութիւն հաստատուեցաւ:

Մուսոլինի վերաքննութիւն կը պահանջէ

Սեւ շապիկաւորներու յաղթանակին 9րդ տարեդարձին առթիւ, Մուսոլինի ճառ մը խօսեցաւ Նափոլիի մէջ, եւ անգամ մըն ալ շեշտեց պատերազմի դաշնագիրներու վերաքննութեան պէտքը: «Ի՞նչպէս կրնանք, ըսաւ, խօսիլ Եւրոպայի վերաշինութեան մասին, եթէ չպիտի փոխուին դաշնագիրներու այն շատ մը յօդուածները, որոնք նիւթական աղէտի եւ բարոյական յուսահատութեան ափը հասցուցին աշխարհը: Ինը տարի առաջ, Իտալիա Լոնտոնի մէջ ներկայացուց հատուցումներու հարցին լուծման ծրագիր մը, այնպէս ինչպէս կը գործադրուի այսօր: Բայց կը հարցնենք — տակաւին վաթսուն երկար տարինե՞ր պիտի անցնին, մինչեւ որ կարենանք «վերջ» բառը գրել տասը միլիոն երիտասարդներու հողակոյտին վրայ:

«Կրնա՞նք ըսել թէ իրաւունքներու հաւասարութիւն կը տիրէ ազգերու միջեւ, երբ, կան կարգ մը ազգեր մինչեւ ակռաները զինուած, իսկ ուրիշներ ալ զինաթափութեան դատապարտուած: Պէտք է վերահաստատել իրական խաղաղութիւնը, մէջտեղէն վերցնելով փոխվրէժի, քինախնդրութեան եւ երկիւղի հետեւանքով խմբագրուած որ եւ է թուղթ»:

Խալիֆա Ապտիւլ Մէճիտի աղջիկը

Կ'ԱՄՈՒՍՆԱՆԱՅ ՀՆԴԻԿ ՄԱՀԱՐԱՃԱՅԻ ՄԸ ՀԵՏ

Հայտարապատի մահարաճային գահաժառանգը Լոնտոնի մէջ պիտի ամուսնանայ խալիֆա Ապտիւլ-Մէճիտի աղջկան հետ, ինչպէս կը հաղորդեն անգլ. թերթերը:

Իշխանը 24 տարեկան է: Հակառակ Հայտարապատի դարաւոր սովորութեան որ կ'արգիլէ, հայրենի հողէն դուրս ելլել, իր կրտսեր եղբօրը հետ եկաւ Լոնտոն, եւրոպական քաղաքակրթութեան բարիքները վայելելու համար: Իսկ իշխանուհին 22 տարեկանէ եւ լաւ կրթուած: Ութ լեզու կը խօսի մահուն կերպով: Հաւատարիմ իսլամական օրէնքին, Թուրք իշխանուհին հարէմի մէջ կը բնակի: Խալիֆային աղջկան եւ Հնդկաստանի ամէնէն զօրաւոր պետութեան գահաժառանգին ամուսնութիւնը մեծ դէպք մը կը համարուի ամբողջ իսլամական աշխարհին համար: Մէքքէի, Երուսաղէմի, Մէտինէի, Պոլսոյ եւ Հնդկաստանի անկախ պետութեանց ամէնէն ականաւոր երեւելիները Լոնտոն պիտի երթան, հարսնիքին ներկայ ըլլալու համար:

Արարողութիւնները պիտի տեւեն երեք օր: Հայտարապատի մահարաճին տեսակ մը Հնդիկ Կրեսոս է: Իր պալատին նկուղներուն մէջ կը պահէ ոսկիներու կոյտ մը, որուն արժէքը հարիւր միլիոն ոսկի կը հաշուեն: Մեծ Պատերազմին քսան միլիոն ոսկի ստերլին տուաւ բրիտանական կառավարութեան, իբրեւ նուէր եւ ստացաւ «Պայծառափայլ Բարձրութիւն տիտղոսը, — միակը Հնդկաստանի իշխաններուն մէջ:

Զրոյցի մը համաձայն, Երուսաղէմի Իսլամական Համագումարին մէջ Ապտիւլ Մէճիտ պիտի վերահաստատուի իբրեւ Խալիֆա եւ պիտի բնակի Հնդկաստան:

Ստալին չի հրաժարիր

Խորհրդային կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ հերքում մը այն զրոյցներուն մասին, որոնք կը շրջէին Ստալինի մօտաւոր հրաժարման շուրջ եւ իբր հետեւանք Խորհրդային Միութեան ելմտական դժուարութիւններուն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԵՐԻ ՆԵՐԳԱՂԹԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ "ԹՒԱՆՇԱՆՆԵՐԸ,,

«Ներգաղթի որոշումը Հայաստանի կառավարութեան թշնամիներուն բանակը մատնեց շփոթութեան ու յուզումի»: Այս տողերով է սկսած Պ. Ցովհ. Պօղոսեան ներգաղթի նոր ծրագրին նուիրած իր յօդուածաշարքը, որ լոյս տեսաւ «Ապագայ»ի վերջին համարներում:

Թէեւ «շփոթութեան ու յուզումի մատնուածները» Դաշնակցականներն են, որոնք, ինչպէս յայտնի է, հակախորհրդային բանակի առաջաւոր դիրքերն են բռնում, Պ. Պօղոսեանը, ամէն բանից առաջ, պարտականութիւն է սեպում իր պաշտպանութեան տակ առնել Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը: Եւ որ զարմանալին է, նա այս գործում երեւան է բերում այնպիսի մի եռանդ, որ «հարուածային» կոմունիստի նախանձը կը շարժի:

Թո՛ղ այս ակամայ համեմատութիւնը ոչ ոքի թիւրիմացութեան մէջ չգցի Պ. Պօղոսեանի քաղաքական հայեացքների նկատմամբ: Պարոնը կոմունիստ չէ, այլ ռամկավար. միայն թէ՝ նա մի առանձին արժէք չէ տալիս իր ռամկավարական սկզբունքներին:

Հայաստանի խորհր. իշխանութեան հանդէպ ստանձնած իր պաշտպանողականը, Պ. Պօղոսեանը սկսում է մի կէտից, որ ամենախոցելին է այդ իշխանութեան համար: Սակայն այստեղ նա մի օրհասական սխալ է կատարում: Սխալն այն է, որ խօսում է թւանշաններով, որոնց լեզուն ինքը լաւ չէ հասկանում: Սրա պատճառով էլ, նրա ծառայութիւնը խորհրդային իշխանութեանը դառնում է — թո՛ղ ների ինձ այս ժողովրդական ասացուածքը — «արջի ծառայութիւն»:

Խնդիրը դառնում թրքական ներգաղթը շուրջը: Դաշնակցական մամուլը, ինչպէս յայտնի է, տարիներից ի վեր բողոքում է, թէ Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը երկրի դռները բաց է ձգել Թուրքերի առաջ, եւ վերջիններս, այս թոյլատու վերաբերմունքի շնորհիւ, տասնեակ հազարներով տեղաւորուել են Հայաստանում՝ խիստ դժուարացնելով արտասահմանի հայութեան ներգաղթի առանց այն էլ դժուարին գործը:

Մինչեւ օրս մենք սովոր էինք չքմեղանքներ լսել այս մասին խորհրդային իշխանութեան ներկայացուցիչների կողմից, որոնք չէին համարձակւում ուրանալ ակնյայտնի իրողութիւնը: Բայց Պ. Պօղոսեանը. այդ իշխանութեան երդուեալ հաւատարմատարի դերն ստանձնելով, գալիս է հիմնովին հերքելու դաշնակցական մամուլի մեղադրանքը՝ թրքական ներգաղթը դարձնելով պարզ յերիւրանք:

Այս զաւեշտական անձնապաստանութեանը տուն են տուել մի քանի «թւանշաններ», որ նա հապճեպով արտագրել է, խորհրդային իշխանութեան օրով, 1923ին եւ 1926ին, Հայաստանում կատարուած վիճակագրութիւններից: Ցենւելով վերջիններին վրայ՝ Պ. Պօղոսեանը յայտարարում է.

—«1929ին Հայաստանում եղել են 671.450 Հայ և 76,551 Թուրք: Իսկ 1926ին՝ 743,572 Հայ եւ 88,224 Թուրք: Հետեւաբար, «1922էն 26, կամ երեք տարուան ընթացքին, Հայաստանի բնակչութիւնը աւելցած է 67,122 հոգի, իսկ Թուրքերը՝ 11,673»:

Թողնելով այս թւերի ամբողջ պատասխանատուութիւնը Պ. Պօղոսեանի եւ իր վիճակագրական աղբիւրների վրայ՝ տեսնենք, թէ նրանք ի՛նչ են պարզում մեզ:

Ըստ այդ թւերի՝ մեր երկրի Թուրք բնակչութիւնը, յիշեալ երեք տարիների ընթացքին, 76,551ի վրայ 11,673ի յաւելում ունենալով՝ աճել է մօտ 15 առ 100ով. մինչդեռ, նոյն ժամանակամիջոցում, հայ բնակչութիւնը 671.450ի վրայ 67 հազար 122ի յաւելում ունենալով՝ մօտ 10 առ 100ի աճում է ունեցել: Իսկ եթէ նկատի ունենանք այն հանգամանքը, որ 1922-1926ին արտասահմանից, Հիւսիսային Կովկասից եւ Խ. Հ. Միութեան միւս մասերից առնուազն 20.000 Հայեր (*) տեղափոխուել են Հայաստան՝ այն ժամանակ. հայ բնակչութեան բնական աճումը, 67,122ից իջնելով 47,122ի՝ կը հաւասարի 671,450ի 7 առ 100ի:

Ճի՞շդ են այս թւաբանական հաշիւները թէ ոչ, Պ. Պօղոսեան: Եթէ ճիշդ են՝ ինչպէ՞ս էք բացատրում, որ Թուրքերի յաւելումը, տոկոսային համեմատութեամբ, 1ուկէս — 2 անգամ մեծ է քան Հայերի յաւելումը: Չէ՞ որ Հայը, բնական աճեցողութեամբ, առաջին տեղն է գրաւում ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ Խ. Հ. Միութեան գրեթէ բոլոր ցեղերի մէջ:

Տրամաբանական օրէնքների եւ առողջ դատողութեան սահմաններում մնալով՝ դուք, Պ. Պօղոսեան, այս հարցին այլ պատասխան չէք կարող տալ քան այն, որ 1922 — 1926ին, երբ ձեր պաշտպանած խորհրդային կառավարութիւնը ճղակոտոր էր լինում հաւատացնելու ամէնքին թէ Հայաստանում բացի ճահիճներից այլ տեղ չկայ արտասահմանի հայութեան համար՝ առնուազն 5 — 6 հազար Թուրքեր դրսից եկել եւ առօք-փառօք հաստատուել են մեր երկրի ոչ-ճահճային հողերի վրայ:

Ահա թէ ինչ անյարմար պատասխանի կարող է հարկադրուել մէկը, երբ նա խաղում է «թւանշանների» հետ, որոնց լեզուն չէ հասկանում...

Բայց. տարաբախտաբար, Պ. Պօղոսեանի մեղքը չէ սահմանափակւում թւաբանական հաշիւների անհասկացողութեամբ: Իր այս պաշտպանողականով նա պարզապէս մեղանչում է նաեւ հրապարակախօսական պարկեշտութեան դէմ:

Պ. Պօղոսեանը գիտէ, որ Դաշնակցականները երբե՛ք չեն ասել, թէ խորհրդային իշխանութիւնը 1922ից յետոյ է սկսել ներս առնել հանրապետական կառավարութեան օրով Հայաստանից վտարուած Թուրքերին: Նա գիտէ նմանապէս, որ սրանց մեծ մասը, մօտ 65,000 հոգի, վերահաստատուել են մեր երկրում 1920ի նոյեմբերեան յեղաշրջումից մինչեւ 1923ի վիճակագրութիւնը: Այնուամենայնիւ, նա այս վիճակագրութեան տուեալներն է հիմք դարձնում Թուրքերի թւական ուռճացման պատկերը ներկայացնելու համար, որովհետեւ, եթէ այդպէս չվարուի, իսկոյն կը մերկանայ այն տխուր իրականութիւնը, որ նա ցանկանում է քօղարկել պարզունակ հաշիւներով:

Իսկ իրականութիւնը հետեւեալն է.—

Հանրապետական կառավարութեան անկման պահին, Հայաստանի այժմեան սահմաններում, Թուրքերի թիւը հազիւ 15,000ի էր հասնում: Մինչեւ 1926 այս թիւը, Թուրքերի համար լաւագոյն աճեցողութեամբ, կարող էր բարձրանալ 17,500ի: Սակայն, ինչպէս Պ. Պօղոսեանի «թւանշաններն» են վկայում, խորհրդային իշխանութիւնը 1926ին արդէն 88224ի էր հասցրել Թուրքերի համրանքը, որ այլ կերպ չէր կարող տեղի ունենալ, բայց եթէ մօտ 70,000 Թուրքեր դրսից ներս առնելով:

Եթէ այս փաստին զուգադրենք Պ. Պօղոսեանի վկայութիւնը՝ թէ «1922էն 1927 թւականը, կամ հինգ տարուան ընթացքին արտասահմանէն ընդունուած են 20 հազար 65 (Հայ) գաղթականներ» — պատկերը կատարեալ կը լինի...

Զենք ուզում մտնել այս պատկերի գնահատութեան մէջ: Թո՛ղ Պ. Պօղոսեանը, եթէ ուզում է, «հասկանալի» կամ մինչեւ իսկ արդար եւ ազգօգուտ մի բան համարի, որ խորհրդային իշխանութիւնը՝ 20,000 Հայ տարագիրների դիմաց՝ 70 հազար Թուրք տարագիրներ է տեղաւորել մեր հայրենի հողերի վրայ, մինչդեռ հարեւան Թուրքիան, որ գրկաբաց կ'ընդունէր բոլոր Թուրք տարագիրներին՝ մի հատիկ Հայ տարագրի էլ թոյլ չէ տալիս անցնել իր սահմանը: Կրկնում ենք, թո՛ղ Պ. Պօղոսեանը գնահատէ այս ամէնը ինչպէս հաճելի է իրեն:

Բայց երբ նա յիմարի տեղ դնելով իր ընթերցողներին, փորձում է «թւանշանային» խաղերով սպիտակ ցոյց տալ նրանց այն, ինչ որ բացայայտօրէն սեւ է՝ իրաւունք չունի՞նք ասելու, թէ նման անպարարութիւնները վայել չեն հայ հրապարակագրութեան...

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

(*) Պ. Պօղոսեանի ասելով՝ 1922ից մինչեւ 1927 արտասահմանից Հայաստան են գաղթել 20,065 Հայեր: Ընդունելով, որ սրանց մի մասը ներգաղթած կը լինի 1926ի վիճակագրութիւնից յետոյ՝ մենք այնուամենայնիւ, մինչեւ այդ վիճակագրութիւնը ներգաղթողների թիւը պէտք է հաշւենք առնուազն 20,000, քանի որ նոյն ժամանակամիջոցում Խ. Հ. Միութեան միւս մասերից էլ բազմաթիւ Հայեր հաստատուել են Հայաստանում:

ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

15.— ՊԵԼՃԻՔԱ ԵՒ ՏԱՆԸՄԱՐՔԱ

ՊԵԼՃԻՔԱ

Ընդարձակ տարածութեան մը վրայ՝ գեղեցիկ խողանայարկեր՝ նման ոսկեշէր հասկաքաղներու:

Այսպէս է, Պելճիքայի տաղաւարախումբը: Իսկական ցուցադրութիւնը՝ երկրագործական ժողովուրդի մը...

Պելժիական Քոնկօ:

78 անգամ մեծ՝ քան մայր հայրենիքը, Պելճիքան:

Լէօփոլտ Բ.ի սեփականութիւնն էր այս հողը: Երկիրը դէմ էր գաղթային աշխարհակալութեանց: Ինքը անձնապէս տիրացաւ ու կազմակերպեց զայն, 1885ի Պերլինի Վեհաժողովը նուիրագործեց այդ տիրակալութիւնը և Լէօփոլտ Բ.ին տուաւ «Արքայ Անկախ Քոնկոյի» տիտղոսը:

Ու արքան, իր մահէն քիչ առաջ, 1908ին, Քոնկոն նուիրեց իր հայրենիքին:

Կարեւորը սակայն, տիրանալն է նուէրներուն: Պելճիքան աւելի քան գիտցաւ արժէքը՝ թագաւորական այս ընծային: Քոնկոն այսօր կը ներկայանայ անմիջական մէկ մասնիկը՝ մայր երկրին: Մայր մը, որ աժտահարալիպ որդի մը ունի:

Եւ մասնակցութիւնը, որ Պելճիքան բերած է Ցուցահանդէսին, կը համապատասխանէ իր գուրգուրանքին եւ գնահատութեան՝ Քոնկոյի հանդէպ:

Երկու հեկտար տարածութիւն, ուրուն 10,000 քառ. մեթրը՝ յատկացուած է շէնքերուն:

Պարզ գիծերով շէնքեր: Սակայն ճեճաճախս: Բոլոր դռները՝ ծառի բուներէ շինուած են: Կոճղէ սիւներ եւ նստարաններ: Ասոնք անտառային հարստութիւնը կը ցուցադրեն Քոնկոյին:

Նախադուռ մը կայ և անկէ՝ հարթավայր մը: Գաղթային պարտէզ:

Մեծ սրահին մէջ տնտեսութիւն, հանրօգուտ շինութիւններ, գիտական հաստատութիւններ, Քանթանկայի եւ Քիվույի Ազգային Կոմիտէներու գործունէութիւնը: Ճարտարարուեստի Միութիւններ, եւ Մայրաքաղաքի գեղեցկութիւնը Լէօփոլտվիլը կրնայ եւրոպական քաղաք նկատուիլ:

Միշտ միսիոնարներ եւ դարմանատուներ՝ ամէն տաղաւարի մէջ: Հիւանդութիւնները, որ հոս եւս կը նկատուէին պատուհասը եւ վրէժխնդրութիւնը աստուածներուն, գրեթէ չքացած են: Հաշտութիւն կ'իջնէ՝ Քոնկոյի բնիկներուն եւ աստուածներուն միջեւ:

Փղոսկրը մեծագոյն հարստութիւնն է Քոնկոյին: Սկիզբները այս հարստութեան սիրոյն աչուելի ջարդ կը տրուէր փիղերուն: Այժմ արգիլուած է: Փիղերը կ'ընտելացուին ու կը գործածուին բեռնակրութեան համար:

Աննման հաւաքածոյ մը կայ փղոսկրի եւ փղոսկրեղէնի:

Ցեխոյ, հանքեր, թանկագին քարեր, կաշի եւայլն:

Պելճիական Քոնկոն ունի ութ միլիոն բնակիչ:

Ցուցահանդէսին մէջ կը յարգուի եւ կը սիրուի իբրեւ անդաւաճիր դաշնակից եւ բարեկամ Ֆրանսայի:

ՏԱՆԸՄԱՐՔԱ

Սուտանցի ընկերս կը մնի այս տաղաւարին մէջ:

Կրօէլանտա...

Ծրջակայ բոլոր ծառերը՝ տերեւաթափ են: Ազազուն ու դողահար:

Սառոյց, արջեր, որսորդութիւն:

Եսքիմոսներ, բալլիներ, շուներ, վրաններ:

Բեւեռախուզութիւն:

Բեւեռախոյզ Ռասմուսանի հաւաքածոն՝ հիւսիսային Կրօէլանտայէն:

Մէկ խօսքով, այս տաղաւարը տեսակ մը ճամբորդութիւն է դէպի հիւսիսային բեւեռ:

Լաւ է այս զանազանութիւնը: Չէ՞ որ այնքան ճամբորդեցինք այրեցեալ գօտիներու մէջ, որ մեր մորթը խանձեց:

Տարօրինակ է այս տիեզերքը: Մէկ գօտիէն միւսը՝ լեզուն հակադրութիւններով եւ ծայրայեղութիւններով:

Անհունութիւն մը՝ ձիւնէ եւ սառնամանիքէ եւ յետոյ կան որ կը սիրեն այս երկիրը: Կը զոհեն: Կը ծախսեն:

Սկսայ ես ալ մսիլ:

Բեւեռախոյզներու տունին մէջ յիշեցի՝ մեծ բեւեռախոյզը, Նանսէն:

Ի՜նչ ցուրտ անուն քաղաքական, —Նանսէն:

Իր սառած թուղթերուն երեսէն՝ Նարդունին այս ամառ զրկուեցաւ Լիբանանի մայրիները տեսնելէ:

Նա՛նսէն, Նանսէ՛ն, հիմա որ չկաս, շիտակ խօսէ, ազգերու արիսպագոսին մէջ միշտ սահնակներով չէ՞ որ ճամբորդեցիր:

Որքա՜ն սառած պետեր կան հոն:

Տանըմարքայի տաղաւարը հետաքրքրական նորութիւն մըն է այցելուին համար:

Յաջորդով՝ վերջին յօդուածը Մ. Նահանգներու տաղաւարին մասին:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երկիրը շէնցնելու եւ գործազրկութիւնը սահմանափակելու համար, նախարարական խորհուրդը վաւերացուց ընդարձակ ծրագիր մը, որ պիտի գործադրուի 1932ի ընթացքին, երեք միլիառ ֆրանք ծախքով:

Այս գումարէն 600 միլիոն պիտի յատկացուի հողագործական զարգացման, 500 միլիոն ճամբաներու եւ նոյնքան՝ նաւահանգիստներու շինութեան, 350 միլիոն՝ առողջապահութեան, 300 միլիոն՝ նոր դպրոցներու շինութեան եւ 150 միլիոն՝ քաղաքային օդանաւորդութեան:

Այս մասին օրինագիծ մը պիտի ներկայացուի խորհրդարանի վաւերացման:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԵՒ ՌՈՒՍԻԱ.— Պուլկարեւխորհրդային առեւտրական բանակցութեանց գրոյցներու առթիւ, Սօֆիայի քաղաքական շրջանակները կը յայտնեն թէ, Պուլկարիա չէ նախատեսած Ռուսիոյ հետ կանոնաւոր յարաբերութեանց մշակումը:

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԵՐԷՆ

15.— ՆԱԽ ԲԱՌԱՐԱՆ ՄԸ

Անոնք որ հայ լեզուի ներկայիս ու ապագայովը կը հետաքրքրուին կամ, աւելի ճիշդը, մտահոգ են անոր գոյութեանը համար, պէտք է, ամէն բանէ առաջ, սա պահանջը դնեն.

— Հայ լեզուի բառարա՛ն մը նախ:

Որովհետեւ տաժանելի բան է խոստովանիլը որ արդի հայ լեզուն իր բառարանը չունի: Ամօթ է սա ժողովուրդի մը համար՝ որ կը պարծենայ իր դարաւոր մշակոյթովը:

Այս տեսակէտով է որ ամէնէն աւելի դժբախտ եղած է հայ լեզուն:

Ժէ դարէն առաջ հայ մատենագրութիւնը բառգիրք չի ճանչնար: Թէեւ Արիստակէս Գրիչ մը կը յիշուի իբր բառագիր, եւ յիշատակուած են Բառք սուրբ գրոց, Բառք խորանին Մովսէսի, բայց Աստուածաշունչի խրթին բառերուն մեկնութիւնն են լոկ ասոնք, այբուբենի կարգով շարուած: Բառերու նոյն ձեւով մեկնութիւններ կան նաեւ Փիլոնի, Եղիշէի, Գաղիանոսի եւ ուրիշներու երկերէն հաւաքուած:

Ժէ դարուն է որ հայ լեզուն բառարաններու մէջ կը մտնէ. 1633ին հայեւլատին բառգիրք մը կը տպուի Փարիզ, եւ 1695ին Հռոմի մէջ երկու լատինեւհայ բառարաններ: Զուտ հայերէն բառարանի մը փորձը 1698ին է որ տեղի կ'ունենայ Լիվոռնոյի մէջ:

Այս տպագրուածներէն զատ ձեռագիր մեզի հասած են Լաքրոզ եւ Սքրոտէր անուն երկու Հոլանտացիներու, Ռիվոլայի եւ Յովհաննէս վարդ. Ամասիացիի յօրինածները:

Թերի գործեր էին ասոնք բոլորը: Ընդարձակ եւ հմտալից աշխատութեան մը առաջին փորձը կ'ընէ Ստեփաննոս Ռօշքա եպիսկոպոսը (1690—1739), յօրինելով հայեւլեհ եւ հայ լեզուի երկու բառգիրքներ, բայց Մխիթար Աբբան եւ իր աշակերտներն են որ ի լոյս կ'ընծայեն պրպտումի եւ տքնութեան գլուխ գործոց մը,— Բառգիրք Հայկազեան լեզուի:

Երկու հատորներէ կը բաղկանայ այս պատկառելի գործը: Առաջինը, լոյս տեսած Մխիթարի իսկ կենդանութեանը, 1749ին, հաւաքածոն է նախնեաց մատենագրութեան մէջ գործածուած բառերուն, ամէն բառ բացատրուած գրաբար լեզուով, եւ մատենագիրներէն վկայութիւններ կցելով այդ բացատրութեան: Մխիթարի մահուընէն յետոյ իր աշակերտները հրատարակեցին 1769ին երկրորդ հատորը, Մնացորդաց՝ որ կը պարունակէ նոր գտնուած ձեռագիրներէ երեւան հանուած կամ առաջին հատորէն վրիպած բառերը: Այս երկրորդ հատորին մասն է նաեւ բառարան մը Յատուկ Անուանց Աստուածաշունչ Գրոց, ինչպէս նաեւ ուրիշ բառարան մը Յատուկ Անուանց՝ այն բոլոր յատուկ անուններուն համար որոնք գործածուած են Աստուածաշունչէն դուրս: Սոյն վարդապետներուն ճիգերուն պտուղն է նաեւ Համառօտութիւն Հայ Բառգրոց գրաբարէ աշխարհաբար, եւ ուրիշ մը աշխարհաբարէ գրաբար:

Մխիթարի եւ իր անմիջական ձեռնասուններուն այս երկը թւական մը կը բանար. ան կը դառնար առաջին աղբիւրը հայ լեզուով պարապողներուն համար: Բայց անկատար էր ան: Հետզհետէ երեւան կ'ելլէին նոր ձեռագիրներ որոնք բանասէրներուն կը պարզէին բառերու նոր գանձեր: Նոր տքնութիւն մը պէտք էր նոր աշխատանքի մը համար: Երեք բազմահմուտ Մխիթարեաններ էին (Գ. Աւետիքեան, Խ. Սիւրմէլեան, Մկ. Աւգերեան) որոնք ամբողջ յիսուն տարի (1784—1834) տքնեցան գլուխ հանելու համար Նոր Հայկազեան Բառգիրքը, երկու հատոր, որոնք լոյս տեսած 1836ին եւ 1837ին, կը բովանդակեն հայ լեզուի ամբողջ գանձը՝ իր ճշգրտուած նշանակութեամբ. այս գործը իր վախճանին հասցնելու համար հեղինակները նախնեաց հին թարգմանութիւնները բաղդատած են յունականին հետ եւ վերստուգած ամէն բառ, ու հայերէն բառին դիմացը դրած իր յունարէն եւ յաճախ նաեւ լատիներէն համանիշը:

Առձեռն բառգիրքը որ 1846ին տպուած, մինչեւ այսօր ալ հայ հեղինակներուն միակ ապաւէնը կը մնայ, տեսակ մը համառօտութիւնն է Նոր Հայկազեանին, խմբագրուած Հայր Մկ. Աւգերեանի կողմէ:

Հայկազեանէն առաջնորդուած է նաեւ Հայր Ջախջախեան իր հայերէնէ իտալերէն ընտիր բառգիրքը պատրաստելու համար (1838, Վենետիկ): Յիշենք նաեւ Գրիգոր պատուելի Փէշտիմալճեանի Գրաբարէ Աշխարհաբար բառգիրքը, եւ Հ. Եղուանդ Հիւրմիւզի Աշխարհաբարէ Գրաբար բառարանը:

Ու հետզհետէ լոյս աշխարհ եկան թուրք, պարսիկ, ռուսի, իտալական, գերման, յոյն, պուլկար, անգլիական, լատին լեզուներէ ի հայ եւ փոխադարձաբար բառգիրքներ:

Այո՛, ունեցանք «օտար լեզուէ ի հայ» շատ մը բառգիրքներ: Անոնց հեղինակները անգնահատելի ծառայութիւն մատուցին հայ լեզուին ու հայ գրականութեան: Սխալուած ըլլալով օտար բառի մը համանիշը դնել՝ անոնք ճիգ թափած են հայերէն բառը գտնել, յաճախ իրենք կերտել:

Ճիշդ է, այդ նորակերտ բառերը յաճախ բռնազբօսիկ եղած են երբեմն խժալուր կամ անհամապատասխան, բայց ճիշդ է նաեւ որ այդ բառարաններուն շնորհիւ հարիւրաւոր,— ու ընդ՝ հազարաւո՛ր— բառեր մտած են գրականութեան ու լեզուին մէջ, որդեգրուած մտաւորականէն ու ժողովուրդէն: Ըլլայ Նորայրը կամ Լուսինեանը, ըլլայ Նուպարեանը կամ Տէմիրճիպաշեանը, նորակերտ բառերու այնպիսի մթերք մը պարգեւած են մեզի, որ նուիրագործուած է վաղուց ու կը մնայ որ խղճամիտ մարդ մը — մարդի՛կ — ճաշակը, հմտութիւնը, համբերութիւնը ունենայ հաւաքելու զանոնք, իբր ատաղձ նուիրելու համար վաղուան հայ բառագիրին:

Ու վաղուան հայ բառագիրին համար դեռ ի՛նչ ատաղձներ պահած ունի մանաւորապէս արեւմտահայ մամուլը: 1850էն ի վեր, ուրեմն ամբողջ ութսուն տարի արեւմտահայ մամուլը բա՛ռ կերտեց: Նախանձախնդիր լեզու մը ստեղծելու՝ արեւմտահայ խմբագիրները ճգնեցան ամէն եւրոպական բառի հայերէնը տալ: Օ՛րը օրին: Ճիշդ է, այդ դարբնուած բառերուն մէկ մասը ժամանակը հովին տուաւ, բայց մեծ մասը ապրեցաւ, ու պիտի ապրի: Արեւմտահայ գրող մը, այսօր, շատ չի չարչարուիր եւրոպական միտքը հայ լեզուով արտայայտած ատեն, ինչպէս կը չարչարուի, օրինակի համար, Ռուսահայ գրողը: Մեր մամուլը կեանքին հետ քալեց, ու զուգընթացաւ կեանքին հետ: Վաղուան հայ բառագիրը արդէն ունի վիթխարի շտեմարան մը,— արեւմտահայ թերթերու հաւաքածոները:

Շտեմարան մը նաեւ եւրոպացի հեղինակներու հայերէն թարգմանութիւնները, ուր կը վխտան նորակերտ բառերը: Իւթիւճեան, Մամուրեան, Տէոտէեան, Չիլինկիրեան, Նուպարեան հայացուցին օտար գլուխ գործոցներ, ստեղծելով եւ բառեր երբ հայ լեզուն կը զլանար եւրոպական բառի մը համարժէքը տալ: Սրտցաւ պրպտում անոնց թարգմանած երկերուն մէջ՝ ի՛նչ ատաղձներ երեւան պիտի բերէ:

Դժբախտաբար բառարան

հանցաւ նաեւ մեր գաւառաբարբառներուն այնքան հարուստ մթերքը:

Այդ գաւառաբարբառները անհետացան գացին զիրենք պահպանող ժողովուրդին հետ: Ու անոնցմէ քիչ բան միայն պիտի փրկուի: Գաւառացի հաւաքող բանասէրներ, բառահաւաքներ գոնէ քիչ մը բան փրկած են, առնենք Թուլթին յանձնած ըլլալով իրենց ժողովածը մասիկներու շրթունքէն: Անոնք ալ մամուլի տակ չեն մտած դեռ, աւա՜ղ:

Իզմիրեանց յանձնաժողովի գարակներուն մէջ ի՜նչքան հում նիւթեր կան: Ու ի՜նչքան փոշի անոնց վրայ:

Օամ. Սահմանադրութենէն առաջ անգամ մը Իզմիրեանցը իր մրցանակները յատկացուց գաւառաբարբառներու ուսումնասիրութեանց: Այդ առթիւ էր որ Յանձնաժողովին սեղանին վրայ եկան շարք մը արժէքաւոր երկեր. առնցմէ միտքս են Թէոդիկի Պոլսոյ Հայերէնը, Չիթունի վանայ Բարբառը, Գաբիկեանի Սեբաստացի Գաւառաբարբառը, եւայլն: Թերեւս ուրիշներ ալ կային, վարձատրուած կամ ոչ: Պզտի՞կ առաջ են առնենք հիմա՝ վաղուան հայ բառգիրքը շինողներուն համար:

Հմուտ, ճաշակաւոր եւ սակայն արտադրելէ խուսափող ընկեր մը ունէինք, Սարգիս Մինասեանը, զոր, ի դէպ, Ամերիկահայերը կը ճանչնան իբր Արամ Աշոտ: Քիչեր են եղած մեր մէջ որ անոր չափ ճաշակ ունենային բառ ընտրելու: Ան երկ մը չթողուց՝ սրտվհատեւ արտադրելը չէր սիրեր: Բայց նօթերու հսկայ ժողովածու մը ձգեց ուր նշանակուած է ֆրանսերէն ամէն մէկ բառի դիմաց իր լաւագոյն հայ համարժէքը, յաճախ ընտրուած մեր գաւառաբարբառներուն մէջէն: Իր կեանքին քսան տարին տուած էր այդ հաւաքածոն մթերելու համար, բայց չտրուեցաւ իրեն զանիկա վերջնական ձեւի մը վերածելու երանութիւնը: Ապրիլ Տասնըմէկին հնձեցին զինքն ալ, բայց հրաշքով մը ազատեցաւ իր նօթագիրքը: Դաշնակցութեան գրապահեստին (արխիվ) մէջն է ան հիմա, ու հոգածու եւ համբերատար մատներու կը սպասէ վերջնական ձեւ հագնելու համար: Ա՛ն ալ առաջ է վաղուան հայ բառագիրքին համար, ու ի՜նչ պատրաստ, կոկուած առաջ: (Նօթեմ, անցողակի, որ գոյավիճակ = statu quo բառը Սարգիս Մինասեանինն է: Ու աւելցնեմ որ Դրօշակի մէջ իր Թուրքիոյ Շուրջերը յաճախ գոհարներ են եղած լեզուի եւ սրամտութեան):

Աղքատ ենք, սակայն, մասնագիտական բառերու տեսակէտով: Չգենք զուտ գիտական բառերը, զոր հայացնելու անհրաժեշտութեան մասին դեռ վէճ կայ: Անդին կան հայացուելու կարօտ մասնագիտական ուրիշ գետիններ — իմաստասիրական, իրաւաբանական, ընկերաբանական, եւայլն: Այս տեսակէտով գնահատելի երկեր են հայր Քաջունիի Արուեստից եւ Գիտութեանց բառգիրքը, եւ հայր Երեմեանի Գործնական Գիտութեանց բառարանը: Չեմ կարծեր որ շատ դժուարութիւն քաշուի իմաստասիրական բառերը ճշդելու համար: Անկէ մօտ քառորդ դար առաջ փրոֆ. Աբր. Տէր Յակոբեան հա՛յ լեզուով եւ հա՛յ բառերով կ'աւանդէր մեզ իմաստասիրութիւնը, բառերը ճշդուած էին արդէն ա՛յն ատեն. ու Հրանտ Ասատուր, իր վերջին տարիներուն, յօրինեց է իմաստասիրական բառարան մը: Կը մնայ առնենք ժողվելը:

Պատերազմէն առաջ Պոլիս փորձ մը եղաւ հաւաքական աշխատանքով բառգիրք մը մէջտեղ բերելու: Նոյնիսկ ճիւղեր բաժնուեցան մասնագէտներու վրայ հասաւ չա՛ր պատերազմը: Ան ամէն բան ջլատեց: Բայց ապագա՛յ բառարանին մաս բերելու միամտութեամբ ե՛ս անգամ բառ ճշդելու ելայ. ու զինուորական դպրոց յաճախելէս խրախուսուած՝ Զինուորական Բառարան մը յօրինեցի, զոր Ազատամարտ գրքոյկով տպեց: Երբ մասնագէտները կը յորանջեն կամ կ'ընկճուին, հրապարակը հարկաւորողներ (ամաթէօր) կը գրաւեն:

Մօտ երկու հարիւր տարի է անցեր Մխիթար Աբբայէն ի վեր, ու դեռ հայ նոր գրականութիւնը իր բառգիրքը չունեցաւ:

Բայց դեռ սպասե՞նք պիտի:

Լեզուական երկուութիւնը բառնալէ առաջ, նախ տեղ մը ժողվենք մեր լեզուին բառերը:

Ահա սկսինք հոսկէ:

Անշուշտ որ քանի մը անհատի գործը չէ աս եւ ոչ ալ քանի մը անհատներու: Գիտնական բայց միեւնոյն ատեն ճաշակաւոր մարդոց միաբանութիւն մը պէտք է, որ հաւաքէ եւ ընտրէ երկու հարիւր տարուան մէջ մթերուած հարստութիւնները:

Չգիտենք թէ ինչ կ'ընեն այս պահուս Հայաստանի մէջ այդ ուղղութեամբ: Հրաչեայ Աճառեանի ստուգաբանական բառարանէն միայն լուր ունինք: Բայց արտասահմանն ալ իր դերը ունի: Երուսաղէմը, Վենետիկն ու Վիեննան գոնէ այս հարցին մէջ պիտի կարենա՞ն ձեռք ձեռքի տալ, եւ եթէ հնարաւոր չէ քովքովի գալը՝ չե՞ն կրնար գոնէ աշխատանքի բաժանումով մը գործի լծուիլ ու գործի լծել նաեւ մասնագէտները:

Բայց, աւա՜ղ, չկա՛յ բոժոժը կախողը...

ՍԻՐՈՒՆԻ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՇԻԼԵ ՃԱՄԲԱՆ, Արձակ բանաստեղծութիւններ: Գրեց՝ Մաննիկ Պէրպէրեան: Տպ. Մասիս, 1931: Գին 10 ֆրանք: Հրատ. Հրանտ Սամուէլ Գրատան, 51 Rue Monsieur le Prince. Paris.

ՄԱՍԻՍ, ժողովրդական պատկերազարդ ամսաթերթ, գրական եւ գեղարուեստական (Թիւ 1 և 2): Խմբագիր՝ Յ. Տէվէճեան: Տարեկան բաժնեգինն 15 ֆրանք: Հասցէ.— Rue Vesletz, N. 13, Sofia (Bulgarie):

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ ՄՐՑԱՆԻՇ ԿԸ ԿՈՏՐԷ

«Խորհրդ. Հայաստան»ի մէջ կը կարդանք (10 Հոկտ.).—

Հայաստանի գործավարներու խորհուրդին որոշումով եւ կրթական գործավարութեան ղեկավարութեամբ, կատարուեցաւ Հայաստանի մշտական բնակիչներու մարդահամարը: Մարդահամարին առաջին քննութիւնը ցոյց կուտայ որ ներկայիս (մինչեւ 1 սեպտեմբեր) Հայաստանի բնակչութեան թիւն է 1,048,293: Արդ, 1922 նոյեմբերին Հայաստանի բնակչութեան թիւն էր 781,011: կը նշանակէ թէ Հայաստանի մշտական բնակչութիւնը 9 տարուան մէջ աճեր է 267,282 հոգի աւելի, այսինքն հարիւրին 34,22 համեմատութեամբ, կամ՝ մէկ երրորդով:

Աճման նման ընթացքով՝ Հայաստանի բնակչութեան թիւը պիտի կրկնապատկուի 25 տարուան ընթացքին: Աչքի կը զարնէ հետեւեալ բնորոշ երեւոյթը.— 1922էն 1926 բնակչութեան տարեկան աճումը կը ներկայացնէր հարիւրին 3 համեմատութիւն մը, իսկ 1926էն 1931 աճման համեմատութիւնը կը բարձրանայ 3,8ի:

Եթէ աճումը շարունակուի այս վերջին հինգ տարուան համեմատութեամբ, Հայաստանի հանրապետութեան բնակիչներուն թիւը կը կրկնապատկուի ոչ թէ 25 տարուան, այլ նոյն իսկ 18 տարուան մէջ:

Ամենայն խնամքով ստուգուած ու հաստատուած մարդահամարի տուեալներուն համաձայն, 1897էն 1916 Հայաստանի ներկայ հողերուն վրայ բնակիչներուն թիւն աճեր է 191,815 հոգի աւելի, այսինքն, հարիւրին 24,04 համեմատութեամբ:

* * Երեւանի բնակչութեան թիւը մինչեւ այս տարուան սեպտեմբեր կը հաշուէր 95,448, մինչդեռ 1926 դեկտեմբերի 19ին Երեւանի բնակիչներուն թիւն էր 64,649:

Լենինական այս տարի (մինչեւ 1 սեպտեմբեր) ունի 60,025 հոգի, 1926ին ունէր 43,313 հոգի:

Ա. ԱՍՐԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Հոկտեմբեր 12ին Թիֆլիզի հիւանդանոցին մէջ մեռաւ Ասատուր Ասրեան: Հանգուցեալը երկար ատենէ ի վեր կը տառապէր հիւծախտէ: Այս մահուան առթիւ Երեւանի մէջ հոկտեմբեր 13ը յայտարարուեցաւ սուգի օր:

Ո՞վ է Ասրեան:

Երեւանի քաղաքային խորհուրդի նախագահը: Ծնած է 1892ին Թիֆլիզ: 1916ին ինքնաշարժի վարիչ էր: Իր մեծագոյն գործն է եղած բանտէն փախցնելը Օրջոնիկիձէն ու Մախարաձէն:

Այսքան մեծ գործ տեսնող մարդու մը համար մէկ օր սուգը բաւական չէ անշուշտ: Իր մարմինը Թիֆլիզէն պիտի փոխադրուի Երեւան եւ փառաւոր թաղումով մը պիտի յանձնուի անշուշտ այն հայկական հողին, որուն դաւաճանած էր յանուն մեծապետական Ռուսիոյ մեծ երազներուն:

Բարի՛ է հայկական հողը, կ'առնէ իր ծոցը նոյնիսկ դաւաճանները:

ՆՈՐ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մ. Ղամբարեան եւ Դաւթեան նշանակուեցան Գերագոյն Դատարանի անդամ: Հրանդ Գալիկեան նշանակուեցաւ Գերագոյն Դատարանի փոխ-նախագահ: Դաւթեան եւ Ա. Քեթիկեան նշանակուեցան ելմըտական փոխ-գործավար:

ԿԻՊՐՈՍԻ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

«Թայմզ» հոկտ. 23ի խմբագրականին մէջ հետեւեալ կերպով կը բացատրէ կիպրոսի ապստամբութեան պատճառները.

— Այս ծանրակշիռ խռովութեան պատճառները բաւական ծանօթ են: Տարիներէ ի վեր Կիպրոսցիներու յոյն մեծամասնութիւնը կը պահանջէ միանալ Յունաստանի: Այս շարժումը մերթ սաստկացած եւ մերթ մեղմացած է զանազան ժամանակաշրջաններու մէջ: Շարժման գլխաւոր դրդիչներն են յոյն փաստաբանները, լումայափոխները, ուսուցիչները ու վերջերս ալ օրթոտոքս կղերը: Անցեալին մէջ շարժման նպաստած է անգլիացի պաշտօնեաներու թոյլտուութիւնը կամ անտարբերութիւնը, ինչպէս եւ կղզիին երեսի վրայ ձգուիլը մեծ պատերազմէն առաջ, երբ Կիպրոսը անգլիական գրաւման ենթարկուած օսմանեան նահանգ մը անցաւ անգլիական իշխանութեան տակ: 1915ին շարժումը առժամեայ քաջալերութիւն մը ստացաւ, երբ բրիտանական կառավարութիւնը թեթեւ սրտով կղզին ընծայեց Յունաստանի, իբրեւ վարձատրութիւն Թուրքիոյ դէմ գինակցելու: Այդ առաջարկը կորսնցուց իր արժէքը, երբ Կոստանդին թագաւորը մերժեց չէզոք մնալ: Կառավարութիւնը համաձայնութիւն մը կնքեց Ֆրանսացիներուն հետ, որոնք բնականօրէն շահագրգռուած են, կղզին շատ մօտ գտնուելով Սուրիոյ իրենց ազդեցութեան շրջանակին: Այդ համաձայնութեամբ, Կիպրոսի վեհապետութիւնը կարելի չէ ուրիշին փոխանցել, առանց խորհրդակցելու Ֆրանսայի հետ,

Այս առթիւ պէտք է խոստովանիլ որ յունական կառավարութեան ընթացքը Կիպրոսին շարժման հանդէպ եղած է բարեխղճօրէն շիտակ, թէ առաջ եւ թէ այն օրէն ի վեր երբ Վենիզելոս հրապարակաւ յայտարարեց թէ ինք Կիպրոսի եւ Երկոտասան Կղզիներու կցումը քաղաքական պահանջ չի նկատեր: Հետեւաբար, միջազգային տեսակէտով հիմքեր չկան այս խլրտումին համար: Անգլ. տեսակէտով շարժման վարիչները կը պահանջեն Կիպրոսը յանձնել երկրի մը որ չէ պաշտպանած զայն եւ չի կրնար պաշտպանել այդ տաղտկալի պարգեւը: Կը պահանջեն յանձնել փոխան ոչինչի: Բոլորն ալ գիտեն որ կղզեցիներու մեծամասնութիւնը ինքզինքը Յոյն կը կոչէ, յունարէն կը խօսի եւ համակիր է Յունաստանի, բայց ոչ մէկ ատեն արգելք դրուած է անոնց ցեղային եւ գրական նախասիրութեանց, ինչպէս չէ դրուած կղզիին Թուրք կարեւոր փոքրամասնութեան, զոր խռովարարները երբեք նկատի չեն առներ:

Այս է կիպրոսեան խռովութեանց ներքին երեսը: Արտաքին երեսը կը ներկայացնէ տեղացի պոլիտիկոսներուն զայրոյթը այն տնօրինութեանց դէմ զորս կառավարիչը ստիպուեցաւ ընել, օրէնսդիր ժողովին յոյն անդամները յամառօրէն մերժած ըլլալով գործակցիլ անգլ. իշխանութեանց հետ:

Տեղական օրէնսդիր ժողովը կը բաղկանայ 24 անդամներէ, որոնց 9ը պաշտօնեաներ են, 12ը կ'ընտրուին Յոյներու կողմէ, իսկ 3ը ոչ-Յոյներու կողմէ: 1927էն ի վեր յունական խմբակին ընթացքը յաճախ ստիպուած է կառավարութիւնը խուսափիլ օրէնսդրական կաշկանդումներէն, դիմելով վարչական միջոցներու: Վաշխառութեան դէմ ձեռք առնուած միջոցները ընդդիմութեան հանդիպած են լումայափոխներու կողմէ, իսկ յոյն կղերն ու ուսուցիչները ընդդիմացած են կառավարական նուազագոյն հսկողութեան՝ դըպրոցներու վրայ: Այս ամառ երբ կառավարութիւնը առաջարկեց ելմտացոյցի մէկ բացը գոցել ներածման մասնաւոր տուրք մը հաստատելով թրքական օրերէն մնացած տուրքին փոխարէն, յոյն պոլիտիկոսները, աջակցութեամբ մէկ հատիկ ոչ-Յոյնի՝ ջուրը ձգեցին այս կարգադրութիւնը, բայց չկրցան աւելի գործնական դարման մը առաջարկել, եթէ ոչ կրճատում պաշտօնեաներու եւ մասնաւորապէս անգլ. պաշտօնեաներու:

Հետեւաբար ծրագրուած տուրքերը հաստատուեցան անցեալ օգոստոսին, վարչական եղանակով: Անկէ վերջ սաստկացաւ յունական ընդդիմութիւնը որուն գլուխը կանգնած է, ինչպէս կ'երեւայ, խռովայոյզ եպիսկոպոս մը: Այսպէս կրօնքի կառավարիչի մը ջանքերը ջլատուեցան պաշտօնախնդիրներու խմբակի մը կողմէ եւ կղերական պոլիտիկոսներու մոլեռանդութեան հետեւանքով: Անոնք կուրօրէն անտեսեցին լորտ Փասֆիլտի 1929 նոյեմբեր 28 թուակիր յայտարարութիւնը թէ վերջնապէս փակուած է Կիպրոսը Յունաստանի ձգելու խնդիրը, եւ վախնալով որ վարչական վերջին բարենորոգումները պիտի տկարացնեն իրենց ազդեցութիւնը գիւղացիներուն վրայ, մղուեցան գրգռելու կիրքերը եւ կրելու իրենց յիմարութեան հետեւանքները:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 23 Հոկտ.— Գործազրկութիւնը կը ծաւալի: Միայն պտուտակի գործարանն է որ բանի: Քօթէր վակոնի գործարանը 3-4 ամսուան ընթացքին 2-3 հազար գործաւորներ արձակեց: Ներկայիս 1-2 հազար գործաւոր կ'աշխատին շաբաթը 3-4 օր: Վախ կայ որ քանի մը շաբաթ վերջ բոլորովին դռները գոցէ գործաւորներուն առջեւ: Իսկ Քափլէթի վակոնի գործարանը 3-4 ամսուան ընթացքին մօտ 2-300 գործաւոր արձակեց: Մնացած 1-200, ալ շաբաթը 4 օր կ'աշխատին:

Իւղի, շաքարի, անուշեղէնի գործարանները սկսան գործերը թեթեւցնել եւ ժամերը կրճատել: Օտար գործաւորներուն վիճակը օրէ օր անտանելի կը դառնայ: Անգործութեան նպաստ կը ստանան ամուրիները 7 ֆրանք օրական, իսկ ընտանիքի պետերը՝ 12 ֆրանք:

Երեք—չորս զաւակի տէր ընտանիք մը ի՞նչպէս 12 ֆրանքով պիտի հոգայ բոլոր պէտքերը,— ուտելիք, հագուստ, սենեակի վարձք եւն: Հայ գործաւորները ամէնէն աւելի թշուառութեան մատնուած են: Շատեր կան որ չոր հացի մը համար գիւղէ գիւղ կը թափառին որեւէ գործ մը ճարելու համար:

Գործ չըլլալուն պատճառաւ սեպտեմբեր ամսուն բոլոր անգործ Հայերը գացին այգեկութքի: 10-15 օր տեւեց այս գործը եւ նորէն վերադարձան քաղաք: Հազիւ 100էն 20ը գործ գտան, այն ալ չնչին օրավարձքով, 30ի փոխարէն 25 ֆրանքի: Չեն ուզեր լսել սրտաճմլիկ ձայները, ականջները գոց եւ աչքերը անտես կ'ընեն մեր ջոջերը, աղա-փաշա էֆէնտիները: Ո՞ր օրուան կը սպասեն Բարեգործականը եւ մեծ ու փոքր միութիւնները, թող ձեռք ձեռքի տան եւ անգործներու սնունդ մը ստեղծեն տնտեսական տագնապի զոհերուն համար:

Բարեգործականը իր արծաթեայ յոբելեանին առթիւ 150,000 ֆրանքի ալպոմ մը կը հրատարակէ: Փոխանակ 150,000 ֆրանքը ջուրը թափելու, 150 տնուորի վերքերը կըրնային դարմանել: Հարիւրաւոր գործաւորներ առաւօտէն մինչեւ երեկոյ կը պտտին գործարանէ գործարան եւ վիզերը կախ կը վերադառնան տուն: Եւ երբ անգործները իրարու կը հանդիպին փողոցին մէջ, առաջին հարցումը կ'ըլլայ.— Գործ գտա՞ր, կամ գործդ ինչպէ՞ս է:

Լ. Օվիկեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ Թղթակիցներէ եւ յօդուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Անոնք ծանօթ են Թուրքերու յորդանքին՝ հանդէպ ապագայ ծայրերուն Այս կերպով, բաւական զէնք ներս մտցուցած են: Այս անգամ սակայն, խորամանկութեան հոտը դուրս ելած է. ՄՆՑԿը երեւան ելած: Պաշը-պօզուքները ազատ ձգուած, կողոպուտի կուտան Տամիան Կրուեֆի եւ Փերէ Թոշէֆի բուրաստանները:

Ջարդումը անողոք եղաւ: Փոքր Ասիոյ բանտերը, Տրիպոլսոյ Ֆեզանի Թիարանները կը վխտային:

Տարի մը վերջ ՄՆՑԿը կը նետուի գործի ասպարէզ: Թուրքերը կը պատասխանեն. կրօնական հալածանք, հարկեր, հողատուրքեր: Մակեդոնական խումբերուն դէմ կը հանեն պաշը-պօզուքներու խումբեր: Ոստիկաններ՝ հայդուկներուն դէմ: Այս փակ դաշտին մէջ, կիները ոչինչ կ'արժեն եւ զիրար խաչաձեւող հրացանաձգութեանց տակ, կիները եւ աղջիկները տարիներով կը վճարեն այս սադունական տօներու տասանորդը՝ գալիք ազատութեան համար:

* *

1903: Ըմբոստութիւնը որոշուած է Ս.Եղիայի տօնին օրը (Իլինտէն).—

Եղբայրնե՛ր,

Մեր դարաւոր թշնամիին հետ, պայքարի ժամը հասած է, մեր եղբայրներու երակներէն պոռթկացող արիւնը կը մռնչէ: մեր մայրերուն, մեր քոյրերուն, մեր կիներուն պատիւը սրբուելու կը սպասէ, Հերիք այսքան, հաց, հերիք այսքան ամօթ, Հազար անգամ աւելի լաւ է մահը, քան ստրուկի կեանքը, Յուլիսի 20ը որոշուած է այն օրը, ուր Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ ժողովուրդը, պէտք է ոտքի ելլէ: Եղբայրնե՛ր, հետեւեցէք ձեր պետերուն, հաւաքուեցէք ազատութեան դրօշին տակ, Թող բարին Աստուած մեզ օրհնէ, Անկցի՛ Թուրքիան, բռնապետութիւնը, կեցցէ՛:

Ստորագրուած.— Մակեդոնական ներքին յեղափոխական կազմակերպութիւն.

Զարհուրելի եղաւ:

Պոլիս ազատ ասպարէզ տուաւ իր զօրախումբերուն: Պէտք է նուաճել «քօմիթէճի»ները: Ձերբակալումներ, տանջանքներ, առեւանգումներ, կրակով մահապատժումներ, հրացանաձգութիւն գիւղերուն վրայ, հրդեհ: Պաշը-պօզուքները իրենց կարելի չափով կը խաղան ծայրերու, աղջիկներու եւ ամուսիններու պատուին հետ: Բոլոր վիլայէթները կ'ենթարկուին այս վիճակին, Սելանիկ, Մանաստըր, Էտիրնէ, Իւսքիւպ: Կտրուած գլուխները կը պտտցնեն: Վիզերէն կը կախուին ականջէ շինուած մանեակներ: Խարոյկը օգնութեան կը հասնի կախաղանին: Այլ ջուրը վէրքերը կը բորբոքէ անոնց որոնք դեռ չեն խօսած դաւաղանի հարուածներուն տակ: Այս վերապրողը, որ 27 տարի վերջ, ինծ կը բերէ ջարդին հոտը, 74 ժամ միայն ոտքի վրայ 4 հոգինոց տանջարաններու շրջանակի մը մէջ:

Պէտք է նուաճել քօմիթէճիները: Ա՜հ ասոնց սանձարձակ հերոսութիւնը: Փրիլէփի խումբը սպառած է իր ռազմանիւթը: Ըմբոստները կը թունաւորեն իրենց զէնքը: Տաս տարուան յափշտակութեամբ խանդավառ, Մակեդոնական երիտասարդութիւնը կը վազէ զոհաբերութեան: Անոր նպատակը փախուստը չէ, այլ մահը: Գինովութեամբ՝ իրենք զէնքերնին կը դաշունահարեն, սիրով՝ իրենց զանկը կը պայթեցնեն: Ճնշումը կը սաստկացնէ քաջութիւնը: Թուրքերը չափը կ'անցընեն: Պէտք է նուաճել «քօմիթէճի»ները: Ողբերգութիւնը ամիսներ կը տեւէ: Եւրոպա կ'արթննայ: Երբ անոր քննիչները կը հասնին, հիւանդները կը կանչեն, վիրաւորները պառկած են աղբակոյտին վրայ, գիւղերը կը ծերմկին: Միայն կաղերն են որ զէնքերնին կ'ընդունին:

Սուլթանը տէրն է կացութեան:

Ցաղթուած, փետրաթափ խումբերը բարձունքները կը քաշուին, մեծ թռչուններու ապաստանները: Անոնց տարածուած թեւերուն վրայ, Աստուած կը տեսնէ արիւնը որ կը չորնայ:

Պէտք է դեռ ձեզի ուրիշ բաներ ըսել: Արդէն բաներ մը գիտէք, գոնէ գիտցաք: Այսուհանդերձ, այս օրերս, մեր սեփական գործերը այնքան հոգերու կը մատնեն մեզ, որ թերեւս անփոյթ կը գտնուինք ուրիշներուն հոգերուն վրայ մտածելու: Այսպէս. Թուրքերը 1913ին, իրենց նարկիլէն ծխելով, Մակեդոնիան կորսնցուցին:

Դէպքը տեղի ունեցաւ հետեւեալ կերպով: Պուլկարիան, Սերպիան, Յունաստանը եւ հանգուցեալ Մոնթէնէկրօն, 1912ին պատերազմ յայտարարեցին օսմանեան կայսրութեան դէմ: Թուրքերը պարտուեցան: Պուլկարիան գոհ չմնաց իր դաշնակիցներուն կողմէն՝ իրեն ձգուած Մակեդոնիոյ բաժինէն: Անոնց դէմ դարձաւ եւ կորսնցուց:

Մակեդոնիան բաժնուեցաւ երեք կտորի, յունական, սերպիական եւ պուլկարական, այս վերջինը շատ փոքր՝ շահագրգռուողներուն համար:

1914ին, նոր պատերազմին լոյսովը, նոր բախտ մը կ'ընդնշմարէ Մակեդոնիոյ մնացորդը իրեն կցելու: 14 ամիս խորհրդածութենէ վերջ, կը միանայ այն խմբակցութեան, որ զայն իրեն խոստացեր էր: 1918: Այս խմբակցութիւնը կը խորտակուի: Պուլկարիան կը թաւալի անոր փլատակներուն տակ:

Անգամ մը եւս, Մակեդոնիան փախցուց:

Մեր ըմբոստները՝ քօմիթէճիները այն ժամանակ երբ ծնունդ կ'առնէին, չէին կրնար նախատեսել Պալքանեան պատերազմը, իրենց յաղթանակը, Թուրքին անհետացումը եւ կը կռուէին Մակեդոնիոյ ինքնավարութեան համար:

Աւելին, տեսաք որ այն հայդուկները պուլկարական ծագում ունէին:

Մակեդոնիոյ գլխաւոր մասը, մնացած ըլլալով Սերպերուն ձեռքը ՄՆՑԿը այսօր Սերպերուն կը նայի, ինչ աչքով որ կը նայէր Թուրքերուն, իբրեւ Մակեդոնիոյ բռնապետները:

(Շար.)

Պալքանեան Բ. Խորհրդաժողովը

Պալքանեան Բ. Խորհրդաժողովի մէջ, փոքրամասնութեանց հարցին շուրջ ծագած վէճերու առթիւ, Խորհրդաժողովին Նախագահը, Հասան պէյ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Թրքական «Անատոլու» հեռագրական գործակալութեան.

— Մամուլի մէջ, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այն տաք վիճաբանութեանց, որոնք տեղի ունեցան խորհուրդի նիստին մէջ Սերպ եւ Ալպանացի պատուիրակներուն միջեւ, փոքրամասնութեանց հարցին առթիւ. պետք է ընդունիլ թէ այս հարցը դիւրաւ չի լուծուիր. բայց, խորհրդաժողովը պիտի օգտուի ամէն առիթէ, անոր տալու համար լաւագոյն եւ կարելի լուծումը.

«Վիճաբանութեանց հետեւանքով շահուած արդիւնքները բաւեցին գոհացնելու բոլոր պատուիրակները. Թերթերը այնպէս կարծել կուտան թէ միայն փոքրամասնութեանց հարցն է որ գոյութիւն ունի: Արդար չէ նման տպաւորութիւն մը տալու աշխատիլ, որովհետեւ կը ջանանք լուծել նաեւ քաղաքական, տնտեսական, մշակութային եւ ընկերային հարցեր: Փոքրամասնութեանց հարցը, անշուշտ, կարեւոր է: Բայց միւս հարցերը կարելի չէ ձգել երկրորդ կարգի վրայ.

Քաղաքական յանձնախումբը նախորդ օր շարունակեց իր աշխատանքները Պալքանեան դաշինքի նախագծման մասին: Տնտեսական յանձնախումբը որոշեց յանձնարարել արմտիքի ազգային սպասարկութեանց կազմութիւնը եւ անոնց միութիւնը պալքանեան գետնի վրայ, արմտիքներու յատուկ Սակարանի մը օժանդակութեամբ:

Կաշառուած համայնավարները

Հոլանտայի ֆաշիստ կազմակերպութիւնը յաջողեր էր կաշառել համայնավարներու նախկին քարտուղարը, որուն միջոցաւ ձեռք անցուց այդ կուսակցութեան բոլոր դիւանական թուղթերը: Այդ թուղթերը, որոնք կը պարունակեն կարեւոր յայտնութիւններ, հրատարակութեան պիտի տրուին ֆաշիստներու կողմէ: Ցայտնի եղած է թէ Հոլանտայի համայնավարներուն կէսը գործաւորներ չեն, այլ մտաւորականներ:

Ձեռք անցուած թուղթերուն մէջ կայ նաեւ գաղտնի գործունէութեան մանրամասն ծրագիր մը, որ Հոլանտայի համայնավարներուն ղրկուած է Մոսկուայէն, Լահէյի եւ գաղութներուն մէջ խռովութիւններ հանելու հրահանգով, ամէն անգամ որ առիթը ներկայանայ:

Հ. Յ. Դ.

ՖԱՌԱՌ

Սէն Լուի (Մարսէյլ) Պատ. Միութեանընդհ. ժողովը այս իրիկուն ծանօթ հաւաքատեղին:

Լիոնի Մարզպետ խումբի ժողովը այս Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, Գրադարանի սրահը, բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Լեւոն Մուրատեան կը փնտռէ Յակոբ Քէսմէնեան, կը կարծուի թէ ասկէ առաջ Փորտօ գտնուած է: Իմացնել Léon Mouradianի, 125 Cité Verminck, Croix-Sainte, (B. du Rhône).

— Կը փնտռուի Արթին Ալթունեան կամ Սարաֆեան 25 տարեկան իր եղբօր Կարապետի կողմէ: Վերջին անգամ տեսնուած է Մակեդոնիոյ մէջ: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել հետեւեալ հասցէին.

Mr· G· Altouvadjian, H.K. Home La Gaudinière, La ville-aux-Clercs, Loir-e Cher·

Այրի Տիկին Հայկանոյշ Խնկոյեան, Տէր եւ Տիկ. Արամ Սապօնճեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր, աներձագին՝

ԼԵՒՈՆ ԽՆԿՈՅԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ Հոկտ. 24ին, Շաբաթ գիշեր.

Ցուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ, այսօր, երեքշաբթի առաւօտ ժամը 10.45ին Hôpital Tenon, 47 Rue Pelleport, Փարիզ (20), ուսկից հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Pantinի գերեզմանատունը:

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել,

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Վիլժուիֆը, Տիկ. Բ.— 100:

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H· STEPHAN

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՈՆ Տուրուբերանի Հայր. Միութեան պատգամաւորական ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 8, Կիրակի օրը Տէսինի մէջ: Կը խնդրուի մասնաճիւղերու պատգամաւորներէն ճշդապահ ըլլալ:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ Սանուց միութիւնը յառաջիկայ Յունուար 17-ին պիտի կազմակերպէ իր ցերեկոյթը միւթիւալիթէի սրահին մէջ: կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

14.— ՎԱՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՍԱՍՏԿԱՑԱՆ

Այս խառնաշփոթութեան ընթացքին Իսլամներէն կը սպաննուին 41 հոգի, Հայերէն կը սպաննուին 103 հոգի, կը վիրաւորուին 40 հոգի, Նեստորականներէն կը սպաննուին 9 հոգի:

Արգիլելու համար աշիրէթներուն քաղաք մուտքը, ձեռք առնուած էին անհրաժեշտ միջոցները: Սակայն բազմաթիւ աշիրէթական խումբեր, բոլորովին զինուած, ամէն գնով կ'ուզէին Վան մտնել ու կը նեղէին այն պահակախումբերը, որ կը հսկէին կամուրջին գլուխը: Աշիրէթներուն հրամանատարներէն մէկը մեր զինուորներուն հրամանատարին կ'ըսէ.

— Ընկե՛ր, փառք Աստուծոյ, դուք ալ իսլամ էք, մենք ալ իսլամ ենք: Հայ անհաւատները կը փճացնեն մեր հայրենիքը, կը բռնաբարեն մեր կիներուն պատիւը, մեր ազգին արիւնը կը թափեն, կ'աշխատին տապալել կառավարութիւնը, թագաւորութիւնը: Եւ երբ մենք, պաշտպանելու համար թէ՛ մեզ, թէ՛ ձեզ, թէ՛ հայրենիքը, թէ՛ պետութիւնը՝ կամաւոր կուուելու կուգանք, դուք արգելք կ'ըլլաք մեզի: Խենդեցա՞ք, ըլլալիք բա՞ն է ասի:

Սասունէտին փաշա անձնապէս դէմը գնաց ասոնց, եւ յարմար լեզուով մը բացատրեց թէ կառավարութիւնը ի՛նչ նպատակ կը հետապնդէ, յորդորեց, խրատեց եւ ի վերջոյ աշիրէթները մեկնեցան հեռացան: Սակայն իրիկունը, երբ մութը կ'իջնէր, Հայ հրոսախումբ մը կը պաշարէ թուրք զինուորական ջոկատ մը, որ շրջիկ պահակի դեր կը կատարէր Այգեստանի շրջակայքը: Անմիջապէս օգնութեան կը հասնի ուրիշ ջոկատ մը և Հայերը փախչելով կ'ազատէ պաշարեալները: Հայերը քաշուեցան Այգեստանի տուները, և իրենց ապաստաններէն կրակ բացին: Սպայակոյտի անդամներէն հարիւրապետ մը, ուրիշ սպայ մը եւ 4 զինուոր նահատակուեցան այդ յարձակման ընթացքին: Այն Քիւրտերը, որոնք Սասունէտին փաշայի յորդորովը մեկնած էին, լսելով այս դէպքը, կատղեցան եւ վերադարձան կռուելու: Այգեստանի միւս կողմէն յարձակման սկսան եւ հայկական տուներուն վրայ կրակ բացին:

Զափազանց ուժեղ եւ վայրագ ընդհարում մըն էր այս: Հայերն ու Քիւրտերը կը կռուէին կոկորդ կոկորդի: Դէպքը արձագանգ տուաւ նաեւ Վան քաղաքին մէջէն, մեծ ճակատամարտի մը վտանգը ներշնչելով:

Ինչպէս ամէն տեղ, բոլոր այս դէպքերուն մէջ, ընդհարումները երբեք տարբերութիւն չունէին իրական ճակատամարտներէն: Միայն թէ այդ ընդհարումներու ընթացքին տեղի կ'ունենային նաեւ հրդեհի դէպքեր: Այսպէս հրդեհ ծագեցաւ Վանի մէջ ալ, կռուի պահուն: Երբ Հայերը կռուի մտնելով ոստրդական կրակի բռնեցին թուրք ժողովուրդը, առաջին առթիւ մօտ 60 իսլամ սպաննուեցան եւ աւելի քան 80 իսլամ վիրաւորուեցան: Այդ պահուն տեսնուեցաւ, որ բազմաթիւ հայ ֆէտայիներ, չերքեզի զգեստ հագած, գրաւած են քաղաքին բոլոր ճամբաները: Այս ուժերը նոր հասած էին, օգնելու համար կռուող ֆէտայիներուն:

Այս ընդհարման միջոցին, որ տեւեց առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Թուրքերէն սպաննուեցան 324 հոգի եւ վիրաւորուեցան 255 հոգի, Հայերէն սպաննուեցան 456 հոգի եւ վիրաւորուեցան նոյնքան ուրիշներ:

15.— ԷՐԶՐՈՒՄԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Հայ յեղափոխական եւ ապստամբական շարժման կարեւոր եւ […] կեդրոններէն մէկն էր Էրզրումը: Այստեղէն էր, որ հրահանգներ ու հր[…] ներ կը ղրկուէին Անատոլուի բոլոր շրջաններուն: Բազմաթիւ ֆէտայ[…] այստեղ էր, որ կը զինուէին եւ կը ղրկուէին այս կամ այն կողմ:

Յեղափոխութեան եւ ապստամբութեան մերձ օրերուն, Էրզրումի [...] րուն մէջ կը նշմարուէին խեռութեան նշաններ: Նոյնիսկ երբ, բար[…] գումներու համար, Անատոլուի արտակարգ քննիչ Շաքիր փաշա Էր[…] հասաւ, ամէն մարդ ընդունելութեան վազեց, սակայն ընդունելութեան […] րողութեանց ընթացքին ոչ մէկ Հայ տեսնուեցաւ:

Պարտաւորիչ եւ աւանդական սովորութիւն էր, որ ներկայ ըլլ[…] Մէճլիսը Իտարէի հայ անդամները: Շաքիր փաշայի ժամանումէն […] նի մը օր առաջ, Հայոց Առաջնորդարանին վճռական հրահանգով, հր[…] րական տուած էին Մէճլիսը Իտարէի հայ անդամները: Այնուհ[…] հայ ազգին անունով ոչ վարչական, ոչ ալ դատական խնդիրներու համար […] ռավարութեան դիմում չկատարուեցաւ:

Հայ կոմիտէճիներու հրահանգներուն հնազանդած չըլլալով, փ[…] բան Տէր Սարգիսեան Արթին էֆէնտի սպառնագիր ստացաւ: Հայ փ[…] բանը կուսակցութեան ցոյց տուաւ ճանապարհը, զոր իրեն ղրկա[…] Հայերը իմացան ատիկա: Զարմանալի էր որ ինչպէս իմացան, երբ […] օրը ոչ մէկ Հայ կար նահանգապետութեան շէնքին մէջ:

Տէր Սարգիսեան Արթին էֆէնտի, դուրս ելլելով նահանգապետ[…] շէնքէն, կէսօրուան ճաշն ընելու համար տուն կ'երթար, երբ կոմի[…] անդամներէն մէկը մօտեցաւ իրեն եւ ըսաւ.

(Շար.

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10ᵉ)

MÉTRO : LOUIS BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
28 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1710

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԻՊՐՈՍԻ ԴԷՊՔԸ

Իրլանտայէն, Եգիպտոսէն եւ Հնդկաստանէն յետոյ, ահա Կիպրոսը,— այսինքն նոր հոգ մը՝ Մեծն Բրիտանիոյ գլխուն։

Դէպքը այնքան կարեւոր չէ, որքան երեւոյթը։

Վարակիչ մթնոլորտ մը կը տիրէ ամէն կողմ։ Բոլոր դժգոհները կ'օգտուին ներկայացած առիթներէն, զանազան դատեր հետապնդելու համար։ Կիպրոսն ալ՝ իր կարգին։

Առաջինը չէ այս խլրտումը։ Բայց ամէնէն ծանրը կը համարուի ներկայ պարագաներուն մէջ։ Անցեալ տարի ալ, հանրագրութեան մը առթիւ, պահ մը փոթորիկի բռնուեցաւ Կիպրոսի ժողովուրդը, առանց արիւնհեղութեան տեղի տալու։ Դիմեցին Լոնտոն, պահանջելով միանալ Յունաստանի հետ, բայց մերժողական պատասխան ստացան։ Այս առթիւ բուռն արտայայտութիւններ եղան Հայերու դէմ ալ, որոնք ոչ ձայն ունին, ոչ ալ ո՛րեւէ դեր կրնան կատարել իրենց 3 — 4000ի համրանքով։

Պատմական իրաւունքներու մասին չէ որ կը խօսինք։ Քանի՜ ժողովուրդներ կրցան արժեցնել այդ իրաւունքը… Եւ ինչպէս կ'երեւայ, Մեծն Բրիտանիան ալ երբեք մտադրութիւն չունի քաշուելու այդ կղզիէն։

Երէկ թարգմաներ էինք «Թայմզ»ի խմբագրականը, որ յստակապէս կը շեշտէր այս պարագան, փակուած համարելով Կիպրոսի խնդիրը։ Այս առթիւ, կը յիշէր նաեւ Ֆրանսայի հետ կնքուած պայմանագիր մը, որուն համաձայն կղզին չի կրնար ուրիշին յանձնել, առանց Ֆրանսայի հաւանութեան։ Կիպրոսը ռազմական խարիսխ մըն է Անգլիոյ համար, իսկ Ֆրանսան ալ անմիջական դրացի մը՝ Սուրիա-Լիբանանով։

Ըսել կ'ուզեն թէ երկու պետութեանց շահերը աւելի մեծ արժէք ունին, քան տեղացի ժողովուրդին իրաւունքն ու կամքը։

Երեւի Յունաստանի կառավարութիւնն ալ համոզուած ըլլալով այս անողոք իրականութեան, անպատեհ կը գտնէ ո՛րեւէ ձեւով քաջալերել ըմբոստական շարժումը։ Վենիզելոս Անգլիոյ «մարդն» էր, բայց ամէնէն առաջ ան պարսաւեց շարժումը։

Եւ տարակոյս չկայ որ Կիպրոսի միացման դատը պիտի խափանուի այս անգամ ալ, օդանաւերով ու զրահաւորներով, որոնք դէպքին վայրը փութացին առաջին առթիւ։ Խլրտումը կրնայ շարունակուիլ, արիւն թափել տալով այս ու այն կողմ. բայց դժուար է տեսնել յաջողութեան ո՛րեւէ հեռանկար։

Մեծն Բրիտանիան շատոնց է որ բռնած է զիջումներու ճամբան։ Ան տեղի տուաւ իրլանտական ապստամբութեան առջեւ, ստեղծելով Ազատ Պետութիւն մը, բայց չհանդուրժեց անջատման։ Ընդառաջ գնաց Եգիպտոսի պահանջներուն, հանդիսաւորապէս հռչակելով այդ երկրին անկախութիւնը, բայց անհաշտ մնաց կարգ մը հիմնական կէտերու մէջ։ Յանձն առաւ պարպել Իրաքը, սակայն ամուր բռնած է անոր կենսական երակները։ Ու վերջապէս, տարիներով դիմադրելէ յետոյ, Սահմանադրութեան Նախագիծ մը կազմեց Հնդկաստանի համար. բայց կը մերժէ ընդունիլ բացարձակ անկախութեան պահանջը։

Մէկ խօսքով, բրիտանական աշխարհակալութիւնը վարպետօրէն կը նահանջէ լպրծուն ճամբաներուն վրայ, բայց ամուր կը պահէ բանալիները։ Ճիպրալթարի քարաժայռը, Մալթան, Սուէզը, Սինկափուրը եւ ուրիշ անթիւ խարիսխներ ձեռքէ չի հաներ ո՛րեւէ գնով։

Տարակոյս չկայ որ, Կիպրոսի վրայ եւս կը նայի այդ աչքով։ Կրնայ նոր զիջումներ ընել տեղացիներուն, բայց դժուար թէ քաշուի, կամ Յունաստանի յանձնէ այդ խարիսխը՝ Միջերկրականի ամէնէն ալեծուփ մէկ ափին վրայ։ Մանաւանդ որ, 1914 Նոյ. 5ին պաշտօնապէս միացուց իբրեւ կայսերական կալուած։

Բրիտանական աշխարհակալութիւնը կրնայ այս առթիւ ալ փորձեր կատարել իր կողմը քաշելու ժողովուրդին մէկ մասը —մասնաւորապէս Թուրքերը, որոնք 60—70,000ի թիւ մը կը ներկայացնեն 320,000ի մէջ։ Բայց անոնց վրայ հիմնուելով չէ որ պիտի դիմադրէ կցման, այլ պարզապէս իր քաղաքական շահերուն համար։ Եւ քանի որ Աթէնքն ալ կցում չի պահանջեր, անօգուտ են բոլոր արիւնհեղութիւնները։

Յունաստանի հանրային կարծիքը միշտ ալ պիտի շարունակէ բողոքել Կիպրոսի գրաւման դէմ, ինչպէս կը բողոքէ Թուրքիոյ հետ կնքուած համաձայնութեանց դէմ։

Բայց, կացութեան բանալին կը գտնուի ոչ թէ մամուլին ու ժողովուրդին, այլ օրուան վարիչներուն ձեռքը։ Իսկ այս վերջինները այնքան խրած են ամենօրեայ հոգերու լաբիւրինթոսին մէջ, որ սարսափով կը խուսափին նոր տագնապներէ։

Անշուշտ ո՛ր եւ է արդար դատ կը շահուի ժամանակի ընթացքին։ Քաղաքական կեանքը գանձարան մըն է բազմապիսի անակնկալներու, լաւ կամ գէշ։

Բայց, պատմութիւնը ամէն տեղ միեւնոյն ձեւով չի կրկնուիր։ Եւ Մեծն Բրիտանիոյ այսօրուան կացութեան մէջ, դժուար է սպասել աւելի բարեացակամ ընթացք։ Ընտրութիւնները վերջացան երէկ, եւ հաւանաբար ազգային դահլիճի ծանրութեան կեդրոնը Հնդկաստանը պիտի ըլլայ։

Արդ, երբ աշխատաւորական իշխանութիւնը ինք յայտարարեց թէ փակուած է Կիպրոսի հարցը (1929 Նոյ. 28), պահպանողական մեծամասնութիւն մը չէ որ պիտի վերաբանայ զայն։

Ինչպէս բսինք, մեր գործը չէ խառնուիլ այսպիսի հարցերու. իսկ այսքանը գրի առինք իբրեւ բարեկամի խօսքեր՝ մեր բարեկամ Կիպրոսցիներուն, որոնք յաճախ զոհ կ'երթան դատն ուրիշ մտածումներու։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԻՊՐՈՍԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԴՐՕՇԸ ԿԸ ՊԱՏՌՏԵՆ

Նախորդ իրիկուն, նոր խռովութիւններ ծագեցան Կիպրոսի հիւսիսային մասի քաղաքներուն մէջ։ Քիրենիայի եպիսկոպոսին իսկ առաջնորդութեամբ, ըմբոստներու խումբ մը յարձակեցաւ քաղաքին ոստիկանատան վրայ եւ «Կեցցէ՛ միութիւնը» «Անկցի՛ Անգլիան», աղաղակներով, վար առաւ անգլիական դրօշը եւ զայն կտոր կտոր ըրաւ։ Ոստիկանութեան կոռովի միջամտութեամբ, ցուցարարները ետ մղուեցան եւ ոստիկանատան շրջակայքը պարպուեցաւ։ Քիչ յետոյ, եպիսկոպոսը որ գլուխն անցած էր ըմբոստներուն, ձերբակալուեցաւ եւ յանձնուեցաւ քաղաքային իշխանութեանց։ Հաւանական կը նկատուի որ եպիսկոպոսը վտարուի կղզիէն, առանց երկար դատ ու դատաստանի։

Կղզեցիները ծայր աստիճան գրգռուած վիճակի մէջ կ'ապրին եւ վախ կար որ ծանր ըմբոստութիւններ տեղի ունենային, եթէ զինուորական նոր ուժեր հասած եւ ղրկուած չըլլային այն վայրերը, ուր գրգռութիւններն ամէնէն աւելի զօրաւոր էին։

Կղզիին ոստիկանապետները խորհրդակցութիւն մը ունեցան իրենց վայրերու քաղաքապետներուն եւ երեւելիներուն հետ, միասին աշխատելու համար որ վերջ դրուի խռովութեանց։

Այս դիմումը որ կատարուած էր կառավարութեան դրդումով կը կարծուի, յաջողութիւն չունեցաւ։ Երեւելիները և տեղական իշխանութեանց ներկայացուցիչները բնակչութեան իրաւունքները պաշտպանեցին եւ ձայնակցեցան անոնց բողոքներուն, ընդդէմ Կիպրոսի ըմբոստ պետերու երկրէն վտարման։

Կրթական ընկերութիւն մը, որուն նախագահը՝ Քէթիումի եպիսկոպոսը՝ նախորդ օր, երկրէն արտաքսուածներուն մէջ կը գտնուի, իբր բողոքի ցոյց, որոշեց բոլոր դպրոցները փակել տալ՝ ամբողջ երեք օր։

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, խռովութեանց ընթացքին, սպաննուածներու թիւն եղած է 3, վիրաւորներունը 57, որոնց 35ը ոստիկաններ։

Անգլիոյ գաղութներու նախարարութիւնը հրատարակութեան տուաւ զեկոյց մը, որ կը յայտնէ թէ կղզիին ընդհ. կացութիւնը թեթեւօրէն բարւոքած է եւ թէ գրեթէ ամէն տեղ կարգը վերահաստատուած է, բացի Քիրէնիի շրջանէն, ուր քանիցս խռովութիւններ տեղի ունեցան։ Զեկոյցը կը հաստատէ վերեւ յիշուած դէպքը՝ թէ անգլիական դրօշը պատռտուած եւ տեղը՝ յունական ազգային դրօշը պարզուած է։

Յունական մամուլի մեծագոյն մասը խստօրէն կը դատապարտէ յոյն կառավարութեան դիրքը՝ Կիպրոսի վերջին շարժումներուն հանդէպ։

«Էթնոս» թերթը որ կառավարական է, կը գրէ.— Թէեւ կ'ըմբռնենք թէ ներկայ պարագաներու տակ, յոյն կառավարութիւնը չի կրնար քաջալերել Կիպրոսցիները, այսուհանդերձ չենք կրնար մեր համակրանքը չյայտնել մեր ազգակիցներուն՝ իրենց ազատութեան համար մղած պայքարին առթիւ։

Պալքանեան Բ. Խորհրդաժողովը

Պալքանեան Խորհրդաժողովը ընդունեց պալքանեան հպատակներու ազատ ճամբորդութեան վերաբերեալ տեղեկագիրը։ Ընդունեց նաեւ ամուսնացեալ կնոջ վիճակին վերաբերեալ որոշում մը, թէ օտարականի մը հետ ամուսնութեան պարագային, կինը պիտի կրնայ պահել ազգային հպատակութիւնը, եւ այր ու կին իրաւունք պիտի ունենան հպատակութիւն փոխելու։

Խորհրդաժողովը հաւանութիւն յայտնեց նաեւ միջպալքանեան առեւտրական սենեակի մը կազմութեան համար, տնտեսական յանձնախումբին կողմէ ներկայացուած ծրագրին եւ ընդունեց արեւելեան ծխախոտի պաշտպանութեան, պալքանեան երկիրներու միջեւ՝ արմտիքի վերաբերեալ գործերու կարգադրութեան համար առաջարկուած թելադրութիւնները։

Պատուիրակները, կիրակի իրիկուն մեկնեցան Էնկիւրի, ներկայ ըլլալ համար վերջին նիստին, որ պիտի գումարուի Ազգային Ժողովի սրահին մէջ, եւ ուր վիճաբանութեան պիտի դրուի քաղաքական մերձեցման յանձնախումբին տեղեկագիրը։

Լիտվինով Պոլիս հասաւ

Խորհ. Միութեան արտաքին գործավարը Լիտվինով, Իլիչ շոգենաւով Պոլիս հասաւ երկուշաբթի առաւօտ եւ ընդունուեցաւ իշխանութեանց ներկայացուցիչներուն եւ բազմաթիւ անձնաւորութեանց կողմէ։ Նոյն իրիկունն իսկ մեկնեցաւ Էնկիւրի։

Չին-ճափոնական վէճը

Ճափոնի կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ պաշտօնական յայտարարութիւն մը, ուր յստակօրէն կը յայտնէ կարգ մը պայմաններ։ Այդ պայմաններուն Չինաստանի կողմէ հաւանութեան եւ կիրարկման պարագային միայն, Ճափոն պիտի յօժարի պարպել Մանչուրիան։

Ահա այդ պայմանները.

1) Ճափոն եւ Չինաստան փոխադարձ խոստում կուտան չյարձակելու իրարու վրայ, երաշխաւորելով իւրաքանչիւր երկրի ամբողջականութիւնը։

2) Հակաճափոնական բոլոր ցոյցերը եւ Ճափոնի դէմ պոյքոթները պիտի զսպուին խստօրէն։

3) Ճափոնցիներու կեանքին եւ ինչքին մասին, ապահովութեան երաշխիքներ պիտի տրուին։

4) Ճափոնական դրամագլուխով շինուած երկաթուղիներու համար, վճարում մը պիտի կատարուի եւ Մանչուրիոյ մէջ, երկաթուղիի մը շինութեան համար գոյութիւն ունեցող համաձայնութիւնները պիտի ճանչցուին։

5) Դաշնագրերով ընդունուած իրաւունքները պիտի ճանչցուին։

Կրանտի Պերլինի մէջ

Իտալիոյ արտաքին նախարարին Կրանտիի Պերլին այցելութեան եւ հոն, իր ունեցած յարաբերութեանց մասին հրատարակուեցաւ պաշտօնական զեկոյց մը, ուր կը յայտնուի թէ տեսակցութեան նիւթ դարձած են միջազգային տնտեսական եւ քաղաքական բոլոր մեծ հարցերը, որոնց լուծումը հետզհետէ աւելի ստիպողական կը դառնայ։

Պերլինի կարգ մը քաղաքական շրջանակները կը պնդեն թէ գերման կառավարութիւնը կը փափաքի վստահութեամբ գործակցիլ բոլոր մեծ պետութեանց հետ եւ թէ չի փափաքիր մաս կազմել միջազգային որեւէ խմբակցութեան՝ ընդդէմ ուրիշ խմբակցութեան մը։ Այդ է պատճառը որ զինաթափութեան եւ հատուցումներու հարցին մէջ՝ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչներուն տեսակէտները նոյնն ըլլալով մէկտեղ, անոնք, իրենց տեսակցութեան ընթացքին, գործակցութեան որեւէ ծրագիր չեն մշակած։

Համաձայն այս քաղաքական շրջանակներու հաւաստիքներուն, եթէ գերման կառավարութիւնը կ'ուզէ իր ձեռքերն ազատ պահել այս հարցերուն մէջ, պատճառն այն է որ չի փափաքիր որ փարիզի կառավարութիւնը գերմանեւիտալական բանակցութեանց մէջ տեսնէ՝ իրեն դէմ ուղղուած որեւէ կէտ։

Մուսոլինիի ճառէն վերջ

Նափոլիի մէջ, Մուսոլինիի խօսած ճառը տուն կուտայ բազմաթիւ մեկնաբանութեանց։ Իտալական կառավարութեան պետին այս վերջին ճառը որեւէ նորութիւն չի բովանդակեր զինաթափութեան, պարտքերու եւ հատուցումներու հարցերուն մասին։ Սակայն քաղաքական շրջանակները դիտել կուտան այս ճառին զուգադիպութիւնը Պերլինի մէջ՝ Կրանտիի ներկայութեան եւ Լավալի Ամերիկա այցելութեան։

Միւս կողմէ, դիտել կուտան նաեւ թէ Մուսոլինի այս անգամ աւելի ուժգնօրէն ծանրացած է դաշնագրերու վերաքննութեան պէտքին վրայ։ Այս յայտարարութիւնները՝ կ'ըսեն, անշուշտ համակրանքով պիտի լսուին Գերմանիոյ մէջ, սակայն, նկատի պէտք է առնել նաեւ Իտալիոյ դիրքը հանդէպ Ֆրանսայի։ Իրօք, այն պահուն, երբ Ֆրանսայի վարչապետը Ամերիկայի մէջ՝ բացարձակ անհաշտութիւն ցոյց կուտայ դաշնագրերու վերաքննութեան մասին, եւ այն իրողութիւնը թէ Մուսոլինի այս հարցը կը վերարծարծէ յստակ եւ կտրուկ կերպով, ցոյց կուտայ կառավարութեանց տեսակէտներու մեծ տարբերութիւնը՝ զինաթափութեան խորհրդաժողովի նախօրեակին։

Բողոք պուլկար «քոմիթէճի»ներուն դէմ

Սօֆիայի սերպ դեսպանը, Պուլկարիոյ վարչապետին հետ երկար տեսակցութիւններէ վերջ, պուլկար կառավարութեան յանձնեց ծանուցագիր մը, որ կ'անդրադառնայ վերջին վեց ամիսներու ընթացքին, պուլկար «քոմիթէճի»ներու կողմէ, սերպիական հողի վրայ գործուած յարձակումներուն։ Սերպ կառավարութիւնը կը նկատէ թէ անոնք կը կազմակերպուին պուլկարական հողի վրայ եւ կը պահանջէ որ Պուլկարիա միջոցներ ձեռք առնէ անկից վերջ արգիլելու համար նման միջոցներ։

Ծանուցագիրը կը յայտնէ նաեւ թէ Եուկօսլաւիոյ արտաքին նախարարը որոշած է հարցը ներկայացնել Ազգերու Դաշնակցութեան։

Պուլկարիոյ վարչապետը իր կարգին սերպ դեսպանին յայտնած է թէ սահմանագլուխին վրայ շատ խիստ հսկողութիւն կը կատարուի. նաեւ ցաւ յայտնած է այս դիմումին համար, այն պահուն իսկ, երբ Պոլսոյ խորհրդաժողովը կը ջանայ կապերը ամրացնել պալքանեան պետութեանց միջեւ։

Ըսմէթի դէմ «մահափորձ»էն վերջ

Իզմիրէն կը հեռագրեն,— «Իլիչ» ռուսական շոգենաւին մէջ ձերբակալուած կասկածելի հայը՝ Միհրան, սահմանէն դուրս հանուեցաւ։

«Անատօլու» թերթը կը գրէ թէ ոստիկանութիւնը ճշդած է որ յիշեալը գէշ նպատակով կը ճամբորդէր եւ այն վախով որ Պոլիս ցամաք ելած պարագային պիտի ձերբակալուէր, ուզած է Իզմիր ելնել։

Թուրք-Պարսիկ բանակցութիւնները

Պարսկաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ բաւական ատենէ մը ի վեր շարունակուող սահմանագլխի մասին բանակցութիւնները ի մօտոյ ելքի մը պիտի յանգին։ Գալով առեւտրական դաշնագրին, որու մասին բանակցութիւն եղած էր ատկէ առաջ Թէհրանի մէջ, այդ խնդիրն ալ լուծման մը պիտի յանգի սահմանագլխի խնդրին լուծումէն ետք։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱԽ ՊԷՏՔ Է ՍՈՎՈՐԵԼ ԹԻԱՆՇԱՆՆԵՐԻ ԼԵԶՈՒՆ

Դաշնակցական թերթերը երբեմն երբեմն, ուժգին արտայայտութիւններով, աչագանգ են խփում թէ խորհրդային իշխանութեան ներքին քաղաքականութեան հետեւանքով, մեր երկիրը պարպւում է հայ ժողովրդից։

Պ. Յովհ. Պօղոսեանը, նորից իր թեւարկութեան տակ առնելով Հայաստանի այսօրւայ վարիչներին՝ կուրծք է տալիս նրանց «Թշնամիները բանակին»։ Եւ՝ ինչպէս Թրքական ներգաղթի պարագային՝ այստեղ էլ նա խօսում է թւանշաններով։

Անցողակի պէտք է ասենք Պ. Պօղոսեանին հետեւեալը։— Թւերի լեզուն պարզ է եւ անպաճոյճ։ Սակայն որպէսզի նրանք նա՛եւ համոզիչ լինին՝ անհրաժեշտ է, որ խորհրդային վիճակագրութեան հետ կապ չունենան։ Որովհետեւ ոչ մի բան այնքան անկայուն եւ խախուտ չէ բոլշեւիկեան աշխարհում, որքան վիճակագրութիւնից բխած թւերը։

Ամէն տեղ վիճակագրութեան դերն է՝ հետախուզութեան ենթակայ խնդրի իրական վիճակը պարզել։ Խորհրդային աշխարհում նրանց այլ դեր է վիճակւած,— հիմնաւորել այն նկատումներն ու առաջադրութիւնները, որոնք մղում են բոլշեւիկներին դէպի այս կամ այն հարցի հետախուզութիւնը։

Սրա մասին ոչինչ չէ՞ լսած Պ. Պօղոսեանը։ Չէ՞ լսած, օրինակ, որ երբ մի մասնագէտ թւական այնպիսի տեղեկութիւններ է տալիս իր գործի վիճակի մասին, որոնք չեն համապատասխանում իշխանութեան նկատումներին՝ նրան հրամայւում է «նոր թւեր ներկայացնել»...

Եթէ Պ. Պօղոսեանը անիրազեկ է այս խնդրում, մենք նրան հետեւեալ փաստական տեղեկութիւնները կը տանք մասնաւորապէս Հայաստանի մարդահամարի մասին, որ բաւ երեւոյթին, նրան շատ է հետաքրքրում։

— «Ազգերի կեանքը», որ Խ. Հ. Միութեան ազգային գործերի կոմիսարիատի պաշտօնաթերթն է, 1923 թւի թիւ 1ում հաղորդում է, թէ «Հայաստանի ազգաբնակութիւնը 1923ին հասնում էր 1,200,000 հոգու»։

«Անդրկովկաս» տարեգիրքը, որ 1925ին հրատարակւած է Անդրկովկասի Տնտեսական Գերագոյն Խորհրդի կողմից՝ Հայաստանի ազգաբնակութիւնը նոյն 1923ի համար, 1,200,000ից իջեցնում է 731,011ի, ծանր տարակուսանք պատճառելով ամէնքին։

Անդրկովկասի Վիճակագրական կենտրոնական վարչութիւնը, վիճակագրական տախտակներով ցոյց է տալիս, որ 1925ի յունւարին Հայաստանն ունէր 910,000 բնակիչ։ Այս տեղեկութիւնը, որ քաղւած է Հօկի երեւանեան պաշտօնաթերթ «Հրաւիրակ»ի 1925 թ.թիւ 1ից, նոր տարակուսանքէյարուցանում.որովհետեւ 1ուկէս — 2 տարում Հայաստանի բնակչութիւնը 130,000մարդու աճում չէր կարող ունենալ։

Հայաստանի կենտրոնական վիճակագրական Վարչութեան տեղեկագիրն ասում է, թէ 1926ի յունւարին Հայաստանի բնակչութեան թիւն էր 925,546։Դարձեալ տարակուսանք՝ որովհետեւ մի տարւայ ընթացքում Հայաստանի բնակչութեան աճումը այս թւի մէջ ցոյց տրւած 15,546ի առնւազն կրկնապատիկը պիտի լինէր։

Անդրկովկասի Կենտրոնական վիճակագրական Վարչութիւնը ջուր մաղեց ամէնքի գլխին՝ պաշտօնապէս հաղորդելով, թէ համաձայն 1926ի դեկտեմբերեան մարդահամարի՝ Հայաստանի բնակչութեան ընդհ. թիւը, որ ըստ նախկին տեղեկութիւնների պիտի մօտեցած լինէր մէկ միլիոնի՝ իջնում է 867,546ի։

Եւ մինչդեռ Հայաստանի կենտրոնական վիճակագրական Վարչութեան ղեկավարը՝ Վ. Յովսէփեան՝ «Խորհրդային Հայաստան»ի մէջ (1927 թ. փետրւար 3) ոգի ի բոլի աշխատում է բարձրացնել այս թիւը 930,000ի՝ Պ. Պօղոսեանը «Ապագայ»ի միջոցով հրապարակ է գալիս իջեցնելու այն 854,909ի՝ տխպելով մեզ հարց տալ իրեն, թէ պակասող 12,637 մարդիկ ո՞ւր անհետացան...

Երբ այս է խորհրդային վիճակագրութիւններից հանւած թւանշանների վիճակը, ապա թող Պ. Պօղոսեանը ների մեզ, որ չենք հաւատում Զաւէն Կորկոտեանի հաւատիացումին, թէ «Հայաստանի բնակչութիւնը հասած էր, անցեալ տարի, 1,005,000ի» — որքան էլ ծանր կշռելու լինի մեր աչքում այն հանգամանքը, որ Զաւէն Կորկոտեանը մի ժամանակ Պ. Պօղոսեանի. «դասընկերն է եղած Կ. Պոլսոյ իրաւաբանական վարժարանին մէջ» իսկ հիմա էլ Դաշնակցութիւնից հեռացել եւ կոմունիստների շարքն է անցել...

Աւելին կ'ասենք։— Եթէ Պ. Պօղոսեանը ցանկանում է, որ մենք հաւատանք իր հաղորդագրութեանը, թէ — ըստ 1926ի վիճակագրութեան Հայաստանն ունեցել է 854-909 բնակիչ, ապա խորհուրդ կը տանք, որ նա էլ կասկածով վերաբերւի Զաւէն Կորկոտեանի հաւատիացումին՝հետեւեալ պատճառով.—

1926ի վիճակագրութիւնը կատարւել է դեկտեմբերի 17 — 30ին, այսինքն տարեվերջին։ Զաւէն Կորկոտեանը 1,005,000ի մասին խօսք է արել 1930ի աշնանը, երբ «Նոր վիճակագրական ցանկերը կը հասնէին շրջաններէն Հայաստանի Կենտ. վիճակագրական Վարչութեան»։ Պէտք է ընդունիլ ուրեմն, որ նոր վիճակագրութիւնը կատարւել է 1930ի ամառը, այսինքն 1926ի վիճակագրութիւնից 3ուկէս տարի յետոյ։ Արդ, եթէ Հայաստանի ամբողջ բնակչութիւնը երեքուկէս տարւայ ընթացքին անընդհատ 40 առ 1000ի «րեկորդային տեմպով» էլ աճէր՝ հազիւ կը հասնէր 980.000ի։ Որտեղի՞ց է միացած 25000ի յաւելումը, երբ Պ. Պօղոսեանն էլ գիտէ, որ 1927ից յետոյ ընդամէնը մի քանի հարիւր մարդ է մտել արտասահմանից Հայաստան, իսկ այնտեղից, ինչպէս առիթ կ'ունենանք հաստատելու,հազարաւոր Հայեր հեռացել են կամ հեռացւել...

Երկուսից մէկը. կա՛մ Պ. Պօղոսեանի թիւն է սխալ կա՛մ Զ. Կորկոտեանինը։ Որն էլ ընդունելու լինենք այս երկուսից՝ եզրակացութիւնը այն կարող է լինել, որ Պ. Պօղոսեանը «թւանշաններով» խօսելու ընդունակութիւն չունի, որովհետեւ թւերի լեզուն չէ հասկանում։

Սրա համար էլ լաւ է որ նրան ազատ ձգենք Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը «թւանշաններով» պաշտպանողի դերի մէջ եւ անցնենք այն «մեղքին» որ գործել են Դաշնակցականները Հայաստանի պարպման մասին խօսք հանելով։

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յունական թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը, Յունաստանի Դրամատան հետ համախորհուրդ, հետեւեալ կարգադրութիւնը ըրած է արդէն արտասահման գացող ճամբորդներուն մասին.— Ճամբորդը, իր անցագրով պիտի ներկայանայ Յունաստանի Դրամատան մասնաճիւղին, որ պիտի նշանակէ անոր ծախքերուն համար պէտք եղած օտար գումարը։

Կը հաղորդուի սակայն, թէ այդ գումարը, 1500 տրախմիէն աւելի չի կրնար ըլլալ օտար դրամով։ Տրախմի փոխադրելը բացարձակապէս արգիլւած է։

Օ. ՖՕՌԷԼ ԻԲՐԵՒ ԳԻՏՈՒՆ

Ներկայացնելէ յետոյ մարդը, հետաքրքիր պիտի ըլլար ծանօթացնել «Յառաջ»ի ընթերցողներուն Զուիցերիացի գիտնականին բազմակողմանի ապարէզը, իբրեւ գիտուն, հոգեբոյժ, իբրեւ բարոյագէտ եւ ընկերային դէմք։

Շատ կանուխէն գիտական հետազօտութիւնը եւ ճշմարտութեան սէրը հրամայական պահանջ մը եղան Ֆօռէլի համար, այլ մանաւանդ յարատեւ աշխատանքը։ Labor improbus omnia vincit (յարատեւ աշխատանքը ամէն բանի կը յաղթէ)։

Այս եղաւ նշանաբանը իր ամբողջ կեանքի ընթացքին։

Պէտք է յիշել որ այս նշանաբանը Օ. Ֆօռէլ մրջիւններէն սորվեցաւ, ինչպէս կ'ըսէր ինծի անգամ մը։ «Մրջիւնները ինձ սովրեցուցին դաստուներուս սխալները շտկել... Գիրքերը արդարեւ երբեմն կը դաստիարակեն մարդը, բայց շատ անգամ ալ դայն կը մոլորեցնեն։ Բնութիւնը դիտելով է որ մարդ ճշմարտապէս կը զարգանայ, բնութեան եւ միջատներու կեանքի ուսումնասիրութիւնը մասնաւորաբար՝ մեր մեծագոյն ու լաւագոյն դաստիարակն է»։

Վեց տարեկանէն սկսաւ հետաքրքրուիլ միջատներով ու մասնաւորաբար մրջիւններու կենցաղով։ 1859ին դեռ 11 տարեկան՝ Օ. Ֆօռէլ իր առաջին փոքրիկ գիւտը ըրաւ, տեսակ մը մրջիւններու կենցաղի մասին (le solenopsis fugax)։ Իր ընկերներու հետ պտոյտի միջոցին ան՝ միշտ գետինը կը նայէր ու երբ մրջիւններու հանդիպէր՝ ժամերով կը դիտէր զանոնք։ 1867ին դեռ բժշկական ուսանող՝ Օ. Ֆօռէլ կը հրատարակէ իր Ա. գիրքը մրջիւններու մասին։

Իսկ 1874ին՝ հրատարակեց ուրիշ գիրք մը որ դասական կը մնայ «Les fourmis de la Suisse» եւ որ Փարիզի Գիտական Ակադեմիային մրցանակին արժանացաւ։ Շատ գրած է մրջիւններու մասին. (մօտ 250 հրատարակութիւն) բայց յիշենք էն կարեւորները.— Les sensations des insects, Le monde social des fourmis որ գլուխ գործոց մըն է, l'Homme et la Fourmi եւլն։ Զնոյնանք որ Օ. Ֆօռէլ աշխարհի մեծագոյն մրջնագէտն է։ Թէ ինչո՞ւ մրջիւններու կեանքը աւելի կը հետաքրքրէր մեր գիտնականը քան ուրիշ որ եւ է միջատի կամ կենդանիի, պատճառը պարզ է։ Օ. Ֆօռէլ կը սիրէր զանոնք իրենց անընդհատ աշխատութեան համար. անոնց համայնական կանոնաւոր կազմակերպութիւնը իր հիացումը գրաւած է։ Իր տեսակէտով՝ մրջիւնները միջատներուն ամէնէն խելացին են. անոնց ուղեղը համեմատաբար աւելի մեծ է։ Իրենց ընկերային բնազդով մրջիւնները կը գերազանցեն բոլոր կենդանիները, նոյն նաւ մարդը որուն համար իբրեւ օրինակ կը հանդիսանան։

Օ. Ֆօռէլ կ'ըսէ թէ մրջիւնները աւելի բարոյական էակներ են քան մարդը, որովհետեւ աւելի ընկերական են (Օ. Ֆօռէլի համար բարոյականը ընկերական ըսել է)։ Մրջիւններու համայնքի մը մէջ երբեք ականատես չենք ըլլար կռիւներու եւ ջարդերու. տարբեր հարց թէ թշնամի ցեղի մրջիւններ իրար կը կոտորեն. անոնց ուղեղի փոքրութիւնը թոյլ չի տար իրենց՝ երկրի կլորութիւնը ըմբռնել, հետեւաբար անոնց համերաշխութեան ոգին միայն մրջնատան մը մէջ կը սահմանափակուի, ինչպէս նաեւ իրենց հանրապետական ընկերվարական կարգու սարքը։ Մարդը սակայն, Ֆօռէլի կարծիքով, կրնայ ընկերվարութեան գաղափարը տարածել եւ ընդլայնել բոլոր երկիրներու համար։

Աշխարհի մէջ ծանօթ 7500 տեսակի մրջիւններէն, Ֆօռէլ ուսումնասիրած եւ նկարագրած է 3000ը։ Իր տան մրջնանոցին մէջ ան կը պահէր 900,000 մրջիւններ։ Ուղեղի կաթուած ստանալէն յետոյ, զանոնք 900 տուփերու մէջ հաւաքեց ու 1923ին Ժընեւի Բնական Պատմութեանց Թանգարանին նուիրեց. աշխարհի ամէնէն հարուստ մրջիւններու հաւաքածոն։

* *

Ֆօռէլի պէս տաղանդաւոր, ընկերային ջիղ ունեցող անհատականութիւն մը չպիտի սահմանափակուէր միակողմանի մասնագիտութեամբ։ Իր մեծագոյն մտահոգութիւնը եւ գործունէութեան առանցքը եղած է մարդուն ուսումնասիրութիւնը. մարդը՝ իր ամբողջապահական, բնախօսական, հոգեկան եւ ընկերային տեսակէտներով եւ իբրեւ մեկնակէտ՝ անոր ուղեղը։

«Ուղեղը ամէն ինչ է մարդուն համար, մտածում, զգացում, կամք, եւն. կ'ըսէ Ֆօռէլ. ինձ կը թուի թէ անոր հոգին իր ուղեղին մէջ պիտի կրնամ գտնել եւ ոչ թէ երկինքը»։

«Հոգեկան ամէն արտայայտութիւն ուղեղի գործունէութեան արդիւնք է. հոգի կը նշանակէ ուղեղի գործունէութեան»։

Ֆօռէլ լրջօրէն ուսումնասիրած է մարդուն ուղեղը եւ ջղային դրութիւնը իրենց զանազան երեւոյթներով, արտայայտութիւններով հիւանդութիւններով, ինչպէս նաեւ սեռային կեանքը իր անկանոնութիւններով։

Իր հսկայ միտքը, շնորհիւ յարատեւ հետազօտութեանց, կրցաւ ստանալ բազմակողմանի արդիւնքներ։ Նեարդիտներու տեսութիւնը յղանալով, ան ճշմարիտ լոյս մը սփռեց ջղային դրութեան վրայ. Կուտտընի «միքրօթօմ» գործիքով աւելի ճշգրիտ նկարագրութիւնը տուաւ ուղեղի զանազան մասերուն։ Ուղեղի մէջ խորշակ մը կայ որ ինք գտած է եւ իր անունով կը կոչուի։

Երբ 1886ին Փրոֆ. Պէռնհայմ Նանսիի մէջ առաջին անգամ ըլլալով գիտականօրէն «իփնօթիզմ»ը կը ծանօթացնէր, Ֆօռէլ առանց տարակուսելու ընդունեց այս նոր վարդապետութիւնը եւ սկսաւ կիրարկել թելադրութիւնն ու «իփնօթիզմը» իբրեւ բուժման միջոց ջլախտաւորներու, «խմէշիք»ներու եւ ուրիշ հոգեկան եւ մտաւոր հիւանդներու։ Քիչ ատենէն մեծ հռչակ ստացաւ իբրեւ «իփթնօթիզէօռ» եւ ուրիշ նշանաւոր գիտնականի մը հետ(Մօլ) առաջին անգամ տարածեց իփնօթիզմը գերմանախօս երկիրներու մէջ։ Իր հսկայ հատորը «Der Hypnotismus und die suggestivepsychothérapie» (քնէածութիւնը եւ թելադրական հոգեբուժութիւնը) լաւագոյն գրուածքն է այդ ճիւղին վերաբերեալ, եւ որուն 11երրորդ տպագրութիւնը լոյս տեսաւ 1923ին։ Ֆրէօյտ եւ իր դպրոցը մեծապէս օգտուեցան այդ գիրքէն, իրենց հոգեվերլուծական տեսութիւնը հաստատելու եւ ընդլայնելու համար։ Թելադրութեան եւ քնէածութեան մեթոտը կիրարկելով, Ֆօռէլ դարձաւ աշխարհի ամենէն նշանաւոր հոգեբոյժներէն մէկը։

Իփնօթիզմի շնորհիւ ան հաստատեց որ ուղեղին մէջ անգիտակից երեւոյթներ չկան. այդպէս կարծուած երեւոյթները գիտակից են. բայց անուշադիր թողուած։ Անոնք կրնան պատահաբար եւ կամ զանազան շարժառիթներէ դրդուած երեւան գալ գիտակցութեան շըրջանին մէջ. որով անգիտակից թուող երեւոյթները Ֆօռէլ կ'անուանէ ենթագիտակցական։

Անոր կարծիքով ցարդ ջղային դրութեան որեւէ գործողութիւն իբրեւ անգիտակից՝ ապացուցւած չէ, ուրեմն հոգեբանութիւնը դրական գիտութիւն մըն է եւ ոչ բնազանցական, ենթակայ բարեշրջման օրէնքին, առանց որեւէ խորհրդաւորութեան։

Զուիցերիացի գիտունը չփրարէր «անորոշ»ով «անճանաչելի»ով ու ինչ որ մեր զգայարանքներն ու բանականութիւնը չեն կրնար ընդգրկել ըմբռնել։ Գիտութեան մէջ ան չընդունիր ձրի ենթադրութիւններ ու չի հաւատար ինչ որ անհերքելի է։

Ճշմարտութեան սիրով տոգորւած, ան մերժեց իր առաջին հաղորդութիւնը ընդունիլ, իր 16 տարեկան հասակին, ու խզեց իր կապը եկեղեցիին ու քրիստոնէութեան հետ մինչեւ իր մահը։ Իբր անկրօն եւ ազատ մտածող, աչագին դժւարութիւններու հանդիպեցաւ իր կեանքի ընթացքին։ Շատեր մերժեցին իրեն աշխատակցիլ, ուրացան իր գիտական համբաւը, չուզեցին ճանչնալ անոր՛ մարդասէրի մեծ հոգին։

Ինչ փոյթ, հաւատարիմ գիտութեան ու ճշմարտութեան՝ ան չմոլորեցաւ բնազանցութեան մանուածապատ եւ անորոշ տեսութիւններով։ Ֆօռէլի համար ինչ որ բնազանցական է՝ անօգուտ է. ինչո՞ւ ժամանակ վատնել մեզի համար յաւիտենապէս անճանաչելի խնդիրներու ուսումնասիրութեամբ։

Բացասական է ուրեմն իր դիրքը փիլիսոփայութեան հանդէպ. մարդկային միտքը անզօր է բացարձակին տիրանալու, ան կրնայ միայն յարաբերականը ըմբռնել։ Զուր են իմաստասէրներու ճիգերը «խորհրդաւորին» եւ «բացարձակ»ին թափանցելու։

Գ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

"ԱՆՈՒՇ„

Սրանից մի քանի ամիս առաջ, Փարիզի գաղութը արժանաւորապէս տօնեց մեր երաժշտութեան մեծագոյն վարպետներից մէկի՝ Կոմիտաս վարդապետի ծննդեան 60ամեակը։

Մեր երգի ու տաղի հզօր վարպետը դեռ ապրում է, բայց տխուր վախճանով։ Որպէս սոսկ ֆիզիքական գոյութիւն՝ նա մեզ հետ չէ, բայց իբրեւ հոգեւոր էակ՝ նա անձնագործ արձաններ է կանգնեցրել ամէն տեղ, ուր մի բուռն հայութիւն կայ։

Այդպիսի վարպետ էր նաեւ Յովհ. Թումանեանը, որ այժմ չկայ եւ որի երգերն ու տաղերը մնում են որպէս մէկ մէկ կոթողներ մեր անցած, բայց յաւէտ մնայուն կեանքի։

Այսօր, աւելի քան տասը տարի, հայ ժողովուրդը մնայլ է ու սգաւոր։ Նրա ուրախութեան ու տրտմութեան, սիրոյ եւ խանդի երգերը լռած են, նրա հոգու վրայ ծանր փականք է իջած։ Մեր իսկ երկրում հալածւում են մեր ազգային աւանդական երգերն ու տաղերը, սպառնալիքի ու անհաշտ են ենթարկւած մեր ժողովրդի խօսնակները — աշուղներն եւ բանաստեղծները։ Երգահանները վերահսկողութեան տակ են առնւած, ու նոր բանաստեղծները իրենց «շրթունքները պըղծել են» օտար երգերով եւ եղանակներով։ Մեր ժողովուրդը տասը եւ աւելի տարի է, որ չի երգում եւ նոր երգեր չի ստեղծում, թէեւ այժմ Հայոց դաշտերում եւ «դժար» լեռներում լռած է հայ շինականի երգը, բայց գաղութներում հնչում է նրա ձայնը առաջւայ պէս ուժգին, առաջւայ պէս ուրախ ու կայտառ։

«Անուշ»ը համազգային պօէմա է եւ երաժշտութիւնը միանգամայն։ Նա մեր ընտանիքի երգն է եւ հովւերգութիւնը, եղերական վախճանով, կատարւած ու անցած Հայոց լեռներում վրանների տակ, սիրոյ, խանդի եւ վրէժխնդրութեան հարազատ պատկերացումով։

Հայ շինականը «Անուշ»ի մէջ հանդէս է գալիս իր առանձնայատուկ կենցաղով, նիստ ու կացով, խաւար ու լուսաւոր ճառագայթումներով, իր հաւատալիքներով, սնոտիապաշտութեամբ, քաջութեամբ եւ հայ աւանդապահ ընտանեկան կազմով։ Այլ խօսքով՝ «Անուշ»ը Հայոց նորագոյն գեղարւեստական ազգապատումն է, ողբերգակ վախճանով։

Մեր անդնդախոր լեռներում հայ գեղջուկի սէրը բարձր է մեր վէս լեռների նման, մաքուր է նրա կատարների ձիւնի չափ եւ յստակ է մեր գլգլան աղբիւրների պէս, իսկ նրա զարգնւած «խօս»ը եւ կոտրւած քաջութիւնը գերիվեր է այդ բոլորից, եւ արեան վրէժխնդրութեամբ միայն կարող է վերականգնել։

Նոյն մաքրութիւն եւ Աստւածային ջերմութիւն ունի հայ գեղջկուհու սէրը, որ տեւայտում է կեանքի գնով եւ անձնազոհութեամբ, տեւականութիւնը յաւիտենականի մէջ փնտռելով։

Մեր թատրոնը տասնեակ տարիների պատմութիւն ունի, մեր դրամատուրգեան աւանդութիւններ եւ վարպետներ՝ եւրոպականի պէս ու նրան հաւասար, իսկ մինչեւ «Անուշ»ը մենք չունէինք համազգային օփերա, վայել հայ ժողովրդին, նրա երգին եւ երաժշտութեան։ Մեր բեմերը ժողովրդին սնուցում էին օտար, նոյնիսկ թուրք եւ պարսիկ օփէրէթներով, բայց այդ մենք պարծանքով կարող ենք ասել որ «Անուշ»ը դուրս վտարեց օտար խաղերը եւ թատերական այդ բացը լրացրեց, արժանավայել կերպով։

Ո՞վ չգիտէ «Անուշ»ից գոնէ մի կտոր, ո՞վ չի երգում նրա ուրախ կամ տխուր կտորներից մէկը, իր ուրախութեան կամ տրտմութեան պահերին։ Նա արդէն համազգային երգ է եւ երաժշտութիւն։

Տարիներ շարունակ «Անուշ»ը խաղացւել է հայ բեմերի վրայ, սկսած Հայաստանից, Կովկասից մինչեւ Պոլիս, Ամերիկա ու հեռաւոր գաղութները։

«Անուշ»ի երկու գլխաւոր դերակատարները, Սուրաբեան ամուսինները, արդէն յայտնի են, եւ նրանք տրամա-օփէրէթ խաղերի մէջ է, որ հռչակ են հանել եւ սիրւել ժողովրդից։

Բացի այդ, Փարիզում նրանք հրաւիրել են մասնակցելու նաեւ «Սիփան» երգչախումբը, որ այնքան յուզեց մեզ Կոմիտասին իր նպաստ տրուած երգահանդէսով։

«Անուշ»ի ներկայացումը մի նոր առիթ է հաշակելու մեր երգի ու երաժշտութեան գերագոյն հաճոյքը, ինչպէս նաեւ տեսնելու եւ ապրելու մեր սաբերի «Չէյրան»ները իրենց խաղերով ու պարերով, սիրոյ գեղումներով եւ ողբերգութիւններով։

Ռ.

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզեան թերթ մը կը գրէ թէ մօտ օրէն գերմանական ու աւստրիական անթելի կայաններուն մէջ պիտի տրուի ներկայացում մը Metropolitan Opera de New-York*ի կողմէ։* Այս ներկայացման կը մասնակցին աշխարհի վրայ ծանօթ ամենամեծ երգիչները։ Այդ երգիչներուն մէջ յայտնութիւն մը է «եգիպտացի թէնոր» Արման Թոքաթեան, որ սակայն, ծանօթ է ձայնաթիթեղի (disque) սիրահարներուն։

Արման Թոքաթեան հայ երգիչ մըն է, իր մանկութիւնը անցուց [illegible] երաժշտական առաջին կրթութիւնը առաւ Աղեքսանդրիոյ մէջ։ [illegible] երաժշտութեան հետեւեցաւ Վիեննայ ու Պերլինի մէջ։ Ուշադրութիւն գրաւեց, երբ կ'երգէր Վիեննայի օփերային մէջ։

Ինչ որ կը յատկանշէ Թոքաթեանը, եւ իրեն կուտայ մասնաւոր տուկ ասպարէզի մը յաջողութիւն, այն է թէ ունի հրաշալի ձայն մը, որ հանդիսասրահներու մէջ, ձայնասփիւռի մէջ, նաթիթեղէն անցնելէ յետոյ, անուշ կը դառնայ։ Ներկայ National Broadcasting Corporation*ի տնօրէններուն վկայութեան համաձայն, Թոքաթեանին ձայնը բոլոր ռատիոյերգիչներու ամէնէն անուշ ձայնն է, որուն ծանօթ ըլլայ աշխարհ։ Թոքաթեան պայմանաւորուած է National Broadcasting Corporation*ի եւ կը յուսացուի որ Metropolitan Opera*ի իր մասնակցութեամբ աւելի եւս մեծ յաջողութիւններու դուռ բացուի իրեն։

*. Վերջերս Հոլիվուտի մէջ տարուեցաւ մրցում մը, ընտրելու համար շարժանկարի ճարտար [illegible]

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Երկրաշարժի նոր ցնցումներ պատահած են վերջերս Հայաստանի մէջ։ Այդ ցնցումները զգալի եղած են նաեւ Ռուսիոյ զանազան կողմերը։ «Խորհ. Հայաստան»էն առնելով, կուտանք հեռագիրները այդ մասին.—

ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱ (7 հոկտ.).— Այսօր, Ղարաքիլիսայի (Սիսիան) մէջ ժամը 8.40ին զգալի եղան երկրաշարժի ուժեղ ցնցումներ։ Անձրեւ ու ձիւն կը տեղայ։ Ծխախոտի քաղն ու աշնան ցանքը վտանգի տակ։

ԳՈՐԻՍ (7 հոկտ.).— Երրորդ օրն է, որ կը շարունակուին երկրաշարժի ցնցումները։ Այսօր ժամը 7,40ին զգալի եղան ուժեղ ցնցումներ 2 բոպէ տեւողութեամբ։

ՂԱՓԱՆ (8 հոկտ.).— Հոկտեմբերի 5ին, գիշերուան ժամը 2ին եւ ամսուն 7ին, առաւօտեան ժամը 6ին տեղի ունեցան ստորերկրեայ ուժեղ ցնցումներ, որոնք աննշան ճեղքուածքներ պատճառեցին։ Սարերուն եւ քանի մը բարձրադիր գիւղերու վրայ ձիւն է նստած։

ՄԵՂՐԻ (8 հոկտ.).— Հոկտեմբերի 6ին ժամը 4.59ին զգալի եղան ստորերկրեայ ցնցումներ։ Մեղրիի եւ շրջանին մէջ երկրաշարժը վնաս չէ պատճառած։

*** Հետեւեալ հեռագիրները ցոյց կուտան թէ երկրաշարժի ցնցումները զգալի եղած են նաեւ Ուզբեկիստանի մէջ.—

ԿՈԿԱՆԴ (9 հոկտ.).— Հոկտեմբերի 6ին ժամը 4.30ին երկրաշարժ պատահեցաւ Կոկանդի մէջ։ Կարգ մը շէնքեր ճեղքեր ստացան։

ԱԼՄԱ-ԱԹԱՅ (9 հոկտ.).— Հոկտեմբերի 8ին գիշերը Ալմա-Աթայի մէջ զգալի եղան ստորերկրեայ ցնցումներ 4 բոպէ տեւողութեամբ։ Ցնցումները բաւական լայնածիր էին, բայց վնաս չպատճառեցին։

ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Ղամարլուէն կը գրեն «Խորհրդ. Հայաստան»ի թէ Ն. Ղույասար գիւղին մէջ բացուեցաւ առաջին ասորական եօթնամեայ դպրոցը։ Դպրոցին տրուած է 3000 րուբլի վարկ։ Նոյն գիւղին մէջ բացուած է ուսանողական պանդոկ մը։

Քեաչրիզի եւ Զաղմայի քրտական դպրոցներուն համար կարելի եղաւ գտնել անհրաժեշտ ուսուցիչները։

ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻՆ ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԵՆԷ

Ապարանի շրջանէն Ալիքուչակ գիւղացի Յարութիւն Տէր Պօղոսեան եւ Կոտայքի շրջանէն Ավդալլար գիւղացի Գարեգին Աւետիսեան կը հրաժարին քահանայութենէ։

Ղամարլուի շրջանէն Ուզունբեկլու գիւղացի Թադէոս Բաղալեան, Ապարանի շրջանէն Ղաղնաքար գիւղացի Սիմոն Տէր Դանիէլեան, Ղամարլուի շրջանի Իմանշալու գիւղացի Արսէն Յովսէփեան կը հրաժարին տիրացութենէ։

ՀԱԿԱԿՐՕՆԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ ՌԱՏԻՕՅՈՎ

Այս տարի Անդրկովկասեան 3 հանրապետութիւններուն համար պիտի բացուի հակակրօնական պայքարի դասընթացք մը, որ տեղի պիտի ունենայ ռատիոյով։ Հայաստանէն այս դասերուն պիտի կրնան հետեւիլ 1500 հոգի, 300ը Երեւանէն։ Ուսանող գտնելու համար՝ պաշտօնեաներ ղրկուեցան գիւղերը։ Ուսանողները պիտի առնուին արդիւնաբերական այն մեծ շրջաններէն, որոնք ռատիօ ունին։

Դասերը կը սկսին հոկտեմբերի վերջը։

ՔԻԻՐՏԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

«Պրոլետար»ի թղթակիցը Երեւանէն կը գրէ (հոկտ. 10).

— Երեւանի մէջ կազմուեցաւ քրտական գիւղերուն մշակութային դաստիարակութեան համար շրջուն թատրոն մը, որ պիտի ներկայացնէ քրտական լեզուով քանի մը թատերգութիւններ, որոնց նիւթը քաղուած է հաւաքական գիւղատնտեսութեան աշխատանքներէն։

ՀԻՆ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երեւանի Հնութիւններու Պահպանութեան կոմիտէն ներկայիս նախապատրաստական աշխատանք կը կատարէ եւ շուտով կը սկսի կանոնաւորապէս պեղելու հին Վաղարշապատի քաղաքատեղին (Զուարթնոցի հնագիտական շրջան)։ Պեղումները կը ղեկավարէ ակադեմիկոս Ն. Մառ։ Պեղումներուն կը հետեւի կրթական գործավարութեան կողմէ նշանակուած յանձնախումբ մը։

«ԿԸ ԶՏԵՆ»...

«Խորհր. Հայաստան» կը գրէ թէ Պետական հրատարակչական եւ մշակութային կազմակերպութիւններուն մէջ, կատարուած «զտումի» մը հետեւանքով, հրաժարեցուած են Արամ Թոմաղեան (Լեռ-Կամսար), Տիգրան Սողոմոնեան, Գեղամ Թաղիանոսեան, Թ. Նիկողոսեան, Գ. Ոսկանեան, Ա. Հախվերդեան, Էմմա Վարդանեան, Ղ. Տէրեան։ Եւ ուրիշ բազմաթիւ անձեր ստացած են միայն յանդիմանութիւն։

ԲԱԳՈՒԻ ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

Բագուի հայերէն «Կոմունիստ» թերթը կը գրէ (14 հոկտ.) թիւով.

Կարմրադրօշ պետական հայկական թատրոնը կը վերսկսի իր եղանակը վերանորոգուած։ Խաղացանկին մէջ կան Տիգրան Հախումեանի «Ոսկրների վրայ», Մ. Դարբինեանի «Պայքար», Լ. Սաղաթէլեանի «Սաթիկ», Արշաւ Դարբնիի «Հողը ծիծաղում է» թատերախաղերը։

Այս խաղերը կը շօշափեն ընկերվարական շինարարութեան գլխաւոր հարցերը։

Այս խաղացանկին մէջ պիտի մտնեն նաեւ երկու հայագիր թատերախաղեր, որոնք պիտի ներկայացնեն մէկը նաւթային արդիւնաբերութիւնը եւ Բագուի բանուորներուն հերոսութիւնը (Վաղարշեան), միւսը փետր. 18ի ժողովրդային ապստամբութիւնը։

Դարձեալ խաղացանկին մէջ պիտի մտցուին Ջ. Ջաբարլիի «Աբլինոտ Օրերը», որ կը ներկայացնէ ցարական իշխանութեան կատարած գրգռութիւնները 1905ի հայ-թաթարական կռիւներուն մէջ։ Թարգմանաբար պիտի տրուին նաեւ Միկիտենկոյի, Պագոդինի գործերը։

Խումբին կազմը կը մնայ նոյնը։ Միայն թէ կարգ մը երիտասարդ ուժեր կուգան զօրացնել զայն։ Թատրոնին կից բացուած է արուեստանոց մը՝ պատրաստելու համար նոր ուժեր։

Մնայուն բեմավարն է Մ. Սագեան, սակայն առանձին բեմադրութիւններու համար հրաւիրուած են Լիւցցէ (Լենինգրադի Թատրոնին բեմավարը) եւ Գուլակեան (Երեւանի Պետական Թատրոնին բեմավարը)։

Թատերական շրջանը բացուած է 14 հոկտեմբերին Ջաբարլիի գործով, զոր կը բեմադրէ Լիւցցէ։

ԳՐԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Նոյեմբեր եւ դեկտեմբեր ամիսներուն ընթացքին Լենինգրադի մէջ կը բացուի համամիութենական գիտութիւններու ակադեմիային գրականութեան բաժնի ցուցահանդէսը։ Այդ ցուցահանդէսին մէջ պիտի ներկայացուին Ռուսիոյ բոլոր ժողովուրդներուն գրական արտադրութիւնները։ Այս առթիւ Ազրբէջանի Պրոլետ Գրողներու Միութեան հայ հատուածին անդամներուն եւ ուղեկից գրողներուն կոչ է եղած ներկայացնել իրենց լուսանկարը, խմբանկարը, հրատարակուած գրքերուն ցանկը, կենսագրականը։ Կը պահանջուին նոյնպէս աշուղական ձեռագիրներ, եւայլն։

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔ

Սկսած է, Վաղարշապատի մէջ, այգեկութքը, որ կը կատարուի ժողովրդային խանդավառութեամբ եւ երգերով։ Խաղողի բերքը կ'ընդունուի 6 կայաններու մէջ,— Վաղարշապատ— Փարաքար, Հաջիղարա, Քէօրփալու, Աղաւնետուն, Աղջաղալա։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՊԱԼԱՏԸ

Երեւանի Աշխատանքի Պալատը, ուր տեղաւորուած են Արհեստակցական Միութիւնները, համաձայն գիտական մարմիններու տեղեկագրին, խարխլած ըլլալով վտանգաւոր է բնակումը այդ շէնքին մէջ։ Ուստի որոշուած է շինել Աշխատանքի Նոր Պալատ մը։ Յատակագիծը մրցման դրուած է, որուն կը մասնակցին ճարտարապետներ Թումանեան, Արազեան եւ Բունեաթեան։

Աշխատանքի Պալատը պիտի շինուի Մշակոյթի Տունէն մինչեւ Ամիրեան փողոցին անկիւնը բռնող տարածութեան վրայ, որմէ յետոյ կը սկսի Լենինի Հրապարակը։

Շինութեան համար վարկ բացուած 900,000 րուբլի։ Շինութիւնը կը սկսի 1933ին։

* * *

ՈՒԵՍՏԻՆ ամէնէն տաղանդաւոր բեմադրողը (metteur en scène)։ Ընտրելիներն էին 86 հռչակաւոր բեմադրողներ։ Ժիւրին կը բաղկանար շարժանկարի 5 վարիչներէ, 5 բեմագիրներէ, 5 դերակատար արուեստագէտներէ, եւ 5 օգնականբեմադրողներէ։ Մրցումը տուաւ հետեւեալ արդիւնքը.— Առաջին՝ Էռնսթ Լուպիչ, երկրորդ՝ Լուիզ Մայլսթըն, երրորդ՝ Եոզէֆ ֆոն Շթերնպէրկ, յետոյ կարգով կուգան Քինկ-Վիտոր, Րիչըրտ Ուոլլէյս եւ Ռուբէն Մամուլեան հայ տաղանդաւոր բեմադրողը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՊՈՐՏՈՅԻ ՄԷՋ

ՊՈՐՏՕ, 24 Հոկտ.— Այս գաղութը հիմնուած է 1922էն ի վեր։ Ֆրանսայի այն գաղութներէն է ուր մեր հայրենակիցները ցրուած են թէ քաղաքի եւ թէ արուարձաններու մէջ։ Կարելի է երկուքի բաժնել համախումբ վայրերը, Պորտօ, այսինքն քաղաքի կեդրոնը ու Սընօն։ 1927ի տագնապին գրեթէ անգործ չունէր Պորտօ։ Հակառակ այս տարուան համաշխարհային գործազրկութեան, նորէն բախտաւոր ենք որ մինչեւ այսօր անգործ հայեր չունինք։ Հայերու ընդհանուր թիւը կը հասնի 145—150ի։

Երիտասարդներու մեծ մասը կը զբաղի պտղավաճառութեամբ եւ գուլպայի գործով, (առաջինը 16 երկրորդէն 6 հոգի։)

Ունինք հայկական ճաշարան մը ու նպարավաճառ մը եւ երկու դերձակի խանութ։ Մնացեալները գործարանի մէջ կ'աշխատին։ Քանի մը հայրենակիցներ իրենց սեփական տունը ունին։

Վերջերս Լիոնի անգործութեան հետեւանքով կարգ մը հայրենակիցներ, մօտաւորապէս 25 հոգի, գրեթէ բոլորն ալ Արաբկիրցի հոս եկան եւ գործի մտան։

Հինգ տարի է ի վեր գոյութիւն ունի Հ. Յ. Դ. Ենթակոմիտէ, նաեւ «Արարատ» Միութիւնը, որ 21 անդամներով կազմուեցաւ։ Այս վերջինը մեկնողներուն պատճառաւ 13 անդամ ունի այսօր եւ իր բացման հանդէսը տուաւ «Զարշըլը Արթին Աղա»յի ներկայացումով։ Հասոյթը եղաւ մօտ 180 ֆրանք, նաեւ մասնակցած է 11)24ի սգահանդէսին իր բանախօսով։ Իր կազմութենէն ի վեր կազմակերպած է երեք դասախօսական եւ երեք վիճաբանական ժողովներ։ Մօտ երկու ամիս կ'ըլլայ որ դադրած են, կը յուսանք որ դարձեալ կը վերսկսին դասախօսական ու վիճաբանական երեկոյթները, որոնց հետաքրքրութեամբ կը հետեւի երիտասարդներու մեծ մասը։

*** Հ. Յ. Դաշնակցութեան Մեկուսի Ենթակոմիտէն կազմակերպած էր «Դաշնակցութեան Օր»ը որ տեղի ունեցաւ հոկտ. 18ին, «Տաւրոս» ճաշարանը, ձրիաբար տրամադրուած՝ Պ. Գառնիկ Վարժապետեանի կողմէ։

Բեմը զարդարուած էր հայկական եւ ֆրանսական եռագոյններով։ Ներկայ էր գաղութիս գիտակից դասակարգը։ Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով, նախագահ ընկեր Գ. Նալչալեան բացատրեց օրուան նշանակութիւնը։ Եղան արտասանութիւններ, խմբերգ եւ մեներգ, ջութակի վրայ նուագեց Պ. Հ. Նիփրեմեան։ Խօսեցաւ ընկեր Կ. Տօնէրեան պարզելով Դաշնակցութեան կեանքը եւ գործունէութիւնը։

Հանդէսի փակումէն վերջ ներկաները համախմբուեցան սեղաններու շուրջ, ուր բաժակաճառեր խօսուեցան Դաշնակցութեան հիմնադիրներու եւ անձնուէր մարտիկներու յիշատակին։ Ուրախութիւնը վերջ գտաւ ժամը 7ին եւ ժողովուրդը մեկնեցաւ խորապէս տպաւորուած։

Թղթակից

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻՆ ԿՈՉԸ

Փարիզի Աղքատախնամը իր պիւտճէի անձկութեան պատճառաւ, որոշած է կրկին դիմել հայրենակիցներուն որ ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս փոքր զոհողութեամբ մը շուտով կարգադրեն տարեկան արձանագրուած եւ դեռ անվճար մնացած պարտքերը։ Այս առթիւ, դիւրութեան համար անձամբ պիտի ներկայանան գանձապահ Պ. Կարագեան, անդամ Պ. Քէպապճեան եւ քարտուղար Պ. Հարիկեան։

Հակառակ տիրող տնտեսական սուր տագնապին որ ծանր հարուած մը արդէն տուած է՝ Օգնութեան Սնտուկի հասոյթին, Աղքատախնամը որոշած է օգնել բազմանդամ դժբախտ ընտանիքներու, որոնք պայքար կը մղեն կտոր մը հացի համար շատ խեղճ պայմաններու մէջ։

(Կնիք)

ՄԱՆՕԹ.— Կը խնդրուի փարիզահայ բոլոր ընկերակցութիւններէ եւ միութիւններէ նկատի ունենալ 1932ի յունուարի 31ի օրը՝ Աղքատախնամի տարեկան պարահանդէսը որ տեղի պիտի ունենայ Շանզ'Էլիզէի պողոտային վրայ, նորակառոյց 79 թիւ խոշոր եւ սիրուն սրահներուն մէջ։ Ժողովրդական գին որոշուած է այս տարի։ Մանրամասնութիւնները յառաջիկային։

ԹՈՒՐՔ ՍՊԱՅ ՄԸ ՈՍԿԻ ԹԱՂԱԾ ԷՐ

Յորդանանի հովտին մէջ, անկիւն մը, Տիբերիոյ լիճէն ոչ շատ հեռու, երեւան հանուեցաւ 23 սնտուկ։ Այդ սնտուկներուն մէջ կար 115,000 Թրքական ոսկի։ 13 տարի առաջ, երբ Թրքական զօրքը կը նահանջէր, Թուրք սպայ մը այդ սնտուկները թաղած էր։

Թուրք սպան արտօնութիւն ստացեր էր երեւան հանելու պահուած ոսկին, պայմանաւ որ կէսը տրուի Պաղեստինի պետական գանձին։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ԼՈՒԾՈՒԱԾ

Հ. Ո. Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը կը յայտարարէ ի գիտութիւն հայ մարզական շրջանակներուն թէ լուծած է Միութեանս Պէլվիլի ԱՐԱՐԱՏ մարզական մասնաճիւղը, արգիլելով այդ անունին տակ վերակազմութիւնը որեւէ ժամանակ։ Նկատի ունենալով լուծեալ ԱՐԱՐԱՏի անդամներուն հակակարգապահական եւ հայ մարզիկներու անունին անվայել ընթացքը, զոր անոնք ցոյց տուին Կեդրոնիս լիազօրին եւ խումբի վարիչին ընկեր Հրանդ Ակոնայեանի առջեւ, կեդրոնս վտարուած հռչակելէ յետոյ զանոնք, միջոցներ ձեռք առած է իրենց անուններովը ներկայանալու ֆրանսական մարզական բոլոր շրջանակներուն, Փարիզի ու գաւառ։

Հ. Ո. Մ. Կեդր. Վարչութիւն

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Շարունակելով իր ճամբորդութիւնները, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպոլի Ա. խումբը, Շաբաթ երեկոյ գնաց Donarrenez, *Փարիզէն 620 քիլոմեթր հեռու, Ատլանտեանի եզերքը։ Առաջին օտար խումբն էր որ կ'այցելէր այդ քաղաքը, եւ տեղին վրայ խիստ լաւ տպաւորութիւն գործեց մեր տղոց արագ, վարպետ եւ խիստ պատուաւոր խաղարկութիւնը։*

Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբը սոյն մրցումին եւս յաղթական դուրս եկաւ 2ի դէմ 4 նշանակէտով, հակառակ անոր որ Շաբաթ երեկոյ մեկնելով, ամբողջ գիշերը ճամբորդած էին։

Խաղէն անմիջապէս առաջ, հայ մարզիկները իրենց խմբապետին առաջնորդութեամբ մարզադաշտին վրայ գտնուած մահարձանին վրայ գետեղեցին գեղեցիկ ծաղկեպսակ մը։ «Պատրաստ, պատուի ա'ռ» հրամանը գոռալուն՝ 12 հայ մարզիկներ, որոնց հետեւեցան Ֆրանսացիները, իրենց բազուկները տարածեցին դէպի արձանը որ կը յաւերժացնէ Ֆրանսայի նահատակ մարզիկներու յիշատակը։ Տեղական խումբին նախագահը յուզուած բառերով գովեց մեր տղոց սոյն արտայայտութիւնը, ուրկէ վերջ սկսաւ 2000ի մօտ հանդիսատեսներու խանդավառ ծափերուն մէջ։

*** *Կը լսենք որ Ֆութպոլի յանձնախումբը վարձած է Սթատ Էլիզապէթը, դեկտ. 27ի կիրակի օրուան համար, եւ հոն պիտի սարքէ Ֆութպոլի մրցում մը Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ ֆրանսական զօրաւորագոյն խումբերէն մէկուն միջեւ։*

Թղթակից

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ, տարեգիրք, Բ. տարի (1932), 192 էջ, շքեղ տպագրութեամբ եւ բազմաթիւ պատկերներով, գին 30 ֆրանք։ Հասցէ.— M. et M. Barsamian, 94 Rue Lafayette, Paris (10).

* * *

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Այստեղ, պէտք է ձեզ խօսիմ աշխարհի այս անկիւնին վրայ։ Թոյլ տուէք ինձ որ առաջուց ականջ խցեմ, յետոյ արտայայտուիմ ցած ձայնով։ Իրօք չեմ տեսներ թէ իր կարողութիւնները պահող եւ այս նիւթին վրայ խօսող ո՞ր մարդը պիտի կրնար ինքզինքը պահել իրաւասու հաւաքոյթի մը առջեւ։ Սերպերը պիտի պոռային.— «Ստեցի՛ք», մինչ Պուլկարները կատաղօրէն պիտի ծափահարէին։ Եթէ ձեր մտամտածումը պարզէիք լայնօրէն, «խաբեցի՛ք», պիտի պոռչտային Պուլկարները, կախեցէք այդ մարդը», մինչ Սերպերը կատաղօրէն պիտի ծափահարէին։ Եւ այս գործը պիտի վերջանար, ինչպէս կը վերջանան այս տեսակ գործերը։ Հրէշային կափարիչով մը, արիւնով, մեռեալներով։

Ուրեմն, ականջ տուէք։

×

Մակեդոնիան կը հաշուէ գրեթէ երկու միլիոն հոգի։ 1912ին, այս բնակիչները կը բաժնուէին ըստ ծագման իբր Պուլկար, Թուրք, Յոյն, Ալպանացի, Քուցօ-Վալաք, Զինկեանէներ, Հրեաներ եւ անշուշտ, Սերպեր։ Այսօր, (բարեկամներս, գիս մի՛ կախէք) սերպ բնակչութիւնը չի կըրնար կասկածի տակ իյնալ, քանի որ Սերպերը իջած են դէպի Հիւսիս, գաղթակցելու ինչ որ կը կոչեն ո՛չ թէ Մակեդոնիա, այլ Հարաւային Սերպիա։

Պուլկարները իրենց փաստերը կը քաղեն լեզուէն եւ կ'ըսեն.— Մակեդոնիոյ մէջ, պուլկարերէն կը խօսին»։ Արդ, հոն կը խօսին մակեդոներէն, որ պուլկարերէն չէ, այլ յունարէնի, թրքերէնի, պուլկարերէնի, սերպերէնի եւ ալպաներէնի խառնուրդ մը։ Անկից զատ, պուլկարերէն լեզուն շատ մօտ քոյրը ըլլալով սերպերէնին, ամէնէն առաջ Պուլկարները եւ երկրորդ Սերպերը կրնան վստահութեամբ պնդել թէ եղբօր մը պէս կը հասկնան մակեդոներէնը որուն կը մօտենայ։

Այս երկիրը երեքի բաժնուած ըլլալով, կը թուի թէ լուծումը կրնար գտնուիլ, Յոյները երթալով Յոյներուն քով. Սերպերը՝ Սերպերուն քով Պուլկարները Պուլկարներուն քով։ Այս մտացածին ելքը երազի մը չի պատկանիր. տեղի ունեցաւ Յոյներուն եւ Պուլկարներուն համար։ Արեւմուտքի ժողովուրդները, ժամանակակից եսապաշտներ, ակնարկ մը չնետեցին այս խղճալի գաղութին վրայ. մէկ կողմէ փոքր-Ասիայի 800,000 Յոյներ, միւս կողմէ 140 հազար Թրակիայի Պուլկարներ, որոնք Քեմալի յաղթանակէն յետոյ, եկան ապաստանիլ յունական Թրակիա, միւնները տեղը լքելու համար ուղղուեցան դէպի պուլկարական Մակեդոնիա, այրեր, կիներ, մանուկներ, այն ատեն երբ պատերազմը վերջացած էր աշխարհէն, լքեցին տունը ուր ծներ էին, դաշտերը որ սերունդէ սերունդ թրծեր էին իրենց ոտքերով։

Սերպիական կողմէն դէպի պուլկարական կողմը՝ գաղթածային ո՛չ մէկ շարժում։

— Վա՛շ, կը պատասխանէ Սօֆիա, ամբողջ ժողովուրդը, — մէկ միլիոն հոգի — պէտք էր ճամբայ ելլէր»։

-- Անոնք որ ուզեցին մեկնիլ, մեկնեցան, կը պատասխանէ Պելկրատ։ Ժողովուրդը մնաց, որովհետեւ ինքզինքը իր հողին վրայ կը զգայ»։

Իրողութիւնը հոն է։ Նէօյեիի դաշնագիրը նուիրականացուց Սերպերու իրաւունքը։ Բոլոր երկիրները Պուլկարիան ալ մէջը, ընդունեցին Պալքաններու նոր վիճակը։ Մակեդոնական Յեղափոխական կազմակերպութիւնը չընդունեց զայն։ Ան կը կանգնի միջազգային որոշումներուն դէմ։

Պէտք է դեռ լուսաբանենք մեր գործը։

Եթէ ՄՆՅԿը ըլլար դժգոհներու միութիւն մը, որ յարգանքի ստիպուած ըլլար իր երկրին կառավարութեան կողմէ, այդտեղ նոր բան չպիտի ըլլար, ներքին քաղաքականութեան պարզ խաղը։ Բայց ՄՆՅԿը ծշդիւ, Պուլկարիոյ երկրորդ մէկ կառավարութիւնն է։ Ուրիշներ կ'ըսեն թէ առաջինն է։ Ինչ որ ալ ըլլայ, միւսը, պաշտօնականը, թագաւորին կողմէ նշանակուածը, կը յայտնէ թէ որեւէ միջոց չունի օձիքը փրկելու իր երկուորեակէն։

Ըստէնկոթով կառավարութիւնը կ'ընդունի Պուլկարիոյ եւ Սերպիոյ միջեւ խաղաղութեան վիճակը։ Առճանակ-կառավարութիւնը պատերազմ է յայտարարած նոյն այս Սերպիոյ դէմ եւ կը շարունակէ։

Այս է տեսարանը, որուն առջեւ պէտք է նախ դնել ձեզ.

Տեսնենք հիմա, այս ըմբոստութեան պատճառները։

Պուլկարեւմակեդոնական յեղափոխականները Եուկոսլաւիոյ կը մերժեն սերպիական Մակեդոնիոյ, այսինքն իր իսկ հողին վրայ իր ուզած կերպով գործելու իրաւունքը։

Անոնք կ'ըսեն.— Սերպերը ջընջեցին պուլկարերէն լեզուով դըպրոցները, պուլկարերէն լեզուով աղօթքը։ Կը պարծին պուլկարերէն խօսող տղաքը։ Մակեդոնացիները ստիպուեցան իրենց անունին վերջաւորութիւնը կցել իչ մասնիկը, անոր տալու համար սերպիական ձեւը։ Այսպէս Պուլկարիոյ վերջին վարչապետը կը կոչուի Լիափչէֆ, իսկ իր ծննդեան գիւղը մնացող եղբայրը, ստիպուած կոչուելու Լիափչէվիչ։

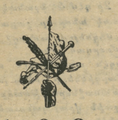
Դպրոցներուն մէջ, տղաքը պարտաւոր են կրկնելու.— «Ես Սերպ եմ»։ Բայց, երբ տուն կուգայ, անոր հայրը կ'ըսէ.— Ո՛չ, դուն Պուլկար ես։ Երիտասարդութիւնն ուրեմն բարոյապէս կը տանջուի։ Մեր եղբայրները աւելի կը տանջուին քան թէ Թուրքերու օրով։ Լա՛ւ ուրեմն, կըրնան այդ բանն արտօնել։

Ազգերու Դաշնակցութիւնը կրնայ հանդուրժել, աշխարհը կրնայ ծիծաղիլ եւ պուլկար կառավարութիւնը ենթարկուիլ, մենք93—1893— յեղափոխականներս, Կրույէֆի, Թոշէֆի, Ալէքսանտրոֆի, Փրոթոկերոֆի յաջորդներս, չենք ընդունիր։ Մահ կամ ազատութիւն։

(Շար)․

Իսլամ համագումարը եւ նոր խալիֆան

Գահիրէի «Էլ Մուգաթթամ» թերթը կը գրէ թէ Շէվքէթ Ալին է որ ներշնչած է Երուսաղէմի միւֆթիին՝ իսլամական համագումար մը հրաւիրել դնկտ. 7ին: Եգիպտական թերթը կ'աւելցնէ թէ Հնդկաստանի խալիֆայականները պատրաստ են վճարելու բոլոր ծախքերը, որովհետեւ կը յուսան համոզել համագումարը որ վերահաստատէ նախորդ խալիֆա Ապտիւլ Մեճիտը: Ինչպէս կը յիշուի, այս վերջինը գահընկէց եղաւ Թուրքիոյ Ազգային Մեծ Ժողովին կողմէ, 1924 մարտ 3ին եւ այժմ Նիս հաստատուած է:

Հ. Յ. Դ.

ԳԱԻԱՌ

Լիոնի Մարզպետ խումբի ժողովը այս Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին Գրադարանի սրահը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԻՈՆԻ Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Հինգշաբթի իրիկուն, ժամը 8.30ին Ակումբ. Ընթերցասրահին մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

— Լեւոն Մուրատեան կը փնտռէ Յակոբ Քէսմէնեան, կը կարծուի թէ ասկէ առաջ Փօրտօ գտնուած է: Իմացնել Léon Mouradianի, 125 Cité Verminck, Croix-Sainte, (B. du Rhône).

— Կը փնտռուի Արթին Ալթունճեան կամ Սարաֆեան 25 տարեկան իր եղբօր Կարապետի կողմէ: Վերջին անգամ տեսնուած է Մակեդոնիոյ մէջ: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել հետեւեալ հասցէին. Mr G. Altouvadjian, H.K. Home La Gaudinière, La ville-aux-Clercs, Loir-e Cher.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ Տուրուբերանի Հայր. Միութեան պատգամաւորական ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 8, Կիրակի օրը Տէսինի մէջ: Կը խնդրուի մասնաճիւղերու պատգամաւորներէն ճշդապահ ըլլալ:

«ԱՌՈՂՋ ԿԵԱՆՔ»ի խմբագրին պատահած մէկ արկածին հետեւանքով, ամսագրին, Հոկտ. եւ Նոյեմբ. թիւերը միացեալ պիտի հրատարակուին:

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆ

Պաշտօնական մարմիններու ուղղուած ամէն տեսակ աղերսագրերու խմբագրութիւն, հարկային, ապահովագրական, Ֆրանսա մուտքի արտօնութեան, ինքնութեան թուղթերու կանոնաւորման եւ նաթիւրալիզասիոնի օրէնքներու վերաբերեալ խորհուրդներ: Ամուսնական ձեւակերպութեանց արագ հետապնդում 15 օրուան մէջ:

Դիմել՝ Խ. ՔԷՊԱՊՃԵԱՆի, ամէն օր ժամը 10—12, 20 rue de Bézons à Courbevoie (Seine), Tél. Defénse 0—39:

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS

208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (76)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

15.— ԷՐԶՐՈՒՄԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

— Արթի՛ն, կոմիտէին նամակը ցոյց տուիր բարբարոսներու կուսակալին, ի՞նչ օգուտ կը սպասես ատկէ:

— Օձիքս ձգեցէք: Ես պարզ փաստաբան մըն եմ, ես ոչ մարդ կրնամ սպաննել, ոչ ալ ապստամբութիւն վարել, ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ: Ձե՞ք վախնար կառավարութենէն: Վստահ եղէք, որ պատիժը կը կրէք:

— Դուն հիմա հետս եկուր, երթանք կոմիտէին մօտ: Այսպիսի բաներէ այլեւս հրաժարէ վերջնապէս եւ հաւատարիմ եղիր քու ազգիդ:

— Նախ դուք հաւատարիմ եղէք ազգին: Ազգը պիտի կործանէք այս ճամբով: Այս ճամբան, զոր բռնած էք, լաւ ճամբայ չէ: Ինչպէս կրնաք գլուխ ելլել քառ-քոծ՛ամբան կառավարութեան հետ: Ետքոյ, ի՞նչ գէշութիւն տեսաք Թուրքիայէն ու Թուրքերէն:

— Վերջին խօսքդ ա՞յս է, Արթի՛ն:

— Այո՛, առաջին խօսքս վերջին խօսքս է:

— Ուրեմն, գրէ՛ կտակդ:

Այս խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար 1895 յուլիսի 23ին, կէսօրին: Այդ օրը, իրիկուան դէմ, Էրզրումի ամէնէն բանուկ եւ ամէնէն բազմամբոխ ճամբուն վրայ, յունական եկեղեցւոյն փողոցին մէջ, երբ Տէր Սարգիսեան Արթին եւ առեւտրական սենեակին անդամներէն Պօղոյեան Սիմոն միասին կ'անցնէին, յանկարծ զէնքի ձայն մը լսուեցաւ: Արթին էֆէնտի անկենդան գետին փռուեցաւ: Երբ Պօղոյեան Սիմոն, ծռելով իր ընկերոջ վրայ կ'ուզէր հասկնալ թէ ո՞ւր է տակաւին, որպէսզի բժիշկ մը կանչէր եւ ազատէր զայն, յանկարծ ձայն մը լսեց ղիմացէն.

— Դուն ալ այդ դաւաճանին հետ ընկեր ես, առ ուրեմն հատ մըն ալ քեզի...

Լսուեցաւ զէնքի երկրորդ ձայն մըն ալ, եւ Սիմոն եւս անկենդան գետին փռուեցաւ:

Այս կէս վայրկեանի ընթացքին կատարուած երկու սպանութիւնը տեղի կ'ունենար ամէնուն աչքին առջեւ: Եւ սակայն, հակառակ ոստիկաններուն բոլոր ջանքերուն ու փնտռտուքներուն, կարելի չեղաւ գտնել սպանիչները: Զարմանալին այն է որ սպանեալներուն ընտանիքները կառավարութեան դիմելով պաշտօնապէս կը յայտարարէին թէ դատ չունին որեւէ մէկուն դէմ:

Բոլոր այս ոճիրներուն հեղինակը այլեւս Հնչակեան կուսակցութիւնը չէր, այլ նոր կուսակցութիւն մը, Դրօշակեանները, որոնք նոր կը սկսէին գործի:

1895 Հոկտ. 18ին, շուկային մէջ, լպոււ (հալլած) Մանուկ մէկիկ մէկիկ այցելեց Հայոց խանութները, ըսելու համար.

— Օ՛ն, շուտ փակեցէք խանութները:

Այս բանը ուշադրութիւնը գրաւեց Թուրք ոստիկանի մը, որ այդ կողմերէն կ'անցնէր այդ պահուն: Մօտենալով Մանուկին, հարցուց.

— Բարեկա՛մ, ո՞վ ես դուն, ի՞նչ կ'ուզես այս մարդոցմէ: Ինչո՞ւ պէտք է փակեն խանութները:

— Ես Հայ եմ, իսկ դուն ո՞վ ես: Այս խանութներուն տէրերն ալ Հայ են, մեր ներքին գործերուն մարդ չի կրնար խառնուիլ:

— Ես մէկն ալ չեմ, ես ոստիկան մըն եմ, որ պաշտօն ունիմ պաշտպանել հասարակաց իրաւունքները:

— Կ'ուզես ոստիկան եղիր, կ'ուզես սպայ: Այստեղ ի՞նչ կայ իբրեւ հասարակաց իրաւունք: Ոճի՞ր գործուեցաւ: Ժողով ունինք, ամէնուն ալ լուր կուտամ, որ հաւաքուին:

— Ժողովները արգիլուած են օրէնքով: Ես կ'արգիլեմ ձեզի ժողով գումարել:

— Իսկ ես կոմիտէին մարդոցմէ եմ, աչքդ բա՛ց, փոխս էֆէնտի:

— Ես կոմիտէ մոմիտէ չեմ ճանչնար: Հիմա միասին պահականոց եկուր, տեսնեմ:

Կոմիտէճին ոստիկանին աչքերուն մէջ կարդաց,—ուզէ չուզէ բռնութեամբ պահականոց պիտի տարուի, բայց եւ այնպէս քիչ մըն ալ հերոսութիւն ծախել ուզելով, ըսաւ.

— Հապա՞ եթէ չուզեմ գալ...

Ոստիկանը չպատասխանեց, ուժեղ, քաջ եւ յաղթանդամ մէկն էր: Մանուկին օձիքէն բռնելով, առաջ քշեց:

— Եթէ չուզես գալ, ես գիտեմ թէ մարդը ի՞նչպէս կը տանին քաշկռտելով:

Հազիւ թէ նոքա մտեր էին ոստիկանական տեսուչին գրասենեակէն, երբ դուրսը հրացանի ձայն մը լսուեցաւ: Պահակազօրքի պարենաւորման պաշտօնեաներէն Մէհմէտ էֆէնտի, կառավարչութեան շէնքին առջեւ գետին տապալեցաւ յորդահոս արեան մէջ եւ մեռաւ: Ոճրագործ Հայը զարնելէ յետոյ խոյս տուաւ: Թուրքերը, որ յուզման մատնուած էին, սկսան հետապնդել ոճրագործը, որ կը փախչէր դէպի հայկական թաղերը, ընդ մերթ ետ դառնալով եւ զէնք արձակելով հետապնդողներուն վրայ: Այդ դնդակներէն վիրաւորուեցան երկու Թուրքեր եւս: Հետապնդող Թուրքերուն եւ փախչող Հայուն միջեւ հազիւ 5-10 մեթր տարածութիւն մը կար: Երբ հետապնդողները պիտի բռնէին ոճրագործին օձիքէն, գիւղ նոր կոմիտէներու 100 հոգինոց խումբ մը զինացն ելաւ Թուրքերուն:

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ	3 ամս. 6 ամս. Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ. 70ֆ. 140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ	250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ	250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ	6 տլ. 10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ	100 ֆ. 200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286
Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
29 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1711
ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հաւանաբար այսօր կը ճշդուին Անգլիոյ երեսփոխանական ընտրութեանց վերջին թիւերը։ Բայց արդէն անվիճելի է արդիւնքը — Պահպանողականները յաղթած են ջախջախիչ մեծամասնութեամբ։ Շահած են աւելի մեծ թիւ, քան 1924ի ընտրութեանց ատեն։

Անակնկալ մը չէ այս արդիւնքը, վերջին ամիսներու դէպքերէն յետոյ։

Անցեալ Օգոստոսին էր որ, անհաւասարակշռութեան (?) ելմտացոյցի բացէն եւ տնտեսական տագնապէն, Մաքտօնըլտ ստիպուեցաւ աշխատաւորական դահլիճին հրաժարականը ներկայացնել, եւ անմիջապէս յետոյ կազմել Ազգային Միութեան դահլիճ մը։ Իր ընկերներէն քանի մը հոգի միայն միացան իրեն, իսկ ջախջախիչ մեծամասնութիւնը դարձաւ իրեն դէմ, առաջնորդութեամբ իր մտերիմ գործակցին, Հէնտըրսընի։

Այս ելքն ալ, սակայն, չփրկեց կացութիւնը։ Սեպտեմբեր 20ին կը սարսէր «վեհափառ ստերլին»ը կամ «ստերլինին վեհապետութիւն»ը, եւ կառավարութիւնը կը ստիպուէր դիմել բացառիկ, Անգլիոյ համար աննախընթաց միջոցներու։

Նախ, դադարման դատապարտուեցաւ ոսկեդրամի դրութիւնը։ Զեղչի սակը 4ուկէս առ 100էն բարձրացաւ 6 առ 100ի, եւ արգիլուեցաւ ոսկեդրամի արտածումը։ Իրարու ետեւէ քուէարկուեցան առժամեայ օրէնքներ, հաւասարակշռելու համար ելմտացոյցը, որ 70 միլիոն ստերլինի բաց մը կը ցուցնէր ներկայ տարեշրջանի մնացեալ ամիսներուն համար, իսկ 140 միլիոն՝ յառաջիկայ տարեշրջանին համար (1932 ապրիլ 1 — 1923 մարտ 31)։

Յետոյ, սահմանուեցան ծանր խնայողութիւններ եւ թոշակներու կրճատումներ, սկսելով նախարարներէն եւ յանգելով մինչեւ ոստիկանները, նաւաստիները, ուսուցիչներն ու պաշտօնեաները, նաւազները, ուսուցիչներն ուպաստընկալ բանուորները։

Կրճատման որոշումը բաւական լուրջ ըմբոստութիւն մը յառաջ բերաւ Ատլանտեանի նաւատորմին մէջ։ Դէպք մը՝ որուն նմանը տեսնուած չէր 1797էն ի վեր։ Տասնըվեց մարտանաւերու նաւազները, 12,000 հոգի, ամբողջ երեք օր ըմբոստացան իրենց հրամանատարներուն դէմ, եւ կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ զիջումներ կատարել։

Օրը օրին ներկայացուցած ըլլալով բոլոր անցուդարձերը, աւելորդ կը համարենք աւելի երկարել։

Խնդիրը այն է որ, Մեծն Բրիտանիան մատնուած էր աննախընթաց ճգնաժամի մը եւ կը կարօտէր արմատական դարմաններու։

Ազգային դահլիճը, պատահաբար կազմուած, չունէր բաւարար հեղինակութիւն, հիմնական փոփոխութիւններ պարտադրելու համար։ Երբ ներկայ խորհրդարանը լուծուեցաւ, պահպանողականները ունէին 263 երեսփոխան, աշխատաւորականները՝ 265, ազատականները՝ 58, ազգային աշխատաւորականները՝ 15, անկախները՝ 14։ Համագումար 615 երեսփոխան։

Արդ, աշխատաւորականները դարձան ընդդիմադիր՝ Մաքտօնըլտի ազգային կառավարութեան դէմ, խիստ աննշան բացառութիւններով։ Պահպանողականներն ու ազատականները, նոր դահլիճին շուրջը բոլորուելով հանդերձ, կը պնդէին նոր ընտրութեանց մասին, աւելի տիրաբար արժեցնելու համար իրենց ազդեցութիւնը։

Եւ խորհրդարանը լուծուեցաւ հոկտ. 7ին։ Մէջտեղ դրուեցան նոր նշանախօսքեր,— մասնաւորապէս մաքսային դրութեան խնդիրը։

Ծանօթ կուսակցութիւններէն զատ, այս անգամ նոր ազդակ մը կար հրապարակին վրայ, — Ազգային Միութիւն, որուն կուսակից ներկայացան՝ Աշխատաւորականներուն կողմէ՝ Մաքտօնըլտ, իսկ Պահպանողականներուն կողմէ՝ Պօլտուին։

Քիչ տարբերութեամբ, այս երկու հոսանքներն ալ կուսակից են մաքսային դրութեան։ Նոյնպէս Ազատականներուն մէկ մասը։ Անոնց համոզումով, երբ մաքսատուրք հաստատուի օտար արտադրութեանց դէմ, ոչ միայն ելմտացոյցը պիտի հաւասարակշռուի, այլ և գործ պիտի ճարուի բոլորին եւ կարելի պիտի ըլլայ նոր շահաստաններ գտնել։ Նաեւ ամրապնդել ստերլինը։

Միւս նշանախօսքերը կապ ունին միջազգային քաղաքական եւ տնտեսական խնդիրներու հետ, եւ մեծ նորութիւններ չեն պարունակեր։

Արդ, ընտրութեանց արդիւնքը ցոյց կուտայ որ յաղթանակած է ազգային, խառն դահլիճի տեսակէտը։ Թէեւ, պահպանողականները կրնան առանձին ալ կազմել դահլիճը, քանի որ ջախջախիչ թիւ մը կը ներկայացնեն։

Ընտրութեանց վերջնական արդիւնքէն յետոյ, ձեւ ու մարմին պիտի առնեն մէջտեղ նետուած նշանախօսքերը։ Նոյեմբեր 3ին կը բացուի նոր խորհրդարանը, եւ այնուհետեւ է որ պիտի պարզուի Մեծն Բրիտանիոյ նոր քաղաքականութիւնը՝ մասնաւորապէս տնտեսական գետնի վրայ։

Այդ քաղաքականութիւնը մեծապէս պիտի ազդէ ոչ միայն ընդհանուր քաղաքական կացութեան, այլ մանաւանդ տնտեսական հրապարակին վրայ։

Անգլիան վաղուց շահաւէտ շուկայ մըն էր իր դրացիներուն համար, իբրեւ սպառող եւ ամէնէն սուղ արտադրող։ Նոր դրութեամբ, պիտի ձգտի աւելի շատ ծախել քան թէ գնել։ Ուրեմն վնասել շատ մը երկիրներու, մէջն ըլլալով նաեւ Ֆրանսան։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՋԱԽՋԱԽԻՉ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐՈՒ

ՀԷՆՏԸՐՍԸՆԻ ՋԱԽՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ամսոյս 27ին, տեղի ունեցան Անգլիոյ խորհրդարանական ընտրութիւնները, որոնց արդիւնքին կը սպասուէր անհամբերութեամբ։ Վերջնական արդիւնքը տակաւին չէ ճշդուած: Բայց արդէն մասնակի արդիւնքը ցոյց կուտայ ընդդիմադիրներու ջախջախիչ պարտութիւնը: 548 աթոռի համար թեկնածու կը ներկայանային 1285 անձեր, 9 կուսակցութեանց բաժնուած։ Խորհրդարանը կը բաղկանայ 615 անդամներէ։ 67 հոգի արդէն անցեալ շաբթու ընտրուած էին առանց վէճի ու կռուի։ Իրենց ընտրական շրջանակէն, ո՛չ մէկ հակառակորդ թեկնածու կը գտնուէր: Եւ երեքշաբթի առտու քուէարկութեանց սկիզբէն իսկ, ազգային միութեան կուսակցութիւնները ունէին 62 ձայնի առաւելութիւն մը.— 6 աշխատաւորականներ, ընդդէմ 13 ազատականներու եւ 49 պահպանողականներու։

Դէպի կէս գիշեր, կացութիւնը հետեւեալն էր.— պահպանողականներ՝ 67, ազատականներ՝ 15, անկախ ազգայնական 1, 83 ձայն Ազգային Միութենէն։

Ընդդիմադիրներ.— Աշխատաւորականներ՝ 7, Լոյտ Ճորճի խմբակ՝ 1, ընդամէնը 8 ընդդիմադիր՝ 83 կառավարականի դէմ։

Թանձր մառախուղ մը շատերն ստիպեր էր տունէն դուրս չելլելու: Այս պատճառով ալ ձեռնպահներու թիւը մեծ է։ Սակայն ընտրողներուն դիւրութիւն տալու համար, ամէն միջոց մտածուած էր ու կը գործադրուէր։ Պահպանողականներու կապտագոյն ինքնաշարժները տրամադրուած էին այս կուսակցութեան անդամներուն եւ համակիրներուն, զանոնք փոխադրելու համար քուէատուփին առջեւ։

Ընտրողներու (այր եւ կին) թիւն է մօտաւորապէս 30 միլիոն, իսկ այս թիւին մէջ, կիները կը ներկայացնեն 1,5 միլիոնի մեծամասնութիւն մը՝ այրերուն վրայ։ Ներկայացեր էին 1285 թեկնածուներ հետեւեալ բաժանումներով,— Պահպանողականներ՝ 517,— Աշխատաւորականներ, 513,— Ազատականներ՝ 121,— Ազգ. ազատականներ՝ 39,— Ազգ. աշխատաւորականներ՝ 21,— Մօզլիի խմբակ՝ 23,— Անկախներ՝ 26,— Համայնավարներ՝ 26։

ՀԷՆՏԸՐՍԸՆԻ ԱՆԿՈՒՄԸ

Իր ընտրական շրջանակին մէջ, աշխատաւորական պետը Հէնտըրսըն պարտուեցաւ անկախ ազգայնականէ մը: Հէնտըրսըն ստացաւ 9209 քուէ, իսկ իր հակառակորդը 26,917։ Աշխատաւորականներու զարմանքն ու ցաւը շատ մեծ էր։ Մերժեցին որեւէ յայտարարութիւն ընել ի բացակայութեան Հէնտըրսընի որ հիւանդ էր։

Աշխատաւորական ութ նախկին նախարարներ եւս պարտուեցան, փոխադրութեան նախկին նախարարը, պատերազմական նախարարը աշխատաւորական դահլիճին մէջ Թոմ Շօ եւ առողջապահական նախարարը եւն.։

ՍՏԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Քուէարկութիւններէն առաջ, ստերլինը նոր անկում մը ունեցաւ եւ իջաւ 3,87ի, մէկ օր առաջ ծայր տուած վաճառումներուն հետեւանքով։ Այս կերպով՝ անցեալ շաբթուան ընթացքին գոյաշահը կը չէզոքանայ։ Վաճառումներուն պատճառ ցոյց կը տրուի կառավարութեան կողմէ կարգ մը կարեւոր հաշիւներու յարդարման աճապարանքը։ Երէկ կէսօրին, ստերլինի գինն էր 99,75, տոլարը 25,39։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ընտրութեանց արդիւնքի մասին, որ տակաւին վերջնական չէ, կը տրուին հետեւեալ տեղեկութիւնները:

Առտուան ժամը 4ին, պահպանողականները շահեր էին 221 աթոռ, իսկ աշխատաւորականները 23։ Այս կերպով, պահպանողականները շահած կ'ըլլան 100 աթոռ, մինչ աշխատաւորականները կը կորսնցնեն 112։

Ահա կուսակցութեանց դիրքը առտուան ժամը 4ին.—

Պահպանողականներ	221
Ազգ. Աշխատաւորականներ	4
Ազգ. Ազատականներ	35
Անկախ Ազգ.	3
Աշատաւորականներ	23
Ազատականներ	2
Գումար	288

ԿԻՊՐՈՍԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կղզիին զանազան գիւղերուն մէջ, նոր խռովութիւններ ծագեցան։ Մէկ քանի կամուրջներ քանդուեցան։ Հեռագրական ձողեր քանդուեցան եւ ոստիկանական կայաններ հրդեհի կամ աւարի տրուեցան։ Ֆամակուսթայի շրջանին մէջ, մաքսային փոքր պաշտօնատեղի մը հրդեհի տրուեցաւ։

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Կղզիին մէջ պատահած նոր խռովութեանց հետեւանքով, Փաֆոսի զինուորական հրամանատարը հրամայեց մարտանաւերը փոխադրել անգլիական հպատակները։

«Քոլոնպիա» մարտանաւը Ֆամակուսթա հասաւ եւ ցամաք հանեց մաս մը ծովային զինուորներ։ Ջերթակալուեցան փաստաբան մը եւ դրամատան պաշտօնեայ մը, ինչպէս նաեւ համայնավար մը։

Անգլիոյ գաղութներու նախարարը զեկոյցով մը կը յայտնէ թէ համաձայն Կիպրոսի կառավարիչին մէկ հեռագրին, կացութիւնը բարւոքած է։ Խռովութիւններու ընթացքին սպաննուած են 4, վիրաւորուած են 66 հոգի, որոնց 35ը ոստիկաններ։

Մարսէյլի եկեղեցիին օծումը

Մարսէյլէն կը գրեն թէ կիրակի օր մեծ հանդիսաւորութեամբ կատարուած է նորակառոյց Թարգմանչաց եկեղեցիին օծումը։ Ներկայ եղած են երկու հազար հոգի։ Երգած են Պ. Արմ. Շահմուրատեան եւ Պ. Վ. Սարգսեանի կազմած երգչախումբը։ Եկեղեցիին ետեւը գետեղուած էր անթել գործիք մը, որպէսզի դուրսը մնացած ժողովուրդն ալ կարենայ հետեւիլ արարողութեանց։

Հայ հռոմէականներու նոր Պատրիարքը

Անցեալ օր, Պէյրութի «Ազդակ»էն առնելով, հաղորդեր էինք թէ հայ կաթոլիկ եպիսկոպոսներու համագումարին կողմէ կաթ.. պատրիարք ընտրուած է Նազլեան գերապայծառ։

Մեր պաշտօնակիցը վերջին թիւով կը ճշդէ թէ ընտրուած է ոչ թէ Նազլեան, այլ Արփիարեան գերապայծառը որուն ընտրութիւնը վաւերացուած է Վատիկանի կողմէ։:

Օծումը կատարուած է անցեալ կիրակի: Պատրիարքական փոխանորդ ընտրուած է Պաղտատի առաջնորդ Նէսիմեան գերապայծառ։

Մահափորձ պուլկար նախարարի մը դէմ

Պելկրատէն տրուած լուրի մը համաձայն, Պուլկարիոյ ելմտական նախարարը Սթեփանօֆ քիչ մնաց որ սպաննուէր։ Այն միջոցին որ կայարանէ մը դուրս կ'ելլէր իր ինքնաշարժով, անծանօթ մը կրակեց վրան։ Գնդակը կոտրեց ապակին և անցաւ նախարարին ու իրեն ընկերակցող երեսփոխանի մը գլուխներուն մէջտեղէն։

Անհաբեկիչը յաջողեցաւ փախուստ տալ։

Պալքանեան Բ. Խորհրդաժողովը

Գրեր էինք թէ Պալքանեան Խորհրդաժողովի պատուիրակները Էնկիւրի գացեր էին, Ազգային Ժողովի սրահին մէջ, վերջին գումարման մը ընթացքին՝ վիճելու համար քաղաքական մերձեցման հարցին շուրջ։ Այս առթիւ, պատուիրակները ներկայացան Մուսթաֆա Քէմալի, որ ճառ մը արտասանեց։ Քաղաքական յանձնախումբի աշխատանքներուն մասին տրուեցաւ զեկոյց մը, եւ առաջարկուեցաւ որ այդ յանձնախումբին բանաձեւերը ընդունուին։ Այս բանաձեւերը ընդունուեցան միաձայնութեամբ։ Խորհրդաժողովը որոշեց քաղաքական յանձնախումբին ձգել յաջորդ խորհրդաժողովի գումարման վայրի նշանակումը։

Ստորեւ, միաձայնութեամբ ընդունուած քաղաքական բանաձեւը.

1) Խորհուրդը ուսումնասիրական մասնախումբին պիտի ենթարկէ պատերազմը օրէնքէ դուրս յայտարարելու, իրաւարարութեան եւ փոխադարձ օգնութեան Պալքանեան դաշինքի մը նախագիծը։ Նոյն մասնախումբը պիտի զբաղի խաղաղութեան դաշնագրերու տրամադրութեանց բարեխիղճ գործադրութեան վերաբերեալ առաջարկներով, ինչպէս նաեւ փոքրամասնութեանց հարցին կապուած առաջակներով։

2) Խորհրդաժողովը կը հաստատէ Պալքանեան պետութեանց համար, կարելի եղածին չափ շուտ, բարեկամութեան եւ իրաւախոհութեան դաշինքի իրագործման անհրաժեշտութիւնը:

3) Խորհրդաժողովը կը կրկնէ առաջին խորհրդաժողովին՝ միաձայնութեամբ յայտնուած բաղձանքները, պալքանեան պետութեանց արտաքին նախարարներու տարեկան հաւաքոյթին մասին։ Խորհրդաժողովը կը յայտնէ նաեւ պալքանեան ազգերու բուռն բաղձանքը որ Ժընեւի ընդհ. զինաթափութեան խորհրդաժողովը յանգի միջազգային պայմանադրութեան մը եւ ատով իրականանայ արդի սպառազինումներու նուազումը եւ կը հրաւիրէ պալքաններու ազգային խմբակցութիւնները որ իրենց երկրին մէջ ստեղծեն այս խորհրդաժողովի յաջողութեան նպաստաւոր հոսանք մը։

Մուսթաֆա Քէմալ ճառ մը խօսեցաւ.— Այն իրողութիւնը որ ըսաւ, պալքանեան ժողովուրդները բոլորն ալ եկած են կեդրոնական Ասիայէն, որ եղբայր ժողովուրդներ են նոյն օրրանէն մեկնած, կը բաւէ դիւրացնել անոնց միացումը»։ Յիշեց թէ Պալքանեան Միութեան նպատակն է գործակցիլ տնտեսական, մշակութային եւ քաղաքակրթական մարզերուն մէջ, յարգելով Միութիւնը կազմող իւրաքանչիւր պետութեան անկախութիւնը։ Կասկածէ դուրս է աւելցուց Մ.Քէմալ, որ նման գործ մը նպաստաւոր ընդունելութիւն պիտի գտնէ մարդկութեան կողմէ։

Թուրքերը կը միջնորդեն Ռուսիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ

Էնկիւրիէն տրուած հեռագրի մը համաձայն, Լիտվինովի հետ իր տեսակցութեան ընթացքին, Թուրքիոյ արտաքին նախարարը մէջտեղ դրաւ Ռուսիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ, թրքական միջնորդութեան ծրագիրը։ Նոյն հարցը, Թէվֆիք Րիւշտի ասկից մէկ քանի ամիս առաջ, քններ էր Ժընեւի մէջ, Ռումանիոյ ներկայացուցչին հետ։

Թուրքիա ռուսեւռումէն մերձեցումը կը հետապնդէ ո՛չ միայն տնտեսական, այլ եւ քաղաքական նկատումներով, մանաւանդ որ Ռուսիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ վէճ մը, կրնայ դժուար կացութիւն մը ստեղծել Սեւ Ծովու եւ Նեղուցներուն մէջ։

Նման վէճ մը, կրնայ հրաւիրել մեծ պետութեանց միջամտութիւնը եւ սուր կերպով մէջտեղ դնել Նեղուցներու մէջ՝ նաւարկութեան հարցը։

Յայտնի չէ թէ Լիտվինով ի՞նչ ընդունելութիւն ըրած է Թէվֆիք Րիւշտիի թելադրութիւններուն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ "ՊԱՐՊԵԼՈՒ" ԽՆԴԻՐԸ

Նախորդ յօդւածում ասացինք, որ դաշնակցական մամուլը երբեմն-երբեմն աղաղանք է խփում Հայաստանի «պարպւելու» մասին։ Հասկանալի է, ի հարկէ, որ «պարպւել» խօսքն այստեղ տառական իմաստով առնել չի կարելի։ Դաշնակցականներն էլ գիտեն, որ Հայաստանը մի գաւաթ կամ մի պնակ չէ, որ կարելի լինի ձեռքի շարժումով պարպել պարունակութիւնը։ Նրանց ասածն այն է, թէ հայ բնակչութիւնը, բոլշեւիկների քաղաքականութեան երեսից անհարկի չափերով նօսրանում է Հայաստանում։

Պ. Պօղոսեանը, խորհրդային հին եւ նոր վիճակագրութիւններից մի քանի «թւանշաններ, զուգադրելով և ապացուցած համարելով, որ Հայաստանի բնակչութիւնը 1922ից ի վեր թւով մեծացել է — ինչ որ կարելի էր ընդունել առանց վիճակագրութիւնների էլ — բացականչում է.

—«Ահա այս էր Հայաստանի պարպւելուն *պատկերը*»։

Ոչ, Պ. Պօղոսեան, պատկերը այդ չէ՝ անգամ եթէ ձեր«թւանշանները» անառարկելի լինէին։ Որովհետեւ այդ «թւանշանները», ճիշդ լինելու պարագային, կարող են միայն Հայաստանի բնակչութեան փաստական աճումը ցոյց տալ,բայց բնա՛ւ չեն կարող պարզել, թէ ինչքա՛ն աւելի մեծ կը լինէր աճումը, եթէ խորհրդային իշխանութիւնը հայահալածման քաղաքականութեան հետեւէր, կամ գոնէ ազգացրման պայմաններ չստեղծէր մեր երկրում։

Դառնանք այն «մեղքերին», որ գործել են դաշնակցական թերթերը՝ Հայաստանի պարպւելու մասին խօսք հանելով։

Մինչեւ 1927ի սկիզբը Դաշնակցականները *միամտօրէն* հաւատալով խորհրդային վիճակագրութիւններին, *հասկանալի* հպարտութեամբ յայտարարում էին ամենուրեք, թէ— Հայաստանը մի միլիոնից աւելի բնակչութիւն ունի, որի հարիւրին 95ը Հայերից է կազմւած։ Ճիշդ է, Անդրկովկասեան Տարեգիրքը, ինչպէս տեսանք նախորդ յօդւածում, իջեցրել էր այդ թիւը 781,011ի, բայց Դաշնակցականները դրա մէջ «վրացական դաւեր» էին տեսնում, սրանց նպատակն էր գցել Հայաստանի տեսակարար կշիռը Անդրկովկասում— մանաւանդ որ հրապարակի վրայ էին Հայաստանի կեդրոնական Վիճակագրական վարչութեան եւ կենտրոնական իշխանութեան Ազգային գործերի կոմիսարիատի թիւերը, որոնք 925,546ից ձգւում էին մինչեւ 1,200,000։

Այս ընհանուր լաւատեսութեան մէջ՝ ռումբի պէս պայթում է 1926ի վիճակագրութիւնը, որ իջեցնում է Հայաստանի բնակչութեան թիւը 867,546ի—մինչդեռ ամենքն սպասում էին, թէ 1926ի սկզբին 925,546 բնակիչ ունեցող երկիրը նոյն տարւայ վերջին մի միլիոնից քիչ պակաս բնակիչ պէտք է ունենար՝ նկատի առնելով հայ ժողովուրդի առասպելական աճումը...

Դաշնակցականներն այնքան հաւատում էին խորհրդային նախկին վիճակագրութիւնների գէթ մօտաւոր ճշտութեանը, որ Հայաստանի բնակչութեան սոսկալի նւազումը այլ կերպ չէին կարող բացատրել, բայց եթէ զանգւածային արտագաղթով, որի մասին լուրեր էին հանում արտասահման, 1925ի աշունքից սկսած՝ առանց լուրջ ուշադրութեան արժանանալու։

Սակայն երբ «Խորհրդ. Հայաստան»ը եւս սկսեց խօսել արտագաղթի մասին՝ չարիքը պարզւեց իր աղետալի մերկութեան մէջ։

Բոլշեւիկեան իշխանութեան այս պաշտօնաթերթի 1927 թ. փետրւար 3ի համարում,Հայաստանի Վիճակագրական Կենտ. Վարչութեան վարիչ Վ. Ցովսէփեանը գրում է.

—«Էջմիածնի գաւառի Աբարանի շրջանից, Աղբաբայի շրջանից, Երեւանի գաւառի Ախտայի շրջանից, Նոր Բայազիտի գաւառից, մանաւանդ Զանգեզուրից մասսայաբար (*ընդգծումն մերն է, Ա. Ջ.*) գնում են Անդրկովկասի արդիւնաբերական եւ առեւտրական կենտրոնները եւ նոյն իսկ Հիւսիսային կովկաս, աշխատանք որոնելու»։

Առանձնապէս սոսկալի է պատկերը Զանգեզուրի եւ Նոր Բայազիտի գաւառներում։ Առաջինի մասին Վ. Ցովսէփեանը հաղորդում է.

—«Զանգեզուրի գաւառի մարդահամարի ղեկավարը, մարդահամարն սկսելուց առաջ, հեռագրով զեկուցեց.—շատ տեղերում բնակավայրերն ու նրանց մէջ եղած տները դատարկ են. այդպիսի պայմաններում մարդահամարը կատարե՞լ թէ ոչ»։ *Իսկ երկրորդի մասին՝ թէ* «քաղաքում եւ գիւղերում բազմաթիւ տներ դատարկ են եւ նրանց մէջ միայն պահապաններ են մընում»...:

Կասկածից դուրս է, որ այստեղ մենք գործ ունինք ոչ թէ սովորական եւ ժամանակաւոր պանդխտութեան, այլ կատարեալ արտագաղթի հետ։ Զանգեզուրից Նոր Բայազիտից եւ միւս շրջաններից, առաջներում էլ աշխատաւոր երիտասարդներ գնում էին Բագու, Անդրկասպեան երկիր եւ այլուր աշխատանք գտնելու համար. բայց ե՞րբ է տեսնւած, որ հայ գիւղացին կամ քաղաքացին փակէ իր տան դռները եւ մեծով-պզտիկով օտարութեան գնայ։ Երբեք։

Այս երեւոյթը զուտ «խորհրդային» էր եւ կարող էր բացատրւել միմիայն խորհրդային իշխանութեան քաղաքականութեամբ, որ քայքայում էր հայ ժողովրդի տնտեսութիւնը, ոտնահարում նրա մարդկային իրաւունքները եւ անհնարին դարձնում նրա կեանքը հայրենի յարկի տակ։

Երբ հայ գիւղացին տեսնում էր, որ ինքը երկրում շա՜տ աւելի քիչ հող ունի, քան ռուսեւթուրք գիւղացին —ինչպէս որ մի ժամանակ, առանց ամաչելու յայտարարեց հողային գործերի կոմիսար Արամայիս Երզնկեանը. կամ երբ նա տեսնում էր որ հայ բոլշեւիկները, իրենց «ինտերնասիոնալիզմը» պանծացնելու համար, Հայաստանի արօտները յանձնում են Թուրք «քոչւորներին»՝ մինչեւ ինքը կաթի ու պանրի կարօտ է մնում, վերջապէս երբ հայ ժողովուրդը հնար չէր գտնում ազատւելու Չեկայի գործակալներից, որոնք տեղացի լինելով եւ ճանաչելով ամէն • մէկի «եօթը պորտը»՝ բազմապիսի պատճառներ ու առիթներ էին գտնում հալածելու եւ տանջելու ում կամենում էին՝ —հասկանալի է ի հարկէ, որ գիւղացի թէ քաղաքացի՝ պիտի կողպէին իրենց դռները եւ ղիմէին ուր աչքը կտրում էր...

Այս իրականութեան հանդէպ, ի՞նչ կը հրամայէր Պ. Պօղոսեանը Դաշնակցականներին։ Իրաւունք ունէի՞ն նոքա հաւատալու «Խորհրդային Հայաստան»ին, որ, յանձին «Հայկենտվիճվարի» ղեկավար Վ. Ցովսէփեանի, Հայաստանի պարպւելու հաւարն էր բարձրացրել, թէ՞ իրաւունք չունէին։ Եւ թէ իրաւունք ունէին՝ պէ՞տք է լուռ հանդիսատես մնային այս աղէտի հանդէպ թէ՞ կարող էին վեր հանել ու խարանել նրա պատճառները...

Թողնելով որ Պ. Պօղոսեանը մի առ ժամանակ մտմտայ այս հարցերի վրայ՝ տեսնենք, թէ ի՛նչ դեր էր կատարում Հայաստանի «պարպւելու» գործում, հայ բոլշեւիկների ազգային քաղաքականութիւնը, եւ ի՛նչ դիրք պէտք է բռնէին Դաշնակցականները այդ քաղաքականութեան հանդէպ։

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ թղթակիցներէ եւ յօդւածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով։

ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

16.— ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Վիրճինիա նահանգին մէջ ուխտատեղի մը կայ։ Ազգային ուխտատեղի մը։ Վէրնըն Լերան համբաւաւոր, բայց՝ համեստ հիւղակը։ Cottage:

Գիւղական պարզունակ ոճ մը։ Տասնըութերորդ Դարու վերջակէտին ոճը։ Սպիտակ Տուն։ Առջեւը պարտէզ մը կայ եւ եռեւէն՝ գեղեցիկ պուրակներ։

Աղաւնիի մը կը նմանի այս տնակը։ Ճերմակ մարմին, ճերմակ թեւեր։ Շիքակոյի հսկայ ուսերն (big shoulders) անգամ կը թեքին երկիւղածութեամբ՝ այս հիւղակին հոգիին առջեւ։

Ո՞վ է ան, որ կը գաշակալէ հոգիներուն։ Որ կը տիրէ սիրտերուն եւ սաւառնաթեւ սեւեռումներուն վրայ Ամերիկացիներուն, որոնք մոլեռանդ չեն եւ իրենց «եանքի»ի լաւերը կը թրթռան լոկ իրականութեան եւ businessի զաւազանիկէն։

Ի՞նչ աշեղ սատուածներ կային, որոնք այսօր մոռացութեան գոզը նետուած են։ Ցիշատակի իրենց աւերակներուն վրայ՝ բուեր անգամ չեն վայեր։

Մինչդեռ, Ճորճ Ուօշինկթընի տնակը՝ աշաւասիկ, աւելի քան մեկուկէս դար է սրբավայր մը դարձած է՝ մարդկութեան ամէնէն անգայ մէկ հատուածին համար։

Եւ երբ, Վէնոնէնի մէջ, ազգային ցուցադրութեան մը առիթը ներկայացաւ, անոնք եկան իրենց Հերոսին ուխտատեղիով։

Այսքա՞ն տիրական է մեներգութիւնը Հերոսի մը, որ հիմնադիրը եղաւ Ամերիկեան Անկախութեան։

Ճորճ Ուօշինկթըն...

Այս է անունը անոր, որ հոգի կուտայ այս աղաւնակերպ տնակին։

Այս պատուհաններէն՝ անոր նայուածքը կայծեր արձակեց։ Այս առաստաղներուն տակ է, որ անոր ցասումը գալարուեցաւ՝ ստեղնագործ ոլորտներով։ Ու, յետոյ, այս անկողինին վրայ է, որ երանութեամբ Հերոսը փակեց իր աչքերը, որոնք՝ համբուրեցին արշալոյսը ազատութեան։

Օ՜, Հէնրի Լի։

«Առաջինը՝ կռուի մէջ, առաջինը՝ խաղաղութեան մէջ եւ առաջինը՝ իրեն հայրենակիցներուն սրտին մէջ»։

Միացեալ Նահանգներու տաղաւարը, ուրեմն, հիւղակ մըն է սրբազան։ Մինչ ընկերս «երկինք քերող» մը կ՚ակնկալէր, արդարօրէն։

Զափազանց հոգ տարուած է ընդօրինակութեան համար։

Ճաղախը, սանդուղները, նուրբ քանդակները ծխնելոյզներուն, կիսաբաց թարթումները պատուհաններուն, բոլորը, բոլորը՝ յարեւնման Վէրնըն Մաունթի Սպիտակ Տունին։

Այժմ, այս Տունը ձեռքն է Մ. Նահանգներու Կանանց Ընկերութեան։ Իւրաքանչիւր սենեակը յանձնուած է նահանգի մը, որուն վրայ այնպէս կը գուրգուրան, ինչպէս մայր մը կը գուրգուրայ մեծ ու տաժանելի երկունքէ մը ծնած իր զաւակին վրայ։

Վէնոնէնի համար ծաղիկներն անգամ բերուած են Ամերիկայէն։

Այս շէնքը շինուած է 1743ին, Ճորճ Ուօշինկթընի խորթ եղբայր՝ Լօրընս Ուօշինկթընի կողմէ։ Կոչուեցաւ «մաունթ Վէրնըն», որովհետեւ Լօրընս ծառայած էր Անգլիացի ծովակալ Վէրնընի ձեռքին տակ, ու անոր յիշատակին ալ նուիրեց իր տունը։ Իր մահէն յետոյ, 1752ին, տունը անցաւ՝ Ճորճ եղբօրը ձեռքը, որ այն ժամանակ հազիւ 20 տարեկան էր։ Ճորճ Ուօշինկթըն հո՛ս էր որ ամուսնացաւ (1759 յունուար 6ին) Մարթա Տէնտրիճի հետ։ Եւ հոս էր, որ մեռաւ՝ 14 դեկտ. 1799ին։

Այս տնակին մէջ էր, նոյնպէս, որ Հերոսը հիւրընկալեց՝ Լաֆայէթը։

Ըստ ոմանց, սխալ է այս կարծիքը։ Ճիշտ է, որ Լաֆայէթ երկու անգամ այցելեց Ուօշինկթընի։ Առաջինը, 1781ին, երբ Եորքթաունի ճակատամարտը կը մղուէր, եւ անկախութեան հիմնադիրը կռուի մէջ էր, ինչպէս կը փաստեն իր նամակները։ Երկրորդը՝ 1824 հոկտ. 17ին, երբ Ուօշինկթընին տեղ՝ զօրավարը գտաւ՝ անոր 25 տարեկան գերեզմանը Հերոսին ազգականներէն Mr. Custis Լաֆայէթին տուաւ ոսկի մատանի մը, որուն վրայ գրուած էր՝ pater patrice, Mount Vernon: Մատանին կը պարունակէր՝ մազ մը Հերոսէն։ Լաֆայէթ առաւ զայն, և հեկեկալով լռութեան մէջ՝ ծնրադրեց իր բարեկամին դամբանին վրայ և բաւ՝ «Ամէնէն մեծը եւ լաւագոյնը մարդոց»։

Ուրիշներ կ՚ըսեն, որ Լաֆայէթ ընդունուած է այս Տունին մէջ՝ Ուօշինկթընի օրով։

Եւ ահա՛, Ցուցահանդէսին տաղաւարին մէջ մենք կը տեսնենք Լաֆայէթին սենեակը, ուր բնակած է Ֆրանսացի զօրավարը՝ 1793ին, իբրեւ պետը ամերիկեան սպայակոյտի։

Այս սենեակի գրեթէին տակ, կայ խաղաղութեան աղաւնի մը, զոր Ուօշինկթըն նուիրած է իր հիւրին։

Յետոյ, պրոնզէ պատեանի մը վրայ, կայ Պասթիյի բանալի մը, զոր Լաֆայէթ նուիրած է Հերոսին։

Հերոսի սենեակին յատակը զարդարող զորգը, հիւսուեցաւ Լուի 16րդ-ի հրամանով եւ նուիրուեցաւ Ամերիկեան Հանրապետութեան հիմնադիրին։

Ասոնցմէ զատ, կան սրահներ, ճաշարան, ճաշարան, ննջարան, ընտանեկան սենեակ և նուագասրահ, ուր կը նուագէր Miss Custis, Ուօշինկթընի հարսը, harpsicordի վրայ։

Այցելուներուն համար կայ՝ ընթերցարան մը, ուր կարելի է ուսումնասիրել տաղաւարը եւ գաղթային հարցեր։

Շէնքին երկու թեւերէն մէկը՝ խոհանոցն է, միւսը աշխատանոցը՝ համբաւաւոր հիմնադրին։

Թեւերը կը պարունակեն՝ վաւերագրութիւններ՝ Ամերիկայի գաղթային անցեալէն և ներկայէն։

Իրենց գաղութները ամբողջութեամբ ներկայ են։

Ալասքա, Փանամա, Ֆիլիպեան կղզիներ, Սամօա, Կուաանաց կղզիներ, Հավայեան կղզիներ եւ Փորթօ Րիքօ։

Ալասքան նշանաւոր է իր ոսկիի հանքերով, հնդիկներով, ձկնարաններով եւ երկու բարձրագոյն վարժարաններով, որոնք շատ յայտնի են հիւսիսային աշխարհին մէջ։

Փանամայի Ջրանցքը կը ցուցաբերէ իբրեւ նմոյշ ամերիկեան ճարտարապետութեան։ Անոր հրաշալի մանրանկարը իսկապէս որ հետաքրքրական է։

Փորթօ-Րիքօն՝ իբրեւ դուռ՝ օդային եւ նաւային սպասարկութեանց։

Իսկ Խաղաղականի կղզիները՝ Հավայեան, Ֆիլիպեան, Սամօա ծանօթ են «Ճազ»ի բոլոր ասպետներուն՝ իրենց զուարթ, մելամաղձոտ և միամիտ երգերով։

«Ճէլիքօ՛, ճա՛լիքօ, ալէ քայ մաման,

«Թի փի բա քօնէ, լավէ, բասէ, ալէ քայ մաման (*):

Երեք charming *ամերիկուհիներ՝ ծուած՝ կը ման եւ կը հիւսեն։*

Այս երրորդութիւնը՝ կղզիներու սրահին մանրիւականութիւնն է։ *Իրենց թոյշւնի լեզուն եւ* chewing gum*ի շշնշելսկոցը* ներկայացումի մը տպաւորութիւնը կը ձգեն վրաս։

Երկու յաւելուածական շէնքերու մէջ՝ Միացեալ Նահանգներու կառավարութիւնը՝ հանդէս եկած է իր գաղթային ջանքերով։

Ցաղթանակ՝ մալարիային եւ դեղին տենդին դէմ։ Ճամբաներու շինութիւն։ Երկրագործութիւն եւ նոր եղանակներ՝ մարդկային ուժի խնայողութեան համար։ Բնութիւնը կը պաշտպանուի «ազգային պարտէզ»ներու ձեռին տակ։

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

Վ Ե Ր Ջ

(*) Հավայեան երգ — «ճէլիքօ, ճալիքօ, մօրդ քով գնա, դուն որ յուսալ եւ արդուկել չես գիտեր, գնա մօրդ քով»:

Ա. Ե. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Քանի մը տարիներու պատմութիւն ունի Ա. Ե. Կարմիր Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղը։ Երբեմն ուշադրաւ ընթացքով, երբեմն երերուն եւ տկար։ Բազմացաւ թիւը ու առեն մը հասաւ մօտաւորապէս 90ի։ Տեղական պայմանները, աշխատանքի անկանոն պարտադրանքը յաճախ մեղմացուցին բնական վիճակը։

Կազմուեցաւ Կ. Խաչը, առաւելապէս մեր իգական սեռի համագործակցութեան, ընկերային եւ հանրային աշխատանքներու մասնակցութեան համար։ Գործի, շարժումի լծելու համար մեր մեկուսացած եւ անհաղորդ հայ կինը։

Գիտենք որ, դժբախտաբար, մեր մէջ, կինները կղպուած տուփերու նման, միշտ տնական առօրեայ հոգերու սահմանուած են, կտրուած հանրային աշխատանքներէ։Իրենց յատկութիւններն ու հոգին լայնօրէն լոյս աշխարհ չեն եկած։

Առաւելապէս Եւրոպայի մէջ, ինչքա՛ն հնարաւորութիւններ կան եւ ինչքա՛ն միջոցներ։

Սակայն հակառակ մեր արտաքին փոփոխութիւններուն, ազդեցութիւններուն, մեր ներաշխարհը կը մնայ նոյնը անփոփոխ։

Նոյն Արեւելքը նստած է մեր ուսերուն, մեր սրտերուն վրայ մզկիթի մը խորհուրդներով։

Մեր մտքերուն վրայ դեռ կը տիրապետէ լեռներուն եւ մեր գիւղերուն պատկերը, իր սովորութիւններով, ըմբռնումներով ու աւանդապաշտ ապրումներով։

Մեր մտածումներուն թափը կքած է նոյն ջուրերուն վրայ եւ հոգիի արդիականացման զարգացումը շատ տկար մնացած է։

Եւ մարդոց եւ թէ իգական սեռի մօտ։ Աւելի՝ մեր՝ մարդերուս քով։ Տակաւին կը մնանք ճնշող, իշխող, սահմաններ գծող, մեր կիններուն առջեւ, նոյն ուժգնութեան վրայ։ Մեր նախասիրութիւններն ու կանխակալ տրամադրութիւնները չենքձգած ծովը անցնելու առեն։ Հին աւանդապաշտ բարոյական գծերը հարազատ պահող ներկայացուցիչներ ենք։

Տեսականօրէն կը համաձայնինք, սակայն գործնականօրէն, փաստօրէն կը խուսափինք, պզտիկ եւ անարդար դատողութիւններու կառչած։

Ու մեր իգական սեռը կը պահենք չորս պատերու մէջ։

Ինչքա՛ն երեւոյթներ ընդօրինակած ենք Եւրոպացիներէն, օրը օրին կը տեսնենք, կը սենք, սակայն մեզ նորէն քունը կը տանի։

Առհասարակ մեր երիտասարդ տղաքը, բոլոր գաղութներու մէջ կը մասնակցին հանրային աշխատանքի։ Լծուած են հաւաքականութիւններու, կուսակցութեան, Հայր. Միութեան կամ որեւէ կազմակերպական մեքենայի։ Ընկերային եռուզեռի մէջ են, կ՚ընեն ինչ որ կարելի է։

Երկրի դաշտային աշխատանքէն զրկուած, օտար աշխատանքներու բեռնակիր,իրենց տուրքը կը բերեն գոնէ։ Հրապարակը պաշարած են։Կը դառնան, յանդուգն, տիրական եւ խանդավառ։

Տարբեր է պատկերը, իգական սեռի մօտ, եւ տխուր, ինհարկէ։

Մեր բոլոր հաւաքոյթներուն, (ոչ ներկայացումները)մէջ բացակայ են։ Կազմակերպութիւններ չունին։ Եւ կազմուածներէն ալ հեռու կը մնան։

Ո՞վ կ՚արգիլէ զիրենք, մանաւանդ այս ազատ պայմաններուն, երբ որեւէ կաշկանդում այլեւս անտանելի է դարձած այս կամ այն մարզին մէջ։

Բոլոր գաղութներու մէջ գրեթէ իգական սեռի յստակ ուրիշ կազմակերպութիւն չունինք.կան միայն, զգալի առաւելութիւններով Կարմիր Խաչերը, որ, ունին յստակ, որոշ եւ հասկնալի նպատակներ։ Խոշոր եւ ծանր հեռանկարներ եւ նպատակներ չունին, քաղաքական հարցեր դուրս են եւ հեռու ընկերային կեանքը յուզող կարգ մը ուրիշ կնճիռներէ։

Հոն կրնան մտնել բոլորը։ Ու զարգացման աստիճանը կը փնտռեն, ոչ տարիքը եւ ոչ ալ ընդունակութիւնները։

Ծանրանալով Մարսէյլի վրայ, քանի մը սեղմ գծերու մէջ պիտի ջանամ տալ վերջ կազմութեան եւ ձեռնարկներու առթիւ թափուած ճիգերը։

Շիրակի աղէտեալներու աւեն սաքի վրայ էր, եւ Մարսէյլը պաշարուած յանձնախումբերով, որոնք նշանակելի գումար մը գոյացուցին։ Դպրոցական այս վերջին ձեռնարկին գործնապէս մասնակցած են եւ հասած են նաեւ տեղական հիւանդներու, անկարներու,եւ զաւնաղան պէտքերու։ Օժանդակած են Հայաստանի աքսորականներուն։ Հոս տեղը չէ անոնց բարոյական եւ նիւթական սակը ներկայացնել։

Գոյութիւն ունէր արդէն ջերմ եւ համակրելի մթնոլորտ մը Կարմիր Խաչի հանդէպ։ Կենդանի էր նաեւ ներսի խանդավառութիւնն ու ուժերու պրկումը։

Տիկ. Շ. Միսաքեանի այցելութիւնը կրկնապատկեց ճիգերն ու եռանդը։ Հիմնական գիծերու վրայ դրին նաեւ մեքենական կազմը, ձեւերն ու նիւթը գտան նոր աշխատանքի համար։ Որագրուած են այժմ.—

Ա.— Այցելել բոլոր արուարձանները, ուսումնասիրել տեղական պայմանները, կրթական վիճակը, ընկերային եւ ազգային լիակատար պատկերը ունենալ եւ աշխատիլ մասնաճիւղերու ուժեղացման։

Բ.— Տալ, բժշկական դասախօսութիւններ, պարբերաբար, հրապարակային եւ 15 օրը անգամ մը մասնաւոր սրահի մը մէջ, Պառ-Էմփէրիալ, Ալէ Լէոն Կանպէթթա) — խիստ այժմէական նիւթերու շուրջ, մուտքը ազատ բոլորին առջեւ։ Արդէն Ա. դասախօսութիւնը տրուած է «սիֆիլիս»ի մասին, Տոքթ. Արզումանի կողմէ։ Դիմում եղած է բոլոր հայ բժիշկներուն, այս ուղղութեամբ։

Գ.— Նոյեմբեր 28ին Պրէպանի Մարսէյլի մէջտալ պարահանդէս մը, գեղարուեստական բաժինով մը, ի նպաստ Բոնսէփսիոն հիւանդանոցի հայ հիւանդներուն։ Ամէն ճիգ կը թափուի այժմէն, արդիւնաւոր ելքի մը հասնելու համար։ Այս ձեռնարկը նշանակելի է անոր համար, որ առենէ մը ի վեր, տեղական թերթերը, մասնաւորապէս ազգայնական - պահպանողական «Լը Փըթի Մարսէյէ» տալով պատկերը ֆրանսական հիւանդանոցի օտար հիւանդներուն թիւն ու ծախսուած դրամը անոնց համար, կը շեշտէր որ դոնէ Հայերուն համար մենք ոչ մէկ պարտք ունինք։ Խոշոր-խոշոր գումարներ կը ծախսեն ասոնց բիշ բաներու, եւ իրենց հիւանդները կը ղրկեն մեզի։ Արդար կամ անարդար, մամուլի կարծիք է։

Կարմիր Խաչը, ուրեմն, իր այս ձեռնարկով կուզայ ապացուցանել մեր ազգային գիծը տեսնելու, զգալու իր օժանդակելու ցեղային յատկանիշները։

Կ. Խաչի նպաստը պիտի ըլլայ հայ անունով, տոմարին և մամուլի մէջ պիտի յիշատակուի իբրեւ հայկական օժանդակութիւն։

Կ. Խաչի ձեռնարկը պիտի հաստատէ, որ մենք, այս նեղ օրերուն օտար հողի ու պայմաններու մէջ, կը ճանչնանք իրար, կ՚օժանդակենք իրարու, կ՚արհինինք ի տես մեր ցաւերուն եւ կը պահենք մեր ցեղային ինքնատպութիւնը։

Ոչ ոք մոռցած է այս եղանակով մօտենալ օտարներուն։ Խոշոր նիշ մըն է մեր իգական սեռի անունին, Կ. Խաչին եւ մեր ազգային փրոփականտին։

Բոլորս մեր կարելին պիտի

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՐԹԵՒԵԿԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Մէկ քանի շաբաթներէ ի վեր, Ֆրանսայի վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան թէ Ֆրանսա մտնող երկրագործական օտար աշխատաւորներու թիւը շատցած է։

Այս յաւելումը առաջին ակնարկով կը զարմացնէ, քանի որ նկատի ունենալով գործերու թուլութիւնը եւ ֆրանսացի անգործներու բազմութիւնը, այնքան ալ բնական չի թուիր։ Եւ հարց կը ծագի թէ Ֆրանսայի երկրագործական կացութիւնը թոյլ կուտա՞յ որ այսքան օտար աշխատաւորներ մտնեն բանելու համար։

Սեպտեմբերի սկիզբէն ի վեր, յիշատակ է թէ Ֆրանսա մտնող օտար երկրագործներու թիւը շատցած է, մինչ 1931ի յունուարէն ի վեր, ձեռք առնուած միջոցներու հետեւանքով, ճարտարարուեստական օտար աշխատաւորներու Ֆրանսա մուտքը զգալի կերպով նուազած է։

Օգոստոսին, Ֆրանսա մտած էին 1400 օտարականներ՝ գործարաններու մէջ աշխատելու համար, եւ 2700 երկրագործութեան համար։

Արդ սեպտեմբեր 1էն մինչեւ հոկտեմբերի 5ը՝ այս թիւերը բարձրացած են հետեւեալ կերպով. 8950 օտարականներ՝ ճարտարարուեստի համար, 26,185՝ երկրագործութեան համար։

Ահա թէ, հակառակ գործերու թուլութեան, ինչպէս կը բացատրուի այս հանելուկը.—

Նախ որ այս օտարականներէն մեծ մասը Ֆրանսա կը մտնեն եղանակ մը բոլորելու համար միայն, որմէ վերջ կը վերադառնան։ Օտար գործաւորները որ կառավարութեան գիտակցութեամբ ու թոյլտուութեամբ Ֆրանսա կը մտնեն՝ կը յատկացուին ժամանակաւոր աշխատանքի մը։

Անոնք ստացած են ժամանակաւոր բնակութեան արտօնութիւն եւ միայն աշխատանքներու համար, որոնց տեւողութիւնը յայտնի է արդէն։ Անոնք կը վերադառնան իրենց երկիրները՝ անմիջապէս որ գործը վերջ կը գտնէ։

Քննենք թիւերը՝ տեսնելու համար թէ, ուրկէ՞ կուգայ բանուորական երթեւեկի այս յաւելումը։

8950 գործաւորներ մտած են բոլոր, Ֆրանսա՝ սեպտ. 1էն մինչեւ հոկտ. 5, աշխատելու համար գործարաններու մէջ։ Անոնց 7775ը թէեւ կը նկատուին գործարանի աշխատաւոր, սակայն իրականութեան մէջ կ՚աշխատին շաքարի արտադրութեան յատուկ դաշտերու մէջ։ Այս աշխատանքը կը սկսի սեպտ.ի կէսին եւ կը վերջանայ դեկտ.ի վերջերը։

Ֆրանսա մտնող 26185 երկրագործներէն 16650 այգեկութքի աշխատանքներուն յատկացուած Սպանիացիներ են. կան 5000ի չափ Պելճիքացիներ որոնք կ՚աշխատին դաշտերուն մէջ։
Անոնք ճակնդեղ կը հանեն հողէն եւ կը յանձնեն շաքարի պատրաստութեան յատկացուած գործաւորներուն։ Երկու աշխատանքները որոնք իրարու կապուած են, գրեթէ կը տեւեն նոյնքան ժամանակ, որմէ վերջ, բոլոր այս օտարականները կը վերադառնան իրենց երկիրները։

Արդէն այգեկութքի գործին մէջ աշխատող օտարականները սկսած են վերադառնալ։

Իսկ գարնան, կրկին կը սկսի օտար աշխատաւորներու մուտքը Ֆրանսա։ Այս անգամ, մեծ մասամբ Պելճիքացիներ են, որ կուգան աշխատելու աղիւսի պատրաստութեան մէջ։ Այս աշխատանքները կը տեւեն մինչեւ օգոստոս։

ԵՐԵՔ ՄԻԼԻՈՆ ԱՆԳՈՐԾՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսական դահլիճը, նախօրդ օր, երկար խորհրդակցութիւններէ եւ երկրին տնտեսական վիճակը մանրամասնօրէն քննելէ յետոյ, որոշեց աւելի քան երեք միլիառ ֆր. յատկացնել անգործներու օժանդակութեան գործին, ո՛չ թէ նպաստի ձեւով, այլ աշխատանք հայթայթելով։ Այս գումարը պիտի յատկացուի հանրօգուտ շինութեանց եւլն.։ Անմիջապէս որ Խորհրդարանը ընդունի կառավարութեան այս ծրագիրը եւ Ծերակոյտը վաւերացնէ, այս գումարը պիտի յատկացուի նախատեսուած աշխատանքներուն։

ընենք որ բաց ճակատով եւ զգալի արդիւնքով մը պսակուի ձեռնարկը։

Ցոյց պիտի տանք որ, պետական կեանքէ զուրկ, ցիր ու ցան, կեանքին հետ զուգահեռ ամէն ափ վազող բազմութիւններ, ունինք մեր առաքինութիւններն ու յատկութիւնները։

Ունինք իրար օգնելու ներքին ուժը։

Ունինք բարոյական դիմագիծ, զոհաբերութեան գիտակցութիւն, ազգային ոգիի պահպանման խորունկ ձգտում։

Կշիռ մըն է այս առիթը մեր արժէքները նժարելու համար։

Քիչ մը սեղմ եւ գոտեպինդ աշխատանք եւ միակամ, գոնէ հոս, օտարին առջեւ։

Փ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԼՐԱՑՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՏԻԿԻՆ ՌՈԶ ՊԱՏՄԱԳՐԵԱՆ, ռուսական օփերայէն, յառաջիկայ կիրակի պիտի երգէ Concert Pouletի սէնֆոնիք ճամերգին մէջ Bethovenի 9րդ սէնֆոնիի եւ Mozartի Requiemի սոփրանոյի մեներգը։ Համերգը տեղի պիտի ունենայ Théâtre Sarah-Berhnardtի մէջ ժամը 5.30ին։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ 25 Հոկտ.— 1931ը կը մօտենայ իր վախճանին...

Սեւ, ցաւատա՛նջ տարի մըն էր այս տարին։ Կանգ առած է հարուստներու եւ նշանախօսութեանց շարանը ոսկի։ Այս իսկ, ապացոյց է որ, կեանքը շեղած է իր բնական ուղիէն։ 1931ը դժբախտութիւն բերաւ, եւ, բացայայտ է որ, 1932ը պիտի ըլլայ աւելի մռայլ քան իր նախորդները, եթէ այսպէս մնայ կացութիւնը, եթէ շարունակուի տնտեսական տագնապն անողորմ...

Հետեւելով «Յառաջ»ի վերջին երկու (23-24 Հոկտ.) ուղեցոյց խմբագրականներուն, կ՚ուզէի համառօտ պատկերը տալ Լիոնին, որ իբրեւ Ֆրանսայի ճարտարարուեստական ամենամեծ քաղաքը, հայ բանուորներու ստուար թիւ մը պարունակելով, արժանի է լուրջ ուշադրութեան։

Ամիսներ առաջ՝ երբ ծայր տուաւ գործազրկութիւնը, Լիոնէն թղթակիցներ, նկարագրեցին տագնապը որքան կարելի էր։ Շատեր, այնպէս համոզուած էին թէ —«այլեւս այս է, եղողը եղաւ, հանուողը հանեցին, մնացածին համար տեւական գործ կայ»։ Իսկ այսօր... խնդիրը ուրիշ հանգամանք ստացած է։

Լայնատարած Լիոնի մէջ մատի վրայ կարելի է համրել այն գործարանները որ լման կ՚աշխատին, օրական 8 ժամ եւ շաբաթը 6օր։ Շատ մը գործարաններ շաբաթական 3-4օր միայն կը բանին, իսկ առանց չափազանցութեան կարելի է ըսել թէ՝ մեծ է թիւը այն գործարաններուն, որոնք, այս վերջին երկու շաբթուան ընթացքին փակեցին իրենց դուները դուրս թափելով բազմաթիւ գործաւորներ։ Այս վերջին մէկ շաբթուան ընթացքին 300 հոգի Վիլորպանի (Լիոնի արուարձան) եւ 225 կարտըվէզի (նոյնպէս) շրջաններէն դուրս նետուեցան։ փակուած է կաշիի մեծ գործարանը։ Տեղ-տեղ 10առ. հարիւր պակսեցուցած են օրավարձերը։ «Le Seguirs» ձուլարանը, որ 1926ի գործազրկութենէն բնա՛ւ չազդուեցաւ, հիմա կ՚աշխատի շաբաթը չորս օր ու կ՚արձակէ պարբերաբար գործաւորներ որոնց ընդհ. թիւը մինչեւ հիմա հասած է 60ի։

Աշխատող գործարաններու առաջինը կարելի է համարել խմորեղէնի (մաքարոնի) գործարանները, բայց անոնք ալ, օգտուելով ղուրսի գործազրկութենէն, 10 առ. հարիւր օրավարձերը կրճատելէ յետոյ ներքին օրէնքները այնքա՛ն խստացուցեր են որ՝ պարզ անակնկալ մը կրնայ ենթական գործազուրկ դարձնել։

Ամբողջ Լիոնի մէջ քանի՞ հոգի անգործներ կան։ Դժբախտաբար կարելի չէ ճիշտ թիւը տալ։ Գործազուրկներէն անոնք որ պետական նպաստ կը ստանան արձանագրուած են պետական տոմարին մէջ։ Մաս մը արձանագրուած են Ազգ. Միութեան մօտ, իսկ դեռ կան բազմաթիւ մասնակի անգործներ որոնք իրենք իրենց գլխուն կը դեգերին, չենք գիտեր թէ՝ Լիոնի Ազգ. Միութիւնը գործազուրկներու մասին որեւէ կարգադրութիւն ըրա՞ծ է թէ ո՛չ։ Մինչեւ ցարդ կենդանի շարժում մը չտեսնուեցաւ այդ ուղղութեամբ։

Այսպէս կամ այնպէս կացութիւնը երթալով կը վատթարանայ, եւ մենք անհամբեր հօտի մը պէս մնացեր ենք շուարուն։

Ո՞վ պիտի կանգնի այս «հայմաթլոս» բազմութիւններու կողքին, ելք մը ցուցնելով...

*** Լիոնի Ազգ. Միութեան ընտրական ձեռնարկը փութով առաջ կը տարուի։ Արդէն պատրաստուածէ թեկնածուներու եռացանկ մը, ոչ 1927ի ժխորը կայ եւ ո՛չ ալ «մեր» ու «ձեր»ի խնդիր։ Աղմկարարները արդէն քաշուած են հրապարակէն եւ հիմա զբաղած են իրարու դէմ թռուցիկներ հանելով։

*** Ներգաղթի լուրին հետ մէկտեղ արթնցան նաեւ Հօկերը։ Մարդիկ սովորութիւն ունին եղեր քնանալու որեւէ ժամանակի համար, բայց «հէնց որ» ժամանակը գայ, Հօկը պատրաստ է քնացած տեղէն սթափելու եւ հանգանակութեան ձեռնարկելու։

— Ի նպաստ ինչի՞։

— Ներգաղթի կամ «օթօպիւս»ի։

Հանգանակութեան ձեռնարկած նաեւ Դպրոցասէր Տիկնանց Միութիւնը, Տիկին Մուրատի եւ Վարդան քահանայ Ժամկոչեանի ձեռքով։

Միսաք-Միրզէ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԿԵՂԾԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ընկե՛ր խմբագիր,

«Մեր Ուղին» թերթի յաջորդական երեք թիւերուն մէջ, Ալազան անունով մէկը, երկար յօդուածաշարքով մը կը զբաղի «Ամրան Գիշերներ» անունը կրող գրքով, հրատարակուած «Յուսաբեր»ի կողմէ, յարաբերութեան մէջ դնելով զայն, բստ սովորութեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան ձգտումներուն ու գործունէութեան հետ։ Անշուշտ այս մարդը ազատ է իր գիտցած ձեւով ծառայելու եւ ուղղափառութեան հաւատարիք տալու իր պատկանած կուսակցութեան ու ո՛չ ոք գաղութներու մէջ այնքան անմիտ է զոհ երթալու համար այս դասական խաղին, որով ան կ՚աշխատի մասնաւոր դիտումով մեծցնել՝ միայն ընթացիկ գրական արժէք ունեցող գրքի մը կարեւորութիւնը, որպէսզի աւելի ծանր կշռեն իր վերագրումները։ Ու կրկին, անգամ մը եւս ազատ է անշուշտ, փորձելու համար ուրիշ խաղ մը, որով կը յուսայ միաժամանակ գլխ վարկաբեկել յաչս հայ աշխատաւորութեան ու որպէս ձախաւեր ու գէշ ծառայող մը ցոյց տալ՝ յաչս Հ. Յ. Դաշնակցութեան։

Ու աւելորդ պիտի ըլլար անտարակոյս այս նամակն ալ, եթէ գոհացած ըլլար միայն այս «յեղափոխական» աշխատանքով ու իր երկար յօդուածներուն սկիզբէն մինչեւ վերջը չխարդախէր բնագրէն ըրած մէջբերումները, խեղաթիւրելով այդպէս ամբողջ գրքին ընդհանուր տրամադրութիւնները։ Կարեւորը ո՛չ Ալազանի անձն է, ո՛չ ալ գիրքը, որուն մասին կը խօսի, այլ այն գռեհիկ կեղծարարութիւնը, որմէ այնքան հաճոյք կը զգայ եւ որ աղտեղի ու շատ քաղքենի բան մըն է, վայել միայն քաղքենի «Թան»ի մը։

Այսպէս ան կը սկսի կեղծուած մէջբերումով մը եւ սուտով մը, ռամկավար «Պայքար»ի մէջ գրուած յօդուած մը գետեղելով «Հայրենիք»ի մէջ, որպէսզի յետոյ պատրուակ ունենայ, ամբողջ յօդուածաշարքի ընթացքին վիճելու եւ նիզակ ճօճելու։ Ու անմիջապէս յետոյ կ՚անցնի մէջբերումներու խնդրոյ առարկայ գրքէս, ահա՛ թէ ինչ ձեւով.—

Ծառուղիի մը նստարանին վրայ խորագիրը կրող կտորը, որ գրուած է պատմելու համար հայ բանուորի մը կեանքին տրտմութիւնը, հակադրութեան մէջ դնելով այդ կեանքը՝ իրապէս մարդկային կեանքի մը հետ, ան կը ջանայ վերածել հակաբանուորական գրուածքի մը։ Կը յիշէ նախադասութեան մը առաջին մասը, կէսը,— բանուորներ կ՚անցնէին երջանկութեամբ։ Ու կ՚ըսէ «Այստեղ նոյնպէս հեղինակը քաղքենիական իր դերի մէջ է, չէ՞ որ ըստ նրանց՝ բանուորները «երջանիկ» կեանք են վայելում, շահագործման, տանջանքի, խոշտանգման քաղքենի «դրախտում»։ Մինչդեռ բնագիրը այսպէս է,— բանուորներ կ՚անցնէին երջանկութեամբ, որովհետեւ ճանապազօրեայ ճանգիստի ժամը հնչած էր։ Ու յետագայ էջերուն մէջ, անընդհատ կը բացատրուի, որ այդ բանուորներուն աշխատանքը դառն է ու կեանքը տխուր։

Ու այդ տխրութիւնը ըսելու համար է որ գրուած են այդ էջերը։

Հանդէսի մը ընթացքին կառքին մէջ, ցաւով կ՚ըսուի, գծուծ ու ճասարակ տարր մը կայ ամբոխավարութեան մէջ։ Հոգեպէս անսուաղ ու սնունդի կարօտ մարդոց կարելի է ցանաստեղծութեան տեղ պոռնկագրութիւն տալ, ամէն բան տալ։ Ու ցաւ նաեւ որ կարելիութիւններով ճարուստ ու մեծ այս քաղաքին մէջ՝ այսպէս մտքով անօթի ու երիցս տարաբախտ մարդկային զանգուածներ կան։ Արդ, անդամահատելով վերի նախադասութեան առաջին մասը, յօդուածագիրը կը պնդէ, որ նողկալի չնականութեամբ մը, ստորագրեալս հաւատոյ հանգանակ ընտրած է պոռնկագրութեամբ սնուցանել ընթերցողներն ու աշխատաւորութիւնը։ Մինչդեռ գրուածքը գրուած է յատկապէս բացատրելու համար, որ աւելի գեղեցկութիւն ու աւելի իմացական ուրախութիւն պէտք է, այս բոլոր կեանքերուն մէջ։

Այլուր ակնյայտնի ծաղրով կ՚ըսուի, — Հեռուէն «Երրորդ Հանրապետութեան» Թշուառական գիշերային պաճակներէն մէկը կը նայի մեզի, անօթի աչքերով։ Եթէ գէշ ճագուած ըլլայինք, ճաւանաբար պիտի անճանգստացնէր մեզ։ Զանց առնելով «Թշուառական» բառը, Ալազան կը պնդէ, որ նուաստ ուրախութիւն պիտի զգար, եթէ այդ պահակը գէշ հագուած թշուառ մը անհանգստացնէր։ Ու գլխ դաշնակից կ՚ընէ այս եւ նման կապակցութիւններով... Մեծ Դուքս Կիրիլ-Ռոմանովին ու այդ զուգորդութեամբ անգլեւֆրանսական կայսերապաշտութեան։

Երբ սենեակիս մէջ մարդիկ կը վիճին կառքին մէջ կեղծաւորութիւնը կը տանի աւելի հեռուն։ Սրբազան բառ, կ՚ըսեմ գունատ, — բառերը, որ կը վերաբերին վերի նախադասութեան, կը կցէ յաջորդին, որմէ զանց կ՚առնէ կ՚ըսեմ դժգոհ բառերը, որպէսզի ապացուցանէ, որ Հայոց եկեղեցին գործիք կը ծառայեցնեմ դիւրացնելու համար Հ. Յ. Դաշնակցութեան պայքարը,— «Որը սուր ծայրով ուղղուած է խորհուրդների երկրի, ընկերվարութեան կառուցման, բանուոր դասակարգի դէմ»։

Աւելորդ է երկարել շարքը, որովհետեւ ամբողջ յօդուածաշարքը լեցուն է նման խարդախութիւններով, որով գիրքը կը ներկայացուի իբր յայտնապէս ու կանխամտածուած կերպով գրի առնուած հակայեղափոխական աշխատանք մը, մինչդեռ բազմաթիւ էջերու մէջ, սեւով սպիտակի վրայ, բուռն դատապարտութիւն կայ միայն քաղքենիութեան դէմ։

Մտադրութիւն չունիմ, յարմար ալ չէ արդէն, վիճիլ ըստ էութեան։ Այս մարդուն ծանօթ ո՛չ-Դաշնակցական ընկերներ ըսին, որ ո՛չ միայն մասնաւոր ուշադրութեան արժանի չէ այդ յօդուածները գրողը, այլեւ բաւական անմիտ է կարդացածը չհասկնալու համար։ Ի՛նչ որ չեմ կարծեր, քանի որ կրցեր է ըստ բաւականին իւրացնել քաղքենի լրագրութեան այս շատ «յեղափոխական» առաքինութիւնը, որ բնագրի կեղծարարութիւնն է։

Գալով իր գրական ընդունակութեանց, կը բաւէ յիշել, որ իր կազմած «Արեւմտահայ բանաստեղծութեանց ժողովածու»ին մէջ, որպէս նոր բանաստեղծ հիւրընկալած է... Յովհ. Պօղոսեանը։ Ու ասիկա կը կարծեմ լուսաբանութեան չի կարօտիր։

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

ԿՈՉ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ

Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր հայ ուսանողները անխտիր գալ անյապաղ արձանագրուիլ իր շարքերուն մէջ։ Այս առթիւ կը յիշեցնէ որ Միութեանս նպատակն է տարածել հայ մշակոյթը, ստեղծել ընկերական մթնոլորտ մը հայ ուսանողութեան միջեւ եւ իր ուժերուն ներած չափով, բարոյապէս եւ նիւթապէս օգնել հայ ուսանողներուն։

Արձանագրութեանց եւ աւելի մանրամասնութեանց համար դիմել Միութեանս կեդրոնը: Maison des Etudiants Arméniens Cité-Universitaire: Paris

(կնիք)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԷՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

«Քանի մեզմէ մէկը, չի կրնար միւս կողմէն երգել իր նախնեաց երգը, մեր կեանքը մերը չպիտի ըլլայ։ Մեր զէնքերով պիտի պաշտպանենք բռնապետները։ Պիտի արգիլենք մեր եղբայրներուն որ դժբախտութեան յանձնուին։ Մակեդոնացի՞ է. Սերպ չպիտի ըլլայ»։

Մակեդոնիոյ Յեղափոխական կազմակերպութեան նպատակը ձեր աչքերուն առջեւ է,— թոյլ չտալ Սերպերուն որ, ժամանակի չնորհիւ շահին Մակեդոնիան։

Քանի մը բացատրութիւններ եւս։

Մինչեւ այս վերջին ժամանակները, կազմակերպութեան կողմէ ի գործ դրուած եղանակները յայտնի էին։ Կարմիր տիկինը կը գործէր չէթէ կոչուած խումբերու անուան տակ։

Քոմիթէճիները, այս չէթէներուն զինուորները թէեւ թաւամազ, աւազակներ չէին։ Յափշտակուած իտէալով, այս երիտասարդները խանդավառութեամբ կ՚իրացնէին Մակեդոնիոյ դատը։ Անոնց առաջին թափը անոր համար էր։ կեանք մը միայն ունէին տալիք ու զայն կը տանէին անոր։

Մերժելով պետական նկատումները, հրմշտկելով իմաստուն(ն)երը, ոտնակոխ ընելով դիւանագիտութիւնը, անոնք էին որ խաղաղութեան պահուն, կը կտրէին կ՚անցնէին եուկօսլաւ սահմանը, թշնամիին երկիրը տանելով հուր ու երկաթ, հրդեհելով գիւղերը զոր կը կոչէին ուրացող, պաշտպանելով ուրիշներ, եւ միշտ յանուն իրենց հայրենասիրական խորհուրդին, փայլարագօրէն խոզխողելով Մակեդոնիոյ հողին վրայ իշխող սերպ գաղութները։

Այս չէթէները պետ մը ունէին, ծշմարիտ պետ մը, Թոտոր Ալեքսանտրոֆ։

Հայդուկի գեղեցիկ դէմք մը։ Ան, լեռներու վերջին թագաւորը եղաւ։ Իրմէ վերջ ոեւէ խմբապետ չհամարձակեցաւ իր վրանը կանգնել Եուկօսլաւիոյ Աղեքսանդր թագաւորին հողին վրայ։

Իբր պատերազմի յանցաւորներէն մէկը, յաղթականները զայն բանտարկել տուին 1919ին, պուլկար կառավարութեան։ Փախաւ, գնաց մաաւ իր թագստոցները եւ շատ չանցած, մէջտեղ ելաւ շատ նոր գործերու համար։ Կարելի է աւելցնել թէ մարդէ չէր վախնար, բարի իր թիկնապահներէն, զորս գիտէր սպաննել տալ ատենին, անոնք հակառակ ամէն բանի թէեւ աշակերտներն էին, սակայն օր մը զայն սպաննեցին— անշուշտ, անոր դասերուն հաւատարիմ մնալու պատմութեան.—

Այսօր, ճամբորդը, ի զուր Փիրինի մէջ (Մակեդոնիոյ լեռ) պիտի փնտռէր չէթէները։ Այլեւս ընթոստ չկայ, անոր թէյ հրամցնելու համար։ Այլեւս արձագանգ ալ չկայ անոր վերադարձնելու համար երգը՝

Թանձր ստուերներուն տակ՝
Փիրեն լեռ, ո՛վ լեռ,
Հերոսները կը գտնեն ապաստան։

Հերոսները մտած են իրենց գիւղը։ Իրենց տան պատին վրայ, հրացանը կախուած է գամէ մը։ Մակեդոնիոյ Յեղափոխական կազմակերպութիւնը մորթ փոխած է։ Հիմա ահաբեկիչներու քարայր մըն է։ Աուեծի մորթէն՝ գայլի մորթ։

ԻՎԱՆ ՄԻԽԱՅԼՈՖ ԿԱՄ «ՎԱՆՉԷ» ԱՅԼ ԱՆՈՒԱՄԲ «ՓՈՔՐԻԿԸ»

Ահաբեկիչներու պետն է Իվան Միխայլոֆ, այլ անուամբ «Փոքրիկ»ը, կամ «Վանչէ», սիրուն անուն՝ մեղմ ու խարտեաշ մանչու մը համար։

37 տարու է, ինչ որ, ցոյց կուտայ թէ բախտը իրեն հետ է։ Եթէ այդքան բախտ չունենար, երկար ատենէ ի վեր արդէն սպաննուած կ՚ըլլար։ Պիտի սպաննուի։ Բոլորովին անկարելի է որ չսպաննուի։

Ծնած է Շտիպ, այսօր՝ Հարաւային Սերպիոյ մէջ, ուր հակառակորդը սպաննեց իր հայրը եւ յետոյ եղբայրը։

Իր ոսկեզօծ երիտասարդութեան ժամանակ, ան Սոֆիայի փողոցները կը պտտէր իր ուսանող ընկերներուն հետ, կարմիր գլխարկով։ Յետոյ, կ՚աշխատի դրամատան մը մէջ, յուլօրէն անշուշտ, քանի որ չի բարձրանար։

Անոր վարպետն է Թոտոր Ալեքսանտրոֆ։

Նախ, Վանչէ թուղթ կը քերէ։ Իր կաշեբարձ աթոռը կը դառնայ հրաշալի դիտարան մը. կը պայթի 1923ի պետական հարուածը։

1919էն 1923, Սթամպուլսկիի իշխանութեան օրով, Մ.Ն.Ց.Կը մէկ կողմէն, սպաները միւս կողմէն, լաւ օրեր չտեսան Պուլկարիոյ մէջ։ Գիւղացի տիրակալը իր քաղաքականութեան հիմ բռնած էր Նէօյեիի դաշնագիրը եւ իր երկրին միացումը Եուկօսլաւիոյ։

Սթամպուլսկի ձեռքերը կ՚երկարէր Պելկրատ եւ կռնակ կը դարձնէր Մակեդոնական Յեղափոխականներուն։ Անկից զատ, անցեալի կուսակցութիւնները մարաւէ կը մեռնէին, ամենէն անողոք մարաւէն, իշխանութեան մարաւէն։

Երեք դժգոհ խումբերը դաշնակցեցան։

Եւ իւրաքանչիւրը բաժնեց աշխատանքը։

Տեսնենք Սթամպուլսկիի սպանութիւնը։

Սթամպուլսկի իր գիւղական տան մէջն է, Սլավովիցայի մէջ։

Յունիս 9ին, առաւօտ մը սպայի մը հրամանատարութեամբ, զինուորներ կուգան զինքը ձերբակալելու։ Սթամպուլսկիի պահակը կը կրակէ։ Զինուորները կ՚երթան։ Դիկտատորը զարնել կուտայ գիւղին զանգակները։ Շրջակայ գիւղացիները զէն ի ձեռին կը վազեն։ Հազարի չափ կ՚ըլլան, կը կեդրոնանան Փազարճըքի մէջ։ Զինուորական ջոկատներ կը ղրկուին անոնց դէմ։ Գիւղացիները կը յաղթեն։ Սթամպուլսկի գիշերը կ՚անցընէ իր տան մէջ։

Յաջորդ օր, ըմբոստները օգնական ուժ կը ղրկեն։

(Շար.)

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻԻԻ ՄԷՋ, ԿԻՐԱԿԻ 1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Ժամը 2ին Օթէլ տը Ֆրանսի սրահին մէջ

կը բանախօսէ Ընկ. Բ. ԱՂԱԲԷԿԵԱՆ

ԼԻՈՆ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7ԻՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԽԱՅ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. ՋԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ իրիկուն, մինչեւ լոյս

Մուլինոյի Թաղապետութեան սրահին մէջ

կը նախագահէ Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Տիկ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ եւ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ:

կը նուագէ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը

կէս գիշերէն վերջ պար, ճագպանտ, ճոխ պիւֆէ:

Տոմսերու գինը 5 ֆրանք

փորթ վէրսայլէն 23 եւ 32 թիւ հանրակառքերը

Ա. Ե. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ — ԵՐԵԿՈՅԹԸ

1932 Յունուար 23ին: կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը

Հ. Յ. Դ.

Գ Ա Ւ Ա Ռ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը վաղը Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին. խիստ կարեւոր օրակարգ, պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ընկերական ժողովը վաղը Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Փլաս տը Փէքի թիւ 3ի վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Բացակաները նկատի պիտի առնուին,

ՓԱՐԻԶԻ Տարօնի Հայր. միութեան ընդհ. ժողովը այս կիրակի ժամը 3ին, 241 Rue J. J. Rousseau: *Տեղի պիտի ունենայ պատգամաւորական ներկայացուցիչի ընտրութիւն: Բոլոր հայրենակիցներէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:*

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (77)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

15.— ԷՐԶՐՈՒՄԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Երբ Թուրքերը տեսան որ հայկական ստուար զանգուած մը կը հասնի, դիրք գրաւեցին պատերուն անկիւնը եւ փոխադարձեցին կոմիտէճիներուն կրակին:

Պահակազօրքը, երբ լսեց զէնքի ձայները, հասաւ ժամանակին: Եւ կռիւը կատարածը ընդհատել: Հայերը ձգած էին 57 մեռեալ, իսկ Թուրք զինուորները եւ ժողովուրդը՝ 15 հոգի:

Այս դէպքէն յետոյ ձերբակալուեցան կոմիտէին ղեկավարները եւ կասկածելի անձերը: Եւ քաղաքին մէջ այսպէս կարելի եղաւ հաստատել խաղաղութիւնը: Եւ սակայն նահանգին զանազան շրջաններուն մէջ կը շարունակուէին ոճիրները, թալանն ու կոտորածը անընդհատ:

16.— ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Այդ օրերուն Վանի նախորդ կուսակալը, Պահրի փաշա, կը գտնուէր Տրապիզոնի մէջ: Քանի մը օր Տրապիզոն մնալէ յետոյ, պիտի մեկնէր դէպի Պոլիս:

1895 Սեպտեմբեր 21ին, Տրապիզոնի վերաքննիչ ատեանին նախագահը, Էսատ պէյ իր տունը ճաշի հրաւիրած էր Պահրի փաշան: Իրիկուան դէմ մեր զինուորական հրամանատարներէն Համտի փաշա այցելութեան կ'երթայ Պահրի փաշային:

— Փաշա՛, ժամանակը եկաւ, հրամեցէք երթանք, ես ալ հրաւիրուած եմ Էսատ պէյի տունը:

— Իրա՞ւ, ի՞նչ լաւ եղաւ որ այսպէս յարմարեցաւ: Երթանք:

Եւ երկու փաշաները խօսելով խօսակցելով յառաջացան դէպի Էսատ պէյի տունը: Տրապիզոնի շրջանակին զինուորական հրամանատարը, Համտի փաշա, այսպէս կը բացատրէր օրուան կացութիւնը.

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Պոլսոյ դէպքերուն մասին: Բարեբախտաբար կը թուի թէ շուտով կրցան առաջքն առնել: Այսօր ոստիկանական նախարարէն ծածկագիր հեռագիր մը ստացայ: Կը տեղեկացնէ թէ ձեռք անցուցած է կարգ մը վաւերաթուղթեր, որոնք կը հաստատեն թէ Անատոլուի հայաբնակ շրջաններուն մէջ եւս ապստամբութիւններ ու խռովութիւններ տեղի պիտի ունենան մօտ ժամանակի մը ընթացքին: Արդարեւ այստեղ ալ քանի մը օրէ ի վեր կը նշմարուի շարժում մը: Պիթլիսի մէջ անցեալ ուրբաթ, երբ ժողովուրդը կէսօրուան աղօթքը կը կատարէր, յարձակում կը գործեն Հայերը: Բաւական աւրիւն կը թափեն: Կը տեսնե՞ս, մեր բարեկամները մեզմէ առաջ կ'իմանան լուրերը: Անատոլուի այս ու այն կողմը տեղի կ'ունենան նման դէպքեր: Ես այս տեղ կարգ մը միջոցներ ձեռք առի, տեսնենք հայելին ի՞նչ ցոյց կուտայ:

— Երբ դեռ ես Վան կը գտնուէի, լուր առած էի այդ մասին: Ռուսահայերը, առանց անցագրի, մեկով երկուքով կ'անցնին սահմանը, եւ Թուրքիա կը մտնեն: Թուրքիոյ մէջ հետզհետէ կը զօրանան կոմիտէճիները: Արդիական զէնքերով կը զինուին: Իսկ ի՞նչ է կարծիքդ Պարսկաստանի աշիրէթներուն մասին: Անոնք ալ միացեր են Հայերուն: Պատրաստ եւ զգոյշ պէտք է գտնուիլ, փաշա՛:

Հեռուէն երկու սուարներ երեւեցան: Մօտեցան: Մէկը Պարսկաստանի հիւպատոսն էր, Միրզա Րազի Խանը, միւսը՝ Տրապիզոնի թղթատարական ու հեռագրական տեսուչը, Իզզէթ պէյ:

Փաշաները ընդհատեցին իրենց խօսակցութիւնը: Այս երկուքն ալ ն… պէս ճաշի հրաւիրուած էին Էսատ պէյի տունը: Զորսը միասին ք… Սարէն ձորէն խօսելով յառաջացան: Ուզուն Սոքաք պողոտան հասեր… Անկից կը սկսի նեղ ճամբայ մը, որ կը տանի Տրապիզոնի Զէյթինլիք … ուած գրօսավայրը: Էսատ պէյի տունը կը գտնուէր այդ կողմը: Համտի … շա բռաւ իր չէրքէզ հետեւորդին, Ալի չավուշի.

— Ալի՛, տղա՛ս, գնա նայէ թէ Էսատ պէյ տուն դարձա՞ծ է:

Ալի չավուշ առաջ անցաւ: Զէյթինլիք բարձրացող նեղ ճամբայէն … կ'իջնէին երկու հոգի, հազիւ 25 տարեկան երիտասարդներ: Այս եր… սարդները, երբ 10 մեթր մօտեցան փաշաներուն, հանեցին իրենց … նակները եւ պարպեցին: Պահրի եւ Համտի փաշաները վիրաւոր … փուեցան: Յարձակում գործողները քովի փողոցը նետուեցան եւ … Ալի չավուշ, լսելով զէնքի ձայները, հասկցաւ պատահածը, եւ վազ… սկսաւ հետապնդել զանոնք: Այդ պահուն նոյն ճամբէն կ'անցնէր … զոնցի Պալըքօղլու Հաֆըզ, որ հետեւեցաւ Ալի չավուշի, միասին հե… դելու համար ոճրագործները:

Երկու փաշաներն ալ վիրաւորուած էին իրենց ոտքէն: Ծանր … վէրքերը: Միրզա Րազի խան եւ Իզզէթ պէյ փութով կառք բերին, … դրեցին վիրաւորները:

Ալի չավուշ եւ Պալըքօղլու Հաֆըզ երկար վազելէ յետոյ հասա… րագործներուն: Սակայն այս վերջինները, շարունակ զէնք արձակելով … տապնդողներուն վրայ, մտան այն փողոցը, ուր կը գտնուի անգլիակա… պատոսարանը: Այնտեղ կորսուեցան:

Խումբ մը ոստիկաններ, լսելով զէնքի ձայները, վազեցին հա… սկսան փնտռտուքի: Ի վերջոյ ձերբակալեցին երկու հոգի, իբրեւ կ… Անոնք կը կոչուէին Տրապիզոնցի Գասպարեան Արմենակ եւ Սեփ… Փօղոս: կատարուեցաւ հարցաքննութիւնը:

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺՆԵԳԻՆ	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)
MÉTRO: LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone: NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
30 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1712 — ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ — ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԳՐՈՀԸ

«Ազգային յաղթանակ»— այսպէ՛ս կը բանաձեւեն Լոնտոնի թերթերը՝ Հոկտ. 27ի ընտրութեանց արդիւնքը։

Ազգային, ոչ թէ կուսակցական։

Բանաձեւը լրագրական գիւտ մը չէ, այլ բուն իսկ ազգային դահլիճին կուսակիցներուն համոզումը։

Ահա Մաքտօնըլտը, որ «դաւաճան» կը համարուի այժմ.

— «Մենք կոչ ըրինք ազգային միութեան համար, եւ պատասխանը գերազանցեց մեզմէ ամէնէն խանդավառին ալ երազը։ Այս աննախընթաց մեծամասնութիւնը պէտք է համոզէ բովանդակ աշխարհը՝ թէ երբ այս երկիրը օգնութիւն կը խնդրէ, յօժարակամ ձեռքեր եւ անձնուէր միտքեր միշտ պատրաստ են սրտանց ընդառաջ երթալու»։

Ահա իր միւս ընկերը, դէգ եւ դաժան Սնօտընը, որ միեւնոյն ատեն ելմտական հեղինակութիւն մըն է.

— «Ազգային միութեան կոչը յանգեցաւ արդիւնքի մը որ կը գերազանցէ ամէն ակնկալութիւն։ Ազգային կառավարութեան շահած այս ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կուսակցական յաղթանակ մը չէ, այլ ազգային։ Միլիոնաւոր այրեր եւ կիներ քուէ տուին այնպիսի թեկնածուներու որոնց քաղաքական ընդհանուր տեսակէտներուն համաձայն չեն, տուին այն միակ պատճառով որ ապացուցանեն աշխարհի թէ Բրիտանիան վճռած է կանգուն մնալ եւ ազգը փրկել ծագած դժուարութիւններէն։ Ազգային կառավարութեան վարիչները ճշմարտութիւնը ըսին ազգին, եւ ժողովրդապետութիւնը վստահեցաւ իր վարիչներուն։ Ես չեմ ուրախանար աշխատաւորական կուսակցութեան կրած աղէտին համար, այլ կը ցաւիմ, որովհետեւ աշխատաւորութեան վարիչները իրենք իրենց գլխուն եւ կուսակցութեան գլխուն բերին այս աղէտը՝ յիմարութեամբ, չունենալով վարելու քաջութիւնը եւ չհասկնալով ժողովուրդին ոգին»։

Ու վերջապէս պահպանողականներուն կուռքը, Պօլտուինը.

— «Ազգը մեծ եւ վճռական յաղթանակ մը տարաւ։ կուսակցական յաղթանակ մը չէ այս։

Բայց, յաղթանակի պահուն չմոռնանք այն ահաւոր պատասխանատուութիւնները որ դրուած են մեր ուսերուն վրայ։ Ամբողջ երկրի աշխատաւորները ազգային կառավարութեան վրայ դրած են իրենց վստահութիւնը. պէտք չէ յուսախաբ ընենք զանոնք»։

Ուրեմն,— հայրենիքը ամէն բանէ վեր։ Երբ նժարին մէջ է երկրին ճակատագիրը, վերացական տեսութիւնները չեն որ պիտի գերակշռեն։

Այս տեսակէտէն, իր նմանը չունի բրիտանական համերաշխութեան եւ կորովամտութեան այս պատկառելի ցոյցը։

Եւ վտանգին գիտակցութեան խորութիւնը կ'ապացուցանէ ընտրութեանց արդիւնքն ալ,—աննախընթաց՝ նոյնիսկ բրիտանական պատմութեան մէջ։

Կ'ըսեն թէ մէկ ալ երեք հարիւր տարի առաջ պատահած է որ միեւնոյն հոսանքը այսքան ջախջախիչ մեծամասնութիւն ունենայ խորհրդարանին մէջ (1660)։

Աւելի նոր ժամանակներու մէջ, 1906ին, երբ Երեսփ. Ժողովը կը բաղկանար 670 անդամներէ, ազատականները, աշխատաւորականները եւ իրլանտացի ազգայնականները միանալով կը կազմէին 356 քուէի մեծամասնութիւն մը։ Մինչ այսօր 615ի վրայ ազգային միութեան կուսակիցները արդէն շահած են 551 ձայն։ Եւ դեռ 7 քուէներ ճշդուած չեն։

«Եւ սակայն պէտք է կանգուն մնայ Բրիտանիան»,— աղաղակեց Սնօտըն, վկայութեան կանչելով Շէյքսփիրը։ Եւ այսօր դաժան գոհունակութիւն մը կը վայելէ, այն համոզումով թէ իր կուսակցութիւնը խորտակուեցաւ, բայց ազգային դատը յաղթանակեց։

Արդարեւ, կատարեալ աղէտ մը եղաւ այս ընտրութիւնը աշխատաւորական կուսակցութեան համար։

1900էն ի վեր անընդհատ վերելքի մէջ էր այս երիտասարդ կազմակերպութիւնը։ 1929ի ընտրութեանց շահեցաւ 265 երեսփոխան։ Երկու անգամ տիրացաւ իշխանութեան, 1924ին եւ 1929ին։ Իսկ այսօր կը համրէ միայն 52 երեսփոխան։ Աւելի պակաս քան ազատականները, որոնք արդէն պատմութեան անցած են։

Ի՞նչ կ'ապացուցանէ այս անողոք իրականութիւնը։ Վերջնական փլուզո՞ւմ, թէ առժամեայ պարտութիւն։

Բաւական միամիտ պէտք է ըլլալ, հաւատալու համար թէ այսպէս ընտրական խաղով մը, — այն ալ հոգեբանական պահու մը, — կրնայ գերեզման մտնել շարժում մը որ արդէն խոր արմատներ ձգած՝ խուճապահար միջոցներու կը մղէ հին կարգերն ու հոսանքները։

Ազգայնական եւ դրամատիրական հոսանքներու այս աննախընթաց գրոհն իսկ՝ ապացոյց է վաղուան երկիւղէն։ Բրիտանական դրամատիրութիւնը ինքնապաշտպանութեան գերագոյն փորձ մը կատարեց, սանձահարելու համար աշխատաւորական ալիքը, որ պիտի յաղթանակէ ուշ-կանուխ։ Հէնտըրսընները նոյնքան արժանի են համակրանքի, որքան Մաքտօնըլտներն ու Սնօտընները, որոնք իրենք զիրենք զոհեցին, ուզելով նախ երկիրը փրկել ճակատագրական պահու մը։

Եւ այսօր, շատ աւելի ծանր է պահպանողական հոսանքին կացութիւնը, որովհետեւ, փոխուած են պայմանները եւ ծանրագոյն փորձն է որ պիտի կատարուի, աւելի դառն յուսախաբութեանց չմատնելու համար միլիոնաւոր բազմութիւնները— աշխատաւորները։

Այս յաղթանակն իսկ, վերափոխումներու, գիջումներու պիտի մղէ տիրապետող տարրը։

Բայց, կ'արժէ աւելի քրքրել Հոկտ. 27ի ընտրութեանց ելքը, դասեր գտնելու համար նոյնիսկ մեզի համար։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

551 ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԹՈՌ 57 ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Անգլիական ընտրութիւնները վերջացան պահպանողական-կառավարականներու մեծադղորդ յաղթանակով եւ աշխատաւորականներու գահավէժ անկումով՝ ըսենք։ Պարտութիւնը որուն կ'ենթարկուի Մաքտոնըլտի նախկին կուսակցութիւնը՝ կը նախատեսուէր անշուշտ, բայց ո՛չ այսքան ծանր։ Կացութիւնը աւելի յաւ ըմբռնելու համար, յիշենք մէկ ամիս առաջուան թիւերը։ Երբ խորհրդարանը կը լուծուէր հոկտ. 8ին, բաժնուած էր հետեւեալ հատուածներով. *265* աշխատաւորական, *263* պահպանողական, *58* ազատական, *15* ազգ. աշխատաւորական եւ *14* անկախ։

Իսկ վերջին ընտրութիւնները կուտան հետեւեալ արդիւնքը։ Խորհրդարանի *615* աթոռներէն ցարդ գրաւուած են ընտրուած *608* երեսփոխաններով եւ հետեւեալ բաժանումներով.

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ.— Պահպանողականներ՝ *470*, — անջատուած ազատականներ՝ *66*, — ազգ. աշխատաւորականներ՝ *13*, — ազգայնականներ՝ *2*։ Ուրեմն *551* ձայն՝ ի նպաստ Ազգային Միութեան։

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐ.— Աշխատաւորականներ՝ *52*, — Լոյտ Ճորճի խմբակ՝ *4*, — անկախ *1*։ Ուրեմն *57* ընդդիմադիր։ Ինչ որ կը նշանակէ *494* ձայնի մեծամասնութիւն մը կառավարութեան համար, առ այժմ։

Գալով վերջնական մեծամասնութեան, զոր տակաւին կարելի չէ գնահատել թուաբանական ճշտութեամբ, յայտնի կ'ըլլայ անշուշտ, երբ ընտրուին մնացեալ եօթ երեսփոխաններն եւս։ Ինչ որ ո՛չ մէկ նշանակութիւն ունի։ Կացութեան վրայ ոչ մէկ փոփոխութիւնն կրնայ մտցնել։

Պահպանողականներն ուրեմն կրնան իշխել իբր միահեծան տիրակալ։

Ընտրութեանց զուարճալի արդիւնքներէն մէկը.— Ազատականներու պառակտումէն յետոյ,նախկիններու գլուխը մնացեր էր համբաւաւոր պետը՝ Լոյտ Ճորճ իր ընտանեկան կազմով եւ այդպէս ալ ներկայացեր էր ընտրութեանց.Ցաջողեցաւ եւ ընտրուեցաւ նաեւ հանդերձ ընտանեօք... ինքը, իր աղջիկն ու իր զաւակը եւ աստը աներձագը։

Ընտրութեանց արդիւնքը երբ յայտնի եղաւ, կառավարական խմբակցութեանց պետերը շնորհակալութեան ուղերձներ ուղղեցին ընտրողներուն։

Այս ընտրութեանց ամենէն նշանակելի կէտն է անշուշտ աշխատաւորականներու պարտութիւնը։ կը կորսնցնեն 233 աթոռ։ Կը սպասուէր անոնց պարտութեան, բայց ո՛չ այսքան խուճապային, ինչ որ զարմանքի մատնած է նոյն իսկ հակառակորդ Անգլիացիները, եւ անոնց այս պարտութիւնը կը մեկնաբանեն հետեւեալ պատճառներով.— Աշխատաւորական վարչութիւնը փաստեց իր անկարողութիւնը եւ երկու տարուան ընթացքին, երկիրը հասցուց սնանկութեան դռներուն առջեւ։ Աշխատաւորական պետերը խուսափեցան պատասխանատուութենէ, երբ տագնապը պայթեցաւ։ Աշխատաւորականներու յայտարարութիւնը որ կը քարոզէր ճարտարարուեստի կարգ մը ճիւղերու ազգայնացումը եւ դրամատուններու հակակշռումը, վատ տպաւորութիւն գործեցին երկրին վրայ։ Արհեստակցականներու մենատիրութեան փորձը եւ մանաւանդ դրամը աւելի ինկած տեսնելու վախը եւլն.։

Լոնտոնի մէջ արդէն կը խօսուի նախարարներու նիստին մասին, ուր խորհրդակցութիւն պիտի կատարուի դահլիճին կազմին, ինչպէս նաեւ ելմտական նախարարին Սնօտընի հրաժարման մասին։

Կարելի է որ նախարարներու այս նիստէն առաջ, Մաքտոնըլտ տեսակցութիւն մը ունենայ թագաւորին հետ։ Այս նիստին, պիտի քննուի նաեւ առեւտուրը հաւասարակշռելու կառավարական ծրագիրը։ Այս առթիւ ուրեմն, մաքսային դրութիւնը կիրարկելու հարցը ամէնէն առաջ պիտի զբաղեցնէ կառավարութիւնը։

Այս նիստին, նկատի պիտի առնուի նաեւ նախարարներու թիւին յաւելման պարագան։ Ընտրութեանց արդիւնքը զգալի բարձրացում մը պատճառեց ճարտարարուեստական եւ պետական արժեթուղթերուն։

ՍՏԵՐԼԻՆԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Երէկ կէսօրին, ստեռլինը կը բռնէր 98.50։

Ճափոնի դիմումը Ռուսիոյ

Ասկէ առաջ, հաղորդուեր էր թէ Ռուսիա զօրք կը կեդրոնացնէ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ։Վախնալով որ դէպքեր կրնան պատահիլ՝ իր կառավարութեան յանձնարարութեամբ, Մոսկուայի ճափոնական դեսպանը՝ խորհրդ. կառավարութեան յայտնեց մտահոգութիւնը որ այս զինուորական շարժումներու լուրերը կը պատճառեն Ճափոնի։ Նաեւ, Ճափոնի դեսպանը իր կառավարութեան բաղձանքը յայտնեց որ Մոսկուա զգուշանայ այն տեսակ գործողութիւններէ եւ գործունէութենէ,որոնք կրնան մտատանջել ճափոնական զօրախումբերը։

Ճափոն եւ Ռուսիա զիրար կը դիտեն ուշի ուշով Մանչուրիոյ հիւսիսը, ուր խռովութիւնները կը վտանգեն երկուքին ալ տնտեսական շահերը։ Ռուսիա կը հերքէ այն զրոյցները թէ զինուորական կառախումբեր ղրկուած են Մանչուրիոյ սահմանը։ Սակայն զանազան աղբիւրներէ կը հաստատուի այս մասին, Ճափոնի ներկայացուցչին կատարած դիմումը Ռուսիոյ արտաքին գործավարի օգնականին Գարախանի։

Պալքանեան Խորհրդաժողովը

Պալքանեան Խորհրդաժողովի Դիւանը նիստ մը գումարեց կառախումբին մէջ, որ պատուիրակները կը փոխադրէր Էնկիւրիէն Պոլիս։ Այս նիստին մէջ, խորհուրդին յառաջիկայ նիստին թուական նշանակուեցաւ 1932 յունուար 20ը։ Խորհրդաժողովին արդի նախագահը պիտի որոշէ գումարման վայրը։ Որոշուեցաւ նաեւ նոյն օրը նիստի հրաւիրել երեք նոր յանձնախումբերը, որոնց կազմութիւնը որոշած էր խորհրդաժողովը։

Պալքանեան Գ. Խորհրդաժողովը պիտի գումարուի 1932 հոկտեմբերի սկիզբները, այնպէս որ կարենայ իր աշխատանքները լրացնել հոկտ. 15ին։

Տրուած որոշման մը համաձայն, իւրաքանչիւր պատուիրակութիւն պիտի կրնայ նախագահութեան ուղղել այն հարցերը, զոր կ'ուզէ յաջորդ խորհրդաժողովի օրակարգին մէջ տեսնել։

Լիտվինով Թուրքիոյ մէջ

Պոլիս հասնելուն, Ռուսիոյ արտաքին գործավարը Լիտվինով, պերճաշուք ընդունելութեան մը արժանացաւ։ Զինուորական նուագախումբ մը կը հնչեցնէր Միջազգայինը։

Լիտվինով մամուլի ներկայացուցիչներուն ըրաւ հետեւեալ յայտարարութիւնները.

— Ուրախ եմ այցելելով Թուրքիա, զոր բարեկամութեան եւ գործակցութեան ամուր կապեր կը միացնեն Ռուսիոյ։ Ուրախ եմ որ առիթը կ'ունենամ անձնական շփում ունենալու Թուրք պետական մարդոց հետ։ Համաշխարհային պատերազմը աշխարհի ձգեց ծանր ժառանգութիւն մը։ Պետութիւնները կը խարխափեն՝ իրենց փոխադարձ յարաբերութեանց ուղղութիւն մը գտնելու համար, առանց ճշմարիտ ճամբան գտնելու։ Սակայն միջազգային յարաբերութեանց մէջ Թուրքեւխորհրդային բարեկամութիւնը անխախտ է։ Հնգամեայ ծրագրին բարեբաստ գործադրութիւնը, խորհրդային ճարտարարուեստին աննման յաջողութիւնները,նոյնպէս, մեծ հորիզոններ կը բանան երկու երկիրներուն միջեւ տնտեսական գործակցութեան մը։

Լիտվինով Էնկիւրի հասաւ երեքշաբթի առտու եւ Թուրք արտաքին նախարարութեան հետ ջերմական ճաշկերոյթէ մը վերջ, ընդունուեցաւ Քէմալի կողմէ։ Ի պատիւ Լիտվինովի, պարահանդէս մը սարքեց Քէմալ, նոյն իրիկունը։

Ռուսեւպարսկական դաշնագիր մը

Հոկտեմբեր 27ին, Թէհրանի մէջ կնքուեցաւ ռուսեւպարսկական դաշնագիր մը, որ կը փոխարինէ առեւտուրի եւ նաւարկութեան վերաբերեալ 1929 հոկտ. 1ի ժամանակաւոր պայմանագրութիւնը։

Նոր համաձայնութիւնը կնքուած է երեք տարի պայմանաժամով։

Ռումանիոյ ելմտական կացութիւնը

Ռումանիոյ Մարմարոշ Պլանք դրամատունը որ դադրեցուցեր էր վճարումները, դիմած է դատարան իրաւախոհութիւն մը կարգադրելու համար։ Դրամատունը պատրաստ է վերադարձնելու իրեն յանձնուած դրամական աւանդները եւ կատարելու ուրիշ յանձնառութիւններ՝ երեք տարուան ընթացքին եւ հետեւեալ համեմատութեամբ. հարիւրին 20 առաջին տարին, հարիւրին 30 երկրորդ տարին եւ հարիւրին 50 երրորդ տարին. առանց սակայն տոկոս տալու։ Միեւնոյն ատեն, յանձն կ'առնէ, մինչեւ երեք ամիս վճարելու 20000 լէյի դրամական աւանդները։

Այս լուրը տալով, Պուքրէշէն կը հերքեն այն զրոյցները թէ Մարմարոշ դրամատան անկումով՝ գէշ կացութեան մատնուած է Ռումանիա։ Ժողովուրդը բաւական մեծ գումարներ քաշեց զանազան դրամատուններէ, որոնք առանց նեղութեան, վճարումներ կատարեցին։

Ռումանիոյ գիւղերիական դրամատունն եւս իրաւախոհութեան խնդրանք տուած է դատարանին, երեք տարուան ընթացքին, պարտքերը վճարելու յանձնառութեամբ։

Իրաքի անկախութեան շուրջ

Ժընեւի Հոգատարութեանց Յանձնախումբը լսեց իր նախագահին զեկոյցը՝ հոգատարութեանց հարցին շուրջ Ազգերու Դաշնակցութեան Ժողովին եւ Խորհուրդին վիճաբանութեանց մասին։

Յանձնախումբը, Խորհուրդին յանձնարարութեամբ պիտի ուսումնասիրէ Անգլիոյ առաջարկը՝ անկախացնելու Իրաքը։ Այս առթիւ, յանձնախումբը նկատի պիտի ունենայ Սեպտ. 4ի խորհուրդին որոշումները։

Իզմիրի Հայոց գերեզմանը Յոյներուն

Աթէնքի «Նոր Օր»ը կը տեղեկանայ թէ Թուրք նախարարներու Աթէնք գտնուած միջոցին, Երեսփ. Ժողովի փոխ-նախագահ Պ. Արկիրօփուլոս, արտաքին գործավար Թէվֆիք Րիւշտի պէյի դիմելով, խնդրած է որ Յոյներուն վերադարձուի Իզմիրի Յունաց գերեզմանատունը։ Թուրք նախարարը տրամադիր եղած է Հայոց գերեզմանատունը տալու, բայց Պ. Արկիրօփուլոս պնդած է իր խնդրանքին վրայ։

Թէվֆիք Րիւշտի խոստացած է կարգադրութիւն մը ընել Էնկիւրի վերադարձին։

Հայու մը ձերբակալումը

Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց երեք հոգի. որոնցմէ մէկը Հայ մը էտտի Արթինեան, ճաշարանի մէջ պաշտօնեայ։ Ասոնք թմրեցուցիչ ծախելու գործով կը զբաղէին։

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Արտաքին վաճառականութեան յարաճուն վատթարացումին եւ պետական նիւթացոյցին անհաւասարակշիռ վիճակին զատ՝ Ֆրանսա տնտեսական երրորդ մտահոգութիւն մը ունի որ գործազրկութիւնն է։

Ճիշդ է թէ՝ անգործներու թիւը այս երկրին մէջ հասած չէ դեռ այն տագնապալի համեմատութեան՝ որ կը տեսնուի կարգ մը հարեւան երկիրներու եւ մանաւանդ Անգլիոյ մէջ՝ ուր անոնց թիւը երկու միլիոնէն աւելի է, եւ Գերմանիոյ մէջ, որ չորս միլիոնէ աւելի գործազուրկ ունի, բայց կացութիւնը կրնայ վտանգաւոր դառնալ, եթէ կառավարութիւնը հարկ եղած միջոցները ձեռք չառնէ վտանգին դիմագրաւելու համար։

Ֆրանսական թերթերու հետ «Յառաջ» ալ հրատարակեց այն պաշտօնական վիճակագրութիւնը՝ զոր Աշխատանքի նախարարութիւնը ամէն շաբաթ կը հրատարակէ գործազրկութեան վիճակին մասին։ Այս տեղեկագրէն կը տեսնուի թէ՝ ներկայ տարուան հոկտեմբեր 17ին պաշտօնապէս արձանագրուած անգործներու թիւը հասած է 44.117ի որոնց 35.859 այր եւ 8.228ը՝ կին, նախորդ շաբթուն վրայ կրելով 3.245ի յաւելում մը։

Այս թուանշանները՝ որոնք անգործներու Օգնութեան Սնտուկէն նպաստ ստացող եւ հետեւաբար պաշտօնապէս արձանագրուածներուն թիւը միայն կուտան, չեն պատկերացներ գործազրկութեան վիճակը։ Իրականին մէջ անգործներու թիւը անհամեմատ աւելի մեծ է։

Տրուած թիւերէն բան մը միայն կարելի է հետեւցնել. այն է թէ՝ անցեալ տարուան բաղդատմամբ, համեմատութիւնը վրդովիչ ըլլալու աստիճան բարձրացած է։ Այսպէս՝ մինչդեռ անցեալ տարուան օգոստոսին 964 անգործ միայն կար, այս տարի նոյն ամսուն մէջ անոնց թիւը եղած է 37.673 եւ հոկտեմբեր 17ին, 44.117։

∴

Ընդհանուր եւ կատարեալ վիճակագրութեան մը պակասը թոյլ չի տար մեզի ճշգրիտ գաղափար մը կազմելու կացութեան մասին։ Կառավարական պաշտօնատուները այս ուղղութեամբ որեւէ աշխատութիւն կատարած չեն դեռ։ Խնդիրը վերին աստիճանի կարեւորութիւն ունեցող հարց մըն է սակայն բոլոր այս երկրին մէջ բնակողներուն եւ մանաւանդ հայ գործաւորներուն համար՝ որոնցմէ շատեր աշխատանքի չգոյութենէ կը տառապին եւ հակառակ իրենց բնածին ճարպիկութեան եւ ստացական ձիրքերուն, դժուարութեամբ զբաղում կը գտնեն։

Անուղղակի միջոցներու դիմելով՝ պիտի ջանանք ուրեմն գտնել մօտաւոր թիւ մը, ճշդելու համար Ֆրանսայի մէջ այս պահուս բոլորովին եւ մասնակի անգործ աշխատաւորներու թիւը։

Այս նպատակին համար մեզի օգտակար ծառայութիւն մը կրնան մատուցանել այն քննական տեղեկագիրները՝ զորս Աշխատանքի նախարարութեան քննիչները եւ հանքերու ճարտարագէտները ամէն ամիս կը պատրաստեն, առնուազն հարիւր բանուոր աշխատցնող հաստատութեանց մէջ։

Այս տեղեկագիրներէն վերջինը՝ որ անցեալ օր հրատարակուեցաւ, ցոյց կուտայ թէ՝ ներկայ ամսուան սկիզբը վերը յիշուած դասակարգի պատկանող հաստատութեանց մէջ աշխատող գործաւորներու թիւը եղած է 2.286.654, այսինքն՝ 1930 հոկտեմբերի վիճակին բաղդատմամբ 271.768 պակաս։ Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել սակայն այն բանուորները՝ որոնք կրճատեալ ժամերով այսինքն, շաբաթական 48 ժամէն պակաս աշխատած են։ Ասոնց թիւը որ ներկայ տարուան սկիզբը 252.830 եղած էր, օգոստոսի սկիզբը մօտ 900 հազարի բարձրացած է։ Վերոյիշեալ հաստատութեանց մէջ աշխատող բանուորներու ընդհանուր թիւը 2.596.750 ըլլալով՝ պակաս ժամերով աշխատողներու համեմատութիւնը կ'ըլլայ ուրեմն մօտաւորապէս 36 առ հարիւր։

Բայց, խնդիրը ասով ալ չի վերջանար։ Բազմաթիւ գործաւորներ կան որ կա՛մ իրենց տան եւ կամ այնպիսի հաստատութեանց եւ գործարաններու մէջ կ'աշխատին՝ որոնց պաշտօնեաներու թիւը հարիւրէն պակաս ըլլալով՝ վերոյիշեալ տեղեկագրին մէջ ներկայացուած թիւերէն դուրս կը մնան։ Այս կարգի աշխատաւորներու թիւը կարելի չէ ճշդել, բայց բանուորական խնդիրներու ուշադիր հետեւող մը եւ նոյնիսկ աշխատաւորները իրենք իսկ, իւրաքանչիւրը իր շրջանին կացութեան հետեւելով՝ դիւրաւ կրնայ եզրակացնել թէ՝ այս թիւը բաւական խոշոր պէտք է ըլլայ։

Անհրաժեշտ է դիտել թէ՝ չափազանցութիւններէ խոյս տալու համար, պէտք չէ հաւատ ընծայել ո՛չ գործատիրական շրջանակներու կողմէ եղած գնահատութեան, որուն համաձայն գործազուրկներու ամբողջ թիւը մէկ միլիոնի չի հասնիր, ոչ ալ ընկերվարական շրջանակներու ներկայացուցած հաշիւներուն՝ որոնք այս թիւը մինչեւ 2ուկէս միլիոնի կը հասցնեն։

Եզրակացնելով ուրեմն, կը կարծենք թէ՝ այս պահուս Ֆրանսայի մէջ անգործութենէ տառապող բանուորներու թիւը մէկուկէս միլիոնի չափ պէտք է հաշուել, որուն 218.694ը բոլորովին անգործ եւ 856.700ը մասնակի անգործ՝ պաշտօնապէս ճշդուած թիւեր են։ Ասոնց վրայ աւելցնելով այն թիւերը՝ որոնք պաշտօնապէս ճշդուած չեն կամ կարելի եղած չէ ճշդել, իրականութենէն շատ հեռու եղած չենք ըլլար եթէ անգործ բանուորներու ընդհանուր թիւը միջին հաշուով մէկուկէս միլիոն նկատենք։

Հետեւեալ թուանշանները ցոյց կուտան գործազրկութեան վիճակը զանազան ճարտարարուեստական ճիւղերու եւ տարբեր շրջաններու մէջ՝ ուր հայ գործաւորներ կ'աշխատին առաւել կամ նուազ կարեւոր թիւով։

Հիւսուածեղէնի գործարաններու մէջ անցեալ տարուան հոկտեմբերին աշխատող գործաւորներու 5ուկէս առ հարիւրը միայն 48 ժամէն պակաս կ'աշխատէր, այսօր այս համեմատութիւնը 52ուկէս առ հարիւրի բարձրացած է։ Զգեստի եւ թուղթի գործարաններու մէջ 24 առ հարիւրէն 42 առ հարիւրի, հագուստեղէնի ճարտարարուեստին մէջ՝ 6 առ հարիւրէն 22 առ հարիւր։

Շրջաններուն գալով՝ 48 ժամէն պակաս աշխատողներուն թիւը Տիժոնի մէջ հասած է 37ուկէս առ հարիւրի, փոխանակ 2 առ հարիւրի, Նանսիի մէջ՝ 33 առ հարիւրի փոխանակ 2ուկէս առ հարիւրի, Լիլի մէջ՝ 40 առ հարիւր, փոխանակ 3ուկէս առ հարիւրի, Լիոնի մէջ՝ 51ուկէս առ հարիւր, փոխանակ 10 առ հարիւրի, Ռուանի մէջ՝ 28 առ հարիւր, փոխանակ մէկ առ հարիւրի, Փարիզի մէջ՝ 25 առ հարիւր, փոխանակ 3 առ հարիւրի, Պառտոյի մէջ՝ 15 առ հարիւր, փոխանակ 1ուկէս առ հարիւրի եւ վերջապէս, Մարսիլիոյ մէջ՝ 15 առ հարիւր, փոխանակ 4ուկէս առ հարիւրի։

∴

Մօտերս կառավարութիւնը 3 միլիոն ֆրանքի վարկ մը պիտի յատկացնէ հանրային եւ զինուորական զանազան շինութեանց համար, որոնցմէ սակայն առաւելապէս ֆրանսացի գործաւորները պիտի կրնան օգտուիլ. չենք կարծեր որ օտար աշխատաւորներ որեւէ ուղղակի օգուտ քաղեն անկէ։ Կարելի է հարցնել ուրեմն թէ՝ ի՞նչ միջոց կայ հայ գործազուրկներու վիճակին դարման տանելու համար։

Անցեալները «Յառաջ» խմբագրականի մը մէջ անվիճելի օգտակարութիւն ունեցող առաջարկ մը ըրած էր Աշխատաւորական Փոխադարձ Օգնութեան Սնտուկի մը հիմնարկութեան մասին, որպէսզի հայ անգործները կարենան դիմագրաւել գործազրկութեան հետեւանքներուն։ Դժբախտաբար այս առաջարկին գործադրութիւնը երկար ատենի կը կարօտի։ Մինչ այդ՝ կարելի է թելադրել Ֆրանսա բնակող հայ աշխատաւորներուն, որ առանց սպասելու տնտեսական տագնապի վերջաւորութեան, ջանան իրենց գործունէութեան համար տարբեր դաշտեր փնտռել։ Այսպէս՝ շատեր կրնար աշխատիլ ագարակներու մէջ ուր գործ գտնելու հաւանականութիւնը աւելի մեծ է եւ ուրկէ մաքուր օդի մէջ ապրելու առաւելութիւնն ալ կ'ընծայեն մեր հայ բանուորներուն։ Իսկ անոնք՝ որ օժտուած են նախաձեռնութեան ոգիով, կրնան թերեւս շրջուն վաճառորդի նման զբաղումներու հետամուտ ըլլալ, եւ եթէ դրամական միջոցները անբաւական կուգան, կրնան պէտք եղած վաճառքներու գնումը ընել համագործակցօրէն եւ վաճառումը՝ անհատաբար, իւրաքանչիւրը իր հաշւոյն։

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ “ՊԱՐՊԵԼՈՒ„ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1927ի սկիզբներին, արտասահմանի հայ թերթերում շրջան առան ռուս բոլշեւիկեան «Տնտեսական Լուրեր» թերթից հետեւեալ տողերը.

— «Պէտք է վերջ տալ հայութեան հաւաքման Հայաստանում, որպէսզի վառ ու կենդանի չմնայ միացեալ եւ անկախ Հայաստանի գաղափարը ժողովրդական զանգւածների գիտակցութեան մէջ... Որպէսզի միանգամ ընդ միշտ փակւեն մանր-բուրժուական ռոմանտիկների հիւսած բոլոր հաշիւները, եւ 300.000 արեւմտահայ գաղթականները՝ հողային ֆոնտից զուրկ Հայաստանից հանելով՝ ցրւեն Ռուսաստանում»։

Այս տողերի հեղինակն է Արտաշէս Կարինեան՝ մէկը ամենապատասխանատու հայ բոլշեւիկներից, որի համար Պ. Պօղոսեանը առնուազն նոյնքան իրաւունքով, որքան եւ ուրիշ մէկի համար կ'ասէր, թէ «ոչ միայն Հայ է անունով, այլ հայ սրտով եւ հոգիով»։

Թէ ինչ տարբերութիւն կայ, հայահաւաքման գործի տեսակէտից, Ա. Կարինեանի եւ «Վազգէն»ի հրապարակագիրների միջեւ՝ որոնք ոչ միայն «սրտով եւ հոգիով», այլ անունով էլ Հայ չեն, այդ թողնում ենք որ ընթերցողն ինքը գտնէ։ Հարկ ենք համարում միայն յիշեցնել սրան, որ այս հրապարակագիրները, ճիշդ եւ ճիշդ Ա. Կարինեանի մտածումով, առաջարկում են ցրել նոյն արեւմտահայ գաղթականներին Թունիսում եւ Ալժերիայում. «որպէսզի միանգամ ընդ միշտ փակւեն մանր-բուրժուական ռոմանտիկների հիւսած բոլոր հաշիւները»։...

Երբ խորհրդային երկրում Ա. Կարինեանի դիրքն ու կշիռն ունեցող պետական մի գործիչ այսպիսի ծանրակշիռ յայտարարութիւն է անում՝ անկարելի է, որ նախապէս շօշափած չլինի կառավարութեան տրամադրութիւնները։ Դրա համար էլ Դաշնակցականները չէին կարող լռութեամբ անցնել այս յայտարարութեան վրայից՝ ինչպէս կը սիրէր տեսնել Պ. Պօղոսեանը։ Նրանք Հայաստանը պարպելու ահազանգը խփեցին, որովհետեւ համարած էին, որ Ա. Կարինեանի ազգադաւ խօսքերին պիտի յաջորդէին խորհրդային իշխանութեան համապատասխան «գործերը»։

Եւ իրօք, «գործերը» շատ սպասել չտւին իրենց։ Ահա նրանցից մէկը.—

1927ի գարնանը, Ամերիկեան որբախնամ կոմիտէն հաշւեյարդարի ենթարկելով իր որբանոցները, որոնց մէջ մօտ 4800 երկսեռ պատանիներ կային, որոշեց որ սրանցից 18-20 տարեկանները գնան Աբխազիա՝ ծխախոտագործութեան մէջ մշակութիւն անելու համար։ Հայաստանի հողին ու ջրին վարժւած այն պատանիները, որոնցից շատերը գիւղացականներ էին, չէին ուզում հեռանալ հայրենիքից եւ ընդդիմանում էին կոմիտէի որոշմանը։

Աւելորդ է ասել, որ նման պարագաներում, ամէն մի ազգային կառավարութիւն, որքան էլ նա ապիկար լինէր՝ պաշտպան կը կանգնէր այս հարցին, տղաներին եւ աղջիկներին։ Բայց Հայաստանի խորհրդային կառավարութիւնը հարկադրեց նոցա ենթարկել կոմիտէի որոշմանը եւ հեռանալ Հայաստանից հենց այն օրերին, երբ երկիրը ըստ բոլշեւիկեան հաղորդագրութիւնների «վերաշինական եռուզեռի» մէջ պէտք է լինէր...

Չենք ուզում կանգ առնել այն ողբ ու կոծի վրայ, որ բարձրացնում էին այս դեռատի երիտասարդները Հայաստանից մեկնելիս։ Մեր խնդրից դուրս է խօսիլ եւ այն անարժան վիճակի մասին, որին ենթարկւեցին նոքա Աբխազիայում՝ ուր նոցա վերաբերւում էին իբրեւ գերիներ։ Մեզ զբաղեցնողը, ներկայ դէպքում, այն փաստն է, որ Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը, առաջին իսկ պատեհութեամբ, գործադրութեան յանձնեց Ա. Կարինեանի յայտարարած ազգացրման ծրագիրը՝ հեռացնելով Հայաստանից բազմաթիւ չափահաս որբեր եւ որբուհիներ, որոնք 3-4 տարւայ ընթացքին, տուն-տեղ պիտի դառնային եւ մեր երկրի հայ բնակչութիւնը մի քանի հարիւր ընտանիքով բազմացնէին։

Ազգացրման գործերից մէկն է հանդիսանում եւ հազարաւոր հայ մարդկանց Ռուսաստան եւ Սիբիր աքսորելը։

Մինչեւ 1927 թիւը, Հայաստանում բազմաթիւ ձերբակալութիւններ են կատարւել, որոնցից ամենամեծն է 1926ի գարնան զանգւածային ձերբակալութիւնը՝ ժողովրդին զինաթափելու հողի վրայ։ Սակայն այս ձերբակալւածներին ընդհանրապէս պահում էին Հայաստանի բանտերում։ Նոցանից հազիւ մի քանի հարիւր հոգի են աքսորել երկրից դուրս՝ մեղադրելով իբրեւ Դաշնակցականների։

Պատկերը փոխւում է 1927ից սկսած։ Այդ թւականի ամառը նորից զանգւածային ձերբակալութիւններ եղան, որոնք, աւելի եւս մեծ համեմատութեամբ կրկնւեցին 1929ին եւ 1930ի սկիզբներին՝ «կոլխոզային» վայրագութիւնների օրերին։

Բայց, այս ժամանակամիջոցում, Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը կարճ էր կապում ձերբակալւածների հետ։ Առանց երկար ու բարակ հարց ու փորձ անելու, առանց նոյնիսկ «դաշնակիզմի» մեղադրանք յարուցանելու ձերբակալւածների մեծամասնութեան դէմ՝ նա խումբ-խումբ աքսորում էր նոցա դէպի Խ. Հ. Միութեան հիւսիսային եւ արեւելեան ծայրամասերը։

Այսօր Սիբիրի սառնարաններում եւ Ռուսաստանի խորքերում 5-6 հազար հայ մարդիկ են տառապում, որոնց առնւազն հարիւրին 90ը Դաշնակցութեան հետ ամենահեռաւոր առընչութիւնն իսկ չունի։ Սրանք պարզապէս զոհեր են մի ռեժիմի, որ անխնայ հարւածում է ամէն մէկին— Դաշնակցական թէ ոչ-Դաշնակցական— ով համարձակւում է ձայն հանել օրւան իշխանութեան կամայականութիւնների դէմ կամ զոհեր՝ այդ իշխանութեան գործակալների, որոնց լայն ասպարէզ է տրւած ծածկելու իրենց անձնական հաշիւները սրա կամ նրա հետ։

Վերջապէս, ազգացրման քաղաքականութեան հետեւանք պէտք է համարել եւ ահուսարսափով բազմաթիւ հայ մարդկանց Հայաստանից փախչելը։ Չհաշւած հին տարագիրներին՝ 1927ից ի վեր Պարսկաստան փախածները հարիւրներով են համւում։ Իսկ եթէ սրանց վրայ աւելացնենք արտասահմանեան միւս երկրները ապաստանածներին եւ Խ. Հ. Միութեան զանազան անկիւններում ծպտւողներին՝ նորից հազարների հետ գործ կ'ունենանք։

Այս փաստերն ի՞նչ են ասում։ Այն որ Հայաստանը պարպւում է —պարպւում այս բառի յարաբերական իմաստով, ի հարկէ— ոչ միայն խորհրդային ընդհանուր կարգերով պայմանաւորւած արտագաղթով, որ չեն ժխտում նոյնիսկ բոլշեւիկները, այլեւ Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան հետապնդած, ազգացրումով, որի հիմնաւորումը մենք տեսանք Ա. Կարինեանի յայտարարութեան մէջ։ Սրա համար էլ, դաշնակցական մամուլը իր ազգային պարտականութիւնն է համարում կրկնակի եռանդով արծարծել հանրային գիտակցութեան մէջ Հայաստանի պարպման վտանգը։

Պ. Պօղոսեանին ծանօթ են, ի հարկէ, մեր յիշատակած փաստերը, որոնք տուն են տալիս դաշնակցական մամուլի այս ընթացքին։ Նա անշուշտ կարդացել է խորհրդային մերկացումները «մասսայաբար» արտագաղթի մասին եւ թէ Ա. Կարինեանի ազդարարութիւնը երեք հարիւր հազար Հայեր Ռուսաստանում ցրելու մասին։ Նա չի կարող տեղեակ չլինել, որ ամերիկեան կոմիտէի չափահաս որբերը տարագրւած են Աբխազիա, եւ որ հազարաւոր հայ աքսորականներն ու փախստականները զգալի բաց են գցնում Հայաստանի բնակչութեան մէջ։ Բայց այս ամէնը գիտնալով հանդերձ, Պ. Պօղոսեանը այնպէս է դուրս բերում, թէ Հայաստանի պարպելու խնդիրը դառնում է միմիայն վերջին շաբաթների *ընթացքին*, Պարսկաստան փախածների շուրջը, որոնց «ընդհանուր թիւը Թաւրիզի (ուզում է ասել Թեհրանի Ա. Ջ.) դաշնակցական «Ալիք» թերթին տուած տեղեկութեան նայելով հարիւր *հոգի է*»։

Ի հարկէ, եթէ Պ. Պօղոսեան անաչառ լինէր՝ շատ հասկնալի կը գտնէր դաշնակցական թերթերի վրդովմունքը նոյն իսկ «հարիւր» հայ մարդկանց աստանդական դառնալու առթիւ։ Չէ՞ որ սոցա մէջ, բացի Դաշնակցականներից, կան նաեւ, ինչպէս ինքն է ասում, — «Նախկին առեւտրականներ եւ գաղթականներ»։ Չէ՞ որ դիւրին չէ հաշտւել այն մտքի հետ, թէ Հայաստանի պէս մի փոքրիկ երկրից հարիւր մարդ միանգամից կարող են թողնել տուն-տեղ եւ յանձնւել թափառական կեանքի տուայտանքներին, երբ նոյն իսկ քէմալական Թուրքիայից մէկ հատ ու կտոր փախուստների մասին ենք լսում...։

Սակայն զուր է անաչառութիւն փնտռել այնտեղ, ուր հակառակութեան կիրքը իշխում է առողջ դատողութեան վրայ։

Սրա պերճախօս ապացոյցները երեւան են գալիս մանաւորապէս այն գնահատութեան մէջ, որ Պ. Պօղոսեանը տալիս է մեր մտադրութիւններին Ներգաղթի խնդրում։

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ թղթակիցներէ եւ յօդուածագիրներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ էջին վրայ եւ մելանով։

ԹԱՏՐՈՆ

Comédie Française - Répétition générale de «La Tragédie d'Alexandre» de M. Paul Demasy.

Հեղինակը՝ նորերէն մէկը թէ անծանօթ մը չէ։ Ֆրանսական ծուլին հեղինակաւոր դէմքերը իր կը գտնան ոյժ եւ թուիչք։

Արդարեւ, 25 տարեկանին 1911-1912ին գրուած գործ մըն է ներկայացուածը — Մեծ Մակեդոնացիին խռովայոյզ երիտասարդական կեանքին «Ողբերգութիւնը» ծաղրել ձեռնարկելու համար պէտք էր ունենալ ինքնավստահութիւն սովորականէն բարձր կարողութիւն։

1913ին Պ. Ժ. Հէպվէ ծանօթացած էր գործին եւ ոգեւորուած։ Ան դեռ չէր հրաւիրուած մէտրին բեմը բարձրանալու, եւ Թիար Օտէօնի երկրորդական բեմին վրայ։

Նոր գործը քննադատներու կարծիքին ենթարկելու ծրագիրը սակայն կը ցնդէր 1914ի փոթորիկին մէջ Հեղինակը եւ դերասանը ճակատ մեկնէին։

1919 մայիսին միայն — երկուքն ալ ողջ վերադարձած — Թօռս փառուրի տջակցութեամբ, սանի մէջ կուտային երկու ներկայացումներ։

Պ. Ժ. Հէպվէ շաբաթ մը յետոյ Գօմէտիէն հրաւէր կը ստանար բին մասնակցելու։ Բայց Տրամ «Ողբերգութիւնը» կը մնար անտ վիճակի մը մէջ։

Տասներկու տարի յետոյ միայն Ժ. Հէպվէ պիտի կրնար վերջապէս Գօմէտիի բեմէն գոռալ Աղեքսանդրի հոգիին փոթորիկները, եւ ապրիլ նոր բարոյալքումները։

Ցոյն պատմաբան եւ փիլիսոփա Պլուտարքոսի «Աղեքսանդրի կեանք»էն առնուած դրուագի մը վրայ հիւսած է Տըմազի իր ողբերգութիւնը՝ որ սակայն դասական ողբերգութիւն մը չէ, եւ չի պահպաներ անոր ձեւը եւ ոչ նկարագիրը։ բերգութիւնը այստեղ կը գոյանայ զարգանայ՝ մանաւանդ Աղեքսանդրի հոգիին մէջ, ինչ որ կ'արտադրէ պոռթկումները եւ ճգնաժամային վարանումները՝ որոնք ողբերգ բարձրութեան եւ գեղեցկութեան հասնին տեղ տեղ։

Աղեքսանդր դեռ քսան տարեկան չկայ՝ երբ իր հայրը Փիլիպպոս լով իր մայրը՝ Օլիմպիա՝ կ'ամուսնանայ իր թիկնապահներ Ատտաղոսի քրոջ աղջկան, հրաշ եւ մանկամարդ Կղէոպատրայի հետ։

Իր սպայակոյտին ներկայութեան հանդիսաւորապէս բերուած է հարսին քողամերկումը իր շղարշներէն՝ կազմեց խաղին նազելեցիկ եւ տպաւորիչ րէն մէկը։

Յաջորդող կերուխումի տեսար նին Ատտաղոս փառքով եւ գի արբեցած կը մաղթէ որ նորը Փիլիպպոսի եւ Կղէոպատրա պարգեւին հարազատ ժառանգ մը՝ յաջորդելու համար Մակեդոնի գահին։

Աղեքսանդր խորապէս վիր ուած է. ձեռքի գինիի սկիհ կը Ատտաղոսի գլխին կը նետէ չելով.

— «Իսկ ե՞ս — դաւաճան — կարծես որ անհարազա՞տ մէկ

Թագաւորը սուրը մերկացու կը բարձրանայ՝ պատժելու սանդրը, կէս գինով է, եւ թիկնապահները զայն կը շրջ տեն եւ կ'արգիլեն որդեսպա լալէ, բայց ան կը հրամայէ իր եւ զաւկին հեռանալ թագա թեան սահմաններէն։

Իսկլաւոնիայի սարահարթ վրայ՝ ներքին փոթորիկներու ղալիք հանգիպած է կորնթացի լիսոփայ Դեմարատոսի, որ — իր հայրը համոզելու, հայրենիք վերադարձնելու։

Մայրը — Օլիմպիա — մը պէս անբաժան է քովէն, լով անոր մէջ վրէժի եւ փառ րութեան կայծերը։

Ճակատագիրը կը ստանձն խոստովանելի փափաքներուն

գործումը՝ խնայելով Աղեքսանդրին պատմութեան մէջ կրելու «Հայրասպան» տիտղոսը։

Պաւսանիաս,— կանացի նկարագրով բանաստեղծ մը— անպատուած Թագաւորին զօրականներէն, եւ այս վերջինը մերժած ըլլալով անոր հարկ եղած հատուցումը տալ, վրէժխնդիր, քաջալերուած դաշտնօրէն Թագուհիէն, խրախճանքի մը պահուն կը սպաննէ Թագաւորը։

Աղեքսանդր՝ որ մեծ պիտի կոչուի պատմութենէն՝ գահ կը բարձրանայ հազիւ քսան տարեկանին։

Հեղինակը պատմական իրողութեան շուրջը ստեղծած է ողբերգութիւնը —քանի որ դէպքը— մանաւանդ այդ շրջանին եւ աւելի վերջերն ալ— սովորական է գահերուն շուրջը, եւ ինչպէս արդի վեհապետ մը որ նոր իր գահը կորսնցուց կ'ըսէր, կարելի է անուանել les risques du métier.

Քսանամեայ Աղեքսանդրի փառասիրութիւնները, երազները եւ յուսախաբութիւնները ամէն շրջանի եւ ժամանակի երիտասարդութեան կը պատկանին։ Փոթորկալից շրջանն է ան, անկարելի եւ ցնորական ցանկութիւններով լեցուն— ինչպէս Ասիան քաղաքակրթելու, եղբայրական ողջագուրանքի մը մէջ անոր մռայլ ու խորհրդաւոր հոգիին տիրապետելու երազը, որ Աղեքսանդրինն է — երբ իր հայրը արդէն իր լեգէոնները կը պատրաստէ յաղթական արշաւի մը համար։

Այսօր ալ ունինք նոյն երազը փայփայողներ, միամիտ ու անփորձ, անտեղեակ պատմութեան եւ անծանօթ մարդկային հոգիին մռայլ ծալքերուն։

Եւ սակայն Աղեքսանդր իր հօրը դիակին առաջ կ'ուխտէ շարունակել անոր մտադրած ծրագիրը եւ ըլլալ ան, «որ ինքը կը կրէր իր հոգիին մէջ» նուաճող մը, ոյժ մը։

Այլեւս Համլէթի մը արժանի փառասիրութիւնները եւ անստուգութիւնները իր հոգին չեն վրդովեր. կորիճ եւ շիտակ, զինուորական Փիլիպպոսի հոգին ձգած իր մահկանացու պատեանը, կ'ոգեւորէ այժմ Աղեքսանդրի էութիւնը, ու կը մղէ զայն Ասիոյ հորիզոններուն, տիրակա՛ն, աշխարհակա՛լ։

Աղեքսանդրի տիպարը ներկայ գործին մէջ, եթէ ունի պատմական գիծեր, բարդացած է նաեւ հեղինակին ստեղծած զգայնութիւններով՝ որոնք երբեմն հակասական եւ շփոթ տպաւորութիւններ կը ձգեն մեր վրայ։ Վաղուան աշխարհակալին, Ասիան իր լեգէոններուն ոտքերուն տակ դղրդացնողին երիտասարդութեան ողբերը եւ յուսալքումները մեզի կը հիասթափեցնեն պահ մը։

Տըմազի ուզած է թէզ մը պաշտպանել, իր խակ երիտասարդական ցանկութիւնները, երազները եւ յուսալքումները, գաւառէն եկած Փարիզը գրաւելու, անոր պողոտաներուն վրայ յաղթականօրէն քալելու հեռապատկերով տարուած գրագէտի տեսայտանքները մարմնացնելով փառաւէր Աղեքսանդրի տիպարին մէջ։

Հոգիի ողբերգութիւնը որ կայ՝ ինչպէս բուն խաղինը չէ, եւ արդէն հեղինակն իսկ կը փարանի —այստեղ ալ— զայն ողբերգութիւն կոչելու։

Comédieին իր ամենալաւ ոյժերը տրամադրած էր հեղինակին մտադրութիւնները ապրեցնելու համար, եւ արդարեւ Պ. Ժան Հէռվէ, Աղեքսանդր, իր ամբողջ հոգին դրաւ խաղին մէջ, տանելու համար հերոսին ծանր եւ առեղծուածային դերը, իր յաջողելու ցանկութեան մէջ երբեմն հասնելով արտայայտութեան աւելորդ ուժգնութիւններու եւ կանչերու։

Պ. Ալէքսանտր, որուն վիճակուած էր Թագաւորին դերը (Փիլիպպոս) եղաւ խաղին տիրական եւ կեդրոնական դէմքը։ Հակառակ անշուշտ հեղինակի կամքին եւ մտադրութեան, տրուած ըլլալով ոչ միայն արուեստագէտին անուրանալի կարողութիւնը եւ հմայքը, այլեւ իր յատկանիշներուն պատմականութեան հարազատութիւնը զորս չէր խախտած հեղինակը՝ որոշ մտապատկերի մը հետապնդումով, ինչպէս ըրած է Աղեքսանդրի համար։

Տիկին Տելվէն՝ կանացի գլխաւոր ուժերէն մէկը — Թագուհիի դերին մէջ եղաւ հմայիչ եւ տիրական, արտաքինով եւ հոգիով, ապրելով եւ ապրեցնելով։

Պ. Քռուէ ստեղծած էր Հերմոկրատէսի տիպար մը՝ որ խառնուրդ մըն էր փիլիսոփայի մը եւ անհանգստացնող ցանկութիւններով մտատանջ չարագործի մը. իր յաջողութիւնը անկեղծ եղաւ։

Պ. Տօրիվալ եղաւ հսկայ եւ ուժեղ Ատտալոս մը՝ տիպարը փառասէր, շուայտ, քծնող եւ աններող զօրականին։

Պ. Պ. Շամպրէօյ, Ժան Վէպեր, Լէհման, եւն., ինչպէս նաեւ Քօնսէրվաթուարի աշակերտներէն մաս մը կազմեցին տպաւորիչ ամբողջութիւն մը։

Comédieին այս անգամ հետեւած էր նոր դպրոցին, եւ հեղինակին ցանկութեան համաձայն՝ բեմայարդարումը ըրած ամենապարզ եւ առանձնական կերպով, քանի մը քառակուսի ճերմակ սիւներ, սանդուղներ. ո՛չ մէկ զարդ կամ կարասի։

Այդ տեսակէտին սխալ մեկնակէտը այստեղ պարզելու միջոցը չունիմ այսօր։ Ուրիշ առիթով կ'անդրադառնամ ձեւի մը մասին, որուն միակ առաւելութիւնը կը կայանայ միամիտները ապշեցնելուն մէջ։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Ա. ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Վաղը իրիկուն Փարիզի Փլէյէլի սրահին մէջ տաղանդաւոր երգիչ Արմ. Շահմուրատեան կուտայ երգահանդէս մը։ Պիտի երգէ հայերէն եւ եւրոպական, մեծ մասամբ հայ ժողովրդական ստեղծագործութիւններէն։ Հայ ժողովուրդին դիւրութիւն մը տալու համար, տոմսերուն մեծ մասը նշանակուած է մատչելի գնով։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ 20ԱՄԵԱԿԸ

ՎԻԷՆ, 26 Հոկտ.— Հ. Կ. Խաչի 20ամեակը, թէեւ քիչ մը ուշ, բայց վերջապէս հոս ալ տօնուեցաւ Հոկտ. 24ին Փօնթէվէքի շրջանի կօշիկի գործարանատիրոջ սրահին մէջ։ Ամիսներէ ի վեր անձրեւ չէինք տեսած, բայց շաբաթ կէսօրէն յետոյ սաստիկ անձրեւ մը կը տեղար, որ արգելք եղաւ Էստրէղէնի շրջանէն մեր հայրենակիցներու ներկայութեանը։ (Վիէնի այս երկու արուարձանները ուր մեր հայրենակիցները կը բնակին, իրարմէ աւելի քան երկու եւ կէս ք. մ. հեռու են, ոչ հանրակառք կայ, եւ ոչ ալ ուրիշ միջոց ճամբորդելու համար, իրիկուան ժամը 7էն վերջ)։ Բայց եւ այնպէս, Փօնթէվէքի շրջանէն հարիւրաւոր հայրենակիցներ փութացած էին, քաջալերելու համար Կ. Խաչի փառաւոր 20ամեակը։

Օրուան նախագահը քանի մը գեղեցիկ խօսքերով բացաւ հանդէսը։ Փոքրիկներէ կազմուած երգչախումբը երգեց «Հիմի՞ էլ լռենք»ը։

Իբրեւ բանախօս հրաւիրուած էր Փարիզէն Տիկին Էլէն Բիւզանդ, բեմ հրաւիրուեցաւ ծափերով։ Վիէնի հայ հասարակութիւնը գրեթէ առաջին անգամն էր որ պիտի լսէր կին բանախօս մը։

Բոլոր հանդիսականները — մեծ թէ փոքր — ուշադրութեամբ եւ լարուած մտիկ ըրին բանախօսուհին, որ խօսեցաւ 45 վայրկեան հասկնալի լեզուով մը, Կ. Խաչի գործունէութեան մեր ցաւերու եւ տառապանքներու շուրջ։ «Այո՛, մենք հաւատացած ենք որ այս մեր ցաւերն ու տառապանքները, պիտի վերջ գտնեն եւ չպիտի ունենանք շարունակ այրիներ եւ որբեր, որովհետեւ ունինք հայրենիք մը, ուր կան մօտ մէկուկէս միլիոն Հայեր (դրացի երկիրներն ալ հաշուելով) եւ օր մը կարելիութիւնը պիտի ունենայ մեզ ալ իր ծոցը հաւաքելու, որովհետեւ մենք ալ այդ հայրենիքին զաւակներն ենք, եւ այդ հայրենիքը մեր տառապանքէն ծնաւ»։ Կոչ ուղղեց հայ հասարակութեան, որ անխտիր զօրավիգ կանգնին Հ. Կ. Խաչին, եւ չխնայեն իրենց սանթիմները, որովհետեւ Կ. Խաչը այսօր, գաղութներու մէջ ճեմարան եւ դպրոցներ կը պահէ, եւ աւելի նուիրական գործ մը որ կը կատարէ, այն է 15 տարիէ ի վեր, կորսուած հայ բեկորները, Արաբներու եւ Թուրքերու հարեմներէն ազատագրելով իր ազգին ծոցը կը վերադարձնէ, եւ այս բոլոր աշխատանքները, մեր տառապանքէն ծնած եւ մեր յոյսերու հանգրուան Հայաստանին համար են»։

Գեղարուեստական բաժինը շատ ճոխ էր։ Կարմիր Խաչի վարչութիւնը 10 փոքրիկ օրիորդներու սորվեցուցած էր չորս հայկական եւ մէկ յունական պարեր, զորս պարեցին շատ յաջող, հիացում պատճառելով ներկաներուն։ Փոքրիկներ Ուզունեան կատարեցին երկու մանկական խաղեր «Որսորդ»ը եւ «Ճուռը» եւ երգեցին զուգերգ մը։ Օր. Վ. Նալպանտեան արտասանեց Հ. Գուսանի «Հէ՛յ ճան հայրենիք»ը, Տիկին Ա. Զալոյեան նոյնպէս արտասանեց Ա. Իսահակեանի «Հայաստանին»ը։ Երգեցին Պ. Պ. Ա. Տիգրանեան եւ Մ. Մուրատեան։ Ճագար մը աճուրդի դրուելով, քառորդ ժամուան մէջ գոյացաւ կոկիկ գումար մը, եւ շահեցաւ Պ. Հ. Լուսարեւեան, նուիրելով տասը ֆրանք եւս։ Ամէնէն վերջ հանդիսականներուն ցուցադրուեցաւ կենդանի պատկեր մը, Տիկ. Է. Բիւզանդի աշխատանքով։ — Փոքրիկ պարուհիները, դժուարաւ կը քաշէին կառք մը, իսկ մէկը կառքին վրայ կեցած, ձեռքը հայերէն գիրք մը եւ գրիչ մը, կ'ուզէր հայ ժողովուրդին մէջ տարածել հայ գիրն ու գրականութիւնը։ Հանդէսը վերջացաւ ժամը տասը անց, եւ ժողովուրդը մեկնեցաւ շատ գոհ տպաւորութեամբ։

*** Կիրակի առաւօտ, հաւաքոյթ մը ունեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղը, նոյնպէս խօսեցաւ Տիկ. Է. Բիւզանդ, սկաուտիզմի շուրջ։ Եղան հարցումներ Հ. Մ. Ը. Մ.ի միւս շրջաններուն մասին որոնց բացատրութիւններ տուաւ։

*** Կիրակի կէսօրէն վերջ, ժամը 2ին ալ, ներկայացում մը տուաւ Հ. Ց. Դ. Պատ. Միութիւնը Վիէնի Սէրքըլ Կաթոլիկ սրահին մէջ։ Ներկայացուեցաւ «Արաբօ» դիւցազներգութիւնը ղեկավարութեամբ, դերասան ընկ. Յովսէփ Ուզունեանի։ Միւս դերերը կատարեցին տեղական ուժերը։ Բոլորն ալ յաջող էին գրեթէ, մանաւանդ փոքրիկն Այանեան (8 տարեկան), որ Արաբօի փոքրիկ տղուն դերը կատարեց համարձակօրէն։ Ներկայ էին մօտ 200 հանդիսականներ։

Ն. ԳԱԼԷ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

ՏԷՍԻՆ, 26 Հոկտ.— Նախորդ թղթակցութեամբս պէտք եղած տեղեկութիւնները հաղորդած էի «Յառաջ»ի շրջանիս մէջ տիրող բանւորական տագնապի մասին։ Որպէս զի պատկերը կատարեալ ըլլայ, պարտք կը զգամ քանի մը խօսք ալ տնտեսական կեանքի մասին ըսել։

Նախ իրողութիւն է, որ այսօր բաւական թիւով անգործ հայրենակիցներ ունինք Տէսինի մէջ, սակայն որքան որ գիտենք, ոչ ոք պէտք չէ սեպած մօտենալ անոնց, խօսիլ որեւէ օգտակար ու ձեռնտու միջոց առաջարկելու, կամ եղբայրական ձեռք կարկառել։ Եւ այս արդէն մեր ցեղային անմիաբան ու մեծամոլ կիրքերէն մէկն է։ Այսօր, այս տագնապին ու թշուառութեան մէջ անգամ, իրարու օգնելու ոգին, գիտակցութիւնը չունեցանք, նոյնիսկ չենք կրնար փոխադարձ օգնութեան սնտուկ հիմնել՝ անգործ հայրենակիցներու աղքատներու առժամապէս օժանդակելու համար։

Տագնապին հետեւանքով, շատեր առեւտրական դարձան, խանութպան եղան։ Եւ, իրաւ ալ, այսօր, մանաւանդ Տէսինի մէջ, շատերը — ըսենք մեծ մասը -- արդէն կը զբաղին առեւտուրով։ Ոմանք սեփականատէր, ոմանք վարձու հողերու վրայ տուն ու խանութ շինած, կերպով մը իրենց օրապահիկը կը ճարեն։ Ուրիշներ — մանաւանդ անգործութեան կրկնումէն ի վեր — հրապարակի ու փողոցներու մէջ կը վխտան, ձեռքի կառքերով, որոնց վրայ մրգեղէն, բանջարեղէն եւ այլ թարմ ուտելիքներ դրած առտուընէ մինչեւ իրիկուն կը թափառին, կը յոգնին պատառ մը հացի համար։ Շատեր գոհ են իրենց այս չարքաշ, յոգնաբեկ վիճակէն, ուրիշներ դժգոհ՝ միշտ անիծելով այս անորոշ ու տաղտկալի կացութիւնը, որ հետզհետէ դէպի անստուգութեան կը տանի։

Ունինք երկրորդ դասակարգ մըն ալ, որ աւելի քան դժբախտ է։ Ծանրաբեռնուած երախաներով, մատնուած անգործութեան ճիրաններուն, կարօտ՝ նիւթական օգնութեան։ Այս դասակարգը, ինչպէս ըսինք, չունի որ եւ է դրամագլուխ — այսինքն քանի մը հարիւրներ — որ կարենայ գործ մը ընել, որ եւ է աշխատանքով մը ապրուստը ապահովել։ Բարեբախտաբար քիչ են այս դասակարգին պատկանողները։

Ուրեմն, գաղութը երեք դասակարգի բաժնելով, կ'ունենայ հետեւեալ պատկերը.— Ա. բանուորներ, Բ. —առեւտրականներ նպարավաճառ, խանութպան, շրջուն փերեզակ, պտղավաճառներ (ձեռքի կառքերով) եւայլն, Գ.— ոչ մէկէն եւ ոչ միւսէն։ Մեր մտահոգութիւններն ու խորհուրդը, անշուշտ այս դասակարգին վրայ է առ այժմ։

Այս ընդհանուր եւ համառօտ տեղեկութիւնները հաղորդելէ յետոյ, կը մնայ մէկ բան,— գոնէ այս տնտեսական նեղ օրերուն, մէկդի նետելով կուսակցական ու հատուածական վէճերը, բոլորս մէկ, ձեռք ձեռքի եւ գօտեպնդուած ասպարէզ իջնենք, կազմակերպենք փոխադարձ օգնութեան սնտուկ մը, նկատի ունենալով որ արտաքին— այսինքն օտար— նպաստները մեր փորը չեն կշտացներ։ Մենք մեր բազուկին արդար վաստակի յաւելումովն է որ պիտի բաւարարուինք, միեւնոյն ատեն օգնելով աւելի անկար հայրենակիցներու։

Սթափինք հայրենակիցներ, շարժինք, քանի դեռ ուշ չէ, քանի ժամանակ ունինք կազմակերպուելու, լծուելու միահամուռ գործունէութեան։

Գոնէ թող գաւառներէն ծագի միացման ու համերաշխ գործակցութեան լոյսը...

Համասփիւռ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

ԼԻՈՆ.—26 Հոկտ.— Անգործութեան տագնապը ո՛չ միայն ծանրացաւ բանուորական խաւերուն վրայ, այլեւ իր ճնշումով կը նեղէ առեւտրական դասը։

Լիոնը, ուր Հայերու տնտեսական վիճակը նախանձելի բարձրութեան մը հասած էր 1928-29 տարիներուն, այսօր սկսած է տեղի տալ վերիվայրումներուն։ Շատեր արդէն ծախու հանած են իրենց խանութներն ու կրպակները։ Պատճառը երկու է՝ Նա՛խ անգործութիւնը, որ աստիճանաբար կը տարածուի։ Գոնէ ներկայիս, չենք տեսներ գործնական միջոց մը զայն թեթեւցնելու համար։ Բանուորին քսակը երբ լեցուն է, աջ ու ձախ չի նայիր եւ առանց վարանելու իր գնումները կը կատարէ առատաձեռն. բայց տարբեր է վիճակը ներկայիս եւ բանուորն ալ համրանքով կը գնէ իր պէտքերը։ Երրորդ, առեւտրական Հայերուն

վնասը օտարէն աւելի իրենք է որ կը հասցնեն իրարու։ Թող չվիրաւորուին մեր խանութպան հայրենակիցները որ իրենց մէկ ունակութիւնը կը մատնանշուի թերթով։

Դժբախտաբար, մեր մէջ սովորութիւն դարձած է որ մեր բանալիք խանութները, — ըլլան սափրիչի թէ դերձակի, անուշեղէնի թէ նպարեղէնի — պէտք է անպայման իրարու մօտ ըլլան, միշտ միեւնոյն տեսակ, միշտ ի վնաս իրարու։ Գոնէ այս ճակատին վրայ գտնուէինք օգնել իրարու եւ կարելի եղածին չափ հեռու մնալ իրարմէ փոխադարձաբար նկատի առնել մէկզմէկու շահերը։

Բայց ի՞նչ կը տեսնենք այսօր, մեր ամենօրեայ կեանքին մէջ։

Ո՛չ միայն, կը շատցնեն խանութներուն թիւը միեւնոյն փողոցին, նոյն մայթին վրայ, 8—10 քայլ հեռաւորութեամբ, այլեւ կարծես պատիւ կը սեպեն իրար հալածելու համար գիները նուազեցնել, վիրաւորական խօսքեր փոխանակել եւ վարկաբեկել տեղացիներուն առջեւ։ Եւ այսօր ստիպուած են ծախու հանել խանութները, որովհետեւ շահ չկայ, որովհետեւ իրարու կողքին բացուած խանութները շահ չունին։ Կ'ուզեն գոնէ նուազագոյն վնասով ազատիլ այդ փորձանքներէն որոնց բուն պատճառը իրենք են։

Երկա՛ր է շարքը հայկական խանութներուն. բայց հարցուցէք բոլորին թէ ի՛նչ կը խորհին «Ազգին» եւ իրենց պզտիկներուն մասին, պատասխան կը ստանաք չոր ու անշնորհ։ — Օ՛, Ազգը ինծի ի՞նչ խեր ըրաւ որ ես ալ անոր օգնեմ...»

Ահա թէ ո՞ւր է հասած մեր ունեւոր դասուն տնտեսական ու բարոյական վիճակը։ Հայկական կեանքի, թերթի, գիրքի, հանդէսներու գացող ու քաջալերողը նորէն խոնարհ խաւերն են, «ժողովուրդի զաւակ»ները։

Ա՜հ, ո՞ւր ես Րաֆֆի, որպէսզի գիտնաս թէ փերեզակ «Ցարօն»ները դեռ կան ու կը մնան հակառակ այնքան աղէտներու։

Թ. ՀՐԱԿ

ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Ռուս Պետական Հրատարակչականը, իբրեւ պրոլետարական երգ, լոյս ընծայած է քանի մը թրքական երգեր, որոնք առնուած են Պոլսոյ... հանրատուներէն։

Վ. Թաթիկեան «Խորհրդ. Հայաստան»ի մէջ կը գանգատի, որ այդ ցոփերգութիւնները հրատարակուած են «երաժշտութիւնը աշխատաւորներին» մակագրութեան տակ։

Այդ ցոփերգութիւնները ներկայիս պրակներով կը ծախուին Հայաստանի մէջ... ի պէտս զարգացելոց։ 197 թիւ պրակը կը պարունակէ երգ մը, զոր 30 տարի առաջ կ'երգէին Պոլսոյ հանրատուներուն մէջ։ Այդ երգն է՝

Քապաքտա պոյնումա Թաքարըմ

Վ. Թաթիկեան կը հարցնէ թէ ո՞րն է պրոլետարականը այդ երգին մէջ։ Կամ՝ հետեւեալ տունին մէջ (Վ. Թաթիկեան հայերէնի թարգմանած է զայն).

Դէմից կը գաս,
Դու ինձ սիրո՞ւմ ես,
Կրծքիդ վարդի համար
Հոգիս էլ կըտամ քեզ համար։

Կամ հետեւեալ տունին մէջ.

Ման եմ գալիս ծովեզերք-ծովեզերք,
Ընկաւ չուստիս կրունկը,
Ջահէլութեանս սիրեցի մի աղջիկ,
Որը դառաւ կուլի պատճառ։

Բոլոր այս երգերը... «աշխատաւորների համար» մակագրութեամբ, շար ի շար։ Վ. Թաթիկեան կը գրէ թէ ռուսերէն թարգմանութեան մէջ..- եղծուած է բնագրին արուեստը։ Պոլսոյ գինետուններէն երեւի մարդիկ երգ կը հաւաքեն, Մոսկուա կը ղրկեն «աշխատաւորներու» կամ «դպրոցականներու համար», խորագիրը դնելով՝ փոխանակ «Պոլսական թրքական ցոփերգութիւններ»ու, «Թաթարական ժողովրդային երգեր»։

Այսպէս երգ մը, որ «դպրոցականներու համար» մակագրուած է, Սկիւտարցի Թուրք գրագրի մը սիրահարական երգն է պարզապէս։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

ԻՎԱՆ ՄԻԽԱՅԼՈՖ ԿԱՄ «ՎԱՆՉԷ» ԱՅԼ ԱՆՈՒԱՄԲ «ՓՈՔՐԻԿԸ»

Գիւղացիները կը պարտուին։

Սթանպուլսկի մինակ կը մնայ։ Կը ձերբակալուի եւ կը ղրկուի Փազարճըք, զինուորական հրամանատարին քով, որ կը պատրաստուի զայն ղրկելու Սոֆիա։

Գիշերը, յանկարծ երեւան ելաւ գաղտնի հրաման մը բերող հարիւրապետ մը, որուն կը հետեւէին ՄՆՑԿի չորս զինուորներ։ Սթանպուլսկի իր գիւղը կը տարուի։ Իրենց հրամանին վրայ, Սթանպուլսկի կը պեղէ իր փոսը, Այս չորս մասնագէտները կը կտրեն անոր քիթը եւ ականջները։ Վերջապէս ան որ կը կրէ Սքոփլիէ սեւ լերան իշխանի տիտղոսը, զայն կը տապալէ։ Մէկ քանի Պուլկարներ կը պնդեն թէ մեր մարդերը յետոյ կտրեցին դիկտատորին գլուխը եւ զայն տարին Սոֆիա, ցոյց տալու համար Թագաւորին։ Բայց ասոնք բաներ են, որոնք այլ եւս չեն կատարուիր Հերոդոտոսէն ի վեր։

Վանչէ ի վիճակի է պէտք եղած տեղեկութիւնները տալու համար։

1903էն ի վեր, — Սուրբ Եղիայի ըմբոստութիւնը— իր ընկերներէն որեւէ մէկը չունեցաւ նշանաւորութեան նման դաշտ մը իր առջեւ։ Պետը գլխատուելէն ի վեր, հանդէսը կը շարունակուի ամբողջ երկրին մէջ։ Զայն կոչեցին Սպիտակ Սարսափը,— կազմակերպուած ջարդեր, գիւղերու մէջ պատժական արշաւներ։ Բնաջնջուած քաղաքական հակառակորդներու։ Այնքան անհետացողներ եղան որ Լիափչէֆի կառավարութիւնը ստիպուեցաւ յատուկ օրէնք մը քուէարկել տալ, թոյլ տալու համար որ անոնց ժառանգորդները ստանան անհետացողներու ժառանգութիւնը։

Օտար դիւանագէտները, որոնք այս տեսակ պարագաներուն, աւելի զօրաւոր են հանումներու քան թէ յաւելումներու մէջ, իրենց գաղտնի դիւանաթուղթերուն մէջ արձանագրած են 12000 սպաննուած։ Պատմուածք մը կարելի պիտի ըլլար կազմել, բայց շատ դարհուրելի։ Ասկից զատ, չեմ կրնար այդ բանն ընել, առանց առաջուց, արիւնի մէջ թաթխուած դաշոյնի ծայրով մը գրել սորվելու։

Այս գործէն սկսեալ, ՄՆՑԿի ազդեցութիւնը կ'աւելնայ։ Թոտոր Ալեքսանտրոֆ տիրաբար կը հաստատուի պուլկարական Մակեդոնիոյ մէջ։ Վանչէ կը դառնար գաղտնի վեհապետին մէկ փոխ-նախարարի պէս բան մը։

***

Այն ատեն պոլշեւիկները ականջ տնկեցին Պալքաններու մէջ։ ՄՆՑԿը իրենց կը թուի զօրութիւն մը, այնպէս որ կը փափաքին մօտենալ անոր։ Իբր միջնորդ կ'ընտրեն Մակեդոնացի մէկը, որ այդ պահուն կը բնակէր Վիեննա, դիւանագիտական ճշմարիտ բնակարանի մը մէջ

Ծեր աղուէս մըն էր այդ անձը։

1904ին, Սելանիկի մէջ հաստատուած էր Կարմիր-Եղբայրներու ակումբը։

Այս ակումբին անդամները սահմանուած աշխատանք մը ունէին,— սպաննել Պուլկարիոյ Թագաւորը, կամ Սերպիոյ Թագաւորը։ Թագաւոր սպաննելու համար, քիչ մը դրամի պէտք կայ։ Ակումբը իրեն պէտք եղած դրամը կը ստանար այն թագաւորութիւններէն, որոնց կ'ուզէր վնասել։ Պէտք ունէր դրամի, լուրջ հարուած մը պատրաստելու համար։ Կը ղրկէր երկու կեղծ ահաբեկիչներ։ Ակումբը կը մատնէր զանոնք եւ ձերբակալել կուտար։ Եւ շահագրգռուած կառավարութիւնները երախտագէտ կ'ըլլային տրուած տեղեկութեանց համար։

(Շար).

Հ. Յ. Դ.

Գ Ա Ւ Ա Ռ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին. խիստ կարեւոր օրակարգ, պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ընկերական ժողովը այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Փլաս տը Փէքի թիւ 3ի վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Բացակաները նկատի պիտի առնուին,

ՏԵՍԻՆԻ Պատանեկան միութեան վիճաբանական ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին, Café de la Paix*ի մէջ: Նիւթ՝ «Նոր սերունդը ընելիք ունի՞ թէ ո՛չ»: Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:*

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ — ՊԱՏԱՐԱԳ

Տէր եւ Տիկին Մնացական Բէշիշեան կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի Նոյեմբեր 1ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ-պատարագ պիտի կատարուի իր եղբօր ողբացեալ Գրիգոր Բէշիշեանի մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ Բէշիշեան գերդաստանի համայն ննջեցելոց հոգւոյն համար:

Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները:

ՓԱՐԻԶԻ Տարօնի Հայր. միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի ժամը 3ին, 241 Rue J. J. Rousseau: *Տեղի պիտի ունենայ պատգամաւորական ներկայացուցիչի ընտրութիւն: Բոլոր հայրենակիցներէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:*

ՏԷՍԻՆԻ Բարձր Հայքի Հայր. միութեան ժողովը այս կիրակի ժամը 3ին, Պ. Կուլասեանի սափրիչի խանութին մէջ, կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն ներկայ գտնուիլ այս ժողովին:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա. Ե. Հ. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնս կը փութայ տեղեկացնել հայ հասարակութեան թէ՝ կազմակերպած է բժշկա-առողջապահական դասախօսութիւններու շարք մը, մասնակցութեամբ քաղաքիս բոլոր հայ բժիշկներուն:

Երկրորդ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Allée Léon Gambetta *թիւ 17* Bar Impérial*ի սրահին մէջ: Պիտի դասախօսէ* Յօքթ. Քէչեան:

Վարչութիւնս կը յուսայ թէ նկատի առնելով բազմօգուտ հանգամանքը այս ձեռնարկին՝ հոծ թիւով երկսեռ հայրենակիցներ պիտի փութան ներկայ ըլլալ դասախօսութիւններու ամբողջական շարքին, թէ՛ քաջալերելու համար մեր աշխատանքը եւ թէ օգտուելու ներկայացուելիք շահեկան նիւթերէն: Յաջորդ դասախօսութիւնները պիտի ծանուցուին ժամանակին: Մուտքը ազատ է:

(կնիք)

IMPRIMERIE - **MASSIS** - ÉDITIONS

208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆ

Պաշտօնական մարմիններու ուղղուած ամէն տեսակ աղերսագրերու խմբագրութիւն, հարկային, ապահովագրական, Ֆրանսա մուտքի արտօնութեան, ինքնութեան թուղթերու կանոնաւորման եւ նաթիւրալիզասիօնի օրէնքներու վերաբերեալ խորհուրդներ: Ամուսնական ձեւակերպութեանց արագ հետապնդում 15 օրուան մէջ:

Դիմել՝ Խ. ԲէՊԱՊՃԵԱՆի, ամէն օր ժամը 10—12, 20 rue de Bézons à Courbevoie (Seine), Tél. Defénse 0—39,

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս

16.— ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

— Ի՞նչ է ձեր նպատակը, ինչո՞ւ զէնք արձակեցիք փաշաներուն վրայ:

— Մենք զէնք չարձակեցինք, դուք կը բնանաք դեռ: Պէրպէրեան Ստեփանն էր, որ զէնք պարպեց: Իրեն կ'ընկերանար Կիւմիւշխանեցի Առաքելեան Սիրաք: Այս երկուքն էին, որ յարձակեցան փաշաներուն վրայ:

— Լա՛ւ, բայց դուք ալ հրաշալի ատրճանակներ ունիք: Եւ գիտենք որ անդամ էք կոմիտէին: Ինչո՞ւ անդամ գրուեցաք կոմիտէին: Ի՞նչ է ձեր նպատակը:

— Մեր նպատակն է յեղափոխութիւն յարուցանել, ազատագրելու համար հայ ազգը: Ստեփան այդ նպատակով էր, որ կրակեց եւ զարկաւ փաշաները: Ի՛նչալ ընէք, ծգնիք ու յոգնիք, մեզ բոլորս ալ կախէք,պիտի պատահի այդ: Կա՛մ պիտի մեռնինք, կամ պիտի ազատագրուինք:

Այդ պահուն քաղաքին զանազան կողմերէն կը լսուէին զէնքի ձայներ: Օրն իրիկուն կ'ըլլար արդէն: Արեւը մարը մտած էր: Տրապիզոնի առջեւ ծովուն լազուարթ երեսին վրայ ինկեր էր նուաղուն ծիրանի մը: Քաղաքին զանազան թաղերուն պահականոցներէն ոստիկանական տեսուչին մօտ կը հասնէին ոստիկանները, լուր տալու համար թէ Հայերը յարձակման սկսած էին խլամ թաղերուն վրայ:

Հրաման տրուեցաւ զինուորներով զօրացնել պահականոցները: Փողոցներուն մէջ շրջուն պահակներ ղրուեցան: Այդ գիշեր քանի մը Թուրք եւ քանի մը Հայ սպաննուեցան եւ դէպքը փակուեցաւ:

Յաջորդ օրը,քանի մը ոստիկաններ ղրկուեցան, խուզարկութիւն կատարելու Ստեփան Պէրպէրեանի տունը, բայց անոնք վերադարձան ձեռնունայն, որովհետեւ ոչ իր տունը, ոչ ալ իր ազգականներուն մօտ կարելի չեղաւ գտնել Ստեփանը:

— Ո՞ւր է Ստեփանը, կը հարցնէին ոստիկանները:

— Ի՞նչ գիտնամ, ես ոստիկա՞ն եմ, կը պատասխանէին Հայերը:

Կէսօրուան մօտ էր: Նահանգային հաշուապահը, Րահմի էֆէնտի կառավարութեան շէնքէն դուրս ելաւ, երթալու համար իր տունը: Հայ մը որ ինչպէս ետքէն հասկցուեցաւ Պէրպէրեան Ստեփանն էր, կը յարձակի Րահմի էֆէնտիի վրայ, եւ տմէնուն աչքին առջեւ ատրճանակի մէկ հարուածով գետին կը փռէ զայն:

Ժողովուրդին մէջէն ոմանք կը պոռան.

— Ստեփանն էր, որ զարկաւ: Փաշաները վիրաւորողն ալ այս բորենին էր: Բռնեցէ՛ք, բռնեցէ՛ք...

Եւ կը սկսին հետապնդել: Սակայն Ստեփան, շարունակ իր զէնքը պարպելով, կորսուեցաւ Հայոց թաղերուն մէջ: Հետապնդող Թուրքերը հանդիպեցան Հայոց փոխադարձ յարձակման: Մէկը սպաննուեցաւ եւ 3 հոգի ալ վիրաւոր ինկան: Ոստիկանները հասան եւ կրցան արգելք հանդիսանալ կոտորածի ծենծնալուն: Հայոց ծեծերէն ոմանք ձերբակալեցին եւ կառավարութեան շէնքը տարին: Հասկցուեցաւ, որ հայ ազգը պահեր էր Ստեփան Պէրպէրեանը եւ յաջորդ օրն ալ ճամբու դրեր անծանօթ ուղղութեամբ: Այս դէպքը մեծ յուզում պատճառեց Տրապիզոնի ամբողջ Թուրք, յոյն, հրեայ բնակչութեան:

Կոմիտէճիները, որպէսզի անպայման յաջողին խռովութիւն յարուցանել քաղաքին մէջ,մօտակայ գիւղերը ղրկեցին յեղափոխական քարոզիչներ՝ զանոնք հագուեցնելով խլամական տարազով: Այս մարդիկը սկսան լուր տարածել թէ Հայերը Տրապիզոնի մէջ ապստամբած են, կռիւը սկսած է, արիւն կը հոսի, կառավարութիւնը պարտուած կը նահանջէ, քաղաքը կը գտնուի Հայոց ձեռքը: Եւ ահա գիւղերէն գետի պէս քաղաք վազեցին Թուրքերը, բոլորովին զինուած, ազատելու համար Տրապիզոնը: Սակայն երբ կացութիւնը տեսան, հասկցան ամէն բան: Անոնց յորդորներ եղան, եւ վերադարձուեցան գիւղերը:

Ընդհակառակն, կոմիտէճիները հայկական գիւղերուն մէջ ալ ուրիշ կերպ կատարեցին քարոզութիւնը.

— Ամա՜ն, հասէք օգնութեան, Թուրքերը մեզ կը ջարդեն, օգնութի՜ւն...

Եւ սեպտեմբերի 26ին Հայերը, բոլորովին զինուած, առանձին կամ զոյգ զոյգ քաղաք եկան եւ հաւաքուեցան հայկական թաղերուն մէջ:Այդ օրը Հայերը չբացին իրենց խանութները: Քաղաքը անապատային ու երկիւղալի երեւոյթ մը ստացեր էր: Յեղափոխութեան հով մը կը փչէր կարծես: Կուսակալը, միասին առնելով շրջանին իլէմաները եւ ժողովականները, ձամբ պտտեցաւ շուկային մէջ:Եւ թելադրեց Հայերուն, որ բանան իրենց խանութները, իրենց գործին նային: Այսպիսի յորդորներ կը կարդար, երբ դիմացէն երեւցան հայ զինեալ կոմիտէճիները, խումբ առ խումբ: Ասոնք դիտմամբ շուկայ եկած էին, ի ցոյց կառավարութեան եւ Թուրք ժողովուրդին: Կուսակալը վերադարձաւ իր աշխատութեան սենեակը: Եւ սկսաւ խորհրդակցիլ ոստիկանական տեսուչին ու զինուորական հրամանատարին հետ, զգուշական միջոցներ ձեռք առնելու համար այդ առթիւ:

Այդ պահուն Պոլսէն Տրապիզոն հասած աւստրիական նաւէ մը դուրս ելաւ Հայ մը, որ Տրապիզոնի հայ կոմիտէճիներէն Շաւարշի յանձնեց մաւզեր նաւոր նամակ մը:

(Շար.)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	3 ամս.	6 ամս.	Տար.
ՖՐԱՆՍԱ	35 ֆ.	70ֆ.	140ֆ.
ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ			250 ֆրանք
ԻՏԱԼԻԱ			250 ֆրանք
ԱՄԵՐԻԿԱ		6 տլ.	10 տլ.
ԵՒՐՈՊԱ		100 ֆ.	200ֆ.

"HARATCH"

Directeur-Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
235, Faub St.-Martin
PARIS (10e)

MÉTRO : LOUIS-BLANC OU JAURÈS
Téléphone : NORD 67-23
R. C. SEINE 276.286

Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է վճարել 3 ֆրանք

ՇԱԲԱԹ 31 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1931
31 Octobre 1931

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1713

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԵՒ ՕՐՈՒԱՆ ՍԱՐՍՈՒՌԸ

Այս շաբթու ես, տխուր տեղեկութիւններ արձանագրեցինք անգործութեան մասին, որ ժամանաւորապէս աչքի կը զարնէ հարաւային գաւառներուն մէջ։

Համեստ բանուորներ, իրենց տեսածն ու լսածը գրի կ'առնեն եւ օրը օրին կը հաղորդեն «Յառաջ»ի։ Ինչպէս դիտել տուած ենք ուրիշ առթեն, անոնք աւելի արժանահաւատ են քան միւսները, գտնուելով բուն աղբիւրին մօտ։

Միայն թէ, պիտի թելադրէինք որ ուշադրութիւն ընէին աւելի շատ իրողութիւններով եւ թուանշաններով խօսելու։ Տասը թուանշան աւելի տպաւորութիւն կը գործեն, աւելի որոշ կը ցուցնեն կացութիւնը, քան խոշոր բառերն ու խորհրդածութիւնները։

Այս առթիւ, մեղադրանքի խօսք մըն ալ Փարիզի մեր ընկերներուն եւ թղթակիցներուն, որոնք ամէն օր ականատես են նոյնքան մռայլ իրողութեանց, բայց կը գոհանան իրարու պատմելով։

Գաւառի մէջ իրաւունք չունի՞ն կարծելու թէ ամէն ինչ լաւ կ'երթայ Փարիզի մէջ, մանաւանդ որ «ազգին երեւելիներ»ն ալ այստեղ են, իրենց գոյնզգոյն կազմակերպութիւններով․․

×

Ինչպէս կ'երեւայ, համատարած գործազրկութեան մը սարսափէն աւելի, անստուգութեան մղձաւանջն է որ կը ճնշէ աշխատաւոր բազմութիւններուն վրայ։

Սեւ օրուան սարսուռը կը պտտի բոլորի սրտին մէջ։

— Այսօր քիչ-շատ գործ ունիմ, բայց վաղն ալ պիտի ունենա՞մ․․,

— Մէկ ամիս, երկու ամիս կը դիմանամ, բայց յե՞տոյ…

— Երկա՞ր պիտի տեւէ այս վիճակը։ Աւելի գէ՞շ, թէ հետզհետէ լաւ…

Հարցեր, որոնց պատասխանը իսկապէս դժուար է տալ։ Ո՞վ պիտի կրնար նախատեսել վախճանը այս վերիվայրումներուն, որ կը տեւեն ու կը ծաւալին տարիներէ ի վեր։ Բայց մանաւանդ վերջին երկու տարիներու ընթացքին։

Ամփոփուելով Ֆրանսայի մէջ, ճիշդ է որ շատ բան կախում ունի Անգլիոյ տնտեսական նոր քաղաքականութենէն։

Հոկտ. 27ի ընտրութիւնները կ'ապացուցանեն թէ ազատ փոխանակութիւնը այլեւս հիմնական ուղղութիւն չի կրնար ըլլալ Մեծն Բրիտանիոյ համար։ Բայց մաքսային ամուր պատնէշներ հաստատելու խնդիրն ալ վճռուած չէ տակաւին։ Կան զանազան տեսակէտներ, չափաւոր թէ ծայրայեղ։

Այնպէս որ, տակաւին կանուխ է, վերջնական եզրակացութեան մը յանգելու համար։

Իբրեւ անվիճելի պարագայ, կրնանք յիշել այն՝ որ անակնկալներու հաւանականութիւնը շատ աւելի մեծ է այսօր։ Կը գտնուինք երերուն շրջանի մը մէջ։ Տեսակ մը երկունք, որ կրնայ ունենալ ե՛ւ լաւ ե՛ւ գէշ հետեւանքներ։

Ատոր համար ալ, փոխանակ մոլորելու զանազան ենթադրութեանց մէջ, պիտի թելադրէինք մեր աշխատաւոր բազմութիւններուն, որ լրջօրէն որոճային փոխադարձ օգնութեան ծրագրին վրայ։ Այսօր աւելի քան երբեք։

Որքան ալ դժուար երեւայ այս գործը, կ'արժէ ամէն յոգնութիւն։

Պէտք է բոլորն ալ համոզուին․— չունինք ուրիշ ելք։Բոլոր Բարեգործականներն ու ու Աղքատախնամները, Հայրենակցական Միութիւնները կամ տիտղոսաւոր երեւելիները չեն կրնար այնքան իրական գործ տեսնել, որքան բանուորները իրենք։ Թող կազմակերպուին, թող կազմակերպեն փոխադարձ օգնութեան սնտուկները, եւ այն ատեն օգնողներ ալ չեն պակսիր։

Բայց աւաղել ու սպասել, հառաչել եւ յօրանջել,—կը նշանակէ չըմբռնել կացութիւնը։

Ո՛ր եւ է արդարացում չունին մեր յիշած Միութիւնները՝ իրենց անտարբերութեան համար։ Այդ մասին խօսք չկայ։

Բայց, գործերը այնպէս են դասաւորուած, որ անոնք իրարու վրայ պիտի նետեն անճար բանուորներուն օգնելու հոգը։ Եւ քանի որ չունինք ո՛ր եւ է կեդրոնական իշխանութիւն, բնականօրէն ամէն մէկը միւսին հասցէն պիտի ցուցնէ։

Կազմակերպելով Փոխադարձ Օգնութեան Սնտուկը, բանուորները պիտի կրնային ըսել, — Ահա մենք ըրինք մեր կարելին։ Հրամեցէք դուք ալ ձեր պարտականութիւնը կատարեցէք։

Իսկ եթէ աւելի գործնական միջոցներ կան, մենք սիրով պիտի ուզէինք լսել։

Մենք համայնաբոյժ դեղ մը գտած ըլլալու յաւակնութիւնը չունինք։

Մեր գլխաւոր մտահոգութիւնն է արթուն պահել աշխատաւոր բազմութիւնները՝ գալիքին հանդէպ։ Լայնօրէն արծարծել անոնց տառապանքները, եւ ելքեր գտնել։

Բոլորն ալ կրնան, պէ՛տք է որ համախմբուին այս կենսական հարցին շուրջ։

Տագնապը կրնայ խորանալ եւ երկարաձգուիլ։ Պէտք է պատրաստ ըլլանք։ Պէտք է միջոցներ գտնենք մեր դիմադրական կարողութիւնը աւելցնելու։

Կամ, գործերը կրնան բացուիլ մէկ-օրէն միւսը․— Պէտք է նորէն պատրաստ ըլլանք, փոխադարձաբար օգնելու, նոր ասպարէզներ ցուցնելու, տեղափոխութիւնները դիւրացնելու համար։

Սեւ օրուան սարսուռը պէտք է ճնշէ ոչ միայն աշխատաւոր բազմութիւններուն, այլ մեզ բոլորիս վրայ։

Որովհետեւ, ի՞նչ կ'արժեն մեր միւս բոլոր ճիգերն ու բաղձանքները, եթէ հազարաւոր ձեռքեր դատապարտուին ջլատման, և սեւ հացը կանչէ քիչ-շատ շէն բոյներու վրայ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ՎԵՐՋ

ԴԱՀԼԻՃԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԻ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3ԻՆ

Մաքտոնըլտ օրն ի բուն աշխատեցաւ խորհրդարանի բացման նախապատրաստութեամբ։ Բացումը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 3ին։ Ընտրութիւններէն վերջ, առաջին անգամ ըլլալով, դահլիճը նիստ մը գումարեց նախորդ օր կէսօրէ վերջ։

Վիճելի առաջին հարցն էր դահլիճին վերակազմութիւնը։ Ներկայիս դահլիճը կը բաղկանայ 10 գլխաւոր անդամներէ։ Մաքտոնըլտ որոշած է բարձրացնել այս թիւը որ բաժնուած է 4 պահպանողականներու, 4 աշխատաւորականներու եւ 2 ազատականներու միջեւ։ Վերակազմուած դահլիճը պիտի բաղկանայ 20 կամ 21 անդամներէ, սակայն նկատի ունենալով փոփոխութիւնը որ վերջին ընտրութեանց շնորհիւ կատարուած է խորհրդարանի կազմին մէջ, հաւանական է որ նախկին համեմատութիւնը չպահպանուի, եւ ամէնէն մեծ բաժինը տրուի պահպանողականներուն։

Սնօտընի հրաժարման պարագան եւս կարգ մը ենթադրութիւններու տեղի կուտայ։ Կը հաստատուի թէ Սնօտըն ազնուականութեան տիտղոս պիտի ստանայ եւ այդ պարագային պիտի անդամակցի Լորտերու Ժողովին։

ՎԵՐՋԻՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ընտրութեանց արդիւնքին մասին, վերջին վիճակագրութիւնները կուտան հետեւեալ թիւերը,— Պահպանողականներ՝ 469, Ազգայնական-Ազատականներ՝ 67, Ազգայնական-Աշխատաւորականներ՝ 13, Անկախներ՝ 3։ Գումար՝ 552։

Ընդդիմադիրներէն՝ Աշխատաւորականներ՝ 50, Ազատականներ՝ 4, Անկախներ՝ 3։ Գումար՝ 57։

Պահպանողականները կը շահին 209 աթոռ, Ազգայնական-Ազատականները 27, եւ կը կորսնցնեն 2 աթոռ, Ազգայնական-Աշխատաւորականները կը շահին 13։ Կառավարութեան համար ուրեմն, շահ՝ 248 աթոռ։ Իսկ աշխատաւորականները կը կորսնցնեն 236 աթոռ։

Իսկ տրուած քուէները կը ներկայացնեն հետեւեալ համեմատութիւնները,— Պահպանողականներ՝ 11,870,509, Ազգայնական-Աշխատաւորականներ՝ 344,282, Ազգայնական-Ազատականներ՝ 1,891,106, Անկախ-Ազգայնականներ՝ 58,032, Աշխատաւորականներ՝ 6,749,944, Ազատականներ՝ 233,104, Ուրիշ կուսակցութիւններ՝ 357,426։

1929ին Պահպանողականները ստացեր էին 8,619,871 քուէ, Աշխատաւորականները 8,370,192, Ազատականները 5,284,890։

ՌՈՒՍԻԱ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մոսկուայէն տրուած տեղեկութեանց համաձայն, այդտեղ շատ ուժգին տպաւորութիւն գործած է ընտրութեանց արդիւնքը։ Բոլշեւիկեան շրջանակները կը նկատեն թէ պահպանողականներու յաղթանակէն վերջ, խորհրդային արտածումները դէպի Անգլիա զգալի կերպով պիտի նուազին, ինչ որ պիտի վնասէ Ռուսիոյ առեւտրական նժարին։ Միւս կողմէ, պահպանողականներու յաղթանակը Անգլիան պիտի մօտեցնէ Ֆրանսայի, պիտի աւելցնէ այս վերջինին գերակշռութիւնը, ինչ որ պիտի ազդէ ֆրանքօ-խորհրդային բանակցութեանց վրայ։

ՍՏԵՐԼԻՆԻ ՇԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Երէկ կէսօրին, ստերլինը կը բռնէր 97.87։

Կիպրոսի խռովութիւնները

Խռովութիւնները կը շարունակուին Կիպրոսի գիւղերուն մէջ։ Երեքշաբթի օր, կրակի տրուեցան Պօղազի եւ Ֆամակուսթայի արմտիքի եւ աղի կառավարական մթերանոցները։ Գիւղացիները կրակի տուին նաեւ Սալամինի համբաւաւոր անտառը։ Ֆամակուսթայի մօտ, երեքշաբթի օր ձերբակալուեցան 4 քաղաքական անձնաւորութիւններ, որոնց երկուքը օրէնսդիր խորհուրդին անդամ։ Անգլիացի ծովակալ մը օդանաւով Լարնաքայէն Լիմասոլ է գացած, կացութիւնը քննելու։

Կղզիին կառավարիչը հրատարակութեան տուաւ կանոնագրութիւնը որ կառավարութեան կուտայ աւելի լայն իրաւունքներ՝ կղզիին անդորրութիւնը պահպանելու համար։

Խստութիւններ Կիպրոսի մէջ

Անգլիոյ գաղթային նախարարը հեռագիր մը ուղղելով Կիպրոսի կառավարիչին, ցաւ կը յայտնէ պատահած դէպքերուն համար։ «Թագաւորը մեծապէս խռովեցաւ, իմանալով որ յարձակում գործուած է Նիկոսիոյ կառավարական պաշտօնատան վրայ եւ թէ յարձակման ղեկավարներուն մէջ կը գտնուին այնպիսի մարդիկ որոնք դեռ վերջերս հաւատարմութեան երդում ըրին։

«Դուք արդէն միջոցներ ձեռք առած էք պարագլուխներուն դէմ։ Պիտի վայելէք իմ լիակատար աջակցութիւնս՝ անոնց հանդէպ տնօրինութիւններ ընելու եւ բոլոր անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելով այս խռովութիւնը զսպելու համար, կամ բացորոշապէս հասկցնելու մոլորածներուն թէ՝ ոչ այսօր ոչ ալ վաղը թոյլ պիտի տրուի ո՛րեւէ անկարգութեան։

«Բացայայտ է թէ ներկայ սահմանադրութեամբ տրուած ազատութիւնները չարաչար գործածուած են անհաւատարիմ վարիչներու կողմէ։ Հետեւաբար, յանուն Կիպրոսի ժողովուրդին ընդհանուր շահերուն, Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէ, ձեզի հետ խորհրդակցաբար, վերստին աչքէ անցընել կղզիին ապագայ սահմանադրութեան խնդիրը»։

ՆԵՐԳԱՂԹ ԵՒ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ՇՈԳԵՆԱՒ ՉԻ ՏՐԱՄԱԴՐԵՐ

Մասնաւոր աղբիւրէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Ազգերու Դաշնակցութեան պուլկարական պատուիրակը յայտնած է հայ ներկայացուցիչներուն՝ թէ իր կառավարութիւնը չի կրնար ձրի շոգենաւ տրամադրել հայ գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան համար, չունենալով դրամական միջոցներ։

Մեր ընթերցողները կը յիշեն թէ Պուլկարիա նախապէս պատրաստակամութիւն յայտնած էր, բայց անկէ ի վեր դահլիճը փոխուած ըլլալով, երեւի նոր աչքի զարկած են դժուարութիւնները։

Այս կացութեան առջեւ, Ժընեւի Նանսէնեան Գրասենեակը եւ բարեգործականը ստիպուած են միջոցներ մտածել, Պուլկարիոյ մէջ արձանագրուած գաղթականներու փոխադրութեան համար։

Միւս կողմէ, միջոցներ պիտի տրամադրուին, Սուրիոյ մէջ ազգականներ ունեցող 100-150 գաղթականներ այնտեղ փոխադրելու համար Յունաստանէն։ Տասը շիլին վարկ պիտի սահմանուի իւրաքանչիւրին համար։

⁂ Պ. Դ. Շահվէրտեան Պաթումէն մեկնած պիտի ըլլար Հոկտեմբեր 26ին, Աթէնք երթալու համար։

Ռուս-ճափոնական յարաբերութիւնները

Բոլշեւիկեան «Թաս» գործակալութիւնը կը հաղորդէ.— Մոսկուայի ճափոնական դեսպանը այցելեց արտաքին գործավարի օգնականին Գարախանի եւ յանուն իր կառավարութեան, ըրաւ յայտարարութիւն մը որ կը վերջանայ հետեւեալ կերպով.

— Եթէ խորհրդ. Միութեան զօրախումբերը ղրկուին Արեւելեան-չինական երկաթուղիին վրայ, ճափոն իր զօրախումբերը պիտի ղրկէ Թաօնան-Ցիցիքար երկուղիին վրայ, որ շինուած է ճափոնական դրամագլուխով եւ այս՝ պիտի նպաստէ վէճի սաստկացման։

Գարախան, խորհրդային կառավարութեան կողմէ ճափոնի դեսպանին ըրաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը,

— Խորհրդային կառավարութիւնը իր զարմանքը կը յայտնէ յայտարարութեան համար, զոր ճափոնի դեսպանը ըրաւ յանուն իր կառավարութեան, հիմնուելով անհիմն լուրերու եւ ոչ-իրաւասու անձերու կողմէ տարածուած զրոյցներու վրայ։ Այդ անձերը կը պատկանին ճափոնական եւ չինական շրջանակներու եւ Մանչուրիոյ կացութեան վրայ՝ գրգռիչ լուրեր տարածելու մէջ շահ ունին։

Գարախան յայտնած է նաեւ թէ Ցիցիքարի զօրախումբերը, ինչպէս նաեւ Մանչուրիոյ ո՛չ մէկ զօրախումբ զէնք կամ ռազմանիւթ չեն ստանար Ռուսիայէն, թէ խորհրդային կառավարութիւնը կը պահէ ոչ-միջամտութեան խիստ քաղաքականութիւն մը, որովհետեւ կը յարգէ Չինաստանի հետ կնքուած դաշնագրերը։

Պուլկար վարչապետը Էնկիւրի կը հրաւիրուի

Թուրքիոյ վարչապետին Ըսմէթ փաշայի կողմէ, Սոֆիայի Թուրք դեսպանը Էնկիւրի հրաւիրեց Պուլկարիոյ վարչապետ Մուշանոֆը։

Պուլկարիոյ վարչապետը Էնկիւրի պիտի երթայ, ընդունած ըլլալով Թէվֆիք Րիւշտի պէյի հրաւէրը։ Այս առթիւ խորհրդակցութիւններ պիտի կատարեն Պալքաններու կացութեան մասին։

Թուրք-պարսիկ բանակցութիւնները

Արարատի դէպքերուն վերջ

Ինչպէս յայտնի է, Արարատի դէպքերուն եւ զանոնք կանխող պարագաներու առթիւ, բանակցութիւններ կը կատարուէին Թուրքեւպարսիկ կառավարութեանց միջեւ, սահմանագլուխի ճշդման եւ սահմանափակման համար։ Միլլիյէթի ստացած մասնաւոր տեղեկութեանց համաձայն, Թէհրանի Թուրք դեսպան Խուսրէվ պէյի եւ պարսիկ կառավարութեան միջեւ կատարուող այս բանակցութիւնները համաձայնութեամբ վերջացած են եւ քարտէսը պատրաստուած է։

Խուսրէվ պէյ, որ քանի մը օրէ ի վեր Պոլիս կը գտնուի, այս օրերս պիտի երթայ Էնկիւրի, կառավարութեան հետ շփման մէջ գտնուելու, բացատրութիւններ տալու եւ հրահանգներ ստանալու համար։ Կը կարծուի որ՝ դեսպանին Թէհրան հասնելէն յետոյ սահմանագլուխի սրբագրութեան գործը ամբողջովին եւ վճռական կերպով վերջացած պիտի ըլլայ եւ այս մասին պատրաստուած համաձայնագիրը պիտի ստորագրուի։

Սուրիոյ սահմանագլխին վրայ

«Թիւրք Սէօզիւ» Թերթը կը գրէ.—

Հալէպի մէջ հրատարակուող Էլ Միսաք Թերթը կ'ըսէ թէ գաղտնի ընկերութիւն մը գոյութիւն ունի Հալէպի մէջ՝ Թուրքիոյ դէմ։ Այդ ընկերութիւնը կը փորձէ խռովութիւն հանել սահմանագլուխներու վրայ։ Եւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան եւ ֆրանսական վարչութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ։

Արդարեւ կը գրէ այս թերթը, Հալէպի մէջ գաղտնի ընկերութիւն մը կայ։ Եւ ասոնք ամէն առիթէ կ'օգտուին։ Ասոնք կ'աշխատին սահմանագլուխներէն շարունակ Թուրքիոյ Հանրապետութեան դէմ խառնաշփոթութիւններ հանել։

Ռուս-պարսիկ պայմանագիրը

ստորագրուած

Ներգաղթի (փախստականներու), առեւտուրի եւ նաւարկութեան մասին դաշնագիր մը կնքուեցաւ Պարսկաստանի եւ Խորհր. Միութեան միջեւ, փոխան 1929ի առժամեայ դաշնագրին։

ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ ՆԵՐՍ ԵՒ ԴՈՒՐՍ

«ՀՈԳԱՏԱՐ ԵՒ ՄՐՏՑՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔ»

Խորհ. Հայաստանի վարիչներու վերաբերմունքը դէպի գաղթահայութիւնը, կամ աւելի ճիշդ, գաղթահայ աշխատաւորութիւնը, հիմնական փոփոխութեան մը ենթարկուած ըլլալ կը թուի։

Անտարբերութիւնը, եւ առհասարակ օտարոտի վերաբերումը, որ ընդհանուր երեւոյթ էր խորհրդային իշխանաւորներու համար, գաղթահայ իրական կացութեան հանդէպ, հիմա տեղի է տուեր «կենդանի եւ հոգատու հետաքրքրութեան»։

«Ներգաղթ»ի իրենց ծանօթ որոշումը առաջին եւ հիմնական ապացոյցը ընդունելով այս նոր փոփոխութեան, հարկ է չեշտել, որ այսօր մեր «պատուական եւ հայրենաշէն» վարիչները իրենց ժամքի տեսողութենէն չեն վրիպեցներ գաղթահայութեան կեանքի մէջ նշմարուող որեւէ շարժում։

Իրենց այս հետաքրքրութեան հետ, անոնք կը յայտնաբերեն նաեւ չափազանց ջերմ սրտցաւութիւն ? մասնաւորաբար այն «գաղթահայ աշխատաւորներու հանդէպ, որոնք իմպերիալիզմի լծի տակ երկար տարիներ գտնուել են ամենածանր կացութեան մէջ, եւ ներկայումս աւելի առատօրէն, քան երբեւիցէ վայելում են կապիտալիստական սիստէմի ճռաշալիքները, դաժան քաղցն *ու սարսափելի շահագործումը»։*

Իբրեւ գործնական ապացոյց իրենց սրտցաւութեան, անոնք ցարդ բաւականացեր են 10 հազար հոգիի փոխադրութեան իրենց ծանօթ որոշումովը։ Ապագայի համար ալ՝ խոստումներ, աւելի խոշոր թուով աշխատաւորներ Հայաստան տանելու մասին։

Անկէ աւելին սակայն, մեր երկրի վարիչներու կենդանի հետաքրքրութիւնը ներկայիս կը զարգանայ այս հիմնական ճանապարհով թէ՝ դրամատիրական աշխարհը կ'ապրի «անբուժելի ճգնաժամ» մը, որ կոչուած է խորտակելու «դրամատիրական սիստէմ»ը։ Այս գործողութիւնը, բնականաբար իր հետ կը զարգացնէ նաեւ «պրոլետարիատի յառաջխաղացումը» դասակարգային ինքնագիտակցութեան աճքով։

«բանւորական ու աշխատաւորական մասսաների դասակարգային գիտակցութեան բարձրացման, նրանց յեղափոխականացման ընդհանուր պրոցեսը, որ ներկայումս տարբեր թափով եւ եղանակներով տեղի ունի ամբողջ երկրագնդի վրայ, *իր մէջ է առնում նաեւ գաղթահայ բանուորութիւնը եւ աշխատաւոր մասսաներին»։ (Ընդգծումը իմս է Ս. Թ.)։*

«Խորհ. Հայաստան»ը առանձին գոհունակութեամբ կ'ընդունի թէ հայ աշխատաւորութեան «դասակարգային գիտակցութեան» այս ընթացքի վրայ «իր ազդեցութիւնն է գործում նաեւ գաղթահայ աշխատաւորների առաւել իրաւազուրկ վիճակը... *(«Խ. Հ.» 7 հոկտ.)։*

Ի՞նչ դրական արդիւնք կ'ակնկալեն սակայն Հայաստանի մեր հերոսները, «գաղթահայ աշխատաւորութեան» յեղափոխականացումէն։

— Անշուշտ ո՛չ խոշոր քայլեր եւ ձեռնարկներ ընդդէմ դրամատիրական կարգերուն, որքան ալ այդ ըլլայ իրենց հիմնական ձգտումը։

Անոնք հոս երեւան կուգան բաւական համեստ։ Գաղթահայ աշխատաւորութեան անմիջական ուշադրութեանը կը յանձնեն «ճայ ազգայնական կուսակցութիւնները, որպէս իրենց *(գաղթահայ* աշխատաւորութեան*)* դասակարգային ոխերիմ թշնամիների»։

Այս ընդհանուր առաջադրանքն ալ, սակայն, սահմանափակելով աստիճանաբար, Հայաստանի կարմիր հերոսները կը թելադրեն սաստկացնել պայքարը Դաշնակցութեանդէմ, որ «ամենակատաղին է» բոլոր «հայկական հակայեղափոխական»կուսակցութիւններէն։

Ղեկավարել այս պայքարը, այնքան ալ դիւրին գործ չի նկատուիր ըստ երեւոյթին. մանաւանդ, որ Հայաստանը բաւական հեռու է գաղթահայ կեդրոններէն։ Գլխաւոր դերը վերապահուած է անոնց, որոնք գտնուելով գաղութներու մէջ, Հայաստանը կը ներկայացնեն իրենց գործքովն ու խօսքովը։

Ժամանակին փոխանորդութեան այս հարցը, այնքան ալ պարզ չէր, եւ ոչ ալ շեշտուած։ Հիմա է որ «Խորհ. Հայաստան»ը ցոյց կուտայ եւ իրական փոխանորդը, եւ մանաւանդ պարտականութիւնները։

— «Գաղութահայ մասսաների ինքնագիտակցութեան աճման ճամար կարեւոր աշխատանք կարող են կատարել մամուլի այն օրկանները, որոնք եբեւան կը ճանեն ներկայումս տիրող յարաբերութիւնների ճշմարիտ պատկերը, կը բացատրեն ու կը ներկայացնեն Դաշնակցութեան եւ ճայկական միւս նացիոնալիստական կուսակցութիւնները ողջ քաղաքականութեան...

Հարկ կա՞յ բացատրելու իմաստը այս պարբերութեան, ուր անվերապահօրէն կը գնահատուի բոլոր տեսակի «անկուսակցական» այս թերթերու դերը, որոնք հոս ու հոն կը խօսին երբեմն երբեմն։ Չէ՞ որ ինչպէս կ'ըսէ «Խորհ. Հայաստան»։

— «Այդ նպատակին է ծառայում նաեւ այս տարուայ յուլիս ամսից փարիզում լոյս տեսնող *Մեր Ուղին* Թերթը»։

Այս կարգի թերթերն են ուրեմն, որ պաշտօն ունին ներկայացնելու Խ. Հայաստանը գաղթահայ աշխատաւորութեան «դասակարգային պայքարի զարգացման պրոցէսում, իբրեւ ղեկավար։ Այս կարգի հրատարակութիւններն են նոյնպէս որ պիտի վարեն պայքարը «Դաշնակցութեան եւ հայկական միւս ազգայնական կուսակցութիւններու» դէմ։

Իր կենդանի եւ արթուն հետաքրքրութիւնը զարգացնելով այս ուղղութեամբ, «Խորհ. Հայաստան» սակայն այնքան ալ գոհ չէ տարուած աշխատանքներէն։

Ան ինչպէս տեսանք սպասելիքներ ունի այդ թերթերէն — եւ մանաւանդ «Մեր Ուղին»էն։

Գնահատելով հանդերձ անոր ընդհանուր ուղղութիւնը.

— «Չի կարելի անցնել այս սխալների կողքով, որ կատարել է «Մեր Ուղին» լրագիրը եւ որոնք անշուշտ չեն կարող բացառաբար չանդրադառնալ նրա գործի վրայ»։

Ի՞նչ սխալներ,— պիտի հարցնեն անշուշտ, անոնք որ ծանօթ են «Մեր Ուղին» թերթին։ Մանաւանդ, որ այս թերթը իր ծնած օրէն առիթ չի խնայեր լուտանքներ տեղալու Դաշնակցութեան եւ երբեմն ալ «հայկական ազգայնական» միւս կուսակցութիւններու հասցէին։ Ու յետոյ, թերթը չի զլանար իր էջերը լեցնել «Հայաստանի շինարարութեան արագ տեմպերու» վարդագոյն նկարագրութիւններով։ Երկու ուղղութիւններն ալ, հիմնական պահանջ էր գլխաւոր չափով Հայաստանի վարիչներուն, ինչպէս տեսանք արդէն աւելի առաջ։

Սխալը, ըստ «Խորհ. Հայաստան»ին այն է որ՝

«Մեր Ուղին» անցած շրջանում բաւականաչափ ճետեւողականութիւն չի յայտնաբերել դասակարգային Թշնամու, (ի ճարկէ ճայ, Ս. Թ.) բուրժուական կուսակցութիւնների քաղաքականութիւնը մերկացնելիս, որոշ դէպքերում իրողութիւնների օբեկտիվ (առարկայական) դասակարգային, մարքսիստական ճանապարհից շեղուելով դէպի իտէալիստական, ճակամարքսիստական լուսաբանութիւն»։

Հոս է, այս ուղղութեամբ կռուի մէջ ահա, «Մեր Ուղին»ի գլխաւոր եւ հիմնական սխալը։ Որովհետեւ այս ձեւի կռիւը, որ ի հարկին կրնայ ըլլալ քիչ մը աւելի լուրջ — ի հարկէ ո՛չ «Մեր Ուղին»ի նման թերթուկի մը կողմէ — այնքան ալ ձեռնտու չէ Խորհ. Հայաստանի վարիչներուն։ Անոնք կը կ'ըմբռնեն իրենց թոյլ եւ խոցելի կողմը, այդ ուղղութեամբ — եւ կ'ընդունին թէ կրնան պարտուիլ յաճախ այդ ուղղութեամբ մղուած կռուին մէջ։

«Խորհրդ. Հայաստան»ը չի կրնար ըմբռնել, որ, օրինակ «Դրօշակ»ի «վայրահաչութիւններու» դէմ Փարիզի իրենց թերթը վերագրած է «Դրօշակ»ի յօդուածագրի «յլանդակ տգիտութիւն, անհասկացողութիւն, անդարմանելի ապշութիւն»։

Այս բոլորի փոխարէն Խ. Հայաստան կը թելադրէ վերջին հաշուով ըստ էութեան ո՛չ մէկ վէճ եւ վիճաբանութիւն։ Դաշնակցութիւնը եւ անոր հետ միւս ազգայնական կուսակցութիւնները ընդունելով աշխատաւորութեան «դասակարգային թշնամիներ» պէտք է հետեւաբար զանոնք միշտ ու ամէն ժամանակ ներկայացնել որպէս այդպիսիներ։ Անոնց (Դաշնակցութիւն) խօսքերն ու քննադատութիւնները պէտք է յայտարարել «սուտի եւ զրպարտութեան» արդիւնք, եւ ուրիշ ոչինչ։

Հարկ չկայ աւելի խորանալ այս կարգի արտայայտութիւններու բացատրութեան մէջ, երբ այնքան պարզ է պահանջը «Խորհ. Հայաստան»ին։ Էականը հոս այն է, որ Դաշնակցութիւնն եւ միւս կուսակցութիւնները պէտք է դասել օտար երկիրներու դրամատիրական կուսակցութիւններու շարքին, իբրեւ երդուեալ թշնամի աշխատաւոր դասակարգին, մանաւանդ բաղաքաը գաղութահայ աշխատաւորութեան։

Այսքանը արդէն արդիւնք է ահա մեր վարիչներու ջերմ եւ զօրաւոր գուրգուրանքին, որ անոնք սկսեր են ունենալ գաղթահայութեան մասին։ Եւ որպէսզի տեւական ըլլայ այս մօտիկութիւնը, «Խորհ. Հայաստան»ը կը թելադրէ իր փոխանորդին «Մեր Ուղին»ի ուժ տալ դասակարգային զարգացման աշխատանքներուն։

Մասնաւորաբար պէտք է աշխատիլ.

«Ցոյց տալ նրանց (գաղութաճայութեան) որ իրենց դրութեան արմատական բարելաւման ճամնիլ կարող են միայն ճաղորդակից դառնալով միջազգային բանուորական շարժմանը, ամէն մի երկրում ընդճանուր ճակատ ստեղծելով տեղական բնիկ բանուորութեան ու աշխատաւորութեան ճետ»։

Այսպէս ուրեմն պիտի փրկուի գաղթահայը, օն անդր յառաջ դէպի դասակարգային կռիւ...

Եւ տակաւին կ'ըսեն թէ Հայաստանը անտարբեր է գաղութներու հանդէպ։

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ԴԳԱԼ ՈՒ ՊԱՏԱՌԱՔԱՂ

Բագուի «Կոմունիստ» թերթը կը գրէ թէ ռուսական ու կովկասեան ճաշարաններուն մէջ մեծ պակաս կայ դգալի ու պատառաքաղի, (երբ ձը պակսի, ինչո՞վ կ'ուտեն,— ծառերո՞վ)։ Եւ կը հրատարակէ պատկեր մը, ուր ցոյց կը տրուին դգալներ ու պատառաքաղներ, նախանձը գրգռելով գիտողներուն։ Բարեբախտաբար թերթը անմիջապէս կը տեղեկացնէ թէ Մոսկուայի մէջ վերջերս գործարան մը առանձնած է դգալ ու պատառաքաղ շինել, անսակայն պիտի հայթայթէ 150,000 *դգալ։ Ուրեմն այսուհետեւ չպիտի այրին ծառերը։*

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԵՐԷՆ

16.— Ո՞ՐԸ ՊԻՏԻ ՅԱՂԹԷ

Շատեր արդէն պատասխանը պատրաստ ունին իրենց մտքին մէջ։

Անշուշտ, կը մտածեն անոնք, յաղթանակը պիտի վիճակի արեւելեան հայերէնին։ Չէ՞ որ արեւմտահայութիւնը զանցառելի քանակութիւն մըն է թիւով, եւ զոհ տուած է իր գրչի վարպետները։ Չէ՞ որ դէպքերը Թիֆլիսի մօտիկ ստեղծեցին հայրենիքի կորիզը, եւ հոն համախմբեցին ամենէն հոծ հայութիւնը։ Չէ՞ որ արեւելահայ շրջանակի մէջ ծնան մեր կառավարութիւնը եւ օրէնքները։ Ի՞նչ աւելի զօրաւոր ազդակներ քան այս բոլորը՝ լեզուի մը տիրապետութեանը համար։

Ա՛յս է, համառօտուած, կարծիքը բոլոր անոնց որ կը հաւատան թէ հարցը վճռուած է իր հիմէն, ու եթէ գաղութներու մէջ դեռ կը ծանծնեն իրենց կարծիքը՝ պարզապէս չխրտչեցնելու համար է արեւմտահայ զանգուածները։

Բայց կ'արժէ պահ մը քննել այս յաւակնութիւնը։

Այո՛, արեւմտահայ մտաւորականութիւնը զինաթափութեան հրաւիրողները գերագոյն փաստ մը ունին, — թէ Արեւմտահայերէնը դատապարտուած է մեռնելու, որովհետեւ իր ոտքին տակ հող, կռուան չունի։ Ըսել կ'ուզեն թէ մշտապէս հողի մը կապուած զանգուած մը չկայ, որմէ լեզուն ծծէ իր ամենօրեայ հիւթը։ Չէ՞ որ, ի՛նչ ալ ըլլեն գրագէտները, զանգուածներն են որ լեզուին իր վերջնական կնիքը կուտան։

Ճիշդ է, գոնէ իր խորքին մէջ, այս տեսութիւնը։ Բայց վտանգը անմիջական չէ, ինչպէս դիտել կուտայ եւ Շանթը։ Արեւմտահայ լեզուն, մեռնելու համար, դեռ պայմանաժամ ունի։ Ու ո՛վ գիտէ դեռ ինչե՛ր կ'ըլլան այդ պայմանաժամին մէջ։ Պայմանաժամ ունի, որովհետեւ դեռ կռուան կայ ոտքին տակ. սերունդ մը կայ որ կառչած է այդ բարբառին, եւ զանգուածներ որ զայն գիտեն ու կը խօսին գաղութներու մէջ։

Ցետոյ, պատմութիւնը ցոյց տուած է որ այնքան ալ դիւրին չեն փճանար բարբառները, եթէ նոյն իսկ գաղութները նետուին։ Պոլիսը հեռաւոր գաղութ մըն էր Հայաստանին համար, բայց պայմաններուն շնորհիւ կրցաւ լեզուի տէր դառնալ, և զայն պարտադրել մայր ժողովուրդին։ Հնդկաստանի Հայերը դարերով պահպանեցին բարբառ մը որ նոյն իսկ խորթ էր մայր ժողովուրդին. թէեւ սպառեցան իրենք, ու լեզուն ալ իրենց հետ, բայց դեռ, պաշտօնապէս, գրաբարն է իրենց բարբառը։ Դեռ սերունդ մը առաջ, Թրանսիլվանիոյ մէջ Հայերը իրենց բարբառը ունէին. մայր երակէն կտրուած շատ մը դարերէ ի վեր, բայց անոնք կրցեր էին իրենց բարբառը պահել մինչեւ մեր օրերը. ան դեռ կ'ապրի ծերունիներու բերնին մէջ։

Կայ եւ ուրիշ պարագայ մը. եթէ նոյն իսկ գաղութներու մէջ արեւմտահայ բարբառը մեռնի, այդ չի նշանակեր թէ արեւելահայ բարբառը պիտի ըլլայ տիրապետողը։ Զգենք այն պարագան որ պայմաններու բերումով ան արդէն սկսած է կորսնցնել իր դիմագիծը, ազաւաղուիլ, աղճատուիլ։ Զգենք եւ այն պարագան որ կրնայ օր մը փոխուիլ հայ ժողովուրդի ծանրութեան կեդրոնը եւ դուռ բանալ նոր մշակոյթի մը։ Հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ անկարելի բան չկայ։ Նոյն իսկ անփոփոխ մնացած առեն սակայն պայմանները, ո՞վ ըսաւ թէ անոր կողքին տեղ-տեղ չպիտի ըլլայ նաեւ արեւմտահայ բարբառը՝ եթէ գաղթականի և մտաւորականի զգալի խումբ մը տեղի ունենայ հոս։ Ապացուցինք, աւելի առաջ, թէ հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ պատահած են ուրիշ առեններ եւս երբ կողք կողքի ապրած են մէկէ աւելի բարբառներ։

Դեռ խօսքը չեմ ըներ այն տեսութեան թէ արեւմտահայ բարբառը զանգուածէ մը կտրուելով հանդերձ, կրնայ ապրիլ գրականութեան մէջ, եւ յետոյ դառնալ պարտադրել ինքզինքը։ Լեզուաբաններէն շատերը կը պնդեն թէ լեզու մը կրնայ մատենագրական ըլլալ՝ առանց նախապէս խօսուած ըլլալու։ Ո՛ւր մնաց բարբառի մը համար՝ որ ժողովուրդի մը բերնին մէջ թրծուած, կոկուած է արդէն եւ իր վերջնական ձեւը գտած։

Այս պայմաններուն մէջ, քիչ մը չափազանց փութկոտութիւն է այժմէն որոշել յաղթական կողմը։ Ժողովուրդի մը կեանքը, ինչպէս պատերազմը, իր անակնկալներն ունի։

* *
*

Եթէ արեւմտահայ գրող իրա՛ւ չմնար ու մահ սպառնար արեւմտահայ լեզուին ու մշակոյթին՝ արեւելահայ գրողները պէտք է իրենք վազէին քար շարելու հեղեղին առջեւ։

Որպէսզի արեւմտահայ բարբառը այսպէս անժամանակ չմեռնէր։ Դեռ ապրէր անիկա՝ գոնէ պատուասափ՝ համար։ Որովհետեւ եթէ անոր մահն իսկ վճռուած ըլլայ՝ անոր ծոցի գանձերը այնքան շուտով չեն մեռնիր, ու կրնան դեռ բարիք բերել։ Երեք սերունդներ տքնեցան, որպէսզի այդ բարբառը իր վերջնական ձեւը գտնէ, որպէսզի անով կեանքին հետ քալէ եւ մեր գրականութիւնը։ Ոճիր չէ՞, հիմա, սերունդներուն վաստակը քամիներուն նետել, ու տկլոր նստիլ ճամբուն եզերքը՝ ձեռքը անցորդներուն բացած։

«Ծառադարձութեան կամ արեւելահայ բարբառը նոյնութեամբ պահելու խնդիր հանողները, դիտել կուտար «Աղբարար», լաւ կ'ըլլայ որ ամենէն առաջ... բացատրեն հայ ժողովուրդին թէ ի՛նչ աղէտ կը սպասէ հայ գրականութեան՝ եթէ չքանան խսպառ արեւմտահայ լեզուն ու գրական մշակոյթը։ Քննեն անդունդը որ բացուած է այս պահուս արեւելահայ գրականութեան առջեւ բուն հողին վրայ, ու գաղութներու մէջ արեւմտահայ մտքի վառարաններ ստեղծելու ճա՛րը գտնեն։ Զմոռնանք որ արեւմտահայ բարբառը, լեզուն դեռ կ'ապրի, գոնէ բոլոր գաղութներուն մէջ։ Զմոռնանք որ արեւմտահայ միտքը երբեք ընկճուած չէ, դեռ ոտքի են իր մշակներէն շատերը, ու նորերը կը ծաղկին բուռ բուռ։ Ու չմոռնանք որ այդ միտքը իր ըսելու խօսքը դեռ ունի, երբ մանաւանդ օտարն ու իբար կապկելու նուիրուեր է հայ պոլշեւիկ գրական նոր սերունդը, ու հեռացհեռ կը բոլշեւիկնայ լեզուով ու մտքով»։

Ահա թէ ինչո՛ւ, եթէ նոյն իսկ մահուան դատապարտուէր արեւմտահայ բարբառը, պէտք էր շունչ ներարկել անոր, որպէսզի դեռ երկար ապրի, ու կատարէ պատուասափ մը դերը։

ՍԻՐՈՒՆԻ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մաքսիմ Կորքիի առաջարկով, շուտով Մոսկուայի մէջ լոյս կը տեսնէ ժողովածու մը, «Գործարաններու պատմութիւնը»։

Այդ ժողովածուն պիտի ներկայացնէ հին գործարաններու զարգացումը, նորերու ծագումը, անոնց խաղցած դերը երկրին տնտեսութեան մէջ, բանուորներուն վիճակը մինչեւ յեղափոխութիւն, հին գործարաններու մէջ շահագործման ձեւերն ու մեթոտները, բանուորներուն մղած պայքարներն իրենց գործատէրերուն դէմ, բանուորներու կեանքի պայմանները, յեղափոխական կազմակերպութեանց ծագումը, իւրաքանչիւր գործարանի դերը յեղափոխութեան մէջ, գործարաններու դերին փոփոխութիւնը յեղափոխութենէն ետքը, բանուորներու տիպարին կրած փոփոխութիւնը, բանուորական մրցումները։

Խմբագրական կազմին մէջ է Մաքսիմ Կորքի։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԿՈՂՄԵՐԸ

Հիմա որ ընտրութիւնները վերջացան, չզբաղինք նոր գուշակութիւններով կամ սիրտ պղտորող եզրակացութիւններով։ Այլ պահ մը փնտռենք անոնց հետաքրքրական և զուարճալի կողմերը եւ նախ տեսնենք թէ ի՞նչպէս այս գործնական ժողովուրդը դրամի կը վերածէ ամէն բան։ Ուրեմն,

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐԸ...

Ընտրութեանց առթիւ, Անգլիոյ մէջ սովորութիւն դարձած է խաղադրամներ սակարաններուն մէջ։ Նոյնը կ'ըլլայ նաեւ Ամերիկայի մէջ։ Նախորդ օր, երբ ընտրութեանց առաջին արդիւնքները սկսեր էին հաղորդուիլ, Լոնտոնի սակարանին շահագէտները մեծամասնութեան թիւը կ'ենթադրէին 500 եւ Ազգ. Միութեան արժէթուղթերը... կը բարձրանային յանկարծ 210էն 500ի։

Ահա թէ եւրոպական թերթ մը ի՞նչպէս կը բացատրէ այս կարգի գործողութիւնները. — Անցողակի նշանակենք թէ անոնք որ անխոնջութիւնը գործեցին «ազգային միութիւն» մը ծախելու 200ի, հոկտեմբերի օրը, այսինքն նոյեմբեր 10ին, կարեւոր բացեր պիտի հատուցանեն։

Ենթադրենք թէ իրական և վերջնական մեծամասնութիւնն ըլլայ հինգ հարիւր։

Մէկը որ 200ի ծախեց մէկական ոսկինոց գրաւներով, պիտի կորսնցնէ տարբերութիւնը՝ այսինքն 300 ոսկի՝ իսկ այն որբունեցՅ, — 10 և նոյն իսկ 100 ոսկինոց գրաւներ, պիտի կորսնէ 5,—10 եւ 100 անգամ 300 ոսկի։ Ուրեմն պիտի ըլլան մեծ շահողներ եւ մեծ կորսնցնողներ։

Կը յիշուի գնորդի մը պարագան։ Այս մարդը գնեց իւրաքանչիւրը 100 ոսկինոց 4 միութիւն, ընթացիկ գինին 200 ոսկի գինով։ Նախորդ իրիկուն արձանագրուած 494ի մեծամասնութեան հետեւանքով, ինչ որ գնման գինին վրայ կը ներկայացնէ 294ի տարբերութիւն մը, մարդը կ'իրականացնէ 400 անգամ 294 ոսկիի շահ մը, ըսել է 117,600 անգլիական ոսկի, եւ կամ մեր այստեղի սովորական լեզուով 11,760,000 ֆր.։

Սակայն, տեսնենք ծախողները պիտի յարգե՞ն իրենց յանձնառութիւնները եւ չպիտի՞ առարկեն գործողութեան անկանոնութիւնը։

Որովհետեւ, իրօք, պէտք է ըսել թէ այս գործողութիւնները պաշտօնական ո եւ է բնոյթ չունին եւ կը կատարուին քուլիսի միջնորդներու ձեռքով։

ՀԷՆՏԸՐՍԸՆ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ

Աշխատաւորականներու արտաքին պետը, Հէնտըրսըն որ երեք օրէ ի վեր հիւանդ պառկած էր, անձկութեամբ կը սպասէր ընտրութեանց արդիւնքին։ Իր շուրջի մարդիկը, ամէնէն առաջ խանդավառութեամբ հաղորդեր էին թէ ձայներու կարեւոր առաւելութեամբ մը ընտրուած է։ Զատողութեան տխուր լուրն առաւ պահ մը յետոյ միայն, երբ քուէներու գումարը յայտարարուեցաւ։

Այն առեն ո՛չ ոք համարձակեցաւ ճշմարտութիւնը իրեն յայտնել եւ իր կինն էր որ չափազանց փափկանկատութեամբ, այդ դերը կատարել ստանձնեց։

ՀԱՆԴԵՐՁ ԸՆՏԱՆԵՕՔ...

Ցայտնի է թէ Անգլիոյ Ազատական մեծ կուսակցութենէն, Լոյտ Ճօրճի շուրջը մնացած է իր ընտանիքը... իր աղջիկը եւ զաւակները, որոնք կ'երեւի, իրենց հօրը սիրտը չկոտրելու համար, մինչեւ վերջին պահը մնացեր էին պատնէշին վրայ եւ անոր կողքին թեկնածութիւն էին դրեր։ Երեքն ալ ընտրուեցան. կայն, սակա՛յ, Լոյտ Ճօրճի կուսակցութենէն, խորհրդարանին մէջ մնացող անդամները կը համրուին մէկ ձեռքի վրայ։

Լոյտ Ճօրճ երկու ժամ

ըրաւ քուէարկութեան արդիւնքը որ կը հաղորդուէր անթելով եւ հեռաձայնով, այնքան ընկճուեցաւ որ իր բժիշկներն ստիպուեցան զինքը անկողին դրկել պառկելու։

Նախկին վարչապետը՝ յիշելով անցեալ փառքերը, իր ընտրողներուն դրկեց հետեւեալ հեռագիրը, որ օր մը, կրնայ թերեւս պատմական դառնալ. — «Շնորհիւ Աստուծոյ, Սնոտըն լերան գագաթները տակաւին՝ Չրհեղեղէն բարձր կը մնան»։

ՀԱՊԱ՞ ԿԻՆԵՐԸ

Վաթսունեւերկու կիներ թեկնածութիւն էին դրեր ու թէեւ կին քուէարկողներու թիւը 1,5 միլիոն աւելի է քան այրերունը, 13 կիներ միայն յաջողեցան ընտրուիլ։ Զալտի կրնան հերքել թէ կնոջ ամէնէն մեծ թշնամին կինն իսկ է։

Իսկ կին մը, 106 տարու, արքայական ընտանիքին նախկին ախոյեաններէն, չուզելով զրկուիլ իր ընտրողի իրաւունքէն, երկու այրերու կռթնած գացեր էր քուէն ձգելու տուփին մէջ։

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Աշխատաւորականներն անշուշտ, իրենց տարեգրութիւններուն մէջ, տուգի խոշոր տառերով պիտի արձանագրեն այս պարտութիւնը եւ անոր հարուածին դառնութիւնը, տարիներով պիտի կրեն իրենց սրտերուն խորը։ Ամէն բան կը սպասէին։ Բայց այսքան մեծ պարտութիւն՝ նոյն իսկ իրենց հակառակորդներուն մտքէն չէր անցներ։

Նախկին աշխատաւորական դահլիճին անդամներէն 13 հոգի, որոնք թեկնածութիւն դրեր էին, ձախողեցան։ Նոյնպէս 23 աշխատաւորական նախկին երկրորդական նախարարներ կամ փոխ-նախարարներ։

ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ ՄԷԿԸ ԵՒ ՄԻՒՍԸ

Ծայտնի է թէ համաձայն Անգլիոյ ընտրական օրէնքին, իր թեկնածութիւնը դնելու համար, երեսփոխանացուն պարտաւոր է ներկայացնել 150 ոսկիի երաշխաւորութիւն մը։ Այս գումարը իրեն կը վերադարձուի, եթէ որոշ թիւով քուէ ստանայ։

Մոզլիի նոր կուսակցութեան թեկնածուներէն մէկը իրաւունք պիտի ունենայ դատօրէն տրտնջալու իր քաղաքակիցներուն դէմ, որոնք ոչ միայն չյաջողցուցին իր ընտրութիւնը, այլեւ պատճառ դարձան որ 150 ոսկի կորսնցնէ, որովհետեւ այս գումարը ետ առնելու չափ քուէ իսկ չէին ապահովեր իրեն։

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ազգային միութեան ապահոված մեծ... մեծամասնութիւնը մղեց հետաքրքիրները որ նախընթացներ փնտռեն պատմութեան մէջ,եւ գտան՝ 300 տարի ետ երթալով։

1906ին, ամէնէն նշանակելի մեծամասնութիւնը գոյացած է 356 ձայնով, ազատականներու, աշխատաւորականներու եւ Իրլանտայի ազգայնականներու համերաշխութեամբ։ Այդ թուականին, խորհրդարանը կը բաղկանար 670 հոգիէ։ 1832ին, մէկ դար առաջ, ազատա-

կանները պահպանողականներուն վրայ ստացեր էին 300 ձայնի առաւելութիւն մը։

Բայց. Հոկտ. 27ի քուէարկութիւնը աննախընթաց է իր արդիւնքով։

ՔԻՉ ՄԸՆ ԱԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հիմա որ ընտրական պայքարի թափը կոտրած է, պահպանողական ծերուկ աղուէսները սկսած են ողջմտութեան եւ զգաստութեան լեզու բանեցնել։ Մաքսային պատնէշի սկզբունքը արդէն շատ բան կորսնցուցած ըլլալ կը թուի իր առաջին օրերու սաստկութենէն։ «Թայմզ»ի մէկ խմբագրականը կարելի է ամփոփել հետեւեալ կերպով.

1.— Եթէ Անգլիա մաքսային պատնէշ մը կանգնէ եւրոպականցամաքամասին դէմ, այդ պիտի ծառայէ հաւասարակշռելու առեւտուրի եւ վճարման նժարը եւ որ պիտի քանդուի անմիջապէս որ տագնապը մեղմանայ։ Եւ այդ, Անգլիոյ եւ աշխարհի բարիքին համար։

2.— Անգլիա երբեք չպիտի լքէ ոսկեփոխի դրութիւնը։ Նախկին արժէքին չպիտի վերադառնայ թերեւս, բայց խոհեմութեամբ եւ եռանդով պիտի հետապնդէ խնդրանքի եւ մատուցման բնական օրէնքով շահակուած գինի մը վրայ ամրացումը։ Պէտք չէ որ անգլիական ոսկին, որ համաշխարհային առեւտուրի կապ մը եղաւ, դառնայ շփոթութեան եւ շահագիտութեան տարր մը։

ուանական ու կուսակցական խըտրութեան բոլորուին այս հարցին շուրջ, ընդառաջ երթանք «Յառաջ»ի գործնական թելադրութեան, փոխադարձ օգնութեան ծրագրին։

Իսկ պարտականութեան մեծ բաժինը կ'իյնայ Բարեգործականի եւ Հայր. Միութեանց վրայ, որոնք ներկայիս լոկ հանդիսատեսի դերին մէջ են . . .

Ն. Արծրունի

ՕԶԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՃԱՄԲՈՒԻՆ

ՊՈՒԷՍ 25.— Այս գիւղը կը գտնուի Իզէրի նահանգին մէջ։Ունի կրագիւսիերկու գործարան։Գործադրկութենէն առաջ հոս կ'աշխատէին միայն ինքնութեան թուղթ չունեցողները. շատ քիչեր էին կանոնաւոր թուղթ ունեցողները. այն ալ հազիւ մէկ ամիս աշխատելով իրենց հաշիւը կ'առնէին ու կը մեկնէին։ Երբ գործադրկութիւնը սկսաւ, օրական 5 — 6 հոգի կը դիմէին եւ բաւական գործաւորներ առին։Երկու երեք ամիս առաջ, կառավարութենէն խիստ մը հրաման եկաւ.— Անմիջապէս գործէ հանել անոնք որ ինքնութեան թուղթ չունին կամ կանոնաւոր թուղթէ զուրկ են։

Այսպէս գրեթէ 40 հոգի մը ճամբեցին։ Թուականէս 15 օր առաջ, գրոյց կը շրջէր թէ հարիւր օտարականներ պիտի հանեն գործէ։ Ահա 8 օր վերջը այդ ալ իրականացաւ հոկտ. 23ին։ Գրասենեակը ծանուոր թուղթերով կը ծանուցանէր թէ հոկտ. 31ին պիտի ճամբուին 32 բանուորներ, որոնց 10 Հայ։ Արդէն բոլորը այսքան էր մեր թիւը։ Միւսներն են 2 Ցոյն, 2 Ռուս, 12 Լեհ, 5 Իտալացի։ Ֆրանսացիները կ'ըսեն թէ 1932ին ոչ մէկ օտարական պիտի մնայ։ Պուրկուանէն ընկեր մը կը պատմէր թէ մէկ օրուան մէջ 70 օտարական դուրս հանած են։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Հոկտ. 28·— Քանի մը ամիս առաջ, «Յառաջ»ի մէջ նկարագրեցինք շրջանին գործադրկութեան տագնապը։

Տագնապը այդ շրջանին այնքան ալ սուր հանգամանք չունէր, եւ մեր բանուորները քիչ-շատ տանելի վիճակ ունէին։

Դժբախտաբար տագնապը հետզհետէ սաստկացաւ։ Մարսէյլի իբրեւ գործաւորական կեդրոն կը համրէ քանի մը տասնեակ հազար գործաւորներ որոնց հարիւրին տասը կը կազմեն մեր հայրենակիցները։ Ներկայիս շատեր դուրս նետուած են գործարաններէն եւ մատնուած թըշուառութեան։

Տագնապը ընդհանուր է եւ փաթակիչ։ Կարգ մը գործարաններ արդէն փակեցին իրենց դռները, (իւղի գործարանները)։ Իսկ միւս գործարաններէն գլխաւորները, Քոտիրը ու Քափլէթը, որոնց մէջ կ'աշխատէին 5-6000 գործաւորներ, սկսան թուլցնել իրենց գործերը, կրճատելով գործաւորներուն քանակը։ Ներկայիս հազիւ 5-600 գործաւորներ կը գործեն անոնք ալ շաբաթուան մէջ երկու կամ երեք օր։ Մէկ խօսքով, երկու ամսուան ընթացքին տագնապը փոխանակ մեղմանալու, հետզհետէ սաստկացաւ, իր ճանկերուն մէջ առնելով ճարտարարուեստը, արհեստը եւ առեւտուրը։ Բոլորն ալ կայուն վիճակ մը ունին, աչքերը յառած համաշխարհային քաղաքական անցուդարձերուն ու անոնց հետ կապուած է տնտեսական կացութեան բարելաւումը։ Շատ մը վաճառականներ փակեցին իրենց առեւտուրը, եւ ուրիշներ ալ գեղչեալ սակով կը ծախեն իրենց ապրանքները։ Հրապարակներու վրայ, հազարաւոր արհեստաւորներու — դերձակ, սափրիչ, կօշկակար— կը թափառին գլխիկոր։

Բազմաթիւ բանուորներ յոյս ունէին այգեկութքէն բայց այգեպանները օգտուելով գործադրկութենէն տասնի տեղ քսան բանուորներ բանեցուցին եւ քանի մը օրուան մէջ լմնցուցին իրենց գործերը։ Այգեկութքը, հազիւ 8-10 օր տեւեց եւ մեր հայրենակիցները ձեռնունայն։ Եւ հիմա անգործութեան մղձաւանջը դամոկլեան սուրին պէս կանգնած է անոնց գլխուն վերեւ։

Տագնապէն ամէնէն աւելի տուժեցին հայ արհեստաւորն ու գործաւորը։ Թշուառութիւնն աննկարագրելի է այս դասակարգին մէջ։ Շատեր ընտանիքի ու զաւակներու տէր, ամիսներով անգործ են ու զուրկ նիւթական որեւէ օժանդակութենէ, տեղացիները կը վայելեն պետական ու շատ մը բարեգործական ընկերութեանց բարոյական ու նիւթական օժանդակութիւնը, իսկ միւս օտարականներն ալ իրենց հիւպատոսարաններէն կ'օգտուին։ Բայց մենք որ ոչ հայրենիք եւ ոչ ալ պաշտօնական մարմին մը ունինք, ո՞ւր պիտի դիմենք, մեր դժբախտ եղբայրներուն ցաւը լալու համար։ Խ. Հայաստան մեզ չի ճանչնար եւ դարձած է մեզ նաշնորհ։

Եկամը ձեռն է, հայ գործաւորին առօրեայ ապրուստին, տան վարձքին վրայ աւելցաւ ուրիշ մտահոգութիւն մը.— հագուստ ու վառելանիւթ։ Շատեր իրենց արտասահմանի արտասահմանի ազգականներուն կը դիմեն, բայց քիչեր դրական պատասխան կը ստանան։ Փարիզի հայ գործաւորը բախտաւոր է քանի որ, իր ետին ունի Աղխատախնամ ու ուրիշ բարենպատակ մարմիններ։ Իսկ ի՞նչ ընէ գաւառի անգործը։

«Յառաջ» իր սրտառուչ յորդորներով կոչ կ'ուղղէ եղբայրական աջակցութեան. բայց նիւթական ու բարոյական, չնչին օժանդակութիւնները չեն կրնար մեղմացնել անգործ հայրենակիցին անտանելի կեանքը, Օժանդակութիւնը, պէտք է ըլլայ՝ ընդհանրական ու գործնական։

Անհրաժեշտ է որ Լիոնը, Վալանս ու Մարսէյլը առանց յարան-

Կա՞յ ժողովուրդ մը, որ մեզիչափ չարչարուած ըլլայ։ Հազիւ հինգ վեց ամիս գործ գտած, կրկին դուրս կը նետուին։ Ընտանիքը մէկ կողմ ձգած, հոս կ'աշխատէին հացի մը դրամ ճարելու համար, այդ յոյսն ալ խորտակուեցաւ։ Հիմակ ի՞նչ պէտք է ընենք, որո՞ւ դիմենք, ո՞վ է մեր պաշտպանը։ Ֆրանսացիները կ'ըսեն·— Հայաստան գացէք, բայց չեն գիտեր թէ մեր երկիրը մեզմով չի հետաքրքրուիր։ Ներկայիս Ֆրանսացիները շատ գէշ աչքով կը նային մեզի։ Ընդհանուր պատերազմին Հայերուն պէս ազգ չկար։ Կ'երեւի ներկայիս զինուորի պէտք չկայ որ լաւ երեւանք...

Դ. Երամեան

ՍՏԱՑՈՒԱԾ

ՀԱՅ ՎԱՍՏԱԿ. Առեւտրական եւ տնտեսական ճանդէս։ Առաջին տարի, Թիւ 1: Հոկտեմբեր 1931, ցարեկան բաժնեգին 3 տոլար: Հասցէ.— Hai Vasdag Pub. Co. P. O. Box 194 Sta. A. Boston, Mass. (U. S. A.)։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՎԵՆԵՏԻԿ

Վեց միլիոննոց Նիւ-Եորքի իւրաքանչիւր բնակիչ միջին հաշիւով օրական կը գործածէ 560 լիթր ջուր։ Քաղաքին 7000 քիլոմեթր երկարութիւն ունեցող ջրմուղ խողովակները ազահաբար կը ծծեն ստորերկրեայ լճակներու ջուրը եւ քամիչներով, արջասպով ուկանաչակազով զտելէ յետոյ կը քշեն, կը տանին կը հասցնեն բազմայարկ տուներուն, գրասենեակներուն, գործարաններուն։

Փարիզի 3000 քիլոմեթր երկարութիւն ունեցող ջրմուղ խողովակներու ցանցը իւրաքանչիւր բնակիչի կը մատակարարէ օրական 400 լիթր ջուր։

Ամէնէն առատ ջուր կը խմէ «անպսակ թագաւորներու» (դրամատէր) մայրաքաղաքը, Չիքակոն։ Իւրաքանչիւր բնակիչ կը սպառէ օրական 870 լիթր ջուր։

Իսկ Մոսկուայի՞ մէջ։

14 տարի առաջ իւրաքանչիւր բնակիչ կը սպառէր օրական 61 լիթր ջուր։ Շուտով ջրատար երակներուն երկարութիւնը հասաւ 750 քիլոմեթրի։ Եւ իւրաքանչիւր բնակիչ կը ստանար օրական 128 լիթր ջուր։ Սակայն այս քանակութիւնը, բաղդատմամբ ջրառատ Փարիզի կամ Չիքակոյի, շատ աննշան է։ Այսինքն սակաւարիւն է Մոսկուան։ Ջրմուղներուն ցանցը տուներուն միայն հարիւրին 42ին կը սպասարկէ եւ փողոցներուն հարիւրին 75ին։ Իսկ նոր գործարանները, նորակառոյց տուները եւ քաղաքին ծայրամասերը կը տոչորին ծարաւէն։ Ուստի կոմունիստ կուսակցութիւնը հրամայեց այնպէս մը ընել, որ ջրմուղները օրական 60 միլիոն վեդրօ ջուր հայթայթեն իւրաքանչիւր բնակիչի։

Մոսկուա իր ջուրը կը ստանայ Մոսկվա գետէն։ Այս գետին ջրի հոսանքը (օրական) հաւասար է 60 միլիոն վեդրոյի։ Այժմ կէսը քաղաքն է, որ կ'առնէ, իսկ միւսը ձգուած է նաւարկութեան համար։ Երբ քաղաքը աւելցնէ իր ջրմուղներու ցանցը, կը նշանակէ թէ ամբողջովին պիտի ծծէ գետին ջուրը։ Այն ատեն կը դադրի նաւարկութիւնը, կանգ կ'առնեն գործարանները։

Գերմանացիները շատ կը զարմանան թէ ինչո՞ւ Մոսկուա չէ շինուած Վոլկայի կամ Օկայի վրայ, եւ բարձրացած է յիշեալ փոքրիկ գետակին վրայ։

Պատճառը հետեւեալն է,— ըստ կոմունիստներուն։

Հին Մոսկուայի ազնուականները ընդհանրապէս «կվաս» (ըմպելի մը) կը խմէին, իսկ ժողովուրդը, իր թէյին համար, կը բաւականանար Մոսկվայի ջուրով։

Սակայն ներկայիս, փերեզակներու պէս, մարդիկ չեն գոհանար գաւաթ մը թէյով։ Անհրաժեշտ է առատ ջուր։

Արդ, Մոսկուա քաղաքը ի՞նչպէս ջուր գտնէ 60 միլիոն վեդրօ՝ հայթայթելու համար իւրաքանչիւր բնակիչի՝ կուսակցութեան հրամանով 1932ին պիտի սկսին աշխատանքները Վոլկայի վերին ճիւղերէն մէկը միացնելու համար Մոսկուայի։ Ծրագիր մը կը թելադրէ նաեւ միացնել Օկան։ Այն ատեն ոչ միայն Մոսկուա եւ իր արուարձանները առատ ջուր կը խմեն, կը բանին գործարանները, կը լողան նաւերը, այլ նաեւ քաղաքը կարելիութիւն կը ստանայ օգտագործելու ծովերու հետ կապուած ջրային սքանչելի երակները։

Այդ ջրային երակներուն վրայով ազատ կը ճամբորդեն ծովային խոշոր բեռնանաւերը։ Գալարուն գետերու եւ առուներու, տասնեակ լճերու ու լճակներու մէջտեղը Մոսկուա կը դառնայ «Հիւսիսային Վենետիկ» մը եւ մէկը Եւրոպայի նաւահանգիստներէն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՅԱՋՈՂ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՎԻԷՆ 25 Հոկտ.— Ֆութպոլի եղանակին սկիզբէն ի վեր, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը կատարեց բազմաթիւ մրցումներ, բարեկամական թէ ախոյեանական, միշտ յաղթական հանդիսանալով։

Սեպտեմբերէն ի վեր, վեց մրցումներ կատարեցինք, 27 սեպտ.ին մեր ախոյեանական առաջին մրցումը «ֆորֆէ»ով յաղթեցինք U. S. Meyzieuxին, 4 հոկտ.ին բարեկամական՝ 5ի դէմ 1ով յաղթեցինք U. S. Tourrelloiseին, 11 հոկտ.ին մեր ախոյեանական 2րդ մրցումին։3ի դէմ 2ով յաղթեցինք C. S. Soie de Bronին, 18 հոկտ.ին 1ի դէմ 0ով պարտութեան մատնեցինք C. S. Vienneը։

Իսկ այս կիրակիր 25 հոկտ.ին մեր ախոյեանական3րդ մրցում մըկատարեցինք U. S. Portugaisի զօրաւոր խումբին դէմ։ Հակառակ սաստիկ անձրեւին եւ դատաւորին ակներեւ կողմնակցութեան՝ խիստ գեղեցիկ խաղարկութեամբ մը 1ի դէմ 0ով յաղթեցինք անոնց։

Երկու շաբաթ յետոյ մեր ախոյեանական Դ. մրցումը պիտի կատարենք C. O. Vaugnerayի հետ, քաղաքէս 50 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ։

Վաղը, կիրակի 1 Նոյ.ին պիտի մրցինք Peage de Rousillonի Ա.ին դէմ։ Անշուշտ մեր տղաքը բնաւ պիտի չքաշուին, սոյն մրցումէն եթէ կ'ուզեն որ միշտ այսպէս լաւ արդիւնքներ ձեռք բերենք։

Ադ. Տիգրանեան

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի Իսի լէ Մուլինոյի նորակազմ ֆութպոլի խումբը իր առաջին մրցումը կատարեց 25 հոկտ. կիրակի օր, A. S. St. Nicolasի առաջին խումբին հետ։ Գեղեցիկ խաղարկութեամբ մերինները յաղթական ելան 2ի դէմ 4ով։ Վաղը, Կիրակի 1 Նոյեմբեր մեր խումբը պիտի մրցի C. O. B.ի Գ. խումբին դէմ իրենց դաշտին վրայ Փօնթ Փէօփշիէն, Իսի լէ Մուլինօ։ Ժամադրավայր ժամը 1ին Կար տ'Իսի մեկնում 1.30ին։

Աղաեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐՔԸ

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

ԻՎԱՆ ՄԻԽԱՅԼՈՖ ԿԱՄ «ՎԱՆՉԷ» ԱՅԼ ԱՆՈՒԱՄԲ «ՓՈՔՐԻԿԸ»

Կարճ, Կարմիր-Եղբայրներու Ակումբին նախկին նախագահը Մոսկուայէն կը դառնայ եւ իմաց կուտայ Թոտոր Ալեքսանտրոֆի թէ պոլշեւիկները պատրաստ են օժանդակելու մակեդոնական սնտուկին։ Լեւոն թագաւորը կը ճամբորդէ Վիեննա։ Իր ձեռքերը դրա՞ւ պոլշեւիկներու ձեռքին մէջ։ Կը հաւաստեն։ Զգենք։ Այս բանը ձեզ կը պատմեմ, ձեզ տանելու համար Ալեքսանդրոֆի գիւղին քով։

Ահաւասիկ։ Լեռներու թագաւորը հազիւ Աւստրիայէն վերադարձած, առտու մը, անոր մարմինը կը գտնեն Փիրինի մէկ կածանին մէջ։

Պոլշեւիկները կորսնցուցին խաղը։ Փրոթոկէրո՞ֆն էր, Մակեդոնացի, պուլկարական կանոնաւոր բա-

նակի զօրավար, որ Ալեքսանտրոֆը դրկեց երկնքի խորը։ Ամէն պարագայի մէջ, Փրոթոկէրոֆ ՄՆՑԿը կ'առնէ իր ձեռքը։ Զօրս տարի, կը վարէ անոր ճակատագիրը։ Առտու մը յանկարծ, ատրճանակի 15 գնդակներ զայն կը կասեցնեն Սոֆիայի փողոցներուն մէջ։

Ո՞վ էր որ զայն սպաննեց։

— Մի փնտռէ՛ք։ Ես եմ», կը գրէ յաջորդ օրը Վանչէ, իր թերթին մէջ։

Կը վերցնէ մակեդոնական թագը. զայն սրբելու ժամանակ չի վատներ եւ կը դնէ գլխուն վրայ։

* * *

Անմիջապէս ՄՆՑԿը դիմագիծը կը փոխէ։ Իվան Միխայլով կապերը կը խզէ անցեալին հետ։ Արդիական մարդ մըն է որ չի սիրեր ապրիլ լեռներուն մէջ։ Աւելին սերդ դրացին, իր սահմանագլուխին վրայ փշոտ թելի պատ մը կանգնած է։ Վանչէ որ վայելչասէր է, չուզեր պատռել իր տաբատը։ Զինեալ քոմիթէճիներու տեղը կը բռնեն «Թրոյքի»ները։ Քոմիթէճիներն այլեւս անտառ պիտի երթան երկուքական, երեքական։ Այլեւս, մարդ անոնց չպիտի հանդիպի կածաններուն մէջ, այլ կառախումբերուն մէջ։ Անոնք մաքսատունէն պիտի անցնեն ինչպէս հասարակ ճամբորդները։

Ասոնք են բարեփոխումները, զոր Միխայլոֆ կը մտցնէ իր պատերազմական նախարարութեան մէջ։

Այս ընելէն վերջ, եր իշխանապետութեան արտաքին քաղաքականութեան տուաւ նոր ուղղութիւն մը։ Մեր օրերուն մէջ, պետութիւն մը, չի կրնար մեկուսացած ապրիլ,փորձը կատարուած է եւ Վանչէ երբեք չի քալեր փորձառութեան դասերուն դէմ։ Կ'ըսուի թէ ճշմարիտ դաշինք մը, կանոնաւոր եւ որուն տրամադրութիւնները պարկեշտօրէն կը պահպանուին, զինքը կը կապէ եւրոպական մեծ ազգի մը։

Յետոյ, զբաղեցաւ իր ներքին գործերով։ Նախ, կարգուեցաւ։

Անկարելի է ինձ աւելի հեռու երթալ առանց ձեզ ներկայացնելու Օրիորդ Քարնիչեւան։ Մակեդոնացի է. ուսումը լրացուց Միւնիխի մէջ, ուր բարեկամութեամբ կապուեցաւ համալսարանական իր մէկ ընկերուհիին հետ, Փանիցայի հարսը։ Այս Փանիցան, ինչպէս կ'ենթադրէք, յեղափոխական է. նախկին չէթէապետ, բայց զայն կ'ամբաստանեն թէ կը սիրաբանի պոլշեւիկներուն հետ։ Կը բնակի Վիեննա։ Օր. Քարնիչեւա կը վերադառնայ Պուլկարիա։ Յետոյ կը մեկնի Վիեննա, ուր իրմէ առաջ գացած է իր համալսարանական բարեկամուհին։

Այս բարեկամուհին կը բնակի Փանիցաներու տունը։ Ասոնք կը հիւրընկալեն Օր. Քարնիչեւան։ Ասիկա կը տեւէ ամբողջ ամիսներ։ Օր. Քարնիչեւաքաղաքավարական պարտք մը ունի իր հիւրընկալներուն հանդէպ։ Իրիկուն մը կուգայ եւ կ'ըսէ.— Այս իրիկուան համար Պուրկթէաթրի մէջ օթեակ մը վարձեցի։ Փէր Կիւնթը կը խաղան։ Բոլորս ալ պիտի երթանք։

Փանիցա որ ապրիլ գիտէ, կը հագնի իր սմոքինկը։

Զորսը մէկ՝ օթեակին մէջ են, կարգաւ հաղորդակցելով Կրիկի եւ Իպսէնի։ Կուգայ փոթորիկի պատկերը, որ ինչպէս գիտէք, տեսարանին վերջաւորութեան մօտ տեղի կ'ունենայ. այդ պահուն, կայծակը կը զուայ, երկինք դժոխային կը դառնայ։

Հո՛դ է որ Օր. Քարնիչեւա կ'ուզեր հասնիլ։ Կը բանայ պայուսակը, մէջէն կ'առնէ իր թաշկինակը, ու ներողութի՜ւն... ատրճանակը, եւ բեմական աղմուկէն օգտուելով, կը պայթեցնէ Փանիցայի գանկը՝ իր սիրական հիւրընկալին։

Փանիցայի տունէն հերոսուհին անցաւ բանտ։ Աւստրիա զայն պահեց պահ մը, յետոյ զայն ճամբեց թոքախտ ունենալուն։ Վանչէ իրեն արժանի ամուսին մը գտած էր։

Գանք իր քաղաքական գործունէութեան։ Ան կը պահպանէ Ալեքսանտրոֆի ձեռք ձգած հողային առաւելութիւնները, այսինքն պուլկարական Մակեդոնիոյ վրայ՝ յեղափոխական կազմակերպութեան տիրակալութիւնը։

Կանոնաւոր կառավարութեան քիթին տակէն, շրջանին կը հրահանգէ իր օրէնքները, դատելով, դատապարտելով, գործադրելով, պետութեան պաշտօնատարներուն օժանդակ տալով իր իսկ պաշտօնեաները, զինուորագրելով երիտասարդութիւնը, թոյլ տալով կամ արգիլելով դաշտային աշխատանքները, հսկելով իւրաքանչիւրին հասոյթին վրայ, յետոյ՝ իւրաքանչիւրէն առնելով՝ արդարութեամբ կշռուած տուրք մը։

Ուրիշ բան մը ալ կ'ընէ։

Ան կը բանայ թշնամի եղբայրներու ժամանակաշրջանը։

Փրոթոկէրոֆի բարեկամները կը մերժեն քալել իր օրէնքին տակ. կ'որոշէ զանոնք բնաջնջել։

Արտաքին պատերազմին վրայ կ'աւելցնէ քաղաքացիական պատերազմը։

(Շար)·

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «ՍԱՐԳԻՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆ

ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Ալֆորվիլի բոլոր ընկերները առանց բացառութեան, այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 7ին, Ակումբին մէջ. Պարտաւորիչ ներկայութիւն.

Ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ-ի ներկայացուցիչը:

Հ.Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻԻ ՄԷՋ, ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ

ժամը 2ին Օթէլ տը Ֆրանսի սրահին մէջ

կը խօսի Ընկ. Բ. ԱՂԱԲԷԿԵԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն, մինչեւ լոյս Մուլինոյի Թաղապետութեան սրահին մէջ

կը նախագահէ Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Տիկ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ եւ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ.

կը նուագէ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը

կէս գիշերէն վերջ պար, ճագպանտ, ճոխ պիւֆէ.

Տոմսերու գինը 5 ֆրանք

փոքթ վէրսայլէն 23 եւ 32 թիւ հանրակառքերը

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ատափազարի Հայր. միութեան կողմէ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն Ingénieurs Civilsի սրահներուն մէջ

19 Rue Blanche, Métro Trinité ou Blanche

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, նուագ, արտասանութիւն

կը ներկայացուի ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆՆՈՑ ՓԵՍԱՑՈՒՆ

եւ Փ Ա Ր Ո Ս Ի Ջ Ո Հ Ե Ր Ը

կը նուագէ TABARINի նախկին օրքէսթրը

Հասոյթէն մաս մը պիտի յատկացուի Ներգաղթի ֆոնտին

Աճուրդ չկայ Մուտք կիներու 7.50 ֆր. այրերու 10

Հ. Յ. Դ.

Փ Ա Ր Ի Զ

ՊԷԳՈՆԻ Մասիս խումբի ընդհանուր ժողովը այս երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ուկէսին, սովորական հաւաքատեղին: Ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է.

Գ Ա Ւ Ա Ռ

ՏԵՍԻՆԻ Պատանեկան միութեան վիճաբանական ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին, Café de la Paixի մէջ. Նիւթ՝ «Նոր սերունդը ընելիք ունի՞ թէ ո՛չ», կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

ԼԻՈՆԻ Համազասպ խումբի ժողովը այս երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ. Պարտաւորիչ ներկայութիւն. Կարեւոր օրակարգ.

պատգամաւորական ներկայացուցիչի ընտրութիւն. Բոլոր հայրենակիցներէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ.

ՏԷՍԻՆԻ Բարձր Հայքի Հայր. միութեան ժողովը վաղը կիրակի ժամը 3ին, Պ. Կուլասեանի սափրիչի խանութին մէջ. կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն ներկայ գտնուիլ այս ժողովին:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Կարտան, Հ. Ա.— 140.
Փարիլի Վէնիսիէօ, Գ. Մ.—150
Նանթ, Գ. Ս.— 35.
Անտիոք, Տէր Գ.— 300.
Սէն Թ'էթիէն, Մ. Մ.— 140.
Լա Սիօթա գործ,— 92.
Երուսաղէմ, Կէտ.— 1 Պաղ. ոսկի.
Մարսէյլ, Գործ.— 991.

ALLIANCE FRANÇAISE
101 Bld. Raspail, Paris (6.)

Ֆրանս. Լեզուի գործն. վարժ. 1. Ֆրանս. Լեզուի հմեռն. դասընթ. մը կը բացուի Նոյմբ. 3ին: Ամենաքիչը 16 ժ. ֆրանս. Լեզուի գործն. դաս. եւ Հայերէնէ ֆրանս. թարգմ., 17 դասախօսութ. 1 գեղարուեստ. պտոյտ: 1 ամիսը 195ֆ. 4ամս. Հմր. 500: Միմիայն դասախ. ներկայ գտնուիլ փափաքողներուն կը տրուին մասն. քարթեր, 1 ամս. Հմր. 80 ֆ., 2, գիշերային դասեր, շաբաթը 5 անգ. Բշ. Գշ. Դշ. Եշ. եւ Ուր. ժ. 20—23, Զորեքշ. օրուան դասնթ. յատկացուած է վաճառ. ֆրանս. մէկ ամս. Հմր. 100, 4 ամս. 325, մանրմ. Հմր. դիմել տնօրէնին Robert Duboueyի, 101 Bld. Raspail, Paris (6).

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տարօնի Հայր. միութեան ընդհ. ժողովը վաղը կիրակի ժամը 3ին, 241 Rue J. J. Rousseau: Տեղի պիտի ունենայ

Գործ կը փնտռէ Հայ սպասուհի մը. Դիմել՝ «Յառաջ»ի վարչութեան.

IMPRIMERIE - MASSIS - ÉDITIONS
208bis, Rue Lafayette Paris (10)

Le Gérant H STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (79)

ՆԱԶԸՄ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

16.— ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Շաւարշ, այդ նամակը ձեռքն առած, շուկայ գնաց. Ցատկեց աթոռի մը վրայ եւ պոռաց.

— Հայե՛ր, Պոլիսը գրաւուած է Հայոց կողմէ. Սուլթանը գլուխ ծռած է Հայոց բոլոր պահանջներուն առջեւ. Դուք ի՞նչ կը սպասէք. կեցցէ՛ յեղափոխութիւնը. Զարկէ՛ք, կոտրեցէ՛ք, յարձակում գործեցէք.

Արիւնի ծարաւ հայ կոմիտէճիները յարձակեցան իսլամ թաղերուն վրայ. Ոստրողական կրակի տակ առին բոլոր այն կիներն ու երախաները որ կը գտնուէին փողոցին մէջ. Զէնք կ'արձակէին նաեւ տուներուն վրայ. Այս տեսարանը բնականաբար յուզման պիտի մատնէր Թուրքերը. Ամէն մարդ իր հոգին, իր զաւակն ու ընտանիքը ազատելու համար, զէնքի փարեցաւ.

Արդէն ի բնէ կռուող է Տրապիզոնի ժողովուրդը, այնպէս որ նման յարձակումներու պահուն իր գլխարկը գետին չի ձգեր. Այսպէս էր, որ Հայերուն ու Թուրքերուն միջեւ սկսաւ լուրջ ընդհարում մը. Եւ այս դէպքերը այնքան արագ, այնքան անսպասելի ձեւով կատարուեցան, որ, մինչեւ կառավարական ուժերուն ժամանումը, Հայերն ու Թուրքերը կոկորդ կոկորդի հասած էին, եւ բազմաթիւ վիրաւորներ ու սպաննուածներ ձգած էին գետինը.

Այդ կռուրանը տեւեց անընդհատ 3 ժամ, եւ մեծ դժուարութեամբ էր, որ կարելի եղաւ արգիլել.

Դէպքի ընթացքին Հայերը տուած էին 203 սպաննեալ, 16 վիրաւոր. Թուրքերը՝ 21 սպաննեալ, 25 վիրաւոր. Սպաննուած էր նաեւ Յոյն մը.

Ես անմիջապէս հեռագրեցի Տրապիզոնի կուսակալին, որ պահակազօրքն ու ոստիկանական ուժերը պաշարեն ու հսկողութեան տակ առնեն հայկական թաղերը, արգիլելու համար խռովութեանց կրկնումը. Եւ պահանջեցի, որ փութով ինծի տեղեկագրեն հայ կոմիտէճիներուն գործունէութիւնը. Տրապիզոնէն 1 Հոկտ. 1895 թուականով ծածկագիր հեռագիր մը՝ ի պատասխան կը տեղեկացնէր ինծի.

— «Մեր մասնաւոր քննութիւններուն համաձայն, դէպքին պատճառ դարձած է կոմիտէճի Շաւարշ, որ առանց որեւէ պատրուակի գնդակ արձակեց իսլամ ժողովուրդին վրայ. Այս կոմիտէճին 5 տարի առաջ ալ նման փորձ մը կատարեց եւ ձերբակալուելով Պոլիս ղրկուեցաւ, սակայն կայսերական ներման արժանանալով վերադարձաւ. Դէպքին տարածման գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկն ալ Պետրոս Մարմարեանն է, որ իբրեւ Տրապիզոնի Հնչակ կուսակցութեան մասնաճիւղին պետը Աքեա աքսորուած էր, սակայն կայսերական ներումով Տրապիզոն վերադարձեր էր. Դէպքերու ընթացքին այս երկուքն ալ սպաննուած են, այնպէս որ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է»:

Այսպէս ուրեմն, կարելի եղաւ զսպել Տրապիզոնի յեղափոխութիւնը. Դէպքը իր պայթած տեղին վրայ մարելուն նպաստած էր զինուորական ուժերու օգտագործումը. Ձերբակալուած կոմիտէճիները պատերազմական ատեանի յանձնուեցան եւ տրուած վճիռները անմիջապէս գործադրուեցան. Սակայն քանի մը կոմիտէճիներ, որոնք ձերբակալուած չէին, փախան Կիւմիւշխանէ.

Կիւմիւշխանէի մէջ ընդամէնը 247 տուն Հայեր կ'ապրէին, բայց շրջանին մէջ մէկ հոգի Հայ չկար. Տրապիզոնէն փախած կոմիտէճիները հազար տեսակ քարոզութիւններով յաջողեցան գրգռութեան մէջ ձգել Կիւմիւշխանէցի Հայերն ալ, որոնք այսպէս կամ այնպէս մոլեգնած թունաւորուած էին. Եւ այն Հայերը, որոնք մինչ այդ հաւատարիմ մնացեր էին կառավարութեան, մասնաւորաբար երիտասարդները, փողոցին մէջ թէ շուկային վրայ, կ'ըսէին իրարու.

— Աղբա՛ր, գիտե՞ս, շուտով մերոնք պիտի նստին կառավարիչին աթոռին վրայ, կը տեսնես...

Եւ այսպիսի խօսքերով կը յուզէին Թուրքերը.

Այս վիճակը զարմանք կը պատճառէր նաեւ ժողովուրդին ու կառավարութեան. Ի՞նչ կ'անցնէր կը դառնար, ի՞նչ կը նշանակէին այս խօսքերը. Մինչեւ հիմա Կիւմիւշխանէի Հայերը եղբօր պէս կ'ապրէին Թուրք հարեւաններու հետ. Շրջանին մէջ ոչ մէկ տրտունջ լսուած էր.

12 Հոկտ. 1895ին, ուրբաթ օր, պահակազօրաց գունդէն Թուրք զինուոր մը կը մտնէ Հայու մը ճաշարանը եւ կը սկսի կերակուրը ուտել. Մի քանի ծուռ Թուրքը իր կերակուրը կ'ուտէ, դիմացը նստած քանի մը Հայեր կը նային ու կը սկսին խնդալ, աչքով նշան ընել իրարու. Ի՞նչ կը նշանակէր այս. Զինուորը երբ այսպէս կը հետեւէր անոնց շարժումներուն, կարծ անհանգստութիւն մը կը զգար. Աչքերը կը մթնեն, գլուխը կը դառնայ. Հայերէն մէկը կ'ըսէ ընկերոջ.

— Եղաւ. Ասոր գործն ալ լմնցաւ.

Զինուորը հասկցաւ իրականութիւնը. Թունաւորուած էր. Կը հանէ սուրը եւ կը յարձակի Հայերուն վրայ. Սակայն երբ ոտքի կ'ելլէ, աչքերը մթնեն բոլորովին եւ ոչինչ կը տեսնէ. Անկենդան դանգուածի մը պէս գետին կը գլորի. Սակայն կը յաջողի անգամ մը պոռալ.

— Հասէ՛ք, միւսլիմաննե՛ր, Հայերը թունաւորեցին զիս.

(Շար.)